MemoriJurnale

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

*

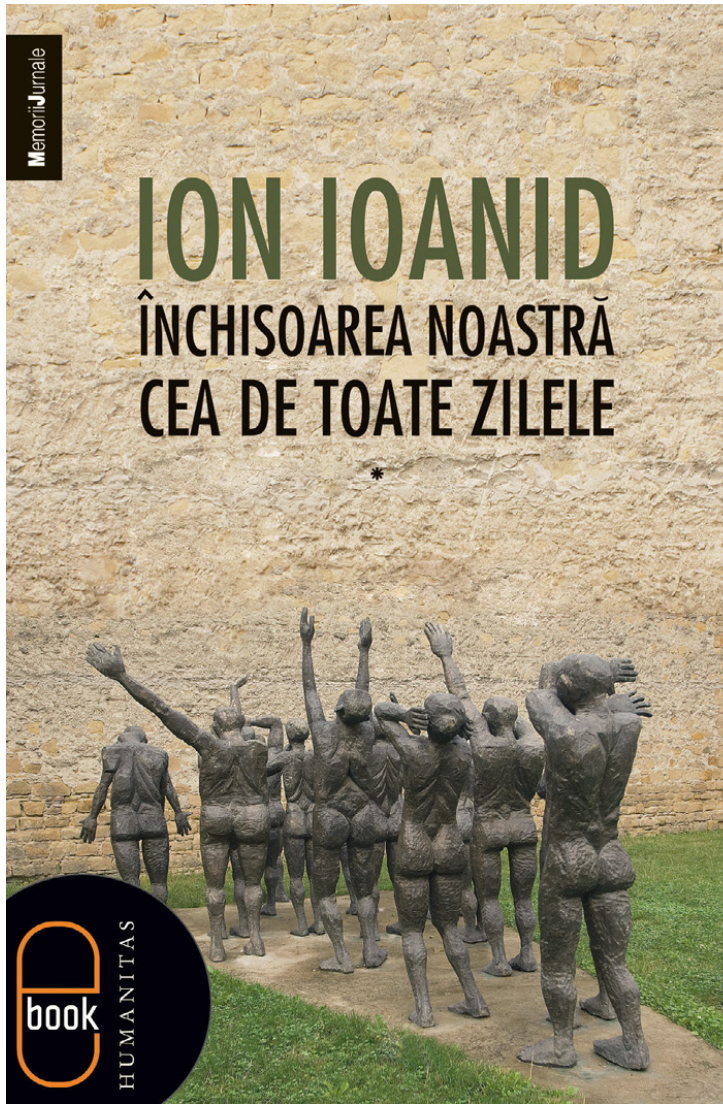

ebook

HUMANITAS

Cuprins

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE (1)
- Nota autorului
- Prima arestare. Malmaison, 1949
- În arestul securităţii Piteşti
- La penitenciarul Piteşti
- Procesul
- Din nou la penitenciarul Piteşti
- Plecarea spre Bucureşti
- Văcăreşti
- Jilava. Fortul nr.13
- Plecarea din Jilava
- La mina de la Cavnic (Capnic)
- Cavnic. Crăciunul 1952
- Paştele la Cavnic
- Ne pregătim de evadare, mai 1953
- Sîmbătă, 6 iunie 1953, evadarea de la mina Cavnic
- Evadaţi. Prin pădurile Maramureşului şi ale Bucovinei
- Evadaţi. La Bucureşti
- Duminică, 13 septembrie 1953. Din nou arestat. La interne
- În anchetă. La Securitatea din Calea Rahovei
- În anchetă. La Securitatea din Baia Mare
- În lanţuri. La penitenciarul din Oradea
- Procesul. Greva foamei
- Plecarea de la Oradea
- La Aiud. Zarca Aiudului

Ion Ioanid s-a născut în 1926, la 28 martie, la moşia tatălui său din comuna Ilovăţ, judeţul Mehedinţi. Tot acolo, în casa părintească, a fost botezat de preotul din sat. Naş l-a avut pe Octavian Goga, căruia tatăl lui, Tilică Ioanid, i-a fost „prieten nedespărţit de-a lungul întregii vieţi atît de agitate a generaţiei lor, de la înfăptuirea României Mari şi în perioada dintre cele două războie mondiale“.

Ion Ioanid a urmat cele patru clase primare la şcoala din satul natal. Liceul l-a făcut la Bucureşti: primele şase clase la Colegiul Naţional „Sf. Sava“ şi ultimele două la Liceul „Spiru Haret“. Bacalaureatul şi l-a luat în 1944, împreună cu absolvenţii liceelor din Turnu Severin, în localul şcolii din comuna Sişeşti, comună în care, din cauza bombardamentelor anglo-americane, se aflau refugiaţi şi profesori, şi candidaţi.

În toamna aceluiaşi an, din cauza invaziei sovietice, ajungînd cu întîrziere în Bucureşti, a pierdut termenul de înscriere la facultate. În 1945, a intrat la Facultatea de Drept, dar în anul III a fost exmatriculat din cauza „originii sociale nesănătoase“.

Arestat în 1949, a fost eliberat după numai cîteva zile, pentru ca în 1952 să fie din nou arestat, judecat şi condamnat, pentru „înaltă trădare“, la 20 de ani muncă silnică.

A fost eliberat după 12 ani, în 1964, în urma decretului nr. 411 de graţiere a deţinuţilor politici.

În 1969 a plecat în străinătate; în R.F. Germania i s-a acordat azil politic, statut de care s-a bucurat pînă la moartea sa. Stabilit la München, a lucrat în primul an ca muncitor necalificat. După aceea, timp de douăzeci de ani, pînă la pensionare, a fost crainic la secţia română a postului Radio Europa Liberă. A murit pe 12 octombrie 2003, la München, unde a şi fost înmormîntat alături de soţia sa, Nora Ioanid.

Ion Ioanid
ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE VOL. 1

Foto copertă © Fundația Academia Civică
„Cortegiul Sacrificaților“, grup statuar de Aurel Vlad
Memorialul Victimelor Comunismului şi al Rezistenței

© Humanitas, 1999, 2000, 2002, 2013 (ediția print)
© Humanitas, 2013 (ediția digitală)

ISBN: 978-973-50-4271-4 (general)
ISBN: 978-973-50-4273-8 (epub)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL I
1949, 1952–1954

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă.
Convingerea politică, părerile filozofice, originea
socială, credința religioasă nu sînt decît accidente;
numai caracterul rămîne după filtrările produse
în anii de puşcărie ori de viață…
N. STEINHARDT, Jurnalul fericirii

Nota autorului

Cînd, cu ani în urmă, m-am apucat să-mi aştern pe hîrtie amintirile din închisoare, am făcut-o cu gîndul ca tot ceea ce memoria mea a reținut (nume de oameni, fapte şi întîmplări) să rămînă mărturie şi să folosească, împreună cu multe alte dovezi ce vor trebui strînse, la reconstituirea întregului adevăr despre viața deținuților politici sub regimul comunist din România.

Am încercat să fiu cît mai obiectiv posibil, relatînd fără patimă despre cele trăite şi văzute în jurul meu în cei doisprezece ani de detenție.

Am descris oamenii pe care i-am întîlnit de-a lungul acestei perioade aşa cum i-am cunoscut.

Am cunoscut oameni minunați, care prin caracterul lor ireproşabil, prin demnitatea atitudinii şi-au dovedit în cele mai grele situații iubirea față de aproape, camaraderia şi spiritul de solidaritate şi care au fost pentru noi exemplu şi stimulent, întărindu-ne moralul şi încrederea în semenii noştri.

În schimb, dacă pentru alții am întrebuințat cuvinte prea aspre şi calificative prea grele, n-am făcut-o atît pentru a-i judeca şi condamna pe ei, cît pentru a-i acuza de crimă pe cei care, folosind împotriva lor amenințarea, teroarea, tortura fizică şi morală, frigul şi înfometarea, i-au împins pe panta compromisurilor pînă la ultima limită a degradării morale.

Faptul că unii din ei au ajuns să se desolidarizeze de masa deținuților sau să decadă într-atît încît să-şi denunțe camarazii nu-i exclude de pe lunga listă a victimelor dictaturii comuniste.

Nu ştiu dacă voi reuşi să parcurg din nou, pînă la capăt, cei doisprezece ani de închisoare, despre care mi-am propus să depun mărturie. Voi persevera însă pe calea pe care am pornit-o, bucurîndu-mă în continuare de sprijin şi încurajare din partea soției mele.

PRIMA ARESTARE. MALMAISON, 1949

În 1949, aveam douăzeci şi trei de ani, locuiam în Bucureşti la o bună prietenă, la primul etaj al unui imobil pe bd. Dacia.

Era toamna, cînd într-o zi, pe la orele două noaptea, au dat buzna în casă patru securişti în civil, cu pistoalele în mînă. Cei şase locatari ai etajului au fost toţi adunaţi în salon şi luaţi apoi rînd pe rînd în camerele lor, pentru a fi prezenţi la percheziţie. Primul am fost eu.

Pe măsuţa de noapte, seara înainte de culcare, pusesem cartea lui Hitler, Mein Kampf. Avusesem peste zi o discuţie cu un prieten şi consultasem seara cartea pentru a vedea cine avusese dreptate. Unul dintre securişti, răscolind patul şi trîntind cartea jos, a ridicat-o şi, fără să se uite la ea, a pus-o din nou pe măsuţă. Apoi a luat toate cărţile din bibliotecă pe rînd şi le-a scuturat, ţinîndu-le de coperte.

Toate lucrurile din dulap au fost scoase, pipăite şi aruncate pe jos şi pe pat. În partea de sus a dulapului, pe un raft, se aflau diferite scule, un aparat vechi de radio demontat, sîrme etc.

Cu cîteva zile înainte, ţinusem acolo un pachet cu capse şi fitil Bickford, pe care apoi îl dădusem mai departe. Conţinutul pachetului, plus muniţie şi alte arme şi grenade proveneau de la Fortul Bragadiru. Ajungînd cu percheziţia la acest raft, unul din securişti a găsit un pachet cu fitile şi capse, în ambalajul lui original militar, care rămăsese rătăcit în dulap. L-a desfăcut, l-a examinat cu curiozitate, l-a mirosit şi neştiind ce este, imaginîndu-şi că aparţine radioului demontat, l-a aruncat în grămada de lucruri scotocite de pe jos.

La un moment dat, unul din securişti şi-a pus pistolul pe masă, lîngă scaunul pe care mă aşezaseră. Cum la acea vreme eram pasionat de arme, mi-am dat seama că era un Beretta 9 mm, fără încărcător. Am remarcat cu voce tare şi cu oarecare mîndrie că nu mă las păcălit de astfel de trucuri.

Cu timpul aveam să mă lecuiesc de a mă arăta că nu sînt prost!

Cînd s-a terminat percheziţia la mine în cameră, am fost luat numai în

cămaşă şi pantaloni între doi securişti, am coborît scările pînă la intrare, unde a mai apărut un al treilea şi astfel încadrat am mers pînă la o maşină, oprită pe str. Polonă, la vreo treizeci de metri. Unul din agenţi s-a suit lîngă şofer în faţă, iar eu între ceilalţi doi, în spate. Mi-au pus cătuşe la mîini, ochelari negri pe ochi şi unul din cei doi m-a culcat cu capul pe genunchii lui.

Am mers cam un sfert de oră, pierzînd complet simţul direcţiei.

La un moment dat am auzit cum se deschid nişte porţi metalice, maşina a mai mers cîţiva metri şi s-a oprit. Mai tîrziu am aflat că eram la Malmaison pe Calea Plevnei.

Am fost scos din maşină şi, susţinut şi dirijat de coate, am mers cîţiva metri pe un drum pavat. Un cîine m-a adulmecat mîrîind. Am urcat două-trei trepte, o uşă s-a închis în urma mea şi mi s-au scos ochelarii. În spatele unui birou era un civil, care mi-a cerut să-mi golesc buzunarele, să-i dau cureaua şi pantofii. M-a pipăit de sus pînă jos fără să mă dezbrace şi mi-a aruncat o pereche de cipici din stofă militară kaki, mult prea mari pentru mine, murdari şi umezi. Mi s-au pus din nou ochelarii şi am fost dus pe un coridor pînă în dreptul unei uşi. Au deschis-o, m-au împins înăuntru şi mi s-au scos ochelarii.

Celula avea cam doi metri şi jumătate pe doi. De-a lungul peretelui din stînga, două paturi de fier suprapuse. Pe peretele din fund, un calorifer. Paturile erau făcute cu saltea de paie, cearceafuri, pătură, pernă umplută cu paie şi faţă de pernă. Era foarte cald şi mirosea a motorină. Uşa era din lemn gros şi avea o vizetă.

Gardianul care mă adusese era în cămaşă şi purta şi el cipici, iar la centură îi atîrna un toc de pistol. Din uşă mi-a dat instrucţiunile pe şoptite; a început prin a-mi spune că mă aflu la „regimul tăcerii“, că n-am voie să vorbesc, să cînt, să fluier sau să bat în pereţi. Peste zi n-am voie să mă culc. Numai dacă am ceva foarte important, pot bate la uşă. Cînd aud că se deschide uşa, să mă întorc cu spatele. Apoi a închis uşa şi a tras zăvorul. Deasupra uşii, foarte sus, celula fiind foarte înaltă, era o ferestruică răspunzînd spre coridor. La mijlocul plafonului atîrna un bec, în permanenţă aprins.

Cu cîteva zile înainte de arestare, o prietenă, Anca Tyllo, mă rugase să-i dau la reparat lănţişorul unei cruciuliţe de aur. Îl reparasem şi pentru a nu-l pierde, fiind foarte fin, mi-l pusesem la gît împreună cu cruciuliţa. La percheziţie scăpase neobservat. L-am scos de la gît şi l-am pus în buzunarul

de ceas de la pantaloni. Nu mi l-au găsit şi, după opt zile cînd mi-au dat drumul, i l-am dat înapoi Ancăi.

La început, pe coridor, mi s-a părut a fi o linişte absolută, dar încet, încet, auzul mi s-a ascuţit şi am început să disting paşi în cipici de pîslă, uşi închizîndu-se şi deschizîndu-se, pocnituri din degete sau plesnituri din palmă. (Aşa se chemau gardienii între ei, ca să nu vorbească.) Uneori auzeam plînsete, vaiete, care erau urmate de paşi repeziţi, uşi deschise şi închise, stigăte înăbuşite şi apoi linişte. Cînd am fost băgat în celulă, mi s-a spus să mă culc cu faţa spre uşă şi cu mîinile peste pătură, astfel ca să mi se vadă faţa şi mîinile de la vizetă. Am adormit imediat. Mă simţeam istovit. Probabil reacţia nervoasă! Am fost trezit de cîteva ori prin bătăi uşoare în uşă, de cîte ori, prin somn, mă întorceam cu faţa la perete. Probabil că gardianul se uita prin vizetă la fiecare minut.

Cred că la ora cinci era deşteptarea. Trebuia să-mi fac patul apoi, celulă după celulă, eram scoşi la closet. Gardianul îmi dădea o foaie de hîrtie igienică şi asista cu uşa deschisă la tot ce făceam. În aceeaşi încăpere era şi o chiuvetă, unde te spălai pe mîini şi pe faţă. Prosop nu era; foloseam o batistă pe care mi-o lăsaseră. Toate drumurile afară din celulă se făceau cu ochelarii la ochi, cu mîinile la spate şi dirijat de gardian. După toaletă şi spălat, primeam în celulă o gamelă cu surogat de cafea şi un sfert de pîine pentru toată ziua. Era pîine făcută în formă, cleioasă, după modelul rusesc. I se şi spunea bulcă rusească. O puneam pe calorifer, unde în cîteva ore se întărea că abia o mai puteam rupe. La prînz primeam puţină supă limpede şi un polonic de mîncare: fie cartofi, fie varză, fie arpacaş, uneori cu o bucată de carne. Seara primeam numai felul doi de la prînz. În prima zi n-am băut decît cafeaua şi n-am mîncat decît pîinea.

Seara am fost scos din celulă, dus într-o încăpere, aşezat pe un scaun în faţa unei măsuţe mici, cu faţa spre perete. Cînd mi s-au scos ochelarii, am văzut în dreapta mea un colţ de birou pe care se aflau trei lămpi metalice, cu braţ flexibil şi abajur, îndreptate spre măsuţa mea. Din cauza luminii puternice, dacă întorceam capul spre dreapta, nu vedeam nimic dincolo de lămpi. Spre stînga vedeam uşa prin care intrasem şi care era capitonată. Pe măsuţă era hîrtie, toc şi cerneală. Vocea anchetatorului venea de dincolo de biroul pe care se aflau lămpile.

În următoarele şase zile am pierdut complet noţiunea timpului, fiind adus în această cameră de nenumărate ori, apoi în subsol, la bătaie, şi în celulă, ciclul repetîndu-se fără întrerupere zi şi noapte, cu stagii de şedere diferite în aceste încăperi şi la intervale neregulate. Uneori, cînd ajungeam

în celulă, găseam gamele cu mîncare rece şi nici n-apucam să mănînc şi eram din nou dus la anchetă. Alteori, cînd eram adus în celulă, mi se spunea să mă culc că e noapte şi cum aţipeam, eram din nou luat. A şaptea zi de la arestare eram complet abrutizat şi adormeam în timpul anchetei. Primele anchete s-au succedat într-un ritm accelerat: cam două ore în anchetă şi apoi cîte un sfert de oră în celulă. După aceea, timpul în anchetă s-a lungit — sau aşa mi s-a părut — fiind tot mai dezorientat în privinţa timpului, pe măsură ce oboseala şi lipsa de somn creşteau.

În primele ore de anchetă, întrebarea care revenea sistematic era: ce acţiune duşmănoasă ai întreprins împotriva regimului? Negînd că aş fi făcut ceva ilegal, urmau întrebări despre trecutul meu, despre familie, şcoală, facultate, prieteni etc. Apoi se revenea la întrebarea primă şi totul se relua de la început. Toate răspunsurile date verbal trebuia apoi să le scriu. De fiecare dată cînd eram adus la anchetă lucrurile se repetau, astfel că am scris, cît am stat la Malmaison, zeci de pagini dînd la infinit aceleaşi răspunsuri. Pe la jumătatea primei zile, s-a precizat obiectul anchetei, pe care de altfel îl bănuiam: „Ce ştiam şi cum contribuisem la activitatea de spionaj a vărului meu George Boian“, care fusese arestat în primăvara aceluiaşi an şi despre care nu se mai ştia nimic de atunci. Voi reveni mai tîrziu asupra acestui subiect.

Mai întîi, cîteva episoade din cursul anchetelor (pînă la precizarea obiectului interogatoriului) şi despre care îmi mai amintesc.

La un moment dat, întrebările concentrîndu-se asupra vieţii petrecute de mine la ţară, la Ilovăţ în jud. Mehedinţi, şi cerîndu-mi-se numele oamenilor de încredere din sat, răspunsul meu a fost că îmi amintesc foarte multe nume, dar nu ştiu ce să înţeleg prin „oameni de încredere“. Am fost atunci trimis în celulă şi mi s-a spus că voi primi cele necesare pentru a scrie o listă cu toate numele de care îmi amintesc. Într-adevăr, peste cîteva minute uşa s-a deschis, mi s-a băgat în celulă o măsuţă, un scaun, toc, hîrtie şi cerneală şi mi s-a spus să bat la uşă cînd voi fi terminat. Pe cîteva pagini am înşirat toate numele familiilor (bărbaţi, femei şi copii), luînd casă cu casă, de la un cap la altul al satului. Cînd am terminat, am bătut la uşă. Gardianul a venit cu un plic şi mi-a cerut să bag paginile scrise înăuntru şi să lipesc plicul. După scurt timp am fost din nou dus la anchetă. Despre oamenii din sat şi despre lista mea, n-a mai fost vorba niciodată.

Altă dată mi s-a pus întrebarea: „Ce oameni periculoşi veneau la tatăl dumitale în casă?“ (Aici trebuie să menţionez că tatăl meu murise de nouă

ani, iar eu la acea dată aveam paisprezece ani!) Întrebînd ce înseamnă „periculoşi“, mi s-a spus: „oameni politici, duşmani ai clasei muncitoare!“ Şi de data asta mi s-a cerut să fac o listă în celulă. Ritualul cu masa, scaunul, tocul, hîrtia şi la urmă plicul lipit s-a repetat. Cu toate că eram încă un copil cînd a murit tatăl meu, îmi erau clare în minte nume şi personaje care ne veneau în casă pe acele vremuri. Cum tatăl meu se dedicase cu pasiune vieţii politice, am înşirat pe lista mea nume de-a valma, de ţărănişti, liberali, legionari, oameni de stînga, de dreapta etc., dar în capul listei am scris: Dr. Petru Groza! (Şi acest spirit de frondă ieftină, pe care, cu toată teama, atunci îl practicam, mai tîrziu, cu experienţa puşcăriei, l-am abandonat.) Nici despre această listă nu avea să mai fie vorba niciodată în anchetă.

Într-o zi, între două anchete, am fost dus la cîteva uşi distanţă de celula mea, într-o celulă amenajată în frizerie. Pe stînga, cum intrai, o oglindă, o chiuvetă şi un scaun de frizer. Frizerul, cu o haină scurtă albă şi cu pistol la şold. Pe peretele opus, o lozincă din litere roşii, înfipte cu ace în zid. Imposibil de descifrat! Abia cînd m-au aşezat pe scaun şi am privit în oglindă, am înţeles ce scria: „Moarte duşmanului poporului!“ Era numai la adresa celui de pe scaun, adică a arestatului, fiind scrisă invers.

Dar să revin la anchetă. Cînd mi s-a dat de înţeles că sînt arestat în cazul Boian, am început prin a nega orice amestec. Dacă pînă aici ancheta decursese într-un limbaj civilizat şi comportarea fusese destul de corectă, de aici înainte avea să se schimbe. Nu s-a trecut la insulte, deoarece anchetatorul, pe care nu-l văzusem încă niciodată la faţă, avea o limbă românească aleasă şi stăpînea perfect limbajul juridic. În schimb, ancheta devenea tot mai presantă şi se făceau aluzii la metode care mă vor face să declar adevărul, despre ceea ce făcuse Boian cu complicitatea mea.

Iată pe scurt despre cazul Boian, atît cît ştiam eu la vremea aceea: G.B. primea (din nu ştiu ce surse) informaţii, pe care apoi le transmitea, prin intermediul unei ambasade străine, lui Nicolae Caranfil, care se afla în Vest. O astfel de scrisoare, cu informaţii economice, politice şi despre diverse unităţi militare sovietice, mi-a încredinţat-o într-o zi, pentru a fi bătută la maşină de urgenţă. La rîndul meu, am rugat-o pe prietena mea, la care locuiam (N.Z.) şi care lucra ca dactilografă, să-mi facă acest serviciu. Totodată, vrînd să-l ajut pe prietenul meu Baby Ivanovici, a mai fost bătută la maşină o scrisoare, dictată de el, către firma Remington din S.U.A. Era vorba de procentele reprezentanţei Remington, pe care el o moştenise de la

tatăl lui, care valorau o sumă destul de importantă ce se afla în Statele Unite. Din cauza războiului, legăturile reprezentanței cu firma fuseseră întrerupte. Baby dorea ca firma Remington să nu pomenească într-o eventuală corespondență cu el despre această sumă, pe care să i-o țină la dispoziție acolo. La rugămintea mea şi cu asentimentul lui Baby, Boian a acceptat ca o dată cu scrisoarea lui cu informaţii să expedieze, pe aceeaşi cale, şi această scrisoare. I-am dat scrisorile lui G.B. în cursul dimineții, iar în aceeaşi zi, seara, el a fost arestat. Cînd din anchetă am înțeles că la arestare scrisorile au fost găsite asupra lui, am început prin a nega orice participare.

Mi s-au pus ochelarii la ochi şi am fost condus în afara clădirii. Am simțit din nou prezența unui cîine care m-a mirosit şi, după cîțiva metri, după ce s-a deschis o uşă, am coborît o serie de trepte înguste şi abrupte, susținut şi dirijat de gardian. Ajuns jos, m-a izbit un miros de pivniță umedă şi de cartofi. Fără să mi se dea ochelarii jos, mi s-a spus să-mi scot pantalonii, să mă aşez pe jos cu genunchii la gură şi să-mi cuprind picioarele cu brațele. Mi-am dat seama că în jurul meu erau mai multe persoane. Apoi mi s-au legat mîinile cu o sfoară şi mi s-a trecut o rangă pe sub genunchi după care, cu o mişcare bruscă, am fost ridicat de capetele răngii în aer. Capetele răngii au fost aşezate pe două bare de fier care ieşeau din perete şi astfel, atîrnat cu capul în jos, prezentam în cea mai avantajoasă poziție fundul, peste care mi-au aplicat o cîrpă udă. A urmat prima lovitură… cred că de ciomag. Din cîte mi-aduc aminte, nu durerea loviturii era atît de mare, cît spaima. După cîteva lovituri, nu multe, cred că vreo şase–şapte, am început să urlu. Cineva m-a întrebat dacă m-am hotărît să spun adevărul. Am spus că da. Am fost coborît din agățătoare, dezlegat, mi-am îmbrăcat pantalonii şi am fost dus în camera de anchetă. Şedințele din pivniță s-au repetat de trei ori. Am mai fost bătut de două ori în acelaşi fel ca prima dată, numai că numărul loviturilor s-a ridicat la vreo douăzeci. La a treia şedință din pivniță, în timp ce mă loveau, legăturile de la mîini mi s-au desfăcut şi am rămas atîrnat ca la trapez de ranga care-mi trecea pe sub genunchi. Instinctiv, cu mîinile libere, mi-am smuls ochelarii de la ochi şi am putut vedea pentru cîteva clipe scena: pereți de cărămidă netencuită şi într-un colț, o grămadă de cartofi. Din cei trei indivizi care erau în pivniță, unul ținea în mînă ciomagul cu care mă lovise, iar pe altul l-am recunoscut ca fiind unul din gardienii de pe coridorul celularului. Imediat unul din ei s-a repezit la mine înjurînd şi mi-a legat brutal peste față o cîrpă de sac udă, care se afla pe jos. Mi-a strîns-o atît de tare că mi-a rupt buza, care a

început să-mi sîngereze. Apoi operațiunea a continuat. A patra oară cînd am fost dus în beci, înainte de a mă lega pe rangă şi a mă agăța sus, nu mi s-au mai scos pantalonii. Mi-au scos cipicii şi mi-au dat să încalț o pereche de bocanci scorojiți, fără şireturi şi cu cîteva numere mai mari, probabil buni pentru orice picior. În timp ce-i încălțam, mi-am dat seama pe pipăite (fiind cu ochelarii la ochi) că nu aveau tocuri. Atîrnat în aceeaşi poziție, cu capul în jos, a urmat o serie de lovituri la tălpi, cu o rangă – vreo zece, cred. Îmi amintesc că în afara durerii pe locul unde lovea ranga şi a usturimii pe întreaga talpă a piciorului provocată de plesnitura bocancului prea larg, simțeam lovitura în ceafă şi în creştetul capului.

Şi aşa, cu şedințele din pivniță, alternînd cu cele din camera de anchetă, au trecut cîteva zile. De aşezat pe scaun nu-mi prea venea la îndemînă, iar după ultima bătaie tălpile mi se umflaseră şi călcam greu. Nedormit de cîteva zile, mai mult de abrutizare, spaima mi se atenuase, aşa că ceea ce simțeam, în primul rînd, era o totală extenuare. În anchetă, încet, încet, cedasem şi recunoscusem tot ceea ce ei ştiau deja. Încercasem să spun că eu bătusem la maşină textele scrisorilor, ca s-o scot din cauză pe prietena mea N.Z. Anchetatorul, intrînd în amănunte şi cerîndu-mi să-i spun exact cît timp mi-a luat dactilografiatul textelor, cum nu bătusem în viața mea la maşină, am dat un timp care nu putea fi real. Apoi faptul că prietena mea, la care locuiam, era dactilografă, avînd maşină de scris acasă, i-a dus repede la adevăr. Am fost obligat să recunosc, rămînînd pînă la urmă cu o idee fixă în cap, aşa buimăcit cum eram: să spun că atît ea cît şi prietenul meu Ivanovici habar nu aveau de ceea ce făcea G.B. şi pe ce căi urma să trimită scrisorile. Am reuşit să rămîn pe poziția asta pînă la urmă. Şi cum, aşa cum am mai spus, în toate anchetele scriam mereu şi mereu aceste răspunsuri, cu timpul ajunsesem să le redau, să le redactez exact cu aceleaşi cuvinte şi aceleaşi fraze, aşa încît, la un moment dat, anchetatorul mi-a spus enervat: „Ai învățat răspunsurile pe dinafară!“ De mai multe ori în timpul anchetei am auzit mai multe persoane care vorbeau pe şoptite cu anchetatorul. Era şi o voce de femeie. O dată, cînd ancheta se oprise asupra informațiilor cu privire la unitățile sovietice, a intervenit cu cîteva întrebări o altă voce, cu un puternic accent rusesc. Aveam să aflu mai tîrziu, în închisoare, că pe acea vreme erau consilieri sovietici.

Într-o altă zi (sau noapte), după ce din nou, pentru a nu ştiu cîta oară, se revenise la întrebări cu privire la activitatea politică a tatălui meu, într-un moment de extenuare maximă mi-am lăsat capul pe masă, pătînd cu sîngele care-mi curgea din buza ruptă hîrtia de scris. M-am trezit deodată cu o

mînă pe umăr şi cu vocea anchetatorului, spunîndu-mi: „Lasă, că n-a făcut numai rău tatăl dumitale!“ Am întors capul şi atunci l-am văzut prima dată la faţă pe anchetator. Părea să aibă în jur de patruzeci de ani, cu părul negru lucios, piele destul de închisă şi ochi verzi. Era un bărbat frumos, îngrijit îmbrăcat, iar la mînă purta o şevalieră de aur. Mi-a spus să întorc capul la perete, s-a retras din nou în întuneric şi m-a avertizat că dacă vreodată îl văd pe stradă să traversez şi să plec în direcţie opusă. Mi-am dat seama că în acel moment fusese singur cu mine în cameră, iar vorbele lui mi-au adus o licărire de speranţă.

În a opta zi de la arestare, dimineaţa, am fost scos pentru ultima dată la anchetă. Cum am intrat pe uşă, gardianul mi-a scos ochelarii, iar anchetatorul mi-a spus să mă întorc cu spatele şi să-mi dau pantalonii jos. Imediat m-am gîndit că voia să constate în ce stare mă aflu şi cît de vizibile sînt urmele anchetei. Am făcut cu un gest destul de rapid ce mi se cerea, ridicîndu-mi imediat din nou pantalonii. Apoi m-a întrebat dacă mă mai dor tălpile. Am răspuns că nu, deşi nu era adevărat şi cînd mi-a spus să mă aşez la locul meu în faţa măsuţei, m-am îndreptat cu un pas sigur spre ea, cu toate că la fiecare pas simţeam junghiuri în tălpi. Bănuiam că-mi vor da drumul şi nu voiau să fie vizibile urmele tratamentului. În această ultimă şedinţă s-a trecut din nou în revistă tot ce declarasem de atîtea ori pînă atunci, însă tonul se schimbase. Între altele mi s-a spus, apropo de bătăile din pivniţă, că aceste metode nu le aparţin lor, că ei sînt împotriva acestor procedee şi că nu le-ar aplica niciodată, dacă nu le-ar cere anchetatul prin atitudinea lui duşmănoasă.

După ce am fost adus înapoi în celulă, cu toate că era ziuă, mi s-a spus că am voie să mă întind pe pat. M-am culcat şi am adormit pe loc, netrezindu-mă decît seara, scuturat de umăr de un gardian. Mi-a pus iar ochelarii şi m-a scos din celulă. Cînd mi i-a luat de la ochi, mă aflam în camera în care, cu opt zile înainte, îmi făcusem intrarea la Malmaison. Mi s-au dat cureaua, pantofii şi obiectele ce-mi fuseseră reţinute atunci. Am fost pus să semnez o declaraţie-formular prin care mă obligam să nu spun nimănui tot ce văzusem şi ce mi se întîmplase în aceste opt zile, în caz contrar făcîndu-mă vinovat de divulgare de secrete de stat şi pasibil de condamnare. Mi-am încălţat cu greu pantofii, avînd încă tălpile umflate. Mi s-au pus iar ochelarii şi am fost scos din clădire. Pe drum, pînă la maşina în care m-am urcat, am simţit iar răsuflarea cîinelui. De data asta eram fără cătuşe şi numai cu un singur securist lîngă mine, în spate. În faţă, şoferul şi încă unul. Din nou am fost culcat cu capul în poala celui de lîngă mine.

După vreun sfert de oră, maşina s-a oprit. Am fost ajutat să cobor şi, o dată în picioare pe trotuar, mi s-au tras ochelarii de pe ochi, uşa s-a trîntit şi maşina a demarat în viteză.

Eram pe bd. Dacia la colţul cu str. Dimitrie Orbescu. Era ora zece seara. După cinci minute eram acasă, unde şi prietena mea se întorsese cu cîteva minute mai înainte. Fusese şi ea ridicată de acasă, în noaptea următoare arestării mele. Ancheta ei fusese mai uşoară, fără atîta insistenţă şi fără maltratări. Recunoscuse că bătuse scrisorile la maşină, fără să cunoască rostul şi destinaţia lor. În aceeaşi noapte cu mine, fusese arestat şi B. Ivanovici. După o anchetă de trei zile, fusese eliberat. O dată acasă, prima dorinţă mi-a fost să fac o baie caldă. Spatele mi-era vînăt, iar tălpile încă umflate. Durerile cedaseră locul unor mîncărimi, care urmau să mai dureze cîteva zile.

În săptămîna care a urmat, aveam să aflu cîteva lucruri care mi-au dat explicaţia unei anumite comportări a anchetatorului şi care aveau să-mi ofere încă trei ani de libertate. Cu ani de zile în urmă, înainte de război, într-o noapte la Iaşi, la uşa doctorului Gatoski, se prezintă, disperat, un tînăr. Îl roagă pe doctor să-i salveze nevasta însărcinată, care se afla acasă în stare gravă. Doctorul răspunde apelului, pleacă împreună cu tînărul în toiul nopţii, intervine în ultimul moment şi salvează femeia de la moarte. Tînărul de la acea vreme era avocat şi se numea Grigore Burdan. Acum, în 1949, purta numele de Grigoriu Burdea (nume conspirativ) şi era unul din cei trei atotputernici ai serviciilor de anchetă de la Malmaison din Calea Plevnei. Era cel care mă anchetase. Grigore Burdan era originar din regiunea Panciu şi, după ani, în închisoare, aveam să cunosc mulţi deţinuţi care trecuseră prin grozăviile anchetelor lui, anchete pe lîngă care cea pe care o suferisem eu fusese floare la ureche. Şi, revenind acum la dr. Gatoski (care urma să devină celebrul radiolog de mai tîrziu), el nu era altul decît tatăl vitreg al bunului meu prieten B. Ivanovici. Aşa se face că, în acele zile în care noi ne aflam în arest la Malmaison, dr. Gatoski a fost anunţat de Grigore Burdan, de care nici nu-şi mai amintea, că B. Ivanovici va fi în curînd eliberat, în amintirea binelui făcut la Iaşi.

Tot în aceleaşi zile în care noi ne aflam la Malmaison, mama a primit un telefon. O voce de femeie, care nu şi-a dat numele, i-a spus să nu fie îngrijorată, pentru că în cîteva zile voi fi din nou acasă. Mama a ajuns la convingerea că în spatele acestei comunicări se afla Tutu Georgescu, care de pe atunci era bănuită a avea legături cu Securitatea.

Oricum, aşa se face că ne-am trezit din nou liberi, iar primul meu

contact cu Securitatea a fost ca un vis urît, pe care foarte repede l-am uitat. Cu lipsa de experienţă, inconştienţa şi entuziasmul tinereţii, n-am înţeles nimic din fenomenul pe lîngă care doar trecusem şi am considerat episodul încheiat. Ca mai toţi tinerii de vîrsta mea din acele timpuri, eram în căutarea oricărei ocazii care mi s-ar fi oferit, ca să facem ceva împotriva regimului. Eram plin de iluzii, de entuziasm, mă vedeam pe baricade! Eram un adevărat „amator“, frizînd ridicolul prin felul în care gîndeam şi vedeam lucrurile. Nici nu puteam bănui la acea vreme că abia peste cîţiva ani îmi voi începe ucenicia adevărată, nu a unei lupte active deschise, făţişe şi eroice, ci a acelei lupte pasive, de rezistenţă fizică şi morală nespectaculoasă şi lipsită de glorie, dusă în întunericul temniţelor, alături de mii şi mii de alţi deţinuţi. Numai după un număr bun de ani petrecuţi în închisori, amatorismul meu a făcut loc încet, încet unui adevărat „profesionalism“, dacă aş putea să-l numesc aşa.

A doua arestare, iulie 1952. La Interne

Un individ se prezintă la uşă legitimîndu-se şi o invită pe prietena mea N.Z. (care fusese arestată cu mine în 1949) să meargă să dea o declaraţie la Securitate. A aşteptat-o afară la uşă, pînă cînd s-a îmbrăcat. În acest timp ea m-a pus la curent cu ce se întîmplă. După ce a plecat cu securistul, am ieşit şi eu din casă şi i-am urmărit de la distanţă, fără să fiu văzut. Am mers pe jos pînă pe str. 11 Iunie şi aproape de colţul cu Calea Rahova au intrat pe o poartă în curtea unei case boiereşti, înconjurată cu gard de fier. Pe partea interioară a zăbrelelor gardului era fixată tablă ondulată, care împiedica vederea în curte. Mai tîrziu aveam să aflu că această curte comunica cu clădirea fostei Primării a sectorului Trei Albastru de pe Calea Rahovei, care devenise sediul Securităţii. Nevrînd să risc să fiu văzut, m-am întors acasă şi am aşteptat. Cam după două ore, prietena mea s-a întors. Mi-a povestit că a fost introdusă într-un birou unde un sublocotenent de securitate, foarte amabil, a poftit-o să ia loc şi i-a spus că este vorba de îndeplinirea unei simple formalităţi, în legătură cu cele declarate de ea în 1949. În trei sau patru întrebări, pe care le-a formulat în acelaşi timp şi în scris, ofiţerul a rezumat întreaga poveste care făcuse obiectul anchetei de la Malmaison. Dacă a bătut la maşină scrisoarea lui G. Boian, dacă eu i-am dat scrisoarea, ce conţinut avea scrisoarea. Nici o vorbă însă despre scrisoarea lui B. Ivanovici. În dreptul fiecărei întrebări, la rubrica „răspuns“, scria: Da. Apoi, după ce a semnat în dreptul formularului unde scria „anchetator“, cu numele de Vasilescu, i-a dat să semneze şi ei. După aceea s-a scuzat că a deranjat-o, i-a deschis uşa şi condus-o pînă la ieşire, asigurînd-o că e o

simplă formalitate, care nu va avea nici un fel de alte urmări.

Abia apucase prietena mea să-mi povestească cele de mai sus, că acelaşi individ suna la uşă, invitîndu-mă, în aceiaşi termeni amabili, să-l însoţesc pentru a da o declaraţie. Şi cu mine lucrurile au decurs la fel. Aceleaşi întrebări, acelaşi sublocotenent Vasilescu, aceeaşi politeţe şi aceleaşi asigurări că nu este vorba decît de o formalitate, de simplă rutină birocratică.

Cîteva zile am trăit sub emoţiile provocate de reamintirea visului urît din 1949. Încet, încet, neîntîmplîndu-se nimic, din nou s-a aşternut uitarea liniştitoare. Au trecut cîteva săptămîni, o lună, două. Viaţa obişnuită de toate zilele îşi urma cursul. Problemele de slujbă, autobiografii mai mult sau mai puţin mincinoase, probleme de bani, de aprovizionare etc. Era o perioadă de mari lipsuri alimentare. Perioada în care toată lumea era îmbrăcată în doc şi se zbătea cu sărăcia. Dar tinereţea făcea minuni!

Eu şi toţi prietenii de vîrsta mea treceam prin toate greutăţile vremii cu uşurinţă, cu nepăsare, chiar veselie. Reuşisem, după ce fusesem dat afară de la I.P.R.O.M., să fiu angajat portar la I.P.U.C. Dădusem o autobiografie, bineînţeles falsă, şi pînă la o verificare mai atentă speram să am un răstimp de linişte. Trăiam de azi pe mîine şi n-aveam grija zilei de poimîine. Cum începuse vara, aşteptam cu nerăbdare sîmbăta pentru a pleca la mare, cu prietenii, cu trenul C.G.M.

Într-o duminică, la sfîrşitul lunii iulie, tocmai mă întorsesem de la mare. Trenul sosea foarte tîrziu noaptea în gara Obor. Pe la 1 noaptea eram în pat. Două ore mai tîrziu, năvăleau în cameră vreo patru–cinci securişti. A urmat o percheziţie obişnuită, care în cîteva minute a răvăşit camera în aşa fel, încît am putut profita de un moment de neatenţie a celui care mă supraveghea pentru a lăsa să alunece în spatele unei biblioteci livretul militar. Găsirea livretului ar fi produs neplăceri celui care îmi facilitase obţinerea lui. Voi reveni mai tîrziu asupra acestui subiect. O dată îmbrăcat, doi din securişti m-au apucat fiecare de un braţ şi am pornit pe coridor spre ieşire. În drum, mi-a ieşit înainte doamna Răcaru, şi ea una din locatarele casei. Am îmbrăţişat-o şi i-am strecurat în mînă inelul pe care îl purtase tatăl meu şi la care ţineam foarte mult. Ea l-a predat a doua zi mamei.

Cei doi m-au apucat iar de braţ şi am coborît în curte, unde am mai observat cîteva siluete care se piteau pe după colţurile mai întunecate ale casei. Am ajuns în stradă, mi s-au pus ochelarii şi am fost urcat între cei doi, în maşina care aştepta în faţa casei. Drumul a fost scurt. Maşina s-a

oprit şi am fost dat jos. Ținut de braț şi dirijat, am urcat o scară şi am ajuns într-o încăpere unde mi s-au scos ochelarii. Un sergent aşezat la un birou, după ce a completat o fişă cu datele mele personale, mi-a luat ceasul, şireturile de la pantofi, cureaua şi tot ce aveam în buzunare. A înşirat toate obiectele pe o listă şi mi-a dat să semnez. Pe urmă, un alt sergent în uniformă, dar încălțat cu cipici de postav, mi-a pus ochelarii, m-a luat de braț şi, după ce am cotit pe diverse coridoare, am coborît destul de multe trepte. O dată jos, am mai parcurs o bucată de drum şi ne-am oprit. S-au tras nişte zăvoare, mi s-au scos ochelarii şi m-am trezit singur într-o celulă. Uşa s-a trîntit la loc. Am stat aici aproape o săptămînă, fără ca cineva să mă întrebe ceva.

Dimineața primeam o cană de surogat de cafea şi un sfert de pîine, rația pentru toată ziua. La prînz şi seara, cîte un castron de ciorbă, cu cartofi, fasole, varză sau arpacaş şi chiar cu carne. Mi se părea mult, fiindcă n-aveam poftă de mîncare. Pîinea o mîncam cu plăcere. De două ori pe zi eram scos la „program“, ceea ce însemna la closet. Singurul chin în aceste zile, în afară de toate gîndurile care mă frămîntau, era o permanentă nevoie de a urina. Credeam că sînt bolnav. Mai tîrziu am aflat de la vechii deținuți că era o reacție nervoasă pe care toți o avuseseră. Trebuia deci să bat de fiecare dată la uşă, ca să fiu dus la W.C., şi asta se întîmpla aproape la fiecare două minute. Mi se striga să nu mai bat, să aştept. Băteam din nou după cîteva minute. Eram lăsat să aştept. Pot spune că toată ziua eram obsedat de această problemă.

Peste tot celularul domnea o linişte absolută. Singurele zgomote estompate care-mi parveneau erau închisul şi deschisul zăvoarelor, ciocăniturile în uşi şi sunetul aproape imperceptibil al vizetei, pe care gardianul o deschidea ca să mă supravegheze. Ca şi la Malmaison, celula era luminată zi şi noapte şi n-aveai voie să dormi cu fața la perete şi nici cu mîinile sub pătură. De data asta mă aflam la Ministerul de Interne din Calea Victoriei. Eram în celularul de la subsol, cunoscut în vocabularul deținuților sub numele de „submarin“. A doua sau a treia zi, am fost dus într-o cameră unde mi s-au luat amprentele şi am fost fotografiat din față şi profil cu un număr agățat de haină.

După aproximativ o săptămînă, într-o dimineață, gardianul deschide uşa celulei, îmi pune ochelarii şi-mi dau seama că nu mă conduce la W.C., cum credeam. Am urcat nişte trepte, am urmat un coridor întortocheat şi m-am trezit din nou în fața biroului unde fusesem percheziționat la sosire. Mi s-a restituit tot ce-mi fusese reținut. Mi s-au pus cătuşe la mîini şi din nou

ochelarii. Am fost scos din clădire şi urcat într-o maşină. După cîteva minute de mers, mi s-au scos ochelarii şi curînd după aceea maşina s-a oprit în faţa Gării de Nord. Un plutonier de securitate, pe care nu-l mai văzusem, a coborît cu mine. Purta un toc cu pistol la centură. Am pornit cu el spre peroane. Trecătorii, care observau că am cătuşe la mîini, mă priveau pe furiş şi întorceau apoi capul, făcîndu-se că n-au băgat de seamă nimic. Ne-am îndreptat spre unul din peroane, unde era tras trenul de Craiova–Turnu Severin–Timişoara. N-aveam nici o idee unde voia să mă ducă, dar nici n-am încercat să-l întreb. Mă deprinsesem cu gardienii, care nu răspundeau la nici o întrebare.

În celula de la Interne, pierzînd noţiunea timpului, dintr-un simplu reflex de om liber, l-am întrebat pe gardian cînd a venit la celula mea, cît e ceasul. Nu mi-a răspuns, a închis uşa şi după cîteva minute a revenit însoţit de ofiţerul de serviciu, care a început o adevărată anchetă ca să-i spun de ce vreau să ştiu cît e ceasul.

Ne-am suit în tren. Plutonierul a evacuat lumea dintr-un compartiment, pe motivul că însoţeşte un arestat. Lumea, docilă, s-a supus. Pînă la plecarea trenului, vagonul se supraaglomerase. La un moment dat, un soldat din Securitate, pasager, care stătea în picioare pe coridor, a bătut la uşa compartimentului nostru. Plutonierul meu i-a deschis şi l-a primit înăuntru. Tot drumul au stat de vorbă. După ce plutonierul l-a pus în temă în privinţa mea, spunîndu-i că sînt un contrarevoluţionar, noul venit a ţinut să spună că nu înţelege de ce statul îşi dă atîta osteneală cu cei ca mine; dacă ar fi fost după el, ne-ar fi împuşcat imediat. După aceea nu s-au mai ocupat de mine şi au vorbit de-ale lor. N-am reţinut din conversaţiile lor decît că soldatul era din comuna Leordeni.

ÎN ARESTUL SECURITĂȚII PITEŞTI

Am coborît la Piteşti. În gară ne aştepta un Jeep al Securității. Am trecut prin centrul oraşului şi ne-am oprit la sediul Securității, care la acea vreme se afla într-o casă veche, cu un etaj, probabil fostă particulară. Am fost dus în biroul şefului arestului. Nu purta decît pantalonii şi cizmele de uniformă. În partea de sus avea un maiou care lăsa să i se vadă muşchii de boxeur. Un cap de brută, cu ochii mici şi apropiați, şi o frunte îngustă completau portretul. Cu o intonație batjocoritoare, în jargonul securist (cu care aveam să încep să mă familiarizez) şi tratîndu-mă cînd de „bandit“, cînd de „bucureştean“, mi-a luat datele personale, în timp ce eram percheziționat de un sergent, care şi el mi-a reținut aceleaşi lucruri ce-mi fuseseră reținute şi la Interne. Aceste formalități o dată terminate, un sergent m-a condus la o celulă.

Ca o derogare de la ceea ce părea o regulă a tuturor Securităților, aici ochelarii erau suprimați pentru drumurile de la celulă la closet şi înapoi sau la spălat şi înapoi. De îndată ce intrai în celular, îți dădeai seama că el fusese improvizat în curtea fostei case particulare, în care se instalase Securitatea.

Curtea din mijloc era înconjurată de un zid cam de doi metri înălțime şi era acoperită cu o plasă de sîrmă. Celulele aveau şi ele aceeaşi înălțime. De-a lungul zidului care înconjura curtea, cam la un metru şaizeci înălțime, se aflau ferestre care permiteau gardianului care se plimba pe coridor să aibă vedere spre curte. Celulele aveau uşi simple de lemn, care se închideau cu broaşte primitive, cu zăvor şi clanță numai pe dinafară. Fiecare uşă avea în partea de sus o deschizătură de treizeci pe treizeci centimetri, peste care, pe dinafară, se încrucişau, vertical şi orizontal, cîte două zăbrele din fier-beton, cam de un centimetru în diametru. Mai sus, în zid, deasupra uşii, o altă deschidere, cam de douăzeci pe treizeci de centimetri, în care se afla becul permanent aprins, şi care servea şi de aerisire. Celulele erau de diferite mărimi, toate cu ciment pe jos. În cele două luni cît am stat aici, am

fost mutat de mai multe ori. Prima lună am stat singur într-o celulă. Era aşa de mică, încît neîncăpînd paturile-tip de fier, cu care erau mobilate toate Securităţile şi închisorile, puseseră în ea două capre de lemn peste care erau culcate două scînduri, nebătute în cuie. Mi s-a mai dat o pătură veche şi murdară şi cu asta se încheia inventarul celulei. Fiind încă vară, nu era frig. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăţ a fost mirosul. Duhoarea pe care o răspîndeau cele trei W.C.-uri turceşti, unde apa nu funcţiona decît cu intermitenţe sau uneori nu se mai oprea şi inunda şi coridorul cu conţinutul closetelor care se înfundau, pătrundea în toate celulele. După cîteva zile însă nu mai simţeam mirosul.

Apoi a început lupta cu trecerea timpului. Cum disperarea nu era departe, am început prin a-mi face un program zilnic de mers. Doi paşi mici dus, doi paşi mici întors, atît îmi permitea spaţiul. Deoarece după cîteva minute ameţeam, am perfecţionat procedeul, făcînd întoarcerea cînd spre stînga, cînd spre dreapta. Îmi propusesem să fac cîte zece mii de paşi pe zi. Numărătoarea îmi ocupa mintea, aşa că, practic, în timpul plimbării nu gîndeam la nimic. Timpul astfel cîştigat nu acoperea însă întreaga zi. Îmi întrerupeam mersul cînd începea „programul“, care dura destul de mult. Doi gardieni îşi împărţeau treaba pe celular, fiecare deschizînd cîte o uşă de celulă de la cîte un capăt de coridor şi trimiţînd pe arestaţi către cele trei W.C.-uri numerotate, dar în aşa fel, ca ei să nu se încrucişeze pe drum. Secretul trebuia păstrat. Operaţia se petrecea cam aşa: unul din gardieni deschidea uşa şi-ţi striga „la unu!“ (asta însemna W.C.-ul 1) şi se aşeza în aşa fel pe coridor ca să aibă vizibilitate spre uşa closetului. Cum intrai în W.C., îl auzeai pe celălalt gardian deschizînd altă celulă şi strigînd „la doi!“, după care urma strigătul „la trei!“ Apoi urmau pe rînd strigătele: „ieşi unu!“, „ieşi doi!“, „ieşi trei!“ şi ciclul se repeta. Totul trebuia să se desfăşoare în maximum de viteză şi tot acest du-te–vino se făcea în pas alergător. Între aceste ordine foarte precise, care asigurau buna desfăşurare a operaţiunii, fiecare gardian, în funcţie de calităţile sale personale, de zelul său, de temperament, îşi exersa limbajul M.A.I., răcnind diverse îndemnuri pentru a grăbi ritmul: „Dă-i drumul, banditule! Ieşi că te bag cu capul în W.C.!“ La asta se adăugau şi toate înjurăturile posibile, însoţite de epitete din care mai puteai deduce ceva din identitatea colocatarilor tăi: „Mişcă, şchiopule, că-ţi rup şi piciorul celălalt!“ sau „Hai, popo, că nu eşti la biserică!“ etc.

Cînd „programul“ se termina şi înceta această sarabandă dementă de tropăituri pe coridor, de uşi trîntite, de răcnete, o dată cu ultimul zăvor tras,

peste celular se lăsa brusc o linişte de-ţi venea să crezi că ceea ce se petrecuse visaseşi.

Cum la closet nu se găsea nici un fel de hîrtie (poate nu atît din lipsă de îngrijire, cît din cauză că hîrtia de orice fel era cel mai prohibit produs în toate închisorile), am fost nevoit să recurg la căptuşeala unei haine de piele, pe care o luasem cu mine la arestare. Cît am stat aici, am consumat întreaga căptuşeală şi partea de jos a singurei cămăşi pe care o aveam.

Scurt timp după ce lua sfîrşit „programul“ de dimineaţă, urma spălatul, care se defăşura în acelaşi fel. Celulă după celulă, eram trimişi, unul „la baie“, altul „în curte“. În acelaşi ritm, cu aceleaşi răcnete şi înjurături, eram hăituiţi şi fugăriţi pe coridoare. Baia, care se afla în clădirea cea veche, era o încăpere destul de mare, în care se afla şi o cadă, cu un cazan cu lemne pentru apă caldă. Cam o dată pe săptămînă ne venea rîndul la duş şi numai atunci se încălzea apa. Altfel, te spălai la repezeală pe mîini şi pe faţă cu apă rece, fie la robinetul din baie, fie la cişmeaua din curte, după cum îţi venea rîndul.

Cu ocazia „programului“ şi „spălatului“ am reuşit (cu toată vigilenţa gardianului) să observ că se găseau aici şi George Boian şi N.Z., prietena mea. Mai tîrziu am aflat că fusese ridicată de acasă în aceeaşi noapte cu mine. Pe G. Boian abia l-am recunoscut, aşa de palid şi slab era.

În prima sîmbătă după sosirea mea am fost din nou scoşi din celulă, în „baie“, unde un deţinut de drept comun, în prezenţa unui gardian, ne-a bărbierit. Pe mine m-a şi tuns cu maşina nr. 0. Pe toţi ne tundea aşa, o dată pe lună.

Şi aşa, încetul cu încetul, căpătasem aspectul deţinutului: mai mult sau mai puţin zdrenţăros, tuns, slab, palid şi cu acel miros specific care era şi al celularului; aş putea spune fetid. Un amestec de mirosuri de clor cu care se dezinfectau closetele, de D.D.T., care se pulveriza săptămînal în celule, de fecale şi urină, de mucegai şi de neaerisit. După o săptămînă mă obişnuisem cu toate zgomotele celularului şi le desluşeam sensul. Ştiam cînd se petrece ceva care ieşea din programul curent al zilei. Ştiam cînd cineva era dus sau adus de la anchetă după scîrţîitul scării de lemn de lîngă camera de baie, care urca la etaj. Cînd se făcea o mişcare mai mare şi gardienii răcneau ca nimeni să nu se uite prin gratiile de la uşi, ştiam că era adus un nou arestat. De asemenea, începusem să cunosc apucăturile fiecărui gardian, din fiecare schimb.

La două–trei zile după sosire, am fost scos din celulă, mi s-au pus ochelarii şi am urcat scările de lemn, la etaj. Mi s-au scos ochelarii şi am

fost aşezat într-un colţ, la o măsuţă. În colţul opus al camerei, rezemate de perete, vreo şapte–opt bastoane de diferite lungimi şi grosimi, de la nuiele şi cozi de mătură, pînă la ciomege şi bîte din salcîm proaspăt cojite. Gardianul a ieşit. În faţa mea, aşezat la un birou şi privindu-mă, un locotenent-major. M-a privit lung, în tăcere. Apoi m-a întrebat cîţi ani am. Douăzeci şi şase, i-am spus. „Ce studii ai?“ „Trei ani de facultate la Drept.“ Iar m-a privit un timp, după care, cu o voce destul de plăcută, cu o intonaţie blîndă, părintească, mi-a vorbit cam în termenii următori: „Eşti tînăr, sănătos, eşti un băiat cu carte, ai fi putut trăi liber, învăţa mai departe… şi te-ai fi bucurat de viaţă. Dar nu ţi-ai văzut de treabă! Faci parte din duşmanii de clasă şi ai fost descoperit de organele de Securitate. Îmi pare rău de dumneata, eşti tînăr şi ai mai fi putut trăi, dar nu mai ai nici o şansă. Ai să mori în puşcărie. Păcat! Păcat de dumneata!“ Asta a fost tot. A sunat. A apărut gardianul cu ochelarii şi m-a dus înapoi în celulă. Întîi m-am gîndit că mi-a ţinut acest discurs de impresionare pentru a mă condiţiona pentru ancheta care va începe. Dar… sus n-am mai fost dus.

Am uitat să spun că înainte de a ieşi din biroul locotenentului-major, a intrat o femeie cu un dosar sub braţ. Era îmbrăcată civil şi cu o sarcină foarte avansată. Nu ştiu de ce m-a izbit aşa de tare apariţia ei. Părea aşa de nepotrivită în acel loc… Mai tîrziu am aflat de la alţi deţinuţi că era anchetatoare şi că-i schingiuia şi-i bătea personal pe anchetaţi. Cam două luni mai tîrziu, în penitenciarul din Piteşti, am aflat de la alţi deţinuţi, din Piteşti, şi arestaţi mai de curînd, că pe locotenent-majorul meu îl chema Iordache, că fusese unul din cei mai sadici anchetatori şi schingiuitori ai Securităţii şi că fusese omorît de un camion. Accidentul s-a întîmplat cam la două săptămîni după ce îmi vorbise.

Într-o seară, mare mişcare pe celular. Mi-am dat seama că au fost aduşi mai mulţi deţinuţi sau arestaţi noi, printre care şi femei. Au fost repartizaţi în mai multe celule. Şi la mine s-a deschis uşa şi a fost împins în celulă un om în jur de patruzeci de ani. Mic de statură, cu îmbrăcăminte uzată şi peticită. După ce gardianul s-a îndepărtat, bucuros că nu mai eram singur, cu toate că abia ne puteam învîrti amîndoi în celulă, am încercat să intru în vorbă cu noul venit. Întîi nu mi-a răspuns; mai apoi mi-a mormăit ceva ce n-am înţeles. În fine, m-am lămurit: nu era român, nu ştia decît cinci-şase cuvinte româneşti. Era grec şi-l chema Platon. Prenumele nu mi-l amintesc. E tot ce am putut afla în seara aceea de la el. A venit ora stingerii şi gardianul, mai activ ca de obicei, venea tot timpul la vizetă, aşa că a trebuit

să ne culcăm, ceea ce nu era prea uşor. Pe cele două scînduri alăturate nu încăpeam, aşa că, după mai multe încercări, le-am distanţat una de alta şi în felul acesta, cu chiu, cu vai, am reuşit să ne culcăm. La fiecare mişcare prin somn ne pierdeam însă echilibrul şi trebuia să ne regăsim poziția inițială. Chinul a încetat o dată cu deşteptarea. Cînd programul obişnuit al dimineții (spălat, closet, împărțitul cafelei) s-a terminat, am încercat să aflu mai mult despre camaradul meu de celulă. Cu mare chin, mimică şi gesturi am putut înțelege că era țăran dintr-un sat din nordul Greciei. Cînd partizanii comunişti ai lui Marcos au fost înfrînți de trupele guvernamentale, în drumul lor de retragere spre Bulgaria, au luat cu sila cu ei, ca ostatici, femei, bărbați şi copii din satele de munte din regiunea prin care treceau. Împreună cu partizanii, aceşti oameni au ajuns în România, unde o parte din ei au fost instalați la Florica, fosta moşie a lui Brătianu, devenită fermă de stat. Aici au fost supuşi la un fel de regim de lagăr de muncă şi reeducare. Erau scoşi la munca cîmpului şi li se țineau cursuri de educație marxistă, de către grecii comunişti. Bineînțeles, se aflau sub pază. De la Platon n-am putut înțelege mai mult şi nici de ce se afla acum în celulă cu mine. Mă privea cu ochii lui blînzi, în care era toată resemnarea țăranului în fața soartei.

Către ora prînzului au început scoaterile la anchetă. L-au luat şi pe Platon, dar l-au adus destul de repede înapoi. Mi-am dat seama că se ocupau de cei arestați cu o zi înainte şi că toți erau greci. La un moment dat, în cursul după-amiezii, la cîteva celule mai departe a pornit un fel de cîntec jalnic: un glas de femeie. Mai întîi încet, apoi tot mai tare. A intervenit imediat gardianul cerîndu-i să facă linişte, dar glasul devenea tot mai tare şi pe măsură ce gardianul răcnea şi înjura, pe atît mai puternic se făcea glasul. Semăna cu un bocet de-al nostru, dar mi-am dat seama că e pe greceşte. A apărut şi un al doilea gardian în ajutor pentru a restabili liniştea, dar în zadar. Ba mai mult, în alt capăt al celularului s-a pornit un al doilea bocet şi în curînd al treilea. Tot voci de femei, pe greceşte. Pe coridor, o tevatură de nedescris: alergături, uşi trîntite, zăvoare trase, amenințări, înjurături, năvală de gardieni, însă totul în zadar. Vacarmul nu făcea decît să crească şi să ia amploare. La un moment dat, două din voci au tăcut. Toți gardienii s-au concentrat la uşa unde vaietele nu conteneau. În cele din urmă a încetat şi ultimul glas şi cînd credeam că totul s-a liniştit, a izbucnit din nou cel din fundul coridorului. Toți gardienii s-au îndreptat într-acolo şi cînd vocea a tăcut, s-a pornit alta, în altă parte. Era de necrezut, dar alternanța de bocete a continuat ore în şir, toată după-masa, seara şi

aproape toată noaptea. Mi-am dat seama că gardienii au intrat în celule şi au început să le lovească pe femei, dar ţipetele deveneau şi mai ascuţite, vaietele şi mai puternice. La două celule distanţă de uşa mea, împreună cu una din grecoaicele care se văitau, se mai afla o femeie, românca, pe care am auzit-o spunîndu-le gardienilor să n-o mai bată, că va încerca ea s-o potolească. Am aflat mai tîrziu că femeia era dna Milcoveanu, mama doctorului Milcoveanu.

În tot acest timp am încercat de mai multe ori să aflu de la Platon ce se întîmplă, dar mi-a făcut semn cu degetul pe buze să tac şi apoi, la ureche, semn că ascultă. Într-adevăr, era foarte atent. Explicaţia celor ce se întîmplau am avut-o abia trei luni mai tîrziu, în penitenciar, de la alţi deţinuţi. Grecii de la Florica se revoltaseră, îi luaseră la bătaie pe reeducatorii lor comunişti şi încercaseră să evadeze. Avertizată, Securitatea noastră intervenise, operase o serie de arestări şi încercînd prin anchetă să stabilească vinovaţii principali, instigatorii, stîrnise această reacţie în celular. Prin bocetele şi vaietele lor pe greceşte, femeile şi-au transmis tot ce aveau să-şi transmită şi au stabilit o versiune comună, pe care s-o susţină cu toţii în anchetă. Cum am spus, noaptea tîrziu bocetele au încetat, s-au auzit iar uşile celulelor şi grecii au fost luaţi. Şi la mine s-a deschis uşa şi i-au făcut semn lui Platon să iasă. Tot aşa liniştit cum venise şi cu gesturi măsurate şi-a luat haina peticită de pe scîndurile patului, mi-a întins mîna şi a ieşit. Nu mai ştiu ce s-a ales de el şi de ai lui.

Am rămas iar singur şi mi-am reluat programul de plimbări, gen ticul ursului din cuşcă: doi paşi dus, doi paşi întors.

După cîteva zile mi se aduce un tovarăş. E foarte înalt şi voinic. Are părul roşcat şi poartă mustaţă. Este directorul fabricii de pielărie „Căprioara“ din Piteşti şi a fost ridicat de Securitate din biroul lui. Nu ştia de ce l-au arestat şi era convins că trebuie să fie o eroare, deoarece era membru de partid şi „comunist adevărat“, cum ţinea să-mi repete, într-o română cam stricată. Era sîrb din Banat. Seara a fost dus la anchetă. S-a întors cam abătut. Mi-a spus că-l anchetaseră pentru sabotaj. Cu cîtva timp înainte izbucnise la fabrică un incendiu, care, după spusele lui, nu produsese decît pagube minore şi fusese stins. Pretindea că-l duşmănesc unii colegi de fabrică şi că-l reclamaseră, dar că el nu avusese nici un amestec în problema cu incendiul. Cele trei zile cît am stat cu el, au fost un calvar. S-a dovedit de un primitivism rar. Ca să nu-şi mudărească pantofii cînd eram scoşi la W.C., se descălţa şi la întoarcere se ştergea pe picioare

de murdăria, în care eram obligați să călcăm, pe unica noastră pătură. Cînd i-am cerut să n-o mai facă, s-a supărat. La fel s-a supărat cînd l-am rugat să nu mai scuipe pe jos, ceea ce făcea din două în două minute.

A treia zi, trecînd în inspecție şeful arestului (bruta cu muşchi de boxeur), i-am cerut să ne mute, fie pe mine, fie pe sîrb, deoarece ne era imposibil să încăpem noaptea pe cele două scînduri ale priciului. Spirit practic, bruta a dat ordin gardianului să mai aducă o scîndură. Soluția n-avea însă succes, fiindcă una din capre nu era suficient de lată ca să se poată sprijini pe ea şi capul celei de a treia scînduri. Enervat, şeful arestului a trîntit uşa înjurînd. După scurt timp însă, gardianul a reapărut, mi-a spus să-mi iau bagajul, adică haina, şi m-a mutat în celula II. Mi s-a părut o cameră imensă. Era de două ori mai mare decît cealaltă, avea un pat de fier cu salteaua umplută mai mult cu pleavă şi praf, dar oricum saltea, şi o pătură.

M-am bucurat şi că am scăpat de sîrb şi datorită lui am apreciat, pentru prima dată de cînd eram arestat, şi singurătatea. Şi totuşi, cît am stat aici n-am fost chiar singur. Seara, prin firida în care atîrna becul, a apărut un şoarece. În zilele care au urmat, cu răbdare, l-am ademenit cu firimituri de pîine, pînă la picioarele patului. Încercarea mea de dresaj n-a progresat mai mult de atît. Cînd întindeam mîna spre el, fugea. Ca să nu-l pierd de tot, n-am mai insistat şi m-am mulțumit să-l aştept să vină la picioarele patului şi să-l observ cum îşi mănîncă firimiturile. Venea întotdeauna seara, după ce primeam mîncarea şi se potolea agitația de pe coridor. Devenise tot mai încrezător, încît chiar se ridica pe picioarele dinapoi şi-şi freca mustățile cu labele dinainte, uitîndu-se la mine. Pe lîngă plimbarea zilnică (acum puteam face cîte trei paşi dus–întors), am avut aici ideea să încerc să intru în legătură cu celula vecină. Am bătut mai întîi cîteva lovituri cu degetul în perete, după ce mă asigurasem că gardianul nu e prin apropiere. Mi s-a răspuns la fel. Mi-a venit apoi ideea să stabilesc un alfabet prin lovituri în perete: a = o lovitură, b = două lovituri etc. Mai tîrziu, intrînd în circuitul puşcăriilor, aveam să aflu că mai toți trecuseră prin faza acestei descoperiri, care era numită alfabetul idioților. Oricum, vecinul meu mi-a înțeles intenția şi am început un fel de conversație. Procedeul s-a dovedit însă a fi total nepracticabil. Din cauza numărului prea mare de lovituri necesare pentru a exprima un cuvînt, nu numai că pierdeai şirul, dar riscai şi să fii surprins de gardian. Tot în aceeaşi perioadă, probabil încurajat de ciocăniturile pe care le auzea, vecinul din cealaltă celulă a început să-mi bată şi el în perete. Oricît am încercat să desluşesc semnalele lui, n-am

reuşit! Abia cînd am ajuns în penitenciar am aflat că îmi transmitea într-un alfabet mai evoluat, care se numea „Afelere“ şi care reducea simțitor numărul loviturilor pentru exprimarea literelor. În penitenciar, l-am învățat şi eu. Acolo era utilizat curent.

Iată sistemul: literele alfabetului erau împărțite în patru grupe a cîte cinci litere, în afară de ultima grupă care cuprindea şase. Prima grupă mergea de la A la E, a doua de la F la J, a treia de la L la P, a patra de la R la Z. Literele de început ale grupelor dăduseră numele acestui alfabet: A.F.L.R. Mai în toate celulele din penitenciar era zgîriată pe perete tabela acestui alfabet. Se utiliza în felul următor: de exemplu, pentru a transmite litera O mai întîi trei ciocănituri (care indicau grupa în care se afla litera), o scurtă pauză, după care patru lovituri (adică a patra literă din grupă). Procedeul era mai practic, dar în decursul anilor de puşcărie a fost şi el abandonat şi înlocuit cu alfabetul Morse.

Într-o dimineață, agitație neobişnuită pe celular. Mare curățenie. Ni s-a dat, pe rînd, în celulă o mătură. Gardianul stătea în uşă pînă ce măturam celula şi împingeam gunoiul afară, pe coridor. Apoi ne-a dat o găleată cu apă şi o cîrpă ca să spălăm pe jos. Aceeaşi treabă, pe coridor, o făceau gardienii. Am mai primit o cîrpă muiată în motorină, cu care am frecat uşa celulei pe dinăuntru; pe dinafară o făcea gardianul. Nu se putea spune că după terminarea operațiunii celulele şi coridorul dădeau o impresie de mai mare curățenie ca înainte, dar şeful arestului, după inspecția pe care a făcut-o, s-a declarat mulțumit. Observînd printre gratiile uşii o altă mişcare neobişnuită, am văzut cum cîțiva gardieni cărau de la etajul clădirii în curticica arestului teancuri de hîrtii, reviste, cărți şi fotografii. Unul a apărut cu un braț de bețe şi ciomege. Le-am recunoscut, le văzusem rezemate într-un colț în biroul lui Iordache. Tot acest material a fost îngrămădit în mijlocul curții, stropit cu motorină, şi i s-a dat foc. Fumul s-a răspîndit pe tot celularul, împreună cu foițe de hîrtie carbonizată. De la etajul clădirii s-au pornit răcnete şi înjurături la adresa gardienilor de pe celular. Focul a fost stins cu furtunul de la cişmeaua din curte. Toți gardienii s-au concentrat în curticică pentru a strînge în diverse cutii şi lădițe resturile de hîrțoage, parte arse, parte nu şi pentru a curăța toată mizeria provocată de foc. Resturile au fost cărate în afară.

Apoi a fost împărțită masa de prînz: un fel de iahnie de fasole cu multă carne de porc şi foarte grasă. Diferență ca de la cer la pămînt față de ce ni se dădea de obicei. Cum nu eram încă un vechi puşcăriaş, n-am tras nici o

concluzie din tot ce se întîmplase. Încă nu ştiam că orice derogare cît de mică de la obişnuitul zilei îşi avea o raţiune şi nu era întîmplătoare sau un capriciu. Mai tîrziu aveam să mă deprind să interpretez toate aceste semne. De data aceasta, o parte din explicaţie am avut-o chiar după masă. Uşile au început să se deschidă pe rînd, de la capul celularului. La fiecare uşă se opreau mai mulţi paşi şi se auzea murmur de voci. În fine, s-a deschis uşa. Un colonel de Securitate, înconjurat de un întreg stat-major de ofiţeri, m-a privit lung, cu toţii şi-au rotit ochii prin celulă şi apoi colonelul m-a întrebat cum mă cheamă şi de cînd sînt arestat. După ce i-am răspuns, a continuat cu întrebările: „Cum a fost masa?“ „Bună“, am zis. „Ai fost maltratat?“ „Nu.“ „Ai a te plînge de comportarea gardienilor?“ „Nu.“ „Ai ceva de raportat?“ „Da. Aş vrea să ştiu de ce sînt ţinut aici şi ce aveţi de gînd cu mine?“ „Asta vor hotărî organele de anchetă!“ mi-a răspuns colonelul şi uşa s-a trîntit.

Explicaţia completă am avut-o tot la penitenciar de la puşcăriaşii mai vechi. O dată cu căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, toate dosarele fuseseră revizuite, ceea ce dusese la noi anchete şi noi arestări. Aşa se face, probabil, că şi dosarul meu, care fusese lăsat deoparte de Grigoriu Burdea în 1949, a fost reexaminat şi eu rearestat. Se pare că tot aparatul M.A.I. fusese primenit şi probabil şi Grigoriu Burdea înlocuit. Totodată s-a dat ordinul de încetare a bătăilor în anchetă. Ceea ce explica arderea ciomegelor înainte de inspecţia colonelului care, aşa cum am aflat, venea din partea Ministerului de Interne. Măsura a durat însă foarte puţin. În primăvară am avut ocazia să stau cu oameni schingiuiţi cu şi mai mult zel ca înainte.

Cît priveşte mîncarea mai bună şi curăţenia, aceasta, aveam să aflu în decursul anilor, intra în practica obişnuită dinaintea oricărei inspecţii. Cei care veneau în inspecţie erau de conivenţă cu administraţia închisorii în privinţa procedeului, pentru a nu fi puşi în situaţia de a auzi reclamaţii. Întrebările cu privire la mîncare se puneau cam în felul următor: „Cum e mîncarea? E suficientă?“ Dacă deţinutul răspundea: „Proastă, insuficientă, de exterminare!“, urma întrebarea: „Ce ai primit azi?“ La care deţinutul, spunînd ce primise, adică mîncarea bună şi suficientă pentru ziua de inspecţie, inspectorul respectiv trăgea concluzia cu voce tare că mîncarea pentru duşmanii poporului e mai bună decît a ostaşilor M.A.I., trîntea uşa celulei şi pleca mai departe.

Dar s-a terminat şi cu inspecţia şi viaţa pe celular şi-a reluat cursul

obişnuit. De mine nu s-a mai ocupat nimeni. Nu am fost nici scos la anchetă şi nici nu m-a mai întrebat nimeni nimic, nici măcar cum mă cheamă. Gardienii se obişnuiseră cu figura mea, eu cu a lor şi cum nu le dădeam nici o bătaie de cap în plus (nu mă plîngeam de nimic, nu ceream nimic şi nu reclamam nimic) eram tot mai puțin şi mai rar supravegheat prin vizetă. În schimb, începusem eu să supraveghez şi să înregistrez tot ce se întîmpla pe celular. Cunoşteam după figură pe aproape toți cei arestați. Îmi făcusem o imagine destul de exactă a planului celularului şi-mi încolțise în minte ideea unei încercări de evadare. La un moment dat devenise chiar o obsesie, dar nu găseam nici o soluție. Această idee nu m-a părăsit niciodată de-a lungul întregii mele detenții, cu toate că în acea perioadă de început aveam ferma convingere că ceva se va petrece şi vom fi eliberați din închisoare. Era perioada cînd încă mai „veneau americanii“.

Timpul îmi trecea mai uşor, încît erau zile cînd nici măcar nu-mi făceam exercițiile de mers (care aveau un efect aproape anestezic) şi recurgeam la ele doar atunci cînd mă încerca deznădejdea sau plictiseala.

Într-o bună zi, pe neaşteptate, sînt mutat în celula III, de pe un coridor care scăpase pînă acum posibilităților mele de observație. Chiar după primul „program“, cu toate că în timpul desfăşurării lui mi se acoperea deschizătura din uşă cu un carton, l-am putut vedea pe vărul meu G. Boian. Dacă nu mi-ar fi şoptit numele cînd a trecut prin dreptul uşii mele spre closet, cred că nici nu l-aş fi recunoscut, în aşa hal de slab şi palid era. Pe sub peticele care îi acopereau mai peste tot hainele, i-am recunoscut unul din costumele gri, atît de bine croite şi călcate altădată. Celula în care mă aflam acum era cam tot atît de spațioasă ca şi precedenta; în schimb, din cauza unei infiltrații de apă de la closetul de alături, pe jos, cimentul era în permanență ud, iar de miros să nu mai vorbim!

În zilele următoare am stat mereu la pîndă la ora cînd începea scosul la closet. Voiam să-i comunic lui G.B. cîte ceva din cele ce se întîmplaseră în ultimii trei ani de cînd fusese arestat. Să-i spun că ai lui (nevasta şi fetița) se mutaseră în apartamentul unor mătuşi ce stăteau cam înghesuite, dar că erau sănătoase; că fetița îşi continua învățătura fiindcă reuşiserăm să acreditărm la şcoală versiunea că el îşi părăsise familia şi plecase în provincie etc.

Scurta lui trecere însă prin fața uşii mele, sub supravegherea gardianului care stătea la trei–patru metri distanță, a făcut imposibilă comunicarea. Ba chiar am fost surprins într-o zi, în tentativa mea, de un

gardian, care s-a apropiat tiptil fără să-l aud şi a deschis brusc uşa celulei. Rezemat fiind de uşă şi cu capul în dreptul deschizăturii acoperite de cartonul pe lîngă care încercam să transmit mesajul, era cît pe-aci să cad pe coridor. Cu urletele şi înjurăturile de rigoare, mi s-au pus ochelarii şi am fost dus în camera de gardă. Aici m-a luat în primire şeful arestului. Credeam că am să am de-a face cu pumnii brutei, dar s-a mulţumit cu o serie de înjurături şi ameninţări şi m-a trimis din nou în celulă. După cîteva minute a venit personal pe celular şi mi-am dat seama că procedează la cîteva mutări. La urmă, m-a scos şi pe mine şi m-a mutat în altă celulă, ultima în fundul coridorului, zicîndu-mi că de aici nu-i voi mai putea pîndi pe cei care merg la W.C. pentru a vorbi cu ei.

Noua cameră era mai mare decît toate cele prin care stătusem pînă aci. Cam patru metri pe patru. Un pat de fier cu saltea de paie şi pătură, într-un colţ. Vizavi de uşă, pe cealaltă parte a coridorului, o fereastră prin care se vedea cam la doi metri gardul de scînduri al curţii Securităţii, spre curtea vecină. Din loc în loc, de-a lungul gardului, cîte un plop. Mi-au trebuit cîteva zile să mă acomodez cu noua acustică a celulei, pentru a putea percepe şi explica toate zgomotele celularului, care aici ajungeau mai estompate. Cînd m-am simţit iar acasă, ca să zic aşa, am luat o hotărîre care, trebuie să recunosc, mi-a pus nervii la încercare.

Observasem că după ce tura gardienilor din timpul zilei preda serviciul schimbului de noapte, deschizînd celulă cu celulă şi verificînd după o listă numărul arestaţilor, plecau cu toţii în camera de gardă. Acolo lăsau uşa deschisă spre celular şi timp de zece–cincisprezece minute îi auzeam vorbind şi glumind între ei. Apoi, schimbul de zi pleca acasă, iar cei din tura de noapte îşi începeau patrulatul pe coridor şi supravegheatul prin vizete. Într-o seară, după ritualul de predare-preluare a schimbului, cînd toţi gardienii se aflau în camera de gardă, m-am pus pe treabă. Am lărgit distanţa dintre vergelele care formau gratiile deschizăturii din uşă, am scos braţul afară şi cu vîrful degetelor am ajuns la zăvor. L-am tras cît mai fără zgomot, am ridicat mîna mai sus, am apăsat pe clanţă şi uşa s-a deschis. Cu urechea la vocile care veneau din camera de gardă, aplecat ca să nu fiu văzut din celelalte celule, am trecut prin faţa a trei uşi şi m-am oprit la a patra, unde se afla G. Boian. L-am chemat pe şoptite. De emoţie îmi auzeam bătăile inimii. G.B. a apărut îngrozit la vizetă. Într-un suflet i-am înşirat tot ce ştiam de ai noştri. Şi bune şi rele, fără menajamente. Aşa a aflat că mama lui (şi mătuşa mea) murise, singură, în domiciliu obligatoriu la Tîrgu-Neamţ. Iar fratele lui, care era grav bolnav de anghină pectorală,

murise cu doi ani în urmă, în momentul cînd Securitatea venise să-l ridice. Inima îmi bătea tot mai tare şi mi se făcuse frică de-a binelea. Probabil că şi lui George pentru mine, fiindcă mi-a spus: „Dacă nu te întorci imediat în celulă, strig gardianul!“ Întoarcerea în celulă a decurs la fel de bine ca şi ieşirea. Am închis clanța, am tras zăvorul, am îndreptat gratiile şi m-am trîntit pe pat. Eram istovit şi ud de transpirație. După scurt timp s-a auzit şi pasul gardianului. A doua oară n-am mai cutezat să repet isprava. Totuşi, îndrăzneala de a fi făcut-o o dată, cu toată frica ce o simțisem, mi-a dat o nouă încredere în mine, care mi-a prins bine. Am început să mă învăț, nu să-mi stăpînesc frica şi nici s-o înlătur, ci să mă obişnuiesc să trăiesc cu ea. În anii următori, de multe ori aveam să fiu pus în situația de a întreprinde ceva riscant şi, de cîte ori m-am decis pentru acțiune, mi-a fost frică, dar am făcut-o. Niciodată n-am renunțat, de frică.

Într-una din zile, stînd întins pe pat şi cu ochii în tavan, observ o găurică în tencuială. M-am sculat în picioare pe pat, ca s-o cercetez mai îndeaproape. Nu numai că băgînd degetul nu i-am dat de fund, dar uitîndu-mă prin ea, mi-am dat seama că răspunde în pod. Se vedeau chiar raze de lumină care străbăteau întunericul podului. Lumina pătrundea printre țiglele acoperişului. Am apăsat cu palma pe tavan şi am constatat că e elastic. Era din paiantă şi, dacă aş fi apăsat mai tare, aş fi putut face să cadă o bucată din el. Deci aş fi putut face o gaură spre pod, oricît de mare aş fi dorit. Cîteva zile nu m-am gîndit decît la asta, observînd cu atenție tot ce cădea în raza mea vizuală, prin deschizătura din uşă şi mai departe, peste coridor, prin geamul care dădea spre gardul şi curtea vecină. De asemenea, cînd eram scos la spălat la cişmeaua din curticică, m-am uitat mai atent la acoperişul celulelor. Din curticică, vedeam celălalt versant al acoperişului, dar nu era nici un motiv ca versantul care se afla deasupra celulei mele să fie altfel. Era acoperit cu țiglă obişnuită şi nu se vedea nimic deosebit. De sus, de la etajul clădirii Securității, unde se aflau birourile, se putea vedea tot celularul şi acoperişul cu ambele versante.

Începusem să pun la punct toate amănuntele unui plan de evadare. Trebuia să aştept ora stingerii, cînd gardianul îşi făcea tura pe la toate vizetele, ca să vadă dacă ne-am culcat. Observasem în timp că unul din gardieni, spre deosebire de ceilalți, nu mai apărea la vizete pînă dimineața. Deci trebuia să aştept tura lui de noapte şi, imediat după stingere şi după ce ar fi trecut pe la vizeta mea, să împing tavanul în sus, avînd grijă ca bucățile ce urmau să se desprindă să cadă pe pat, ca să nu facă zgomot. Ar fi urmat urcarea în pod, scosul cîtorva țigle şi săritul de pe acoperiş direct

pe crengile unuia din plopii care se aflau de-a lungul gardului. Şi de aici în curtea vecină. Mai departe… văzînd şi făcînd. Bineînţeles că riscul ca gardianul să mai vină pentru a doua oară la vizetă rămînea, ca şi eventualele zgomote neprevăzute care s-ar fi putut produce la prăbuşirea tavanului şi la scosul ţiglelor. La fel, ieşirea prin acoperiş şi săritul peste gard ar fi putut fi observate de la una din ferestrele clădirii Securităţii. Am uitat să spun că existau cîteva becuri instalate pe nişte stîlpi, care noaptea se aprindeau şi luminau de sus întregul celular. O lumină destul de slabă, dar totuşi lumină!

Cele cîteva zile cît am observat toate cele de mai sus şi am cîntărit şansele pro şi contra ale planului s-au scurs nespus de repede. Totuşi, încă mai şovăiam, cînd într-o dimineaţă aud voci şi paşi pe coridor, care se îndreptau spre uşa celulei mele. Mai mult adus pe sus şi împins din spate, vreo patru-cinci gardieni îmi bagă în celulă un tînăr cu cătuşele la mîini. Se zbătea şi-i insulta. I-au scos cătuşele şi au plecat, dar unul din gardienii din schimb, încercînd să nu se facă simţit, a rămas pe coridor în apropierea celulei. Îi vedeam umbra pe coridor. Tînărul n-avea mai mult de douăzeci şi opt de ani. Era neras de cîteva zile, avea părul mare, negru şi încîlcit. În picioare purta bocanci cu talpă groasă, plini de noroi. Pantalonii negri de dimie erau şi ei murdari de noroi. O cămaşă, fostă albă şi ea, şi un cojocel de oaie fără mîneci, îi completau echipamentul. După închiderea uşii, rămăsese în picioare în mijlocul camerei frecîndu-şi încheieturile mîinilor unde i se imprimaseră dungile cătuşelor. M-am apropiat de el, i-am spus numele meu întinzîndu-i mîna şi l-am întrebat cum îl cheamă. S-a uitat cu o privire întunecată la mine, nu mi-a răspuns şi nu mi-a dat mîna. I-am spus atunci că poate să se întindă pe pat, dacă e obosit. Fără o vorbă, s-a trîntit pe pat şi după cîteva clipe a început să sforăie. Am început să mă plimb prin celulă făcînd tot felul de presupuneri cu privire la noul venit şi la planul meu de evadare, pe care trebuia să-l amîn.

Mai tîrziu, cînd am ajuns la închisoare, am aflat cum, cu un an sau doi înaintea mea, un alt arestat folosise aceeaşi cale de evadare, pe care o imaginasem eu. Într-o seară, insistînd să fie scos să-şi facă nevoile, pătrunsese în pod prin tavanul closetului şi ieşise prin acoperiş spre curtea vecină. Cum însă gardianul venise să vadă de ce nu mai iese din closet şi constatase că deţinutul evadase, a dat alarma. Întreaga noapte l-au căutat. S-au făcut razii în curţile şi în toată zona din jurul Securităţii, dar fără nici un rezultat. A doua zi unul din anchetatorii de la etajul clădirii Securităţii, uitîndu-se cu totul întîmplător pe fereastră, îl zăreşte pe fugar într-unul din

plopii de la gardul curții. Ce se întîmplase? În momentul în care auzise alarma, evadatul abia ajunsese la gard. Dîndu-şi seama că nu mai avea timp să se îndepărteze, se urcase în plop, stătuse toată noaptea între crengi şi acum aştepta din nou întunericul pentru a-şi continua drumul. Bineînțeles, a fost prins. Eu n-am mai ajuns să-mi pun planul în aplicare.

Cînd gardianul a ajuns cu distribuitul cafelei la uşa noastră şi l-a văzut pe tînăr dormind, a început să strige la el ca să-l trezească. Fără rezultat însă. Gardianul mi-a dat din găleata cu aşa-zisă cafea o cană şi pentru el şi mi-a spus să i-o duc la pat şi să-l trezesc. L-am scuturat de umăr tot mai tare, pînă ce a sărit speriat din somn. I-am întins cana cu cafea, iar gardianul, din uşă, a început să-şi bată joc de el, spunîndu-i că nu se poate plînge că nu e tratat boiereşte, că i se aduce şi cafeaua la pat. Tînărul, care se dezmeticise, mi-a luat cana din mînă şi a azvîrlit-o cu toată puterea spre uşă. Gardianul abia a avut timp să se ferească. A urmat un potop de înjurături şi de o parte şi de alta, după care gardianul a plecat, iar tînărul a adormit din nou. Pînă la ora prînzului a fost linişte. Cînd ni s-au adus castroanele cu ciorbă, l-am trezit din nou. A spus că nu mănîncă, s-a întors pe partea cealaltă şi a continuat să doarmă. După cîteva minute a venit şeful arestului. N-a încercat să-l trezească şi m-a întrebat pe mine de ce nu mănîncă şi ce mi-a povestit. I-am răspuns că nu mi-a vorbit deloc, că pare frînt de oboseală şi că doarme tot timpul.

Peste puțin timp, uşa se deschide din nou şi gardianul introduce în celulă un nou deținut. Un om de vreo patruzeci şi cinci de ani, de statură mijlocie, mai mult gras şi roşu în obraz. Purta o mustăcioară neagră. Îmbrăcămintea: pantaloni şi cămaşă kaki şi pe deasupra un pulover gri. De cum s-a îndepărtat gardianul, foarte jovial mi-a întins mîna, s-a prezentat (din păcate, i-am uitat numele), mi-a spus că e colonel din vechea armată şi că a fost prins în munți, unde ca partizan lupta împotriva Securității. Cu toată naivitatea mea de la acea epocă, omul nu mi-a inspirat încredere. Poate şi prin faptul că limbajul şi comportarea lui nu mi se păreau a fi de nivelul unui colonel. Oricum, omul era extraordinar de vorbăreț, povestindu-mi fel de fel de pățanii din viața lui, de pe front, din Rusia, unde comandase o unitate de tancuri, din munți unde luptase împotriva trupelor de Securitate etc. Se arăta foarte optimist că vor veni americanii şi că ne vor salva. Printre toate cele pe care mi le înşira, îmi mai punea din cînd în cînd şi cîte o întrebare: De ce sînt arestat? Cine e tînărul care doarme? Ce mi-a povestit? În ceea ce mă priveşte, i-am spus că nu ştiu de ce am fost

arestat, că nu am fost anchetat. Iar despre tînăr nu ştiam nimic. Tot el mi-a spus însă, că din celula în care se afla înainte de a fi adus aici, i-a auzit pe gardieni vorbind că tînărul ar fi fost prins în pădurile din regiune cu un aparat de radio-emisie. În tot timpul acestei discuţii cu noul venit, ne aşezaserăm amîndoi pe marginea patului. Deodată privirea mi s-a oprit pe pieptul păros al tînărului, care continua să doarmă, pe spate şi cu cămaşa larg descheiată. M-am uitat mai atent şi — într-adevăr! — ceea ce, la început, numai mi se păruse era realitate. Păduchi! Şi nu unul… Mişunau! Am sărit ca ars, de-a dreptul în panică. Am început să bat la uşă. I-am spus gardianului, care după cîteva minute a venit cu şeful arestului. Au adus o găleată cu D.D.T. şi cu pumnii au început să presare praful peste pat şi peste tînărul care dormea înainte. Restul de D.D.T. din găleată l-au deşertat într-un colţ, pe jos. La insistenţele mele să-l mute pe tînăr din celulă sau să-l ducă la baie şi să ne mai dea un pat, au zis că nu se poate, au trîntit uşa şi au plecat. Noul venit, atît de vorbăreţ pînă atunci, n-a scos o vorbă.

Ni s-a adus masa de seară. Tînărul, pe care am reuşit să-l trezesc, a refuzat din nou să mănînce. A cerut apă de băut. Atmosfera camerei era învăluită în praf de D.D.T., ca într-o ceaţă cu miros înecăcios. I-am explicat tînărului ce se întîmplase şi, pentru prima oară, mi-a vorbit, spunîndu-mi, pe un ton normal şi parcă puţin trist, că de două luni nu s-a mai putut nici spăla, nici schimba.

Presupusul colonel a intrat şi el în vorbă, punîndu-i fel de fel de întrebări asupra împrejurărilor în care a fost arestat şi de ce. Tînărul şi-a reluat privirea întunecată şi l-a întrebat răstit: de ce vrei să ştii? Colonelul a tăcut, iar tînărul a început să se plimbe prin celulă fără să mai scoată o vorbă. După un timp s-a culcat din nou, spre perete, lăsînd jumătate de pat liberă. De frica păduchilor, nici nu m-am apropiat de pat. Am presărat într-un colţ al camerei D.D.T., mi-am împăturit haina de piele de mai multe ori, m-am aşezat pe ea şi, rezemat de perete, am dormit cu întreruperi pînă dimineaţa. Colonelul s-a făcut ghem la picioarele tînărului, după ce mai întîi s-a prăfuit bine cu D.D.T.

Aşa mi-am petrecut ultima noapte în Securitatea din Piteşti. Dimineaţa, imediat după deschidere şi schimbul gardienilor, am fost scos din celulă, mi-au pus cătuşe şi într-un Jeep am fost transportat la penitenciarul oraşului. Aici aveam să aflu de la alţi deţinuţi mai vechi că aşa-zisul colonel era condamnat de drept comun, nu fusese niciodată colonel şi era utilizat ca turnător în celulele arestului, pentru a-i iscodi pe ceilalţi arestaţi. În privinţa tînărului, am aflat că într-adevăr fusese prins în munţii din

regiune cu un aparat de radio-transmisie. Mult mai tîrziu, în alte închisori, întîlnind deținuți care stătuseră după mine în arestul Securității, mi-au spus că tînărul fusese judecat, condamnat la moarte şi executat. Nu ştiu dacă aceste informații sînt exacte, fapt este că tînărul nu a mai apărut niciodată în circuitul închisorilor.

Un episod pe care am uitat să-l amintesc la timpul său. Într-o după-amiază, pe cînd mă aflam încă în celula I, au apărut pe celular mai toți gardienii din toate schimburile. Stăteau de vorbă în grupuri de cîte doi–trei, fie lîngă uşa camerei de gardă, fie lîngă scara care ducea la camerele de anchetă de la etaj, fie în curticica interioară unde era cişmeaua. Pe cei din curticică i-am putut şi vedea. M-a mirat faptul că peste uniformă purtau cojoace mari ciobăneşti şi în cap căciulă, în loc de chipiu. Afară era o zi frumoasă şi caldă de toamnă! N-am putut înțelege nimic din ce discutau, decît că aşteptau un camion cu care să plece. S-au întors a doua zi către prînz, ca să predea cojoacele şi căciulile.

Tot de la deținuții mai vechi, am aflat că şi securiştii care făceau de serviciu în schimburi pe celular, nu numai trupele de Securitate, plecau periodic în misiune în munții şi pădurile din regiune, la vînătoare de partizani. Cojoacele şi căciulile erau pentru camuflarea uniformelor. În toată regiunea nu se vorbea decît de aceste acțiuni împotriva partizanilor de sub conducerea colonelului Arsenescu şi a fraților Arnăuțoiu, deveniți eroii locali ai rezistenței din munți, şi de atrocitățile pe care le comitea Securitatea în satele de munte. Oameni împuşcați, țărani, femei şi copii schingiuiți pentru a afla cine-i găzduieşte, aprovizionează sau ajută pe partizani. Nenumărați alții au fost arestați şi condamnați, luînd drumul puşcăriilor. Cu o bună parte din ei am stat şi eu în diverse închisori, încît voi reveni asupra subiectului.

LA PENITENCIARUL PITEŞTI

Construcţie în formă de T, aşezată la bariera oraşului spre Găvana şi orientată NV–SV, trecea drept clădire modernă. Fusese terminată sub guvernarea lui Armand Călinescu şi folosită încă în acea vreme ca închisoare pentru deţinuţi politici în timpul prigoanei împotriva legionarilor. Avea două etaje, parter, subsol şi pivniţă. Descrierea mai amănunţită a clădirii o voi face mai tîrziu, cînd voi ajunge cu povestea mea în anul 1955, cînd am stat pentru a treia oară în această închisoare.

Adus la grefa închisorii, după ce mi s-a completat fişa de încarcerare, am fost condus de un gardian la o celulă de la etajul al doilea de pe coada T-ului. După ce uşa s-a trîntit în urma mea şi gardianul a răsucit cheia în broască şi a tras cele două zăvoare, am făcut cunoştinţă cu cei patru locatari ai celulei: Radu I. Gr. Radu, un ţăran de vreo treizeci şi ceva de ani, din comuna Picior de Munte, Dobrin, tot ţăran din regiune, Păun Lepădatu, fost plutonier de jandarmi, acum întors în satul lui şi Jean Milcoveanu, un om în vîrstă de peste şaizeci de ani, tatăl doctorului Milcoveanu, unul din capii studenţimii naţionaliste dinainte de război.

După celulele mizerabile şi întunecoase ale Securităţii, aici mi s-a părut raiul pe pămînt. Celula avea patru metri lungime, pe doi şi ceva lăţime. Pe una din laturile scurte ale dreptunghiului era uşa, pe cealaltă, fereastra, cam micuţă, prin care însă pătrundea lumina soarelui, pe care eu n-o mai văzusem de la arestare. Geamul era deschis şi temperatura plăcută. Pe lîngă asta, felul în care am fost primit de cei din celulă m-a emoţionat. Era prima dată, după multe săptămîni, că întîlneam oameni, oameni de omenie, fiecare din ei încercînd să mă ajute într-un fel, să mă primească aici, de parcă mi-ar fi oferit ospitalitatea la ei acasă. De-a lungul peretelui din dreapta, mai aproape de uşă, erau două paturi suprapuse. În cel de jos stătea J. Milcoveanu, în cel de sus, Dobrin. Către fereastră, la peretele din stînga, alte două paturi suprapuse: jos dormea Păun Lepădatu, deasupra Radu I. Gr. Radu. Cu toate protestele mele, Radu s-a mutat jos, în pat cu

Păun Lepădatu, lăsîndu-mă pe mine singur în cel de sus. Dobrin, care era cel mai vechi arestat din cei patru şi care de doi ani de cînd era în anchetă fusese de mai multe ori mutat în acest răstimp, cînd la penitenciar, cînd la Securitate, cunoştea cel mai bine viaţa şi obiceiurile puşcăriei. Cu toate că era cel mai tăcut şi rezervat din ei, nu făcea nici un secret din povestea lui. Făcea parte, împreună cu alţii, care şi ei se aflau în diferite celule, dintr-o organizaţie clandestină, pe care o numiseră „Frăţie şi libertate“. Organizaţia luase oarecari proporţii în satele din regiunea lui, răspîndise manifeste şi devenise cunoscută prin acele sate, unde pe toate gardurile apăreau scrise cu cretă literele F.L. Nu mai ştiu cum le dăduse de urmă Securitatea. După ce-i arestase pe cîţiva din ei, încerca acum să-i descopere pe toţi membrii organizaţiei. Dobrin fusese de multe ori bătut în anchetă. Jean Milcoveanu era arestat de cîteva luni, împreună cu soţia lui, din cauza unei scrisori pe care o primiseră de la fiul lor, doctorul Milcoveanu, care era ascuns şi căutat de Securitate. De la el am aflat că soţia lui stătuse la Securitate în aceeaşi celulă cu una din grecoaicele de la Florica, despre care am spus că i-am auzit vocea şi am remarcat limba aleasă pe care o vorbea.

Bătrînul îmi povestea tocmai că îl cunoscuse pe tatăl meu cînd Dobrin, cu urechea lui adaptată la toate zgomotele celularului, ne-a anunţat că vine gardianul. Într-adevăr, uşiţa de sub vizetă s-a deschis şi gardianul a început să ne dea pe rînd gamelele pe care i le întindea un deţinut de drept comun, care tîra după el pe coridor un hîrdău. Aşa am făcut cunoştinţă cu „terciul“, atît de apreciat de deţinuţi. Era făină de porumb opărită şi puţin îndulcită.

În celulă nu se afla decît o singură lingură de metal care, cu aprobarea tacită a gardianului, avea coada ascuţită pe o parte. Ascuţitul se făcea pe cimentul de la closet. Cu acest cuţit improvizat mi s-a confecţionat şi mie un fel de lopăţică, dintr-o scîndurică de brad, găsită pe coridor şi păstrată cu grijă de Radu, pitită în paiele din saltea. Toţi aveau astfel de lopăţele, în chip de lingură. Tot Radu făcuse, cu aceeaşi coadă de lingură ascuţită, cîte o cruciuliţă sculptată într-o bucăţică de lemn de fag, pentru fiecare. A doua zi după sosire mi-a făcut şi mie una. Cu fire de aţă trase din pînza de doc a saltelei şi răsucite, ne făcuse cîte un şnur cu care ni le atîrnasem la gît pe sub cămaşă, spre a nu fi văzute. De-a lungul anilor de puşcărie, saltelele au fost o sursă permanentă de aţă pentru nevoile noastre. După regulamentul închisorii, de cîte ori am fi avut nevoie, ar fi trebuit să batem la uşă şi să-i cerem gardianului ac şi aţă. Cum însă în practică nu primeai niciodată, aţa se scotea din saltele, iar acele, în cazul nostru, de pildă, erau fabricate tot de Radu, dintr-o bucată de sîrmă electrică pe care o găsise într-o zi pe coridor.

Îi îndoise vîrful la nouăzeci de grade şi cu un ciob de sticlă, prin frecare, îi zgîriase un şanț chiar la locul îndoiturii. Apoi o îndoise tot la nouăzeci de grade în acelaşi loc, dar în sens invers. Şi din nou cu ciobul de sticlă zgîriase iar un alt şanț, pînă ce străpunsese sîrma în dreptul şanțului de pe cealaltă parte. După aceea îndreptase sîrma la loc şi o ascuțise la celălalt cap, pe cimentul de la closet. Treaba era tare migăloasă, dar rezultatul era un ac care nu se deosebea de cele originale decît prin faptul că nu era de oțel.

Fiecare din celulă avea felul lui de a-şi trece timpul. Radu era cel mai activ. Tot timpul avea ceva de făcut, dacă nu pentru el, pentru ceilalți. Ne-a peticit la toți hainele, ne-a cusut nasturii. Era plin de bunăvoință şi totdeauna bine dispus. Bătrînul Milcoveanu, foarte respectat de ceilalți, avea şi el o fire blîndă şi avea întotdeauna ceva de povestit atunci cînd timpul trecea cel mai încet, mai ales de la masa de seară şi pînă la stingere. Singura lui îngrijorare era soarta soției lui. Spunea că erau o pereche foarte unită şi ar fi dat orice ca ei să-i dea drumul şi să-l țină numai pe el. Ştiind-o liberă, ar suporta şi el mai uşor închisoarea. Dobrin era cel mai nervos şi cît era ziua de lungă se plimba ca un leu în cuşcă. Era cu gîndul numai la ancheta grupului lui care nu se terminase şi trăia într-o tensiune permanentă, aşteptîndu-se în orice moment să fie dus din nou la Securitate. Din cînd în cînd se oprea din mers ca să asculte la uşă zgomotele celularului, care pentru el nu mai aveau nici un secret. Numai povestirile lui Milcoveanu aveau darul să-l calmeze. Păun Lepădatu era cel mai tăcut din toți. Mai tot timpul stătea aşezat pe marginea patului, cu gîndul aiurea. Avea vreo cincizeci de ani. Era voinic. Bărbat frumos. Semăna cu pozele haiducilor din cărțile copilăriei mele. Se gîndea numai la ce lăsase acasă şi se frămînta de grija porumbului necules, a arăturii, a tot ce lăsase baltă în gospodăria lui. Îl ridicaseră de la cîmp şi nici n-apucase să vorbească cu nevastă-sa. De cîte ori ieşea din îngîndurarea lui şi dădea cu ochii de mine, îmi făcea loc pe pat lîngă el şi începea să-mi povestească de acasă. Avea un băiat de vîrsta mea şi spunea că-i amintesc de el. În băiat îşi pusese toată nădejdea pînă la întoarcere, „Pînă om scăpa de comunişti“, cum spunea el. Într-o zi, văzîndu-l parcă mai abătut ca de obicei, m-am aşezat lîngă el şi l-am întrebat ce-l frămîntă. Multe lucruri şi întîmplări din anii puşcăriei s-au estompat ori mi s-au şters din minte, dar răspunsul lui nu l-am uitat: „Mă gîndeam ce-o fi făcînd mînza mea, d-le Leonid!“ (Nu-mi putea pronunța altfel numele.) Îmi pare rău că n-am talentul să redau cu cît drag mi-a vorbit apoi de mînza lui.

Zilele în care aveam cea mai mare linişte pentru diversele ocupaţii nepermise, erau cele în care era de serviciu sergentul Guliman. Nepermis era: să coşi, să scoţi aţă din saltea, să ai ac, să te aşezi pe caloriferul de sub geam şi să priveşti pe fereastră, să comunici cu vecinii vorbind pe lîngă țeava caloriferului care trecea prin perete dintr-o celulă în cealaltă, să scrii zgîriind pe săpunul de rufe care ni se dădea, să sculptezi cruciulițe, cum făcea Radu, să stai culcat pe pat în timpul zilei, să cînți, să vorbeşti tare etc., etc. Serg. Guliman (zis „ăl mare“ fiindcă mai avea un frate mai mic, care făcea de serviciu la poarta închisorii) era cel mai cumsecade din toți, cu toate că la prima vedere părea o fiară. Era slab şi pirpiriu, dar avea o voce extraordinar de puternică. De altfel, nu l-am auzit niciodată vorbind. Nu ştia decît să răcnească. Zbiera, înjura şi amenința tot timpul. Camarazii mei de celulă îşi dăduseră seama însă că totul nu era decît teatru. Juca acest rol de zbir pentru a se face auzit de ai lui, de ceilalți gardieni şi de ofițeri, iar pe deținuți îi lăsa în pace şi nu se uita pe vizetă. Nu numai atît, dar în momentul în care venea cineva din administrație pe secția noastră şi Guliman începea să răcnească „linişte!“ ştiam că e un fel de a ne avertiza şi toate obiectele nepermise dispăreau, cei care se uitau pe fereastră coborau de pe calorifer şi cei culcați se sculau pînă ce trecea pericolul.

Toți simțeam nevoia să stăm cîteva ore în plus culcați, fiind destul de slăbiți şi anemiați. Mîncarea era insuficientă. Dimineața primeam, cum am spus, terciul, cam două sute de grame. La prînz, o gamelă cu ciorbă, fie cu cîțiva cartofi, fie cu varză acră, fie cu arpacaş. O dată, şi uneori de două ori pe săptămînă, era „carne“. Asta însemna că într-unul din cele trei feluri de ciorbă găseai cîteva bucăți de burtă, spălată aproximativ şi deci mirosind puternic sau cîteva şuvițe din bruma de carne ce se găseşte pe un cap de vită. (Capetele de vită veneau de la abatorul oraşului fără creier şi fără limbă.) Putea să-ți cadă în gamelă ori un ochi, ori o bucată de buză de vită cu părul pe ea, împreună cu o puzderie de cioburi de oase şi măsele de vită. A treia posibilitate în zilele de carne şi cea mai frecventă în acea epocă erau copitele. Fiecare primea în gamelă o copită de vită, fără unghie; aşa veneau de la abator. Practic, era vorba de oasele de la extremitatea piciorului, care erau acoperite cu un zgîrci, pe care rozîndu-l şi sugîndu-l, nu te alegeai cu mai nimic. În acest ultim fel de mîncare găseai deseori caìele rupte. Seara primeai aceeaşi ciorbă de la prînz, însă mai subțire sau, uneori, urluială de porumb, mai mult opărită decît fiartă. Singurul lucru consistent în alimentația noastră era sfertul de pîine zilnic.

Un lucru ar mai fi de spus pentru a completa tabloul din celula noastră.

Pe jos, în colțul dinspre fereastră, se afla o oală de noapte, acoperită cu o bucată de placaj. O oală de noapte pentru cinci inşi, care se golea de două ori pe zi, dimineața şi după-amiaza, cînd eram scoşi la „program“, adică la closet. Cum din cauza alimentației foarte lichide, a stării nervoase şi slăbiciunii sufeream toți de o diureză exagerată, capacitatea oalei era departe de a fi satisfăcătoare, mai ales în răstimpul de la ultimul „program“ (cam la patru după-amiază) şi pînă la primul „program“ al zilei următoare (cam la şase dimineața). Peste zi, între „programe“, cu toate răcnetele, înjurăturile şi amînările, tot mai obțineam de la gardian să ne permită s-o golim la closet; în timpul nopții însă, de la ora închiderii şi pînă la deschidere, uşa celulei nu mai putea fi deschisă decît în prezența ofițerului de serviciu. Şi asta numai în cazuri grave, de moarte sau dacă era adus sau luat de Securitate vreun deținut. Pentru noapte deci, trebuia găsită o soluție şi o găsise Dobrin. De două sau chiar de trei ori pe noapte, cînd oala era plină, din patul al doilea de lîngă fereastră, se sprijinea cu un picior pe calorifer, unul din noi îi dădea oala, iar el, din două sau trei mişcări bine calculate, azvîrlea tot conținutul printre gratiile ferestrei, în curte. Îşi făcea chiar o mîndrie că nu-i cădea nici o picătură pe pervazul geamului. Patentul lui Dobrin fusese preluat şi de alte celule, ceea ce nu era în avantajul miresmelor care ne veneau pe geam. Într-o bună zi l-au luat pe Dobrin şi l-au dus din nou la Securitate, la anchetă. Nu l-am mai întîlnit.

După cîteva zile m-au luat şi pe mine. Tot la Securitate. M-am despărțit în grabă de camarazii de celulă, sub presiunea gardianului care-mi striga din uşă: „dă-i drumu’ mai repede“. O strîngere de mînă, o îmbrățişare, o urare de bine pe şoptite, un Doamne-ajută… ca toate despărțirile din puşcărie. Şi de cîte n-am avut parte în anii următori! În afară de Păun Lepădatu, nu i-am mai întîlnit pe nici unul din ei. Pe tocul uşii crestasem într-un colț mai dosit numele meu şi data arestării. Din dorința de a lăsa măcar o urmă a trecerii mele pe acolo. Mai sus, în colț, era crestat numele lui Roger Micescu, fiul lui Istrate Micescu.

PROCESUL

Ajuns la Securitate, am fost din nou băgat singur într-o celulă. Gîndeam că de data asta va începe ancheta şi-mi treceau prin minte toate cele ce mi le povestiseră despre anchetele lor camarazii de celulă pe care-i părăsisem. Celularul Securității, a cărui topografie şi viață mi-erau cunoscute, îmi dădea o stranie senzație de siguranță, nu mă simțeam străin. Tot restul zilei am stat în aşteptare, crezînd că voi fi scos la anchetă, dar nu s-a întîmplat nimic. Pe de-o parte doream să înceapă ancheta, pentru a trece şi de etapa aceasta, pe de alta, pe măsură ce se apropia seara, speram să nu fiu scos. Cînd s-a dat stingerea, am răsuflat uşurat şi mi-am amînat frămîntările şi temerile pe a doua zi.

În dimineața următoare, după împărțirea surogatului de cafea, am fost scos din celulă şi dus în camera de gardă. După puțin timp, i-au adus şi pe George Boian şi pe N.Z. Ni s-au dat instrucțiuni să nu vorbim, să nu facem semne, să nu ne uităm în stînga şi în dreapta. Am fost duşi în curte şi urcați într-un Jeep. G. Boian şi N.Z. în spate, cu un gardian între ei, eu în față, lîngă şofer. În momentul urcării, G.B. mi-a şoptit că mergem la proces. Maşina a pornit-o prin oraş. Priveam cu coada ochiului la lumea de pe stradă. Trecătorii care observau Jeep-ul Securității, ca şi noi, nu întorceau capul. Şi ei se uitau pe furiş. Nu cunosc Piteştiul, aşa că nu pot spune pe unde am mers. Oricum, clădirea în fața căreia ne-am oprit părea a fi în centru. Am aflat mai tîrziu că ar fi fost un sediu al partidului. Am fost introduşi într-o încăpere şi ținuți fiecare într-un colț, sub pază. În clădire, o agitație febrilă: uşi care se închideau şi se deschideau, gardieni, ofițeri, ordine pe şoptite. După un timp a venit un ofițer şi ne-a condus într-o sală mai mare. Într-un capăt al ei, două mese alăturate, acoperite cu o pînză roşie, în stînga şi-n dreapta cîte încă o masă, apoi un spațiu liber şi, la distanță unul de altul, patru–cinci scaune, cu fața la masa roşie. Mai în spate, mai multe rînduri de scaune. Pe pereți, lozinci. Am fost aşezați pe scaunele din față. În spatele nostru s-au aşezat gardienii. Era vizibil că sala

fusese amenajată ad-hoc şi că nu ne aflam în clădirea unui tribunal. Pe scaunele rezervate publicului s-au aşezat cîțiva ofițeri de securitate. Vreo şase–şapte.

Am aşteptat în tăcere vreo zece minute. Nu ştiu dacă în sală era răcoare sau dacă numai mie, din cauza emoției, mi-era frig. La un moment dat s-a produs o rumoare, o uşă s-a deschis în stînga mesei roşii şi cinci inşi în uniforme au intrat în sală. Gardienii din spatele nostru ne-au spus să ne sculăm în picioare. Din cei cinci intrați, unul purta gradul de general. S-a aşezat pe scaunul din mijloc, la masa roşie. În stînga şi-n dreapta lui s-au mai aşezat cîte unul. Completul de judecată cu preşedintele. Ultimii doi erau grefierul şi procurorul, care s-au dus şi ei la cele două mese mai mici din stînga şi dreapta.

Eram aşa de uluit şi tot ce a urmat s-a petrecut aşa de repede, încît n-am parvenit să rețin decît cîteva crîmpeie din puținul cît s-a vorbit. Procurorul a citit acuzarea. Cîteva fraze din care n-am reținut decît că G.B. se făcuse vinovat de transmitere de informații şi secrete militare unei puteri străine, iar eu şi N.Z. , de complicitate. Generalul, care avea o figură destul de distinsă, puțin cărunt la tîmple şi cu o oarecare eleganță în ținută şi mişcări, îşi plimba privirile cînd în sală, cînd asupra dosarului din fața lui, schimbîndu-şi alternativ cele două perechi de ochelari. Cînd procurorul a terminat, generalul şi-a pus ochelarii fumurii, cu un gest măsurat şi studiat, şi l-a întrebat pe G.B. dacă a ascultat acuzația şi dacă mai are ceva de spus. G.B. a vrut să spună ceva despre anchetă, dar generalul l-a întrerupt. La a doua încercare, l-a întrerupt din nou. Atunci a spus că-şi asumă toată răspunderea şi că noi, ceilalți doi, nu avem nici o vină. I s-a spus să stea jos.

A venit rîndul meu. Mi-a pus aceeaşi întrebare. N-am spus decît o singură frază: că N.Z. nu avea nici o vină, că nu ştiuse despre ce era vorba, că bătuse acea scrisoare la maşină numai fiindcă o rugasem eu să-mi facă acest serviciu. „Dacă e vinovată sau nu, asta hotărîm noi!“ m-a întrerupt generalul.

Cînd i-a venit rîndul, N.Z. a cerut tribunalului să țină seama în hotărîrea lui de faptul că are un copil de crescut. „La asta trebuia să te gîndeşti înainte de a trăda poporul!“ i-a strigat generalul.

Apoi a dat cuvîntul apărării. Abia atunci a fost introdus în sală avocatul. Avea aerul îngrozit. A început prin a spune că a fost numit din oficiu, că niciodată n-ar fi acceptat să ia apărarea unui astfel de caz şi unor duşmani ai poporului, iar cînd generalul i-a spus să-şi înceapă pledoaria, a

cerut Tribunalului să ne dea o pedeapsă exemplară, aşa cum prevede legea. Asta a fost tot. Şedinţa s-a ridicat, noi am fost scoşi din sală şi l-am auzit pe general spunînd: „Următorul.“ Totul durase cam douăzeci de minute.

Mai tîrziu am aflat că în acea perioadă toate aresturile Securităţii şi toate închisorile din ţară erau supraaglomerate cu arestaţi. După căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, urmaseră valuri, valuri de arestări. Aşa s-a făcut că am ajuns de la Ministerul de Interne în „depozitul“ Securităţii şi penitenciarului Piteşti. Dar şi aici, ca şi în toate celelalte Securităţi şi închisori regionale, nu mai era loc. Atunci a luat fiinţă Tribunalul Militar Revoluţionar, care urma să se deplaseze în toate regiunile ţării, să judece şi să-i condamne pe cei arestaţi, care apoi să ia drumul închisorilor de execuţie, al minelor de plumb sau al lagărelor de muncă de-a lungul Canalului Dunăre–Marea Neagră. Acest tribunal în deplasare, la începutul activităţii lui, ne judeca acum pe noi. Iar generalul nu fusese altul decît celebrul general Petrescu, preşedintele acestui Tribunal. Provenea din vechea magistratură militară şi se spunea că-şi datora nu numai menţinerea dar şi promovarea de după 23 august 1944 faptului că ajutase cîţiva comunişti care erau închişi în timpul războiului. Herbert Zilber, comunist din ilegalitate, mi-a confirmat mai tîrziu în închisoare acest lucru, spunîndu-mi chiar că generalul colaborase cu ei în acea perioadă.

Încă pe cînd eram liber, auzisem de Petrescu. Avea gradul de colonel cînd, în fruntea Tribunalului Militar, prezidase în procesul Maniu. De asemenea, în toate procesele mai importante, cărora regimul le făcuse publicitate: procesul Sumanelor Negre şi al diferitelor loturi prin care s-a căutat compromiterea unor asociaţii şi legaţii străine. Aceste procese au fost cunoscute sub numele de: procesul Y.M.C.A., al Nunţiaturii, al Bibliotecii engleze, al Legaţiei franceze, al Legaţiei turce şi multe, multe altele, de care aveam să aflu abia în închisoare. Petrescu avea la activul său sentinţe de condamnări la închisoare care totalizau mii şi mii de ani şi nenumărate condamnări la moarte. Şi tot atîtea mii şi mii de deţinuţi şi familiile lor l-au blestemat ani şi ani de zile în şir.

În închisori circula o poveste pe seama lui. Se spunea că logodnica unui arestat reuşise să pătrundă pînă la el, ca să intervină în favoarea iubitului ei. Generalului îi plăcuse aşa de mult femeia, încît acceptase să-i salveze logodnicul, cu condiţia să se mărite cu el. Se spunea că femeia acceptase tranzacţia. Multă vreme am crezut că e o legendă, dar acum

cîțiva ani am avut confirmarea că povestea era autentică. Cu puțin înainte de a ieşi din închisoare, am aflat de la un arestat mai proaspăt că generalul ieşise la pensie şi că putea fi văzut plimbîndu-şi nepoții la Şosea. Mai tîrziu, la München, am descoperit în România liberă din 21 noiembrie 1977, ferparul în care familia anunța moartea generalului-maior (în retragere) Alex. Petrescu. În ferpar nu se dădeau detalii, dar cum generalul trebuia să fi fost destul de în vîrstă, bănuiesc că a murit de moarte bună. Singura satisfacție pe care am putut-o avea este că am sesizat pe unul din redactorii de la Europa Liberă despre apariția ferparului şi am sugerat ideea că moartea lui Petrescu ar trebui pomenită într-o emisiune. Într-adevăr, i s-a făcut un necrolog, în care s-a menționat rolul odios jucat de el în uriaşa campanie a regimului de lichidare a zeci de mii de oameni. Cel care i-a făcut acest necrolog (aşa cum se obişnuieşte în astfel de ocazii) a fost un coleg de breaslă, Emil Georgescu, fost procuror în acelaşi aparat de împărțit dreptatea, în România comunistă.

Pe coridorul clădirii unde am fost ținuți pînă ce am fost din nou suiți în Jeep, am putut vedea un alt grup de arestați, care erau introduşi în sala de proces. De asemenea, mi s-a părut a-l zări printr-o uşă întredeschisă pe Păun Lepădatu. După o jumătate de oră de la despărțirea de generalul Petrescu, eram iar în celula pe care o părăsisem dimineața. Pînă la prînz am tot auzit închizîndu-se şi deschizîndu-se uşi. Era o circulație neobişnuită, un du-te-vino de gardieni care însoțeau arestații, cînd spre ieşirea din celular, cînd spre celule. Pe la orele trei–patru după-amiaza am fost scos din celulă şi dus într-o cameră mai mare, fără nici un mobilier, care se afla sub scara ce ducea la etajul clădirii Securității. Aici, am dat de vreo cinci arestați. Printre ei, Păun Lepădatu, care m-a îmbrățişat cu căldură, dar cu aceeaşi privire plină de îngrijorare. În următoarele minute, uşa camerei s-a tot deschis, de fiecare dată fiind adus cîte un alt arestat, aşa că în cele din urmă ne aflam înghesuiți vreo cincizeci şi patru sau cincizeci şi cinci de inşi. Printre ei şi G. Boian. Toți fuseseră judecați de Petrescu în aceeaşi dimineață, în cîteva ore. Vreo patruzeci de procese, fiindcă în afară de noi, care fuseserăm trei în lot, mai erau un grup de cinci şi încă unul sau două grupuri de cîte doi. Restul, făcuseră fiecare singuri obiectul cîte unui proces. Un adevărat record de viteză. Marea majoritate a celor adunați în cameră erau chiaburi sau chiar țărani mai săraci, de toate vîrstele. Apoi, cîțiva învățători şi mici negustori din regiune. Voi reveni mai tîrziu asupra componenței camerei, pentru că am rămas în această formație o lună şi am

avut timpul să ne cunoaştem mai bine. Pînă una-alta, pe toți ne cuprinsese o adevărată excitație. Ni se spusese că ni se vor comunica sentințele.

După ce făcusem oarecum cunoştință unii cu alții şi ne împărtăşisem pe scurt cîteva date personale şi motivele pentru care fusesem arestați şi judecați, spiritele s-au mai calmat şi au început presupunerile în privința sentințelor. În afară de cazul nostru, unde existau fapte concrete, al unui grup de tineri care făcuseră manifeste şi al altor doi sau trei care dăduseră de mîncare unor fugari sau partizani din munți, toți ceilalți erau absolut nevinovați şi, după părerea noastră, necondamnabili. Mai toți dăduseră declarații sub tortură în anchetă şi fuseseră obligați să recunoască fie că au insultat guvernul, fie că au instigat oameni din sat împotriva regimului, fie că au făcut propagandă pentru țărănişti sau liberali. Mulți nu-şi predaseră cotele obligatorii la timp şi cu toate că dovediseră că nu recoltaseră cantitatea necesară de produse, fuseseră acuzați de sabotaj. Cum însă la proces toți retractaseră declarațiile date sub bătaie şi teroare la Securitate, chiar dacă generalul Petrescu nu-i lăsase să-şi expună în amănunt cazurile, erau mai toți ferm convinşi că nu puteau fi condamnați. Cei mai sceptici credeau că vor primi cîteva luni, din care scăzîndu-se timpul de şedere în arest preventiv, vor scăpa şi ei foarte curînd. Cei mai pesimişti credeau că vor putea fi chiar condamnați doi sau trei ani, dar nu-şi făceau prea multe griji, fiindcă în scurt timp şi aşa americanii vor interveni. Cam asta era pe scurt starea de spirit. Pe lîngă tot ce se spunea, se simțea totuşi la fiecare o urmă de îngrijorare, o urmă de dubiu în privința viitorului pe care-l prevedeau cu atîta optimism.

După cîtva timp de aşteptare, în camera care nu avea fereastră şi nici un fel de aerisire, aerul devenise irespirabil. Am bătut la uşă şi spre mirarea noastră gardianul nu ne-a refuzat şi a acceptat să lase uşa întredeschisă. Atunci am putut s-o văd pe N.Z. care, fiind singura femeie din toți cei judecați de Petrescu, era ținută pe coridor, şi ea, în aşteptarea sentinței. În fine, mecanismul s-a declanşat şi am fost chemați pe nume şi pe loturi şi conduşi în susul scării, într-un birou unde se aflau mai mulți ofițeri. Pe rînd, am trecut prin fața unei mese, unde ni s-a comunicat sentința, am fost puşi să semnăm de luare la cunoştință şi apoi, din nou, duşi în camera din care plecaserăm. Totul într-un ritm accelerat. În cîteva minute treaba a fost gata şi ne găseam iar toți împreună.

Surpriza a fost generală, în sensul că tot atît de uimiți ca noi erau şi gardienii. În afară de doi sau trei inşi care primiseră sub cinci ani, toate sentințele erau de la zece ani în sus, majoritatea erau de cincisprezece ani

muncă silnică. Cea mai mare era a lui G. Boian, muncă silnică pe viață pentru crimă de înaltă trădare. Cea mai mică, a lui N.Z.: trei ani. Eu primisem douăzeci de ani muncă silnică pentru complicitate la înaltă trădare. Toți aveam şi confiscarea averii şi cîte trei sau cinci ani degradare civică. Pentru cei cincizeci şi patru sau cincizeci şi cinci de oameni judecați în acea zi, totalul anilor de condamnare depăşea cifra de opt sute de ani. Nimeni, nici cei mai pesimişti dintre noi nu făcuseră acest pronostic. Condamnările erau aşa de disproporționate, chiar față de fapte, acolo unde existau, încît după primele momente de uluială totul mi s-a părut o farsă. Şi din nou au început discuțiile şi presupunerile. Majoritatea credeau că era vorba de pedepse exemplare pentru înfricoşare, atît a noastră cît şi a celor liberi, şi că totul se va rezolva prin recursuri (semnasem cererile de recurs, o dată cu luarea la cunoştință a sentințelor). Pînă şi gardienii se mirau şi ne priveau cu alți ochi ca pînă atunci. Mai tîrziu am aflat că fusesem printre primele serii de condamnați după nişte decrete-legi care apăruseră de curînd şi care prevedeau pedepse mult mai mari ca pînă atunci.

Şi cum, probabil, stă în natura omului să nu dispere, fiecare şi-a regăsit echilibrul. Nici unul nu credea că-şi va executa sentința, unii gîndind că recursul o va modifica, alții punîndu-şi nădejdea în răsturnarea situației politice care ne va pune pe toți în libertate. Optimiştii trăgeau chiar concluzia că evoluția situației politice, cu care noi nu mai eram la curent, era aşa de avansată, încît ziua eliberării era foarte apropiată şi că tocmai de aceea condamnările erau atît de exagerate. Gardianul care stătea în uşa deschisă l-a întrebat pe unul din tinerii condamnați: „cîți ani ai luat, mă?“

Tînărul, pe care îl chema Gheorghe (Gică) Muşat, i-a răspuns: „douăzeci de ani“. „Şi crezi că poți să-i faci?“ a mai întrebat gardianul. „Douăzeci de ani trec ca mîine!“ i-a răspuns Muşat.

Răspunsul lui Gică Muşat a provocat destindere. Ca la un semnal, s-a pornit o veselie generală. Rîsetele şi glumele pe socoteala condamnărilor nu mai conteneau. Gardienii erau înmărmuriți. Nu mai înțelegeau nimic. Pe toți ne cuprinsese o adevărată euforie, care n-a încetat nici cînd a venit un ofițer care ne-a spus să ne pregătim fiindcă vom fi transportați la penitenciar.

Am fost scoşi în curtea Securității, unde aştepta un camion cu prelată. Am fost toți suiți în el şi înghesuiți spre partea din față, pentru ca doi securişti să poată sta în partea dinapoi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi. Cum însă în ziua aceea eram „puşi în porție“ la Securitate şi nu la penitenciar, în micul spațiu care ne despărțea de cei doi securişti au fost

urcate două hîrdaie cu ciorbă, care reprezentau raţiile noastre pentru masa de seară. Camionul a pornit şi la primele hopuri, ciorba din hîrdaie (care nu aveau, capac) a început să împroaşte în toate părţile. Cînd am ajuns la penitenciar, conținutul hîrdaielor se înjumătățise, iar noi eram stropiți din cap pînă în picioare. Nici securiştii nu fuseseră cruțați.

DIN NOU LA PENITENCIARUL PITEŞTI

Ne-am dat jos din camion şi am fost luați în primire de gardienii închisorii. Dacă paznicii celularului Securității se purtaseră relativ bine cu noi, aici lucrurile aveau să se schimbe. Gardienii puşcăriei îşi însoțeau fiecare vorbă pe care ne-o adresau cu insulte, înjurături, îmbrînceli şi chiar lovituri. De îndată ce am coborît din camion, au început să răcnească: „Încolonarea! Ia pe doi! Ține aproape! Dă-i drumul mai repede! Lasă vorba!“ Ploua cu înjurături şi pumni, distribuiți celor care nu executau ordinele destul de repede. Am fost îndreptați spre o uşă. Am pătruns pe un coridor. Aici se afla o masă şi un plutonier de la grefa închisorii. Sub privirile ofițerului de serviciu, am trecut pe rînd, fiecare, prin fața mesei şi am răspuns întrebărilor puse de plutonier, care ne-a completat fişele de încarcerare. Mi-a venit şi mie rîndul. Mi-am spus numele, prenumele, data şi locul naşterii şi cînd la întrebarea „ce înălțime ai?“, am spus 1,76, plutonierul a ridicat ochii la mine şi mi-a replicat răstit: „Cum o să ai, bă, 1,76?!“ „Atît am avut la recrutare“, am zis eu. „Fugi, bă, de-acolo!“

M-a mai măsurat din ochi o dată şi a scris 1,68. N-am înțeles niciodată ce s-a întîmplat în mintea lui. M-am gîndit că avea complexe, deoarece el într-adevăr era foarte mic de talie, dar toți eram mai înalți ca el şi nu eram eu cel mai înalt. Poate că tot scriind înălțimi mai mari ca a lui, s-a umplut paharul tocmai cînd mi-a venit mie rîndul!

După terminarea formalităților, cu acelaşi cor de răcnete am fost escortați pînă la o celulă de la parter, cu două ferestre mari, orientate spre nord-est. Camera era destul de mare, cu cîte două paturi suprapuse. Cîți oameni, atîtea paturi, cu cîte o saltea de paie, o pernă umplută tot cu paie şi o pătură. Într-un colț, două tinete cu capac, într-altul, un hîrdău cu apă de băut. Se vedea clar că celula fusese pregătită special pentru noi, iar saltelele fuseseră proaspăt umplute cu paie, din şira pe care o văzusem în curtea închisorii. Era toamnă şi în ultimele zile plouase mărunt. Mirosea a paie ude.

În timp ce fiecare ne alegeam cîte un pat şi încă nu terminasem cu instalatul, uşa s-a deschis şi au apărut cîţiva ofiţeri. Cel mai mare în grad (nu mai ţin minte exact, dar cred că era căpitan) ne-a ţinut un mic discurs. Ne-a spus că nu-l interesează ce am făcut, dar din moment ce am fost condamnaţi, înseamnă că sîntem vinovaţi şi trebuie să ne ispăşim pedeapsa. Că vom fi trimişi la muncă spre reabilitare şi că la Piteşti nu vom sta decît provizoriu. Că dacă vom fi disciplinaţi şi nu-i vom crea nemulţumiri, ne vom bucura de un tratament bun. Cam aşa a şi fost. Am putut chiar să ne dăm seama că din acel moment gardienii s-au mai îmblînzit şi chiar aveam un regim privilegiat faţă de deţinuţii din celelalte celule, unde răcnetele şi înjurăturile gardienilor continuau să se audă. Am putut chiar remarca o intenţie de supraalimentare, cu toate că termenul nu e tocmai potrivit. După ce se împărţea mîncarea pe tot celularul, ce mai rămînea în hîrdaie se aducea în celula noastră în chip de supliment.

Eu îmi luasem patul de deasupra celui al lui G. Boian. În zilele care au urmat mi-am dat seama cît se frămînta acesta din cauza mea, considerîndu-se vinovat de arestarea şi condamnarea mea. Oricît îi argumentam că ceea ce făcusem, făcusem din toată inima şi cu toată convingerea, şi nu pentru că mi-o ceruse el, continua să se considere vinovat. Şi eu, la rîndul meu, aveam acelaşi sentiment de culpabilitate faţă de N.Z.

Aceste complexe de vinovăţie le-am remarcat la mai toţi cei din cameră şi făceau parte din starea sufletească prin care treceam cu toţii. Mai tîrziu, în limbajul nostru de închisoare aveam să cuprindem toate aceste sentimente, precum şi alte apucături specifice, în expresia „complexe de celulită“. Aproape fiecare îşi amintea de anumite comportări din libertate pe care le regreta şi-ţi dădeai seama că punea pe socoteala acestor fapte nenorocirea care se abătuse asupra lui. Mai ales ţăranii considerau că era o pedeapsă de la Dumnezeu pentru faptul că-şi bătuseră nevasta, îşi nedreptăţiseră copilul, îşi înşelaseră vecinul sau pentru cine mai ştie ce alte păcate. O altă preocupare caracteristică „celulitei“: visele! O bună parte a dimineţii şi-o petreceau povestindu-şi visele şi tălmăcindu-le. Mai toate interpretările erau optimiste şi stabileau data eliberării noastre. Termenele se plasau cam toate în jurul Crăciunului.

A doua zi, acelaşi ofiţer care ne ţinuse discursul la sosire a apărut din nou în uşă şi ne-a spus că ni se dă dreptul să scriem acasă pentru a cere un pachet cu îmbrăcăminte. Am primit fiecare cîte o carte poştală şi un singur creion chimic, care a trecut din mînă în mînă. Ni s-a spus ce trebuie să scriem: „Dragă… sînt bine şi sănătos. Te rog să-mi trimiţi trei cămăşi, trei

izmene, un pulover, un cojoc sau haină groasă, trei perechi de ciorapi, o pereche de bocanci, pantaloni groşi şi o căciulă.“ Apoi, semnătura. Cine scrie altceva sau mai mult decît indicaţiile primite, nu i se expediază cartea poştală şi nu mai primeşte alta. Păun Lepădatu a cerut voie să-i scrie nevestei în legătură cu muncile pe care le lăsase neterminate. Nu i s-a permis, ceea ce a fost interpretat ca o confirmare a confiscării averii, cum prevedea sentința. Această parte a sentinței, aşa cum am aflat mai tîrziu, nu s-a aplicat, mai ales la sate, unde colectivizarea avea să rezolve problema generală a proprietății țărăneşti. O dată scrise, cărțile poştale au fost strînse şi cînd uşa s-a închis au reînceput discuțiile pe marginea pachetului, a confiscării averii şi deci a lipsei de mijloace a celor de acasă de a ne trimite pachete. Pînă la urmă însă, concluziile n-au fost atît de sumbre pe cît fuseseră primele păreri şi spiritele s-au mai liniştit.

În zilele următoare, viața în celulă a început să se organizeze. Lumea a început să se cunoască mai bine şi să se grupeze pe simpatii, pe vîrste etc. Şi ca întotdeauna în astfel de împrejurări, calitatea majorității a dat tonul. Cei mai mulți fiind țărani din regiunea de deal şi munte din Rîmnicu-Vîlcea şi Argeş, atmosfera de bună-cuviință şi înțelegere a dominat de la început. Cei cîțiva intelectuali, oameni mai în vîrstă, cu înțelepciunea şi prin comportarea lor au cîştigat încrederea şi respectul tuturor şi au contribuit la reechilibrarea sufletească a fiecăruia. Numai doi inşi nu s-au integrat în atmosfera creată şi au fost izolați ca nişte corpuri străine. Fără să se producă vreun conflict sau discuție, lumea s-a îndepărtat de ei şi i-a evitat. Limbajul ordinar, poveştile şi glumele lor indecente îi şocau pe toți şi în special pe țărani. Rețin numele celor doi: Burcuş şi Turcu. Amîndoi erau plecați de la țară, dar, cum spunea Păun Lepădatu, se stricaseră la oraş. Erau exemplare ale acelei categorii dintre cele două lumi, a satului şi a oraşului, şi care nu aparțineau nici uneia din ele. Cel mai în vîrstă din celulă era ing. agronom Moise Nicoară, fost şef al organizației Partidului Național Liberal din Mehedinți. Îl ştiam de mic. Era una din personalitățile Severinului. Avea peste 60 de ani şi purta un cioc care-l făcea să semene cu Micescu. Fusese ridicat din Turnu-Severin după ultimele alegeri şi i se dăduse domiciliu obligatoriu în regiune. Cred că la Cîmpulung. Aproape în fiecare seară, la întrebarea cîte unui țăran, se lăsa antrenat în discuții despre agricultură, creşterea vitelor, apicultură etc. şi împreună cu G. Boian îi ținea pe toți atenți pînă ce clopotul care anunța stingerea rupea farmecul şi toată lumea se culca. În patul de deasupra lui Nicoară, dormea av. Răuț. Era moldovean din Iaşi. Şi el, tot liberal şi tot cu domiciliu obligatoriu în

regiune. Era înalt şi slab şi cu moralul tare scăzut. Delicat şi sensibil, îşi făcea griji pentru familia rămasă fără sprijinul său. Era tare deprimat şi G. Boian, care se legase de el, se străduia să-l încurajeze. Păun Lepădatu îşi găsise un consătean, pe Costică Cătănoiu. Tot aşa de treabă ca şi el, dar mai împăcat cu soarta, mai fatalist. „Cînd o vrea Ăl de Sus, scăpăm noi şi de necazul ăsta!“ îi tot spunea el lui Păun, cînd îl vedea căzut pe gînduri.

Eu îmi împărțeam ziua între diverse îndeletniciri. Reuşisem să reţin în cameră, fără să se remarce, o lingură de metal pe care o ţineam ascunsă în saltea. Zile în şir i-am tot frecat coada de țeava caloriferului de sub geam sau pe cimentul din closet, unde eram scoşi de două ori pe zi. Îi făcusem un tăiş ca de brici şi toată celula recurgea la lingura mea ca să taie cîte ceva cînd avea nevoie. Într-o zi chiar, vrînd să tai o bucată din săpunul de rufe care ni se dădea, mi-a scăpat în deget şi m-am tăiat pînă la os. Cum mi se dădea (tot ca un privilegiu, fiindcă urma să plecăm la muncă) ac şi ață, m-am pornit să-mi cos şi să-mi peticesc hainele, care începuseră să mă lase. G. Boian, ca orice vechi puşcăriaş, avea o traistă cu tot felul de petice şi zdrențe, din care mi-a dat ce avea mai bun: o cămaşă plină de petice şi… o pereche de chiloți de damă! Erau bleu şi dintr-un material foarte fin. Spre hazul tuturor, ne-a istorisit povestea lor.

Cu un an în urmă se afla tot în acest penitenciar, singur într-o celulă. Cum fusese arestat de pe stradă într-o noapte de vară, tot ce avea pe el ajunsese în zdrențe, după doi ani de perindări prin diverse celule şi anchete. Într-o zi, gardianul îi bagă un alt deținut în celulă. Era evreu şi-l chema Mark. Era şchiop. A intrat în celulă cu o boccea sub braț. Fusese ridicat de acasă, împreună cu nevastă-sa. Fiecare avusese voie să-şi facă o valiză cu lucruri de schimb. După cîteva săptămîni de anchetă la Securitate, în celule separate, s-au întîlnit din nou în camera de gardă a închisorii cînd au fost transferați la penitenciar. Li s-a făcut foaia de încarcerare şi nevastă-sa a fost dusă prima la magazie, pentru a-şi preda valiza cu surplusul de îmbrăcăminte (după regulament, nu aveai voie să ai mai mult de trei schimburi în celulă). Apoi i-a venit şi lui Mark rîndul. Cînd a ajuns la magazie şi a deschis valiza, a constatat că era a neveste-sii. Valizele erau la fel şi nevastă-sa o luase din greşeală pe a lui, iar el rămăsese cu a ei. I-a explicat gardianului eroarea şi i-a cerut să schimbe valizele. Gardianul a început să-l înjure, i-a spus să-şi ia două schimburi din valiza pe care o are şi… „dă-i drumul la celulă“. Aşa s-a făcut că Mark a apărut în celulă la G. Boian cu două rînduri de lenjerie feminină. Probabil că la magazie şi soția lui păţise acelaşi lucru cu schimburile bărbăteşti. Văzîndu-l pe G. Boian în

zdrențe, Mark îi dăduse o pereche de chiloți şi o bluză a soției lui. Bluza se uzase şi ajunsese petice, iar chiloții erau al doilea schimb al lui G. Boian şi erau încă în stare bună. Cum eu nu mai aveam deloc şi purtam pantalonii (şi ei plini de petice) direct pe piele, chiloții dnei Mark mi-au prins foarte bine, pînă la sosirea pachetului. Dar peripețiile chiloților dnei Mark nu se încheie aici. Voi reveni la timpul cuvenit.

O bună parte din zi mi-o petreceam cu un grup de tineri. Erau din aceeaşi comună din Argeş şi fuseseră condamnați pentru „organizație subversivă“. Împrăştiaseră în comuna lor şi în cele din jur manifeste anticomuniste. Şeful lotului era Gică Muşat, de care am mai pomenit. Făcuse cîteva clase de liceu în Ploieşti. Din acea perioadă se împrietenise cu Sviatoslav Tăbăcaru, care şi el făcea parte din lot. Era dintr-o familie refugiată din Basarabia, iar tatăl lui avea un mic atelier de vopsitorie în Piteşti. Avea totdeauna neplăceri cu numele. Cu ocazia unuia din apelurile nominale care se făceau din cînd în cînd, gardianul îi citise de pe fişă numele de familie, dar după cîteva încercări nereuşite de a-i silabisi şi prenumele de „Sviatoslav“, se înfuriase şi răcnise la el: „Cum p.m. te cheamă, bă?“ În afară de Tăbăcaru, toți ceilalți din lot erau din comuna lui Muşat. Alexandru Duță era dogar de meserie. Era un băiat foarte isteț şi plin de vitalitate. Ion Băcescu era opusul lui, calm şi tăcut. El confecționase, artizanal, literele cu care tipăriseră manifestele, acasă la Duță. Tăbăcaru procurase hîrtia, iar Folea, şi el din grup, le lipise noaptea pe garduri, împreună cu Duță. Muşat, care avea o bicicletă, le împrăştiase tot noaptea prin comunele vecine. Nu mai țin minte cum au fost descoperiți, dar în 1951, cînd fuseseră arestați, anchetele erau deosebit de sălbatice. Au fost bătuți îngrozitor de lt.-major Iordache, de care am mai vorbit, pînă ce au mărturisit totul. Muşat povestea cu mult umor detalii din anchetă. Iordache avea sadica plăcere să ceară victimei să-şi aleagă singură instrumentul de tortură din mănunchiul de nuiele, bețe, cozi de mătură şi ciomege, rezemate de perete, în colțul camerei de anchetă. Apoi, bătaia nu se oprea pînă ce anchetatul nu era complet istovit sau leşinat. După ce toți recunoscuseră totul, Iordache a continuat să-i scoată la anchetă şi să-i bată, ca să spună care din ei era şeful organizației. În toate cazurile pe care le-am întîlnit în închisoare, de cîte ori era vorba de anchetarea unui grup, Securitatea ținea să stabilească prin declarațiile anchetaților că unul din ei fusese şeful. Numai că în cazul lui Muşat şi al prietenilor lui, niciodată ei nu se gîndiseră să-şi stabilească o astfel de ierarhie. Aşa că, în toată

sinceritatea, negau că vreunul din ei ar fi fost şef. Dar bătăile continuau şi, ne povestea Muşat, „nemaiputînd răbda chinurile, cînd am fost din nou scos la anchetă, i-am spus lui Iordache: dle lt.-major, nu mă mai bateți, că preiau eu şefia!“ Iordache, scos din minți de furie, l-a bătut mai crunt ca niciodată pînă atunci, dar la urmă l-a pus să semneze declarația. Ca şef al organizației, la proces, Muşat primise condamnarea cea mai mare.

Numele celor mai mulți din celulă le-am uitat. Îmi mai amintesc de Nacu, țăran; de un învățător Roşu şi de un măcelar, bine cunoscut tuturor celor din regiune. Toți îi spuneau Nea Nicu Porcişteanu. Aşa se şi prezenta şi cu toate că Porcişteanu era o poreclă, era foarte mîndru de ea. Numele lui adevărat l-am uitat. Bună parte din cei care-l cunoşteau de-afară nici nu i-l ştiau. Nea Nicu Porcişteanu era un uriaş. Muncise şi făcuse avere. Era foarte mîndru că făcuse negustorie cinstită şi nu înşelase pe nimeni. Cei care-l cunoşteau o confirmau. Era iubit de toți. Dar figura cea mai interesantă sau, mai bine zis, cazul cel mai deosebit era Moş Calițu. N-avea mai mult de cincizeci şi ceva de ani, dar aşa i se spunea. Era mărunt, purta mustață şi avea părul de timpuriu încărunțit. Trecea neobservat, aşa de tăcut şi retras era. A fost băgat în seamă de ceilalți în momentul cînd Duță şi Muşat, fiind scoşi de gardian ca să aducă hîrdaiele cu mîncare de la capul coridorului, s-au întors în celulă cu un pumn de chiştoace. Imediat s-au pus pe confecționat țigări. Cineva avea o şapcă al cărei cozoroc era din carton, acoperit cu stofă. Duță i-a scos cartonul, din care a jupuit cîteva straturi cît mai subțiri, care au servit de foiță. Muşat avusese ascunse în căptuşeala hainei cîteva bețe de chibrituri şi o bucățică de catran de cutie. Cele cîteva bețe de chibrituri fuseseră folosite cu maximum de economie, de fiecare dată cînd se iviseră ocazii similare. Cu vîrful acului şi cu mare răbdare, Duță crăpa fiecare băț în două cu gămălie cu tot. De cîteva ori reuşise chiar să împartă bățul în trei. De data asta însă, rezerva se terminase şi nici soare nu era ca să aprindă cu ochelarii inginerului Nicoară. Atunci a ieşit pentru prima oară din tăcerea lui Moş Calițu. Le-a spus băieților să stea de pază la uşă, că le face el foc. Din căptuşeala de oaie a hainei lui de dimie, a scos iască, cremene şi un amnar. Şi de aici înainte, n-a mai fost problemă cu focul. După cîteva zile, l-am văzut pe Moş Calițu legat la un deget. Mi-a spus că-i coace o unghie. Cum Duță vînase iar nişte chiştoace, Moş Calițu i-a spus că nu poate scăpăra cu amnarul, din cauza degetului beteag.

Cînd eram la țară, fiindcă îmi plăcea mirosul de iască, îmi aprindeam țigările cu amnarul, aşa că m-am oferit să aprind eu. Asta m-a ridicat în ochii lui Moş Calițu. Şi aşa încet, încet, în zilele următoare Moş Calițu s-a

apropiat de mine, s-a dezlegat la limbă şi mi-a spus povestea lui. O redau şi eu pe scurt. Era dintr-un sat de munte din Argeş. Cu puțin înainte de război se însurase. Era cioban şi mai tot timpul anului era la stînă cu oile. Odată, a plecat cu oile la păşunat în Cîmpia Bugeacului. Era tocmai în anul în care ruşii ne-au răpit Basarabia. Cum Moş Calițu stătea tot timpul cu oile, departe de aşezările omeneşti, s-a trezit într-o bună zi că nu mai era în România, ci în U.R.S.S. Mai mult, a devenit automat cetățean sovietic. Cioban a rămas în continuare, dar la un colhoz. Mare lucru în viața lui nu se schimbase; tot cu oile trăia. După un timp a fost mutat în stepele Ucrainei la o mare crescătorie, tot de oi. Om simplu cum era, n-a înțeles prea bine ce se întîmpla cu el, dar cît timp îl lăsau la oi, tot era bine. Să le explice că nu era din Basarabia de origine, că era român din Argeş, că avea nevastă şi casă acolo… n-a putut, că nu ştia ruseşte. Şi nici n-a încercat, fiind supus şi resemnat din fire.

„Aşa erau vremurile, ce puteam eu face?“ spunea Moş Calițu, fatalist. „Şi domnii de la Securitate s-au mirat prin cîte am trecut!“ mai spunea el, cu oarecare mîndrie. Moş Calițu a luat viața aşa cum se prezenta. În Ucraina s-a însurat din nou şi a avut şi un copil. Dar istoria îşi urma cursul. A început războiul şi într-o bună zi, Moş Calițu s-a trezit la uşa bordeiului de la stînă cu ostaşii români. A aflat şi el că era război şi s-a bucurat că a putut vorbi româneşte, dar a rămas la oile lui. N-a trecut mult însă şi a început retragerea şi s-a întors şi el cu trupele în România; auzise că ruşii îi vor omorî pe cei care au rămas sub ocupație. Nevastă-sa, rusoaica, se refugiase cu trupele ruseşti în retragere. Luase şi copilul. Aşa s-a întors Moş Calițu în satul lui de munte din Argeş. Aici şi-a găsit nevasta măritată şi cu doi copii. Îl crezuseră mort. Moş Calițu a înțeles. L-au primit şi pe el în casă, a ajutat şi el un timp la muncile gospodăriei şi pe urmă s-a dus iar cioban, la o stînă, în munte. Într-o zi i-a dat o bucată de mămăligă şi de brînză unui străin flămînd, care a trecut pe la stînă. Era un fugar, care a fost prins de Securitate şi în anchetă a spus pe unde a trecut şi cine l-a ajutat. Aşa a fost condamnat Moş Calițu la zece ani de muncă silnică, pentru omisiune de denunț.

O zi, două mai tîrziu mi-a spus că nu mai poate de durere la deget. Cînd i-am scos legătura, m-am îngrozit. Avea un panarițiu şi infecția îi cuprinsese tot degetul. Am bătut la uşă şi i-am cerut gardianului să-l scoată la cabinetul medical. Ne-a spus că plutonierul sanitar lipseşte cîteva zile. În noaptea care a urmat, Moş Calițu n-a dormit aproape deloc de durere, iar dimineața i se prinseseră ganglionii de sub braț. Trebuia neapărat intervenit

şi el a fost de acord să încerc să dau drumul la puroi. Cu coada lingurii, pe care am ascuțit-o mai bine ca niciodată, i-am făcut o incizie la vîrful degetului. A gemut de durere, dar puroiul a țîşnit şi durerea s-a uşurat. După cîteva zile, era aproape vindecat. Cam tot atunci s-a produs şi ultimul episod din viața lui Moş Calițu, la care am fost martor. Un grup de ofițeri şi-a făcut într-o zi apariția la uşa noastră. Unul din ei a deschis un dosar pe care-l avea în mînă. L-a strigat pe Moş Calițu. După ce i-a verificat numele şi prenumele, data şi locul naşterii, l-a întrebat unde se afla în 1940, unde a avut domiciliul în U.R.S.S. şi cînd a venit în România. Moş Calițu, disciplinat, cu căciula în mînă, răspundea la întrebări. Cînd a terminat, ofițerul, care era de la procuratură, i-a citit o hîrtie oficială în care i se aducea la cunoştință că, avînd în vedere că era cetățean sovietic, va fi repatriat. I s-a spus să-şi strîngă lucrurile şi să aştepte, că va fi scos din celulă. Şi uşa s-a închis. Toți am rămas înmărmuriți. Numai Moş Calițu, tot aşa liniştit cum primise toate loviturile soartei pe care ni le povestise, şi-a luat haina şi a început să dea mîna cu fiecare şi să-şi ia rămas-bun. Cînd a ajuns la mine, a scos amnarul, iasca şi cremenea şi mi le-a pus în mînă. Pe urmă, cuminte, s-a dus să aştepte lîngă uşă. După cîteva minute a venit gardianul şi l-a luat. S-a mai întors o dată către noi, ne-a zis un Doamne-ajută şi s-a dus. Uşa s-a închis în urma lui şi de Moş Calițu n-am mai auzit niciodată nimic.

Au mai trecut cîteva zile şi ne-au sosit pachetele de acasă. Am fost scoşi pe rînd, pe coridor. Un gardian desfăcea pachetul, controla conținutul bucată cu bucată şi ți le arunca la picioare, rînd pe rînd. Cînd s-a terminat distribuirea, a mai rămas un pachet pe coridor: al lui Moş Calițu.

O dată operația încheiată şi fiecare cu cele primite pe patul lui, s-a lăsat liniştea. Fiecare îşi examina pe rînd lucrurile. Unele şi le recunoştea, altele nu. Unele erau noi, altele erau vechi, chiar uzate. Fiecare, privindu-le şi cercetîndu-le, încerca să desluşească în ele un mesaj de acasă. Pe la cîte unii se mai strecurase, neobservat de gardian, cîte un obiect neprevăzut în cartea poştală (o batistă, un fular etc.). Unul a găsit în buzunarul hainei primite un spic de grîu uscat. Interpretările nu mai conteneau.

Eu primisem, în afară de lenjerie, un trening nou, o pereche de bocanci pe care i-am recunoscut şi cărora li se mai aplicase o talpă groasă, un pulover gros şi unul mai subțire şi un cojocel din piele de cerb căptuşit cu blăniță măruntă de miel. Cojocelul avea o poveste. Îl purtase tatăl meu pe sub uniformă, în timpul campaniei din primul război mondial. După luptele

de pe Valea Jiului, în retragere, s-a întîlnit cu Păstorel Teodoreanu, care-şi pierduse toate bagajele. I-a dat cojocelul lui. Luni de zile mai tîrziu, în perioada armistiţiului, s-au reîntîlnit la Iaşi şi Păstorel i-a dat înapoi cojocelul. Păstorel fusese rănit şi cojocelul avea acum două găurele în mîneca stîngă, pe unde intrase şi ieşise glonţul. L-a purtat din nou tatăl meu în Moldova, la Odesa şi Kiev, unde l-a surprins Revoluţia din 1917. A scăpat şi a reuşit să se întoarcă în ţară. Cojocelul a ajuns într-o ladă cu naftalină, împreună cu mantaua militară, în podul casei de la ţară. Aici l-am redescoperit eu, în timpul celui de-al doilea război şi am început să-l port la vînătoare. Atunci i-am aflat şi trecutul şi a fost botezat Păstorel. Acum venise şi el în puşcărie şi povestea lui avea să continue. Am mai găsit în pachet un săpun de toaletă. Era verde şi scria pe el Romarta. La control, gardianul îl luase în mînă şi, după o ezitare, mi-l aruncase printre celelalte lucruri. Faţă de toate mirosurile în care trăiam de atîtea luni, parfumul săpunului părea divin, aşa că l-am păstrat în fundul sacului meu de puşcăriaş. Am mai găsit în toate buzunarele hainelor seminţe şi flori uscate de levănţică. Am recunoscut mîna mamei, care în toate dulapurile de rufărie punea săculeţi cu floare de levănţică.

Cu sosirea pachetelor, în afară de nostalgiile, dorurile şi strîngerile de inimă pe care le produseseră, o parte din îngrijorarea faţă de iarna care se apropia s-a mai risipit. Zilele de toamnă se făcuseră mai răcoroase şi majoritatea, fiind arestaţi vara cu ce avuseseră pe ei, începuseră să simtă frigul. Doar eu continuam să mă plimb prin celulă numai în chiloţi şi cămaşă. Nu am fost niciodată friguros şi în anii care au urmat rezistenţa la frig mi-a prins bine. Zilele se scurgeau în atmosfera pe care am încercat s-o descriu, fără alte evenimente şi încet, încet, ne-a cuprins o nelinişte şi o nerăbdare. Ne voiam plecaţi mai repede, cu toate că nu ştiam ce destinaţie aveau să ne dea. Voiam ceva nou, o schimbare oricum ar fi fost ea, numai schimbare să fie. Ca şi cum nu trecerea timpului urma să ne apropie de sfîrşitul puşcăriei, ci trecerea cît mai rapidă prin toate fazele ei.

În primele zile ale lui octombrie au început pregătirile în vederea plecării. Mai întîi ni s-a făcut o sumară vizită medicală. Sergentul sanitar Cioltar ne-a întocmit un fel de fişă medicală. Ne-am dat seama că nu era vorba decît de o formalitate, un fel de viză de „bun de transportat“, viză pe care am primit-o toţi, indiferent de vîrstă sau de vreo suferinţă oarecare. Toţi voiam să plecăm mai departe, în afară de vreo cinci–şase care, din cauza vîrstei sau a unei infirmităţi (unul era şchiop, altul destul de grav bolnav de inimă), se temeau şi ezitau în faţa necunoscutului. Dar Cioltar i-a

asigurat că acolo unde vor merge se vor bucura fiecare de un regim potrivit stării lui şi de îngrijire medicală. Cînd G. Boian a ajuns la rînd, am remarcat o schimbare în atitudinea lui Cioltar. Spunea cu voce tare tot ce trecea în scris pe fişa lui şi, la fiecare afecţiune pe care o consemna, înălţa capul spre el şi-l întreba: „Nu-i aşa că din cauza rinichilor nu poţi sta mult în picioare?“ sau: „Tot aşa te supără inima?“ etc. Părea că voia să-l declare netransportabil. Dar G. Boian, cu toată starea lui fizică dezastruoasă şi slăbiciunea extraordinară, nu l-a ajutat cu răspunsurile lui. Nu voia să se despartă de mine şi-i răspundea sanitarului că se simte bine, că a prins putere, că nu-l mai doare nimic. La vizita medicală asistau şi cîţiva gardieni şi ofiţerul de serviciu, care aveam impresia că-l stînjeneau pe Cioltar, aşa că acesta i-a spus în cele din urmă lui G.Boian: „Bine, treaba dumitale, eu mi-am făcut datoria!“ Şi aşa s-a terminat şi cu vizita medicală şi am ajuns iar cu toţii în celulă. Aici, G.B. mi-a povestit că după aproape doi ani de anchetă la Malmaison, unde trecuse prin toată gama de torturi, după două tentative de sinucidere şi cînd ajunsese într-o stare fizică cu mult mai proastă decît acum, cînd îmi povestea, fusese trimis la Piteşti, unde avusese pentru prima oară de-a face cu Cioltar.

Voi reda pe scurt tot ce mi-a povestit G.B. în cîteva zile, despre anchetele lui. Ca şi mine, fusese legat şi ridicat pe rangă, bătut la fund şi la tălpi, dar nu de cîteva ori ca mine, ci zile şi nopţi în şir. După aceea, bătaia la tălpi era alternată cu „manejul“. Într-o cameră goală cu ciment pe jos, pe care se arunca din cînd în cînd cîte o găleată de apă, era pus să se plimbe în cerc, desculţ. Un timp într-o direcţie, apoi, cînd începea să ameţească, în sens invers. Şi acest „manej“ dura ore, zeci şi sute de ore! Am spus ore şi nu zile, fiindcă după cîteva ore era întrerupt, îl duceau la anchetă, apoi la beci pentru bătaia la tălpi şi apoi din nou la „manej“. Despre aceste chinuri de la Malmaison mi-au vorbit mai tîrziu în închisoare mulţi din cei care au trecut prin ele. Scopul „manejului“ era dublu: mai întîi tortura de a umbla pe tălpile tumefiate, învineţite şi umflate de loviturile primite în beci. (În ancheta mea din 1949, eu nu primisem decît cîteva lovituri la tălpi şi fiecare pas pe care-l făceam era un chin.) În al doilea rînd, mersul pe cimentul rece şi ud menţinea circulaţia şi împiedica cangrenarea ţesuturilor zdrobite ale tălpilor. Pe lîngă asta, primea mîncare foarte sărată şi nu i se dădea apă de băut. Ajuns la capătul răbdării, cu o bucăţică de tablă găsită la closet şi-a tăiat într-o noapte o venă de la picior, la gleznă. Tentativa de sinucidere nu a reuşit, a fost dus la infirmerie, cusut şi pansat şi pentru un timp ancheta a fost suspendată. Apoi a fost reluată, repetîndu-se ciclul:

anchetă — bătaie la tălpi — „manej“. A găsit din nou o bucată de tablă scăpată de vigilența gardianului. În scurtele momente de pauză, în care era lăsat în celulă, prin îndoirea repetată a tinichelei a reuşit să obțină cinci–şase bucățele cu colțuri cît mai ascuțite, pe care le-a înghițit în speranța că-i vor perfora stomacul şi intestinele. Dar nu s-a întîmplat nimic şi G.B. îmi povestea că nu a putut niciodată să înțeleagă ce au devenit acele bucățele de tablă, despre care îmi spunea că nu a remarcat că le-ar fi eliminat pe cale naturală. Anchetele au continuat pînă cînd, într-o bună zi, numai piele şi os, cu o inimă slăbită, cu ptoză renală şi dureri frecvente în abdomen, a fost aruncat într-o celulă a penitenciarului din Piteşti. Într-o noapte a avut o criză acută. Făcuse ocluzie intestinală. Gardianul a chemat sanitarul, pe Cioltar, care i-a făcut o clismă mai mult după indicațiile lui G.B., cunoştințele lui Cioltar fiind mai mult decît limitate în medicină. În noaptea aceea, i-a salvat viața. Cioltar a continuat să-l viziteze cu regularitate în celulă, tot timpul cît a stat în Piteşti. Şi cum gardianul de serviciu îl lăsa singur în celulă cu G.B., încet, încet Cioltar s-a abătut de la regulament şi a început să vorbească mai liber. Pe scurt, s-a creat un fel de încredere reciprocă şi Cioltar a ajuns atît de departe, încît să-i dea chiar informații despre situația politică. Cioltar va fi unul din cazurile pe care nu mi le voi putea explica niciodată. Spun asta pentru că, după cîteva luni, aveam să aflu că în aceeaşi perioadă Cioltar a fost una din figurile sinistre ale celebrei „reeducări“, care se desfăşura pe alte secții ale aceluiaşi penitenciar Piteşti. Să fi ajuns Cioltar să aibă o slăbiciune pentru G. Boian, impresionat fiind de suferințele lui? În multe cazuri similare n-a dat dovadă de cea mai mică urmă de omenie, necum de intenția de „complicitate“ cu deținuții (aşa era calificată orice fel de comunicare de informații unui deținut şi pedepsită cu condamnare politică). Să fi încercat din oportunism, cu toate riscurile, să-şi găsească un sprijin în G.B. pentru cazul vreunei schimbări a situației? Ipoteza n-ar fi exclusă, avînd în vedere că în 1952, aşa cum am mai spus, lumea încă mai credea într-o intervenție salvatoare a Statelor Unite.

În ziua următoare vizitei medicale, am fost cu toții scoşi într-una din curțile interioare ale închisorii. Ni s-au dat bagajele de la magazie şi, perindîndu-ne prin fața unei mese la care stătea sergentul de la magazie, am semnat fiecare de primirea lor. La altă masă, alt sergent ne-a „arătat“ obiectele de valoare pe care fiecare le avusese asupra sa la arestare (ceas, stilou, inel etc.) şi ne-a pus şi el să semnăm tot de „primire“. Teoretic, le

luasem astfel în primire, ele urmînd să ne însoţească, dar fiind date în grijă gărzii din escorta transportului. Altora dintre noi, cărora cu ocazia arestării li se mai ridicaseră şi alte lucruri, cum ar fi cărţi, reviste, scrisori, acte sau fotografii, ni s-au pus respectivele hîrtii în faţă şi ni s-a spus să aruncăm ce nu ne mai interesează într-un colţ al curţii. Mie mi s-a dat portofelul în care se aflau cîteva hîrtii fără importanţă, dar în care aveam două versiuni diferite ale actului meu de naştere. După ce fugisem de la ţară, pentru formalităţile de buletin de populaţie şi slujbă în Bucureşti îmi trebuise actul de naştere şi-l cerusem în scris de la primăria din comună. Îl primisem, dar la rubrica profesiunii tatălui, a mamei şi a martorilor, stătea scris: mare proprietar, rentieră, moşier etc. Scrisesem din nou la ţară, de data asta personal notarului şi primisem un al doilea exemplar, cu profesiunile modificate: avocat, casnică etc. Acest exemplar din urmă l-am multiplicat şi l-am folosit la autorităţi şi la serviciul de cadre al întreprinderilor unde am lucrat, pentru a dovedi o origine socială ceva mai „sănătoasă“. Anchetatorul însă nu remarcase deosebirea dintre cele două exemplare; din fericire pentru notarul Alexandru Niculescu! Am rupt toate hîrtiile din portofel, le-am aruncat şi am răsuflat uşurat!

O dată întorşi în celulă cu toate bagajele asupra noastră, febra plecării, care părea iminentă, ne-a cuprins din nou. Totuşi am mai stat în situaţia asta două sau trei zile pînă ce am fost scoşi din celulă, strigaţi pe nume, număraţi şi duşi în curtea mare a închisorii. Aici ne-au luat în primire gardieni ai Securităţii. Pe vremea aceea, cei de la Securitate purtau uniforme kaki, iar cei de la penitenciare, albastre. Mai tîrziu au devenit toate kaki. În afară de cîţiva care stăteau la distanţă şi cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ceilalţi, fiecare cu cîte o bîtă groasă în mînă, s-au năpustit asupra noastră, răcnind să ne aliniem pe rînduri de cîte patru, cu distanţă între noi şi să ne aşezăm pe jos. Pe ici, pe colo, mai dădeau şi cîte o lovitură de bîtă celui care nu executa destul de repede ordinul. Cînd mişcarea s-a potolit şi fiecare ne aflam aşezaţi pe jos cu bagajul în faţă, aşa cum ni se ordonase, un sublocotenent, care era şeful escortei, a venit în faţa noastră cu pistolul în mînă şi ne-a anunţat că vom fi transportaţi la tren, că la orice pas în afara coloanei sau tentativă de fugă, se va trage fără somaţie. Ne-a avertizat să nu vorbim între noi, să nu ne uităm în stînga şi-n dreapta şi să nu încercăm să facem semne sau să comunicăm în vreun fel cu lumea. După o bună bucată de timp de aşteptare, în care securiştii cu bîtele circulau printre noi, mai lovind pe cîte unul care mişca, mai înjurîndu-l pe altul, care şoptea ceva vecinului, s-au deschis porţile şi şi-au făcut apariţia

două dube auto. Cu acelaşi alai de răcnete, înjurături şi lovituri am fost înghesuiți în cele două dube, cu bagaje cu tot. Duba nu avea nici un fel de fereastră şi cînd uşa s-a închis, am rămas în beznă. O rază indirectă de lumină pătrundea din tavan, unde era un ventilator care se punea în mişcare numai cînd maşina era în mers. Ni se părea că ne vom sufoca, aşa de înghesuiți eram, dar ulterior, în alte ocazii, ne-am putut da seama că poate fi şi mult mai rău. Dubele au pornit şi drumul ni s-a părut o eternitate. În fine, ne-am oprit. Am auzit voci, strigăte şi chiar insulte. Securiştii le îndemnau pe cele cîteva persoane din apropiere să se îndepărteze.

PLECAREA SPRE BUCUREŞTI

Dubele se opriseră de-a lungul liniilor ferate în afara gării Piteşti. Cînd ni s-a strigat să coborîm, am văzut că se formaseră două cordoane de securişti, printre care trebuia să trecem cîte unul, în pas alergător, traversînd cîteva linii ferate, pînă la vagonul-dubă, oprit pe o linie moartă. Destul de greu pentru ing. Nicoară şi cei cîţiva mai în vîrstă sau infirmi, purtînd şi greutatea bagajului. S-au mai împărţit şi aici cîteva lovituri şi înjurături. De la distanţă, priveau scena cîţiva ceferişti.

Vagonul-dubă avea intrarea pe la mijlocul lui. Cum intrai, un spaţiu mai larg şi apoi un coridor îngust la stînga şi la dreapta, cu uşi de celule pe o parte şi pe alta. A început înghesuitul în celule. G. Boian şi cu mine căutam să ne ţinem împreună. Am avut norocul ca în momentul urcării noastre în vagon să fim primii într-o celulă încă goală. Spun norocul, fiindcă ultimii au fost cei mai maltrataţi. Celula era prevăzută pentru cinci persoane aşezate: pe o parte, o banchetă îngustă de trei locuri, pe cealaltă una la fel, dar numai de două locuri, din cauza spaţiului necesar pentru uşă, care se deschidea spre interior. Distanţa dintre cele două banchete era aşa de mică, încît o dată aşezaţi faţă în faţă, trebuia să-ţi bagi genunchii între genunchii celor de vizavi. La peretele din fund, între banchete, era o sobă-godin de tablă, care mai ocupa şi ea o parte din spaţiu. De cîte ori am fost transportat cu duba, iarna, niciodată nu mi s-a întîmplat ca soba să fie pusă în funcţiune. Exista şi o fereastră deasupra banchetei de trei locuri, de dimensiunea obişnuită a celor din vagoanele de pasageri. După geam, spre exterior era mai întîi un rînd de gratii de grosimea degetului, lăsînd între ele spaţii de circa doi centimetri pe doi. Urma o plasă de sîrmă deasă prin care de abia ar fi putut trece un chibrit. Apoi, la exterior, un fel de jaluzele fixe, din lamele de tablă, dispuse vertical şi înclinate în aşa fel, încît nu puteai vedea prin spaţiul dintre ele decît spre urma trenului. Pentru a încheia descrierea celulei, ar mai fi de adăugat că, de pe locul din mijloc al banchetei de trei locuri, se putea ridica un capac, sub care se afla closetul

metalic, care se termina tronconic, cu o deschidere de circa zece centimetri, direct între şine. Deasupra banchetelor, aproape de plafon, mai erau două polițe în chip de portbagaj, dar aşa de înguste şi apropiate de tavan, încît nu puteau fi folosite, neîncăpînd nici măcar o bocceluță.

După ce am ajuns în fundul celulei, am început să fim presați de următorii, care erau împinşi de gardieni în celulă. Pînă la al cincilea, chiar al şaselea, a mers cum a mers, dar gardienii au continuat să-l împingă şi pe al şaptelea şi chiar pe al optulea. Cînd au început să-l împingă şi pe al nouălea, eram de-a dreptul striviți, abia mai puteam respira. Traistele şi sacii stăteau pe capetele noastre, fără să-i mai ținem. Nici o mişcare nu mai era posibilă, iar cîțiva erau aproape de leşin. Şi totuşi presiunea a mai crescut cînd a fost vorba să se închidă uşa care se deschidea spre interior. Prețul pentru închiderea uşii l-au plătit cel mai greu cei doi de la intrare, al optulea şi al nouălea. Ceilalți ne-am ales cu coşul pieptului strivit, pe jumătate sufocați şi cu diverse vînătăi, dar cei doi de lîngă uşă au fost loviți sălbatic cu ciomegele şi cu pumnii. Amîndoi aveau fața plină de sînge. Unul avea nasul spart de patul pistolului cu care-l lovise securistul. Şi toată scena era acompaniată de răcnete turbate. Cînd uşa a fost în cele din urmă închisă, puținul spațiu cîştigat a fost salvator. Am putut respira mai în voie, dar cred că ne-a trebuit mai mult de o jumătate de oră pînă ce ne-am găsit cîte o poziție, dar una în care nu puteai sta mai multă vreme fiindcă amorțeai. Orice mişcare a unuia din noi obliga la deplasarea tuturor. Se făceau tot felul de calcule pentru cea mai mică mişcare. Cînd unul din noi trebuia să folosească closetul, era o adevărată problemă, care ne preocupa şi ne ocupa o bună bucată de timp. Nu mai e nevoie, cred, să intru în detalii în privința mirosului într-un volum de aer şi aşa mult sub necesarul pentru nouă oameni. Cu toată fereastra deschisă, nu se putea vorbi de vreo aerisire şi toți eram transpirați leoarcă. La toate uşile se auzea bătînd şi strigînd: „Apă!“ Gardienii strigau şi ei: „Lasă gura! Nu mai bate!“… şi potop de înjurături. Într-un tîrziu s-a deschis vizeta din uşă şi ni s-a dat apă. O căniță pe care o umplea gardianul dintr-o găleată şi care era dată din mînă în mînă în celulă, nu fără greutate din cauza înghesuielii. După un timp, ni s-a dat şi „hrana rece“, rația pe o zi. Consta dintr-un sfert de pîine, o bucățică de slănină cam de volumul unei cutii de chibrituri, două cocoloaşe de brînză frămîntată, cît două nuci şi o bucată de marmeladă, cam tot cît o cutie de chibrituri. Slănina era rîncedă şi foarte sărată, iar brînza iute. Înghesuiala, lipsa de aer, amorțeala din cauza nemişcării şi setea ne chinuiau din ce în ce mai tare. Am stat aşa cîteva ore, pînă ce am simțit că sîntem ataşați la alt

tren. Abia după ce trenul s-a pus în mişcare a început să se facă puțin curent de aer, care a mai împrospătat şi răcorit atmosfera.

VĂCĂREŞTI

Tîrziu, după-amiază am ajuns la Bucureşti, în Triaj, unde după multe manevre şi iar aşteptări pe diverse linii, vagonul nostru dubă a fost oprit pe o linie lîngă podul Basarab. Aici am aşteptat. Se lăsase seara cînd uşile celulelor au început să se deschidă şi, cu răcnetele de rigoare, am fost îndrumaţi spre coborîre şi apoi, iar printre securişti înarmaţi, îndreptaţi, peste cîteva linii ferate, spre trei dube-automobil, în care am fost urcaţi. Pe distanţa dintre vagon şi dubele auto ne împleticeam şi ne împiedicam de parcă am fi fost beţi, aşa eram de amorţiţi şi cu picioarele umflate de atîta nemişcare, ceasuri de-a rîndul. Unul din securişti a avut bunăvoinţa să-mi trîntească şi mie un pat de pistol automat între umeri, fiindcă mă oprisem să-l ajut pe ing. Nicoară să-şi care bagajul, pe care nu şi-l putea duce. Tot grupul nostru a fost din nou înghesuit în două dube şi uşile s-au închis. Agitaţia şi strigătele securiştilor au continuat totuşi şi ne-am dat seama că şi în cea de-a treia dubă au fost urcaţi oameni. Peste vreo două ore am înţeles că era vorba de deţinuţi de drept comun, care fuseseră şi ei transportaţi de la Piteşti cu acelaşi vagon. În fine, dubele s-au pus în mişcare.

Fiecare făcea presupuneri cu privire la noua destinaţie, sperînd să se termine cu chinul drumului, să putem măcar să ne aşezăm şi să ne odihnim. În fine, duba a încetinit, s-au auzit un schimb de vorbe, nişte ordine şi o poartă deschizîndu-se. Apoi, linişte un timp, pînă a izbucnit o adevărată ceartă între securişti. Am înţeles că nu trebuia să fim predaţi aici unde ne aflam şi că voiau să-i facă pe cei din escorta dubelor să-şi continue drumul cu noi pînă la Jilava. Aşa am aflat care ne era destinaţia, dar nu ne puteam dumiri unde ne aflam. După multă pălăvrăgeală şi argumente aduse de şeful escortei noastre, din care nu înţelegeam decît frînturi, s-a decis să rămînem aici pînă a doua zi.

Uşile celor două dube s-au deschis. Cea de-a treia dubă dispăruse. Ne-au strigat să coborîm şi să ne aliniem. Şeful escortei şi un ofiţer în uniformă albastră, deci din Direcţia penitenciarelor, au trecut de-a lungul coloanei,

ne-au numărat şi au făcut formele de predare-preluare. Ne aflam într-o curte pavată şi slab luminată. Burniţa şi bătea un vînt rece, în rafale. De jur-împrejur, clădiri cu ferestre zăbrelite, iar noi ne aflam în mijlocul curţii, în faţa unei biserici. Cineva a recunoscut-o şi pe şoptite s-a transmis din om în om: sîntem la Văcăreşti. Atunci am înţeles de ce nu trebuia să rămînem aici. Văcăreştiul era închisoare pentru dreptul comun. Şi totuşi, din cauza cine ştie cărui motiv, am rămas. Explicaţia n-am avut-o niciodată. Eram acum pe mîna a vreo şapte–opt gardieni, care ne-au spus să intrăm în pridvorul bisericii, probabil din cauza ploii. Aici ne-au înghesuit în partea stîngă. Totul se petrecea în semiîntuneric, aşa că n-am băgat de seamă că biserica era în reparaţie decît după ce ne-am împiedicat şi am călcat în lăzile cu var din pridvor. Ni s-a spus să ne dezbrăcăm în pielea goală şi, cu toate hainele şi bagajul în braţe, să trecem la percheziţie şi apoi în partea dreaptă a pridvorului. Percheziţia, aproape pe întuneric, era un simulacru; mai mult un pretext ca să-şi bată joc de noi, ţinîndu-ne dezbrăcaţi în frig, pînă ce un gardian ne pipăia fiecare lucru şi apoi îl arunca pe jos în partea dreaptă a pridvorului, indiferent dacă lucrurile cădeau în vreo ladă cu var sau în noroiul de pe jos. Cînd îţi termina aşa-zisul control al tuturor lucrurilor, îţi dădea şi ţie voie să treci în partea dreaptă, să-ţi strîngi lucrurile şi să te îmbraci.

După ce primii şase–şapte fuseseră percheziţionaţi şi se aflau în partea dreaptă, m-am simţit tras de mînă de Alexandru Duţă. M-am luat după el pe lîngă marginea pridvorului şi, pitiţi după o putină cu apă pentru făcutul mortarului, am pîndit momentul cînd nici un gardian nu se uita în direcţia noastră şi ne-am strecurat spre dreapta, printre cei percheziţionaţi. Ceilalţi, săracii, goi şi tremurînd de frig, fie îşi aşteptau rîndul, fie îşi căutau pe bîjbîite lucrurile aruncate pe jos. Încă nu fuseseră toţi trecuţi prin percheziţie, cînd şi-a făcut apariţia un ofiţer şi a dat ordinul să ne încolonăm şi să-l urmăm. Ne-a condus prin curte către stînga bisericii şi ne-a oprit în faţa unei porţi de lemn, cu gratii în partea de sus. Părea o poartă de beci şi printre zăbrele ne-a lovit un puternic miros de hazna. Un gardian a descuiat lacătul, a tras zăvorul, a deschis uşa şi, pe măsură ce intram, ne-a numărat din nou. Am aflat că intram în fostele pivniţe domneşti.

Spectacolul, încă de la intrare, era demn de Infernul lui Dante. O scară cu nenumărate trepte. Pe fiecare din primele şapte–opt trepte, în stînga şi-n dreapta, se afla cîte o tinetă cu conţinutul la limită sau revărsat pe scări pînă jos şi formînd un fel de mocirlă de fecale şi urină. Mirosul era îngrozitor. Nu spun insuportabil, fiindcă n-ar fi adevărat. Nu numai că l-am suportat,

dar după cîteva ore nici nu l-am mai simțit. Aproape lîngă fiecare tinetă era cîte un om care-şi făcea nevoile, fie de un fel, fie de altul, fie în tinetă, fie alături. Halul în care arătau aceşti oameni era de necrezut: majoritatea slabi şi neraşi şi toți cu hainele zdrențuite şi peticite, cum nu mai văzusem vreodată, nici măcar la un cerşetor. Becul chior, care atîrna la capătul de sus al scării, făcea priveliştea şi mai impresionantă. La intrare, cînd gardianul ne-a deschis uşa, stătea un tînăr care distona cu tot ce apucasem să vedem în fața noastră. Destul de înalt, bine legat, bărbierit şi purtînd în partea de jos nişte izmene lungi albe, iar în sus o cămaşă albastră, amîndouă de o curățenie ireproşabilă. Oricît de ridicolă ar fi fost aprecierea, avea în ținută ceva elegant şi distant în acelaşi timp, față de cei din jur. Era şeful de cameră, căruia gardianul i-a spus numărul nostru şi i-a cerut să-i spună de cîte porții avea nevoie pentru a doua zi. N-am putut înregistra răspunsul, atît eram de uluit de ceea ce vedeam împrejur. Şi ăsta nu era decît începutul. Cînd am ajuns jos, la capătul scării se făcea o deschizătură spre dreapta. Aici ne-am oprit şi ne-am îmbulzit unii într-alții ca oile, înmărmuriți de privelişte. O încăpere care ni s-a părut imensă, cu pereții de cărămidă, ce se pierdeau în partea de sus în întuneric. Un singur bec slab atîrna la vreo doi metri înălțime, de un pilier central, şi el de cărămidă. Încet, încet, pe măsură ce ochii ni se obişnuiau cu întunericul, pătrundeam mai departe cu privirea. Instinctiv, strînşi şi mai tare unii într-alții şi în grup compact, ne-am dus lîngă stîlpul central, unde ne-am oprit. Cu spatele la stîlp, ne simțeam apărați de mulțimea de oameni din jur. Toți ne priveau cu curiozitate şi în halul de bărboşi, murdari şi slabi cum erau, la care se adăuga şi faptul că ştiam că sînt condamnați de drept comun, era departe de a ne face să ne simțim în siguranță. Ne-am pus averea, adică bagajele, pe jos şi ne-am aşezat pe ele, cu spatele la stîlp. Pe jos era pămînt bătătorit. De-a lungul pereților, cîte cinci paturi suprapuse!

De peste tot atîrnau tot felul de zdrențe, iar locul unde lipsea cîte o cărămidă era folosit ca nişă, în care stătea cîte o cană, gamelă sau cratiță; toate turtite, ciocnite, cu smalțul sărit şi ruginite. Bolțile încăperii, care se sprijineau pe pilierul central, erau aşa de înalte că se pierdeau în întuneric şi mai mult le ghiceai decît le vedeai. Paturile suprapuse care acopereau pereții păreau nişte spaliere, pe care, cu mişcări de păianjen, se cățărau şi coborau oameni. Şi toată această schelărie de paturi se clătina, scîrțîia şi zdrăngănea la orice mişcare.

Duță, Gică Muşat şi cu mine, după primele momente de zăpăceală, am început să prindem curaj şi să ne îndepărtăm de grup. Mai întîi cu prudență,

dar, după ce am mai schimbat cîte o vorbă şi cu unul şi cu altul, ne-am întors la grupul nostru cu informații, care au mai schimbat ceva din primele impresii. Încăperea în care ne aflam era destinată deținuților în tranzit, fie de la o puşcărie la alta, fie spre alt lagăr de muncă, fie aduşi pentru noi anchete sau procese. Puțini din cei peste cinci sute de inşi cîți se aflau aici erau hoți, spărgători sau escroci profesionişti, iar criminal nu era nici unul. Majoritatea erau țărani, dar şi alte categorii de cetățeni, cărora neputîndu-li-se înscena un proces politic, fuseseră inculpați pentru delicte de drept comun. Aflînd toate astea, ne-am mai liniştit. Cum alt loc pentru noi nu era, am rămas lîngă stîlp şi ne-am organizat un fel de culcuşuri, dar cu toată ziua istovitoare pe care o trecusem, aproape nimeni n-a dormit. De altfel pămîntul era rece şi umed şi nici siguranță totală nu exista din partea celor din jur. La un moment dat, s-a apropiat un tînăr şi ne-a întrebat dacă printre noi este vreun doctor, fiindcă e cineva foarte bolnav. Nu era nici un doctor printre noi, dar gîndindu-ne că-i putem fi de vreun folos bolnavului, cîțiva ne-am dus la patul lui. Care n-a fost mirarea lui G. Boian cînd s-a auzit strigat pe nume de către bolnav. Mai bine zis i-a şoptit numele. Omul era întins pe pat şi abia vorbea. Era de o slăbiciune şi paloare cadaverică. Avea febră şi frisoane. L-a recunoscut şi G. Boian, dar eu nu-i mai rețin numele. Era inginer. Fusese condamnat într-un proces politic şi după aceea trimis la Canal. Acolo, un vagonet încărcat se răsturnase şi-i zdrobise piciorul. Nu mai țin minte unde şi în ce condiții i se amputase piciorul, imediat sub genunchi, şi fusese trimis cu duba la Văcăreşti, pentru a fi îngrijit în spitalul pentru deținuți politici, care se afla într-o aripă a închisorii. Ajunsese în această încăpere de tranzit unde era adus orice nou-venit cu duba. Trecuse aproape o lună şi, cu toate insistențele, nu fusese dus la spital. Între timp, cu pansamentul neschimbat, apăruse infecția şi puroiul trecuse prin pansament. În ultimele zile făcuse febră şi avea dureri mari. N-am mai avut ocazia să aud de el, dar aşa cum arăta atunci, nu cred să fi scăpat cu viață. De altfel, o mulțime dintre deținuții din acest loc de tranzit se aflau aici de luni de zile, cei mai mulți neştiind nici măcar de ce fuseseră aduşi.

Începusem şi noi să ne gîndim că s-ar putea să avem aceeaşi soartă şi aveam toate motivele să nu fim prea bucuroşi de această perspectivă. Eram singurii care nu am dormit în noaptea aceea. Stăteam şi mai moțăiam din cînd în cînd pe bagajele noastre. Ce vedeam în jurul nostru nu era un imbold spre optimism. Toți dormeau. Cei din paturi, ca în rafturi, iar ceilalți, care n-aveau loc în paturi, pe jos, peste tot în jurul nostru. Unii mai aveau cîte o bucată de rogojină ruptă şi destrămată, alții cîte o bucată de

scîndură, care-i mai apăra de contactul direct cu pămîntul umed şi rece, dar majoritatea n-aveau decît zdrenţele de pe ei. În liniştea care se lăsase nu se mai auzea din cînd în cînd decît cîte unul sforăind sau gemînd prin somn. Alteori, cobora cîte unul din pat ca să meargă la tinetă şi toate paturile se mişcau şi scîrţîiau. În fine, a început să se lumineze de zi. Lumina pătrundea numai indirect, din capul scărilor, printre gratiile uşii. Deodată am auzit gardianul bătînd cu cheile în uşă. Şeful de cameră a alergat la uşă. Apoi a retransmis ordinul gardianului: „Lăsaţi gura, şi cei care-şi aud numele să-şi ia bagajul şi să iasă afară.“ Toată lumea s-a îmbulzit pe scări, între tinetele revărsate, în speranţa că-şi va auzi numele şi va scăpa din acest infern. Era vorba însă de noi, numai de noi cei veniţi de la Piteşti. Am fost toţi scoşi în curte şi urcaţi în două dube care aşteptau. După condiţiile în care petrecusem noaptea, duba nu ni s-a mai părut aşa de chinuitoare cum ni se păruse cu o zi înainte. Acum ştiam şi unde mergem: la Jilava.

JILAVA. FORTUL NR.13

După un drum cu destule hîrtoape, duba a cotit brusc la dreapta şi a început să coboare. După vreo două sute de metri, s-a oprit. Iar s-au auzit discuţii, ordine şi uşa dubei s-a deschis. Afară, iar burniţă. Am văzut mai întîi drumul în pantă pe care venisem. Am fost încolonaţi cu răcnetele obişnuite: „Ia pe doi, banditule! Dă-i drumu' mai repede! Alinierea!“ Un ofiţer ne-a strigat numele, noi am răspuns prezent, apoi ne-a numărat şi ne-a ordonat stînga-mprejur. În faţa noastră se afla poarta metalică de intrare, iar deasupra, pe zidul văruit, stătea scris cu negru „Fortul nr.13 Jilava.“ Iar mai sus, cînd se termina zidul, pămînt cam de un metru înălţime şi iarbă; iarbă îngălbenită de toamnă, care se profila pe cerul plumburiu. Aşa încolonaţi am trecut prin poartă, cu bagajele în braţe, şi pe un coridor boltit am ajuns la altă poartă. Gardianul de pază a deschis-o şi a răcnit cît l-a ţinut gura: „Alarmăăă!“ Strigăt reluat de toţi gardienii care precedau coloana noastră. Acest strigăt se auzea zi şi noapte în Jilava şi însemna un avertisment pentru toţi deţinuţii care se aflau în curţi sau pe coridoare la diferite munci, că trebuia să se întoarcă cu spatele în direcţia de unde venea strigătul. Eventual cu faţa la zid, dacă se afla vreunul în apropiere. Nu trebuia să vadă alţi deţinuţi! Am trecut şi de a doua poartă, am traversat o curte, apoi din nou un gang, o altă poartă, alt gang şi am fost băgaţi în nişte încăperi boltite. Peste tot, pereţi de cărămidă de peste 1 m de groşi. Ici, colo, cîte un bec slab. Pe jos, ciment. Miros de pivniţă, de mucegai, de clor dezinfectant şi acel miros de tinetă de care n-am mai scăpat ani de zile. În cîte un loc, o crăpătură în boltă, din care picura. Era umed şi răcoarea de beci te pătrundea.

În fundul hrubei, un morman de rogojini vechi, pe jumătate putrede. O dată uşa închisă în urma noastră, am încercat să ne organizăm. După atîta drum, în condiţiile pe care le-am descris, şi nesomn, eram frînţi de oboseală şi nu mai doream decît să ne întindem şi să ne odihnim. Am căutat un loc unde cimentul era mai uscat şi am început să întindem rogojinile din stivă.

De bine, de rău, ne-am instalat, dar umezeala a început repede să ne pătrundă şi ne-am mai înghesuit unul într-altul ca să ne ţinem de cald. Nimeni n-a reuşit să adoarmă, nu atît de frig, cît probabil de prea mare oboseală. Au început schimburi de păreri, presupunerile obişnuite cu privire la viitoarea destinaţie, convinşi fiind că Jilava nu era decît o nouă etapă. Cu toţii eram însă de acord că felul în care fusesem primiţi la Jilava diferea mult de cel din Piteşti şi Văcăreşti. Gardienii erau adevărate fiare dezlănţuite şi viaţa noastră nu părea să mai aibă aici prea mare preţ. Ne-am decis deci să fim cît mai prudenţi şi docili. Văzusem pe drumul de la intrare în fort şi pînă aici cu cîtă uşurinţă se distribuiau pumni, picioare şi lovituri de bîtă celor care rămîneau în urma coloanei, chiar dacă erau infirmi sau bătrîni. Foarte mulţi din gardienii de aici erau ţigani.

Discuţiile noastre n-au durat mult. Uşa s-a deschis de perete şi un grup de gardieni, înjurîndu-ne în fel şi chip, ne-au strigat să punem rogojinile la loc şi să ne înghesuim într-un colţ. Şi iar s-au împărţit cîteva lovituri. Au adus în celălalt capăt al sălii o masă şi un scaun pe care s-a aşezat un sergent. În spaţiul liber dintre noi şi masă s-au înşirat vreo şapte–opt gardieni şi fiecare din ei ne-a făcut semn cîte unuia din noi, să venim cu bagajul la el. Ne-am dus şi ne-am depus fiecare bagajul la picioarele gardianului respectiv, care ne-a dat ordin să ne descălţăm şi să ne dezbrăcăm în pielea goală şi să ne aruncăm şi hainele peste bagaje. De data asta fără grabă, bucată cu bucată, pipăiau fiecare haină, fiecare rufă şi apoi o aruncau în spatele lor, pe jos. Fiecare căptuşeală o rupeau fără menajamente ca să scotocească înăuntru. Tuburile de pastă de dinţi le-au strivit cu cizma şi le-au împins cu piciorul spre hainele percheziţionate. La doi dintre noi au găsit în reverul hainei cîte un ac de cusut. Au fost bătuţi sălbatic cu pumnii peste faţă pînă i-au umplut de sînge. Mă felicitam că avusesem inspiraţia să ascund cremenea, iasca şi amnarul de la Moş Caliţu în grămada de rogojini.

În tot timpul cît dura percheziţia bagajului, aşteptai gol, desculţ pe cimentul umed şi tremurînd de frig. Cînd se termina cu bagajul, îţi venea şi ţie rîndul. Ţi se ordona: „Deschide gura! Arată palmele! Arată tălpile! Ridică“ (asta însemna să-ţi ridici testiculele) şi apoi: „Întoarce-te! Apleacă-te şi trage de buci!“ Cu asta erai gata şi puteai merge în spatele gardianului, să-ţi strîngi hainele şi să te îmbraci, nu fără a primi în treacăt cîte un pumn sau picior, aşa, gratuit. De aici, începea iar graba. Alţi gardieni, răcnind şi înjurînd, te loveau, grăbindu-te să te prezinţi în faţa sergentului de la masă, care-ţi completa fişa de încarcerare. Ajungeai în faţa mesei mai mult gol şi

cu toate lucrurile în braţe, ca să scapi de lovituri. De aici trebuia să alergi, în aceleaşi condiţii, în celălalt colţ al sălii, ca să faci loc următorului. Acolo, în fine, erai lăsat în pace să te îmbraci şi să-ţi refaci traista cu hainele descusute şi tăvălite prin murdăria de pe jos. După vreo oră, s-a terminat operaţia şi gardienii şi-au luat masa şi scaunul şi au plecat, lăsînd în urma lor o linişte aproape apăsătoare. Timp de o oră, sala vuise de urletele şi înjurăturile lor.

Părerile şi temerile noastre în privinţa regimului din Jilava se confirmaseră şi aveau să se mai confirme şi în restul timpului cît am stat aici. Încă nu terminasem bine să ne strîngem lucrurile şi iar s-a deschis uşa. Am fost încolonaţi, număraţi şi mînaţi cu acelaşi concert însoţitor pe uşă afară. Înaintea noastră, iar se striga „Alarmă!“ Am ieşit din nou în ultima curte prin care trecusem la venire şi, înainte de a ajunge la cea de-a doua poartă, am cotit la stînga pe lîngă zid şi am ajuns în faţa unui grilaj de vreo cinci metri lăţime şi vreo trei înălţime. De fapt, era o poartă cu două canate, închisă cu un lanţ şi cu lacăt. Într-unul din ele se deschidea o uşă de dimensiuni obişnuite, tot din zăbrele. Cam la un metru dincolo de grilaj, o altă poartă, tot din două canate, dar din lemn. Şi aici, într-unul din canate, se deschidea o uşă de dimensiuni normale. În partea de deasupra porţilor de lemn, pînă la zidul boltit, era un oberliht, deschis spre interior. Am fost opriţi în faţa grilajului. Din interior, prin oberlihtul deschis, se auzea un fel de vuiet continuu. Ni s-au deschis cele două uşi şi-am fost împinşi înăuntru. Uşile s-au trîntit. Ne aflam într-o încăpere cam de cinci metri lăţime şi trei metri înălţime la mijlocul bolţii tavanului. Cît era de lungă, nu ne-am putut da seama în primul moment, fiindcă fundul ei se pierdea în întuneric pentru ochii noştri neadaptaţi. Numai la intrare atîrna un bec din plafon. Cu tot oberlihtul deschis, aerul era greu şi, bineînţeles, domina izul fetid de tinetă şi clor. Frig nu era, din cauza căldurii animale, camera fiind suprapopulată: cam o sută optzeci de deţinuţi. Am aflat însă că fuseseră momente cînd efectivul atinsese cifre mult mai mari. Încăperea părea mai mult un tunel. Cum am mai spus, era boltită, lată de vreo cinci metri şi lungă de vreo douăzeci–douăzeci şi cinci de metri. Cum intrai, în stînga trei tinete, iar în dreapta un hîrdău cu apă. Un mic spaţiu liber, iar apoi, pe stînga şi pe dreapta, priciuri de lemn suprapuse pînă în fundul hrubei, cu un coridor cam de un metru între ele.

După legea nescrisă a puşcăriilor, ultimii veniţi primeau locurile cele mai proaste, aşa că şeful de cameră a apelat la cei de pe priciul de sus din stînga deasupra tinetelor, să se strîngă, ca să încăpem şi noi. N-am încăput

toți, iar unii au preferat să rămînă jos, aşezaţi pe bagaje, din cauza mirosului de la tinete. G. Boian, ing. Nicoară, grupul lui Duță şi Muşat şi cu mine ne-am suit pe prici. Pe scîndurile priciului erau întinse rogojini, peste care ne-am întins şi noi hainele pe care le aveam, ca să ne fie ceva mai moale. O dată instalați, am coborît, curios să cunosc lumea şi să aflu cît mai multe de la cei din jur despre viața din închisoare. Abia acum, în Jilava, ne începeam adevărata existență de puşcăriaşi.

Cea mai amestecată lume posibilă, din toate punctele de vedere, ne înconjura: țărani, muncitori, intelectuali, foşti ofițeri, de toate vîrstele, de la douăzeci la peste şaptezeci de ani. Unii, arestați de cîteva luni, alții, de cîțiva ani; cu condamnări între cinci ani şi muncă silnică pe viață, pentru crime de război, pentru organizații politice (legionari, țărănişti, liberali), pentru organizații subversive, pentru arme ascunse, pentru nepredare de cote, pentru omisiune de denunț, pentru insulte aduse regimului şi tot felul de alte încadrări. Erau şi unii necondamnați, închişi numai pentru că fuseseră în Siguranța veche sau în Poliție, chiar dacă făcuseră serviciu la Circulație. Cei mai de curînd arestați se cunoşteau după starea mai bună a îmbrăcămintei, dar majoritatea erau numai petice, iar mulți erau îmbrăcați în zeghe vărgate date de penitenciar, dar şi ele rupte şi cîrpite. Culoarea generală dominantă era un cenuşiu murdar, în care numai noi, „piteştenii“ şi cîțiva mai proaspeți veniți mai distonam, cu hainele noastre în stare bună şi relativ curate. Timpul însă avea să ne aducă la acelaşi numitor şi pe noi. Cu toate că şi noi eram palizi, nu aveam încă acea piele uscată şi de culoare pămîntie a celor din jur.

Cele circa zece zile petrecute aici nu au fost lipsite de interes şi în nici un caz nu se poate spune că au fost monotone. Am aflat o mulțime de lucruri noi pe care, receptiv cum eram la tot ce se petrece în jurul meu, le înregistram şi aveam să-mi formez acel început de bagaj de cunoştințe şi experiențe ale altora, atît de utile pentru noua viață care mă aştepta. Cum spuneam, nu ne puteam plînge de monotonie. De cel puțin zece ori pe zi se deschidea uşa celulei şi erau fie introduşi oameni noi, fie se striga cîte o listă şi cei chemați erau luați din cameră. În tot fortul era un du-te–vino permanent şi o pritoceală a deținuților care uneori nu înceta nici după ora stingerii. În curte răsuna în permanență strigătul „Alarmă!“

Cei vechi mi-au explicat că se făcea o triere a deținuților după diferite criterii, pentru trimiteri la muncă sau în alte închisori. De cîteva luni, dubele transportau deținuți din toate penitenciarele țării la Jilava, care gemea de lume. După aprecierea lor, la acea vreme se aflau în Jilava între

patru şi cinci mii de deținuți, care se primeneau tot timpul, unii plecînd spre diferite destinații şi alții noi fiind aduşi din diverse regiuni ale țării.

Camerei noastre i se spunea „la zarzavat“, fiindcă doar cu cîtva timp în urmă folosise la depozitarea cartofilor, morcovilor, cepei etc. şi aici erau aduşi deținuții la curățatul cartofilor. Fiecare deschidere de uşă era prilej de bucurie, dacă printre cei aduşi era cîte un cunoscut, prieten sau chiar rudă, sau motiv de întristare, dacă pe lista celor strigați să iasă se afla cineva apropiat. Chiar în ziua sosirii noastre „la zarzavat“ au fost scoşi G. Boian, ing. Nicoară, av. Răuț şi alții. Cei vechi din Jilava ştiau că era data de plecare a dubei spre Aiud. Cu G. Boian nu m-am mai întîlnit mulți ani.

Cu toate că toți ne aşteptam să fim scoşi şi duşi cine ştie unde, în orice moment, nervozitatea în fața necunoscutului care ne pîndea se atenuase. Începusem să nu-mi mai pun probleme insolubile şi nu mă mai frămîntam cu întrebări cărora tot nu le puteam găsi răspuns: unde mă vor duce? Cînd? Va fi mai bine sau mai rău ca aici?

Viața din cameră, în afară de surprizele pe care ni le aducea deschiderea uşii, a fost pentru mine plină de interes şi de la deşteptare pînă la stingere nu mă săturam ascultînd tot ce povesteau veteranii Jilavei. Seara cădeam frînt de oboseală pe prici. Dormeam între Duță şi Muşat; pe o parte, altfel nu era loc. Cînd unul voia să se întoarcă pe partea cealaltă, trebuia să se întoarcă tot rîndul, ca să încăpem. Aglomerația era aşa de mare, că se dormea şi la „şerpărie“. Aşa se chemau locurile de sub primul prici. Adică spațiul de vreo jumătate de metru înălțime, dintre cimentul de pe jos şi scîndurile primului prici. Dacă găseai o rogojină, era bine, dacă nu, dormeai direct pe ciment, cum mi s-a întîmplat în ultimele două–trei nopți. Fusesem strigat, printre alții, pe o listă, duşi pentru cîteva ore într-o altă celulă şi din nou aduşi „la zarzavat“. Probabil dintr-o eroare! Dar, între timp, ne pierduserăm locurile, camera se aglomerase şi mai tare şi n-am mai găsit loc decît la şerpărie.

Ciorba foarte lichidă şi neconsistentă, de obicei de varză acră, morcovi şi foarte rar de arpacaş, ne făcea să simțim foamea şi, slăbind, suportam tot mai greu scîndura tare a priciului sau cimentul şerpăriei. Şoldurile şi umerii ne dureau şi începuseră să se învinețească.

Din cele cîteva sute de persoane cîte s-au perindat „la zarzavat“, în aproximativ o lună cît am stat aici, nu mai rețin decît prea puține. Îmi amintesc de un domn Corjescu, boier moldovean, mare vînător, cu care am stat ore întregi de vorbă. Era destul de în vîrstă şi din anchetă se alesese cu o pareză facială în partea dreaptă. Toată musculatura părții drepte a

obrazului era inertă. Cînd vorbea, îşi ridica şi susţinea cu palma obrazul şi partea dreaptă a gurii, care nu mai avea nici un fel de mobilitate. Nu mai ştiu de ce fusese arestat. Stătea de mai bine de doi ani la Jilava, nejudecat şi fără să se mai sinchisească cineva de el. Creţulescu, din familia boierilor (care dăduseră numele pasajului şi Bisericii Creţulescu de pe Calea Victoriei), era şi el de mai multe luni în Jilava şi acum cu noi „la zarzavat“. Era luat periodic la anchetă, la Ministerul de Interne. Căutau un pretext oarecare ca să-l condamne şi să justifice astfel confiscarea valorilor în obiecte de artă şi bijuterii, pe care i le luaseră de acasă cu ocazia unei percheziţii. Fusese un om foarte bogat şi pasiunea vieţii lui fusese chimia. Mi-a spus cum în timpul războiului şi-a pus la dispoziţia armatei laboratorul pe care-l avea lîngă Afumaţi şi unde făcea cercetări în domeniul gazelor de luptă. Creţulescu era mic de talie şi foarte slab. Fiind foarte meticulos şi pedant, îşi luase obligaţia să împartă raţiile de marmeladă în cameră. În fiecare zi, pe o bucată de scîndură, ni se dădea o bucată de marmeladă, care corespundea în greutate cu totalul raţiilor numărului de deţinuţi din cameră. Nu mai reţin cîte grame era raţia pe cap de om, dar ca volum era cam cît jumătatea unei cutii de chibrituri. Creţulescu, ca un adevărat om de laborator, tăia cu un fir de aţă blocul de marmeladă în cubuleţe perfect egale şi apoi le distribuia. Pîinile de cîte un kilogram jumate, care ni se dădeau zilnic, tot el le împărţea. Pîinile veneau întregi şi numai crestate în şase, raţia fiind de două sute cincizeci de grame. Cum crestăturile erau făcute după ochi, Creţulescu confecţionase o balanţă: un beţigaş echilibrat la mijloc de o sfoară, pe care o ţinea în mînă de celălalt capăt. De fiecare vîrf al beţigaşului atîrnau alte două sfori, care se terminau cu cîte o pană de lemn, care se înfigea în pîine. După nenumărate cîntăriri, scotea din fiecare pîine cîte şase porţii egale în greutate.

De tăiat, se tăia cu „costică“, termen generalizat în toate puşcăriile pentru cuţit. Cum era interzis să ai cuţit sau orice fel de obiect tăios, pentru ca gardienii să nu înţeleagă cînd ascultau pe la uşă şi vreun deţinut cerea altuia cuţitul, i se spunea „costică“. Costicii din puşcărie erau departe însă de vreo asemănare cu cuţitele. Singura asemănare era că tăiau. Cît mai mici ca să poată fi uşor ascunşi, erau meşteriţi fie dintr-o bucăţică de tablă, fie dintr-un placheu de bocanc.

Mi-aduc aminte de un episod penibil petrecut chiar în prima zi a venirii noastre în camera zisă „la zarzavat“. Seara, la închidere, în afară de numărătoare s-a făcut şi un apel nominal. Am auzit atunci strigat numele de Cavadia şi un bătrînel ştirb, neras şi zdrenţăros a răspuns prezent. După

plecarea gardianului m-am dus la el şi l-am întrebat dacă e rudă cu Petre Cavadia. S-a uitat lung la mine şi mi-a spus: „Cum? Chiar aşa de mult m-am schimbat, Ioane?“ Cred că atunci n-avea mai mult de patruzeci de ani şi părea de şaizeci. Îl cunoscusem elegant, petrecăreţ, cam snob, un fel de play-boy al anilor 1945–1947. Auzisem că fusese arestat, pe cînd eram încă liber. O seară întreagă mi-a povestit prin ce trecuse. Mai ales în ultimele luni, înainte de a ajunge aici. Fusese mai întîi trimis la Canal şi a fost primul care mi-a vorbit despre grozăviile muncii şi regimului de acolo. Readus la anchetă la Bucureşti, fusese din nou trimis, prin Jilava, la Canal. Dintr-o greşeală însă, ajunsese într-o Colonie de drept comun. Timp de cîteva luni a ieşit la raportul tuturor gardienilor şi ofiţerilor, ca să le semnaleze eroarea, de fiecare dată nefiind luat în serios, fiind înjurat şi lovit. Într-un tîrziu au descoperit greşeala şi ajunsese iar de cîteva zile în Jilava. Îmi spunea că dacă ar mai fi rămas acolo, îşi pusese în gînd să se sinucidă. Nu din cauza regimului impus de administraţia lagărului, ci a mediului în care se afla. Hoţi şi borfaşi din adevărata lume interlopă, cei mai mulţi ţigani, care îşi impuneau legea lor, legea junglei, în interiorul lagărului. Cei mai tari îi exploatau, îi băteau şi-i furau pe cei mai slabi. Administraţia nu intervenea şi nu se amesteca. Toţi primeau pachete de acasă cu haine, alimente şi ţigări. Ţigările erau monedă de plată pentru toate tranzacţiile posibile. Homosexualitatea era lucru curent şi se practica pe faţă în barăcile din lagăr. Tinerii prostituaţi îşi primeau răsplata tot în ţigări. La Cavadia am văzut prima dată „bocanci cu şenile“, încălţămintea curentă a celor de la Canal. Din cauza muncii la săpături de pămînt şi transportat cu roaba, încălţămintea nu rezista prea mult timp. Împotriva acestei uzuri, deţinuţii imaginaseră întărirea încălţămintei cu fîşii de fier, dispuse transversal pe talpă, îndoite la capete şi fixate de rama bocancului. Sistemul se răspîndise la toate lagărele de muncă de pe traseul Canalului. Tălpile arătau într-adevăr ca nişte şenile de tanc. Petre Cavadia, care era un om cu o frumoasă cultură şi cu o memorie bună, ne-a vorbit cîteva seri în şir de istoria Revoluţiei franceze şi epoca napoleoniană. Povestirea s-a întrerupt într-o seară, cînd au venit şi l-au luat. Nu l-am mai întîlnit.

Mai reţin numele unui evreu, fost misit de petrol. Îl chema Berlin. Era mic, cu o faţă zbîrcită ca de foetus şi teribil de miop. Cum ochelari nu avea şi nici prea sănătos la minte nu era, făcea tot felul de boacăne, care-l puneau în conflict cu cei din jur. Culmea a fost într-o noapte, cînd ne-am trezit cu el bătînd cu pumnii în uşă şi zbierînd cît îl ţinea gura: „Domnu’ şef, săriţi, ajutor, mă omoară legionarii!“ Ce se întîmplase? Şeful de cameră

îl surprinsese că-şi făcea nevoile în hîrdăul cu apă de băut. Sărise din pat şi-l îmbrîncise, la care Berlin se repezise la uşă ţipînd. Cum Berlin nu mai contenea, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu şi a descuiat uşa. Judecata a fost scurtă: Berlin a primit cîţiva pumni şi s-a refugiat la şerpărie unde dormea, iar noi n-am mai putut bea apă pînă a doua zi, cînd ni s-a dat voie să clătim hîrdăul, care apoi a reintrat în funcţie pentru apă de băut. Într-una din zile, într-un grup de nou-veniţi, mare surpriză: slab, înalt, puţin adus de spate, cu o tichie croşetată pe cap şi cu o cergă oltenească în spinare, şi-a făcut apariţia Aristică Schileru. Ne-am mai strîns pe priciul nostru şi l-am luat între noi. Era optimist şi de o vervă nesecată. Radia bună dispoziţie în jurul lui. Peste două zile l-au luat din nou, pentru ca în aceeaşi după-amiază să-l mai aducă o dată şi iar să-l ia după două ore, de data asta definitiv.

Tot acest triaj şi această mutare de deţinuţi, după criterii neînţelese de noi, funcţionau haotic.

Comandantul Jilavei în acea vreme era căpitanul Maromet. Găgăuz de origine, bîlbîit rău, era celebru pentru bestialitatea şi sadismul său. Bătea personal deţinuţii şi una din pedepsele lui favorite era ca vara, în celulele supraaglomerate, să bată geamurile în cuie pînă cînd, de căldură şi lipsă de aer, deţinuţii începeau să leşine. Cît am stat la Jilava nu am avut ocazia să-l văd niciodată. Mai ţin minte numele căpitanului Vişinescu, care într-o zi a scos un deţinut din celulă şi, fără nici o justificare sau explicaţie, a început să-l lovească. Nenorocitul, un inginer, a intrat apoi în celulă în patru labe şi plîngînd de durere. Vişinescu îl lovise cu vîrful cizmei în fluierele picioarelor pînă ce căzuse jos, plin de sînge. Nimeni n-a ştiut de ce. Probabil nici Vişinescu. Mai erau două figuri de tristă celebritate în Jilava: plutonierul Roşu, înalt şi foarte voinic, şi plutonierul Iamandi, ţigan. Se ştia că cei doi executau deţinuţii condamnaţi la moarte. Mai ţin minte pentru bestialitatea lui pe plutonierul Vanciu, cel care împreună cu alţi gardieni ne-a scos la baie. Singura baie (dacă se poate numi aşa) pe care am făcut-o cît am stat la Jilava. Înainte de a povesti cum s-a desfăşurat baia, voi încerca să descriu şi să schiţez Fortul Jilava, atît cît îmi amintesc, şi mai ales părţile pe care i le cunosc mai bine, fiindcă am trecut prin ele.

Fortul făcea parte dintr-un sistem de apărare a Bucureştilor. Avea o formă semicirculară şi se afla sub nivelul pămîntului, aşa încît nu se vedea nimic la suprafaţă.

Într-o zi gardianul a bătut cu cheile în uşă şi a strigat: „pregătirea pentru baie!“ şi aproape imediat a şi deschis şi a răcnit: „hai, dă-i drumul! Ieşi afară, banditule! Mai repede!“

Între camera noastră „la zarzavat“ şi baie, era o distanță de vreo patruzeci de metri. Am spus că în cameră eram vreo sută optzeci de deținuți, care în grabă am început să ieşim din celulă, dornici să ne putem spăla. Pe distanța dintre uşa noastră şi cea a sălii de duşuri erau înşirați vreo şase–şapte gardieni cu ciomege în mînă care, răcnind şi înjurînd, ne grăbeau, lovind pe unde-l nimereau pe cel care trecea prin dreptul lor. O adevărată hăituială, din care nu scăpai decît fugind şi ferindu-te cum puteai. Cei mai tineri ne-am strecurat mai uşor. Şi eu am ajuns teafăr în sala de baie. Cei mai bătrîni şi infirmi au primit lovituri, date cu toată sălbăticia, pe spinare, în cap, peste picioare. Nimeni nu putea face nimic pentru nimeni! N-aveai cum să-ți ajuți vreun prieten neputincios.

Sala de duşuri era slab luminată. Pe jos erau grătare de lemn, iar de-a lungul tavanului, vreo trei țevi paralele care din loc în loc erau prevăzute cu cîte un duş. În capătul sălii se afla o altă încăpere cu boilerul şi robinetele de apă caldă şi rece, pe care le manipula un gardian. Şi asta se făcea tot în bătaie de joc: cîteva secunde curgea apă clocotită, apoi cîteva secunde apă rece şi în acest timp gardienii răcneau la noi să ne grăbim. Cînd să te dezbraci? Unde să-ți pui hainele? Cum să te bagi sub duş cu riscul să fii opărit sau înghețat? Întrebări fără răspuns. Îți treceau numai prin cap şi n-aveai timp să gîndeşti la vreo soluție, buimăcit cum erai de răcnetele gardienilor, de ciomegele printre care trecuseşi şi pe care trebuia din nou să le înfrunți la întoarcere. Cred că eram foarte aproape de ceea ce se petrece cînd într-o turmă de oi intră lupii. Unele îşi pierd capul şi fug fără nici o socoteală încoace şi încolo, altele rămîn locului, paralizate de spaimă. Cam în condițiile astea s-a desfăşurat programul de baie, care n-a durat mai mult de douăzeci de minute. Drumul de întoarcere printre ciomege părea o scenă dintr-o casă de nebuni: oameni îmbrăcați aşa cum plecaseră spre baie, alții pe jumătate goi, alții complet goi cu hainele în brațe, unii uscați, alții plini de spumă de săpun fugind în zig-zag ca să evite ciomegele, mînuite de gardienii răcnind şi rîzînd de panica pe care o stîrniseră. Am scăpat teafăr şi la dus şi la întors. Săpunul nu am reuşit să-l folosesc. Am reuşit doar să mă ud, o dată opărindu-mă şi o dată înghețînd sub apa rece. Față de ce îndură seră alții, era un succes.

Într-o bună dimineață, în primele zile ale lui noiembrie, am fost şi eu strigat pe o listă. Împreună cu mine şi lotul lui Muşat. „Ia-ți bagajul, ieşi afară, dă-i drumul mai repede“ şi strigătele de alarmă ne-au însoțit pînă la noua destinație. Cum intrai în fort, pe mîna stîngă se aflau trei camere care

comunicau între ele prin nişte deschideri boltite, fără uşi. În prima se aflau o tinetă şi un hîrdău cu apă de băut; următoarea, drept în față, era goală; la stînga, cea mai mare, avea două rînduri de priciuri, cu rogojini pe ele şi chiar saltele umplute cu paie. Cînd uşa s-a încuiat în urma noastră, am început prin a face cunoştință cu cei vreo douăzeci de deținuți, care şi ei fuseseră aduşi cu puțin înaintea noastră aici de prin diverse celule ale Jilavei. De la ei am aflat că în aceste camere erau aduşi cei care trebuiau să formeze viitorul lot de deținuți care urma să plece cu duba spre alte locuri de detenție. Unde anume, nu ştia nimeni. Toți credeau că era vorba de Canal, care în acea vreme înghițea loturi după loturi. Singurul lucru care părea să pledeze împotriva acestei ipoteze era că mai înainte cu două zile plecase un mare transport spre Canal. Tot de la ei am aflat că transportul fusese de cîteva sute de puşcăriaşi şi se făcuse cu un tren special, numai cu vagoane-dubă. În cele şapte–opt zile cît am stat aici, nu aveam să aflăm răspunsul la întrebarea care ne frămînta: unde ne vor trimite?

În toate aceste zile am foarte ocupat şi excitat. Mai întîi am început să cercetez metodic pereții celor două camere goale, care pînă la înălțimea de doi metri erau vopsiți în negru şi erau acoperiți de inscripții. Sute de date şi nume, ani de condamnare şi destinația spre care plecaseră toți cei ce trecuseră pe aici. Mesaje lăsate pentru alții ce urmau să treacă prin această sală de aşteptare. Toate, zgîriate cu vreun cui sau corp ascuțit, apăreau în alb pe fondul negru al peretelui, ca o adevărată evidență contabilă a marilor migrații de deținuți, care de cîteva luni de zile îşi aveau ca punct de plecare Jilava. Am găsit numele multor cunoscuți, despre care nici nu ştiam că fuseseră arestați, cum şi ale unora care fuseseră scoşi de la „zarzavat“ înaintea noastră. Am găsit şi numele lui G. Boian. Alături de nume, scrisese: Aiud. Ne-am zgîriat şi noi numele în acest registru al Jilavei, cu toate că mai găseai cu greu cîte un loc liber. Întrerupeam descifratul inscripțiilor de cîte ori se deschidea uşa şi erau introduşi cîte unul sau mai mulți deținuți în completarea lotului nostru. Apoi reluam cititul de unde îl lăsasem. Încetul cu încetul, punînd cap la cap toate crîmpeiele de ordine şi discuții ale gardienilor, surprinse de fiecare din noi care făceam cu rîndul la ascultat la uşă, am putut stabili că trebuia să formăm un lot de o sută cincizeci de inşi, care să îndeplinim următoarele condiții: să fim sub treizeci şi cinci de ani, să fim sănătoşi şi să avem condamnări de la cincisprezece ani în sus. Concluzia logică: ne trimiteau la muncă. Şi cum în ultimul transport spre Canal fuseseră selecționați oameni şi mai în vîrstă şi numai cu condamnări sub cincisprezece ani, era evident că noi nu vom fi

trimişi la Canal. Mai mult n-am putut stabili cu privire la soarta noastră viitoare.

Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, fie pentru a mai aduce pe cineva, fie pentru a se face apelul, verificîndu-se datele din dosar. În primele zile, numărul nostru a sporit destul de repede. În cinci zile ajunsesem vreo sută douăzeci şi uşa începuse să se deschidă tot mai rar. Între timp, aflasem că duba noastră urma să plece peste două zile şi dîndu-ne seama că în Jilava nu se mai găseau oameni care să îndeplinească condiţiile cerute (tineri, sănătoşi şi cu condamnări mari) eram îngrijoraţi că va trebui să mai aşteptăm, pînă cine ştie cînd, o altă dubă. Eram nerăbdători să ne vedem plecaţi din Jilava, chiar dacă nu ştiam unde, dacă la mai bine sau la mai rău.

Cînd uşa s-a deschis iar şi noul venit ne-a spus că are patruzeci de ani, ne-am liniştit. Administraţia găsise soluţia ca să formeze lotul de o sută cincizeci de oameni, pentru duba de peste două zile. Renunţase la condiţia de vîrstă, aşa că pînă în după-amiaza zilei ne făcusem o sută patruzeci. A urmat iar o pauză mai lungă, după care ne-au băgat vreo trei–patru inşi cu condamnări de zece ani. Cu aducerea celui de-al o sută patruzeci şi nouălea, au renunţat şi la criteriul „sănătate“, fiindcă Ion Costache, tîmplar de lîngă Ploieşti, era invalid. Avea un picior anchilozat de la genunchi. Noaptea tîrziu, administraţia ne-a demonstrat că singurul punct unde nu înţelegea să facă nici un compromis era cifra de o sută cincizeci. Spre completarea lotului, a fost împins pe uşă colonelul Petrescu. Slăbuţ şi complet cărunt, avea peste şaizeci de ani.

În tot acest răstimp de o săptămînă, cît a durat completarea lotului, mai toţi ne-am ocupat de îmbunătăţirea hainelor, după sfaturile celor mai vechi şi mai cu experienţă. Ne-am întărit cu petice pantalonii la genunchi şi puloverele în coate. Ne-am cusut diverse buzunare şi ascunzători pentru ace şi „costici“. Toată această activitate începea mai ales seara după închidere şi se prelungea pînă noaptea tîrziu, cînd ascultam în acelaşi timp şi poveştile din puşcărie ale celor mai vechi. Aşa am ajuns să-l cunosc pe Constantin Teofănescu şi să stau multe ore de vorbă cu el. Era legionar şi îşi petrecuse o bună parte din viaţă prin închisori, sub Carol al II-lea, sub Antonescu şi acum sub comunişti. M-a impresionat ataşamentul lui neclintit la cauza legionară. Mi-a povestit din trecutul Mişcării legionare, despre organizarea lor, despre prigoanele prin care au trecut şi mai ales despre educaţia legionarului, în care credinţa, cinstea, munca, onoarea şi caracterul, în general, ocupau primul loc. Mi-a vorbit de spiritul de sacrificiu care i-a animat în lupta lor împotriva celor care-i considerau

duşmani ai intereselor ţării. De la el am aflat o mulţime de lucruri care-mi erau complet necunoscute despre Mişcarea legionară şi care m-au ajutat, în anii care au urmat, să-i înţeleg mai bine şi să-i admir pentru ţinuta lor în diferite ocazii. Deşi nu împărtăşeam toate punctele lor de vedere, din toate grupările sau categoriile de deţinuţi pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor de puşcărie, la ei am întîlnit procentul cel mai mare cu ţinută demnă, comportare onorabilă şi caracter integru. Am convieţuit cu ei în mai toate închisorile, respectîndu-ne reciproc şi bucurîndu-mă de încrederea lor, ceea ce am considerat, nu fără mîndrie, ca o apreciere a încercărilor mele de a avea o atitudine de care să nu-mi fie vreodată ruşine. Mi-au fost totdeauna de ajutor, mai ales moral, şi tăria de caracter a unora dintre ei mi-a fost exemplu, chiar dacă eu nu am putut-o atinge.

Tot aici am mai cunoscut alţi doi legionari. Pe Stamati şi Pivniceru. Erau cumnaţi. Amîndoi moldoveni, din Iaşi. Stamati avea studii de Drept şi era un băiat înalt, cu trăsături frumoase. Fusese şi el de mai multe ori închis, încă din şcoală începînd. I-am remarcat din toată lumea asta care se agita şi nu-şi găsea astîmpărul în faţa necunoscutului care ne aştepta, tocmai prin atitudinea lor rezervată şi retrasă. Nu erau deloc contaminaţi de excitaţia generală şi priveau liniştiţi la toată zarva din jur. Aş putea generaliza, spunînd că la marea majoritate a legionarilor am observat această atitudine de rezervă, care pe mulţi îi irita, văzînd în ea un fel de dispreţ. Dispreţ nu era, dar o mai mare stăpînire de sine, o mai mare detaşare de mărunţişurile vieţii de toate zilele (veşti bune sau rele, zvonuri, foame, frig etc.), principiile spartane ale educaţiei lor le dădeau conştiinţa unei superiorităţi faţă de ceilalţi. Nu era ostentaţie în această atitudine, nu era orgoliu. Erau spectatori retraşi şi distanţi ai inutilei agitaţii din jur. Oricît de paradoxală ar fi afirmaţia, dar priveau cu modestie şi înţelegere. Şi asta supăra, jignea, umilea. Cred că… şi unii, şi alţii aveau dreptate. Grigore Ionescu, un student din Frăţiile de Cruce, avea şi el aceeaşi atitudine.

Pe priciul de sus, vizavi de locurile unde ne înghesuisem noi (grupul Muşat şi cu mine) stătea Mitică Ciubotaru. Era ţigan din comuna Leordeni. Îşi făcea stagiul în armată cînd fusese arestat. Datorită originii lui sănătoase fusese recrutat şi încorporat în trupele M.A.I., într-un batalion de intervenţie. Era şofer pe un camion al unităţii. Într-una din expediţiile batalionului de intervenţie împotriva partizanilor din munţii Muscelului, Mitică spusese unui camarad: „De ce să tragem în ei? Ei nu e tot români!?“ Fusese turnat, arestat, judecat şi condamnat la 15 ani muncă silnică. Abia se

însurase cînd plecase în armată şi acum era cu gîndul numai la piranda lui, cum spunea el, cu toate că n-o chema aşa. Era un băiat bun, vesel şi s-a dovedit mai tîrziu a fi un bun camarad, curajos şi de caracter. În serile în care pe Mitică îl apucau nostalgia şi dorul de casă, culcat pe spate pe priciul lui şi cu ochii în tavan de parcă ar fi fost singur, începea să cînte cîntece de jale. Mitică avea o voce plăcută şi, încet, încet, discuțiile în celulă se potoleau şi lumea îl asculta. Era impresionantă durerea cîntată a țiganului. Şi cînd cînta Mitică „Inimă de putregai“ ți se puneau noduri în gît. Cu toată tendința noastră spre dispreț şi bătaie de joc la adresa țiganilor, Mitică s-a făcut simpatic tuturor şi ne-a devenit multora un prieten de nădejde.

Într-o seară, cînd rînd pe rînd conversațiile încetaseră şi lumea se culcase, am remarcat un om voinic, foarte bine îmbrăcat, cu hainele în perfectă stare, cu paltonul pe el şi cu o şapcă pe cap, care se plimba printre priciuri. Nu i-am dat importanță şi m-am culcat şi eu. Tîrziu noaptea, cînd m-am trezit întîmplător, am văzut omul care continua să se plimbe. L-am întrebat de ce nu se culcă. Mi-a răspuns că aşteaptă să fie eliberat. Acest răspuns straniu mi-a stîrnit interesul. Am coborît de pe prici şi am stat de vorbă cu el. Îl chema Katz, era evreu şi croitor de meserie. De fapt, el ne spunea cu emfază că e coupeur şi se ofensa dacă-i spuneai că e croitor. Fusese turnat că ar fi criticat regimul, arestat şi foarte repede judecat. Mi-a spus că la proces reieşise foarte clar nevinovăția lui şi probabil dintr-o eroare, în loc să fie eliberat, fusese adus la Jilava. Aştepta în orice moment să se descopere greşeala şi să i se dea drumul, de aceea nu se culca. O spunea cu atîta convingere, că l-am crezut şi eu. A doua zi, de cîte ori se deschidea uşa, se repezea, crezînd că e pentru el. Încerca să-i explice gardianului situația lui specială şi de fiecare dată se alegea cu o înjurătură şi cu uşa închisă în nas. Dar el nu se lăsa şi la fiecare deschidere de uşă îşi repeta tentativa. Cînd a apărut ofițerul de serviciu să facă apelul nominal după o listă, i-a raportat şi lui povestea. Prea mult n-a apucat să-i spună, că s-a şi ales cu un pumn în față însoțit de înjurăturile de rigoare. Katz i se adresase cu „tovarăşe locotenent“ şi o dată cu pumnul venise şi răspunsul indignat al ofițerului: „Bă, banditule, tu nu eşti tovarăş cu mine.“ Peste cîteva zile, Katz a plecat cu noi cu duba şi peste alte cîteva săptămîni, o dată ajunşi la noua noastră destinație, tot insistînd în a atrage atenția administrației că era victima unei erori, i s-a examinat dosarul şi i s-a citit sentința Tribunalului: zece ani muncă silnică!

A doua zi după completarea lotului nostru de o sută cincizeci de deținuți, pe la ora prînzului, mare agitație pe coridor în fața uşii noastre.

Tropăit de cizme, ordine, strigăte şi, în fine, pe uşa deschisă am ieşit unul cîte unul cu bagajele în braţe pe măsură ce un ofiţer ne striga numele. Ne-am încolonat sub bolta de zid în faţa porţii, în obişnuitele răcnete: „Mişcă, banditule! Ia pe doi! Ţine aproape! Alinierea!“ etc. În fine, s-a deschis şi poarta mare a fortului şi cîte unul, în pas alergător printre două şiruri de gardieni înarmaţi, ne-am îndreptat către cele cîteva dube care aşteptau. Şi iarăşi, mai îmbrînciţi, mai loviţi în treacăt de gardieni, am fost ticsiţi în dube, uşile s-au închis, am rămas în întuneric un timp şi apoi am pornit.

PLECAREA DIN JILAVA

Lipsa de aer, striviți unul de altul, hîrtoapele care ne aruncau cînd într-o parte, cînd într-alta, ne-au făcut să ne pară drumul fără sfîrşit. Dar a dat Dumnezeu şi ne-am oprit. Şi iar o lungă aşteptare. Am auzit trenuri, scîrţîit de frîne, lovituri de tampoane. Au trecut ore. Cînd ne-au deschis uşa, afară înserase. Tot printre gardieni, am fost îndreptați spre două vagoane–penitenciar, care ne aşteptau. Aveam de traversat cîteva linii de cale ferată pînă la dube. În stînga, se vedea podul Basarab. Pe cerul care începuse să se întunece, se profilau cîteva siluete care se opriseră pe pod şi ne priveau. Unul din gardieni le-a observat şi le-a spus să circule că n-au ce vedea. Oamenii au dispărut.

Înghesuitul nostru în celulele vagonului a fost şi mai chinuitor decît cu ocazia primei mele călătorii de la Piteşti la Bucureşti. De necrezut, dar de data asta am încăput unsprezece într-o celulă, bineînțeles, factorul determinant în realizarea acestei performanțe fiind o brutalitate şi mai mare din partea gardienilor. Fiind cel mai subțire şi agil din cei unsprezece, am reuşit să mă cațăr pe polița de bagaje, o scîndură lată de mai puțin de două palme. Cum însă din cauza curburii tavanului nu încăpeam decît pînă la jumătatea lățimii scîndurii, după multe eforturi am reuşit să mă leg cu cureaua de la pantaloni de partea de sus a coşului sobei din celulă. Aşa am reuşit să-mi păstrez un oarecare echilibru şi chiar să ațipesc în cîteva rînduri în această poziție, în cele două nopți şi o zi cît a durat călătoria. Sub mine, pentru cei care stăteau aşezați sau în picioare, chinul era şi mai mare. Din cauza înghesuielii, aveau în primul rînd dificultăți de respirație.

Ni s-a dat pe vizetă hrană rece pentru două zile şi iar au început presupunerile cu privire la destinație. Cele două bucățele de slănină rîncedă şi sărată ne-au făcut sete, care tot drumul ne-a chinuit, gardienii nedîndu-ne apă decît cînd voiau ei. Deschiderea şi închiderea uşii pentru introducerea unei căni de tablă cam de doi litri cu apă erau o adevărată performanță. Cum spuneam, uşa se deschidea spre interior şi deci însemna o şi mai mare

comprimare a conținutului uman al celulei. O dată cana introdusă, urma o trecere a ei din mînă în mînă; dar mîinile nu erau libere în neînchipuita înghesuială şi învălmăşeală de corpuri din celulă, aşa că urmau o serie de manevre complicate, ca fiecare să-şi scoată la iveală o mînă, să poată apuca cana şi să bea. Eu o primeam ultimul. Aşa cum mă instalasem, sus pe poliță şi legat cu cureaua, eu aveam întotdeauna o mînă liberă, în schimb, fiind imediat sub tavan n-aveam loc să înclin cana ca să pot bea, mai ales că la mine ajungea aproape goală.

Cel care bea ultimul, înainte de a-mi da mie cana, era maiorul Dimitriu. Mă voi opri puțin la acest personaj, anticipînd asupra a ceea ce ştiam atunci despre el. Dimitriu fusese printre cei mai buni elevi în şcoala militară, dacă nu mă înşel, chiar şef de promoție. Făcuse războiul în Rusia, pe front. După 23 august 1944, a fost printre rarele exemplare care s-au înscris imediat în partid, ceea ce i-a asigurat pe mai departe poziția în noua armată, avansînd pînă la gradul de maior. S-a arătat devotat noului regim, străduindu-se cu orice ocazie să aplice cît mai prompt linia partidului în armată. Cam cu un an înainte de a-l cunoaşte în Jilava, înaintase din proprie inițiativă partidului un memoriu autocritic. Îşi amintise că în Rusia, în timpul războiului, luase nişte măsuri de represalii împotriva partizanilor din zona în care se afla cu trupele sale. Ca o dovadă de supremă sinceritate față de noua lui orientare politică, pusese totul pe hîrtie şi predase declarația la Cadre. Scurt timp după aceea fusese arestat, judecat în baza propriei lui declarații şi condamnat la douăzeci de ani muncă silnică pentru crime de război. Menționez că cele de mai sus ne-au fost povestite chiar de el, pe un ton neutru, din care nu reieşeau nici regretul pentru prostia pe care o făcuse, nici indignarea față de felul cum înțelesese partidul să-i răsplătească sinceritatea. Aveam toți convingerea că nu era în toate mințile şi tot timpul cît am mai stat cu el în aceeaşi închisoare, am remarcat la el un fel de apatie şi indiferență la ce se petrecea în jurul lui. Cam la două–trei zile după ce ajunsesem la noul nostru loc de detenție, în urma unei vizite medicale, s-a constatat că maiorul Dimitriu era bolnav de sifilis, cu plăgi deschise în gură. Toți cei zece din fosta celulă de dubă care făcuserăm drumul cu el şi băuserăm apă din aceeaşi cană am intrat într-o adevărată panică. Îngrijorarea noastră a durat vreo două săptămîni pînă ce s-a stabilit că nu fusesem contaminați. Maiorul Dimitriu a rămas însă mai departe printre noi, primind tratamentul antiluetic.

Între timp vagonul nostru dubă îşi continua drumul, ataşat ba la un tren, ba la altul. Între un tren şi altul stăteam ore întregi pe cîte o linie

moartă. Pe măsură ce timpul trecea, eram din ce în ce mai obosiți, mai amorțiți şi cu picioarele mai umflate. Se mai adăuga setea, lipsa de aer, iar în ultima noapte şi frigul. Tot ce putusem prinde prin gări, din conversațiile lumii de pe peron, era că ne aflam în Transilvania şi că ne îndreptam spre nord. În fine, în dimineața celei de a treia zile de la plecarea noastră din Jilava, după multe manevre, vagoanele-dubă au fost detaşate de tren într-o gară şi o locomotivă le-a tras în afara stației. Cu ocazia acestor manevre, ascultînd la discuțiile gardienilor cu ceferiştii, am aflat că eram la Baia Mare. Nu mai auzisem nici unul pînă atunci ca în această zonă să fi fost vreun loc de detenție sau de muncă pentru „politici“. După vreo două ore de şedere şi cînd afară se luminase de tot, am auzit motoare de automobile şi ordine militare. A dat Dumnezeu şi ne-au deschis uşa. Unul după altul, abia putînd păşi de amorțiți ce eram, toți cei o sută cincizeci de inşi am fost coborîți din vagoane şi încolonați. Ne aflam în plin cîmp. Mai exact spus, în afara vreunei localități, căci cît puteam cuprinde cu ochii nu se vedeau decît dealuri şi păduri. La vreo douăzeci de metri de vagoanele oprite, un drum pietruit, unde aşteptau trei camioane militare; primele două cu prelată, ultimul descoperit. Mai la o parte, un Jeep, iar în stînga lui, suit pe un dîmb, un colonel de Securitate care supraveghea scena.

Tot acest perimetru, cuprinzînd vagoanele, coloana noastră, maşinile, vreo douăzeci de gardieni şi colonelul, era înconjurat de securişti înarmați cu pistoale automate. Dincolo de drum, terenul urca. Acolo se afla şi o puşcă mitralieră, pusă în bătaie în direcția noastră. O impresionantă desfăşurare de forțe! Colonelul (am aflat mai tîrziu că se numea Popa şi era răspunzător cu paza) a cerut linişte şi ne-a făcut o scurtă comunicare, care suna cam aşa: „Vă suiți în cele două camioane cu prelată şi vă aşezați călare pe băncile dinăuntru, cît mai îndesați ca să încăpeți. Nu aveți voie să vorbiți, să întoarceți capul sau să vă sculați în picioare. Drumul va dura cam două ore şi e prost, fiindcă a plouat. În cazul că vreunul din camioane se răstoarnă, rămîneți pe loc şi nu vă mişcați. Cine nu respectă ordinul, va fi împuşcat fără somație!“ După această punere în gardă, din care am înțeles că pe lîngă riscul împuşcării mai exista şi cel al răsturnării, am fost urcați în camioane. Cu chiu, cu vai am încăput, capacul de la spate a fost ridicat şi doi securişti cu pistoalele spre noi s-au agățat de el. În cabina şoferului mai erau doi. Jeepul cu colonelul a luat-o înainte, după el camionul fără prelată, plin de securişti. Puşca mitralieră a fost adusă şi ea în acest din urmă camion şi îndreptată spre noi, peste cabina şoferului. Cam asta e tot ce am putut fura cu coada ochiului. Din drum n-am văzut nimic. În schimb, l-am

simțit. Hîrtoape care ne aruncau în toate părțile. Urcuşuri şi coborîşuri şi uneori simțeam cum derapăm şi ne aminteam de vorbele colonelului.

Cu toată înghesuiala am început să simțim frigul. Nu ştiu cît a durat drumul, dar mi s-a părut tare lung.

LA MINA DE LA CAVNIC (CAPNIC)

Deodată camionul a încetinit, a cotit scurt la stînga şi s-a oprit. Prelata s-a deschis la spate şi ne-au dat jos. Cît a durat coborîtul şi încolonarea am privit în jur. Se vedea ultima bucată de drum pe care venisem. Urcasem pe firul unei văi. Pe stînga curgea un rîu mic de munte, pe dreapta, pe poalele dealului, un sat. Cînd cotisem la stînga, înainte de a opri, trecusem podul peste apă. Iar acum ne aflam în faţa unei case, gen vilă, din nou cu cordonul de securişti format în jurul nostru. În spatele vilei, munte. Mai întîi împădurit şi apoi vîrfuri stîncoase. În stînga vilei, o poartă de lemn dublă, uriaşă de cel puţin patru metri înălţime, care se continua în sus cu trei sau patru rînduri de sîrmă ghimpată. Într-o parte şi alta pornea un gard, tot de scîndură deasă, tot aşa de înalt şi sus tot cu sîrmă ghimpată. În stînga porţii, mai înalt decît ea, un prepeleac de pază, cu soldat înarmat şi reflector. Ce era dincolo de poartă nu se putea vedea, dar peste înălţimea porţii se zărea o coamă stîncoasă, care se continua spre vale cu un versant defrişat de curînd. Se vedeau tăieturile proaspete şi în jurul celor cîteva trunchiuri încă neridicate trebăluiau vreo douăzeci–treizeci de deţinuţi în haine vărgate. Asta ne-a făcut să credem că vom fi folosiţi la munci de pădure şi prin minte mi-a şi licărit speranţa unei eventuale posibilităţi de fugă. Unul din canatele porţii s-a dat de-o parte şi, încadrată de gardieni, coloana noastră a pătruns în interior. Incinta, destul de mare, cuprindea cîteva barăci, de tipul barăcilor militare germane din timpul războiului. Toate uşile şi ferestrele erau ferecate, iar în curte, în afară de cîţiva gardieni, nu se vedea ţipenie de om. Pe la geamuri însă, am observat mişcare şi ne-am dat seama că erau deţinuţi. De-a lungul gardului, spre interior, era o fîşie de teren de vreo trei metri, săpată şi greblată, apoi venea alt gard, cam de doi metri înălţime, făcut din stîlpi aşezaţi cam la şase metri unul de altul şi între care era o ţesătură deasă de sîrmă ghimpată. Urma o nouă fîşie de teren săpat, lată tot de circa trei metri, limitată spre interiorul lagărului de nişte ţăruşi înalţi de cincizeci de centimetri, legaţi între ei de

un fir de sîrmă ghimpată. În această ultimă fîşie, din loc în loc era înfipt cîte un ţăruş pe care era fixată transversal cîte o scîndurică. Scria pe ele cu vopsea roşie: Împuşcarea fără somaţie!

Am fost cu toţii conduşi în baraca 3 şi încuiaţi. Cum intrai în baracă, drept în faţă dădeai în spălător. Un jgheab lung de tablă, avînd deasupra lui o ţeavă din care, din loc în loc, se făcea cîte un robinet şi pe o parte şi pe alta, ocupa mijlocul încăperii. În stînga şi în dreapta, cîte patru cabine cu closete turceşti. Înainte de a intra în spălător, în dreapta şi stînga se făcea cîte o uşă spre cele două dormitoare, fiecare cu o capacitate de circa cincizeci de locuri, în paturi suprapuse cîte două. Paturi de fier, tip militar, cu saltele de paie, două cearceafuri, pătură, pernă şi faţă de pernă. În fiecare dormitor era cîte o sobă ţărănească de zid. Pe una din laturi, ferestre cu zăbrele. Totul era nou şi curat. Unul din cele două dormitoare n-avea decît cîteva paturi. Cînd ne-a încuiat, gardianul ne-a spus să aşteptăm că ni se va da de mîncare.

Încă buimăciţi de oboseala drumului, ne-am aşezat pe paturi şi am început să comentăm plini de optimism noua situaţie în care ne aflam. Spaţiul, curăţenia şi impresia unei mai mari libertăţi decît cea din închisoare ne încurajau să privim mai încrezători la soarta noastră viitoare. Mai rămîneau o serie de nedumeriri: unde ne aflam, la ce muncă aveam să fim puşi şi cum va fi tratamentul. Tocmai atunci am auzit un ciocănit în geam şi, întorcînd capul, am văzut un tînăr slab, privind speriat în stînga şi în dreapta, care îmi făcea semn să mă apropii. Am deschis fereastra. Tînărul, îmbrăcat în zeghe, mereu atent să nu fie surprins de vreun gardian, mi-a întins printre zăbrele o pîine întreagă de două kilograme. A urmat un schimb de informaţii şi tînărul a fugit. I-am spus cîţi sîntem şi de unde venim. M-a întrebat dacă avem turnători. Nu i-am putut răspunde. Încă nu ştiam cît de mare importanţă avea în viaţa noastră de puşcăriaşi să ştii cine e turnător. Pe tînăr îl chema Mircea Vueric. Bunicul lui venise din Italia în România. Era din Udine. Fusese pietrar. În cele două minute cît stătuse la geam, Mircea Vueric îmi dăduse pe nerăsuflate răspunsul la toate întrebările pe care le tot pritoceam. Ne aflam la Cavnic, la vreo treizeci de kilometri de Baia Mare. Urma să lucrăm în mină. Lagărul în care ne găseam era nou înfiinţat şi fusese inaugurat cu cîteva zile înainte de un lot de circa o sută cincizeci de deţinuţi aduşi de la Baia Sprie, care fusese prima mină de plumb, avînd ca mînă de lucru deţinuţi politici. Luase fiinţă cam cu doi ani în urmă. După cîtva timp s-a deschis cea de-a doua mină cu deţinuţi politici, la Valea Nistrului, iar acum Cavnicul. Nici n-am apucat

bine să le împărtăşesc celorlalţi cele aflate şi Vueric a apărut din nou la geam. A mai scos două pîini de sub haină şi un pumn de ţigări şi înainte de a fugi mi-a spus să n-avem grijă de mîncare, că se dă suficientă.

După plecarea lui, atmosfera în baracă s-a înveselit de-a binelea. Pîinile s-au împărţit şi cu toate că abia a putut gusta fiecare o bucăţică, gîndul că nu ne va mai chinui foamea ne-a liniştit. Trîntiţi pe paturi şi fumînd din ţigările primite, am început să vorbim şi să glumim, de parcă necazurile noastre ar fi luat sfîrşit. Aşa ne-a surprins deschiderea uşii şi strigătul gardianului, să ne pregătim de masă. Ni s-a spus să ne luăm bagajul şi să ne încolonăm. Am fost conduşi la baraca 2, unde era sala de mese. Mai multe mese lungi, cu bănci de o parte şi de alta. În capătul sălii, o tejghea. Pe ea, stive de castroane, linguri şi furculiţe. Dincolo de tejghea, hîrdaiele cu mîncare, iar mai în fund se vedea bucătăria cu cazanele. Ne-am înşirat în coadă la tejghea. Cei cîţiva bucătari erau deţinuţi. Am primit fiecare cîte un castron de ciorbă de fasole şi apoi cîte un polonic de mîncare de cartofi cu carne. Pe mese era pîine la discreţie.

Nu ne venea să credem! Depăşea chiar închipuirea noastră, stîrnită de ce ne spusese Vueric. Cel care, împreună cu cîţiva gardieni, ne-a dat indicaţiile cum să ne aşezăm la coadă şi să ne primim mîncarea, era tot un deţinut: inginerul agronom Vlădescu. Unul din ţăranii din loturile de la Piteşti i s-a adresat cu „domnule şef“. Vlădescu, roşu de furie (cu toate că, aşa cum l-am cunoscut mai tîrziu, era un om calm şi blînd) l-a repezit cu asprime: „Eu sînt deţinut ca şi dumneata! Şefi aici nu sînt decît gardienii şi turnătorii!“ Încet, încet pătrundeam în adevărata viaţă a puşcăriei, cu legile ei nescrise, care stabileau relaţiile între oamenii din diversele categorii care formau această societate: deţinuţii obişnuiţi, turnătorii, gardienii. Vlădescu umbla printre noi şi se apropia de cei mai slabi, unii chiar distrofici şi îi sfătuia să nu mănînce prea mult deodată, asigurîndu-i că nu vor duce lipsă de mîncare nici în viitor. Cînd masa s-a terminat, unii au mai ascuns totuşi pe sub haină cîte o bucată de pîine. Erau din cei care ani de zile răbdaseră de foame în Jilava.

Am fost din nou conduşi şi încuiaţi în baraca din care plecasem. După tot frigul îndurat în tren şi camion şi oboseala acumulată, masa caldă şi îndestulătoare şi căldura din baracă ne-au moleşit şi mai toţi am adormit, trîntiţi pe paturi.

Ni se spusese să stăm pregătiţi pentru vizita medicală. După vreun ceas, ni s-a spus să intrăm toţi în dormitorul cu paturile complete, iar în celălalt au fost adusă o masă şi cîteva scaune. Au apărut cîţiva ofiţeri (unul

cred că era medic) şi doi deţinuţi, şi ei doctori. Ofiţerii s-au aşezat la masă împreună cu unul din doctorii deţinuţi, cel mai mic şi mai gras din cei doi. Cel înalt şi slab a rămas în picioare în faţa mesei. Primul era dr. Miltiade Ionescu, al doilea era dr. Paul Iovănescu. Amîndoi condamnaţi în acelaşi lot şi prieteni nedespărţiţi. Fuseseră porecliţi, din cauza fizicului lor, 9-lung şi 9-scurt, după cele două feluri de cartuşe de 9 mm ale pistoalelor din acea epocă. Pe masă, în faţa comandantului lagărului, teancuri de dosare. În faţa doctorului cel mic şi gras, cîteva foi de hîrtie cu pătrăţele. Începuse să însereze, iar la lumina destul de slabă a becului din cameră, scena care a urmat a fost cu atît mai impresionantă.

Ni se dăduse ordin să ne dezbrăcăm „la piele“, după expresia unuia din ofiţeri. Din camera cu paturi, unde toţi eram acum în pielea goală, în ordinea în care ne-au strigat după dosare, am început să ne înşirăm pe un rînd pînă în cealaltă cameră. Primul ajuns în faţa mesei era identificat după dosar de comandantul lagărului: nume, prenume, data naşterii, numele mamei şi al tatălui şi condamnarea. Apoi dr. Iovănescu îl punea să se aplece şi-i pipăia şira spinării. Îl punea să tuşească şi-i observa abdomenul, să vadă dacă are hernie. Îl întorcea cu spatele şi îl ciupea de fesă, ca să constate starea muşchilor (am aflat mai tîrziu că muşchii fesieri sînt cei care se topesc ultimii în cazul unei slăbiciuni extreme şi denotă atunci o distrofie avansată). Toate constatările le comunica doctorului Miltiade Ionescu, Mache, cum urma să-i spunem toţi mai tîrziu, care le nota pe foile din faţa lui. Apoi era rîndul lui Mache, care îl întreba de ce boli a suferit în trecut şi ce suferinţe are acum. În fine, deţinutul era luat în primire de unul din ofiţeri şi de un plutonier. Plutonierul părea să aibă un rol foarte important. Aveam să aflu că îl chema Şeremet, era găgăuz de origine şi deţinea funcţia de comandant al producţiei. Deţinuţii îl botezaseră „Tămîie“. Era prost şi rău.

Tot timpul cît a durat vizita medicală, am remarcat că cei doi doctori căutau să constate la fiecare deţinut o stare fizică cît mai proastă. Au fost chiar momente cînd ofiţerii se opuneau consemnării cîte unei constatări, iar Mache insista că el nu-şi poate lua răspunderea ca medic s-o treacă cu vederea. Cînd deţinutul ajungea în faţa ofiţerului şi a plutonierului Tămîie, intenţia lor era cu totul alta. I se dădea de înţeles deţinutului că dacă nu va putea munci, nu va fi forţat, dar va fi trimis cu prima dubă la penitenciar. Viaţa pe care o îndurasem în penitenciar, faţă de cea care părea să ne aştepte aici (după ce văzusem dormitoarele şi fuseserăm la masă) ni se părea un infern, aşa că mai toţi am declarat că ne simţim bine, că nu

suferim de nimic şi vrem să muncim. În lumina acestor declaraţii ale noastre se poate trage concluzia superficială că nu am fost supuşi la muncă forţată. În funcţie de datele notate de doctori, ţi se stabilea un calificativ, exprimat sub formă de fracţie. Cifra romană de sus privea constituţia fizică (în funcţie de înălţime, lăţimea umerilor etc.) şi mergea de la I la III. Cifra de jos indica starea fizică, adică gradul de slăbiciune, deficienţe fizice, infirmităţi etc. şi era exprimată în cifre arabe, începînd de la 1. În funcţie de acest calificativ, din care reieşea capacitatea de muncă a deţinutului, urma să se facă repartizarea lui la un loc de muncă mai greu sau mai uşor. Toate astea au rămas însă numai pe hîrtie, fiindcă nu s-a ţinut niciodată seama de ele. Îmi aduc aminte că eu am primit calificativul I/2. Întreaga vizită medicală a durat pînă seara tîrziu, cînd defilarea celor o sută cincizeci de oameni goi şi în majoritate scheletici (în special cei care stătuseră la Jilava) a luat sfîrşit. Mesele şi scaunele au fost scoase, ofiţerii şi-au luat dosarele şi au plecat împreună cu cei doi doctori, iar noi, o dată îmbrăcaţi, am fost din nou încolonaţi şi duşi în sala de mese. Ni s-a dat cîte o porţie de ceai cu zahăr, pîine şi o felie cam de doi centimetri de groasă de salam aşa-zis popular. Readuşi în baracă, ni s-a spus să ne culcăm. Cum paturi nu erau destule, dar era cald, ne-am găsit fiecare cîte un loc, chiar şi pe jos, pe duşumele.

A doua zi dimineaţă, ni s-a descuiat uşa, dar ni s-a spus să nu părăsim baraca. Gardianul însă a plecat şi ne-am trezit cu o adevărată invazie a celorlalţi deţinuţi din lagăr, pe care încă nu-i văzusem. Fiecare îşi căuta fie un prieten, fie o rudă, fie un cunoscut. Fiecare voia informaţii de la Jilava, despre procese, despre situaţia politică, iar noi voiam detalii din lagăr, despre munca din mină etc. Discuţiile nu mai conteneau. Personal, nu am găsit nici un cunoscut, însă mai mulţi m-au identificat după nume, fiindcă îl cunoscuseră pe tatăl meu. Pentru început am aflat numai că cei aduşi de la Baia Sprie veniseră cu o săptămînă înaintea noastră, că lucraseră la ultimele amenajări ale lagărului şi că munca în mină nu începuse. Erau foarte mulţumiţi de felul în care se făcuse selectarea lor de la Baia Sprie. Lucrurile se petrecuseră aşa: Direcţia lagărului de la Baia Sprie primise ordin de la Ministerul de Interne să transfere un lot de circa o sută douăzeci de deţinuţi la Cavnic. Ofiţerul politic stabilise lista şi, ca să scape de ei, îi alesese pe cei mai recalcitranţi şi dîrzi. Deci, din punctul nostru de vedere, pe cei mai buni.

În cele cinci zile cît am stat la suprafaţă, s-a desfăşurat un întreg program administrativ. Am primit „cazarmamentul“, cum se numea în

jargon militar: pătura, perna şi cearceaful. Ni s-a dat la fiecare cîte un costum vărgat, o manta şi o bonetă şi am fost obligaţi să predăm la magazie hainele şi pantalonii civili. Am primit pentru lucru în mină cîte o salopetă, cizme de cauciuc şi căşti de miner, care însă n-au fost suficiente, aşa că majoritatea am rămas fără. Ni s-a completat pînă la trei numărul de cămăşi şi izmene. Toată această operaţiune se făcea în curtea lagărului, sub supravegherea gardienilor. Magazioner era un deţinut venit de la Baia Sprie. Îl chema Dindelegan, era ardelean şi de o conştiinciozitate de funcţionar al Imperiului austro-ungar, ceea ce îl făcea antipatic. Prin toată această forfoteală din curtea lagărului, îţi auzeai din cînd în cînd numele strigat, ca să te prezinţi fie într-o parte, fie într-alta, ca să-ţi primeşti obiectele de îmbrăcăminte. Din grămada de pantaloni, ţi-i alegeai pe cei mai potriviţi, semnai de primire şi aşteptai din nou să fii chemat la grămada de haine şi aşa mai departe. Aşa s-a făcut că auzindu-mi numele strigat, a venit la mine un deţinut să mă întrebe dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Era căpitanul de artilerie Ion Mitucă, şi el din Mehedinţi. Era foarte slab, dar plin de vioiciune şi optimism. Fusese condamnat în procesul Sumanelor Negre. Fusese la Jilava, la Canal şi acum venea de la Baia Sprie. M-a luat imediat sub protecţia lui, în sensul că, prin relaţiile pe care le avea printre deţinuţii mai vechi, mi-a schimbat parte din hainele primite, care nu mi se potriveau şi mi-a dat cele mai preţioase sfaturi şi informaţii pentru începutul vieţii mele în lagăr şi mină.

Cu toate că repartiţia noastră în barăci se făcuse după o listă a administraţiei, a aranjat în aşa fel ca să fiu mutat în acelaşi dormitor cu el. Tot el mi-a spus să nu mă las înşelat de primele aparenţe, că intenţiile Securităţii faţă de noi erau aceleaşi, că pentru moment eram supraalimentaţi ca să fim buni de muncă, dar că mai tîrziu, încetul cu încetul, tratamentul va deveni tot mai prost. Avea experienţa celor petrecute la Baia Sprie. Mitucă era convins că scopul Securităţii era lichidarea noastră, fie prin munci extenuante, fie prin înfometare, după cum o permitea locul de detenţie sau situaţia politică internaţională a momentului. Cum însă era tot aşa de convins că americanii ne vor elibera în curînd, datoria noastră e să încercăm să rezistăm, să ne menajăm forţele, să chiulim cît putem de la muncă pentru a ne economisi puterile şi să ne ţinem cît mai bine informaţi despre situaţia internaţională. Fiind bine informaţi, vom putea scăpa cu viaţă în momentul cel mai critic, atunci cînd vor intra trupele aliate şi cînd s-ar putea ca Securitatea să ne împuşte pe toţi. În virtutea acestei teorii, Mitucă devenise unul din cei mai mari vînători de ştiri pe care le-am întîlnit

în puşcărie.

Dar să revin la tratamentul nostru din lagăr şi la explicaţia, în parte, a acestei întreţineri mai bune. Printr-un contract între Combinatul minier Baia Sprie şi M.A.I., acesta din urmă furniza mînă de lucru Combinatului (deţinuţi politici, care în toate scriptele apăreau sub denumirea de „braţe speciale“). Toţi deţinuţii, în funcţie de munca pe care o îndeplineau, erau încadraţi în categoriile de salarizare respective, întocmai ca muncitorii liberi (sau civili, cum li se spunea). La sfîrşitul fiecărei luni, se întocmeau statele de salarii, exact ca cele ale muncitorilor civili, iar aceste salarii erau încasate de M.A.I. Din aceste salarii, Ministerul de Interne reţinea cheltuielile noastre de cazare, încălzire, îmbrăcăminte, hrană şi chiar cheltuielile de pază. Asta însemna preţul cearceafului, păturii, lemnelor de foc, al hainelor vărgate, cămăşilor şi izmenelor, precum şi al hranei prevăzute de Direcţia Generală a Penitenciarelor. Raţia de alimente era stabilită în calorii, însă nu ni s-a spus niciodată cît era de mare. Cert este că această raţie fixă figura numai pe hîrtie, fiindcă de-a lungul puşcăriei a variat în diverse perioade între suficientă şi „de exterminare“, după cum hotăra Ministerul de Interne în funcţie de momentul politic. Singurul aliment stabil pînă prin 1957 a fost raţia de două sute cincizeci de grame de pîine. Reţinerea acestor cheltuieli cu întreţinerea noastră echivala în general cu reţinerea întregului salariu. Totuşi, din cînd în cînd, în unele cazuri de depăşiri de normă, deţinutului îi mai revenea, după toate aceste reţineri, cîte o mică sumă de bani pe care o primea sub forma unui bon cu ştampila lagărului şi suma respectivă imprimată pe el. Cu acest bon îşi putea cumpăra anumite lucruri care se aduceau lunar în lagăr, la aşa-numita „cantină“. În baza aceluiaşi contract cu Ministerul de Interne, Combinatul minier se obliga să dea fiecărui muncitor–deţinut haine de protecţie, adică salopetă, cască şi cizme de cauciuc, care mai tîrziu au fost înlocuite cu opinci din anvelope vechi, şi un supliment de hrană de un kilogram de pîine şi nu ştiu cîte grame de marmeladă sau slănină, de persoană, pe zi.

Exploatarea minei se făcea după planurile conducerii tehnice a Combinatului, care erau comunicate biroului tehnic al lagărului, alcătuit din ingineri de specialitate, deţinuţi. În biroul tehnic de la Cavnic, încadrat ca inginer-şef era Klein, inginer miner, sas de origine, şi încă alţii doi. În biroul tehnic de la Baia Sprie era ing. Ionel Bujoiu, iar la Valea Nistrului ing. Alexandru Balş. Tot din conducerea noastră, încadrat contabil-şef, făcea parte avocatul Virgil Negrescu, fost la Societatea româno-germană „Solagra“. El era presupus a avea contactul direct cu administraţia

lagărului. Toți aceştia aveau rolul ingrat de a explica măsurile hotărîte de administrație, care în general ne năpăstuiau. Erau între ciocan şi nicovală şi trebuiau să manevreze cu multă înțelepciune şi îndemînare, ca să nu ajungă simple unelte ale administrației împotriva noastră şi deci să devină pentru noi turnători sau să piardă încrederea administrației, dacă aceasta băga de seamă că nu colaborează sincer cu ea. În acest caz, riscau represalii personale sau chiar înlocuirea lor cu oameni devotați administrației, ceea ce ar fi fost cu atît mai rău pentru noi. Era deci un post de sacrificiu şi nu pot spune că aceşti oameni nu au fost la înălțime, făcînd tot ce puteau pentru a atenua sau chiar nerespecta, atunci cînd se putea, dispozițiile, uneori criminale, ale conducerii lagărului.

În fine, a patra sau a cincea zi înainte de a intra în mină, am fost toți adunați în curtea lagărului. Comandantul, cîțiva ofițeri, ofițerul politic, comandantul cu producția (plutonierul Şeremet, zis Tămîie) şi biroul nostru tehnic, în jurul unei mese cu dosare şi hîrtii, au început să ne strige pe rînd şi să ne repartizeze pe echipe şi locuri de muncă. Treaba a durat o dimineață întreagă. Şefii echipelor de perforatori, dulgheri, instalatori, mecanici, rulători şi vagonetari au fost aleşi dintre cei aduşi de la Baia Sprie, fiind considerați cu experiență minieră. Cînd mi-a venit rîndul, am fost repartizat la dulgherie, şef de echipă fiind Fădor. Înalt, foarte voinic, era din Bucovina. Mitucă a venit imediat să-mi spună că îl cunoştea de la Baia Sprie şi că era un turnător periculos.

A urmat împărțirea noastră în două schimburi de lucru. Am căzut în schimbul de zi şi urma să intru în mină în dimineața următoare, în primul „şut“ de lucru, după expresia minerească. Primul şut începea dimineața în zori şi se termina seara, în total unsprezece ore, cu drumul dus şi întors. Urma apoi treaba artificierilor civili, care încărcau găurile de la fronturile de lucru ale perforatorilor noştri şi provocau exploziile, după care intra în şutul de noapte schimbul următor. Schimburile se succedau pînă în noaptea de sîmbătă. Duminică nu se intra în mină, iar luni dimineață intra schimbul care lucrase în săptămîna precedentă noaptea. Deci, o săptămînă lucram ziua, o săptămînă noaptea.

A doua zi cînd a bătut toaca, era încă întuneric. Uşile barăcilor au fost descuiate şi gardienii au început să ne grăbească. Îmbrăcarea şi spălarea în fugă şi tot în fugă la sala de mese. Ni s-a dat o porție de ciorbă şi una de mîncare mai consistentă. Din cînd în cînd intra cîte un gardian, care ne striga să ne grăbim. Cînd am terminat, ne-am înşirat la tejgheaua dinspre bucătărie şi fiecare am primit suplimentul de mină: o felie cam de doi

centimetri de groasă de salam şi pîine. După prima săptămînă de salam, a urmat o săptămînă de slănină, iar după aceea suplimentul de mină s-a stabilizat pe marmeladă. A urmat răcnetul: „Adunarea!“ Ne-am strîns cu toţii în spaţiul din faţa porţii prin care intrasem în prima zi în lagăr. În stînga ei, era încă o poartă, dar mai mică. Pentru început însă, am trecut fiecare pe lîngă o tablă mare şi ne-am luat „marca“, adică numărul de înmatriculare care ne fusese indicat cu o zi înainte. Era o bucăţică de tablă cu numărul ştanţat pe ea şi agăţată de un cui în dreptul căruia mai scria o dată acelaşi număr. La întoarcerea din mină, trebuia să-ţi agăţi marca la loc pe tablă.

În stînga celei de a doua porţi, era o baracă mai mică, avînd două încăperi. Una era frizeria şi frizer era unul din cei mai nesuferiţi turnători. Îl chema Peceriţă. Lipovean din Deltă, cînd veniseră ruşii se făcuse imediat comunist şi ajunsese preşedinte de Gospodărie colectivă, după colectivizare. Am aflat de la alţii din regiune că era urît de toţi, pentru cît de rău se purtase la colectivizare. Nu mai ştiu pentru ce era condamnat. Era de o slugărnicie revoltătoare faţă de gardieni şi le raporta tot ce auzea sau vedea şi i se părea neregulamentar. Ca răsplată, nu intra în mină şi era frizer, iar deţinuţii nu vorbeau cu el decît ca să-l batjocorească. A doua încăpere era lămpăria, de unde fiecare am primit cîte o lampă de carbid. Deţinutul care făcea serviciul la lămpărie şi se ocupa de întreţinerea, umplerea cu carbid şi distribuirea lor se numea Mirea. Era dobrogean şi din cauza tipului lui de arab, cu ochi mari negri şi gene lungi ca de femeie, toţi îi spuneau Marocanul. Era tînăr, dar se îmbolnăvise foarte grav de ficat la Baia Sprie. Mache obţinuse de la administraţie să nu-l mai bage în mină. În fine, gardianul a deschis portiţa din stînga şi în şir, cîte unul, printre două rînduri de garduri de sîrmă ghimpată, am parcurs cei zece–cincisprezece metri pînă la gura minei, care se deschidea în peretele de stîncă de la picioarele muntelui.

Era prima oară că intram într-o mină şi cu toate că ascultasem în ultimele zile tot felul de poveşti ale celor veniţi de la Baia Sprie, nu reuşisem să-mi fac decît o vagă idee despre viaţa în mină, cu care urma să mă familiarizez în următoarele zile. Înşiraţi unul cîte unul, am intrat în galeria care se deschidea în faţa noastră. Nu era mai largă de un metru, iar înălţimea ei te obliga să umbli puţin aplecat. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăţ a fost acel mers specific al minerului: cu genunchii puţin îndoiţi, cu umerii aduşi şi capul plecat. În această primă zi m-am lovit de zeci de ori cu capul de tavan (în limbaj mineresc „cerime“). Trebuia să fii

cu ochii în patru; să te uiți şi unde calci şi să te fereşti de neregularitățile cerimii, ca să nu te loveşti la cap. Pe jos erau podele transversale de lemn, pe sub care se scurgeau într-un fel de pîrîiaş infiltrațiile de apă subterane. Podelele erau vechi, putrede şi acoperite cu un fel de mîzgă lunecoasă. Lămpile de carbid aruncau o lumină slabă, gălbuie, pe pereții de stîncă, pe care se profilau umbrele noastre şovăitoare. Din cînd în cînd se rupea cîte o podea şi piciorul îți intra pînă sub genunchi într-un fel de humă galbenă. Erau porțiuni de galerie unde infiltrațiile de apă cădeau ca o adevărată ploaie. Această galerie de acces era una din cele mai vechi ale minei, de pe vremea cînd sistemele de forare erau primitive. Se foloseau răngi, baroase şi focul. Se făcea focul lîngă perete pînă ce se încingea roca şi apoi se aruncau găleți de apă rece. Aşa se provocau fisuri şi dislocări în rocă, fiind mai departe exploatate cu ranga şi barosul. În primele zile, parcurgerea acestei galerii de o jumătate de kilometru a fost un adevărat calvar: aveam numai cucuie în cap şi vînătăi pe fluierele picioarelor. La capătul ei, pe ultimii douăzeci de metri, galeria se bifurca şi ambele ramuri se terminau într-un fel de sală largă cam de şase metri pe patru, luminată de un bec. La unul din capete se făcea lateral o fundătură, un început de galerie (o „breşă“, în limba minerilor) de vreo trei metri adîncime. La celălalt capăt era puțul unde circulau în sus şi în jos, alternativ, cele două „corfe“ (lifturi), iar alături „suitoarea“, adică scările. Locul acesta mai larg, ca şi întreaga galerie, purta numele de „Rainer“, probabil după numele unui miner care lucrase la ele.

Capacitatea fiecărei corfe (lift) era de şase oameni, iar adîncimea la care coborau era de o sută de metri. Întreaga operație de coborîre a unui schimb de deținuți (peste o sută douăzeci de inşi) cred că dura aproape o oră. În tot acest timp, pînă ne venea rîndul la suit în corfă, ne aşezam pe jos pe cîte o stîncă sau bîrnă, aprindeam cîte o țigară şi stăteam de vorbă. Cei de la Baia Sprie rîdeau, glumeau, povesteau; noi, cei nou-veniți, eram numai ochi şi urechi. Cum pe drum mă ținusem de Fădor, şeful meu de echipă, şi observasem că era evitat şi că nimeni nu se angaja în vorbă cu el, m-am apropiat de alte grupuri. Lîngă puț stătea un muncitor civil care, de fiecare dată cînd se umplea o corfă, trăgea de un mîner, care semnaliza sus, undeva la suprafață, mecanicului de la motoare, să pună corfa în mişcare. Alături stătea un gardian, care cred că avea rolul să ne împiedice să stăm de vorbă cu muncitorul şi să păzească accesul către suitoare, adică scările care urcau şi coborau de-a lungul casei corfei.

În fine, mi-a venit şi mie rîndul şi m-am înghesuit cu alți cinci pe

platforma corfei. Mai repede decît cu un lift obişnuit, am coborît pînă la orizontul –100, cum se spunea. Şi aici, la ieşirea din corfă, erau un muncitor civil la semnal şi un gardian. De aici am pornit mai departe, de data asta pe o galerie largă şi înaltă, cu şine de vagonet pe mijloc şi cu un pîrîiaş de canalizare pe lîngă peretele din stînga. Din distanţă în distanţă, cînd în stînga, cînd în dreapta, se deschidea cîte o galerie laterală. Accesul însă spre aceste galerii era închis de cîte un grilaj din şine de cale ferată sudate, în care era prevăzută cîte o poartă, tot din gratii, încuiată cu lacăt. În întunecimea acestor galerii se vedeau licărind lămpi de carbid. La acest orizont al minei lucrau muncitori civili, liberi care, aşa cum am aflat, aveau ordin ca la ora trecerii deţinuţilor să nu se apropie de porţile de gratii, care atunci se încuiau. Am mers pe această galerie un kilometru şi jumătate şi cam pe la mijlocul ei, pe mîna stîngă, am trecut pe lîngă o încăpere mare, luminată. Era sala unde se găseau compresoarele, şi ea despărţită de noi printr-un grilaj. Un mecanic civil, ascuns după maşini, ne-a privit cu curiozitate.

Şi această galerie se termina la un puţ, ca şi precedentul, cu două corfe şi o suitoare, care coborau încă o sută de metri pînă la orizontul - 200, orizont la care urma să lucrăm noi, deţinuţii. Cînd am ieşit din corfă, ne-am trezit într-un fel de peşteră cît o biserică de mare. Aici ne aştepta comandantul cu producţia, plutonierul Şeremet, zis Tămîie. Striga şefii de echipă pe nume şi le mai spunea o dată locul de muncă, explicîndu-le unde se află, oamenii nefiind încă orientaţi şi nici obişnuiţi cu denumirile. Fădor cu echipa lui de dulgheri, printre care şi eu, trebuia să mergem pe galeria Gheorghe, să reparăm şi să întărim cofrajele.

În ziua aceea am aflat că această mină aparţinea înainte de război unei societăţi româno-belgiene, care renunţase la exploatarea ei din cauză de nerentabilitate. Filonul era sărac şi procentul de mineralizare al rocii era prea mic pentru ca munca să fie rentabilă, aşa că mina fusese închisă. Stătuse abandonată ani de zile şi acum urma să reintre în exploatare, cu mînă de lucru de la Ministerul de Interne. Cu puţin timp înainte de sosirea noastră fuseseră repuse în funcţie corfele, instalaţiile de ţevi de apă şi aer comprimat şi pompa de apă. Toate canalele şi pîrîiaşele de apă urmau să fie curăţate, desfundate de noi, pentru ca apele să fie drenate către puţul de apă (un fel de groapă săpată în rocă, lîngă puţul corfelor) şi de unde o pompă aspira şi refula conţinutul spre suprafaţă.

În prima săptămînă, cei mai mulţi deţinuţi am fost afectaţi la munci de reamenajare, de reparaţii şi de asigurare a locurilor de muncă. S-a reparat

calea ferată, s-au întărit cofrajele, s-a înlocuit lemnăria putrezită, s-a instalat într-o breşă atelierul de reparaţii mecanice şi într-alta postul de prim-ajutor.

Pentru a mă face înţeles, va trebui să intru în cîteva detalii de muncă minieră, cu denumirile respective.

În toate galeriile principale sînt instalate şine de cale ferată, care se continuă pînă la corfă, deoarece cu aceleaşi corfe cu care circulam noi erau transportaţi şi vagoneţii.

În general, galeriile urmăresc filonul de minereu, fiindcă, la vremea cînd au fost perforate, au fost galerii de exploatare. Acum serveau numai pentru transport şi ca acces spre abatajele de exploatare. Abatajele nu erau decît nişte galerii şi ele, în general mai înguste, adică de lăţimea filonului, perforate deasupra galeriei principale. Din loc în loc, din galeria principală aveai acces spre abataj prin cîte o suitoare, care pătrundea prin roca ce forma planşeul dintre galerie şi abataj. Era de fapt o gaură de doi metri pe doi, care se deschidea în tavanul galeriei şi la care urcai pe o scară de lemn, de circa trei metri, asemănătoare celor de coteţ. Pe toată înălţimea, la fiecare trei metri, suitoarea era podită, podul avînd într-o parte un orificiu pătrat, de lăţimea umerilor unui om.

O dată ajuns pe primul pod, trecînd prin acest orificiu, făceai doi paşi pînă la capătul opus al podului şi urcai din nou o scară de trei metri, pînă la următorul orificiu al următorului pod. Şi aşa mai departe, pînă ajungeai în abataj sau în altă galerie. Ceea ce însemna să urci fie numai două sau trei scări, fie cincisprezece–douăzeci sau chiar mai multe.

Minereul exploatat în abataj era aruncat în rostogoale. Rostogol se numea un orificiu de un metru pătrat, care străpungea şi el planşeul abatajului pînă în galeria principală, unde se termina, la înălţimea vagonetilor de pe linie, printr-un dispozitiv din scîndură groasă, în formă de trunchi de piramidă cu baza mică în jos. Această gură a rostogolului era închisă cu o scîndură groasă, care putea fi ridicată cu o rangă şi astfel lăsa să curgă minereul în vagonet.

În locurile unde galeriile sau abatajele prezentau pericol de prăbuşiri, se făceau cofraje sau se propteau cu stîlpi. Confecţionarea, repararea şi întreţinerea suitorilor, rostogoalelor şi cofrajelor cădeau în sarcina echipelor de dulgheri. Uneltele noastre erau toporul, joagărul scurt de mînă, cleştele şi cuiele. În afară de mînuirea acestor scule cu o oarecare îndemînare şi chiar pricepere, lucru la care aproape toţi cei repartizaţi la dulgherie am ajuns, efortul cel mai mare consta în căratul şi ridicatul

bîrnelor, grinzilor şi scîndurilor, toate aduse de la suprafaţă cu corfa şi care în atmosfera umedă din mină se îmbibau cu apă şi-şi dublau greutatea. Munca era mai ales îngreunată de această extraordinară umezeală care făcea ca totul să fie lunecos, şi materialele cu care lucram, şi roca, şi fuşteiele scărilor. Tot pe ce puneai mîna sau piciorul era acoperit cu o mîzgă lunecoasă. Bineînţeles, în primele săptămîni au fost nenumărate accidente. În primele două–trei zile, cît am fost în echipa lui Fădor, am lucrat la cofraje şi reparaţii de cofraje.

Dacă la începutul şutului lăsai pe jos o bucată de pîine, pînă la plecarea din mină era aproape acoperită de un mucegai alb, care se dezvolta în cîteva ore din cauza căldurii umede, încît părea o blană de iepure angora. În general, toată mina era umedă, dar erau şi galerii uscate. La fel, temperatura varia de la o galerie la alta. Erau locuri unde tremurai de frig cu salopeta pe tine şi altele unde erau plus patruzeci şi două de grade. Erau galerii unde puteai respira normal şi abataje unde oxigenul lipsea în aşa grad, încît flacăra lămpii de carbid se micşora aproape pînă la stingere. În mină nu exista nici un fel de instalaţie de ventilaţie şi aceste deosebiri de climă de la un loc la altul se datorau jocului întîmplării, curenţilor naturali care se creau între puţuri sau lipsei lor în galeriile sau abatajele care se terminau în fund de sac.

În privinţa infiltraţiilor de apă sau chiar a micilor izvoare naturale din mină, cei vechi ne avertizaseră că apa lor nu era totdeauna potabilă, uneori chiar periculoasă. Erau locuri unde apa de infiltraţie cădea sub formă de ploaie, cîteodată aşa de rece, încît cei care erau obligaţi să lucreze sub ea erau candidaţi siguri la pleurite. Foarte mulţi din cei de la Baia Sprie sufereau de pe urma consecinţelor pleuritei. Erau locuri însă unde această ploaie era de apă acidulată. De la uşor acidulată, care-ţi provoca usturimi suportabile, dacă-ţi intra în ochi, pînă la puternic acidulată, care-ţi irita şi ardea pielea. Mai ales pe mucoase şi acolo unde pielea era mai fină îţi provoca ulceraţii, peste care se instalau ciuperci (micoze) de care scăpai foarte greu. Ştiu oameni care, chiar după luni de zile după ce plecaseră de la mină în puşcărie, încă mai erau chinuiţi de eczeme între degetele de la picioare şi alte locuri mai sensibile. Multe cazuri de conjunctivită erau urmarea aceleiaşi ape acidulate, de fapt acid clorhidric şi sulfuric în diverse concentraţii. Îmi amintesc că pe una din aceste galerii, echipa CF (cale ferată) trebuia să schimbe lunar linia ferată, care era literalmente tăiată de apa care, picurînd în acelaşi loc, o coroda.

Această echipă de întreţinere a liniei ferate era formată din doi deţinuţi,

amîndoi legionari, vechi puşcăriaşi şi prieteni: Busuioc şi Vasile Mancici. Vasilică Mancici, de o blîndeţe rară şi foarte sentimental, era iubit de toţi. Echipa avea avantajul de a nu fi legată de un loc fix de muncă şi în felul acesta cei doi circulau în toată mina de-a lungul şinelor, făcînd legătura între toate echipele. N-o să-l uit niciodată pe nea Vasilică Mancici cum se oprea în cîte un abataj, unde pericolul de prăbuşiri era mai mare şi unde gardienii pregetau să se aventureze, şi se aşeza la vorbă cu noi; cum povestea cu nostalgie de îndepărtata lui tinereţe, de om liber. Îşi pierduse mai toţi dinţii din faţă şi, cu toate că nu cred că avea mai mult de treizeci şi cinci de ani, părea un om bătrîn. Numai ochii, mari, albaştri mai păstrau din tinereţea de care-şi amintea. Era, pe cît de grotesc, pe atît de înduioşător să-l vezi aşa, numai cu nişte chiloţi rupţi pe el, plin de ulei şi mînjit de noroi, ştirb şi cu faţa chinuită, povestind de o dragoste a lui de adolescent. Trecuseră douăzeci de ani, dar viaţa i se oprise atunci, o dată cu arestarea, şi asta era cea mai vie amintire a lui. Pe cît era de mudar şi urît, pe atît era de curată şi frumoasă povestea lui de dragoste. Cîteodată se aşeza şi ne cînta romanţe vechi şi întotdeauna încheia cu „Frumoasa mea cu ochii verzi“. Vocea îi tremura şi ochii i se înlăcrimau. Şi totdeauna termina făcînd cîte o glumă pe socoteala lui. Ţi se rupea inima…

O altă echipă ambulantă era cea numită „de întreţinere“ sau de „copturit“. În limbajul de mină, „copturi“ se numesc bucăţile de rocă desprinse din masa de stîncă şi care stau să cadă. Merg de la dimensiunea cea mai mică a unei aşchii pînă la stînci imense, de o tonă şi mai mult. Orice echipă de orice fel, înainte de a începe lucrul, trebuia să-şi asigure locul de muncă. Cu o rangă lungă de fier, turtită ca o daltă şi puţin îndoită la un cap, ciocăneai cerimea deasupra ta şi după sunet îţi dădeai seama dacă roca era şubredă. Acolo unde sunetul era dogit, căutai fisura sau o asperitate şi cu vîrful răngii acţionînd în pîrghie, detaşai şi făceai să cadă coptura. Operaţia se chema copturit. În funcţie de rocă şi felul ei de mineralizare, operaţia trebuia repetată o dată sau de mai multe ori într-un şut. Minereul cupros era cel mai periculos, deoarece lucra în permanenţă şi uneori, chiar imediat după copturire, cînd cerimea părea sigură, se desprindea pe neaşteptate cîte o coptură sau se producea o prăbuşire. De multe ori, o dată urechea formată, erai prevenit de prăbuşire de pîrîituri uşoare şi chiar de un zgomot ca de detunătură. Atunci te salvau de accident reflexul şi repeziciunea cu care săreai în lături.

Într-unul din abatajele în care am lucrat, unde minereul era cupros, se auzeau în permanenţă nişte plesnituri şi din cerime săreau cu putere ţăndări,

aşchii fine de minereu. Porneau ca din puşcă. Erau cioburi de cîte un centimetru sau doi lungime şi de grosimea unei lame de ras. Cum din cauza căldurii lucram fără cămăşi, foarte repede tot spatele ni se roşea de sînge de la sutele de aşchiuțe, care ne provocau tot atîtea tăieturi şi înțepături fine. Aşa de fine, că nici nu le simțeai usturimea decît tîrziu, din cauza sudorii sărate.

De întreținerea, adică de copturitul galeriilor şi abatajelor, în porțiunile unde nu erau locuri de muncă, se ocupa o altă echipă specială, formată din doi inşi: preotul Sebastian Popescu şi Mitran. Sebastian Popescu era dintr-o comună de munte din jud. Rîmnicul Sărat sau Buzău. Fusese implicat în revolta din Vrancea, în urma căreia sute de oameni, familii întregi fuseseră aruncate în puşcărie. Cînd Securitatea a venit să-l aresteze, popa prinsese de veste şi, împreună cu preoteasa, fata şi băiatul, luase drumul pădurii. Din cîte îmi amintesc, cam doi ani trăise popa prin pădurile din munții Vrancei. Îşi făcuse bordeie, îşi schimba din timp în timp ascunzişul mutîndu-se în altă regiune şi trăise din vînat. Mai ales porci mistreți. În cele din urmă s-a predat din cauza acestei vieți prea grele pentru nevastă şi copii şi a americanilor care n-au venit, cum spunea el.

Popa Scai, cum îi spuneam noi, fiindcă avea o limbă foarte ascuțită, era național-țărănist. Era un bărbat slab dar vînjos, înalt, brunet, cu trăsături frumoase. Purta mustață. La Baia Sprie avusese o fractură la un picior, de pe urma căreia mai suferea încă şi de aceea, prin insistențele doctorilor noştri, fusese repartizat la această muncă mai uşoară, însă periculoasă. Popa Scai ducea o luptă permanentă cu turnătorii. Îi apostrofa cu orice ocazie, chiar de față cu gardienii şi ofițerii lagărului. În ironiile şi glumele lui usturătoare pe socoteala turnătorilor, cu multă măiestrie şi haz, amesteca vocabularul bisericesc cu cel lumesc. Nu rata nici o ocazie să le explice gardienilor că turnătorii noştri îi toarnă şi pe ei la superiorii lor, ceea ce ajuta la neutralizarea şi discreditarea delatorilor. Uneori, chiar la persecutarea lor de către gardieni. Popa Scai era un om de nădejde, curajos şi plin de vitalitate. Era şi un mare vînător de informații, reuşind să stabilească legături de încredere cu cîțiva artificieri civili, care-i aduceau veşti de afară, din ziare şi chiar de la radio. Cu felul lui de a fi, reuşea să tragă de limbă şi gardienii.

Îmi amintesc că într-o duminică, pe cînd eram în curtea lagărului, a apărut, furios şi înjurînd, Tămîie, comandantul cu producția. S-a legat de primul dintre noi, care s-a întîmplat să fie tocmai popa Scai. Dialogul a fost cam următorul:

— Ascultă, bă! Care-mi zice mie Tămîie?

— Toți, domnule plutonier! a răspuns popa.

— Dar cine mi-a scos, bă, porecla asta?

— Eu, d-le plutonier!

A urmat un potop de înjurături şi cînd Tămîie se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, popa i-a spus: „Nu trebuie să vă supărați, d-le plutonier, dar cînd am văzut ce frică le e deținuților de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămîie şi aşa v-a rămas porecla.“

Plutonierul, cu fruntea lui îngustă şi ochii mici şi bănuitori, a stat puțin pe gînduri şi apoi, zîmbind măgulit, a plecat foarte mîndru, fără să mai ia vreo măsură împotriva popii.

Ajutorul lui popa Scai la copturit, Mitran, era student din Constanța. Era din Frățiile de Cruce şi fusese arestat împreună cu logodnica lui. După anchetă, ea scăpase necondamnată. Circula zvonul că în schimbul căsătoriei cu anchetatorul, acesta îi distrusese dosarul şi o eliberase. Nu ştiu dacă povestea era adevărată. Mitran nu vorbea de ea. Era un băiat înalt şi tare slab. Cu o privire puțin tristă. Popa Scai îi purta de grijă şi-l menaja ca pe copilul lui. Făcea el partea grea şi periculoasă a muncii şi-l lăsa pe Mitran să se odihnească sau să doarmă în cîte un cotlon mai ferit al minei şi-l păzea să nu fie surprins de gardieni sau de vreun turnător.

În cele cîteva zile cît am lucrat în echipa lui Făbor, nu am fost decît pe galeriile principale, cu viața cărora m-am obişnuit foarte repede. Cum eram cel mai slab din cei cinci din echipă şi nu prea eram în stare să fac muncile mai grele, eram utilizat la treburile anexe. Eram trimis la magazie să iau cuie şi scoabe sau la atelier, să ascut topoarele. Sau să mă duc pînă la puțul corfei şi să împing înapoi, pînă la locul de muncă, un vagonet încărcat cu bîrne sau scînduri. Asta m-a făcut să cutreier mai toate galeriile şi să cunosc o serie de oameni. Şi în felul acesta, încetul cu încetul, am ajuns să mă orientez perfect în mină, să învăț să mă feresc de gardieni atunci cînd mă opream să stau de vorbă cu alți camarazi, să am totdeauna aerul de a umbla după o treabă precisă cînd treceam pe lîngă unul din ei. De fapt, o dată cu schimbul nostru, nu intrau în mină decît doi gardieni, din care unul trebuia să stea tot timpul şutului la puțul corfei, iar celălalt să circule pe la diversele locuri de muncă şi să ne supravegheze. Cei mai mulți rămîneau însă şi ei la puț, unde aerul era bun şi nu era pericol de accidente. În general, le era foarte frică de mină.

În timpul şutului însă, îşi mai făceau apariția cînd Tămîie, cînd cîte un

inginer sau maistru civil, însoțiți de un gardian de la suprafață. Atunci se îndepărta şi cel de-al doilea gardian de la puț, ca să nu fie surprins că nu-şi face datoria. De cîte ori gardianul pleca de la puț prin mină sau venea în inspecție Tămîie sau altcineva, primul deținut care observa mişcarea dădea cîteva lovituri în conductele de aer comprimat, care erau fixate de-a lungul pereților galeriilor. Aceste conducte se ramificau în toată mina şi ciocăniturile se repercutau de-a lungul lor pe lungi distanțe, iar în punctul unde sunetul slăbea, ciocăniturile erau repetate de alt deținut, astfel că acest semnal de alarmă ajungea pînă la cel mai îndepărtat punct de lucru. Era numai un anunț de atenție pentru toată lumea, care nu dădea indicația direcției pe care o lua inspecția. În întunericul minei, lampa pe care fiecare o purta nu lumina decît slab, pe o rază de cel mult cîțiva paşi în jur, aşa încît de la distanță nu vedeai decît o pată de lumină gălbuie, dar nu puteai distinge persoana care se apropia. Precizarea direcției pericolului se făcea de la primul loc de muncă unde ajungea inspecția. Unul din deținuți îşi balansa de cîteva ori lampa de la stînga spre dreapta şi invers. Acest semnal luminos era observat la următorul punct de muncă, la treizeci, cincizeci sau o sută de metri distanță şi era transmis în acelaşi fel mai departe. În acest fel, orice vizită a lui Tămîie sau a altui membru al administrației era precedată de acest avertisment şi deținuții erau găsiți muncind.

Voi aminti aici de echipa de instalatori de țevi, şi ea o echipă mobilă, fără loc fix de muncă. Şeful echipei era Berlescu, de pe lîngă Urziceni de origine. Toți îi spuneau „Chiaburul“, ceea ce şi era şi pentru care motiv se afla în închisoare. Avusese maşină de treierat şi tractor. Ajutorul lui în echipa de instalatori şi, mai tîrziu, ajutorul lui cînd a devenit perforator, era acelaşi pe care îl avusese ajutor şi la maşina de treierat, cînd era liber. Fuseseră arestați, judecați şi condamnați împreună şi tot nedespărțiți rămăseseră şi în mină. Se tachinau mereu în glumă, acuzîndu-se reciproc: ajutorul (al cărui nume nu-l mai ştiu), că îl exploatează chiaburul; Berlescu, că-l trage pe sfoară proletarul leneş şi hoț. Erau foarte legați între ei şi amîndoi oameni de încredere.

O altă categorie din lumea galeriilor erau vagonetarii, repartizați în mai multe echipe pe diverse ramuri. La prima vedere, părea o muncă nu prea grea, dar cu timpul s-a dovedit a fi una din cele mai distructive pentru sănătate. Aproape tot timpul şutului împingeau vagonetii într-un du-te–vino continuu, fie goi spre fundul galeriilor, fie încărcați spre puțul corfelor. Prima tendință a celor veniți o dată cu mine de la Jilava şi fără experiența minei, era să reducă numărul curselor, formînd ceea ce se numea trenuri de

vagoneți (cîte opt, zece, cincisprezece) pe care să-i împingă o dată şi apoi să facă o pauză mai lungă de odihnă. Efortul era mare, dar nu peste puteri, încărcătura vagonetului fiind de o tonă şi jumătate, în afară de greutatea lui proprie. Vagoneții erau din tablă groasă de fier. Cei de la Baia Sprie le-au explicat că este preferabil să rişte tot ce decurgea din neîndeplinerea normei şi să împingă cîte un singur sau maximum doi vagoneți. Aveau dreptate, deoarece orice efort cît de mic, chiar şi un ritm mai susținut în orice fel de muncă, în condițiile de lipsă de oxigen din mină, erau extrem de dăunătoare. Unii n-au ținut seama de sfat. În cele cîteva luni cît am stat la Cavnic, am văzut cu ochii mei cum cîțiva din aceşti oameni, deosebit de voinici, aşa cum fuseseră aleşi ca vagonetari, s-au dărîmat încet, încet. Primul organ care a cedat a fost inima. Afecțiuni cardiace, care au rămas definitive şi au progresat, chiar dacă ulterior au fost mutați la alte munci mai uşoare.

Unul din ei, Adorian, din Arad sau Oradea, fost măcelar şi care ulterior s-a ocupat şi cu exportul de vite, venise o dată cu mine de la Jilava. Era extraordinar de voinic şi cu o oarecare tendință de obezitate. Muncea ca un disperat şi era foarte mîndru de performanțele lui fizice. Într-o zi a căzut. A fost internat pentru un timp la infirmerie, pentru afecțiune cardiacă. După o vreme a fost iar băgat în mină, dar nu mai era acelaşi. Peste cîteva luni a fost transferat la închisoare cu un lot de inapți. Ajunsese o umbră.

Aceeaşi soartă o avusese şi Albu Pamfil, şeful iehoviştilor. Dintr-un om zdravăn şi foarte voinic, după o muncă de cîteva luni la vagoneți în care n-a precupețit efortul, a ajuns o epavă.

Tot din lumea deținuților, care-şi aveau locul de muncă pe galeriile principale, erau cei de la atelierul mecanic. În schimbul în care eram eu, echipa de doi sau trei mecanici de la atelier avea în frunte pe ing. Gh. Georgescu-Topuslău. Un om tare de treabă, cu o mentalitate de burghez împăciuitor, pentru care esențialul în viață părea a fi casa şi familia, meseria şi buna înțelegere cu cei din jur. Era un om bun şi concesiv. Realizase înainte de război o mică întreprindere proprie pe Valea Prahovei, care în timpul războiului produsese anumite piese pentru Uzina de avioane I.A.R. După 23 august fusese naționalizat şi cu pecetea de fost industriaş şi exploatator lucrase ca inginer în diferite întreprinderi. Apoi fusese numit la biroul tehnic al Întreprinderii Canalului Dunăre–Marea Neagră, unde ing.-şef era prietenul lui, ing. Cernătescu. Se pare că acestuia din urmă i se oferise să aleagă: ori acceptă postul de ing.-şef la Canal, ori un proces pentru trecutul lui de simpatizant legionar. El alesese prima formulă. Cînd

falimentul lucrărilor de la Canal a devenit transparent şi cînd se pare că regimul intenționa deja să renunțe la lucrări, s-a început pregătirea propagandistică a justificării acestui eşec. S-au căutat duşmanii de clasă şi sabotorii, adică țapii ispăşitori. Concretizarea: procesul sabotorilor de la Canalul Dunăre–Marea Neagră care de fapt a cuprins o serie de procese succesive. La primul proces au apărut în boxa acuzaților vinovații principali: ing. Cernătescu, ing. Gh. Georgescu-Topuslău, ing. Vasilescu zis Colorado (fiindcă făcuse un stagiu de specializare în Colorado, SUA), ing. Rozei şi mecanicul Nichita. Sentința pentru toți: condamnare la moarte. După pronunțarea sentinței au fost închişi în cîteva celule alăturate la Securitatea din Constanța, în aşteptarea răspunsului la cererea lor de grațiere. După cîteva zile, într-o noapte, s-au auzit paşi de cizme pe coridor, s-a deschis uşa unei celule şi a fost strigat Vasilescu-Colorado. I s-a spus să iasă din celulă şi să nu-şi ia nimic cu el. După un răstimp, scena s-a repetat cu Nichita şi, după o altă pauză, cu Rozei. Unul din cei trei a fost scos din celula lui Georgescu-Topuslău (nu mai țin minte care din ei). Cînd s-a luminat de ziuă, un ofițer de Securitate i-a anunțat pe Cernătescu şi Georgescu-Topuslău că cererea lor de grațiere a fost admisă şi că li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Ştiu povestea de la Cernătescu şi Georgescu-Topuslău, care erau încă obsedați de acea noapte de groază, în care, timp de cîteva ore, aşteptaseră să le vină rîndul la execuție.

La aşa-zisul post de prim-ajutor, în schimbul meu, se afla dr. Paul Iovănescu. Înalt, slab şi flegmatic, făcea tot ce-i stătea în putință să mai uşureze soarta celor mai neputincioşi, reținîndu-i sub diverse pretexte medicale la postul lui, ca să se mai odihnească. Cum breşa în care se afla postul de prim-ajutor era aproape de corfă, era foarte des vizitat de gardianul de la puț, care trimitea din nou oamenii la muncă.

Şi pentru a termina cu cei care lucrau la galerii, trebuie să pomenesc de cei doi burajeri din schimbul meu: avocatul Radu Boroş din Bucureşti, specializat în drept aeronautic internațional şi Octav (Tavi) Rădulescu, tot din Bucureşti, național-țărănist. Locul lor de muncă era într-o breşă pe una din galeriile principale, unde li se aducea de la suprafață o grămadă de lut, din care trebuiau să confecționeze „buraje“, adică un fel de cîrnăciori de lut, pe care îi tăvăleau în nisip şi care le serveau artificierilor la înfundarea găurilor perforate, după ce în prealabil introduceau explozibilul. Pînă la sfîrşitul şutului, trebuiau să facă între opt sute şi o mie de buraje, pe care ajutorii de perforatori veneau să le ridice şi să le pună pe o scîndurică în fața fiecărui front de perforaj din abataje, pentru a fi găsite de artificieri.

Munca nu cerea efort fizic, cei doi nefiind prea tineri şi destul de slăbiți. Totuşi, trebuiau să lucreze susținut pentru a putea termina numărul destul de mare de buraje. Amîndoi erau ahtiați după informații, pe care dacă le aflau le comunicau mai departe înflorindu-le, iar dacă nu le aflau, din interpretarea celor mai neînsemnate fapte sau vorbe ale vreunui gardian, trăgeau concluzii optimiste, pe care le transmiteau mai departe ca ştiri certe. Breşa unde lucrau fusese din această cauză numită de noi Radio-Şanț. De fapt, bieții oameni îşi întrețineau propriul lor moral cu acest optimism exagerat şi nejustificat. Indiscreția lor însă ne-a făcut pe toți să ne ferim a le împărtăşi adevăratele informații pe care reuşeam să le culegem, pentru ca de la ei să nu ajungă la turnători şi de la aceştia la urechea ofițerului politic. El ar fi putut porni pe fir înapoi şi ajunge la sursa informației, care era fie un artificier civil, fie chiar un gardian.

Relațiile mele cu Fădor în acele cîteva zile cît am lucrat cu el au fost cît se poate de normale. Cred că a remarcat că fusesem avertizat în privința lui de căpitanul Mitucă şi alți cîțiva, pe care văzuse că-i frecventez, cît şi prin faptul că adoptasem o atitudine mai rezervată față de el decît în momentul cînd ne cunoscusem, la început. De îndată ce şutul se termina şi ajungeam la suprafață, nu-l mai vedeam pînă la şutul următor. Stăteam şi într-un alt dormitor.

Cum ieşeam din mină şi ajungeam în lagăr, începea alergătura. Îmi luam rufe curate, prosopul şi săpunul şi fugi la sala de duşuri! Era una din marile plăceri, nu ca la Jilava, fiindcă de foc, apă caldă şi boiler se ocupa tot un deținut (un fost polițist, Roşeală), şi gardienii nu se amestecau. După duş, repede la masă. Mai rămîneau vreo douăsprezece ore pînă la şutul următor, în care timp, teoretic, erai liber să faci ce vrei, să dormi, să-ți speli sau coşi rufele, să te plimbi în curtea lagărului sau să stai de vorbă. În acest timp liber, fiecare şef de dormitor (care era ales de noi) era obligat să trimită cîțiva oameni de corvoadă pentru diverse treburi: tăiat lemne pentru bucătărie, curățat cartofi, cărat lemne la cabinetul medical, greblat şi măturat prin curte (sau iarna, curățat zăpada, curățenie în barăci). În fiecare zi mergeau alții la corvezi, aşa că ne venea rîndul destul de rar, ceea ce nu era pe placul administrației şi mai ales al ofițerului politic, care voia să ne vadă tot timpul ocupați. Cei doi–trei gardieni de serviciu în lagăr erau deci într-o permanentă vînătoare după oamenii pe care-i vedeau neocupați, punîndu-i la tot felul de treburi, care mai de care mai inutile: mutatul lemnelor de foc dintr-un loc într-altul, smulsul ierbii care creştea pe lîngă

barăci şi multe altele, după cît de inventiv era gardianul respectiv. Învăţasem să mă feresc din calea gardianului pe care îl vedeam în căutare de clienţi. Cum era iarnă şi geruri mari, ne petreceam timpul liber în dormitoare, unde unii dormeau, alţii coseau, alţii discutau. Cum apărea gardianul în căutare de muşterii, ne trînteam în paturi şi ne făceam că dormim. În această primă perioadă de refacere şi de regim mai blînd, somnul ne era respectat; mai tîrziu însă, lucrurile s-au schimbat treptat tot în mai rău. Cînd lucram în schimbul de zi, la întoarcerea la suprafaţă, după duş şi masă, abia mai rămînea ceva timp să mai vezi pe un prieten din celălalt schimb care se pregătea să intre în mină. Urma „numărul“, operaţie de lungă durată; aproape niciodată nu „ieşea“ numărul, decît după a doua sau chiar a treia numărătoare. Apoi urma închiderea, adică încuierea uşii de acces în baracă, circulaţia între cele două sau patru dormitoare, cîte cuprindea baraca, fiind liberă.

După cîteva zile, căpitanul Mitucă, prin legăturile sale de prietenie cu cei mai vechi din biroul tehnic, a venit să mă anunţe că a reuşit să mă mute din echipa lui Făbor în echipa lui, tot de dulgherie. Am fost fericit că am scăpat de Făbor, cu toate că personal n-am avut a mă plînge de el. În închisoare însă, cei care-şi căpătau reputaţia de turnători îşi păstrau această pecete definitiv (cu rare excepţii), ceea ce însemna că erau supuşi unui proces de izolare şi boicot din partea celorlalţi şi deveneau un fel de „paria“ ai închisorilor. Reputaţia îi preceda în toate închisorile unde erau transferaţi şi peste tot erau înconjuraţi de tăcerea ostilă şi disprețul celorlalţi deţinuţi.

În echipa lui Mitucă, în afară de mine mai erau Dumitru Spînoche, învăţător din Dobrogea, şi Ion Costache, tîmplar dintr-un sat de lîngă Ploieşti, amîndoi legionari. Mitică Spînoche era foarte slăbit de anii lungi de închisoare şi suferea de ficat. Venise de la Baia Sprie. Avea în jur de patruzeci şi cinci de ani şi, cu toate puterile lui reduse, se străduia să lucreze la rînd cu noi. Suferinţele, neputinţa şi chinurile nu-i alteraseră nimic din delicateţea sufletească şi din bunătate. Ion Costache venise cu mine din Jilava. Era infirm, avea un picior anchilozat. Aşa şchiop cum era, făcea cel mai bine faţă la muncă; era un meseriaş adevărat, nu un dulgher improvizat ca noi. Totdeauna bine dispus şi gata să ajute. Era o adevărată enciclopedie de zicale populare şi umorul lui ţărănesc autentic a întreţinut o atmosferă permanentă de veselie la locul nostru de muncă. Era şi nevoie, căci locul nostru de muncă se afla în abatajul galeriei „Sfinţi“. Prima zi de lucru am crezut că e şi ultima. Cînd am pătruns în abataj, flacăra lămpii de

carbid a scăzut la minimum, iar la cea mai mică mişcare mai bruscă se stingea. Atmosfera era uscată. Temperatura, patruzeci şi două de grade! Din cauza lipsei de oxigen suflam ca nişte locomotive. Transpiraţia curgea şiroaie şi te simţeai istovit, fără să fi făcut nici un efort. Şi totuşi, în condiţiile astea, am lucrat mai bine de o săptămînă. Lucram în chiloţi sau numai cu o sfoară în jurul taliei, de care atîrnam în faţă o cîrpă şi desculţi în cizmele de cauciuc. Din cînd în cînd, ridicam pe rînd cîte un picior ca să scurgem sudoarea care se aduna în cizme. După cîteva zile, pielea de pe talpă şi de la degetele picioarelor se zbîrcise, albise şi începuse să se macereze. Din cauza extraordinarei deshidratări, beam neînchipuite cantităţi de apă, pe care ne-o aduceam cu bidoanele din galeria principală. În cîteva minute apa devenea clocită şi căpăta un gust metalic. Sigurul noroc pe care-l aveam era că din cauza climei din acest abataj eram scutiţi de vizitele gardienilor, iar Tămîie şi-a făcut apariţia o singură dată. De lucrat, am lucrat numai strictul necesar; un cofraj într-o zonă periculoasă, pentru protecţia celorlalţi camarazi care lucrau în acel abataj şi reparaţii la scările suitoarei. Oricum, în acele condiţii, nu se putea vorbi de o muncă cu spor. De altfel, în acele cîteva zile de cînd ajunsesem la Cavnic îmi stabilisem şi eu punctul de vedere în privinţa muncii. Mă refer la munca de deţinut. Mai exact, m-am alăturat punctului de vedere al marii majorităţi: să munceşti numai strictul necesar, ca să nu fii pedepsit. Să chiuleşti deci pe cît posibil, dar nu în detrimentul unui camarad. Un foarte mic număr de oameni se plasa la cele două extreme ale acestei poziţii faţă de muncă. Unii care chiuleau cu orice preţ, chiar cu riscul pedepsei, iar dacă li se reproşa că în lucrul pe echipă, prin chiulul lor, lăsau partea lor de muncă pe spinarea celorlalţi, aveau răspunsul gata: „Să chiulească şi ceilalţi ca şi mine!“ Din păcate însă, nu toţi puteau să-şi ia riscul pedepselor (care mergeau de la a fi băgat iarna, dezbrăcat, în carceră şi pînă la bătaie) fiind bolnavi, bătrîni sau lipsiţi de rezistenţă fizică. Unul din adepţii acestei extreme era Mitucă.

La cealaltă extremă se aflau fanaticii muncii, care erau de mai multe categorii. Cea mai mare parte erau turnătorii, care căutau aprecierea administraţiei şi sperau o recompensă, fie imediată — o muncă mai uşoară la suprafaţă, fie, în perspectivă mai lungă, o eliberare înainte de termen. Apoi, majoritatea iehoviştilor şi baptiştilor, care munceau ca disperaţii şi îşi justificau acest cult pentru muncă, chiar în detenţie, prin interpretarea simplistă a unor texte biblice. Şi mai erau cîţiva indivizi răzleţi, oameni de treabă şi nu turnători, în general cu moralul foarte scăzut şi naivi, care şi ei sperau într-o recunoaştere a zelului lor şi deci o eliberare înainte de termen.

Aceşti fanatici ai muncii nu numai că şi-au ruinat sănătatea, lăsîndu-se ademeniți de nădejdea unei eliberări timpurii, dar s-au plasat şi ei într-o categorie urîtă de toți deținuții, ca şi turnătorii. Li se spunea „stahanovişti“ şi erau şi ei sabotați de toată lumea. Cu drept cuvînt, erau acuzați de a colabora cu administrația la distrugerea noastră. Datorită lor creştea ritmul de muncă, iar cei ce nu puteau ține pasul, fiind slăbiți, bolnavi sau bătrîni, pe lîngă efortul pe care îl depuneau, erau supuşi şi represaliilor bestiale ale administrației. Tot lor li se datora şi ridicarea permanentă a normelor. Strădania noastră era să muncim în aşa fel, încît să fim cu puțin sub normă şi să dovedim că realizarea normei este peste puterile noastre.

După prima zi de muncă în abatajul de pe galeria „Sfinți“, de îndată ce am ajuns în lagăr, m-am gîndit să mă echipez mai potrivit pentru căldura care mă chinuise. Am primit de la unul din băieții din dormitor un bidon pentru apă. Fuseseră distribuite astfel de bidoane (reformate de la armată), dar nu ajunseseră pentru toată lumea. Apoi, scotocind printre zdrențele din traista mea de puşcăriaş, din care să-mi improvizez un slip, am dat peste chiloții d-nei Mark, primiți (cum am mai spus) de la G. Boian, la Piteşti, unde şi el îi primise mai înainte de la Mark. Mi s-a părut soluția ideală pentru noul loc de muncă, aşa că a doua zi m-am îmbrăcat cu salopeta şi un pulovăr, ca să fac față gerului de la poartă în aşteptarea intrării în mină şi frigului de pe galerii, iar o dată ajuns în căldura de iad a abatajului, am rămas numai cu chiloții d-nei Mark. A fost mare haz în echipa noastră şi le-am povestit despre proveniența chiloților. De cîte ori am coborît însă pe galeria principală după apă sau m-am dus pînă la puț ca să aduc cîte un vagonet cu materiale, toți cei pe care i-am întîlnit în drum s-au uitat lung după mine. N-am dat nici o atenție faptului, considerînd că eram oricum mai decent îmbrăcat decît cei ce nu purtau decît o sfoară în jurul taliei şi cu o cîrpă atîrnată în față. Zilele care au urmat, cu toate că erau aceleaşi condiții de muncă, ni s-au părut mai uşoare; căldura grozavă şi lipsa de aer ne-au chinuit mai puțin. Deşi nu se prea omora cu munca, Mitucă găsise toată înțelegerea la noi. Nu pentru teoria lui ca nimeni să nu muncească la fel ca el şi să rişte consecințele, ci pentru starea lui fizică proastă şi halul de slăbiciune şi neputință. Încît, cu asentimentul nostru, era tot timpul pe drumuri prin mină, ferindu-se de ochii gardienilor şi în căutare de noutăți. Voia cu orice preț să intre în contact cu un muncitor liber, de la care să afle noutăți politice. Singurii oameni liberi care pătrundeau pînă la noi erau, rareori, cîte un inginer de la Combinatul minier sau vreun maistru civil,

care erau însă întotdeauna însoțiți de Tămîie sau de vreun gardian, şi artificierii civili.

Cu puțin timp înainte de terminarea lucrului, pe care gardianul o anunța prin lovituri bătute în conductele de aer comprimat şi care erau reluate şi retransmise de deținuți mai departe, coborau în mină artificierii. Ta… Ta… Ta – Ta – Ta era cadența loviturilor (sau a „şutului“ cum îi spuneam) cînd toți ne îmbrăcam, ne adunam la puț şi aşteptam să fim scoşi cu corfele la suprafață. Cu primele corfe, care coborau pentru a începe transportarea noastră, veneau artificierii, care se duceau la toate fronturile de perforaj şi luau în primire găurile. Adică, numărau găurile, le măsurau adîncimea cu o „botă“ şi calculau cantitatea necesară de explozibil, fitil Bickford şi capse, necesare pentru împuşcături. Urcau iar la suprafață, se reîntorceau cu cele necesare pentru împuşcături şi începeau încărcatul găurilor, pornind de la puț spre cele mai îndepărtate locuri de muncă. În tot acest timp, operația de evacuare a noastră, a deținuților, continua. Abia după ce ultimii deținuți se urcau în corfă, artificierii, retrăgîndu-se spre puț, aprindeau fitilele rînd pe rînd, la toate fronturile.

Timp de cîteva zile, Mitucă i-a ținut calea artificierului care venea să ia în primire găurile de la perforatorii din abatajul nostru. Cu o perseverență nemaipomenită a reuşit pînă la urmă să-i cîştige încrederea, să-i alunge frica şi să-l facă să vorbească. Durata acestor contacte cu artificierul era limitată, el trebuind să-şi termine treaba pînă la capătul abatajului nostru şi să coboare în galeria principală, unde era aşteptat de un alt coleg al lui, care îşi terminase şi el treaba pe altă ramură. De multe ori artificierul de pe galerie era însoțit de un gardian. Strategia lui Mitucă era să-l aşepte pe artificier la suitoare, cînd acesta urca în abataj şi să stea cu el de vorbă însoțindu-l pe o distanță de vreo cincizeci de metri, pînă la primul front de lucru. De aici înainte nu se mai putea ține de el, deoarece la următorul front lucra un turnător, pe nume Ceatău. Pentru o mai mare siguranță a întîlnirii, fiecare din noi avea un rol. Unul pîndea la suitoare, ca să anunțe în cazul cînd urcă cineva nedorit. Altul mergea la locul de muncă al lui Ceatău şi, sub un pretext oarecare, îl ținea de vorbă, ca nu cumva, din cine ştie ce motiv, să se îndrepte spre porțiunea de abataj unde se aflau Mitucă şi artificierul. Toată grija noastră era să-l apărăm pe artificier, ştiind că orice indiscreție l-ar fi putut costa libertatea. Şimi Rujinski îl chema pe artificier care, pe măsură ce căpăta încredere, prindea tot mai mult curaj.

Din primele convorbiri, am aflat de la el că li se spusese să se ferească să intre în vorbă cu noi pentru că sîntem criminali periculoşi. La început a

crezut, dar de cîte ori intra în mină, trecînd pe lîngă deținuți, auzea crîmpeie de discuții şi l-a mirat că vorbeam „domneşte“, cum spunea el. Apoi i-a auzit chemîndu-se între ei d-le colonel, d-le avocat, d-le doctor, şi asta i s-a părut curios. Acum Mitucă l-a lămurit că sîntem deținuți politici şi nicidecum deținuți de drept comun. Şimi era chiar din Cavnic şi, în afară de veşti din ziare sau chiar uneori de la radio, ne-a făcut primul contact cu lumea din afară şi ne-a arătat că e de partea noastră, riscîndu-şi chiar libertatea. A şi plătit cu libertatea pentru curajul de a ne fi întreținut moralul, cu veştile pe care ni le-a dat. Veşti din Scânteia, dar pe care noi, deținuții, nu aveam dreptul să le aflăm! A fost şi el victima unui turnător, ca atîția alții. Voi reveni la timpul potrivit asupra acestui caz.

De la Şimi Rujinschi am aflat cam tot ce scria în acea vreme la pagina cu ştiri externe din Scânteia. De cîteva ori ne-a şi adus cîte o pagină de ziar, ascunsă în cizmă, cu toate că artificierii care veneau la orizontul nostru erau percheziționați la intrare. În toate zilele care au urmat, aşteptam cu nerăbdare ora sosirii artificierilor. O dată în posesia ştirilor, urmau comentariile de rigoare pe marginea lor, în cadrul echipei noastre în mină, iar o dată la suprafață, erau transmise din om în om unui cerc foarte restrîns de oameni siguri. Abia două sau trei zile mai tîrziu erau comunicate mai departe şi altora, pentru ca să le poată afla toată lumea, dar pe cît posibil, turnătorii nu. Stabiliserăm această măsură de prudență pentru că dacă ofițerul politic ar fi fost informat de vreun turnător că în lagăr circulă o ştire care apăruse tot în aceeaşi zi în ziar, i-ar fi fost mai uşor să depisteze sursa ei, limitînd numărul suspecților la cei din schimbul respectiv. Sistemul s-a dovedit a funcționa destul de bine pentru asigurarea discreției.

Tot în acea vreme a mai apărut încă o sursă de informații, la locul de lucru al pontatorului din schimbul nostru. Nicu Enescu, tînăr avocat şi şef al organizației Partidului Liberal tătărăscian din Cîmpulung Muscel, fusese condamnat, dacă nu mă înşală memoria, în legătură cu partizanii din munți. Din cauza unui accident la un picior, în mina de la Baia Sprie, i se dăduse dreptul să poarte baston şi fusese repartizat în schimbul nostru. Pe o masă improvizată, în breşa postului de prim-ajutor, îşi ținea fişele de pontaj la zi. La zi, dar în două versiuni diferite: una reală, pentru uzul lui personal şi care-i servea numai de ghid pentru a putea elabora cealaltă versiune, care era predată biroului nostru tehnic, unde era şi la dispoziția administrației. Tot timpul cît am stat la Cavnic a mînuit cu multă măiestrie aceste fişe, în aşa fel ca toată lumea să aibă norma îndeplinită şi să nu fie pedepsită. Cum la unele munci, norma legală era imposibil de realizat, iar la altele se putea

realiza, chiar depăşi, cu consimţământul nostru, al tuturor, depăşirile erau ajustate în favoarea celor care erau sub normă. Cu toată fosta lui apartenenţă politică criticată de toţi, Tătărescu fiind considerat un trădător al Partidului Liberal, din care se desprinsese pentru a merge cu disidenţa lui alături de Blocul Partidelor Democrate (creat de comunişti), Nicu Enescu era un om cumsecade, un bun român şi un om onest. Ca pontator, avea zilnic contact cu maiştrii civili care, după ce îşi făceau turele prin mină, se opreau la el pentru a discuta chestiunile de producţie, dar şi pentru a se odihni, a mînca din pachetul adus de acasă şi a fuma o ţigară. Nicu Enescu nu rata ocazia să mai devieze de la discuţia de serviciu la alte subiecte, mai întîi personale, apoi mai generale ale deţinuţilor şi pe măsură ce inspira mai multă încredere, conversaţia aluneca spre teme politice. Unul din maiştri a căzut în plasa ţesută cu răbdare de Nicu Enescu şi a ieşit din prudenţa prescrisă. În cîteva săptămîni s-au stabilit între ei legături de toată încrederea, Nicu Enescu folosindu-le în interesul general, în chestiunile de muncă, dar şi în căpătarea de informaţii.

Zilnic se făcea o confruntare a ştirilor provenite din cele două surse, cele care se confirmau fiind reţinute, revenindu-se asupra celor care nu apăreau decît dintr-o sursă, spre a le verifica autenticitatea. Trebuie să adaug aici că neîncrederea noastră în ştirile primite nu se datora numai faptului că sursa era de multe ori un om simplu (cum era cazul lui Şimi) şi care nu o înţelegea bine şi deci o reda inexact. De multe ori, însuşi ofiţerul politic lansa prin turnătorii lui (sau mai bine zis, ai noştri) ştiri false, pentru a crea confuzie şi descurajare.

Încet, încet, în toate aceste zile mi-am lărgit cercul cunoştinţelor. Abia mai tîrziu mi-am dat seama că şi eu fusesem în acest timp sub observaţia celor mai vechi care, din obişnuinţă (şi eu am căpătat-o cu vremea), îmi urmăreau atitudinea şi felul de a mă purta. La capătul acestui examen, la care erai supus fără să-ţi dai seama, urma sau nu acceptarea.

Cum eram tînăr, plin de energie, entuziast şi vesel din fire, foarte repede m-am bucurat de simpatie, totuşi simţeam parcă o reţinere, abia perceptibilă, la mai toţi cei de care mă apropiasem. Am simţit-o, dar nu i-am dat importanţă, punînd-o pe seama vreunei deformaţii datorate anilor de închisoare.

Într-o bună zi, a venit şi explicaţia.

Fiind cu tot schimbul la poartă, în aşteptarea intrării în mină, s-a apropiat de mine un deţinut pe care-l remarcasem mai demult din cauza

fizicului lui deosebit. Era foarte înalt şi extrem de voinic. Roşu la obraz, ochii albaştri, părul blond şi o mustață tunsă scurt şi care-i stătea ca o perie, semăna leit cu Killinger, din pozele pe care le văzusem în ziare, în timpul războiului.

M-a întrebat direct dacă sînt fiul lui Tilică Ioanid. Am spus că da.

— Aveți moşie în comuna Ilovăț, județul Mehedinți?

— Da. Dar de unde ştiți? l-am întrebat.

— L-am cunoscut pe tatăl dumitale; a fost un suflet mare, mi-a spus, şi abia atunci mi-a întins mîna şi s-a prezentat: preotul Costache, din Bucovina.

Apoi ne-a venit rîndul să intrăm în mină şi tot drumul am stat de vorbă. M-a întrebat de mama, unde este, ce face, din ce trăieşte, spunîndu-mi că îşi aminteşte de ea.

— Şi pe dumneata te-am cunoscut, dar erai mic şi nu-ți mai poți aduce aminte de mine. Te jucai în curte cu nişte cîini boxeri.

— Cînd ați fost la Ilovăț? l-am întrebat.

— Demult, în 1937; am avut nişte treburi cu tatăl dumitale.

Atunci am făcut unele legături în mintea mea (amintiri din copilărie şi cu ce mi se povestise mai tîrziu) şi l-am întrebat:

— Nu cumva ați fost la alegerile, de atunci, din Mehedinți?

— Ba da! Am venit cu un grup de bucovineni, cu Nichifor Robu, dar să nu mai spui asta, că n-o ştie nimeni.

Mi-a povestit o bucată de drum despre alegerile de atunci, ferindu-se să fie auzit de deținuții din jur şi apoi m-a întrebat brusc, schimbînd subiectul:

— De cînd îl cunoşti pe Mitucă?

I-am spus că de aici, din lagăr, că fiind şi el mehedințean a fost foarte săritor cu mine şi m-a ajutat să mă mut din echipa lui Făbor.

— Şi ce părere ai despre el?

— Bună! i-am spus.

— Ştii că nu toți au aceeaşi părere?

Exprimîndu-mi mirarea, m-a întrebat:

— N-ai observat nimic dubios la el?

Gîndindu-mă că face aluzie la turnătorie, am sărit ca ars, spunîndu-i că e o prostie şi o ticăloşie şi că numai de turnătorie nu poate fi bănuit Mitucă.

— Nu la asta m-am referit. Ştiu că nu e turnător. Altceva n-ai remarcat la el?

— Nu, am zis, şi nici nu înțeleg ce vreți să spuneți.

Şi atunci, popa, care era un coleric, şi-a pierdut răbdarea şi a explodat, spunîndu-mi în puține vorbe, dar pe şleau, că Mitucă era homosexual. Mi-a explicat că la Baia Sprie fusese bătut de un tînăr cu care încercase să fie mai întreprinzător.

Spusele popii au fost pentru mine un adevărat şoc, cu toate că dintr-o dată mi s-au lămurit toate acele atitudini şi gesturi, cam prea grațioase, ale lui Mitucă, prea delicate, prea feminine pentru un bărbat şi pe care le pusesem pe seama unei fandoseli de ofițer de Calea Victoriei.

Popa Costache mi-a vorbit şi despre impresiile pe care le stîrnisem în lagăr, fiind în permanență văzut în compania lui Mitucă. Apoi, mutarea mea dintr-o altă echipă în echipa lui Mitucă. Culmea fusese însă în ziua în care mai şi apărusem cu chiloții doamnei Mark. Şi încă ceva: am avut totdeauna obiceiul să mă rad la subraţ, ceea ce am continuat să fac şi în puşcărie cînd era posibil. Cum la Cavnic frizerul lagărului, turnătorul Peceriță (de care am vorbit), nu prididea cu tunsul şi bărbieritul, se mai dădeau şi cîteva brice la fiecare baracă, pentru ca să ne radem singuri. Profitasem şi eu şi, neştiind să folosesc briciul, îl rugasem pe Mitucă să mă radă la subraţ.

— Recunoaşte, mi-a spus popa Costache, că lumea are toate motivele să creadă că şi dumneata eşti tot din tagma celor cu aceleaşi apucături ca ale lui Mitucă!

Se vede treaba că popa se lămurise că nu eram din acea tagmă, văzîndu-mi surprinderea şi reacția față de tot ce-mi spusese. Într-adevăr, căzusem din pod şi nu-mi reveneam. Cum am ajuns în mină şi am putut rămîne singur cu Mitică Spînoche, i-am spus tot ce aflasem de la popa Costache. Jenat de subiect, mi-a confirmat totuşi incidentul lui Mitucă de la Baia Sprie.

Zilele care au urmat n-am avut linişte. Pe de o parte, personal nu aveam nici un motiv să-mi schimb atitudinea față de Mitucă, fiindcă se purtase cu mine foarte corect, ba chiar îi eram îndatorat pentru tot sprijinul şi ajutorul dat. Pe de altă parte, independent de voința mea, am început să simt o repulsie față de el, pe care cu greu mă stăpîneam să n-o exteriorizez. N-aş fi vrut s-o remarce şi să mă considere un ingrat. Pentru a evita o situație care îmi devenea tot mai penibilă, am hotărît să fac tot posibilul să mă mut din echipă sub un pretext oarecare, păstrînd față de el o atitudine neschimbată. Am reuşit această manevră fără să-i dau de bănuit care era adevăratul motiv ce mă determina să mă mut şi am rămas în cei mai buni termeni. În fundul sufletului am păstrat însă întotdeauna un sentiment de

culpabilitate.

Cîteva zile mai tîrziu, întîmplarea m-a ajutat. Tămîie a procedat la o reorganizare a lucrului în mină, ivindu-se nevoia înfiinţării unor noi locuri de muncă pentru perforatori şi ajutori de perforatori.

Perforatorul era un lucrător calificat, care nu putea fi improvizat, aşa cum se putea face în toate celelalte munci din mină. Numărul perforatorilor veniţi de la Baia Sprie era insuficient, iar ajutorii lor, care erau din cei veniţi cu mine de la Jilava, nu avuseseră încă timpul să deprindă meseria, pentru a deveni la rîndul lor perforatori. Selecţia oamenilor pentru diversele munci era făcută de administraţie sau, altfel spus, la munca la care te trimitea (dulgherie, vagoneţi etc.) erai obligat să te duci. Perforatorii şi ajutorii însă erau selecţionaţi prin voluntariat. Or, tocmai de această muncă se fereau toţi, aşa că, nefiind obligatorie şi amatorii fiind puţini la număr, administraţia încerca prin diverse mijloace să-i ademenească.

La prima vedere, munca perforatorului părea îngrozitoare. Zgomotul asurzitor al aparatului, scînteile care ţîşneau din rocă şi aspectul perforatorilor după terminarea lucrului, murdari de ulei din cap pînă-n picioare, ca nişte adevăraţi diavoli, cărora numai albul ochilor le strălucea la lumina lămpilor de carbid, impresiona şi chiar îngrozea pe oricine. E adevărat că din cauza zgomotului, cu timpul, intervenea o slăbire a auzului; e adevărat că acele scîntei impresionante, care de fapt erau fragmente mici de rocă şi cuarţ incandescente, care săreau în toate părţile, au provocat unele accidente, mai ales la ochi şi tot adevărat este că uleiul pulverizat de aparat dădea nişte iritaţii de piele foarte neplăcute, totuşi această muncă prezenta şi unele avantaje faţă de celelalte. Dacă-ţi îndeplineai norma de găuri perforate, adică dacă îţi „băteai frontul“, cum se spunea, erai liber să stai restul şutului şi nu mai erai pus la altă muncă, ceea ce nu era şi cazul celorlalţi, care trebuiau să muncească tot şutul fără întrerupere. Era una din concesiile făcute de administraţie, tocmai pentru a ne atrage spre această muncă, după cum şi dreptul perforatorilor şi ajutorilor de a purta părul de trei–patru centimetri lungime, în loc de a fi tunşi numărul zero, ca toată lumea. Alte avantaje oferite de administraţie au fost refuzate de perforatori. Era vorba de raţii alimentare suplimentare sau de cîte un ou pe zi. Toţi au refuzat o diferenţiere de regim faţă de ceilalţi camarazi, spunîndu-i ofiţerului politic că nu acceptă oul şi suplimentul decît dacă această îmbunătăţire se extinde asupra tuturor.

Cînd am auzit totuşi că se caută ajutori de perforatori, m-am dus la Nicu Enescu, pontatorul nostru, i-am relatat povestea cu Mitucă şi despre

hotărîrea mea de a profita de această ocazie pentru a mă muta şi l-am rugat să mă plaseze ajutor pe lîngă un om cumsecade, eu necunoscînd pe nimeni. Nicu Enescu, prin poziția lui, căuta prin toate mijloacele să-i protejeze şi să-i ferească pe cei mai tineri de procesul lent de distrugere fizică la care eram supuşi şi de care noi încă nu ne dădeam seama. În primul moment s-a opus, încercînd să mă convingă să renunț la intenția mea, şi mai ales la ideea de a munci ca ajutor de perforator, fiind mult prea slab pentru astfel de efort. M-am încăpățînat însă şi peste două zile, datorită lui, am devenit ajutorul lui Mielu Greculescu.

Nicu Enescu m-a pus în temă. Mielu Greculescu era încă în liceu cînd fusese arestat. Trecuse scurt timp prin procesul de reeducare şi apoi trimis la Canal, în brigăzile de elevi. Trecut la o vîrstă fragedă prin acea maşină de deformare a sufletului, capotase, devenise dacă nu chiar delator, în orice caz „stahanovist“. Muncise ca un disperat şi-i obligase şi pe alții să muncească peste puterile lor. Cu această reputație, ca o adevărată tinichea de coadă, fusese transferat la Baia Sprie, unde-şi întîlnise fratele mai mare, pe Costică Greculescu, fost ofițer, şi el arestat. Cum a aflat despre purtarea lui Mielu la Canal, Costică i-a întors spatele. Şi cum amîndoi erau din Muscel, ca şi Nicu Enescu, care le cunoştea familia, acesta din urmă s-a ocupat de redresarea lui Mielu. I-a devenit ca un al doilea părinte şi Mielu nu mai ieşea din vorba lui. Începuse să se maturizeze, efectul teroarei prin care trecuse se ştersese şi, cu ajutorul cîtorva oameni de bine, şi mai ales al lui Nicu Enescu, se dovedise tot timpul cît stătuse la Baia Sprie un băiat de caracter. Legea aspră şi neiertătoare a puşcăriei îi făcea însă pe foarte mulți să-l țină încă la distanță. Fratele lui, care şi el fusese adus la Cavnic, reluase aici relațiile cu Mielu, totuşi era destul de rece şi aspru cu el. După ce mi-a povestit tot acest trecut al lui Mielu Greculescu, Nicu Enescu mi-a cerut să-l țin la curent cu felul în care se va purta cu mine la muncă.

Două zile mai tîrziu am intrat în mină ca ajutor de perforator, într-un abataj cu o temperatură plăcută şi cu aerul mai respirabil decît cel din galeria „Sfinți“. Prima săptămînă a fost tare grea, chiar chinuitoare din punct de vedere fizic şi mai avînd de luptat şi cu teama pe care nu voiam s-o arăt. În schimb, o dată ajuns la suprafață, mă bucuram de vizibila schimbare care se produsese în jurul meu. Convorbirea pe care o avusesem cu popa Costache ne lămurise pe amîndoi iar efectele se făceau simțite. Se spărsese gheața şi, cu toate că nu avusesem a mă plînge de nimic nici înainte, abia acum mă simțeam adoptat. Am simțit-o în priviri, am simțit-o în tonul cu care mi se vorbea. Abia acum intrasem în puşcăria cea

adevărată şi începeam s-o înţeleg, bucurîndu-mă de acea căldură comună care te făcea să te simţi mai sigur, mai apărat şi mai tare. Unii, cu toate că au stat şi ei ani de zile în puşcărie, n-au înţeles-o aşa. Pentru mine a fost ca o revelaţie şi cred că de aceea toţi care au reuşit să treacă acest prag au mers mai uşor mai departe.

Iar azi, în libertate, cînd întîlnesc cîte un fost puşcăriaş pe care nu l-am cunoscut şi-mi vorbeşte cu drag de închisoare, ştiu imediat că e unul de-ai noştri, care a înţeles la fel. Care a înţeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci puşcăriaşii. Cei care au parvenit să facă abstracţie de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i înconjoare regimul — gratii, ziduri, foame, frig, suferinţe de tot felul şi chiar moartea. Cei care în închisoare au fost mai liberi ca afară.

În funcţie de locul de muncă, perforatul era de patru feluri. Perforatul în înaintare sau deschidere se făcea în general de-a lungul filonului pentru exploatarea minereului şi în acelaşi timp realiza prelungirea galeriei sau a abatajului. Perforatul în breşă se făcea din loc în loc, cînd în stînga cînd în dreapta, în pereţii laterali ai abatajului, în roca sterilă. Se perforau un fel de începuturi de galerii (breşe), de numai cîţiva metri, din care, după fiecare explozie, se transporta şi se răspîndea piatra sfărîmată pe planşeul abatajului; se „rambleia“, în termeni minieri. În felul acesta se ridica nivelul planşeului abatajului, pentru a permite accesul la cerime, adică la perforatul în abataj, care însemna exploatarea unui nou strat de minereu al filonului (din cerime) de-a lungul întregii lungimi a abatajului, şi perforatul în suitoare, adică perforatul în sus, vertical, pentru a face suitori, rostogoale sau puţuri.

Şi acum, iată cum lucram. Aveam un aparat perforator, sovietic, cu o greutate de vreo treizeci de kilograme, care se monta pe o coloană telescopică. Atît coloana cît şi aparatul erau acţionate cu aer comprimat. De la compresoare, aerul comprimat era refulat pe conducte de fier în toată mina, pînă în apropierea fiecărui loc de muncă, de unde echipa respectivă de perforat racorda cîte un furtun de cauciuc de cîţiva metri lungime, care către celălalt capăt se bifurca, una din ramuri mergînd la aparat, cealaltă la coloană. Tot la aparat se mai racorda un furtun subţire, care la celălalt capăt se monta la conducta de apă, care şi ea venea de la suprafaţă sub presiune.

Coloana era înfiptă în sol, între picioarele lucrătorului, în poziţie verticală-înclinată; el, perforatorul, ţinea şi dirija aparatul cu mîna dreaptă, iar cu stînga acţiona dispozitivul cu care era prevăzută coloana, pentru a da

acces unei cantități mai mari sau mai mici de aer comprimat. În funcție de cantitatea de aer comprimat care pătrundea în coloană, aceasta fiind telescopică, se lungea sau se scurta, ridicînd sau coborînd o dată cu ea aparatul, la înălțimea dorită.

La intrarea în mină, fiecare echipă de perforatori îşi încărca de la puț într-un vagonet sfredelele necesare pentru munca din acel şut. La sfîrşitul şutului, toate sfredelele uzate la vîrf (la floare) trebuiau aduse înapoi la puț, de unde erau trimise la suprafață, la atelierul muncitorilor civili, unde erau reascuțite la o maşină specială, numită „lainer“.

Cum în medie numărul de sfredele necesare într-un şut era de treizeci–patruzeci (în funcție de duritatea rocii de la locul de muncă), transportarea lor era munca cea mai penibilă. Nu atît împinsul vagonetului pe galeria principală pînă la suitoarea cea mai apropiată de locul nostru de muncă din abataj, cît manipulatul lor şi urcatul şi coborîtul lor cu spinarea prin suitoarea strîmtă. Sfredelele erau din oțel hexagonal (cam treizeci şi cinci de milimetri diametru) mergînd pînă la o lungime de doi metri. Erau deci de o greutate apreciabilă.

În mod obişnuit, pentru a bate o gaură, era nevoie de trei sfredele. Primul sfredel cu care se începea gaura era cel mai scurt, se numea „brustar“ şi avea cam treizeci–patruzeci de centimetri lungime. Avea floarea cu diametrul cel mai mare. Adică acea parte care aşa-zis se ascuțea la „lainer“, de fapt se încălzea la roşu şi printr-un fel de forjare (nu cunosc exact procedeul, noi neavînd acces la „lainer“) şi apoi o trecere printr-o matriță, i se dădea o formă de floare, care avea un diametru mai mare decît cel original al fierului sfredelului.

În primul şut în care am intrat cu Mielu Greculescu în mină, după ce am transportat sfredelele împreună la locul de muncă, şi tot împreună am montat furtunele şi am pus aparatul în stare de funcționare, Mielu mi-a explicat care urma să fie mai departe treaba mea de ajutor de perforator. După ce brustarul era fixat în aparat, iar capătul cu floarea era aplicat pe peretele de rocă în punctul unde urma să fie dată gaura, trebuia să-l țin cu mîna în aşa fel, ca să nu se deplaseze din acel punct atunci cînd el dădea drumul la aparat. Ceea ce însemna că în acel moment, pe lîngă declanşarea zgomotului asurzitor, sfredelul începea să izbească în rocă, învîrtindu-se în acelaşi timp şi producînd acea jerbă de scîntei ca la polizor. Trebuia să-ți fereşti ochii, privind printre gene, ca să nu-ți sară vreo schijă de piatră în ochi. Totodată, prin mijlocul sfredelului (care era găurit) tîşnea apă, adusă prin furtun în aparat şi care, din perete, stropea în toate părțile.

Concomitent, erai pulverizat cu ulei, printr-o clapă a aparatului (un fel de eşapament).

Din momentul pornirii aparatului, floarea brustarului începea să trepideze învîrtindu-se şi avea tendința să se plimbe pe peretele de rocă, ceea ce eu trebuia să împiedic, menținînd-o pe locul dorit pînă cînd pătrundea vreo doi centimetri în piatră. O dată gaura „prinsă“, nu mai trebuia ținut. Secretul era să nu strîngi sfredelul în mînă, ceea ce la început, pînă deprindeai mişcarea, făceai instinctiv. Rezultatul: în primele două zile, amîndouă palmele şi fața interioară a degetelor erau scrijelite de tăieturi, pînă la sînge, în care pătrundea acel noroi cenuşiu, format din grăunțele de piatră măcinată de floarea sfredelului, amestecate cu apă. Am avut norocul să scap fără să mă infectez, cum se întîmpla în multe cazuri. După chinul primei săptămîni, cînd abia mai puteam închide pumnul şi orice mişcare a degetelor îmi provoca dureri aproape insuportabile, încetul cu încetul, pe de o parte am căpătat îndemînarea necesară, iar pe de alta, palmele mi s-au tăbăcit.

În timp ce brustarul pătrundea în rocă, eu trebuia să torn din cînd în cînd ulei în aparat. Înaintînd în rocă, floarea brustarului se uzează şi treptat i se micşorează circumferința, astfel că forma găurii este uşor tronconică şi nu cilindrică. La sfîrşitul cursei, brustarul e retras din gaură, ajutorul îl scoate din aparat şi-l înlocuieşte cu un sfredel ceva mai lung, numit „mijlocaş“, care are o floare mai mică şi care continuă forarea găurii tot în formă tronconică, deoarece şi el se uzează. Şi mijlocaşul este înlocuit cu un alt sfredel şi mai lung („lungimea“) şi cu o floare şi mai mică. În rocile mai puțin dure, ca de exemplu cele sterile, cu cele trei sfredele de mai sus se putea fora o gaură de doi metri lungime. În cele foarte dure, cu patru sau chiar cinci sfredele susccesive abia se putea ajunge la o lungime de patruzeci de centimetri.

Cînd frontul era bătut, amîndoi, din nou, demontam furtunele şi coloana, le puneam la distanță, la adăpost de viitoarea explozie, pe care urmau s-o provoace artificierii după plecarea noastră. Apoi, dacă mai rămînea timp pînă la sfîrşitul şutului, ne odihneam, fumam, stăteam de vorbă sau îi ajutam pe alții care nu reuşeau să-şi facă norma. Fiecare deținut îşi ascundea prin diverse cotloane cîte o bucată de scîndură cam de un metru lungime, pe care se aşeza sau se întindea, totul în jur fiind umed şi chiar de se întîmpla să fie uscat, piatra era rece.

M-am înțeles foarte repede şi foarte bine cu Mielu Greculescu, care era un camarad bun. I-am arătat toată încrederea şi asta l-a scos din rezerva de

la început. Suferea de lipsa de încredere a celorlalți şi îşi ducea cu resemnare proasta reputație căpătată în primii ani de puşcărie. Cred şi sper că l-am ajutat şi eu în mare măsură pe drumul reabilitării lui în ochii celorlalți. Era un drum greu şi de lungă durată, cu toate că se redresase din căderea lui de la Canal. Înfruntînd cu resemnare umilințele şi disprețul din jur, făcuse cale întoarsă, mai întîi singur, izolat, apoi cu ajutorul lui Nicu Enescu. Începuse să recucerească înțelegerea şi încrederea pierdută, mai întîi a celor cu care lucra şi apoi, încetul cu încetul, şi a altora. Înainte de a pleca eu din Cavnic fusese reacceptat şi reintegrat în marea familie a deținuților. Cred că am lucrat mai mult de o lună cu Mielu. Pînă mi-am învățat meseria de ajutor de perforator a muncit din greu ca să mă menajeze, dar foarte repede am intrat şi eu pe linia de plutire şi totul a început să meargă strună. Îmi găsisem şi eu echilibrul fizic şi pe zi ce trecea mă integram mai mult în mediul, viața şi mentalitatea lagărului. Vîrsta (aveam 26 de ani), sănătatea, moralul bun şi viața regulată, cu hrană suficientă, m-au făcut nu numai să suport munca grea şi în condiții mizerabile, dar chiar am început să mă întremez.

Pe zi ce trecea, cunoşteam mai mulți oameni; pe unii mai îndeaproape. Aşa m-am trezit într-o zi cu Nicolae Ungureanu, care auzind de numele meu a venit să-mi spună că-mi este fin. Era dintr-o comună din sudul județului Mehedinți. Tatăl lui fusese cununat de tatăl meu. Colea, cum îi spunea toată lumea, era ceva mai în vîrstă ca mine. Ne-am legat foarte repede unul de altul. Inspira încredere de la prima vedere. Voinic, cu un mers apăsat, se legăna ca un urs cînd umbla. Din pasul şi firea lui domoală nu părea să-l poată scoate nimeni şi nimic pe lume. Nu l-am văzut niciodată frămîntîndu-se cînd eram puşi în fața unei situații mai grave şi trebuia să luăm o hotărîre majoră. Totdeauna lua drumul cel mai bun, atitudinea justă, condus parcă de un instinct sigur. Cu un bun-simț nativ, se afla întotdeauna acolo unde alții ajungeau numai după ce judecau îndelung problema. O dată hotărîrea luată, nimic nu-l mai abătea din drum. Încăpățînarea lui pe poziția adoptată devenise proverbială în grupul nostru, care s-a constituit mai tîrziu. Mie mi-a spus de la început „naşule“, aşa cum era obiceiul la noi la țară, în Oltenia.

Colea făcuse cîteva clase de liceu şi apoi intrase în Jandarmerie. Fusese în Rusia în timpul războiului, iar după 23 august 1944 ajunsese la Legiunea de Jandarmi Oradea. Aici intrase în organizația clandestină care se constituise în rîndurile Jandarmeriei. Organizația purta numele de „Vlad

Țepeş 2“ şi era continuarea în țară a celei care luase naştere în lagărele de prizonieri din Rusia. Cîțiva din cei care scăpaseră din Rusia s-au reorganizat în țară şi i-au dat acest nume. Pe scurt: „VE-ȚE-DOI“. Rețeaua organizației s-a întins în sînul Jandarmeriei, cuprinzînd elemente din toate gradele. Astfel, la Oradea, şeful organizației fusese însuşi comandantul Legiunii de Jandarmi, maiorul Dinescu. Apoi: căpitanul Narcis Triandaf, locotenentul Cornel Onaca, locotenentul Doca, plutonier-major Petrică Balanov şi Colea Ungureanu, tot plutonier-major. De alte nume nu-mi mai amintesc. În perioada de cîțiva ani, pînă la descoperirea lor, a avut loc şi reforma care a transformat Jandarmeria în Miliție. În tot acest timp, membrii organizației şi-au îndreptat toată activitatea în a depista , aresta şi ancheta orice acțiuni contrare legii, în care erau implicați membri ai partidului comunist. Lucru nu prea greu, avînd în vedere calitatea acestor comunişti, majoritatea recrutați din lumea interlopă şi cu trecut penal. Apoi, în anumite acțiuni de noapte, fie lipeau afişe liberale şi țărăniste şi scriau slogane anticomuniste pe ziduri, fie spărgeau geamurile şi devastau sediile partidului comunist. A doua zi dimineață, tot Legiunea de Jandarmi avea sarcina să facă cercetările care, fie nu duceau la nici un rezultat, fie incriminau sau compromiteau tot cîte un comunist, provocînd confuzie şi neîncredere în organizația de partid locală. Şi multe alte poveşti de acest fel mi-au povestit Colea şi camarazii lui.

Totuşi, activitatea principală a organizației era pregătirea pentru ora H (ora la care aliații occidentali urmau să pornească împotriva ruşilor). Pentru acel moment pregătiseră totul, ca imediat să ocupe punctele strategice, să paralizeze orice contrareacție a comuniştilor. Toate obiectivele erau pe planul lor: calea ferată, şosele, poduri şi chiar şi un aeroport din regiune. La fel şi telefoanele şi clădirile publice care trebuiau ocupate. De asemenea, toți membrii organizațiilor comuniste care se făcuseră vinovați de abuzuri şi crime împotriva populației urmau să fie eliminați, după liste deja stabilite. Pentru acel moment, Colea avea misiunea de călău. O declarase şi la anchetă , tot aşa de senin cum mi-o spusese şi mie cînd mă mirasem că-şi alesese voluntar acest rol: „Am considerat că vinovații trebuie să fie pedepsiți, ca să se facă dreptate.“ Colea era departe de a fi un om crud, dimpotrivă, era bun la suflet, generos şi gata să-ți sară în ajutor cu toate riscurile.

Printre primii descoperiți de Securitate au fost maiorul Dinescu şi căpitanul Narcis Triandaf, care au fost judecați şi condamnați după legile vechi, încă în vigoare atunci, condamnarea maximă fiind de optsprezece

ani. Abia cîțiva ani mai tîrziu au fost descoperiți şi ceilalți, printre care şi Colea. Între timp însă, apăruseră alte legi, mai aspre, aşa că ultimii arestați primiseră cîte douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani condamnare. Cu toții se reîntîlniseră la Baia Sprie, şefii organizației avînd pedepse mai mici decît ceilalți, veşnic motiv de glume şi tachinării între ei. Tot grupul era foarte solidar şi cu o ținută impecabilă în închisoare. Toți îl adorau pe maiorul Dinescu şi-i duceau dorul, fiindcă rămăsese la Baia Sprie.

Colea este primul om căruia i-am vorbit despre intențiile mele de a căuta o cale de evadare. A fost imediat de acord şi zilnic ne întîlneam şi discutam despre acest subiect. Foarte repede am ajuns la concluzia că din lagăr nu era nimic de întreprins şi că soluția trebuia căutată în mină. Am început să cercetăm şi să prospectăm toate colțurile minei şi după fiecare şut ne comunicam unul altuia tot ce ni se părea interesant pentru scopul nostru. Cu timpul, a început să se contureze un plan, care părea să facă posibilă o evadare. A rămas să continuăm să mai căutăm şi alte posibilități. Oricum, pînă nu înfrunzea pădurea nu trebuia încercat nimic şi pînă în primăvară mai era timp.

Prima săptămînă cu regimul ei de refacere şi cu o muncă destul de suportabilă trecuse de mult. Treptat, hrana se mai prostise, severitatea în lagăr crescuse, iar munca devenise tot mai grea. Mai întîi hrana: cantitativ rămăsese aceeaşi, calitativ însă, nu. Îşi făcuseră apariția cartofii stricați, aşa că aproape jumătate din cantitatea pe care trebuia s-o curățăm era aruncată. Oasele şi zgîrciurile începuseră să ia locul cărnii. Şi cînd totuşi era carne, era vorba de capre atît de slabe, de parcă ar fi murit de foame. Ca să nu mai vorbim de gustul şi mirosul de carne de capră. Uleiul care se băga la cazan era ulei de rapiță, cu un miros greu şi pe care mulți nu-l suportau. Dar la toate astea s-a adăugat apariția lipsei de poftă de mîncare. Mai întîi la cei mai în vîrstă şi apoi la mai toți deținuții. Era rezultatul unui proces lent de intoxicație din cauza gazelor din mină. Mulți sufereau de dureri de cap. Nimeni nu mai putea mînca marmelada, care dădea arsuri insuportabile. Doctorii ne-au explicat că era tot din cauza gazelor. Regimul se înăsprise. Pedepsele se țineau lanț pentru orice fleac. În lagăr: dacă nu salutai gardianul, dacă nu mergeai în pas alergător de la baracă la masă, de la baracă la duş, de la duş la baracă sau pentru tot felul de pretexte, care variau de la gardian la gardian. În mină: dacă nu-ți făceai norma, dacă erai surprins odihnindu-te. Carcerele funcționau în permanență. Erau nişte gherete din scînduri, plasate în spatele lămpăriei. Cu greu încăpea un om în

picioare, dar erau băgați şi cîte doi. Printre scînduri suflau vîntul şi viscolul, iar de sus te ploua sau te ningea, după vreme, căci nu erau acoperite. Tămîie a adus personal o îmbunătățire: a bătut pe pereții interiori ai carcerelor sîrmă ghimpată, ca să nu poți sta rezemat. Pedepsele se executau în timpul nostru liber. Dacă primeai trei zile de pedeapsă, intrai în mină cu schimbul tău şi la ieşire erai închis în carceră pînă-ți venea iar rîndul să intri în mină. După trei zile erai în culmea epuizării: de munca din mină, de nesomn şi de frigul din carceră unde n-aveai voie să intri nici cu pulovăr, nici cu cojoc.

În ce priveşte munca din mină, situația s-a înrăutățit progresiv, tot timpul cît am stat la Cavnic. La început, norma prevăzută pentru producția unui întreg schimb pe zi era de optsprezece vagoneți de minereu. Cînd am plecat de la Cavnic, depăşise optzeci de vagoneți. Bineînțeles că şi normele individuale au crescut în acelaşi ritm. Sub pretextul că planul nu era îndeplinit, am început să intrăm în mină şi duminica, aşa că nemaiexistînd zi liberă, nu se mai putea face schimbul la sfîrşitul săptămînii. Aşa se face că am lucrat în schimb de noapte aproape trei luni în şir.

După cum am aflat de la biroul nostru tehnic, toate aceste ridicări de norme şi creştere a producției erau raportate ca realizări şi depăşiri de plan, care aduceau prime de producție conducerii Combinatului şi conducerii lagărului. Reacția noastră de apărare față de regimul tot mai aspru şi tot mai greu, care ne amenința sănătatea şi viața, a fost o tot mai mare solidaritate. Fiecare se ferea cum putea mai bine din calea gardianului, la suprafață, ca să nu cadă pradă cine ştie cărui gînd sadic al acestuia, de a te băga la carceră sub un pretext oarecare. Iar în mină s-a recurs la tot felul de subterfugii, pentru ca aparent normele să fie satisfăcute, fără a depune, în realitate, eforturi supraomeneşti pentru a le îndeplini, ceea ce ar fi dus inevitabil la distrugerea noastră fizică. Se fura unde se putea, la măsurători, la perforat, la numărătoarea vagoneților de minereu şi totuşi munca era foarte grea pentru toți, şi pentru mulți, cei slăbiți şi suferinzi, peste puteri. A venit şi ziua cînd cota de vagoneți cu minereu pe care trebuia s-o predea un schimb a crescut peste ceea ce produceau împuşcăturile. La sfîrşitul schimbului, minereul era literalmente măturat de la toate fronturile şi totuşi numărul de vagoneți cerut nu era atins. Cum această evidență nu era acceptată ca argument valabil pentru neîndeplinirea normelor, Tămîie şi ciracii lui procedau în continuare la pedepse cu carcere. S-a găsit şi aici soluția: se umpleau vagoneții cu piatră sterilă şi numai deasupra se presăra într-un strat de o palmă de gros, minereu, şi… aşa se îndeplinea planul!

Singura grijă era să nu se descopere şiretlicul. Pentru asta trebuia să ne ferim de turnători. Am spus că la Cavnic erau puțini şi nu erau în posturile-cheie. Cei doi sau trei care fuseseră totuşi impuşi de politruc în posturi de brigadieri pe galerii sau în abataje, se temeau să pătrundă în anumite locuri mai izolate. Li se dăduse de înțeles că în mină, oricînd, un accident e posibil şi că ar fi preferabil să evite astfel de riscuri.

Aşa s-a întîmplat cu Botea, care de teama unui astfel de accident a preferat să înfrunte riscul pedepselor din partea gardienilor, refuzînd să mai intre în mină. Botea făcuse parte din Securitatea din Constanța şi o bună parte din dobrogenii din lagăr avuseseră de suferit de pe urma lui, cînd fuseseră arestați şi anchetați. Acum, venind de la Jilava la Cavnic, cu acelaşi lot de deținuți cu care venisem şi eu, s-a trezit înconjurat de dobrogeni, care rînd pe rînd i-au adus aminte în ce împrejurări au avut de-a face cu el. Totul s-a petrecut însă în modul cel mai paşnic. Fiecare i se adresa pe un ton amabil şi discuta cu el despre ancheta sau bătăile pe care le primise, cu nostalgia cu care oamenii îşi deapănă amintirile comune. Botea se făcea tot mai mic şi mai palid şi devenea tot mai umil.

Mi-a duc aminte cum Alecu Caranica, după ce l-a întrebat dacă-şi mai aminteşte de el pe cînd se afla închis la Securitatea din Constanța, l-a întrebat dacă fumează şi dacă vrea o țigară. Cei veniți de la Jilava nu aveam țigări şi le duceam dorul. Botea, care era vizibil îngrozit şi nu ştia la ce să se aştepte, auzind oferta s-a mai înseninat şi i-a răspuns că e fumător. Caranica a scos încet o țigară din buzunar şi Botea, ceva mai sigur pe el, a întins mîna. Caranica i-a aruncat țigara pe jos, la picioare. Atunci, gestul lui Caranica m-a indignat. Eram încă nou; mai tîrziu l-am aprobat întru totul. Pe fața lui Botea am văzut spaima. Începuse chiar să tremure. Apoi s-a repezit la picioarele lui Caranica, a ridicat țigara şi, cu o atitudine umilă de ți-era scîrbă, i-a spus „mulțumesc, să trăiți!“ Acceptase poziția ce i se oferise: de cîine umil. Parcă s-ar fi înțeles, ca prin farmec, dobrogenii s-au împrăştiat fără o vorbă prin curtea lagărului, lăsîndu-l pe Botea în plata Domnului. De aici înainte, Botea ne saluta pe mai toți cu „să trăiți“ şi nimeni nu-l băga în seamă, dar nici nu se lega de el. Şi lucrurile ar fi rămas aşa, dacă nu s-ar fi dovedit că Botea a început să „toarne“ la ofițerul politic. Abia atunci a fost amenințat de dobrogeni cu accidentul în mină. Spaima lui Botea a fost aşa de mare, că nu numai că a refuzat să intre în mină în acea zi, lucru pentru care a fost băgat la carceră, dar cînd a fost adus ofițerul politic i-a spus acestuia că a fost amenințat cu moartea, însă n-a vrut să-i spună în ruptul capului cine l-a amenințat. Cum biroul politicului

se afla în lagăr, în capătul barăcii în care erau bucătăria, sala de mese şi biroul tehnic, mai mulți deținuți care ascultau sub fereastră cum ofițerul politic voia sub amenințări de tot felul să-l oblige să intre în mină, l-au auzit pe Botea spunîndu-i: „Trimiteți-mă la penitenciar sau împuşcați-mă, dar eu în mină nu mai intru.“ Pînă la urmă, politrucul l-a repartizat la echipa de inapți de la suprafață, unde se ocupa de curățatul coşurilor, de căratul lemnelor şi tot felul de alte corvezi. Cu prima dubă de inapți care au fost trimişi la penitenciar, a plecat şi Botea. Nu cred că dacă ar fi continuat să intre în mină i s-ar fi întîmplat ceva, deşi cu mocanii şi macedonenii din Dobrogea nu era de glumit. În orice caz, noi am scăpat de un turnător în mină.

Botea fusese arestat şi condamnat pentru crimă de război. Securitatea, anchetînd asupra cazului unui spion sovietic care, în timpul războiului, fusese prins în portul Constanța, judecat de un tribunal militar, condamnat la moarte şi executat, a descoperit, pe lîngă aşa-zisa vinovăție a celor care îl arestaseră şi judecaseră, şi complicitatea lui Botea în această afacere. Spionul intrase în legătură cu Botea, care era mobilizat în cadrul trupelor de marină, şi-i ceruse anumite informații despre portul Constanța şi flota noastră militară. Botea promisese să i le aducă, dar îl denunțase superiorului său şi spionul fusese prins.

Într-una din zile, după ce terminasem lucrul în abataj, am coborît cu Mielu Greculescu pe galeria principală. Mai era cam o jumătate de oră pînă să bată şutul ca să ieşim din mină. Cum oboseala începea să se facă simțită după atîtea şuturi de noapte fără nici o întrerupere, ne-am găsit un loc ferit pe un braț de galerie părăsită, către galeria Sfinților. Pe această galerie nu se mai circula şi avea chiar la începutul ei o scîndură atîrnată, pe care scria: pericol de prăbuşire. Chiar la începutul ei erau depozitate lîngă perete nişte grinzi pe care ne-am aşezat şi, rezemați de perete şi cu picioarele proptite pe şine, am adormit, în aşteptarea semnalului de ieşire din mină.

Nu ştiu de cît timp ațipisem, dar la un moment dat am sărit din somn, neputîndu-mi stăpîni un răcnet de durere. Ce se întîmplase? Fără ca noi să fi ştiut, doi deținuți fuseseră puşi să curețe această galerie abandonată, de tot felul de lemne şi scînduri putrede, care formaseră cîndva lucrările de dulgherie. Trebuiau să le adune, să le încarce într-un vagonet, pe care să-l împingă apoi la corfă. Cei doi veniseră cu cîteva zile înainte cu duba de la Jilava şi era prima oară că intrau într-o mină. Erau țărani din Banat, din munții Caransebeşului, din regiunea Domaşna, condamnați în legătură cu

partizanii care în acea zonă dăduseră mult de furcă Securității.

Lunile de zile petrecute în arestul Securității şi apoi în Jilava îi aduseseră într-o stare scheletică, încît abia se ţineau pe picioare de slăbiciune. Pentru acest motiv, Borlovan şi Românu fuseseră puşi la o muncă mai uşoară. Cu toate astea abia reuşeau, opintindu-se din răsputeri, să împingă vagonetul pe şinele ruginite. Ăsta a fost norocul meu: prima roată a vagonetului, ajungînd la vîrful cizmei mele de cauciuc, a reuşit să-mi strivească două degete de la piciorul drept, dar s-a oprit în acest obstacol. Dacă vagonetul ar fi fost împins cu mai multă putere, ar fi trecut şi la piciorul meu stîng şi la picioarele celorlalți cîțiva camarazi aşezați după mine în aceeaşi poziție. La strigătul meu, toți au sărit, au împins înapoi vagonetul şi mi-au degajat piciorul. Vîrful cizmei era tăiat. Durerea era aşa de puternică, încît nu puteam propti piciorul în pămînt. Borlovan şi Românu erau mai nenorociți ca mine. Ajutat de Mielu şi de alții, mai sărind într-un picior, mai luat pe sus, am ajuns la corfă. Pînă să ajung în lagăr a fost un adevărat chin. Durerile ascuțite şi zvîcniturile nu s-au potolit pînă ce am ajuns la cabinetul medical. Mache (dr. Miltiade Ionescu) mi-a scos cizma şi ciorapul. Vîrfurile celor două degete cu unghii cu tot se înnegriseră complet. În afară de comprese reci, nu era nimic de făcut, iar Mache mi-a spus că speră că ultimele falange nu sînt zdrobite. Am fost scutit cinci zile de muncă şi apoi încă vreo cîteva zile am lucrat cu avocatul Boroş şi Tavi Rădulescu la buraje, unde nu era nevoie să umblu. Drumul dus-întors din lagăr îl făceam cu chiu cu vai, dar apoi stăteam jos tot şutul. Cele două unghii mi-au căzut şi degetele s-au vindecat.

Cele cinci zile de la suprafață au fost o adevărată mană cerească. M-am odihnit şi am dormit pe săturate. Fiind rănit la picior, am scăpat şi de corvezile cu care eram prigoniți cei cîțiva scutiți medical. Părea chiar să fie mai avantajos să intri în mină decît să fii scutit medical. În mină puteai să mai şi stai, la suprafață însă erai în permanență sub supraveghere şi pus la tot felul de munci, cît era ziua de lungă. Şchiop fiind, am fost scutit de adevărat. Nu mergeam decît la curățatul cartofilor. În aceste zile am stat mult de vorbă cu Mache. Absolvise Institutul Medico-Militar. Fusese excepțional în şcoală şi terminase primul facultatea. Avea o memorie extraordinară. Ne-am povestit reciproc episoade din viață şi aşa am aflat că la 8 noiembrie 1946, cînd am luat parte la manifestația din Piața Palatului, el era la Institutul Medico-Militar. Pentru a împiedica manifestația, regimul a încercat să oprească accesul publicului în piață şi a instalat cordoane pe toate străzile care duceau într-acolo. Cum măsura a fost luată în pripă şi

probabil că nu aveau alte unități la îndemînă, au recurs la elevii-ofițeri ai Institutului Medico-Militar, şi Mache mi-a spus că el cu alți cîțiva camarazi au fost puşi să oprească trecerea spre Piața Palatului, pe strada Rosetti, între blocul Angelescu şi blocul Malaxa. Un grup de prieteni, cu care hotărîsem să mergem la manifestație, s-a strîns la mine, în blocul Malaxa, unde locuiam. Cînd am pornit, am încercat să ajungem în piață prin str. Wilson, însă n-a fost chip să trecem prin cordoane. Ne-am decis atunci să încercăm prin altă stradă. Am pornit-o către Maria Rosetti. Şi aici am dat de un cordon, dar un ofițer, mic de talie şi cam grăsuț, ne-a făcut semn rîzînd să trecem repede. Acum, după atîția ani, la Cavnic, ne-am cunoscut: ofițerul fusese Mache.

Ținuta lui Mache la cabinetul medical de la Cavnic a fost ireproşabilă. Era pus între ciocan şi nicovală şi a făcut o permanentă echilibristică pentru a-i ajuta cît mai mult pe deținuți, fără a da impresia administrației că lucrează împotriva intereselor ei. În afară de cazurile grele de boală sau accidentați care ocupau cele cîteva paturi ale infirmeriei, Mache dădea zilnic scutiri de muncă unui număr de deținuți. Limita acestui număr îl aducea veşnic în conflict cu administrația, mai ales cu Tămîie, care de multe ori venea să asiste personal la vizita medicală, spre a se convinge că cei pe care-i scuteşte sînt în adevăr bolnavi. Tămîie avea un singur criteriu de admitere a scutirilor: bolnavul să aibă pest 38° temperatură. În fiecare zi erau între optsprezece şi douăzeci şi cinci de oameni scutiți, ceea ce îl înfuria peste măsură. Din acest număr, cinci pînă la şapte inşi erau zilnic scutiți de Mache, fără a fi bolnavi propriu-zis. Cunoscînd toți oamenii din lagăr şi mai ales starea lor fizică, Mache scutea zilnic alți cinci pînă la şapte, pentru a le da posibilitatea să se odihnească şi să se mai refacă. Îi alegea pe cei mai slabi, pe cei mai în vîrstă şi-i declara bolnavi.

În fiecare zi avea loc o adevărată tocmeală cu privire la scutiri. Se recurgea la tot felul de subterfugii, simulări etc., pentru a-l convinge pe Tămîie. De multe ori, cînd Tămîie asista la luarea temperaturii, cel care-şi lua temperatura se rezema cu spatele de soba încinsă din cabinet, în aşa fel ca vîrful termometrului să atingă soba.

Pe măsură ce lunile se scurgeau, numărul celor inapți creştea, fie din accidente care provocau infirmități, fie din rîndul celor mai în vîrstă, cu mulți ani de închisoare executați, cu ani de muncă grea la Canal sau Baia Sprie, trecuți prin perioade repetate de înfometare şi la care ceda cîte un organ, mai ales ficatul, inima sau plămînii şi deveneau astfel bolnavi cronici. Afecțiunile se agravau din cauza muncii grele în lipsă de aer, a

extenuării şi lipsei de odihnă suficiente, a alimentației nepotrivite, regim medical nefiind prevăzut decît pentru cei cîțiva internați în infirmerie. De un tratament adecvat cu medicamente nu se putea vorbi. Cabinetul medical ducea o lipsă cronică. Una era lista întocmită de Mache cu medicamentele şi cantitățile necesare şi alta era cota trimestrială care i se repartiza. Am apucat o perioadă de aproape o lună de zile, în care nici vată, nici pansamente nu erau, darmite medicamente.

Cum am spus, cu cît timpul trecea şi numărul infirmilor şi inapților creştea în detrimentul numărului celor ce intrau în mină, cu atît conflictul zilnic dintre Mache şi administrație devenea mai acut în privința scutirilor medicale. Iar cînd îl acuzau că sabotează producția, scutind oamenii fără motiv şi-l amenințau că-l bagă la lucru în mină, Mache părăsea cabinetul medical şi se prezenta cu primul schimb la poarta minei. Cum ceilalți medici (doi sau trei) cîți mai erau în lagăr şi lucrau în mină refuzau să-i ia locul la cabinet, tot administrația ceda şi se cădea la un compromis: administrația se angaja să accepte hotărîrile medicale ale lui Mache, iar Mache promitea să scutească oamenii cu economie şi numai în cazurile mai grave. Promisiunile erau de obicei respectate pînă a doua zi, cînd Tămîie protesta iar că sînt prea mulți scutiți, iar Mache justifica şi apăra cu încăpățînare cazul fiecărui scutit în parte.

În ultimele zile cît am lucrat cu Boroş şi Tavi Rădulescu, am transportat şi eu către sfîrşitul şutului burajele la diferite locuri de muncă. Într-unul din aceste drumuri m-am oprit de vorbă cu cîțiva deținuți. Făceau haz de unul din ei pe nume Canache, macedonean de origine, muncitor din Turnu Severin şi legionar şi căruia Katz îi fusese repartizat ca tovarăş de echipă. Katz, croitor sau coupeur, cum îşi zicea el, este cel despre care am mai spus că la Jilava aştepta să fie eliberat şi care, ajungînd o dată cu mine la Cavnic, aflase aici că fusese condamnat. Era unul din singurii doi evrei care se aflau la Cavnic. Era un om voinic, chiar gras şi devenise celebru cu paltonul lui gri pe care-l purta tot timpul. Pînă şi în mină intra cu el. Fusese repartizat împreună cu Canache pe galeria Sfinților unde, în acea căldură aproape insuportabilă de patruzeci de grade, trebuiau să spargă cu baroasele nişte blocuri de minereu. Aceşti bolovani de peste o tonă greutate fiecare şi dintr-o rocă foarte dură, trebuiau fărîmițați pentru a fi apoi aruncați în rostogoale. Canache, slăbit de puşcărie, muncea cu resemnare cît îl duceau puterile. Katz, tacticos din fire şi leneş, numai în chiloți, mai mult şedea şi se văita de căldură, ştergîndu-se de sudoarea care curgea şiroaie. Era un mucalit şi vorbele şi aprecierile lui erau pline de umor. Tămîie trecuse ceva

mai devreme pe la locul lor de muncă şi le spusese că pînă la sfîrşitul şutului bolovanii trebuie să dispară, de nu, îi va băga la carceră.

Acum era sfîrşitul şutului şi mai rămăseseră doi bolovani uriaşi, intacţi. Cîţiva camarazi veniseră să-i ajute. Printre ei, Gheza, unul din brigadieri, un ungur din Ardeal. Gheza îşi cîştigase simpatia deţinuţilor încă de la Baia Sprie, unde se dovedise a fi un băiat corect şi cum nu avusese nici un conflict cu administraţia, aceasta aprobase propunerea biroului nostru tehnic de a-l numi brigadier. Mai toţi brigadierii de la Cavnic erau oameni de-ai noştri şi nu de-ai administraţiei, cum fusese cazul la Baia Sprie. Pe rînd, cîte doi din deţinuţii adunaţi, treceau la baroase şi loveau în bolovanii de minereu pînă ce oboseau, lăsînd apoi locul altor doi care între timp se mai odihniseră. Cei care timp de cîteva minute bătuseră cu baroasele îşi trăgeau sufletul la cîţiva metri de bolovani, în jurul lui Canache şi Katz.

Mă oprisem şi eu lîngă ei, cînd deodată m-am simţit stropit de sus pînă jos cu… sînge! De la vreo trei metri distanţă, dintr-o lovitură de baros, sărise o aşchie minusculă dintr-un bolovan şi-l atinsese pe Gheza la picior, pe partea interioară a genunchiului. Pornită cu viteza unei schije, aşchia îi secţionase o venă mai aparentă de la picior şi la fiecare pulsaţie, sîngele ţîşnea în jeturi la mai mult de un metru distanţă. Tăietura nu era mai mare de un centimetru şi Gheza nici n-o simţise. După primele clipe de nedumerire, mi-am scos chiloţii, singurul lucru pe care-l aveam pe mine, i-am rupt şi i-am făcut o legătură strînsă, imediat deasupra tăieturii. Sîngele a încetat să mai ţîşnească. Ajutîndu-l pe Gheza, căruia îi amorţise piciorul din cauza legăturii prea strînse, am pornit cu el spre postul de prim-ajutor, unde dr. Paul Iovănescu s-a ocupat de el. A doua zi, nu mai avea nimic. Aşa s-a terminat şi cu chiloţii d-nei Mark, pe care-i folosisem ca legătură la piciorul lui Gheza. După ce l-am lăsat pe Gheza pe mîna lui Paul, m-am întors să-mi iau bagajele căci se apropia sfîrşitul şutului.

Ajungînd la capătul galeriei principale, de unde, la dreapta, începea galeria Sfinţilor, aveam drept în faţă (aşa cum se poate vedea în schiţa minei) un puţ părăsit şi înfundat. O stîncă uriaşă se prăbuşise de undeva de sus şi se oprise, prinsă în pereţii puţului, cam la doi metri înălţime. Puţul avea o dimensiune cam de trei metri pe trei. Cu forma ei neregulată, şi stînca avea cam tot atît. Curiozitatea era că această masă de cîteva tone putea fi făcută să oscileze într-o parte şi alta, împingînd-o fără efort cu o rangă, stînca fiind proptită în pereţii puţului numai în două puncte, care funcţionau întocmai capetelor unei axe. La aspectul înfricoşător al locului

se mai adăuga căderea de apă, probabil dintr-un izvor subteran. Într-o adevărată ploaie torențială, apa curgea continuu pe lîngă stînca blocată în puț, cu un zgomot de cascadă care se auzea de la distanță. În dreptul puțului, pe galerie, atîrna o scîndurică pe care scria „pericol de moarte“, ca nimeni să nu se încumete sub stînca gata oricînd să se prăbuşească.

Numai Colea Ungureanu şi cu mine cercetasem locul mai îndeaproape, în speranța găsirii unei scăpări spre libertate. Aflasem însă după aceea de la un artificier că la gura puțului de la suprafață fusese instalat un grilaj din şine de cale ferată sudat şi fixat în beton.

Pe măsură ce mă apropiam de puț, zgomotul căderii de apă creştea, lucru cu care mă obişnuisem. Ceea ce mi-a atras de data aceasta atenția era că perdeaua de apă era luminată şi lumina nu venea de la lampa mea, ci de la o lampă de carbid, atîrnată chiar de stînca înțepenită în pereții puțului. Cînd m-am apropiat, nu mi-a venit să cred: sub stîncă, gol, Katz se săpunea de zor, în modul cel mai firesc, de parcă ar fi fost acasă sub cel mai banal duş. I-am strigat:

— D-le Katz, ai înnebunit? Nu te uiți ce e deasupra capului dumitale?

La care Katz, cu accentul lui specific ovreiesc, puțin interogativ, mi-a răspuns:

— Păi, dacă mă uit, credeți că mă mai pot spăla?

Şi, pînă n-a terminat cu spălatul, n-a ieşit de sub stîncă. Nu ştiu dacă a fost curaj, inconştiență sau prostie din partea lui Katz, dar în orice caz, răspunsul lui a făcut hazul întregului lagăr.

După perioada de aşa-zisă convalescență la echipa de buraje, am revenit la munca mea dinainte, de ajutor de perforator. Întîmplarea a făcut că în acel moment, Mielu Greculescu fusese mutat în celălalt schimb, iar Alecu Caranica, perforator în schimbul meu, rămăsese fără ajutor. Am devenit ajutorul lui. Ne cunoşteam deja de cîtva timp. Făcea parte din grupul macedonenilor din Dobrogea. Toți erau legionari şi fuseseră condamnați ca făcînd parte din organizația cunoscută sub numele de „Babadag“. În momentul în care intrasem în vorbă cu ei, le pomenisem de originea mea macedoneană şi de numele strămoşilor mei care se trăgeau de la Bitolia, fostul Monastir. M-a uimit rapiditatea cu care i-au localizat pe aceşti strămoşi ai mei şi rubedeniile lor, de care eu nici nu ştiam. Cu timpul, cunoscîndu-i mai bine şi fiind imediat adoptat de ei, mi-am dat seama cît de legați sînt, cît de mult țin la tradițiile lor şi cum şi-au păstrat limba şi obiceiurile, chiar dacă unii erau născuți şi crescuți în România. De

fiecare dată cînd eram prezentat unuia de-ai lor, spunîndu-mi numele, urma formula explicativă în dialect armînesc: „E fecior de-al nostru, dar şi-a pierdut graiul.“ Am spus „explicativă“, pentru că se grăbea să-l asigure pe respectivul că nu sînt grec. Pentru greci, sîrbi şi bulgari păstrau în continuare o antipatie de pe vremea cînd fuseseră minoritari în Grecia, Iugoslavia şi Bulgaria.

Toți armînii formau un grup aşa de aparte şi omogen, încît nici nu erau categorisiți de ceilalți deținuți ca legionari, ci ca macedoneni. În general mărunți de talie, iuți şi în mişcări şi la vorbă. De înțeles, nu-i înțelegea nimeni fiindcă între ei vorbeau armîneşte şi chiar dacă unii mai prinseseră cîte ceva din dialectul lor, nu-i puteau urmări din cauza repeziciunii cu care vorbeau. De o cinste şi solidaritate cu totul ieşite din comun, dacă îți erau prieteni puteai conta pe ei în cele mai grele situații. Pot spune că mă simțeam între ei ca în mijlocul unei familii ideale, iar cu Alecu Caranica m-am împrietenit şi am rămas în echipă cu el pînă la plecarea mea de la Cavnic. Cred că primul nostru loc de muncă a fost în abatajul galeriei „Gheorghe“.

Nu numai că ne-am înțeles bine din toate punctele de vedere, dar şi la lucru ne-am potrivit: amîndoi lucram repede şi bine sincronizați în mişcări. Alecu fiind şi un bun perforator, ne terminam foarte repede treaba, iar restul şutului, ori îi ajutam pe alții din apropiere, ori ne aşterneam la nişte şuete interminabile. Este primul om de la care am aflat despre celebra „reeducare“. Trecuse şi el prin „reeducare“, dar nu prin faza cea mai grea, de la Piteşti, ci la Gherla şi la Canal. Nu fusese marcat de acea perioadă a vieții lui, cum era cazul cu foarte mulți alții care trecuseră prin „reeducare“ şi pe care am avut ocazia să-i întîlnesc. Poate fiindcă nu trecuse prin faza ei cea mai virulentă de la Piteşti. Poate şi datorită perfectului lui echilibru, şi fizic şi sufletesc, a acelei robuste constituții, aproape primitivă, a omului sănătos şi la trup şi la minte, pe care o întîlneai la macedoneni. Tot ceea ce am aflat despre „reeducare“ în decursul anilor, din confidențele ce mi s-au făcut de unii, voi povesti mai pe larg mai tîrziu.

Cu toată înfățişarea lui dură şi vorba aspră, Alecu Caranica avea o inimă de aur. Era de talie mijlocie, slab dar musculos, cu mîini foarte puternice. La figură semăna foarte tare cu efigia lui Ion Vodă cel Cumplit, pe care o cunoşteam cu toții din manualele de istorie. Aşa îi şi spuneam în glumă. Bărbia voluntară, dar mai ales ochii te impresionau. Mari şi negri ca tăciunele. Rar am văzut o privire aşa de pătrunzătoare. Vocea puternică şi groasă, cu o nuanță autoritară, i-o recunoşteai de la distanță. Vorbea clar,

sigur şi răspicat. Acum, că mă gîndesc, cred că nu l-am auzit niciodată vorbind în şoaptă. Prieten nedespărţit şi de altfel văr cu Alecu era Gheorghe Gache, ştiut de toţi după numele armînesc de alint, Guşa. Băiat înalt (lucru destul de rar la macedoneni) brunet, cu trăsături frumoase. Avea un cap de statuie antică, de atlet grec. Şi el era tot perforator şi multă vreme am fost vecini de loc de muncă. Un alt macedonean, mereu în preajma lui Alecu, era Dică Petre, una din figurile ieşite din comun ale lagărului. Toată lumea îi spunea „văru' Dică", fiindcă era tocmai felul lui de a se adresa oamenilor, cu formula „măi vere!" Era foarte tînăr; cred că fusese arestat la şaptesprezece ani. Fusese ataşat trup şi suflet lui Gogu Puiu, care devenise o figură aproape legendară a rezistenţei din Dobrogea. Gogu Puiu cutreierase toate satele dobrogene şi reuşise să organizeze întreaga rezistenţă din regiune, care la început anihilase orice reacţie a autorităţilor comuniste locale. Temeritatea acţiunilor lui şi solidaritatea pe care o manifestau localnicii în a-l găzdui şi a nu-i divulga prezenţa, îi timorase şi-i paralizase pînă şi pe cei cîţiva miliţieni din comunele dobrogene. Degradarea autorităţii locale ajunsese în aşa hal încît Gogu Puiu îşi făcea apariţia în plină zi, trecînd înarmat pe drumul principal al satului, prin faţa Postului de Miliţie, iar miliţienii se făceau că nu-l văd, pentru a nu-şi risca viaţa. În toate aceste cîteva luni, în care într-o bună parte a Dobrogei nu mai funcţiona autoritatea centrală, Dică Petre (văru' Dică) fusese aghiotantul, omul de încredere şi de legătură al lui Gogu Puiu.

Dar a venit şi reversul medaliei. Bucureştiul a hotărît să lichideze cu orice preţ şi prin orice mijloace focarele de rezistenţă din ţară. Aşa au început acţiunile de mare anvergură ale Securităţii în Munţii Vrancei, în Dobrogea, Banat, Muscel şi peste tot unde se manifesta vreo împotrivire. Batalioane întregi ale trupelor de intervenţie ale Ministerului de Interne au invadat regiunile respective, pe picior de război. Au şi procedat ca în timp de război în teritoriu inamic. Nu s-a cruţat nimic. S-au împuşcat oameni, s-au împuşcat vite, s-au devastat gospodării. Au fost schingiuiţi în mod bestial bărbaţi, femei, bătrîni şi copii, ca să denunţe, să declare, să spună tot ce ştiu despre cei care se împotriveau regimului. Şi cînd ordinea a fost restabilită, cei care au scăpat cu viaţă şi care avuseseră o cît de mică legătură, chiar şi numai de rudenie cu cei care puseseră mîna pe arme, au luat drumul puşcăriilor; familii întregi au umplut temniţele: neveste, mame, surori, bătrîni şi tineri. Cînd satele din Dobrogea au fost năpădite de trupe şi cercul s-a strîns, din stăpînul de ieri, Gogu Puiu a ajuns fugarul şi hăituitul zilei. Şi totuşi, o bucată de timp, cu toate eforturile Securităţii şi

prețul pus pe capul lui, ascunzătorile lui n-au fost descoperite. A venit însă şi ziua cînd satul în care se afla a fost înconjurat de trupe.

Gogu Puiu era ascuns, cu nedespărțitul Dică Petre, într-un pătul de porumb. Nemaifiind scăpare, i-a spus lui Dică să rămînă ascuns în ştiuleți şi să nu iasă de acolo orice s-ar întîmpla. Numai cînd s-or linişti lucrurile să plece acasă în sat la el şi să-şi vadă de treabă. Şi Dică, din ascunzătoarea lui, l-a văzut coborînd din pătul şi l-a urmărit cu privirea cum se îndepărta, adăpostindu-se ca să nu fie văzut. Cînd a ieşit în teren deschis, îndreptîndu-se către o şiră de paie, a fost somat. A ripostat cu foc de armă, alergînd spre şira de paie. Soldații au tras şi ei. Ajuns la şira de paie şi văzîndu-se înconjurat, s-a oprit şi Dică l-a văzut cum şi-a explodat o grenadă la piept. Povestea asta am auzit-o de la văru' Dică de mai multe ori şi mi-a fost confirmată de mulți alții. De fiecare dată cînd termina povestea, i se umpleau ochii de lacrimi, se scula şi pleca. O dată mi-a spus că cea mai fericită perioadă din viața lui a fost cea pe care a petrecut-o alături de Gogu Puiu. Cînd l-am cunoscut mai bine, l-am înțeles şi nu m-am îndoit de sinceritatea afirmației lui.

Dică era țăran simplu, cu cîteva clase primare. Crescuse la oi şi de la oi plecase cînd l-a urmat pe Gogu Puiu. Avea un simț al dreptății şi al cinstei cum rar am văzut. Oricît de grandilocventă ar părea expresia, dar am convingerea că Dică Petre se născuse cu suflet de erou. După moartea lui Gogu Puiu rămăsese ca şi orfan, şi nevoia lui de a crede în cineva şi a i se devota îl făcuse să se ataşeze de Alecu. Nu cu supunere sau slugărnicie şi nici cu manifestări sentimentale. Era foarte mîndru şi îşi ascundea cu discreție sentimentele într-un fel de a fi permanent ironic, sarcastic, chiar batjocoritor. Pe Alecu îl cunoscuse la Canal. Lucraseră împreună la una din coloniile Canalului şi Alecu îmi povestea cum Dică, împingîndu-şi roaba plină cu pămînt pînă sus, în vîrful dealului unde trebuia s-o răstoarne, se oprea, se rezema în coarnele roabei şi privea cu ochii pierduți în zare. Din acel loc se vedea satul lui şi se putea distinge casa fetei pe care o iubea. Mi-aduc aminte că o chema Leanța. La capătul fiecărui drum se oprea să privească, şi tot şirul de deținuți, care venea în urma lui cu roabele încărcate, trebuia să se oprească şi el. Gardianul observa stagnarea lucrului şi, o dată în lagăr, Dică suferea consecințele: bătaie şi carceră. Acum fusese repartizat ca rulător la echipa noastră. Lucram cu Alecu la breşe de steril într-un abataj. Cum intram în mină şi ne urcam în abataj, Dică trebuia să ruleze (transporte) roca sterilă rezultată din explozie, liberînd mai întîi fundul breşei, pentru ca Alecu şi cu mine să ne putem instala aparatul şi

furtunele, ca să începem perforatul. Această primă parte a rulajului o făceam toți trei împreună. Apoi, Alecu şi cu mine ne apucam de perforat, iar Dică continua să debleieze breşa, încărcînd cu lopata materialul steril în roabă şi cărîndu-l în abataj, unde îl împrăştia pe jos, pentru a ridica astfel nivelul planşeului şi deci a face accesibilă cerimea perforatorului, care urma să mai exploateze un strat de minereu din filon.

Munca rulătorilor era una din cele mai grele, mai ales a celor care lucrau la minereu, fiindcă aceştia erau supuşi unei presiuni permanente, pentru a alimenta rostogoalele, din care se încărcau vagonetii de pe galeria principală. Cei care lucrau la rulaj în breşele de rocă sterilă erau mai puțin supravegheați, aşa că puteau lucra într-un ritm mai suportabil, avînd posibilitatea să-şi mai tragă sufletul.

Instrumentele rulătorilor erau covățica, lopata şi roaba. Covățica, un recipient din tablă groasă de fier, trebuia umplută cu mîna şi apoi deşertată în roabă. Această operație, în poziție aplecată şi ridicatul covățichii, încărcată de sute de ori pe zi, era o muncă istovitoare. Datorită celor de la Baia Sprie, mai experimentați ca noi, aproape toate covățicile care se găseau în mina de la Cavnic au dispărut din prima săptămînă, ascunse sau îngropate sub rambleu. Vinovații nu puteau fi găsiți, iar din lipsă de covățici, încărcarea roabelor cu lopeți a rămas singura posibilitate, ceea ce reprezenta oricum o muncă ceva mai uşoară.

Cît priveşte perforatul la breşele de steril, tehnica nu era prea complicată. Primul grupaj de găuri pe care trebuia să le perforezi purta numele de „einbruch“, expresie împrumutată din germană, din vremea Imperiului Austro-Ungar. Existau mai mult feluri de einbruch: austriac, italian, unguresc etc. Pentru a nu intra în prea multe detalii, care nu-şi au rostul aici, mă voi limita să dau explicații numai despre unul din ele.

În centrul peretelui de rocă trebuiau perforate şase găuri, dispuse pe două rînduri verticale (trei în stînga, trei în dreapta). Între găuri, de sus în jos (adică pe verticală) trebuia să fie o distanță de aproximativ cincizeci de centimetri, iar între cele două rînduri verticale, o distanță cam de optzeci de centimetri. Aceste găuri se perforau oblic, adică cele de pe rîndul din stînga, oblic spre dreapta şi cele de pe rîndul din dreapta, oblic spre stînga, deci cu tendința ideală de a le face să se întîlnească două cîte două în interiorul rocii (adică primele două de sus între ele, următoarele două din mijloc între ele şi cele două de jos, între ele). Urmau apoi alte două găuri care trebuiau plasate în stînga şi alte două în dreapta celor două rînduri verticale, la mijlocul distanței dintre primele găuri, şi puțin mai spre

exterior. Aceste găuri trebuiau perforate tot spre acel centru ideal din interiorul rocii, dar mai puțin oblic ca primele şi se numeau găuri de ajutor. Toate aceste zece găuri formau einbruchul.

Al doilea grupaj de găuri forma „coroana“ şi consta dintr-o serie de zece, doisprezece, cincisprezece găuri, care urmau să dea profilul breşei. Aceste găuri trebuiau să fie cît mai lungi posibil şi perforate perpendicular pe peretele de rocă. Încărcatul găurilor şi lungimea fitilelor Bickford erau calculate de artificieri în aşa fel, ca exploziile să se succeadă într-o anumită ordine. Primelor şase găuri ale einbruchului li se puneau fitilele cele mai scurte, deci explodau primele şi, prin felul în care aceste găuri erau perforate, rupeau şi aruncau afară un prim miez din roca compactă. Urma explozia celor patru găuri de ajutor ale einbruchului (prevăzute cu fitile mai lungi decît primele) care mai rupea nişte felii din rocă, mărind golul rezultat din prima explozie. Ultimele găuri care explodau, avînd fitilele cele mai lungi, erau găurile din „coroană“, care prăbuşeau restul de rocă spre interiorul care nu mai prezenta rezistență, din cauza golului produs de primele două explozii.

Abatajul în care lucram avea aer bun, bucurîndu-se de o ventilație naturală, iar temperatura era potrivită. Munceam goi pînă la brîu, iar cînd stăteam ne puneam cămăşile. După plecarea din abataj a primului schimb se scurgeau vreo două–trei ore pînă la sosirea schimbului următor, răstimp în care aveau loc împuşcăturile (exploziile). Aerisirea era destul de bună, deoarece pînă ce noi apucam să urcăm cu toate sfredelele la locul nostru de muncă, gazele toxice produse de explozie se împrăştiau aproape complet. Totuşi, unii mai sensibili, cum era şi Dică, se resimțeau. Aveau amețeli şi dureri de cap.

Mi-aduc aminte de un episod care a făcut hazul întregului lagăr şi al cărui erou principal a fost Dică. Ne-am trezit la începutul şutului cu Tămîie în inspecție. Văzîndu-l pe Dică aşezat şi cu capul în mîini, l-a întrebat de ce nu se apucă de lucru. Dică i-a spus că are dureri grozave de cap şi că se va apuca deîndată ce i se vor mai linişti. Pentru o dată, ni s-a părut că Tămîie dă dovadă de înțelegere, pentru că s-a suit pe grămada de rocă sterilă căzută în urma exploziei şi a trasat cu o sapă un şănțuleț de-a curmezişul ei. Apoi i-a spus că dacă evacuează sterilul din breşă pînă la dunga trasată de el, restul timpului pînă bate şutul îi permite să se odihnească şi chiar să coboare pe galeria principală, unde era aer curat.

Cantitatea de steril indicată de Tămîie reprezenta vreo trei ore de

muncă. Tămîie a plecat, iar noi am decis să punem mîna pe lopată şi roabă, ca să-l ajutăm pe Dică să termine cît mai repede, ca să poată pleca la aer curat pe galerie. Într-o oră treaba a fost gata şi Dică tocmai îşi punea cămaşa şi se pregătea să coboare din abataj, cînd a apărut din nou Tămîie. Dică i-a spus că a rulat tot materialul pînă la locul indicat, dar Tămîie i-a răspuns că munca încetează cînd bate şutul şi că pînă atunci să se golească breşa de tot. Tămîie a plecat din nou, iar Dică s-a apucat cu îndîrjire de lucru. Dar cum? A început să care înapoi, din abataj în breşă, tot materialul pe care, cu atîta trudă, toți trei îl rulasem mai înainte în sens invers. Am încercat să-l calmăm, dar n-a fost chip.

Cum şi noi trebuia să ne facem norma din acea zi, ne-am apucat de perforat, iar Dică a muncit îndîrjit tot şutul şi nu s-a lăsat pînă n-a umplut breşa la loc. Cînd, către sfîrşitul şutului, Tămîie a venit din nou şi a văzut isprava, Dică a ținut să-i mai şi spună că-i pare rău că a crezut în cuvîntul lui. Tămîie a plecat înjurînd, iar Dică a stat trei zile la carceră. De atunci însă cînd venea în inspecție în mină, Tămîie nu se mai oprea la locul nostru de muncă.

În tot acest timp, continuam să mă întîlnesc, fie în lagăr, fie pe drumul de intrare sau ieşire din mină, cu Colea Ungureanu, cu care am sfîrşit prin a pune la punct planul nostru de evadare. Ne hotărîsem pentru singura soluție care ni s-a părut posibilă, cu toate riscurile pe care le prezenta. Observasem că la ieşirea din mină, pe galeria care pornea de la ultima corfă şi mergea pînă la lagăr, exista o posibilitate de a ne ascunde. Cam pe la jumătatea ei, pe o distanță de vreo douăzeci de metri, o porțiune unde, probabil, roca nu era prea solidă, galeria fusese căptuşită cu ziduri pe pereții laterali, iar sus fusese zidită în boltă. Între această boltă zidită şi bolta naturală cerimea galeriei, rămăsese un spațiu liber. O dată, la ieşirea din mină, am rămas amîndoi în urma celorlalți patru camarazi cu care urcasem în aceeaşi corfă şi am cercetat locul. Am constatat că ne puteam sui şi strecura în acel spațiu, cu oarecare dificultate. Prea adînc nu ne puteam vîrî din cauză că după vreo doi metri acest mic tunel se înfunda.

În alte două zile ne-am potrivit în aşa fel ca să ieşim ultimii din mină. În corfa care-i transporta pe ultimii deținuți se suiau şi cei doi milițieni care se aflau la puț. În această corfă ne-am suit ultimii trei deținuți din schimb şi cei doi milițieni.

Cînd am pornit pe galeria cu pricina (cu ascunzătoarea) spre lagăr, noi, deținuții, mergeam înainte, iar cei doi gardieni în urmă. Am făcut de două ori traseul în aceste condiții, la interval de cîteva zile, spre a observa dacă

la retragerea lor din mină gardienii controlează spațiul de deasupra bolții. La primul drum nici nu s-au uitat, iar a doua oară, unul din ei a ridicat lampa în sus, fără să se oprească din mers. Ne-am dat seama că dacă cineva s-ar fi aflat în ascunzătoare, nu l-ar fi putut vedea. Era clar că era vorba de o delăsare în îndatoririle de pază, din cauza rutinei zilnice şi de care aveam intenția să profităm. Totuşi, riscul ca tocmai în ziua în care noi aveam să ne aflăm în ascunzătoare, gardianul să aibă o recrudescență de vigilență, nu putea fi exclus. Ne-am hotărît s-o acceptăm.

Urma deci ca în ziua stabilită să ieşim din mină ca de obicei, cu una din corfele de pe la mijlocul transportului, pe galeria respectivă să rămînem în urma celorlalți patru şi să ne strecurăm cît mai în fundul ascunzătorii. Apoi să aşteptăm pînă ce vor trece pe sub noi, spre lagăr, ultimii deținuți şi cei doi gardieni şi după ce lumina lămpilor lor va dispărea după primul cot al galeriei, să coborîm din ascunzătoare şi să facem cale întoarsă pînă la puțul corfei. Urma apoi să urcăm pînă la suprafață prin suitoarea care se afla de-a lungul casei corfei. Din momentul în care începeam să urcăm prin suitorii, ne angajam în necunoscut. Nu ştiam ce ne aştepta sus: ieşire la cerul liber? Vreo poartă sau grilă ferecate? Sau o santinelă înarmată?

Hotărîsem să ne încercăm totuşi norocul, fiindcă numai de noroc era vorba. Discutînd cu Colea, am fost amîndoi de acord în privința celor trei surprize posibile, care ne-ar putea aştepta la capătul de sus al suitorii. Bineînțeles, mizam pe libertate, dar dacă nu va fi să fie, amîndoi, fără ezitare, preferam ipoteza santinelei, care va face uz de armă şi va curma scurt aventura noastră, scurt şi fără durere. Nu ne temeam decît de cea de-a doua posibilitate: uşa ferecată sau grilajul. Ceea ce ar însemna să fim prinşi ca şoarecii în cursă şi să cădem pe mîna administrației şi pazei lagărului nostru. Ce ar urma? O ştiam din alte cazuri de evadări nereuşite, de la Canal şi Aiud, cînd cei prinşi de paza propriei lor închisori au fost schingiuiți îngrozitor şi schilodiți în bătăi de gardienii furioşi la gîndul propriei lor soarte dacă evadarea ar fi reuşit. A rămas deci hotărît că ne vom încerca norocul cînd va veni primăvara şi va înverzi pădurea. Pînă atunci vom încerca să ne mai informăm despre situația de la ieşirea suitoare la suprafață.

Iarna era în toi şi acum mai aveam de făcut față şi problemei încălzitului barăcilor cît şi unei corvezi în plus la ieşirea din mină: curățatul zăpezii în curtea lagărului.

Cota de lemne repartizată de Combinatul minier nu ajungea la

destinație, adică la barăcile noastre, decît în cantitate mică, fiind deviată spre clădirea administrației, care se afla în afara lagărului, şi spre locuințele ofițerilor şi gardienilor. Prin decembrie ni s-a adus la cunoştință că lemnele pentru noi s-au terminat şi că administrația a obținut de la direcția minei permisiunea să utilizăm pentru foc toate resturile de scînduri, stîlpi şi traverse vechi şi putrede din galerii. Aşa că, la ieşirea din mină, fiecare din noi lua cu el cît putea duce din aceste rămăşițe putrede şi îmbibate cu apă, care produceau mai mult fum decît căldură. Dar şi această sursă s-a epuizat şi încet, încet, am început să strecurăm printre țăndările şi putregaiurile pe care le căram sub braț şi cîte o bucată de lemn de lucru. După un timp, acest furt de lemne a fost mai bine organizat. Fiecare echipă de dulgheri lua traverse noi de cale ferată, aduse de la suprafață pentru a le înlocui pe cele vechi şi putrezite, le tăia în bucăți de cincizeci–şaizeci de centimetri lungime şi fiecare din noi luam cîte una sub braț la sfîrşitul şutului. Traversele, fiind din lemn de stejar creuzotat, erau un combustibil ideal, ardeau bine şi dădeau căldură mare.

La început ne dădeam osteneala să dăm bucăților de traversă tăiată un aspect de lemn vechi mînjindu-le cu noroi, pentru ca la intrarea în lagăr gardienii să nu-şi dea seama de proveniență. Din cînd în cînd a mai fost prins cîte unul din noi şi băgat la carceră, dar operația a continuat. Iarna însă a fost lungă şi grea şi au început să se termine şi lemnele administrației şi ale gardienilor. Din acel moment, furtul şi transportul de traverse pentru foc a luat alt aspect. Gardienii de la intrarea în lagăr închideau ochii la majoritatea deținuților care treceau cu lemnul sub braț şi se făceau că descoperă furtul numai la ultimii patruzeci–cincizeci de deținuți care pătrundeau în lagăr. Aceştia nu mai erau însă pedepsiți, li se confiscau doar lemnele, care luau drumul sobelor de la clădirea administrației. Şi astfel, cu complicitatea tacită a gardienilor, care-şi luau tainul, ne-am încălzit tot restul iernii, spre paguba Combinatului minier. Un aspect caracteristic de organizare şi „economie socialistă“, adaptat la condițiile specifice ale puşcăriei.

Puține au fost zilele cînd n-am avut căldură în baracă. Atmosfera din dormitor însă era departe de a putea fi imaginată de vreun om liber. După ce se făcea focul şi camera se încălzea, toate hainele noastre ude din mină şi întinse pe paturi, atîrnate în jurul sobei sau în cuiele din pereți, dădeau impresia că te afli într-o şatră țigănească. Aburii care se degajau din haine începeau încăperea şi aşa slab luminată de un singur bec care se vedea ca prin pîclă. Mirosul cred că ar fi fost insuportabil pentru orice om venit din

afară. Pentru noi nu, căci nu-l mai simţeam. În această atmosferă şi cu toată oboseala după munca din mină, odată cu dogoarea focului din sobă, revenea şi buna dispoziţie. Şi, pînă cînd totuşi, răpuşi de oboseală adormeam, se mai scurgea un timp, în care pot spune că ceea ce domina era veselia şi voia bună.

Dormitorul meu avea vreo douăzeci şi două de paturi. Patul meu era lîngă sobă. Deasupra mea dormea căpitanul Mitucă. Cum intrai pe uşă, în dreapta, în patul de sus dormea preotul Sebastian Popescu, zis popa Scai, iar sub el, un avocat evreu pe care — hazlie coincidenţă! — îl chema Dascălu. „Popa şi Dascălu“, cum le spuneam. Popa Scai, de care am mai vorbit, este cel care mi-a venit în ajutor cînd ultima din cele trei perechi de ciorapi pe care le aveam s-a rupt şi a trebuit să trec la obiele. Nu mai purtasem şi nu ştiam să mă încalţ cu ele. Era o adevărată ştiinţă să-ţi pui obielele în aşa fel, ca nici să nu ţi se desfacă şi nici să nu te jeneze la umblat. Popa Scai m-a învăţat această tehnică.

Tot popa Scai era cel care îl tot iscodea şi ironiza pe Dascălu, care nu se bucura de prea multă simpatie şi nici de încredere. Trecutul lui ne făcea să-l considerăm dubios. Ca tînăr avocat, avusese idei de extremă stîngă şi fusese chiar şi în echipa de simpatizanţi şi apărători ai Anei Pauker, la procesul ei de la Craiova, înainte de război. În timpul războiului, fusese trimis în lagărul de la Vapniarca, iar după 23 august, reclamat de coreligionarii lui că în lagăr ar fi colaborat cu administraţia, fusese judecat şi condamnat (cred că la douăzeci de ani) pentru „crimă contra umanităţii“. Toate aceste antecedente nu pledau în favoarea unui om de caracter. Acum, provocat la discuţii de popa Scai, ne declarase că de ideile comuniste se lecuise. Cît priveşte atitudinea lui de „ciripitor“ sau „turnător“ de la Vapniarca, după cum spunea popa Scai, iată versiunea lui.

Administraţia militară a lagărului Vapniarca le ceruse deţinuţilor să-şi numească un reprezentant din rîndurile lor prin care să fie transmise dispoziţiile, care să primească raţiile de alimente şi cele necesare internaţilor şi să răspundă de împărţirea lor justă. Deţinuţii îl desemnaseră pe el. Ne povestea cum contactul lui cu administraţia fusese în avantajul camarazilor, deoarece reuşise să obţină o serie întreagă de îmbunătăţiri care le-au uşurat viaţa în lagăr. Cînd însă, într-o perioadă de cîteva luni, serviciile de aprovizionare militare din întreaga regiune au avut de suferit şi n-au funcţionat normal, alimentaţia de bază, atît a trupelor române cît şi a evreilor din lagăr, a constituit-o mazărea. Monofagia de mazăre timp mai îndelungat lipseşte organismul de anumite substanţe (cred că este vorba de

o vitamină, dar nu vreau să risc să fac o afirmație într-un domeniu pe care nu-l cunosc). După un timp de astfel de alimentație, au apărut primele semne: greutate în mişcarea picioarelor, ducînd pînă la fenomene de paralizie a membrelor inferioare. Aceste simptome s-au semnalat numai în lagăr, deoarece trupa a reuşit să-şi mai procure şi alte alimente din regiune. Cînd aprovizionarea şi-a reluat cursul normal, fenomenele de paralizie au dispărut.

După război, propaganda comunistă a speculat la maximum acest episod din viața lagărului de la Vapniarca, acuzînd administrația că a aplicat acest regim alimentar în mod intenționat, în scopul exterminării internaților. Aceste acuzații au servit în procesul de crimă contra umanității, intentat conducerii lagărului, căruia îi căzuse victimă şi Dascălu, judecat şi el de Tribunalul Poporului.

Aici aş vrea să fac o paranteză, povestind o experiență personală în legătură cu aşa-zisa mazăre furajeră. La ferma noastră din Mehedinți cultivam o suprafață destul de mare cu mazăre, pentru hrana vitelor şi a porcilor. Din aceeaşi mazăre, cînd era verde, consumam şi noi la masă. Mi-aduc aminte că acest sort de mazăre se numea „Victoria“ şi că dădea o mai mare producție decît alte sorturi, motiv pentru care era cultivată în scopuri furajere, fiind însă tot aşa de bine comestibilă şi pentru oameni. În anii aceia, cotele de produse care trebuiau predate ruşilor, în baza convenției de armistițiu, făceau ravagii. Porumbul pentru hrana porcilor fiind insuficient, am început să le completăm alimentația cu mazăre, din care aveam rezerve mai mari. Totuşi, porumbul apropiindu-se de sfîrşit, am hotărît să-l întrebuințăm numai pentru porcii puşi la îngrăşat, iar scroafelor cu purcei, care tocmai fătaseră, le-am dat numai mazăre. După o săptămînă, mare îngrijorare la grajduri: cei peste o sută de purcei, alăptați de scroafele hrănite exclusiv cu mazăre, nu se mai puteau ține pe picioare. Crezînd că e vorba de vreo molimă, am chemat de urgență medicul veterinar. După ce s-a informat la fața locului şi a aflat ce hrană primiseră scroafele, doctorul Sobinevski a început să rîdă de panica noastră şi ne-a explicat povestea cu „monofagia de mazăre“. Ne-a recomandat să reducem măcar la jumătate cantitatea de mazăre şi să completăm hrana scroafelor cu porumb, orz şi lucernă. După două zile, purceii erau sănătoşi.

Cu toate că Dascălu se comporta ca bun camarad şi la muncă şi în lagăr, nu i se acorda încredere totală. Popa Scai îl ironiza tot timpul, iar vecinul lui din patul de alături, George Sarry, îi făcea tot felul de farse.

Dascălu avea caracter bun şi nu se supăra. Dascălu avea însă şi un defect major pentru viaţa în comun pe care eram obligaţi s-o ducem, sforăia îngrozitor. Cînd începea să sforăie, reuşea să trezească tot dormitorul. Dascălu îi spusese vecinului lui de pat, lui G. Sarry, să-l trezească de fiecare dată cînd sforăie, ca să se întoarcă pe partea cealaltă şi să nu-i deranjeze pe ceilalţi. Dascălu însă, care în toate se manifesta ca un om normal şi cu un sistem nervos echilibrat, după ce trecuse prin anchetă, prezenta şi el, ca mulţi alţii, un reflex necontrolat: cînd îl trezeai, oricît de delicat ai fi făcut-o, sărea înspăimîntat din somn, dînd să strige.

Cum în acea perioadă lucram în schimbul de noapte, cînd ne întorceam dimineaţa în lagăr, Dascălu se culca imediat. Majoritatea celorlalţi din dormitor ne întindeam pe paturi, însă nu dormeam. Ne mai coseam zdrenţele şi mai stăteam de vorbă. Sarry, care prinsese slăbiciunea lui Dascălu şi era mereu pus pe şotii, se distra să-l trezească, spunîndu-i cu un aer serios că sforăie, chiar dacă nu sforăia. Dascălu sărea speriat din somn, se dezmeticea, îi mulţumea lui Sarry, se întorcea pe partea cealaltă şi adormea la loc. Iar G. Sarry repeta din două în două minute figura, pînă se plictisea.

După vreo două luni de la sosirea noastră la mină, Dascălu ne-a cîştigat încrederea şi n-a mai fost şicanat. Iată împrejurările în care s-a produs această schimbare. Administraţia lagărului, nemulţumită de reprezentanţii noştri din biroul tehnic şi mai ales de avocatul Negrescu pe care îl acuza că favorizează deţinuţii în detrimentul intereselor producţiei, a hotărît înlocuirea lui cu un alt deţinut mai de încredere. Aşa s-a făcut că într-o zi Dascălu a fost chemat la ofiţerul politic, al cărui birou se afla la capătul barăcii în care era şi sala de mese. Cine era chemat la ofiţerul politic, era din principiu suspectat, în afară de cazul că motivul era vreo anchetă sau comunicarea unei pedepse cu carceră. Or, Dascălu nu se afla în nici unul din aceste cazuri.

Toţi cei din dormitor ne-am dus să ne facem de lucru în curte, pe lîngă uşa şi sub fereastra biroului politicului, în nădejdea de a surprinde ceva din ceea ce avea să discute cu Dascălu. Acesta din urmă însă, nici n-a apucat bine să intre în birou să închidă uşa după el că îndată ce a auzit propunerea politicului a şi deschis uşa din nou şi i-a răspuns ofiţerului cu voce tare, în aşa fel ca să auzim şi noi: „Domnule locotenent, eu am mai fost o dată reprezentantul deţinuţilor pe lîngă administraţie şi pentru asta sînt condamnat acum. A doua oară nu mai vreau să risc să fiu condamnat pentru colaborare cu administraţia. Căutaţi-vă pe altcineva.“

Pentru acest refuz, Dascălu a stat o zi la carceră, dar şi-a cîştigat stima noastră. „Acum pentru noi eşti cuşer!“ i-a spus popa Scai. Bănuiesc că ofițerul politic, cercetînd dosarele noastre în căutarea unuia care să colaboreze cu el, a găsit antecedentele lui Dascălu şi i s-a părut omul potrivit. În urma eşecului, administrația a renunțat la înlocuirea lui Negrescu şi totul a rămas ca mai înainte.

O altă figură din dormitor era avocatul Farmache Menelas din Constanța, condamnat într-unul din procesele Canalului Dunăre–Marea Neagră.

Foarte slab, cu o figură veşnic tristă şi îngrijorată, care de altfel reflecta pesimismul lui permanent, Farmache se făcuse celebru prin cîteva reflecții făcute în liniştea dormitorului cînd toți ne culcaserăm. Astfel, într-o noapte cînd încă nu adormiserăm toți, l-am auzit spunînd într-un oftat, cu vocea lui cu tremolouri: „Nu… mai scăpăm noi de aici!“

Totuşi era citată şi o concluzie „optimistă“ a lui Farmache. Într-o noapte din acea iarnă geroasă, cînd în dormitorul încălzit, cu un aer greu şi aburul ce ieşea din hainele noastre ude, nu se auzea decît focul din sobă şi respirația celor care dormeau, iar afară răsunau cizmele santinelei din prepeleac, care bătea din picioare ca să se încălzească, Farmache a exclamat: „Tot mai bine deținut în lagăr, decît santinelă în post!“

Într-una din aceste nopți s-a mai întîmplat o poznă. Dică Petre, tocmai se afla la closet cînd se făcea schimbul santinelelor. Conform formulei consacrate, cînd se apropia echipa de schimb, santinela din post striga cît o ținea gura: „Cine vineeee!?“ Acest strigăt şi toate celelalte răspunsuri şi formule de recunoaştere răsunau în liniştea nopții fără să ne mai trezească din somn şi fără să ne mai impresioneze ca la începutul detenției noastre.

De data asta însă, schimbul santinelei n-a mai trecut neobservat, pentru că la strigătul: „Cine vineeee!?“, Dică a deschis geamul şi a răspuns, strigînd printre gratii, „americanii!“ Apoi s-a dus repede şi s-a culcat. Dar n-au trecut nici cinci minute şi s-a bătut alarma. Au năvălit în lagăr o sumă de gardieni şi după un timp şi comandantul cu statul lui major de ofițeri. Erau în culmea excitației, nervoşi şi agresivi. Detectaseră că strigătul pornise din baraca noastră şi şi-au concentrat furia pe noi. Ne-au scos pe toți afară, s-a făcut apelul, ne-au numărat, ne-au pus să ne dezbrăcăm în ger şi ne-au făcut percheziție. Alții au făcut percheziție în dormitoare, răscolind totul şi deşertînd saltelele de paie.

În acelaşi timp, ofițerul politic a început să ne cheme pe rînd în biroul lui, pentru a ne ancheta şi descoperi făptaşul. După primii zece inşi

anchetați, a renunțat. Toți au spus că dormeau şi că nu ştiau nimic. Tot ei întrebau nedumeriți ce s-a întîmplat, iar politrucul, neîncumetîndu-se să repete cuvîntul strigat de Dică, le-a spus că un deținut „insultase“ organele de pază. Ancheta n-a dat nici un rezultat, iar noi am pierdut jumătate de noapte de odihnă, ceea ce nu ne-a împiedicat să facem haz de trăznaia lui Dică şi mai ales de nervozitatea pe care o provocase în rîndurile administrației, de parcă într-adevăr veniseră americanii.

Într-una din zile cînd am intrat în mină cu Caranica, am fost afectați la un alt loc de muncă, deoarece în abatajul unde ne era locul nu se putea lucra. Ce se întîmplase? Perforatorul care lucra pe acelaşi loc cu noi, dar în celălalt schimb, în momentul în care fora o gaură în filonul de minereu, s-a trezit deodată că o forță extraordinară îi împinge sfredelul înapoi iar prin gaură țîşneşte cu putere un jet de apă. Se mai întîmplase ca în timpul foratului să nimereşti într-un gol din rocă (o geodă, în termeni minereşti) în care se afla apă. În cîteva minute apa se scurgea şi puteai continua lucrul.

De data asta însă apa n-a mai încetat să curgă timp de două zile şi două nopți, întrerupînd parțial lucrul şi în abatajul respectiv şi pe galeria principală de sub el, provocînd o adevărată inundație. Şanțul de scurgere a apelor de pe galerie era prea mic pentru a drena cantitatea mare de apă care nu mai contenea, iar pompa de la puțul de apă nu prididea s-o evacueze spre suprafață. Liniile de cale ferată au fost acoperite de apă, iar vagonetarii au trebuit să-şi continue munca în condiții mizerabile, împingînd vagoneții prin apă. Tămîie nu voia sub nici o formă ca evacuarea minereului să stagneze.

În fine, după două zile, apa din abataj s-a oprit şi cea de pe galerii s-a scurs, lăsînd în urmă un strat de mîl alb de o albeață şi finețe la pipăit, ca smîntîna. Era vorba de caolin de cea mai pură calitate. Împreună cu Alecu Caranica ne-am reluat lucrul, continuînd perforatul.

În şutul următor, după explozii, cînd ne-am suit în abataj, nu ne mai puteam recunoaşte locul de muncă. În cerimea în care bătusem găurile cu o zi înainte, în loc să găsim ca de obicei după explozie un gol de circa un metru lungime şi cîteva tone de minereu prăbuşite, se deschidea acum o văgăună uriaşă. În urma împuşcăturilor, se prăbuşise toată cerimea pe o lungime de vreo optsprezece metri, descoperind o geodă imensă, o adevărată peşteră. Înălțimea geodei era de vreo cinci–şase metri. Această grotă, perfect impermeabilă, conținuse toată acea cantitate de apă care inundase galeriile precum şi o mare cantitate de caolin, care fusese şi el

antrenat de apă. Ceea ce a fost interesant de văzut, au fost pereții geodei, acoperiți în întregime cu cristale de ghips, arătînd ca nişte ace, cam de un milimetru diametru, incolore, transparente. Creşteau din pereții de rocă ai geodei ca acele unui arici.

Trebuie să spun aici că amatorii de „flori de mină“, termen general pentru toate cristalele ce se găsesc în mină, au dat năvală ca să pună mîna pe cîte o bucată de rocă cu cristale de ghips. Mulți deținuți adunau tot felul de cristale, pe care le ascundeau apoi în diverse locuri din mină, în speranța că, o dată eliberați, vor putea să le recupereze, ca amintire, dar şi pentru frumusețea lor. Mi-amintesc că cele de barită, care erau foarte rare, erau şi cele mai frumoase. Desigur că denumirile acestor cristale, pe care le aflasem şi le învățasem de la inginerii şi geologii deținuți, acum le-am uitat.

Ceea ce nu voi uita însă niciodată este aspectul feeric al acestor geode, pe care le descopeream după împuşcături. Mai toate aveau pereții căptuşiți cu cristale de cuarț, peste care erau presărate tot felul de alte cristale de fel de fel de culori. Cînd în bezna minei ridicai lampa de carbid ca să lumineze geoda, toate aceste cristale cu nenumăratele lor fațete scînteiau în toate culorile, ca o comoară de nestemate din basmele orientale. Toți amatorii de flori desprindeau cu țăncuşa (un fel de daltă) şi cu ciocanul cîte o bucată de rocă, un fragment din această minune.

Dar toate aceste mici comori, destinate să devină amintiri pentru casele foştilor deținuți, au rămas în ascunzătorile lor. Mina şi-a păstrat florile, fiindcă eliberarea noastră nu s-a produs decît ani de zile mai tîrziu, şi atunci nu aşa cum o aşteptam noi. Dacă la „adevărata“ eliberare vor mai fi supraviețuitori dintre amatorii de flori de atunci, poate vor putea să-şi recupereze amintirile.

Dar nu numai deținuții strîngeau „flori“. Minerii civili, maiştrii, inginerii şi chiar milițienii vînau aceste flori cu pasiune, fiind cumpărate pe sub mînă de amatorii din oraşele din regiune. Cum noi, deținuții, eram cei care ajungeam primii după împuşcături la locurile de muncă, tot noi eram primii care descopeream florile, aşa că cele mai frumoase piese dispăreau în ascunzători. În acele cîteva cazuri în care am reuşit să stabilim legături cu muncitorii civili, care ne dădeau informații politice, cum era cazul cu Şimi Rujinski, ne arătam şi noi gratitudinea, dăruindu-le flori de mină. Florile pe care gardienii le găseau asupra noastră sau la perchezițiile din lagăr erau confiscate.

Să revin însă la locul nostru de muncă, unde în urma împuşcăturilor se deschisese acea imensă geodă cu cristalele ei de ghips. Pe lîngă plăcerea de

explorator pe care am avut-o cățărîndu-mă cu scara, cotrobăindu-i toate cotloanele şi cercetîndu-i pereții acoperiți de cristale, geoda ne-a mai produs şi o altă bucurie: la sfîrşitul lunii am avut o depăşire de normă de patruzeci la sută, ceea ce ne-a adus ca salariu în mînă, după toate reținerile (mîncare, cazare, încălzire, îmbrăcăminte, pază etc.) o sumă nemaiîntîlnită pînă atunci la Cavnic. Eu am primit un bon pe care scria 112 lei. Alecu, fiind perforator, cu o încadrare mai mare, a primit cu vreo zece lei mai mult.

Această performanță se datora sistemului de calculare a normelor de perforat. Perforatorilor nu li se putea măsura cantitatea de minereu pe care o produceau fiecare în parte în decurs de o lună, aşa cum se proceda la rulători, de exemplu, cărora li se ponta zilnic numărul de vagoneți încărcați. Perforatorului i se măsura la fiecare sfîrşit de lună volumul excavării realizat prin explozii. În calculul normei noastre din acea lună a intrat deci şi volumul golului imens al geodei. Mulți au fost ajutați de întîmplare să-şi poată realiza norma, dînd peste geode, dar norocul pe care l-am avut noi cu geoda noastră uriaşă a făcut senzație.

Voi încerca să explic pe scurt cum se făceau aceste măsurători, luînd exemplul cel mai simplu, perforatul la „înaintare“ sau la „deschidere“ de galerii, adică atunci cînd se perfora propriu-zis o galerie.

La sfîrşitul lunii, în punctul unde te aflai cu perforatul, în peretele lateral al galeriei se băteau trei găuri, care reprezentau un punct de reper numit „ştufă“. Măsurîndu-se distanța dintre această ştufă şi cea din luna precedentă, apoi lățimea şi înălțimea galeriei, se calcula volumul, care reprezenta realizarea ta pe luna respectivă. Am explicat toate acestea ca să pot arăta mai departe ce procedee ingenioase s-au inventat pentru a putea ieşi la sfîrşitul lunii cu norma îndeplinită şi a nu suferi rigoarea represaliilor, care de cînd venisem la Cavnic crescuseră neîncetat. Mă refer la toate subterfugiile la care se recurgea cu ocazia măsurătorilor lunare.

Astfel, cu cîteva zile înainte de măsurătoare, ştufa de la măsurătoarea precedentă era astupată cu buraje, în aşa fel ca să nu mai poată fi observată şi se băteau alte trei găuri cu cîțiva metri mai înapoi. Se „muta“ deci ştufa de la care pornea măsurătoarea şi se cîştigau astfel cîțiva metri în plus. La fel se proceda şi la perforatul de suitori, mutîndu-se ştufa mai jos. A rămas celebră pățania lui George Sarry, de la Baia Sprie. Fiind un băiat foarte solid şi îndemînatic, se specializase în perforat de suitori, muncă extrem de grea, deoarece se fora vertical, în sus, şi toată apa cu rumeguşul de rocă îți curgea în cap, fiind astfel tot şutul ud pînă la piele. Trebuind să priveşti în

permanență în sus, apa îți intra în ochi împreună cu toată acea pulbere de piatră care provoca iritații, conjunctivite şi uneori chiar leziuni. Pe lîngă asta, la fiecare început de şut trebuia să construieşti împreună cu echipa de dulgheri podul sau platforma pe care urcai apoi aparatul, coloana şi sfredelele şi de pe care urma să începi să perforezi. La fiecare sfîrşit de şut, după ce artificierul venea şi încărca găurile, totul trebuia dat jos şi podul demontat. După explozie, în şutul următor, rulătorii transportau materialul căzut, degajau locul şi operația se repeta, construind din nou podul, de data asta mai sus, cu atît cu cît avansase forajul, ca să poți din nou perfora mai departe. La fel se proceda, montîndu-le şi demontîndu-le de fiecare dată, şi cu conductele de aer şi apă, al căror traseu se lungea pe măsură ce lucrarea înainta.

George Sarry, care era tînăr şi extrem de voinic, îşi făcuse reputația de bun perforator şi, la Baia Sprie, după obiceiul mineresc, una din lucrările lui figura pe planul minei sub numele de „Suitoarea lui Sarry“. Era vorba de o suitoare care trebuia să lege două galerii (una jos şi alta sus) la distanță foarte mare una de alta. Nu mai țin minte distanța care le separa, dar era vorba în orice caz de peste douăzeci de metri. Roca fiind extrem de dură, progresul era lent, suitoarea neavansînd după fiecare împuşcătură decît cu cîte douăzeci–treizeci de centimetri. Lucrarea a durat cîteva luni, timp în care Sarry, pentru a-şi asigura norma, „muta“ ştufele la fiecare măsurătoare. Totul a decurs normal şi, într-o bună zi, George Sarry a străpuns cu suitoarea lui în galeria superioară. Pe tot timpul lucrării îşi îndeplinise norma şi chiar avusese depăşiri! Toată lumea era mulțumită. Şi conducerea tehnică civilă a minei şi administrația lagărului şi G. Sarry. Şi aşa ar fi şi rămas, dacă la nişte verificări contabile şi financiare, cîteva luni mai tîrziu, nu s-ar fi adunat cap la cap toate măsurătorile lunare făcute la suitoarea lui Sarry. În urma acestui calcul, reieşea că suitoarea avea peste treizeci şi cinci de metri înălțime, ceea ce nu numai că depăşea distanța de, să zicem, douăzeci de metri pînă la galeria de deasupra, dar ar fi însemnat să fi ajuns pînă la suprafață. Au urmat represaliile obişnuite: carcera. Cînd Sarry povestea mai tîrziu despre suitoarea lui, nu-şi mai amintea de ceea ce suferise, ci numai de partea hazlie a pățaniei. Chiar adăuga: „Mă mir că după calculul făcut nu m-au condamnat pentru evadare, din moment ce la treizeci şi cinci de metri se afla suprafața, şi deci libertatea.“

Cînd, după o vreme, administrația a prins de veste, prin turnători, despre procedeul „mutatului“ ştufelor, a hotărît să schimbe sistemul de

măsurătoare. Noile puncte de reper n-au mai fost marcate prin ştufe, ci l-au reprezentat rostogoalele. Rostogoalele erau, aşa cum am mai explicat, acele găuri pătrate de un metru pe un metru, forate vertical din galeria principală prin cerime pînă în abataj şi prin care se arunca minereul exploatat. Pe planşeul abatajului, deasupra fiecărui rostogol, se instalau trei sau patru rînduri de cîte patru grinzi, încheiate la cele patru colţuri, întocmai cum se procedează la puţurile de apă de la ţară. Pentru a preveni accidentele, gaura rostogolului astfel înălţată în abataj, era acoperită cu tablă de fier. De-a lungul abatajului, din loc în loc, la intervale neregulate, se aflau aceste rostogoale care erau numerotate, începînd de la suitoare. Deci, după noul sistem, măsurătoarea se făcea pornind de la rostogolul X, de la care porniseşi perforatul la începutul lunii. Dar şi la această nouă formulă, deţinuţii au găsit posibilitatea de a înşela administraţia pentru a-şi asigura norma lunară, aşa de greu de atins şi aşa de scump plătită în caz de nerealizare.

„Mutau“ rostogoalele! Sau, mai exact spus, în ziua măsurătorii mutau cu cîţiva metri mai înapoi grinzile încheiate de deasupra rostogolului propriu-zis, cel de la care urma să înceapă măsuratul. Apoi, peste gaura rămasă la nivelul planşeului, puneau o altă tablă de fier, peste care presărau pietriş. Grupului de tehnicieni civili (inginer, pontator şi maistru) însoţit de obicei de Tămîie, nu i-a trecut niciodată prin cap să ridice tabla pusă peste cheile de lemn mutate, spre a verifica dacă ele se află într-adevăr deasupra rostogolului. Echipa de deţinuţi, căreia i se făcea măsurătoarea, trebuia însă să stea în aşa fel la trecerea grupului de tehnicieni, ca nu cumva vreunul să calce pe tabla pusă peste gaură. Riscul în acest caz n-ar fi fost numai că planşeul ar fi sunat a gol dacă ar fi călcat pe tablă şi s-ar fi descoperit şiretenia, dar tabla ar fi cedat sub greutate, s-ar fi îndoit şi respectivul s-ar fi prăbuşit în gol.

Nenumărate au fost invenţiile pentru a înşela administraţia la calculatul normelor, nu numai la munca de perforat, dar şi la celelalte munci din mină. Riscul de a nu îndeplini norma era mult mai mare decît cel de a fi prins cu înşelătoria. Pentru majoritatea deţinuţilor care aveau deja ani de puşcărie în spate, slăbiţi, istoviţi de regimul de muncă, mulţi fiind în vîrstă şi bolnavi şi cu rezistenţa fizică la limită, era o chestiune de viaţă şi de moarte să scape de pedepsele nesatisfacerii normei. În această lupă pentru supravieţuire, furtul la măsurători, solidaritatea dintre noi şi uneori sprijinul tacit al inginerilor sau maiştrilor civili au fost salvatoare.

Astfel, nu o dată, tehnicianul civil care la începutul lunii venea să

stabilească duritatea rocii la locurile de muncă, duritate în funcție de care se stabilea norma la perforat, ne-a favorizat. Iată cum se proceda. Deținutul era pus să perforeze o gaură în prezența inginerului sau maistrului, care cronometra timpul. Deținutul avea tot interesul ca rocii de la locul de muncă să i se stabilească o duritate mai mare decît cea reală, pentru ca norma ce avea să i se ceară să fie cît mai mică. De aceea, în timpul cronometratului, făcea în aşa fel ca foratul să meargă cît mai încet. Pentru asta, instala coloana de aer comprimat pe care se sprijinea aparatul cît mai vertical, ca să nu împingă sfredelul înainte şi chiar făcîndu-se că împinge în aparat cu pieptul, cînd de fapt îl reținea cu mîna. Tehnicianul cu cronometrul, om de meserie, remarca manevra deținutului, dar în cele mai multe cazuri se făcea că nu vede. Cît îi priveşte pe Tămîie sau pe miliținanul care asista, ei nu-şi dădeau seama de nimic.

În privința normelor era o controversă veche, care îşi avea originile la începuturile de la Baia Sprie, cînd au fost aduşi primii deținuți politici ca să lucreze în mină. În acea perioadă, în Aiud domnea de cîteva luni un regim de înfometare cruntă. Oamenii ajunseseră nişte schelete ambulante, care rînd pe rînd intrau în ultima fază a distrofiei, cînd îşi făceau apariția edemele şi caşexia şi se umflau, țesuturile ne mai eliminînd apa. Era ultima consecință a lipsei de alimentație şi totodată stadiul final. Zilnic se semnalau cinci–şase morți (după unii, media zilnică era de opt morți). Şi asta a durat luni de zile. Nu ştiu cine va putea să facă vreodată bilanțul. Părea să nu mai existe salvare şi disperarea ajunsese la culme.

Într-una din zile însă, a apărut în închisoare o comisie de la Ministerul de Interne, care le-a fluturat pe la nas acestor epave umane o licărire de speranță: posibilitatea unei reabilitări prin muncă, pe care regimul se gîndea să le-o ofere, în marea lui înțelegere, chiar unor „bandiți“, „trădători“ şi „duşmani ai poporului“ cum erau ei. Li s-a spus că în condițiile pe care le prevedea acest plan era cuprins un regim de hrană şi cazare pe care şi-l puteau cîştiga prin muncă. După ce li s-a spus că Ministerul nu înțelege să forțeze pe nimeni, au fost întrebați dacă cineva este dispus să se reabiliteze prin muncă. Cum pentru toți deținuții era clar că dacă vor mai rămîne cîteva luni în Aiud, în aceeaşi situație, vor pieri pînă la unul, toți s-au declarat de acord. Aşa s-a obținut acceptarea muncii „voluntare“!

Reprezentanții M.A.I. le-au spus apoi că pentru început vor crea „cu titlu experimental“ o colonie de muncă. Va depinde de comportarea lor şi de felul cum vor lucra, pentru ca regimul să se convingă de sincera lor intenție de reabilitare şi abia atunci le va oferi tuturor deținuților

posibilitatea de a munci. Dacă experimentul nu va aduce această dovadă, se va renunța la acest proiect şi deținuții vor continua să-şi execute sentințele în penitenciare.

Şi „experimentul“ a început, la scurt timp după plecarea comisiei. Mai întîi au fost selecționați (din cîte îmi amintesc din relatările celor care au făcut parte din acest prim lot) două sute de deținuți, dintre cei a căror stare fizică dădea speranțe de refacere mai rapidă. Majoritatea erau legionari. Cu acest prim lot s-a făcut inaugurarea muncii în mină, cu „brațe speciale“, denumire sub care apăreau în scripte deținuții. Primele luni de la Baia Sprie au depăşit toate speranțele şi chiar şi cei mai sceptici au prins nădejde în viitor. Cazare omenească în barăci noi, cu paturi şi aşternuturi curate, căldură, îmbrăcăminte şi tratament civilizat din partea administrației. Dar mai presus de toate, supraalimentație!

Cei din acest prim lot mi-au povestit cu lux de amănunte cum era viața la Baia Sprie la început, cum s-au refăcut fiziceşte şi cum totul îi îndreptățea să aibă încredere în sinceritatea promisiunilor administrației. Cînd s-au deprins cu munca în mină, li s-a amintit că nu numai soarta lor va depinde de cum vor munci şi cît vor produce, dar şi a celor rămaşi în puşcărie. Dacă munca lor se va dovedi rentabilă, experimentul de la Baia Sprie va fi continuat, dacă nu, vor fi trimişi din nou la Aiud.

Această alternativă a creat stimulentul. Zi de zi deținuții se străduiau să muncească mai bine, să producă mai mult. Pe măsură ce producția creştea şi se realizau performanțe, creşteau şi normele. S-au organizat şi întreceri între cei mai buni perforatori deținuți şi cei mai buni perforatori civili. Au fost puşi să perforeze găuri alăturate, bineînțeles, sub supravegherea gardienilor, pentru a-i împiedica să stea de vorbă. Au pornit la lucru o dată şi la sfîrşitul şutului a ieşit învingător deținutul cu un număr record de găuri bătute. Dacă îmi amintesc bine, deținutul se numea Gică Zotu. Era macedonean şi legionar. Realizarea lui a stabilit o nouă normă de lucru, nu numai pentru deținuți, ci aşa cum s-a aflat mai tîrziu, şi pentru muncitorii civili. De teama reîntoarcerii la Aiud şi a spectrului foamei, efortul creştea, creştea şi norma, dar deținuților li s-a părut că datorită muncii lor au obținut şi primul succes: a mai fost adus un lot de la Aiud!

Şi munca a continuat în acelaşi ritm, pînă ce a venit reversul medaliei. Au apărut efectele muncii disperate, extenuarea şi căderea celor cu o constituție fizică mai şubredă. Mina şi-a spus şi ea cuvîntul: accidentele, toxicitatea şi lipsa de oxigen au afectat sănătatea majorității deținuților. Treptat s-a deteriorat şi regimul alimentar şi s-a înăsprit şi tratamentul din

partea administrației. Au reapărut pedepsele: carceră şi bătăi. Capacitatea de muncă a scăzut şi odată cu ea şi randamentul. Numai normele au rămas aceleaşi: mari, aşa cum fuseseră stabilite în primele luni. Între timp, de la Aiud şi alte puşcării, soseau periodic loturi după loturi de noi deținuți. Toți slabi, toți înfometați, dar care nu mai găseau acum la Baia Sprie regimul pe care îl găsiseră primii veniți. Era greu de apreciat acum unde erau cele mai mari şanse de a rezista şi a scăpa cu viață: stînd flămînd într-o celulă de închisoare, dar fără să faci vreun efort, sau irosindu-ți ultimele puteri, muncind pînă la extenuare în mină. Ultimilor trimişi la Baia Sprie nu li se mai dăduse posibilitatea să aleagă. Voluntariatul încetase. Asta era situația la Baia Sprie unde numărul deținuților se ridicase la vreo mie cinci sute cînd am ajuns eu la Cavnic.

Dintre cei veniți la mină cu ultimele loturi, cînd regimul deținuților se înrăutățise şi singurele lucruri care se menținuseră erau normele foarte ridicate, care-i obligau la munci istovitoare, unii aruncau toată vina acestei stări de lucruri asupra primilor veniți. Ei erau făcuți răspunzători de ridicarea normelor, de stahanovism şi deci de colaborare cu administrația la distrugerea fizică a deținuților. Şi cum primii veniți la mină fuseseră în marea lor majoritate legionari, ei erau vinovații. Legionarii, la rîndul lor, îşi justificau atitudinea din primele luni spunînd că scopul pentru care munciseră peste puteri fusese acela de a-şi salva camarazii de la Aiud, sortiți acolo exterminării prin înfometare.

Cred însă că adevăraţii vinovați trebuie căutați în rîndul vîrfurilor partidului şi Ministerului de Interne, cei care la acea vreme aplicau ceea ce învățaseră la şcoala crimei de la consilierii sovietici şi care adoptaseră metodele de lichidare a adversarilor, întocmai ca în Uniunea Sovietică. Părerea aceasta era şi a majorității. Numai puțini erau cei care gîndeau altfel şi care într-adevăr făceau jocul administrației, încercînd să semene discordia şi neîncrederea între noi. Din fericire însă fără rezultat, solidaritatea noastră dovedindu-se mai puternică.

Între timp, şi la Cavnic se perfectase fuziunea celor două loturi, cel adus de la Baia Sprie şi cel cu care venisem eu de la Jilava. Cei peste două sute de deținuți ajunseserăm să ne cunoaştem foarte bine între noi. Ne deprinsesem şi noi, cei aduşi din Jilava, cu munca în mină, cu viața din lagăr, învățasem din experiența celor de la Baia Sprie, deosebirile dintre „cei noi“ şi „cei vechi“ se estompaseră, încît formam acum un tot destul de omogen. Se legaseră prietenii, fiecare găsindu-şi locul, grupîndu-se în

mină, în lagăr şi în dormitoare după simpatii. Pe măsură însă ce eram puşi de către administrație în fața unei noi măsuri, care urma să ne îngreuneze viața în lagăr sau munca în mină, solidaritatea noastră creştea, renunțam la micile noastre interese personale şi egoiste şi încercam să adoptăm atitudinea cea mai potrivită interesului general. Desigur că mai existau, ca în orice colectivitate mai mare, discuții contradictorii, mai ales pe teme politice, disensiuni şi chiar adversități, dar nu de proporții atît de mari încît să înrîurească negativ atitudinea noastră comună față de administrație.

În această luptă zilnică pentru supraviețuire s-au impus de la sine, din necesitatea de a ne apăra, nişte reguli nescrise, pe care fiecare le respecta. Orice mijloc de a ne pune la adăpost, de a preveni sau atenua toate măsurile administrației care atentau la sănătatea şi viața noastră, era utilizat, cu condiția să nu dăuneze vreunui camarad. Tendința generală era să menținem un ritm de muncă la nivelul posibilităților fizice ale celor mai slabi, bolnavi şi neputincioşi dintre noi, care altfel ar fi fost primele victime, fie ale unui efort peste puterile lor, fie ale pedepselor administrației, fiindcă erau „codaşi“.

Acolo unde totuşi deținutul nu putea fi ajutat să-şi facă norma, se recurgea la un întreg şir de falsuri în rapoartele de muncă ale deținuților care dețineau posturi de maiştri, pontatori, doctori sau în biroul nostru tehnic. În ultimă instanță se recurgea, de comun acord, la ajustatul normelor celor cu depăşiri în muncă, în favoarea celor care rămîneau sub normă. Toate aceste operațiuni comportau şi riscul descoperirii lor, ceea ce făcea ca pontatorii sau cei din biroul tehnic să fie periodic în conflict cu administrația şi, de multe ori, ei erau pedepsiți şi ocupau carcerele, acuzați de a fi favorizat cîte un deținut. În mină, la muncă, spiritul de ajutor care domnea între noi dădea cele mai bune rezultate, gardienii neputînd fi prezenți în permanență şi peste tot. Mina devenise mediul nostru, aliatul nostru împotriva gardienilor, care nu o cunoşteau cum o cunoşteam noi şi care, în general, se temeau de accidente, de prăbuşiri şi preferau să stea pe galeria principală.

Nu o dată, cînd cîte un gardian se aventura în abataj şi se aşeza să supravegheze cîte o echipă la muncă, unul din noi, fără să fie văzut, arunca o pietricică în sus spre a o face să cadă lîngă miliția n. Imediat, toată echipa, cunoscînd jocul, îşi manifesta îngrijorarea şi privea cu teamă spre cerime. De cele mai multe ori, prăbuşirile erau prevestite de cîteva pietricele care se desprindeau mai întîi din rocă. De aceea, gardianul nu mai aştepta urmarea şi se grăbea să plece la loc mai sigur, la corfă, şi aşa scăpam de prezența

lui.

Într-una din zile, cînd tocmai mă apucasem de perforat cu Alecu Caranica la locul nostru de muncă, ne-am trezit cu Mitică Ciubotaru (despre care am mai vorbit că venisem cu el de la Jilava) şi pe care toți îl simpatizam. Mitică lucra la o breşă de steril, la vreo sută de metri de noi, la capătul abatajului. Era ultimul loc de muncă şi între el şi noi nu mai lucra nici o echipă.

Mitică venise să-l cheme pe Caranica pentru a-i spune că la locul lui de muncă se petrecuse ceva neobişnuit. Ne-am dus să vedem despre ce era vorba.

În urma împuşcăturii, fundul breşei nu mai prezenta, cum era normal, un perete de rocă în care ar fi urmat să perforeze în continuare. Cu experiența veche de la Baia Sprie, Caranica a înțeles imediat. Era vorba de cenuşă vulcanică presată, în care se putea săpa cu uşurință, fiind sfărîmicioasă. În această masă sclipea ceva din loc în loc cînd luminai cu lampa. Scormonind cu o rangă, Alecu a scos la iveală şi a prăvălit din lăcaşul lui de cenuşă un bloc de galenă. Galena pură se găsea foarte rar şi numai în cantități mici. Producerea unui vagonet de galenă reprezenta norma pe aproape o lună.

După ce ne-am consultat toți patru, Mitică, Alecu, eu şi ajutorul lui Mitică, un băiat de încredere, am hotărît că secretul descoperirii trebuie păstrat. În nici un caz administrația nu trebuia să afle că era vorba de cantități mari de galenă. Timp de cîteva săptămîni, Mitică n-a mai lucrat efectiv decît cîteva minute pe şut, atît cît prin cîteva lovituri de sapă şi cu ranga făcută pîrghie să disloce cîteva blocuri de galenă. Cu această ocazie, mi-a fost dat să văd un bloc compact de galenă, de mai bine de o tonă greutate. Blocurile erau aruncate pe rostogol, într-un vagonet special de pe galeria principală şi atribuite de pontatorul nostru, la fiecare două–trei zile, altui deținut. Mulți au avut în felul acesta norma asigurată, datorită faptului că Mitică a înțeles să împartă norocul descoperirii cu alții. Comoara de galenă s-a epuizat după vreo lună, în care timp însă Mitică îşi atîrna aparatul de perforat într-un cui şi-l lăsa să meargă în gol, pentru a fi auzit pe galeria principală unde Tămîie avea obiceiul să asculte, în dreptul fiecărui front de perforat din abataj, dacă aparatul funcționa. Mitică îşi lăsa aparatul mergînd şi venea la locul nostru de muncă, se culca pe spate pe o scîndură şi tot restul şutului cînta cîntece țigăneşti de inimă albastră.

Presiunile administrației asupra noastră, pentru a produce tot mai mult,

însoțite de toată gama de amenințări, pedepse şi norme mereu mărite, au atins apogeul cînd, sub pretextul neîndeplinirii planului, am fost obligați să intrăm în mină şi duminicile. Am muncit cam două luni fără nici o zi de întrerupere, şi deci, nemaiputîndu-se face nici inversarea schimburilor pe toată această perioadă, am rămas în tura de noapte. Chiar şi cei mai tineri şi mai de curînd arestați începuserăm să ne resimțim din cauza efortului continuu. Se mai adăugau efectele toxicității, care ne reducea pofta de mîncare, hrana fiind singurul lucru care ne mai întreținuse pînă atunci puterile. Începeam să intrăm într-un cerc vicios, din care era greu de ieşit. Muncă excesivă în mediu toxic, care ar fi cerut pentru menținerea condiției fizice timp de odihnă şi hrană, or, ziua de odihnă fusese suprimată, iar de hrănit nu ne mai hrăneam suficient din cauza intoxicației cu gaze.

Nu mai ştiu exact cine a fost cel care a imaginat atunci un plan, pe care cîțiva l-am pus în aplicare, nădăjduind că după un timp îşi va produce efectul, uşurîndu-ne munca, reducîndu-i ritmul infernal şi dîndu-ne un mic răgaz ca să ne mai refacem.

Pentru a-l înțelege, va trebui să dau unele explicații prealabile. Sfredelele care se întrebuințau la perforat, prin utilizare şi reascuțire, se uzau treptat, devenind, aşa cum am mai scris în altă parte, din lungi, semilungi, apoi mijlocaşe şi în ultimă stare de întrebuințare, brustare. În acest stadiu viața sfredelului lua sfîrşit. Aceste sfredele se aflau într-un du-te-vino permanent între „lainerul“ de la suprafață, unde erau ascuțite, şi mină. Pe acest circuit, pe care-l urmau în toate galeriile minei, atît cele în care lucram noi cît şi cele unde lucrau muncitorii civili, evidența lor nu era posibil de ținut.

Ideea planului de care am pomenit, a pornit de la o conversație dintre un inginer civil şi inginerii noştri din biroul tehnic. De cînd se redeschisese mina de la Cavnic, odată cu venirea noastră, exploatarea progresînd, galeriile şi abatajele avansînd, numărul fronturilor de perforat crescuse mereu. Or, inginerii noştri prevăzînd crearea de noi locuri de perforat, aduceau aceasta la cunoştința inginerului civil, el trebuind să ceară din timp aprovizionarea şi repartizarea materialelor respective necesare: aparate de perforat, conducte, sfredele etc. În timp ce inginerul civil îşi nota datele, a făcut observația că nu va fi nici o problemă să obțină din timp majoritatea materialelor necesare, aparatele fiind primite din Uniunea Sovietică, iar conductele fiind fabricate în țară. Prevedea însă dificultăți la obținerea oțelului de sfredele, care era suedez şi nu se mai importa suficient.

În mare secret, apelîndu-se numai la perforatorii care prezentau toate

garanțiile de încredere şi discreție şi ai căror ajutori erau şi ei oameni siguri, s-a hotărît punerea în aplicare a planului sugerat de vorbele inginerului civil. Au fost angajate în această operație şapte sau opt echipe de perforatori cu ajutorii lor, între care Alecu Caranica şi cu mine. Totul era foarte simplu, numai că riscul de a fi descoperiți ne putea costa capul, fiindcă era vorba de un act de sabotaj care, la acea vreme, aşa se plătea. Hotărîsem ca fiecare din noi, în fiecare şut, să îngropăm în rambleu cîteva sfredele. La început, chiar noi, cei care ne angajasem în această acțiune, nu prea credeam că vom obține vreun rezultat. Şi nici n-am obținut vreunul mai bine de o lună de zile. Devenise o chestiune de rutină ca la sfîrşitul şutului să îngropăm cele cîteva sfredele. O făceam automat. Într-o bună zi însă, la intrarea în mină, echipele de perforatori n-au mai găsit destule sfredele la ieşirea din corfă, în locul obişnuit de unde şi le ridicau. Li s-a spus să facă economie, căci n-au fost încă aduse de la ascuțit, lucru ce se mai întîmplase. Dar şi a doua zi, şi în zilele următoare, situația a fost aceeaşi. Pînă la urmă, succesul nostru a fost deplin. Tot timpul cît am mai stat la Cavnic, s-a resimțit lipsa de sfredele. Din cînd în cînd au mai apărut în cantitate suficientă, dar după o vreme iar se împuținau, căci noi continuam să îngropăm cota zilnică. Îngropam mai puțin ca la început şi cu mai multă prudență, dar am continuat. Efectul sabotajului s-a facut simțit treptat.

Mai întîi, sub o supraveghere mai strictă a lui Tămîie şi a gardienilor, a trebuit să facem „economie“, cum ni se cerea, utilizînd sfredelul pînă la uzura totală a vîrfului. După cîtva timp, economia n-a mai servit la nimic, deoarece sfredelele, chiar consumîndu-le la maximum, nu ne mai ajungeau ca să batem numărul de găuri cerut de normă. Deci lucram mai puțin, rămîneam sub normă, dar nefiind din vina noastră nu mai eram pedepsiți. Acum protestam noi că nu ni se dădea posibilitatea să muncim ca să ne îndeplinim norma. A mai trecut un timp şi s-a luat măsura suspendării lucrului la unele fronturi de perforat, considerate mai puțin importante. Pe scurt, noi lucram mai puțin şi nu mai eram pedepsiți, dar asta însemna totodată găuri mai puține, explozii mai puține, minereu mai puțin.

Toată energia lui Tămîie se concentra asupra rulătorilor şi vagonetarilor pentru a satisface planul, evacuînd spre suprafață numărul de vagoneți cerut zilnic. Un timp a reuşit, dar încet, încet, toate grămezile de minereu care se mai aflau în mină s-au epuizat. Ultimele rezerve vechi de minereu au fost evacuate, încît abatajele păreau măturate. Aşa s-a ajuns la ultimul efect al lipsei de sfredele: se evacua zilnic spre suprafață tot

minereul produs de exploziile din şutul respectiv, ceea ce nu mai reprezenta însă numărul de vagoneți prevăzuți de plan. Totodată, asta însemna însă muncă mai puțină pentru rulători şi vagonetari, care nici ei nu mai sufereau represaliile pentru neîndeplinirea normei. Şi aşa s-a ajuns la un ritm de muncă mai suportabil şi la eforturi mai puțin extenuante, care pe majoritatea ne-au ajutat să rezistăm mai departe.

Despre această acțiune nu cred că au ştiut mai mult de douăzeci–douăzeci şi cinci de inşi. Administrația n-a avut nici cea mai mică bănuială în privința acțiunii noastre, fiind convinsă că lipsa de sfredele s-a datorat uzurii lor normale şi imposibilității Combinatului minier de a ne asigura reaprovizionarea.

În arsenalul de măsuri represive, pe care administrația ni le aplica în legătură cu munca, se mai afla o gamă întreagă în legătură cu disciplina, cu măsurile de securitate şi mai ales în legătură cu… nimic, fiind clară intenția de a ne şicana în permanență. Probabil cu scopul de a ne timora şi a ne face cît mai docili. Efectul însă era exact opus. Noi deveneam tot mai refractari, tot mai îndîrjiți pe măsură ce se întețeau măsurile absurde şi inumane.

Ni se cerea, de exemplu, ca în curtea lagărului să nu circulăm decît în pas alergător atunci cînd plecam din baracă spre sala de mese sau la duş, sau la cabinetul medical. Noi continuam însă să mergem în pas normal, cu toate răcnetele gardianului care, fie se mulțumea să aleagă la întîmplare unul sau doi deținuți şi să-i bage la carceră (pe toți n-avea cum să ne bage), fie renunța să observe că nu respectăm ordinul. Sau ni se cerea ca, de cîte ori treceam pe lîngă un „cadru“ — expresia lor pentru gardian sau ofițer, să ne descoperim. Rezultatul: nu mai purtam bonetă sau căciulă. Observînd stratagema, s-a dat ordin să salutăm cu formula: „Să trăiți, domnule sergent“ (plutonier sau locotenent, după caz). Atunci am început să-i ocolim la distanță, pentru a nu fi nevoiți să-i salutăm. Iar dacă totuşi treceam pe lîngă vreun gardian, fără să-l salutăm şi eram interpelați, pretindeam că nu l-am văzut.

Era o permanentă confruntare de uzură, la care unii gardieni renunțau, iar alții treceau la represalii, obligîndu-ne să facem tot felul de corvezi: să spălăm pe jos în dormitoare, chiar dacă era curat, să spălăm geamurile, să ne scoatem aşternutul şi păturile în curte şi să le scuturăm etc., etc. Aproape săptămînal se făcea cîte o percheziție — tot inutilă —, ceea ce echivala de fapt cu un fel de vandalism. Eram scoşi în curte şi în timp ce o parte din gardieni ne făceau percheziție corporală, rupîndu-ne cusăturile şi peticele

de pe haine, pasămite să n-avem ceva ascuns, alții răvăşeau totul prin barăci, avînd grijă să golească de paie cîte două–trei saltele în fiecare dormitor. După percheziție, tot restul timpului liber pînă la intrarea în mină eram apoi ocupați cu refăcutul ordinii în dormitoare, cu măturatul şi spălatul pe jos şi cu cîrpitul şi peticitul hainelor. Intenția era să nu ni se dea nici o clipă de răgaz şi totuşi reuşeam să ne strecurăm prin toate aceste şicane şi, în momentele de acalmie, viața noastră comună îşi regăsea cursul normal.

Cîțiva gardieni se dovediseră a fi mai înțelepți sau mai binevoitori. În timpul serviciului lor, nu se osteneau să ne facă viața mai amară. Stăteau pe lîngă poarta de acces în lagăr şi nu intrau în activitatea obişnuită răcnind ordine şi înjurînd, decît cînd îşi făcea apariția vreun ofițer. Pentru noi, răcnetele gardianului erau semnalul de alarmă că vine cineva în inspecție şi, ca prin farmec, majoritatea dispăream în dormitoare (administrația nu vedea cu ochi buni statul de vorbă în curte, pe grupuri) unii ne făceam că măturăm, alții că spălăm, dînd astfel impresia că gardianul îşi făcuse datoria şi ne pusese la tot felul de corvezi. Cu timpul, cîțiva din aceşti gardieni care nu ne făceau mizerii au înțeles că nu vrem să le creăm dificultăți cu superiorii lor şi că înțelegeam să ne arătăm recunoştința în acest fel. În mod tacit s-a stabilit un fel de acord şi amîndouă părțile erau mulțumite. După trecerea inspecției, gardianul îşi vedea din nou de treabă la camera de gardă de la poarta lagărului şi ne lăsa în pace. Acest început de încredere care s-a stabilit între noi şi cîțiva gardieni a mai dat cu timpul şi alte roade, de care voi pomeni mai tîrziu.

În schimburile acestor gardieni ca şi serile după închidere, cînd eram numărați şi încuiați în barăci, cu toată oboseala muncii din mină, mai trecea mult pînă ce, istoviți, adormeam. Se înfiripau discuții de tot felul: se discuta politică, se depănau amintiri din libertate şi din diferitele închisori prin care trecuserăm fiecare. Cei cu memorie bună recitau poezii, iar cei cu voce cîntau cîntece din acel folclor al închisorilor, care se transmitea din gură în gură, de la o generație la alta de puşcăriaşi. Versurile lui Radu Gyr, Nichifor Crainic şi ale multor altora, toate opere inedite din închisori, ne încîntau, ne înduioşau sau ne răscoleau sufletul.

Cu cît eram mai chinuiți fiziceşte, mai istoviți şi împinşi spre un stadiu de abrutizare de animal de tracțiune, cu atît părea să ne crească sensibilitatea sufletească. Aş spune că se producea un proces de înnobilare a ființei umane. Cei care n-au evoluat aşa în închisoare, au decăzut la nivelul dorit şi urmărit de administrație. Instinctul de conservare al

animalului a început să le fie călăuză spre a-şi salva viaţa cu orice preţ. S-au străduit prin orice mijloace să se pună la adăpost de foame, de frig şi de suferinţă fizică. Egoismul le-a crescut la paroxism şi nemaiţinînd seamă decît de fiinţa lor au trădat legea solidarităţii fiind eliminaţi ca nişte corpuri străine din comunitatea deţinuţilor; fiind izolaţi de ea s-au înrăit şi mai tare. Lipsiţi de dragostea frăţească a celorlalţi şi de orice sprijin moral, s-au prăbuşit curînd şi fiziceşte, dacă n-au apucat înainte de sfîrşit să cadă pe ultima treaptă a dezonoarei, colaborînd cu administraţia.

La cîntecele de închisoare se adăugau şi cele aduse din stepele Rusiei, de cei care, înainte de a cunoaşte temniţele româneşti, mai făcuseră şi experienţa lagărelor sovietice de la Oranki, Vorcuta, Norilsk şi Magadan.

În mină, pe drumul de intrare şi de ieşire, luasem obiceiul să cîntăm în cor „Imnul minerului“, cîntec de pe vremuri al minerilor, sub actualul regim interzis. În cîntec se vorbea de munca grea a minerilor care trudeau în subteran. Acum, sub regimul „muncitorilor“, nu se mai putea vorbi de chinul muncii din mină, ci doar de elanul şi bucuria cu care se avîntau muncitorii în galerii.

CAVNIC. CRĂCIUNUL 1952

Noaptea de Crăciun am petrecut-o în mină.

În închisori, atît sărbătorile noastre, religioase sau naționale, cît şi sărbătorile oficiale ale regimului erau marcate de o vigilență mărită din partea administrației.

În preajma Crăciunului, a Paştelului şi înainte de 10 Mai, ca şi în zilele premergătoare lui 23 August, 1 Mai sau 30 Decembrie, se perindau tot felul de indivizi de la Ministerul de Interne, în civil sau în uniforme, care convocau în şedințe nocturne toate cadrele penitenciarului, după care, pe toată durata sărbătorii respective, domnea un fel de stare de alarmă. Prima măsură era izolarea în celule separate şi cu lanțuri la picioare a celor cîțiva deținuți considerați a fi periculoşi. Gradul de periculozitate era stabilit după datele din dosarele lor penale sau după cum se aflau încondeiați în caracterizările din dosarele ofițerului politic pentru comportarea lor în detenție. Urma o percheziție generală, care le depăşea în sălbăticie pe cele obişnuite, periodice. Mîncarea era de obicei o ciorbă chioară, ostentativ mai proastă decît pînă atunci.

Posturile de pază de pe gardul sau zidul incintei închisorii sau lagărului erau dublate. Plimbarea în curte a deținuților era suspendată. În interiorul lagărului sau pe celularele puşcăriilor, gardienii, şi ei dublați ca număr, erau mai excitați şi mai nervoşi ca de obicei, căutînd să ne provoace în toate chipurile. Pentru cel mai mic pretext de insubordonare, se aplicau pedepse cu carceră sau bătaie, după epocă. În noaptea respectivă se făcea întotdeauna un exercițiu de alarmă. Se trăgeau focuri de rachete deasupra penitenciarului, iar deținuții erau obligați să se culce pe jos în celule cu fața la pămînt şi cu picioarele spre uşă.

Cu trecerea anilor, ne-am obişnuit şi cu acest ritual de sărbători, care se desfăşura uneori cu mici variațiuni, dar mereu după acelaşi tipic. Din povestirile celor mai vechi, rețin o variantă petrecută de un 23 august, la Aiud. În obişnuita defilare organizată cu această ocazie în oraş, coloanele

de demonstranţi au fost îndreptate spre închisoare, scandînd două lozinci cu totul inedite. Demonstranții au fost puşi să strige: „Unde sînt americanii?“ şi tot ei răspundeau: „S-au ascuns ca şobolanii!“ A doua o scandau aşa: „Cei ce zac în închisori, / Sînt bandiți şi trădători. / Moarte lor! Moarte lor!“ După cum vedeți, luase naştere şi un folclor M.A.I.

Şi în lagăr, la Cavnic, de Crăciunul 1952 am avut parte de acelaşi teatru: alarmă, percheziție, mîncare proastă, izolarea cîtorva camarazi.

Cînd am intrat însă în mină, în galeriile întunecoase care ne deveniseră prietene, toată mina a început să răsune de colindele pe care le cîntam. Mai ales vocile preoților, printre care a lui popa Scai sau basul extraordianr al unui legionar ardelean, pe nume Ciumău, cutremurau galeriile. Cînd am ieşit din corfe, la orizontul –200, unde lucram noi, din cerime atîrna o creangă de brad împodobită cu panglici colorate. O puseseră acolo artificierii civili. Pe măsură ce corfele descărcau deținuții, creştea numărul vocilor din corul condus de popa Scai. Mai bine de o jumătate de oră nimeni n-a plecat la locul lui de muncă şi s-au cîntat colindele cunoscute de tot românul, dar şi cele cunoscute numai de lumea închisorilor.

Cei doi gardieni de la corfă au schițat gestul de a interveni şi a ne face să ne ducem la locurile noastre de muncă. Au şi dat nişte ordine în acest sens, dar vocile lor au fost acoperite de glasul corului care, sub bolta înaltă de la corfă, tuna amplificat ca sub cupola bisericii. Nimeni nu i-a băgat în seamă şi, impresionați probabil de numărul nostru şi de atitudinea noastră hotărîtă de a nu ceda, au socotit că e mai bine să renunțe.

Numai după ce ne-am epuizat repertoriul, ne-am împrăştiat pe galerii către abatajele noastre, cîntînd în continuare, pe grupuri, colindul lui Radu Gyr „O, ce veste minunată“, pe care îl dau mai jos:

A venit şi-aici Crăciunul
Să ne mîngîie surghiunul.
Cade alba nea
Peste viața mea.

Peste suflet ninge.
Cade alba nea
Peste viața mea,
Care-aici se stinge.

Tremură albastre stele
Peste lacrămile mele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Numai lacrămi grele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Pîlpîiri de stele.

Numai temnița posacă
A-mpietrit sub promoroacă.
Stăm în beznă grea,
Pentru noi nu-i stea,
Cerul nu s-aprinde.
Pentru osîndiți,
Îngerii grăbiți
Nu aduc colinde.

O, Isuse împărate,
Iartă greşeli şi păcate.
Vin’ să-nchizi uşor
Rănile ce dor.
Visul ni-l descuie.
Noi te-om aştepta,
Căci pe crucea Ta
Stăm bătuți în cuie.

Maica Domnului Curată,
Ad-o veste minunată,
Înflorească-n prag
Zîmbetul Tău drag
Ca o zi cu soare.
Zîmbetul Tău drag
L-aşteptăm în prag
Noi, din închisoare.

Peste fericiri apuse,

Tinde mila Ta, Isuse.
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori,
Pieptul lor suspină…
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori
Să le-aduci lumină.

De lucrat, n-am lucrat nimic în acea noapte de Crăciun, dar nici n-a venit nimeni să ne forţeze, nici măcar zelosul Tămîie. Abia cînd ne-am întors la suprafaţă, au încercat să ne plătească poliţa. Gardienii de la corfă sau poate vreunul din turnători au raportat cele întîmplate şi, pe lîngă o serie de mizerii, cu percheziţii şi corvezi, ofiţerul politic a pornit o anchetă, pentru a descoperi „instigatorii“, care însă s-a soldat cu un eşec. Concomitent s-a anchetat şi printre minerii civili, pentru a-l descoperi pe cel care atîrnase cetina în mină. Şi aici au dat greş. Informaţia despre ancheta printre muncitorii civili am obţinut-o de la prietenul Şimi Rujinski, artificierul.

Dar în aceeaşi noapte de Crăciun, în timpul cît schimbul nostru era în mină, la suprafaţă, în lagăr, se mai întîmplase ceva. Căpitanul Tudoran, comandantul lagărului, fusese în acea seară la cîrciuma din sat. Se îmbătase, ceea ce se pare că făcea destul de des, şi se luase la harţă cu un localnic. Cum purtătorii de uniforme M.A.I. nu se bucurau de simpatia populaţiei, cearta degenerase foarte repede într-o încăierare, din care căpitanul Tudoran abia scăpase cu viaţă, maramureşenii fiind dintotdeauna renumiţi pentru iuţeala cu care scot cuţitul. Cu viaţă scăpase, dar nu teafăr. Cu epoleţii rupţi şi uniforma sfîşiată, lovit la faţă, în fugă îşi pierduse şi chipiul. Încă ameţit de băutură şi furios, venise direct la lagăr cu gîndul să se răzbune pentru ruşinea şi umilinţa suferită pe nişte oameni lipsiţi de apărare.

În barăci, schimbul de zi dormea. Singurii treji erau cei cinci sau şase bucătari, care pregăteau mîncarea pentru noi, cei care urmam să ieşim din mină, şi deţinutul de la sala de duşuri, care, tot în aşteptarea noastră, încălzea apa în cazan. Pe cel de la duşuri îl chema Roşeală. Era fost poliţist. Dintre bucătari nu-mi amintesc decît de Nicolae Vătămanu şi Ion Cojocaru, amîndoi din Moldova. Ei au căzut victime furiei oarbe a comandantului. I-a scos răcnind în curtea lagărului, i-a obligat să se dezbrace în cămaşă şi izmene şi le-a ordonat să se culce pe burtă în zăpadă. Apoi a început să-i

lovească pe unde nimerea cu cizmele. Lui Roşeală i-a rupt o coastă. Cînd obosea, se oprea să mai răsufle şi apoi iar începea. Dezlănţuirea furiei a durat cam o jumătate de oră, deţinuţii fiind obligaţi să stea dezbrăcaţi şi culcaţi pe zăpadă pînă cînd, în fine, satisfăcut şi gîfîind, căpitanul a părăsit lagărul. Afară era un ger de ţi se lipeau nările.

Cînd am ieşit noi din mină, la bucătărie nu se mai întorseseră decît doi bucătari, şi ei loviţi şi cu urme de sînge pe faţă. Ceilalţi şi Roşeală erau internaţi la infirmerie şi Mache (dr. Miltiade Ionescu) se ocupa de ei. Doi dintre ei au făcut congestie pulmonară şi au rămas multă vreme internaţi pînă s-au pus din nou pe picioare.

Ceea ce se întîmplase la cîrciuma din sat am aflat tot de la Şimi Rujinski.

Cu toată iarna lungă şi grea, al cărei sfîrşit încă nu se întrevedea, continuam la fiecare două, trei zile să mă duc la locul de muncă al lui Colea Ungureanu, ca să vorbim despre planul nostru. Elemente noi nu mai interveniseră, planul nu mai suferise nici o modificare. Nu făceam decît să-i trecem de fiecare dată în revistă toate detaliile.

În drumul meu spre locul lui Colea treceam prin dreptul altor deţinuţi, care lucrau ca rulători la o breşă de steril. Unul din ei, Faloveghe Dionisie, ungur din Ardeal şi iehovist, om blînd şi cumsecade, era ca toţi din secta lui un fanatic al muncii. Cu iehoviştii am avut mult de furcă din cauza acestei apucături. Munceau cu convingerea că munca fusese hărăzită de Dumnezeu omului pentru a-şi ispăşi păcatele şi era imposibil să-i faci să înţeleagă că prin munca forţată la care eram supuşi se urmărea exterminarea noastră. În zadar li s-a spus că, depăşind normele, nu făceau decît să se asocieze la această operă de distrugere a noastră şi implicit deveneau astfel colaboratori ai administraţiei la această crimă. Neobţinîndu-se nici un rezultat cu aceşti oameni cinstiţi şi bine intenţionaţi, dar mărginiţi, mai toţi au fost afectaţi la muncile de rulători şi vagonetari, unde norma era stabilită pentru întreaga echipă şi în felul acesta nu se puteau remarca stahanoviştii, iar realizările lor se împărţeau între toţi.

Împreună cu Faloveghe Dionisie, lucra Dan Cernovodeanu. Băiat inteligent şi cultivat, fusese ales din liceu ca să facă parte din clasa regelui Mihai. Cu toată comportarea lui demnă şi distantă faţă de administraţie, ajunsese să-şi alieneze simpatia de care se bucurase la început. Şi despre el se zvonise că era homosexual, ceea ce, ca unul pătit, contestam energic, combătîndu-i pe cei care cu atîta uşurinţă bîrfeau şi răspîndeau calomnii

asupra unor oameni, fără a avea dovezi. Eram convins că i se scosese această vorbă, ca şi în cazul meu, fiindcă era tot timpul în compania lui Mitucă. Ştiam însă că Dan Cernovodeanu era foarte interesat de informaţii şi că Mitucă îl punea totdeauna la curent cu tot ce afla de la Şimi Rujinski. După un timp însă s-a dovedit că versiunea care circula pe seama lui era întemeiată. Dan se împrietenise cu un tînăr ceangău, care fusese arestat în timp ce-şi făcea stagiul militar. Chipeş la înfăţişare, Toth, care venise cu mine de la Jilava, era un băiat simplu şi nu prea inteligent. Ne-a mirat această prietenie între doi oameni care nu aveau nimic comun şi nu vedeam ce afinităţi i-ar fi putut apropia. După o vreme însă, natura legăturii lor n-a mai prezentat nici un dubiu. S-au mutat în aceeaşi echipă de lucru şi în mină au fost surprinşi de mai multe ori în atitudini fără echivoc. La început, în afară de repulsia firească, ce ne-a îndepărtat de ei, nimeni nu le-a spus nimic. Cam toată lumea a adoptat formula: treaba lor! Cum însă, pe zi ce trecea, Cernovodeanu îşi pierdea controlul celei mai elementare discreţii şi pudori (chiar dacă patul lui din dormitorul unde stătea era într-un colţ), a ajuns să depăşească limita toleranţei celorlalţi. Iar în curtea lagărului umblau… ca doi îndrăgostiţi! Unii începuseră să-i spună Dana. Situaţia devenise intolerabilă, riscînd să ajungă la urechile administraţiei, care atît ar fi aşteptat, să bată monedă pe acest caz izolat şi să arate halul de decadenţă morală a „duşmanilor de clasă“ şi „duşmanilor poporului“.

Într-una din zile, fiind liberi în curtea lagărului, în grupul în care mă aflam se discuta tocmai cazul lui Dan. Se ajunsese la concluzia că trebuia evitat cu orice preţ ca administraţia să afle ceva. Dar cum, cînd lucrul devenise aşa vizibil? Unul a emis părerea că ar trebui să i se spună lui Dan punctul nostru de vedere, căci din moment ce nu mai păstra discreţia, nu mai era treaba lui, ci devenise a noastră, a tuturor. Toţi eram de acord că ar trebui să i se spună, dar cînd a fost să se treacă la fapte, fiecare refuza s-o facă, misiunea fiind penibilă.

În acel moment a venit în grupul nostru comandorul de marină Romeo Snaidero, iubit de toţi pentru firea lui veselă şi binecunoscut pentru expresiile marinăreşti şi din lumea interlopă a portului, pe care se distra să le întrebuinţeze. S-a informat despre subiectul discuţiei noastre, a fost pus în temă şi a aflat că ne codeam să stăm de vorbă cu Dan. La care, Romică Snaidero, spontan ca de obicei, ne-a spus: „Lăsaţi, măi băieţi, că-i spun eu mai pe departe şi-n mod delicat.“ Apoi s-a întors şi l-a interpelat pe Dan, care tocmai trecea la cîţiva paşi de noi. Dan s-a apropiat şi Romeo, cu cel mai firesc ton amical, l-a întrebat: „Ascultă, măi Dane, e adevărat ce-am

auzit, că suferi de bătaie de… ?“

Cum a mai decurs conversația şi dacă a mai continuat, n-am mai ştiut nici unul, fiindcă de ruşine şi ca nişte laşi ne-am împrăştiat toți ca potîrnichile. Misiunea diplomatică a lui Romică Snaidero sau poate „delicatețea“ cu care a fost dusă, a avut un oarecare efect, dar numai cîteva zile, Dan arătîndu-se mai rezervat în exteriorizarea pasiunii lui. Pînă la urmă s-a recurs la altă stratagemă, de conivență cu cei din biroul nostru tehnic. Sub pretextul unei reorganizări a echipelor, Toth a fost mutat în celălalt schimb, aşa că cei doi nu se mai puteau întîlni decît în scurtul răstimp cît cele două schimburi se aflau concomitent la suprafață. Faptul că se aşteptau unul pe altul la ieşirea din mină, şi tot aşa se conduceau reciproc pînă la gura minei cînd începea lucrul, putea trece mai uşor neobservat.

În toți anii de puşcărie care au urmat, un al doilea caz ca cel al lui Dan şi Toth n-am mai întîlnit, cu toate că am mai stat cu cîțiva homosexuali notorii din Bucureşti, dar care în închisoare nu s-au manifestat niciodată ca atare.

La cîteva săptămîni după Crăciun, într-o dimineață, la ieşirea din mină ne-au primit în lagăr mai mulți gardieni ca de obicei. Ni s-a interzis accesul la duşuri, am fost încolonați de la poartă, duşi în sala de mese, grăbiți să mîncăm mai repede şi apoi încuiați în barăci. Celălalt schimb a fost şi el în mare grabă băgat în mină. Cu tot misterul în care se complăcea ofițerul politic să învăluie operația pe care o conducea personal, cum intrasem în sala de mese bucătarii ne şoptiseră marele secret: fusese adus un lot de vreo treizeci de oameni de la Baia Sprie, care se afla închis în sala de duşuri.

Acest procedeu stupid de carantină-izolare, cu interdicția de a lua contact cu noii veniți, era pus în aplicare de fiecare dată cînd erau aduşi alți deținuți. Spun că era stupid, pentru că după cîteva ore, după ce îşi predau bagajul la magazie, li se făcea percheziția de rutină şi li se dădea „cazarmamentul“ (pătură, pernă, cearceaf etc.), carantina se ridica şi noii veniți intrau în rîndurile noastre.

Bucătarii şi Roşeală de la duşuri au aflat imediat cîți sînt şi cum erau foşti colegi de-ai lor de la Baia Sprie, i-au recunoscut şi ne-au spus şi numele lor. Aşa am aflat că printre ei se afla Ion Pantazi, de care ştiam că se găsea la Baia Sprie. M-am bucurat tare de vestea dată de bucătari, fiindcă, după George Boian şi ing. Moise Nicoară la Piteşti, era cel de-al treilea om pe care, cunoscîndu-l de afară, îl întîlneam în închisoare. La Cavnic dusesem lipsa unui om cunoscut în care să am încredere şi trecuse

destul de mult timp pînă ce mă încumetasem să-i împărtăşesc lui Colea Ungureanu intenţia mea de a încerca să evadez. Acum, aşteptam cu nerăbdare să vorbesc cu Ion.

O dată schimbul de zi intrat în şut şi noi închişi în barăci, peste lagăr se aşternuse liniştea. După o bucată de vreme, ofiţerul politic a plecat şi vigilenţa gardienilor s-a atenuat. Unul din gardieni a venit la dormitorul nostru, ca să scoată o echipă la corvezile obişnuite. Nu mi-era rîndul, dar am vorbit cu şeful dormitorului, un moldovean, Nazarie, să mă treacă pe listă. Am fost scos cu alţi cîţiva în curte şi gardianul a început să ne împartă: cei mai mulţi la curăţat de cartofi, doi la spart lemne, doi să aducă lemne la cabinetul medical cu targa. Eu am rămas la lemne.

Observasem că la uşa băii stătea de pază un gardian, cu care de cîtva timp întreţineam relaţii mai bune. Cînd era de serviciu şi nu-l vedea vreun tovarăş de-al lui, stătea de vorbă şi glumea cu noi şi se arătase mai omenos. Eu începusem să-l cultiv şi de cîte ori aveam ocazia să-i vorbesc fără să fiu auzit de alţii, încercam să-l trag de limbă. Era destul de vorbăreţ şi de multe ori mi-a servit informaţii preţioase în ceea ce priveşte administraţia şi măsurile pe care intenţiona să le mai ia. Ştiri politice şi mai ales externe nu era capabil să-mi dea, fiind mult prea simplu şi neinformat. În simplitatea lui totuşi, era de partea noastră şi îşi dădea osteneala să ne arate că ne compătimea şi că nu se solidarizează cu cei care ne impuneau regimul inuman la care eram supuşi. La început l-am bănuit că ar putea fi un agent provocator al ofiţerului politic, dar apoi ne-am convins că nu era decît un om cumsecade, rătăcit prin cine ştie ce întîmplare în rîndurile M.A.I.-ştilor, cum am mai întîlnit în timp şi alte cîteva cazuri. Din păcate însă avea şi un defect (de fapt o calitate a omului simplu şi cinstit) care ne-a făcut să nu împingem prea departe raporturile cu el: era prea încrezător şi deci mult prea imprudent. Se lăsa antrenat la vorbă de oricine, chiar şi de unii turnători din rîndurile noastre, cu toate că-l avertizasem să se ferească de ei. E de mirare cum de i-a scăpat politicului atitudinea lui.

Văzîndu-l deci pe acest gardian (al cărui nume, din păcate, nu mi-l mai amintesc) păzind intrarea la baie, am încărcat un braţ de lemne şi m-am îndreptat spre el. I-am spus că sub pretextul că duc lemnele pentru cazanul cu apă îl rog să mă lase să intru ca să-l pot vedea pe vărul meu care se află printre cei veniţi de la Baia Sprie. Mi-a deschis uşa şi mi-a spus să nu stau mult, căci s-ar putea ca ofiţerul politic să vină din nou.

Aşa am ajuns să mă îmbrăţişez cu Ion, care fusese arestat cu patru ani înaintea mea şi care nu ştia că şi eu eram închis. El fusese prins într-o

tentativă de trecere de frontieră şi condamnat la cinci ani. L-am pus repede la curent cu tot ce ştiam despre familia lui (mama şi nevasta), despre cîţiva prieteni comuni şi i-am spus că vreau să discut cu el ceva foarte important cînd va ieşi din carantină. Apoi am ieşit din sala de duşuri şi mi-am văzut de treabă.

Trei–patru ore mai tîrziu li s-a dat şi lor drumul, iar a doua zi au intrat cu noi în mină şi am putut sta de vorbă în voie cu Ion, care era acum perforator în schimbul meu. L-am pus la curent cu planul meu şi al lui Colea şi l-am întrebat dacă e de acord să meargă cu noi. Sub aparenţele unui temperament apatic, îl ştiam gata oricînd de o acţiune temerară. În plus, contam pe experienţa lui: fusese căpitan la Cavalerie şi făcuse frontul din Rusia. Era cu şase ani mai în vîrstă ca mine. Desigur, în trei, urma să vedem cum vom reuşi să ne ascundem în acel cotlon din bolta galeriei care şi aşa numai pe Colea şi pe mine abia ne-ar fi putut adăposti. Mă gîndeam însă că, răzleţindu-ne cîteva zile consecutiv de cei cu care ieşeam din corfă, puteam să mai dislocăm de fiecare dată cîteva pietre, în aşa fel încît să facem ascunzătoarea mai încăpătoare.

Spre decepţia mea, răspunsul lui Ion a fost că nu trebuie să ne grăbim să luăm o hotărîre şi că să-i mai las timp de gîndire. Am pus totuşi acest răspuns pe seama faptului că el mai avea cam un an pînă la expirarea pedepsei şi considera că nu merita să-şi ia riscurile unei evadări, cînd eliberarea lui era aşa de aproape. L-am înţeles. Şi totuşi, a doua zi m-a pus la curent cu planul de evadare de la Baia Sprie al mai multor deţinuţi, printre care se afla şi el. Totul căzuse baltă, fiindcă o parte din ei fuseseră trimişi la Cavnic cu primul lot, iar acum şi el cu cel de-al doilea. Faptul că avusese totuşi intenţia să evadeze la Baia Sprie contrazicea explicaţia pe care o găsisem la refuzul lui de a evada acum de la Cavnic. După alte cîteva zile mi-a spus că a reluat contactul cu cei cîţiva cu care plănuise fuga de la Baia Sprie şi că toţi sînt dispuşi să încerce acelaşi lucru la Cavnic, studiind şi ţinînd seama de condiţiile locale. Promisese să nu divulge numele celor din complot, dar mi-a spus că sînt mai mulţi, ceea ce făcea calea de fugă imaginată de Colea şi de mine nepracticabilă, din lipsa de spaţiu a ascunzătorii. Au urmat zile întregi de tergiversări şi discuţii, pînă cînd Colea şi cu mine am fuzionat cu grupul lui Ion Pantazi şi pînă cînd am început să contribuim cu toţii la înjghebarea unui plan comun de evadare.

Ceea ce Ion nu mi-a spus niciodată şi am aflat mai tîrziu de la Mache (care şi el făcea parte din complot) este că în momentul în care Ion le-a spus că mai are un prieten (era vorba de mine) pe care îl propune să fie

cooptat în grup, s-a lovit de opoziția mai multora. Nu mă cunoşteau şi nu aveau încredere în mine. Garantînd pentru mine, a insistat să fiu acceptat şi cînd totuşi au refuzat, Ion le-a declarat că în acest caz se retrage şi el. Abia atunci au cedat şi Ion ne-a prezentat pe unii altora. Erau unsprezece.

Alexandru Ciocâlteu (Ducu), fiul doctorului Ciocâlteu (fratele prof. dr. Ciocâlteu, fost decan al Facultății de medicină din Bucureşti). Familia lui se trăgea din comuna Galiciuica, județul Dolj. Primise o condamnare de douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani de muncă silnică în celebrul proces în care fusese implicată Nunțiatura Vaticanului de la Bucureşti. Acestui proces „de spionaj“ i se făcuse publicitate în presa comunistă şi în urma lui fusese închisă Nunțiatura, iar Nunțiul retras. Şefii lotului, Vasile Ciobanu şi ofițerul de marină comercială Nic. Vîlsan, secund pe vasul „Transilvania“, fuseseră condamnați la moarte. Mai tîrziu li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Ducu Ciocâlteu urmase Facultatea de Drept. Cu vreo trei ani mai mare ca mine, eminent la studii, era un băiat subțire, înalt, brunet şi de-o energie extraordinară. Şi-a cheltuit toată această vitalitate în organizarea evadării, fără a precupeți nici un efort, neobosit şi agitîndu-se în permanență.

Constantin Coşereanu (Titi), fiu de colonel, el însuşi elev la Şcoala Militară, fusese trimis în Germania, în timpul războiului, pentru specializare. Ca elev–plutonier la Şcoala Militară, în Germania, în perioada de practică, luptase pe frontul din regiunea Baltică. La retragerea de pe insula Osel, din fața Rigăi, fusese rănit, evacuat într-un spital militar în Germania, iar la sfîrşitul ostilităților se întorsese în țară. Prin sora lui, logodită şi apoi căsătorită cu un american din misiunea militară a Statelor Unite de la Bucureşti, şi prin cîțiva prieteni din serviciile Siguranței româneşti, cu care întreprinsese o rețea de informare a americanilor despre adevăratele acțiuni ale comuniştilor din acea vreme, căzuse victimă unui proces de spionaj şi fusese condamnat la douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani muncă silnică. Băiat entuziast şi bun, din cauza felului grandilocvent de a se exprima şi puțin fanfaron, i se mai spunea şi Cyrano. Profilul lui, cu un nas mai proeminent, îi dădea şi o asemănare fizică cu eroul gascon.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiu de cîrciumar din Galați, fusese şef de promoție la Facultatea de Medicină. Excepțional de inteligent şi cu o memorie fenomenală, avea o condamnare de cincisprezece ani pentru „organizație subversivă“. Era mic de talie şi rotofei. Tot în lot cu el şi prieten nedespărțit era dr. Paul Iovănescu din comuna Băileşti (sau de lîngă), jud. Dolj. Foarte slab şi înalt, flegmatic ca un englez.

Ion Pantazi, fost ofițer şi fiul generalului Pantazi, ministru de război în guvernul mareşalului Antonescu. Primise o condamnare de cinci ani pentru o tentativă nereuşită de trecere de frontieră.

Frații Ion şi Simion Cojocaru, țărani din munții Vrancei, se aflau printre cei cu condamnări mari; participaseră la răscoala din regiunea lor şi aproape toată familia li se afla la închisoare. Frații Ion şi Gheorghe Brînzaru, țărani, fii de pădurar din Soveja. Şi ei implicați în răscoala din munții Vrancei.

George Sarry din Constanța, de care am mai vorbit, şi Mircea Vueric, mecanic de prin Moldova. Familia lui era de origine italiană. Bunicul lui, care se chema Vuerico, venise de lîngă Udine, ca pietrar şi se stabilise în țară. Mircea, destul de mic de talie, cu picioare strîmbe, cu ochi scotocitori, era destul de greu de caracterizat. Sentimental şi foarte labil, capabil uneori să-şi asume riscuri dînd dovadă de curaj, iar alteori prudent pînă la laşitate. Povestea cu haz tot felul de pățanii, din care era imposibil să desluşeşti care era adevărul şi care minciuna. Nu se putea conta pe spusele lui, dar ne era la toți simpatic.

Cu mine, eram acum doisprezece.

După ce am făcut cunoştință cu cei pe care nu-i cunoşteam încă, am ridicat şi eu pretenția să fie luat şi Colea Ungureanu, de care nu înțelegeam să mă despart. Cum toți îl cunoşteau mai de mult de la Baia Sprie, au fost de acord.

Eram deci treisprezece, prea mulți ca să ne mai gîndim la ascunzătoarea din bolta galeriei de la Rainer şi se cerea găsirea unei soluții potrivite numărului. Cîteva săptămîni a urmat o adevărată perioadă de investigare metodică a minei. N-a rămas colț necercetat.

Fiecare, în măsura în care puteam să ne sustragem de la muncă, de unul singur sau cîte doi, porneam prin abataje în căutarea mai ales a acelor galerii abandonate şi prăbuşite parțial, care nu mai erau exploatate. Nădăjduiam să cădem pe vreo galerie părăsită, care să aibă acces spre abatajele unde lucrau civilii. Aceste expediții erau extrem de periculoase, abatajele părăsite de ani de zile în care ne angajam prezentînd riscul permanent de prăbuşiri. Scările, suitorile, cofrajele, grinzile şi stîlpii de susținere, chiar acolo unde păreau intacte şi la locul lor, erau inutilizabile. Lemnul era putred şi la prima atingere se năruia, de multe ori declanşînd un fel de reacție în lanț, o serie de prăbuşiri succesive, care te puteau prinde şi strivi sub ele sau puteau înfunda galeria în urma ta, tăindu-ți retragerea. Fiecare din noi a avut în această perioadă tot felul de pățanii şi aventuri, din

care numai norocul ne-a ajutat să scăpăm teferi.

Cu frica în sîn, înaintam prin cîte o astfel de galerie, cînd cățărîndu-ne pe grinzile şi rocile nesigure, cînd tîrîndu-ne pînă şi pe burtă prin cîte o gaură, acolo unde totul era prăbuşit în jur şi galeria părea înfundată.

De zeci de ori ni s-a părut că, în fine, am descoperit o deschidere spre galeriile unde lucrau civilii şi de tot atîtea ori speranța ni s-a spulberat, cînd după alți cîțiva metri constatam că trecerea era definitiv blocată.

În fiecare zi, către sfîrşitul şutului, ne întîlneam pe galeria unde mi se întîmplase accidentul cu vagonetul care îmi strivise degetele de la picior, unde scria „Pericol de moarte“. Nimeni nu ne deranja pe această galerie. Aici ne puneam reciproc la curent cu rezultatele cercetărilor din acea zi şi hotăram planul pentru şutul următor.

Părea o treabă fără sfîrşit şi totuşi, într-o bună zi, am epuizat toate posibilitățile. Nu mai rămăsese nici un loc neexplorat şi totul fusese în zadar.

Paralel cu această activitate, care ne-a costat multe emoții şi energie consumată inutil, am mai pornit şi o campanie intensă pentru cîştigarea unor surse de informații, şi deci pentru a stabili legături cu muncitorii civili.

Continuam să întreținem relațiile cu Şimi Rujinski şi cu gardianul cu care mă aflam în termeni buni. Fără să le dăm ceva de bănuit despre intențiile noastre, de cîte ori aveam ocazia să stăm de vorbă cu ei, aduceam conversația în aşa fel ca să aflăm cîte ceva despre topografia zonelor la care noi nu aveam acces, atît din mină, cît şi de afară, de cealaltă parte a porții şi gardului lagărului.

Încet, încet, punînd cap la cap cu multă răbdare aceste fragmente de informații, ajunsesem să ne facem o imagine destul de reală despre terenul şi paza din jurul lagărului.

Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiind la cabinetul medical, primea deseori vizita gardianului de serviciu care se plictisea cînd unul din schimburile de deținuți era în mină, iar celălalt dormea şi în lagăr se aşternea liniştea.

În timpul acestor vizite, Mache angaja discuția cu gardianul respectiv pe diverse teme; mai întîi despre chestiunile de serviciu (bolnavii din infirmerie, lipsa de medicamente etc.), deviind apoi treptat spre subiecte mai delicate, despre tratamentul ce ni se aplica, despre măsurile inumane şi despre regimul comunist în general. În acelaşi timp căuta să-i inspire încredere gardianului în discreția lui.

Tatonînd astfel terenul cu fiecare din ei, ajunsese în scurtă vreme să

constate că unul din gardieni era foarte receptiv la punctele de vedere expuse de el. Relațiile cu el progresau de fiecare dată, pînă cînd plutonierul Cuhart s-a „demascat“ şi s-a stabilit şi o încredere reciprocă totală. Cuhart era profund anticomunist şi abia aştepta şi el, nenorocitul, ca şi noi, să vină americanii! În 1953, lumea era în general convinsă că va începe războiul cu ruşii. Cuhart i-a declarat lui Mache că, în ziua în care va simți că se apropie deznodămîntul, va deschide poarta lagărului, ne va preda armele de la corpul de gardă şi va porni alături de noi.

Cuhart ne-a făcut servicii enorme, prevenindu-ne din vreme despre intențiile şi măsurile administrației, dar ținîndu-ne la curent şi cu situația politică. Prevenit, n-a avut relații decît cu Mache, urmînd astfel să-l punem la adăpost de riscul de a fi turnat.

Despre relațiile lui cu Mache n-am ştiut decît noi, cei din complotul de evadare, ceea ce, totuşi, mai tîrziu s-a dovedit a nu fi fost suficient ca măsură de precauție. Voi reveni la timpul potrivit cu toate detaliile. Cu toată încrederea care se stabilise, Mache nu i-a vorbit niciodată despre evadare, încercînd să afle de la el, pe căi ocolite, tot ce ne-ar fi putut fi util în această privință. Prea ar fi fost să ne dăm legați pe mîinile lui!

Un alt succes în domeniul informațiilor l-a avut Ion Pantazi, stabilind o legătură cu inginerul civil al minei. Din păcate, acesta îşi făcea rar apariția în mină. Cu toate astea şi el ne–a adus servicii.

Cel mai mare succes l-a avut însă George Sarry, care şi-a încercat norocul cu mecanicul de la compresoare.

Cum am explicat mai la început, compresoarele de aer se aflau într-o breşă spațioasă, la orizontul –100, pe galeria lungă cam de o mie şase sute de metri, dintre cele două corfe. Cînd intram sau ieşeam din şut, treceam pe lîngă această breşă, care era despărțită de galerie printr-un grilaj de fier, prevăzut cu o portiță, încuiată pe durata trecerii noastre. În breşă era lumină electrică şi de fiecare dată vedeam silueta mecanicului civil care se ocupa de maşini, dar care niciodată nu se apropia de grilajul despărțitor. George Sarry a făcut o încercare. A scris pe o foaie de hîrtie că sîntem deținuți politici, că sîntem ținuți într-o izolare totală şi îi cerea să ne ajute. Îi propunea să ne lase din cînd în cînd cîte un ziar într-una din conductele care erau stivuite pe galerie, în dreptul sălii compresoarelor. La ieşirea din mină, pe drumul de întoarcere, a aruncat bilețelul printre gratii, la picioarele mecanicului. Întreprinderea era riscantă, mecanicul putînd preda mesajul gardienilor.

A doua zi, la intrarea în şut, George Sarry a căutat în țeava indicată de

el în bilet. În gura țevii era pusă o piatră. A scos-o băgînd mîna mai adînc şi a găsit ziarul Scînteia.

În acest fel s-a stabilit o cutie poştală care a funcționat cu regularitate, fără ca Sarry să fi ajuns să vorbească sau măcar să-l cunoască la față pe mecanic. Mai mult: într-o bună zi, pe marginea ziarului a găsit scrise ştiri cu mențiunea că au fost ascultate la posturile străine de radio: Radio Londra şi Europa Liberă. Bineînțeles că şi despre această legătură n-a mai ştiut nimeni, în afară de grupul nostru. Informațiile erau difuzate mai departe, de la om la om, respectînd aceleaşi reguli de prudență (adică nu în aceeaşi zi) pentru ca în cazul în care ar fi ajuns la urechile Politicului, să nu-i fie uşor să descopere sursa. Ziarul era ars în mină şi nu era adus niciodată în lagăr.

Prin acest mecanic reuşisem să fim mereu alimentați cu ştiri şi la curent cu situația politică internațională, hrana cea mai de preț a deținuților.

Şi tot datorită lui, Mache a putut salva şi viața a doi deținuți. Nicu Enescu şi încă un camarad al nostru se aflau internați în infirmerie cu congestii pulmonare, într-un moment cînd cabinetul nostru medical nu mai dispunea de nici un fel de medicamente. De o lună de zile, lipsea pînă şi vata! Soarta bolnavilor atîrna de cota de medicamente, care nu mai sosea.

Printr-un bilet pus în țeava de pe galerie, mecanicul a fost întrebat dacă ar putea să ne procure penicilină. La următoarea poştă, am primit răspunsul pozitiv, dar omul nu avea bani. După două zile de corespondență, s-a găsit soluția. Afară erau lipsuri de tot felul, iar mecanicul ne-a scris că dacă i-am putea da cîteva cearceafuri, el le-ar putea valorifica şi cu banii ar cumpăra penicilină. S-a trecut în grabă la fapte.

Dindelegan, deținutul care răspundea de magazia de efecte, a fost convins de Mache să ne ajute. Iată cum: decontarea cearceafurilor reformate se făcea după metoda întrebuințată de magaziile unităților militare. Fiecare cearceaf trecut la reformă se justifica prin prezentarea celor două tivuri de la capete. S-a luat deci un cearceaf bun, care a fost tăiat în fîşii de cîte trei–patru centimetri lățime, iar Titi Spînu, croitorul lagărului, le-a tras cîte un tiv la maşină. S-au realizat astfel vreo zece perechi de fîşii tivite, reprezentînd justificarea pentru tot atîtea cearceafuri reformate. În locul lor, Dindelegan ne-a dat zece cearceafuri noi din magazie, care au luat imediat drumul minei, ascunse de noi prin pantaloni sau în sîn. Au fost înfundate în conducta de pe galeria compresoarelor, iar a doua zi George Sarry a găsit, în locul lor, flacoanele de penicilină.

În cîteva zile, cei doi bolnavi erau puşi pe picioare.

Într-una din zile, pe cînd ne aflam în lagăr, iar celălalt schimb abia intrase în şut de cîteva ore, s-au auzit bătăi în poarta de acces spre mină. Era unul din mină care bătea în poartă ca să-i fie deschisă şi striga să fie chemat de urgență doctorul.

A trecut un timp pînă ce a venit ofițerul de serviciu, singurul care avea dreptul să deschidă poarta. Împreună cu gardianul, au intrat patru deținuți, purtînd pe brațe pe un al cincilea, pe care nu l-am putut recunoaşte. Era plin de sînge şi gemea slab. A fost dus la cabinetul medical, unde Mache s-a ocupat de el. Am aflat că era vorba de Ion Băcescu, unul din tinerii din lotul lui Gică Muşat, care venise cu mine de la Piteşti.

Băcescu lucra singur ca rulător la o breşă de steril. Punîndu-şi lampa de carbid pe jos ca să-i lumineze locul de muncă, n-a băgat de seamă că din peretele de rocă atîrna fitilul de la încărcătura unei găuri care nu explodase. Acest lucru se întîmpla destul de frecvent, fie din cauza fitilului defectuos, fie din cauza explodării mai întîi a unei găuri alăturate, care reteza fitilul de la altă încărcătură, întrerupîndu-i arderea.

În timp ce Băcescu încărca cu lopata materialul steril într-o roabă, capătul fitilului se aprinsese de la flacăra lămpii şi, arzînd pînă la focos, declanşase explozia. Norocul lui Băcescu a fost că detunătura nu a provocat prăbuşiri. Gaura fiind perpendiculară în roca masivă, a funcționat ca o adevărată țeavă de armă, toată împuşcătura țîşnind înapoi spre Băcescu, care se afla la vreo trei metri distanță, cu fața spre explozie.

Totuşi, burajele din lut amestecat cu nisip, pulverizate de detunătură, l-au împroşcat de sus pînă jos. Băcescu lucra numai în chiloți şi toată pielea feței, pieptului, brațelor şi picioarelor îi fusese ciuruită de aceste particule minuscule. Din miile de găurele ca înțepăturile de ac, cu toate că superficiale, tîşnise sîngele. Suflul exploziei îl trîntise la pămînt, unde rămăsese fără cunoştință din cauza şocului, pînă ce alergaseră alți camarazi, alarmați de detunătură. Partea cea mai gravă s-a constatat la cabinetul medical, cînd şi-a revenit din şoc: îşi pierduse complet vederea la amîndoi ochii.

Timp de cîteva săptămîni a fost îngrijit cu un devotament extraordinar de Mache şi de Paul Iovănescu, după ce acesta din urmă ieşea din şut. Încet, încet, datorită tratamentului lui Mache, şi-a recăpătat vederea. Iar Paul pierdea zilnic cîteva ore lîngă patul lui, extirpîndu-i pietricelele de sub piele cu vîrful unui bisturiu şi cu o pensetă. Treabă migăloasă pe care Paul o făcea cu o răbdare fără seamăn. În cele din urmă, amîndoi doctorii au avut satisfacția să-l vadă iar pe Băcescu sănătos, care s-a ales cu cîteva

cicatrici pe față şi cu pieptul care-i părea pistruiat, din cauza micilor pietricele rămase şi care se vedeau prin transparența pielii.

Cum am mai spus, sub pretextul neîndeplinirii planului, timp de aproape două luni, am fost băgați în mină şi duminicile, tura de zi nemaiputîndu-se schimba în această perioadă cu tura de noapte.

După cîteva săptămîni de muncă, fără zi de odihnă, mai ales cei din schimbul de noapte, începusem să ne resimțim. Eram extenuați şi foarte mulți se îmbolnăviseră, ajunşi la capătul puterilor. Rezultatele muncii noastre erau tot mai slabe şi, cu toate că administrația remarcase acest lucru, presiunea continua.

În această perioadă, comandantul ne-a strîns într-o zi în curtea lagărului şi ne-a ținut un discurs cam în termenii următori: „Dacă duminica următoare, în loc de cei douăzeci şi şapte de vagoneți de minereu care reprezintă planul de producție zilnică, faceți un efort suplimentar şi produceți patruzeci şi doi de vagoneți, vom reuşi să acoperim restanțele față de cifrele planului şi vă promit (şi-a dat chiar cuvîntul de onoare) că nu veți mai intra duminicile în mină.“

Abia mai tîrziu am aflat că de fapt planul era de mult realizat, iar eforturile la care eram supuşi erau pentru a obține o cît mai mare depăşire a producției, ceea ce reprezenta pentru membrii administrației lagărului prime în bani la sfîrşitul lunii.

Propunerea comandantului a stîrnit discuții aprinse în lagăr.

Cu toate că, în halul de extenuare în care ne găseam, toți ne doream mai presus de orice o zi de odihnă, opiniile erau împărțite. Cam jumătate din deținuți au fost de părere ca duminica următoare să facem efortul cerut, pentru a obține mult dorita zi de odihnă promisă de căpitan.

Ceilalți nu împărtăşeau acest punct de vedere, considerînd că dacă vom produce patruzeci şi doi de vagoneți de minereu într-un şut, nu vom face decît să dovedim administrației că această performanță este posibilă şi o dată precedentul creat, ni s-ar putea cere să realizăm zilnic această cantitate. De această părere eram şi eu.

Cîştig de cauză au avut însă primii, iar noi am cedat. Argumentul decisiv a fost acea duminică de odihnă promisă, salvatoare pentru cîțiva din camarazii noştri mai slabi şi bolnavi, care erau la limita extremă a puterilor lor fizice. Într-adevăr, continuarea muncii în acelaşi ritm şi fără întrerupere, lor le putea fi fatală.

Am hotărît deci să acceptăm propunerea comandantului.

În duminica respectivă, s-a muncit în disperare, iar la sfîrşitul şutului ne-am întors în lagăr sleiți de puteri, dar mulțumiți totuşi fiindcă reuşisem să predăm cei patruzeci şi doi de vagoneți.

Toată săptămîna care a urmat, ne-am resimțit din cauza efortului, dar ne mîngîiam cu gîndul că ne vom recupera din forțe în duminica liberă, cînd ne vom putea odihni şi se va putea realiza şi schimbarea echipei de zi cu cea de noapte.

În fine, a venit şi duminica mult aşteptată, în care urma să fim lăsați în pace şi să ne putem trage sufletul.

Şi totuşi, la ora obişnuită, a început să bată toaca şi gardienii au început să ne îndemne ca de obicei, răcnind, să ne grăbim să ieşim din barăci ca să intrăm în mină. Ne-am adunat cu toții la poartă, dar am refuzat să intrăm în mină, explicînd gardienilor că comandantul ne promisese ziua liberă. Gardienii ne-au răspuns că nu primiseră nici un fel de dispoziție în acest sens.

Cu toate că atmosfera era cam încordată, am refuzat să intrăm în mină pînă ce nu vine comandantul. Unul din gardieni a ieşit pe poartă şi peste cîteva minute a venit cu ofițerul de serviciu, care şi el ne-a spus că n-a primit nici un fel de ordin şi că nu-l poate întreba pe comandant, deoarece plecase la Baia Mare.

Deținuții au început să vocifereze şi tensiunea a crescut într-atît, încît ofițerul de serviciu i-a strigat ostaşului din turnul de pază de deasupra noastră să încarce arma; ceea ce a şi făcut. Momentul devenise critic, ofițerul acuzîndu-ne de revoltă.

Ne dădeam seama că sub acest pretext ar fi putut face uz de armă împotriva noastră şi, o dată ireparabilul produs, tot ei ar fi judecat şi justificat actul.

Vociferările şi tumultul s-au mai temperat, cu toate că am refuzat mai departe să ne luăm lămpile şi să intrăm în mină. Cîțiva deținuți mai ponderați au început să discute cu ofițerul, în numele nostru.

Se făcuse linişte şi toți ascultam.

Ofițerul, care luase un ton împăciuitor, ne-a explicat că fără ordin, el nu poate lua nici o hotărîre. Că probabil comandantul, chemat cu treburi la Baia Mare, în graba plecării, uitase să-i comunice hotărîrea pe care o luase în privința noastră. Ne-a cerut să-i înțelegem situația şi ne-a propus următoarea soluție: să intrăm în mină, el promițîndu-ne că-l va contacta pe comandant de îndată ce se va întoarce şi că dacă acesta va confirma spusele noastre, vom fi scoşi din mină.

Neavînd încotro, am acceptat tranzacția, cu toate că povestea plecării comandantului ni se părea cusută cu ață albă.

Am ținut însă să subliniem ofițerului că intrăm în mină pentru a dovedi că nu ne răsculăm, dar că nu vom munci, aşteptîndu-l pe comandant să-şi onoreze cuvîntul dat, lăsîndu-ne ziua liberă.

Lumea s-a mai calmat şi am intrat în mină.

O dată ajunşi la orizontul nostru, ne-am oprit chiar în fața corfelor, unde galeria era foarte largă şi înaltă şi ne-am aşezat pe grinzile depozitate de-a lungul pereților. Cei doi gardieni care se aflau cu noi n-au făcut nici o încercare de a ne obliga să plecăm spre locurile de muncă. Asistaseră la scena de la suprafață şi se temeau de vreo reacție pe care n-ar fi putut-o stăpîni. Nici chiar cei cîțiva turnători din schimbul nostru n-au plecat la muncă.

O bună bucată de vreme, încă sub imperiul excitației celor petrecute în lagăr, au mai continuat discuțiile, dar încetul cu încetul, oboseala şi-a spus cuvîntul şi fiecare şi-a găsit un loc mai comod şi mai toți am început să moțăim.

Cam după o oră a coborît o corfă şi, din ea, plutonierul Şeremet (Tămîie), cu încă doi gardieni. Turbat de furie, a început să răcnească să ne apucăm de lucru, amenințîndu-ne cu proces de sabotaj, cu condamnarea la moarte, cu trimiterea noastră în lanțuri la Aiud etc.

Cîțiva din deținuți au încercat să parlamenteze cu el şi să-i explice că-l aşteptăm pe comandant. N-a acceptat nici o discuție şi văzînd că nu ne împrăştiem spre locurile de muncă, s-a calmat brusc, a scos un carnet şi un creion din buzunar şi a cerut celor care nu vor să muncească şi sînt capii revoltei şi instigatorii, să treacă de-o parte, iar ceilalți, care sînt „conştienți“, să se ducă să-şi vadă de treabă.

A urmat un moment de ezitare, s-au mai auzit nişte proteste şi s-au produs primele defecțiuni. Primii care au rupt rîndurile au fost cei cîțiva turnători care şi-au luat lămpile şi au plecat spre abataje. În acest timp, Tămîie a început să promită că administrația nu va ține seama de greşeala pe care au făcut-o unii deținuți, care s-au lăsat induşi în eroare de cîțiva instigatori.

Treptat, rîndurile noastre au început să se rărească.

Istoviți, şi fizic şi nervos, cu convingerea că administrația e în stare să ia cele mai drastice măsuri de represalii şi că orice rezistență e inutilă, oamenii au pornit resemnați spre locurile lor de muncă. Mai întîi cîte unul, apoi în grupuri mici, aşa încît în cîteva minute, hala mare din fața corfelor

s-a golit.

Tămîie nu-şi mai încăpea în piele de mîndrie pentru succesul repurtat şi mai ales pentru teama pe care o inspirase. Privea satisfăcut, cu mîinile în şold, cum deținuții se retrăgeau spre galerii şi abataje.

Totuşi, cîțiva rămăseseră aşezați pe nişte grinzi, chiar lîngă corfă. Cînd s-a întors şi a dat cu ochii de noi, mai întîi nu i-a venit să creadă, apoi, bănuitor, chiar prudent, ne-a întrebat, cu un ton foarte neutru, ce e cu noi, de ce stăm. I-am spus şi noi foarte liniştit că, avînd cuvîntul de onoare al comandantului că azi nu vom fi puşi la muncă, nu vom munci.

A rămas un moment nedumerit, apoi, tot calm, ne-a cerut să-i predăm mărcile. Fiecare din noi, la intrarea în mină, îşi lua de pe un tablou numerotat care se găsea la poartă o plăcuță de tablă pe care era imprimat numărul lui.

I le-am predat şi Tămîie a plecat, fără să mai spună o vorbă, să-şi facă tura prin mină.

Am aflat de la băieți că în ziua aceea s-a arătat foarte înțelegător, ca niciodată, n-a forțat pe nimeni la muncă, n-a răcnit şi n-a înjurat.

După ce şi-a terminat inspecția, a venit iar la puț şi, trecînd pe lîngă noi, care nu ne mişcasem din loc, ne-a spus cu un ton aproape amical şi chiar zîmbind: „Ei! Cred că v-a trecut necazul şi vreți să vă vedeți de treabă.“

Caranica i-a răspuns că nu avem de gînd să revenim asupra hotărîrii noastre şi că noi contăm pe cuvîntul comandantului. Stăpînindu-şi furia, Tămîie ne-a spus: „Treaba voastră, numai să nu vă pară rău!“

S-a urcat în corfă şi a dispărut.

Noi am rămas tot şutul aşezați sau culcați pe grinzile noastre, fumînd şi sfătuindu-ne. Ştiam că de aici înainte ne va aştepta greul, dar eram toți hotărîți să mergem pînă la capăt.

Din păcate nu-mi amintesc numele tuturor celor care au refuzat lucrul în acea zi şi nici numărul exact (nouă sau unsprezece?). Cei de care-mi amintesc sînt: părintele Sebastian Popescu (popa Scai), Alexandru Caranica, Nicolae Ungureanu (Colea), Dică Petre (văru’ Dică), Dumitru Ciubotaru (Mitică țiganu’), Gheorghe Gache, Tiberiu Hentea (Tibi) şi cu mine.

Am stabilit cu toții să rămînem fermi pe poziția noastră şi să nu ne lăsăm provocați în nici un fel. Ştiam că administrația era foarte sensibilă la refuzul de a munci, fiindu-i teamă de o generalizare a fenomenului. Cei veniți de la Baia Sprie aveau încă vie în memorie soarta preotului Şerban.

Preotul, după ani de puşcărie şi muncă grea în mină, îşi ruinase complet sănătatea. Ajuns într-o stare de slăbiciune extremă şi bolnav de ficat, ceruse să fie trimis la penitenciar. Ceruse acest lucru ani de zile în şir, nu numai direcției lagărului, dar şi diverselor comisii de inspecții M.A.I. care se tot perindau pe la Baia Sprie. În sprijinul cererii lui, invoca şi constatarea cabinetului medical, fişa lui medicală atestînd boala de ficat şi starea fizică ce-l făcea inapt de muncă. De fiecare dată i se spunea că i se va examina cazul şi că va fi trimis la penitenciar cu primul lot de inapți. Lunile însă treceau, sănătatea preotului devenea tot mai precară şi puterile îl lăsau. Cînd într-o zi au fost strigați deținuții inapți pentru a fi trimişi cu duba către penitenciare, pe listă nu figura numele preotului Şerban.

Ajuns la capătul răbdării şi puterilor, a doua zi, preotul a refuzat să mai intre în mină. Toate presiunile făcute asupra lui (intimidări, promisiuni, amenințări şi în final carceră) n-au dat nici un rezultat. Preotul n-a cedat. În cele din urmă, ofițerul politic a decis că nu va mai intra în mină, va rămîne ca inapt la suprafață şi va presta corvezi uşoare în lagăr, pînă ce va fi trimis cu următoarea dubă la penitenciar.

Succesul obținut de preotul Şerban şi mai ales faptul că administrația cedase, risca să devină un precedent periculos pentru viitorul muncii forțate la care erau supuşi deținuții politici. Mulți deținuți se găseau într-o stare fizică asemănătoare celei a preotului, mulți erau bolnavi şi reuşita preotului a făcut să le încolțească în minte ideea să-i urmeze exemplul.

Despre noua stare de spirit din lagăr, ofițerul politic era informat prin turnătorii, care, la Baia Sprie, ocupau toate posturile-cheie (în biroul tehnic, pontatori, brigadieri, maiştri etc.).

La scurt timp după ce preotul Şerban fusese lăsat la suprafață, într-una din zile, gardianul de serviciu l-a chemat de la bucătărie unde, împreună cu alți inapți şi infirmi, curăța cartofi, şi l-a pus la altă corvoadă, şi anume să consolideze țăruşii care, legați între ei cu un fir de sîrmă, delimitau zona interzisă, ce se întindea pînă la următorul gard de sîrmă ghimpată al incintei lagărului. Trebuia să pună cîteva pietre în jurul fiecărui țăruş. Preotul s-a apucat de treabă sub supravegherea gardianului. După un timp, acesta din urmă a plecat spre bucătărie. Cum a trecut de colțul barăcii, s-a auzit o rafală de pistol automat şi apoi strigăte de alarmă.

Deținuții de la corvezi ca şi cei din schimbul de noapte care dormeau au ieşit din barăci să vadă ce se întîmplase. Lîngă unul din țăruşi, zăcea preotul Şerban într-un lac de sînge, iar ostaşul din turnul de pază cel mai apropiat care trăsese rafala bătea alarma.

În cîteva clipe lagărul s-a umplut de gardieni, în frunte cu ofițerul politic. Deținuții au fost închiși în barăci şi n-au mai avut voie să părăsească dormitoarele.

Cînd a intrat în lagăr schimbul care lucrase în mină şi au fost descuiate barăcile, urmele dramei dispăruseră. Corpul preotului fusese ridicat şi pe locul unde căzuse fuseseră aruncate cîteva lopeți de nisip. Singurul lucru neobişnuit: paza fusese întărită, iar la intrarea schimbului următor în mină, a asistat de data aceasta şi ofițerul de serviciu.

Reveniți din consternarea care domnise la început, deținuții începuseră să murmure şi să-l apostrofeze pe ofițer, acuzînd administrația de crimă.

Cînd ofițerul îngrijorat că nu reuşeşte să mențină disciplina a început să răcnească ordine, să-i acuze de revoltă şi le-a spus că preotul Şerban fusese împuşcat în timp ce încerca să evadeze, deținuții au început să-l huiduiască. Pînă la urmă, deținuții au intrat în mină, dar liniştea n-a fost restabilită, toți vorbind în gura mare de asasinat şi crimă contra umanității.

A doua zi, cînd deținuții din lagăr l-au recunoscut într-unul din turnurile de pază pe ostaşul care trăsese în preotul Şerban, au început să-l huiduiască. Din ziua aceea, nu l-a mai văzut nimeni; a fost retras din pază şi s-a aflat că a fost mutat la altă unitate.

Tot în acea zi, un alt ostaş din turnul de pază de la poartă, prinzînd momentul cînd nu se afla în apropiere nici un gardian, i-a interpelat pe cîțiva deținuți care treceau prin curtea lagărului şi le-a spus că ei, ostaşii, nu avuseseră nici un amestec în asasinarea preotului, că totul fusese premeditat şi aranjat între ofițerul politic şi ostaşul care trăsese. S-a aflat şi de la alți gardieni că tot ofițerul politic dăduse ordin ca preotul să fie pus să aşeze pietrele din jurul țăruşilor de la gard, fără ca gardianul să fie pus la curent cu planul de asasinat.

Încercarea ofițerului politic de a deghiza crima într-o tentativă de evadare era cusută cu ață albă. Starea fizică a preotului pleda de la început împotrivă. I-ar fi fost imposibil să treacă prin gardul de sîrmă ghimpată şi să escaladeze apoi gardul de aproape cinci metri înălțime. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să încerce o evadare, direct sub ochii ostaşului din turnul de pază.

De altfel nici nu mai era nevoie de alte argumente pentru a infirma teoria politicului. Evidența se arăta chiar la locul crimei: preotul fusese omorît pe loc de rafala trasă şi căzuse în interiorul curții şi nu dincolo, în zona interzisă. Soldatul trăsese fără nici un fel de somație prealabilă.

În zilele următoare, au apărut la Baia Sprie mai mulți ofițeri care au

anchetat cazul.

Au stat de vorbă cu deținuții, au cules informații şi au dat de înțeles că vor întocmi un raport obiectiv asupra celor întîmplate şi că vinovații vor fi traşi la răspundere. Singurul rezultat vizibil pentru deținuți a fost înlocuirea ofițerului politic.

Sfîrşitul tragic al preotului Şerban a lăsat însă o puternică impresie în memoria deținuților de la Baia Sprie, care deseori îşi reaminteau toate amănuntele celor întîmplate.

Eu n-am făcut decît să le reproduc pe cele pe care le-am reținut din povestirile lor şi nădăjduiesc că alții vor aduce amănunte suplimentare care să ajute la reconstituirea datelor, faptelor şi numelor, pentru a restabili cîndva întregul adevăr.

Am făcut această digresiune de la firul povestirii, pentru că şi noi ne aflam acum pe o poziție periculoasă: refuzasem să muncim, ca şi preotul. E drept că refuzasem lucrul numai în acea zi, că argumentul nostru era „cuvîntul comandantului“ şi că eram mai mulți. Şansele ca administrația să ne însceneze o piesă similară celei căreia îi căzuse victimă preotul Şerban erau mult mai reduse. Totuşi, ne dădeam seama că păşisem pe un teren periculos.

Pînă la sfîrşitul şutului nu s-a mai întîmplat nimic şi nimeni nu s-a mai ocupat de noi.

Cînd am ieşit din mină împreună cu tot schimbul, ne-am dus fiecare în dormitorul nostru. Singura măsură de prevedere pe care o puteam lua în aşteptarea evenimentelor era să ne îmbrăcăm cît mai gros, pentru eventualitatea carcerei. Fiecare ne-am pus cîte un pulover pe piele (pe sub cămaşă, ca să nu se vadă) iar pe deasupra cîte un cojoc. În carceră erai băgat fără haine groase şi speram că luîndu-ne cojoacele nu vor observa că avem şi pulovere pe sub cămăşi.

În fine, ne-am auzit strigat numele. Am fost adunați în curtea lagărului, încolonați şi conduşi de un gardian către baraca din fața cabinetului medical. Spre nedumerirea noastră, am fost introduşi într-o cameră cam de trei metri pe trei, care avea geamurile acoperite cu un strat de vopsea neagră şi care servea de magazie. Era plină cu cizme vechi de cauciuc, reformate. Am fost încuiați şi gardianul a plecat. Eram convinşi că situația era provizorie.

N-am aşteptat mult şi şi-a făcut apariția ofițerul politic.

În cîteva vorbe ne-a spus că pentru a ne învăța minte sîntem pedepsiți

să stăm o lună la „neagra“ (aşa era numită camera din cauza geamurilor vopsite şi opace) cu regim de penitenciar. Adică, izolaţi de ceilalţi, cu hrana redusă şi un sfert de oră de plimbare pe zi, sub supravegherea gardianului. Ni se va aduce şi o tinetă în cameră.

Nu ne venea să credem! În loc de pedeapsă, era o recompensă.

În starea de epuizare în care ne aflam, visul nostru permanent, care devenise un fel de obsesie, era să ne putem odihni, să dormim. Ameninţarea cu raţia de mîncare de penitenciar, cu toate că redusă, nu-şi atingea scopul. Pentru noi, mîncarea cădea pe planul doi şi un astfel de regim de o lună de zile ni se părea o adevărată binecuvîntare.

Pentru a nu-i da de bănuit politicului cît de mulţumiţi eram, am început să protestăm, invocînd din nou „cuvîntul comandantului“ şi plîngîndu-ne de nedreptatea care ni se făcea. Satisfăcut, politrucul a plecat trîntind uşa şi gardianul a încuiat-o.

Noi am mai păstrat cîteva minute tăcerea pînă ce ofiţerul a părăsit baraca, după care am dat frîu liber veseliei care ne cuprinsese.

După emoţiile prin care trecusem în aşteptarea realizării celor mai sumbre prevederi, destinderea nervoasă parcă ne-a luat oboseala cu mîna şi discuţiile, glumele şi rîsetele nu mai conteneau. Cînd euforia s-a mai calmat, ne-am amenajat camera. Am împrăştiat mormanul de cizme vechi pe podea. S-a făcut un strat de aproape un metru, elastic, pe care ne-am tolănit ca pe un divan. Lumină ne venea de la un bec din tavan, iar căldura de la o sobă, care nu putea fi alimentată decît de pe coridor.

După închidere, camarazii noştri din cele patru dormitoare ale barăcii puneau lemne pe foc, iar prin gaura cheii de la uşa noastră ne împingeau, una cîte una, ţigări.

Tot prin uşă ne ţineau la curent cu ultimele noutăţi din lagăr şi eventualele ştiri aflate în mină.

Primele două zile am dormit în neştire. Ne trezeam numai cînd ni se aducea mîncare, fie raţia oficială cu care venea gardianul, fie cea pe care ne-o aducea Mircea Vueric, care confecţionase în atelierul mecanic din mină o cheie potrivită cu care ne deschidea uşa.

După ce am mai recuperat din restanţele de somn şi odihnă, ziua ne-o petreceam în discuţii nesfîrşite. Mitică Ciubotaru ne cînta cîntecele lui de inimă albastră.

Alecu Caranica începuse să-şi tricoteze un pulover cu andrelele aduse tot de Mircea Vueric. Din tot felul de ciorapi şi pulovere vechi şi rupte, pe care le deşirase, recuperase firele scurte şi inutilizabile, împreună cu Dică

le scărmănase şi torsese din nou lîna.

După trei zile, cînd ne obişnuisem cu ideea că timp de o lună de zile viaţa noastră nu va mai fi tulburată de alte măsuri, am primit vizita politrucului. Poate că numai privindu-ne sau poate informat de turnători şi-a dat seama că apreciase greşit măsura luată împotriva noastră.

Privirea i s-a oprit asupra cîtorva dintre noi, care fiind perforatori şi ajutori de perforatori, aveam dreptul să purtăm părul de trei centimetri lungime. Privilegiul fusese acordat tot de el, pentru a ademeni şi alţi deţinuţi spre aceste meserii.

Sub pretextul că acum ne găsim la regim de penitenciar şi nu la muncă, ne-a spus să ieşim afară ca să fim tunşi. Eram patru sau cinci în această situaţie, printre care şi Alecu, Colea, Mitică şi cu mine. Ne-a dus pînă lîngă poarta lagărului, în faţa lămpăriei, unde era şi frizeria şi l-a strigat pe Peceriţă (lipoveanul turnător, fost preşedinte de Gospodărie agricolă, de care am mai vorbit). I-a spus să vină cu maşina de tuns. Peceriţă s-a executat şi s-a apropiat de mine, care eram primul.

Cu toate că nu ţineam deloc la cei trei centimetri de păr şi cu toate că hotărîsem să nu reacţionez la nici un fel de provocare, cînd i-am văzut figura spînatecă şi graba slugarnică de a executa ordinul, mi-am pierdut cumpătul. Am făcut un pas înapoi şi i-am spus ofiţerului că nu mă las atins de un turnător şi i-am cerut să ne dea nouă maşina că ne vom tunde noi unul pe altul. Ofiţerul a răcnit la mine că nu se poate şi i-a dat din nou ordin lui Peceriţă să mă tundă. I-am spus atunci lui Peceriţă să nu îndrăznească să se apropie de mine. După o scurtă ezitare, a mai făcut un pas şi a ridicat maşina de tuns. I-am dat peste mînă şi maşina i-a căzut pe jos.

În clipa următoare am fost şi eu trîntit la pămînt de un pumn în ochi. Mă lovise plutonierul Văcaru, care era ofiţer de serviciu şi asista la scenă. Cînd m-am ridicat am fost imediat înşfăcat de Văcaru şi, din ordinul ofiţerului politic, am fost băgat într-una din carcerele din spatele lămpăriei. Mi-a luat cojocul, dar n-a observat puloverul.

Cum am mai spus, carcera era un fel de gheretă din scînduri, în care nu puteai sta decît în picioare. Pentru a o face şi mai incomodă, pe pereţii ei interiori fuseseră bătute mai multe rînduri de sîrmă ghimpată. În felul acesta nu puteai sta nici rezemat. Acoperiş nu avea, aşa că zăpada care căzuse se transformase din cauza moinei din timpul zilei într-un fel de mocirlă, amestecată cu pămîntul de pe jos.

La început nu i-am simţit toate neajunsurile, fiind încă încălzit de ciocnirea care avusese loc.

Mai întîi a început să mă supere ochiul, care se umflase, îmi lăcrima şi mă durea. Dar nici nu apucasem bine să mă liniştesc şi am auzit din nou paşi apropiindu-se. În carcera de alături a fost închis Colea. Cînd gardianul s-a îndepărtat, mi-a povestit ce se întîmplase. După ce fuseseră tunşi şi duşi din nou la „neagra“, venise iar politicul şi le spusese să se ducă la dormitoarele lor, fiindcă i-a iertat de restul pedepsei. Colea nu voise să plece, spunînd că refuză să fie iertat. Aşa ajunsese şi el la carceră.

Cele două carcere fiind una lîngă alta, am putut sta de vorbă şi ziua ne-a trecut mai uşor. Colea reuşise să păstreze şi nişte ţigări, din care mi-a aruncat şi mie pe deasupra pereţilor carcerei, lipsa de acoperiş avantajîndu-ne.

Către seară însă, a început să se lase ger. Cînd tocmai ne gîndeam la noaptea nu prea plăcută care ne aştepta şi începusem să tropăim ca să ne mai încălzim, am auzit o voce şoptindu-ne numele. Era popa Scai, care se strecurase neobservat printre barăci pînă lîngă carceră. În clipa următoare mi-a căzut în cap scurta de dimie a popei, căptuşită cu blană de miel. Şi lui Colea i-a aruncat un cojoc şi apoi a dispărut.

Dar n-a trecut mult şi a apărut şi Dică Petre, care ne-a aruncat cîteva bucăţi de pîine.

Ajutorul camarazilor a fost salutar. Mai ales cojoacele, fără de care nu ştiu ce s-ar fi ales de noi pînă la ziuă. Şi aşa, a doua zi dimineaţă eram complet rebegiţi, iar picioarele nu ni le mai simţeam în bocanci, cînd gardianul ne-a scos din carceră şi ne-a spus să ne pregătim să intrăm în mină cu schimbul de zi.

Eram aşa de îngheţat şi sleit de puteri din cauza şederii în picioare o zi şi o noapte, încît i-am spus lui Colea că, indiferent ce se va întîmpla, nu voi intra în mină. Mă voi duce în dormitor şi mă voi culca. Ceea ce am şi făcut. Şi Colea s-a dus să se culce la el în baracă.

După frigul tras, căldura din dormitor m-a toropit, aşa că am adormit imediat, Nu ştiu cît timp a trecut, dar din somnul greu în care căzusem, m-a trezit un gardian care mă scutura de umăr: „Îmbracă-te şi hai cu mine!“

M-am dezmeticit şi mi-am zis că gluma se îngroaşă, gîndind că e vorba iar de carceră. Într-adevăr, gardianul pe care îl urmam, se îndrepta spre carceră. Dar, ajuns în dreptul lămpăriei, în loc s-o ia la stînga, a mers tot înainte spre poarta de ieşire din lagăr. A descuiat-o şi, de partea cealaltă, un alt gardian, cu pistolul în mînă, mi-a spus s-o pornesc încet, încet, fără să întorc capul.

Nu m-am putut împiedica să nu mă gîndesc la soarta preotului Şerban

şi mă simţeam mergînd ca mielul la tăiere.

La vreo treizeci de metri de poarta lagărului, era o vilă (probabil fostă particulară) unde acum se aflau birourile administraţiei. Noi o botezaserăm „căsuţa cu zorele“. Spre ea mi-a spus gardianul să mă îndrept. În faţa celor cîteva trepte de la intrare, era oprită o motocicletă cu ataş, cu număr militar, plină de noroi. Cînd mi-a spus să urc treptele, gîndurile negre ce mi le făcusem mai înainte s-au spulberat. Totuşi, nu mă puteam dumiri asupra intenţiilor ce le aveau cu mine.

Am fost introdus într-o cameră cu gratii la fereastră. Două birouri cu cîte un scaun erau singurul mobilier. Gardianul mi-a spus să mă aşez la cel din fund şi să aştept. A ieşit apoi, încuind uşa în urma lui.

Rămas singur, primul gest pe care l-am făcut (gest reflex de puşcăriaş) a fost să cercetez biroul. În primul sertar am găsit ziarul Scînteia din ziua respectivă. O adevărată comoară pentru noi! L-am lăsat însă la locul lui, neştiind ce se va întîmpla cu mine.

După cîteva minute de aşteptare, uşa s-a descuiat şi a intrat un căpitan, în uniforma forţelor armate şi nu a M.A.I.-ului. Avea petlițele şi epoleţii negri şi semnele unităţilor de blindate. După cizmele murdare de noroi, am dedus că el venise cu motocicleta pe care o văzusem afară. Nu-mi puteam imagina ce să aibă de-a face cu mine un ofiţer M.F.A.

Prima surpriză a fost că mi-a spus bună ziua, ceea ce mi-a trezit reminiscenţe de bună creştere şi m-a făcut să mă simt prost, fiindcă nu schiţasem nici un gest la intrarea lui. Pe securişti evitam să-i salutăm, fiindcă ne pretindeau s-o facem cu formula „Să trăiţi“, ceea ce refuzam; cît despre ei, nici vorbă să ne salute. De data asta, am răspuns şi eu cu bună ziua.

După ce şi-a pus dosarul pe care-l avea sub braţ pe celălalt birou, s-a aşezat şi a început să mă privească atent, dar şi oarecum stingherit. Am tras concluzia că nu avea rutina contactului cu deţinuţii.

Prima întrebare pe care mi-a pus-o, pe un ton politicos şi cu o nuanţă de omenie pe care n-o mai întîlnisem de mult, a fost: „Eşti bolnav, domnule Ioanid?“

I-am răspuns că nu şi abia după aceea mi-am dat seama de ce îmi pusese întrebarea. Pentru cineva care nu era obişnuit cu aspectul deţinuţilor, apăream într-adevăr ca un om bolnav. Paloarea caracteristică, pielea pergamentoasă a feţei, hainele vărgate, peticite şi ponosite, la care se adăuga o barbă de cîteva zile, ar fi fost suficiente pentru a justifica întrebarea. Dar, pe lîngă astea, cele douăzeci şi patru de ore de carceră în

frig îşi mai puseseră şi ele amprenta, iar spre completarea portretului, mai aveam şi un ochi învineţit şi umflat. Căpitanul a insistat şi m-a întrebat de ce arăt aşa.

Cu un ton înverşunat, i-am spus că datorită tratamentului la care sîntem supuşi, şi în cîteva vorbe, i-am povestit tot ce se întîmplase în ultimele zile. Pe măsură ce vorbeam, îmi dădeam seama că pe de o parte nu-i venea să creadă că spun adevărul, iar pe de altă parte aspectul meu îmi confirma spusele. Cînd i-am descris carcera cu sîrmă ghimpată în care stătusem, s-a indignat şi mi-a spus că aşa ceva nu-i posibil şi că încerc să abuzez de buna lui credinţă. Am protestat spunîndu-i că ceea ce relatez este purul adevăr şi poate fi uşor verificat, dar că nu-mi fac nici o iluzie şi ştiu dinainte că va ţine partea administraţiei.

A stat un moment pe gînduri şi apoi m-a întrebat: „Eşti dispus să-ţi iei răspunderea să pui pe hîrtie tot ce mi-ai povestit?“

La răspunsul meu afirmativ, mi-a pus în faţă o coală de hîrtie şi un toc. Pe cele două pagini ale colii, am înşirat toate abuzurile la care eram supuşi în general şi cele pe care le suferisem în special în ultimele zile. Am pomenit de isprava comandantului cu bucătarii culcaţi pe zăpadă, de pumnul dat de plutonierul Văcaru şi de carcera cu sîrmă ghimpată.

Am semnat decalaraţia şi i-am dat-o.

A luat-o, a citit-o, a pus-o în dosar şi mi-a spus că, dacă ceea ce am scris este adevărat, vor fi luate măsurile necesare, iar dacă cele declarate sînt false, voi suporta consecinţele.

I-am replicat că n-am spus decît adevărul, dar că nu cred că ni se va face dreptate.

„Îţi promit că mă voi ocupa personal de acest caz şi vei vedea că se va face dreptate!“

Mi s-a părut că a rostit aceste vorbe cu toată sinceritatea.

Apoi mi-a spus că misiunea lui la Cavnic e cu totul alta şi mi-a cerut să-i răspund la cîteva întrebări. În fine, m-am lămurit de ce fusesem adus la „căsuţa cu zorele“. Era vorba de un supliment de anchetă. Căpitanul fiind de la serviciul de informaţii al armatei.

Voia să ştie ce relaţii avusesem în rîndurile armatei, ce militari cunoscusem şi ce informaţii cu caracter militar primisem de la ei şi transmisesem mai departe vărului meu George Boian care la rîndul lui le comunicase mai departe în străinătate.

La răspunsul meu că nu avusesem relaţii cu nici un fel de militar din noua armată şi că nu cunoşteam decît cîţiva ofiţeri din vechea armată, acum

deblocați, interogatoriul s-a prelungit mai bine de o oră, devenind tot mai insistent, dar civilizat. Cînd a văzut că ancheta bate pasul pe loc, căpitanul mi-a înşirat pe birou vreo douăzeci–treizeci de fotografii de indivizi în uniformă şi m-a întrebat dacă recunosc pe cineva.

Am remarcat imediat figura unui plutonier-major, de loc din comuna Ilovăţ, unde mă născusem şi trăisem şi eu, pînă la exproprierea din 1949.

Însă pentru a intra în temă, va trebui mai întîi să fac o incursiune în trecut. În primăvara lui 1944 am fost recrutat, urmînd ca în toamna aceluiaşi an să fiu încorporat, lucru care nu s-a mai întîmplat din cauza ocupării ţării de către ruşi. De unde pînă atunci fusesem nerăbdător să-mi fac armata şi să plec cît mai repede pe front, în 1945 m-am grăbit să profit de dreptul de a-mi amîna stagiul militar, fiind student. În 1948, fiind exmatriculat din facultate, amînarea pentru studii n-a mai fost valabilă şi am primit ordinul de încorporare. Cum cei cu „originea socială nesănătoasă“ erau încorporaţi în unităţi de muncă (D.G.S.M.) nu ştiam cum să scap din această situaţie.

Atunci şi-a făcut apariţia plutonierul-major din fotografia pe care mi-o prezenta acum căpitanul anchetator. Nu-l cunoşteam, dar mi-a spus că ducîndu-se pe acasă, la Ilovăţ, aflase la Primăria din sat că primisem ordin de încorporare. De aceea, întorcîndu-se la serviciu, în Bucureşti, se informase de adresa mea şi venise să se ofere să mă ajute. Lucra la un Comisariat Militar din Bucureşti şi era în măsură să facă acest lucru, vrînd să se revanşeze astfel pentru ajutorul pe care şi eu îl dădusem familiei lui.

Mi-am amintit atunci că la începutul războiului el fusese primul rănit din sat. Vestea rănirii lui a coincis cu altă nenorocire pentru familia lui: le arsese casa. Am luat atunci hotărîrea să-i ajutăm şi i-am donat familiei lemnele necesare pentru construcţia unei case noi, angajînd şi zidarii şi dulgherii pentru lucru. După ce ieşise din spital şi venise în permisie acasă, eu plecasem la Bucureşti la liceu, aşa că nu l-am văzut. Apoi fusese tot timpul pe front, iar la sfîrşitul războiului se reangajase în armată, aşa că n-apucasem să-l cunosc personal niciodată.

Recunoştinţa lui m-a salvat din încurcătură. Prin relaţiile pe care le avea, mi-a făcut mutarea la Comisariatul unde lucra, mi-a eliberat un livret militar şi mi-a adus şi fişa mea de la serviciul de evidenţă al Comisariatului, pe care am distrus-o. În felul acesta nu mai figuram în fişierul lor şi nu mai puteam fi chemat la armată, în schimb puteam prezenta la orice eventual control un livret militar în perfectă ordine.

Cu plutonierul-major Gheorghiţă am rămas în relaţii pînă la arestarea

mea în 1952. Ne întîlneam din cînd în cînd, fie în oraş la o bere, fie venea să-mi facă o vizită acasă, niciodată însă la Comisariatul la care lucra. Relaţiile cu o „bestie moşierească“ l-ar fi compromis grav în acea epocă. La arestarea mea în 1952, avusesem posibilitatea, profitînd de un moment de neatenţie a securiştilor care veniseră să mă ridice, să fac să alunece în dosul unei biblioteci livretul meu militar.

Punîndu-mi-se acum în faţă poza lui Gheorghiţă, primul gînd mi-a fost că livretul fusese găsit şi aşa ajunsese Securitatea să creadă că între el şi mine exista o legătură. Totuşi, căpitanul anchetator nu-mi vorbise în acest context decît de informaţii militare şi nu de situaţia mea militară.

Mult timp nu aveam de gîndit şi orice ezitare a mea ar fi fost remarcată. Negînd că l-aş cunoaşte, mi-am făcut socoteala că n-aş face decît să întăresc suspiciunile. Poate călăuzit de instinct, poate numai întîmplarea m-a făcut să exclam foarte natural, punînd degetul pe poza lui Gheorghiţă: „Pe ăsta îl cunosc!“

Foarte interesat, căpitanul şi-a tras scaunul în faţa biroului meu şi mi-a cerut detalii: în ce împrejurări l-am cunoscut, ce realţii am avut cu el?

Fără să pomenesc absolut nimic de povestea cu livretul, i-am spus că îl cunoşteam fiindcă era din aceeaşi comună cu mine şi că mă întîlnisem întîmplător cu el în Bucureşti, prin anul 1950. Mă văzusem cu el de mai multe ori şi stătusem de vorbă la un pahar de bere, amintindu-ne de locurile noastre natale. Chestiuni militare nu discutasem cu el niciodată. De altfel, informaţiile cu caracter militar din mesajele transmise de George Boian în străinătate şi care făcuseră obiectul procesului în care fusesem şi eu implicat datau dinaintea întîlnirii mele în Bucureşti cu plutonierul-major Gheorghiţă.

După încă un timp de anchetă insistentă, acest ultim argument al necorespondenţei datelor (George Boian fusese arestat în 1949, iar eu îl întîlnisem pe Gheorghiţă abia un an mai tîrziu, în 1950), a părut să fie edificator, şi căpitanul mi-a cerut să dau o declaraţie scrisă, în care să rezum tot ce spusesem pînă atunci.

În timp ce scriam, a ieşit din cameră, lăsîndu-mă singur. Am profitat să scot Scînteia din sertarul biroului şi s-o ascund pe cracul pantalonului, avînd grijă s-o împăturesc în aşa fel ca să nu foşnească în timpul mersului. Rămînea riscul percheziţiei la întoarcerea în lagăr, dar tentaţia ziarului era prea mare.

Cînd am terminat declaraţia, a intrat şi căpitanul, care m-a asigurat din nou că se va ocupa de ceea ce scrisesem în prima declaraţie. Apoi m-a luat

în primire acelaşi gardian care mă adusese şi tot cu pistolul în spate m-a dus pînă la poarta lagărului unde m-a predat.

Cum am ajuns în dormitor, am ascuns ziarul într-o saltea şi m-am dus să-l caut pe Colea, care dormea în baraca lui. I-am spus tot ce mi se întîmplase şi am încercat să găsim împreună explicația anchetei şi cum ajunsese Securitatea să descopere că-l cunoşteam pe plutonierul-major Gheorghiță.

Va trebui să anticipez, fiindcă explicația am avut-o abia unsprezece ani mai tîrziu, în 1964, cînd am fost eliberat.

În 1952, după ce fusesem arestat, timp de mai multe zile Securitatea pusese locuința mea sub supraveghere şi toate persoanele care veniseră să mă viziteze, neştiind că fusesem ridicat, fuseseră legitimate. Într-una din acele zile, venise şi acest Gheorghiță, care nu aflase de arestarea mea.

Revăzîndu-l în 1964, cînd am fost pus în libertate, mi-a povestit că fusese întrebat despre relațiile pe care le avea cu mine şi declarațiile lui coinciseseră cu cele date de mine la Cavnic. Astfel, bănuielile Securității că mi-ar fi furnizat secrete şi documente militare s-au stins şi Gheorghiță n-a avut nimic de suferit, chestiunea livretului militar neieşind niciodată la iveală.

Făcînd bilanțul, ancheta căpitanului s-a dovedit a fi pozitivă din punctul nostru de vedere, nu numai în ce-l privea pe Gheorghiță, dar ne-a dat posibilitatea să avem în mînă un ziar întreg, lucru prețios pentru noi şi greu de înțeles pentru cei care n-au trăit niciodată în izolarea de lume şi evenimente cum era cazul nostru. Cel mai important efect însă şi la care nu ne aşteptam, l-am înregistrat în chiar după-amiaza aceea, cînd ofițerul de serviciu a dat ordin ca sîrma ghimpată din carcere să fie scoasă.

Căpitanul se ținuse de cuvînt!

Faptul că nici Colea, nici eu nu intrasem în mină în ziua aceea, a fost trecut cu vederea şi n-a avut nici o urmare, iar începînd de la sfîrşitul acelei săptămîni, nu s-a mai intrat în mină duminicile.

Probabil că acest lucru s-a datorat acțiunii noastre, combinate cu fericita întîmplare a sosirii căpitanului tocmai în acel moment.

Un timp, am putut chiar remarca o oarecare îmblînzire în atitudinea administrației față de noi, presiunea în muncă s-a redus, oamenii nu mai erau pedepsiți pentru orice fleac sau pretext, iar cabinetul medical a căpătat mai multă autoritate în privința scutirilor de muncă şi internărilor în infirmerie a celor bolnavi.

Această acalmie, chiar dacă nu a durat decît cîteva săptămîni, ne-a

prins bine şi ne-a ajutat să ne mai refacem forțele. Primele semne ale primăverii, cu nopți mai puțin friguroase şi zile însorite, ne-au mai înseninat şi ele sufletele. Cînd, după unsprezece ore de stat în bezna minei, ieşind la suprafață, dădeam acum de puțină căldură şi cer senin, în loc de zăpadă şi ger, ne simțeam parcă mai puțin istoviți şi mai optimişti.

La prima nouă repartizare a echipelor la locurile de muncă, am simțit însă şi mîna ofițerului politic. Toți cei care refuzaserăm să muncim şi fuseserăm închişi la „neagra“, am fost repartizați la cele mai proaste şi periculoase locuri de muncă.

Alecu Caranica, Dică Petre şi cu mine am fost trimişi să perforăm la breşele de steril din abatajul galeriei Iosif-Nord. În acest abataj, fără nici un fel de sistem de aerisire şi unde nu se făcea nici un pic de curent, gazele de la explozii dăinuiau aproape tot şutul.

La cîteva zeci de metri de noi, la capătul abatajului, a fost trimis Colea, să perforeze la înaintare. În acel fund de sac, concentrația de gaze şi lipsa de oxigen erau şi mai mari. Flacăra lămpii de carbid abia pîlpîia, iar roca filonului de pe Iosif-Nord era cea mai dură din toată mina. Schimbînd cîte cinci sfredele şi cu mare chin, Colea nu reuşea să perforeze găuri mai lungi de treizeci de centimetri.

Colea şi Văru’ Dică suportau cel mai greu toxicitatea din abataj, avînd dureri de cap permanente. După cîteva zile de lucru în acest mediu toxic, ne-a dipărut complet pofta de mîncare, fasolea şi rația de marmeladă ne provocau arsuri insuportabile şi resimțeam o permanentă stare de uşoară greață.

Ofițerul politic îşi lua revanşa!

Din fericire, de cînd venise primăvara, în săptămîna în care lucram în schimb de noapte, ziua ne-o petreceam în curtea lagărului şi ne mai dezintoxicam, respirînd aerul curat de munte.

Într-una din zilele acelei primăveri, cu toată vremea senină şi soarele blînd de afară, eu dormeam în patul meu din baracă. Fusesem scutit de cabinetul medical, iar schimbul meu era în mină, aşa că eram singur în tot dormitorul. Din cauza unui panarițiu care mă chinuise cîteva zile, Mache îmi făcuse o incizie la un deget, de la care trebuise să-mi scoată şi unghia. După incizia care dăduse drumul la puroi, uşurat de durerea şi zvîcniturile din deget, mă culcasem şi adormisem tun.

La un moment dat, prin somn, am auzit uşa deschizîndu-se şi paşi pe duşumele. Am simțit chiar că cineva se aşază pe patul meu şi, fără să mă trezesc complet, mi-am zis că se întorseseră băieții din mină. Chiar mă

gîndeam, trăgîndu-mi pătura peste cap şi încercînd să mă cufund din nou în somn, că timpul trecuse prea repede şi că aş mai fi dormit.

Cineva m-a scuturat însă de umăr şi am auzit o voce care-mi spunea ceva. Am crezut mai întîi că e vreunul din camarazi, care avea chef de glume, dar cînd am început să percep sensul vorbelor, am întors capul încă buimac de somn şi am văzut o uniformă de gardian. M-am dezmeticit şi l-am recunoscut pe gardianul cel cumsecade, cu care ne simpatizam. Era vesel şi repeta mereu acelaşi lucru: „Scoală, c-a murit tătucu! S-a dus în… !“ Era 5 martie 1953 şi aşa am aflat că a murit Stalin.

La început nu mi-a venit să cred, dar gardianul m-a asigurat că e adevărat, că se anunţase la radio. În simplitatea lui se bucura din toată inima şi-mi spunea cu convingere: „Acum scăpaţi şi voi de puşcărie şi vă duceţi acasă!“

I-am mulţumit pentru veste şi i-am spus să fie totuşi prudent şi să n-o mai spună nimănui, ca să nu rişte să fie turnat.

M-am îmbrăcat repede şi m-am dus la Mache să-i împărtăşesc ştirea. Cunoscîndu-l pe gardian, care nu prezenta garanţii nici de prea mult discernămînt, nici de seriozitate, am rămas neîncrezători şi am hotărît să păstrăm secretul informaţiei pînă la sosirea celor din mină.

Cum au ieşit din mină, am făcut tura celor pe care-i ştiam că se ocupă cu informaţiile şi au legături cu muncitorii civili.

Mitucă nu avusese o ocazie favorabilă ca să poată sta de vorbă cu artificierul Rujinski, dar i se păruse că acesta îi făcuse un semn cu mîna la plecare.

Popa Scai remarcase că Tămîie nu-şi făcuse obişnuita inspecţie în acea zi, iar unul din gardienii de la corfă, care era foarte sever de obicei, se arătase foarte indiferent la mersul muncii în mină. Ba mai mult, intrase tam-nisam în vorbă cu el, punîndu-i o serie de întrebări personale: de unde este originar, pentru ce era condamnat şi la cîţi ani?

Nici Enescu, la rîndul lui, nu putuse schimba nici o vorbă cu maistrul civil, care fusese tot timpul însoţit de un gardian. Deci nimic concret, doar cîteva semne neobişnuite, dar concludente.

Peste alte douăsprezece ore însă, la ieşirea următorului schimb din mină, totul avea să se lămurească: Într-adevăr, Stalin murise!

Toate aşteptările de mai bine s-au dovedit neîntemeiate însă, şi speranţele legate de dispariţia tiranului, deşarte. S-a remarcat totuşi un timp, o oarecare delăsare şi nehotărîre în atitudinea şi măsurile administraţiei. În lupta noastră pentru supravieţuire, zi cu zi, erau bune şi

astea!

La cîteva zile după moartea lui Stalin, şi-a făcut apariţia o comisie formată din vreo patru–cinci inşi, toţi îmbrăcaţi civil.

Timp de cîteva ore, cît au stat în incinta lagărului, au avut o comportare foarte stranie.

Era duminică şi amîndouă schimburile erau la suprafaţă. Majoritatea deţinuţilor erau în curte, profitînd de vremea frumoasă. Unii stăteau de vorbă plimbîndu-se la soare printre barăci, alţii se aşezaseră pe jos pe cîte o bucată de lemn, pămîntul fiind încă jilav, în urma zăpezii care tocmai se topise.

Numai în dreptul barăcii unde se afla cabinetul medical, era un taluz în pantă, unde pămîntul se mai zvîntase şi dăduse iarba. Aici, cînd erau liberi, îşi făcuseră obiceiul să se strîngă macedonenii. Aşezaţi în cerc, pe călcîie, le auzeai de la distanţă vorba repezită în dialectul lor armânesc.

Gardienii nu se vedeau şi nu-şi mai găseau de lucru prin curte, vînînd deţinuţii pentru cine ştie ce corvezi inutile, cum făceau de obicei. Stăteau şi ei de vorbă la poarta lagărului, în faţa camerei de gardă.

Cei patru sau cinci civili, probabil de la Ministerul de Interne, se împrăştiaseră prin curtea lagărului şi se plimbau printre grupurile de deţinuţi, observînd atmosfera , nevrînd în mod vădit să dea impresia unei inspecţii cu caracter oficial, administrativ. Căutau chiar cîte un pretext banal, ca să intre în vorbă cu deţinuţii, ca şi cum ar fi fost nişte simpli vizitatori într-o localitate turistică, gata să-şi facă relaţii printre localnici.

Succes prea mare nu aveau, fiindcă în mod ostentativ nu erau băgaţi în seamă, şi deţinuţii îşi continuau discuţiile, făcînd abstracţie de prezenţa lor. Simţind atmosfera, erau tot mai intimidaţi şi mai stingheriţi.

Unul din ei se apropiase de grupul macedonenilor de pe tăpşanul cu iarbă şi chiar se aşezase pe un butuc, lîngă ei. Nimeni n-a părut că-i observă prezenţa, discuţiile urmîndu-şi cursul. După un timp, neînţelegînd nimic din graiul lor, nu ştia cum să se scoale şi să plece, fără să-şi piardă faţa.

Mă aflam tocmai în dormitorul meu, cînd unul din civili şi-a făcut apariţia. Cînd a intrat pe uşă, compunîndu-şi o figură amabilă şi degajată, a spus bună ziua. I s-a răspuns la fel, fiecare văzîndu-şi mai departe de treabă. Eram vreo cinci în dormitor, printre care preotul Costache (bucovineanul) care stătea pe patul lui şi îşi cîrpea cămaşa. Faţă de liniştea care se lăsase, civilul a avut un moment de ezitare, dar apoi i s-a adresat popii, întrebîndu-l ce face.

— Îmi cîrpesc cămaşa, i-a răspuns popa, cosînd înainte.

Văzînd că nu se înfiripă conversația, l-a întrebat dacă se poate aşeza pe patul lui. Popa i-a făcut loc, spunîndu-i:

— Nu-i al meu, e al statului.

Hotărît să intre în vorbă cu orice preț, civilul a continuat efortul. Dialogul, cu răspunsurile laconice ale preotului Costache, care în tot acest timp îşi cosea înainte cămaşa, a fost cam următorul:

— Ce meserie aveți?

— Miner.

— Cum, întotdeauna ați fost miner?

— Nu!

— Ce-ați fost … înainte?

— Preot!

— Şi, ce condamnare aveți?

— Cincisprezece ani. (Nu mai țin minte exact la cîți ani fusese condamnat părintele Costache.)

— Pentru ce fapte ați fost condamnat?

— Pentru că m-am rugat la Dumnezeu în biserică să ne scape de Ana Pauker!

Civilul s-a sculat şi fără a mai spune vreo vorbă a ieşit din dormitor.

Tot lagărul a rîs de răspunsul popii.

După cîteva ore de stat printre noi, civilii au plecat aşa cum veniseră, fără să ne putem da seama de scopul vizitei lor. Dacă, aşa cum bănuiam, veniseră să facă un sondaj al stării de spirit a deținuților, cred că raportul pe care l-au înaintat a fost clar.

Vreau să menționez aici un fapt ciudat, care s-a petrecut tot într-una din zilele acelei primăveri.

Pe creasta muntelui care domina lagărul, au apărut într-o zi două siluete. Cîțiva deținuți care se aflau în curte le-au remarcat întîmplător. Din cauza distanței n-au putut distinge alte detalii, decît că cei doi purtau în spate ranița şi că privind în jos spre lagăr, au dus la ochi, fie binocluri, fie aparate fotografice. Între timp însă, au fost observați şi de unul din ostaşii din turnurile de pază, care a dat alarma. Cele două siluete au dispărut după muchia de stînci, în pădure.

Ştirea s-a răspîndit în lagăr, dar pînă să prind şi eu de veste şi s-apuc să ies din baracă, cei doi s-au făcut nevăzuți. În schimb am putut urmări efectele alarmei care se dăduse: vreo zece–cincisprezece soldați înarmați, desfăşurați în trăgători, au început să urce povîrnişul muntelui. Panta, mai

întîi lină, dar apoi tot mai abruptă, se termina la poalele unui perete de stîncă. Acolo s-a terminat şi urmărirea, peretele de stîncă, de cel puțin două sute de metri înălțime, fiind inaccesibil.

Niciodată n-am aflat cine fuseseră cei doi şi ce urmăriseră.

Pentru noi însă, cei care plănuiam evadarea, reacția unității de pază în momentul alarmei a fost un prilej de comentarii nesfîrşite.

Numărul ostaşilor disponibili care au plecat în urmărire, timpul care le-a trebuit pentru a intra în acțiune şi mai ales planul de organizare a urmăririi, care nu ni s-a părut prea bine pus la punct, au fost discutate sub toate aspectele. Pe lista informațiilor, pe care trebuia să le colectăm, s-a mai înscris astfel un punct: paza exterioară. Urma să încercăm să aflăm efectivul ostaşilor din unitatea de pază, cîți din aceştia se găseau în posturi la un moment dat şi cîți rămîneau în acelaşi timp disponibili. De asemenea, unde erau cazați şi armamentul de care dispuneau. O bună parte din aceste informații le-am putut afla concomitent cu celelalte pregătiri pentru evadare, care-şi urma cursul. Începusem chiar să grăbim aceste pregătiri, o dată cu venirea primăverii.

După ce explorasem fără succes toate galeriile şi abatajele abandonate, în căutarea unei căi posibile de ieşire spre galeriile unde lucrau muncitorii civili, ne concentrasem un timp atenția asupra galeriei dintre cele două corfe. Cea pe care o parcurgeam zilnic la intrarea şi ieşirea din mină, din care porneau ramificațiile galeriilor unde lucrau civilii şi care erau închise cu grilaje de fier şi lacăte la ora trecerii noastre. Am abandonat însă ideea de a înlătura aceste obstacole pentru a pătrunde în galeriile civililor, cînd am aflat că nu exista altă ieşire spre exterior. Şi minerii civili utilizau aceeaşi singură cale de ieşire din mină ca şi noi, cu singura deosebire că, în loc să coboare la galeria Rainer (de unde noi ne continuam drumul pe jos încă un kilometru şi jumătate pînă în lagăr), ei urcau mai departe cu corfa pînă la suprafață. Această porțiune din parcursul minerilor civili, cuprinsă între stația Rainer (unde coboram noi) şi punctul unde corfa atingea suprafața, ne era complet necunoscută.

Prin cei cîțiva civili cu care unii din noi aveam contacte, am încercat să aflăm cum se prezenta situația pe această porțiune de puț şi mai ales la gura lui, la suprafață. Lucru foarte greu, deoarece întrebările nu puteau fi puse direct, pentru a nu le da nimic de bănuit asupra intențiilor noastre. Abia către sfîrşitul lui aprilie, punînd cap la cap toate frînturile de informații culese, ne-am putut face o oarecare idee în această privință. Spun oarecare,

pentru că certitudinea datelor obținute n-am avut-o, unele informații fiind nesigure, altele contradictorii.

În acea primăvară, s-a mai petrecut un eveniment demn de remarcat; pentru mine şi cei veniți de la Jilava, inedit, pentru cei de la Baia Sprie, deja cunoscut, pe care de altfel cred că l-au şi provocat prin permanentele lor reclamații: a început să funcționeze „cantina“.

Am povestit cum la sfîrşitul fiecărei luni, după ce din salariul care apărea pe statele de plată se scădeau toate reținerile, primeam un bon ştampilat, pe care era înscrisă suma neto în lei de care puteam dispune pentru cumpărături. De cînd se înființase lagărul de la Cavnic, în fiecare lună, administrația adusese țigări, pe care deținuții le cumpărau cu aceste bonuri. Numai țigări. La Baia Sprie li se aduceau şi diverse alimente: unt, marmeladă, halva, zahăr, peşte sărat şi chiar alte produse cum ar fi săpun, pastă de dinți, uneori ciorapi şi cămăşi.

În limbajul de lagăr, camera dintr-una din barăci, unde o singură zi pe lună se distribuiau aceste alimente, purta numele de cantină. Printre curiozitățile semnalate la cantina de la Baia Sprie, şi despre care am aflat de la cei veniți de acolo, a fost apariția unor produse care au stîrnit uimire în lagăr. Astfel, s-au pus în vînzare lădițe cu heringi afumați, import din Danemarca, unt din Olanda şi chiar saci cu zahăr tos pe care scria „Made in England“. Mai mult decît straniu pentru acea vreme (1950–1951), cînd în magazinele şi piețele din țară domnea cea mai cumplită sărăcie, lipsind pînă şi cele mai obişnuite mărfuri din producția autohtonă. Cu timpul s-a aflat şi explicația fenomenului.

Printre puținele tranzacții comerciale încheiate în acea perioadă cu Vestul, regimul de la Bucureşti era interesat în achiziționarea de maşini şi produse tehnice şi industriale, țările „capitaliste“ condiționînd acest livrări de cumpărarea de către România şi a unor bunuri de larg consum, excedentare pe piețele occidentale. Am aflat chiar de la oamenii care lucraseră în acest domeniu şi care acum se aflau printre noi în închisoare, că unele din aceste produse proveneau din tranzacțiile ruşilor cu occidentul şi că ruşii, prin operații de clearing, le plasau României. Zahărul englezesc şi untul olandez apăreau astfel în alimentele din țară la prețuri mult mai ridicate decît prețurile aceloraşi produse indigene. Pentru sărăcia populației ele reprezentau un lux inaccesibil şi nu se vindeau. Cum însă Alimentara respectivă trebuia să-şi realizeze planul de vînzare, ingeniozitatea şi inițiativa responsabilului magazinului rezolvau problema în cel mai perfect

spirit al principiilor „pieței libere“. Bineînțeles, dacă întîmplarea făcea să fie în apropiere lagărul de muncă de la Baia Sprie!

Aşa fusese cazul cu Alimentara din Baia Mare, al cărei destoinic responsabil intrase imediat în legătură cu administrația lagărului şi îi livrase marfa nevandabilă. Rezultatul: responsabilul a putut în acest fel raporta îndeplinirea planului de vînzări.

Membrii administrației lagărului s-au bucurat de înlesniri la aprovizionare la Alimentara respectivă, fiind anunțați din vreme cînd apăreau anumite produse şi obținîndu-le fără neplăcerile statului la coadă. Iar deținuții, care tot n-aveau ce face cu banii (bonurile), cumpărau oricum tot ce se aducea la cantină, chiar dacă era scump. Ca să nu mai vorbim de plăcerea contactului cu „Lumea liberă“, cînd mîncau unt din Olanda şi zahăr din Anglia. Deci, toată lumea mulțumită!

Dar să revin la Cavnic, unde la sfîrşitul lui martie, s-a deschis cantina. N-am avut însă parte decît de produse indigene. Poate chiar prea indigene! Posesori de bani în bonuri, cred că erau cam o treime din noi, iar eu şi Caranica eram printre cei bogați, datorită geodei peste care dădusem şi care ne ajutase să avem mari depăşiri de normă. Probleme prea mari la alegerea cumpărăturilor n-am avut. Singurul lux pe care mi l-am permis a fost un săpun de toaletă şi trei perechi de ciorapi gri de bumbac. Săpunul, întrebuințat cu economie, m-a ținut vreo patru luni şi mi-a mai oferit o alternativă la săpunul de puşcărie care, cum spuneam noi, mirosea a cîine mort. Ciorapii, supuşi condițiilor din mină, nu rezistau. Săptămîna şi perechea! Dar măcar în aceste trei săptămîni am scăpat de obiele. Restul articolelor erau raționalizate: cincizeci de grame de unt, o sută de grame de halva şi vreo patru–cinci bucăți de rahat de persoană. Am luat din fiecare, iar de restul banilor, țigări.

Cu toate că țigara era cel mai prețuit articol pentru deținuți, nu ştiu să se fi întîmplat vreodată ca cineva să aibă ce fuma, iar altul să rabde. Fiecare fuma de la fiecare şi, dacă țigările se terminau pînă la următoarea „cantină“, toți răbdam. Toți nefumătorii, posesori de bonuri, la sfîrşitul lunii cumpărau țigări pentru fumători.

Cu distribuirea rațiilor şi colectarea bonurilor de plată de la deținuți era însărcinat un plutonier. Porția fiecăruia o punea pe o bucată de hîrtie de sac de ciment. Marea atracție a constituit-o untul. Unii nu mai văzuseră unt de luni de zile, dar marea majoritate, de foarte mulți ani. Cînd, împreună cu cei din baraca mea, mi-am luat rația, am plecat direct spre dormitor, unde fiecare din noi şi-a invitat la patul lui cîțiva camarazi care nu avuseseră

bonuri în acea lună. Urma să ne înfruptăm din bunătățile luate de la cantină. Prin împărțire însă, porția fiecăruia devenea un fel de doză homeopatică, aşa că masa cu invitați avea un caracter mai mult simbolic. Totuşi, ideea că vom simți gustul untului ne făcea mare plăcere. Fiecare făcuse rost de pîine de la bucătărie.

Cum am băgat însă în gură prima bucată de pîine, cu un vîrf de cuțit de unt pe ea, am simțit că mi se face rău. În acelaşi timp, şi din alte grupuri adunate pe paturile vecine, s-au pornit exclamații de scîrbă. Untul mult dorit era unt de oaie!

Gustul şi mirosul puternic de oaie erau insuportabile. Majoritatea nu l-am putut mînca. În schimb, o mică minoritate a fost avantajată; de două ori avantajată: a mîncat şi unt, şi pe săturate, primind şi porțiile noastre. Macedonenii au colectat tot untul, neînțelegînd cum de puteam noi disprețui un produs al animalului lor sacru, oaia. Pînă la urmă am făcut şi noi haz de necaz. Cîteva zile mai tîrziu însă, macedonenii s-au revanşat.

PAŞTELE LA CAVNIC

Paştele în acel an a căzut în primele zile ale lunii aprilie. În sîmbăta Paştelui am lucrat în mină în schimb de zi. De fapt, nimeni n-a lucrat aproape nimic, iar gardienii nu s-au arătat pe galerii. Nici Tămîie nu şi-a făcut apariția.

Către sfîrşitul şutului, cu mult înainte de ora obişnuită la care se dădea semnalul de oprire a lucrului, deținuții au început să coboare din abataje pe galeria principală şi să se îndrepte spre hala cea mare din fața corfelor. Popa Scai anunțase că va ține o slujbă şi vestea fusese transmisă din om în om, pînă la cele mai îndepărtate locuri de muncă.

Cei doi gardieni, văzînd mulțimea de deținuți, care, fără să fi primit vreun ordin, se scurgea în şiruri neîntrerupte spre locul unde se aflau ei, în fața corfelor, au încercat să-şi impună autoritatea, strigîndu-ne să ne întoarcem la locurile noastre de muncă. Ne-au amenințat chiar că vor raporta numele celor care nu se supun ordinului, pentru a fi pedepsiți. Amenințările n-au avut nici un efect. Deținuții continuau să vină, fără să-i bage în seamă. I-am văzut atunci cum erau pe punctul să intre în panică, crezînd probabil că e vorba de vreo revoltă. Popa Scai şi cîțiva deținuți le-au explicat că nu avem intenții rele, că am părăsit mai devreme locurile de muncă pentru a sărbători Paştele.

Văzîndu-ne paşnici, gardienii s-au liniştit în privința noastră, cu toate că erau vizibil intimidați de mulțimea din jurul lor. Au mai încercat să argumenteze că dacă vine cineva în inspecție vom avea neplăceri. De fapt se temeau de venirea vreunui superior, care i-ar fi făcut pe ei responsabili de indisciplina noastră. Dar nimeni nu s-a mai ocupat de ei, pentru că începuse slujba.

Sub bolta înaltă de la corfă, a început să răsune glasul preoților. Un singur bec slab lumina încăperea, făcînd şi mai impresionantă atmosfera, cu umbrele noastre care se reflectau pe pereții de stîncă. Toți ne stinseserăm lămpile şi ascultam emoționați slujba celor cinci sau şase preoți: părintele

Costache, părintele Sebastian Popescu, părintele Lazarov…

Unul din gardieni se retrăsese chiar lîngă puț, în umbră, cît mai departe de noi. Părea să vrea să dovedească astfel că nu era de acord cu ceea ce se petrecea şi să se pună la adăpost de a fi acuzat de complicitate. Celălalt însă rămăsese printre noi şi cu toate că se străduia să-şi mențină o atitudine indiferentă şi degajată, cu o mînă în buzunar şi fumînd, era vădit atras de slujbă. Fiind chiar în apropierea mea, i-am urmărit atitudinea. La un moment dat, l-am văzut cum, foarte discret, a lăsat să-i cadă țigara încă neterminată pe jos.

Toți eram descoperiți şi ne țineam bonetele sau căciulile în mînă, el fiind singurul din toată mulțimea care avea chipiul pe cap. Nu voi uita niciodată cum unul din deținuți, prinzîndu-i privirea, i-a făcut un semn abia perceptibil, indicîndu-i chipiul. Gardianul a avut o ezitare, a privit pe furiş în stînga şi-n dreapta. Deținutul care-i făcuse semnul nu se mai uita la el. Încet, şi-a dus mîna la cap şi şi-a scos chipiul. Deținutul a întors iar capul spre el şi i-a zîmbit cu blîndețe. Era Marinică Dumitrescu. Fusese student şi trecuse prin „reeducarea“ de la Piteşti. Din cauza maxilarului fracturat, vorbea cu greutate.

Cînd s-a auzit vocea preotului spunînd „veniți să luați lumină“, ne-am apropiat pe rînd de el şi ne-am aprins lămpile de mină de la lampa lui.

În acea clipă, s-au pornit să bată clopotele! Nu-mi venea să cred.

Nu ştiam că, aşa cum făcuseră cu un an în urmă la Baia Sprie, cîțiva deținuți pregătiseră şi acest detaliu pentru ca ritualul să fie complet. Atîrnaseră cu sîrmă de una din conductele de aer comprimat de pe galerie, mai multe sfredele de oțel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rînd cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor.

Toți ne-am îmbrățişat spunîndu-ne „Cristos a înviat“. Pe mulți i-am văzut cu lacrimi în ochi.

Popa Scai s-a apropiat de gardianul care la slujbă stătuse printre noi şi i-a spus: „Domnule sergent, ştiu că nu-mi puteți răspunde cum se cuvine, dar eu tot vă spun «Cristos a înviat» şi să ştiți că noi ne rugăm şi pentru dumneavoastră.“

Cum se făcuse ora oficială de ieşire din mină, corfele au început să funcționeze. Tot drumul, de-a lungul galeriilor, s-a cîntat Prohodul şi pe măsură ce intram pe poarta lagărului, unde celălalt schimb se pregătea să intre în mină, eram primiți cu „Cristos a înviat“ şi răspundeam cu „Adevărat a înviat“.

Cum am ajuns în dormitor, Mitucă m-a chemat de o parte şi mi-a spus

că se întîlnise în mină cu Şimi Rujinski, care-i urase „Cristos a înviat“ şi-i adusese un dar. Era vorba de o bucată de cozonac şi de o ploscă plină cu palincă, pe care Mitucă reuşise să le aducă în lagăr, trecînd prin mari emoţii, la gîndul că ar fi putut fi percheziţionat la poartă.

Noaptea, după închiderea barăcii, cînd toţi dormeau, Mitucă s-a dus cu darurile de la Şimi în spălător, iar eu m-am dus pe rînd la paturile cîtorva camarazi, de discreţia cărora eram siguri, i-am trezit şi le-am spus să se ducă la toaletă. Fiecare a primit aici cîte o fărîmă de cozonac şi a băut cîte un gît de ţuică. Primul care a onorat plosca a fost popa Scai amintindu-şi de ţuica din regiunea lui, de la Rîmnicul Sărat.

Mi-aduc încă aminte că era o ploscă de tip militar, din aluminiu, şi că pe lîngă dopul original care se înşuruba, mai fusese înfundată cu un cocean de porumb, peste care, ca să nu curgă, Şimi mai legase cu sfoară şi o băşică de bou. După ce am reuşit să destupăm plosca însă, am intrat de-a dreptul în panică din cauza mirosului, care a umplut încăperea şi care risca să ne dea de gol. Am deschis geamurile ca să aerisim şi ne-am grăbit să golim plosca. N-a fost uşor: era ţuică de Maramureş, trecută de două ori prin alambic şi îngrozitor de tare. Nouă, care nu mai gustasem alcool de atîta vreme, ni s-a părut otravă curată. Cu toate că eram vreo zece care ne treceam plosca unul altuia, nu cred că am fi prididit-o, dacă nu ne ajuta substanţial căpitanul Narcis Triandaf, care se lăuda că fusese mare băutor afară. Ne-a şi dovedit-o, golind plosca. Am spălat-o, am făcut să dispară firimiturile de cozonac şi ne-am dus să ne culcăm, convinşi fiind că nu lăsasem nici o urmă.

A doua zi dimineaţa, m-am trezit în exclamaţiile cîtorva camarazi, care se întrebau ce miros curios se simte în dormitor: cel mai aproape de adevăr a fost Dascălu, care spunea că dacă n-ar şti unde se află, ar zice că miroase a cramă. Cu tot aerul greu din dormitor, încărcat de mirosul aglomeraţiei de oameni, al hainelor umede, amestecat cu cel de motorină, cu care se dădea pe duşumele, se distingea totuşi şi un iz de ţuică. Venea de la respiraţia noastră, a celor care băusem! Cei cu musca pe căciulă, ne-am grăbit să dispărem, ca să ne spălăm. Oamenii s-au dus şi ei să mănînce, impresia mirosului straniu de la trezire a fost uitată, camera între timp s-a aerisit şi incidentul n-a avut urmări.

Administraţia nu şi-a făcut simţită prezenţa prin nici una din şicanele şi măsurile disciplinare obişnuite, nici în ziua aceea, nici duminică, a doua zi, cînd n-am intrat în mină. Gardienii se arătau cît mai puţin în curtea lagărului şi închideau ochii la mici derogări de la disciplină, care altfel nu

erau tolerate. Evitau să ne provoace cu obişnuitele mizerii zilnice, dîndu-şi probabil seama că în starea de spirit care domnea, ar fi putut stîrni reacţii imprevizibile. Compromisul s-a dovedit profitabil ambelor părţi: ei au avut linişte, iar noi ne-am putut bucura netulburaţi de Duminica Paştelui.

Vremea frumoasă şi rezerva administraţiei au creat o atmosferă de destindere, care ne-a dat senzaţia unei relative libertăţi. Circulam prin curtea lagărului, şi de la o baracă la alta, fără a mai fi prigoniţi de gardieni pentru diverse corvezi. Unii se întinseseră la soare pe peticul de iarbă de lîngă cabinetul medical. De peste tot, din toate grupurile, se auzeau discuţii, glume, rîsete sau cîntece. În faţa uneia din barăci se încinsese chiar o „bîză“. Dacă n-ar fi fost gratiile, gardul înalt de lemn şi cele din sîrmă ghimpată din jurul nostru, dominate de turnurile de control, cu ţevile ameninţătoare ale pistoalelor automate îndreptate spre noi, versantul pe care se afla lagărul ar fi fost în perfectă armonie cu cel opus. De la noi din lagăr se vedea o parte a văii de pe celălalt mal al rîului Cavnic. Se vedeau cîteva case răzleţite ale satului de munte, printre pomii care începuseră să înmugurească. Se zăreau şi grupuri de ţărani care coborau spre vale, probabil spre centrul satului, spre biserică. Străbătea pînă la noi şi sunetul clopotului şi cîteodată şi un chiot. Mulţi, mai ales ţăranii care se aflau în lagăr, se aşezau într-un loc cu vizibilitate mai bună şi priveau peste sîrmele ghimpate, încercînd să desluşească şi să înţeleagă viaţa satului din faţa noastră.

În fiecare baracă se constituiseră grupuri, adunate pe prietenii, pe provenienţe regionale şi după toate criteriile care-i fac pe oameni să se strîngă laolaltă; şi fiecare dormitor îşi sărbătorea Paştele în legea lui: bucovinenii, ardelenii, bănăţenii…

Dar marea atracţie a zilei a constituit-o baraca unde se concentraseră mai toţi macedonenii. Toţi prietenii lor din lagăr erau invitaţi din oficiu. Aproape toată ziua am petrecut-o cu ei. Fiecare armân păstrase tot ce luase cu ocazia ultimelor cumpărături de la cantină. În afară de untul de oaie, bineînţeles, pe care îl mîncaseră. Acum, pe două paturi alăturate, întinseseră nişte şervete şi puseseră pe ele toate alimentele: halva, rahat, marmeladă, slănină şi pîine. În jurul acestui „bufet“, aşezaţi turceşte pe paturi, am petrecut una din zilele de neuitat de la Cavnic. La această masă mai mult simbolică şi în mijlocul macedonenilor, am văzut şi am simţit plăcerea simplă a ospitalităţii, a unei fraternităţi umane, a unei comunităţi sufleteşti de care şi acum îmi aduc aminte cu emoţie şi căreia îi duc dorul.

S-au povestit tot felul de amintiri din libertate, din închisoare, s-a făcut haz de necaz, s-a glumit şi s-a rîs. Am ascultat o sumedenie de poveşti dintr-o lume despre care auzisem prea puține pînă atunci. Din lumea unor oameni care-şi evocau în povestiri şi folclor istoria unui trecut şi prezent zbuciumat, exaltînd actele de bărbăție ale eroilor lor legendari, pe care îi cîntau în balade, alături de cei contemporani. Dialectul cu rezonanțe latine, cadrul vieții păstoreşti şi melodiile cu influențe orientale dădeau un farmec straniu cîntecelor lor. Vocea caldă a lui Dică se remarca în mod deosebit.

Dar a venit şi seara şi o dată cu ea ne-am trezit şi noi la realitate. Ziua s-a încheiat ca toate cele de pînă atunci, cu gardienii răcnind „adunarea“, cu numărătoarea, cu încuiatul barăcilor şi alte strigăte care ne anunțau stingerea. Armistițiul tacit al administrației încetase.

Perioada detenției mele în lagărul de la Cavnic se apropia de sfîrşit. Înainte de a trece mai departe, întrerup firul povestirii pentru a da mai întîi cîteva detalii despre deținuții de care îmi amintesc. Am reconstituit din memorie o parte din numele celor aproximativ trei sute de inşi, cît era efectivul lagărului pînă în momentul în care l-am părăsit. Le voi da mai jos, consemnînd în dreptul fiecărui nume orice amănunt de care îmi amintesc în legătură cu persoana respectivă. Dau această listă — fatalmente incompletă! — de nume şi date personale, în speranța că amintirile altora vor completa lacunele. Iată deci această listă, cu numele înscrise în ordine alfabetică, şi pe care o las deschisă.

1. ADORIAN…, ardelean. Măcelar, ocupîndu-se şi cu exportul de vite. Om foarte voinic, care s-a prăbuşit fiziceşte muncind ca vagonetar.

2. AMARANDEI…

3. ALBU PAMFIL, ardelean. Predicator iehovist. Din cîte îmi amintesc, era şeful acestui cult. După ce fusese arestat şi deținut prin închisorile titoiste, fusese predat românilor. Muncind din răsputeri, ca toți coreligionarii lui, ajunsese şi el în cîteva luni într-o stare deplorabilă.

4. BALABAN…

5. BĂDESCU STELIAN, din aceeaşi organizație cu Nicolae Nicolae: Legiunea albastră.

6. BADECA…, țăran macedonean din Dobrogea.

7. BALANOV PETRE, fost în Jandarmeria din Oradea şi rămas în continuare cînd s-a transformat în Miliție. Din acelaşi lot cu Colea Ungureanu şi prieten cu el. Condamnat în procesul organizației Vlad Țepeş II. S-a îmbolnăvit foarte grav de ficat, motiv pentru care Colea nu l-a pus la

curent cu planul nostru de evadare. Om de toată încrederea, hotărît şi curajos.

8. BARDILA…, armân din Dobrogea. Cu toate că nu era aşa de bătrîn, toată lumea îi spunea Moş Bardila. Mi-aduc aminte de indignarea lui de profesionist, cînd a văzut cu cîtă nepricepere au fost jupuite cîteva capre aduse pentru bucătăria lagărului. Era cioban.

9. BAȚU SOTIR. I se spunea Sota. Mărunt de statură, ca majoritatea macedonenilor, cu un păr negru şi creț ca blana de astrahan şi cu ochii verzi. Fusese student cînd îl arestaseră.

10. BĂNILĂ ALEXANDRU, țăran din comuna Lespezi, jud. Iaşi. Avea obiceiul să se adreseze celorlalți cu vorbele „Măi județ“, motiv pentru care toată lumea îl cunoştea sub numele de „Județ“. Fusese condamnat pentru că bătuse şi dezarmase doi soldați ruşi, după 23 august 1944. Ruşii intraseră în casa unei vecine a lui din sat, vrînd s-o jefuiască. Femeia strigase după ajutor şi el… o ajutase! Primise cincisprezece ani şi-mi povestea că era mulțumit că în urma percheziției scăpase aşa de ieftin. Sub grămada de bălegar de lîngă grajd, mai era îngropat un rus pe care nu-l descoperiseră! Mi-a făcut această confidență un an mai tîrziu, cînd am stat cu el în aceeaşi celulă. Voi reveni asupra lui, cînd voi ajunge cu povestea la acea perioadă. Era un om cinstit şi bun camarad, plin de inimă şi săritor la nevoile altora.

11. BĂCESCU ION, de lîngă Piteşti. Am mai vorbit de el. Din lotul lui Gică Muşat.

12. BECA TAŞCU, macedonean.

13. BERLESCU…, din Urziceni.

14. BILECA VANGHELE, macedonean. Îmi amintesc că graseia şi că era un susținător al renunțării la tradițiile armâneşti şi al asimilării totale în masa românească. Din această cauză era ținut la marginea comunității macedonene.

15. BIRO FRANCISC, secui din Arad. Fiind iehovist, în momentul cînd fusese chemat să-şi facă stagiul militar, declarase că nu pune mîna pe armă, religia lui interzicîndu-i acest lucru. Cînd totuşi fusese obligat să ia arma în mînă, o aruncase în closet. Primise pentru acest lucru o condamnare de zece ani. Biro se deosebea de cei din secta lui prin atitudinea pe care o avea față de muncă. În mină muncea ca rulător şi declarase că față de starea lui fizică (era foarte slab) norma, pe care consideră că trebuie s-o îndeplinească, este de o tonă, indiferent de ceea ce stabilise administrația (şapte tone şi jumătate). Suferise bătăi, carceră şi tot

felul de pedepse, dar nu-şi schimbase atitudinea. Declarîndu-l nebun, administrația renunțase să se mai ocupe de el, aşa că Biro, în fiecare şut, rula „egytona“, cum spunea el pe ungureşte, după care se aşeza pe jos şi nu mai lucra.

16. BIŞOC EUGEN.

17. BLÎNDU ION, din Leordeni. Legionar.

18. BOIERU ILIE, din Făgăraş. Legionar.

19. BORLOVAN…, țăran din Banat.

20. BOROŞ RADU, avocat din Bucureşti.

21. BOTEA…, din Constanța. Turnător al administrației, despre care am mai vorbit.

22. BOURCEANU…

23. BRATU ALEXANDRU, avocat din comuna Lespezi, jud. Iaşi. Făcea parte din tineretul național-țărănesc. Tînăr, plin de entuziasm. În 1978 mi-a scris din Statele Unite.

24. BREDICEANU CORNEL, legionar.

25, 26. BRÎNZARU, GHEORGHE şi ION, frați, din comuna Soveja.

27, 28. BRÎNZAŞ…, doi frați, ardeleni, legionari.

29, 30. BRÎNZEI…, doi frați, ardeleni, legionari.

31. BUJIN…, macedonean din Dobrogea, cioban. I se spunea moş Bujin.

32. BUSUIOC…, legionar.

33. CALEIA PUIU, condamnat în procesul Sumanelor Negre. Prin soția lui avea o proprietate lîngă Turnu Severin, nu departe de proprietatea noastră de la Ilovăț. Cunoscîndu-l la Cavnic, mi-a povestit că a fost la Ilovăț ca să stea de vorbă cu generalul Aldea, care, după căderea lui de la guvern, a stat ascuns la noi la țară. Stătuse cu Aldea numai cîteva ore şi eu, nefiind acasă în acel timp, nu ajunsesem să ne cunoaştem. Puiu Caleia era şi el suferind de ficat.

34. CANACHE…, muncitor din Turnu Severin, macedonean.

35. CARANICA ALEXANDRU, macedonean. Trecut prin „reeducare“. După ce am fost eliberați în 1964, m-am întîlnit întîmplător cu el pe stradă, în Bucureşti. Mi-a spus că se străduieşte să plece la fratele lui, la Paris. Cînd în 1970 am ajuns la Paris, l-am căutat pe fratele lui, dr. Caranica, pentru a-i da unele veşti despre el. Nu l-am găsit acasă. După un timp, aflîndu-mă la München, am aflat că Alecu reuşise în cele din urmă să iasă din țară şi se stabilise în Grecia. Pînă să apuc să-i dau de urmă, ca să iau legătura cu el, mi-a parvenit vestea că a murit într-un accident de

automobil.

36. CĂLINOIU CONSTANTIN, țăran din Vrancea. Era în echipa de bucătari.

37. CEATĂU…, din Ardeal. Numit brigadier de Tămîie. Era turnătorul administrației.

38. CERNĂTESCU…, inginer. Condamnat la moarte în primul proces al Canalului. Ulterior grațiat, urmînd să execute o condamnare de muncă silnică pe viață.

39. CERNOVODEANU DAN. Am vorbit despre el.

40. CHIPER GHEORGHE, moldovean.

41. CHIRIȚĂ…, din Oltenița. Absolvent al unei şcoli de meserii. La Cavnic lucra la suprafață, la atelierul de tîmplărie al lagărului. Tînăr, glumeț, se ținea numai de farse. Mi-amintesc că Dan Cernovodeanu ținea cu tot dinadinsul să nu fie tuns şi se străduia să-şi țină părul cît mai lins, pentru a scăpa neobservat. Cum avea un păr foarte des şi ondulat, lucrul era destul de greu de realizat. Chiriță a prins de veste şi i-a spus că are o soluție. L-a chemat în atelierul de tîmplărie şi i-a spus să-şi dea pe păr cu un lichid călduț, pe care îl pregătise din timp în acest scop. Era o soluție de clei de tîmplărie care, după ce s-a uscat pe capul lui Dan, i-a făcut din tot părul un fel de crustă compactă. Abia a mai reuşit să fie tuns chiar cu maşina. Dan Cernovodeanu nu i-a iertat-o niciodată.

Adevăratul duşman al lui Chiriță era însă Tămîie, care voia cu orice preț să-l facă să intre în mină. Chiriță lucra la suprafață, datorită insistențelor lui Mache, care ştia că fusese bolnav de plămîni. În cele din urmă, Tămîie a trecut peste recomandațiile cabinetului medical şi Chiriță a fost obligat să intre în mină. Nu pentru mult timp, fiindcă în urma unei hemoptizii, a rămas iar la suprafață şi Tămîie n-a mai insistat. Una din ocupațiile permanente ale lui Chiriță era executarea mobilierului comandantului, care-i cerea cînd un dulap, cînd un pat, cînd masă şi scaune. Ceilalți gardieni îl pîndeau în momentele libere, ca să le confecționeze „valize“. Era un fel de modă, ca fiecare să aibă o astfel de aşa-zisă valiză care n-avea decît forma valizei. Era făcută din scîndurile de la lăzile de dinamită, cu balamale făcute la atelierul mecanic din mină, şi cu mînerul dintr-o bucată de furtun de apă. Partea de tîmplărie o făcea Chiriță, iar balamalele, Mircea Vueric. Tot Chiriță le şi vopsea, cu vopseaua adusă de client. Într-o zi, cînd unul din gardienii cei mai proşti şi răi i-a cerut sfatul lui Chiriță în privința vopselei pe care s-o cumpere de la Baia Mare, pentru ca „valiza“ lui să fie mai frumoasă ca a celorlalți, Chiriță l-a învățat

să ceară de la magazin „vopsea bleumarin în dungi“. A doua zi gardianul s-a întors de la Baia Mare şi a venit direct în lagăr, furios. L-a băgat pe Chiriță la carceră, fiindcă îşi bătuse joc de el.

42. CIOCÂLTEU ALEXANDRU, de origine din comuna Galiciuica, județul Dolj. Părinții lui erau medici. Tatăl lui, frate cu prof. dr. Vintilă Ciocâlteu, fost decan al Facultății de medicină din Bucureşti. Ducu, cum i se spunea, fusese condamnat la douăzeci şi cinci de ani muncă silnică, pentru înaltă trădare, în procesul Nunțiaturii Vaticanului. Voi avea ocazia să vorbesc mai pe larg despre el mai tîrziu.

43. CIUBOTARU DUMITRU, Mitică țiganul, pe care l-am mai prezentat.

44. CIUCĂ ION, TÎNĂR, inteligent, se străduia să învețe englezeşte, luînd lecții de la Puiu Caleia.

45. CIUMĂU VICTOR, învățător din Ardeal. Legionar. Un uriaş cu o voce extraordinară de bas.

46. COJOCARU ION, țăran din munții Vrancei, condamnat în procesul răscoalei din acea regiune. Împreună cu fratele lui mai tînăr,

47. COJOCARU SIMION, solid ca un urs, purta nişte mustăți fioroase, dar avea o fire blajină.

48. COPILU ION era din comuna mea, Ilovăț, jud. Mehedinți. Pentru a-l descrie mai bine, va trebui să fac o mai lungă incursiune în trecut. Ion Copilu era dintr-un cătun al comunei mele, din Dîlbocița. În timpul războiului, căzuse prizonier la ruşi. În 1945 s-a întors cu divizia de panduri „Tudor Vladimirescu“ şi, fiind rănit, a fost demobilizat. În sat a început să facă agitație comunistă, urmărind să ajungă primar, cum el însuşi mi-a mărturisit în acea perioadă: „ca să n-ajungă vreun ciocănar străin de sat“. Primar n-a ajuns, dar fiind membru al partidului comunist, lucru rar pe acele timpuri printre țărani, toată lumea din sat îl privea cu ochi răi. Pe acea vreme, un tînăr dintr-o comună vecină, Şovarna, pe nume Trocan, împreună cu un prieten al lui fugiseră în pădure şi dădeau mult de furcă Securității. Trocan făcuse armata în cadrul unei unități de paraşutişti, iar camaradul lui, Vîlcănescu, tot din regiune, era legionar. Înarmați pînă în dinți, toate încercările Securității de a-i prinde eşuaseră. De fiecare dată scăpaseră, împuşcînd cîțiva securişti. Ajunseseră nişte figuri legendare în regiune şi în jurul lor se țeseau tot felul de poveşti. Într-o iarnă, au fost detectați într-o colibă din pădure. Scăpaseră şi de data aceea, împuşcîndu-l pe şeful postului de miliție din sat, dar coliba îi aparținea lui… Copilu! Mai mult, s-a descoperit că el îi aprovizionase cu alimente. Aşa a ajuns Copilu,

considerat în satul lui periculos fiindcă era comunist, la închisoare. După ce a fost schingiuit în anchete, a fost condamnat şi trimis la Baia Sprie, unde a ajuns turnătorul ofiţerului politic. De cînd venise la Cavnic, nu mai păruse să aibă legături cu administraţia, dar reputaţia îi rămăsese şi lumea îl ocolea. Suferea de această izolare ostentativă şi mi-era milă de el. Din cînd în cînd mă căuta şi venea să stea de vorbă cu mine. De la el şi de la alţii am aflat amănunte despre Trocan şi Vîlcănescu. Fără să admită că fusese delator la Baia Sprie, îmi spunea de fiecare dată că a încercat să nu facă rău nimănui. Greu de spus care era adevărul şi ce era în sufletul lui. O dramă, în orice caz, ca atîtea altele.

49. COSTACHE…, preot bucovinean, de care am mai pomenit.

50. COSTACHE ION, tîmplar de lîngă Ploieşti. Legionar. Avea un picior anchilozat.

51. COŞEREANU CONSTANTIN, fiu de colonel. Şi el făcuse şcoala militară. Trimis pentru specializare în Germania. La sfîrşitul războiului s-a întors în ţară. Era condamnat la douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani pentru spionaj în favoarea americanilor.

52. COŞERIU…

53. COSTESCU GRIGORE, inginer petrolist.

54. CRĂCIUN…, inginer. Condamnat într-unul din loturi în procesul Canalului. Era frate cu Constanţa Crăciun. Această înrudire nu-l ajutase să scape de închisoare şi nu-l făcea nici să fie simpatizat de ceilalţi deţinuţi. A avut însă o comportare corectă.

55. DALE REMUS, student, la arestare. Legionar.

56. DASCĂLU…, avocatul evreu de care am mai vorbit.

57. DĂBULEANU…, cizmar, din Oltenia.

58. DĂINEANU…, fost aviator.

59. DĂRUIALĂ…, unul din cei cîţiva orfani din primul război, pe care tatăl meu i-a întreţinut şi ajutat în timpul şcolii şi facultăţii. Erau toţi din Mehedinţi. Îl cunoşteam de mic, cînd venea să-şi petreacă vacanţa la noi, la ţară. Timid şi tare cumsecade. Ajunsese inspector şcolar la Turnu Severin. Fiindcă discutase cu alţi cîţiva despre isprăvile lui Trocan în luptele cu Securitatea, l-au implicat în procesul acestuia, care tocmai fusese prins. Camaradul lui, Vîlcănescu, fusese împuşcat mai înainte. Dăruială nici nu-l cunoscuse pe Trocan şi totuşi a fost condamnat pentru complicitate. Trocan, după ce a fost torturat îngrozitor în anchetă (lucru povestit de alţi deţinuţi, care se aflau în acelaşi timp în arestul Securităţii) a fost judecat cu un întreg lot, care nu avusese niciodată nici o legătură cu el.

A fost condamnat la moarte şi, după cîteva luni, executat la Craiova. Ceilalți, aşa-zişi complici, au fost şi ei condamnați la diverse termene de închisoare.

60. DIACONESCU STELIAN, scriitorul care semna sub pseudonimul Ion Caraion.

61. Maiorul DIMITRIU, cu care venisem în dubă de la Jilava.

62. DINDELEGAN…, ardelean, magazionerul lagărului.

63. DJURCOVICI ILIA, sîrb din Banat. Fusese partizan de-al lui Mihailovici, era monarhist sîrb şi antititoist.

64. DOCA…, locotenent de jandarmi şi apoi de miliție, condamnat în acelaşi proces cu Colea Ungureanu (Vlad Țepeş II).

65. DICĂ PETRE, văru' Dică, pe care îl cunoaştem din paginile anterioare.

66. DUMITRESCU…, inginer agronom din Bucureşti. Legionar.

67. DUMITRESCU MARIN (Marinică) era elev, la arestare, şi legionar. Trecuse prin „reeducare" şi fusese chinuit ca toți cei supuşi acestui regim. Se exprima greu din cauza unei fracturi a maxilarului, osul sudîndu-se cum dăduse Dumnezeu. Avea o privire blîndă, dar puțin stranie, părea ba melancolică, ba puțin pierdută, privire pe care am întîlnit-o la mulți din cei ce fuseseră „reeducați" şi care îți dădea fiori cînd ştiai ce îndură aceşti oameni.

68. DUMITRIU…, colonel. Foarte mic de talie. Venise o dată cu mine de la Jilava, unde stătuse mai mulți ani, trecînd printr-o lungă perioadă de foamete. Era obsedat de mîncare. Suferea de o foame psihică, pe care nu şi-o mai putea stăpîni.

69. DUȚĂ ALEXANDRU, din Muscel şi din acelaşi lot cu Tăbăcaru.

70. EGRI Constantin (Titi). Student, la arestare, şi el trecut prin „reeducare". Stătea ore întregi (cînd eram liberi, la suprafață) privind în gol, fără a vorbi cu nimeni. Se izola voit, evita contactele cu alții, nu fiindcă era ursuz sau cu mintea rătăcită, ci de teamă, căci aştepta să înceapă în orice moment procesul de reeducare şi aici la Cavnic. Aşa li se spusese, şi amintirea terorii prin care trecuse era încă proaspătă. Nu ştiu ce m-a atras spre el şi, încet, încet, am reuşit să înjgheb cu el o legătură. S-a apropiat şi el de mine, dar sufletul nu şi l-a deschis. Din cîte o frîntură de frază, pe care n-o mai termina, am început să cred că înțelesesem ce se întîmplase la „reeducare". Mă înşelasem însă… eram încă departe de a înțelege. Atît cît am simțit de la Titi Egri şi de la alții (din cîte o vorbă neterminată, din cîte o privire, un gest sau din tăcerile lor nesfîrşite) m-a ajutat să înțeleg mai

tîrziu, cînd mi s-a povestit totul. Mult mai tîrziu, cînd spaima dispăruse şi mi s-a povestit tot, fără reticenţe.

71. ENESCU NICOLAE, din Muscel. Liberal din organizaţia lui Guţă Tătărescu. Le-a fost de mare ajutor tuturor, în postul de pontator în mină.

72. FALOVEGHE DIONISIE, ţăran ungur. Iehovist.

73. FARMACHI MENELAS, avocat din Constanţa, condamnat într-unul din loturile Canalului.

74. FLOAREŞ… Nu-mi mai amintesc decît că era un om înalt, cu ochi albaştri.

75. FODOR…, bucovinean. Fusese student, trecuse prin „reeducare“ şi rămăsese turnător al administraţiei.

76. FOTIADE…, inginer din Bucureşti. Un om cu o cultură frumoasă şi pare-se foarte capabil în meserie. Legionar.

77. FRANGOPOL…, inginer. Condamnat tot într-unul din loturile Canalului.

78. GACHE GHEORGHE, după diminutivul armânesc, Guşa. Un bărbat înalt şi chipeş. Avea pe pectoralul stîng un tatuaj făcut într-o altă perioadă de închisoare pe care o executase cînd era încă adolescent. Tatuajul îl reprezenta pe arhanghelul Mihail. Fusese destinat să facă parte din garda personală a mareşalului Antonescu, dar n-apucase să-şi ia funcţia în primire, fiindcă relaţiile dintre Mareşal şi Mişcarea legionară se stricaseră.

79. GÎRBEA… Nu-mi amintesc decît numele.

80. GEORGESCU…, căpitan. Condamnat pentru crime de război. Avea o cicatrice la tîmplă, de la o rană de război. Era căzut într-un fel de pasiune maladivă pentru meseria de miner. Şi după ce ieşeam din mină, el continua să fie preocupat de munca din mină şi să discute despre ea, întrebuinţînd cu multă mîndrie limbajul tehnic al meseriei. Fusese poreclit Georgescu-vagonet, pentru a-l deosebi de ceilalţi Georgeşti din lagăr.

81. GEORGESCU TOPUSLĂU, condamnat la moarte în primul proces al Canalului. I s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Inginer. În mină lucra la atelierul mecanic.

82. GHEZA…, ungur din Ardeal.

83. GHIAŢĂ SEVER, din Turnu Severin. Frate cu Petre Ghiaţă, care în primii ani ai regimului comunist se despărţise de Partidul Liberal şi formase un partid disident, care în primele alegeri de după război avusese ca semn pe listele electorale litera „H“. Li s-a spus „haşiştii“. Sever Ghiaţă fusese agentul lui electoral în acele alegeri în care Petre Ghiaţă depusese

lista lui electorală numai în jud. Mehedinți. În oportunismul lui politic din acel moment, servise Partidului Comunist, slăbind poziția Partidului Național Liberal în județ. Răsplata fusese că mai tîrziu Petre Ghiață intrase şi el în închisoare. Sever Ghiață fusese implicat în procesul lui Trocan. Stînd de vorbă cu el la Cavnic şi indignat de felul în care îl critica pe Trocan, tratîndu-l de bandit şi de criminal, i-am spus că ar trebui să fie mîndru că fusese condamnat în acelaşi proces. Faptul că stătuse în boxa acuzaților alături de Trocan, care trăise şi murise ca un erou, ar fi trebuit să-l onoreze şi era pentru el o reabilitare a atitudinii pe care o avusese în alegeri, cînd trădase Partidul Liberal şi cochetase cu comuniştii. N-a mai vorbit cu mine la Cavnic şi se plîngea la toți mehedințenii de lipsa mea de solidaritate „oltenească".

84. GOGA NICOLAE, arhitect din Bucureşti. Legionar. Un om de caracter şi de mare calitate sufletească.

85, 86. GRECULESCU (Mielu), din Muscel. Am mai vorbit de el şi de fratele lui, CONSTATIN, fost căpitan. Am aflat în 1980, de la Ion Pantazi, că după eliberare a murit la Cîmpulung.

87. HARALAMBESCU SPIRU, constănțean. Figură cunoscută a portului Constanța, fiind un fel de şef al camionagiilor. Fusese liberal. Era cărunt şi purta nişte mustăți enorme şi stufoase de care era foarte mîndru.

88. HENTEA TIBERIU, legionar, din Ardeal. Foarte credincios. A fost imposibil să-l convingem să nu mai postească vinerea şi mai ales de Paşte, cînd timp de trei zile a făcut post negru cu toate că muncea din greu în mină. Era extrem de slăbit de anii lungi de puşcărie pe care îi executase. Era întotdeauna înconjurat de mai mulți tineri din organizațiile Frăției de Cruce, ocupîndu-se de educația lor religioasă. Om de un caracter ireproşabil.

89. ILEA PETRU, ardelean, fost căpitan în armată. S-a îmbolnăvit grav de silicoză.

90. IONESCU GRIGORE, student, legionar.

91. IONESCU MILTIADE, doctor. Originar din Galați. Am mai vorbit şi voi mai vorbi despre el.

92. IORGOVEANU…, macedonean.

93. IOVĂNESCU PAUL, de origine din comuna Băileşti, jud. Dolj. Doctor. Am mai vorbit de el şi voi mai reveni asupra lui.

94. IZU CONSTANTIN, fost căpitan. Căzut în lotul Sumanelor Negre. Moldovean, fiu de țăran. Fire veselă şi cu mult umor. Îmi amintesc că spunea că tatăl lui purta pantofi cu hățuri, adică opinci.

95. KATZ…, croitorul evreu de care am mai pomenit.

96. KLEIN…, inginer de origine germană.

97. LAZAROV…, preot. Legionar.

98. LIPAN…, marinar. Toată viața şi-o petrecuse pe diferite cargouri, cutreierînd toate mările şi porturile lumii. Era plin de tatuaje.

99. MAGEARU CONSTANTIN, din Moldova. Vechi legionar. Om de bună calitate, şi intelectuală şi morală. Avea mulți ani de închisoare, executați sub toate regimurile.

100. MĂLEANU…, basarabean. Ajuns în străinătate, am aflat că s-ar fi stabilit în Canada.

101. MANCICI VASILE, legionar. Şi el executase mulți ani de temniță.

102. MANOLESCU ARISTIDE, legionar.

103. MĂRĂSCU…, ardelean. Căzut cu un grup întreg de tineri elevi şi studenți constituiți în organizații de Frății de Cruce după 23 august. Plin de entuziasm şi cu ținută frumoasă.

104. MEDREA…, din Oltenia, legionar. Un băiat foarte inteligent.

105. MELNIC…, legionar. Basarabean.

106. MIHOC…, bănățean. Național-țărănist.

107. MIHĂILESCU DAN, legionar.

108. MIREA ALEXANDRU. I se spunea Marocanul. Fiind bolnav de ficat, lucra la suprafață, la lămpărie. În urma unei explozii a gazelor de acetilenă care umpluseră încăperea din cauza apei care pătrunsese într-o ladă de carbid, şi-a pierdut pentru un timp vederea.

109. MITRAN…, student din Constanța. Legionar.

110. MITUCĂ ION, căpitan de artilerie din jud. Mehedinți. L-am prezentat mai înainte.

111. MOSCU…, fost în poliția de moravuri din Bucureşti.

112. MUŞAT GHEORGHE (Gică). Am povestit despre el şi grupul lui, cu care am fost la Piteşti.

113. MUŞAT ION, țăran înstărit din Dobrogea. Mocan. Bărbat înalt, voinic, bun camarad, simpatizat de toți.

114. NACU CONSTANTIN. Cred că era avocat. Macedonean.

115. NAZARIE ION, fost plutonier în armată. Din Moldova.

116. NEGRESCU VIRGIL, avocat din Bucureşti. În timpul războiului, fusese directorul firmei româno-germane „Solagra“. La Cavnic ocupa funcția cea mai importantă în ierarhia deținuților. Era contabil-şef şi se afla între ciocan şi nicovală; între administrația lagărului, care periodic îl acuza

şi-l pedepsea pentru că favoriza deţinuţii şi între deţinuţi înşişi, care-l puteau taxa de „om al administraţiei“. A evoluat cu multă abilitate, dar şi riscînd în acelaşi timp, şi de cîte ori a putut a ţinut partea deţinuţilor.

117. NICOLAE NICOLAE, condamnat ca şef al unei organizaţii subversive, împreună cu un grup de tineri din Bucureşti. Un fel de Gavroche de pe malurile Dîmboviţei. Tînăr din periferia Capitalei, exprimîndu-se într-un jargon al mahalalelor aproape de neînţeles pentru noi. Cînd era întrebat de unde este, chiar dacă întrebarea era pusă de vreun membru al administraţiei, răspunsul lui era: „De pe Bul!“ Asta însemna bulevardul Elisabeta, pe unde-şi făcea veacul cînd era liber. Limbajul lui pitoresc, dar ordinar şi împestriţat cu înjurături, făcea notă discordantă cu ţinuta noastră, de o tendinţă ostentativ puritană, mai ales faţă de administraţie. Totuşi, de cîte ori se ivea o situaţie mai dificilă în raporturile cu administraţia, Nicolae cu grupul lui se plasau pe baricada cea bună.

118. ONACA CORNEL, locotenent de jandarmi şi apoi de miliţie, condamnat în procesul Vlad Ţepeş II de la Oradea. Băiat de toată încrederea.

119. PALADE…, inginer. Mai în vîrstă şi foarte timorat.

120. PANTAZI ION, căpitan de cavalerie. Fiul generalului Pantazi, fost ministru de război în guvernul mareşalului Antonescu.

121. PARIZIANU GHEORGHE (Gioga), care fusese student la Medicină cînd îl arestaseră. Era macedonean. Plin de energie şi entuziast, avea o inimă de aur.

122. PECERIŢĂ…, lipovean din Deltă. Turnător şi una din figurile odioase, unanim detestat.

123. PETRESCU…, fost colonel, condamnat pentru crime de război. Venise cu mine de la Jilava. Era cel mai în vîrstă din lagăr. Modest, tăcut, cu atitudine demnă, suporta cu stoicism chinul muncii în mină.

124. PIVNICERU…, din Moldova. Legionar.

125. PLOSCARU…, turnător „de calibru mic“, după expresia consacrată la Cavnic.

126. POPA DUMITRU, avocat şi căpitan în rezervă, din Moldova. Condamnat în procesul Sumanelor Negre. Pasionat de politică şi de principiile democratice, pe care le cita curajos în faţa administraţiei ori de cîte ori aceasta lua cîte o măsură inumană şi abuzivă. Era o limbă pe care administraţia n-o cunoştea. Expresiile pe care le folosea stîrneau rîsul gardienilor şi al ofiţerului politic, care-l considerau probabil puţin nebun. Recunosc, şi nouă ni se păreau ridicole şi deplasate, cînd în jurul nostru

domnea legea bunului-plac şi viaţa noastră era la cheremul unei mentalităţi criminale.

127. POPA ION, student. Nu-i mai reţin decît figura. Purta ochelari.

128. POPESCU SEBASTIAN, preot. Din Rîmnicu Sărat. Naţional-ţărănist. Despre popa Scai, cum i se spunea, am vorbit pe larg înainte.

129. RADU ION, din lotul lui Nicolae Nicolae, şi el, tot „de pe Bul!“

130. RĂDULESCU OCTAVIAN (Tavi), naţional-ţărănist. Om de afaceri din Bucureşti. Lucra în mină la buraje.

131. RAŢĂ…, pe numele de călugăr catolic Fratele Tarcisius. Slab, cu ochelari. Stătuse la închisoarea de la Sighet cu Iuliu Maniu, pînă înainte de moartea acestuia.

132. RÎŞNOVEANU…, lucra la instalaţiile de conducte în mină.

133. ROŞEALĂ…, poliţist. Slab, înalt, cu părul roşu. Lucra la suprafaţă, la sala de duşuri.

134. ROTARU ION, tînăr preot greco-catolic.

135. ROTARU… Nu-mi mai amintesc decît numele.

136. SARRY GHEORGHE VALENTIN (George), din Constanţa. Condamnat pentru spionaj în favoarea consulatului Britanic de la Constanţa unde, după 23 august, era consul fratele lui. Jumătate frate, numai după mamă. Crescut cum a dat Dumnezeu, pe maidanele Constanţei, fără nici un fel de educaţie, intrase în închisoare la şaptesprezece ani. Educaţia şi-a făcut-o în închisoare, pe lîngă alţii, iar calea cea bună, pe care a mers pînă la eliberarea lui, şi-a găsit-o singur, condus de o inteligenţă nativă şi de un instinct sigur. Avea o conformaţie atletică, o elasticitate şi o rapiditate în mişcări, de felină. După eliberare, a reuşit să plece în Anglia şi de acolo în Canada, unde s-a căsătorit cu o canadiană de origine franceză, cu care are două fete. În corespondenţa pe care o port cu el, se dovedeşte în continuare a fi un băiat bun, ataşat sentimental de trecutul nostru comun şi de cei pe care i-am stimat şi ne-au fost apropiaţi în închisoare. Va mai veni vorba de el.

137. SAVEL GHEORGHE (Gheorghiţă), fost căpitan în armată. Moldovean, voinic, înalt şi domol. Cu cîţiva ani în urmă, fiind în fabrica penitenciarului de la Gherla, fusese luat într-o zi şi dus în celular, unde deţinuţii simţeau că se petrec lucruri stanii. Sub pretextul că unii deţinuţi cu comportare bună se bucură de condiţii speciale, administraţia amenajase celularul pentru desfăşurarea regimului de „reeducare“, izolîndu-l de restul puşcăriei. Fusese adus Ţurcanu, cu o echipă de „reeducaţi“ de la Piteşti, pentru a continua experimentul la Gherla. Din celular se auzeau sunete de

instrumente muzicale, administrația explicînd că, printre privilegiile acordate celor din celular, era şi dreptul de a-şi alcătui o orchestră. Dar, două zile mai tîrziu, a izbucnit pe poarta celularului, în curte, Gheorghiță Savel. Plin de sînge şi cu doi sau trei „reeducatori“ în cîrcă sau agățați de el care încercau să-l rețină. Gheorghiță era însă, la vremea aceea, solid ca un taur şi se dezlănțuise. Aşa au aflat deținuții ce se întîmpla în celular şi că orchestra n-avea decît rol de bruiaj, trebuind să acopere eventualele strigăte sau urlete, pe care „reeducatorii“ nu parveneau să le înăbuşe din timp. Gheorghiță a fost totuşi din nou dus pe celular, fiind crunt bătut şi schingiuit zile în şir. Acum, la Cavnic, era iar blajin, domol şi tăcut. Avea lungi momente de absență, cu privirea ațintită în gol. Trebuia să-l strigi de mai multe ori şi atunci se trezea, tresărind ca din somn. Şi de la el am aflat cîte ceva despre „reeducare“.

138. SĂNDULESCU MIHAI (Mişu), fost polițist.

139. SÎNGIORZAN…, învățător din Transilvania. Legionar.

140. SILVESTRU VICTOR, moldovean. Tip de vagabond şi derbedeu, total lipsit de caracter. Turnător, tot de „calibru mic“, fiind mărginit.

141. ŞOVĂILESCU… Reţin numai că era un om jovial şi simpatic.

142. ŞERCĂIANU…, doctor veterinar. Legionar.

143. SNAIDERO ROMEO, comandor de marină. Am mai vorbit despre el.

144. SPÎNOCHE DUMITRU (Mitică), învățător din Dobrogea. Legionar. Slab şi epuizat de mulți ani de închisoare. De o mare sensibilitate sufletească, dacă era vorba de alții. În ceea ce îl privea, răbda chinul muncii din mină, fără o vorbă de disperare sau revoltă.

145. SPÎNU CONSTANTIN (Titi), din comuna Cogealac, Dobrogea. Băiat simplu, dar foarte isteț. În lagăr era croitor.

146. STAMATI ION, tînăr avocat din Iaşi. Legionar. Cumnat cu Pivniceru.

147. STĂNCESCU…, basarabean. Fratele lui, Mihai Stăncescu, mi-a fost coleg de clasă la Sf. Sava. Familia se refugiase din Basarabia, la cedarea provinciei, înainte de război. Se stabiliseră în Bucureşti. Tatăl lor, cu puternice sentimente naționaliste, se afla şi el în închisoare.

148. ŞTEFĂNESCU GHEORGHE, căpitan în armată, cunoscut în toate închisorile sub numele de Gogu Minerul. Era din Bucureşti, din Obor, şi foarte mîndru de obîrşia lui. Plin de spirit, cu un extraordinar talent de improvizator şi cu o uşurință înnăscută de versificare, toată lumea era de

acord că-şi ratase meseria. Scheciurile şi cupletele lui, în diversele puşcării prin care trecuse, rămăseseră de pomină, înveselind atmosfera şi redresînd moralul multora, chiar şi în vremuri foarte grele, cînd plătise cu pedepse şi carceră această îndeletnicire. Una din aşa-zisele lui „reviste“, pe care o imaginase la Baia Sprie, şi unde-şi povestea viaţa de miner-deţinut sub numele de Gogu Minerul, făcuse să-i rămînă această poreclă. La Cavnic, la sfîrşitul unui şut, apăruse aşezat pe un vagonet plin cu minereu. Gol, numai cu un fel de slip în faţă, tatuat pe tot corpul lui scheletic cu caolin alb şi diverse argile colorate ce se găseau prin mină, aşezat într-o atitudine marţială cu un sfredel în mînă, a fost împins pînă la corfă, în chip de zeu al infernului. Bineînţeles, însoţind totul cu declamarea unor cuplete pline de un haz amar. Despre isprăvile lui de la Piteşti, unde l-am întîlnit din nou, voi povesti la timpul potrivit. La Cavnic, ca şi în toate puşcăriile prin care a trecut, Gogu a avut probleme cu îmbrăcămintea; fiind foarte înalt, pantalonii şi mînecile îi erau întotdeauna prea scurte. Problema lui insolubilă era însă încălţămintea. Cred că avea patruzeci şi şapte sau patruzeci şi opt la picior, aşa că nici cea mai mare pereche de bocanci reformaţi şi lăbărţaţi nu-i încăpeau. Ani de zile, vară-iarnă, la Aiud purtase numai galenţi. Dăbuleanu, cizmarul nostru de la Cavnic, l-a făcut fericit: i-a făcut „pe comandă“, din mai multe perechi de bocanci vechi, o pereche pe măsură. Familia lui Gogu moştenise din tată în fiu o cîrciumă în Obor, deschisă de străbunicul lui. Firma înfăţişa un bătrîn cu barbă albă (străbunicul), care ţinea un copil în braţe (tatăl lui Gogu), iar deasupra scria: „La bunicul cu nepotul în braţe“. Bineînţeles că la venirea comuniştilor cîrciuma fusese naţionalizată şi firma îi fusese schimbată. Gogu ne spunea că visul lui, cînd vom fi iar liberi în ţara liberată, era să redeschidă cîrciuma familiei cu o nouă firmă, pe care va sta scris: „La nepotul cu bunicul în braţe!“

În iarna lui 1964, cînd eram cu toţii liberi, dar în ţara tot neeliberată, l-am văzut pe Gogu la un colţ de stradă în Bucureşti vînzînd bilete „loz în plic“. Era seara, ningea şi Gogu nu era cu mult mai bine îmbrăcat ca în închisoare. Lipseau doar dungile de pe hainele lui ponosite.

149. TARR…, avocat ungur din Cluj. Fusese condamnat pentru crime contra umanităţii şi acum muncea cot la cot în mină cu cîţiva membri ai „Gărzilor lui Maniu“, care răspunseseră şi ei cu violenţă la atrocităţile comise de unguri împotriva populaţiei româneşti. Tot pentru crime contra umanităţii erau şi ei închişi.

150. TĂBĂCARU SVIATOSLAV venise cu mine de la Piteşti, prin

Jilava. Am mai vorbit de el şi voi reveni pentru a povesti destinul lui tragic.

151. TEOFĂNESCU COSTACHE, vechi legionar.

152. TOTH…, arestat cînd era ostaş în termen. Ceangău.

153. TRIANDAF NARCIS, căpitan al Legiunii de jandarmi şi apoi al Miliției din Oradea. Condamnat în procesul organizației Vlad Țepeş. Foarte simpatic, dar cam fanfaron.

154. TUDOSE TRAIAN, doctor. I se spunea „Titanul“. Din acelaşi lot cu Mache şi Paul. Un băiat bun în fond, dar timorat.

155. TUDOSE…, student. Trecut prin „reeducare“.

156. TUFEANU…, student în momentul arestării.

157. UNGUREANU NICOLAE. Îl cunoaştem din cursul povestirii.

158. VĂDUVA CONSTANTIN, legionar.

159. VĂTĂMANU NICOLAE cred că era din aceeaşi comună cu Bănilă, din Lespezi, jud. Iaşi. La Cavnic era bucătar.

160. VLĂDESCU…, inginer. Legionar.

161. VUERIC MIRCEA. Am mai vorbit şi va mai fi vorba de el.

162. ZĂGAN…, avocat. Fruntaş național-țărănist.

Memoria mea se opreşte aici. Cum am mai spus, sper că alții vor aduce propriile lor informații, care să completeze, să corecteze sau să dea amănunte, care mie mi-au scăpat, pentru a reconstitui în întregime lista deschisă de mine mai sus.

NE PREGĂTIM DE EVADARE, MAI 1953

Trecerea de la iarna grea pe care o îndurasem la vremea minunată a acelei primăveri de la Cavnic a fost destul de bruscă. În cîteva zile, temperatura a crescut, încît de la pulovere şi cojoace am ajuns chiar să ne scoatem cămăşile şi să stăm la soare în curtea lagărului. Zăpada s-a topit, transformînd curtea lagărului într-o adevărată mocirlă. Dar vremea bună se menținea constantă şi, în scurtă vreme, pămîntul s-a uscat. Pe versantele văii a dat iarba şi în cîteva săptămîni pomii erau în floare. Cei din complotul evadării urmăream cu nerăbdare progresul naturii. În fiecare zi, cînd ieşeam din mină, prima privire o aruncam spre pădure. Pădurea însă reacționa mai încet şi era încă departe de a ne putea oferi adăpostul frunzişului pe care contam în cazul reuşitei planului nostru, pe care în acest răstimp îl pusesem la punct. Mai bine zis, ne hotărîsem să pornim pe singura cale care ne părea posibilă, în urma investigațiilor făcute şi anume, în drumul nostru de ieşire din mină, la stația Rainer, unde coboram din corfă, să imobilizăm gardianul şi lucrătorul civil care manipula semnalul corfei şi să urcăm pe scările suitorii pînă la suprafață. Data trecerii la înfăptuire a rămas în suspensie, pînă cînd va înfrunzi pădurea.

Între timp, am început pregătirile preliminare, care cuprindeau o sumedenie de treburi şi operații privind punerea la punct a încălțămintei şi îmbrăcămintei, aprovizionarea cu alimentele pe care trebuia să le luăm cu noi şi înarmarea. Fără a-i pune la curent cu intenţiile noastre, atît Dăbuleanu, cizmarul, cît şi Titi Spînu, croitorul lagărului, ne-au reparat, pingelit, cusut şi întărit încălțămintea şi hainele. Haine civile, care să mai fie şi într-o stare prezentabilă pentru ochii oamenilor liberi nu prea mai existau în lagăr, aşa că am decis că salopeta va fi îmbrăcămintea noastră de drum. Salopetele noastre erau identice cu cele pe care le purtau muncitorii liberi, aşa că nu ar fi bătut la ochi dacă reuşeam să evadăm. În privința alimentelor, problema procurării lor era ceva mai dificilă. Din tot ceea ce intra în alimentația noastră, singurele produse cu calități nutritive,

nealterabile şi cu volum mic şi deci mai uşor de transportat, erau zahărul şi slănina. Magazia cu alimente pentru deținuți se găsea în lagăr, la celălalt capăt al bărăcii în care se afla sala de duşuri. Cheia magaziei era la administrație şi, în fiecare zi, un gardian preda bucătarilor noştri rațiile pentru ziua respectivă.

Ion Cojocaru şi mai tîrziu Ghiță Brînzaru, amîndoi făcînd parte din complot, erau bucătari şi ne-au asigurat că vor putea sustrage din magazie alimentele de care aveam nevoie în momentul în care gardianul îi chema ca să ridice rațiile pentru bucătărie. Cum însă întreaga cantitate de care aveam nevoie nu putea fi furată dintr-o dată, urma ca operația să fie repetată de mai multe ori. Alimentele astfel obținute nu puteau fi ascunse în lagăr, riscînd să fie descoperite. Deci, singurul loc sigur era mina, unde însă s-ar fi alterat din cauza căldurii sau umezelii. S-a hotărît deci ca alimentele să fie sustrase numai cu cîteva zile înaintea evadării, să fie ascunse în mină, dar pentru a le feri de stricăciune vor fi puse în nişte pungi izolante. Pungile au fost confecționate din pînză cauciucată, impermeabilă, obținută prin jupuirea furtunelor de aer comprimat.

La capitolul înarmare, era prevăzută dotarea fiecăruia dintre noi cu un cuțit. Treabă încredințată lui Mircea Vueric, care lucrînd la atelierul din mină a confecționat cele douăsprezece cuțite. Lamele de oțel le-a făcut dintr-un joagăr, iar plăselele din lemn. Şi cuțitele au fost ascunse tot în mină. Tot la acest capitol s-a hotărît fabricarea unor grenade artizanale, pe care, în caz de nevoie, să le folosim la ieşirea din puț, dacă vom întîmpina rezistență. Ion Pantazi şi cu mine ne-am luat obligația să le confecționăm. De altfel, concepția acestor aşa-zise grenade ne-a aparținut. Şi confecționarea grenadelor avea să aibă loc în două etape. De prima operație ne-am apucat imediat. Am tăiat dintr-o țeavă de apă vreo şapte–opt bucăți, de aproximativ douăzeci şi cinci de centimetri lungime. Pentru tăiatul țevii de fier mi-au trebuit cîteva pînze de fierăstrău, de care atelierul din mină cam ducea lipsă şi avea puține. Am fost nevoit să le fur, în timpul unor vizite pe care le-am făcut la atelier, inginerului Georgescu-Topuslău. O dată tăiate, am turtit şi apoi îndoit cu lovituri de ciocan unul din capetele fiecărei bucăți, celălalt capăt rămînînd deschis. Apoi le-am ascuns într-o geodă. Urma acum ca prin capătul rămas deschis să introducem în fiecare bucată de țeavă astfel pregătită cîte un baston de dinamită. Ne-a trebuit un timp ca să ne procurăm explozibilul necesar. Zile în şir, de îndată ce intram în mină, Ion Pantazi şi cu mine urcam fiecare în abatajul nostru, înaintea celorlalți, ca să cercetăm fronturile de muncă unde avuseseră loc

împuşcături, pentru a găsi vreo gaură neexplodată şi a recupera dinamita scăpată intactă. O dată cantitatea trebuincioasă strînsă, fiecare bucată de țeavă şi-a primit încărcătura respectivă şi şi-a reluat locul în ascunzătoare, faza următoare, a construirii grenadelor, neputînd fi efectuată decît cu puțin timp înainte de data evadării. Pentru a fi în stare de funcționare, mai trebuiau montate fitilele şi capsele, a căror procurare era mai dificilă, chiar periculoasă. Cum şi fitilul Bickford şi focoasele, după o şedere mai lungă în umezeala din mină, riscau să devină inutilizabile, am hotărît să ne ocupăm de ele în preajma evadării.

Toate aceste pregătiri, confecționarea pungilor impermeabile, punerea la punct a îmbrăcămintei şi încălțămintei, fabricarea cuțitelor şi a grenadelor, pînă la stadiul de care am vorbit mai sus, ne-au luat cîteva săptămîni, în care timp viața din lagăr şi mină şi-a urmat cursul, fără să mai fie tulburată de vreun eveniment deosebit. Va trebui totuşi să menționaz un fapt divers, ținînd de gospodăria lagărului, de muncile de întreținere la care trebuia să participăm după ce ieşeam din mină.

Se constatase de cîteva zile că latrina din curtea lagărului se înfundase şi nu mai putea fi folosită. Cazul fusese raportat administrației, dar măsurile de remediere se lăsau aşteptate. Totuşi, într-o bună zi, şi-a făcut apariția comandantul lagărului, înconjurat de un întreg stat-major, compus din ofițerul politic, ofițerul de serviciu, nelipsitul Tămîie şi cîțiva gardieni. Au constatat la fața locului situația closetului şi au început să discute şi să-şi dea cu părerea despre felul cum ar putea fi rezolvată. Pe taluzul cu iarbă unde țineau sfatul, fiecare îşi însoțea cu gesturi expunerea planului pe care îl propunea. Păreau un grup de ofițeri de Stat-Major care urmau să ia decizia hotărîtoare înaintea unei bătălii. Cel puțin aşa comentam noi în bătaie de joc, privind scena. Consfătuirea a durat destul de mult. În cele din urmă a fost adoptat planul lui Tămîie, care a fost pus în aplicare, începînd chiar din aceeaşi zi. Am primit ordin să mutăm closetul, un fel de baracă din grinzi şi scînduri, aşezată direct deasupra haznalei. Haznaua,o groapă cam de şase metri pe patru şi adîncă de vreo doi metri, era plină ochi. Baraca ce fusese construită deasupra ei, depăşea cu cîte o jumătate de metru fiecare latură a gropii şi se sprijinea cu grinzile ei din partea de jos, direct pe pămîntul din jurul haznalei.

Am muncit ca la piramide, ore întregi. Cu răngi şi bîrne vîrîte sub capătul grinzilor de la baza barăcii şi făcute pîrghii, abia reuşeam s-o clintim din loc. Şi totuşi, coordonîndu-ne efortul, closetul a început să fie deplasat centimetru cu centimetru. Seara, cînd a bătut toaca de intrare în

mină, baraca era mutată şi haznaua descoperită şi-a răspîndit mirosul asupra întregului lagăr. Cum săptămîna aceea schimbul meu lucra în mină noaptea, tot noi am dus la bun sfîrşit întreaga operaţie în următoarele trei zile. Cînd a doua zi dimineaţa am ieşit din mină, în loc să mai simţim plăcerea de a ne umple plămînii cu aerul proaspăt de la suprafaţă, ne-a trăznit mirosul degajat de hazna.

Tămîie ne-a luat imediat în primire şi ne-a explicat cum va trebui lucrat mai departe, foarte mîndru de ingeniozitatea procedeului imaginat de el. A trebuit să recunoaştem că simţul lui de improvizaţie era remarcabil. La marginea haznalei era trasă o căruţă cu doi cai. În căruţă, puse în picioare şi fără capace, erau patru butoaie goale de cîte două sute de litri, din cele care se aduceau la bucătăria noastră, cu varză murată. Rezemate de căruţă, vreo şapte–opt prăjini cam de trei metri lungime, care aveau fixate la un capăt cîte o cască militară germană. Cu aceste „polonice ale lui Tămîie“, cum au fost imediat botezate, am început să luăm din conţinutul haznalei şi să punem în butoaiele din căruţă. Cînd se umpleau, un gardian se suia pe capră să mîne caii şi scotea căruţa pe poarta lagărului. După vreo douăzeci de minute, se întorcea cu butoaiele goale şi treaba se repeta pînă seara cînd intram în mină. Unde şi cine golea butoaiele nu ştiu. În atmosfera care domnea în jurul haznalei şi care ne-a obligat să ne legăm peste nas cîte o cîrpă, s-a găsit loc şi pentru haz. În afară de glumele la care se preta toată această activitate, una din distracţii a fost să umplem butoaiele pînă la gură, ceea ce făcea ca în drumul căruţei pînă la poartă, din cauza hopurilor, gardianul de pe capră să fie împroşcat cu conţinutul care stropea în toate părţile.

De la Ion Stamati şi Pivniceru, care lucraseră şi la mina de la Valea Nistrului, am aflat că şi acolo avusese loc o golire a haznalei după acelaşi procedeu şi cu acelaşi utilaj. Ne-au mai povestit, cum cu acest prilej, inginerul Costescu (o figură cunoscută a uneia din societăţile de petrol de pe valea Prahovei), care era turnătorul administraţiei, alunecase pe marginea gropii şi căzuse în hazna, scufundîndu-se în conţinutul ei pînă la talie. Văzîndu-l în această situaţie, toţi deţinuţii au început să-şi bată joc de el. Nenorocitul încerca să iasă din groapă şi nu reuşea din cauza malurilor prea înalte. După un timp, un deţinut şi-a făcut loc printre ceilalţi, apostrofîndu-i pentru atitudinea lor şi i-a întins lui Costescu o prăjină ca să-l tragă afară din groapă. Costescu s-a apucat cu mîinile de prăjină şi, proptindu-se cu picioarele de peretele haznalei, s-a lăsat ajutat. Cînd ajunsese aproape de marginea gropii, deţinutul binevoitor a dat drumul

prăjinii. Costescu a căzut din nou în groapă, dar de astă dată pe spate, scufundîndu-se complet şi dispărînd vederii celor din jur. Nu ştiu dacă această pedeapsă i-a servit de învățătură, dar ani de zile mai tîrziu, cînd l-am întîlnit în altă închisoare, Costescu nu mai avea relații cu administrația. Reputația pe care şi-o făcuse la Valea Nistrului l-a urmărit însă tot restul puşcăriei, ca şi pățania cu haznaua, de pe urma căreia a rămas şi cu porecla puțin măgulitoare de Costescu-„că… t“.

La Cavnic, operația s-a încheiat fără astfel de incidente. Baraca a fost din nou mutată deasupra haznalei golite, în acelaşi fel şi cu aceeaşi caznă, şi aerul curat de pimăvară a şters urmele acestui episod.

Către sfîrşitul lunii mai, s-a făcut o nouă ordine de bătaie, adică o nouă împărțire a locurilor de muncă şi a echipelor, în urma căreia Caranica şi cu mine am fost repartizați la „intermediarul“ de pe galeria Gheorghe. Aşa se numea un abataj nou început, la care numai accesul crea un efort deosebit. Suitoarea care ducea la el cuprindea mai mult de zece scări ude şi alunecoase. Din cauza infiltrațiilor de apă căzînd ca o adevărată ploaie, urcarea noastră şi mai ales transportarea sfredelelor erau extrem de anevoioase. La fiecare început şi sfîrşit de şut, eram nevoiți să facem cîte două drumuri pentru a le transporta. E drept că sus, în „intermediar“, datorită cine ştie cărui capriciu natural, aerisirea era perfectă şi temperatura plăcută. Din cauza dificultății accesului, eram scutiți de vizitele prea frecvente ale lui Tămîie, aşa că ritmul de muncă ni-l determinam singuri, după puterile noastre şi nu sub presiunea şi amenințările lui. Mie însă, această mutare mi-a îngreunat deplasările prin mină, tocmai într-o perioadă în care mă ocupam de pregătirile pentru evadare.

Pe de altă parte, în mod surprinzător, Tămîie se arăta mai înțelegător cu noi şi accepta cu uşurință pretextele pe care le invocam de cîte ori mă întîlnea pe altă galerie, atunci cînd trebuia să fiu la „intermediar“. Dacă alteori, cînd mă întreba de ce nu sînt la locul meu de muncă şi-i răspundeam, în funcție de punctul din mină unde mă surprinsese, fie că mă duc să cer vreo sculă de la atelierul mecanic, fie un antinevralgic de la postul de prim-ajutor, rareori scăpam nepedepsit, acum, în cele două sau trei ocazii în care m-a întîlnit, mi-a acceptat explicațiile şi s-a mulțumit să-mi spună că dacă nu ne facem norma, ne bagă la carceră. Motivul îmblînzirii l-am aflat de la inginerii noştri din biroul tehnic. Extracția minereului de la „intermediar“ avea să-i aducă lui Tămîie o primă specială, deoarece laboratorul Combinatului de la Baia Mare stabilise că filonul din

acel abataj conținea, într-o oarecare proporție, şi rocă auriferă. Tot de la inginerii noştri am aflat că procentul de minereu de aur era aşa de redus, încît în exploatările de dinainte vreme nu s-ar fi trecut la extracție, investiția nefiind rentabilă. Acum însă, datorită probabil mîinii de lucru cu „brațe speciale“, se pare că devenise rentabilă. Destul de repede ne-am acomodat şi la acest nou loc de muncă, unde nu erau decît două fronturi de perforat. La unul din ele lucram eu şi Alecu, avîndu-l rulător pe Dică, la celălalt, Gache cu alți doi. Toți şase ne înțelegeam foarte bine, ceea ce făcea ca esențialul să fie realizat: atmosfera de încredere reciprocă şi bună camaraderie.

Încetineala cu care dădeau mugurii în pădurea de pe culmile din jurul lagărului era în contrast cu progresul vegetației de pe valea Cavnicului. În timp ce pe firul văii totul era verde, iarba acoperise pămîntul, sălciile înfrunziseră, pomii fructiferi începuseră chiar să înflorească şi în fiecare zi peisajului din jur i se mai adăuga o nouă podoabă, pădurea cu crengile golaşe parcă încremenise în iarnă, nevrînd să țină pasul cu mersul primăverii. După ce cu greu apăruseră primii muguri, trecuseră cîteva săptămîni de cînd priveam zilnic spre culmi şi frunzişul de un verde crud abia reuşise să-i dea pădurii o tentă de culoare. Pînă s-o facă de nepătruns privirii, mai era. Urmărirea acestui proces lent, care ne împiedica să putem fixa din timp o dată pentru evadare, şi pregătirea echipamentului de care ne ocupam zilnic deveniseră rutină. Pot chiar spune că ne cam obişnuisem cu ideea acestei stări de aşteptare şi pregătire permanentă. Cu atît mai puternic a fost şocul hotărîrii pe care am fost obligați s-o luăm de pe o zi pe alta.

Totul a pornit de la un fapt, care nu ne-am gîndit nici un moment că ar putea influența cu ceva evadarea noastră. Într-o zi au fost aduse în curtea lagărului materiale de construcție pentru încă o baracă: vreo cîteva căruțe cu piatră pentru fundații, grinzi şi scînduri. În ziua următoare au şi început săpăturile pentru temelie, dincolo de ultima baracă din lagăr, unde mai era teren liber. Pentru noi însemna o corvoadă în plus cînd ieşeam din mină. Prin cei de la biroul tehnic am aflat că baraca era destinată unui nou lot de deținuți, care urma să fie adus chiar înainte de terminarea construcției. Se zvonea că intenția administrației era să preluăm şi exploatarea orizontului – 100, unde lucrau muncitorii liberi, astfel ca munca în întreaga mină să fie executată numai de deținuți. Între timp, cînd ieşeam din mină după schimbul de noapte eram trimişi să lucrăm la baracă. Săpăturile s-au terminat în cîteva zile şi începusem zidăria la fundații.

Într-una din acele zile, cred că era într-o duminică, la ieşirea din mină, un deținut mi-a comunicat că sînt chemat de Mache (dr. Miltiade Ionescu) la cabinetul medical. Cum am ajuns la el, m-a pus la curent cu ceea ce aflase de la plutonierul Cuhart, care fusese de serviciu în lagăr peste noapte şi cu care stătuse de vorbă. Din cauza măririi numărului deținuților din lotul ce urma să sosească în curînd, se luaseră măsuri şi în privința pazei: avea să se sporească şi efectivul soldaților din paza exterioară şi vor fi aduşi şi cîțiva cîini polițişti. Aceste întăriri erau aşteptate săptămîna viitoare. Cum Mache era ocupat cu vizitele medicale la cabinet şi n-apucase să comunice ştirea tuturor celor din complot, mi-a spus să iau contact cu ceilalți, pentru a-i informa. Cînd toți au aflat vestea, ne-am strîns lîngă o stivă de scînduri, aduse pentru construcția barăcii, şi ne-am pus la sfat. Toți consideram că mărirea pazei şi mai ales aducerea cîinilor-lup era o piedică serioasă în calea planului nostru de evadare. Însemna că administrația ar avea nu numai soldați disponibili, dar şi posibilitatea să ne urmărească cu cîinii, ceea ce reducea şansele noastre de a ne pierde urma prin pădurile înconjurătoare.

Ducu Ciocâlteu, care pînă atunci se arătase cel mai activ dintre noi în explorarea minei pentru căutarea unei ieşiri şi la organizarea tuturor operațiunilor pregătitoare, a tras concluzia că trebuie să dăm lovitura înainte de sosirea întăririlor, adică pînă la sfîrşitul săptămînii. Am discutat propunerea lui sub toate aspectele. Prezenta următoarele dezavantaje:

1) Pădurea nu era încă bine înfrunzită ca să ne ofere adăpost.

2) Încă nu aveam date mai exacte cu privire la situația de la punctul de ieşire din puț la suprafață. Dacă era pază sau nu.

3) Trebuiau strînse alimentele, capsele şi fitilul şi confecționate grenadele, lucru care cerea timp.

4) Nu toți cei din complot ne aflam în acelaşi schimb de lucru. Mircea Vueric era mutat în celălalt schimb şi cîțiva lucrau la suprafață; unii la bucătăria lagărului, iar Mache la cabinetul medical. Concentrarea tuturor în acelaşi schimb cerea nu numai timp, dar şi anumite demersuri ce trebuiau făcute cu abilitate pentru a nu da de bănuit.

Examinînd fiecare punct în parte, am ajuns la concluzia că toate s-ar putea rezolva în timp util, în afară de primul, care nu stătea în puterea noastră: pădurea care nu era încă destul de înfrunzită. Toți am acceptat acest risc, considerîndu-l mai mic decît cel de a fi puşi în situația de a nu mai putea nici măcar gîndi la o evadare, dacă vom aştepta mărirea pazei şi aducerea cîinilor.

Hotărîrea definitivă a fost ca evadarea să aibă loc sîmbătă seară, căci observasem că mai toți gardienii, ofițerii şi comandantul aveau obiceiul să plece sîmbăta, fie la Baia Mare, fie la cîrciuma din sat. Chiar şi cei care erau de serviciu în mină şi în lagăr miroseau a băutură şi erau mai delăsători. Sîmbătă seara deci, la ieşirea din mină, urma să ne punem în aplicare planul pe care îl pritocisem atîta vreme.

În momentul hotărîrii definitive, cîțiva din complot nu se mai aflau de față, fiind chemați la corvezi. Cei prezenți ne-am pronunțat pentru. A urmat informarea celor ce lipsiseră. Toți s-au declarat de acord, cîțiva mai ridicînd obiecțiuni sau fiind mai reticenți. Punctul negru rămînea lipsa de informații cu privire la gura puțului. Această necunoscută ne îngrijora pe toți.

Mi-amintesc că zărindu-l pe Paul Iovănescu, care trecea prin curtea lagărului spre baraca lui, l-am strigat, ca să-l punem şi pe el la curent. Ne-a răspuns că are treabă. La insistența noastră a catadicsit să se întoarcă din drum şi să vină la noi. Cînd i-am spus că ne-am hotărît să evadăm sîmbătă, n-a manifestat nici un fel de surprindere şi ne-a răspuns, cu calmul lui care devenise proverbial, că din moment ce mai e o săptămînă pînă atunci, nu era motiv să-l reținem de la treabă acum. Apoi ne-a întors spatele şi şi-a văzut de drum mai departe. Toată săptămîna, fiecare din noi a dus o adevărată luptă cu timpul.

Ion Cojocaru şi Ghiță Brînzaru au reuşit să sustragă din magazia de alimente zahărul şi slănina, care au fost repartizate în mai multe pungi impermeabile şi ascunse în mină, urmînd ca fiecare să-şi primească porția în ziua evadării. Pe la jumătatea săptămînii, Mache a propus administrației ca doi bucătari să fie trimişi să lucreze în mină, pentru a lăsa locul altor doi deținuți care vor fi eliberați din infirmerie, dar care pînă la completa restabilire nu puteau încă face față muncii grele din mină. Astfel de propuneri erau totdeauna bine primite de Tămîie, iar Ghiță Brînzaru şi Ion Cojocaru s-au oferit să intre voluntari în mină, pentru a face loc celor doi la bucătărie.

Mircea Vueric a simulat un accident în mină şi a fost adus pe brațe în lagăr şi internat în infirmerie. Mache i-a diagnosticat o hernie de disc şi după două zile a pretins tratament. Mircea putea fi văzut tîrîndu-se prin curtea lagărului, sprijinit într-un fel de cîrjă improvizată, de-ți era mai mare mila să-l priveşti. A jucat tot acest teatru ca să se poată muta în schimbul nostru, şi a reuşit. Sîmbătă dimineață s-a dus la Tămîie şi i-a spus că nu mai suportă viața în infirmerie şi l-a rugat să-i dea voie să intre în mină ca să ajute în atelierul mecanic. I-a spus că îi este greu să umble, dar că stînd jos

în atelier poate lucra cu mîinile. Încîntat că-i mai intră un om în plus în mină, Tămîie i-a aprobat cererea, lăudîndu-l chiar față de ceilalți deținuți pentru conştiinciozitatea şi intenția lui sinceră de a se reabilita prin muncă.

La rîndul nostru, Ion Pantazi şi cu mine am început vînătoarea după fitil şi focoase. În cele din urmă am recurs la un procedeu cam periculos, dar care ne dădea siguranța că fitilul va arde şi capsele se vor aprinde, în cazul că vom fi obligați să întrebuințăm grenadele. Am rămas printre ultimii la ieşirea din mină şi, după ce artificierii au început să încarce găurile, ne-am strecurat neobservați în urma lor şi am tras afară din cîteva găuri încărcate fitilele. În capătul fiecărui fitil era fixată capsa. Dinamita din fundul găurii în care era înfiptă capsa ca şi burajele cu care era înfundată pînă la gură opuneau o oarecare rezistență cînd trăgeai de fitil şi exista riscul declanşării exploziei. Mai ales prima parte a operației era periculoasă, pînă ce capsa se plasa în prelungirea fitilului, întorcîndu-se în gaură prin tragere. Capsa antrenată de fitil făcea o rotație de o sută optzeci de grade, riscînd să se înțepenească în pereții găurii cu cele două capete, în momentul cînd se plasa în diagonală. Dacă în acel moment simțeam o rezistență mai mare la tracțiune, renunțam, şi ne încercam norocul la altă gaură. Cînd operația reuşea, tăiam o bucată de fitil şi-i înfigeam un capăt în burajele din gaura dezamorsată, iar pe celălalt îl lăsam să atîrne, astfel ca atunci cînd artificierii se întorceau ca să aprindă fitilele să nu-şi dea seama de nimic. Bineînțeles că acea gaură nu mai exploda. Trebuie să recunosc însă, că în timp ce trăgeam cu cea mai mare grijă de fitil, îmi auzeam bătăile inimii şi transpiram, şi după fiecare capsă astfel recuperată, mă aşezam jos să răsuflu, ca după un efort fizic istovitor. Am reuşit astfel să ne procurăm cele necesare şi am avut norocul ca totul să se petreacă fără accident.

Finisatul grenadelor a fost un joc față de procurarea fitilului şi capselor, cu toate că şi aici mai era risc de explozie. După introducerea dinamitei cu capsa înfiptă în ea şi cu fitilul depăşind capătul tronsonului de țeavă, trebuia turtit cu ciocanul, lăsînd numai un mic orificiu deschis. Prin el ieşea capătul fitilului, care la întrebuințare urma să fie aprins cu țigara. Calculasem lungimea fitilului în aşa fel ca explozia să aibă loc cam la cinci–şase secunde de la aprindere.

Pînă la sfîrşitul săptămînii, proviziile şi micul nostru arsenal se aflau depuse în diverse geode şi ascunzători, în grija cîtorva dintre noi, care aveau misiunea ca în ziua hotărîtă să ni le distribuie. Nu mai ştiu în grija cui au fost date cuțitele fabricate de Mircea Vueric şi din care urma să

primim fiecare cîte unul. Cred că Paul Iovănescu răspundea de ele. M-am oprit asupra acestui detaliu, fiindcă soarta cuțitelor a fost cu totul alta decît cea prevăzută inițial.

Cei patru vrînceni din grupul nostru, cu toată firea lor blîndă, erau animați de o ură neîmpăcată împotriva tuturor purtătorilor de uniforme M.A.I. În judecata lor simplă dar dreaptă, cei care le pustiiseră satele, le schingiuiseră nevestele, copiii şi bătrînii, le batjocoriseră casele şi le împuşcaseră vitele în ogradă nu meritau nici o milă creştinească. Discutîndu-se în grupul nostru executarea diferitelor faze ale evadării, cînd s-a pus problema felului în care trebuia imobilizat gardianul de la corfă, astfel ca să nu aibă timpul să dea alarma, Simion Cojocaru şi Ghiță Brînzaru s-au declarat imediat gata să se ocupe de el. Spontaneitatea cu care s-au oferit să rezolve această problemă, asigurîndu-ne că gardianul nici nu va avea timpul să-şi dea seama ce se întîmplă cu el, ne-a pus pe gînduri. Eram hotărîți să evităm orice vărsare de sînge inutilă şi, cu toate că şi ei se declaraseră de acord cu acest punct de vedere, cîțiva dintre noi am început să avem rezerve în privința atitudinii lor în momentul trecerii la acțiune. Am hotărît deci, fără ştirea lor, ca înainte de evadare, cînd fiecare urma să-şi primească partea din cele depozitate în mină, Paul Iovănescu să facă uitate cuțitele. Aşa s-a şi procedat. Toți am rămas fără cuțite şi tare le-am dus lipsa, dar cred că precauția n-a fost inutilă.

Paralel cu toată activitatea febrilă pe care am desfăşurat-o în timpul săptămînii, s-au mai întîmplat şi o serie de evenimente, care au fost departe de a domoli tensiunea nervoasă sub care trăiam. A doua zi după ce stabilisem data şi ora evadării, ne-am trezit cu George Sarry, care a venit să ne spună că s-a gîndit bine şi că nu va merge cu noi. Motivul ni l-a spus cu toată sinceritatea: „E prea periculos şi mi-e frică.“

Pentru noi a fost o lovitură, George fiind un băiat de nădejde, pe care contam. Toți l-am înțeles însă, fiindcă sînt convins că frică ne era la toți; mie în orice caz. Nimeni nu i-a luat-o în nume de rău. Totuşi, defecțiunea lui, în afară de faptul că ne descompleta numărul, a mai provocat şi alte urmări. Cîțiva au început să şovăie. În schimb, pe alții ne-a îndîrjit.

Cum ultimele informații de la gura puțului erau contradictorii, două surse indicînd că n-ar fi nici o pază, iar una vorbind de un post de puşcă-mitralieră, ezitările în fața acestei nesiguranțe n-au făcut decît să crească.

Titi Coşereanu a venit la mine să mă întrebe dacă nu cred că ar fi mai cuminte să ne amînăm acțiunea, pentru a putea între timp afla cu certitudine situația de la gura puțului. „Şi dacă aflăm cu certitudine că e o puşcă-

mitralieră, ce faci?“ l-am întrebat. Mi-a răspuns că în acel caz ar fi clar că trebuie să renunțăm, fiindcă n-avem nici o şansă să scăpăm cu viață. I-am explicat atunci, că eu şi în acel caz aş fi pentru evadare şi că de aceea sînt dispus să plec şi fără informații certe despre situația de la suprafață. Nu risc decît să am o surpriză plăcută; să nu fie nici o pază, căci cealaltă alternativă tot nu mi-ar lăsa timpul să constat că am fost imprudent. Titi a plecat, tratîndu-mă de nebun, iar eu m-am dus la Mache şi am comentat cu el discuția avută cu Titi, gîndind că şi el are poate de gînd să se retragă. Ducu Ciocâlteu, care asista la discuție, ne-a asigurat că acest lucru nu se va întîmpla: „Titi va merge cu noi de ruşine, că prea a făcut pe eroul în toată perioada de pregătire a evadării.“

Într-adevăr, Titi a mers cu noi, dar a aflat mai tîrziu ce spusese Ducu despre el şi nu i-a iertat-o niciodată.

Orgolios şi plăcîndu-i fanfaronada, Titi nu era un laş, dar n-ar fi recunoscut niciodată că se teme. Pentru el curajul era o calitate bărbătească obligatorie, iar frica un defect ruşinos şi degradant. Primul care suferea de pe urma acestei convingeri era el, neputîndu-se încadra în limitele acestei intransigențe. Şi în el, ca şi în noi ceilalți, era un amestec egal de curaj şi teamă.

În ziua următoare, Ion Cojocaru şi Ion Brînzaru ne-au anunțat şi ei că nu mai evadează, riscurile încercării fiind prea mari.

Puşi în fața acestei situații, chiar şi evadarea noastră, a celor hotărîți să o întreprindem cu toate riscurile, era pusă în cauză, din pricina descompletării numărului. Cum am mai spus, trebuia să fim doisprezece; ca să ocupăm la ieşire două corfe, în care să nu mai poată intra şi alții, străini de complot.

Mai era o soluție, cu tot timpul scurt pe care îl mai aveam în față: să propunem altora să ia locul celor ce se retrăseseră. Toți cei care prezentau garanții de seriozitate şi discreție, pe care în discuțiile noastre i-am trecut în revistă, nu îndeplineau însă condițiile fizice necesare. Puiu Caleia era bolnav şi prea în vîrstă. Petrică Balanov era grav bolnav de ficat. Altul era prea slăbit ş.a.m.d.

În fața impasului în care ne găseam, am obținut aprobarea celorlalți să încerc eu să recrutez doi înlocuitori. La început propunerea mea n-a fost acceptată, dar în fața situației disperate şi fără altă ieşire, s-a căzut de acord. M-am oferit să încerc să vorbesc cu doi prieteni, despre discreția cărora garantam, şi numai dacă-şi vor da adeziunea la planul nostru, să le divulg numele celor din complot. Şi azi mă felicit pentru acest exces de prudență

pe care l-am avut atunci. Se va vedea mai tîrziu de ce.

Cei doi prieteni la care mă gîndisem erau Alecu Caranica şi Gheorghe Gache (Guşa). Cum am ajuns la locul meu de muncă, la „Intermediar“, m-am retras cu cei doi într-un cotlon al abatajului şi le-am spus despre ce era vorba. Au fost imediat de acord. Am trecut în revistă împreună toate fazele planului, aşa cum îl concepusem şi n-au avut nici o obiecţie. Cînd le-am povestit despre marele semn de întrebare pe care nu reuşisem să-l lămurim şi anume situaţia de la gura puţului, atitudinea lor nu s-a schimbat. Au fost de acord că riscul era prea mare, dar că merita să fie luat, dacă eram hotărîţi să ieşim din această stare de resemnare, a mielului care merge la tăiere fără să se împotrivească. La sfîrşitul convorbirii mi-au spus că sînt gata să meargă cu noi, dar că le pare rău că nu-şi pot da răspunsul definitiv decît a doua zi. Crezînd că vor să mai chibzuiască şi să gîndească în linişte la ceea ce dicutasem, am convenit ca a doua zi să-mi dea răspunsul.

Seara în lagăr, am aflat că Ion Cojocaru şi Ion Brînzaru încercaseră să-şi convingă fiecare fratele mai tînăr, pe Simion Cojocaru şi respectiv Ghiţă Brînzaru, să renunţe şi ei la evadare. Cu toate că cele două perechi de fraţi erau strîns legate, demersul celor doi fraţi mai mari n-a reuşit. Simion şi Ghiţă venind să ne spună că ei nu renunţă şi că putem conta pe ei.

În şutul următor, am intrat în mină cu convingerea că voi fi întîmpinat de Alecu şi Guşa, care-mi vor da un răspuns pozitiv. Entuziasmul cu care primiseră ideea evadării mă făcea să nu am îndoieli asupra răspunsului. Cînd ne-am retras din nou într-un colţ mai liniştit al abatajului, pe figurile lor nu mai radia entuziasmul din ziua precedentă. Alecu a vorbit pentru amîndoi. În cîteva vorbe mi-a spus că regreta că s-au grăbit cu o zi mai înainte să-mi dea speranţe. Că amîndoi nu făcuseră decît să dea glas dorinţei lor spontane, dorinţă egoistă, pe care n-aveau dreptul să şi-o satisfacă. Văzîndu-mi probabil nedumerirea, mi-a explicat în continuare că ei nu-şi pot permite să ia iniţiativa vreunei acţiuni personale, fără să ţină seama de camarazii lor. Mi-a dat de înţeles că, înainte de a-mi aduce răspunsul, avuseseră o consfătuire (nu mi-a spus cu cine şi nici eu nu l-am întrebat) şi că ajunseseră la concluzia că orice acţiune întreprinsă de vreun legionar va provoca represalii împotriva tuturor legionarilor, atît asupra celor din închisori, cît şi asupra familiilor şi prietenilor lor din afară. Evadînd, s-ar face vinovaţi de repercusiunile actului lor asupra celorlalţi şi astfel ar călca legea camaraderiei. Am acceptat explicaţiile şi i-am spus că îi înţeleg, cu toate că nu i-am înţeles deloc. Mi-a vorbit cu seriozitate, pe un ton grav şi cu atîta hotărîre, încît orice insistenţă nu şi-ar fi avut rostul.

Abia mai tîrziu, în decursul anilor de închisoare, am avut confirmarea riguroasei exactități a celor spuse de Alecu. De cîte ori a avut loc o acțiune împotriva regimului, în care era implicat un singur membru al Mişcării legionare, fie în închisoare, fie în țară sau chiar în străinătate, mecanismul represaliilor se declanşa automat, aş putea spune aproape instantaneu şi cu maximă brutalitate, împotriva tuturor legionarilor. Afară, se făceau arestări masive printre cei ce avuseseră o cît de mică contingență cu Mişcarea legionară, iar în închisori urmau adevărate perioade de exterminare îndreptate numai împotriva legionarilor. Aşa s-a întîmplat cînd au fost paraşutate din străinătate cîteva „grupuri de spioni şi trădători“ (aşa cum i-a numit Securitatea) din care majoritatea erau legionari, la fel s-a procedat cînd au început să circule clandestin prin țară poeziile din închisoare ale lui Radu Gyr şi tot aşa cînd a avut loc atacul de la Ambasada R.P.R. din Berna, condus de Beldeanu, care fusese legionar. Voi reveni la timpul cuvenit asupra acestei teme.

Ani de zile mai tîrziu, abia după ce am aflat toate acestea şi am înțeles motivul pentru care Alecu şi Guşa au refuzat sau mai bine zis şi-au călcat pe inimă şi n-au vrut să evadeze, am putut aprecia şi sacrificiul pe care l-au făcut pentru ceilalți camarazi ai lor. Nefiind legionar, nu mi-am făcut astfel de probleme de conştiință, dar mă întreb şi azi dacă aveam dreptul să mă gîndesc numai la mine cînd am evadat, provocînd necazuri şi suferințe celor care, cu voie sau fără voie, au fost implicați în această acțiune a mea. Cu justificarea clasică a omului care ar avea nu numai dreptul dar chiar şi obligația de a-şi salva libertatea şi viața, n-am reuşit niciodată să-mi îndepărtez din minte regretul şi remuşcările pentru ceea ce am provocat altora, chiar dacă ei nu mi-au reproşat-o niciodată. Înainte de a pleca la locurile noastre de muncă, Alecu şi Guşa m-au îmbrățişat şi mi-au urat noroc, spunîndu-mi încă o dată cît de mult regretă că nu pot participa şi ei la evadare.

La sfîrşitul şutului, cînd am ieşit la suprafață şi m-am dus la cabinetul medical, care devenise un fel de punct de întîlnire al nostru, unde se centralizau toate datele, vrînd să-l informez pe Mache despre eşecul demersului meu, situația se schimbase radical. Ion Cojocaru şi Ion Brînzaru, nevrînd să se despartă de frații lor mai tineri, se răzgîndiseră din nou şi tocmai îl anunțaseră pe Mache că se hotărîseră definitiv să evadeze cu noi sîmbătă seara.

În cele două–trei zile cît mai era pînă la data fatidică, nimic nu ne-a mai tulburat planul. Am mai avut o ultimă întîlnire în mină, pentru a ne

repeta rolurile pînă în cele mai mici amănunte. Toată atenția şi grija noastră se îndreptaseră asupra evadării propriu-zise, adică asupra traseului care pornea de la corfa de la orizontul nostru şi pînă la punctul critic de la gura puțului. Din cauza incertitudinii informațiilor, ştiind că acolo ne aşteaptă fie libertatea, fie gloanțele mitralierei, planul nostru, aşa de precis calculat pînă în cele mai mici detalii, se oprea la acel punct. Mai bine zis, de la gura puțului înainte, în cazul variantei fără mitralieră, planul de urmat era abia schițat. În mare, stabiliserăm că vom merge prin munți pînă în regiunea Vrancei, unde frații Brînzaru şi Cojocaru cunoşteau locurile şi mai aveau ascunzători, bordeie şi chiar arme neştiute de nimeni. Principial, eram toți de acord să mergem împreună pînă în pădurile din munții Vrancei.

SÎMBĂTĂ, 6 IUNIE 1953, EVADAREA DE LA MINA CAVNIC

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi de sîmbătă, 6 iunie 1953.

În zorii zilei, am intrat ca de obicei în mină. La o eventuală percheziție, lucru care din fericire nu se întîmpla decît la ieşirea din mină, s-ar fi descoperit lucruri ciudate asupra a doisprezece deținuți. Pe sub salopetă purtam cîte două, chiar trei cămăşi, pulovere şi cojoc, iar în traistele în care în mod obişnuit ne luam cîte ceva de mîncare, s-ar fi găsit unele obiecte, care cu siguranță că ar fi dat de gîndit administrației: periuțe de dinți, săpun, cîte o faşă, vată şi chiar ceva medicamente. Mache, care a intrat ceva mai tîrziu în mină sub pretextul vizitei lunare obligatorii, prevăzută de regulament, avea asupra lui o listă nominală a tuturor deținuților din lagăr.

Cum am intrat în mină, am şi urcat la „intermediar“. Muream de căldură şi abia aşteptam să mă dezbrac de toate cîte le aveam pe mine. Primele două trei ore am lucrat normal cu Caranica la perforat. Apoi mi-am rostuit surplusul de îmbrăcăminte într-un sac din pînză de doc, care stătea în mod obişnuit atîrnat la capul patului meu din baracă. Era un sac de vînătoare, pus de mama în pachetul pe care-l primisem de acasă, după proces. Mi-am mai luat o dată rămas bun de la Alecu şi Guşa. Nu ştiu care din noi era mai emoționat cînd ne-am îmbrățişat pentru ultima oară. Am pornit-o pe scări, urmărit de privirile lor îngrijorate.

Trebuia să mă duc să-mi iau în primire cele trei grenade care erau ascunse în altă parte a minei. Ion Pantazi, cu mine şi cu un al treilea dintre noi eram singurii prevăzuți să avem grenade asupra noastră. Am coborît pe suitoare pînă la ultimul pod, înainte de galeria principală. De aici mai aveam o singură scară pînă jos şi am stat la pîndă pînă ce s-a nimerit să treacă pe sub ea mai mulți deținuți. Voiam să am cîțiva martori la accidentul pe care urma să-l simulez. La momentul prielnic, am început să cobor pe ultima scară, m-am făcut că alunec şi am căzut de-a lungul ei, cu capul în jos. Înălțimea era de vreo trei metri şi din dorința de a da impresia

unui accident autentic, era cît pe-aci să şi reuşesc. M-am lovit zdravăn la un şold şi la coaste, dar fără să mă scol de jos, am început să mă vait de dureri la un cot. Cei cîţiva deţinuţi care asistaseră la scenă s-au repezit să mă ajute să mă ridic şi susţinîndu-mă, m-au dus la postul de prim-ajutor.

Aici m-a luat în primire Paul Iovănescu, şi, de faţă cu unul din gardienii de la corfă, care tocmai venise să-i ceară un antinevralgic, mi-a scos salopeta şi cămaşa. Eu continuam să-mi joc rolul şi la orice mişcare a braţului, acuzam dureri insuportabile. Paul m-a examinat, m-a palpat şi a declarat că am o luxaţie a cotului. Mi-a făcut apoi un bandaj ca să-mi imobilizeze braţul, mi l-a atîrnat de gît cu o faşă făcută eşarfă şi m-a trimis să stau pînă la sfîrşitul şutului pe galeria Gheorghe, unde era aerul cel mai curat (tot acolo erau însă şi grenadele). Gardianul şi-a dat şi el consimţămîntul, cînd Paul i-a explicat că nu mai pot lucra şi că la ieşirea la suprafaţă va trebui să mi se reducă luxaţia sub anestezie, la cabinetul medical.

Aşa am fost liber să-mi fac ultimele treburi, aveam doar grijă, cînd mă întîlneam cu cîte cineva, să mă fac că mă plimb de colo pînă colo, din cauza durerilor acute la cot.

Cînd a bătut şutul şi lumea a început să se adune la corfă, a venit spre mine văru’ Dică şi m-a întrebat ce am păţit. Am vrut să-i răspund, dar nu m-a lăsat şi, văzînd că nu-i nimeni în imediata apropiere, mi s-a uitat drept în ochi, cu o privire pe care n-am s-o uit niciodată, m-a îmbrăţişat şi, înainte de a pleca mai departe spre corfă, mi-a spus: „Noroc, grecule, şi Doamne ajută!“ Avea lacrimi în ochi şi, în acelaşi timp, zîmbetul lui ironic pe buze. A fost singurul care, cu spiritul lui extraordinar de observaţie, a înţeles ce aveam de gînd.

George Sarry, care era la curent cu totul, a preluat toate legăturile cu civilii şi în special s-a obligat să facă să funcţioneze mai departe căsuţa poştală prin care să menţinem legătura cu mecanicul de la compresoare. Acest serviciu clandestin de informaţii al lagărului urma să-l asigure el în continuare, transmiţînd toate ştirile pe o filieră de oameni siguri şi discreţi, înainte de a fi difuzate tuturor deţinuţilor, pentru a nu periclita această sursă atît de preţioasă.

O dată cu toaca bătută în conducte, care anunţase sfîrşitul şutului, începea pentru noi desfăşurarea acţiunii coordonate, aşa cum o discutaserăm de atîtea ori. M-am grăbit deci spre corfă, unde unul după altul au venit şi ceilalţi. Ne-am adunat toţi doisprezece la locul stabilit dinainte, strecurîndu-ne printre ceilalţi deţinuţi care se îngrămădiseră deja

în spațiul din fața corfei. Cele două ascensoare au început să funcționeze alternativ, unul urcînd cu şase deținuți, în timp ce celălalt cobora gol.

I-am lăsat să urce mai întîi pe cei mai grăbiți. După ce au plecat vreo treizeci de inşi, Ducu Ciocâlteu ne-a făcut un semn şi a şi deschis grila de la corfa care tocmai coborîse. Cei şase desemnați să plece cu prima corfă s-au înghesuit pe platforma ei şi au pornit. Erau: Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ion Pantazi, Ghiță Brînzaru, Colea Ungureanu şi Titi Coşereanu. În momentul în care corfa lor s-a oprit la stația Rainer, cealaltă, goală, s-a oprit la orizontul nostru. Ne-am suit şi noi: Ion Cojocaru, Ion Brînzaru, Paul Iovănescu, Miltiade Ionescu, Mircea Vueric şi cu mine.

În cele cîteva minute de avans pe care le aveau față de noi, primii şase trebuiau să se facă stăpîni pe situație la Rainer. Şi anume, trei din ei să neutralizeze gardianul, doi pe muncitorul civil care manipula semnalul de punere în mişcare a corfei, iar al şaselea să se substituie acestuia din urmă la semnal. Din cauza caracterului acestei acțiuni, în prima corfă s-au suit cei mai voinici dintre noi, în afară de Ion Pantazi, care avea obligația să preia semnalul. Cei cinci urmau să procedeze cît mai repede, profitînd de elementul surpriză, în aşa fel încît nici gardianul, nici muncitorul să n-aibă timp să strige sau să dea în vreun fel alarma. Pentru a-i imobiliza şi a le pune căluş în gură, aveau asupra lor sîrmă şi cîlți, luate de la atelierul mecanic.

Drumul cu corfa, acest ultim drum pe care-l mai făceam cu corfa, mi s-a părut fără sfîrşit. Cred că şi celorlalți. Toți tăceam şi cred că tensiunea nervoasă era maximă. De îndată ce am pornit, m-am descotorosit de bandajul care-mi împiedica mişcările. Cu toate simțurile încordate, aşteptam. În penumbra puțului, am întîlnit privirea lui Paul Iovănescu. Mi-a zîmbit, în aparență la fel de flegmatic ca de obicei. Cred că mi-a transmis ceva din calmul lui molipsitor. Deodată însă a început să se lumineze. Ne apropiam de Rainer, unde atîrna un bec chiar la ieşirea din corfă. Ascensorul s-a oprit. Am dat grila de-o parte şi am ieşit.

Țin şi acum minte în toate amănuntele scena pe care am avut-o în fața ochilor. În stînga, impasibil, stătea Ion Pantazi, cu mîna pe semnalizator. Drept în față, sub becul care lumina spațiul mai larg de la ieşirea din corfă, căzut pe jos şi încercînd să se ridice, Colea Ungureanu. Pe jos, lîngă el, un cuțit şi pete de sînge. Din breşa din fund, pe dreapta, se auzeau sunete înăbuşite şi gîfîituri şi tot de acolo se reflectau, jucîndu-se pe pereții încăperii, umbre uriaşe. Toți ne-am oprit locului, într-un moment de ezitare.

M-am dezmeticit cînd l-am auzit pe Ion Pantazi spunîndu-ne: „Ce mai staţi? Daţi-i drumul sus! Aici e totul în regulă!“

Cu toate că nu mi se păruse a fi „totul în regulă“, am reintrat imediat în rolul pe care mi-l repetasem în minte de atîtea ori. Am făcut cei cîţiva paşi spre stînga, unde era suitoarea şi am pornit-o pe scări în sus. După mine au venit şi ceilalţi.

Cum am mai spus, această suitoare mergea paralel cu corfele, de-a lungul puţului pînă la suprafaţă. Nu mai reţin numărul exact al scărilor pînă la suprafaţă, dar erau cel puţin cincisprezece, a cîte circa trei metri fiecare. Cea mai mare parte le-am urcat la lumina lămpilor de carbid pe care le aveam cu noi. Urcam repede, în tăcere, foarte aproape unul de altul. Mă străduiam să nu gîfîi din cauza efortului şi orice pas pe podele sau scîrţîit de fuştei de scară erau zgomote care luau proporţii asurzitoare. Mă obseda ideea că paza de la gura puţului ne va auzi şi astfel prevenită, ne va aştepta gata să deschidă focul.

Cînd am ajuns pe penultimul pod, mi-am stins lampa şi după mine toţi ceilalţi au făcut la fel. În cea mai perfectă linişte şi foarte aproape unul în urma celuilalt, am urcat şi penultima scară. Am ajuns pe ultima platformă. După mine venea Ion Cojocaru, căruia i-am făcut un semn, pe care, la rîndul lui, l-a transmis din om în om mai departe. Toţi s-au oprit şi, nemişcaţi, ţinîndu-ne respiraţia, am stat cîteva secunde să ascultăm. Liniştea era absolută, iar de sus nu se auzea nimic. Deasupra mea, printre podelele care acopereau gura puţului, pătrundea pînă la noi o foarte slabă lumină. Suficientă însă, ca să putem distinge că deschiderea din podele, de la capătul de sus al ultimei scări pe care o mai aveam de urcat, era închisă cu un capac. Emoţia era mare şi sînt sigur că fiecare îşi punea aceeaşi întrebare pe care mi-o puneam şi eu: „Dacă acest capac era închis cu vreun lacăt?“

Cu cea mai mare precauţie am început să urc, pînă ce am atins aproape capacul cu capul. Am văzut că pe o latură avea două balamale simple şi ruginite. Am întins mîna şi l-am împins uşor în sus. A cedat! N-avea nici o încuietoare, se deschidea!

L-am ridicat cîţiva centimetri cu capul, pînă ce ochii mi-au ajuns peste nivelul podelelor. Afară se lăsase întunericul, dar mai dăinuia o urmă din lumina amurgului. Cu ochii deja adaptaţi la întunericul puţului, am început să cercetez tot ce cădea în raza mea vizuală. O stivă de grinzi, un colţ de magazie din bîrne, nişte scînduri era tot ce se vedea în imediata apropiere. Mă străduiam să pătrund cu privirea cîteva colţuri întunecate, căutînd să

disting vreun contur de siluetă omenească. Căutam să prind vreun zgomot insolit, de paşi sau de respiraţie, care să-mi trădeze prezenţa unei santinele. Nimic însă! Liniştea era deplină şi nu simţeam decît o uşoară adiere de aer răcoros de munte. Nu-mi venea să cred. Tăcerea absolută, lipsa oricărei mişcări mi se păreau o înscenare. Mă gîndeam că e o cursă, că dintr-unul din colţurile întunecoase eram pîndiţi de gardieni înarmaţi, care ne aşteptau să ieşim la suprafaţă pentru a deschide focul asupra noastră.

Am coborît cu un fuştei mai jos şi tot aşa de încet cum îl ridicasem, am închis capacul la loc. Mi-am apropiat capul de cei care se înghesuiseră în urma mea, le-am şoptit că n-am văzut şi n-am auzit nimic suspect şi apoi mi-am aprins cu multă grijă o ţigară, acoperind flacăra chibritului cu pulpana hainei de la salopetă. Ţinînd într-o mînă ţigara, cu jarul în pumnul închis, am urcat din nou pe fuşteiul pe care stătusem înainte, şi cu cealaltă mînă am săltat din nou capacul, cîţiva centimetri. Am privit iar zona pe care o puteam cuprinde cu ochii, proptind capacul cu capul. După cîteva clipe am început să-l ridic treptat. Balamalele au scîrţîit un pic şi una din scînduri a trosnit. M-am oprit aşteptîndu-mă la vreo reacţie. Dar nu s-a întîmplat nimic. Am continuat să ridic capacul pînă ce am deschis capacul de tot, dîndu-l complet peste cap. Stînd cu picioarele pe acelaşi fuştei al scării, cu mîna liberă am scos una din grenadele pe care le aveam în buzunar. Voiam să-i scarmăn vîrful fitilului, ca să scot la iveală primele grăunţe de pulbere, astfel ca la primul contact cu jarul ţigării, să se facă aprinderea.

Nerăbdarea celor care erau încă în puţ, pe scări şi pe podul de dedesubt se făcea simţită pînă la mine, printr-o presiune crescîndă, fiecare împingîndu-l pe cel de dinaintea lui. Ion Cojocaru n-a mai rezistat. S-a strecurat pe lîngă mine şi a ieşit la suprafaţă. A făcut cîţiva paşi pînă la colţul barăcii care era la gura puţului şi tot aşa de repede a făcut cale întoarsă, a trecut pe lîngă mine, care tocmai ieşeam cu grenada pregătită şi s-a îndreptat spre celălalt colţ al barăcii. Nu ştiu de ce, dar şi eu m-am dus spre acelaşi colţ spre care se îndreptase mai întîi Ion Cojocaru. La vreo douăzeci de metri pe albul prăfuit al drumului, am distins o căruţă cu caii opriţi şi silueta unui om umblînd în jurul ei.

Am luat-o şi eu înapoi şi m-am înscris în şirul camarazilor care ieşeau din puţ şi cu paşi grăbiţi mergeau spre celălalt colţ al barăcii. Aveam vreo şase sau şapte înaintea mea. Şi astfel, în şir cîte unul, la vreo zece metri distanţă, am defilat prin faţa unei alte barăci. Baraca era luminată şi prin cele două porţi larg deschise am văzut un tambur imens pe care se

desfăşura un cablu. Se auzea şi un zgomot înăbuşit de motor. Cred că era motorul şi cablul care puneau în mişcare corfele. Şirul nostru se îndrepta spre un mal de vreo trei metri înălțime, care mărginea în acea parte această curte cu tot felul de acareturi. În uşa barăcii, a apărut deodată o femeie. Era îmbrăcată țărăneşte. Cînd ne-a văzut, s-a oprit locului, a dus mîna la gură şi ne-a petrecut cu privirea, nemişcată şi fără să scoată vreun sunet.

Camarazii de dinaintea mea, pe măsură ce ajungeau la mal, îşi aşezau lămpile de mină pe jos şi o porneau de-a lungul malului, căutînd un loc de urcare mai accesibil. Deasupra malului se înălța coasta împădurită a muntelui. Pe măsură ce mă apropiam de mal, reflectam la gestul ridicol al celor dinaintea mea, de a pune cu grijă lămpile pe jos. Cînd am ajuns la locul cu pricina, erau şase sau şapte lămpi aşezate frumos una lîngă alta. Fără să gîndesc, instinctiv, mi-am desprins lampa pe care o aveam agățată de un buzunar al salopetei şi am pus-o şi eu lîngă celelalte. Mai tîrziu, cînd ne-am reîntîlnit şi am vorbit despre toate cîte ni s-au întîmplat, nici unul nu-şi aducea aminte ce făcuse cu lampa. Am fost singurul care remarcasem această curioasă comportare. De altfel, fiecare din noi reținuse alte fapte şi alte imagini din acele momente de tensiune nervoasă extremă.

Pînă la acest punct se putea spune că acțiunea noastră se desfăşurase aşa cum fusese prevăzută, că fiecare din noi îşi îndeplinise rolul cu calm şi disciplină. Şi asta, nu numai din cauză că pînă aici totul fusese plănuit în amănunt, dar şi pentru că eram convinşi că numai respectînd întocmai ceea ce stabilisem, puteam înfrunta, cu oarecare şansă de reuşită, pericolul care ne aştepta la gura puțului.

Informația în privința puştii-mitralieră şi a pazei de la suprafață se dovedise falsă. Şi nu numai atît, dar nici măcar capacul de la suitoare nu-l găsisem încuiat. Pur şi simplu, drumul ne fusese liber, fără nici un fel de dispozitiv de pază.

Cu nervii încordați la extrem, cu teama în suflet, dar hotărîți să facem față cu orice risc confruntării, urcasem pînă la suprafață. Faptul că la gura puțului n-am întîmpinat nici o rezistență şi că din clipa în care ieşisem la suprafață orice pericol dispăruse (cel puțin pentru moment) nu l-am realizat imediat. În virtutea inerției, ne-am continuat drumul pînă la malul care mărginea curtea, în aceeaşi stare de spirit, stăpîniți de acelaşi amestec de teamă şi hotărîre şi la fel de încordați. Cred că abia aici ne-am dezmeticit şi ne-am dat seama că eram cu adevărat liberi.

În ceea ce mă priveşte, ştiu că, ajuns la mal, cuprins de un fel de panică, am început să alerg de-a lungul lui, căutînd un loc de urcat. Voiam

să mă văd cît mai repede la adăpost, ascuns. Cred că era un fel de agorafobie. În acel spațiu deschis al curții, mă simțeam expus vederii şi vulnerabil. Îmi amintesc că trecînd pe lîngă cîțiva camarazi, care şi ei încercau să se cațere pe povîrnişul abrupt, l-am recunoscut pe Mache, care reuşise să se agațe de o rădăcină şi se străduia să se ridice pînă la primele tufe ale lăstărişului de deasupra malului. În treacăt, i-am pus o mînă pe fund şi l-am împins cît am putut de tare în sus. Cînd la cîțiva metri mai departe am găsit o creangă care atîrna mai jos şi m-am apucat de ea, am mai avut timpul să-l văd pe Mache dispărînd în lăstari, înghițit de întunericul care se lăsase de-a binelea.

După ce m-am văzut şi eu în desişul lăstarilor, am mai făcut cîțiva paşi şi m-am oprit. Simțindu-mă la adăpost şi camuflat de tufele în care intrasem, sentimentul de panică de mai înainte a dispărut ca prin farmec.

Eram singur şi în jurul meu domnea o linişte absolută. M-am gîndit la ceilalți, ceea ce nu mai făcusem din momentul în care începusem să alerg de-a lungul malului, cu singura idee de a mă face cît mai repede nevăzut în pădure. M-am întors la liziera lăstarilor. De-a lungul malului albicios de pămînt, nu se mai vedea nimeni. Şi silueta femeii din uşa luminată a atelierului dispăruse. Stăteam nemişcat, căutînd să prind un foşnet sau un sunet care să trădeze prezența vreunuia din tovarăşii mei, dar… nimic.

Cînd tocmai mă împăcasem cu gîndul că mă pierdusem de ceilalți şi mă resemnasem s-o pornesc prin pădure de unul singur, am auzit un şuierat scurt. Am stat. Şuieratul s-a repetat foarte aproape de locul unde mă aflam. Am răspuns la fel, şi din tufe a apărut Ion Cojocaru. Pățise la fel ca mine. După ce escaladase malul şi se depărtase cîțiva metri prin desiş, se trezise singur şi acum se întorsese să-şi caute fratele şi pe ceilalți. Cum amîndoi ne-am convins că băieții intraseră în pădure, am decis s-o pornim şi noi. De altfel nu mai era indicat să pierdem timpul, aşa de aproape de mină. Chiar ne miram că totul era aşa de calm şi că încă nu se dăduse nici un fel de alarmă.

Am făcut vreo douăzeci de metri, oprindu-ne din cînd în cînd să mai ascultăm. Aşa am dat peste Titi Coşereanu, şi el rătăcit şi de unul singur. Toți trei am căzut de acord că nu mai avea rost să căutăm să ne întîlnim cu ceilalți. Ne-am înțeles asupra direcției de mers şi am stabilit că ceea ce aveam de făcut era ca în cel mai scurt timp să ne îndepărtăm cît mai mult de lagăr. Pe cînd țineam sfatul pe şoptite, am auzit un foşnet prin frunzele uscate de pe jos şi paşi grăbiți care se apropiau. Ne-am pitit în tufe şi am aşteptat. Era Mircea Vueric, care absolut din întîmplare dăduse peste noi.

Ne făcusem patru şi aşa aveam să şi rămînem pentru o bună bucată de vreme.

Noaptea se lăsase şi începuse o burniță de ploaie rece şi pătrunzătoare. Norii, care acoperiseră complet cerul, făceau ca bezna să fie totală. Am pornit-o unul după altul prin desiş. După cîteva minute am intrat într-o pădure bătrînă de fag şi a început urcuşul. Mai întîi în pantă mai lină, apoi tot mai pieptiş. Mergeam repede, cît mai aproape unul de altul, ca să nu ne pierdem. Înaintam cu mîinile întinse în față ca să nu ne lovim de copaci. De văzut, nu se vedea deloc. Am intrat într-un fel de automatism, insensibili la stîncile de care ne loveam, la ploaia măruntă şi rece care se înteți se şi ne pătrunsese pînă la piele. Cu fluierele picioarelor în sînge, ne împiedicam, cădeam, ne ridicam şi continuam să urcăm, suflînd greu şi cu inima bătîndu-ne în gît de efort. Nu ştiu cît am mers aşa. Poate o jumătate de oră, poate mai mult. Nimeni nu vorbea. Eram lac de transpirație şi mă usturau ochii de sudoarea care-mi curgea de pe frunte.

La un moment dat, Titi, care era cel mai aproape de mine, mi-a spus că nu mai poate şi s-a trîntit jos. Ne-am oprit. Se aşezase jos, rezemat de un copac şi ne-a cerut să-l lăsăm acolo şi să ne continuăm drumul. Era la capătul puterilor, cu respirația sacadată şi îşi ținea mîna apăsată pe inimă. Eu în schimb mă simțeam în formă şi în afară de faptul că gîfîiam din cauza urcuşului, eram departe de a-mi fi irosit ultimele forțe. Peste cîteva zile, situația avea să se inverseze, Titi revenindu-şi din epuizare, iar eu intrînd în declin. Pînă una alta am luat în spinare şi sacul lui Titi, în care, pe lîngă alte lucruri de îmbrăcăminte, îşi vîrîse şi cojocul, ceea ce îl făcea extrem de greu şi incomod de purtat. Insistînd, l-am convins să nu se lase pradă demoralizării şi să mai încerce să facă un efort.

Tocmai ne ridicam de jos ca s-o pornim din nou, cînd a răsunat un foc de armă. Ecoul preluat şi reluat de munții din jur, s-a repetat mereu, pînă s-a pierdut în depărtare. Se dăduse alarma pentru evadare!

Pentru noi a fost ca un imbold. Ne-am reluat urcuşul cu un nou elan şi, în afara cîte unui scurt popas ca să ne mai tragem sufletul, am mers cîteva ore în şir.

Într-un tîrziu, cerul s-a limpezit de nori, iar noi, sfîrşiți de puteri, ne-am prăbuşit toți patru sub o lespede uriaşă, care făcuse streaşină ploii. Vlăguiți, ne-am trîntit pe patul de foi uscate. N-aş putea spune dacă am dormit cu adevărat, sau numai am zăcut cu mintea goală şi fără să ne mai simțim nici trupurile. După o bucată de vreme, prima senzație care ne-a adus la realitate a fost frigul. Ne-am strîns unul într-altul să ne încălzim şi,

pe rînd, ni s-au trezit şi celelalte simțuri. Pe cerul care se înseninase, sclipeau cîteva stele. Foarte departe, se auzea cîte un lătrat de cîine sau cîte o talangă de vite. Din fundul văii, ne parvenea din cînd în cînd sforăitul unui motor de maşină. La început zgomotul era estompat, apoi creştea, devenea mai puternic, probabil la un urcuş unde motorul era ambalat, după care, brusc, nu se mai auzea. Frecvența cu care se repeta acest ciclu, ne-a făcut să tragem concluzia că nu putea fi vorba de circulația obişnuită pe acea şosea, ci de o activitate excepțională.

Aşa cum am putut verifica mai tîrziu, presupunerile noastre erau îndreptățite. După evadare, circulația Jeep-urilor Securității, pe şoselele Baia Mare–Cavnic–Tîrgul Lăpuşului–Sighet, nu încetase toată noaptea.

Abia cînd ne-am trezit de-a binelea, tremurînd de frig, am început să-mi simt amorțeala încheieturilor şi durerile musculare din tot corpul. Piciorul stîng mă durea la cea mai mică mişcare. Ridicîndu-mi pantalonul, am constatat că tot fluierul piciorului mi-era acoperit cu un strat de sînge închegat. Nu suportam nici o atingere. După prima sută de metri de mers şchiopătînd, cînd piciorul se încălzea, durerea dispărea. Suferința s-a repetat după fiecare popas, timp de cîteva zile, după care rana s-a vindecat.

Am mai zăbovit un timp acolo, ca să ne facem planul pe mai departe. Am stabilit trei puncte care aveau să rămînă valabile multe zile de aici înainte:

1) Să continuăm să mergem în marş forțat pînă la limita puterilor, pentru a ne îndepărta cît mai mult şi cît mai repede de Cavnic.

2) Să ne ținem la distanță de şosele, căi ferate şi sate şi să evităm contactul cu oamenii. Pe cît posibil să nu ne arătăm şi să nu ieşim din păduri.

3) Să ieşim din cînd în cînd pe cîte o culme sau vîrf cu vizibilitate, ca să ne putem orienta. Principial, direcția noastră de mers era spre răsărit, către munții Rodnei.

Înainte de a ieşi din bîrlogul în care ne aciuisem, am vrut să facem inventarul alimentelor de care dispunea grupul nostru. Fiecare din noi credea că ceilalți trei aveau asupra lor o parte din proviziile distribuite înainte de plecare. Bilanțul a fost prima surpriză neplăcută a drumului pe care pornisem.

Din diferite motive, nici unul din noi nu avea asupra lui vreunul din sacii impermeabili confecționați cu atîta grijă, cu conținutul lor aşa de prețios în zahăr şi slănină. Eu nu luasem provizii, ca să fiu mai liber în mişcări, în cazul că aveam să folosesc grenadele. Titi Coşereanu de

asemenea, pentru că fusese în prima corfă şi trebuia să-l imobilizeze pe miliţian. Ion Cojocaru şi Mircea Vueric îşi pierduseră sacii pe drum, în timp ce urcau scările puţului. Numai Ion Cojocaru avea în buzunar un colţ de pîine din raţia lui de mină. L-a împărţit în patru, revenindu-ne fiecăruia cîte două îmbucături pe care le-am înghiţit pe loc. Deocamdată nu ne era încă foame, aşa că n-am mai stat să ne sfătuim cu privire la lipsa noastră de provizii. De altfel, pentru moment, nici nu era nimic de făcut.

Nimic nu trebuia să ne abată acum de la singura noastră preocupare: să mergem fără încetare, ca să batem cît mai mult drum. Mai tîrziu, cînd vom considera că ne-am depărtat destul de Cavnic, vom vedea cum ne vom descurca. Pînă una-alta, nu trebuia să pierdem timpul, aşa că ne-am ridicat şi am plecat mai departe.

Urcuşul era tot mai abrupt. Nici n-am apucat bine să ne încălzim după primele sute de metri parcurşi, şi cerul a început să capete o culoare lăptoasă. Erau primele semne ale zorilor şi printre fagii pădurii, care se făcuse mai rară, am văzut deodată în faţa noastră o perdea de ceaţă. Era liziera pădurii, care aici se termina şi făcea loc jnepilor.

Ne-am oprit şi, pe măsură ce briza dimineţii destrăma negurile, ochii noştri pătrundeau tot mai departe, descoperindu-ne terenul. Pădurea se termina în semicerc iar panta din faţa noastră acoperită cu jnepi urca în continuare. Cînd ultimele ceţuri, gonite de boarea care se ridicase, s-au risipit, nu ne-a venit să ne credem ochilor: la capătul covorului de jnepi, în punctul cel mai ridicat, se înălţa profilîndu-se pe cer binecunoscuta stîncă pe care o zăream din lagăr. Era vîrful cel mai înalt care se vedea din curtea lagărului.

Cu toate protestele camarazilor mei, le-am spus să rămînă pe loc în marginea pădurii, iar eu m-am îndreptat spre stîncă. După primii paşi prin jnepii încîlciţi şi încărcaţi de apă, eram ud pînă la piele. Ajuns la poalele pintenului de stîncă, i-am dat ocol pînă în partea opusă celei din care venisem. Pe această latură piscul se continua în jos cu un perete de piatră vertical, care se pierdea în fundul unei prăpăstii, ale cărei întunecimi nu le pătrunsese încă lumina mult prea slabă dinaintea zorilor. Numai crestelor şi vîrfurilor din jur li se profila conturul pe cerul palid. În fundul văii, era încă noapte. La picioarele mele, la o adîncime pe care nu o puteam aprecia, ochii mei nedesluşind nici un punct de reper pînă la poalele muntelui, se vedea o singură pată luminoasă. Un pătrat iluminat, mare cît o bucăţică de zahăr, aşa mi-a apărut pentru ultima dată lagărul de la Cavnic. Toate cele patru laturi ale gardului care-l împrejmuia erau luminate de reflectoarele

din turnurile de pază. Altceva nu se distingea şi, de la distanţa la care mă găseam, nimeni nu ar fi putut bănui că în acea mică pată de lumină se consumau viețile a trei sute de ființe omeneşti. Nu m-am putut împiedica să nu mă gîndesc la atîția oameni cumsecade pe care îi lăsasem în urma mea. Pe unii aveam să-i mai revăd, pe alții… niciodată.

M-am întors la liziera pădurii şi după ce le-am împărtăşit tovarăşilor mei cele văzute, ne-am reluat drumul. De data asta era mai uşor. Coboram la vale. Terenul era mai puțin accidentat, panta era mai lină şi în pădurea, cînd mai rară, cînd mai deasă, se deschideau deseori luminişuri de unde puteam observa împrejurimile şi ne puteam corecta direcția. Am mers toată dimineața fără întrerupere, în pas întins, fără să simțim vreo oboseală. Numai Titi se mai resimțea de pe urma slăbiciunii din timpul nopții. Totuşi, a ținut pasul cu noi. De cîte ori ne apropiam de vreo rarişte, eram mai atenți şi ne opream să ascultăm. O dată a trebuit să facem un ocol destul de mare, ca să evităm o stînă. Ne dăduseră de veste talăngile oilor şi lătratul cîinilor. Atmosfera era aşa de limpede, încît am auzit şi glasul ciobanilor de la mare distanță. În general însă, ne-am menținut direcția pe o linie destul de dreaptă, fără a ne abate din drum.

Soarele se ridicase şi începuse chiar să încălzească. Ne-am scos puloverele şi cojoacele. Hainele se uscaseră pe noi. Pe la ora 10 (după soare), am căzut perpendicular pe firul unei văi ceva mai largi şi despădurite. Pe lîngă marginea pădurii trecea o şosea pietruită, destul de mare şi pe care se vedeau urme de cauciucuri. Ne-am făcut socoteala că trebuia să fie şoseaua către Sighet. Dincolo de şosea, pînă în pădurile prin care voiam să ne continuăm drumul, mai era o fîşie de păşune de vreo două sute de metri lățime, cu iarba cam de o palmă. O bună bucată de timp am stat la pîndă. Nu ne încumetam să ne avîntăm în teren deschis. Drumul însă era pustiu. Nici din dreapta, nici din stînga nu venea nimeni şi nu se auzea vreun zgomot de căruță sau de maşină. La un semn, am sărit toți patru în drum şi am traversat în fugă terenul descoperit. Ajunşi din nou la scuteala pădurii, ne-am oprit. Eram iar uzi pînă la genunchi de roua din iarbă. Mai rău era că se vedeau clar, pe covorul uniform de iarbă al păşunii, patru dîre paralele. Iarba scuturată de rouă avea o culoare verde mai intensă. Cred însă că soarele, care era destul de sus, a uniformizat repede culoarea păşunii, ştergîndu-ne urmele. Peste tot în jurul nostru, roua se ridica în aburi sub razele soarelui. Fac această remarcă pentru că, aşa cum am putut afla mai tîrziu, pe la prînz, cam la două–trei ore după trecerea noastră, pe firul acestei văi şi de-a lungul şoselei, s-au instalat trupele Securității. Au

încercuit astfel o întreagă regiune în jurul lagărului şi, instalaţi în corturi, timp de peste trei săptămîni, au păzit acest perimetru şi nenumărate patrule au cutreierat în lung şi în lat pădurile din interiorul cercului, în căutarea noastră. Şi noi prevăzuserăm că vor proceda aşa, dar cum nu ştiam unde se va închide acest cerc, am continuat să mergem în acelaşi ritm forţat încă trei zile, după ce el se închisese în urma noastră.

Voi relua mai tîrziu firul povestirii peripeţiilor noastre prin munţii Maramureşului, Bucovinei şi mai departe. Mă opresc deci la punctul unde am trecut peste şoseaua Baia Mare–Sighetul Marmaţiei. Mă întorc întîi la momentul evadării, pentru a relata despre acţiunea celor care au urcat cu prima corfă la Rainer, iar apoi despre soarta celorlalţi camarazi evadaţi, de care ne-am pierdut cînd am intrat în pădure. Toate datele care urmează le-am adunat în timp, pe măsură ce m-am reîntîlnit cu eroii acestei evadări, fiecare povestindu-mi despre acţiunile la care a participat şi scenele la care a fost martor. Primele informaţii despre felul în care s-a desfăşurat operaţiunea de la Rainer le-am avut de la Titi Coşereanu, el fiind unul din cei şase care au urcat cu prima corfă.

Împărţiţi în două grupe, aşa cum fusese dinainte stabilit, de îndată ce au ieşit din corfă, doi din ei s-au repezit asupra muncitorului civil pe care l-au tras de lîngă semnalizator, Ion Pantazi luîndu-i imediat locul, iar ceilalţi trei l-au înşfăcat pe miliţian. Atacul a fost executat cu rapiditate, cei doi fiind tîrîţi spre fundul încăperii, cît mai departe de corfă, pentru ca în eventualitatea că ar fi început să strige, să nu fie auziţi pe puţ. Surpriza a fost însă totală, aşa că în primul moment n-au reacţionat. Simion Cojocaru, cu toate măsurile noastre de precauţie, îşi procurase un cuţit, i l-a pus miliţianului la gît. Dar nici n-a apucat să-şi formuleze ameninţarea, că acesta, înspăimîntat, i-a spus: „Nu mă omorîţi! Duceţi-vă pe puţ, că nu e nimeni sus!“

Era un miliţian nou venit la Cavnic, care nu mai intrase în mină. Îl văzusem pentru prima oară la intrarea în şut şi îi remarcasem privirile îngrijorate spre cerime, de parcă s-ar fi aşteptat să i se prăbuşească în orice clipă în cap. Întîmplarea făcuse ca prima lui zi de serviciu în mină să coincidă cu evadarea noastră. Spre ghinionul lui şi norocul nostru! Neopunînd nici o rezistenţă, Simion i-a spus că, dacă va sta liniştit, nu i se va întîmpla nimic. Înconjurat de cei trei, miliţianul a mers de bunăvoie pînă la breşa întunecoasă din dreapta încăperii. Aici i s-a spus să se aşeze jos, lîngă un vagonet vechi, scos din uz. Îngrozit, crezînd că i s-a apropiat

sfîrşitul, a început iar să-i roage să-l cruțe. S-a liniştit însă cînd i s-a explicat că-l vor lega şi îi vor pune şi un căluş în gură, iar cînd va fi găsit, va putea justifica astfel de ce nu a dat alarma. Între timp, muncitorul civil, care-şi revenise din primul moment de surprindere, nu s-a arătat la fel de docil ca miliţianul. S-a zbătut, a scăpat din mîinile celor doi şi a încercat să fugă spre galerie. Dar a fost din nou prins şi a urmat o încăierare, omul arătîndu-se neaşteptat de voinic şi înverşunat. În învălmăşeala care s-a produs la începutul galeriei care ducea spre lagăr, Colea a alunecat şi a căzut, rănindu-se la genunchi.

Pe acest tablou am picat noi, cînd am sosit cu a doua corfă la Rainer, iar cuțitul pe care îl văzusem pe jos lîngă el era al lui Simion Cojocaru, cu care îl amenințase pe miliţian şi pe care îl lăsase apoi să cadă. După ce Ion Pantazi ne-a spus celor din corfa a doua să urcăm sus şi noi am dispărut pe scările puțului, situația era încă departe de a fi rezolvată. Spre surprinderea tuturor, şi-au făcut apariția pe scenă două noi personaje: Ghiță Chiper şi Titi Spînu.

Ce se întîmplase? Cei doi erau buni prieteni cu Ghiță Brînzaru, care, fără să ne spună nimic, îi pusese la curent cu tot planul evadării. Amîndoi ne supravegheaseră toate mişcările de cînd bătuse şutul de încetare a lucrului şi se plasaseră în fața noastră, în aşa fel ca să iasă cu o corfă înainte. Ajunşi la Rainer, au pornit pe galeria care ducea la lagăr, au rămas însă în urma celor patru deținuți cu care mai fuseseră în corfă, s-au întors din drum cînd aceştia s-au îndepărtat, şi-au stins lămpile şi s-au ascuns pe un braț de galerie abandonat, care şi el ducea la stația Rainer.

Pitiți în întuneric, au aşteptat pînă ce le-au parvenit primele zgomote înăbuşite ale încăierării cu muncitorul civil de la corfă. Considerînd că a sosit momentul să intervină şi ei, au țîşnit din ascunzătoarea lor şi primul lucru care le-a atras atenția, cînd au ajuns în spațiul mai larg de la stația Rainer, a fost grupul celor trei camarazi din breşă care, aplecați asupra miliţianului, se osteneau pe întuneric să-l lege de vagonetul răsturnat. Cum auziseră zgomot de luptă, excitați, neştiind ce se petrecuse şi văzînd în semiîntunericul breşei chipiul miliţianului, au crezut că acolo pot da o mînă de ajutor. Fără să apuce să-şi dea seama că miliţianul consimțise să fie legat, fără a se opune, dintr-un salt, Titi Spînu a şi fost în breşă şi i-a aplicat cu lampa de carbid o lovitură în cap. Cînd s-a lămurit că intervenția lui fusese inutilă, era prea tîrziu. Miliţianul ameţit de lovitură gemea, iar din cap începuse să-i curgă un fir de sînge. Din fericire, chipiul amortizase lovitura, aşa că nu s-a ales decît cu pielea capului plesnită, cu un cucui şi

din nou cu spaima că-i sunase ceasul.

Mult mai tîrziu am aflat că, după ce s-a dat alarma, miliţianul a fost găsit, eliberat şi dus la infirmerie pentru a fi pansat. Acolo l-au vizitat ofiţerii de securitate şi un procuror şi i-au cerut să facă o reclamaţie scrisă, pentru a deschide acţiune în justiţie împotriva noastră, ceea ce ar fi însemnat o inculpare pentru tentativă de crimă. Miliţianul a refuzat să facă reclamaţia, declarîndu-se mulţumit că a scăpat cu viaţă, iar după ce şi-a reluat serviciul, s-a dovedit a fi unul dintre cei mai cumsecade şi omenoşi gardieni din lagăr.

Între timp, la începutul galeriei care ducea spre lagăr, lupta cu muncitorul civil continua. Cum Ion Pantazi comanda mai departe semnalul, a ajuns la Rainer o nouă corfă cu şase deţinuţi. În faţa spectacolului neaşteptat pe care l-au întîlnit cînd au ieşit din corfă, reacţiile lor au fost diferite. Cinci din ei au plecat în pas întins spre lagăr, n-au spus nimănui nimic despre ce văzuseră şi s-au pierdut printre ceilalţi deţinuţi. Al şaselea, Bănilă, supranumit „Judeţ“, cum a văzut scena, a avut o ieşire spontană, care a rămas celebră în închisoare. Strigînd: „Pă ei, mă!“ a sărit să dea ajutor băieţilor la lupta cu muncitorul. Unul din ei i-a spus să profite şi să fugă pe suitoare. După o scurtă ezitare, Bănilă a renunţat şi a plecat şi el spre lagăr. Mai tîrziu, cînd ne-am revăzut, mi-a spus că nu se simţea în stare fiziceşte să facă faţă unei fugi. Scurt timp după aceea, muncitorul civil a reuşit să scape definitiv din mîinile camarazilor noştri şi a fugit şi el pe galeria care ducea la lagăr.

Cu toate că acest episod de la Rainer s-a desfăşurat într-un ritm mult mai accelerat decît am reuşit eu să-l redau, nu mai era timp de pierdut, aşa că băieţii au renunţat la urmărirea muncitorului. Galeria avînd mai bine de o jumătate de kilometru lungime, fiind foarte accidentată, iar muncitorul neavînd lampă cu el, şi-au dat seama că nu va putea ajunge în timp util în lagăr ca să dea alarma. Socoteala lor s-a dovedit justă. Pînă la sosirea următoarei corfe, toţi se angajaseră pe scările puţului. Cu Ghiţă Chiper şi Titi Spînu eram acum paisprezece evadaţi, nu doisprezece, cîţi fusesem în complot la început.

Înainte de a relua, de unde am lăsat-o, povestea noastră, a celor patru care ne nimerisem să fim împreună, voi relata pe scurt aventurile celorlalţi zece evadaţi.

Doctorii Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu s-au găsit împreună la intrarea în pădure şi nu s-au mai întîlnit cu ceilalţi. Rămaşi singuri, au încercat şi ei să se îndepărteze cît mai repede de mină. Încă înainte de ivirea

zorilor, Mache, care suferea de inimă, n-a mai rezistat efortului şi s-a prăbuşit. Dîndu-şi seama că nu va mai putea continua drumul, i-a cerut lui Paul să-l lase singur şi să caute măcar el să se salveze. Paul a refuzat să-l abandoneze şi în cursul dimineţii au fost prinşi amîndoi lîngă o stînă în apropiere de Cavnic. Cu mîinile la spate şi prinse în cătuşe, au fost aruncaţi pe podelele unui camion militar şi transportaţi mai întîi (din cîte îmi amintesc) la Sighet iar de acolo la Securitatea din Baia Mare.

Ion Pantazi, rămas singur la ieşirea din mină, a luat direcţia Baia Mare. Trecînd pe lîngă Baia Sprie, a revăzut lagărul din care fusese transferat la Cavnic. După trei sau patru zile a fost arestat la periferia Băii Mari şi dus la Securitatea din localitate.

Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ghiţă Brînzaru, Colea Ungureanu, Ghiţă Chiper Şi Titi Spînu, care au constituit grupul cel mai mare, au reuşit ca şi noi, mergînd în marş forţat, să iasă din zona încercuită de trupele Securităţii. Avînd provizii de alimente asupra lor, au mers aproximativ zece zile prin păduri, fără a lua contact cu oamenii. Dintr-o eroare de orientare, s-au abătut prea mult spre nord. Într-o dimineaţă, aşteptînd să se ridice ceaţa, au văzut în faţa lor un turn de pază. Soldatul din turn stătea cu spatele la ei şi supraveghea cu un binoclu regiunea dinaintea lui. Uitîndu-se mai atent, au remarcat că ostaşul purta uniformă sovietică.

Rătăcind prin ceaţă, fără să-şi fi dat seama şi fără să fi fost detectaţi nici de grănicerii români, nici de grănicerii ruşi, trecuseră în U.R.S.S., în Rusia Subcarpatică. Au ocolit turnul de pază, au reintrat pe teritoriul românesc neobservaţi de grănicerii ruşi, dar au fost somaţi cu foc de armă de grănicerii români. Arestaţi, au fost predaţi Securităţii, care i-a transferat şi pe ei la Baia Mare.

Ion Brînzaru, rămas singur, n-a apucat să se îndepărteze în primele ore de Cavnic şi cercul trupelor de securitate s-a închis în jurul lui. A rămas în interiorul cercului timp de aproape trei săptămîni.

Cele patru batalioane de intervenţie ale trupelor M.A.I., care fuseseră mobilizate pentru acţiunea de urmărire şi prindere a noastră, au împresurat regiunea, s-au instalat în corturi şi au cutreierat zilnic toată zona încercuită.

Ion Brînzaru, care n-avea multe alimente în traistă, s-a apropiat de o stînă. A stat la pîndă în marginea poienii şi a aşteptat pînă ce toţi ciobanii au plecat cu oile la păşunat. Cînd n-a mai rămas în stînă decît baciul, s-a dus la el cu speranţa de a obţine de mîncare, dar şi pregătit s-o rupă la fugă şi să dispară în pădure, în cazul că acesta s-ar apuca să strige după ajutor. Baciul l-a primit însă bine, cu toate că şi-a dat seama imediat că are de-a

face cu unul din evadați. Era din Cavnic şi, culmea coincidenţei, era cumnat cu muncitorul de la semnalul corfei care ne dăduse atît de mult de furcă la Rainer.

Primele vorbe ale baciului au fost: „De ce nu l-ați omorît pe criminalul ăla de cumnatu-meu, că e comunist şi cel mai rău om din sat!“

Baciul s-a dovedit un om de nădejde şi de mare ajutor pentru Ionică Brînzaru. Nu numai că i-a dat atunci de mîncare, dar în fiecare zi, după ce ceilalți ciobani părăseau stîna cu oile, Ionică venea să se aprovizioneze. În restul zilei, stătea mai tot timpul urcat în cîte un fag din frunzişul căruia observa regiunea şi activitatea patrulelor Securității, fără să fie văzut.

În fiecare zi apăreau la stînă cîte doi securişti, deghizați în ciobani. Purtau peste uniforme cojoace lungi de oaie. Veneau la stînă să întrebe dacă ciobanii nu văzuseră pe vreunul din fugari. Baciul îi asigura de fiecare dată că nu văzuse pe nimeni şi, dacă se va întîmpla să observe vreun străin prin împrejurimi, va coborî imediat în sat să-i anunțe. Securitatea menținea astfel de contacte cu toate stînile din regiune. Baciul, care avea legături cu oamenii din sat, l-a ținut la curent pe Ion Brînzaru cu tot ce afla de la ei. Astfel i-a spus că doi deținuți fuseseră prinşi chiar a doua zi după evadare. Era vorba de Mache şi de Paul.

Într-o bună noapte însă, profitînd de întuneric şi de ceață, Ionică şi-a luat inima în dinți şi, după ce şi-a încropit o traistă cu merinde de la baci, a ieşit din încercuire, chiar pe lîngă corturile militarilor instalate de-a lungul şoselei care ducea la Sighet. Aceeaşi şosea, pe care noi o traversaserăm în dimineața următoare evadării şi la care Ionică ajunsese cîteva ore mai tîrziu, cînd trupele Securității ocupaseră deja pozițiile şi închiseseră cercul. Cu instinctul lui sigur de țăran de la munte, Ionică Brînzaru a pornit-o prin pădurile şi munții necunoscuți ai Maramureşului şi Bucovinei. S-a mai oprit la cîte o casă răzlețită de sat sau la cîte o stînă. Peste tot a fost omenit şi nimeni nu l-a întrebat de unde vine şi unde se duce. După aproape o lună, a ajuns la el acasă, în munții Vrancei, în pădurile din jurul Sovejei. Cunoscînd locurile şi obiceiurile oamenilor din satul lui de baştină, a ținut calea unui văr de-al lui care se ducea cu căruța la lemne în pădure. I-a ieşit înainte, s-au îmbrățişat, i-a spus în ce necaz se află, l-a întrebat de pe-acasă şi cînd s-au despărțit au rămas înțeleşi în ce loc şi la ce vreme să se întîlnească iar. Vărul urma să-i aducă de mîncare şi îmbrăcăminte. Ce avea Ionică de gînd să facă mai departe, nu mai ştiu, dar nici nu are importanță, fiindcă la timpul şi locul stabilit pentru întîlnire, în locul vărului, a venit Securitatea. Şi Ion Brînzaru, după un scurt popas la Securitatea locală, a

fost trimis tot la Baia Mare.

Cu acest ultim episod, s-a încheiat povestea celor zece evadați. După cum le-a fost soarta, unii s-au bucurat de libertate cîteva săptămîni, alții numai cîteva ore, pînă cînd în urma lor s-au tras din nou zăvoarele celulelor. Am mai rămas noi patru.

EVADAȚI. PRIN PĂDURILE MARAMUREŞULUI ŞI ALE BUCOVINEI

După ce am traversat şoseaua şi ne-am afundat în pădure, nu ne-am mai oprit. Mergeam cu paşi grăbiți, tăcuți, cuprinşi la început de un fel de înverşunare. După o vreme, cînd senzația pericolului iminent s-a mai estompat, ne-am destins şi ne-am găsit ritmul cel mai potrivit. Suflul ni s-a echilibrat adaptîndu-se pasului vioi şi întins. Terenul, şi el mai prielnic, cu urcuşuri şi coborîşuri mai domoale, ne-a scutit de ocoluri, iar vremea senină ne-a înlesnit orientarea, ori de cîte ori ajungeam la locuri deschise, de unde aveam o privelişte asupra regiunii. Cred că a fost una din zilele în care am bătut calea cea mai lungă din tot parcursul nostru. Foamea n-am simțit-o deloc.

Abia după ce se lăsase bine noaptea, ne-am căutat un loc de dormit. Eram într-o pădure bătrînă de brad. Pe la jumătatea coastei, am găsit un loc mai drept. De fapt o adîncitură rămasă în locul de unde un brad dezrădăcinat se prăbuşise în vale.

Pămîntul era jilav, aşa că ne-am pus pe treabă să ne pregătim patul. Am rupt crengi de brad şi le-am aşternut într-un strat gros pe locul ales. Numai cînd ne-am culcat am simțit oboseala zilei şi plăcerea nespusă de a sta întinşi şi nemişcați. Ne-am scos cojoacele şi ne-am învelit cum am putut mai bine, cu toate că încă nu simțeam frigul. Răcoarea nopții ni se părea plăcută. Înainte de a adormi, am mai schimbat cîteva vorbe, declarîndu-ne satisfăcuți cu ceea ce realizasem pînă atunci. Patul de crengi era elastic ca cea mai comodă somieră. Mulțumiți de noi, ne-am cufundat într-un somn greu şi fără vise, în mirosul aromat al cetinei.

Cînd, cu puțin înainte de zori, ne-am trezit tremurînd de frig, farmecul nopții din pădurea de brazi şi cadrul idilic în care ne culcasem se spulberase. Peste noapte plouase şi eram uzi pînă la piele. Nu simțisem nimic. Ploaia nu ne trezise, dar prin somn, instinctiv, ne înghesuisem unul într-altul. Sub noi, cetina se tasase şi aproape dispăruse în pămîntul înmuiat

de ploaie, care se prefăcuse în noroi.

Ne-am sculat cu greu în picioare. Eram amorțiți şi ne dureau toate mădularele. Pe locul din care ne-am ridicat, au rămas patru gropi în care mustea apa, ca nişte scăldători de porci în mocirlă. Am făcut cîteva mişcări de încălzire, dar pînă la urmă am hotărît că e mai bine să ne irosim puterile cu folos, umblînd şi nu stînd pe loc. Am urcat coasta spre culme şi în scurtă vreme ne-am încălzit.

Am ajuns pe un plai şi, după ce ne-am asigurat că locurile sînt pustii, am ieşit din pădure şi am luat-o de-a lungul culmii scăldate de primele raze ale soarelui. Peste tot în jurul nostru se ridicau vapori de apă din vegetația suprasaturată de umezeală. Şi din noi, din hainele noastre ude, ieşeau aburi. Soarele se ridica şi încălzea tot mai tare, aşa că în scurtă vreme eram din nou uscați şi ne-am dezbrăcat chiar de cojoace. Şi condiția fizică din ajun ne-am recăpătat-o repede. Amorțeala din încheieturi şi durerile musculare au dispărut şi ne-am reluat mersul vioi din ziua precedentă. Ne simțeam aşa de departe de lume în liniştea şi aerul limpede de pe culme, încît nu mai aveam acel sentiment al omului urmărit şi hăituit, care ne dăduse o stare aproape permanentă de îngrijorare, în ultimele două zile. Nepăsarea şi inconştiența fericită a tinereții îşi făceau iar loc, o dată cu buna dispoziție şi veselia. Mergeam pe culme discutînd, glumind şi rîzînd, ca într-o excursie de plăcere. Într-adevăr, în singurătatea acelor locuri, nu ne pîndea nici un pericol. Duşmanul însă, care-şi aştepta momentul potrivit ca să ne atace, era cu noi şi avea să-şi arate în curînd colții. După vreo două ore de mers, a început să ni se facă foame.

Cum încă ne stăpînea ideea că nu ne îndepărtasem destul de Cavnic, ne-am hotărît să răbdăm şi să amînăm cît vom putea problema mîncării, dînd deocamdată prioritate tot mersului. Nu ne-a venit prea greu să răbdăm, cu toate că pe măsură ce vremea trecea, nu atît senzația de foame, cît golul pe care îl simțeam în stomac ne trăgea tot mai des la opriri şi odihnă. Ne-am mai mințit foamea mîncînd frunze de măcriş sălbatic şi bînd apă. Într-o poiană am găsit un drob de sare cît pumnul, lins de oi. Ținîndu-l mai toată ziua la gură şi sugîndu-l, ni se făcea sete. Izvoare şi pîrîiaşe întîlneam la tot pasul. Bînd apă, senzația golului din stomac dispărea şi ne înviooram iar pentru un timp.

Aşa am mers pînă după ora prînzului, cînd, sleiți de puteri, ne-am trîntit sub un fag. Aveam obrajii supți de oboseală şi pînă şi vorbitul era un efort care ne costa. Ion Cojocaru părea să reziste cel mai bine. Urmam Titi Coşereanu şi cu mine, care ne prezentam cam la fel. Mircea Vueric era cel

mai istovit. Am propus să mergem pînă dăm de prima stînă şi să cerem de mîncare. Ion Cojocaru şi Titi Coşereanu s-au împotrivit. Amîndoi erau arestaţi de patru ani şi nimeni nu le putea scoate din cap că toată lumea de afară devenise între timp comunistă şi colabora cu Securitatea. Numai Mircea Vueric a fost de acord cu mine.

Cum Ion Cojocaru era ţăran din munţii Vrancei, om obişnuit cu viaţa în pădure, considerasem de la începutul evadării noastre că el era cel mai nimerit să aibă iniţiativa pe drum. Titi Coşereanu, crescut în oraş şi complet străin de viaţa din pădure, se simţea pierdut în mijlocul acestei naturi ostile şi nu-şi vedea salvarea decît alături de priceperea lui Ion Cojocaru. În faţa hotărîrii lor, am cedat şi am pornit mai departe.

După vreo două ore însă, complet sleiţi de puteri, ne-am oprit iar. La o oarecare distanţă se auzeau talăngi de oi. Am insistat din nou să mergem în căutarea stînei, argumentînd că dacă n-o facem acum, mîine tot va trebui s-o facem şi, cum vom fi şi mai slăbiţi, nu vom mai putea nici să ne apărăm şi nici măcar să fugim, dacă vom fi rău primiţi. Am căzut de acord şi am pornit în direcţia de unde se auzeau talăngile. Ţarcurile stînei peste care am dat cuprindeau o bună parte dintr-o poiană şi se întindeau pînă la liziera pădurii. Ne-am apropiat prin pădure de ţarc, la marginea căruia se afla o colibă, stîna propriu-zisă fiind la celălalt capăt, în poiană. În faţa uşii stînei, un tînăr cioplea un lemn. Lîngă el, doi cîini stăteau tolăniţi la soare. Oile erau plecate la păşunat.

Titi Coşereanu şi Mircea Vueric au rămas mai în urmă, ascunşi după copaci, iar Ion Cojocaru şi cu mine ne-am apropiat cu grijă de colibă ca să nu dăm de veste cînilor. Eram la vreo şaizeci de metri şi vîntul adia spre noi, aşa că nu ne-au simţit.

Uşa colibei era deschisă şi înăuntru, pe un prici, cu faţa la perete, dormea un moş. Ion Cojocaru s-a întins peste gardul ţarcului şi cu o creangă uscată l-a îmboldit uşor pe moş în spate. Moşul s-a întors. N-am apucat să văd decît că purta nişte mustăţi mari albe, pentru că în clipa următoare a început să urle ca din gură de şarpe. N-am mai stat pe gînduri. Am rupt-o amîndoi la fugă prin pădure spre ceilalţi doi camarazi. De altfel, în poiana aşa de paşnică pînă atunci, se stîrnise o zarvă de nedescris. La primele ţipete ale moşului, mai ieşiseră doi tineri din stînă, care, împreună cu cel care cioplea lemnul afară, au început şi ei să strige şi să asmută cîinii. Multă vreme cît am alergat prin pădure, i-am auzit în urma noastră, înjurînd şi vociferînd pe ungureşte, dar ne-am dat seama că au rămas la stînă şi n-au îndrăznit să ne urmărească în pădure. Cîinii s-au ţinut după

noi, dînd glas, dar după un timp li s-a urît şi nu ne-au mai urmărit.

Lihniți de foame şi fără vlagă cum eram cînd ne apropiasem de stînă, după ce se pornise moşul să urle, am ținut-o tot într-o fugă pînă în fundul văii. De aici, am luat-o pe firul unui pîrîiaş în sus, am trecut o culme, am mai coborît o vale şi am început un urcuş mai greu spre o culme mai înaltă. În urma noastră se aşternuse liniştea. Ne-am oprit pe la jumătatea urcuşului să ne mai tragem sufletul. Am comentat pățania şi am ajuns la concluzia că, de fapt, fusese o neînțelegere. Că ideea lui Cojocaru de a-l trezi pe moş cu bățul fusese nefericită. Bietul moş, buimac de somn, se pomenise deodată cu doi necunoscuți în fața lui, care erau departe de a părea oameni cumsecade. Nebărbieriți de cîteva zile, murdari şi fiecare cu cîte o bîtă în mînă, nu eram făcuți să inspirăm încredere, aşa că reacția moşului fusese firească.

Cu chiu cu vai, am mai urcat cele cîteva sute de metri pînă la creasta culmii. Ajunsesem pe un plai înalt, care domina regiunea. Priveliştea era minunată, dar nouă nu ne ardea de contemplație. Nu mai simțeam nici foamea; eram sfîrşiți. Întinşi pe spate pe iarbă, cu ochii închişi, ne era şi mintea goală, nu numai stomacul.

Într-un tîrziu , ne-am sculat şi cu paşi cam şovăitori, proptiți în cîte o bîtă strîmbă culeasă din pădure, am început să ne tîrîm pe spinarea dealului. Spre răsărit, aşa cum ne obişnuisem. Ne cuprinsese un fel de lene. Abia mai schimbam cîte o vorbă. Şi totuşi, umorul nu ne părăsise încă. Umor cam negru, inspirat de situație. Îmi aduc aminte că focul l-a deschis Mircea Vueric, adresîndu-i-se lui Titi Coşereanu: „Spune drept, nea Titi, n-ai vrea să fi într-o celulă şi „caraliul“ (aşa li se spunea gardienilor în jargonul de puşcărie) să-ți aducă o gamelă cu arpacaş?“ Titi, mai înclinat să ia în serios partea tragică a situației noastre, n-a apreciat gluma. Mircea, simțindu-i slăbiciunea, a continuat să-l tachineze pînă s-a descrețit şi el şi ne-a povestit că acum ar primi cu plăcere o porție de mîncare de cazan de la Şcoala Militară din Germania, unde fusese în timpul războiului. Atunci nu ştiuse s-o aprecieze. Consta invariabil din Gemüse. Era unul din puținele cuvinte pe care le mai ştia în germană şi îl pronunța cu un fel de ură în glas.

Şi aşa, glumind, mai mult împleticindu-ne decît mergînd şi mai oprindu-ne din cînd în cînd, am ajuns la botul dealului. Surprinşi, ne-am oprit. Pajiştea cobora în pantă lină şi la vreo sută de metri se oprea în pădure. Acolo, la marginea pădurii, înconjurată de țarcuri, o stînă! Era aşezată cu gura spre pădure şi din fața uşii ei, ascunsă vederii noastre, se ridica spre cer un fir de fum. Altă mişcare nu se observa, dar din moment

ce ardea focul, trebuia să fie cineva la stînă.

Lîngă noi, pe pajişte, un trunchi uriaş de brad trîntit la pămînt, albit de ploi şi intemperii, părea scheletul unui animal din alte timpuri. La adăpostul lui, ne-am pus să supraveghem stîna şi să facem tot soiul de planuri. Am stat o sumedenie, dar nimic nu s-a clintit în tabloul din faţa noastră. Doar fumul îşi mai schimba cîteodată direcţia după cum adia vîntul.

Mergem sau nu mergem la stînă, era tema discuţiei noastre. Eu eram pentru. Titi şi Ion Cojocaru, nedecişi, ziceau să mai aşteptăm. Mircea Vueric tăcea şi asculta. Deodată s-a sculat de jos, a tras o înjurătură şi, cu mersul lui deşuchiat, proptindu-se într-o strîmbătură de băţ mai înalt decît el, a pornit-o pe pajişte la vale, drept către stînă. Numai la asta nu ne aşteptam.

Pînă să ne dumirim, ajunsese la ţarcuri, aşa că nu mai era nimic de făcut. L-am văzut ocolind stîna şi dispărînd după ea, acolo unde era intrarea şi de unde se ridica fumul.

Nu puteam decît aştepta urmarea. Dar n-a urmat nici o reacţie. Acelaşi tablou de mai înainte. Nici o mişcare, nici un sunet. Numai fumul care se ridica. Cred că au trecut mai bine de zece minute. Liniştea devenise îngrijorătoare.

Tocmai ne hotărîsem să coborîm şi noi pe altă parte, să ocolim botul dealului şi, prin pădure, să ne apropiem de stînă din partea opusă, ca să vedem ce se întîmplase. Ne ridicasem în picioare s-o pornim, cînd, de după stînă, a apărut un grup de oameni. Se îndrepta spre noi. Erau vreo şase–şapte flăcăi, toţi cu cîte un ciomag în mînă, cu cîţiva cîini alergînd împrejur, iar în mijlocul lor, Mircea Vueric. Păreau agitaţi, gesticulau şi vorbeau cu aprindere. Prima noastră impresie a fost că Mircea, prins de ei, fusese obligat să-i ducă pînă la locul unde eram noi. Ne pregăteam să fugim, cînd am observat că Mircea purta încă în mînă băţul lui strîmb şi că şi el vorbea şi gesticula, liber şi neţinut de nimeni. Cînd au ajuns la vreo cinci–şase paşi de noi, Mircea li s-a adresat cu glas tare tinerilor care îl înconjurau: „Ăştia sînt tovarăşii mei cu care am reuşit să fug din prizonierat din Rusia şi să ajung pînă aici!“

Pînă să ne revenim din uluială, toţi s-au repezit la noi să ne strîngă mîna şi să ne bată pe umăr, în timp ce Mircea ne prezenta, dîndu-ne alte nume: domnul locotenent X, domnul sublocotenent Y, sergentul Z (adică Titi, eu şi Cojocaru). Din conversaţia care a urmat, am mai aflat că Mircea, modest, îşi rezervase numai gradul de caporal.

Am fost cu toţii antrenaţi spre stînă. Nu ne puteam reveni din surpriză.

Amuțisem privindu-l pe Mircea cu ce volubilitate şi cu cîtă naturalețe şi neruşinare mințea. Nu mai contenea cu poveşti din lagăr şi din Rusia. Improviza cu o uşurință nemaipomenită. Excitația era aşa de mare, încît stupoarea noastră n-a fost remarcată. Ajunşi la stînă, am intrat şi noi în joc, obligați de Mircea să-i confirmăm spusele. Am povestit şi noi crîmpeie din presupusa noastră viață în lagărele ruseşti, întîmplări de pe front şi tot ce ne puteam aminti din povestirile altora care le trăiseră cu adevărat.

Baciul şi cei cinci–şase tineri ne ascultau cu evlavie şi vedeam cum mila lor față de tot ce îndurasem şi respectul față de noi creşteau. Mi-era tot mai ruşine de mine şi de minciunile pe care le debitam pentru a le înşela buna-credință. Am răsuflat uşurați cînd subiectul s-a schimbat şi, sub pretextul că sîntem dezinformați despre situația din țară, i-am pus pe ei să ne povestească.

Între timp, ne făcuseră o mămăligă uriaşă, ne-au scos pe o măsuță joasă brînză şi ne-au pus alături o doniță cu un fel de zer fermentat, puțin acidulat şi răcoritor. Cît am mîncat n-aş putea spune, dar ştiu că baciul ne-a adus de cîteva ori brînză, pînă ce, sătui, ultimul boț a rămas neatins pe masă.

Intrasem într-o moleşeală plăcută şi ne venea chiar somnul.

Băieții ne-au dat tutun şi foiță şi ne-am răsucit țigări. Ne-au povestit de necazurile pe care le aveau cu autoritățile locale, de povara tot mai grea a cotelor pe care trebuiau să le predea, de lipsurile şi de sărăcia tot mai mare, care-i obliga să-şi fure şi să-şi ascundă propriile lor produse.

Cîțiva oameni din sat fuseseră ridicați de Miliție şi condamnați pentru sabotaj, fiindcă nu-şi predaseră cotele. Doi luaseră drumul pădurii şi, după ce mai apăruseră o vreme pe la cîte o stînă după mîncare şi Securitatea începuse să-şi trimită iscoadele şi patrulele după ei, dispăruseră din regiune.

Toți credeau că nu mai e mult pînă ce va veni războiul şi vremurile se vor îndrepta.

Soarele scăpăta către asfințit, cînd ne-am sculat să plecăm. Ne-au însoțit toți pînă la poiana de deasupra stînii, de unde se vedeau toate împrejurimile. Ajunşi aici, baciul a început să ne arate munții, plaiurile şi pădurile care se întindeau pînă la orizont. Ne-a indicat stînă după stînă, din cele care se înşirau pe drumul nostru, cu scurte explicații despre fiecare, sfătuindu-ne cam în felul următor: „Acolo vă puteți duce fără grijă, sînt oameni cumsecade. Spuneți-le că ați trecut pe la noi şi o să vă ajute“ sau, „cealaltă e stînă ungurească. Ocoliți-o. Sînt oameni răi şi vă vînd!“

La marginea pădurii, baciul ne-a mai dat o legătură cu nişte brînză, ne-a strîns mîinile, ne-a spus un „Dumnezeu să vă ajute“ şi ne-am despărţit.

Prea mult n-am mai mers în acel sfîrşit de după-amiază, nu numai fiindcă în curînd s-a lăsat întunericul, dar şi din cauza unei moleşeli de saţiu, care ne cuprinsese după ce mîncasem la stînă. Totuşi, după ce ne-am făcut un culcuş din cetină, pe jumătate adăpostit sub rădăcinile unui fag răsturnat, am mai stat mult de vorbă pînă ce am adormit.

Mircea Vueric era foarte mîndru de isprava lui de la stînă, cu toate că l-am cam certat pentru iniţiativa pe care o luase. N-am făcut-o cu prea multă convingere, avînd în vedere că fusese un succes.

Cum eram sătui şi bine dispuşi, am schimbat vorba şi am preferat să-l tachinăm pe Titi, săracul, căruia zerul pe care îl băuse la stînă îi provocase tulburări la stomac. Fusese obligat să se oprească de mai multe ori pe drum!

Peste noapte ne-a plouat, aşa că dimineaţa eram iar uzi şi înfrigurați. Am împărţit brînza pe care ne-o dăduse baciul şi am pornit repede la drum, ca să ne încălzim.

Cu toate că în ajun mîncasem pe săturate, ceea ce nu ni se mai întîmplase din ziua evadării, iar acum, în a cincea zi, pentru prima oară nu porneam la drum cu stomacul gol, ne simţeam totuşi obosiţi. Mergeam mai încet şi ne opream des. Şi terenul devenise mai accidentat. Intrasem într-o regiune muntoasă, cu culmi mai înalte şi văi mai prăpăstioase. Mai tot timpul pe drumul nostru spre răsărit culmile erau transversale. Rareori am apucat să prindem o culme orientată est-vest, ca să mergem de-a lungul ei mai uşor şi cu mai mult spor.

Către prînz, în timp ce ne căţăram pe una din aceste coaste abrupte, am simţit un junghi puternic în dreptul inimii care mi-a tăiat respiraţia. Puterile m-au părăsit şi m-am trîntit jos, lipsit nu numai de vlagă dar şi de dorinţa de a mai continua. Ceilalţi s-au oprit şi ei, încercînd să mă ajute şi să mă încurajeze. Cînd mi-am mai revenit puţin şi mi-am recăpătat respiraţia, le-am spus că nu înţeleg să mergem mai departe în acelaşi ritm forţat şi cu riscul să flămînzim din nou. Consideram că ajunsesem destul de departe de Cavnic şi că ne găseam în afara pericolului de a cădea în mîna unităţilor de Securitate, mobilizate special pentru prinderea noastră. Propuneam deci să ne apropiem de locuinţele omeneşti mai răzlețe şi de stîne, pentru a ne putea aproviziona şi să folosim chiar drumurile pentru a progresa mai repede pe traseul nostru.

Ion Cojocaru era cel mai refractar la ideea de a lua contact cu oamenii

şi în special de a părăsi pădurea şi de a merge pe şosele.

Văzînd că nu-i pot convinge, după o discuție destul de aprinsă, am propus soluția despărțirii. Nici cu asta n-au fost de acord şi în final am ajuns la un compromis. Vom adopta un ritm mai moderat, tot prin păduri, dar cel puțin din două în două zile, ne vom preocupa de aprovizionarea noastră, fie la vreo stînă, fie la vreo casă izolată. Înțelegerea dintre noi s-a restabilit şi cum şi mie îmi trecuse slăbiciunea, am pornit mai departe. Buna dispoziție a revenit şi ea, dar din păcate, ni s-a făcut iar foame.

Îmi amintesc că înaintînd printr-o pădure mai rară, ne-am oprit odată toți ca la o comandă: la cîțiva paşi în fața noastră, pe un trunchi de fag căzut, o veveriță rodea o alună. Toți patru am avut acelaşi gînd. Prin semne, ne-am dispus în semicerc şi, tiptil, cu bețele ridicate, ne-am apropiat de veveriță. Părea să nu ne dea nici o atenție şi continua cu mişcările ei iuți şi sacadate să învîrtească în labe aluna, căutîndu-i locul cel mai potrivit unde să-i roadă coaja. Ne apropiasem cam la vreo trei–patru paşi de ea şi ne pregăteam tocmai să-i dăm lovitura de grație cu ciomegele, convinşi că nu mai are scăpare. Ne şi vedeam în jurul focului cu veverița pusă în frigare, cînd, deodată a țîşnit de pe trunchiul de fag, a trecut printre noi şi din cîteva zvîcnituri a fost în vîrful unui brad.

Loviturile bețelor noastre au căzut toate în urma ei, în afara bățului lui Mircea, care l-a nimerit pe Titi în frunte. Totul se petrecuse într-o fracțiune de secundă şi comicul scenei ne-a făcut să izbucnim în rîs. Ne-am consolat repede de pierderea pradei, zicîndu-ne că patru inşi tot n-ar fi avut ce alege dintr-un animal aşa de mic.

Seara începuse să se lase cînd am nimerit într-o poiană. Era muncită şi plantată cu cartofi. Vremea era prea timpurie ca plantele să aibă rod. Totuşi, am smuls o tufă şi printre rădăcini am găsit cîțiva tuberculi abia formați… Nu erau mai mari ca un sîmbure de cireaşă. Ne-am apucat să scurmăm în pămîntul umed. Mai mult pe pipăite, prin întunericul care se lăsase, am început să dezgropăm cartofii. Pe măsură ce dibuiam cîte unul, îl ştergeam de haina salopetei ca să-l curățăm de pămînt, îl frecam puțin între degete ca să-i jupuim pielița fină care-l acoperea, şi-l mîncam. Am răvăşit cîteva cuiburi, dar recolta era foarte slabă. Dacă găseam doi sau trei cartofi minusculi la o tufă. Într-unele nu găseam nimic. Oricum, erau dulci şi chiar dacă ne scîrțîia nisipul în măsele, tot ne-am amăgit foamea cu cîte un pumn de cartofi de căciulă.

Culcuşul pentru noapte ni l-am făcut la cîteva sute de metri de locul furtului. Ca un făcut, iar ne-a plouat şi iar ne-am trezit dimineața murați şi

dîrdîind de frig.

Cînd am urcat pe prima culme, soarele era sus. Pe veşnica noastră direcţie spre răsărit, se deschidea o vale largă, despădurită. În fundul văii se vedeau casele împrăştiate ale unui sat de munte şi clopotnița unei biserici.

Ca să ne continuăm drumul tot prin pădure, înconjurînd întreg terenul descoperit, ar fi însemnat nu numai să facem un ocol imens, dar şi să ne abatem foarte mult de la direcţia noastră de mers.

Ne-am sfătuit şi am decis să ieşim din pădure şi să mergem de-a lungul văii, cam pînă la jumătatea coastei. Satul rămînea astfel pe dreapta noastră, în fundul văii. Totuşi, urmînd acest traseu, aveam să trecem la vreo cîteva zeci de metri de două case mai stinghere. Am hotărît să ne asumăm riscul, dar evitînd pe cît posibil să atragem atenţia prin ceva neobişnuit, în cazul că vom întîlni vreun om din sat.

Pentru a nu părea suspecţi, trebuia să ne ocupăm în primul rînd de aspectul nostru, care cu siguranţă ar fi trezit bănuieli. Înainte de a ajunge la marginea pădurii, ne-am oprit la un pîrîiaş şi pentru prima oară de cînd plecasem de la Cavnic, ne-am dezbrăcat pînă la brîu şi ne-am spălat. Apa era ca gheaţa.

Adevăratul chin însă abia începea. Trebuia să ne bărbierim. Operaţia s-a făcut cu singurul cuţit care se afla în grupul nostru: cuiul bătut pe nicovală şi ascuţit la polizor, pe care-l foloseam în mină pentru a-mi întinde marmelada pe pîine. Cu chiu cu vai, mai dînd cu el pe obraz, mai frecîndu-l pe o piatră de la marginea pîrîului, mai mult jupuiţi decît bărbieriţi, am reuşit să căpătăm o înfăţişare mai omenească. După ce ne-am mai pus şi cîte o cămaşă curată din traistă şi cu haina salopetei sau cojocul aruncat pe un umăr, am ieşit din pădure şi am apucat-o pe drumeagul care şerpuia printre locurile ţăranilor, fluierînd şi vorbind, păream nişte oameni cu totul obişnuiţi.

De pe culmile pe care ne oprisem în cursul ultimelor zile, pentru a observa împrejurimile, văzusem de mai multe ori grupuri de muncitori, îmbrăcaţi ca şi noi în salopete, care se duceau să lucreze fie la o tăiere de pădure, fie la vreo mină din regiune.

Trecînd la douăzeci–treizeci de metri de casele care se găseau pe traseul nostru, aşa cum ne făcuserăm socoteala, nu era nici un motiv să trezim vreo suspiciune. Văzuţi mai de aproape, n-am fi rezistat examenului. În afară de Titi, care reuşise să aibă un fel de început de freză, ceilalţi eram tunşi cu maşina. Bocancii mei, cam scorojiţi de neîntrebuinţare, crăpaseră pe la cusături de atîta umezeală, iar salopetele de pe noi erau mult prea

murdare, chiar şi pentru nişte muncitori de pădure.

Poteca pe care o luasem mergea de-a lungul răzoarelor care delimitau mici suprafeţe de pămînt, cultivate cu cartofi şi trifoi sau plantate cu pruni şi meri.

O femeie care spărgea lemne în curtea primei case prin dreptul căreia am trecut abia şi-a aruncat ochii spre grupul nostru şi şi-a văzut de treabă mai departe.

Ne-am mai întîlnit cu patru copii de şcoală, care ne-au dat bună ziua şi şi-au continuat drumul rîzînd şi hîrjonindu-se, fără să manifeste vreo curiozitate la trecerea noastră.

După o jumătate de oră, am ajuns la celălalt capăt al văii, fără să mai fi întîlnit pe altcineva.

Ne-am îmbrăcat iarăşi cămăşile murdare, iar pe cele curate le-am băgat în traistă.

De aici începeau din nou pădurile.

Încă de la primii paşi, mi-au căzut ochii pe un melc. Dintr-un reflex din copilărie, n-am rezistat tentaţiei de a-l ridica. Dar cînd m-am aplecat să pun mîna pe el, am mai zărit unul. M-am uitat mai atent şi am mai văzut şi alţii. Ieşiseră după ploaie; dar de ce numai în acea margine de pădure, nu ne-am putut explica. Din mers, fără să ne oprim din drum, am adunat fiecare cîte zece–cincisprezece bucăţi.

Intrasem într-o pădure bătrînă şi rară de fagi şi încă mai umblam răspîndiţi, căutînd cu ochii după melci, cînd ne-au atras atenţia nişte ciocănituri, care ne parveneau de la o distanţă destul de mare. Erau lovituri de topoare de la o exploatare forestieră. Veneau din stînga noastră şi, după aprecierea lui Cojocaru, cam de la un kilometru depărtare. Am înaintat mai cu grijă. Nu ne mai uitam pe jos după melci, încercam să sondăm cît mai adînc cu privirea pădurea înaintea noastră. Ecoul trezit în codru de loviturile de topor era înşelător. Zgomotul părea foarte apropiat. Uneori ne venea şi zvon de glasuri omeneşti. Eram cu ochii în patru.

Deodată, printre trunchiurile albicioase ale fagilor, am zărit o pată mai întunecată. Am mai făcut cîţiva paşi şi la vreo cincizeci de metri în faţă am desluşit un bordei. În jurul lui nu era nici o mişcare. De unde ne aflam, îi vedeam uşa închisă şi pămîntul bătătorit în faţa intrării.

După un timp de supraveghere, neobservînd nici un semn de viaţă, ne-am decis să-l cercetăm. Titi şi cu mine am rămas la pîndă, gata să intervenim la nevoie, iar Ion Cojocaru şi Mircea Vueric s-au îndreptat spre el. I-am urmărit cu privirea cum avansau, adăpostindu-se după copaci. Au

mai stat un timp la pîndă în imediata lui apropiere, apoi au ieşit de după ultimul copac, s-au dus la uşă, au deschis-o şi au intrat. Nu-i mai vedeam. Pînă ce au apărut din nou, ni s-a părut o veşnicie. Din uşa bordeiului ne-au făcut semn să coborîm la vale. Am pornit-o urmărindu-le siluetele printre copaci şi abia cînd ne-am regăsit la marginea pîrîului din fundul văii, am văzut că nu veneau cu mîna goală.

Ion Cojocaru ducea în spinare o traistă, iar Mircea avea în mînă un ceaun. Bordeiul era probabil al muncitorilor pe care îi auzisem tăind la pădure şi adăpostea alimentele pe care le primiseră pentru o perioadă de timp. Mai bine-zis, vreo patru saci de făină de porumb, nimic altceva.

În timp ce Cojocaru ne povestea cum deşertase dintr-un sac mălaiul într-o traistă mai mică, cam de o baniță, Mircea se îndeletnicea cu o treabă foarte curioasă. Îşi băga mîna în buzunar, apoi îşi ducea degetele la gură şi le lingea. Apoi repeta gestul. Cînd l-am întrebat ce face, a început să înjure. Găsise într-un colț al bordeiului două ouă. Pe drum căzuse şi ouăle i se spărseseră în buzunar. Iar acum recupera ce se mai putea din buzunar.

Traista cu mălai şi ceaunul erau o adevărată comoară. Problema hranei noastre pentru o bună bucată de vreme părea rezolvată.

Ne-am îndepărtat cît am putut mai repede de bordeiul prădat, înainte de a ne căuta un adăpost pentru noapte.

Pînă aici, evitasem să facem focul, cu toate că de multe ori ne-ar fi prins tare bine. Pe drum am discutat problema focului. Am stabilit că era mai puțin periculos să-l facem noaptea, într-un fund de ogaş, unde lumina pe care ar reflecta-o ar fi greu de detectat de cineva în nişte locuri aşa de pustii, decît ziua, cînd fumul ar putea fi observat de la mare depărtare şi ar putea atrage atenția unui pădurar sau brigadier silvic.

Aşa am şi procedat. Către seară am coborît într-o vale prăpăstioasă şi, sub un fag bătrîn cu coroană stufoasă, am aprins focul. Am pierdut destul timp pînă ce vreascurile umede au început să ardă şi am pus în funcție ceaunul. Cu apa de la un izvor din apropiere şi mălaiul din traista pe care o purtasem cu rîndul toată ziua, am făcut mămăliga la care visasem tot drumul. Ceaunul fiind destul de mic, cantitatea s-a dovedit insuficientă pentru patru inşi. Am mai pus şi al doilea ceaun pe foc şi între timp ne-am ocupat de melci. Pregătirea lor n-a prea avut de-a face cu canoanele culinare. Le-am spart casa cu o piatră, am smuls animalele din găoace şi, încă vii, le-am înfipt pe tăpuşe. Învîrtiți deasupra jarului, melcii au început să secrete un fel de spumă, destul de puțin apetisantă care, la dogoarea cărbunilor, după cîteva minute, dispărea. Ceea ce rămînea, era departe de a

mai semăna cu ce fusese un melc. O foarte mică bucată de carne, sfrijită, pe jumătate carbonizată pe dinafară, iar înăuntru de o consistență cauciucoasă şi fără nici un gust. E drept că nu aveam nici sare, ceeea ce făcea ca şi mămăliga să fie fadă, dar gustul era ultima noastră grijă. Principalul era că ne hrăneam şi că după ce am stins focul, ne-am culcat sătui chiar pe vatra măturată de cărbuni şi peste care am aşezat cetină. Pământul încins ne-a mai ținut de cald pînă am adormit, dar dimineața tot tremurînd ne-am sculat.

Am plecat la drum pe ploaie măruntă, care, cu scurte intermitențe, n-a mai încetat cîteva zile. Cerul întunecat de nori groşi şi cețurile care pluteau peste toată regiunea ne-au îngreunat orientarea.

Intrasem într-un masiv muntos cu altitudini mari. Mai tîrziu aveam să aflăm că ne găseam în munții Țibleşului. Nici azi nu ştiu dacă muntele pe care l-am urcat în acea zi n-a fost chiar vîrful Țibleş. Îmi amintesc că rătăcind prin ceață, complet dezorientați, am nimerit pe un urcuş unde am dat de un stîlp pe care scria: 1400 m.

Continuîndu-ne drumul, am ajuns pe o creastă de unde am păstrat amintirea unui fenomen natural impresionant. Ne aflam pe un platou dezgolit, scăldat de razele unui soare orbitor. La cîțiva paşi sub noi, o masă de nori compacți astupa vederea spre văile din jur. Tunete se rostogoleau la picioarele noastre pe poalele muntelui şi din cînd în cînd cîte un fulger lumina norii întunecați. Era pentru prima dată că vedeam descărcări electrice, privind de sus în jos.

Am stat un timp pe acest platou, parcă deasupra lumii, în nădejdea că se va face lumină sau se va face o spărtură în nori ca să ne putem orienta. Aşteptarea ne-a fost zadarnică, dar cel puțin ne-am mai încălzit la soare.

Vizibilitatea era aşa de redusă, că nu ne încumetam să coborîm, de teamă să nu nimerim în vreo prăpastie. În cele din urmă, cu mare atenție şi foarte aproape unul de altul, am pornit la vale, intrînd în perdeaua de nori de sub noi. Ne angajasem pe un povîrniş foarte înclinat. Grohotişul de sub picioare ne făcea să alunecăm la fiecare pas şi, cum nu se vedea mai departe de doi–trei metri, înaintam cu groaza că la fiecare alunecare am putea să ne trezim la marginea unei prăpăstii invizibile.

Mircea Vueric, căruia îi venise rîndul să ducă ceaunul, de frică să nu-l spargă în cădere, şi-l pusese în cap ca pe o cască de război, cu toarta trecută pe sub bărbie. Cu toată situația critică, tot mai aveam resurse de optimism şi bună dispoziție, ca să rîdem şi să facem glume pe socoteala aspectului lui ridicol, cu ceaunul în cap. Dar chiar atunci Mircea a alunecat, nu s-a putut redresa şi perdeaua de ceață de sub noi l-a înghițit. Am încremenit. L-am

strigat, dar n-am primit nici un răspuns.

Cînd tocmai ne treceau prin minte cele mai sumbre presupuneri, s-a făcut auzit rîsul lui Mircea. Cu vocea lui care părea în schimbare ca la vîrsta pubertății, ne-a întrebat dacă ne-a părut rău de el, văzînd că nu ne răspunde şi crezîndu-l căzut în prăpastie.

Răspunsul a fost un potop de înjurături pe trei voci.

Mircea nu le-a băgat în seamă şi ne-a strigat să ne lăsăm să alunecăm pînă la el, că nu e nici un pericol. Ne-am dat drumul, mai mult pe spate decît în picioare şi împreună cu pietrişul de sub noi am alunecat vreo zece metri prin ceaţă şi ne-am oprit, îngropaţi pînă deasupra genunchilor în zăpadă. După primul moment de surpriză, reacţia ne-a fost să-l bombardăm pe Mircea cu bulgări de zăpadă, ca pedeapsă pentru glumele lui proaste.

Am străbătut cu multă caznă panta acoperită cu zăpadă. La fiecare pas, ne înfundam pînă peste genunchi. Cînd am ajuns la liman, după ce că eram uzi leoarcă, am mai intrat şi în ploaie.

Am mers mai departe prin pădure, la întîmplare, cu speranţa de a fi pe direcţia cea bună. Noroc că terenul devenise mai acceptabil şi ceaţa se risipise, aşa că cel puţin vedeam unde călcam. Totuşi, vremea proastă nu ne permitea o orientare pe distanţă mai mare. Cred că în ziua aceea şi în următoarea, am bătut pasul pe loc, învîrtindu-ne în aceeaşi regiune, fără să ne dăm seama.

Către seară ne-am oprit unde s-a nimerit. Totul era ud în jurul nostru, pămîntul mustea de apă, iar de sus, chiar dacă ploaia contenea un răstimp, ne picura din frunzişul copacilor, şi el încărcat de apă.

Abia am reuşit să facem focul. Chibriturile ni se umeziseră şi cu greu am reuşit să găsim nişte putregai de lemn uscat, scormonind într-o scorbură de fag.

Uzi şi înfrigurați, ne-am strîns în jurul focului, care pînă să ne încălzească, mai întîi ne-a afumat, din cauza vreascurilor îmbibate cu apă. Cînd fumul s-a mai potolit şi flăcările au început să salte printre surcele, am pus ceaunul de mămăligă pe foc. Dar nici mîncarea n-a fost fără necazuri; traista cu porumb pe care o purtasem toată ziua cu rîndul în spinare, se udase şi ea. O pătrunsese ploaia, mălaiul se încinsese şi începuse să miroasă. De foame, am mîncat totuşi mămăliga, făcînd iar două ceaune.

În noaptea aceea, ne-a plouat mai tare ca niciodată şi frigul ne-a trezit de mai multe ori, obligîndu-ne să ne strîngem mai tare unul într-altul.

Dimineaţa am plecat la drum obosiţi şi abia către prînz, cînd ne-am încins de mers şi a apărut şi soarele, ne-am mai înveselit.

Aveam greutăți la mers din cauza bocancilor, a căror talpă se desprinsese în mai multe locuri. Eram obligat să mă opresc din cînd în cînd, ca să-i leg peste bot şi talpă, cu cîte un lujer de curpen, care după un timp de mers se rupea şi trebuia să-l înlocuiesc.

Drumul nostru era neschimbat: tot prin păduri, către răsărit şi cu necontenite urcuşuri şi coborîşuri. În ziua aceea am strîns din mers cîțiva bureți de fag, „păstrăvi“ cum spunea Ion Cojocaru că li se zicea la el în Vrancea. Galbeni şi stropiți cu pete mai închise la culoare, erau foarte cărnoşi. Aveam de gînd să-i fierbem în ceaun împreună cu mămăliga.

În afară de două sau trei înseninări de scurtă durată, a plouat mai toată ziua. Ne-am oprit înainte de a însera, într-un fund de vale, unde o muchie de stîncă, asemenea unei streşini, părea să ne ofere puțin adăpost de ploaie.

Am aprins focul cu aceeaşi greutate, iar în ceaunul cu mălai, pe lîngă bureți, am pus şi urzici culese de pe marginea pîrîiaşului din apropiere. Mălaiul începuse să mucegăiască şi mămăliga avea un gust iute. Eram flămînzi şi am mîncat-o, dar în silă. Am stins focul şi cu hainele încă ude pe noi, ne-am culcat. Nici în noaptea aceea nu ne-am odihnit ca lumea şi cînd s-a luminat, burnița ca într-o zi de toamnă. Şi aşa a ținut-o toată ziua.

În seara următoare, cînd am pus ceaunul pe foc şi am dezlegat traista la gură, ne-a izbit un puternic miros de mucegai. Mălaiul se înnegrise şi era fierbinte. Mămăliga nu mai era de mîncat, mirosea şi te ustura pe gît. Am încercat, tăind-o felii, s-o prăjim pe cărbuni, dar tot n-a fost chip s-o mîncăm. Am aruncat traista încă jumătate plină şi ne-am culcat flămînzi. Nu numai în noaptea aceea, dar şi în următoarea, după ce iar ne-a plouat o zi întreagă.

Trecuseră cam nouă–zece zile de la evadarea noastră, cînd într-o noapte senină şi cu lună, am ajuns la un rîu. Voiam mai întîi să profităm de întunericul care se lăsase, ca să tăiem în curmeziş peste o vale deschisă şi abia apoi, cînd vom intra iar în pădure, să ne culcăm.

Am căutat de-a lungul malului un loc unde apa să fie mai largă, ne-am descălțat, ne-am suflecat pantalonii şi am intrat în apa ca gheața. Prima senzație a fost de durere pînă la os, după aceea picioarele ne-au amorțit. Apa era însă mult mai adîncă decît ne aşteptasem. De la jumătatea ei, a trebuit să ne întoarcem înapoi, ca să ne scoatem pantalonii şi să facem a doua încercare de trecere. Am reuşit, dar la limită. La punctul cel mai adînc, apa ne-a ajuns pînă la brîu şi pe lîngă că nu ne mai simțeam trupul de la talie în jos, curentul era foarte puternic şi pe fund numai bolovani. Ținîndu-ne de mîini şi sprijinindu-ne unul de altul ca să nu ne ia curentul,

cu ultimele puteri, am ajuns la celălalt mal, înainte de a ne pierde complet controlul mişcărilor în picioare, care începuseră să se împleticească. Ne lovisem şi ne tăiasem în pietrele din fundul apei, fără să simțim. Cu picioarele amorțite, încă insensibilizate şi însîngerate, am ieşit deasupra malului stîncos, într-un loc cu ierburi înalte. Cel puțin aşa ni se păruse la lumina lunii. Numai după ce am înaintat cîțiva paşi prin ierburile înalte pînă la brîu şi cînd pielea şi-a recăpătat sensibilitatea, ne-am dat seama că ne înşelasem. Ierburile erau urzici!

Vreo cîteva ore ne-au chinuit băşicile care ne acopereau toată partea de jos a corpului şi mai ales locurile unde pielea era mai fină. Ne-am îmbrăcat şi ne-am continuat drumul, încălziți de apa înghețată şi poate şi de urzicile care ne biciuiseră circulația. Am trecut peste un fel de islaz şi am traversat o cale ferată, prima pe care o întîlneam în drumul nostru de cînd evadasem. Nici azi nu ştiu ce rîu a fost acela prin care am trecut şi nici punctul de traversare a căii ferate nu l-am putut localiza. Tot ce am putut lămuri mai tîrziu este că ne aflam pe undeva la sud de Vişeu şi de Borşa.

Ajunşi iar în pădure, ne-am făcut un culcuş, de data asta la loc mai uscat, fiindcă ploile încetaseră, şi am adormit, chinuiți de foame şi de mîncărimile urzicilor. Ziua următoare a fost una dintre cele mai grele din tot drumul nostru de cînd plecasem de la Cavnic. Cred că înaintam numai datorită antrenamentului pe care ni-l căpătasem la mers, dar nemîncați de trei zile, progresul era foarte lent. În virtutea inerției, puneam un picior înaintea celuilalt, dar paşii ne deveniseră nesiguri şi ne împleticeam de parcă eram beți. Mergînd aşa, am dat peste un bordei părăsit, fără uşă. După ce am răscolit prin frunzele uscate pe care vîntul le troienise înăuntru, am descoperit în cenuşa din vatră o bucată de mălai cît pumnul, rece şi tare ca piatra. Abia am putut-o rupe în patru ca să ne revină fiecăruia cîte o îmbucătură. La mijloc era verde, mucegăit.

Mult n-am mers în ziua aceea. De peste culmea din fața noastră, se auzeau lătrături de cîini şi cîte un cîntat de cocoş. Bănuiam că trebuia să fie un sat. Ne-am hotărît să ne culcăm şi a doua zi să observăm de pe culme terenul. A fost o noapte mai caldă sau poate n-am simțit frigul din cauză că eram aşa de istoviți şi am dormit buştean.

La răsăritul soarelui eram pe culme. Sub noi, o vale strîmtă. Pe cele două versante vreo zece–douăsprezece case, presărate printre petice de locuri muncite şi pîlcuri de pădure. Am pus ochii pe casa cea mai singuratică, aşezată la capătul culmii pe care ne aflam. Am mers pe creastă pînă în dreptul ei, cu gîndul să-i dăm tîrcoale şi să vedem dacă e cazul să ne

încumetăm să cerem de mîncare. Casa era aşezată pe coastă cam la treizeci de metri sub noi. Nu-i vedeam faţa şi în ogradă nu era nimeni. În schimb, erau cîteva găini la care ne uitam cu jind, cînd din spatele nostru s-a auzit un lătrat de cîine. Ne-am întors şi ne-am aruncat privirea pe celălalt versant al culmii. Nu departe de unde ne găseam, prin frunzişul fagilor, se vedea un acoperiş de şindrilă. De acolo veneau lătrăturile.

Am coborît prin desiş vreo sută de metri. Aici lăstărişul se termina cu un rînd de fagi bătrîni, care mărgineau în semicerc luminişul în care stătea casa. Era destul de mare, din bîrne, cu o prispă de lemn cu stîlpi crestaţi şi sub acelaşi acoperiş de şiţă cu grajdul. Cîinele, legat în lanţ, lătra întărîtat în direcţia noastră.

Cînd o femeie a ieşit din grajd să vadă ce se întîmplă, noi ne şi hotărîsem. Am ieşit din pădure şi fără să ne grăbim, ne-am îndreptat spre ea. Femeia a strigat la cîine să-l potolească şi ne-a ieşit înainte. Din grajd mai ieşise un copil de vreo zece ani. Alţi locuitori nu păreau să mai fie. Ajunşi lîngă ea, i-am dat bună ziua şi, cu tonul cel mai natural din lume, am întrebat-o dacă nu văzuse trecînd doi oameni cu doi cai. I-am explicat că eram o echipă de topometri, care făceam măsurători în regiune şi că ne rătăcisem de oamenii care aduceau caii, pe care se aflau aparatele şi bagajele. Minciuna ni s-a părut plauzibilă, fiindcă în ultimele zile dădusem prin pădure de borne topometrice, de curînd ridicate. I-am spus că tot pe cai se află şi corturile noastre, încercînd s-o facem să-şi explice că eram aşa de murdari şi nebărbieriţi fiindcă trăiserăm mai multe zile pe munte, fără să coborîm în sat.

Femeia ne-a răspuns foarte firesc că nu văzuse pe nimeni, dar ne-a poftit pe prispă, să şedem, să ne odihnim. I-am mulţumit, ne-am suit în tinda casei şi ne-am aşezat. Femeia ne-a spus că se duce să dea de mîncare la vite în grajd şi ne aduce îndată apă proaspătă să ne răcorim. Copilul a plecat după ea. Rămaşi singuri, am început să ne sfătuim pe şoptite, cum să punem chestiunea mîncării, fără să dăm de bănuit. Cînd femeia a ieşit din grajd, a apărut în poiana în care se afla gospodăria un nou personaj. Înalt, cu plete albe, îmbrăcat în port maramureşean, cu pasul întins şi elastic al muntenilor, ţăranul venea spre casă. Ţinea în mînă două căpestre. Femeia i-a ieşit înainte şi venind cu el spre tinda casei, unde ne aflam, i-a spus omului că sîntem măsurători de păduri, că ne-am rătăcit, şi că am poposit la ea.

Am dat mîna cu moşul care, cum am aflat din conversaţia care a urmat, avea peste şaptezeci de ani şi era bunicul femeii. Cu tot părul lui alb, nu i-ai

fi dat nici şaizeci, aşa se ținea de drept şi părea zdravăn. Moşul, moş Gheorghe, n-a arătat nici o curiozitate în privința noastră. Totuşi, i-am repetat şi lui povestea pe care i-o spusesem nepoatei lui. A părut să accepte fără să manifeste neîncredere, fără să ne iscodească şi cu alte întrebări. Ne-a spus că el stă într-un cătun vecin şi că, ducîndu-se pe munte să-şi ia caii, se oprise pe la nepoată-sa. Ne-a arătat muntele împădurit din fața noastră, care în vîrf era golaş. Acolo sus pe plai, păşteau liberi caii lui, pe care-i lua numai cînd avea nevoie de ei la muncă. Într-adevăr, pe poiana din vîrful muntelui se vedeau mai mulți cai, printre care erau şi ai lui. De la distanța la care ne aflam, arătau ca nişte puncte mai întunecate pe verdele pajiştei. Moşul era vorbăreț, ceea ce nouă ne convenea de minune, nefiind obligați să vorbim şi noi. S-a întrerupt totuşi din povestit, ca să-i spună femeii să facă o mămăligă şi să scoată nişte brînză şi, întorcîndu-se spre noi, ne-a spus că e vremea prînzului şi că la drum, omul trebuie să plece sătul, aşa că ne pofteşte să gustăm ceva cu el. Am acceptat, dar stăpînindu-ne să ne arătăm entuziasmul care ne cuprinsese la auzul propunerii.

Moş Gheorghe şi-a reluat firul poveştilor. Ne-a vorbit de tinerețea lui, de primul război mondial, cînd fusese mobilizat în armata austriacă şi luptase la Verdun împotriva francezilor. Cînd se produsese contraofensiva trupelor franceze şi unitatea lui se retrăsese în dezordine, abandonîndu-şi tot materialul de război şi el fugise părăsindu-şi mitraliera, dar nu înainte de a fi luat închizătorul şi a fi făcut-o astfel inutilizabilă. Cîteva zile rătăcise, flămînd, prin locuri necunoscute, în zona unde francezii spărseseră frontul, pînă ce şi-a regăsit unitatea sau mai bine-zis, ce mai rămăsese din ea. S-a prezentat la raport la comandant şi i-a predat închizătorul mitralierei. Moş Gheorghe era tare mîndru că fusese mitralior şi nu simplu infanterist, dar şi mai mîndru era de faptul că atunci cînd fusese citat pe unitate pentru că nu-şi lăsase arma în stare de funcționare în mîinile inamicului, comandantul îl întrebase de unde era, iar el îi răspunsese: „Sînt român!“

Pînă să-şi termine moşul povestea, a venit şi femeia cu mămăliga. A răsturnat-o pe scîndura albă a mesei şi cu o sfoară a tăiat-o orizontal pe la jumătate. I-a dat capacul la o parte, cu lingura i-a făcut la mijloc o adîncitură, pe care a umplut-o cu brînză de burduf şi i-a pus capacul la loc. Ne-a pus cîte o lingură de lemn în față şi ne-a poftit să mîncăm. De îmbiat n-aveam nevoie în halul de flămînzi cum eram. Ne-am stăpînit să nu înfulecăm pe nerăsuflate, cum ne împingea foamea, şi ne-am străduit să mîncăm domol şi tacticos ca moşul. Duceam lingura la gură cu mişcări măsurate şi pe măsură ce înghițeam mămăliga cu brînza care se topise de

fierbințeală, simțeam cum ne cuprinde o stare de moleşeală şi de bine, care ni se răspîndea în tot corpul. Dar mămăliga s-a terminat înainte de a ne fi săturat şi moş Gheorghe, cu toate că povestea înainte, părînd cu gîndul dus la vremea tinereții lui de „cătană“ în armata împăratului, i-a spus nepoatei să mai facă o mămăligă. Am protestat, dar moşul a insistat, spunînd că „domnii“ nu sînt învățați cu aerul tare de la munte, care face poftă de mîncare. A doua mămăligă, abia am prididit-o. Mîncasem peste puteri, de nu mai eram în stare nici să ne mişcăm.

Moş Gheorghe şi-a dat cu părerea că şi țigările trebuie să ne fi rămas în bagaje şi ne-a dat tabachera lui să ne răsucim cîte o țigară. Băgasem de seamă că tot timpul cît povestise, moşul îşi plimbase ochii lui vioi, cînd la unul, cînd la altul dintre noi, dar îşi oprea privirea mai ales asupra mea. La început am crezut că observase ceva neobişnuit la mine. Poate fiindcă eram tuns sau că-mi erau bocancii rupți (cu toate că-mi țineam picioarele, cît mai ascunse sub bancă). Dar în ochii lui nu era curiozitate. Se uita la mine cu simpatie, cu blîndețe. Mă privea cu un fel de drag şi nu înțelegeam de ce. O dată, în timp ce vorbea, a întins mîna peste masă, m-a mîngîiat pe cap şi m-a întrebat cîți ani am. „Douăzeci şi şapte“, i-am spus. „Să-ți dea Dumnezeu sănătate!“ Atît a zis şi a tăcut cîteva clipe. Apoi şi-a reluat povestea de unde se oprise.

Cînd ne-am fumat țigările, ne-am sculat să plecăm. Moşul s-a sculat şi el, şi-a luat căpestrele pe mînă şi ne-a spus că dacă mergem către sat, are acelaşi drum cu noi pînă la poalele muntelui. I-am mulțumit femeii pentru găzduire şi masă şi am plecat cu moş Gheorghe către marginea pădurii. Bătrînul mergea înainte cu pasul rar şi întins. Nu şi l-a schimbat nici cînd poteca a început să urce. Tăcea. Numai din cînd în cînd întorcea capul din mers şi dacă-mi întîlnea privirea, îmi zîmbea cu blîndețe.

După vreo jumătate de oră de mers, am ajuns la un loc unde poteca se bifurca. Una o ținea drept înainte, cam de-a coasta într-un urcuş lin, cealaltă, la stînga, lua muntele mai în piept. Moş Gheorghe s-a oprit, s-a întors spre noi şi ne-a lămurit cam în felul următor: „Amîndouă drumurile pe care le vedeți duc în partea cealaltă a muntelui. Cel din stînga e mai scurt, dar trece pe lîngă casa brigadierului silvic. Acum nu mai este ca înainte, om din sat. E venit din altă parte, e înarmat şi om de încredere de-al Securității. Drumul din dreapta e mai lung şi mai rău, dar dacă mergi pe el nu te vede nimeni pînă de cealaltă parte a muntelui. Dumneavoastră pe care vreți să mergeți?“

Explicația moşului şi mai ales întrebarea de la urmă ne-a luat prin

surprindere. A fost un moment de tăcere cam prelungit. Cum moş Gheorghe iar se uita la mine, i-am răspuns scurt:

— Pe cel pe care nu ne vede nimeni!

— Atunci mai întîi stăm jos şi mai fumăm o ţigară, a zis el şi şi-a scos tabachera.

Ne-am aşezat toţi pe covorul de muşchi gros şi moale din marginea potecii. După ce ne-am aprins ţigările, moşul m-a mîngîiat iar pe cap şi mi-a spus:

— Dumneata semeni cu un nepot al meu!

Şi ne-a povestit de nepotul lui. Rămas orfan de mic, îl crescuse ca pe copilul lui. Ajunsese flăcău mare, cuminte şi harnic, şi moşul se mîndrea cu el în sat. Cu vreo trei ani în urmă, cînd flăcăul era cu vitele la munte, a venit la sălaşul lui un fugar, „un om necăjit“, cum spunea moşul. Flăcăul l-a găzduit şi l-a omenit şi străinul a plecat mai departe.

După un timp a venit la casa moşului o maşină a Securităţii şi l-a ridicat pe nepot. Cum de aflase Securitatea că flăcăul îl ajutase pe fugar, n-a putut afla moşul niciodată. Nici nepotul n-a putut să-i spună cine îl vînduse cînd s-a întors acasă după un an. Îl bătuseră şi-l schingiuiseră fără milă, ca să le spună unde se ascundea străinul şi cu cine mai avea legătură, dar tînărul nu ştia nimic. Îl găzduise pe fugar o noapte şi-i dăduse de mîncare, dar nu-l întrebase cum îl cheamă, nici de unde venea, nici unde se ducea. Dar securiştii nu-l credeau şi îl torturau zi şi noapte. După un an de zile de anchete şi chinuri, s-au lămurit că băiatul nu mînţea şi, fiindcă se şi îmbolnăvise, i-au dat drumul. Din flăcăul voinic de altădată, se întorsese o umbră. Era numai piele şi oase, tuşea şi se plîngea de o durere în piept. Mai tînjise şi zăcuse cîteva luni şi se prăpădise, şi de atunci moş Gheorghe rămăsese singur.

Cînd şi-a terminat povestea, moşul avea ochii în lacrimi. După un timp de tăcere, a mai zis: „Dacă aşa a vrut Ăl de Sus.“ Apoi s-a întors spre noi şi, ca şi nepotul, fără să ne întrebe nici de nume, nici încotro vrem să apucăm sau ce aveam de gînd, ne-a făcut următoarea propunere: să-l aşteptăm pînă se întoarce cu caii de pe munte şi să mergem cu el acasă. Casa lui era în afara satului, la marginea pădurii şi nu avea să ne vadă nimeni. Ne sfătuia să stăm la el cîteva zile, să ne odihnim şi să ne hrănim ca lumea, ca să căpătăm puteri să ne putem vedea de drum mai departe.

Eram aşa de emoţionaţi de vorbele moşului, că nu i-am putut răspunde imediat. Mi-amintesc că lui Mircea Vueric îi dăduseră lacrimile. În cele din urmă i-am spus lui moş Gheorghe că-i mulţumim pentru bunătatea şi

ospitalitatea pe care ne-o oferea, dar că preferam să nu întîrziem pe drum şi să plecăm mai departe. Moşul a mai insistat o dată, dar văzîndu-ne hotărîţi, ne-a spus: „Dumneavoastră ştiţi cum e mai bine!“

Totuşi, i-am cerut să ne mai ajute cu ceva înainte de plecare: să ne îndrume şi să ne spună pe unde e mai bine s-o luăm. Moşul ne-a făcut pe jos cu bățul un plan al regiunii. Ne-a arătat pe unde sînt sate sau exploatări pe care să le ocolim. Ne-a mai spus să nu ne lăsăm către miazănoapte, către Borşa. Se zvonise prin sat că-n munții Borşei se aflau multe trupe de securitate în căutarea de partizani şi că avuseseră loc chiar lupte. Am aflat de la el o mulțime de nume de munți şi de sate, pe care atunci le-am memorat, dar pe care acum le-am uitat. Am mai aflat că pe direcția noastră, spre răsărit, pînă în munții Rodnei, mai erau două sau trei zile de mers.

Înainte de a ne despărți, am mai fumat cîte o țigară şi moşul ne-a dat tot tutunul pe care îl avea în chimir şi cutia lui de chibrituri. Ne-am ridicat de jos şi moş Gheorghe ne-a strîns pe rînd în brațe şi ne-a urat noroc. Cînd am mai întors o dată capul, înainte de a coti poteca, l-am văzut pe moş Gheorghe cum se închina.

Două zile după despărțirea noastră de moş Gheorghe, ne găseam iarăşi în aceeaşi situație dinainte de a-l fi întîlnit. Din nou obosiți de atîta mers, urcînd şi coborînd mereu şi mai ales flămînzi.

Soarele era către prînz cînd am ieşit dintr-un lăstăriş des şi am pătruns într-o pădure mai bătrînă. Ne răspîndisem şi avansam în linie, la distanță unul de altul, cît să nu ne pierdem din ochi, cu gîndul că acoperind astfel mai mult teren, aveam mai mari şanse să găsim ceva de mîncare. Eram cu ochii în toate părțile. Pe jos, după melci, ciuperci sau urzici; pe sus, după bureți de fag sau orice altceva ce ar fi fost comestibil. Dar, ca un făcut, nu ne ieşea nimic în cale! Intrasem pe o viroagă şi timp de cîteva minute i-am pierdut din ochi pe ceilalți. Abia cînd am ajuns în fundul văii, mi-am dat seama că pierdusem contactul cu ei. M-am oprit să ascult, dar liniştea era absolută. Crezînd că mersesem mai încet decît ei şi rămăsesem în urmă, am început să urc celălalt versant, grăbind pasul. Mă opream din cînd în cînd să mai ascult şi să privesc printre copaci, dar nu se auzea nici un zgomot şi nu se vedea nici o mişcare. Am grăbit pasul spre culmea despădurită, făcîndu-mi socoteala că, ajunşi înaintea mea sus, mă aşteaptă la marginea poienii. Ajuns pe culme, gîfîind de efortul depus, am constatat că mă înşelasem. Nu era nimeni! Am luat-o de-a lungul lizierei pădurii, oprindu-mă să ascult printre copaci, la vale, în direcția din care urcasem, dar…

nimic! Parcă-i înghiţise pămîntul.

După mai bine de o jumătate de oră, în care timp m-am dus şi m-am întors de mai multe ori în susul şi în josul culmii, ba chiar am îndrăznit să şi fluier cîteodată, am ajuns la convingerea că mă pierdusem definitiv de ceilalţi. Orice încercare de a-i mai căuta ar fi fost pierdere de vreme şi irosire inutilă de puteri. Cam descumpănit de noua situaţie în care mă găseam, am trecut pe cealaltă parte a poienii şi m-am aşezat pe iarbă la marginea pădurii, în locul unde ieşea în culme un drum de car. Şerpuia prin pădurea rară pînă în fundul văii, unde printre pietre şi stînci, curgea un torent de munte.

Încet, încet, mă obişnuisem cu ideea că eram singur.

Cum nu mai aveam nici ceaun, nici chibrituri, era evident că trebuia în cel mai scurt timp posibil să mă apropii de o aşezare omenească, pentru a-mi procura de mîncare. Mă gîndeam deci să merg pe drumul care cobora la vale şi care cu siguranţă că ducea la un sat, la o gospodărie ţărănească mai izolată. Cît privea planul meu pe mai departe, aveam intenţia să părăsesc pădurile şi munţii, să ies la vreo şosea sau cale ferată şi schimbîndu-mi direcţia de mers de pînă acum, să mă îndrept spre sud, avînd ca ţintă finală Bucureştiul.

Mă pregăteam tocmai s-o pornesc la drum, cînd pe lîngă clocotul torentului din fundul văii, mi s-a părut că mai aud un zgomot venind din aceeaşi direcţie. Zgomotul devenea tot mai pronunţat şi după un timp de aşteptare, am zărit printre copaci, în fundul văii, o căruţă cu cai. Un om, pe jos, ţinînd caii de dîrlogi, mîna căruţa pe firul văii în sus. Cînd a ajuns în dreptul drumului care urca prin pădure pînă în culme şi la capătul căruia mă aflam eu, a oprit căruţa pentru a-şi odihni caii. În linie dreaptă, era la vreo patru sute de metri de mine. Văzîndu-l singur, m-am hotărît să-l aştept şi să-mi încerc norocul.

N-a trecut mult şi căruţa a pornit la deal. Cu toate că drumul urca şerpuind, panta era iute şi caii se opinteau din greu la fiecare pripor, iar omul îi îndemna şi cu vorba şi cu biciul. Pe la jumătatea coastei au mai făcut un popas.

Cînd au pornit din nou, am ieşit de după pomul de unde îi observam şi m-am aşezat pe iarbă în poiană, la cîţiva metri deasupra locului unde căruţa avea să iasă din pădure. Mi-am scos cojocelul şi l-am potrivit pe iarbă lîngă mine, ţinînd mîna sub el. Voiam să dau impresia că ascund o armă pentru eventualitatea că omul ar fi avut gînduri rele.

Cînd a ajuns la marginea pădurii, omul a oprit căruţa, i-a pus o piatră

la roată ca să nu pornească la vale şi a dat să se aşeze, ca să-şi tragă sufletul după urcuş. Abia atunci m-a văzut aşezat la numai cîțiva paşi deasupra lui. Calm şi fără să se arate surprins de prezența mea, mi-a dat bună ziua. I-am răspuns la fel. Foarte liniştit, şi-a pus biciuşca în căruță, s-a întors din nou, a făcut cîțiva paşi şi s-a aşezat şi el pe iarbă, cam la un metru de mine. Întinzînd mîna ne-am fi putut atinge.

Omul părea paşnic. Totuşi, am continuat să țin mîna sub cojoc şi să-l observ. Era îmbrăcat în port maramureşan, cu pantaloni albi, largi, în opinci şi cu pieptar de oaie peste cămaşă. Fără să se uite la mine, şi-a pus pălăria pe iarbă lîngă el, a scos din chimir o tabacheră şi mi-a întins-o, întrebîndumă dacă fumez. I-am mulțumit şi l-am rugat să-mi răsucească el o țigară că eu nu ştiu. Voiam să-l fac să creadă că mint, ca să nu scot mîna de sub cojoc. Adevărul era că nu ştiam să răsucesc ca lumea o țigară. Țăranul a învîrtit țigara şi mi-a întins-o împreună cu o cutie de chibrituri. Şi-a făcut şi el una şi a început să fumeze.

M-am decis să rup tăcerea şi l-am întrebat încotro se duce cu căruța. Mi-a spus că se duce pe munte, la stînă, să-şi ridice partea de brînză ce i se cuvine de la oile lui. Am mai aflat de la el că satul era la cîțiva kilometri mai la vale şi că pînă la stînă mai avea vreo două ore de mers cu căruța. După ce am stat un timp de vorbă, eu mai mult întrebînd şi el răspunzîndumi, mi-am luat inima în dinți şi fără alte ocolişuri, i-am spus: „Să ştii că eu sînt fugar şi ar fi bine să nu spui la stînă că m-ai întîlnit!“

Eram pregătit la orice reacție din partea țăranului, numai la cea pe care a avut-o nu mă aşteptam. Mai bine zis, n-a avut nici una, nici măcar nu s-a arătat surprins. Surprins am fost tot eu cînd, după ce a mai tras o dată din țigară, mi-a răspuns: „Numai muierile vorbesc prea mult şi ce nu trebuie.“

Văzînd cu cine am de-a face, am trecut imediat la ceea ce mă durea şi l-am întrebat dacă are să-mi dea ceva de mîncare. Mi-a spus cu părere de rău că nu are nimic de mîncare la el, dar mi-a propus imediat să-l aştept pînă se va întoarce cu brînza de la stînă. Am şi făcut planul împreună cum să procedăm. Fiindcă de la stînă se va întoarce cu încă doi inşi, cu care era vorbit să le transporte şi lor brînza, va lăsa să cadă din căruță o traistă cu merinde. Va da drumul la traistă cînd va ajunge cu căruța în fundul văii, înainte de a trece apa, fără ca tovarăşii lui să bage de seamă, iar eu voi sta ascuns în pădure şi voi supraveghea locul respectiv, fără să mă arăt. Cam peste patru–cinci ore va fi înapoi, adică în cursul după-amiezii.

Eram mai mult decît fericit de felul cum începea aventura mea de unul singur.

Am mai stat o bună bucată de vreme de vorbă cu țăranul. Între altele, mi-a spus că un băiat din sat de la el se întorsese cu cîteva zile în urmă de la Baia Mare şi-i povestise că lumea vorbea de fuga unor deținuți politici, care evadaseră de pe Valea Nistrului. Se spunea că omorîseră un securist. Pe un ton foarte normal, omul m-a întrebat dacă eram unul din ei. I-am spus că nu şi nu m-am putut impiedica să mă gîndesc la felul cum reuşesc zvonurile să denatureze realitatea.

Mult mai tîrziu, aveam să-mi amintesc vorbele țăranului şi să-mi dau seama că nu era chiar aşa.

După ce s-a mai plîns un timp de sărăcia care se abătuse asupra oamenilor de cînd veniseră comuniştii, țăranul s-a sculat să plece. Mi-a dat mîna şi mi-a urat noroc, s-a îndreptat spre căruță, dar apoi s-a răzgîndit. S-a întors iar la mine, s-a scotocit în chimir, a scos un pachet neînceput de tutun şi cutia de chibrituri şi mi le-a întins. A dat să plece şi iar s-a întors, întrebîndu-mă: „Ai cuțit la dumneata?“ I-am spus că nu. A băgat mîna în buzunarul pieptarului, a scos un briceag şi mi l-a întins. S-a suit apoi în căruță şi a dat bice cailor.

Am rămas cu briceagul în mînă, petrecîndu-l cu privirea pînă ce căruța a dispărut după un cot de pădure. Nu mi s-a întîmplat de multe ori să fiu aşa de mişcat. Poate tocmai din cauza gestului firesc şi fără vorbe de prisos, aşa cum numai țăranul ştie să te ajute.

Am coborît pînă în fundul văii, am trecut rîul pe pietre şi mi-am căutat pe versantul opus un loc de pîndă. Panta era abruptă şi pe sub fagii bătrîni creşteau puieți de brad, într-un desiş greu de străbătut. Mi-am găsit un culcuş bine camuflat de cetina puieților de brad, de unde aveam vedere directă, la vreo două sute de metri, asupra drumului care cobora în pietrişul din vale. Vremea era caldă, aşa că răcoarea din umbra brădetului îmi prindea bine. Foamea şi oboseala mă ajunseseră şi cum aveam de aşteptat cîteva ore pînă la întoarcerea căruței, m-am culcat şi curînd am ațipit. Cred că nu trecuse o oră de cînd adormisem şi m-am trezit. Chiar în somn, simțurile mele de om hăituit se dovedeau treze. Instinctiv mi-am aruncat ochii pe drumul din vale, crezînd că ceea ce mă trezise era zgomotul căruței pe care o aşteptam. Dar în afară de apa pîrîului care licărea în soare, nu se mişca nimic.

În clipa următoare am auzit pe coastă, sub mine, foşnet de tufe. M-am aplecat şi m-am uitat în jos, pe povîrniş, pe unde urcasem cu o oră mai devreme. Nu mi-a venit să cred… Ținîndu-se de tufe ca să se ajute la urcuş

şi gîfîind, Titi Coşereanu, Mircea Vueric şi Ion Cojocaru trudeau din greu la deal. Veneau direct spre mine, răspîndiți în linie, fiecare croindu-şi drum prin brădetul stufos! Mircea Vueric urma să treacă la cîțiva paşi de mine, fără să mă vadă. L-am strigat. A urmat un moment de panică, dar cînd m-au recunoscut, s-au repezit la mine şi efuziunile regăsirii nu mai conteneau.

Mi-au povestit apoi cum şi ei mă căutaseră cînd îmi observaseră lipsa. În timp ce eu îi căutam înainte, ei făcuseră cale întoarsă şi cutreieraseră pădurea în lung şi în lat, pînă cînd, pierzînd nădejdea să mai dea de mine, renunțaseră şi ei şi porniseră mai departe. Întîmplarea, ca după atîtea ore să nimerească exact în locul în care mă aflam eu, era într-adevăr extraordinară. Titi era convins că nu era un accident şi nu-i găsea decît o explicație supranaturală.

La rîndul meu, i-am pus şi eu la curent cu întîlnirea mea cu maramureşeanul. După ce le-am arătat briceagul şi am fumat cîte o țigară din tutunul pe care îl primisem, le-am spus să se aşeze şi să-l aşteptăm, căci la întoarcerea de la stînă, ne va lăsa o traistă cu merinde. Dar camarazii mei nici n-au vrut să audă de aşa ceva. Mi-au povestit cum, după ce mă pierdusem de ei, fuseseră simțiți de cîinii de la o stînă şi că ciobanii alarmați de lătrături îi urmăriseră un timp prin pădure. Din cauza acestei pățanii, voiau să ne îndepărtăm cît mai repede.

Ne-am ciorovăit un timp, eu nefiind de aceeaşi părere, dar pînă la urmă am cedat. M-au convins că ceea ce avea să-mi lase țăranul în traistă tot nu ne-ar fi ajuns la toți patru decît pentru o masă. Ca argument în plus, mi-au arătat o traistă cu bureți pe care îi culeseseră pe drum. Am căzut deci la învoială şi am plecat mai departe.

Către asfințitul soarelui, aşa cum ne luasem obiceiul de cînd aveam ceaunul, am făcut focul şi am pus bureții la fiert. Am mai cules şi nişte urzici, care, cu toate că erau bătrîne şi cu semințe au mai înmulțit fiertura noastră, nu prea gustoasă. Prea mulțumiți de masă nu ne-am culcat în noaptea aceea, iar dimineața ne-am trezit tot flămînzi.

Următoarele trei sau patru zile le-am trăit cam în aceleaşi condiții. N-a intervenit nimic care să ne tulbure rutina zilnică, nici un eveniment deosebit nu ne-a schimbat nici în bine, nici în mai rău situația. Am mers numai prin păduri, cînd de fag, cînd de brad, uneori prin desişuri de lăstari, alteori prin codri bătrîni şi umbroşi, într-o veşnică succesiune de urcuşuri abrupte şi coborîşuri repezi, fără să mai întîlnim țipenie de om. Cînd mai prindeam cîte o culme pe direcția noastră şi o apucam în lungul ei, mersul

pe iarba plaiului, la lumina soarelui, ni se părea o fericire, pe lîngă văgăunile prăpăstioase şi întunecate prin care trecusem. Dar fericirile astea erau rare.

Cu toate că eram mereu flămînzi, începusem să ne obişnuim cu acea senzație de gol permanent în stomac şi mergeam înainte. E drept că opririle erau tot mai dese şi tot mai greu ne venea să ne sculăm de jos ca să plecăm mai departe.

Fiertura de zeamă de urzici şi bureți, pe care ne-o făceam în fiecare noapte şi care ne potolea foamea pentru moment, era departe de a ne hrăni suficient pentru a compensa pierderile pe care le sufeream prin efortul fizic pe care îl depuneam zilnic. Forțele noastre erau într-un declin lent, dar care, inexorabil, se accentua cu fiecare zi care trecea. Cu rezistența şi vigoarea tinereții mai făceam încă față degradării. Moralul era bun, şi asta era foarte important.

Din fericire, frigul, un element care ne defavorizase în prima parte a evadării, dispăruse. Eram la jumătatea lunii iunie, vremea se încălzise şi nici nu mai ploua prea des. În schimb, toți începuserăm să avem probleme cu încălțămintea. Cazul meu era cel mai disperat, fiind în permanență obligat să mă opresc ca să-mi improvizez tot felul de legături peste tălpile bocancilor, care se desprinseseră aproape de jur împrejur. La aspectul mizerabil al îmbrăcămintii şi încălțămintei se mai adăugau şi fețele noastre supte şi bărboase.

Cam într-a treisprezecea sau a paisprezecea zi de la evadarea noastră, am fost surprinşi de o ceață cum nu mi se mai întîmplase să văd. Soarele răsărise de mult, dar razele lui nu pătrundeau prin pătura de ceață care se aşternuse. Era aşa de densă şi opacă, de parcă s-ar fi lăsat o cortină albă. La un metru în fața noastră nu se mai vedea nimic.

Am continuat totuşi să înaintăm prin pădurea rară în care ne găseam, terenul fiind prea puțin accidentat. Mergeam unul lîngă altul, ca să nu pierdem contactul.

Am nimerit din întîmplare peste un drum; drum de pămînt, cu urme de roți, dar care nu părea prea umblat. Am pornit-o pe el, că ne venea mai uşor la mers. De la o vreme, pomii se răriseră şi ne-am dat seama că ieşisem la loc deschis. Pereții ca de vată, prin care ne făceam drum, nu ne îngăduiau să vedem decît la un pas sau doi înainte şanțurile lăsate pe iarbă de roțile de car. Cînd ne opream să mai ascultăm, aveam senzația de a fi surzi, aşa de grea era liniştea din jur. Ceața învăluia şi înăbuşea totul. Nu se auzea nici

un foşnet, nici un ciripit de pasăre, nici măcar un ţîrîit de greier, care ne petrecuse mai tot drumul ca un zgomot de fond.

Deodată, ne-am oprit toţi patru ca la o comandă. Simţisem o adiere de vînt. Curentul de aer, stîrnit din senin, ca un prim semn de mişcare, în această mare de linişte şi tăcere, ne surprinsese şi ne făcuse să stăm locului. Se ridicase brusc o briză, care începea să mîne în faţa noastră pale de ceaţă. Văzînd cu ochii, pîclele se destrămau, deschizînd pentru o clipă cîte un tunel în peretele compact de ceaţă, ca imediat după aceea să-l astupe din nou. Văluri, văluri de neguri se mişcau în jurul nostru, cînd despărţindu-se, cînd adunîndu-se, iar jocul vălurilor albe, mai întîi domol, a început să se iuţească. Se învolburau tot mai repede şi păreau să se lumineze. Erau razele soarelui, care se infiltrau prin spărturile din ceaţa care-şi pierdea densitatea, gonită şi împrăştiată de boarea de vînt.

Insuliţa de pămînt de numai cîteva palme pe care stăteam începuse să crească tot mai repede în jurul nostru, pe măsură ce pereţii din ceaţă se retrăgeau şi în cîteva clipe ne-am trezit în plin soare. Dar totodată am încremenit!

Eram într-o vale deschisă, pe ale cărei versante domoale era aşezat un sat, iar noi ne aflam pe un fel de drum de tarla, cam în mijlocul văii şi nu departe de centrul satului. Se vedeau, la vreo trei sute de metri, turla bisericii şi cîteva case mai arătoase. În jurul nostru se întindeau pretutindeni locurile, grădinile oamenilor. La douăzeci de metri în stînga noastră, era cea mai apropiată casă, iar pe o potecă, de la altă casă, veneau spre drumul pe care ne aflam trei oameni. Am intrat în panică şi fără să ne mai gîndim, fiecare a reacţionat cum l-a tăiat capul.

De ceilalţi nu-mi amintesc să-i fi văzut încotro au luat-o. Ştiu numai că eu am ieşit din drum la dreapta şi, la adăpostul unui pîlc de pomi care mă ascundeau vederii celor trei ţărani, am alergat vreo cincizeci de metri printr-o fîneaţă şi m-am trîntit într-o viroagă, lîngă un răzor de mărăcini. Oamenii nu mă observaseră şi îşi vedeau de drum. În atmosfera limpezită i-am auzit încă multă vreme, chiar după ce se depărtaseră.

Cînd am ridicat capul printre mărăcini, nu se mai vedeau. În schimb, peste tot în jurul meu pe vale era mişcare şi se auzea glas de oameni, de păsări sau de vite. Oamenii îşi vedeau de treburi prin gospodării, prin grajduri şi prin grădini şi în şanţul în care stăteam pitit, îmi parveneau tot felul de zvonuri. Mă simţeam înconjurat şi prins ca într-o capcană.

Cînd m-am mai obişnuit cu zgomotele din jur şi m-am asigurat că în şanţul meu eram bine camuflat şi nu putea să dea nimeni peste mine, am

ridicat capul printre mărăcini, în speranţa să-mi descopăr camarazii. Dar, oricît am scrutat fiecare tufă, fiecare boschet, fiecare pîlc de copaci în parte, în nădejdea de a surprinde vreo mişcare, n-am descoperit nimic. Rămăsesem iar singur şi mă gîndeam că cel mai bun lucru pe care-l puteam face era să stau pe loc pînă se va lăsa noaptea şi abia atunci, la adăpostul întunericului, să ies din ascunzătoare.

Studiind terenul, mi-am ales calea cea mai scurtă pînă la cel mai apropiat punct de acces din pădure, ocolind două case ce-mi stăteau în drum. Mi-am fixat bine în minte punctele de reper şi m-am lăsat în fundul şanțului, înarmat cu răbdare şi cu dorința de a nu fi descoperit de vreun cîine hoinar. Ca să-mi mai treacă timpul şi să mai uit de foame, am hotărît să mă culc. Vremea era plăcută şi soarele bătea în fundul şanțului şi mă încălzea.

Dădeam tocmai să ațipesc, cînd, nu departe de mine, am auzit o foşnitură. Am rămas atent. Zgomotul s-a repetat. Venea tot din răzorul de mărăcini în care mă aflam eu, dar de la vreo zece metri mai la vale. Am ridicat puțin capul şi, supraveghind locul cu pricina, am văzut mărăcinii mişcîndu-se. M-am gîndit la vreun animal. Poate un cîine sau un iepure. Făceam tot felul de supoziții cu ochii pe tufele care se zbătuseră, cînd peste vîrful lor a apărut o mogîldeață neagră. Nu-mi dădeam seama ce putea să fie. Încet, încet însă, centimetru cu centimetru, negreața a început să se ridice. Înainte de a-i apărea fruntea şi ochii, am recunoscut basca lui Titi! L-am strigat pe şoptite…

În momentul următor, era şi el lîngă mine în şanț. Nici Titi nu ştia nimic despre ceilalți doi. Şi el, ca şi mine, fugise din drum şi nimerise în răzorul de mărăcini, unde se ascunsese şi de unde nu mai văzuse nimic. Ne-am sfătuit un timp şi în cele din urmă ne-am decis: vom ieşi din nou în drum şi, în pas normal, fără să ne ferim, vom apuca pe un drumeag care se pierdea spre marginea de sus a văii, în direcția pădurii. Aşa am şi făcut.

Primele două sute de metri ne-au dat ceva emoții, fiindcă trebuia să trecem pe lîngă trei sau patru case. În dreptul uneia din ele, am trecut chiar prin fața porții. O singură femeie ne-a remarcat prezența. Ne-a purtat multă vreme cu privirea, uitîndu-se peste gardul ogrăzii. Noi ne-am văzut liniştiți de drum şi, fără nici un alt incident, am ajuns la liziera pădurii, unde am răsuflat uşurați. Dar nu pentru multă vreme, căci am pornit-o iar ca să ne depărtăm cît mai tare de sat. Ne gîndeam la femeia care ne privise cu atîta insistență şi căreia cu siguranță îi păruserăm suspecți. Prea trecusem aproape de casa ei ca să nu fi remarcat halul în care eram.

Era încă devreme, aşa că pînă la jumătatea zilei am mai bătut o bună bucată de drum, trecînd peste cîteva spinări de dealuri mai domoale, care nu ne-au solicitat un efort prea mare.

Ne-am oprit la marginea unui pîrîiaş, într-o vale strîmtă, să ne facem planul pe mai departe. Primul punct de discuţie: mîncarea. Ceaunul rămăsese la ceilalţi doi, în schimb briceagul şi chibriturile erau la mine. Trebuia deci neapărat să intrăm în contact cu oamenii de la vreo casă sau stînă, ca să cerem de mîncare. Titi, care tot drumul îşi pusese nădejdea în Ion Cojocaru, cu care conta să ajungă pînă în Vrancea, era acum complet dezorientat. În cîteva cuvinte i-am spus care erau intenţiile mele.

Ţinta mea era Bucureştiul. În principiu, eram hotărît să intru în contact cu ţăranii, pentru a mă aproviziona, dar procedînd cu prudenţă. Aveam de gînd să-mi continui drumul pe şosele sau de-a lungul căilor ferate spre o mai bună orientare şi parcurgerea unor distanţe mai mari, într-un timp mai scurt. O dată ajunşi în Bucureşti, unde puteam conta pe sprijinul unor prieteni, voiam să-mi procur îmbrăcăminte şi bani, pentru a mă putea deplasa cu trenul. Voiam să ajung în Oltenia, unde aveam legături, ca să încerc să trec Dunărea în Iugoslavia şi de acolo mai departe în Vest. Încheind expunerea punctului meu de vedere, i-am spus lui Titi că sînt hotărît să procedez în acest fel de aici înainte şi că dacă şi el e de acord să meargă pe aceeaşi cale, vom împărţi frăţeşte totul. Dacă nu, va trebui să ne vedem fiecare de drumul nostru.

Lipsit de prezenţa lui Cojocaru, care îi dăduse o siguranţă de supravieţuire prin păduri şi certitudinea unui ţel final în munţii Vrancei, Titi s-a declarat de acord să meargă cu mine. Îl simţeam rănit în orgoliul lui şi totodată resemnat. A ţinut să remarce însă că ar reprezenta un balast pentru mine, neputîndu-mi fi de nici un folos în Bucureşti, unde nu avea nici prieteni, nici cunoştinţe. I-am spus că, aşa cum speram să mă descurc de unul singur, ne vom descurca şi în doi, dacă vom avea puţin noroc şi soarta ne va ajuta. Cu asta am încheiat subiectul despre viitorul nostru mai îndepărtat şi foarte nebulos şi problematic.

Ceea ce era mai precis şi stringent era să facem rost de mîncare. Prea ne simţeam slăbiţi ca să mai suportăm o amînare. Am decis deci să plecăm spre sud, pe firul pîrîului, unde drumul era mai uşor, pînă vom da de prima aşezare omenească. Atunci vom stabili cum să procedăm, în funcţie de cum se va prezenta situaţia.

Valea mergea lărgindu-se şi, după mai multe cotituri, am văzut în depărtare, pe versantul drept, cîteva case. Versantul stîng era împădurit, iar

mult mai departe se exploata un parchet de pădure, loviturile de topoare făcînd să răsune valea pînă la noi. Drumul de-a lungul pîrîului se îmbunătățea pe măsură ce ne apropiam de sat. Ne-am oprit să observăm locul.

După primele două case, era un spațiu larg ocupat cu cîteva livezi cu pomi. Abia după vreo două sute de metri, începeau din nou să se înşire casele satului. Prima casă era în construcție şi nu ni s-a părut încă locuită, lucru care ne convenea de minune. Cea de-a doua, mai mică şi sărăcăcioasă, avea în față o grădiniță plină de flori. O femeie aşezată pe un scaun, la soare, în fața uşii, cosea.

Trecînd pe drum, prin fața portiței, i-am dat bună ziua. Femeia ne-a răspuns, ridicîndu-şi ochii de pe cusătură. Ca să intrăm în vorbă, ne-am oprit şi am întrebat-o dacă mai e departe pînă la exploatarea forestieră. Am avut succes. Femeia ne-a spus că dacă sîntem interesați să muncim la tăierea din pădurea Ierboasa, ar fi bine să-l aşteptăm pe bărbatul ei, care ne va putea lămuri. Îl aştepta şi ea să se întoarcă de la exploatare, de unde avea să primească nişte bani pentru cele cîteva zile pe care le muncise la pădure.

Nu ne-am lăsat rugați, i-am mulțumit pentru sfat şi am vrut să ne aşezăm pe taluzul din marginea drumului. Femeia însă ne-a poftit înăuntru, ca să stăm ca lumea. Şi-a dat cu părerea că arătăm a veni de departe şi că sîntem desigur osteniți de drum. N-am refuzat invitația, căci nu ne-ar fi convenit să mai fim văzuți şi de altă lume care ar fi trecut întîmplător pe drum. Am intrat în casă, în singura cameră de locuit. Două paturi, o masă, un scaun şi o ladă formau tot mobilierul. În perete, o icoană sub care ardea o candelă. Se vedea imediat sărăcia, dar casa era îngrijită şi curată, cu duşumelele frecate şi pereții văruiți. Ne-am aşezat pe unul din paturi, ascunzîndu-ne cît puteam mai bine bocancii rupți.

Femeia a deschis fereastra şi a strigat de cîteva ori un nume; apoi s-a întors spre noi şi ne-a spus că-i vorba de băiatul ei, care păştea mieii în livada din spatele casei. După cîteva minute a intrat pe uşă un băiețel de vreo şapte–opt ani. Era într-o cămaşă lungă, desculț şi cu o pălărie de paie pe cap. Slăbuț şi palid, dar vesel, băiatul, intimidat de prezența noastră, a şi fugit pe uşă cînd maică-sa i-a spus să se ducă să culeagă pentru noi nişte fragi de pe coastă. Femeia ne-a adus un ulcior cu apă proaspătă. N-am avut încotro şi am băut, făcîndu-ne că ne e sete, cu toate că numai bine nu ne cădea apa rece pe stomacul gol.

I-am dat de înțeles femeii că sîntem plecați de mult de acasă, lucrînd pe la diferite întreprinderi forestiere, ca să cîştigăm ceva bani pentru a face

față nevoilor familiei. Ne-am dat originea dintr-un sat din Muntenia, ca să nu se mire de graiul nostru, deosebit de cel maramureşean. Am aflat din conversație că de cînd începuse exploatarea de la Ierboasa, veniseră în sat oameni din toate părțile țării, împinşi de nevoile de acasă. Ne-a spus că înainte, oamenii stăteau la gospodăriile lor şi aveau de toate, dar că de cînd veniseră ruşii, venise şi sărăcia şi lumea pleca la muncă oriunde, numai să cîştige un ban ca să facă față dărilor către stat. Mai înainte o duceau şi ei bine, aveau vite multe, iar bărbatul ei lucra cîteva luni pe an ca plutaş. Acum, din cauza cotelor mari de lînă şi de carne, trebuiseră să vîndă din vite. Anul fusese rău şi, după ce predaseră cotele de grîne şi de țuică, nu le mai rămăsese de ajuns de mîncare nici pentru vite, nici pentru ei. Am mai aflat că satul lor se chema „Leşu“ şi din vorbă în vorbă, ne-am ales cu o mulțime de informații prețioase despre împrejurimi şi distanțe.

Am fost întrerupți de întoarcerea copilului, care a intrat pe uşă cu pălăria lui de paie plină cu fragi. Şchiopăta şi-i curgeau şiroaie de lacrimi pe obraz. Dăduse cu piciorul într-o piatră ascuțită şi îşi despicase pînă la os un deget.

I-am cerut femeii nişte apă caldă şi ne-am ocupat de rănit. După ce i-am spălat piciorul cu apă şi săpun, am presărat pe tăietură praf de sulfamidă şi, cu vată şi faşă, din mica trusă de medicamente pe care o aveam în traistă, i-am făcut un bandaj mai strîns ca să-i opresc sîngele. Copilul răbda şi îşi înghițea plînsul de ruşine, iar mama nu ştia cum să ne mulțumească. S-a mirat ea de faşă şi medicamente, dar i-am spus că făcusem o şcoală de sanitari, pe care n-o terminasem, fiindcă nu-mi mai putusem plăti taxele.

Tocmai pusesem copilul în pat cu piciorul mai ridicat pe o pernă, cînd s-a deschis uşa şi a apărut bărbatul. Un om înalt şi zdravăn, care s-a aplecat ca să intre pe uşa joasă a camerei. Întîi s-a îndreptat îngrijorat spre copil, dar femeia i-a spus ce se întîmplase şi l-a lămurit şi în privința noastră.

Omul ne-a dat mîna, ne-a mulțumit pentru grija ce o avusesem de copil şi s-a aşezat la vorbă cu noi.

Cred că mai mult după înfățişare mi-a inspirat încredere şi, cînd femeia a ieşit în curte să-şi vadă de treburi şi copilul a plecat şi el în livadă să păzească mieii, i-am spus clar despre ce era vorba: eram fugari, eram flămînzi şi l-am întrebat dacă ne poate ajuta.

Omul a primit destăinuirea mea cu cea mai mare seninătate. N-a arătat nici teamă, nici mirare şi nici curiozitate. Nu ne-a pus întrebări suplimentare, mulțumindu-se cu explicația mea laconică. S-a întors spre uşă şi şi-a strigat nevasta, iar nouă ne-a spus că nu trebuie să ne ferim de

ea. Cînd femeia a intrat pe uşă, i-a cerut să ne facă de mîncare şi în cîteva vorbe a pus-o în temă cu situația noastră. La fel de liniştită ca mai înainte, femeia a pus o oală pe foc în bucătărioara de alături, scuzîndu-se de sărăcia mesei. Ne-a făcut o ciorbă de cartofi, în care a tăiat dintr-o bucată de slănină cît palma, două sau trei feliuțe. Ne-a mai pus la fiecare în față cîte o bucată de turtoi, din făină de porumb amestecată cu foi de ştevie. Ne-a explicat, ruşinată, că aşa mai înmulțea mălaiul de care duceau mare lipsă. Femeia n-a stat cu noi la masă. Am mîncat numai noi trei.

După masă, omul ne-a spus că ar fi bine să ne bărbierim şi ne-a oferit briciul lui. Cum nu ştiam să-l folosim, ne-a bărbierit el. Şi tot el, cu o sulă şi nişte petice vechi de piele, mi-a cusut tălpile la bocanci. Cu ghetele reparate, mă simțeam alt om. În ultimele zile căpătasem un fel de complex de neputință, cu tălpile desprinse care mă chinuiau la mers şi care, cu siguranță, la nevoie, m-ar fi împiedicat să fug.

Omul nu mai ştia cu ce să ne vină în ajutor şi îşi arăta părerea de rău că din sărăcia lui n-avea să ne dea mai mult. Singurul om care ne-ar fi putut ajuta, spunea el, era preotul din sat, dar era plecat la un botez într-o altă comună. Îl cunoştea bine şi de mult timp pe popă. Era om de toată nădejdea, pe care te puteai bizui la nevoie. Ne-am făcut socoteala şi i-am spus țăranului că sîntem dispuşi să-l aşteptăm pe preot pînă se va întoarce. Discutînd această ipoteză, țăranul ne-a informat că preotul îşi avea casa în mijlocul satului, lîngă Postul de Miliție, unde nu erau decît doi milițieni. Nu vedea nici un risc ca să mergem pe ulița satului pînă acolo. Lumea fiind obişnuită cu muncitori străini, nici noi, îmbrăcați cu salopete cum eram, nu am bate la ochi. Dar ca să stăm în centrul satului, în aşteptarea întoarcerii preotului, nu era recomandabil, mai ales că ar fi putut întîrzia. Putea să vină în cursul nopții sau chiar a doua zi. Pe de altă parte şi el, țăranul, trebuia să plece după-amiază într-un alt sat, pentru nu ştiu ce treburi şi nu se putea deci informa de sosirea preotului, ca să ne facă legătura cu el.

Aici a intervenit în discuție femeia, spunînd că preotul plecase la botez cu cantorul şi că în momentul în care acesta din urmă se va întoarce acasă, vom şti că s-a întors şi popa. Aşa am aflat că singura casă, care se învecina cu ei şi pe care noi o crezuserăm nelocuită, era a cantorului. Era neterminată, dar acoperişul şi o cameră erau gata şi în ea locuia toată familia.

Cantorul plecase singur cu preotul. Soția, care avea un copil mic şi era din nou însărcinată, rămăsese acasă. Întrebîndu-ne gazdele dacă n-am putea vorbi direct cu cantorul, ne-au spus că era venit de curînd în sat la ei şi nu-l

cunoşteau încă bine. Cu toate că li se păruse că popa se înţelegea bine cu el, ei nu ştiau ce fel de om era şi nu ne puteau îndemna să avem încredere. „În ziua de azi nu te mai poţi încrede în oricine“, ne-a subliniat de cîteva ori ţăranul.

Ne-am mai sfătuit un timp şi, cum omul trebuia să plece, ne-am hotărît şi noi să părăsim casa, mulţumindu-le gazdelor pentru tot ajutorul dat. Femeia a ieşit afară, s-a asigurat că nu vine nimeni pe drum şi ne-a făcut semn că putem pleca.

Am trecut repede drumul, ne-am strecurat printre sălciile şi plopişul care creştea de-a lungul pîrîului şi am urcat coasta opusă, cam pînă la jumătatea ei. Între tufele rare de lăstari de fag, ne-am găsit un loc potrivit, de unde puteam supraveghea casa cantorului, fiind totodată bine camuflaţi. Mai aveam toată după-amiaza înaintea noastră, căci ne hotărîsem să nu mergem la cantor decît la căderea nopţii, chiar dacă s-ar întoarce mai devreme acasă. Tolăniţi în culcuşul nostru de frunziş, cu foamea potolită şi mulţumiţi de înfăţişarea mai omenească pe care o căpătasem de cînd eram bărbieriţi, spălaţi şi cu bocancii reparaţi, am mai stat de vorbă un timp, după care ne-am culcat cu rîndul, unul rămînînd treaz să supravegheze casa. Ziua s-a scurs în tihnă. Pe drum n-a trecut nici un om. Nu se auzea decît pîrîul curgînd la vale şi din cînd în cînd cîte un cîine în sat. La casa gazdelor noastre, am mai văzut-o pe femeie ieşind din grădină după diferite treburi. La casa cantorului, nici o mişcare.

Cînd soarele a scăpătat după deal şi primele umbre ale înserării s-au lăsat pe vale, copilul şi-a adunat mieii din livadă şi i-a mînat în grajd. Apoi, pe rînd, s-au luminat geamurile la amîndouă casele. Întunericul s-a lăsat de-a binelea şi ne-am dat seama că de la distanţa la care ne aflam, nu l-am mai putea vedea pe cantor cînd se va întoarce acasă. Am mai stat totuşi un timp pînă ce ne-am decis să coborîm în vale.

Cerul se acoperise de nori şi bezna era totală. Coborîrea pînă în vale la pîrîu ne-a luat destul de mult timp şi ne-am ales cu cîteva vînătăi de pe urma căzăturilor. Orbecăiam pe întuneric, nevăzînd nimic înaintea noastră. Singurul punct de reper era fereastra luminată de la casa cantorului. În fine, am ajuns în faţa porţii. Nu era încuiată, aşa că am intrat în curte şi ne-am îndreptat spre casă fără grijă, ştiind din observaţia făcută în timpul zilei că nu erau cîini. Am urcat cele două–trei trepte şi am bătut la uşă. O femeie tînără, cu o sarcină foarte avansată, a întredeschis uşa şi cînd i-am spus că vrem să vorbim cu cantorul, ne-a poftit înăuntru. Ne-a spus că bărbatul ei era plecat la un botez şi că trebuie să se întoarcă dintr-un moment în altul.

Am întrebat-o dacă îl putem aştepta afară, în tindă, dar femeia ne-a poftit să stăm înăuntru, la căldură. O dată cu căderea nopții se lăsase frigul.

Camera era destul de mare şi încă provizoriu aranjată. Într-un colț erau stivuite lăzi şi cufere încă nedesfăcute. Un pat mare dublu, unul mai mic, unde dormea un copil de cîteva luni, dulapul, masa şi cîteva scaune erau mobile de calitate mai bună şi indicau o oarecare bunăstare, pe care n-o mai întîlnisem pînă aici. Femeia se arăta binevoitoare şi nu era interesată de motivul vizitei noastre. Era evident că nu se amesteca în treburile cantorului şi că preocupările ei erau numai casnice, fiindcă de îndată ce ne-am aşezat pe scaune, a început să ne povestească de necazurile ei cu mutatul în casa nouă, neterminată, cu copilul cel mic etc. Era tare vorbăreață, ceea ce ne convenea mai mult decît să fi fost curioasă şi să ne pună întrebări. Dar timpul trecea şi cantorul nu mai venea. Se făcuse tîrziu şi ne gîndeam că se cuvenea să plecăm, ca să lăsăm femeia să se culce. Nu ne prea trăgea inima, tot sperînd să vină cantorul ca să nu trebuiască să petrecem iar o noapte afară, mai ales că începuse şi ploaia.

Cînd tocmai ne resemnasem şi ne pregăteam să plecăm, s-au auzit zgomote în curte şi femeia, uitîndu-se pe geam, ne-a anunțat că era căruța bărbatului ei, care deshăma caii în fața grajdului. Peste cîteva minute şi-a făcut apariția şi cantorul, şi o dată cu intrarea lui s-a răspîndit în cameră un miros puternic de băutură. Înalt, blond şi cu ochii albaştri, se putea spune că era un bărbat frumos. Pe picioare se ținea bine, dar era buimăcit de băutură şi obosit. De altfel, după ce femeia i-a spus că vrem să-i vorbim, omul ne-a dat mîna, ne-a spus că a băut cam mult şi că e frînt de oboseală, aşa că va sta de vorbă cu noi a doua zi. Ne-a întrebat dacă avem unde dormi. I-am spus că abia către seară ajunseserăm în Leşu şi că veniserăm direct la el, fără să avem timp să ne interesăm de o gazdă. Fără să ezite, cantorul s-a dus către colțul unde erau îngrămădite bagajele încă nedesfăcute, din care a scos cîteva cojoace şi cergi, pe care ni le-a întins, spunîndu-ne să ni le aşternem pe jos şi să ne culcăm. Am făcut cum ne-a spus şi curînd după aceea, cînd femeia a stins lampa, am adormit cu toții. Dascălul sforăia îngrozitor.

Dimineața ne-am trezit, cînd femeia umbla să aprindă focul în sobă. Dascălul mai dormea. În cameră se răcorise, dar geamurile aburite arătau că afară fusese şi mai frig. După ce ne-am strîns lucrurile de pe jos, ne-am înghesuit în jurul sobei. Afară roua generoasă care se aşternuse sclipea sub primele raze ale soarelui. Din cauza evaporării, iarba părea că fumegă,

ridicînd o pînză străvezie de ceață peste toată valea.

Femeia a pus pe masă pîine, unt şi trei ceşti. Apoi a pus la fiert o oală cu lapte în camera de alături, care urma să fie bucătăria, dar în care deocamdată nu era decît o maşină de gătit. Camera n-avea geamuri şi de cîte ori femeia deschidea uşa, venea un curent de aer rece, tăios, care a sfîrşit prin a-l trezi pe cantor. Cînd a dat cu ochii de noi, încă buimac de somn şi mahmur de băutura din ajun, ne-a privit nedumerit. Treptat şi-a adus aminte şi cum nevastă-sa adusese laptele fierbinte, ne-a poftit să stăm cu el la masă. Femeia s-a apucat să deretice prin casă şi să se ocupe de copil, care se trezise şi începuse să plîngă. Văzînd-o preocupată de ale ei şi îngrijindu-se să liniştească copilul, am intrat şi noi în vorbă cu cantorul, care mînca tăcut şi nu ne încuraja la conversație.

Am început prin a-i mulțumi pentru găzduire şi ne-am pornit să-i explicăm că muncisem pe la diverse şantiere şi exploatări din regiune şi că totuşi rămăsesem fără bani de întoarcere acasă. Povestea noastră era destul de vagă. Nu voiam să precizăm nimic, în speranța că se va lega o conversație, din care să ne putem da seama cam cu ce fel de om aveam de-a face. Dar cantorul rămînea tăcut. Ne asculta, privindu-ne cu nişte ochi inexpresivi, cu mintea încă tulbure, ceea ce ne dezorienta, neştiind cum să continuăm ca să stabilim un contact mai apropiat. Din cînd în cînd, mai punea cîte o întrebare sau făcea cîte o apreciere, din care ne dădeam seama că nu parvenea să înțeleagă mare lucru din ce-i povesteam. Am tot dat tîrcoale subiectului, pînă cînd am îndrăznit să-i spunem că speram într-un ajutor creştinesc din partea lui şi că ne gîndisem că puteam avea încredere în el, fiind un om al Bisericii.

La această insinuare, cantorul s-a dezmeticit brusc. În fine, pricepuse că nu eram nişte oameni obişnuiți, care încercam să ne ducem zilele muncind în cadrul sistemului existent. Privirea i s-a întunecat, s-a sculat în picioare şi, pe un ton autoritar, ne-a cerut să-i arătăm buletinele de populație. Chiar la o astfel de reacție nu ne aşteptam. A fost un moment de surprindere, care ne-a lăsat fără replică. Conştient de efectul produs, cantorul a devenit amenințător, ne-a somat din nou să-i arătăm buletinele şi chiar a schițat un pas înainte spre noi, care de asemenea ne sculasem în picioare. Sperînd încă într-o neînțelegere, i-am spus dascălului că nu aveam buletine, dar să nu aibă nici o grijă, că nu sîntem răufăcători şi că am apelat la el ca la un bun român, fiindcă sîntem urmăriți de Securitate din motive politice. Cu asta, cărțile au fost date pe față!

Cantorul a devenit însă şi mai amenințător, spunîndu-ne că trebuie să

mergem cu el la Miliție, fiindcă el este un cetățean devotat guvernului şi partidului.

Ne-am dat seama de situația critică în care ne aflam şi cu toate că nu o prevăzusem, am reacționat perfect coordonat, de parcă am fi fost vorbiți dinainte. Titi s-a îndreptat spre geam iar eu mai spre mijlocul camerei, astfel încît dascălul să se afle între noi. Amîndoi am băgat în mod semnificativ mîna dreaptă în buzunar şi, completîndu-ne unul pe altul, i-am explicat pe un ton răspicat, că dacă va sta liniştit, nu i se va întîmpla nimic, nici lui, nici soției lui şi nici copilului. I-am spus că nu vrem să-i luăm nimic cu forța şi că dacă el n-a vrut să ne ajute de bunăvoie, vom pleca fără să-i facem vreun rău. L-am sfătuit însă, să nu încerce să întreprindă ceva împotriva noastră şi să nu iasă din casă pînă nu ne vom îndepărta.

În tot acest timp, soția lui se aşezase pe pat şi ne privise înmărmurită. Prin atitudinea noastră, situația se răsturnase. Preluasem inițiativa! Cantorul se făcuse palid la față şi bărbia începuse să-i tremure.

Bluful nostru reuşise. Omul era aşa de speriat, că amuțise. Totuşi, în timp ce ne strîngeam lucrurile şi ne puneam cojoacele, nepierzîndu-l din ochi, şi-a mai revenit şi compunîndu-şi o mimică binevoitoare, a început să ne spună că nu trebuie să-l înțelegem greşit, că nu are nimic cu noi şi că i-a fost numai teamă că sîntem hoți, de aceea se purtase aşa cum se purtase. A insistat să ne aşezăm şi să terminăm masa întreruptă. Ca să ne convingă, s-a aşezat el mai întîi şi ne-a poftit să stăm şi noi jos.

M-am înțeles din priviri cu Titi. Prefăcîndu-ne că acceptăm explicațiile, cu toate că nu credeam deloc în sinceritatea lor, ne-am aşezat şi am continuat să mîncăm. Omul îşi recăpătase glasul şi vorbea cu volubilitate, despre vreme, despre casă sau despre gospodăria lui. I se citea şiretenia pe față, şi în timp ce mîncam, încercam să-i ghicim intențiile. S-a sculat de cîteva ori să mai pună lemne pe foc şi să-l ațîțe, neîntrerupîndu-se din vorbit. La un moment dat, cînd se întorcea de la sobă, a făcut un pas spre uşa de la intrare şi ne-a spus că se duce să dea de mîncare vacii. Pînă să apucăm să zicem ceva, ieşise pe uşă.

Ne-am uitat pe fereastră şi l-am văzut intrînd în grajd. După cîteva minute a ieşit, şi s-a îndreptat cu paşi grăbiți spre poartă. Cînd a ieşit în drum şi a pornit-o în pas întins spre sat, ne-am sculat şi noi de la masă şi ne-am adunat hainele şi trăiştile.

Femeia, încercînd să-şi păstreze un ton firesc, s-a oferit să ne mai aducă ceva de mîncare, în intenția evidentă de a ne reține. Bănuia probabil că bărbatul ei avea să se ducă la Miliție să ne denunțe. Pe un ton

amenințător, i-am spus să nu se mişte de lîngă copil.

În tot acest timp, nu-l slăbisem din ochi pe cantor, care, aproape în pas alergător, ajunsese în dreptul casei la care fusesem găzduiți cu o zi înainte. Aici s-a oprit şi ne-am dat seama că fusese interpelat de nevasta țăranului, care i-a şi ieşit în cale. Gesticulînd şi arătînd în direcția noastră, cantorul îşi povestea pățania.

N-am mai stat pe gînduri. I-am spus nevestei dascălului să nu cumva să iasă din casă, am ieşit afară şi profitînd de o denivelare de teren care ne ascundea vederii cantorului, ne-am strecurat pînă la o cotitură a drumului, l-am traversat şi am coborît în plopişul de lîngă pîrîu. Ne-am oprit să răsuflăm o clipă şi i-am propus lui Titi un plan cam îndrăzneț, dar care tocmai de aceea mi se părea realizabil. Să mergem de-a lungul pîrîului către sat şi cînd vom ajunge în apropierea primelor case, să ne ascundem în tufele din marginea drumului. Cu siguranță că îl vom vedea venind pe cantor cu cei doi milițieni din sat. Îi vom lăsa să treacă spre fundul văii, iar noi vom ieşi în drum şi, ca nişte muncitori obişnuiți, ne vom duce pînă în mijlocul satului la casa preotului.

Speram că preotul ne va putea ascunde şi apoi îndruma spre următorul sat, unde să ne recomande altui preot de încredere. Aveam convingerea că intrînd pe această filieră a preoților, vom putea ajunge pînă la Bucureşti.

Lui Titi planul i s-a părut nebunesc, dar a fost de acord să-l punem în aplicare.

Am pornit-o deci la vale prin plopişul de lîngă pîrîu. După vreo două sute de metri, ajunşi în dreptul casei țăranului, am auzit un fluierat. În uşa deschisă, chiar puțin retrasă în interior, pentru a nu fi văzută de la casa cantorului, femeia ne făcea semne disperate s-o luăm spre pădure. I-am făcut şi noi semn că am înțeles şi renunțînd la planul de mai înainte, am făcut la stînga şi ne-am pornit să urcăm prin lăstărişul versantului opus, spre pădurea mare din culme.

Atitudinea şi gestul femeii ne-au urmărit multă vreme în gînd, ajutîndu-ne să ne păstrăm optimismul şi încrederea în oameni. De altfel, întîmplarea cu cantorul a fost singura decepție de acest fel pe care am avut-o pe tot drumul nostru pînă la Bucureşti.

În ziua aceea am mers aproape fără întrerupere. Am mers cu spor din cauza terenului mai puțin accidentat. Intrasem într-o regiune cu munți mai rotunjiți şi văi mai domoale. Pădurile se țineau lanț. Vremea senină ne deschidea orizontul pînă la mari depărtări. Către seară prinsesem o culme în lung şi ne gîndeam tocmai să înnoptăm în podul cu fîn al unui sălaş de

vite pe lîngă care treceam. Tot plaiul, cît vedeam cu ochii, era presărat cu astfel de sălaşe din bîrne şi cu acoperişuri de şindrilă, nelocuite în acest timp al anului.

Tocmai ne pregăteam să ne aciuim la unul din ele, cînd am zărit venind pe drumul de culme, în urma noastră, o femeie. Umbrele înserării îi estompau conturul formelor şi abia cînd a ajuns la cîteva zeci de metri de noi, ne-am dat seama că era o fetiță. Îmbrăcată în costum bucovinean şi legată la cap cu o basma, părea o femeie în miniatură. Ajunsă în dreptul nostru, a încetinit pasul şi ne-a dat bună seara. Am întrebat-o unde se duce aşa de tîrziu şi singură prin locuri atît de pustii. Fără nici o teamă, sigură pe ea şi deloc timidă, ne-a spus că se duce acasă. Fusese la o mătuşă într-un alt sat şi mai avea o bucată bună de drum pînă la ea. Avea doisprezece ani. I-am spus că şi noi mergem tot la ea în sat, dar că eram tare osteniți şi ne gîndeam să înnoptăm pe culme. Fetița ne-a spus însă că dacă mai mergem cu ea o bucată, ne arată o stînă unde putem cere adăpost peste noapte. Am pornit cu ea pe culme şi am descusut-o despre cei de la stînă. Baciul era rudă cu ea şi mai avea trei ciobani tineri cu el. După vreo zece minute, fetița s-a oprit şi ne-a arătat cu mîna spre stînga, unde pajiştea cobora în pantă lină şi se termina la vreo două sute de metri în pădure. Acolo, chiar la lizieră, am mai putut distinge prin întunericul care se lăsa, oile albe, înghesuite în țarcuri şi coliba stînei, care-şi pierdea treptat conturul pe fondul întunecat al pădurii.

Ne-am luat rămas-bun de la fetiță, care şi-a văzut grăbită de drum.

Cît am mai stat să cîntărim dacă e bine sau nu să mergem la stînă, noaptea s-a lăsat de-a binelea. Totuşi, cerul senin lăsa destulă lumină ca să vedem poteca albă care ducea la stînă. Ne-am hotărît şi am pornit pe ea. Dar nici n-am apucat bine să facem cîțiva paşi şi deodată s-au pornit să latre cîinii. În cîteva clipe, au fost lîngă noi cinci–şase dulăi albi, gata să se năpustească asupra noastră. Cred că dacă n-am fi procedat aşa cum ştiam încă de copil, ne-ar fi sfîşiat. Spate la spate, ne-am lăsat jos, ciuciți în potecă. Cîinii, nedumeriți şi bănuitori, nu s-au mai apropiat, dar au început să ne dea roată, lătrînd cu şi mai mare îndîrjire. De la stînă se auzeau glasuri de oameni şi fluierături şi după puțin timp a apărut pe potecă baciul. Printre lătrăturile întărîtate ale cîinilor, l-am auzit strigînd:

— Care eşti acolo, mă?

— Oameni buni, i-am răspuns.

Baciul a domolit cîinii şi s-a apropiat. Ne-am sculat în picioare şi i-am spus în două vorbe că sîntem drumeți, că voiam să înnoptăm la stînă şi că

ne îndreptase la el nepoata lui, cu care ne întîlnisem pe culme. I-am spus şi numele fetiței, pe care îl reținusem. Fără multă vorbă, baciul ne-a luat cu el la stînă.

Cei trei flăcăi, băieți de şaptesprezece–optsprezece ani, se ocupau de foc şi de o căldare în care fierbea lapte. Baciul le-a spus să pună de o mămăligă mai mare, că aveau oaspeți.

Cu toate că nu ne-a cerut nici un fel de explicații, ne-am simțit obligați să-i completăm povestea noastră cu minciuna de care mai uzasem şi altă dată. I-am spus că facem parte dintr-o echipă de topometri şi că a doua zi aveam întîlnire cu colegii noştri, la primăria din sat (i-am spus numele satului pe care îl aflasem de la fetiță, dar pe care acum nu-l mai țin minte).

În timp ce aşezați pe jos în gura colibei, mîncam cu toții mămăligă cu lapte, cîinii au început să latre din nou, năpustindu-se către culme. Deodată însă au tăcut şi baciul nu s-a mai sculat de jos, spunînd că trebuie să fie nevastă-sa. Într-adevăr, după puțin timp, a apărut o femeie. Venise în fugă şi era tare excitată, dar cînd a dat cu ochii de noi, a tăcut. Spre mirarea noastră, baciul i-a spus că poate să vorbească fără grijă şi femeia şi-a dat drumul la gură. Venise să-l anunțe că a doua zi de dimineață va veni la stînă o comisie, care va număra oile pentru a stabili apoi cotele cu care să-i impună. Din comisie făceau parte primarul, milițianul şi încă cîțiva de la Partid. Baciul a ascultat-o liniştit pe nevastă-sa şi apoi i-a spus să se întoarcă acasă şi să nu spună nimănui că fusese la stînă. Înainte de a pleca, femeia a scos dintr-o traistă două sticle, pe care i le-a dat.

După plecarea femeii, toți am continuat să mîncăm în tăcere, iar noi ne gîndeam că nu nimeriserăm la stînă în momentul cel mai potrivit. Cînd am terminat masa, baciul s-a adresat celor trei flăcăi, fără să se ferească cîtuşi de puțin de noi. Le-a spus că vor trebui să se scoale înainte de a se lumina de zi, ca să împartă oile în trei turme şi să plece cu ele la păşunat. Două din turme le vor scoate la păscut în apropiere, iar cu cea de-a treia, cel mai destoinic din băieți va pleca în pădure, înainte de ivirea zorilor. El, baciul, va rămîne la stînă.

Cînd a terminat cu ciobanii, s-a întors spre noi şi ne-a spus că aşa au ajuns vremurile ca omul să-şi ascundă averea, ca să şi-o poată apăra şi să n-ajungă în sapă de lemn. Cu cele două sticle de rachiu pe care i le adusese nevastă-sa, era sigur că-i va convinge pe cei de la primărie să nu se mai obosească pînă la locurile de păşunat ca să numere oile. Iar dacă totuşi vor insista, îi va duce la cele două turme din apropiere, care însumează numărul de oi declarat de el.

Mult n-am mai stat de vorbă. Fiecare şi-a găsit un culcuş în colibă. Baciul ne-a dat o cergă cu care ne-am învelit amîndoi şi la scurtă vreme am adormit. Nu înainte însă de a mă fi pus de acord cu Titi pe şoptite, în privinţa plecării noastre în zori, pentru nu a fi surprinşi de comisie.

Cînd ne-am trezit, turma care trebuia ascunsă plecase de mult. Baciul supraveghea scoaterea celorlalte două turme din ţarcuri şi le dădea indicaţii flăcăilor. În cîteva minute, poiana a rămas pustie. Oile au dispărut după culme, zgomotul talăngilor şi lătratul cîinilor s-au stins.

Prin roua groasă a dimineţii ne-am îndreptat spre ţarcuri, unde baciul se apucase să bată nişte pari cu toporul.

— Nu mai staţi să iasă soarele şi să se ia roua? ne-a întrebat baciul, văzîndu-ne gata de plecare.

I-am spus că ne grăbim să ajungem mai repede în sat.

Baciul a lăsat toporul jos şi ne-a spus să mergem după el, ca să ne arate pe unde să apucăm. Ne-am ţinut după el pînă la marginea pădurii. Aici s-a oprit şi printre trunchiurile brazilor, ne-a arătat drumul care şerpuia în fundul văii.

— Drumul pe care-l vedeţi duce în sat. Dacă nu mergeţi în sat, luaţi-o drept în jos prin pădure, treceţi drumul şi urcaţi în culmea cealaltă. Să nu spuneţi la nimeni că aţi fost la noi la stînă.

Ne-am adus aminte de moş Gheorghe. Ca şi el, fără să ne contrazică sau să ne arate că se îndoieşte de poveştile pe care i le înşirasem, baciul înţelesese că situaţia noastră era cu totul alta. Nici el nu ne ceruse lămuriri. Îşi făcuse numai datoria de a ne găzdui şi ajuta, aşa cum o cerea legea simplă, creştinească, a celor care trăiesc la munte, departe de oameni, şi ştiu ce înseamnă să fii la nevoie. I-am strîns mîna şi l-am asigurat că nu vom pomeni niciodată de el şi de stînă. Şi iar am auzit în urma noastră, cînd am pornit-o la vale prin pădure, vorbele lui moş Gheorghe: „Dumnezeu să vă ajute!“

Începeam a şaisprezecea zi de la evadarea noastră, cînd ne-am despărţit de baci. I-am urmat sfatul. Am coborît în vale, am trecut drumul şi am urcat în culmea cealaltă.

În jurul nostru, numai munţi împăduriţi. Verdele întunecat al codrilor de brad, care acoperea culmile rotunjite ale munţilor Rodnei, se pierdea în zare şi doar petele mai deschise ale păşunilor crude mai înveseleau decorul sumbru. În orice direcţie ne uitam, peisajul era acelaşi şi ne cuprinsese un fel de deznădejde gîndind că ne trebuiau zile întregi de mers ca să le dăm

pădurilor de capăt.

Priveliştea de pe înălțimi era însă înşelătoare, căci planurile succesive ale culmilor şi munților, care se suprapuneau, ascundeau vederii adîncul văilor largi, unde aşezările oamenilor îmblînzeau aspectul sălbatic al naturii. Cînd, uneori, dintr-un unghi favorabil, cuprindeam cu privirea cîte o vale în toată lungimea şi deschiderea ei, ne simțeam mai puțin pierduți. Satele, cu grădini şi livezi de pomi înfloriți, drumurile albe şi islazurile pe care păşteau vitele, privite de la distanță, ne dădeau un fals sentiment de siguranță.

Cînd ne apropiam însă de locurile umblate de oameni, instinctul de animal hăituit se trezea şi ne dădeam seama cîte pericole ne pîndeau. De altfel, mai tot drumul l-am trăit în această dilemă, dorind pe de o parte apropierea de oameni, în nădejdea unui sprijin, pentru ca apoi să rîvnim la adăpostul sigur al codrilor neumblați, unde nu riscam să întîlnim oameni.

S-a întîmplat însă ca în acea zi să întîlnim, în mijlocul pădurii, trei oameni. Cu topoarele pe umăr, urcau în susul pîrîiaşului, la marginea căruia poposisem să ne odihnim. I-am văzut venind de departe, prin pădurea bătrînă de brazi şi i-am aşteptat. Ca singură măsură de prevedere, ne-am ținut mîna dreaptă sub cojoacele puse pe jos lîngă noi.

Ajunşi în dreptul nostru, ne-au zis bună ziua şi le-am răspuns. Ne-au depăşit în acelaşi pas şi cînd tocmai gîndeam că întîlnirea nu avea să aibă alte urmări, unul din ei s-a oprit şi ne-a întrebat unde mergem. Luați prin surprindere, am avut un moment de ezitare. Apoi, i-am spus numele unui sat pe care îl reținusem din discuțiile de la stînă din ziua precedentă. Probabil că a fost o gafă, satul de care pomenisem aflîndu-se cine ştie unde şi neexplicînd prezența noastră în acel loc.

Cel care ne vorbise a făcut cîțiva paşi spre noi şi cu un ton care devenise brusc autoritar, ne-a cerut să ne legitimăm, spunîndu-ne că prin partea locului au fost semnalați „duşmani ai poporului“ şi că vrea să se asigure că nu sîntem unii dintre aceştia. Jargonul de partid al individului, ca şi cuvîntul „tovarăşe“, cu care nu mai avusesem de mult de-a face, ne-au sunat aşa de strident, încît abia atunci ne-am dat seama de gravitatea situației în care ne aflam. Tot atunci am remarcat că omul purta la reverul hainei o insignă roşie, probabil cu inițialele PCR.

Cred că Titi a fost acela care a salvat situația. Sculîndu-se de lîngă mine şi cu cojocul acoperindu-i mîna dreaptă, s-a deplasat cîțiva paşi lateral. Totodată m-am sculat şi eu şi, pentru a mai cîştiga timp, i-am spus omului că numai autoritățile au dreptul să legitimeze pe cineva.

Individul, bănuindu-ne înarmaţi şi văzîndu-se într-o poziţie precară, plasat între noi doi, se oprise la vreo trei metri de mine. Ceilalţi doi, care rămăseseră mai departe şi tot timpul observaseră scena, fără să-şi manifeste nici un moment intenţia de a interveni, şi-au strigat tovarăşul:

— Hai, mă, şi lasă oamenii în pace!

După o scurtă şovăială, omul a schimbat brusc tonul şi ne-a spus rîzînd:

— Am glumit, oameni buni. De ce vă supăraţi?!

Avantajul trecuse iar de partea noastră! Titi a profitat de moment ca să-i spună, cu o voce calmă dar plină de ameninţări subînţelese: „Ar fi bine să-ţi vezi de drum, omule!“

Bluful nostru şi-a produs iar efectul. Omul n-a mai stat pe gînduri. Ne-a întors spatele şi a plecat bombănind spre tovarăşii lui. Ne-am asigurat că-şi văd de drumul lor şi i-am urmărit cu privirea pînă ce au dispărut după prima denivelare de teren.

Am răsuflat uşuraţi şi am pornit-o şi noi la drum, căutînd să ne depărtăm cît mai repede de locul întîlnirii cu cei trei. Pînă tîrziu după-amiază nu ne-am oprit aproape deloc.

Considerîndu-ne în afară de pericol, am încetinit ritmul. De altfel, începusem să simţim şi oboseala şi foamea.

Pe o pantă destul de abruptă, am ajuns într-o vale strîmtă şi sinuoasă, prin care trecea o cale ferată. Traversînd-o şi urcînd malul opus, ne-am trezit pe un fel de podiş, plantat cu brazi. Copacii nu depăşeau doi–trei metri înălţime, erau plantaţi în rînduri şi acopereau o suprafaţă destul de mare, împărţită prin drumuri paralele şi perpendiculare, în parchete dreptunghiulare. Ne-a frapat de la început o curiozitate: drumurile erau podite. Trunchiuri de brad necioplite, cu un diametru de circa douăzeci de centimetri, puse unul lîngă altul transversal, acopereau toată suprafaţa drumului, lat de vreo patru metri. O luasem pe unul din aceste drumuri, nedumeriţi de rostul ce-l puteau avea aceste podele. E drept că şi plantaţia avea ceva straniu. Brazii erau cam gălbejiţi şi nu părea să le meargă prea bine, iar între pomi, tot terenul era acoperit cu un covor gros de muşchi, care nu mai lăsa să crească nici un fel de altă plantă.

La un moment dat, la vreo două sute de metri în faţa noastră, venind către noi pe drum, şi-a făcut apariţia o turmă de vaci. Era limpede că trebuia să le mîne cineva din urmă şi deci tot aşa de limpede că trebuia să dispărem din calea lor. Soluţia era s-o luăm prin plantaţie şi să ne depărtăm cît mai mult de drum, pentru a nu fi văzuţi printre brazi, care nu erau nici

prea deşi, nici stufoşi.

Cu această ocazie am dezlegat şi misterul verdelui bolnăvicios al brazilor şi al drumurilor podite. Cum am ieşit din drum şi am păşit în plantație, covorul de muşchi a cedat sub picioarele noastre şi ne-am afundat în mocirlă. La început pînă la glezne, iar mai apoi, pe măsură ce ne depărtam de drum, tot mai adînc. Cu tot mai mare greutate ne smulgeam cîte un picior din nămolul cleios, pentru ca la pasul următor să ni-l afundăm din nou şi mai adînc. Nămolul negru degaja un miros puternic şi puturos. În urma noastră, din locul de unde ne smulgeam picioarele, mocirla de sub muşchi bolborosea şi miasmele care se ridicau duhneau fetid, a sulf. Cu cît încercam să avansăm mai repede şi făceam mişcări mai bruşte, cu atît ne scufundam mai mult. Intrasem aproape în panică, văzînd că începem să ne afundăm pînă la şolduri şi nu mai reuşim să ne extragem din nămol, decît apucîndu-ne de bradul cel mai apropiat.

A fost un adevărat coşmar pînă ce am ajuns la liman, adică la următorul drum podit, paralel cu cel pe care îl părăsisem. Eram într-un hal fără de hal, istoviți de efort, năclăiți de nămol pînă la brîu şi mirosind îngrozitor.

Noroc că la capătul drumului, unde se termina plantația, după cîteva zeci de metri de mers printr-un lăstăriş de fag, am dat peste un pîrîiaş în care ne-am spălat fără să ne dezbrăcăm. Ne-am aşezat pur şi simplu în el, cu picioarele întinse în lungul curentului şi ne-am clătit de mîlul cleios. În cele două–trei ore cît am mai mers, pînă ce s-a lăsat noaptea, hainele s-au uscat pe noi. Numai mirosul mai persista!

După toate aventurile şi oboselile zilei, ne-am culcat pe patul de frunziş uscat şi am adormit imediat.

Tot ce am putut lămuri mai tîrziu în privința fenomenului din plantația prin care trecusem m-a făcut să ajung la concluzia că era vorba de o turbărie. Adică, un teren mlăştinos, unde avea loc un anumit proces de putrefacție a plantelor, care se transformă cu timpul în turbă, un cărbune de calitate inferioară. Această explicație am primit-o de la mai mulți geologi cu care am stat în închisoare.

În dimineața următoare, cînd ne-am trezit, primul gînd ne-a fost să urcăm pe o înălțime, de unde să avem o perspectivă mai largă asupra zonei, ca să ne putem orienta.

Ajunşi pe prima coamă cu vedere deschisă în toate direcțiile, am constatat că numai la cîteva sute de metri de locul unde ne aflam, era o

gară. În jurul nostru vedeam numai fragmente din calea ferată, care, cînd dispărea după o culme, cînd apărea din nou pe un alt versant, pentru ca să dispară într-un tunel şi să reapară iar după un cot de pădure. Ne gîndeam să ne continuăm drumul, mergînd de-a lungul terasamentului, dar ne era imposibil să ne lămurim asupra direcţiei generale a căii ferate.

Am coborît panta, apropiindu-ne de gară pînă cînd am putut să-i distingem inscripţia numelui. Era gara Ilva, nu-mi mai amintesc dacă Ilva Mare sau Ilva Mică. Necunoscînd regiunea, nici asta nu ne spunea nimic în privinţa poziţiei noastre. Am ocolit gara, am ieşit după prima cotitură la calea ferată şi am luat-o pe poteca de picior de-a lungul şinelor, la întîmplare, într-una din cele două direcţii posibile. Am mers o bucată de vreme aşa, pînă cînd la o curbă am văzut în dreapta noastră o vale largă, despădurită. Pe păşunea din fundul văii, păşteau nişte vite.

Am părăsit calea ferată şi am pornit-o drept la vale prin pădure. La marginea din vale a pădurii, am dat de o şosea, pe care n-o văzusem de sus, iar dincolo de ea, la vreo două sute de metri păşteau vitele. Nu era ţipenie de om. Numai femeia care păzea vacile sta aşezată la umbra unui fag singuratic din mijlocul islazului şi cosea.

După ce ne-am sfătuit un timp, cu toate că ne răzbise iar foamea, am hotărît să mai răbdăm şi să dăm întîietate informării asupra locului unde ne aflam, a localităţilor din regiune şi mai ales a oraşelor mai importante legate de calea ferată pe care o întîlnisem.

Singura soluţie la îndemînă, pentru a primi un răspuns la aceste întrebări, era să stăm de vorbă cu femeia care păzea vacile. Ne-am făcut repede planul şi, după ce ne-am pus cămăşile mai curate din saci şi ne-am mai scuturat salopetele de praf, am traversat şoseaua şi am ieşit în islaz. În drum am cules fiecare vreo două–trei pietre şi cu ele în mînă, discutînd cu voce tare şi degajat, ne-am îndreptat către fagul din păşune. Stabilisem să ne dăm drept geologi.

După ce i-am dat bună ziua femeii şi ne-am aşezat şi noi la umbra fagului, gata să ne jucăm mai departe rolul cît mai convingător, ne-am dat seama că tot efortul era inutil: femeia era arierată mintal, probabil idioata satului, bună numai de păzit cireada comunei. Poate a fost spre norocul nostru, fiindcă am putut s-o descoasem în voie, femeia nemanifestînd nici un fel de suspiciuni. Singura dificultate era să ne înţelegem cu ea. Se exprima greu şi se bîlbîia.

Pe scurt, am reuşit să aflăm că ne găseam cam între Ilva Mare şi Ilva Mică şi că mergînd pe şosea, aveam să întîlnim din nou calea ferată. Prima

comună în acea direcție se chema Dorna Cîndreni, după care, la nu mai ştiu cîți kilometri, urma Vatra Dornei. Nu ne venea să credem că eram aşa de departe de Cavnic şi aşa de aproape de Vatra Dornei. Cel mai surprins a fost însă Titi, cînd m-a auzit întrebînd-o pe femeie dacă ştie unde sînt Iacobenii, iar pe aceasta răspunzîndu-mi: „La cîțiva kilometri de Vatra Dornei.“ Cînd femeia s-a sculat şi s-a dus să mai adune vitele, care păscînd, se răzlețiseră, i-am explicat lui Titi cum, auzind de Vatra Dornei, îmi amintisem brusc de localitatea Iacobeni.

Iată explicația. Cu cîteva săptămîni înainte de a fi arestat, în vara anului 1952, m-am întîlnit întîmplător pe stradă în Bucureşti cu Gheorghe Tarie. Îl cunoşteam de mic, fiindcă venea deseori la noi în casă. Fusese ajutat de tatăl meu în tinerețe şi ne rămăsese devotat. Prea multe nu-mi amintesc despre el. Ştiu că era originar din Brăila. Făcuse Dreptul, ocupase nu ştiu ce funcție administrativă la Cameră sau la Senat, iar în timpul războiului, datorită faptului că fusese coleg de facultate cu Mihai Antonescu, ajunsese Şeful Serviciului Protocolului, pe lîngă Consiliul de Miniştri. După 23 august dispăruse din circulație. Cînd cu un an în urmă îl întîlnisem pe stradă, mi-a povestit, în cîteva vorbe, cum de teama arestării plecase din Bucureşti, ca să-şi piardă urma şi că în ultima vreme era angajat la o întreprindere de explorări miniere la Iacobeni, lîngă Vatra Dornei. Mi-a explicat că era bine văzut profesional şi că era în termeni buni cu cei de la Serviciul de cadre, unde dăduse o autobiografie falsă, reuşind să-şi ascundă trecutul. Mai mult chiar, aflînd de situația mea precară, mi-a propus să mă mut şi eu cu mama la Iacobeni, unde îmi poate asigura un loc de muncă la întreprinderea lui. Ne garanta angajarea, tot sub autobiografie falsă, şi mie şi mamei. Principial am fost de acord şi am rămas înțeleşi că în două–trei săptămîni îmi va comunica toate condițiile de angajare, urmînd să ne găsească şi locuință.

Comunicarea lui n-am mai primit-o, fiindcă între timp am fost arestat.

Încheindu-mi povestea, i-am spus lui Titi că dacă ajungem la Iacobeni, calvarul nostru prin munți se va termina, putînd conta pe tot sprijinul din partea lui Tarie. Cu toată foamea care ne chinuia, ne înveselisem. Era prima dată în tot drumul nostru că aveam un țel, care, chiar dacă nu era cel final, reprezenta un punct de sprijin sigur, un punct care odată atins însemna odihnă, mîncare, îmbrăcăminte şi suspendarea pentru un timp a oricărei urmăriri. Cu un nou elan stîrnit de speranța trezită, am ieşit în şosea şi am pornit-o spre Dorna Cîndreni.

După atîtea zile de drum prin locuri prăpăstioase, cu urcuşuri şi

coborîşuri, pe povîrnişuri pietroase sau prin hăţişuri, umblatul pe poteca de pe marginea şoselei ni se părea o plimbare de plăcere. Rareori trecea cîte o căruţă în trapul mărunt al cailor de munte şi nimeni nu ne băga în seamă. Eram şi noi nişte drumeţi obişnuiţi. Începeam să ne reînvăţăm cu lumea de care pînă aici ne feream. Către seară ne-a ajuns din urmă o şatră de ţigani. Vreo patru–cinci căruţe cu coviltir.

Oboseala începuse să ne cuprindă şi, ca să mai scutim din mers, ne-am gîndit să-i rugăm pe ţigani să ne ia în căruţă. Unul din ţigani ne-a făcut loc pe capră lîngă el şi aşa am mai străbătut cîţiva kilometri. Am ajuns la marginea satului Dorna Cîndreni cînd se lăsa întunericul şi cu toate că ţiganii noştri aveau acelaşi ţel ca noi, Vatra Dornei, le-am mulţumit şi ne-am dat jos din căruţă. Mă consultasem cu Titi şi hotărîsem că nu era prudent să rămînem cu şatra. Ştiam că ţiganii erau întotdeauna rău văzuţi de Miliţie şi puteau fi oricînd opriţi şi cercetaţi pentru cine ştie ce furtişaguri, riscînd să fim şi noi legitimaţi în acest caz. I-am lăsat să se îndepărteze şi am pornit-o şi noi în urma lor.

Noaptea era senină. Casele satului se înşirau de-a stînga şi de-a dreapta şoselei, cu ferestrele luminate. Treceam pe lîngă grupuri de oameni care stăteau de vorbă pe la porţi. Dădeam bună seara şi ni se răspundea, fără să stîrnim vreo curiozitate. Cu toate astea, eram crispaţi şi nu ne-am liniştit decît cînd am depăşit ultima casă a satului. Chiar la capul satului, şoseaua cotea uşor la stînga şi se întretăia cu calea ferată. Ne-am oprit şi am răsuflat uşuraţi.

În acel moment am auzit un şuierat de locomotivă şi i-am văzut luminile care se apropiau. Era un mărfar cu multe vagoane, încărcate cu blocuri de piatră, care abia se tîra. Mergea în direcţia Vatra Dornei. Atît ne-a trebuit. N-am mai stat pe gînduri şi, cînd vagoanele au început să defileze prin faţa noastră, am sărit din mers pe treptele unuia din ele, eu la un capăt, Titi la celălalt. Înainte de a ne agăţa de vagon, mai avusesem timpul să ne înţelegem, ca înainte de a intra în Vatra Dornei, să ne facem un semn cu mîna şi să sărim din tren.

Dar, ca şi în alte dăţi, socoteala de-acasă nu s-a potrivit cu cea din tîrg. După cîteva minute, trenul şi-a accelerat mersul şi a prins viteză tot mai mare, astfel că orice încercare de a sări ar fi fost curată sinucidere. Nu ne-am îngrijorat însă, gîndind că în apropiere de Vatra Dornei, locomotiva va încetini din nou.

Între timp, cerul se acoperise de nori, iar trenul gonea prin beznă tot mai tare. După o vreme, în direcţia spre care ne îndreptam, cerul a prins

culoare şi ne-am dat seama că era reverberaţia luminilor oraşului. Trenul îşi continua cursa cu aceeaşi viteză, iar întunericul ne împiedica să vedem cum arăta terenul de-a lungul terasamentului. Stăteam amîndoi pe ultima treaptă a scărilor vagonului, pregătiţi să sărim de îndată ce trenul îşi va încetini mersul. Era aşa de întuneric că abia zăream silueta lui Titi, agăţat de celălalt capăt al vagonului. Am aşteptat în zadar momentul potrivit. Am trecut prea iute pe lîngă primele case luminate, pe lîngă un canton şi prin mai multe macazuri. Să fi sărit, riscam să ne rupem gîtul, aşa că am renunţat. Trenul a frînat abia pe ultimii două sute de metri, înainte de a se opri pe o linie secundară, imediat după clădirea gării care se vedea luminată.

Ne-am dat jos şi am pornit înainte, de-a lungul trenului, în direcţia opusă gării. Atît cît ne-am putut da seama pe întuneric, ne aflam într-un fel de mic triaj, cu vagoane oprite pe diverse linii, cu magazii şi stive de cherestea, clădite pe o parte şi pe alta. Cînd am trecut pe lîngă locomotiva trenului cu care venisem, mecanicul ne-a spus bună seara, crezîndu-ne probabil angajaţi ai căilor ferate. Am răspuns şi am mers mai departe. După vreo douăzeci de metri, am dat de un drum care trecea peste liniile ferate. Am luat-o pe el, la stînga, spre nord. Ştiam că din Vatra Dornei trebuie s-o luăm spre nord pentru a ajunge la Iacobeni.

Am ieşit din zona triajului şi am nimerit pe o stradă pavată. Eram în plin oraş, foarte aproape de gară. Străzile erau prost luminate şi pustii. La prima încrucişare cu o stradă care ducea la gară, ne-am întîlnit cu un trecător. L-am întrebat de drumul către Iacobeni. „Mergeţi înainte pe strada pe care vă aflaţi. În continuarea ei, la ieşirea din oraş, este şoseaua către Iacobeni.“

Nu ne venea să credem că întîmplarea făcuse să ne găsim pe drumul cel bun. I-am mulţumit cetăţeanului, de la care am mai aflat că pînă la Iacobeni sînt zece kilometri, şi ne-am văzut de drum. Începuse să plouă mărunt.

În curînd am ieşit din oraş şi ne-am angajat pe şosea. Ploaia se înteţise, întunericul era deplin şi nu vedeam nimic, decît la cîţiva paşi înaintea noastră, albul şoselei. După o vreme, a apărut în faţa noastră o luminiţă gălbuie. Venea de la un canton de cale ferată. Cînd ne-am apropiat, am văzut că şoseaua trece peste o linie ferată şi că bariera era ridicată. Cantonul fiind pe dreapta, am luat-o pe marginea din stînga a şoselei. Liniştea era absolută. În afară de ţîrîitul mărunt al ploii, nu se auzea nimic. Cu atît mai înspăimîntător a fost strigătul care a izbucnit lîngă noi, în

momentul cînd traversam calea ferată:

— Stai! Cine e?

Am încremenit pe loc. O clipă ne-am gîndit s-o rupem la fugă. Apoi, instinctiv, am răspuns:

— Oameni buni!

Vocea din întuneric s-a auzit din nou:

— Luați-o pe dreapta! Pe stînga, pe lîngă pod, nu e voie!

Am ascultat ordinul şi numai după cîteva minute ne-a revenit glasul şi am comentat faptul şi spaima prin care trecusem. Am avut şi explicația: cîteva zeci de metri mai jos, în stînga şi paralel cu şoseaua, curgea Bistrița, iar calea ferată, după ce traversa drumul, trecea peste un pod, pe cealaltă parte a văii. Santinela de pază ne somase fiindcă trecusem prea aproape de capul podului.

După incidentul cu santinela, am mers într-un pas susținut încă vreo oră, pînă ce puterile au început să ne lase. Oboseala, mai ales slăbiciunea provocată de foame, şi poate şi emoțiile prin care trecusem ne-au făcut să ne oprim şi să ne căutăm un loc de odihnă. Lucru destul de greu din cauza întunericului şi a ploii care nu mai contenea.

În stînga şoselei era o rîpă şi în fundul văii se auzea apa Bistriței. În dreapta şoselei, terenul urca în pantă dulce. Am orbecăit zadarnic prin întuneric în căutarea unui pom sub care să ne adăpostim. Ne-am împotmolit în pămîntul ud al unei arături proaspete, am nimerit în tot felul de mărăcinişuri şi în cele din urmă, zgîriați, plini de noroi şi uzi pînă la piele, ne-am oprit într-un lăstăriş, care deşi foarte des, nu ne-a scutit de ploaie. Făcuți ghem unul într-altul pe pămîntul ud, am adormit imediat şi nu ne-am trezit decît cînd se lumina de ziuă.

Plouase mult peste noapte, dar nu simțisem nimic. Eram uzi leoarcă şi nu ne puteam stăpîni tremuratul. Clănțănind din dinți, am pornit imediat la drum, ca să ne încălzim. Şoseaua era plină de băltoace, iar apele Bistriței, galbene, nămoloase. Ploaia stătuse şi cerul limpezit prevestea o zi senină.

La o aruncătură de piatră de locul unde dormisem, patru fagi bătrîni cu coroanele împreunate ne-ar fi oferit un loc uscat şi adăpost de ploaie, dacă i-am fi descoperit. Ceva mai departe, o baracă părăsită şi pe jumătate năruită ne-ar fi găzduit şi mai bine, dacă noaptea atît de întunecoasă nu ne-ar fi ascuns-o.

După cîteva minute ne-am încălzit şi cu toată oboseala şi slăbiciunea, imboldul pe care ni-l dădea apropierea de sfîrşitul chinurilor noastre ne-a făcut să parcurgem următorii trei–patru kilometri, într-un pas destul de vioi.

La o cotitură a drumului, ne-am oprit. Şoseaua cobora şi la cîteva sute de metri intra în Iacobeni. Soarele tocmai răsărea şi primul lucru care ne-a atras privirile a fost clopotnița şi acoperişul bisericii. Țiglele smălțuite şi viu colorate în roşu, galben şi verde străluceau sub primele raze ale soarelui. Înveseliți şi plini de speranțe, am pornit pe drum la vale.

Prima clădire pe stînga, la intrarea în localitate, era o cîrciumă – Bufet de stat. Era închisă. N-am luat faptul în seamă şi am mers mai departe. Case frumoase, cu grădini îngrijite şi flori la ferestre, se înşirau pe ambele părți ale drumului. Ceva mai departe, tot pe stînga, am văzut stația de cale ferată. Prin grădinile din spatele rîndului de case, care mărgineau şoseaua pe stînga, curgea Bistrița, iar pe celălalt mal se întindea localitatea, clădirile concentrîndu-se în jurul bisericii, unde părea să fie şi centrul. Mai departe, casele se răreau, împrăştiate pe covorul de iarbă verde al văii. Am trecut podul peste Bistrița şi ne-am îndreptat către biserică. Îmi aminteam de spusele lui Tarie că întreprinderea la care lucra se afla în centrul localității.

Ne străduiam să mergem în pas normal şi să nu ne arătăm bucuria, cu toate că ne venea să alergăm de nerăbdare. Eram aşa de obsedați de ideea că ne găseam la sfîrşitul calvarului, încît gîndurile ne erau numai la casa în care vom fi primiți, la masa pe care o vom primi, la o baie şi la o țigară şi la hainele curate pe care le vom îmbrăca. Nici o clipă nu am luat în seamă faptul că nu întîlnisem țipenie de om pe străzi şi că în afară de cîteva ferestre care se deschiseseră, localitatea părea pustie.

Ajunşi în fața bisericii, am şi văzut, pe o vilă din apropiere, firma întreprinderii pe care o căutam. Am luat hotărîrea să intru singur şi să-l caut pe Tarie, iar Titi să mă aştepte afară.

Portița grădinii din fața vilei era deschisă. La fel şi uşa de la intrare. Am pătruns pe un coridor. Prin mai multe uşi deschise, se vedeau birouri şi rafturi pline de hîrtii şi dosare, dar nici un suflet de om. Am bătut de cîteva ori în uşa deschisă, strigînd: „Tovarăşe!“

Din capătul coridorului şi-a făcut apariția o femeie. Legată la cap, cu o găleată şi o mătură în mînă, a venit spre mine. Dîndu-mi seama că e femeia de serviciu, am întrebat-o cu cine pot vorbi, căci vin cu camionul de la Năsăud şi am de predat o corespondență. Femeia mi-a răspuns că pînă la ora şapte nu vine nimeni la serviciu.

Era 6 dimineața şi aşa se explica lipsa de circulație pe străzi! La asta nu ne gîndisem!

Am încercat atunci să aflu unde locuieşte Tarie. I-am spus femeii că sînt grăbit, că n-am timp să aştept şi că o rog să-mi dea adresa tovarăşului

Tarie. După un moment de tăcere, pe care l-am pus pe seama simplității ei şi crezînd că nu m-a înțeles, am repetat ceea ce spusesem.

În loc să-mi dea adresa pe care i-o ceream, m-a întrebat ce treabă am cu tovarăşul Tarie. Ca să-i satisfac curiozitatea, i-am explicat că sînt şofer pe un camion al I.P.I.L.-ului (întreprindere forestieră) şi că i-am adus tovarăşului Tarie un pachet de la fratele lui din Năsăud.

— Îl cunoaşteți pe tovarăşul Tarie? a continuat femeia să mă iscodească.

— Da. L-am văzut o dată la fratele lui, i-am răspuns, cu gîndul că în fine se va decide să-mi dea adresa.

Femeia m-a privit lung, s-a mai codit puțin şi apoi s-a hotărît:

— Atunci nu ştiți ce s-a întîmplat?

— Nu, i-am răspuns, presimțind o nenorocire.

— Săracul domnul Tarie! Un om aşa de cumsecade! Astăzi vine biata soție a dînsului să-şi ridice bagajele pe care le mai are în casă şi pleacă la Bucureşti.

— Dar ce s-a întîmplat?

— Vă spun, dar nu spuneți că ştiți de la mine. Alaltăieri noapte l-a ridicat Securitatea!

Parcă primisem o lovitură în cap! Complet buimăcit am ieşit din casă fără să-i mai zic nimic femeii, care continua să-l plîngă pe „dl. Tarie… un om aşa de cumsecade… “

Mai tîrziu am aflat de la Titi că se speriase, văzîndu-mă ieşind din vilă, livid şi descompus la față.

De altfel, cînd am ieşit pe portița grădinii, am trecut pe lîngă el fără să-i spun nimic şi m-am aşezat pe marginea şanțului. Îngrijorat de atitudinea mea, a venit şi el lîngă mine să mă întrebe ce mi s-a întîmplat. L-am pus la curent cu cele ce aflasem. Apoi, aşezați unul lîngă altul pe marginea şanțului, am rămas tăcuți şi ca prostiți de năruirea speranțelor noastre. Fuseserăm aşa de siguri că-l vom găsi pe Tarie şi că vom primi sprijinul lui, încît vestea arestării lui ne lovise ca un trăsnet. Neprevăzînd o astfel de nenorocire, nu ne gîndisem la o alternativă şi planuri pe mai departe nu ne făcusem.

Optimismul care ne stăpînise în ultimele două zile ne făcuse să uităm şi de oboseală şi de foame. Brusca dispariție a stimulentului moral care ne dăduse puterea necesară să ne continuăm drumul, fără să ne simțim slăbiciunea, ne-a pus cu brutalitate în fața realității. Ne găseam acum, aşezați pe marginea şanțului, lipsiți de vlagă şi înfometați, cu mintea goală

şi demoralizaţi.

Timpul trecea şi nu ne reveneam din starea de apatie în care căzusem. Soarele se ridicase scăldînd în lumină întreaga vale, localitatea începuse să prindă viaţă, oamenii mergînd grăbiţi spre locurile lor de muncă. Străzile, pustii la sosirea noastră, se însufleţiseră, dar noi, abătuţi cum eram, nu înregistram nimic din toată mişcarea din jurul nostru.

Ne-a trezit din starea de prostraţie în care căzusem dangătul puternic al clopotului bisericii, care se afla la numai cîţiva paşi de noi. Cînd am realizat cît de neobişnuită putea părea trecătorilor prezenţa şi înfăţişarea noastră, primul gînd ne-a fost să ne punem la adăpost de privirea şi curiozitatea oamenilor, ca să încercăm, în linişte, să ne punem puţină ordine în idei.

Auzind clopotele, instinctiv ne-am îndreptat ochii spre biserică şi am văzut cum cîteva femei, în port bucovinean, urcau poteca spre ea. Ne-am zis că locul cel mai apropiat şi liniştit unde ne puteam refugia era acolo, aşa că am luat-o şi noi pe drumeag, spre biserica ce se ridica pe un mamelon care domina casele din jur. Cum pierdusem socoteala zilelor, am crezut că prilejul slujbei era duminica, dar puţin timp după aceea am aflat că era sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul sau Sînzienele, cum i se spunea acolo.

În biserică erau vreo cincisprezece femei şi un singur bărbat, aşezat în strană. Ne-am aşezat şi noi mai la o margine şi curînd a apărut popa şi a început slujba. Preotul era tînăr. Bărbat înalt, frumos şi cu voce plăcută, ne-a atras imediat atenţia. Simpatia pe care ne-a inspirat-o mi-a retrezit în minte ideea mea de a apela, în drumul nostru, la ajutorul preoţilor.

I-am împărtăşit din nou lui Titi ideea mea şi ne-am sfătuit pe şoptite, în timp ce se desfăşura slujba. Am căzut de acord să încercăm să-l contactăm pe preot după terminarea serviciului religios.

Între timp, ni s-a dat tuturor celor prezenţi cîte o lumînare şi, atenţi la comportarea celorlalţi, am procedat şi noi la fel în tot timpul slujbei.

Singurul bărbat din biserică, în afară de noi, ne-a atras atenţia. Era un om în vîrstă, o figură distinsă, cu barba şi părul alb, îmbrăcat în haină neagră şi pantaloni reiaţi. Cămaşa albă cu gulerul scrobit, cravata îngrijit înnodată, ca şi atitudinea lui sobră îţi dădeau impresia unei apariţii din alte timpuri. Îmi aduc aminte că m-a izbit frumuseţea mîinilor lui îngrijite. Purta o verighetă lată de aur, aşa cum mai văzusem cînd eram copil, la persoanele foarte în vîrstă. Am aflat mai tîrziu că bătrînul era un profesor universitar din Iaşi, care se afla cu domiciliul obligatoriu în Iacobeni.

Cînd slujba s-a terminat, preotul s-a adresat celor care vor să se spovedească, spunîndu-le să iasă în curtea bisericii şi să se prezinte la uşa care dădea acces spre altar. El însuşi s-a retras apoi în altar, aşa că am fost nevoiți să ieşim şi noi cu toată lumea şi n-am mai putut să stăm de vorbă cu el. Vreo cinci–şase femei s-au înşirat în fața uşii ce dădea spre altar, iar restul credincioşilor au plecat spre casele lor. Titi şi cu mine am rămas lîngă bradul din fața bisericii, cu gîndul să-l pîndim pe preot cînd va termina cu spovedaniile şi va părăsi biserica, pentru a sta cu el de vorbă.

Popa a deschis uşa şi prima femeie a intrat la spovedit. În acea clipă mi-a venit o idee pe care i-am împărtăşit-o lui Titi. Ce ar fi să mergem şi noi să ne spovedim? Pe măsură ce luam în considerare această posibilitate, o găseam tot mai nimerită decît aceea de a-l acosta pe preot la plecare. Mai întîi, convorbirea ar avea loc la adăpost de priviri nedorite. Apoi, nu puteam prevedea reacția preotului la cele ce urma să-i spunem. Una era să afle că sîntem căutați de Securitate, fiind în afara bisericii şi ca simplu cetățean, şi alta era să primească destăinuirile noastre sub legămîntul tainei spovedaniei. În această din urmă situație, chiar dacă n-ar fi vrut sau i-ar fi fost frică să ne ajute, nu ne-ar fi putut denunța, fără să-şi calce jurămîntul preoțesc şi obligația de a păstra secretul spovedaniei.

Am optat deci pentru formula spovedaniei. Mai greu a fost să-l conving pe Titi să meargă el la preot, considerîndu-l mai convingător decît mine în felul de a pune problema. Amîndoi o dată oricum nu puteam intra la spovedit. În cele din urmă, Titi s-a aşezat şi el după cele două femei care-şi mai aşteptau rîndul să intre la preot, iar eu am rămas mai departe sub bradul din fața bisericii. Priveam în curtea unei grădinițe de copii, plasată mai jos decît locul unde mă aflam şi urmăream, pentru prima oară după multă vreme, mişcările unei tinere educatoare, care mi s-au părut nespus de grațioase.

Abia cînd i-a venit rîndul şi lui Titi, şi în curtea bisericii nu mai rămăsesem decît eu, m-a apucat nerăbdarea şi am avut impresia că timpul se oprise pe loc. Mi s-a părut o veşnicie pînă ce l-am văzut ieşind din biserică. Pe măsură ce se apropia de mine, încercam să-i desluşesc expresia ca să-mi pot da seama dacă demersul lui avusese succes sau nu. Era, evident, peste măsură de tulburat. Cînd a ajuns lîngă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurînd de emoție, abia a putut articula: „E un om extraordinar!“ Apoi s-a mai liniştit şi mi-a relatat ce se întîmplase.

Îi spusese preotului că eram fugari, căutați de Securitate şi că-l rugam

să ne ajute.

Fără să-i ceară detalii suplimentare, fără să manifeste surprindere sau teamă la auzul destăinuirii, preotul îl întrebase cu ce ne poate ajuta. Titi i-a spus că eram nemîncați de cîteva zile şi eram la capătul puterilor.

Preotul a stat puțin pe gînduri şi l-a îndemnat apoi să iasă afară şi să aştepte împreună cu mine, pînă ce se va dezbrăca de odăjdii, va încuia biserica şi va pleca spre casă. Să-l urmărim atunci de la distanță pînă ce-l vom vedea intrînd în casă, să mai aşteptăm cîteva minute şi apoi să intrăm şi noi. I-a spus că va lăsa uşa descuiată. O dată intrați pe uşă, să urcăm fără zgomot scara din fața noastră, fiindcă la parter locuieşte un membru de partid. La etaj era locuința lui. Într-adevăr, popa părea să fie un om extraordinar!

După şocul provocat de dispariția lui Tarie şi deznădejdea care ne cuprinsese cîteva ore mai devreme, acum, din nou, soarta părea să ne favorizeze.

Cîteva minute mai tîrziu, popa a ieşit din altar, a încuiat uşa şi a pornit-o spre casă. Cu pasul măsurat, răspunzînd la salutul trecătorilor, se îndrepta pe podul de peste Bistrița, peste care trecusem şi noi, fără să arunce nici o privire în urmă. După pod, a luat-o la dreapta, pe acelaşi drum pe care venisem şi noi în zori. L-am urmărit cu privirea de la distanță şi l-am văzut intrînd într-o casă cu etaj. Curtea din spatele casei se întindea pînă la malul Bistriței. Am mai zăbovit un timp la capul podului şi am pornit-o şi noi. Căutînd să adoptăm o atitudine cît mai firească, am împins portița grădiniței din fața casei şi în cîțiva paşi am fost la uşă. Era într-adevăr descuiată şi nimeni nu ne-a văzut intrînd.

În capul de sus al scării, ne aştepta popa zîmbind. Ne-a primit în casă şi a încuiat uşa în urma noastră.

Preoteasa, o femeie de talie mică, blondă şi cu ochii albaştri, după ce ne-a poftit să stăm jos, s-a retras în bucătărie. Preotul, ca şi cînd ne-ar fi cunoscut de cînd lumea, ne-a dus la un spălător, ne-a dat săpun, un aparat de ras şi ne-a spus că în curînd e gata şi masa.

Un sfert de oră mai tîrziu, raşi şi spălați, eram aşezați la masă cu preotul şi preoteasa, care din cînd în cînd se scula să ne servească. Făceam eforturi să ne stăpînim emoția: trecuse atîta vreme de cînd nu mai văzusem față de masă, farfurii şi tacîmuri normale! La început, le-am folosit cu oarecare stîngăcie, dar, încet, încet, vechile reflexe s-au trezit. Mai greu ne-a fost să nu înfulecăm aşa cum ne împingea foamea s-o facem.

N-am ştiut niciodată dacă popa o pusese la curent pe preotească cu

situaţia noastră. Ştiu însă că nici nu apucam bine să golim farfuria şi ne-o umplea din nou fără să întrebe, scutindu-ne astfel de a fi siliţi să refuzăm din bună cuviinţă. Aşa se face că am mîncat două sau trei farfurii de supă cu găluşte şi tot de atîtea ori ni s-au umplut farfuriile cu ghiveci.

De vorbit, s-a vorbit puţin şi numai banalităţi, despre vreme, despre iarna grea care trecuse etc.

La sfîrşitul mesei, ne-am retras cu preotul într-o altă cameră. Abia aici am încercat să-i mulţumim, dar preotul ne-a întrerupt cu o întrebare: „Ce aveţi de gînd să faceţi acum?“

I-am explicat că intenţia noastră era să ajungem la Bucureşti; fie pe jos, fie agăţîndu-ne de vreun tren, aşa cum făcusem de la Dorna Cîndreni pînă la Vatra Dornei.

Preotul ne-a ascultat răspunsul şi a rămas pe gînduri. Cu toată figura lui senină şi deschisă, nu era un om vorbăreţ şi nici nu încuraja la vorbă. Am rupt tăcerea rugîndu-l să ne mai facă un serviciu: să ne dea un ziar, să aflăm şi noi ce se întîmplă în lume. Ne-a adus din camera vecină Scînteia şi în timp ce o răsfoiam, ne-a spus că trebuie să plece pentru cîteva minute; să citim liniştiţi ziarul pînă ce se va întoarce. Preotesei, care tocmai ne aducea nişte clătite cu dulceaţă, i-a spus că se întoarce imediat. Şi-a luat pălăria şi a ieşit pe uşă. Preoteasa s-a dus din nou în bucătărie, lăsîndu-ne singuri.

Cu toată toropeala de saturaţie care ne cuprinsese, am avut acelaşi gînd, de care avea să ne fie foarte curînd ruşine. Instinctul fugarului din noi se trezise din nou: dacă se duce să ne toarne?! Ne-am repezit la geam şi l-am văzut pe preot mergînd cu pasul lui liniştit spre capul satului, pe drumul pe care intrasem noi de dimineaţă în Iacobeni. La primul colţ a dispărut din raza noastră de vedere.

Îngrijoraţi, ne-am dus la fereastra care dădea spre curtea din spate. Apa Bistriţei, umflată de ploi, curgea printre sălciile din fundul curţii, iar în stînga şi în dreapta se ridicau garduri înalte către curţile vecine. Ne vedeam prinşi în capcană! Mai era o singură scăpare posibilă. Să ieşim din casă pe uşa pe care intrasem şi să ajungem cît mai repede în pădurile din împrejurimi. Trebuia însă să ne hotărîm fără întîrziere, orice clipă pierdută micşorîndu-ne şansele de a mai scăpa. Şi totuşi, puşi în situaţia de a decide imediat, am optat pentru rămînerea pe loc. Încrederea pe care ne-o inspirase popa a fost mai tare şi ne-a învins suspiciunea.

Am stat însă la geam, privind cu nerăbdare şi emoţie spre colţul străzii unde dispăruse popa. Deodată, l-am văzut. Venea cu acelaşi mers liniştit spre casă. Şi venea singur!

L-am auzit intrînd în casă. Cînd a deschis uşa camerei în care ne aflam, ne-a zîmbit şi ne-a întrebat dacă nu ne-am odihnit. Apoi s-a dus către masa de lîngă perete, a scos din sertar o cutie şi ne-a făcut semn să ne apropiem.

A intrat direct în subiect:

— Am fost la gară şi m-am informat. Două bilete pînă la Bucureşti costă atît (nu-mi mai aduc aminte preţul, dar nu era o sumă neglijabilă). Din daniile enoriaşilor am strîns nişte bani pentru reparaţia bisericii. Vă dau ca să vă cumpăraţi biletele. Trenul pleacă la ora X (prin jurul orei 7 seara).

Eram înmărmuriţi. La aşa ceva nu ne gîndisem. Cînd ne-am recăpătat glasul, am început prin a-i spune că în situaţia noastră nu ştim dacă îi vom putea da vreodată banii înapoi. Ne-a întrerupt spunîndu-ne că nu are importanţă. Şi la mulţumirile noastre a răspuns:

— Banii sînt daţi pentru fapte creştineşti. Şi ajutorul la nevoie este tot faptă creştinească, aşa că luaţi-i şi mulţumiţi lui Dumnezeu!

Nu mai era nimic de spus, după cum nici acum nu sînt în stare să comentez gestul, vorbele şi comportarea preotului. Ar fi păcat să încerc să prind în cuvinte atitudinea lui; i-aş schimba dimensiunile.

Împreună cu preotul, am căzut de acord să părăsim casa înainte de întoarcerea de la serviciu a comunistului de la parter. De asemenea, am stabilit pentru orice eventualitate, că în cazul că vom fi prinşi la ieşirea din casă, vom declara că preotul ne împrumutase banii de întoarcere acasă, fără să ne cunoască adevărata situaţie, deoarece ne dădusem drept muncitori, nevoiţi să plecăm din motive familiale, înainte de primirea salariului.

De altfel, preotul nu-şi manifestase nici un fel de curiozitate în privinţa noastră. Nu ştia că eram condamnaţi şi evadaţi. Se mulţumise cu explicaţia dată de Titi, că eram căutaţi de Securitate. E drept că şi în acest caz, faptul de a ne fi ajutat n-ar fi găsit înţelegerea autorităţilor.

Nici noi nu ştiam cum îl chema pe preot şi n-am putut să-i aflu numele, nici chiar ani de zile mai tîrziu, cînd am încercat să-i dau de urmă. Nu mi-au permis-o nici vremurile dominate încă de teroarea Securităţii, nici posibilităţile de deplasare limitate de lipsa de bani şi nici timpul pînă la plecarea mea din ţară.

O dată cu ultimele detalii puse la punct, ne-am ridicat să plecăm. La uşă, preotul ne-a îmbrăţişat, cu vorbele: „Dumnezeu să vă ajute!“

Am pornit-o drept spre gară. O clădire mică, pustie la ora aceea. Ne-am luat biletele de la un funcţionar, care moţăia în spatele ghişeului. La

suma rotundă pe care ne-o dăduse popa, am mai primit cîțiva lei rest, cu care ne-am cumpărat țigări şi chibrituri, de la o tutungerie din fața stației. Apoi ne-am întors în gară, unde eram mai puțin în văzul lumii. Mai aveam cîteva ore de pierdut pînă să vină trenul.

Ziua era frumoasă şi caldă. Am trecut peste linia de cale ferată şi ne-am aşezat pe marginea parapetului de piatră, cu picioarele atîrnînd în gol. Jos, curgea Bistrița. Ne simțeam bine, ne era cald, eram sătui şi mai ales optimişti. Cu toate astea, oboseala acumulată se făcea simțită. Am mai discutat un timp pe marginea celor întîmplate şi am stabilit că, în cazul că vom fi prinşi la Bucureşti, nu vom pomeni nimic despre preot şi vom spune că drumul îl făcusem clandestin, fără bilet.

Cu o jumătate de oră înaintea sosirii trenului nostru, gara, pînă aici pustie, a început să prindă viață. În cîteva minute, s-a umplut de lume. Crezînd că e vreo neînțelegere asupra orei de sosire a trenului pe care îl aşteptam, am plecat să mă informez. Amestecîndu-mă prin mulțimea călătorilor care invadaseră peronul, am aflat că era vorba de un alt tren, care trebuia să vină din direcție opusă, de la Suceava. În timp ce bătrîna pe care o întrebasem îmi dădea această lămurire, m-am trezit strigat pe nume. Şi încă pe numele mic, aşa cum numai un grup de prieteni apropiați sau colegi de liceu obişnuiau să-mi spună: „Tilică! Ce-i cu tine aici?!“

Înmărmurit de surpriză, mă uitam la tînărul din fața mea, fără să-l pot recunoaşte. În clipa următoare însă, ne îmbrățişam, unul mai uluit decît celălalt de asemenea coincidență.

Era Vlaicu Maltezeanu. Cu o clasă în urma mea la liceul Spiru Haret, nu-l mai văzusem de aproape doi ani. Între timp, terminase Politehnica, se căsătorise şi ajunsese într-un post de inginer, la Iacobeni. Se îngrăşase, ceea ce mă făcuse să nu-l recunosc în primul moment. Aflase că fusesem arestat şi strîngîndu-mă în brațe, îmi spunea cît de mult se bucura că mă vede liber. Între două vorbe i-am explicat că nu fusesem eliberat, aşa cum îşi închipuia el. I-am relatat, pe scurt, aventura noastră.

M-a ascultat pînă la sfîrşit şi, fără nici o ezitare, cu acelaşi elan şi căldură, s-a oferit să ne ajute. Mi-a spus că se duce cu nevastă-sa la Vatra Dornei să-şi ridice salariul de la centrala întreprinderii la care lucra şi mi-a propus să-l aştept pînă se va întoarce cu primul tren, în aceeaşi seară. Insista să vin cu Titi la el, ca să ne refacem cîteva zile, să ne dea îmbrăcăminte ca lumea şi bani de drum.

I-am explicat la ce riscuri s-ar expune ajutîndu-ne, dar nici n-a vrut să audă, pretinzînd că nu puteam pleca mai departe în halul în care eram.

Tentația de a-i accepta propunerea era mare. Totuşi, i-am rezistat, iar Vlaicu, sincer dezamăgit că nu ne poate ajuta, s-a scotocit prin buzunare şi ne-a dat ultimii zece lei care îi mai rămăseseră pînă la leafă.

Sub privirile uimite ale lui Titi, care ne observa de la distanță, mi-am continuat conversația cu Vlaicu pînă la sosirea trenului. Pe soția lui, care stătea la coadă la ghişeul de bilete, n-am cunoscut-o. De la el am avut primele veşti despre mama, pe care o văzuse cu vreo lună înainte, cu ocazia unui drum pe care îl făcuse la Bucureşti. O întîlnise la familia Boceanu, prieteni comuni de ai noştri şi de-ai Maltezenilor. Era sănătoasă şi o admira pentru curajul ei. Mi-a vorbit apoi de o mulțime de lume cunoscută. Mulți fuseseră arestați.

De cînd fusesem arestat de Securitate, teroarea se întețise şi lipsurile erau tot mai mari. Situația politică externă era încordată şi lumea spera, mai mult ca niciodată, într-o salvare din Occident.

I-am comunicat şi eu numele cîtorva cunoscuți pe care îi întîlnisem în închisoare şi de a căror soartă nu se mai ştia nimic afară. Fluieratul trenului care-şi anunța sosirea ne-a întrerupt schimbul de informații. Cu un ultim îndemn la absolută discreție şi prudență, ne-am îmbrățişat şi ne-am despărțit. Cînd trenul a intrat în stație şi lumea se îmbulzea la urcare, eu mă aflam din nou lîngă Titi pe cheiul Bistriței şi-i povesteam despre coincidența întîlnirii cu Vlaicu şi tot ce aflasem de la el.

Cîteva clipe mai tîrziu ne aflam din nou singuri, în urma plecării trenului, stația rămînînd iar pustie. Cum totuşi ora trenului nostru se apropia, am discutat şi stabilit un plan în privința comportării noastre în timpul călătoriei.

Presupunînd că pe parcurs ar fi posibile controale, nu numai de bilete, dar şi de legitimații, am hotărît să stăm în permanență atenți. Unul din noi va sta pe coridorul vagonului pentru a supraveghea orice mişcare suspectă sau apariția vreunui control. Celălalt va sta în apropierea unui semnal de alarmă, gata de a face uz de el în caz de pericol, pentru a putea sări din tren.

Dar şi de astă dată lucrurile au decurs altfel decît le prevăzusem.

În fine, a sosit şi momentul mult aşteptat. Am auzit şuieratul locomotivei! În stație îşi mai făcuseră apariția cîteva persoane. Cînd trenul a oprit în fața peronului, a urmat o adevărată luptă ca să ne putem găsi un loc. Nu în vagoane, care erau ticsite pînă la refuz, ci… pe scară! Cu chiu cu vai am reuşit să prindem amîndoi picior pe treptele aceluiaşi vagon. Pe fiecare scară de vagon, atîrna un ciorchine de oameni.

Cînd trenul a pornit, stația a rămas iar goală. Numai în poarta dinspre

stradă a unei case, un om cu mîna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se puseseră în mişcare. În afară de noi, nimeni nu ştia cui îi erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decît preotul din Iacobeni: silueta lui a fost ultima imagine pe care am mai înregistrat-o la Iacobeni.

Eram în 24 iunie 1953, optsprezece zile după evadarea noastră de la Cavnic.

La Cîmpulung Moldovenesc, trenul s-a mai decongestionat. Mare parte din lume s-a dat jos. Titi reuşise să se strecoare în vagon, iar eu mă aşezasem pe una din treptele vagonului. Lîngă mine îşi făcuse loc un caporal din trupele de securitate. Era curier în misiune şi purta în bandulieră geanta de piele cu corespondență, închisă cu lacăt. Ne-am oferit unul altuia ţigări şi am intrat în vorbă. Îmi amintesc că era băiat de ţăran din Dolj şi că s-a bucurat cînd i-am spus că şi eu eram oltean. Era necăjit că era departe de casă şi mi-a vorbit tot timpul de greutățile şi sărăcia în care se zbătea tată-său, ca să facă față cotelor ce trebuiau predate. La Gura Humorului, înainte de a coborî, mi-a strîns mîna şi mi-a urat drum bun. Securistul, care ura drum bun unui evadat!

Stînd cu Titi la un geam pe coridorul vagonului, am rîs cu poftă de această întîmplare. De altfel, de cînd ne suisem în tren, eram bine dispuşi şi veseli, de parcă am fi scăpat de toate necazurile. Am mai glumit o vreme privind pe fereastra vagonului, pînă ce a înserat şi ne-a cuprins oboseala. Am hotărît atunci să ne punem planul în aplicare. În primul compartiment de la capătul vagonului, se făcuse un loc liber. Am stabilit să fac primul schimb de pază pe coridor, iar Titi să ocupe locul şi să doarmă, pînă ce îl voi trezi ca să inversăm rolurile. În caz de alarmă îl voi scula, vom trage semnalul şi vom sări din tren. După Suceava, trenul s-a golit de-a binelea şi am rămas singur pe coridor. În compartimentul lui Titi mai erau două persoane, care dormeau şi ele. Începuse şi mie să mi se închidă ochii şi în curînd m-a cuprins un somn pe care nu-l mai puteam stăpîni. N-am respectat planul prestabilit. M-am aşezat pe banchetă lîngă Titi, fără să-l mai trezesc şi am căzut într-un somn de plumb.

EVADAȚI. LA BUCUREŞTI

Cînd ne-a trezit controlorul de bilete, era ziuă şi ne apropiam de Bucureşti. De la Iacobeni la Bucureşti, trenul făcea cam douăsprezece–paisprezece ore, iar noi dormiserăm vreo opt ore fără întrerupere. Lumea în compartiment se schimbase, cei doi coborîseră şi alți trei stăteau acum de vorbă pe bancheta din față. Nu simțiserăm nimic din toată această mişcare şi nici opririle şi pornirile trenului în diferite stații nu ne treziseră.

După trecerea controlorului, am ieşit pe coridor ca să putem sta de vorbă în voie. Am suportat reproşurile lui Titi pentru imprudența făcută, care ne-ar fi putut costa scump. Erau perfect justificate, dar cum totul se sfîrşise cu bine, am mulțumit soartei că nu ne fusese potrivnică.

Mai aprigă a fost însă discuția pe care am avut-o în privința coborîrii din tren, Titi susținînd că trebuie să ne dăm jos la Chitila, pentru a evita Gara de Nord, unde cu siguranță că era mai multă pază. Cum ştiam însă înainte de a fi arestat, că la Chitila se făceau mari controale pentru a-i descoperi pe țăranii care veneau să-şi vîndă clandestin produsele la oraş, eram de părere să coborîm în Gara de Nord şi să profităm de aglomerația de pe peroane, pierzîndu-ne prin mulțime. Cum nici unul nu voiam să cedăm şi ne încăpățînasem fiecare pe punctul nostru de vedere, i-am propus lui Titi să coboare la Chitila, iar eu în Gara de Nord şi să stabilim un punct de întîlnire în oraş. Pînă la urmă Titi a renunțat la ideea lui şi nu s-a mai dat jos la Chitila.

N-a mai trecut mult şi trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborît. Vîrîndu-ne unde era înghesuiala mai mare şi cu ochii în toate părțile, spre a descoperi din vreme pericolul vreunei razii sau un control de legitimații, am ieşit de pe peron cu puhoiul de lume în hala mare a gării şi de acolo, afară, pe treptele clădirii, fără vreun neajuns.

După nouăsprezece zile de la evadare, ajunsesem în Bucureşti.

Era în ziua de 25 iunie, înainte de prînz şi Bucureştiul se topea sub caniculă. Soarele era orbitor şi zidurile caselor dogoreau. Asfaltul se muiase.

Pe stradă, bărbaţii umblau în cămăşi cu mîneci scurte şi femeile în rochiţe subţiri, de vară. Iar noi, cu hainele salopetelor închise pînă la gît, ca să nu ni se vadă puloverele şi cojoacele, transpiram ca la baia de aburi. Să fi mers cu cojoacele în mînă ar fi părut şi mai suspect!

Primul gînd ne-a fost să ne îndepărtăm cît mai repede, gara fiind unul din locurile publice în mod deosebit supravegheat de autorităţi. Am sărit deci pe platforma ultimului vagon al unui tramvai, care tocmai pleca din staţie. Din cei zece lei primiţi de la Vlaicu Maltezeanu, la Iacobeni, am luat două bilete de la taxatoare şi am rămas pe platforma deschisă, unde curentul de aer ne mai răcorea puţin.

Priveam într-un fel de stare euforică la trecători şi la casele ce defilau prin faţa noastră şi, pentru prima oară, oraşul mi se părea nespus de frumos. Trăisem toată copilăria şi prima tinereţe la ţară şi întoarcerile în Bucureşti fuseseră pentru mine motiv de tristeţe: începea şcoala, facultatea, constrîngerile. Pentru prima dată mă simţeam acasă şi oraşul mi-era aproape şi drag.

Pe măsură ce priveam la lumea din jur, ne dădeam tot mai bine seama cît de insolit era aspectul nostru. Oricît de simplu, sărăcăcios sau chiar mizerabil era cineva îmbrăcat, nimeni nu arăta ca noi. Lumina puternică a zilei scotea şi mai bine în evidenţă halul de murdărie al salopetelor. Ca să nu mai vorbim de bocancii rupţi, cu tălpile căscate şi fără tocuri, pe care le pierdusem pe drum şi de faptul că umblam cu hainele închise pînă la gît, cînd lumea pe stradă nu ştia cum să se mai răcorească de arşiţă. Iar pe deasupra eu mai purtam şi o bască pe cap, ca să-mi ascund tunsoarea de ocnaş. Mi-o dăduse Titi, care era mai prezentabil, avînd părul ceva mai lung ca mine. Nespălaţi de atîtea zile şi transpirînd de căldură, nu mai e nevoie să pomenesc de mirosul pe care îl răspîndeam în jurul nostru.

Cu toate astea, alta era problema care ne frămînta şi altele întrebările pe care le ridica. Titi îmi spusese că nu are nici un fel de relaţii în Bucureşti. În schimb, toată lumea cunoscuţilor mei era aici. Rude, prieteni şi cunoştinţe care, chiar în acele vremuri primejdioase şi cu riscurile implicite, ne-ar putea da, din primul moment, ceea ce ne trebuia urgent: un prim adăpost. Dar şi un pat, mîncare, îmbrăcăminte, apă şi săpun ca să putem apoi reflecta în linişte la ceea ce vom face mai departe.

Se năştea însă întrebarea, dacă Securitatea presupunea că putusem

ajunge pînă în Bucureşti sau continua să ne caute în regiunea Cavnic. Greu de răspuns! Oricum, ne-am gîndit că, după ce vînătoarea împotriva noastră din munții Maramureşului se va solda cu un eşec, Securitatea îşi va îndrepta investigațiile spre locurile noastre de origine, asupra familiilor şi prietenilor noştri.

Punînd răul înainte şi admițînd că ne aflam în această fază a urmăririi noastre, am început să punem primele jaloane ale drumului pe care-l aveam de urmat. Am exclus deci primul contact cu rudele şi prietenii foarte apropiați, cunoscuți de Securitate prin supravegherea mea dinaintea arestării şi prin ancheta care urmase. Rămînea acum să-mi aleg, din cei rămaşi, persoanele care prezentau mai multă încredere, prin trăsăturile lor de caracter. Oameni mai de curaj şi discreți.

Ajunsesem tocmai la aceste concluzii, consultîndu-mă cu Titi, cînd tramvaiul, care o luase pe Ştefan ce Mare, a oprit în stația de la intersecția cu Calea Dorobanți. Cartierul cunoscut mi-a sugerat o idee şi i-am spus lui Titi să coborîm. Am pornit-o pe Dorobanți către str. Romană şi, imediat după clădirea Ambasadei turceşti, am luat-o la stînga pe o stradă îngustă şi liniştită, al cărei nume nu mi-l mai amintesc azi.

I-am explicat lui Titi că aici locuia avocatul Nicolae Cilică. Era fiul unui pădurar de-al nostru de la Ilovăț, pe care tatăl meu îl întreținuse şi ajutase în liceu şi facultate. Aceste relații cu familia mea, ca şi raporturile mele ulterioare cu el nu erau cunoscute. Speram ca prin el să aflu primele informații despre ai mei şi despre tot ce se întîmplase, de cînd fusesem arestat, cu un an în urmă. Mai rămînea să ne ajute norocul să-l găsim acasă.

Am sunat la uşă. Ne-a deschis soția lui. Se căsătorise cu puțin înainte de arestarea mea. După expresia feței cînd a dat cu ochii de mine şi m-a recunoscut, mi-am dat seama că era la curent cu ridicarea şi condamnarea mea.

De altfel, ştiam de pe vremea cînd eram liber, cît de repede se propagau ştirile despre persoanele care dispăruseră peste noapte, în cursul arestărilor care se țineau lanț în acea epocă.

După primul moment de surpriză şi apoi de bucuria de a mă revedea liber, ne-a poftit înăuntru. Cum între timp născuse un copil, nu mai lucra şi stătea acasă. Nicolae era la serviciu. Nedîndu-i vreo lămurire cu privire la felul în care ajunsesem să ies din puşcărie, i-am cerut să-i dea un telefon şi sub un pretext oarecare să-l cheme acasă, fără să-i pomenească de mine. O jumătate de oră mai tîrziu era acasă. Inutil să mai vorbesc de reacția lui cînd a dat cu ochii de mine: surprindere mai întîi, apoi îmbrățişări de

bucurie şi după ce i-am spus că evadasem din închisoare, îngrijorare şi teamă amestecată cu admirație.

Reacții aproape identice au avut toți cei pe care i-am întîlnit în acele zile în Bucureşti.

Era ora prînzului. Am stat cu ei la masă şi Nicolae Cilică mi-a dat toate informațiile pe care le doream. Am aflat că mama era bine sănătoasă şi locuia la aceeaşi adresă. Mi-a mai vorbit de diverşi prieteni şi cunoscuți şi de tot ceea ce se petrecuse în lipsa mea (schimbări de adrese, căsătorii, arestări). I-am povestit şi noi pe scurt păţaniile noastre, dîndu-i relații despre diverse persoane întîlnite în închisoare. Cînd în cele din urmă ne-a întrebat ce avem de gînd mai departe şi unde vom locui, i-am răspuns cu toată sinceritatea că nu ştim încă, dar că vom găsi o soluție.

Cu toate că nu aveam încă nici un punct de reper şi nici o perspectivă, aveam ferma convingere că ne vom descurca.

Prinzînd un moment prielnic cînd Titi ieşise la toaletă, Nicolae mi-a spus că e gata să mă țină ascuns la el, că aş putea dormi pe canapeaua din hol, unde se afla şi patul copilului. Îmi cerea însă să-l înțeleg că nu e dispus să-şi asume riscurile decît în privința persoanei mele. I-am mulțumit pentru ofertă, dar i-am explicat că nu mă pot despărți de Titi şi să nu-şi facă griji că am deja o soluție şi că venisem la el mai întîi, numai pentru a mă informa.

Adevărul era departe de aşa ceva. De soluție, nici vorbă! Habar n-aveam unde ne vom adăposti peste noapte şi încă nu realizam că în Bucureşti nu ne vom putea culca acolo unde ne apucă noaptea, aşa cum făcusem în pădurile Maramureşului şi Bucovinei.

Înainte de a pleca de la Cilică, mi-am adus aminte că în apropiere locuia Ion Vorvoreanu, bun prieten, de o discreție şi un caracter ireproşabile.

Ne-am despărțit de Nicolae şi de soția lui şi am pornit-o pe Dorobanți spre b-dul Dacia. La numărul 1, la etajul întîi, am sunat la uşă. Ne-a deschis Anca, nevasta lui Ion Vorvoreanu. Era fata doctorului Tyllo. Ne cunoşteam din facultate, fusesem martor la căsătoria lor şi ne vedeam aproape zilnic înainte de arestarea mea, locuința mea de atunci fiind în apropiere.

Aceeaşi stupoare şi aceeaşi bucurie a revederii; nu-şi mai putea potoli plînsul nervos care o cuprinsese! Era singură acasă. Doctorul Tyllo era în oraş şi Ion la cooperativa la care lucra.

O duceau greu, iar Ion scăpase cu greu de valurile de arestări de pînă atunci. Amenințarea plana însă în continuare asupra lui. Fusese, după 23

august 1944, ofițer de legătură pe lîngă Misiunea Militară Britanică din Bucureşti şi toți cei care avuseseră aceeaşi situație cu el luaseră de mult drumul închisorilor.

În timp ce Anca mă punea la curent cu necazurile lor şi cu soarta grupului nostru de prieteni apropiați, ochii mi-au căzut pe un acvariu cu peşti, aşezat pe o măsuță. L-am recunoscut şi Aimée (cum îi spuneam toți prietenii) mi-a povestit că după ce mă ridicase Securitatea, luase de la mine de acasă peştii şi îngrijise mai departe de ei. Am întrebat-o dacă le-a schimbat vreodată nisipul. Mirată, mi-a spus că nu. Şi mai mirată a fost, cînd m-a văzut băgînd mîna în apă şi scormonind nisipul din fundul acvariului. În scurtă vreme am găsit ce căutam. O monedă olandeză, un gulden de aur. Cu vreo doi ani în urmă, cînd pentru o piesă de aur riscai puşcăria, fără să spun nimănui, ascunsesem moneda în nisip. Cu un ciocan am turtit-o, reducînd-o la dimensiunea unui bob de porumb şi i-am dat-o Ancăi. În această stare, nu mai prezenta nici o primejdie dacă ar fi fost găsită.

Am mai stat o mulțime de vorbă.

Nu ştiu nici azi, cum deodată mi-a venit ideea următorului pas concret pe care aveam să-l fac. De altfel, tot ce am întreprins în zilele următoare a fost numai sub îndemnul inspirației de moment şi mergînd din improvizație în improvizație.

Am rugat-o pe Anca să-l cheme la telefon pe Baby Ivanovici şi să-i dea o întîlnire în Grădina Icoanei, în spatele casei părinților lui. Baby mi-era cel mai bun prieten şi, cu toate că Securitatea cunoştea relațiile noastre, voiam să-l întîlnesc. Zis şi făcut. Fără să-i vorbească de mine, l-a chemat şi a stabilit rendez-vous-ul la ora cinci. Pînă la ora fixată am continuat să stăm de vorbă.

I-am povestit despre evadare şi nu-i venea să creadă.

De la Aimée am aflat că în Bucureşti se făceau pregătiri pentru Festivalul Mondial al Tineretului, care va începe la 2 august şi la care vor participa delegații de tineret din toate țările, chiar şi din Vest. Înainte de ora cinci, ne-am luat rămas-bun, cerîndu-i să fie de o discreție absolută în privința noastră. Mare mi-a fost mirarea, cîteva săptămîni mai tîrziu, cînd i-am făcut o nouă vizită: nu-i spusese nici măcar bărbatului ei!

Am ajuns în Grădina Icoanei înaintea orei fixate şi ne-am aşezat pe o bancă mai retrasă, spre ieşirea din parc din spatele Bisericii Anglicane. Cu tot aspectul nostru neobişnuit, n-am atras atenția nimănui. În parc era lume puțină. Numai cîteva mame cu copii care se jucau în nisip. În colțul în care

ne aşezasem, nu era nimeni, aşa că ne-am scos puloverele şi cojoacele şi ne-am putut răcori la umbră, pîndind apariţia lui Baby. L-am văzut de la distanţă, cînd a intrat în parc. L-am lăsat pe Titi pe bancă şi i-am ieşit înainte. O căuta din ochi pe Aimée, aşa că nu m-a remarcat decît cînd m-am oprit în faţa lui. Şi atunci, în reacţia lui spontană, l-am regăsit imediat, de parcă ne-am fi despărţit ieri.

M-am reîntors cu el la banca pe care o părăsisem, i l-am prezentat pe Titi şi după ce l-am pus în temă cu toată aventura noastră, am început să ne consultăm asupra problemei care cerea o rezolvare urgentă: unde puteam fi găzduiţi?

Am trecut în revistă zeci de nume şi am examinat, în parte, situaţia fiecăruia. Acolo unde respectivul prezenta toate măsurile de siguranţă, ori el însuşi era sub observaţia Securităţii, ori vreun membru al familiei era dubios, ori i se băgase în casă un locatar, membru de partid. Şi astfel, rînd pe rînd, îi eliminam de pe lista gazdelor noastre posibile. În cele din urmă am căzut de acord, ca primă soluţie, măcar pentru noaptea aceea, să încercăm la Titi Boceanu. Era un bun prieten al familiei şi un om curajos. Locuia pe strada General Praporgescu şi Baby îl mai întîlnise din cînd în cînd. Am mai stabilit cu Baby că nu e prudent să fie în legătură cu noi şi că în nici un caz să nu-i spună mamei de sosirea mea, deoarece era normal ca ea să fie prima persoană care să fie supravegheată de Securitate, pentru a da de urma noastră. Ne-am despărţit, rămînînd înţeleşi că tot eu voi intra în contact cu el, fie prin acelaşi procedeu, prin Aimée, fie pe altă cale.

Apartamentul lui Titi Boceanu era la parterul unei case cu un singur etaj, la începutul străzii Praporgescu, aproape de colţul cu strada Şcoalei. Casa era dispusă perpendicular pe stradă, unde era şi uşa de acces a unuia din cele două apartamente de la parter. Bocenii locuiau în celălalt. Se intra pe o poartă de fier, într-o curte îngustă, care se întindea de-a lungul casei, pînă la scara din fund. La picioarele scării era uşa Bocenilor.

Trecînd prin curte pe lîngă ferestrele apartamentului lor, am observat că storurile erau lăsate, cu toate că era încă ziuă. Am sunat la uşă, dar nu ne-a răspuns nimeni. Am mai insistat, cu toate că era evident că nu era nimeni acasă. Pe cînd ne sfătuiam ce să facem, am auzit paşi pe scară şi pînă să mă dezmeticesc, m-am trezit cu exclamaţii de surpriză de la persoana care cobora scările, care mă recunoscuse şi mă striga pe nume. Era Neli Vlădoianu, care locuia la etaj, proprietăreasa casei şi prietenă cu Bocenii.

Uitasem complet de existența ei. O cunoşteam prea puțin, întîlnind-o numai rareori, din întîmplare, cînd mergeam pe la Titi Boceanu. Ea în schimb mă ținea minte, cunoscînd-o pe mama, pe care o întîlnea mai des în casă, mai ales după arestarea mea.

Avea vreo şaizeci de ani şi se vedeau încă urmele frumuseții din tinerețe. Era o femeie inteligentă, energică şi autoritară. M-a luat în brațe, m-a îmbrățişat şi nu mai contenea cu exclamațiile şi cu întrebările cu voce tare: cînd am scăpat, dacă sînt sănătos şi cum de nu i-a spus mama şi ei că mă întorsesem?

Cînd am reuşit şi eu să plasez prima vorbă, cerîndu-i să nu vorbească aşa tare, a înțeles imediat că nu-i lucru curat cu noi şi, pe un ton care nu mai admitea vreo discuție, ne-a spus s-o urmăm şi a luat-o pe scări în sus. Am intrat cu toții în apartament, a închis uşa în urma noastră, ne-a făcut semn să stăm, s-a aşezat în fața noastră şi n-a zis decît două vorbe: „Acum spune!“

Şi i-am spus. Tot, în afară de întîlnirile cu Cilică, Aimée şi Baby. Cum am terminat, a şi hotărît ce era de făcut imediat. „Vă dau ceva să mîncați, fiindcă trebuie să fiți flămînzi şi, în timp ce eu mă reped pentru nişte treburi prin oraş, faceți o baie căci sînteți îngrozitor de murdari!“

Apoi, dîndu-şi seama că nu avem lucruri curate de îmbrăcat, a trebuit să duc o adevărată luptă cu ea, ca s-o conving să nu o anunțe pe mama, de la care voia să ne facă rost de haine. Spunîndu-ne că Bocenii erau plecați din Bucureşti pentru cîteva săptămîni, că apartamentul era încuiat şi cheia se afla la doamna Schileru (soacra lui Titi Boceanu), tot ea s-a gîndit că ar fi o ascunzătoare ideală, dacă am putea obține cheia. Şi aşa, din vorbă în vorbă, s-a înjghebat un plan. M-am gîndit la M.C., o foarte bună prietenă a mea din acea vreme, care locuia la doi paşi, pe strada Gogu Cantacuzino (Alexandru Sahia) şi pe care Coana Neli o cunoştea.

O jumătate de oră mai tîrziu, Titi şi cu mine intram în baie, iar Neli Vlădoianu pleca în oraş, însărcinîndu-se să o caute pe M.C., s-o pună la curent cu sosirea noastră şi s-o roage să obțină cheia de la dna Schileru, cu care ştiam că era în bune relații.

Baia noastră cred că a durat o oră. Şi nu atît spălatul nostru, cît al căzii, pe pereții căreia se depusese un strat de murdărie apreciabil. Din cauza nenumăratelor ace de brad care ni se imprimaseră în piele pe tot corpul şi pe care cu multă trudă le-am dat jos, am reuşit să înfundăm şi scurgerea. Pielea de pe tălpi şi picioare ni se jupuia în fîşii, lăsînd să apară pe dedesubt o piele nouă, subțire şi foarte sensibilă. Am reuşit să curățăm şi să

desfundăm baia, cu puțin înainte de întoarcerea Coanei Neli, aşa că am scăpat de ruşine. Totuşi, cînd a intrat pe uşă, ne-a găsit cu chiloții şi cămăşile soțului ei, pe care ni le dăduse înainte de plecare.

O găsise pe M.C., care se şi dusese după cheie. Nu mai aveam decît de aşteptat şi de sperat că va reuşi s-o obțină, fără să-i spună dnei Schileru motivul real pentru care îi trebuia. Fiind o femeie în vîrstă, ne gîndisem că era mai bine s-o menajăm pe ea de astfel de şocuri şi pe noi de vreo eventuală indiscreție. A trecut o bună bucată de vreme pînă ce M.C. şi-a făcut apariția. Aducea însă cheia mult aşteptată! Pretextase că era pentru un rendez-vous personal şi se obligase s-o predea după aceea dnei Vlădoianu, ceea ce dna Schileru acceptase fără dificultate.

M.C. fusese implicată în procesul de tentativă de trecere ilegală de frontieră, intentat lui Ion Pantazi, şi stătuse aproape doi ani în închisoare pentru omisiune de denunț. Cu toate astea, n-a pregetat să-şi asume noile riscuri pe care le implica ajutorarea noastră şi ne-a fost de cel mai mare sprijin pe toată durata şederii noastre în Bucureşti, făcînd legătura între noi şi diversele persoane pe care nu le-aş fi putut contacta direct. Trebuia chiar să-i ponderăm exaltarea, cerîndu-i mai multă prudență şi numai vizite strict necesare, la noi şi la persoanele respective.

Totuşi, pentru început am rugat-o să ia legătura cu mama, ca să-mi recupereze ceva îmbrăcăminte, şi cu Elena Pantazi, soția lui Ion, pentru a o preveni de posibila lui apariție şi a putea astfel intra în legătură cu el. Cu ocazia acestor două vizite, urma să încerce să-şi dea seama dacă locuința mamei şi a Elenei Pantazi erau puse sub observație. Plecînd de la ele, trebuia să meargă pe străzi mai puțin circulate, ca să poată remarca dacă este urmărită.

Cînd am intrat în apartamentul Bocenilor, care se compunea din două camere şi o bucătărie la subsol, am primit o mulțime de instrucțiuni de la Coana Neli. Să nu ridicăm storurile, ca să nu dăm de bănuit, vecinii ştiind că locatarii sînt plecați; să nu aprindem lumina, mai ales seara, căci s-ar fi văzut printre jaluzele; să nu facem zgomot, fiindcă în apartamentul vecin, cel cu intrarea la stradă, locuia un evreu, cu funcție importantă la Ministerul de Interne; să nu deschidem nimănui, care nu bate la uşă cu un anumit semnal, pe care l-am stabilit cu ea. Pentru orice nevoie vom avea, s-o chemăm bătînd cu o coadă de mătură în tavan, deasupra fiind locuința ei.

Rămaşi singuri, am deschis cu grijă ferestrele, căldura fiind înăbuşitoare. În aceeaşi seară, am primit încă o dată vizita lui M.C., care ne-a adus pîine şi ceva provizii alimentare. Apoi, la slaba lumină care se

filtra printre şipcile jaluzelelor, ne-am culcat, Titi în pat, iar eu pe o canapea. Cu toată oboseala drumului şi a emoţiilor zilei şi deşi, după atîta vreme aveam pentru prima oară ocazia să dormim omeneşte, mi-a fost imposibil să închid ochii. Pînă ce nu mi-am luat o pernă şi m-am mutat pe jos, pe covor, nu am putut adormi. Canapeaua era prea moale şi mi-era prea cald. Titi a rîs de mine, dar dimineaţa următoare mi-a dat dreptate: se frămîntase toată noaptea din cauza patului prea moale.

Scurt timp după ce ne-am trezit, auzind semnalul convenit, am deschis uşa. Era Coana Neli, care, înainte de a ieşi în oraş, venea să se informeze de soarta noastră. Ceva mai tîrziu, M.C. i-a adus lui Titi o pereche de pantofi, urmînd să ia contact cu mama, pentru a-mi completa şi mie echipamentul. Pe la ora prînzului, am auzit din nou semnalul la uşă. Cînd am deschis, am rămas încremenit: era mama şi în urma ei Coana Neli, care a ţinut imediat să-mi spună: „Ce? Credeai că o să mă iau după tine? Cum era să n-o aduc să te vadă, cînd ştiu că de un an nu trăieşte decît cu gîndul la tine!“

Greu să reproduc revederea cu mama. Îmi aduc însă aminte că după ce m-a îmbrăţişat, m-a îndepărtat de ea, şi s-a uitat la picioarele mele, întrebîndu-mă dacă sînt sănătos.

Aveam să aflu mai tîrziu că pe cînd mă aflam în închisoare, venise s-o vadă o femeie necunoscută, spunîndu-i că îi aduce veşti de la mine. Pretinsese că era rudă cu un gardian de la Aiud şi că putea să facă să-mi parvină prin el îmbrăcăminte şi medicamente. I-a spus că avusesem un accident la lucru, că mi se amputase un picior şi că aveam nevoie de antibiotice.

Cu toată lipsa de mijloace şi scumpetea medicamentelor (care erau străine) mama le procurase şi, împreună cu un pachet de haine, i le dăduse. Bineînţeles că nu mi-a parvenit nimic, aşa cum nimic din ce povestise femeia nu era adevărat.

Cum între timp, obişnuindu-i-se ochii cu semiobscuritatea din apartament, mama se asigurase că eram întreg şi nevătămat, a urmat a doua întrebare, pusă cu o jumătate de glas şi cu vizibilă îngrijorare în priviri: „Aţi omorît pe cineva cînd aţi fugit?“ Am pufnit în rîs şi s-a liniştit cînd i-am spus că nu făcusem nici o crimă.

În cele aproximativ trei–patru săptămîni cît am locuit în apartamentul Bocenilor, am primit zilnic vizitele Coanei Neli şi sporadic pe cele ale lui M.C., care încet, încet, ne-a completat necesarul de îmbrăcăminte, pentru mine de la mama, iar pentru Titi, care avea alte măsuri, din diverse alte surse. Mi-a adus şi o pereche de pantofi de la Baby Ivanovici, care purta

acelaşi număr ca şi mine, treizeci şi opt şi jumătate, mărime puţin obişnuită şi greu de găsit. Primisem şi ceva bani de buzunar de la mama.

Cîteva zile după instalarea noastră în apartament, a venit să mă vadă Dumitru Gheorghiu, căruia mama îi încredinţase secretul fugii noastre. Dudu, cum îi spuneau toţi prietenii, era un uriaş. Atletic construit şi sportiv, fusese membru al echipajului bobului românesc, care ieşise cîştigător la jocurile olimpice dinainte de război. Părinţii mei îi fuseseră naşi la căsătoria cu Gigi, şi ea sportivă şi profesoară de gimnastică. Nunta se făcuse la Ilovăţ.

Dudu era ofiţer de artilerie. Înainte de război, stătuse cîţiva ani ca specialist la Zbruiovska pentru comenzile noastre de armament din Cehoslovacia. La începerea războiului plecase pe front, cu un regiment de artilerie grea, cu gradul de căpitan. Căzuse prizonier la Stalingrad şi multă vreme nu se mai ştiuse nimic de el. După şase ani şi jumătate se întorsese, slăbit şi distrofic, dar cu acelaşi moral nezdruncinat. Trecuse prin grozăvia lagărelor sovietice, între care cel de la Oranki. Se opusese propagandei pe care o făcea în acea vreme Ana Pauker, care venea în uniformă de colonel sovietic şi încerca să recruteze voluntari în Divizia Tudor Vladimirescu, şi fusese anchetat şi condamnat la închisoare. Îşi păstrase tot timpul ţinuta demnă de ofiţer al armatei române, pentru care avea un adevărat cult. Întors în ţară, fusese solicitat personal de Emil Bodnăraş, cu care fusese coleg de şcoală militară, să reintre în cadrele armatei, dar refuzase şi acum era pensionat.

Pe toată durata cît fusese pe front, şi apoi în prizonierat, Gigi, soţia lui, locuise la noi. Acum, locuia mama la ei, în Cotroceni.

Cînd se întorsese din Rusia, Dudu îmi povestise toată odiseea lui, care mă impresionase. Mulţi alţii care îl întîlniseră pe front şi în lagăre îmi vorbiseră cu admiraţie de el şi de ţinuta lui ireproşabilă. Pentru mine era un model.

Cînd l-am văzut intrînd pe uşă, aplecîndu-se din cauza înălţimii, m-am repezit la el în braţe. Era tot aşa de emoţionat ca şi mine. A stat numai cîteva minute şi n-a vorbit mult, dar acele cîteva cuvinte nu le-am uitat. Nu m-am simţit niciodată mai măgulit! „Măi Ioane! Sînt mîndru de tine că măcar tu ai evadat! Mi-am reproşat întotdeauna că n-am avut curajul s-o fac şi eu cînd eram în lagăr în Rusia.“

Am mai stat puţin de vorbă şi înainte de plecare ne-a dat un sfat, pe care l-a formulat cam aşa: „Să ştiţi că cei mai mari duşmani ai bărbaţilor

într-o acțiune sînt femeile, indiferent ce sînt, mame, neveste sau amante!“

Trecuseră cîteva zile de cînd locuiam în apartament. Oricît de paradoxal ar părea, dar începuse să mă apese o senzație de claustrofobie, pe care în închisoare n-o resimțisem aşa de acut. Poate că efortul de voință de a-ți impune singur claustrația este mai mare decît acela de a o suporta cînd ți-o impune altul!

Din cauza jaluzelelor veşnic lăsate, apartamentul era supraîncălzit şi lumina care se strecura printre ele era aşa de slabă, încît nu puteam nici citi. Toată ziua făceam planuri peste planuri, discutînd pe şoptite.

M.C. ne spusese că era în tratative cu Rici Tailer, un evreu pe care-l cunoscusem şi eu înainte de arestare. Cu toate că era un om foarte bine şi care avusese în trecut o situație bună, două argumente care excludeau în mod normal posibilitatea să aibă vreo simpatie pentru actualul regim, era totuşi considerat dubios de foarte multă lume, din cauza legăturilor pe care le avea cu diverşi oameni sus-puşi ai partidului. El însă explica aceste contacte ca relații de afaceri, fiind un om cu foarte multe legături comerciale cu firme străine din Occident. Se pare că mijlocea între aceste firme şi statul român.

M.C. ne spusese că Rici Tailer spera să poată organiza, prin legăturile pe care le avea în țară şi în străinătate, o cale de trecere clandestină a frontierei spre vest. Ieşirea din țară urma să se facă prin ascunderea respectivilor pe şlepurile care transportau cherestea pe Dunăre pînă în Austria. Punerea la punct a sistemului mai cerea însă timp. Pentru noi reprezenta soluția ideală şi ne pusesem nădejdea în ea.

Totuşi, mai speram şi în apariția lui Ion Pantazi, cu care gîndeam că vom putea încerca o trecere a frontierei în Iugoslavia. Personal, cunoşteam destul de bine anumite puncte de frontieră de-a lungul Dunării şi aveam şi legături cu cîțiva oameni din zona de frontieră. Punînd împreună cunoştințele mele cu ale lui Ion, care era şi el din regiune, speram să putem stabili un plan de fugă cu cît mai mari şanse de reuşită.

Pe marginea acestor două posibilități de fugă discutam cît era ziua de lungă. Nişte crîmpeie de premize, pe care clădeam ipoteze şi variante, care mai de care mai bine gîndite pînă în cele mai mici amănunte. Din păcate, însuşi punctul de plecare, baza pe care construiam erau numai iluzii. Cel puțin ipoteza apariției lui Ion era de mult spulberată. Nu ştiam că fusese prins încă din primele zile după evadare.

Soluția lui Rici Tailer, chiar dacă s-a dovedit reală, a avut o viață

scurtă şi într-un moment cînd noi nu mai eram în măsură să uzăm de ea. (Voi mai reveni asupra acestui subiect.)

Pînă una-alta, pentru a căpăta o înfăţişare cît mai normală, ne-am apucat să ne tundem unul pe altul. Mai bine zis, să ne potrivim pe la ceafă şi pe la urechi, astfel ca părul, încă mic, să dea impresia unei frizuri voit mai scurte. Pentru prima ieşire în oraş, am aranjat o întîlnire cu Elena Pantazi, în Grădina Icoanei.

Aspect de puşcăriaş sau de fugar prin păduri nu mai aveam. Trebuia însă să nu mai semăn, măcar la prima vedere, nici cu mine însumi, pentru a nu fi identificat cu prea mare uşurinţă de vreun cunoscut.

În acele vremuri de sărăcie, cînd lumea purta aceeaşi rochie sau aceeaşi pereche de pantaloni luni de zile în şir, primul lucru după care îţi recunoşteai de la distanţă prietenii pe stradă era îmbrăcămintea. Pantalonii de doc bej şi cămaşa ecosez pe care mi-o procurase mama se deosebeau de felul de îmbrăcăminte pe care o purtasem înainte de arestare.

Dacă înainte de a fi condamnat eram foarte slab, acum, în schimb, în urma muncii grele din mină, căpătasem un aspect atletic, muşchii braţelor şi ai spatelui fiind aşa de dezvoltaţi, încît vechile mele cămăşi recuperate de la mama nu mă mai încăpeau. De asemenea, eram foarte bronzat de soare, ceea ce lumea din Bucureşti nu era încă, în acel început de vară, iar părul „en brosse“, cum nu-l purtasem niciodată, îmi dădea un cu totul alt aspect decît îl avusesem vreodată. Pentru a-mi ascunde trăsătura caracteristică a figurii (ochii puţin oblici) îmi pusesem nişte ochelari de soare, rotunzi. Pînă aci nu purtasem niciodată ochelari de soare.

Şi astfel, oarecum deghizat, am pornit la întîlnirea cu Elena care, spre satisfacţia mea, nu m-a recunoscut de la prima privire. Pe o bancă din parc, am stat o mulţime de vorbă cu ea, povestindu-i tot ce era de povestit. Era îngrijorată de soarta lui Ion, care nu dăduse nici un semn de viaţă.

I-am explicat că dacă noi ajunsesem la Bucureşti într-un timp relativ scurt, aceasta se datora faptului că de la Iacobeni luasem trenul şi, dacă Ion nu recursese la acelaşi mijloc, era normal să nu fi ajuns încă. Putea chiar să mai întîrzie destul de mult, pînă să-şi facă apariţia. Am rămas înţeleşi să mă anunţe prin M.C., de îndată ce va apărea, şi ne-am despărţit. M-am întors înapoi în bîrlogul nostru şi i-am raportat lui Titi toată conversaţia cu Elena.

Pentru ziua următoare am plănuit o întîlnire cu Margot Boian, pentru a-i da veşti din puşcărie despre vărul meu şi soţul ei, George Boian.

Cu toate că Titi era de părere că aveam datoria să informăm familiile

cîtorva deținuți despre soarta celor închiși, pregeta să se aventureze în oraș și, la toate insistențele mele, găsea totdeauna pretexte să amîne ieșirea din casă.

A doua zi deci, am plecat din nou singur și, fără nici un anunț prealabil, am sunat la ușa lui Angi Doncos, vara mea, care stătea în blocul Capriel de pe str. Romană colț cu Dorobanți. O știam săritoare, plină de suflet, curajoasă și mai ales discretă. Locuia singură într-o garsonieră. Era acasă. M-a primit cu căldura ei obișnuită. Cînd i-am spus povestea mea, a fost așa de emoționată că nu știa ce să-mi ofere și ce să facă pentru a-mi fi de folos. I-am spus că am venit numai s-o văd și s-o rog să-i dea lui Margot Boian o întîlnire, la care mă voi duce eu. Zis și făcut. A pus mîna pe telefon și, o oră mai tîrziu, plecam de la Angi. Nu însă înainte ca ea să-mi fi băgat cu de-a sila în buzunar niște bani.

Locul de întîlnire cu Margot era pe strada Visarion. Cînd am ajuns, era deja acolo. Pentru ea a fost un adevărat șoc cînd m-a văzut. Pentru a opri eventualele efuziuni care ar fi atras atenția trecătorilor, din primele cîteva vorbe i-am spus că sînt evadat și nu eliberat legal. A înțeles și s-a stăpînit, dar nu-și putea opri lacrimile. Pentru ea, tot ceea ce i-am povestit au fost primele vești pe care le avea despre George, de patru ani, de cînd într-o noapte fusese ridicat de pe stradă.

Tot ce mi-a povestit ea însă despre Sandra, fetița lor, și despre viața lor în ultimul an, încă nu știam că avea să se constituie, doi ani mai tîrziu, pentru George, cele mai proaspete vești de la familia lui!

Pînă la jumătatea lui iulie, cît am mai stat în apartamentul Bocenilor, am mai ieșit din cînd în cînd în oraș. Mă obișnuisem să evit străzile și bulevardele centrale, unde riscam vreo întîlnire nedorită cu persoane care m-ar fi recunoscut. Mă obișnuisem să observ trecătorii de la distanță, pentru ca în cazul că aș fi remarcat vreun cunoscut, să-l pot evita, înainte ca el să mă vadă. Totuși, de cîteva ori mi s-a întîmplat să mă întîlnesc nas în nas cu persoane cunoscute.

Într-o zi, în piața Lahovari, m-am trezit față în față cu Bebe Belu. Ne cunoșteam destul de puțin, totuși s-a bucurat sincer să mă vadă liber. După cîteva ezitări, mi-am făcut socoteala că e mai bine să-i spun adevărul și să-i cer totala discreție, decît să-l las să creadă că fusesem eliberat și astfel să mai povestească și altora că mă văzuse. Zvonul eliberării mele s-ar fi răspîndit prin cercurile cunoscuților și ar fi sfîrșit prin a ajunge și la urechile Securității care ar fi aflat că mă găsesc în București.

N-am să-i uit reacția! În loc să se sperie de riscurile pe care le comporta simplul fapt că stătea de vorbă cu un evadat, ceea ce-l făcea automat complice, m-a mai strîns o dată în brațe şi imediat s-a oferit să mă ajute. Mi-a spus că dacă nu am unde să mă ascund, să vin să locuiesc la el şi că-mi stă la dispoziție cu orice mi-ar putea fi de folos. Cu greu l-am convins că pentru moment nu duceam lipsă de nimic. Voia cu orice preț să-mi fie util cu ceva. Nu m-a lăsat pînă ce n-am primit de la el o sută de lei, ceea ce nu era o sumă mică pentru acele vremuri, mai ales că erau singurii bani pe care îi avea în buzunar.

Bebe Belu era foarte înalt şi slab. Era tare miop şi purta ochelari. Din cauza picioarelor lungi, mersul îi părea nesigur. Era foarte distrat din fire, de multe ori absent, chiar visător. Foarte bine crescut, mereu politicos, discret şi timid. Toate aparențele pledau pentru un produs specific al saloanelor bucureştene, din care de altfel era nelipsit.

Adevărul însă apărea cu totul altul, căci spre uimirea tuturor, în timpul războiului se întorsese de pe front cu mai multe decorații, între care Crucea de Fier germană. Despre faptele lui din Rusia, am aflat de la alții. Am ținut să fac această digresiune de la firul povestirii mele, pentru că sînt sigur că de la el nu se va afla niciodată nimic despre atitudinea pe care a avut-o față de mine. M-am despărțit de el, promițîndu-i că voi apela la ajutorul lui cînd voi avea nevoie. Nu l-am mai văzut.

Tot într-una din acele zile, întorcîndu-mă spre casă, am mai avut o întîlnire neprevăzută. Mergeam grăbit pe strada Gogu Cantacuzino, cînd la un colț, m-am ciocnit piept în piept cu un trecător care venea de pe o stradă laterală. Mi-am cerut scuze şi mi-am continuat drumul în acelaşi pas, cu toate că-l recunoscusem. Probabil instinctul mă îndemnase să nu mă opresc şi să-i vorbesc. După vreo douăzeci de metri am întors capul şi l-am văzut că rămăsese locului şi privea după mine. Era avocatul Vasile Cameniță.

Originar din Turnu Severin, dintr-o familie de oameni de ispravă, îl cunoşteam de mic. Venea foarte des la noi în casă, şi la țară şi la Bucureşti. Copil fiind, mă impresionase statura lui uriaşă şi vocea lui de stentor, dar mai ales contrastul între înfățişare şi atitudinea linguşitoare şi chiar servilă, pe care o avea față de tatăl meu. Ştiu că tatăl meu l-a ajutat şi sprijinit în cariera pe care a făcut-o şi că Vasile Cameniță îi era foarte îndatorat.

Mai tîrziu, cunoscuții lui din Severin îl criticau pentru arivismul şi lipsa lui de caracter. Divorțase de soția lui cu care avea doi copii şi se căsătorise cu fiica lui Stănescu, proprietarul hotelului cu acelaşi nume din

Bucureşti. Se spunea că urmărise zestrea, Stănescu fiind bogat.

După 23 august şi-a instalat biroul pe Intrarea Armaşului, iar apartamentul de la etaj l-a oferit unui ofițer englez din Misiunea Militară Britanică, ceea ce punea întreaga casă la adăpost de abuzurile ruşilor şi comuniştilor. Mînat de acelaşi oportunism, Cameniță s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, în care toată lumea îşi pusese nădejdea în acea vreme şi cu siguranță că ar fi ajuns să guverneze, dacă alegerile nu ar fi fost măsluite.

După instaurarea dictaturii comuniste, îl pierdusem din vedere. Auzisem numai că fusese acceptat în Colegiul avocaților, lucru cel puțin surprinzător pentru un om cu trecutul lui. Ceea ce nu ştiam atunci era că se număra printre figurile remarcabile ale Colegiului, cu influență şi legături cu persoane sus-puse. Se pare că tot datorită acestor legături, fiul lui, Marius Cameniță, fusese trimis la Paris ca medic al Ambasadei Române.

Faptul că Vasile Cameniță se dovedise a fi toată viața un oportunist nu m-ar fi făcut să-l menționez, fiind doar unul din exemplarele destul de numeroase ale acestei categorii, care în acele vremuri înflorea, profitînd de tulburarea apelor. Ticăloşia lui de mai tîrziu față de mama, căreia i-ar fi datorat măcar bunăvoință şi respect, dacă nu recunoştință, m-a făcut să nu-l uit niciodată şi să-l consemnez şi aici. Privit cu înțelegere, nu se poate spune că n-a avut o linie constantă de conduită în viață: umil şi linguşitor cu cei care-i puteau fi de folos şi arogant şi infatuat cu cei care nu-i puteau sau nu-i mai puteau fi de folos. A trăit slujindu-i pe cei care-i slujeau interesul, a atins la sfîrşitul vieții apogeul carierei lui, ca maestru respectat al Baroului, şi acum cîțiva ani a murit. Nu sînt în stare să mă rog pentru sufletul lui de slugă.

Pe scurt, nu pentru a-mi justifica patima, ci numai pentru a o explica, iată cum a înțeles să se poarte Vasile Cameniță cu mama. Doi ani mai tîrziu, cînd mama a fost judecată pentru complicitate la evadarea mea, cu toate că nu apelase la el şi refuzase oferta lui de a o apăra, spunîndu-i că nu are bani să-i plătească onorariul, Cameniță îi fusese totuşi avocat din oficiu. După proces, cînd mama nu avea nici un mijloc de existență, Cameniță i-a cerut onorariul, somînd-o şi amenințînd-o chiar că va recurge la judecată.

Unsprezece ani mai tîrziu, în 1964, cînd în urma decretului de grațiere, am ajuns din nou în Bucureşti, l-am zărit pe Cameniță pe stradă. M-a văzut şi el. Prin Nicolae Cilică, i-am trimis vorbă să se ferească din calea mea, pentru că oriunde îl voi întîlni îl voi pălmui. Totodată i-am transmis că voi povesti la toată lumea că m-a întîlnit în timp ce eram evadat şi nu m-a

denunțat. Va fi ghinionul lui, dacă această vorbă aruncată va ajunge şi la urechea Securității. Bineînțeles că nu am povestit nimănui acest lucru, dar sper că i-am provocat o stare de îngrijorare la gîndul că reputația lui de fidelitate față de regim i-ar putea fi prejudiciată. De întîlnit, nu l-am mai întîlnit niciodată. Eram în străinătate cînd i-am văzut ferparul în România liberă.

Zilele treceau şi în situația noastră nu intervenea nimic nou, care să ne deschidă vreo perspectivă în direcțiile aşteptate de noi. Organizarea căii de fugă în străinătate prin R. Tailer se tot amîna, iar Ion Pantazi nu-şi mai făcea apariția. Totodată se apropia termenul cînd familia Boceanu urma să se întoarcă în Bucureşti şi nu mai puteam locui la ei.

Cei cîțiva care ştiau de existența noastră în Bucureşti se străduiau să ne găsească o nouă ascunzătoare, dar întîmpinau dificultăți neaşteptat de mari. Mai întîi din cauza puținelor persoane la care puteau apela. Apoi din cauza spațiului locativ şi aşa foarte redus la acea vreme. La aglomerarea locatarilor se mai adăuga şi cazarea de persoane străine, de multe ori milițieni, securişti sau membri de partid, în apartamentul unei familii, ceea ce făcea imposibilă găzduirea noastră. O altă dificultate în calea găsirii unei posibilități de găzduire era şi faptul că eram doi. În acele vremuri, fiecare ştia foarte bine ce riscuri îşi asuma ascunzînd un fugar şi, dacă cîțiva prieteni s-au arătat totuşi gata să mă țină la ei pentru un timp, nu erau dispuşi s-o facă şi pentru Titi, pe care nu-l cunoşteau. Mi-au spus-o limpede şi i-am înțeles!

Nu mai rămăseseră decît cîteva zile pînă la data la care trebuia să părăsim apartamentul şi rezultatele tuturor demersurilor erau negative. Începusem să ne gîndim că va trebui să plecăm din Bucureşti şi eventual să rătăcim prin satele din jur, unde, sub pretextul unei însărcinări oarecare din partea serviciului la care lucram, să dormim în fiecare noapte în altă parte.

Din cauza lipsei de legitimații însă, riscul era foarte mare. Dacă am fi avut buletine de identitate, am fi putut dormi la mănăstirile din jurul Bucureştiului, ca mulți excursionişti, fără să dăm ceva de bănuit.

Cînd eram pe punctul de a pierde nădejdea, mama mi-a transmis că ne-a găsit o „gazdă de hoți“. Prietena ei Lizica Goga, văduva lui Eugen Goga, pleca pe timpul verii cu cei patru nepoți ai ei, la țară, la Răşinari. Acasă nu mai rămîneau decît fata ei, Anița, cu soțul ei, Dinu Hariton, şi cu bătrîna lor

mătuşă, doamna Odobescu. Cît timp lipseau copiii, puteam sta la ei. Ne-am mutat deci în strada Ocolului, care pornea din Vasile Lascăr, în apropiere de întretăierea cu str. Romană. O stradă mică şi liniştită ca de oraş de provincie. Casa, cu un etaj, retrasă de la stradă, avea în faţă o grădină cu flori şi cîţiva pomi. La parter locuia familia Hariton. Deasupra lor stătea un comunist, de care trebuia să ne ferim. Din cauza acestei vecinătăţi, la început pregetaseră să ne găzduiască, dar în cele din urmă, negăsindu-se o altă soluţie pentru noi, au acceptat şi riscul acesta şi ne-au primit cu inima deschisă. Urma numai să luăm toate măsurile de prudenţă, pentru ca vecinii de la etaj să nu prindă de veste că ne aflăm acolo.

Pe Aniţa Goga o cunoşteam de cînd eram copil. Era cu cîţiva ani mai mare ca mine. Pe cît era de subţire şi firavă la înfăţişare, atît era de curajoasă şi plină de suflet. Animată de puternice sentimente româneşti, ducea mai departe moştenirea familiei ei de luptători naţionalişti ardeleni. Era prezentă la tot felul de manifestări folclorice, cunoştea toate dansurile populare, la care purta costumul naţional cu o notă de mîndrie şi seriozitate, aş zice specific ardelenească, distonînd în mediul intelectual bucureştean, mai pervertit şi mai înstrăinat de viaţa satului românesc. Pe bărbatul ei, arhitectul Dinu Hariton, nu-l cunoscusem înainte. Fire blîndă şi cinstită, serios şi muncitor, trudea din greu ca să facă faţă la întreţinerea unei familii numeroase şi foarte unite. El şi Aniţa erau singurii în „cîmpul muncii“.

Parterul casei era destul de spaţios, cu multe camere şi ocupat numai de familia lor. Fiind numeroşi, scăpaseră de locatari nedoriţi. Întîmplarea făcea că locuinţa îmi era cunoscută. Stătuse în ea familia unuia din cei mai buni prieteni ai mei, Dinu Mitache. Cele două familii făcuseră schimb de locuinţă.

Camera în care ne-am instalat era o ascunzătoare ideală. Un fel de fostă cămară, lungă şi îngustă, cu o ferestruică foarte sus plasată şi care se deschidea într-un unghi al acoperişului, fiind astfel invizibilă de afară. Singura uşă de acces din camera vecină era mascată de un covor care acoperea tot peretele. În cursul zilei, toată casa ne stătea la dispoziţie, puteam umbla în bibliotecă, puteam merge la baie sau circula pentru a ne dezmorţi picioarele. Ne retrăgeam în bîrlogul nostru numai noaptea ca să ne culcăm sau, peste zi, cînd venea cineva în vizită. Cum Aniţa şi Dinu Hariton nu se întorceau decît după-amiaza de la serviciu, noi eram mai toată ziua singuri în casă cu doamna Odobescu. Din prima zi ne-a cerut să-i spunem Tante Hélène, ca toată lumea.

Puţin adusă de spate, dar vioaie, activă şi plină de energie, cu toată

vîrsta înaintată, ea era cea care se ocupa de casă, curățenie, gătit şi chiar de piață, ceea ce însemna pe acele timpuri, statul la cozi interminabile. Avea optzeci de ani. Fusese Doamnă de onoare la Palat, cred că pe vremea regelui Ferdinand. Făcea parte din generația care trăise entuziasmul intrării noastre alături de Aliați, în războiul din 1916 şi al împlinirii idealului național.

Cu toată vîrsta ei, de cîte ori ne povestea de luptele din primul război mondial, de refugiul în Moldova şi de toate frămîntările politice interne, premergătoare înfăptuirii României Mari, se înviora şi privirea i se aprindea. Patriotismul înflăcărat care o însufleţise în tinerețe părea să se trezească din nou în ea. Pe cît de mare îi era exaltarea cînd îşi amintea de acele vremuri glorioase şi de personalitățile politice care le-au ilustrat, pe atît disprețuia perioada următoare şi culmina într-o ură fără margini pentru regele Carol II.

Sentimentele ei naționaliste aveau puritatea şi vigoarea tinereții. De aici se trăgea şi gluma Aniței pe socoteala ei. În fiecare joi după-amiază, Tante Hélène avea „jour fixe“ şi primea în vizită patru prietene de aceeaşi vîrstă şi cu aceleaşi opinii. Toate cinci îşi beau ceaiul şi puneau țara la cale. Aniţa le numise: Sfînta tinerețe legionară!

Primele zile după mutarea noastră la Aniţa, n-am ieşit din casă.

În acea perioadă, situația aprovizionării oraşului cu alimente ajunsese în aşa hal, încît cu drept cuvînt i s-a zis „postul festivalului“. Regimul făcea economii stocînd mărfurile pentru a le pune pe piață numai pe durata Festivalului Tineretului şi a da străinilor care urmau să vină o impresie de bunăstare şi abundență.

Delegațiile de tineret au început să sosească cu cîtva timp înainte de deschiderea Festivalului. Primele au fost cele din țările socialiste şi apoi, treptat, au venit cele din lumea liberă. Curiozitatea stîrnită de apariția unor străini, mai ales din Vest, făcea ca oraşul să fie de nerecunoscut. Pavoazarea clădirilor, care de data asta se abătea de la regula sărbătorilor comuniste, cînd tot oraşul era îmbrăcat în kilometri de pînză şi drapele roşii, era acum primul lucru neobişnuit. Nuanța dominantă de astă dată era bleu-ul, urmată de nenumăratele culori ale drapelelor diferitelor țări, ici şi colo, cu discreție, apărînd şi cîte un steag roşu.

Cea mai izbitoare schimbare în viaţa de toate zilele a oraşului, în afară de modificarea în coloritul pavoazării şi apariția străinilor, o constituiau puhoaiele de oameni care invadau străzile. Toată periferia oraşului se revărsase spre centru şi asemenea unor şuvoaie, se scurgea pe străzi, în

toate direcţiile, de dimineaţă şi pînă noaptea tîrziu.

Cu cîteva zile înainte de începerea Festivalului, cînd oraşul nu era încă aşa de aglomerat, am ieşit de cîteva ori din casă, fie cu Titi, fie singur. Decisesem să facem cîteva vizite la familiile unor foşti camarazi de puşcărie. Memorasem adresa inginerului Georgescu-Topuslău: str. Fundaţiei nr. 5.

Nu-mi pot explica nici azi, dacă din simplă distracţie sau datorită unei stranii asociaţii de idei, am plecat să căutăm numărul 5 al străzii Fundaţiei, pe strada Boteanu; poate că din cauza Fundaţiei Carol, am avut convingerea că şi strada din spatele ei trebuie să se numească strada Fundaţiei. Ajunşi deci în faţa blocului de la numărul 5, am început să cercetăm numele locatarilor de pe tabloul cu sonerii. Am găsit un singur Georgescu care era inginer, dar nu purta şi numele de Topuslău. Consultîndu-ne, am căzut de acord că probabil nevastă-sa renunţase la cel de al doilea nume, care era deochiat, păstrîndu-l numai pe cel de Georgescu, ca să se piardă astfel în anonimatul miilor de oameni care purtau acest nume.

Am urcat deci la etajul respectiv. Titi a rămas pe palier, iar eu am sunat la uşă. Mi-a deschis o femeie frumoasă şi tînără, în orice caz mai frumoasă decît m-aş fi aşteptat să fie nevasta lui Georgescu-Topuslău. Cum însă nu vorbise niciodată cu mine despre vîrsta nevestei lui, m-am mulţumit să constat diferenţa de vîrstă şi cum femeia se uita la mine, nedumerită de vizita unui străin, i-am spus că-i aduc veşti de la soţul ei. S-a luminat la faţă şi m-a poftit înăuntru. Scena care a urmat ar fi fost demnă de un film, de o comedie ieftină americană. Voi încerca să reconstitui ceva din dialogul şi atmosfera momentului.

— Sînteţi probabil un coleg de-al soţului meu! Luaţi loc.

— Da! am răspuns eu, cam mirat, dacă nu chiar puţin şocat de dezinvoltura cu care se referea la soţul ei.

— Să vă fac o cafea?

— Nu, mulţumesc, aş prefera să vă spun mai întîi tot ce ştiu despre domnul inginer. În orice caz, să ştiţi că e sănătos şi cu un moral foarte bun, m-am grăbit s-o asigur.

— Asta ştiu, fiindcă mi-a mai adus cineva veşti de la el!

M-am gîndit că Georgescu-Topuslău reuşise să comunice cu casa, fie prin vreun artificier, fie prin vreun deţinut inapt, transferat de la Cavnic la alt penitenciar şi care avusese ocazia să vorbească cu cineva care se elibera. Totuşi, ţinuta degajată şi figura zîmbitoare a femeii erau cel puţin stranii,

dacă nu chiar nelalocul lor.

— Ştiți deci că lucrează în mină la Cavnic!? am continuat.

— Nu ştiu exact unde, dar ştiu că e în regiune… (Şi aici mi-a spus o localitate din munții Apuseni, al cărei nume l-am uitat).

Crezînd că primise o informație greşită, aşa cum deseori se întîmpla în acea vreme cînd era vorba de subiectul tabu al închisorilor şi cînd zvonurile şi legendele alimentau dorința de veşti de la cei dispăruți, am vrut s-o lămuresc.

— Doamnă, cred că ați fost greşit informată. Soțul dumneavoastră se află la Cavnic, în munții Maramureşului şi lucrează la atelierul mecanic din mină. A venit odată cu mine de la Jilava, după ce a fost condamnat…

La ultimele mele cuvinte, femeia a pălit la față, a sărit în picioare şi cu vocea pierită a început să bîlbîie:

— Dar ce a făcut?… De ce?… Cînd a fost condamnat?

Abia atunci am realizat ce gafă uriaşă făcusem. În cîteva cuvinte am liniştit-o, explicîndu-i că e vorba de o confuzie regretabilă.

Ceea ce ajutase la menținerea confuziei pe toată durata conversației noastre fusese şi coincidența că soțul ei era inginer minier, cu serviciul în Bucureşti, dar plecat în interes de serviciu în regiunea munților Apuseni.

Calmată şi din nou veselă, într-un acces de sinceritate, mi-a mărturisit că şi soțul ei trăia sub teama arestării, pentru nu mai ştiu ce trecut nedeclarat în autobigrafie. Mi-a promis că nu va pomeni nimănui despre vizita mea şi, jenat, am rugat-o încă o dată să mă ierte pentru spaima pe care i-o produsesem. Femeia m-a condus pînă la uşă. Era iar veselă şi zîmbitoare, poate chiar mai veselă decît atunci cînd mă primise. Eu, în schimb, mă simțeam prost cum cred că nu mi se mai întîmplase. Pe drum i-am povestit lui Titi toată pățania.

Au trecut mulți ani de atunci, dar povestea cu doamna Georgescu n-am spus-o decît la puțină lume. Şi acum cînd o scriu, mi-e încă ruşine de lipsa mea de minte şi de distracția nepermisă de care am dat dovadă, într-o situație aşa de critică cum era a noastră.

Pentru a ne recîştiga stima în propriii noştri ochi, ne-am consolat cu explicația că fusesem aruncați de soartă în situația de a fi urmăriți şi nefiind instruiți pentru ilegalitate, încercam să ne descurcăm în viața subversivă, învățînd din practică. Că nu eram nişte profesionişti este lucru cert, dar chiar şi pentru nişte amatori, pățania cu doamna Georgescu fusese o gafă enormă… ca să nu mai vorbim de lumina ridicolă în care ne pusesem.

După penibilul eşec al vizitei la doamna Georgescu, două zile n-am mai ieşit din casă. Apoi am făcut o nouă incursiune în oraş. De astă dată, la adresa colegului nostru de la Cavnic, arhitectul Niculiță Goga. Soția lui stătea cu copiii, undeva pe bulevardul Ardealului, pe lîngă Facultatea de Medicină. De data aceasta am inversat rolurile. Titi a fost cel care a sunat la uşă şi eu am rămas afară.

După o jumătate de oră, cînd a ieşit şi mi-a povestit cum a decurs întrevederea, era cu lacrimile în ochi, emoționat şi plin de respect pentru doamna Goga, care luptînd cu sărăcia îşi creştea copiii în demnitate, educîndu-i în spiritul şi admirația tatălui lor.

Într-o altă zi, aflînd de la M.C. că fostul meu prieten şi coleg de liceu, Sandu Popescu-Necşeşti, era grav bolnav, suspect de poliomielită, m-am decis să mă duc să-l văd.

În acele zile premergătoare Festivalului, se declarase în Bucureşti o epidemie de paralizie infantilă, care afecta mai ales persoanele adulte. Pentru a nu compromite ținerea Festivalului, regimul luase cele mai drastice măsuri de păstrare a secretului şi, în toate cazurile unde exista suspiciunea contaminării, bolnavii erau ridicați de acasă şi izolați în spitale. Această campanie de internări urgente, învăluită în mister, luase un aspect asemănător operațiilor de arestări pe care le efectua Securitatea. Cu tot secretul ordonat, zvonul se răspîndise şi lumea aflase că în spitalele brusc aglomerate, îngrijirea lăsa de dorit şi medicamentele lipseau. Principalul obiectiv al regimului fiind depistarea cazurilor şi izolarea lor, pentru a stăvili răspîndirea epidemiei, toate măsurile se îndreptau în această direcție, grija pentru bolnavii internați căzînd pe planul doi şi fiind neglijată.

Lumea era speriată la gîndul unei internări în asemenea condiții, aşa că pînă şi cei care se îmbolnăveau de o simplă gripă nu se mai duceau la policlinici, ci recurgeau la medici prieteni, de frică să nu li se pună în grabă diagnosticul de poliomielită şi să fie ridicați de acasă. Au fost multe cazuri de diagnostice pripite şi internări arbitrare.

Acesta era şi cazul lui Sandu Necşeşti, care prezenta toate simptomele de început de poliomielită şi care, îngrijit de un doctor prieten şi de Lili-Jeanne (care urma să-i devină mai tîrziu nevastă), era ținut în cel mai mare secret acasă.

Neanunțat, mi-am făcut apariția la locuința lui de atunci de pe strada Gogu Cantacuzino. Mi-a deschis Lili-Jeanne Nicolescu. Ştiindu-mă în închisoare, a rămas înmărmurită: se uita la mine ca la o fantomă. I-am spus în cîteva cuvinte care era situația şi revenindu-şi din şocul revederii, mi-a

spus că nu-l pot vedea pe Sandu, din cauza riscului de contagiune.

Nu-mi pot explica de ce în perioada cît am fost evadat, aveam sentimentul de a fi invulnerabil la orice fel de amenințare. Toată ființa mea se concentrase asupra singurului pericol care ne amenința, singurul permanent prezent în minte: Securitatea. În rest, în fața altor riscuri, sentimentul de teamă îmi dispăruse. Nu era vorba nici de curaj, nici de temeritate, ci mai degrabă de o atrofiere parțială a instinctului de conservare.

Am convins-o deci pe Lili-Jeanne să mă lase să intru. Sandu era întins pe un pat tare, fără pernă şi condamnat de doctor la imobilitate absolută. La cea mai mică mişcare, avea dureri de cap insuportabile. Am stat cîteva ore la el, povestindu-i din aventurile mele pentru a-l distra. Cîteva zile mai tîrziu, bănuielile de poliomielită s-au spulberat, simptomele înşelătoare de la începutul bolii dovedindu-se a fi fost provocate de o astenie nervoasă.

În zilele următoare, ieşind dimineața din casă, după ce comunistul de la etaj pleca la serviciu şi întorcîndu-ne după ce se lăsa întunericul, am vizitat o serie de inşi. Tante Hélène era cea care ne făcea semn din grădină, cînd puteam ieşi din casă fără a fi văzuți de locatarii de la etaj. În prima parte a acestei perioade, plecam amîndoi. Mai tîrziu însă, din cauza unei întîmplări care era cît pe-aci să pună capăt libertății noastre, Titi n-a mai vrut să iasă din casă.

Voi relata pe scurt cîteva din aceste vizite.

La Maya Sculy, fiica ing. Ionel Bujoiu. Locuia în Vatra Luminoasă, lîngă stadionul „23 August“, care tocmai se construia şi la care se lucra de zor, pentru a fi dat în folosință cu ocazia deschiderii Festivalului. Titi, care stătuse cu ing. Bujoiu la Baia Sprie şi care avea pentru el o mare admirație, i-a povestit Mayei toate detaliile despre tatăl ei şi despre viața pe care o dusese cît timp fusese la mină. Între timp, ing. Bujoiu fusese ridicat de la Baia Sprie şi transportat spre o destinație necunoscută. Am aflat mult mai tîrziu că, lipsit de îngrijire medicală, avea să moară în închisoare. (Cred că la Aiud.)

Într-una din acele zile, am aranjat o întîlnire în oraş cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu Teodorescu din Ilovăț. Georgel se stabilise în Bucureşti şi se ducea destul de rar pe acasă, unde preotul şi familia lui erau rău văzuți de autoritățile locale. Totuşi, am aflat de la el o mulțime de

lucruri care mă interesau despre oamenii din sat. Pentru eventualitatea nerealizării planului lui Rici Tailer de fugă în străinătate, păstram în rezervă ideea de a ne retrage în regiunea Ilovățului, unde cunoşteam şi locurile şi oamenii. Ştiam că acolo, bizuindu-mă pe anumiți oameni de nădejde, puteam să ne ascundem o bucată de vreme şi plănui pe cont propriu o trecere a Dunării în Iugoslavia. Iar în cazul că, aşa cum încă mai speram atunci, situația internațională va înclina spre un conflict cu ruşii, vom rămîne în acea zonă sălbatică şi împădurită şi vom pune şi noi mîna pe arme. Expresia nu era o simplă figură de stil, pentru că, înainte de a fi părăsit Ilovățul, lăsasem la loc sigur o cantitate destul de importantă şi de arme şi de muniții. Tot Georgel mi-a promis că va încerca să-mi procure un buletin de populație.

Riscul de a fi legitimat pe stradă se putea ivi în orice moment. La o traversare greşită sau la o razie pe străzi, dacă nu-ți arătai buletinul, erai dus la Miliție, ceea ce în cazul nostru ar fi însemnat sfîrşitul escapadei noastre. Pentru o simplă formalitate de prezentare a buletinului, într-un astfel de caz, în care nu se făcea o cercetare amănunțită a documentului, ne-ar fi fost de mare folos chiar şi un buletin cu o poză nu prea asemănătoare sau chiar unul al cărui proprietar l-ar fi anunțat pierdut.

Ca un făcut, cîteva zile mai tîrziu am fost puşi în situația de a ne convinge, pe propria piele, de primejdia care ne pîndea la orice colț de stradă. Cum am mai spus, dacă apucam să ne părăsim ascunzătoarea dis-de-dimineață, cu vreun scop oarecare, trebuia să pierdem vremea prin oraş pînă se lăsa întunericul, spre a nu fi văzuți cînd ne întorceam acasă. Vremea fiind frumoasă, preferam să ne aşezăm în cîte un parc, decît să umblăm pe străzi, unde oricînd puteam avea vreo întîlnire nedorită cu persoane care mă cunoşteau.

Aşa se face că într-o zi, după ce ne petrecusem toată după-amiaza prin parcul de pe malurile Herăstrăului, către seară, ne întorceam spre oraş, pe şoseaua Jianu. De la statuia Aviatorilor, am pornit-o la stînga pe una din străzile din Parcul Jianu, pentru a tăia drumul către şoseaua Ştefan cel Mare. Cartierul, cu casele lui boiereşti şi vilele înecate în verdeață, părea să fi supraviețuit schimbării vremurilor. Neschimbat, zăcea acum încremenit sub căldura acumulată în timpul zilei. Pe străzile cu asfaltul încins, nu era țipenie de om. Toropiți de căldură, abia ne tîram picioarele în liniştea desăvîrşită care ne înconjura. Cu atît mai mare ne-a fost surpriza, cînd, în acea linişte şi nemişcare din jur, deodată, din ungherul mai retras al unei porți, ne-a răsărit în față un individ. Cînd ne-a mai şi strigat: „Legitimația,

tovarăşi! Unde mergeți?“, am simțit că inima-mi sare din loc. O fracțiune de secundă am ezitat, între paralizia care mă cuprinsese şi gîndul de a o rupe la fugă. În clipa următoare însă, ducînd mîna la buzunar, făcîndu-mă că vreau să scot buletinul, i-am zis omului din fața noastră, cu o voce ce se voia calmă şi firească:

— Vrem să ieşim în Ştefan cel Mare! Nu putem merge pe aici, tovarăşe?

Noroc că răspunsul individului a fost prompt, căci cu tot calmul pe care îl arătam, vrînd să cîştig timp, nu mai puteam prelungi durata simulării gestului de a scoate buletinul din buzunar, fără ca încetineala mea să-i pară suspectă.

— Fără legitimație specială, nu puteți intra pe strada asta!

Întrerupîndu-mi gestul de a scoate buletinul şi fără să-i mai dau timpul de a zice ceva, am adăugat repede:

— N-am ştiut, tovarăşe! Sîntem din provincie şi am venit să asistăm la Festival. Pe unde o putem lua, ca să ieşim în Ştefan cel Mare?

Securistul (căci securist era individul care păzea strada interzisă circulației publicului) ne-a arătat pe unde s-o luăm şi, după ce i-am mulțumit şi am pornit în direcția indicată, s-a retras din nou la umbră, la locul lui de pîndă.

Pînă la primul colț, am mers fără să scoatem o vorbă. Eram leoarcă de transpirație, şi nu numai din cauza căldurii! Titi mi-a mărturisit că şi el avusese în primul moment intenția s-o ia la sănătoasa. Ne-am felicitat că rezistasem instinctului şi că avusesem totuşi prezența de spirit să procedăm cum procedasem. Fugind, cred că n-am fi putut face mai mult de o sută de metri, în urma alarmei care s-ar fi dat.

Cîteva străzi din acel cartier erau condamnate pentru public şi păzite de securişti în civil, postați prin diverse curți sau intrări. Niciodată n-am ştiut exact ce se afla în acele case aşa de păzite, dar nici n-am mai trecut pe acolo cît am mai stat în Bucureşti. Iar Titi, din acea zi, n-a mai ieşit din casă.

Cu fiecare zi care trecea, oraşul devenea tot mai animat, pe măsură ce sosea cîte o nouă delegație de străini. Începuseră să-şi facă apariția şi primele delegații din Vest, care stîrneau o adevărată vîlvă în jurul lor. Lumea nu se mai sătura privindu-i cum erau îmbrăcați, cum erau tunşi sau mai bine zis netunşi, ce țigări fumau, ce brichete, aparate fotografice şi alte obiecte purtau cu ei. Totul era uimitor la ei şi peste tot unde circulau erau

înconjurați de un cerc de curioşi, care nu mai conteneau să-i admire. Se putea trage uşor o concluzie despre viața de privațiuni la care era supusă de atîția ani populația Bucureştiului şi despre starea de izolare de restul lumii în care era ținută.

Cu toate că explicația pentru care aceşti străini erau priviți ca nişte oameni veniți de pe o altă planetă era de înțeles, spectacolul, asemănător cu apariția primilor albi într-un trib de negri, era jenant şi umilitor. Am văzut scene degradante, în care roiul de admiratori care-i însoțea pe aceşti tineri răsfățați ai bunăstării din Occident se cobora pînă la a le cerşi cîte o brichetă de doi bani.

M-am simțit roşind la fel ca în puşcărie, cînd am văzut flămîndul umilindu-se în fața temnicerului, pentru o lingură în plus din lăturile care ni se dădeau de mîncare, sau cînd altul culegea de la picioarele gardianului chiştocul de țigară pe care acesta îl aruncase.

Dacă în închisoare, aceste cazuri au fost excepții, acum, pe străzile Bucureştiului, păreau generalizate. Observînd însă această lume mai atent, îți puteai da seama că prima impresie era falsă şi că de fapt aveai de-a face cu o concentrare a unor „excepții“ în jurul grupurilor de străini. Proveneau din pleava de la periferia Capitalei şi mai ales din rîndurile țiganilor.

Îmbulzeala provocată pe străzi de mulțimea care se scurgea în dezordine spre tot felul de puncte de atracție crea un fel de haos, în care cred că şi supravegherea Securității, care trebuia să fie discretă, pentru a nu fi remarcată de străini, îşi pierdea eficacitatea, ceea ce mă avantaja, căci mă pierdeam în această mare de oameni şi mergeam cu puhoiul.

Într-una din zile, amestecîndu-mă prin lumea unuia din şuvoaiele care se îndreptau spre Parcul Carol, unde nu mai ştiu ce delegație străină dădea un spectacol folcloric în aer liber, am ajuns pînă în apropierea locuinței lui Dumitru Dădârlat. Voiam să-l întîlnesc. Nu numai pentru plăcerea de a-l revedea, dar aveam impresia că ducîndu-mă la el, în situația mea de fugar, îi aduceam dovada încrederii şi aprecierii mele.

Era un om cinstit şi de caracter. Naționalist şi bun român, făcea parte din acea mică burghezie sănătoasă, care suporta cu răbdare urgia vremurilor, fără să facă compromisuri, fără să se pervertească, păstrîndu-şi credința şi sentimentele nealterate.

Îl cunoscusem în perioada dinainte de arestare, cînd intrasem în „cîmpul muncii“, ascunzîndu-mi „originea“ sub o „autobiografie“ mincinoasă. Era şeful secției aprovizionării la I.P.R.O.M., unde reuşisem să fiu angajat. Ne-am apropiat foarte repede şi curînd n-am mai avut secrete

unul față de altul. Mi-a fost un adevărat prieten şi m-a ajutat cît a putut în acea vreme. Am rămas în aceleaşi relații cu el şi după ce am fost dat afară din întreprindere.

Am fost primit cu brațele deschise de toată familia. O familie ideală, cum îți făcea plăcere să descoperi că mai există încă, într-o vreme cînd şi acest nucleu de armonie şi înțelegere omenească era lovit şi începuse în atîtea cazuri să se destrame. Profitînd de potemkiniada belşugului de moment al Festivalului, apucasem să cumpăr o tabletă de ciocolată pentru Bogdan, care n-avea decît vreo cinci ani, dar era crescut ca un mic lord. Şi aici, dragostea şi înțelepciunea părinților făcuseră minuni.

Am stat o după-amiază întreagă de vorbă, povestindu-ne despre viața celor două lumi pe care le reprezentam. El, despre iadul de zi cu zi al celor oropsiți de afară, care luptau să supraviețuiască, eu, despre lumea celor scutiți de a mai lupta şi a căror viață sau moarte o hotăra acum destinul.

M-a întrebat de prieteni şi cunoscuți, care dispăruseră şi ei în lumea din care veneam. Despre unii am ştiut să-i spun, despre alții, nu. Dădârlat mi-a mărturisit că are un complex de inferioritate față de cei ce au luat drumul puşcăriilor, chiar un sentiment de vinovăție, fiindcă prudența şi grija de soarta familiei îl făcuseră să nu se angajeze în nici o activitate şi să rămînă pasiv. Considera că, din moment ce gîndea la fel ca cei ce intraseră în închisoare pentru idealul lor, locul lui ar fi trebuit să fie lîngă ei. Părerea mea este că cei ce vor sta la temelia societății viitoare, care se va înjgheba din nou cîndva, sînt tocmai cei ca Dădârlat. Ei păstrează şi asigură încă continuitatea unor valori pe durata vremurilor vitrege, pînă la venirea zilelor mai bune. Lupta lor este cea care va da roade!

Cînd am plecat de la Dădârlat se lăsase seara.

O scurtă vizită i-am făcut şi lui Puia Volvoreanu. Scurtă, fiindcă m-am simțit nedorit. Era prieten cu vărul meu George Boian, care îl aprecia şi îl apăra față de toată lumea care-l cunoştea şi îl antipatiza pentru înfumurarea lui. George pretindea însă că e un prieten de nădejde. Fusese procuror, iar după 23 august, scos din magistratură, lucra la ADAS (Asigurările de stat). M-am dus la el, gîndind că i-ar face plăcere să-i aduc veşti de la prietenul lui, George Boian.

Întîlnirea a fost penibilă. Nu numai că s-a arătat puțin interesat de soarta lui George, criticîndu-l chiar pentru „prostia“ de a fi întreprins o acțiune subversivă, dar totodată nu-şi putea ascunde frica de a sta de vorbă cu mine. Dezamăgit şi dezgustat, am plecat. Conversația a avut loc în

vestibul, nici n-am mai intrat. La plecare, i-am spus să nu aibă nici o grijă, căci nu voi pomeni niciodată de vizita pe care i-am făcut-o. Cînd am pus mîna pe clanță, nu şi-a putut stăpîni trăsăturile feței, care-i trădau uşurarea.

Pe drum, am reflectat, nu la cît se înşelase George în privința lui, ci la faptul că şi eu mi-l închipuisem un om curajos şi dintr-o bucată, din cauza aerului lui superior, disprețuitor şi îngîmfat. Mult mai tîrziu, în închisoare, am aflat de la un fost comisar că Puia Volvoreanu fusese informator al Siguranței pe vremea regelui Carol II. Pe Puia nu l-am mai văzut niciodată. Fiind în străinătate, acum cîțiva ani, i-am citit ferparul în România liberă.

Cîteva zile mai tîrziu, m-am întîlnit din nou cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu de la Ilovăț. Ne-am aşezat la o masă mai retrasă, într-o cîrciumă de pe lîngă Piața Gemeni, plină de şoferi pe jumătate beți. Gălăgia şi rîsetele chefliilor ne obligau să răcnim şi noi ca să ne putem înțelege. Nu ştiu dacă şi alții au mai fost vreodată puşi în situația să-şi strige în gura mare secrete, pe care şi pe şoptite ți-ar fi fost teamă să le comunici.

Georgel primise veşti de la Ilovăț: Securitatea făcuse percheziții în cîteva case din sat. Descinderile nu dăduseră nici un rezultat. După cîteva zile, prin indiscreția unuia din milițienii din sat, secretul operației transpirase: mă căutaseră pe mine! Deci, zona de cercetări din munții Maramureşului pentru a ne prinde se extinsese. Cu siguranță că şi Bucureştiul era acum în vederile Securității şi cu precădere casa mamei şi a celor cîțiva prieteni.

Senzația întîlnirii noastre a fost însă alta: Georgel mi-a întins peste masă un ziar împăturit, în care se afla un buletin de identitate. Îl furase din buzunarul şefului lui, cînd acesta îşi lăsase haina pe spătarul scaunului şi ieşise din birou. Cum am aflat mai tîrziu, nu şi-a dat seama decît după cîteva zile de lipsa lui şi l-a anunțat pierdut, la Miliție. Tovarăşul Dumitru Topliceanu era cam de aceeaşi vîrstă cu mine, dar din păcate poza din buletin nu-mi semăna deloc.

Totuşi, Georgel fusese extraordinar! Înainte de a ne despărți, am mai discutat cu el despre eventualitatea unei soluții de a mă stabili cu Titi în afara Bucureştiului, cînd va veni timpul să părăsim casa Aniței. Mi-a promis să facă prospectări în această direcție, printre prietenii lui care lucrează pe şantiere în provincie. Ne-am strîns mîna şi Georgel a plecat înainte, eu urmînd să mai rămîn pe loc, pentru a nu fi cumva văzuți împreună de vreun cunoscut.

Îmi beam tocmai ultima înghițitură de bere, cînd unul din şoferii de la

masa gălăgioasă a chefliilor s-a sculat şi, cam nesigur pe picioare dar cu mîna întinsă şi surîzîndu-mi, s-a apropiat de mine. Abia atunci l-am recunoscut şi am încremenit. Nu fiindcă omul ar fi fost dubios din punct de vedere politic sau al caracterului, ci fiindcă mi-am dat seama că băuse prea mult. Era Dicu Maxim care, de cînd veniseră comuniştii la putere, se angajase şofer pe camion.

La „munca de jos“ aveai mai puține probleme cu autobiografia. Cu toate că era un om cu educație bună, firea lui labilă îl făcuse să cadă pradă mediului în care trăia. Îmbrăcămintea îi era neglijentă, curățenia cam lăsa de dorit şi căzuse şi în darul băuturii. Totuşi, brutalitatea, destul de frecventă în tagma şoferilor de camioane, nu reuşise să-i altereze bunătatea din fire şi generozitatea. M-a îmbrățișat şi s-a aşezat lîngă mine. După un moment de ezitare, m-am hotărît. I-am explicat că am evadat şi că mă ascund şi l-am rugat să se gîndească bine, că trebuie să uite că m-a văzut.

De la primele mele vorbe, parcă s-a trezit din beție. Ochii, tulburi pînă aci, i s-au limpezit, ca apoi să i se umezească de emoție. M-am sculat să plec şi cînd i-am dat mîna, mi-a strîns-o cu căldură şi mi-a spus că-mi doreşte mult noroc. La uşă, m-a ajuns din urmă şi mi-a băgat în mînă douăzeci de lei, părîndu-i rău că nu are mai mult. Am încercat să refuz, dar mi-a explicat că dacă nu-i primesc îi bea şi asta ar însemna că se va îmbăta mai rău. I-am primit şi am ieşit în stradă. Niciodată Dicu n-a pomenit nimănui de întîlnirea noastră.

Seara, la Anița, mare consiliu în jurul buletinului. Eram toți de acord că poza lui Topliceanu era mult prea departe de vreo asemănare cu unul din noi doi, aşa că legitimația era inutilizabilă. În cele din urmă, Dinu Hariton ne-a sugerat să apelăm la Bubi Gane, care era un bun grafician şi foarte îndemînatic. Era convins că el va fi în stare să înlocuiască poza lui Topliceanu cu una de a noastră şi pe colțul ei să completeze ştampila, reproducînd timbrul-sec al Miliției.

Pe Ştefan (Bubi) ca şi pe fratele lui, Gigi Gane, îi cunoşteam încă de la Sf. Sava. Erau amîndoi cu cîteva clase mai mari ca mine. Amîndoi avuseseră dificultăți în liceu, fiindcă erau membri în Frățiile de Cruce. Bubi Gane fusese căsătorit cu Ruxandra Goga, sora Aniței, de care divorțase, dar rămăsese mai departe în bune relații de prietenie cu familia.

Zis şi făcut: s-a apelat la el. A doua zi am ieşit cu Titi în oraş şi ne-am făcut fiecare cîteva fotografii. În după-amiaza în care am intrat în posesia pozelor, Bubi, anunțat de Anița, şi-a făcut apariția. Titi a insistat ca pe buletin să fie substituită poza mea, eu fiind cel care, avînd legături şi

cunoştinţe în Bucureşti, aveam mai multă nevoie de el în drumurile pe care le făceam. Rămînea ca, ulterior, să încercăm să ne mai procurăm unul şi pentru el.

Cu o remarcabilă dexteritate, Bubi s-a pus pe treabă. Cu o lupă şi nişte simple instrumente de manichiură ale Aniței, a imitat perfect timbrul-sec şi în mai puțin de o jumătate de oră, am avut o legitimație, de autenticitatea căreia nu s-ar fi putut îndoi nimeni. Cum am mai spus însă, la o verificare mai atentă nu rezista, din cauza numărului de înregistrare, care se afla pe lista buletinelor pierdute. După ce a terminat operația de falsificare, Bubi s-a retras cu noi în cămăruța noastră şi ne-a făcut o destăinuire şi în acelaşi timp o propunere foarte interesantă. Avea legături cu o filieră clandestină, prin care se puteau obține buletine perfect valabile. Multe detalii nu ne-a dat despre această organizație şi nici noi nu i-am cerut.

Era vorba despre o rețea (bănuiesc că legionară) care cuprindea în rîndurile ei şi pe şeful unei Secții de Miliție, dintr-un cartier periferic al Bucureştiului. De cîte ori, pe teritoriul de sub jurisdicția Secției, era găsit cîte un cadavru, lucru destul de frecvent într-un oraş mare, cu o populație flotantă numeroasă, se făceau cercetările de rigoare. Dacă se stabilea că moartea respectivului survenise în urma unui accident (de exemplu, atac de inimă, înec în Dîmbovița sau altă cauză) care nu impunea continuarea cercetărilor polițieneşti (cum ar fi fost în caz de crimă) şi dacă buletinul găsit asupra lui era emis de autorități din provincie, Secția de Miliție trebuia să anunțe acestor autorități decesul şi să le restituie actul de identitate al mortului.

Dacă însă, în urma cercetărilor, se stabilea că mortul nu avea rude apropiate şi era din vreun sat din celălalt capăt al țării, lucru obişnuit în acea vreme, consecință a sărăciei de la sate, care provoca un exod spre diferite şantiere şi zone industriale care ofereau posibilități de muncă, atunci şeful Secției de Miliție (de care ne vorbise Bubi Gane) nu mai dădea curs procedurii legale. Dosarul mortului se încheia cu mențiunea „neidentificat“, iar buletinul lui, reținut de şeful secției, lua calea rețelei clandestine. Cel care urma să-l folosească îi schimba fotografia, după acelaşi procedeu pe care ni-l demonstrase Bubi Gane, iar buletinul prezenta o garanție absolută, numărul lui nefigurînd pe lista buletinelor pierdute sau anulate.

Bineînțeles că rezultatul acestor explicații date de Bubi a fost că am acceptat imediat oferta lui de a ne procura şi nouă astfel de buletine. I-am dat cîte o fotografie, urmînd să aşteptăm pînă ce se vor ivi două buletine

care să ni se potrivească. Adică, pînă ce în cartierul Secției de Miliție cu pricina, se vor găsi doi morți care să îndeplinească condițiile descrise mai înainte şi care să aibă, mai mult sau mai puțin, vîrsta noastră. Bubi ne-a mai spus că, avînd în vedere aceste condiții, al căror termen de îndeplinire nu poate fi prevăzut, nu ne poate preciza o dată la care vom primi buletinele. Spre uimirea noastră, ne-a spus însă că, după cîte ştie, nu va dura mai mult de o lună sau două, ceea ce însemna o cifră apreciabilă de morți în statisticile nepublicate ale Capitalei, dar în acelaşi timp şi un termen destul de scurt pînă cînd aşteptarea noastră macabră, de a ni se găsi doi morți pe măsură, se va încheia cu succes.

Perspectiva de a avea nişte legitimații, cu care să ne putem deplasa oriunde şi chiar de a ne putea angaja în orice loc de muncă, ne-a injectat o doză de optimism, pe deplin justificat. Nu va mai fi nevoie să ne ascundem şi vom putea trăi ca orice alt cetățean al țării, muncind pentru a ne întreține, în aşteptarea ivirii unei posibilități de a fugi în străinătate, fie prin Rici Tailer, fie pe altă cale, dacă formula lui nu va funcționa. Singurul risc pe care îl vom mai avea va fi cel de a fi recunoscuți de cineva, dar şi această primejdie va putea fi înlăturată sau măcar redusă în mare parte, dacă vom pleca în provincie şi ne vom angaja într-o regiune unde nu ne cunoaşte nimeni.

Pînă una-alta însă, încurajat nu numai de perspectiva viitoare a buletinelor ce urma să le obținem prin Bubi, dar şi de buletinul mai puțin perfect pe care îl aveam în buzunar, mi-am continuat peregrinările prin Bucureşti.

Mi-am dat o nouă întîlnire cu Elena Pantazi, la un cinema de pe şoseaua Ştefan cel Mare, unde rula pentru prima oară în Bucureşti un film, la care visa toată lumea de ani de zile şi care, cu toate că se afla în țară de multă vreme, fusese reținut de cenzură: Hamlet cu Lawrence Olivier.

Datorită aceleiaşi fațade false ce trebuia arătată străinilor, pe durata Festivalului, pe ecranele Capitalei au apărut o serie de filme occidentale, înlocuind veşnicele filme cu teme propagandistice, mai ales sovietice.

Elena nu avea nici o veste de la Ion şi începuse să piardă nădejdea că l-ar mai putea vedea apărînd. Nu i-am spus-o, dar nici eu nu mai credeam să fi scăpat neprins. Trecuse prea multă vreme de la evadare şi de cînd Ion ar fi trebuit să dea un semn de viață.

Într-o altă zi, pe cînd mă îndreptam spre cartierul Dudeşti-Văcăreşti, unde aflasem că se mutase de curînd Păstorel Teodoreanu, în casa fratelui lui, Ionel, am fost acostat de un grup de tineri elevi, care mi-au cerut să le dau autografe.

Nu ştiu ce i-a făcut să mă ia drept străin! Pentru hazul situației, am intrat în joc şi, dîndu-mă drept francez, am început să le scriu fiecăruia cîteva cuvinte pe carnețelele pe care mi le întindeau. De semnat, am semnat ceva mai indescifrabil, dar cu numele meu. Abia am scăpat de ei ca să-mi pot vedea de drum.

Mă duceam la Păstorel, numai de plăcerea de a-l revedea. Fusese unul din bunii prieteni ai tatălui meu, iar eu mă simțeam foarte ataşat de el.

Mi-a deschis uşa soția lui Ionel, pe care o văzusem numai de cîteva ori şi care nu m-a recunoscut. Mi-am dat un nume oarecare şi i-am spus că-l caut pe Păstorel. S-a uitat cu o privire plină de subînțelesuri la ceas (era ora prînzului) şi mi-a spus că Păstorel venise foarte tîrziu acasă şi că se culcase, rugînd să fie sculat la ora două. Cum probabil trăsese concluzia, din felul în care mă exprimasem, că eram în relații apropiate cu Păstorel, mi-a spus că dacă vreau să aştept, pot să intru la el în cameră şi să-l trezesc peste o jumătate de oră. A ținut să mă avertizeze însă că, de cînd se mutase, Păstorel nu-şi aranjase încă lucrurile şi să nu mă mir de dezordine.

Am intrat în cameră şi am închis uşa după mine. Pe o somieră, pusă direct pe jos, dormea Păstorel. Pe peretele din față, un dulap şi lîngă fereastră un scaun, pe care îşi pusese hainele. Tot mijlocul camerei era ocupat de un morman de lucruri, care se vedea că fuseseră îngrămădite acolo în momentul mutării, cu două săptămîni în urmă, şi acolo rămăseseră. Cîteva valize desfăcute, pantofi, cărți, hîrtii, ciorapi, toate claie peste grămadă, prin care se vedea că Păstorel cotrobăise din cînd în cînd, ca să-şi extragă un obiect de care avusese nevoie.

Mi-am tras scaunul mai aproape de somiera pe care dormea Păstorel, mi-am ales din grămada de lucruri o carte şi m-am aşezat, cu gîndul să treacă timpul, pînă se va face ora la care să-l trezesc. Am citit o vreme, pînă ce Păstorel, agitîndu-se prin somn şi deschizînd ochii pentru o clipă, m-a văzut. A mormăit ceva nedesluşit şi s-a întors pe partea cealaltă. În momentul următor însă, dintr-o mişcare bruscă, s-a întors din nou şi s-a ridicat în capul oaselor. Încă mahmur, dar surprins în acelaşi timp, a exclamat:

— Ce-i cu tine, mînzule?! Cînd ai scăpat?

S-a sculat din pat, m-a îmbrățişat şi s-a mirat că mama, pe care o

văzuse nu de mult, nu-i spusese nimic despre mine. I-am istorisit şi lui împrejurările prin care ajunsesem în Bucureşti şi că statutul meu de fugar cerea o discreție absolută din partea celor cu care luam contact, pentru a nu fi acuzați de complicitate.

— Mă îmbrac şi mă duc la mamă-ta! Spune-mi, ce vrei să-i spun?

L-am oprit, dîndu-mi seama că din explicațiile mele înțelesese că mama nu ştia încă de prezența mea în Bucureşti. I-am spus că luasem contact cu ea şi că era la curent cu toată povestea mea.

— Spune-mi ce pot face pentru tine! Cu ce te pot ajuta? Dacă n-ai unde sta, poți să stai la mine! Ştii bine că pentru fiul lui Tilică fac orice!

Abia l-am putut convinge că nu am nevoie de nimic şi că nu venisem decît să-l văd. În cele din urmă, l-am rugat să treacă într-una din zilele următoare pe la mama şi să-i spună că mă văzuse, deoarece, de cînd mă mutasem la Anița, din motive de siguranță, întrerupsesem orice legături cu ea, chiar prin terțe persoane şi chiar prin telefon, bănuind că va fi supravegheată de Securitate.

Am stat apoi o mulțime de vorbă. I-am povestit, printre altele, că evadasem îmbrăcat cu cojocelul pe care i-l dăduse tatăl meu şi pe care şi el îl purtase în primul război mondial. Ca întotdeauna, de cîte ori vorbea de tatăl meu, Păstorel se emoționa, îşi aducea aminte de un trecut comun, care-i evoca scene de tinerețe, din nişte vremuri cînd generația lor însuflețită de entuziasm, generozitate şi idealism, privea, trăia şi prețuia altfel viața.

Relata, cu o nostalgie din care nu lipsea umorul, cîte un episod şi pe măsură ce-l năpădeau amintirile, se cufunda cu gîndul tot mai tare în trecut şi se detaşa într-atît de prezent, încît, cînd relua contactul cu realitatea, se întuneca la față şi tăcea brusc. Aşa l-am lăsat pe Păstorel, cînd m-am ridicat să plec, şi asta-i ultima mea amintire despre el.

La mama s-a dus chiar în după-amiaza aceea. După cîțiva ani, în închisoare, am aflat că fusese şi el arestat. La eliberarea mea, după unsprezece ani, am aflat că murise. Nepoata lui, Maricica Musicescu, mi-a dat un țigaret de chihlimbar, care-i aparținuse şi pe care Păstorel îl primise de la tatăl meu. Mi-a spus să-l păstrez în amintirea marii lor prietenii.

Într-una din seri cînd mă întorceam acasă, Anița şi Dinu mă aşteptau. Voiau să mă pună în legătură cu Baby Fay, un bun prieten al lor, care venise să-i vadă şi pe care şi eu îl cunoscusem cu mulți ani în urmă. Am reținut, ca o curiozitate, faptul că părinții lui, nu mai țin minte datorită căror împrejurări, au trăit o vreme în Japonia şi, dacă nu mă înşel, el se născuse la Tokio.

Baby Fay lucra pe un şantier foarte izolat, undeva în Bărăgan. Avea posibilitatea să ne ia pe şantierul lui, chiar fără acte de identitate. Ne-a explicat care era situaţia la faţa locului, cu foarte mulţi muncitori temporari, venind din toate părţile ţării, şi imposibilitatea unei verificări a evidenţei acestui du-te-vino de oameni. Argumentul convingător pe care ni-l aducea era că mai avea doi inşi căutaţi de Securitate, ascunşi pe şantierul lui. Or, tocmai acest argument ne-a făcut să ezităm, gîndind că şansele de a fi descoperiţi erau astfel sporite. Dacă Securitatea ar fi dat de urmele unuia din cei ascunşi, cu siguranţă că în plasa ce ar fi aruncat-o asupra şantierului pentru a-l prinde, am cădea şi ceilalţi. Totuşi, pentru orice eventualitate, a rămas stabilit că vom ţine legătura cu el prin Aniţa şi, în caz de urgenţă, vom apela la el.

Dîndu-ne seama că soarta noastră se putea schimba oricînd, obligaţi fiind să părăsim Bucureştiul, fie pentru a adopta unul din planurile a căror perfectare o aşteptam, fie în mod precipitat, din cauza vreunui pericol neprevăzut, m-am hotărît s-o mai întîlnesc o dată pe mama. Prin intermediul lui M.C., i-am comunicat să ia toate măsurile pentru a nu fi urmărită şi să vină într-o dimineaţă la sculptorul Oscar Han, care locuia tot în Cotroceni, nu departe de ea. Eu însumi m-am dus înainte de ora întîlnirii şi de pe o stradă paralelă am observat împrejurimile. Am văzut-o pe mama ieşind din casă şi am urmărit-o de la distanţă. Asigurîndu-mă că nu era filată şi neremarcînd nimic suspect, am intrat în urma ei la Han, pe portiţa din dos a curţii, de unde se putea pătrunde direct în atelier. Uşa atelierului era crăpată. Mama cu Han mă aşteptau.

Han fusese un bun prieten al tatălui meu. Cu toate că în vîrstă, îşi păstrase aceeaşi înfăţişare, care îmi inspirase teamă de cîte ori îl vedeam, pe cînd eram copil. Scurt şi gros, cu umerii laţi şi capul mare, cu ochii albaştri oţelii, care-i trădau originile teutone, îţi sugera imaginea unui cîine boxer, gata de atac. Vocea groasă şi tonul agresiv completau portretul. O forţă brutală, gata să se dezlănţuie, aşa părea la prima vedere Oscar Han, care în fond era un om blînd şi afectuos. Cît am stat cu mama de vorbă, Han a mai ieşit de cîteva ori din atelier, ca să se asigure că totul era în ordine.

Am pus-o pe mama la curent cu descinderile care se făcuseră la Ilovăţ şi care ne îndreptăţeau să presupunem că Securitatea era pe cale de a-şi concentra acum atenţia şi asupra urmelor şi legăturilor mele din Bucureşti. Era normal deci ca ea să fie prima vizată şi pusă sub supraveghere. Am

rămas înţeleşi că nu ne vom mai întîlni şi că voi căuta să-i dau din cînd în cînd cîte un semn de viaţă prin alte persoane. Pentru a nu risca să cadă în vreo cursă întinsă de Securitate, am stabilit să nu acorde încredere persoanei care va pretinde că vine din partea mea, decît dacă aceasta îi va pomeni de Hermes, zeul grec gravat pe inelul ce-l aveam de la tatăl meu şi pe care acuma îl purta ea. Această parolă de cod a rămas multă vreme valabilă între noi şi ne-a fost foarte utilă în toţi anii care au urmat.

Ne-am despărţit, plecînd pe rînd din atelier, aşa cum venisem şi luînd aceleaşi măsuri de precauţie ca şi la sosire. Pe mama n-am mai revăzut-o decît în 1955, iar în 1964 cînd am ieşit din închisoare, Oscar Han îmbătrînise tare, cînd m-am dus să-l văd.

Cu ocazia acestei ultime întrevederi, mama mi-a comunicat dorinţa lui Dudu Gheorghiu de a mă mai vedea. Am fost invitatul lui cîteva zile mai tîrziu, la o grădină de vară de pe lîngă Piaţa Kogălniceanu. A venit cu cel mai bun prieten al lui, fost camarad de arme şi de sport, al cărui nume complet nu-l mai reţin.

Pe cît era Dudu de bine proporţionat, voinic dar înalt, pe atît era şi Tită de puternic şi lat în umeri, dar scurt. Niciodată n-am ştiut dacă Tită fusese pus la curent de Dudu despre situaţia mea, dar toată seara cît am stat în grădină, nu s-a făcut nici o aluzie la acest subiect.

Grădina gemea de lume. Masa noastră, mai retrasă în umbra unui pom, care ne apăra de lumina becurilor din grădină, s-a desfăşurat ca în vremurile bune ale Bucureştiului, pe care, fiind prea tînăr, abia apucasem să le gust. S-a mîncat şi mai ales s-a băut, pe măsura celor doi giganţi, cu dimensiuni fizice şi morale croite pentru alte timpuri. Şi, despre acele timpuri s-a vorbit mai mult! Ne-am despărţit noaptea tîrziu. Mi-au strîns mîna în palmele lor uriaşe şi mi-au spus amîndoi, ca înţeleşi: „Noroc şi Doamne ajută!“

La o nouă întrevedere pe care am avut-o cu el, Georgel Teodorescu mi-a vorbit de un fost coleg de-al lui de şcoală, care acum era contabilul şef al mai multor şantiere din provincie şi la care s-a gîndit că ne-ar putea fi de folos. După primele detalii date, ideea mi s-a părut interesantă şi cînd Georgel m-a asigurat că se putea conta pe seriozitatea şi discreţia lui Paul Petrescu, mi-am dat consimţămîntul să stea de vorbă cu el. Dacă în urma acestui prim contact va constata că există o perspectivă pentru noi, l-am rugat să-mi stabilească un rendez-vous cu Petrescu. Ceea ce s-a şi întîmplat cîteva zile mai tîrziu, cînd împreună cu Georgel, m-am dus la Petrescu

acasă.

Paul Petrescu era un „oltean şmecher“, cum obişnuiesc să spună neoltenii, dînd calificativului o nuanță simpatică şi de haz, dar nelăsînd să-i scape şi sensul peiorativ. Şmecheria lui Petrescu consta într-o isteține de minte, care-i dădea uşurința de a găsi cu promptitudine soluțiile cele mai potrivite. Cu o abilitate şi cu un dar înnăscut al prefăcătoriei, evolua cu o adevărată măiestrie în apele tulburi ale vremurilor. Mînuia limbajul confuz şi gol de sens al lozincilor, ca pe o limbă maternă. Dialectica marxistă n-avea secrete pentru el. Exprimarea lui ambiguă te făcea să-ți scape printre degete şi să nu-l poți niciodată învinovăți de vreo afirmație neconformă, citîndu-i vorbele.

Utilizîndu-şi inteligența, şiretenia şi însuşirile, aşa cum am încercat să le schițez mai înainte, Petrescu străbătea toate barierele, filtrele şi rețelele ridicate de regim pentru îngrădirea cetățenilor, fie ele economice, de partid sau polițieneşti. Pe unde trecea, nu lăsa urme şi nu făcea zgomot. Drumul lui era lin şi fără brutalități. Toate piedicile ce-i stăteau în cale le ocolea, strecurîndu-se, infiltrîndu-se, eludîndu-le legal. Bun român, suflet mare şi generos, incapabil să facă vreun rău cuiva, aşa-zisa „şmecherie oltenească“ a lui Petrescu, pusă în slujba omeniei, îşi pierdea sensul peiorativ pe care răuvoitorii îl dau acestei expresii.

În prima parte a întrevederii n-am reuşit să-i citesc prea bine caracterul şi nu pot spune că mi-a inspirat încrederea de care-mi vorbise Georgel. E drept că şi el îmi dădea tîrcoale, vrînd să mă cunoască, tatonîndu-mă cu întrebări indirecte şi răspunzînd la ale mele în doi peri. Încet, încet însă, personajele noastre prindeau contur şi se precizau în ochii celuilalt, ca pînă la urmă încrederea reciprocă să se stabilească şi să se discute „la concret“, după expresia lui favorită. Mi-a declarat că va putea aranja aşezarea noastră pe unul din şantiere. Pentru asta, trebuia însă să se pună mai întîi de acord cu inginerul şef şi împreună cu el să hotărască şantierul cel mai potrivit pentru noi şi data la care să plecăm într-acolo. Deci, încă un personaj căruia i se va încredința secretul nostru: inginerul Arsenescu!

Cînd i-a pomenit numele, Paul Petrescu mi-a spus despre el numai atît: „E băiat bun!“ Am înțeles că trebuia să-mi ajungă această asigurare laconică.

Toată discuția noastră s-a purtat în jurul unor aperitive compuse din trandafiri olteneşti, brînză telemea şi slăninuță afumată, iar Paul ne tot umplea păhărelele cu o țuică cum nu mai băusem de mult.

Proveniența bunătăților: „De la țară! Eu nu cumpăr de la stat!“, spunea

Petrescu.

Ne-am despărțit, urmînd ca peste zece zile, după ce se va întoarce dintr-un turneu pe la şantiere, pe care îl va face cu ing. Arsenescu, să ne întîlnim din nou pentru hotărîrea definitivă. Nici azi nu pot spune de ce, dar am plecat de la Petrescu încredințat că se va ține de promisiune şi cu un sentiment de uşurare, că în curînd vom părăsi Bucureştiul.

Titi s-a declarat şi el satisfăcut de perspectivele deschise de întîlnirea pe care o avusesem cu Petrescu.

Pînă la întoarcerea lui Paul Petrescu din provincie, mi-am continuat aproape zilnic vagabondajul pe străzile Bucureştiului. Aşa am ajuns într-o zi în Cotroceni, pe str. Sf. Elefterie şi am sunat la uşa lui Dan Cantacuzino. Era unul din ultimii prieteni pe care îi văzusem înainte de arestarea mea în 1952. (Seara mă întorsesem cu el cu trenul de la mare, iar noaptea am fost ridicat de Securitate.) Locuia în casa socrului său, avocatul Pâslaru; o vilă mare din care reuşiseră să nu fie încă evacuați. Interesul lui Dan şi al meu pentru arme şi vînătoare ne apropiase şi aveam o serie de amintiri comune în legătură cu această patimă.

Cînd m-a văzut în uşă, a încremenit de uimire.

Am stat o mulțime de vorbă. Încuiase uşa, ca să nu fim deranjați. I-am povestit toate pățaniile mele, iar el, care fusese dat afară din facultate pentru „origine socială nesănătoasă“, mi-a spus că spera acum să fie reprimit şi să-şi poată continua studiile de medicină. Văzîndu-mi mirarea, mi-a spus că făcuse cerere să fie reprimit în facultate, încurajat de cazul mult mai grav al lui Ionică Struțeanu. Se întîlnise cu acesta, care abia ieşise din închisoare şi care îi spusese că fusese imediat reprimit la studii.

Am încercat să-i explic lui Dan că auzisem în închisoare despre Ionică Struțeanu că trecuse prin „reeducarea“ de la Piteşti şi că era considerat dubios. L-am prevenit să se ferească de el. Lui Dan nu-i venea să creadă, ştiind ca şi mine ce băiat de caracter şi curajos fusese Ionică înainte de arestare. I-am povestit atît cît ştiam la acea vreme despre „reeducare“, dar n-am fost prea convingător. I se părea neverosimil.

Am aflat mai tîrziu că demersurile lui Dan n-au avut nici un rezultat, cu toate că nu fusese în închisoare şi, deci, avea o situație mai uşoară decît a lui Struțeanu. Au mai trecut nişte ani pînă ce Dan a primit permisiunea să-şi continue studiile.

La un moment dat, în timp ce stăteam de vorbă, cineva a încercat să intre. Uşa, cum am mai spus, era încuiată. Era Irinel, nevasta lui Dan.

Mi-aduc şi acum aminte vorbele lui:

— Ai încredere în discreția lui Irinel, sau nu vrei să ştie că eşti aici?

— Cred că tu trebuie să ştii mai bine, i-am răspuns.

Dan a deschis uşa. Din nou, surpriză şi bucurie. Am mai stat de vorbă toți trei şi, la despărțire, Irinel mi-a propus să ne revedem a doua zi la Ştrandul Tei. Era un ştrand nou deschis, unde venea lume puțină. Am fost de acord. Dan n-a vrut să vină. Învăța ca un disperat pentru medicină, nădăjduind că va fi primit la examen.

Nu numai că m-am întîlnit cu Irinel a doua zi, dar aproape toate zilele următoare le-am petrecut acolo. Locul era ideal. Nu era aglomerație şi nu era frecventat de lume cunoscută. În plus, stînd la soare pe malul lacului, aveam în fața ochilor singurul drum de acces spre ştrand şi puteam observa de la distanță orice mişcare. Tramvaiul îşi avea stația de cealaltă parte a lacului. De acolo, persoanele care veneau la ştrand trebuia să-şi continue drumul pe jos, ocolind lacul, ceea ce îmi permitea să le supraveghez pe tot traseul şi eventual să recunosc din timp vreo figură nedorită. N-a fost însă niciodată cazul.

Ştrandul Tei mi-a devenit un fel de reşedință permanentă pe timpul zilei. Aici venea M.C. să mă țină la curent cu planul lui Rici Tailer, care încă nu putea fi pus în funcție, ca şi Bubi Gane, care încă nu primise nici o veste despre buletinele noastre. Într-una din zile a venit toată familia Goga: Anița, cu Dinu şi Ruxandra. Într-altă zi m-am pomenit cu Gigi Gane, fratele lui Bubi. Cu mare greutate l-am convins şi pe Titi să vină. N-a venit decît o dată. A doua oară n-am reuşit să-l mai scot din bîrlogul nostru, unde se simțea mai în siguranță.

În general însă, eram mai mult singur şi stăteam toată ziua la soare sau înotam în lac. De mîncat, găseam cîte ceva la bufetul ştrandului, care datorită Festivalului se bucura de o oarecare aprovizionare, fie cu şuncă, fie cu crenvurşti şi întotdeauna cu cîteva lăzi de bere, care însă pe la ora prînzului se consumau.

Devenisem un obişnuit al locului şi după ce oferisem de cîteva ori cîte o bere responsabilei, chelnerului şi chiar milițianului ştrandului, mă găseam în relații de mare simpatie cu ei. Aproape în fiecare zi stăteam de vorbă cu ei şi ciocneam cîte un pahar. Mai ales responsabila, tovarăşa Maricica, mă îndrăgise grozav. Era țigancă din Tei. Cred că fusese frumoasă în tinerețe. Acum însă, era într-un hal fără de hal de murdară, cu dinții, pe care-i mai avea, negri de tutun şi umblînd mai tot timpul beată.

De cîte ori îi mai turnam cîte un pahar, luase obiceiul să mă sărute pe

obraji şi să-mi propună să-mi facă cunoştinţă cu o nepoată a ei. Din fericire, pînă a doua zi, uita. Mă străduiam din răsputeri să nu-mi observe repulsia, cînd se apropia de mine, duhnind a tutun şi băutură. Fiind şi garderobieră, aveam interesul să cultiv relaţiile cu tovarăşa Maricica, în nădejdea că voi putea subtiliza într-o zi din hainele depuse un buletin de populaţie pentru Titi. Am şi reuşit de cîteva ori să scotocesc, fără să fiu văzut, prin hainele clienţilor, dar de fiecare dată, datele personale din buletinele peste care am dat erau mult prea nepotrivite, căci majoritatea celor care frecventau ştrandul erau mult prea tineri.

De obicei părăseam ştrandul seara, cînd se închidea şi, pînă se întuneca de-a binelea, ca să pot intra la Aniţa, mai rătăceam pe străzi şi priveam la diferitele manifestaţii ale delegaţiilor străine.

În unele pieţe din centrul oraşului se improvizaseră estrade de scînduri, pe podiumul cărora orchestre de amatori sau grupuri folclorice cîntau şi dansau pînă noaptea tîrziu.

Mi-aduc aminte că, într-o noapte, am asistat la un spectacol de muzică şi dansuri sud-americane, executat de o echipă braziliană, în Piaţa Universităţii. Mă căţărasem, ca mulţi alţi cască-gură, pe soclul statuii lui Mihai Viteazu şi mă aşezasem între picioarele calului. Nu mîncasem aproape nimic toată ziua. Îmi cumpărasem un borcan de şerbet de ciocolată de la o cofetărie şi mi-amintesc că l-am mîncat tot, în timp ce mă uitam la dansurile brazilienilor. Ţin minte episodul, fiindcă linguriţa cu care am mîncat şerbetul o furasem de pe o masă din cofetăria plină de lume.

Într-una din seri cînd mă întorceam spre casă, pe Vasile Lascăr, am auzit strigînd în urma mea: „Domnu’ Ioanid! Domnu’ Ioanid!“

M-am întors şi l-am recunoscut. Era domnu’ Costel, frizerul de la Cooperativa Igiena din blocul ARO, la care ne tundeam, George Boian, eu şi tot grupul meu de prieteni!

Mă recunoscuse cînd mă dădusem jos din tramvai. Cînd m-am oprit, s-a repezit la mine şi bucuros că mă revede, m-a strîns în braţe. Apoi, jenat de intimitatea pe care şi-o permisese, a început să se scuze, explicîndu-mi că aflase că fusesem arestat de la prietenii mei, care continuau să se tundă la el. Mi-a spus că-i pare bine că mă vede liber şi m-a întrebat dacă i-a dat drumul şi lui George Boian. Mi-am făcut repede socoteala că dacă îl las să creadă că am fost eliberat legal, în cîteva zile, toţi cunoscuţii mei, pe care îi avea clienţi la tuns, vor afla de la el că mă găsesc în Bucureşti. L-am tras pe o stradă laterală, mai puţin circulată şi i-am spus care era situaţia reală,

cerîndu-i să nu spună nimănui că mă văzuse. Impresionat de faptul că îndrăznisem şi chiar reuşisem să evadez, a tăcut pentru un moment. M-am gîndit că de teamă, dar după cîteva clipe mi-a vorbit cam în felul următor: „Să n-aveţi nici o grijă, n-am să spun nimănui că v-am văzut …“ S-a mai codit puţin şi a continuat: „Vă rog să nu vă supăraţi, dar cred că în situaţia în care sînteţi, aveţi nevoie de bani. Eu vă pot da şi vă rog să-i primiţi!“

Dusese mîna la buzunar, dar l-am oprit, mulţumindu-i şi spunîndu-i că n-am nevoie. Abia l-am convins să renunţe şi să nu mai insiste. Mi-a amintit că mă ştie de cînd eram în şcoală şi umblam cu pantaloni scurţi şi că era firesc să mă ajute. Nu ştiu care din noi doi era mai emoţionat! Ne-am mai plimbat un timp pe stradă, stînd de vorbă. Printre altele, mi-a povestit de proprietăreasa casei în care locuia, care era şi ea necăjită, bărbatul ei fiind arestat. Nu mai ştia nimic de el de ani de zile. Cînd mi-a spus numele, a fost rîndul meu să rămîn uimit de coincidenţă. Era vorba de soţia comandorului de marină Romică Snaidero! Bucuros că-i pot transmite veşti prin domnu’ Costel, i-am spus tot ce ştiam de Nenea Romică, şi anume că acum două luni era la mina de plumb de la Cavnic, lîngă Baia Mare. Că în afară de o suferinţă cronică, dar nu gravă, de ficat, era sănătos, cu un moral excepţional, mereu vesel, bine dispus şi iubit de toţi camarazii din închisoare, pentru atitudinea şi optimismul lui. M-am despărţit de domnu’ Costel, fericit şi el că-i poate duce veşti dnei Snaidero.

Mi s-a mai întîmplat într-o zi să fiu recunoscut pe stradă şi să fiu strigat pe nume. De data astă însă, în amiaza mare şi în plină lume. Dădeam tocmai să traversez bulevardul în Piaţa Brătianu, cînd am auzit pe cineva strigînd: „Tilică! Tilică!“ Numai puţini prieteni îmi spuneau aşa.

Erau Toto Mitache şi vărul lui, Dinu Mitache sau Tase, cum îi spuneam noi. Tase, ca şi Baby Ivanovici, mi-era unul din cei mai buni prieteni şi cu toate că mi-era tare dor să-l revăd, evitasem s-o fac, tocmai fiindcă strînsele noastre legături erau cunoscute şi de Securitate. Acum, neprevăzutul provoca întîlnirea noastră în condiţii favorabile, adică fără comunicări prin intermediari şi fără oră şi loc precis de întîlnire. Un singur lucru neplăcut, strigatul pe nume în gura mare! Şi încă ceva care m-a indispus: prezenţa lui Toto!

Departe de mine gîndul de a-l fi socotit turnător sau rău intenţionat, dar Toto era tipul perfect al flecarului. Inteligent, simpatic, cu un umor şi o vervă nesecate, cunoscînd tot Bucureştiul, cu toate cancanurile lui, era indiscreţia personificată. Pe cît era Tase de timid, rezervat şi tăcut, pe atît

era vărul lui de lăudăros şi vorbăreţ. M-am grăbit să le fac semn că i-am auzit şi le-am ieşit înainte prin mulţime, ca să-i fac să înceteze cu strigătele. Au urmat îmbrăţişări şi o ploaie de întrebări, mai ales din partea lui Toto: „Cînd ai ieşit? De unde? Cum a fost? Eşti sănătos?“ Pentru a-i potoli şi neconvenindu-mi să le răspund, mai ales într-un loc aşa de expus, le-am promis să le spun totul, propunîndu-le să ne aşezăm într-un loc mai liniştit, ca să putem sta de vorbă în voie. Am traversat şi ne-am aşezat la o masă liberă, la un bufet improvizat în aer liber, pe colţul de lîngă Spitalul Colţei. Era un teren viran, pe care fusese amenajat un mic parc, cu iarbă, flori şi alei cu pietriş.

Îmi amintesc că i-am întrebat dacă au timp de pierdut şi mi-au răspuns că sînt liberi şi n-au nimic de făcut. Am comandat cîte o îngheţată şi cînd am rămas singuri, le-am spus de-a dreptul şi fără înconjur că evadasem. După şocul pe care l-am provocat cu această declaraţie, am intrat în amănunte, răspunzînd la întrebările şi la lămuririle pe care mi le cereau. Curiozitatea pentru senzaţionalul aventurii mele îl excitase la maximum pe Toto, care nu mai contenea cu întrebările. Totuşi, după cîteva minute s-a calmat şi am observat chiar că îşi pierde atenţia de la început. Apoi a pornit să se frămînte pe scaun, s-a uitat de cîteva ori la ceas şi în cele din urmă ne-a spus că are o întîlnire, de care uitase şi că trebuie să plece.

Tase, uimit de pretextul acestui rendez-vous, a dat să-şi exprime surprinderea, dar, întîlnindu-mi privirea, ne-am înţeles din ochi, şi a tăcut. Toto şi-a luat rămas-bun şi în timp ce-i strîngeam mîna, i-am spus să aibă grijă, să nu spună nimănui că mă văzuse. Am ţinut să-i explic că dacă face vreo indiscreţie, ştirea se va întinde de la om la om şi Securitatea, sfîrşind prin a prinde de veste, va porni pe firul zvonului înapoi şi va ajunge la punctul lui de pornire, adică la el. Toţi cei aflaţi pe acest parcurs şi care, fiecare în parte, va spune de la cine a aflat vestea că am fost văzut în Bucureşti, nu vor păţi cine ştie ce. În schimb, el va risca o anchetă fără sfîrşit, în care nu va putea niciodată convinge pe anchetator că nu ştie unde mă aflu.

După plecarea lui, am mai rămas cu Tase de vorbă şi am rîs amîndoi de dilema în care se zbătuse bietul Toto: să asculte povestea mea senzaţională, ca să-şi satisfacă curiozitatea, sau să asculte de glasul prudenţei, care-i spunea să plece cît mai repede din preajma mea, pentru a nu risca să fie văzut de cineva. Ştiam amîndoi din diverse întîmplări din tinereţea noastră cît de prudent era Toto şi cum ştia întotdeauna să dispară la timp, sub diverse pretexte, cînd lucrurile se încurcau. Am făcut haz la

gîndul că Toto va fi pedepsit pentru excesul lui de prudență: o pedeapsă de lungă durată, aproape sadică. Din momentul în care se despărțise de mine, Toto devenise purtătorul unui secret extraordinar, senzațional şi trebuia să-şi muşte buzele ca să nu-l împărtăşească nimănui. Pedeapsă mai mare pentru Toto nici că se putea. Oricum, Toto a tăcut. Poate chiar mai mult decît alții, fiindcă nici cînd am fost eliberat legal din închisoare, unsprezece ani mai tîrziu, nu-i plăcea să i se aducă aminte că mă întîlnise în timpul Festivalului.

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi a întoarcerii lui Paul Petrescu în Bucureşti. Pusese totul la punct: urma să plecăm pe şantier, la Drăgăşani, împreună cu inginerul Arsenescu, peste o săptămînă. Am făcut cunoştință şi cu Arsenescu şi ne-am înțeles asupra zilei şi orei la care să ne întîlnim în Gara de Nord, pentru a lua trenul spre Drăgăşani. Mai mult n-am vorbit cu el, Arsenescu nepunîndu-mi nici un fel de întrebări, spunîndu-mi numai că e la curent cu situația, prin Petrescu, şi că totul se va aranja fără vreo dificultate. Arsenescu mi-a făcut o impresie bună şi mi-a inspirat încredere de la început.

M-am întors acasă entuziasmat de ideea că peste o săptămînă vom pleca din Bucureşti, unde părea că ne împotmolisem, ca să-i împărtăşesc şi lui Titi vestea cea bună şi să-i spun să se pregătească de drum. Care nu mi-a fost însă surpriza, cînd l-am auzit pe Titi spunîndu-mi că el preferă să aştepte în Bucureşti apariția buletinelor de la Bubi Gane. Mi-a fost imposibil să-l conving să părăsească oraşul. Pînă la urmă, am rămas înțeleşi că voi pleca numai eu cu Arsenescu pe şantier, unde voi putea constata, la fața locului, dacă şederea noastră acolo prezintă într-adevăr garanțiile de securitate pe care contam. Mă voi reîntoarce apoi la Bucureşti la 14 septembrie, cînd se va împlini o lună de la data la care îi dădusem lui Bubi Gane fotografiile şi cînd speram să obținem buletinele. Chiar dacă buletinele nu vor fi gata la acea dată, vom pleca atunci amîndoi pe şantier, deoarece cam în aceeaşi vreme se va întoarce din vacanță Lizica Goga cu copiii Aniței şi nu vom mai putea locui la ei. În acest caz, va trebui să mă mai întorc ulterior în Bucureşti, pentru a intra în posesia legitimațiilor.

În săptămîna care îmi mai rămînea pînă la plecare, am trecut din nou în revistă chestiunile rămase în suspensie. Am mai luat o dată contact direct cu Elena Pantazi şi, prin M.C., cu Rici Tailer. În ambele cazuri nu intervenise nici o schimbare. Nici o veste despre Ion, şi nici un progres încă, în punerea la punct a sistemului de trecere clandestină a frontierei.

Într-o seară, după ce am supravegheat un timp casa de pe Vasile Lascăr în care locuia Baby Ivanovici, neobservînd nimic suspect, am intrat neanunțat la el. Voiam să-l mai văd o dată înainte de plecare. Totodată, voiam să-i spun că nu reuşisem să găsesc în magazinele din oraş o pereche de pantofi, care să mi se potrivească, aşa că-i purtam în continuare pe ai lui. În general, era o problemă să găseşti încălțăminte, dar cînd mai căutai şi numărul treizeci şi opt jumate, lucrul era aproape imposibil.

Tot în acele zile şi tot pe neaşteptate, i-am făcut o vizită şi lui Giorgi Lahovary, pe care doream să-l revăd.

O altă noapte, am rătăcit prin oraş cu Bubi Gane şi cu un grup de prieteni de ai lui, care nu-mi cunoşteau adevărata identitate. Amestecați prin mulțime, am trecut pe rînd prin toate piețele şi prin fața tuturor estradelor, unde grupurile de străini cîntau şi dansau. Festivalul continua să se desfăşoare, producînd tot mai multă îmbulzeală pe străzi, ținînd tot mai tîrziu noaptea oraşul treaz şi stîrnind, pe lîngă curiozitatea din primele zile, şi mai mult curaj, mai ales din partea tineretului şi studenților. Un exemplu: chiar unul dintre prietenii lui Bubi, care era cu noi în acea noapte, avea asupra lui, în buzunar, un pumn de bilețele, din care strecura cîte unul în mîna fiecărui străin din Vest, pe lîngă care trecea. Pînă cînd se dezmeticea străinul, prietenul lui Bubi se făcea nevăzut prin mulțime. Bilețelele, scrise de mînă, în franceză sau engleză, nu erau decît nişte buletine informative, menite să-l lămurească pe tînărul naiv din Occident, asupra regimului de teroare şi a vieții reale din țară şi să nu se lase înşelat de falsele aparențe, create de autorități, pentru a-l induce în eroare.

Încă un prieten, pe care țineam foarte mult să-l văd înainte de plecare, era Ion Vorvoreanu, pe care nu-l găsisem acasă în prima zi a sosirii noastre în Bucureşti. Vorbisem atunci, după cum am amintit la timpul cuvenit, numai cu soția lui şi de atunci nu mai dădusem nici un semn de viață.

Într-o după-masă am sunat la uşa lor. Față de uimirea manifestată de Ion cînd m-a văzut, a fost rîndul meu să fiu şi mai mirat. Anca, nevasta lui, nu-i spusese nimic despre mine, respectînd ad litteram promisiunea de a păstra secretul absolut al prezenței mele în Bucureşti. Departe de a se supăra, Ion, care avea aproape un cult pentru discreție, a fost foarte satisfăcut de atitudinea ei. De altfel, amîndoi am glumit pe socoteala calităților ei subversive.

Ca întotdeauna cînd stăteam de vorbă cu Ion şi de astă dată mi-a inspirat acelaşi sentiment de absolută securitate şi încredere. Onestitatea,

caracterul lui ireproşabil, judecata limpede şi echilibrată, exprimată calm şi fără grandilocvențe, îmi făceau totdeauna plăcere. Era un prieten sigur în cel mai strict sens al cuvîntului. Cînd m-am despărțit de el, cu gîndul că soarta ar putea face să nu ne mai vedem, nu puteam bănui că, doi ani mai tîrziu, vom avea ocazia să mai stăm mult de vorbă. Dar în închisoare!

Tot în aceste ultime zile ale şederii mele în Bucureşti, am făcut una din cele mai mari imprudențe gratuite, din toată perioada evadării. Cu cît termenul plecării se apropia, cu atît mi se accentua sentimentul unei invulnerabilități fiindcă, o dată cu părăsirea Bucureştiului, aveau să mi se şteargă şi urmele, nimeni neştiind exact unde plecam.

Georgel, Paul Petrescu şi Arsenescu, singurii care îmi cunoşteau destinația, n-aveau nici o legătură cu cercul meu de prieteni sau cu persoanele cu care luasem pînă atunci contact. Dacă s-ar produce vreo indiscreție de la cei cu care mă întîlnisem şi Securitatea ar porni pe urmele mele din om în om, investigațiile ei s-ar împotmoli, pierzîndu-mi urma în punctul unde firul se întrerupea, nimeni neputînd indica direcția spre Georgel, Petrescu şi Arsenescu.

Şi totuşi trebuie să recunosc că actul de bravadă inutilă, pe care l-am făcut în ultima zi în care m-am mai dus la Ştrandul Tei, a fost o acțiune gratuită. Norocul a făcut să n-aibă urmări funeste, aşa că pot spune că m-am ales totuşi cu ceva: cu satisfacția de a fi spus ce aveam pe suflet!

Iată întîmplarea cu pricina. Stăteam întins la soare pe marginea lacului, pe spate şi cu ochii închişi şi, tot gîndind la drumul ce aveam să-l întreprind şi la ce mă va aştepta pe şantier, începusem să ațipesc. Plaja era aproape goală.

Cu toată starea de somnolență în care căzusem, am realizat totuşi că cineva se apropie şi se aşază la soare, nu departe de locul unde mă aflam. Mi-a parvenit la urechi şi sunetul confuz al unei conversații: un glas de femeie şi unul de bărbat. Nu desluşeam însă sensul cuvintelor şi nici nu mi-am dat osteneala să ascult. Totuşi, la un moment dat, o intonație neobişnuită în discuția lor m-a intrigat şi luptînd cu toropeala, am început să fiu mai atent. Atunci mi-am dat seama că vorbeau franțuzeşte.

Curiozitatea m-a împins să urmăresc conversația şi chiar să mă aşez, făcîndu-mă că privesc lacul, astfel încît, cu coada ochiului, să-i pot observa pe noii veniți. Amîndoi erau tineri şi îşi vorbeau cu formule de politețe, care arătau că relațiile lor nu erau prea apropiate. Ea vorbea bine franțuzeşte, dar accentul o trăda: era româncă. El era francez.

Tocmai făcusem aceste constatări, cînd l-am auzit pe presupusul meu francez întrebînd-o pe fată ce înseamnă inițialele de pe firma care se afla la intrarea ştrandului. Văzînd că fata nu cunoştea semnificația celor patru inițiale, I.C.A.B., i-am tradus în franceză înțelesul, scuzîndu-mă pentru nepolitețea de a fi intrat în vorbă.

Străinul însă, dornic de relații şi foarte interesat de tot ce vedea în jurul lui, s-a arătat încîntat de intervenția mea şi m-a invitat să vin lîngă el. Mi-am luat sacul de plajă şi prosopul şi mi le-am mutat lîngă ale lor. Au urmat prezentările, la care am avut grijă să-mi spun cît mai neclar numele de pe buletin. M-a mirat că fata a evitat să şi-l spună pe al ei. Cît priveşte pe al belgianului, căci nu era francez, cum crezusem, din păcate l-am uitat. Tare mi-ar fi plăcut să-l caut, acum, de cînd mă aflu în Occident, ca să-i aflu părerea pe care şi-a făcut-o atunci despre conversația noastră, despre ce a înțeles din ce a văzut şi a auzit în România şi, mai ales, dacă iluziile, pe care şi le făcea în acea vreme despre viața în societatea socialistă, mai persistă ori s-au spulberat.

Tînărul era proaspăt licențiat în Drept şi abia angajat la Liège, în contenciosul celebrei firme „Fabrique Nationale d'armes de guerre – Herstal". Era membru al unei delegații belgiene, ce urma să participe la un Congres studențesc, probabil „progresist", care se ținea la Varşovia, imediat după încheierea Festivalului Mondial al Tineretului de la Bucureşti. Cum voise să profite de această călătorie ca să asiste şi la Festivalul din România, nişte cunoscuți români din Belgia îi dăduseră adresa fetei (cu care erau înrudiți) şi o rugaseră să-l găzduiască şi să se ocupe de el pe durata şederii lui în Bucureşti. Sosise de cîteva zile, fata îl plimbase peste tot prin oraş, arătîndu-i tot ce crezuse că l-ar putea interesa, iar în dimineața aceea, prevăzînd canicula, venise cu el la ştrand. În timp ce el îmi povestea toate astea, fata asculta şi am remarcat că era vădit contrariată, cînd străinul a pomenit de rudele ei din Belgia.

Belgianul, politicos, a ținut să facă vreo cîteva aprecieri admirative referitoare la frumusețea oraşului şi la faptul că atît de multă lume ştie franțuzeşte. Nu m-a răbdat inima să nu-i atrag atenția că lumea cu care a avut ocazia să vorbească franceza este pe cale de dispariție şi că generațiile viitoare sînt pregătite să vorbească ruseşte. Belgianul s-a grăbit să tragă concluzia că faptul se datoreşte probabil simpatiei de care se bucură ruşii în România, pentru că ne-au eliberat de sub ocupația germană. A fost cam mirat cînd i-am spus că n-am fost niciodată ocupați de nemți, ci, dimpotrivă, aliați cu ei împotriva veşnicului nostru duşman, ruşii, ei fiind

aceia care ne răpiseră şi ocupaseră o parte din teritoriul ţării. După încă vreo cîteva schimburi de păreri de felul acesta, mi-am dat seama că tînărul era cinstit şi de bună credinţă, dar intoxicat de propaganda comunistă.

Atunci mi-a venit foarte greu să înţeleg cum se putea întîmpla aşa ceva cu un om de dincolo de cortina de fier. Acum, de cînd am ajuns şi eu în Occident şi văd la tot pasul ravagiile făcute de propaganda comunistă în rîndurile tineretului, exploatîndu-i cele mai frumoase elanuri ale vîrstei, abuzînd de buna lui credinţă şi înşelîndu-l, nu mă mai mir.

Eram tocmai pe punctul să renunţ de a-l mai contrazice şi de a schimba subiectul, cînd belgianul a avut nefericita inspiraţie să laude felul sărbătoresc în care populaţia şi-a pavoazat casele şi străzile pentru primirea oaspeţilor străini. N-am rezistat provocării şi am izbucnit, spunîndu-i ce privaţiuni a fost obligată să îndure această populaţie înainte de Festival şi ce mizerie o aşteaptă după încheierea lui, că nu populaţia şi-a pavoazat casele, ci statul a atîrnat peste tot drapele şi lozinci. Am întrebuinţat pentru „drapele roşii“ expresia „torchons rouges“ (cred că echivalentul ar fi „cîrpe“ sau „otrepe roşii“), ceea ce l-a indignat pe belgian, care mi-a spus că nu se aştepta să întîlnească pe cineva aşa de „reacţionar“ într-o ţară unde ne bucurăm de un regim socialist, care a înlăturat exploatarea capitalistă, a adus libertate, progres etc., etc. (Nu mai înşir toate clişeele bine cunoscute pe care mi le-a recitat ca pe o poezie.)

I-am cerut să-mi ierte ieşirile pătimaşe pe care le-am avut şi l-am întrebat dacă e dispus să primească nişte informaţii obiective despre realizările acestui regim socialist, urmînd să-şi tragă singur concluziile. S-a declarat de acord şi chiar foarte interesat. I-am cerut însă un răgaz de cîteva minute, cît să mă răcoresc, şi am sărit în apă.

Adevărul era că voiam să schimb cîteva cuvinte cu fata, care asistase un timp la discuţia noastră, aprobîndu-mă din priviri, dar apoi intrase în apă şi acum înota în larg. M-am îndreptat spre ea şi înotînd alături, am intrat în vorbă. De fapt, ea a început prin a-mi mulţumi că i-am spus belgianului cîteva adevăruri, pe care ea nu îndrăznise să i le spună. Mi-a spus apoi cît de disperată a fost de iniţiativa luată de rudele ei de a i-l trimite pe cap. Era studentă şi îi era teamă că va avea neplăceri de pe urma acestei vizite, de care, cu siguranţă, Securitatea era informată. De belgian nu se putea plînge. Avea o comportare ireproşabilă, era amabil, prevenitor şi delicat, dar îi punea tot felul de întrebări despre viaţa de toate zilele, despre salarii, preţuri etc., la care nu îndrăznea să răspundă, mai ales cînd văzuse şi cu ce idei preconcepute venise. I-am spus să n-aibă nici o grijă, că voi încerca eu

să-i satisfac curiozitatea belgianului, răspunzînd la întrebările lui. Am lăsat-o în apă şi m-am întors la mal.

Timp de vreo trei ore, cît am stat cu belgianul de vorbă, m-am străduit să-i expun, în modul cel mai convingător posibil, tabloul realității socialiste din România. Am început cu salariile şi preţurile alimentelor şi obiectelor de primă necesitate. I-am vorbit de lipsurile de tot felul şi de cozile interminabile, pe care în timpul războiului nu le cunoscusem. Spre a se convinge, i-am sugerat să meargă la magazinele de la periferia oraşului, care nu se bucurau de o aprovizionare specială pentru Festival, ca acelea din centru.

Cînd a făcut observația că la noi nu mai există şomaj ca în țările capitaliste, i-am făcut socoteala exactă a salariului unui muncitor şi a cheltuielilor lui pentru strictul necesar şi am comparat condițiile de viață ale acestuia cu cele ale unui muncitor belgian fără lucru şi care primeşte ajutor de şomaj. Am tras concluzia că pentru muncitorul român ar fi fost mai convenabil să renunțe la locul lui de muncă din România şi să se „angajeze“ şomer în Belgia.

Tînărul belgian era uluit de ce auzea şi, dacă la început fusese cam neîncrezător, acum sfîrşise prin a-şi nota pe un carnețel datele pe care i le dădeam. Din cînd în cînd, recurgeam la cunoştințele fetei, care venise şi ea lîngă noi şi care era mai la curent decît mine cu salariile şi preţurile. Belgianul s-a arătat mirat că fata, care pînă atunci nu-i spusese nimic din toate astea cînd îi ceruse vreo lămurire, acum răspundea la toate întrebările pe care i le puneam, cu multă competență. I-am explicat de ce fusese aşa de reținută cu el şi aşa am ajuns la capitolul „teamă“.

Am încercat să-l fac să înțeleagă cum se instaurase „teroarea“, care era exercitată asupra tuturor cetățenilor de către Securitate, prin „turnătorii“ infiltrați peste tot, prin arestările pentru orice vorbă spusă sau simplă bănuială, prin procesele înscenate, prin condamnările abuzive dinainte hotărîte tot de Securitate şi doar pronunțate de aşa-zisele tribunale ale poporului sau revoluționare.

Bineînțeles că am intrat în toate amănuntele procedeelor de anchetă, de detenție în închisori şi de muncă forțată. Am pomenit cifre, am citat cazuri, am dat nume de persoane şi personalități, în fine, tot ce ştiam, din tot ce văzusem şi trăisem în ultimul an.

Belgianul era numai ochi şi urechi şi stupoarea din expresia lui mă încuraja să intru în tot mai multe detalii.

Cît am reuşit să fiu de convingător, nu ştiu, dar că i-am zdruncinat

încrederea oarbă pe care o avea în regimurile „socialiste“, de asta sînt sigur. Sînt convins că tot ce a mai văzut şi auzit cît a stat în România şi apoi în Polonia, n-a mai luat de bun, aşa cum venise predispus s-o facă şi că a folosit cheia pe care am încercat să i-o dau pentru a pătrunde şi a arunca un ochi şi dincolo de uşile închise. Povestea mea despre închisoare şi munca din mină a stîrnit însă întrebarea legitimă: de unde am aflat toate aceste detalii? „Din experiență pe propria mea piele“, i-am răspuns.

Dacă la început, cînd îl cunoscusem, convingerile lui de stînga mă indignaseră şi mi-l făcuseră antipatic, treptat, îmi schimbasem opinia. Mi-am dat seama că nu era decît victima cîntecelor de sirenă ale propagandei comuniste din Occident. Cinstit şi de bună credință, căzuse în mrejele ei, crezînd că într-adevăr, viața într-o „Republică Socialistă“ este ideală. Dar tot datorită aceleiaşi cinste şi bune credințe, cînd era pus în fața evidenței şi i se arăta realitatea, o accepta, o recunoştea, chiar aşa dureroasă cum era pentru un idealist ca el.

Pe măsură ce discutasem cu el, îmi devenise tot mai simpatic şi nu ştiu de ce, dar şi încrederea între noi crescuse. Am sfîrşit prin a-i spune că evadasem din puşcărie şi că aveam de gînd să plec la Constanța, pentru a încerca să mă îmbarc clandestin pe un vas străin, ca să ajung în Occident. O urmă de reticență şi de prudență m-au făcut să adaug această minciună la destăinuirea pe care i-am făcut-o. Apoi, mi-am luat rămas-bun de la fată şi de la el şi am plecat de la ştrand, lăsîndu-i acolo.

Într-o zi, cînd aceste însemnări vor putea fi publicate fără riscuri pentru nimeni, poate că belgianul sau fata le vor citi şi se vor recunoaşte în acest episod. Doar aşa vor putea să afle numele celui cu care au stat de vorbă la ştrand şi poate-mi vor da un semn de viață şi voi afla şi eu cum îi cheamă.

Printre ultimele dispoziții pe care le-am luat înainte de plecare, a fost înțelegerea cu M.C., ca la reîntoarcerea mea în Bucureşti, să mă întîlnesc cu ea, înainte de a mă duce la Anița. În felul acesta, M.C. mă putea preveni, în cazul că la Anița ar fi intervenit ceva neprevăzut în lipsa mea; Anița neavînd telefon, nu m-aş fi putut informa pe această cale.

În principiu, data întoarcerii mele o fixasem la 14 septembrie. Admițînd însă că s-ar putea întîmpla ceva care să mă oblige să părăsesc mai curînd şantierul, am stabilit următorul procedeu: pînă la 14 septembrie, M.C. va trece în fiecare dimineață, cînd va ieşi din casă, pe strada Şcoalei. În ziua în care va observa pe zidul şcolii „Clemența“, într-un anumit loc pe care i l-am indicat, o cruciuliță făcută cu creta, aceasta va însemna că

sosisem în Bucureşti şi că în aceeaşi seară mă va întîlni la intrarea bisericii Batişte. Abia după ce vom sta de vorbă, mă voi putea duce fără grijă la Anița. Pentru orice eventualitate, M.C. mi-a dat şi adresa unor prieteni ai ei (familia Seceleanu), unde i-aş fi putut scrie la nevoie.

În ziua de 15 septembrie, urma să mă întîlnesc cu Bubi Gane.

Cu programul pentru întoarcere pus la punct şi plin de speranțe în soluția şantierului pentru o perioadă de tranziție, mi-am luat rămas-bun de la Titi şi am pornit-o spre Gara de Nord, unde aveam întîlnire cu ing. Arsenescu.

L-am găsit pe Arsenescu în restaurantul Gării de Nord, aşa cum ne înțelesesem. M-am aşezat la aceeaşi masă, am băut cu el o bere şi mi-a dat biletul de tren pe care mi-l luase deja de la ghişeu. Mi-a spus că ar fi mai prudent ca în tren să nu stăm împreună, ceea ce am găsit foarte normal şi am fost imediat de acord. Rîzînd, mi-a explicat că această măsură de prudență nu este pentru el, cum credeam eu, ci pentru mine. Nu el trebuia să se ferească să fie văzut în compania mea, ci eu eram în pericol dacă mă găseam în tovărăşia lui. Paradoxal, dar aşa era!

Mi-a povestit atunci, cum de mai multe ori i se întîmplase ca Miliția să facă razii în tren, în timp ce călătorea pe acest traseu şi să fie legitimat. De două sau de trei ori, în astfel de împrejurări, după ce prezentase buletinul la control, fusese dat jos din tren la prima stație, dus la Secția de miliție locală şi cercetat. De fiecare dată, după un ceas–două de interogatorii, de telefoane la întreprinderea la care lucra şi la Securitate, i se ceruseră scuze şi fusese eliberat.

Explicația era că purta acelaşi nume cu colonelul Arsenescu, eroul rezistenței din Munții Muscelului. Numele devenise aproape legendar pentru populația din partea locului, iar pentru Securitate, care nu reuşea să-l prindă, aproape o obsesie.

Numai o minte îngustă de milițian putea să-şi imagineze că bravul Arsenescu va călători cu trenul şi avînd un buletin de identitate pe numele lui!

Era totuşi un motiv serios pentru Arsenescu să considere că, dacă s-ar întîmpla să avem de-a face cu o razie, n-ar fi indicat să fiu şi eu arestat, fiind găsit în compania lui. La cercetările care ar urma, la care s-ar constata din nou că el nu e una şi aceeaşi persoană cu colonelul Arsenescu, cu siguranță s-ar descoperi că nici eu nu sînt Topliceanu.

Călătoria noastră a decurs însă fără incidente şi după-amiază am

coborît la Drăgăşani. Cu o birjă am pornit-o spre una din ieşirile din localitate.

Pe măsură ce ne depărtam de centrul micului tîrg, strada, la început pavată, devenea tot mai proastă, sfîrşind prin a se transforma într-o şosea de țară, parțial pietruită, prăfuită şi plină de hîrtoape. La fel şi orăşelul de provincie, cu case mai ridicate, cu cerdacuri cu geamlîc, cu grădinițe înflorite la stradă, către periferie căpăta aspectul unui sat, cu case mai modeste, țărăneşti, cu grajduri şi şoproane în ogrăzi şi cu păsări în bătătură.

Birja ne-a oprit în dreptul uneia din ultimele gospodării, pe partea dreaptă a drumului. În tinda casei ne aştepta Paul Petrescu, sosit cu o zi înainte de la un alt şantier din regiune. Ne aştepta cu masa pusă.

Femeia, stăpîna casei, de la care Petrescu şi Arsenescu închiriaseră una din cele trei camere, pentru popasurile lor de cîteva zile pe lună la şantier, ne-a adus o mămăligă şi nişte carne de porc friptă. Petrescu se îndeletnicea cu o damigeană de vin „de la producător“, procurată bineînțeles clandestin.

După-masă, ne-am retras toți trei, în camera unde urma să locuiesc. Un pat mare de fier, un scaun şi nişte rafturi pentru hîrtiile şantierului formau tot mobilierul. Pe masă, un radio cu baterii şi acumulator, la care cei doi ascultau Radio Europa Liberă şi Radio Londra, cînd veneau pe şantier. Curent electric nu era decît în centrul Drăgăşanilor, aşa că pe masă stătea şi o lampă cu gaz.

Le-am cerut să mă pună la curent cu ceea ce aveam de făcut pe şantier. Arsenescu mi-a spus că indicațiile în această privință mi le va da contabilul, adică Petrescu, dar mai întîi vrea el să-mi dea cîteva lămuriri. Mi-a dat un carnețel cu formulare-tip de delegații de serviciu, semnate şi ştampilate în alb de centrala din Bucureşti a I.S.C.A.Z. (Întreprinderea de Stat de Construcții agro-zootehnice), de care ținea şantierul. Mi-a completat una din delegații pe o durată de şapte zile, cît prevedea legea, şi mi-a spus ca la sfîrşitul fiecărei săptămîni să-mi completez alta pentru următoarele şapte zile. În mod normal, cu această delegație ar fi trebuit să mă duc la Miliție şi să-mi anunț şederea în localitate, dar Arsenescu mi-a spus că nu e nevoie şi că explicația o voi avea diseară.

Apoi mi-a vorbit despre maistrul de pe şantier. Mi l-a descris ca pe un om cumsecade, care cunoştea toate problemele şantierului, dar mi-a spus că nu e cazul să-i vorbesc despre situația mea. În schimb, dacă se vor ivi complicații cu autoritățile în privința şantierului, maistrul va primi dispoziția să se prezinte la mine. Într-o asemenea situație, îi voi da, din plicul pe care mi l-a pus în mînă Arsenescu, suma pe care mi-o va cere.

Plicul nu conţinea nici mai mult, nici mai puţin decît cinci mii de lei. Bani pentru mită! Toată lumea ştia cum funcţiona pe acea vreme lanţul slăbiciunilor la orice şantier din ţară.

Mi-a dat şi mie o mie de lei, spunîndu-mi că sînt pentru nevoile mele. Toate aceste sume mi se păreau fabuloase şi gîndul nu mi-era decît să mă revanşez, făcîndu-mă cît mai util şi dovedind, prin munca pe care o voi depune, recunoştinţa pentru sprijinul pe care mi-l dădeau. După această scurtă iniţiere, Arsenescu ne-a spus că se duce pe şantier şi ieşind pe uşă, mi-a spus, zîmbind, că mă lasă pe mîna lui Petrescu, să-mi arate ce voi avea de făcut. Cînd vom termina, să venim să-l luăm de pe şantier.

Petrescu a început să-mi explice că, în mod legal, plata muncitorilor se face pe şantier, în prezenţa unui delegat al Sfatului Popular, care îşi pune viza pe ştatele de salarii. „La noi, mi-a spus Petrescu, plata se face pe şantier, dar după aceea, dumneata te duci la Sfatul Popular la tovarăşul… (i-am uitat numele) ca să-şi pună viza pe state. Pentru asta, te prezinţi la tovarăşul respectiv şi îi dai din partea mea un plic, în care pui cinci sute de lei din cei cinci mii pe care ţi i-am lăsat. Plicul nu-l lipeşti, ca să ştie că ştii despre ce e vorba. Fii atent să nu mai fie nimeni de faţă, cu toate că de asta va avea el grijă cînd îi vei spune că vii din partea mea.“

Cît eram de nepriceput în astfel de afaceri, am înţeles totuşi că era vorba de nişte ştate de salarii, pe care apăreau muncitori fictivi. Petrescu m-a asigurat că totul este o simplă treabă de rutină, că toate rotiţele mecanismului sînt „unse“ şi să nu-mi fie teamă, că nu există nici un risc. Mi-a spus că peste cîteva zile va veni din nou la Drăgăşani, ca să facă plata oamenilor, urmînd să treacă şi pe la celelalte şantiere pe care le avea în regiune.

Apoi, mi-a vorbit cam în felul următor: „Şi acum să-ţi spun ce vei avea de făcut. După ce te scoli, dimineaţa, dai o raită pe şantier ca să se înveţe oamenii cu dumneata. Să fii tăcut şi rezervat. Vom avea grijă să iasă zvonul că eşti membru de partid, venit de la Centrală, din Bucureşti. Nu uita cînd pleci de acasă să-ţi iei costumul de baie, fiindcă de la şantier, n-ai decît vreo trei sute de metri pînă la Olt. La prînz, poţi mînca pe şantier, unde tot cu „ciubucuri“ am aranjat ca mîncarea să fie destul de bună. Majoritatea muncitorilor sînt ţărani, care pleacă cîte o săptămînă de la Gospodăriile Colective şi vin să lucreze pe şantier. Pleacă de mizerie şi sărăcie şi vin mai mult pentru mîncare decît pentru bani.

Dacă nu vrei să mănînci pe şantier, te duci pe drum către oraş şi, la vreo cinci sute de metri pe mîna dreaptă, dai de un Bufet de Stat.

După masă te culci şi, dacă n-ai chef să mai treci pe la şantier, ai cîteva cărți de citit în cameră, ai radio sau te plimbi.“

Şi, cu aerul lui mucalit, Petrescu a încheiat cu vorbele: „Cam asta ar fi!“

M-a bătut amical pe umăr şi, rîzînd de figura mea surprinsă, m-a întrebat dacă îmi convine programul de lucru!

Am plecat împreună pe şantier, unde l-am găsit pe Arsenescu inspectînd lucrările şi dînd dispozițiile cuvenite.

Amîndoi mi se adresau cu formula „tovarăşe“ şi afectau o atitudine ostentativ respectuoasă față de mine, arătîndu-se totodată stingheriți de prezența mea.

Reprezentația era pentru muncitorii de pe şantier şi şi-a atins din plin țelul. Cît am stat la Drăgăşani, am simțit tot timpul că oamenii se fereau de mine, tăceau cînd mă apropiam de ei sau schimbau vorba. Eram considerat omul partidului.

Maistrul, convins şi el că eram membru de partid, era singurul care ştia că nu eram chiar aşa de periculos. I se sugerase că nu eram chiar aşa de integru cum voiam să par şi că mă lăsasem şi eu cumpărat, pentru a închide ochii asupra unor nereguli. I se spusese că pentru a-mi consolida poziția la Centrală, eram interesat ca şantierul să progreseze şi că mi se explicase că, fără unele mici abateri de la lege, n-ar exista mînă de lucru, n-ar fi materiale, iar autoritățile locale ne-ar face tot felul de dificultăți.

Reputația şi poziția mea au fost bine stabilite, aşa cum dorise Petrescu.

Şantierul era plasat peste drum de casa în care locuiam. Era în curtea fostului conac al lui Bebe Brătianu, în care acum se aflau birourile Gospodăriei Agricole de Stat.

Între conacul care era la drum şi curtea cu grajduri şi acareturi, aşezată o sută de metri mai jos, către Olt, se întindea fostul parc al casei, acum în paragină, în care cîțiva brazi, nişte tufe de trandafiri sălbăticiți şi urmele unor alei, năpădite de bălării, mai aminteau că foştii stăpîni îi purtaseră cîndva de grijă.

În acest parc, I.S.C.A.Z.-ul construia două sau trei clădiri, destinate administrației fermei şi locuințelor muncitorilor.

Sub pretextul de a mă prezenta celor din administrația fermei, care şi ei se înfruptau din avantajele şantierului (cărămidă, var, ciment etc.) în

schimbul nu mai ştiu căror contraservicii, Arsenescu m-a dus să vizitez conacul. O casă destul de modestă, față de cît se pare că fusese de mare moşia. Numai cu parter, întinsă, fără vreo arhitectură specială şi acoperită cu tablă, avea totuşi camere spațioase. Ici, colo, cîte un fotoliu desfundat sau o masă cu marmura crăpată mai făceau să dăinuie ceva din atmosfera familiei care trăise între aceste ziduri, pe care acum stăteau atîrnate portretele veneraților zilei, morți şi vii, ruşi şi români.

În rest, murdărie şi mirosul specific al tuturor birourilor administrației comuniste.

Arsenescu a ținut să mă ducă într-o cămăruță unde se afla tabloul de siguranță al fostei instalații electrice a casei, acum scoasă din funcție. Pe placa de marmură, sub butoanele şi heblurile înțepenite, mai stătea încă scris: Sufragerie. Salon. Dormitor Coana mare etc.

Parcă citeam, într-un cimitir, numele de pe cruci!

Începuse să se lase seara, cînd am plecat toți trei spre Bufetul de Stat, unde Petrescu, cum spunea el, organizase o masă. Asta înseamnă că nimic din ce am mîncat nu era din aprovizionarea localului, care nu avea în galantar decît cîteva farfurii cu piftii şi chiftele, mai mult decît suspecte la înfățişare. Petrescu mai invitase patru inşi la masă. Unul singur din ei n-avea nevoie să se prezinte pentru a şti ce hram poartă: era în uniformă de locotenent-major de miliție. Ceilalți trei comeseni erau de la Sfatul Popular şi de la nu mai ştiu ce autorități locale, cu care Petrescu întreținea relațiile necesare pentru „bunul mers“ al şantierului.

S-a stat pînă tîrziu noaptea. S-a mîncat şi s-a băut după toate tabieturile. A apărut pînă şi un lăutar. Petrescu era la largul lui. Părînd cu chef, vesel şi nepăsător, povestea tot felul de întîmplări cu haz, întreținînd mai mult singur toată atmosfera. Era o adevărată delectare să-l asculți şi să-i urmăreşti măiestria cu care jongla, cu vorbele în doi peri, cu glumele ambigue şi expresiile cu dublu sens. Neobosit şi plin de vervă, s-a depăşit pe el însuşi şi cred că dacă l-aş fi putut înregistra pe o bandă, vorbele lui ar putea sta cu cinste în paginile unei antologii, pentru a ilustra această nouă artă de a vorbi.

Masa s-a spart cînd ing. Arsenescu s-a sculat să plece la gară. Avea un tren de noapte spre Bucureşti. Am mai ciocnit cîte un pahar cu ofițerul de miliție şi cu ceilalți trei, înainte de a ne despărți de ei. Au luat-o la dreapta spre oraş şi din uşa cîrciumii, i-am urmărit cum se împleticeau în mers. Rămas cu Petrescu, mai treaz şi mai limpede la minte decît înainte de a se

fi aşezat la masă, am pornit-o spre casă.

Cred că nu mai e nevoie să spun că masa o plătise Petrescu.

În noaptea aceea am dormit amîndoi în cameră, iar dimineața Petrescu a plecat, urmînd să se întoarcă peste cîteva zile, pentru a face plățile pe şantier.

Pînă la întoarcerea lui, totul a decurs normal.

De două–trei ori pe zi dădeam cîte o raită pe şantier, aşa cum fusesem învățat şi prezența mea începuse să intre în cadrul obişnuit şi banal al vieții de toate zilele. Restul timpului mi-l pierdeam la plajă pe malul Oltului, lenevind la soare şi gîndindu-mă că atunci cînd va veni şi Titi, ne vom putea petrece în linişte şi siguranță timpul, pînă la următoarea etapă, cînd vom trece la punerea în practică a planului de fugă din țară.

Într-una din dimineți a apărut şi Petrescu, a făcut în mare grabă plățile şi a plecat mai departe în aceeaşi zi, la alte şantiere din regiune.

A doua zi m-am prezentat cu ştatele de salarii şi cu plicul cu bani la „tovarăşul“ de la Sfatul popular. Emoțiile pe care totuşi le aveam s-au dovedit nemotivate. A fost o simplă formalitate: plicul a dispărut în buzunarul „tovarăşului“, care mi-a pus semnătura şi ştampila pe ştate, mi-a strîns mîna şi mi-a spus că avînd în vedere că tov. Petrescu este un om serios, poate avea încredere în el şi nu mai are rost să se deplaseze pe şantier.

Pe drumul de întoarcere am văzut atelierul unui croitor particular, la care m-am dus de cîteva ori în zilele următoare, pentru nişte reparații la cele două perechi de pantaloni, care constituiau toată garderoba mea.

Cu una din aceste ocazii, m-am încumetat să merg pînă în centrul oraşului, unde am avut norocul să-mi găsesc pantofi pe măsura mea. Mi-amintesc şi acum de ei. Erau maro, îngrozitor de rigizi şi cu o talpă groasă dintr-un fel de cauciuc roşu, căruia i se spunea foarte pretențios „microporos“. I-am şi luat la purtare, chinuindu-mă cu ei, în speranța că se vor mai muia şi menajîndu-i astfel pe ai lui Baby Ivanovici, pentru a-i da înapoi, cînd mă voi întoarce în Bucureşti.

Numai două evenimente ieşite din comun au întrerupt monotonia vieții pe care am dus-o în acea perioadă la Drăgăşani. Într-una din zile, în timp ce-mi făceam obişnuitul tur pe şantier, oprindu-mă cîteva momente la fiecare loc de muncă, ocolind o stivă de cărămizi, am dat pe neaşteptate peste meşterul de şantier, care stătea de vorbă cu doi muncitori. Nu mă auziseră venind şi păreau stingheriți, chiar speriați, că-i surprinsesem în

acest loc ferit. Se simțeau cu musca pe căciulă şi în uluiala provocată de apariția mea, meşterul n-a avut timp să dosească hîrtia pe care o ținea în mînă şi care părea să fie obiectul discuției lor în acel loc mai dosnic.

Bănuind că este vorba de una din misterioasele şi dubioasele afaceri ale şantierului, ca să-mi dau importanță şi să mă impun, aşa cum îmi cerea rolul pe care-l jucam, i-am spus meşterului să-mi dea hîrtia. Cu toate că era pus în situația de a nu mă putea refuza, meşterul nu şi-a pierdut cumpătul. S-a întors mai întîi spre cei doi muncitori şi le-a spus să se ducă la lucru şi numai după ce aceştia, bucuroşi, s-au grăbit să plece, mi s-a adresat mie. A început să-mi explice că unul dintre salahori, venind din satul lui pe o scurtătură peste deal, găsise într-o fîneață nişte foi de hîrtie tipărite şi îi adusese şi lui una. Se lansase într-o explicație cam confuză şi era evident că improviza pe loc o poveste, la care nu se gîndise mai înainte. Voia să mă convingă că nu apucase să citească hîrtia şi că nu se lămurise despre ce era vorba.

Cum continuam să aştept, cu mîna întinsă, să-mi dea hîrtia, meşterul şi-a dat seama că nu mai poate prelungi scena mai mult şi mi-a dat-o. De data asta a trebuit să fac eu un efort ca să nu-mi pierd cumpătul şi să-mi păstrez o expresie cît mai ermetică. Hîrtia, velină, de dimensiunea unei jumătăți de foaie normală de scris, avea imprimată în mijlocul ei Crucea lui Mihai, de culoare galbenă. Pe margine avea un chenar tricolor, iar textul, tipărit cu tuş albastru, începea cu „Români!“ Urma un apel la rezistență împotriva regimului comunist. Nu mai țin minte conținutul manifestului, dar ştiu că am tras concluzia că proveniența lui nu era din țară. Calitatea hîrtiei, a tiparului, ca şi expresiile folosite în redactarea lui pledau pentru o sursă din străinătate. Probabil că fusese aruncat din avion.

În timp ce-l citeam, meşterul, tăcut, mă privea cu îngrijorare, pîndindu-mi reacția. Cînd am terminat, l-am împăturit la loc şi fără să fac vreun comentariu cu privire la manifest, l-am întins meşterului spunîndu-i: „Cred că ar fi bine să-l rupi, ca să n-ai neplăceri. Eu n-am văzut nimic!“ Şi fără să-i dau timp să mai zică ceva, m-am întors şi am plecat.

Din ziua aceea am simțit că meşterul mă privea cu alți ochi. Îi devenisem mai simpatic, cu toate că păstram mai departe aceeaşi atitudine distantă. Cred că mă plasase într-o altă categorie. Tot membru de partid rămîneam, dar om de treabă!

La cîteva zile după întîmplarea cu manifestul, eram tot pe şantier, cînd am auzit voci răstite şi chiar un început de ceartă. Am ieşit din clădirea în

construcție în care mă aflam, ca să văd ce se întîmplă. Meşterul era într-o discuție aprinsă cu un sublocotenent de miliție, care părea că-i reproşează ceva. În primul moment m-am gîndit să dispar de pe şantier, luînd-o către conacul în care era administrația fermei. Dar abia atunci am văzut că lîngă grupul de brazi, pe lîngă care trecea poteca spre conac, stătea un milițian. În partea cealaltă, spre curtea cu grajduri şi magazii, stătea altul. La fel şi la poarta dinspre drum. Pe unul din salahorii care voia să iasă pe poartă, milițianul l-a întors înapoi.

M-am deplasat către colțul clădirii şi dintr-un unghi mort cît mai apropiat de locul unde se încinsese discuția dintre meşter şi ofițerul de miliție, am încercat să prind despre ce era vorba. Trăgînd cu urechea, am aflat şi m-am mai liniştit. Ofițerul pretindea că era informat că o parte din muncitorii de pe şantier nu se anunțaseră la miliția locală şi deci lucrau ilegal. Şantierul, respectiv meşterul, se făcuse vinovat de a-i fi angajat, fără să fi verificat dacă aveau pe buletine viza Miliției. În consecință, ofițerul voia să controleze buletinele tuturor muncitorilor, pe cei în defect urmînd să-i expedieze acasă în satele lor, iar pe meşter voia să-l pună să semneze procesul-verbal al celor constatate, ceea ce echivala implicit cu recunoaşterea vinei de a-i fi angajat ilegal.

Mi-am luat inima în dinți, am ieşit de după clădire şi m-am îndreptat spre meşter, exprimîndu-mi, pe un ton iritat, indignarea că lucrul pe şantier stagnează şi că în felul acesta planul nu poate fi realizat. La vremea aceea eram mai stăpîn pe limbajul de rigoare. Cred că am pomenit şi cuvîntul magic, care în acele timpuri speria pe oricine: sabotaj! Abia atunci m-am făcut că descopăr prezența ofițerului şi, schimbînd tonul, l-am întrebat ce doreşte. Meşterul s-a grăbit să mă prezinte milițianului, cam nedumerit de apariția şi rostul meu pe şantier: „Tovarăşul e venit de la Centrală, de la Bucureşti.“

Am dat mîna cu ofițerul, care mi-a repetat tot ceea ce îi spusese şi meşterului mai înainte, însă de data asta pe un ton respectuos. Era evident prudent, nevrînd să-şi ia riscuri inutile, admițînd că aş fi vreun grangur de la Bucureşti. Cînd a terminat, l-am luat deoparte şi i-am explicat că abia venisem de la Bucureşti, tocmai ca să pun ordine pe şantier. Lucrările trebuiau urgentate, planul prevăzînd darea în folosință a clădirilor înainte de venirea toamnei. Dacă din neglijența meşterului, muncitorii în neregulă vor fi obligați să părăsească şantierul, asta ar însemna o oprire a lucrului şi deci întîrzieri în realizarea planului.

I-am propus un compromis, în interesul lucrărilor, şi anume, să le

vizeze acum buletinele muncitorilor care nu îndepliniseră această formă legală şi să închidă ochii asupra neglijenței de pînă acum. I-am promis că voi avea grijă ca pe viitor să nu se mai întîmple asemenea nereguli.

Am pledat cauza cît am putut de bine, punînd accentul pe muncă şi pe realizarea planului, care nu trebuia să sufere din cauza unei rigidități birocratice.

După cîteva ezitări, ofițerul a sfîrşit prin a ceda. Mai mult, mi-a spus că are toată încrederea în cuvîntul meu şi mă lasă pe mine să verific buletinele oamenilor, ca să nu mai încurce treaba pe şantier. Mă aşteaptă după-masă la Secția de miliție cu buletinele care nu vor avea viză şi cu cîte o dovadă purtînd ştampila şantierului, cum că respectivul lucrează ca muncitor zilier la I.S.C.A.Z. Ne-am despărțit în cei mai buni termeni.

După-amiază, punctual, m-am prezentat la Miliție cu buletinele şi cu dovezile semnate de meşter şi ştampilate de mine cu ştampila pe care mi-o încredințase Petrescu. Sublocotenentul mi-a pus viza pe toate buletinele aduse şi cînd mi le-a predat, l-am invitat să bem o bere. Ne-am dus la cîrciuma unde luasem masa cu Petrescu şi cu celălalt ofițer de miliție. Cînd a aflat că-l cunoşteam pe acesta din urmă, care era şeful lui, s-a arătat şi mai prevenitor.

Pînă la plecarea mea din Drăgăşani, m-am mai întîlnit de cîteva ori cu el pe drum şi de fiecare dată l-am invitat la cîte un pahar. Începuse să-mi facă tot felul de confidențe, de acasă, de la serviciu. Mi-amintesc că într-o zi i-am spus în glumă că sînt în neregulă cu actele. S-a uitat mirat la mine şi cînd i-am mărturisit că am uitat să vin la el cu buletinul ca să-mi pună viza de şedere, a izbucnit în rîs.

Începusem să prind curaj şi situația în care mă aflam mă distra. Mă obişnuisem cu locurile, nu mă mai simțeam străin şi oamenii pe care îi întîlneam zilnic, în aria redusă în care îmi petreceam viața, chiar dacă nu mă cunoşteau, nici ei nu mă mai priveau ca pe un străin. Simțeam că pericolul nu mă mai pîndea din interiorul acestui cadru în care mă integrasem.

Poate aşa se explică şi neliniştea şi îngrijorarea mea crescîndă, pe măsură ce timpul trecea şi mă apropiam de data fatidică la care trebuia să plec, să ies din această ambianță cunoscută şi prietenoasă, pentru a porni din nou în necunoscut, cot la cot cu frica. Şi totuşi, trebuia să plec, fiindcă… aşa hotărîsem.

Aflasem întîmplător de la meşterul de pe şantier că în ziua de 14 septembrie începeau şcolile şi că din această cauză, cu două zile înainte,

trenurile vor fi foarte aglomerate. Preocupat de riscurile călătoriei cu trenul, m-am gîndit să profit de înghesuiala ce se prevedea şi să plec cu o zi înainte de data fixată. O razie în trenul supraaglomerat era mai puțin probabilă.

Trebuia deci s-o previn pe M.C. de schimbarea care intervenea. I-am scris cîteva rînduri în acest sens, pe adresa familiei Seceleanu, aşa cum ne înțelesesem. Ştiind-o superstițioasă, am găsit de cuviință să-i anunț schimbarea datei sosirii mele în Bucureşti, printr-o glumă. Cam în felul următor: „După cum ştii, stabilisem să mă întorc în septembrie, pe data de 14, dar pentru tine las la 13!“

Făceam astfel aluzie la bancul care circula pe seama spiritului de afaceri al evreilor: „Crainicul israelian anunță începutul emisiunii: Aici e Radio Tel Aviv! Transmitem pe lungimea de undă de 36 de metri, dar pentru dumneavoastră, dragi ascultători, lăsăm la 35!“

În dimineața zilei de 13 septembrie eram în trenul de Bucureşti. În picioare, pe culoarul vagonului, într-o înghesuială nemaipomenită şi o căldură sufocantă, transpiram ca la baia de aburi. Elevi şi studenți, unii singuri, alții cu părinții, dar toți cu geamantane, lădițe sau boccele, stăteau claie peste grămadă în compartimente şi pe culoare. Se suiseră pînă şi în plasele de bagaje. Pe fiecare scară de vagon, stăteau ciorchine. De vreun control al legitimațiilor nu mai putea fi vorba în asemenea condiții. Nici măcar controlul biletelor nu s-a putut face.

Fără să vreau, gîndul mă purta mereu înapoi, la Drăgăşani, unde mă obişnuisem să trăiesc fără grijile care acum începeau din nou. Eram hotărît ca, indiferent dacă buletinele pe care le aşteptam vor fi gata sau nu, să-l conving cu orice preț pe Titi să vină peste cîteva zile împreună cu mine la Drăgăşani. Dorința mea nu s-a realizat şi la Drăgăşani nu m-am mai întors niciodată.

Voi face o digresiune, amintind aici că pe Petrescu nu l-am mai întîlnit de atunci. Am aflat că trăieşte în Bucureşti. Capriciile soartei şi viața aventuroasă pe care eram obligați s-o ducem m-au făcut să mai întîlnesc două din personajele actului care s-a jucat la Drăgăşani.

Zece ani mai tîrziu, aflîndu-mă în lagărul de muncă forțată de la Salcia, am auzit într-o seară, în baraca în care îmi aveam patul, o conversație care mi-a atras atenția. Se dăduse stingerea şi într-un colț al dormitorului, un grup de deținuți mai stăteau de vorbă, nu departe de patul meu. Nu-i cunoşteam pe toți. Eram peste o mie de deținuți în acel lagăr!

Unul din ei povestea o întîmplare petrecută cu ani în urmă, în 1953, nu

departe de locuința lui din Drăgăşani. Auzind numele localității, am ciulit urechea. Omul povestea cum într-o zi, pe un şantier de construcții de la Gospodăria de Stat din apropiere, avusese loc o mare descindere a Securității. Cîteva zile în şir, securiştii făcuseră cercetări şi anchetaseră o mulțime de funcționari ai fermei şi localnici din cartier. De la unul din cei interogați, care îi era client la croitorie, aflase că Securitatea căuta un spion care fusese ascuns pe şantier. Din cele relatate de clientul lui, şi-a dat seama că cel căutat fusese şi la el în atelier pentru nişte reparații. Îşi amintea că era un băiat tînăr şi deținutul povestea că se bucurase că tînărul prinsese de veste şi dispăruse înainte de sosirea Securității.

Am sărit din pat şi m-am dus la croitorul meu de la Drăgăşani, căci el era. L-am întrebat dacă mă recunoştea. S-a uitat lung la mine şi mi-a spus că nu. De altfel, nici eu nu-mi mai aminteam de figura lui. Numai după ce am stat de vorbă, ne-am identificat. I-am explicat că cercetările făcute atunci la Drăgăşani au avut loc cîteva zile după arestarea mea. Nu mă mai căutau pe mine. Voiau să descopere eventualii complici.

Croitorul era sincer dezamăgit. Îi spulberasem bucuria convingerii pe care o avusese atîția ani, că scăpasem neprins. Din păcate, numele lui nu mi-l mai amintesc. Mai ştiu doar că era condamnat pentru „ajutor legionar“.

În 1981, fiind refugiat la München, într-o seară cînd tocmai mă pregăteam să mă culc, a sunat telefonul. O voce de bărbat m-a întrebat dacă mi-aduc aminte de Drăgăşani. Cerînd lămuriri suplimentare, m-a întrebat dacă îmi amintesc de inginerul de pe şantier. Imediat am exclamat: Arsenescu!

Un sfert de oră mai tîrziu şi douăzeci şi şapte de ani după episodul de la Drăgăşani, mă îmbrățişam cu inginerul Arsenescu pe peronul gării München. Primise un paşaport turistic şi se ducea să-şi vadă băiatul, care era în Olanda. Coborîse special la München ca să mă întîlnească şi urma să plece mai departe cu alt tren, peste două ore.

În acest răstimp, am stat de vorbă în restaurantul gării. Am răscolit trecutul. Mi-a povestit că după arestarea mea, fusese întrebat de Securitate despre mine, dar că din declarațiile lui reieşise că fusese de bună-credință cînd mă angajase pe şantier, neştiind că eram evadat şi urmărit. Mi-a spus că datorită faptului că nu declarasem nimic despre el, scăpase nearestat şi necondamnat, fapt pentru care mi-era recunoscător.

Tot el mi-era recunoscător, cînd eu nu mi-aş putea niciodată plăti datoria ce o aveam față de el!

M-am bucurat totuşi că am putut să-i fac unele mici servicii fiului său, doctorul Arsenescu, cu care tatăl lui m-a pus în legătură telefonică. Avea dificultăţi la obţinerea azilului politic în Olanda şi i-am trimis o declaraţie autentificată spre a-i folosi la Tribunalul de la Haga. Acum cîteva zile (în aprilie 1981) mi-a telefonat să-mi mulţumească, spunîndu-mi că situaţia lui e pe cale de rezolvare şi speră să plece în curînd în Statele Unite. Tatăl lui, la întoarcerea în ţară, avusese neplăceri cu Securitatea din cauza cererii lui de azil politic, dar în cele din urmă lucrurile se mai liniştiseră.

Pentru mine, Arsenescu rămîne în continuare o datorie nestinsă!

Revin la firul povestirii întrerupte, la momentul cînd trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborît cu puhoiul de lume, luat mai mult pe sus, leoarcă de transpiraţie şi fără cîţiva nasturi la cămaşă. Era aproape de ora 12. Aerul era fierbinte, iar în tramvaiul pe care l-am luat spre centrul oraşului era tot aşa de sufocant ca în tren.

M-am dus de-a dreptul la şcoala „Clemenţa“, pe zidul căreia am făcut, cu creta pe care o aveam în buzunar, o cruciuliţă. Aşa cum mă înţelesesem cu M.C., era semnul că sosisem în Bucureşti şi că aveam să ne întîlnim, la lăsatul serii, în faţa bisericii Batişte.

Era aproape de ora prînzului şi pînă seara mai era mult. Aveam cele mai bune intenţii de a respecta cele convenite înainte de plecarea la Drăgăşani, de a nu mă duce la Aniţa pînă nu voi afla mai întîi de la M.C., dacă la Haritoni totul este în regulă. M-am îndreptat spre Grădina Icoanei, înarmat cu răbdare. Aşezat pe o bancă mai retrasă, pentru a nu fi în calea trecătorilor care traversau parcul, am aprins o ţigară, resemnat să aştept căderea serii.

Încet, încet însă, plictiseala care şi-a făcut loc şi, cu ea, şi nerăbdarea au început să-mi pună nervii la încercare. Eram şi obosit. În tren stătusem toată vremea în picioare. Mă simţeam murdar şi lipicios. Continuam să transpir căci, cu toată umbra copacilor, nu se simţea nici o adiere şi zăpuşeala era mai mare aici decît pe străzi.

Toate aceste incomodităţi erau tot atîtea argumente pe care mi le ridicam singur, împotriva hotărîrii de a aştepta atîtea ore, pînă la întîlnirea cu M.C., şi deci pînă cînd voi putea să fac un duş şi să mă odihnesc.

Am făcut un adevărat efort ca să rezist tentaţiei de a renunţa la întîlnire şi a mă duce direct la Aniţa. Am mai aprins o ţigară şi am încercat să mă plimb pe aleile parcului. Apoi m-am aşezat din nou pe bancă şi, în căutarea unei preocupări, ca să-mi treacă timpul, am început să notez pe o foaie de

hîrtie tot ceea ce îmi propuneam să rezolv în cele cîteva zile cît intenționam să stau în Bucureşti. Era vorba de cîteva mici cumpărături strict necesare pentru mine şi pentru Titi, în vederea plecării noastre la Drăgăşani. În capul listei, cuprinzînd săpun, lame de ras, pantofi pentru Titi etc., scrisesem „pantofi Baby“, ca să-mi amintesc că trebuie să-i restitui încălțămintea pe care mi-o împrumutase. Am băgat lista în portofel şi m-am uitat iar la ceas. Mi se părea că timpul stă pe loc şi nerăbdarea m-a cuprins din nou. Începusem să găsesc ridicolă această măsură de prudență excesivă pe care mi-o impusesem singur şi datorită căreia mă chinuiam acum.

Nu mai lungesc vorba, descriind toate ezitările şi nehotărîrea mea în fața dilemei. În cele din urmă, după ce mi-am adus singur toate argumentele, că nu aveam nici un motiv să-mi închipui că Securitatea putuse descoperi în lipsa mea ascunzătoarea noastră din Bucureşti, m-am sculat de pe bancă şi am pornit cu pas hotărît spre casa Aniței, unde mă trăgea ața.

Mult mai tîrziu am aflat că M.C. m-a aşteptat în zadar în seara aceea în fața bisericii Batişte, ca să-mi spună să nu mă duc la Haritoni. Şi tot mai tîrziu, reflectînd la ceea ce mă făcuse să nu-mi respect planul inițial şi să mă duc totuşi la Anița, am ajuns la concluzia că factorul determinant fusese dorința de a face duş. Împins de nevoie, săptămîni întregi cît cutreierasem munții Maramureşului şi Bucovinei, stătusem nemîncat şi nespălat. Fuseseră suficiente doar cîteva săptămîni de viață cît de cît civilizată, pentru ca perspectiva unei băi să-mi întunece pentru o clipă mintea şi simțurile omului hăituit. Hotărît lucru, nu eram decît un ageamiu într-ale vieții în ilegalitate!

Se zice că omul învață din experiență, dar zicala nu prevede şi situația în care repetarea experienței nu mai e posibilă. Oricum, în momentul cînd am pornit spre Anița, experiența nu se consumase încă, aşa că starea mea de spirit era optimistă. Mă bucuram, cum am mai spus, mai întîi de baie şi rufele curate pe care aveam să le îmbrac şi apoi de revederea cu Titi şi de veştile bune pe care i le aduceam de la Drăgăşani.

DUMINICĂ, 13 SEPTEMBRIE 1953. DIN NOU ARESTAT. LA INTERNE

Era duminică şi străzile la ora aceea erau aproape goale. Festivalul Tineretului se terminase şi o dată cu el şi falsa animaţie a oraşului. Bucureştiul revenise la aspectul normal al vieţii de atunci, din timpul „puterii populare“. Oamenii pe care îi întîlneam aveau din nou în privire acea nuanţă anxioasă, caracteristică. Prost îmbrăcaţi, munciţi şi îngînduraţi de grijile zilei, de serviciu, de locuinţă, de aprovizionarea cu alimente. Magazinele pe lîngă care treceam îşi recăpătaseră şi ele înfăţişarea dinaintea Festivalului. În vitrinele Alimentarelor, aceleaşi cutii de conserve, clădite în piramidă, şi sîrmă de parchet. În magazinele de textile, doc şi cîteva modele de stambă „stas“.

Din Vasile Lascăr, am intrat pe strada Ocolului. Nu se vedea ţipenie de om. Ultimele urme de suspiciune mi s-au spulberat. Am deschis fără zgomot portiţa de la grădiniţă, am intrat şi am închis-o în urma mea. Uşa bucătăriei spre care ducea poteca era deschisă.

Aniţa, în picioare, cu spatele spre grădină, deşerta orez dintr-o pungă de hîrtie într-un borcan. Totul era paşnic împrejur şi nu se auzea decît ţîrîitul orezului care curgea în borcan. Am intrat tiptil în bucătărie şi cînd am fost la un pas de Aniţa, care nu mă simţise venind, am spus: „Sărut mîna.“

Voiam s-o fac să tresară de surpriză, dar nu mă aşteptam la reacţia pe care a avut-o. Punga, pe jumătate goală, i-a scăpat din mînă, s-a spart şi orezul s-a răspîndit pe masă şi pe jos. Cu greu şi-a stăpînit un ţipăt, care i s-a oprit în gît şi, cu toate că se întorsese şi mă recunoscuse, o apucase un tremur nervos. Palidă la faţă, mă privea fără să zică nimic.

În clipa în care i-am văzut privirea, am înţeles. Dacă reacţia ei mi s-a părut exagerată şi m-a surprins, Aniţa nefiind o femeie sperioasă din fire, cînd i-am prins privirea, n-am mai avut nici un dubiu. Cuvintele n-ar fi putut exprima cu mai multă elocvenţă intensitatea dramatică a mesajului pe

care mi l-a transmis din ochi în acel moment. Am înțeles imediat dimensiunile catastrofei şi dialogul care a urmat a fost mai ermetic decît comunicarea mută a privirii.

În mare, pricepusem. Voiam numai cîteva detalii. Am strîns-o în brațe încercînd s-o liniştesc. Tremura ca varga. Mi-amintesc că prima întrebare pe care i-am pus-o a fost mai mult o afirmație care cerea o confirmare:

— Titi nu mai e aici. Nu?

Cu vocea strangulată, mi-a spus că Titi a trebuit să părăsească locuința, care începuse să fie supravegheată. Cu cîteva zile înainte, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la un unchi îndepărtat, singura rudă pe care Titi o mai avea în Bucureşti.

— Mai e cineva în casă?

— Nu, sînt singură.

— Eu pot să mai stau sau trebuie să plec imediat?

— Cum vrei. Dacă tot ai venit, nu mai are nici o importanță.

Eram lămurit şi n-am vrut să mai întreb altceva. Simțeam că era un chin pentru ea să-mi răspundă!

— Îmi iau valiza din cameră şi plec imediat.

Am intrat în casă. Mi-am strîns cele cîteva lucruri pe care le aveam şi, cu toată căldura de afară, mi-am îmbrăcat haina care nu mai încăpea în valiză.

Înainte de a ieşi, m-am ridicat pînă la ferestruica odăii noastre şi am cercetat curtea vecină şi un crîmpei de stradă, cît puteam cuprinde cu ochii. Nici o mişcare, nici un om. Liniște absolută. O clipă mi-a trecut prin minte să sar în curtea vecină, dar m-am răzgîndit; cu siguranță că erau supravegheate şi împrejurimile.

Cînd m-am întors în bucătărie, Anița era tot acolo unde o lăsasem. Ne-am îmbrățişat. Avea ochii plini de lacrimi. Mi-a spus numai „îmi pare rău“ şi am ieşit în grădină şi apoi în stradă.

Am luat-o în direcția opusă celei pe care venisem. La colț, strada Ocolului se termina într-alta, de al cărei nume nu-mi amintesc. Am luat-o pe ea la stînga, către Vasile Lascăr. În afară de doi inşi care citeau ziarul pe trotuarul de vizavi, strada era pustie. Cu toate că după ce mă depărtasem de la colț spre Vasile Lascăr, cei doi strînseseră ziarul şi porniseră şi ei în urma mea, mi se trezise totuşi o licărire de speranță.

Strada pe care înaintam dădea într-un fel de piațetă, din care se deschideau patru străzi: Vasile Lascăr, perpendicular în dreapta şi în stînga.

Oblic, în față, porneau alte două străzi mai mici, una în dreapta, alta în stînga. Presupunînd că cei doi cu ziarul erau singurii care mă urmăreau, odată ajuns în piațetă, aş putea-o rupe la fugă pe una din străzi şi încerca să-mi semăn urmăritorii. Fără să grăbesc pasul şi fără să dau impresia de a le fi remarcat prezența, îi urmăream cu coada ochiului. Pe măsură ce mă apropiam de Vasile Lascăr, i-am văzut cum întindeau şi ei pasul în urma mea. Ajuns la colț, am cuprins dintr-o privire terenul care se deschidea în fața mea, continuîndu-mi drumul către mijlocul piațetei. În afară de cîțiva foarte rari trecători, şi aceia destul de departe de intersecție, în piață nu era nimeni. În schimb, la începutul fiecărei străzi care pornea din încrucişare, stăteau cîte doi inşi, vizibil de aceeaşi factură şi meserie cu cei ce veneau în urma mea. Şi totuşi, oricît era de neconceput, una din cele cinci străzi părea neglijată. Numai o maşinuță mică verde era parcată la începutul acestei străzi. Părea în pană şi complet inofensivă; şoferul, pe jumătate vîrît sub capota ridicată a motorului, era ocupat cu reparația.

Mai aveam cîțiva paşi până la mijlocul pieței, cînd toți securiştii, probabil la un semn al unuia din ei, au pornit-o concentric spre mine. Îmi auzeam bătăile inimii de emoție. Îmi dădeam seama că ceea ce aveam de gînd avea foarte puține şanse de reuşită, dar consideram că merita să-mi încerc norocul. Securiştii se apropiau. Ajunseseră la vreo cincisprezece metri de mine. Mă pregăteam tocmai să dau drumul la valiză şi să-mi iau startul în direcția maşinii verzi, cînd unul din primii doi indivizi care se luaseră după mine m-a strigat pe nume. Şi încă pe ce nume: „Tovarăşe Topliceanu! Tovarăşe Topliceanu!“

În aceeaşi clipă, şoferul care repara maşina a trîntit capacul la motor şi s-a îndreptat şi el spre mine, iar din intrîndul unei case, de pe strada care mi se păruse liberă, a mai apărut un individ. Nu mai era nimic de făcut.

M-am oprit şi am lăsat valiza jos. Plasa era aşa de strînsă în jurul meu, că nu-mi lăsa nici o portiță de scăpare. În fața evidenței, m-am resemnat. Oprit, cu fața spre primii doi urmăritori, i-am aşteptat să mai facă cei cîțiva paşi care-i despărțeau de mine. Într-un gest firesc, mi-am băgat mîna în buzunar. În acelaşi moment toți agenții şi-au dus şi ei mîinile la buzunare. Într-o clipă mi-am dat seama ce se întîmplase în mintea lor şi tot atît de repede mi-am scos mîna din buzunar.

Convinşi că nu voiesc să scot pistolul sau cine ştie ce armă ascunsă, au grăbit pasul spre mine, simulînd, pentru rarii trecători, care priveau intrigați de curioasa aglomerație din piață, bucuria unei revederi prieteneşti. Fiecare din ei se întrecea să exclame: „Ce mai faci, tovarăşe? De cînd nu te-am mai

văzut!“ etc. Culmea entuziasmului şi-a manifestat-o primul ajuns lîngă mine, care mi-a sărit de gît, mi-a luat capul între mîini şi m-a sărutat pe amîndoi obrajii, spunîndu-mi: „Dacă ai şti de cînd te aştept!“

Judecînd după înfăţişarea lui, neras şi cu ochii roşii, cred că a fost singurul care s-a bucurat sincer că mă poate strînge în braţe. Cred că avusese schimbul cel mai greu, cel de noapte, la postul fix de supraveghere în aşteptarea întoarcerii mele. Ceilalţi erau raşi şi curat îmbrăcaţi. Nici unul nu arăta aşa ponosit ca el.

Ceea ce a urmat s-a petrecut cu o dexteritate şi într-o viteză demne de nişte experţi. În învălmăşeala simulatei bucurii a revederii, unul mi-a luat valiza, alţi doi mi-au pus cîte un braţ peste umeri, iar ceilalţi, într-o clipă, m-au pipăit de sus pînă jos. Toată operaţia a avut loc în mers, căci în acelaşi timp, luat aproape pe sus, am ajuns la maşinuţa verde, în care nici azi nu ştiu cîţi am intrat, claie peste grămadă. Eu eram dedesubt şi mi-amintesc şi acum că mă sufocasem sub greutatea celor care se aşezaseră peste mine. Mai ales la hopuri şi la curbele luate în viteză, presiunea se accentua.

Drumul a fost scurt şi, cînd maşina s-a oprit şi am fost scos afară, am apucat să trag o dată aer în piept şi să-mi dau seama unde mă aflu, înainte de a mi se pune ochelarii. Eram la Ministerul de Interne, în faţa intrării laterale dinspre fosta stradă Regală, acolo unde fusese cîndva cinematograful Excelsior.

Luat de braţ şi condus, am urcat cîteva trepte şi am intrat într-un lift. Cred că ne-am oprit la ultimul etaj. Am trecut apoi de cîteva uşi şi mi s-au scos ochelarii. Mă aflam într-un birou cu pretenţii de lux, faţă de aspectul din acea vreme, chiar şi al unui birou de director de mare întreprindere. Perdele la ferestre, mobilă de calitate bună şi, mai ales, lucru cu totul neobişnuit, pe jos, un covor persan, aproape cît suprafaţa camerei. Fîşia de parchet neacoperită era ceruită şi lustruită.

Cei doi agenţi care mă aduseseră mi-au scos tot ce aveam în buzunare, mi-au luat cureaua şi şireturile de la pantofi şi le-au depus pe colţul unei mese lungi, în apropiere de uşa pe care intrasem. Mi-au tras un scaun lîngă celălalt capăt al mesei, m-au pus să mă aşez şi mi-au spus să nu mă mişc din loc. Le-am cerut să-mi dea ţigările şi chibriturile. Au ezitat, dar la un semn al unuia, celălalt mi le-a adus şi mi-a pus şi o scrumieră pe colţul mesei. Apoi au ieşit din cameră, lăsîndu-mă aparent singur. Eram sigur însă că mă supravegheau, aşa că mi-am aprins o ţigară şi m-am apucat să examinez camera, fără să mă mişc de pe scaun. Părea biroul unei persoane

importante. Pînă la fereastră, de la locul meu, era o oarecare distanţă şi nu vedeam decît partea de sus a unei clădiri. Am identificat-o însă. Era fostul Palat Regal, deci fereastra dădea spre Piaţa Palatului.

După cîte se petrecuseră în răstimpul ultimei ore, căci nu trecuse mai mult de cînd intrasem în casă la Aniţa, răgazul acesta mi-a prins bine. Mai întîi, fiindcă m-am răcorit după căldura de afară şi după ce transpirasem în maşină sub greutatea agenţilor aşezaţi peste mine. Mi-am putut apoi pune puţină ordine în idei, căci eram încă zăpăcit. M-am liniştit şi destul de repede mi-am regăsit un echilibru, cel puţin teoretic, pentru noua situaţie în care mă aflam. Probabil că instinctul de conservare mă împingea spre adaptarea la noua viaţă ce mă aştepta şi pot spune cu toată sinceritatea că, dacă din cînd în cînd mă mai încerca regretul libertăţii pierdute, disperarea nu m-a cuprins niciodată.

Ca primă măsură de autoapărare, am hotărît să-mi îndepărtez din minte întrebările la care nu puteam găsi răspunsuri, să nu mă mai frămînte: cum ajunsese Securitatea să ne dea de urmă? Ce greşeală făcusem? Făcuse Titi vreo imprudenţă cît timp fusesem eu la Drăgăşani? Sau fuseserăm denunţaţi? Şi atunci, de cine? Am lăsat toate aceste preocupări deoparte şi m-am gîndit numai la ce va urma.

Desigur, ancheta! Am presupus că metodele pe care le vor întrebuinţa nu vor fi din cele mai blînde, dar mi-am fixat ca obiectiv, ca atît cît va sta în puterile mele, să nu-mi pierd capul şi, înainte de a declara ceva, să încerc să desprind din anchetă esenţialul: ce ştie şi ce nu ştie Securitatea. Numai aşa aş mai putea salva ceva, din ce se mai putea salva.

M-am hotărît deci să adopt în anchetă o atitudine în aparenţă docilă şi nu îndărătnică, recunoscînd ceea ce îmi voi da seama că Securitatea ştie deja, pentru a-mi păstra credibilitatea, atunci cînd voi nega ceea ce voi observa că anchetatorul nu ştie cu certitudine.

De fapt, un principiu banal pe care cred că oricine intră pe mîinile Securităţii îl adoptă. Cunoaşterea sau deducerea lui logică este la îndemîna oricui. Dificultăţile apar abia la punerea în practică, în anchetă, unde ponderea pe care o vor avea o mulţime de alte elemente care intră în joc nu mai poate fi prevăzută şi raţionamentul logic poate fi alterat.

Raportul dintre tortura din anchetă (morală, fizică, de scurtă sau lungă durată) şi rezistenţa fizică şi morală a anchetatului nu poate fi determinat dinainte. De felul în care anchetatorul îşi drămuieşte ancheta, de felul în care îţi administrează şi-ţi dozează torturile în timp, depinde totul. După părerea mea, în teorie, anchetatorul perfect ar trebui să cîştige totdeauna

partida, chiar şi atunci cînd ar avea de-a face cu cel mai rezistent şi rutinat arestat. Asta ar presupune un anchetator inteligent, bun psiholog, înzestrat cu o răbdare de fier, un adevărat robot care să aplice dozele de cruzime numai din calcul şi căruia superiorii să-i acorde timp nelimitat pentru încheierea anchetei. Or, toate aceste condiţii sînt greu de îndeplinit.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de cînd fusesem adus şi nimic nu tulburase liniştea biroului, în care, fumînd ţigară de la ţigară, făceam tot felul de presupuneri cu privire la soarta mea viitoare.

Deodată, pe uşa capitonată din dreapta ferestrei, a intrat un bărbat de vreo patruzeci de ani, de talie mijlocie, brunet şi purtînd un costum maro. Am remarcat că avea şi cravată, obiect vestimentar considerat neconform de canoanele sobrietăţii revoluţionare de atunci. Omul s-a dus drept la biroul masiv, aşezat de-a curmezişul colţului din stînga ferestrei, s-a aşezat şi a început să răsfoiască un teanc de hîrtii. Nici o clipă n-a privit spre mine. Timp de cîteva minute cît a cercetat hîrtiile de pe birou, notînd din cînd în cînd cîte ceva, n-a ridicat niciodată capul şi, cu toate că nu eram decît la cel mult trei metri în faţa lui, am fost convins că nu-mi remarcase prezenţa.

La început situaţia m-a stingherit. Aveam senzaţia penibilă de a fi un intrus, care surprinde pe cineva în intimitate. Tentat să fac un zgomot sau un gest care să-i atragă atenţia, mi-am tras puţin scaunul, care a scîrţîit pe parchet. Nici o reacţie! Şi totuşi, era imposibil să nu mă fi auzit. Mi s-a părut suspectă această atitudine. Acum eram convins că omul ştia foarte bine că mă aflam acolo şi simula că nu-mi remarcase prezenţa. Dar de ce această atitudine?

Au trecut cîteva minute bune, pînă cînd individul s-a oprit din răsfoitul hîrtiilor, s-a lăsat pe speteaza fotoliului şi a început să se uite la mine. Mă privea cu ochii unui cercetător care are în faţă un exemplar dintr-o specie rară. Mă examina, măsurîndu-mă cu privirea de sus pînă jos, şi tăcea. De altfel şi eu făceam acelaşi lucru. Mi-am aprins chiar o ţigară.

Gestul meu a părut să-l scoată din contemplaţia în care căzuse. Cu o mişcare nervoasă, a luat de pe birou un buletin de identitate, pe care a început să-l examineze cu un fel de zîmbet de dispreţ pe buze. Mi-am dat seama că era buletinul meu. Mai bine zis, al lui Topliceanu. În fine, personajul a rupt tăcerea:

— Cum credeai că vei putea induce în eroare organele noastre cu un astfel de buletin ? Se vede cît de colo că ştampila e falsificată!

Nu ştiu de ce mi-a venit să-i răspund că fusesem legitimat de două ori

pe stradă şi că „organele“ nu băgaseră de seamă că era fals.

Vădit enervat de răspunsul meu, a aruncat buletinul pe birou, s-a sculat şi s-a îndreptat spre uşa pe care venise. Înainte de a ieşi, mi-a spus:

— Nu ştiu ce mai e de făcut cu dumneata. O să mai vedem!

Am rămas iar singur. Mă gîndeam la personajul care ieşise şi la rostul acestei întrevederi. Presupuneam că este unul din anchetatorii cu care desigur voi avea de-a face. Cît priveşte atitudinea lui, mi-am zis că avusese scopul să mă impresioneze. Efectul psihologic scontat nu fusese însă realizat. Nu ştiu dacă din cauza lipsei de talent şi a jocului de proastă calitate din „scena mută“ petrecută în birou, sau datorită oboselii şi unei stări de apatie şi indiferență care mă cuprinsese. Nu mai aveam decît o singură dorință: să mă culc, să dorm şi să nu mai ştiu de nimic. Cred că era efectul tensiunii nervoase sub care trăisem evenimentele din cursul dimineții. Cîteva minute mai tîrziu, în timp ce, cu ochelarii la ochi, eram scos din birou, am surprins următorul schimb de cuvinte:

— De unde îl aduci pe ăsta, mă?

Cu toate că cel care mă ducea de braț i-a răspuns pe şoptite celui care îi pusese întrebarea, l-am auzit:

— De la tovarăşul ministru!

Cine a fost acest ministru sau poate ministru-adjunct, care voise să vadă, cu ochii lui, cum arată un exemplar aşa de rar cum eram eu, unul care evadase, nu am aflat niciodată.

Cu liftul şi apoi pe nesfîrşite coridoare, am străbătut toată clădirea Ministerului de Interne, pînă la capătul celălalt, unde se afla arestul. Şi astfel, după exact o sută de zile de la evadare, am fost din nou împins pe o uşă şi în urma mea s-au tras zăvoarele.

Evadasem la 6 iunie şi acum eram în 13 septembrie.

Mă găseam în celularul din subsolul ministerului, botezat de lumea închisorilor „submarinul“. Celula, cu cîte două paturi suprapuse, aşezate în unghi drept, de-a lungul peretelui din fund şi al celui din dreapta uşii, mai avea trei locatari. În micul spațiu din fața intrării, am făcut cunoştință. Inginerul Lubomirov, de origine rus alb, specialist în ranfluări de vase, arestat de cîteva luni. Avocatul Diceanu, din Brăila. Condamnat cu doi–trei ani în urmă, fusese adus de la Canal pentru o nouă anchetă. Petre Stănescu, comisar din vechea Siguranță a Statului, menținut în continuare în Securitate într-un serviciu administrativ pînă de curînd, cînd fusese dat afară şi apoi arestat. Era în „submarin“ de cîteva luni.

Nu-mi amintesc detalii despre situația fiecăruia în parte, dar nici unul nu era un caz grav, ceea ce nu însemna că nu urmau să primească condamnări mari, dar cel puțin scăpaseră mai uşor în anchetă, neprezentînd un interes deosebit. De altfel, Stănescu şi Diceanu nici nu mai erau scoşi la anchetă. Numai Lubomirov a mai fost scos de două sau trei ori „sus“, în răstimpul de aproximativ o lună, cît am stat împreună.

Destul de repede m-am readaptat la viața de celulă, care nu mi-era necunoscută. Deşteptarea şi făcutul patului. Primitul feliei de pîine şi al cănii de surogat de cafea şi după cîteva minute, restituitul cănii. Operația se făcea prin ghişeul pătrat din uşa metalică a celulei, care în mod normal nu se deschidea decît de două ori pe zi: o dată în cursul dimineții şi o dată după-masă, cînd eram scoşi la „program“. Toți patru, în monom, fiecare cu mîna pe umărul celui din față, iar primul ținut de braț de gardian, eram conduşi la „veceu“. Aici ni se scoteau ochelarii.

La Ministerul de Interne, fiecare primea cîte o foaie de hîrtie igienică! În aceeaşi încăpere cu cele două closete erau şi două spălătoare. Cîteodată găseam şi săpun. Prosoape nu se dădeau, aşa că te ştergeai cu batista. Dacă aveai. Dacă nu, te zvîntai pe drum. Totul decurgea în absolută tăcere şi în cea mai mare grabă. Pe tot celularul nu se auzea decît zgomotul metalic al zăvoarelor de la uşile care se deschideau şi se închideau la loc.

La prînz şi seara, tot prin ghişeu, primeam castronul cu mîncare şi lingura. Cartofi, arpacaş sau varză, uneori cu urme de carne. Cantitatea: un polonic, cam trei sute de grame. Consistența: între ciorbă şi mîncare scăzută.

În tot restul zilei, n-aveai voie să te întinzi pe pat sau să dormi, nici să cînți sau să vorbeşti tare. Puteai sta aşezat pe marginea patului. La fiecare două–trei minute, gardianul privea prin vizetă şi lovea cu cheile în uşă, dacă acest regulament nu era respectat.

În celula noastră domnea tensiunea clasică a perioadei de cercetări. Cei cu ancheta terminată aşteptau cu nerăbdare procesul şi transferul într-o închisoare sau lagăr de muncă, cu condiții de viață mai bune. Sperau să se bucure de mai mult spațiu, să vadă cerul şi lumina zilei, să lucreze în aer liber. Nimeni din noii arestați nu bănuia cu ce preț va plăti spațiul, aerul, soarele şi peticul de cer albastru la care rîvnea, în închisoare sau lagăr. Ceilalți, a căror anchetă era în curs (cazul lui Lubomirov) sau pe cale de a începe (cazul meu), aşteptam în orice clipă, ziua şi noaptea, să fim luați „sus“ şi tresăream la orice uşă care se deschidea.

Dar şi această stare de încordare nervoasă am reuşit s-o depăşesc,

făcînd apel, în parte, la o doză de nesimțire şi în parte la fatalism liniştitor, justificat de argumentul că nu era în puterile mele de a-mi determina soarta de-aci înainte.

De altfel şi zilele care se scurgeau fără să fiu scos la anchetă acționau şi ele ca un calmant. Am reuşit, aşadar, să-mi şterg din minte toate gîndurile negre şi chinuitoare (că fusesem prins, că urma o anchetă care nu justifica optimismul etc.) şi cu moralul refăcut şi chiar bine-dispus, mă întrețineam toată ziua cu Stănescu şi Diceanu.

Petru Stănescu, Diceanu şi cu mine eram nişte veterani ai puşcăriilor. Şi unul şi altul povesteam din experiențele şi întîmplările noastre, din aresturile şi închisorile prin care trecusem. De la Diceanu am aflat şi eu o mulțime de noi grozăvii de la Canal. Extraordinar a fost însă cînd ne-a vorbit despre cei cîțiva camarazi cu care lucra la o carieră de piatră, fiindcă unul dintre ei era… Gheorghe Tarie!

Fără să-i spun de faptul că îl căutasem pe Tarie la Iacobeni, i-am povestit lui Diceanu că îl cunoşteam de mic, cînd încă mai trăia tatăl meu, şi i-am cerut amănunte despre el. Mi-a spus că Tarie ajunsese la Canal condamnat administrativ, că se îmbolnăvise grav de dezinterie şi că ajunsese în aşa hal de slăbiciune, încît fusese pe punctul de a-şi pierde viața. Cu toată starea lui gravă, fusese obligat să iasă la muncă şi scăpase cu zile numai datorită ajutorului celorlați camarazi care îl îngrijiseră şi munciseră pentru el.

Desigur că cel mai mare interes l-au stîrnit poveştile mele despre evadare. Bineînțeles că din prudență, le-am prezentat o variantă din care lipseau anumite episoade şi nume de persoane.

Diceanu mi-a spus că înainte de a fi transferat la Interne, în toate lagărele de pe traseul Canalului se introduseseră măsuri de pază sporite şi că regimul impus deținuților se înăsprise. Dubele, care în permanență alimentau Canalul cu noi loturi de deținuți din diferitele închisori ale țării, aduseseră totodată şi felurite zvonuri, despre una sau mai multe evadări, care ar fi avut loc la minele din Maramureş. Se vorbea de revolte în masă ale deținuților, de provocarea unor explozii, de morți şi răniți. I-am explicat că nimic din toate aceste zvonuri nu era adevărat, că evadarea noastră decursese în mod paşnic. Şi totuşi, aşa confuze şi exagerate cum erau, aceste ştiri aveau şi un sîmbure de adevăr. Dar asta aveam să aflu mai tîrziu.

De la cei trei camarazi de celulă am primit o informație, dacă nu foarte prețioasă, în orice caz liniştitoare. Nici unul din ei nu fusese maltratat în anchetă! Nici măcar insultat!

Diceanu, singurul care mai trecuse prin cercetările Securității, pretindea că metodele erau cu totul altele decît cele pe care le apucase în prima lui anchetă. Că nu se mai întrebuințau bătaia şi tortura şi că numai rezultatul final rămăsese acelaşi, indiferent de ceea ce declarai la cercetări: condamnarea!

Cu toată această constatare îmbucurătoare, cînd, într-o seară, uşa celulei s-a deschis şi gardianul mi-a întins ochelarii, inima a început să-mi bată mai repede la gîndul că poate totuşi ancheta mea nu va fi chiar aşa de blîndă. Trecuse o săptămînă de cînd eram la Ministerul de Interne. Părea că mă uitaseră, iar eu mă liniştisem după primele emoții şi-mi recăpătasem optimismul. Şi iată că, dintr-o dată, toate gîndurile negre şi temerile pe care le alungasem erau din nou prezente.

Ținut şi dirijat de braț de gardian, am străbătut coridoare, am urcat trepte, uşi s-au deschis şi s-au închis în urma mea. Am fost aşezat pe un scaun şi mi s-au scos ochelarii. Mi s-a înfățişat tabloul clasic: eram față-n față cu un ofițer de securitate, el aşezat la un birou, eu, în spatele unei măsuțe mici, de felul celor întrebuințate de dactilografe.

Pe drum mă reculesesem şi-mi rememorasem punctele principale ale atitudinii pe care hotărîsem s-o adopt la anchetă. Răspunsuri bine gîndite şi scurte. Atenție mărită, pentru a putea surprinde în întrebările ce-mi vor fi puse cea mai mică nuanță sau aluzie, care să-mi dea o indicație despre ceea ce Securitatea ştia deja, numai bănuia sau nu ştia deloc.

După întrebările de rutină: nume, prenume, data şi locul naşterii, ofițerul a pus tocul jos, a aprins o țigară, s-a lăsat pe spate în scaun şi, cu o singură vorbă, mi-a răsturnat tot planul făcut pentru cum prevăzusem eu că se va desfăşura ancheta: „Povesteşte!“

Mai întîi surprins şi nepregătit pentru un asemenea debut neaşteptat, am tăcut. Ofițerul a reluat: „Povesteşte tot ce ai făcut din momentul cînd ați evadat şi pînă cînd ai fost arestat din nou de organele noastre.“

Convins că totuşi ancheta va intra pe făgaşul prevederilor mele şi că după primele fraze mă va opri, ca să-mi pună întrebări suplimentare şi să-mi ceară detalii şi precizări, m-am hotărît să vorbesc. Am început povestea din momentul plecării din mină.

Am relatat cu lux de amănunte despre configurația galeriilor, despre corfă, despre urcarea pe suitoare pînă la suprafață, trecînd sub tăcere

confecționarea grenadelor, informațiile primite de la artificierii civili şi legăturile noastre cu ei.

Ajuns cu povestirea la punctul unde am dispărut în pădure, am făcut din proprie inițiativă o pauză, mai mult decît mirat că anchetatorul mă lasă să vorbesc fără să mă întrerupă. Cînd am tăcut, a intervenit, dar nici de data asta n-a fost pe linia aşteptărilor mele. Cu un ton cam plictisit, mi-a spus că vrea un rezumat al acțiunii la care am luat parte, fără atît de multe detalii. Să fiu mai scurt şi mai concentrat! Nu-mi venea să cred! Un anchetator care cere exact contrariul a ceea ce-i porunceşte meseria: să nu-i dau amănunte! Nu mai înțelegeam nimic!

Cum însă ideea expunerii în rezumat a evadării îmi convenea de minune, i-am satisfăcut dorința. În cîteva minute am terminat, sărind episoade întregi. Chiar şi acolo unde firul istorisirii mele nu curgea firesc şi era evidentă lipsa de continuitate, anchetatorul nu părea să remarce lacuna. De altfel avea aerul mai degrabă neatent, ceea ce eu însă bănuiam că este numai o stratagemă. Cînd mi-am terminat expunerea, a sunat şi, fără să-mi spună vreo vorbă, i-a făcut semn gardianului care a intrat, să mă ia.

Ajuns în celulă, m-am dezbrăcat şi m-am culcat. Între timp se dăduse stingerea şi ceilalți dormeau. O bună parte din noapte, m-am gîndit la rostul acestei aşa-zise anchete la care fusesem dus. Am ajuns la concluzia că fusese numai o primă luare de contact şi că în următoarele şedințe se va trece la amănunte. Explicația la care mă oprisem era plauzibilă, mai ales că la această primă întrevedere cu anchetatorul, nu se încheiase nici un proces-verbal, nu semnasem nici o declarație şi nici măcar el nu luase nici un fel de note. Deci, sabia lui Damocles continua să-mi atîrne deasupra capului, făcîndu-mă să mă frămînt pînă a doua zi seara, cînd am fost iar dus „sus“, cam la aceeaşi oră.

Da data asta, ofițerul avea în fața lui hîrtie şi toc. Cum a ieşit gardianul, mi-a spus să-i repet povestea de ieri, însă cît mai concentrat şi rar ca să poată să scrie. A pus mîna pe toc şi pe măsură ce dictam, el scria. N-a făcut nici o remarcă şi n-a cerut nici o lămurire. Doar de cîteva ori a formulat altfel cîte o frază, însă fără să modifice sensul şi întrebîndu-mă în prealabil dacă sînt de acord.

Cînd a terminat de scris cele cîteva pagini, mi le-a adus la măsuța mea şi mi-a spus să le citesc şi să-i semnalez dacă găsesc ceva care nu corespunde celor declarate de mine. Din acest punct de vedere, totul era însă în regulă, aşa că am semnat, iar el a sunat, ca să fiu dus în celulă.

În timp ce reciteam textul, nu m-am putut împiedica să fac în gînd

constatarea că declarația nu era numai un simplu rezumat al celor trei luni de evadare. În afară de numele celor care evadaserăm, nu mai apărea nici un alt personaj. Nu exista nici un complice, nu era pomenită dinamita, nu luasem contact cu nimeni, nu explicam unde dormisem, unde mîncasem, de unde luasem hainele şi de unde aveam bani. Iar de Titi mă despărţisem la sosirea în Bucureşti şi nu ştiam unde plecase. Era mai mult decît neruşinare, era de-a dreptul obrăznicie şi eram îndreptățit să cred că va trebui s-o plătesc scump.

Eram însă mulțumit că hora începuse, că intrasem în ea şi că va trebui să joc. Trecusem de perioada de nelinişte şi de teamă care îți macină nervii cînd eşti în aşteptarea anchetei. Dar, iar mă înşelam! Cît timp am mai stat la Ministerul de Interne, aproape trei săptămîni, n-am mai fost scos niciodată la anchetă.

Viața noastră în celulă a decurs într-o armonie perfectă. Toți s-au dovedit a fi buni camarazi, astfel că odată încrederea între noi stabilită şi faptul că nu mai trăiam sub încordarea anchetei, s-a creat o atmosferă de bună dispoziție care domnea de la deşteptare şi pînă la stingere.

Petre Stănescu se obişnuise cu ideea că nu va fi judecat, aşa cum crezuse la început. Omul se ştia absolut nevinovat şi de aceea aşteptase cu nerăbdare să ajungă la proces, convins că va fi achitat, neputîndu-i-se reține vreo culpă.

Diceanu şi cu mine, care cunoşteam soarta rezervată foştilor polițişti şi a celor ce făcuseră parte din Siguranță, treptat şi cu menajamente, i-am spus la ce trebuia să se aştepte, ca să nu-şi mai facă iluzii deşarte. Nu va fi judecat, ci va primi regim de „lăgărist“, ca toți cei din fosta poliție şi Siguranță. Aşa s-a şi întîmplat. Am aflat mai tîrziu că a fost transferat la închisoarea din Făgăraş, unde se aflau toți camarazii lui. Stănescu se împăcase repede cu ideea soartei pe care i-am prezis-o şi moralul lui era excelent.

Mai mult chiar, adevărata lui fire veselă şi hazul cu care ne povestea tot felul de întîmplări din viața lui făceau ca timpul să treacă pe nesimțite, întreținînd o bună dispoziție permanentă în celulă. Pînă şi pe bietul Lubomirov reuşea să-l facă să rîdă din cînd în cînd, înainte de a cădea iar în neagra disperare care îl stăpînea. Acest munte de om plîngea ca un copil, pînă şi noaptea în somn. Adevărat suflet slav, sensibil, labil, nestăpînit, îşi cultiva pesimismul ca pe o nouă religie. Cu toate că ne povestise ancheta lui, din care reieşea clar că acuzația care i se aducea era un fleac şi avea să-i

aducă o condamnare minimă (ceea ce însemna în acele vremuri cam cinci ani), totuşi el ajunsese la altă convingere. Va fi condamnat la moarte şi predat ruşilor, care îl vor împuşca! Nu ştiu ce-l făcuse să mă aleagă pe mine confident! Mă ruga cu lacrimi în ochi să memorez adresa nevestei lui şi să mă duc s-o văd cînd voi fi eliberat. Degeaba încercam să-i explic că nu sînt omul potrivit fiindcă aveam o condamnare de douăzeci de ani şi că mai degrabă el ar putea să-mi facă acest serviciu, ducîndu-se la mama, fiindcă va fi eliberat înaintea mea. Ţinea aşa de mult la teoria lui că va fi împuşcat, încît, dacă încercai să-l convingi de contrariu se întrista şi mai tare şi sfîrşea prin a plînge în hohote. Dacă n-ai fi înţeles drama care-i pustia sufletul, scena, care se repeta de cîteva ori pe zi, părea mai mult decît grotescă: uriaşul, aşezat pe marginea patului, cu capul în mîini, cu umerii lui laţi, scuturaţi de plîns, lăsîndu-se consolat pe rînd de fiecare din noi! După ce se mai potolea, reuşeam să-i îndepărtăm, pentru o vreme, gîndurile de la obsesia execuţiei, făcîndu-l să ne vorbească despre meseria lui.

De la el am aflat cum, cu ocazia transportării monumentului de la Adamclisi, din Dobrogea în Bucureşti, la trecerea Dunării, cîteva blocuri de piatră cu basoreliefurile cunoscute, căzuseră în apă. Ca specialist, participase la operaţiile de recuperare a lor. Cîteva din aceste uriaşe blocuri nu putuseră fi scoase din fundul Dunării.

Doi sau trei ani mai tîrziu, întîlnindu-mă într-un transport cu duba, cu un grup de deţinuţi care veneau din Jilava, am aflat că Lubomirov se afla acolo. Fusese judecat şi condamnat la numai cîţiva ani de închisoare.

Într-una din zile, luînd măsurile de pază de rigoare, am încercat să iau contact cu celula de alături. Stănescu s-a postat lîngă uşă, ca să mă anunţe cînd va auzi apropiindu-se pasul gardianului, iar eu am început să ciocănesc în peretele vecin. Am avut succes. Mi s-a răspuns. După mult chin, neştiind încă pe vremea aceea Morse şi întrebuinţînd „alfabetul idioţilor“, de care am mai vorbit (adică A o lovitură, B două lovituri etc.), am reuşit să-mi fac înţeles numele meu şi l-am putut recepţiona pe cel al interlocutorului. Era Simina Caracaş! Am schimbat numai cîteva fraze, dar cu atîta greutate, încît pînă la urmă am renunţat. Simina mi-a comunicat să caut între perete şi tubul de aeraj, cînd voi fi scos la W.C.

Am utilizat locul indicat ca pe o căsuţă poştală, făcînd un schimb de mesaje, zgîriate pe o coajă de săpun. De fiecare dată, Simina ne-a pus în ascunzătoare şi cîte o ţigară. După trei–patru zile, comunicările au încetat. Probabil că Simina fusese luată din celulă. Întîmplarea făcuse ca Diceanu să fi fost dus tocmai în acele zile la anchetator, pentru a semna o declaraţie,

aşa că cerîndu-i gardianului să-i aprindă ţigara, acesta nu s-a mirat de proveniența ei, crezînd că i-o dăduse anchetatorul.

Într-altă zi, în timp ce mă plimbam, făcînd cei doi paşi dus şi doi întors, cît îmi permitea spațiul din celulă, l-am auzit pe Stănescu exclamînd: „Mi s-a făcut dor de Călin! Ce o fi cu el de nu mai vine pe la noi?“ La aceste vorbe, pentru mine de neînțeles, Diceanu a izbucnit în rîs. Apoi m-au lămurit şi pe mine.

Într-o noapte, înainte de a mă fi adus pe mine în celula lor, au fost treziți de gardian, care, deschizînd uşa, le-a împins înăuntru un tînăr. Era inginer, cu funcție de răspundere la Uzinele Grozăveşti.

De data asta au rămas ei miraţi, căci la acest punct al explicației pe care mi-o dădeau, am spus:

— Îl chema Călin Mihăileanu!

— De unde ştii? m-au întrebat amîndoi.

Le-am spus că-l cunoşteam. Că bietul Călin devenise subiect de glume pentru toți prietenii şi cunoscuții lui din Bucureşti care, de cîte ori se producea o pană de curent şi se stingea lumina, exclamau: „Săracul Călin! Iar doarme la Securitate!“

Una din obsesiile regimului era „sabotajul“, aşa că de fiecare dată (şi asta era lucru destul de frecvent pe atunci) cînd se întrerupea curentul în oraş, prima măsură de „vigilență“ care se lua era arestarea inginerului-şef de la Uzinele Grozăveşti. Şi aşa ajungea Călin Mihăileanu să stea o noapte sau două la „submarin“ şi apoi să fie eliberat, cînd se constata că nu avea nici o vină.

Atunci cînd fusese adus în celula lor, Călin nu mai era la primul lui contact cu celularul de la Interne. Era deja un blazat al nopților petrecute aici şi ştia că urmează să fie eliberat cu aceeaşi uşurință cu care fusese ridicat de-acasă. Apăruse deci în fața lui Diceanu şi Stănescu destins şi fără trac, iar ei îi purtau o amintire plăcută, fiindcă le adusese, pentru cîteva ceasuri în celulă, un suflu de libertate şi optimism.

Toate aceste mici întîmplări sau crîmpeie de discuții, pe care le-am pomenit şi care în viața de celulă capătă cu totul alte proporții şi altă valoare (dovadă că le-am reținut după atîția ani de zile) ne-au făcut să trecem mai uşor peste mizeriile permanente ale regimului la care eram supuşi.

Mă voi opri numai asupra uneia din cele mai chinuitoare şi degradante torturi din beciurile tuturor securităților, nu numai de la Interne, greu de realizat de mintea unui om care n-a trecut prin ele.

Am mai spus că eram scoşi de două ori pe zi la „program“ şi că dacă cineva avea nevoie să iasă la toaletă în restul zilei sau în timpul nopții, trebuia să bată la uşă, pentru ca gardianul să-l ducă la W.C. Aşa stăteau lucrurile în teorie numai, căci în practică, dacă băteai în uşă, ți se spunea să nu mai baţi, să aştepți sau erai amenințat şi batjocorit. Numai dacă insistai la infinit, acceptînd să suporți toate aceste umiliri, erai în cele din urmă dus la toaletă, de multe ori prea tîrziu.

Medicii deținuți cu care am stat de vorbă în închisoare mi-au dat şi explicația fenomenului care făcea ca toți arestații să sufere de o diureză cu totul anormală. Prima cauză era de natură nervoasă, la care se adăuga o hrană foarte lichidă şi de multe ori cistitele contractate din cauza celulelor reci.

Faptul că nu erai scos la W.C. la cerere l-am interpretat la început ca pe un abuz din partea gardienilor, care-şi satisfăceau astfel nişte plăceri sadice de a te chinui. Şi totuşi, faptul că absolut toți se comportau la fel îți dădea de gîndit. Cu timpul, am ajuns la convingerea că măsura era dictată de sus şi făcea parte din procedeele de a te condiționa pentru anchetă. Greu de explicat starea de timorare şi simțământul de degradare pe care ți le provoca această tortură. Una din dovezile că acest tratament nu era întîmplător, ci ținea de un regim studiat şi hotărît de sus, este următoarea: cei care „cooperau“ cu ancheta, pretîndu-se să-i facă jocul, prin declarații false, printre alte mici favoruri care li se făceau (țigări, regim alimentar mai bun) obțineau şi o oală de noapte sau o tinetă în celulă.

În celula noastră, toți sufeream chinul de a nu putea urina cînd simțeam nevoia, fiindcă nu eram scoşi la toaletă. Pe lîngă chinul fizic propriu-zis, se mai adăuga şi cel de a fi obligați să ne rugăm în toate chipurile de gardian şi de a-i suporta batjocura sau argumentele, care, desprinse din contextul dat, păreau logice: „Vă bateți joc de mine! Cine a mai pomenit să aveți nevoie la fiecare cinci minute!“

Cel mai chinuit era Stănescu. Nu cred că poate fi scenă mai penibilă decît să vezi un om în toată firea, făcînd efortul să se abțină ca astfel să evite să bată la uşă. Mai apoi însă, necesitatea tot mai imperioasă îl silea totuşi să bată, cu timiditate, la uşă. Urmau vociferările gardianului, rugămințile lui Stănescu, mai întîi cu glas normal şi apoi sfîrşind prin a-l implora pentru a-l îndupleca.

Jena firească a omului, pus în situația de a se ruga şi a pleda față de alții pentru a obține dreptul de a-şi satisface o nevoie, pe cît de naturală, pe atît de intimă, făcea loc unei disperări mute, pe măsură ce tratativele cu gardianul se prelungeau şi necesitatea crescîndă se trasforma în durere fizică. Ca un copil, cu lacrimile în ochi, dansa pe loc în fața uşii şi se contorsiona, încercînd, cu amîndouă mîinile strînse pe partea de jos a abdomenului, să oprească vezica să-şi evacueze conținutul. Şi cînd, în fine, gardianul deschidea uşa, era de obicei prea tîrziu. Stănescu era dus la W.C. ca să-şi clătească pantalonii şi pe drumul de întoarcere trebuia să suporte glumele ordinare, debitate de gardian pe socoteala lui.

Scenele de acest fel se repetau de cîteva zeci de ori pe zi şi nu numai cu Stănescu, ci cu fiecare din noi şi nu numai în camera noastră, ci pe tot celularul. Nu ştiu de ce însă, atunci cînd îl vedeam pe Stănescu frămîntîndu-se lîngă uşă, scena îmi devenea de-a dreptul insuportabilă. Poate fiindcă Stănescu suferea cel mai mult. Nu atît fizic, cît moral. Era un om echilibrat. Nici fricos, nici curajos din cale afară. Gata oricînd la glume pe socoteala altuia, nu depăşea niciodată limita şi nu devenea jignitor. Era emotiv şi sensibil la suferința celorlalți. Un simț exagerat al pudoarei îl făcea aproape să roşească la poveştile pornografice ale lui Diceanu, care avea o predilecție pentru astfel de subiecte. O mulțime de prejudecăți bine înrădăcinate îi călăuzeau comportarea. Pe scurt, era reprezentantul acelei mici burghezii din mahalalele Bucureştiului, cu toate calitățile şi defectele ei, nici prea mari, nici prea mici, toate, bine îngrădite şi delimitate de nişte tabuuri, mai puternice decît orice lege.

Prima săptămînă cît am trăit sub amenințarea anchetei, tortura psihică era predominantă, astfel că mizeriile ce ni le făceau gardienii în celular cădeau pe planul al doilea. Cînd mi-am dat seama că mi se oferă un răgaz, că perspectiva unei anchete imediate era înlăturată, cel puțin pentru o vreme şi m-am mai liniştit în această privință, chinul la care eram supuşi de a nu ni se da drumul la W.C. a devenit preocuparea noastră principală, mergînd pînă la obsesie. Dar mai ales, cum am mai spus, mă impresiona Stănescu. Cînd îl vedeam chinuindu-se, fără să-i pot veni în ajutor, indignarea creştea în mine pînă ce mă cuprindea o furie oarbă, întreținută tocmai de acest simțămînt de neputință. Timp de cîteva zile m-a frămîntat ideea de a recurge totuşi la un procedeu, despre care auzisem în închisoare că fusese întrebuințat de cîțiva arestați şi care, pare-se, dăduse rezultate.

Ezitam, din cauza eventualelor represalii ce puteau urma. În cele din urmă, m-am decis. Am bătut la uşă şi i-am cerut gardianului să mă scoată la

toaletă. Am primit răspunsul obişnuit: „Aşteaptă!“

Am aşteptat şi peste cîteva minute am bătut din nou. De la distanță, de pe coridor, am auzit vocea gardianului: „Nu mai bate!“ Am continuat însă să bat cu insistență.

Gardianul a mai răcnit de cîteva ori, dar, văzînd că bătăile nu încetează, a venit şi m-a apostrofat de la vizetă. I-am spus pe un ton calm, dar hotărît, că bat la uşă fiindcă am nevoie urgentă să ies la toaletă şi că regulamentul prevede că în asemenea cazuri trebuie să mă conducă la W.C. „Vrei să mă înveți tu ce am de făcut?! Fiindcă mai eşti şi obraznic, nu te mai scot deloc! Poți să bați pînă ți-o veni rău!“ Şi s-a îndepărtat, înjurînd.

Pînă aici, totul decursese după tipic. Am mai bătut de cîteva ori, fără să primesc vreun răspuns. Adresîndu-mă celor din celulă, le-am cerut să mă ierte şi pînă să se dumirească despre ce e vorba, m-am întors şi am urinat la marginea de jos a uşii.

Între uşa de metal şi prag, era un mic spațiu, aşa că toată urina s-a scurs pe coridor, al cărui nivel era cu cîțiva centimetri mai jos decît al celulei. Cînd am terminat, m-am dus şi m-am aşezat pe pat lîngă ceilalți trei camarazi, care, consternați, aşteptau tăcuți şi îngrijorați consecințele actului meu.

N-a trecut mult şi gardianul, făcîndu-şi tura pe la vizete, a ajuns la uşa noastră. Remarcînd băltoaca de pe coridor, a deschis precipitat uşa şi, congestionat de furie, a întrebat: „Care e porcul şi măgarul care s-a p…t prin uşă?!“

I-am spus că eu şi l-am rugat să-mi dea o cîrpă ca să şterg. S-a dezlănțuit într-un adevărat potop de insulte şi înjurături. M-a amenințat că mă pune să ling pe jos, că mă pune în lanțuri, că mă bagă la carceră. Străduindu-mă să iau un ton cît mai paşnic şi afectat de cele întîmplate, i-am spus că din moment ce n-a avut timp să mă ducă la W.C., n-am putut face altfel. Roşu de furie, a trîntit uşa şi a încuiat-o. Cîteva minute mai tîrziu l-am auzit venind cu o găleată şi ştergînd pe coridor. Chiar la aşa ceva nu mă aşteptam!

Abia mai tîrziu am aflat de ordinele stricte din celularele Securității, care prevedeau că arestații nu puteau fi scoşi pe coridor decît pentru a fi duşi la W.C. sau la anchetă şi numai cu ochelari la ochi. Era interzis să fim folosiți la curățenie pe coridor, această treabă căzînd în sarcina gardienilor.

Succesul acțiunii mele a fost total. Din ziua aceea şi pînă la plecarea mea din Submarin, de cîte ori cineva din celula noastră bătea la uşă, era imediat dus la W.C., fără nici un fel de comentariu din partea gardianului.

Se împlinise aproape o lună de cînd eram la Interne, cînd, într-o noapte, ni s-a adus un nou arestat în celulă. Un băiat tînăr, ridicat cu o jumătate de oră mai devreme de la locul lui de muncă. Era frînt de oboseală. L-am luat în patul meu. După regula puşcăriaşilor, cînd nu mai erau paturi libere în celulă şi era introdus un nou deținut, ultimul venit (cazul meu) urma să împartă patul cu el. Ne-am culcat, cap la picioare. Tînărul a adormit imediat.

Dimineața, la deşteptare, cînd ne-am făcut patul, am strîns de pe cearşaf un pumn de boabe de grîu. Căzuseră din buzunarele şi manşetele pantalonilor noului venit. Mi-a explicat că lucra în schimbul de noapte în gară. Fusese arestat, tocmai cînd descărca un vagon de grîu. Pretindea că nu ştia de ce fusese arestat. Mult nu am putut sta de vorbă. L-au luat la anchetă şi nu l-au adus înapoi decît pe la jumătatea zilei. Nici n-a apucat bine să-şi mănînce ciorba şi a fost luat din nou. S-a întors după ora stingerii. Ritmul s-a menținut acelaşi şi în următoarele două zile, aşa că era mai mult absent din celulă. Ancheta lui părea să se desfăşoare cu mare insistență, dar fără brutalități.

Într-una din acele zile, cînd uşa s-a deschis şi credeam că vine ca de obicei să-l ia pe tînăr la anchetă, gardianul mi s-a adresat mie: „Ia-ți bagajul şi ieşi afară!“

În chip de bagaje, n-aveam decît haina. În timp ce mi-o luam de pe pat, am profitat să strîng mîna celor trei camarazi de celulă, pe care nu aveam să-i mai întîlnesc niciodată. Gardianul mă grăbea din uşă. Mi-a pus ochelarii şi am ieşit pe coridor.

ÎN ANCHETĂ. LA SECURITATEA DIN CALEA RAHOVEI

Înainte de a ieşi din clădirea Ministerului de Interne, mi s-au scos un moment ochelarii, ca să-mi pot pune şireturile la pantofi şi cureaua la pantaloni. Apoi mi-au pus cătuşele şi din nou ochelarii, am fost condus spre ieşire, am coborît cîteva trepte şi m-au urcat într-o dubă mică, unde mîna altui însoțitor m-a apucat de braț. M-au aşezat pe o banchetă, cu un gardian de fiecare parte şi duba s-a pus în mişcare.

Cu toate eforturile, care de obicei aveau succes, n-am reuşit ca prin mişcări succesive de încruntare şi descreţire a frunţii să-mi ridic cu cîţiva milimetri mai sus ochelarii. Erau noi şi aveau elasticul foarte strîns. Cînd mi se puseseră cătuşele, mi se atrăsese atenția să nu mai vorbesc. În dubă era linişte absolută. Şi totuşi, simţeam şi prezența altor persoane, în afară de mine şi de cei doi gardieni care mă încadrau. Mi-am dres glasul şi am tuşit de cîteva ori. După cîteva secunde, mi s-a răspuns la fel şi cînd unul din paznici s-a răstit la noi, zicîndu-ne să nu mai tuşim, era deja prea tîrziu: îi recunoscusem vocea lui Titi.

Coşereanu mi-a povestit mai tîrziu că fusese mai norocos cu ochelarii lui. Reuşise să-i deplaseze puțin mai sus şi mă recunoscuse după picioare. Orice altă comunicare între noi era însă imposibilă. De altfel, drumul n-a fost lung. Maşina s-a oprit şi, cu ocazia coborîrii, mi-am dat seama că în dubă fuseserăm patru sau cinci arestați.

Am fost dus de braț cîțiva paşi şi mi s-a spus să stau pe loc şi să nu mă mişc. Am auzit cum şi celorlalți li s-a spus acelaşi lucru. Forfota gardienilor s-a potolit, pe măsură ce le auzeam paşii îndepărtîndu-se. Am tuşit iar şi Titi mi-a răspuns din stînga. Imediat a urmat strigătul gardianului, care rămăsese să ne păzească: „Lasă gura!“

Cred că am aşteptat aşa mai bine de o jumătate de oră. Începusem să obosesc şi mă lăsam cînd pe un picior, cînd pe celălalt. De cum coborîsem din dubă, mă izbise un miros puternic de var şi în cei cîțiva paşi pe care îi

făcusem, călcasem pe nisip şi mă împiedicasem de cioburi de cărămidă. Eram pe un şantier şi bănuiam că trebuie să fie vorba de un celular nou, în construcție.

Nici o clipă nu m-a dus gîndul la ceea ce mi-a spus Titi mai tîrziu că se gîndise. Imaginația lui, cu înclinația spre dramatizare, îl făcuse să trăiască momente de groază: fusese convins că aveam să fim supuşi unei execuții sumare şi aruncați într-o groapă deja pregătită, peste care va fi turnat var şi beton. Cu toate că regimul pe mîna căruia căzusem justifica asemenea presupuneri, temerile lui Titi nu s-au adeverit şi au constituit ani de-a rîndul subiect de tachinerii şi glume macabre pe socoteala lui.

În fine, s-au auzit din nou paşi de cizme şi unul cîte unul, la intervale destul de mari, am fost luați. Mi-a venit şi mie rîndul. Drumul mi s-a părut un adevărat labirint. Cînd mi s-au scos ochelarii, mă aflam într-o cameră cu rafturi, încărcate cu tot felul de bagaje: valize, boccele, legături.

Am depus pe masa din fața securistului-magazioner cureaua şi şireturile şi am fost percheziționat de cel care mă adusese. Pe aceeaşi masă se afla şi valiza cu care fusesem prins. Am semnat de predare pentru „una valiză cu obiecte personale“, mi s-au pus iar ochelarii şi după alte ocolişuri pe diferite coridoare, m-am trezit singur, într-o celulă cu două paturi suprapuse.

O uşă de fier cu vizetă, un bec aprins în mijlocul tavanului înalt, inaccesibil, şi o mică deschizătură deasupra uşii, pentru aerisire. Era o celulă, cum probabil mai erau nenumărate altele în Bucureşti, în diversele clădiri ale Securității. Nu-mi dădeam seama unde mă aflu. Din clădirile unde lumea ştia că sînt ținuți arestații, una o puteam şterge de pe lista posibilităților: Ministerul de Interne, de unde tocmai veneam.

Mai rămîneau:

1) Fosta închisoare militară de pe strada Uranus. Şi pe aceasta am exclus-o, fiindcă pe drum nu urcasem cu duba pe vreo stradă cu o pantă aşa de înclinată cum era strada Uranus.

2) Malmaison, unde mai fusesem închis în 1949. Celula în care stăteam acum nu semăna cu cea de atunci, dar aflasem că între timp se făcuseră modificări.

3) Sediul Securității de pe Calea Rahovei, din fosta clădire a Primăriei sectorului albastru. Din auzite ştiam că aici se afla un celular subteran, ceea ce corespundea cu situația. Mai erau însă nenumărate case conspirative pe tot cuprinsul Bucureştiului, camuflate în spatele a tot felul de firme de întreprinderi şi institute cu cele mai variate şi nevinovate îndeletniciri.

N-au mai trecut însă multe zile şi am avut confirmarea că mă găseam la Securitatea din Calea Rahovei. Pînă a doua zi am fost lăsat în pace. În afară de „program“ şi de mîncarea care mi se dădea prin vizetă, nimeni nu s-a ocupat de mine, aşa că reflectam din nou la ce avea să mă aştepte. Eram convins că acum va începe cu adevărat ancheta. Şi nu m-am înşelat.

A doua zi dimineaţă, mi s-au pus ochelarii şi am fost dus într-un birou la etajul întîi al clădirii. A urmat procedura obişnuită. Am fost aşezat într-un colţ, în spatele unei măsuţe şi cînd mi s-au scos ochelarii, aveam în faţa mea un birou la care stătea un căpitan. De talie mijlocie, destul de gras, chel, cu toate că încă tînăr, avea o figură care în alte împrejurări ar fi părut jovială. Ca semn distinctiv: o cicatrice profundă în mijlocul frunţii. După ieşirea gardianului care mă adusese, căpitanul a mai răsfoit un timp dosarul destul de voluminos pe care îl avea în faţă, înainte de a ridica ochii spre mine. S-a informat mai întîi dacă am fost bine tratat în celular, dacă duc lipsă de ceva şi dacă am ceva de raportat.

Acest gen de introducere, aproape stereotip, îl cunoşteam şi nu m-am lăsat momit de aparenta bunăvoinţă a vorbelor, ştiind că de cele mai multe ori aşa începeau şi anchetele care se terminau cu scoaterea arestatului pe braţe, leşinat şi plin de sînge. I-am răspuns că n-aveam nimic de reclamat.

Cu acelaşi ton amabil, căpitanul m-a pus în temă cu sarcina pe care o avea, cerîndu-mi să-l ajut ca să poată încheia cît mai repede dosarul, atît în interesul meu cît şi într-al lui. Formularea mi s-a părut cam neobişnuită, ceea ce m-a făcut şi mai suspicios în privinţa fazei următoare a anchetei. Şi căpitanul a continuat cam în felul următor: „Domnule Ioanid, trebuie să-ţi atrag atenţia că ar fi de dorit să fii sincer în declaraţiile pe care le vei face. Ancheta va ţine seama de felul în care vei răspunde. Noi ştim adevărul şi ar fi bine ca dumneata să ni-l confirmi, fără să ne induci în eroare şi fără să ne obligi să recurgem la procedee care vor fi în defavoarea dumitale. Te sfătuiesc să răspunzi sincer la întrebări şi să nu ne pui în situaţia de a-ţi dovedi că ne-ai ascuns adevărul, fiindcă în felul acesta îţi vei agrava şi mai mult situaţia. Noi nu ameninţăm pe nimeni şi nu întrebuinţăm metode inumane în anchetă, fiindcă avem mijloace perfecţionate de a afla adevărul. Te previn că situaţia dumitale este din cele mai grave şi depinde numai de dumneata ca să ţi-o uşurezi!“

Cu toată această lungă declaraţie, în care mă sfătuia aproape părinteşte să-mi dovedesc sinceritatea pentru a-mi uşura situaţia, n-am dat doi bani pe vorbele lui. N-am luat în seamă nici insinuarea că viaţa mi-era în joc, şi nici n-am crezut vreun moment în afirmaţia pe care o făcuse, că în anchetă nu

se întrebuințează metode inumane. Un singur lucru mă preocupa şi-mi repetam tot timpul în gînd cele ce hotărîsem: să-mi păstrez calmul şi mintea lucidă, să fiu extrem de atent la întrebări şi răspunsuri, fără a da însă această impresie anchetatorului, pe care trebuia să-l conving prin atitudinea mea că răspund spontan şi sincer. Eram chiar nerăbdător să înceapă o dată cu ancheta propriu-zisă.

Căpitanul m-a privit cîteva clipe în tăcere, scontînd pe efectul ce trebuia să mi-l producă micul lui discurs, după care mi s-a adresat cu o voce gravă:

— Îți dai seama de situația în care te afli? Te-ai gîndit bine? Eşti hotărît să cooperezi cu ancheta?

— Întrebați-mă şi vă voi răspunde cît se poate de sincer!

Spre uimirea şi chiar dezamăgirea mea, căpitanul mi-a cerut să-i povestesc tot ce am făcut de la evadare şi pînă la arestare. Aceeaşi întrebare ce mi se pusese la Interne, cu singura deosebire că de data asta trebuia să-mi încep povestea de la ieşirea pe suitoare la suprafață şi nu din momentul sosirii în Bucureşti.

Pînă la ora prînzului, cînd am fost trimis în celulă, am povestit întruna. Căpitanul asculta şi, din cînd în cînd, mă oprea ca să-şi noteze, pe scurt, diferitele etape ale drumului. Povestea mea, pe cît de lungă, pe atît de plină de lacune, mai ales cînd am ajuns la perioada petrecută în Bucureşti, se asemăna în mare cu versiunea pe care o dădusem la Ministerul de Interne. Şedința a fost reluată după-masă şi a durat pînă seara, cînd am încheiat istorisirea, fără nici un incident deosebit de semnalat. Căpitanul asculta şi nota, şi nu părea deloc interesat să elucideze anumite faze, care, vădit, necesitau explicații şi lămuriri suplimentare. Din ziua aceea, pe căpitan nu l-am mai văzut.

A doua zi, pe locul lui era aşezat un locotenent-major, care a continuat ancheta, reluînd frază cu frază toate cele notate de predecesorul lui, intrînd în cele mai mici amănunte şi umplînd pagini după pagini de „procese-verbale de anchetă“, în care erau formulate în scris întrebările şi consemnate răspunsurile mele. Timp de trei săptămîni, am fost scos zilnic la anchetă, în general de trei ori pe zi: de dimineață pînă la prînz, după-masă, şi încă o dată seara, pînă noaptea destul de tîrziu. De fiecare dată cînd eram dus în birou, toată povestea evadării mele era reluată de la început, anchetatorul cerîndu-mi precizări suplimentare, astfel încît prima mea versiune, mai vagă şi plină de lacune, pe măsură ce ancheta avansa, devenea tot mai completă şi se apropia tot mai mult de realitate.

Aproape toate punctele unde încercasem să ascund adevărul, dînd cîte o explicație falsă, dar cît mai plauzibilă, pentru a nu dezvălui numele diferitelor persoane care ne ajutaseră, locotenentul-major le consemna cu conştiinciozitate în procesul-verbal. În şedința următoare se oprea asupra primului punct mincinos din declarația mea anterioară şi insista să-i spun adevărul. Văzînd că îmi menţineam declarația, pe un ton neutru, fără nici un fel de manifestare de enervare sau măcar comentariu, îmi relata el versiunea reală a episodului respectiv. În majoritatea cazurilor, eram astfel pus în situația de a recunoaşte şi a confirma spusele lui, pe care, cu tot atîta calm, le aşternea pe hîrtie într-un nou proces-verbal. Şi aşa, punct cu punct şi zi de zi, a decurs această anchetă surprinzătoare, fără nici o vorbă insultătoare măcar, necum vreo lovitură sau tortură.

În schimb, rezultatul cercetărilor era dezastruos. Mai tot adevărul ieşise la iveală şi Securitatea ştia numele şi rolul jucat în evadarea noastră al mai multor persoane. După cum nu-mi puteam explica în ce împrejurări ajunsese Securitatea să prindă de veste că ascunzătoarea noastră era la Aniţa şi astfel să-l aresteze pe Titi, la fel nu puteam înțelege cum de aflase atît de multe amănunte despre persoanele cu care avusesem contacte. Unele răspunsuri la întrebările pe care mi le puneam le-am avut încă în timpul cît am stat în arestul Securității din Calea Rahovei, altele însă, mult mai tîrziu.

Cum a dat Securitatea de urma noastră? Fusese o întîmplare sau un denunț? Şi dacă fusese „turnătorie“, pe cine să bănui? Abia după un an, intrînd în posesia unor date noi, mi-am îndreptat bănuielile într-o direcție anume, dar confirmarea n-am avut-o decît unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare.

Din felul în care decurgea ancheta şi din unele aluzii ale ofițerului, am dedus că ducea în paralel şi ancheta cu Titi Coşereanu şi cu prietena mea M.C. Aş fi dat orice ca să pot intra în legătură cu ei. Încă din prima zi a anchetei îmi dădusem seama că se întîmplaseră şi se spuseseră lucruri pe care nu le ştiam şi nu le înțelegeam, fiind ultimul care fusesem arestat. Numai ei m-ar fi putut pune la curent cu tot ce se petrecuse în Bucureşti după plecarea mea la Drăgăşani. Dar cum să comunic cu ei, cînd eram aşa de păziți şi izolați unul de altul!

Tot gîndindu-mă la o posibilitate, mi-a venit o idee. Singurul loc unde aş fi putut lăsa şi eventual primi un mesaj era W.C.-ul. În celular erau două încăperi cu această destinație, fiecare cu cîte două closete turceşti şi cu cîte o chiuvetă. Şansele ca să ne succedăm în aceeaşi încăpere şi mai ales de a lăsa un mesaj, care să nu fie descoperit de gardian, care atunci cînd te

scotea de la closet controla totul în urma ta, erau foarte reduse. Cîteva încercări discrete făcute de alți arestați, de a zgîria pe vopseaua uşilor de la closet o inițială sau cine ştie ce indicație, fuseseră rîcîite de paznici.

Mi-am încercat totuşi norocul! Observasem că într-unul din closete, o placă de faianță de pe perete era spartă. Prin locul ciobului lipsă, am strecurat în spațiul din spatele faianței o bucățică din foaia de hîrtie igienică pe care o primisem de la gardian cînd mă scotea la „program“. De cele mai multe ori, la ieşirea din closet eram percheziționat, dar reuşisem să dosesc hîrtie şi s-o duc în celulă. Cu multă trudă, cu un pai mai tare, scos din saltea şi cu urechea ciulită la uşă, ca să nu fiu surprins, am reuşit să scriu cîteva rînduri. Perforam hîrtia cu paiul făcînd găurele dese şi astfel formam litere de tipar.

La următorul „program“, n-am mai nimerit în acelaşi closet, aşa că a trebuit să aştept altă ocazie. Cînd, în fine, întîmplarea m-a favorizat, am rulat peticul de hîrtie, l-am legat cu un fir deață albă tras din cămaşă şi i-am dat drumul în crăpătura dintre faianță şi perete, lăsînd să atîrne afară un capăt al firului. Apoi, stînd în poziția de folosire a W.C.-ului, am zgîriat cu unghia, pe vopseaua din partea de jos a uşii, următoarea indicație, care, chiar dacă ar fi fost descoperită de gardian, n-ar fi avut pentru el nici un fel de înțeles: TIRFILDERIER. Indicația, în limba franceză, scrisă fonetic şi într-un singur cuvînt, însemna pe româneşte: TRAGE FIR SPATE.

Erau puține şanse ca ea să fie descoperită de gardian, dar tot aşa de puține ca M.C. sau Titi să nimerească în aceeaşi cabină, să observe inscripția mea, s-o înțeleagă şi apoi să remarce firul deață, aproape invizibil în camera prost luminată. Şi totuşi, după cîteva zile, cînd am ajuns în aceeaşi cabină, inscripția fusese ştearsă şi mesajul legat cu ață dispăruse. În cursul aceleiaşi zile, am bătut de mai multe ori la uşă, cerînd să fiu dus la toaletă. Abia seara, cînd m-au adus înapoi de la anchetă şi am cerut iar să fiu dus la W.C., am găsit răspunsul la mesajul meu. Îl găsise M.C., şi în răspunsul ei întrebuințase acelaşi procedeu ca şi mine.

Acest schimb de corespondență n-a avut loc decît de două sau de trei ori, după care ultimul mesaj n-a mai fost ridicat timp de cîteva zile, ceea ce m-a făcut să-l distrug, spre a nu risca să cadă în mîinile gardianului. Prea multe n-am aflat din cele cîteva vorbe, cîte se puteau scrie pe micile bilețele primite. M.C. mi-a comunicat că recunoscuse că îmi procurase cheia de la apartamentul familiei Boceanu, fără ca să le spună în ce scop şi că ne făcuse rost de haine şi bani de buzunar. Nu ştia nici ea cum de ajunsese Securitatea să ne descopere ascunzătoarea la Haritoni. La rîndul

meu, i-am transmis să declare la anchetă că, la sosirea mea în Bucureşti, luasem personal legătura cu ea şi nu prin intermediul lui Baby Ivanovici, pentru a-l scoate astfel din cauză. În afară de cîteva mici detalii, asupra cărora ne-am pus de acord, pentru ca declarațiile noastre să coincidă, scurta noastră corespondență n-a prea servit la mare lucru.

În tot acest timp, ancheta continua în aceleaşi condiţii, progresînd pas cu pas. Voi consemna cîteva momente din această anchetă.

Astfel, cînd am fost întrebat despre proveniența buletinului găsit asupra mea, am declarat că la rîndul meu îl găsisem pe stradă şi că înlocuisem fotografia lui Topliceanu cu a mea, falsificînd singur timbrul-sec al Miliției. Anchetatorul a scris întocmai spusele mele în procesul-verbal, m-a pus să semnez şi a trecut mai departe. La următoarea înfățişare, a revenit la problema buletinului şi consultînd dosarul pe care îl avea în fața lui, mi-a spus că Georgel Teodorescu declarase că el îmi dăduse buletinul, pe care îl furase din haina lui Topliceanu şi că Ştefan Gane (Bubi) recunoscuse că-mi schimbase poza şi contrafăcuse ştampila. Nu mai încăpea nici o îndoială că anchetatorul avea în față declarațiile celor doi. Nu mai aveam nimic de făcut decît să recunosc şi eu.

Şi această a doua declarație a mea, care o contrazicea pe prima, a consemnat-o cu tot atîta conştiinciozitate şi mi-a dat-o la semnat. La întrebarea: „I-ai cerut lui Gane să-ți mai procure şi alte buletine?“, am răspuns că nu. Mă aşteptam să mi-l citeze din nou pe Gane, spunînd că într-adevăr urma să-mi procure două buletine, dar spre surprinderea mea, ofițerul s-a mulțumit cu răspunsul dat şi n-a mai insistat.

Despre Anița şi Dinu Hariton, am spus că ne-au găzduit, fără să le fi spus că sîntem evadați. Ofițerul ştia că ajunseserăm să locuim la Haritoni datorită mamei.

La întrebarea dacă îl cunosc pe Paul Petrescu, am spus că numele nu-mi spune nimic. Tot anchetatorul mi-a relatat atunci cum Georgel Teodorescu mă prezentase lui Paul Petrescu, care mă angajase pe şantierul de la Drăgăşani. În fața evidenței, am recunoscut că fusesem angajat pe şantierul din Drăgăşani, datorită unui prieten al lui Georgel, pe care nu-l văzusem decît o singură dată şi nu-i reținusem numele. De asemenea, nu-l pusesem la curent cu situația mea de condamnat evadat. Numele inginerului Arsenescu n-a ieşit la iveală în cursul anchetei şi bineînțeles că nici eu nu l-am pomenit.

Cu toate că Securitatea ajunsese să descopere o parte din adevăr, mă bucuram că mulți din cei cu care avusesem de-a face în timpul evadării

rămăseseră necunoscuți. Era o slabă consolare, față de toți ceilalți care erau acum compromişi şi implicați în această afacere.

Într-o bună zi, interogatoriul mi s-a părut încheiat, ofițerul mulțumindu-se numai să mai reia pentru a nu ştiu cîta oară toată povestea evadării de la început, fără a mai pune întrebări noi. Ne aflam în acest stadiu, în care nu făceam decît să repet pentru a mia oară aceleaşi răspunsuri, cînd ofițerul a scos din sertarul biroului portofelul găsit asupra mea la arestare. Cei vreo sută cincizeci de lei pe care îi conținea nu mai constituiau o problemă. Declarasem că-i primisem de la mama. Abia cînd anchetatorul m-a întrebat cine este Baby, am înțeles ce rost avea în mîna lui portofelul. Pe lîngă bani, se mai găsea şi lista pe care îmi însemnasem tot ce îmi propusesem să fac în cele cîteva zile, cît intenționam să stau în Bucureşti, înainte de a mă reîntoarce cu Titi la Drăgăşani. Cred că dacă anchetatorul m-ar fi privit mai atent ar fi putut să-şi dea seama de tulburarea mea, cînd am realizat ce imensă prostie făcusem: în capul listei scrisesem: „Pantofi Baby“, pentru a nu uita să-i restitui pantofii împrumutați. Am căutat să cîştig timp, spunîndu-i că Baby este numele pe care mi-l dăduse mama. Desigur că această afirmație, adevărată de altfel, nu era o explicație satisfăcătoare pentru însemnarea de pe listă. Între timp, mă gîndeam la tot felul de alte posibilități şi cred că mintea îmi funcționa cu turația maximă.

În momentul în care luasem hotărîrea să mă încăpățînez şi să rămîn pînă la capăt pe această poziție, mi-am adus aminte de Fay, care şi el purta numele de Baby. Într-o clipă am făcut următorul raționament: dacă nu-i voi da un răspuns satisfăcător anchetatorului (şi cel pe care i-l dădusem, hotărît că nu era), Securitatea îşi va începe investigațiile, printre cei deja implicați în afacerea evadării noastre, pentru a da de urma misteriosului „Baby“. Era foarte probabil ca, cercetînd în jurul familiei Hariton şi al relațiilor lor, să descopere că un bun prieten al casei se numea Baby, şi anume, Baby Fay. Pornind pe urmele lui, vor ajunge pe şantierul din Bărăgan, unde lucra şi unde ținea ascunşi alți cîțiva inşi, căutați de Securitate. Perspectiva descoperirii acestor oameni mă îngrozea.

În fața dilemei, ezitam şi, pentru a cîştiga timp de gîndit, mă făceam că nu înțeleg de ce anchetatorul nu mă crede că mi se spune şi Baby. Cînd s-a decis să-mi arate lista pe care o avea în mînă, menționîndu-mi că scrisesem cu mîna mea numele de Baby, mă hotărîsem şi eu. Cred că am fost convingător cînd am exclamat: „Acum înțeleg despre ce este vorba!“ Şi i-am povestit apoi cum, sosind în Bucureşti cu bocancii rupți şi negăsind

încălțăminte pe măsura mea, m-am dus la un fost coleg de liceu, care ştiam că poartă acelaşi număr şi l-am rugat să-mi împrumute o pereche de pantofi. Colegului, care se numeşte Baby Ivanovici, care ştia că fusesem arestat, i-am spus că fusesem eliberat din închisoare şi că urma să lucrez pe un şantier. I-am promis să-i restitui pantofii, de îndată ce-mi voi putea cumpăra alţii şi cum într-adevăr îmi cumpărasem o pereche la Drăgăşani, îmi notasem pe listă numele lui, ca să nu uit să-mi achit datoria. Am încercat să dau aparența unei totale sinceități, povestind episodul întîlnirii cu Baby, fără nici un fel de întrerupere sau ezitare în glas, în speranța că Baby va da aceleaşi explicații cînd va fi întrebat.

Un an de zile am trăit cu această îngrijorare şi povară pe suflet, neştiind dacă Baby îşi reamintise de înțelegerea asupra versiunii întîlnirii noastre, pe care stabilisem s-o povestim în cazul că vom fi arestați. Un an mai tîrziu, cînd am fost din nou judecat, l-am văzut pe Baby în sala tribunalului. Şedința era publică şi prietenul meu venise să asiste la proces. Abia atunci m-am liniştit, văzîndu-l liber, iar la eliberarea mea, după alți zece ani, am aflat că fusese reținut de Securitate, interogat şi la scurt timp eliberat.

Povestea lui coincisese cu spusele mele, Baby susținînd că luase de bună afirmația mea că fusesem eliberat legal din închisoare, atunci cînd venisem la el să-i cer pantofii şi că nu avusese nici un motiv să bănuie că evadasem.

În ceea ce-l priveşte pe Baby Fay, din fericire pentru el şi pentru protejații lui de pe şantier, numele lui nu a apărut în anchetă.

De altfel, aceasta părea într-adevăr să se fi terminat. În cele două, trei zile cît am mai fost dus „sus“, pentru a relua, de fiecare dată de la început, toate declarațiile făcute pînă atunci, anchetatorul îmi dădea impresia unui elev care-şi face lecțiile, dar e cu gîndul în altă parte. Părea distrat sau preocupat de chestiuni personale. În timp ce-mi repetam povestea, pe care o învățasem aproape pe de rost, îşi scotea portofelul, făcea inventarul conținutului, îşi număra banii, se uita lung la cîteva poze şi se dezmeticea din gîndurile lui numai cînd tăceam şi se făcea linişte în birou. Ancheta lîncezea şi aducerea mea în birou părea să continue numai în virtutea inerției. Mă întreb dacă orele de anchetă nu erau mai bine plătite şi dacă ofițerul nu trăgea de timp ca să-şi rotunjească leafa.

Într-una din zilele următoare, gardianul a deschis uşa celulei şi înainte de a-mi întinde ochelarii, cum făcea de obicei cînd mă ducea „sus“, mi-a

spus să-mi iau tot bagajul. Mi-am luat haina, mi-am pus ochelarii şi m-am lăsat condus. Am mers către fundul coridorului, unde încăperea se lărgea. În peretele din faţă, se deschideau patru uşi. Erau patru celule, care din cauza lipsei de aerisire aveau uşile întredeschise cam de un lat de palmă, menţinute astfel cu cîte un lanţ, prins cu un lacăt. De cîte ori era adus sau luat un arestat, pentru a nu fi văzut de ceilalţi prin crăpăturile uşilor, gardianul striga „trage uşa!“ şi locatarii celor patru celule îşi închideau singuri uşile.

Am fost introdus în prima celulă din stînga şi mi s-au luat ochelarii de pe ochi. Mă găseam într-o cameră ceva mai mare, cu şase paturi, suprapuse două cîte două şi cu patru arestaţi. M-am bucurat că nu mai eram singur şi totodată fiindcă mutarea mea împreună cu alţii era un semn că ancheta se terminase, sau, în orice caz, nu mai prezenta un interes deosebit.

Cum a plecat gardianul, s-au făcut prezentările. Le voi face şi eu.

George Silviu, evreu, fost gazetar înainte de război, iar după instalarea regimului comunist, ajuns subsecretar de stat la Ministerul de Interne sub Teohari Georgescu. Ancheta încerca să-l implice într-o organizaţie sionistă.

Francisc Por. Un tînăr biolog evreu, sionist convins şi el, arestat şi anchetat de cîteva luni împreună cu soţia lui, care se afla într-o altă celulă.

Un fost comisar de poliţie, al cărui nume l-am uitat. Fusese arestat cu cinci–şase ani în urmă şi închis ca „lăgărist“ (adică fără proces şi fără sentinţă de condamnare) la închisoarea din Făgăraş, destinată celor ce făcuseră parte pînă în 1944 din cadrele Poliţiei şi Siguranţei.

Cred că numele celui de al patrulea era Cocoş, dar nu o pot afirma cu certitudine. În orice caz, era portar la Fabrica de ţigări „Belvedere“ (vechea denumire a fabricii) şi era arestat numai de cîteva săptămîni, împreună cu mai mulţi salariaţi ai întreprinderii, din cauza unui incendiu care izbucnise.

Ancheta căuta să stabilească cu orice preţ că fusese un act de sabotaj şi să găsească vinovatul. Focul se stîrnise într-o baracă din curtea fabricii, unde erau depozitate deşeurile şi gunoaiele. De altfel, fusese imediat stins şi nu se înregistraseră pagube. Portarul bănuia că fusese un simplu accident, provocat probabil de un muc de ţigară încă aprins, aruncat din neglijenţă în gunoaie. Pretindea că cel de la serviciul de Cadre semnalase cazul la Securitate pentru a-şi arăta vigilenţa şi a-şi da importanţă.

Cele aproape două săptămîni petrecute în compania celor patru le-am gustat din plin. Le-am povestit despre cele trăite de mine în închisoare şi mi-au povestit şi ei multe despre ei. Personajul cel mai interesant mi s-a părut tînărul sionist, Francisc Por. Era un băiat inteligent şi cultivat.

Militant convins pentru cauza sionistă, îşi susţinea cu înverşunare punctul de vedere. Por mi-a povestit cum, împreună cu un grup de prieteni evrei, care aveau aceleaşi vederi politice, îşi petreceau zilele libere şi vacanţele în diferitele regiuni mai sălbatice ale ţării. De fapt, se constituiseră într-un fel de unitate paramilitară şi se antrenau pentru a-şi face o cît mai bună condiţie fizică. Se supuneau la eforturi fizice de rezistenţă în teren accidentat, indiferent de starea vremii: marşuri forţate pe trasee dinainte stabilite, prin regiuni muntoase şi prăpăstioase, pe arşiţă, ploaie sau ninsoare! Învăţau să se descurce în mijlocul naturii, să sufere frigul, foamea şi oboseala şi să dea îngrijiri de prim-ajutor în caz de accident. Cultivau spiritul de camaraderie şi de disciplină. Îmi spunea că se inspiraseră în privinţa programului şi exerciţiilor din educaţia aspră a organizaţiilor de tineret hitleriste. Aveam o sinceră admiraţie pentru tenacitatea şi hotărîrea lui Por, mai ales că după înfăţişarea lui, îmi dădeam seama că viaţa aspră la care se supunea de bunăvoie îi cerea cu siguranţă un efort dublu faţă de cel necesar unui tînăr obişnuit, căci Francisc Por era departe de a avea o constituţie atletică. Destul de înalt, slab, cu umeri înguşti şi pieptul scobit, dădea impresia unui băiat firav şi neajutorat din punct de vedere fizic. Impresie întărită de mişcările lui neîndemînatice şi de o puternică miopie care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. O minte ageră, o fire de luptător, cultivînd spiritul de sacrificiu şi înclinînd spre acţiuni eroice, calităţi de care natura nu ţinuse seamă, dăruindu-i acest fizic ingrat.

Cu elanul lui tineresc şi dăruirea pentru cauza sionistă era firesc să fie într-un conflict permanent de idei cu George Silviu, reprezentant specific al evreului fără ţară sau, mai bine zis, al evreului obişnuit de generaţii să-şi schimbe ţara adoptivă după împrejurări şi interese. Por era foarte categoric în această privinţă, manifestîndu-şi disprețul pentru tipul evreului rătăcitor, al evreului din ghetouri, pentru mentalitatea lor. Această veche mentalitate a comunităţilor evreieşti, împrăştiate prin diferite ţări ale lumii, cînd tolerate, cînd persecutate, şi care crease un evreu umil şi complexat, trebuia să dispară. Evreii aveau acum un stat al lor, o ţară pentru care trebuia să lupte. Locul lor era acum în Israel, unde să meargă şi să muncească la clădirea şi propăşirea acestui stat. Trebuia să-şi recapete demnitatea de om şi mîndria naţională. Cei care nu văd lucrurile aşa n-au dreptul să se mai declare evrei şi n-au decît să se integreze în ţările în care trăiesc. Adevăraţii patrioţi evrei nu au decît un singur ţel: Israelul. Pe scurt, cam astea erau vederile lui Por, cu care George Silviu nu era deloc de acord.

George Silviu declara că originea lui evreiască nu-l împiedica să se

simtă român, la care Por zicea că acest ataşament şi sentimentul acestei duble apartenenţe erau un experiment care îşi dovedise falimentul. Un exemplu era antisemitismul pe care îl stîrnise, tocmai fiindcă, prin atitudinea lor, evreii n-au acţionat pe linia intereselor ţării în care trăiau. Şi aici, ajungea chiar la atitudinea lui George Silviu care, cu toate că pretindea că se simte român, la venirea ruşilor, trecuse de partea inamicilor ţării şi se înscrisese în partidul comunist. Acceptase chiar să fie ministru într-un guvern, impus cu forţa şi urît de poporul român, ceea ce dovedeşte că n-a simţit româneşte, după cum n-a simţit nici evreieşte, regimul comunist fiind un duşman al Israelului.

Por era un anticomunist feroce. Aproape zilnic asistam la astfel de rechizitorii, pe care Por i le făcea lui George Silviu. Termenii şi argumentele făceau parte din arsenalul clasic antisemit. Cu toate că disputa dintre cei doi se purta în mod civilizat şi George Silviu se apăra cu mult talent de acuzaţiile ce i se aduceau, uneori chiar cu vervă avocăţească, totuşi se simţea încolţit cînd Por îi reproşa colaborarea cu comuniştii, şi atunci argumentele lui îşi pierdeau vigoarea şi nu mai erau convingătoare. Hărţuit fără milă de Por, recunosc că nu era prea elegant să-l mai atac şi eu. N-am rezistat însă tentaţiei de a-i aminti un episod din viaţa lui, care nu-i făcea deloc cinste şi la care fusesem martor.

Eram student la Drept, prin 1947–1948, cînd am citit, pe afişierul de pe coridorul facultăţii, numele lui George Silviu. Era înscris pe lista celor care urmau să-şi susţină teza de doctorat. George Silviu era atunci subsecretar de stat la Interne. Mi-amintesc că vestea a stîrnit multă vîlvă printre studenţi. Eram pe-acele timpuri foarte angajaţi politiceşte şi refractari la influenţa şi presiunile crescînde ale comuniştilor. Participam la toate manifestaţiile ţărăniste şi liberale, distribuiam voluntar pe străzi Liberalul şi Dreptatea, luam parte la toate ciocnirile de stradă cu grupurile de comunişti care încercau să zădărnicească întrunirile la care urma să vorbească Iuliu Maniu. Mulţi dintre colegii noştri fuseseră tîrîţi în cîte un sediu al partidului comunist sau în subsolurile Ministerului de Interne şi schilodiţi în bătăi.

Şi acum, George Silviu, subsecretar de stat tocmai la acel minister, urma să se prezinte la noi la facultate pentru doctorat. Eram toţi foarte excitaţi şi porniţi să-i facem candidatului o atmosferă ostilă. Pînă atunci nu-l văzusem pe George Silviu decît în pozele din ziarele vremii. Acum stătea pe scaunul candidatului, cu faţa la estrada pe care se aflau catedrele comisiei. Pe scaunele de pe latura din stînga a sălii, erau membrii familiei, care veniseră să asiste la examen. Tumultul pe care l-am provocat în sală

nu s-a potolit decît la intrarea comisiei. Toată lumea s-a sculat în picioare şi s-a făcut linişte. Preşedintele comisiei era prof. Bulgaru, de curînd venit de la Iaşi. Nu-i cunoşteam încă atitudinea politică, dar eram convinşi că aducerea lui de la Iaşi era o maşinaţie a regimului, că Bulgaru era omul lui, introdus în corpul profesoral al facultăţii, pentru a-i dilua caracterul naţionalist şi anticomunist. Cu toată suspiciunea noastră în privinţa lui şi a intenţiei pe care o aveam de a tulbura liniştea în sală, transformînd evenimentul într-o manifestaţie politică, prof. Bulgaru a ştiut să se impună şi ne-a obligat să adoptăm ţinuta cuvenită, examenul desfăşurîndu-se în atmosfera lui solemnă, tradiţională. E drept însă că ne-a dat şi satisfacţie. O satisfacţie de bună calitate intelectuală şi la nivel academic, nu ca aceea pe care ne pregătisem noi să ne-o luăm.

Odată liniştea restabilită, comisia şi publicul s-au aşezat, numai George Silviu a rămas în picioare. Prof. Bulgaru avea în faţa lui teza de doctorat a candidatului. Speculînd, cu un oarecare simţ teatral, tăcerea care se lăsase în sală, a luat broşura în mînă, a examinat-o pe toate părţile şi apoi şi-a fixat privirea pe copertă unde era înscris subiectul lucrării. S-a uitat lung la el. Mult mai lung decît ar fi fost necesar ca să descifreze cele două cuvinte care compuneau titlul. Apoi s-a adresat candidatului şi în cîteva fraze şi-a arătat satisfacţia pentru subiectul pe care şi-l alesese, alegere care dovedea nu numai convingerile democratice ale autorului lucrării, dar şi lăudabila lui preocupare pentru o temă atît de actuală. După această introducere, a tăcut, pînă ce rumoarea de nemulţumire ce se stîrnise în sală s-a potolit. A urmat prima întrebare pusă candidatului: „L-aş ruga pe domnul candidat să ne explice, care au fost motivele care l-au determinat să-şi aleagă acest subiect şi tocmai acum?“

Şi, înainte de a primi răspunsul, ni s-a adresat nouă, publicului: „Pentru a putea urmări discuţiile şi a înţelege rostul întrebării mele, vă voi citi titlul lucrării domnului George Silviu.“ Aici a mai făcut o pauză, privind, cu o lumină maliţioasă în ochi, peste publicul în care mocnea ostilitatea, calculînd probabil efectul anunţului pe care urma să-l facă: „Subiectul pe care şi l-a ales candidatul este «Libertatea presei!»“

Efectul scontat a fost atins. După primul moment de surpriză, un hohot general de rîs a izbucnit în sală.

Dacă n-am putut reproduce întocmai, în forma lor exactă, cuvintele rostite de profesorul Bulgaru, nu m-am îndepărtat însă de spiritul şi sensul lor.

Mă limitez la această introducere, suficientă, cred, pentru a sugera

atmosfera pe care a determinat-o pe toată durata examenului, în următoarele două–trei ore.

Subiectul „Libertatea presei“, tocmai în momentul în care guvernul lua primele măsuri de sugrumare a ei, era un prilej pentru a aminti şi sublinia libertățile democratice prevăzute în Constituție. Însă faptul că subiectul fusese ales chiar de un membru al guvernului, care încălca acest drept, a transformat examenul într-un fel de proces, în care George Silviu nu mai era candidatul, ci acuzatul. Hărţuit de întrebările membrilor comisiei, formulate, care mai de care mai insinuant, cu aluzii la situația actuală şi ironii la adresa poziției lui în Ministerul de Interne, George Silviu nu mai avea nimic din atitudinea arogantă şi siguranța de sine cu care îşi făcuse intrarea în sala de examen. Încerca să mai salveze aparențele, refugiindu-se în ambiguitatea unor explicații, care generau alte întrebări şi mai stingheritoare. Iar dacă la începutul examenului privea spre public cu un zîmbet disprețuitor, ori de cîte ori auzea cîte un murmur de dezaprobare sau ostilitate, acum nu mai îndrăznea nici măcar să arunce o privire spre sală.

Intrase cu capul sus, sfidător, lăsînd parcă a se înțelege că la examen nu intrase numai candidatul, ci şi adjunctul de la Interne. E drept că, două ore mai tîrziu, ieşea cu doctoratul în buzunar, dar cu ce preț! Era aşa de lamentabil la plecare, încît nu i s-au mai acordat nici măcar huiduielile pe care i le pregătisem. Pe coridor l-au însoțit doar cîteva strigăte de „Ruşine! Ruşine!“ din rîndul studenților.

Manifestația pe care i-o pregătisem lui George Silviu s-a deplasat spontan către comisie, care a părăsit şi ea sala, în ovațiile şi aplauzele publicului. Cred că asistasem la una din ultimele manifestări de independență şi demnitate ale corpului profesoral de la Facultatea de Drept. Iar pentru George Silviu, doctoratul a fost mai mult o lecție decît un examen.

Toate astea i le-am reamintit în celula din Calea Rahovei. Nu l-am cruțat cu întrebările nici eu, nici Por, care mi se alăturase: Ce îl făcuse să aştepte atîția ani, pînă cînd să se prezinte la examenul de doctorat? Considerase că în calitate de subsecretar la Interne era momentul mai potrivit? Cum de avusese neruşinarea să-şi aleagă ca subiect „Libertatea presei“, cînd regimul era tocmai pe cale s-o suprime?

Nu ştia că dălcăucii lui de la Ministerul de Interne ne prigoneau pe străzi, ne atacau, ne băteau şi ne confiscau ziarele pe care le distribuiam? Cum de-l lăsase conştiința să vorbească în acele vremuri despre libertatea presei, tocmai el, care se pretindea gazetar? Întrebări penibile, care primeau

şi răspunsuri penibile.

În cele din urmă, George Silviu îşi justifica atitudinea de atunci, pretinzînd că fusese de bună-credinţă şi crezuse în sinceritatea intenţiilor democratice ale guvernului. Voia să ne convingă că fusese naiv. Cam greu, fiindcă noi, cu toate că mult mai tineri, ne pierdusem această calitate a tinereţii. În acele vremuri, credulitatea şi naivitatea erau defecte care-ţi puneau viaţa în primejdie.

Mai căpătasem şi alt năravv: devenisem necruţători faţă de cei care sprijiniseră regimul şi căruia sfîrşiseră şi ei prin a-i cădea victime. Generozităţii tinereţii îi luase locul, cînd era vorba de ei, o plăcere aproape sadică de a-i judeca, fără milă, atunci cînd ajungeau şi ei să sufere alături de noi sălbăticia regimului cu care colaboraseră.

De la viaţa de sprijin şi ajutor reciproc, pe care o practicam în celulă, nu erau excluşi. Le ofeream camaraderia şi solidaritatea noastră, a celor din spatele uşilor încuiate faţă de inamicul comun, reprezentanţii administraţiei, şi nu le ceream decît reciprocitate. Cei care nu se integrau şi preferau să meargă pe calea colaborării cu administraţia îşi primeau pecetea definitivă de „turnători“, stigmat de care nu mai scăpau de-a lungul anilor de puşcărie şi nici chiar după eliberare.

Cît a mai stat în închisoare şi pe ce drum a apucat George Silviu nu ştiu, fiindcă n-am mai auzit de el niciodată după ce am plecat din Calea Rahovei. În puţinul timp cît am stat împreună, s-a purtat ca un om civilizat. Totuşi, anumite slăbiciuni de caracter nu te încurajau să-i acorzi încredere.

Într-una din zile, am auzit deschizîndu-se pe rînd uşile celulelor. Cînd s-a deschis şi a noastră, am avut explicaţia: căpitanul Gogu Chifane, şeful arestului, făcea o inspecţie a celulelor. Nu numai numele, dar şi înfăţişarea îi trădau originea ţigănească. Pielea închisă, buzele vinete, albul ochilor gălbui erau caracteristice. Cu toate că tînăr, era gras şi buhăit la faţă, iar uniforma pe care o purta cu vădită mîndrie crăpa pe el. Pînă şi ţinutei militare reuşise să-i dea o notă personală, care şi ea te edifica asupra originii lui: gulerul cămăşii, care depăşea cu cîţiva milimetri tunica închisă la gît, era… roz!

Dacă reputaţia lui de bătăuş nu ar fi fost notorie în lumea puşcăriilor, ai fi fost înclinat să priveşti cu oarecare simpatie acest personaj pitoresc. Mai ales că, datorită inexplicabilei atmosfere de relativă îmblînzire a regimului din Securitate, ne privea din cadrul uşii cu un zîmbet ce se voia prietenos.

Eram toţi în picioare, în faţa uşii. Cînd a dat cu ochii de George Silviu,

s-a luminat mai tare la faţă şi, bătîndu-l amical pe umăr, i-a spus: „Ce mai faci, nea Silviule?“

Avea tonul protector al şefului, care catadicseşte să coboare la nivelul subalternului ca să-şi arate bunăvoința. Dar mai era şi o nuanță de orgoliu în gestul lui: el, micul şef din subsolurile Securității, îl bătea pe umăr pe un fost ministru, care acum ajunsese la mîna lui.

Ceea ce a urmat ne-a dovedit că Gogu Chifane îşi cunoştea omul. La gestul lui de intimitate, George Silviu i-a spus mai întîi: „să trăiți, domnule căpitan!“, după care a început să i se plîngă, pe un ton umil, de suferințele lui. Începîndu-şi frazele cu formule linguşitoare, ca „dumneavoastră care ne purtați de grijă“ sau „dumneavoastră care sînteți un om inteligent“, l-a rugat să intervină să fie scos la anchetă ca să-şi poată dovedi nevinovăția şi i-a cerut să i se dea din nou cîteva țigări pe zi, aşa cum i se dăduseră în primele zile. Cel mai penibil moment a fost cînd a început să se vaite de foame şi să-i arate țiganului cum fusese nevoit să facă un clin la pantaloni, ca să nu-i cadă din cauza slăbiciunii.

Mîncarea era într-adevăr insuficientă şi toți simțeam foamea şi pierdusem din greutate.

Gogu Chifane îl privea cu ironie, iar răspunsurile pe care i le dădea sunau aşa: „Păi vezi, unde ai ajuns dacă nu ți-ai văzut de treabă! Dacă nu munceşti, mîncarea care ți se dă este suficientă. Eu nu pot să-ți fac nimic. Voi raporta mai departe şi dacă tovarăşul anchetator este de acord să-ți dea țigări şi mîncare suplimentară, vei primi, dacă nu, nu!“

Şi cu asta a terminat cu George Silviu şi s-a întors spre noi. Ne-a întrebat pe fiecare cum ne cheamă şi apoi, dacă avem ceva de raportat. La a doua întrebare a primit de la toți acelaşi răspuns: nu!

La urmă l-a zărit şi pe Cocoş (nume de care nu sînt sigur) care era mai mic de talie. L-a privit cu mai multă atenție decît pe noi şi l-a întrebat:

— Mă, de unde te cunosc eu pe tine?!

— De la fabrica de țigări, d-le căpitan! Şi eu vă cunosc pe dumneavoastră, fiindcă veneați cîteodată pe la coana Caterina şi treceați pe la mine pe la poartă!

Căpitanul n-a mai spus nimic şi s-a întors să plece. Înainte de a împinge uşa, George Silviu, care-l pîndea, a mai apucat să-i spună: „domnule căpitan, vă rog, nu mă uitați!“

Nici nu se îndepărtase bine Gogu Chifane, cînd l-am auzit pe Por, spunîndu-i lui George Silviu: „Dumitale nu ți-e ruşine să vorbeşti aşa cu bruta asta? Cum poți să te umileşti în halul ăsta! N-ai un pic de demnitate?“

De fapt, Por i-a spus tot ceea ce gîndeam şi noi despre atitudinea pe care o avusese. Nu m-am mai amestecat în discuție. Am preferat să ascult povestea lui Cocoş, care ne-a explicat că cea căreia îi spusese „coana Caterina“ era sora lui Gogu Chifane. Înainte, fusese muncitoare la fabrica de țigări, dar acum intrase în partid şi fusese scoasă din producție. Nu mai ştiu ce „sarcină de partid“ ne-a spus că avea, ceea ce se datora probabil în mare parte poziției fratelui ei, căci țiganca abia ştia să scrie şi era aproape tot timpul beată.

Poate că faptul că Cocoş cunoştea aceste intimități ale familiei îl făcuse pe Gogu Chifane să plece fără să mai zică nimic. Sau poate fiindcă fusese măgulit şi nu protestase, cum s-ar fi cuvenit, la formula burgheză de „coana Caterina“.

Mai rămîne să spun cîteva vorbe despre comisarul de poliție, pentru a încheia prezentarea camarazilor mei de celulă. Era fiu de țăran sărac din Oltenia. Intrase de tînăr în poliție şi funcționase undeva, într-un oraş de provincie. În 1938 îşi luase inima în dinți şi venise în Bucureşti. Mi-a povestit cum se dusese la tatăl meu, care pe atunci era subsecretar de stat la Interne, în guvernul Goga, îi explicase situația lui grea, cu serviciul în provincie, cu leafă mică şi cu familia în Bucureşti şi îl rugase să-l ajute. Îmi spunea cît îi rămăsese de recunoscător, fiindcă intervenise pentru el, ca să fie mutat în Bucureşti. Pe timpul războiului se distinsese în serviciu şi ajunsese comisar-şef la o circumscripție de pe Calea Griviței. Era foarte mîndru de isprava lui de atunci şi mi-a povestit-o cu lux de amănunte. Reuşise să descopere şi să aresteze faimoasa bandă a lui Argintaru, care dăduse mult de furcă poliției şi despre care vorbiseră, în acea vreme, toate ziarele. Era o bandă de tîlhari care, îmbrăcați în uniforme militare, profitau de întunericul camuflajului antiaerian ca să-şi dea loviturile. Aveau la activul lor multe jafuri şi crime.

Tot în acea epocă, în căutarea unor obiecte furate, comisarul făcuse o descindere într-o casă. Cu ocazia percheziției la unul din locatarii imobilului, descoperise un geamantan cu manifeste comuniste. Omul era muncitor la căile ferate şi pretindea că n-avea nimic de-a face cu geamantanul, că fusese numai rugat să-l țină la el. Cum în timpul războiului, pentru activitate comunistă, respectivul risca să ajungă înaintea Tribunalului Militar, comisarul i-a cerut să pună manifestele pe foc în fața lui şi i-a promis că nu aduce cazul la cunoştința Siguranței Statului.

Or, acum, după atîția ani de la întîmplare şi după ce zăcuse cinci ani în

închisoare, fusese adus la Securitatea din Calea Rahovei, tocmai pentru acest fapt. Fusese anchetat în această privință, relatase întocmai cum se petrecuseră lucrurile şi, fără să i se mai dea vreo explicație, fusese trimis în celulă unde, de mai bine de trei săptămîni, nimeni nu se mai ocupase de el.

Nu înțelegea ce rost avusese această anchetă şi, împreună cu el, făceam şi noi tot felul de presupuneri. Dezlegarea am avut-o chiar în zilele următoare. Comisarul a fost scos la anchetă. N-a stat mult şi cînd a fost adus din nou înapoi în celulă şi gardianul s-a îndepărtat de la uşă, ne-a spus, în cîteva vorbe, ce se petrecuse. Fusese confruntat cu omul cu manifestele! Comisarul abia l-a recunoscut. Trecuseră mulți ani şi omul se schimbase. Pe lîngă vîrstă, mai era însă ceva. Cetățeanul era bine îmbrăcat, sigur pe el şi în cei mai amicali termeni cu anchetatorul şi cu încă un ofițer de Securitate care îl însoțea.

A confirmat față de cei doi că el era comisarul care îl salvase în vremea activității lui în ilegalitate şi că o făcuse conştient că ajută cauza comunistă, în care credea şi el, cu toate că ajunsese în slujba poliției burgheze. Întîmplarea făcuse ca să se întîlnească cu nevasta comisarului, care îi spusese că soțul ei se afla arestat şi de aceea venise aşa de tîrziu să dea această declarație în favoarea lui. Comisarul, în schimb, mi-a spus că era convins că soția lui, care era o femeie destoinică, îşi amintise de întîmplarea cu manifestele şi aflînd că cel pe care îl salvase ajunsese om cu trecere, apelase la el.

Oricum, eram îndreptățiți să credem că omul nostru avea şanse să fie eliberat, dacă cel pe care îl protejase ajunsese o persoană mai influentă. Comisarul era şi el optimist şi, în mod discret, ferindu-se de ceilalți din celulă, mi-a cerut adresa mamei, promițîndu-mi că-i va da veşti despre mine.

După-amiază a fost din nou scos din celulă. La reîntoarcere n-am mai putut sta de vorbă cu el. Gardianul care îl însoțise a stat în cadrul uşii, l-a supravegheat pînă ce şi-a adunat cele cîteva rufe de pe pat şi i-a pus iar ochelarii. Înainte de a fi scos din celulă, comisarul a mai apucat să ne zică: „Sănătate şi Doamne ajută!“

Nu l-am mai văzut niciodată. Cînd am ieşit din închisoare, în 1964, am aflat că fusese într-adevăr eliberat atunci, căci se ținuse de cuvînt: fusese la mama!

Din cauza poziției celulei noastre şi a direcției în care se deschidea uşa, nu aveam nici o vizibilitate spre coridorul unde se aflau toaletele, aşa că în

timpul desfăşurării „programului“ ni se permitea să ținem uşa crăpată, în limita pe care o permitea lanțul. Auzeam numai paşii pe ciment ai celor din celulele vecine, cînd erau scoşi la W.C. Aşa se face că am remarcat în celula vecină un deținut şchiop. I se auzea pasul neregulat şi ciocănitul bastonului pe mozaic. M-am mirat de privilegiul ce i se acordase, de a avea baston.

Por mi-a explicat că deținutul avea un picior mult mai scurt şi că umbla foarte greu fără sprijin; de aceea, numai pentru deplasările în afara celulei, primea bastonul, care în restul timpului era lăsat pe coridor în dreptul camerei lui.

Care nu mi-a fost mirarea să aflu că numele lui era Mark! Era cel căruia la penitenciarul din Piteşti i se schimbase valiza cu cea a nevestei lui (şi ea arestată) şi care ajunsese apoi în celulă cu George Boian. Aşa cum am mai povestit, Mark îi dăduse lui George Boian, care era în zdrențe, o pereche de chiloți de-ai soției lui. Acesta, la rîndul lui, mi-i dăduse mie cînd ajunsesem şi eu în Piteşti, iar eu îi purtasem în mină la Cavnic, provocînd comentarii şi îndoieli asupra apucăturilor mele. Le-am povestit şi celor din celulă pățania cu chiloții doamnei Mark.

Por mi-a povestit că Mark era implicat în aceeaşi afacere cu el, şi că dificultățile principale pe care le avea în anchetă proveneau tocmai din faptul că nu ştia ce declarații făcuse Mark, care fusese arestat înaintea lui.

I-am propus atunci să încercăm să intrăm în legătură cu el: aveam o idee. Remarcasem că țevile de calorifer, dispuse de-a lungul peretelui din fundul celulei, pe sub paturi şi aproape de nivelul planşeului, treceau prin peretele despărțitor în celula vecină, în care se afla Mark. Cu riscul de a fi denunțat de vreun turnător, care s-ar fi putut găsi în celula lui, m-am pus totuşi pe treabă. Cocoş şi Por pîndeau la uşă, ca să nu fiu surprins de gardian, iar eu, culcat pe burtă sub pat, am început să zgîlțîi țeava, pentru a lărgi gaura din zidul despărțitor prin care trecea. George Silviu, care nu voia să aibă de-a face cu această operație, se ținea deoparte.

Încercam să fac cît mai puțin zgomot şi întrerupeam munca de cîte ori se semnala apropierea gardianului. Perseverînd însă, după cîteva ore, am considerat că spațiul din perete, din jurul țevii, se lărgise suficient pentru a permite comunicarea. Praful de moloz măcinat l-am suflat spre celula vecină, pentru a degaja gaura. Ciocănind apoi în perete, am reuşit să-i facem pe vecini să înțeleagă ce urmăream şi să-i atragem spre gaura de lîngă țeavă. Celui care s-a prezentat la „vorbitor“, i-am spus că vreau să intru în legătură cu Mark.

Cu toate că peretele nu era prea gros, condițiile pentru a purta o conversație ca lumea erau destul de grele. Nu numai poziția incomodă de sub pat, din care trebuia să te redresezi cît mai repede cînd erai anunțat că vine gardianul, pentru a nu-i da nimic de bănuit, dar nici nu puteai vorbi prea tare, aşa că te înțelegeai destul de greu. Totuşi, am luat primul contact cu Mark. Nu ne cunoşteam, aşa că m-am recomandat, uzînd de povestea cu chiloții şi de alte cîteva detalii pe care mi le dăduse George Boian despre viața lor comună cînd stătuseră împreună la Piteşti. I-am inspirat încredere, căci şi-a reamintit de acele mici amănunte, pe care nu le ştiau decît el şi George Boian. I-am spus că Por vrea să intre în legătură cu el şi l-am întrebat dacă poate avea încredere în camarazii lui de celulă. Mi-a răspuns cu glasul scăzut: „Nu chiar totală!“ Am înțeles şi i-am comunicat acest lucru şi lui Por, înainte de a-i ceda locul sub pat ca să stea de vorbă cu Mark. Între timp, am trecut eu de pază la uşă. După ce au stat un timp de vorbă, Por a ieşit de sub pat şi mi-a spus că nu s-a încumetat să discute problemele mai arzătoare ale anchetei lor, de teama vreunei urechi indiscrete. Ar fi vrut să se pună de acord cu Mark în privința unor declarații la anchetă.

După alte cîteva ore de lucru, am putut aduce o îmbunătățire sistemului de comunicare cu vecinii. Şi iată cum. Becul care ne lumina celula era plasat într-o nişă în peretele dinspre coridor. Pentru a nu avea acces la el, firida era acoperită cu o plasă de sîrmă, prinsă într-un cadru metalic, care la rîndul lui era bine fixat în perete. După multe chinuri, am reuşit să extragem din plasă două fire de sîrmă. Înnădindu-le cap la cap, am realizat o lungime de circa cincizeci de centimetri. Era suficient pentru ceea ce ne trebuia.

În zilele următoare, Por a avut posibilitatea unui schimb de corespondență cu Mark, la adăpost de orice indiscreție. Pe cîte o foaie de hîrtie igienică (am mai spus că ni se dădea, din cînd în cînd, nu întotdeauna!) Por îşi scria mesajele, cu o bucată din sîrma pe care ne-o procurasem. Funcționa ca o mină de creion, lăsînd dîre destul de vizibile pe hîrtie.

Biletul, odată scris, îl făceam sul ca pe o țigară şi îl împingeam cu sîrma în celula vecină, prin gaura pe care o practicasem pe lîngă țeava de calorifer. Por şi Mark şi-au pus la punct astfel o serie de răspunsuri pe care aveau să le dea la anchetă.

După ce insistasem zile în şir pe lîngă gardienii din diferitele ture ca să

ni se dea rufe de schimb din bagajele noastre de la magazie, a dat Dumnezeu şi într-o dimineață am obținut aprobarea. Ni s-au pus ochelarii şi toți patru, în monom, ținîndu-ne de mînă, am fost scoşi din celulă şi conduşi la magazie. Aici ni s-au scos ochelarii şi fiecăruia, pe rînd, i s-a dat bagajul depus, pentru a-şi lua cîte o pereche de ciorapi sau o cămaşă. Cum operația se făcea sub atenta supraveghere a gardianului, ca nu cumva să recuperăm din bagaj vreun obiect nepermis, am stat destul de mult în magazie. Aşteptîndu-mi rîndul, am zărit, pe scaunul gardianului-magazioner, un ziar. Era Scînteia din acea zi. Cu toată distanța la care se afla ziarul, între scaun şi mine fiind şi un birou, am reuşit să descifrez titlul unui articol, tipărit cu litere mari şi chiar cîteva cuvinte din text. Titlul suna cam aşa: „Descoperirea şi arestarea unei bande de spioni şi trădători.“

Din puținele cuvinte pe care le-am putut citi, am înțeles că era vorba de cîțiva români din străinătate, care fuseseră paraşutați în Ardeal. Un singur nume am putut desluşi: Golea. Mai tîrziu, în închisoare, m-am întîlnit cu cîțiva inşi care fuseseră condamnați pentru complicitate cu cei paraşutați şi am aflat amănunte despre acțiunea şi moartea lor eroică în luptă cu trupele Securității. Mult mai tîrziu, în 1969, cînd m-am refugiat la München, unul din primii oameni care mi-au dat o mînă de ajutor a fost Traian Golea, fratele celui al cărui nume îl citisem în ziarul din celularul Securității din Calea Rahovei.

Trecuseră zilele fără să se mai ocupe nimeni de mine. Angrenat în viața de toate zilele a celulei, cu discuțiile, povestirile şi contactele cu vecinii noştri, nici nu mă mai gîndeam la anchetă. Renunțasem să mai caut o explicație a faptului că fusesem dat uitării şi lăsam timpul să se scurgă în voia lui fără să încerc să-i mai prevăd cursul. Într-o zi, cînd mă aşteptam mai puțin, a venit gardianul cu ochelarii şi m-a luat. Abia avusesem timpul să ies de sub pat, cînd mă anunțase Por că se apropie de uşa noastră. Mă străduiam tocmai să mai lărgesc gaura de comunicare dintre celule.

Am ajuns în acelaşi birou şi în fața aceluiaşi anchetator care, cu aceeaşi inexplicabilă răbdare şi calm, a luat-o iar de la început, de la ieşirea din mină. În vreo două–trei ore am parcurs din nou tot drumul evadării pînă la momentul arestării. Întrebările şi răspunsurile se succedau, fără ezitări sau bîlbîieli. Amîndoi învățasem lecția pe dinafară.

Şi iar se adunau pe biroul lui, foaie după foaie de proces-verbal, în care consemna, pentru a nu ştiu cîta oară, exact aceleaşi întrebări şi răspunsuri ca în prima zi.

Cînd a terminat, mi-a pus tot teancul în față, pe măsuța mea, cerîndu-mi, cu aceeaşi formulă stereotipă, să citesc cu atenție şi să-i atrag atenția dacă constat ceva ce nu corespunde declarațiilor mele. Am citit şi am semnat în stînga, în josul fiecărei foi. În dreapta, era locul rezervat pentru semnătura anchetatorului. După ce a semnat şi el, a aşezat cu grijă foile într-un dosar, s-a lăsat pe spateaza scaunului şi m-a întrebat:

— Mai spune-mi, te rog, o dată, cum ați plecat de la Iacobeni?

I-am repetat versiunea pe care o dădusem de la început şi de la care nu mă îndepărtasem cu o iotă. Ca de fiecare dată, şi-a manifestat mirarea:

— Eşti sigur că nu v-a ajutat nimeni să luați bilete?

— Am călătorit clandestin pînă la Bucureşti. N-aveam nici un cunoscut în Iacobeni, la care să fi putut apela.

— Bine, a zis, şi m-a trimis în celulă.

Tot restul zilei m-a persecutat ideea că insistența anchetatorului asupra acestui punct nu era determinată de o simplă bănuială. Aveam sentimentul neplăcut că ştia ceva mai mult.

A doua zi cînd am fost din nou dus sus, temerile mele s-au dovedit îndreptățite. La fel de calm şi pe acelaşi ton liniştit, ofițerul mi s-a adresat cam în felul următor:

— Domnule Ioanid, ancheta dumitale s-a încheiat şi a venit momentul să pleci de la noi. Nu ştiu unde vei fi transferat, fiindcă nu eu hotărăsc acest lucru.

În sinea mea, am respirat uşurat. Bucuria mi-a fost însă de scurtă durată, căci anchetatorul a continuat:

— A mai rămas un singur amănunt de lămurit. Într-un anumit punct al anchetei, declarația dumitale nu corespunde cu cea a lui Coşereanu. Trebuie să vă puneți de acord! Cred că mă înțelegi că nu pot încheia dosarul cu declarații contradictorii?

Cu toate că vorbele lui îmi produseseră îngrijorare, gîndul ducîndu-mă la insistențele lui din ajun, speranța că totuşi ar putea fi vorba de un detaliu fără mare importanță m-a făcut să-i spun pe un ton ce se voia degajat:

— S-ar putea ca, fie mie, fie lui Coşereanu, să ne fi scăpat vreun detaliu. Vă rog să-mi spuneți despre ce nepotrivire este vorba în declarațiile noastre. Dacă îmi veți reaminti ceva ce eventual am uitat să declar, sînt gata să recunosc!

Anchetatorul s-a uitat lung la mine şi, fără să-şi schimbe expresia, mi-a spus:

— Dumneata zici că de la Iacobeni la Bucureşti ați călătorit clandestin

cu trenul, iar Coşereanu declară că aţi primit bani de bilete de la preotul din Iacobeni!

Am simţit că mi se prăbuşeşte tavanul în cap! Cu toate presentimentele mele, la aşa ceva nu mă aşteptam. Cum de putuse Titi pomeni de preot, cînd numai noi doi ştiam despre el şi nu exista nici un fel de indiciu care să pună Securitatea pe urmele lui! Şi, mai ales, cînd era singurul lucru pe care îl stabilisem foarte clar între noi: în cazul că vom fi prinşi, vom da versiunea călătoriei noastre clandestine pînă la Bucureşti şi nu vom pomeni nimic despre preot! Deşi buimăcit de această lovitură, am judecat cît mai repede situaţia. Era evident că anchetatorul nu minţea, căci numai de la Titi putuse afla despre existenţa preotului. Nu mi-am mai pierdut timpul să încerc să înţeleg ce îl făcuse pe Titi să vorbească. Faptul era consumat. Securitatea ştia că preotul ne dăduse banii de tren. Orice aş fi spus, n-ar mai fi putut şterge informaţia înregistrată de Securitate, în schimb, cu orice vorbă în plus pe această temă riscam să mă înfund în minciuni fără ieşire. Chiar dacă nu puteam înţelege ce îl determinase pe Titi să recunoască că primisem banii de drum de la preot, m-am gîndit că, poate totuşi, nu spusese tot adevărul. Poate că prezentase o versiune care să mai uşureze situaţia popii, versiune pe care n-aveam de unde s-o ştiu. Din moment ce el luase iniţiativa, am considerat că e mai bine să i-o las tot lui. Prin urmare, să vorbesc cît mai puţin, ca să nu intru în contradicţie cu declaraţiile lui. Am încercat să pun întîrzierea răspunsului meu pe seama ruşinii de a fi fost prins cu minciuna. Cu un aer jenat, am recunoscut că aşa era, că într-adevăr ne procurasem banii de tren de la preot.

— De ce pînă acum, la anchetă, ai ascuns adevărul?

Chiar pus în faţa flagrantei mele nesinceretăţi, dovedită şi recunoscută de mine, tonul anchetatorului nu se schimbase. Într-o astfel de situaţie, după propria mea experienţă cît şi după a altora care mi-o împărtăşiseră pe a lor, atitudinea anchetatorului meu era de neînţeles. În loc să curgă şi să plouă cu înjurături şi lovituri, ţinuta în anchetă a rămas neschimbată. Nici măcar n-a fost întrebuinţat cuvîntul „minţi!“ ofiţerul folosind, aş putea chiar spune, cu reticenţă, expresia „ai ascuns adevărul“. Răspunsul meu a fost următorul:

— N-am spus nimic despre biletele de tren, fiindcă ar fi însemnat să spun şi de la cine am luat banii. Or, ştiu că de îndată ce Securitatea află un nume, îl şi arestează pe respectivul, înainte de a cerceta dacă omul este vinovat sau nu!

— Şi vrei să spui că popa nu s-a făcut vinovat de complicitate cînd v-a

ajutat?

— Nu! Pentru că nu i-am destăinuit că eram evadați. Nu-l cunoşteam şi nu puteam avea încredere în el. Ne era teamă să nu ne denunțe!

— Povesteşte-mi în amănunt, cum v-ați întîlnit cu popa?

Şi i-am povestit, aşa cum îmi schițasem în minte, varianta pe care să i-o dau. I-am spus cum am ajuns la biserică şi cum am asistat la slujbă, apoi cum ne-a venit ideea să apelăm la preot să ne ajute. Pînă aici, am redat cu fidelitate realitatea, cu toate amănuntele posibile, în speranța că şi Titi făcuse acelaşi lucru. Mă gîndisem că dacă ofițerul va constata că declarațiile noastre corespund din nou, va trage concluzia că sînt pornit pe calea sincerității şi va accepta şi explicațiile mele ulterioare, care de la acest punct înainte aveau să se îndepărteze de adevăr.

Anchetatorul, care notase tot ce-i spusesem pînă aici, a ridicat ochii de pe hîrtie şi mi-a cerut să continui. I-am spus atunci, cum după slujbă am ieşit în curtea bisericii. Acolo ne-am sfătuit şi, în cele din urmă, Titi s-a decis să intre la spovedanie şi să-i ceară preotului bani de drum. Cînd a ieşit din biserică, Titi mi-a spus că preotul acceptase să ne împrumute banii de drum pînă acasă, la Bucureşti. Apoi, am aşteptat pînă ce preotul a încuiat uşa la biserică şi toți trei am mers la el acasă, unde i-a dat lui Titi banii, după care ne-am dus la gară.

Pe măsură ce povesteam, anchetatorul scria, întrerupîndu-mă din cînd în cînd, pentru a-mi cere amănunte. Din aceste întrebări, îmi dădeam seama că amănuntele pe care voia să le audă de la mine îi erau deja cunoscute. Tot din întrebările pe care mi le punea, am avut însă şi indicația că Titi nu-i spusese chiar întregul adevăr. De exemplu, în relatarea mea nu pomenisem nimic despre faptul că preotul ne primise în casă, că ne dăduse de mîncare şi cu ce să ne bărbierim, în timp ce el se dusese personal la gară să se informeze de tren şi de prețul biletelor. Or, anchetatorul acceptase şi scrisese în procesul-verbal, fără să mai ceară vreo explicație suplimentară, exact ceea ce declarasem, şi anume că îl însoțisem pe preot numai pînă la uşa casei, unde ne dăduse banii, după care plecasem.

Bineînțeles că au urmat întrebările fireşti:

— Ce l-a făcut pe preot să ajute nişte necunoscuți? Ce explicație i-ați dat ca să-l convingeți?

Răspunsul îl aveam pregătit şi eram hotărît să nu mă mai abat de la el:

— Coşereanu a apelat la spiritul lui de ajutor creştinesc, iar explicația pe care ştiu că i-a dat-o a fost cea pe care stabilisem s-o dăm în orice împrejurare pe drum: eram muncitori, rămăsesem fără lucru şi fără bani şi

voiam să ne întoarcem acasă.

Cu această afirmație, nu puteam să intru în nici un fel în contradicție cu declarațiile pe care le făcuse Titi despre întrevederea cu preotul. El era singurul care putea relata cum decursese convorbirea.

Cu toate insistențele depuse, cu întrebări puse în toate chipurile, în scopul de a mă prinde pe picior greşit, eforturile ofițerului au rămas zadarnice. Nu ştiam nimic mai mult şi am rămas la declarația pe care o dădusem. Chiar atunci cînd, pe un ton grav, m-a avertizat că îmi complic inutil situația, încăpățînîndu-mă să nu declar adevărul deoarece Coşereanu a recunoscut că i-a spus preotului că sîntem evadați şi că, la ieşirea de la spovedanie, m-a pus la curent cu acest lucru, am rămas pe aceeaşi poziție. M-am arătat chiar indignat de această minciună a lui Titi şi i-am cerut ofițerului să mă confrunte cu el, pentru a se convinge că spun adevărul.

În cele din urmă, anchetatorul a încheiat procesul-verbal cu declarațiile mele, mi l-a dat să-l semnez şi înainte de a mă trimite în celulă, şi-a mai manifestat o dată regretul că nu vreau să-mi uşurez situația. Mi-a spus că îmi mai dă timp de gîndit şi că mă va mai chema. Poate mă răzgîndesc. I-am răspuns că este inutil, că nu ştiu mai mult şi că ceea ce am declarat este adevărul.

Faptul că în zilele următoare n-am mai fost scos la anchetă m-a făcut să cred că declarația mea fusese acceptată ca adevărată. Mai important era însă ceea ce declarase Titi. Recunoscuse sau nu că-i spusese preotului că sîntem evadați? Era întrebarea care mă frămînta, căci de ea depindea soarta preotului. Cîteva zile mai tîrziu, aveam să primesc răspunsul chiar de la Titi!

Într-una din zilele următoare, un gardian a deschis uşa celulei, mi-a spus să-mi iau bagajul şi să ies afară. A urmat despărțirea de cei cu care trăisem o vreme împreună, cu care împărțisem spațiul strîmt al celulei, împărtăşindu-ne gîndurile şi speranțele şi de care eram legat prin nenumăratele confidențe reciproce şi micile noastre secrete comune de puşcăriaşi. Despărțire, ca toate despărțirile în închisoare: în pripă, fără vorbe şi fără efuziuni, sub ochiul rece şi indiscret al gardianului. Tot ce am fi vrut să ne spunem era în priviri şi în căldura mîinilor strînse în grabă.

Cu ochelarii la ochi, am fost dus la magazie. Mi s-a dat valiza, am semnat de primire şi tot cu ochelarii la ochi am fost dus la W.C., unde

gardianul mi-a spus să aştept, după care a închis uşa. După un timp a venit să mă ia. Condus de braț, am parcurs probabil acelaşi drum ca la sosire, căci la capătul lui am simțit aerul proaspăt de afară, dar şi mirosul de zidărie şi tencuială nouă cu care mă întîmpinase clădirea Securității din Calea Rahovei, cu o lună în urmă. Gardianul m-a pus cu fața la un perete, fără să-mi scoată ochelarii şi mi-a spus iar să aştept. O vreme a fost linişte. Apoi, am auzit iar paşi, vorbe schimbate în şoaptă, dar n-am putut desluşi nimic. Forfoteala s-a potolit şi o lungă bucată de timp numai cîte o tuse sau un scîrțîit de cizmă trădau prezențe în jurul meu.

Într-un tîrziu, s-a auzit o poartă de fier şi motorul unui automobil. O voce mi-a spus să duc mîinile la spate şi mi s-au pus cătuşe. Am fost condus spre automobilul, al cărui motor nu se oprise. La urcare mi-am dat seama că nu era o dubă, ci o maşină obişnuită. Am fost aşezat în spate. Am simțit că se mai urcă şi alții şi maşina a pornit.

După o scurtă distanță parcursă pe un teren neregulat, am simțit că trecusem pe pavajul unei străzi. În acel moment, cineva mi-a scos ochelarii. Lumina zilei m-a orbit pentru o clipă. Apoi, întorcînd capul, am văzut că cel care-mi scosese ochelarii era un sergent, aşezat în dreapta mea, între mine şi… Titi Coşereanu! Încă uluit şi el de lumina puternică, făcea în acel moment aceeaşi constatare ca şi mine. Sergentul ne-a poruncit să nu încercăm să stăm de vorbă, aşa că n-am schimbat decît un zîmbet, bucuroşi că ne revedem.

Ne-am resemnat în privința posibilității de a sta de vorbă şi, în aşteptarea unor împrejurări mai prielnice, priveam pe fereastra maşinii. Era o dimineață frumoasă de toamnă tîrzie; cred că sfîrşit de octombrie. Străzile, cam goale, nu mai aveau nimic din animația dinainte de arestarea mea. Canicula verii trecuse şi un soare mai blînd arunca lumina lui aurie de toamnă peste oraş. M-am surprins din nou, privind cu drag oraşul de care nu mă simțisem niciodată legat sentimental.

Abia ieşit din subsolurile Securității, tot ce vedeam mi se părea minunat de frumos, cu toate că maşina străbătea cartiere puțin atrăgătoare, evitînd arterele mai importante. Pe străzi dosnice şi urmînd un traseu întortocheat, nu ne-am dat seama decît în ultimul moment că ținta finală era Gara de Nord.

Nimeni nu scotea nici o vorbă. Numai cel de-al doilea sergent, care ne însoțea şi stătea în față lîngă şofer, fredona tot timpul „Perinița“, reminiscență din zilele Festivalului, cînd se cînta pe toate străzile.

Maşina s-a oprit în fața intrării principale a gării. Înainte de a ne da jos,

sergentul ne-a dezlegat mîinile de la spate şi ne-a legat pe amîndoi cu o singură pereche de cătuşe, pe Titi de mîna dreaptă, pe mine de stînga. Unul din sergenţi s-a plasat în dreapta mea, iar celălalt la cîţiva paşi în faţa noastră şi, în această formaţie, am urcat scările, am intrat în hala acoperită a gării, pe care am traversat-o în curmeziş, pînă în capătul din stînga al ultimului peron. Nimeni, din toată lumea pe lîngă care am trecut, n-a observat că aveam cătuşe la mîini.

În dreptul ultimului peron, sergentul care ne preceda a deschis o uşă pe care scria „Miliţia Gării.“ Am intrat cu toţii înăuntru. Ne-a primit un plutonier de miliţie, care părea prevenit de sosirea noastră. Nu s-a arătat deloc surprins şi a intrat imediat în vorbă cu escorta noastră, după ce ne-a făcut mai întîi semn să ne aşezăm într-un colţ pe două scaune puse lîngă perete. Un birou, cîteva scaune şi un dulap compuneau tot mobilierul. Pe duşumelele date cu motorină, mucuri de ţigări şi chibrituri arse. Pe pereţii murdari, portretele „dascălilor“ şi lozinci, şi ele murdare, decolorate şi pătate de muşte. Prin ferestrele care dădeau spre peroane, văruite pentru a împiedica vederea, pătrundea o lumină palidă, adăugînd o notă tristă la aspectul mizerabil al încăperii. În stînga uşii, o tablă neagră ne-a atras atenţia. Scria pe ea cu cretă: „M.S.S. — Transfer.“ Nu încăpea îndoială că inscripţia se referea la noi. Nu înţelegeam însă sensul iniţialelor M.S.S. Dezlegarea enigmei am avut-o chiar de la plutonierul de miliţie. Trăgînd cu urechea la discuţia cu sergenţii noştri, am înţeles că nu mai erau „supuşii“ M.A.I.-ului, ci ai M.S.S.-ului, adică ai Ministerului Securităţii Statului, de curînd înfiinţat.

Profitînd de momentele cînd nici unul din cei trei militari nu se mai uita spre noi şi cînd vorbeau cu glas mai tare, am reuşit să schimbăm şi noi cîteva vorbe pe şoptite. Mi s-a ridicat o piatră de pe inimă cînd am aflat de la Titi că declarase la anchetă că nu-i spusese preotului din Iacobeni că eram evadaţi. Alte amănunte n-am putut afla, conversaţia noastră fiind laconică şi pe furate. Întrebîndu-l de ce pomenise de preot la anchetă, mi-a răspuns că nu se putuse altfel. Dialogul nostru a durat mult, dar de vorbit propriu-zis s-a vorbit puţin, căci întrebările şi răspunsurile se succedau cu intermitenţe, după cum prindeam cîte un moment favorabil.

— Cum de au dat de urma noastră?

Titi mi-a răspuns scurt:

— Hariton!

— Te-au bătut?

— Nu. Dar pe tine?

— Nici pe mine!

La întrebarea pe care ne-am pus-o amîndoi concomitent, „Ce crezi că au de gînd cu noi?“ n-am mai putut răspunde nici unul. Sergenții noştri, care terminaseră discuția cu plutonierul, ne-au făcut semn să ne ridicăm şi, în aceeaşi formație în care venisem, am ieşit şi am pornit-o de-a lungul peronului. Ne-am oprit destul de departe, dincolo de ultima persoană care se afla pe-acolo.

Peste cîteva minute a venit şi trenul în care urma să ne suim. În timp ce trecea pe lîngă noi, încetinindu-şi mersul înainte de a opri, am văzut scris pe unul din vagoane: Cluj.

Călătoria ne-am început-o într-un compartiment de la capătul unui vagon de clasa a doua, pe care îl reținuse sergentul care se urcase înaintea noastră. Cu perdelele trase spre culoarul vagonului şi uşa încuiată, aşezați pe banchete față în față cu gardienii noştri, orice comunicare între noi era imposibilă. Ne limitam la un schimb de impresii banale, care nu ne-a fost interzis.

Trenul, cum am avut ocazia să constatăm, trăsese în gară cu multă vreme înainte de ora plecării. Unul din sergenți a scos din porthartul pe care îl purta un pachet. L-a desfăcut şi ne-a împărțit „hrana rece“ pentru acea zi. Cîte un sfert de pîine, veşnicele bucățele de slănină rîncedă şi îngrozitor de sărată şi cîte un cubuleț de marmeladă de căciulă. Ultima masă o luasem cu o zi înainte pe la ora şase seara. Ni se făcuse foame, aşa că în cîteva minute n-a mai rămas nimic din rația pe care o primisem. În timp ce mîncam şi pe măsură ce ne apropiam de ora plecării, pe peron intra tot mai multă lume.

Călătorii care se urcau în vagonul nostru încercau în trecere clanța compartimentului în care ne aflam şi, găsind-o încuiată, renunțau şi-şi căutau loc mai departe. Afluxul de călători însă continua să crească, locurile se ocupaseră şi o bună parte începuseră să se instaleze pe coridor, aşezați pe bagaje. Încercările şi bătăile la uşa noastră se făceau tot mai dese şi mai insistente. Cînd trenul s-a pus în mişcare, unul din sergenți, exasperat, a deschis uşa şi le-a explicat celor ce se încăpățînau să bată că acel compartiment era rezervat. Conta probabil pe efectul de intimidare al uniformei M.A.I., dar nu şi-a atins scopul. Lumea, enervată de înghesuiala de pe coridor, a început să vocifereze. Degeaba le-a spus sergentul că escortează nişte deținuți. Lumea pretindea că n-aveau dreptul să blocheze compartimentul în care mai erau patru locuri libere, cînd pe coridor erau

femei care stăteau în picioare, într-o înghesuială neînchipuită. Tensiunea creştea şi furia mulţimii devenea tot mai ameninţătoare. Pînă la urmă, sergentul a cedat şi a deschis uşa.

În cîteva clipe, plasele de bagaje din compartiment s-au umplut şi, cu toate protestele, tot mai slabe, e drept, ale escortei noastre, pe cele patru locuri libere, s-au înghesuit şase femei. Trei sau patru din ele erau studente, care mergeau la Cluj. O dată compartimentul ocupat, atmosfera s-a calmat. Studentele, vorbăreţe şi vesele, au sfîrşit prin a descreţi şi frunţile cerberilor noştri, care, contrariaţi de invadarea compartimentului, au încercat un timp să-şi păstreze atitudinea oficială, gravă şi rezervată. Pînă la urmă, glumele şi rîsetele fetelor le-au destins şi lor feţele şi s-au lăsat angajaţi şi ei în conversaţia generală.

Cu toate că pe noi, fetele păreau să nu ne bage în seamă, le-am surprins privindu-ne pe furiş şi cu curiozitate. La un moment dat, una din ele l-a întrebat pe sergentul din faţa noastră pentru ce faptă fuseserăm condamnaţi, pentru că nu arătam a fi răufăcători. După o ezitare, sergentul i-a spus că sîntem „contrarevoluţionari“ şi nu condamnaţi de drept comun. Faptul că escorta nişte „politici“ şi nu nişte „borfaşi ordinari“ le înnobila misiunea şi de aceea probabil divulgase acest secret, vrînd să-şi dea importanţă în ochii studentelor. Efectul destăinuirii s-a arătat a fi cu totul altul.

Din acea clipă, între cele trei studente din faţa noastră şi noi s-a stabilit un dialog mut, o complicitate din priviri. Compătimirea şi simpatia lor pentru noi erau evidente.

M-a uimit abilitatea cu care îşi ascundeau aceste sentimente faţă de cei doi paznici, cu care continuau să se întreţină, strecurînd din cînd în cînd şi cîte o părere politică „pe linie“, exprimată în cel mai autentic jargon de partid ce se putea citi în Scînteia sau auzi în şedinţe. Cu acest procedeu, au reuşit să creeze treptat un climat de încredere, în aşa fel încît, atunci cînd una din ele a scos din geantă un pachet de ţigări şi le-a oferit şi sergenţilor, aceştia au acceptat. Mai devreme, într-o situaţie similară, refuzaseră, invocînd prescripţiile regulamentului, căci se aflau în misiune.

O jumătate de oră mai tîrziu, fata a scos iar pachetul de ţigări, a oferit din nou la toată lumea, dar de data asta şi nouă. Prompt, sergentul de lîngă noi a întins mîna şi i-a oprit gestul la jumătatea drumului, spunîndu-i că nu e permis contactul între deţinuţi şi persoanele libere. Tot aşa de prompt, fata a abandonat pachetul în mîna sergentului şi, cu un zîmbet plin de farmec, i-a spus pe un ton resemnat: „Iartă-mă, tovarăşe, nu ştiam că n-am voie şi nu vreau să-ţi fac vreun neajuns. Nu vreau să calc dispoziţiile, aşa

că dă-le dumneata ţigările!“

Luat aşa de repede şi pe neaşteptate, sergentul, care rămăsese cu pachetul în mînă, a mai avut o scurtă ezitare; situaţia creată era însă de aşa natură, încît n-o putea refuza din nou pe fată, care de altfel reluase subiectul conversaţiei de unde îl întrerupsese, fără să pară a observa nehotărîrea sergentului. Momentul de suspans nu s-a mai prelungit mult. În clipa următoare, sergentul ne-a întins pachetul de ţigări, evitîndu-ne privirea.

Am luat fiecare cîte o ţigară şi i l-am dat înapoi, fără să scoatem o vorbă. Ne era parcă teamă să rupem vraja! La rîndul lui, securistul l-a restituit fetei, care l-a luat cu un gest natural, mecanic, fără să se întrerupă din povestire. La fel am primit şi focul şi, o dată cu primele fumuri trase adînc în piept, am savurat şi succesul fetei. Asistasem la un exerciţiu de corupţie în mic, dar de un rafinament admirabil! De altfel, în privirea pe care ne-a aruncat-o fata la un moment dat am putut citi şi satisfacţia reuşitei, pe lîngă mulţumirea de a ne fi putut da ţigările.

Primul pas fusese greu. Precedentul o dată creat, de aci înainte, de cîte ori fata îşi aprindea cîte o ţigară, întindea pachetul sergentului, făcîndu-i un semn discret şi spre noi. Şi aşa, am fumat tot drumul pînă la Cluj.

Cînd am prins un moment prielnic, i-am făcut fetei un semn din ochi, spre plasa atîrnată lîngă ea şi în care se găsea un ziar. A înţeles! L-a scos din plasă şi făcîndu-se că citeşte, l-a ţinut larg despăturit, în aşa fel ca să putem şi noi vedea. Din păcate, nu conţinea nimic care să ne intereseze. Cu toate că amorţiţi de nemişcare în orele nesfîrşite de călătorie pe băncile incomode de lemn ale compartimentului, nu mă înduram să cedez oboselii şi somnului. În jurul nostru, mai toţi sfîrşiseră prin a aţipi.

Nu ştiu dacă cele trei studente, care adormiseră şi ele, au realizat vreodată valoarea sprijinului pe care ni-l dăduseră. Cred că nu! Erau mulţumite că ne dăduseră ţigări şi posibilitatea să citim ziarul şi sînt sigur că le părea rău că nu putuseră face mai mult pentru noi. Nu puteau însă să-şi dea seama ce a reprezentat pentru noi faptul că ne-au făcut să simţim, prin atitudinea lor, că sînt de partea noastră. Şi asta, pentru noi, era dovada, confirmarea, că ne găseam de partea cea bună.

La Apahida am schimbat trenul. De la fereastra vagonului, fetele, care-şi continuau drumul la Cluj, au mai făcut o dată semne de rămas-bun cu mîna, spre grupul nostru care rămînea pe peron.

Străini de mentalitatea lumii, care menţinea cu ei contacte false, izolaţi prin uniforma pe care o purtau şi casta căreia îi aparţineau, nemaivorbind

aceeaşi limbă şi nemaigîndind ca cei din jurul lor, sergenții noştri s-au mai lăsat o dată înşelați: ei au fost cei care au răspuns la batistele care fluturau la fereastra vagonului care se pusese în mişcare.

Noi n-am fi avut voie s-o facem. Dar nici n-aveam nevoie. Doar eram de aceeaşi parte şi ştiam că fetele ne înțelegeau gîndurile.

Legătura cu trenul următor am aşteptat-o multă vreme. Se făcuse noapte şi vremea se răcorise. Aşezați pe o bancă pe peronul pustiu, am adormit în mai multe rînduri, trezindu-ne de fiecare dată, tremurînd de frig. La fel şi gardienii noştri, care făceau de pază cu rîndul. Către zori, au început amîndoi să se plimbe pe peron ca să se mai încălzească.

Poate că din cauza oboselii care îi ajunsese şi pe ei, dar poate şi din cauza docilității noastre, vigilența, pe care o arătaseră la începutul călătoriei, scăzuse. Nu ne mai supravegheau cu aceeaşi strictețe, iar în privința interdicției de a sta de vorbă, intervenise o delăsare, pe care, e drept, am încurajat-o, schimbînd din cînd în cînd cîteva banalități între noi, fără a ne feri de ei. Cred că se convinseseră că n-aveam nimic deosebit a ne spune, auzindu-ne cum ne povesteam amintiri din şcoală, care nu prezentau nici un interes. Sînt convins, de altfel, că nu aveau nici o cunoştință despre cazul nostru, fiind nişte simpli subalterni, însărcinați numai cu paza pe drum şi predarea noastră, o dată ajunşi la destinație, timp în care se conformau unor dispoziții generale, valabile pentru orice misiune de acest fel.

Am putut astfel sta de vorbă în voie, în timp ce şi ei discutau, plimbîndu-se în susul şi în josul peronului, mulțumindu-se numai să ne aibă sub ochi.

Aşa am ajuns să ne punem reciproc la curent cu tot ce ni se întîmplase fiecăruia, de cînd ne despărțisem. I-am povestit lui Titi despre perioada de timp petrecută la Drăgăşani şi cum fusesem arestat la întoarcerea în Bucureşti. De la el am aflat că la vreo zece zile după plecarea mea pe şantier, fusese informat de Anița că locatarul comunist de la etaj prinsese de veste că în apartamentul lor locuia un străin şi că îşi manifestase curiozitatea în acest sens, punîndu-le întrebări indiscrete cînd îi întîlnea. Haritonii, speriați şi îngrijorați de această situație, au ajuns, împreună cu Titi, la concluzia că era mai înțelept să părăsească locul cît mai repede. În aceeaşi după-amiază, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la o rudă îndepărtată a lui Titi. Un bătrîn pensionar, căruia Titi i-a cerut găzduire pentru cîteva zile, fără să-i spună nimic despre situația lui. De acolo fusese arestat de Securitate, chiar în acea noapte.

Titi era convins că Dinu Hariton îl denunţase, fiind singurul care ştia unde se află. Faptele pledau în favoarea acestei teorii, dar nebulos pentru mine era ce se petrecuse mai înainte în casa Hariton. Acolo se petrecuse ceva ce noi nu ştiam. Acolo se afla explicaţia care stătea la originea desfăşurării ulterioare a evenimentelor, care duseseră la arestarea noastră. Aveam ferma convingere că Haritonii nu ne denunţaseră, că iniţiativa pornise din altă parte. De altundeva primise Securitatea informaţia iniţială, care pusese în funcţie mecanismul de urmărire şi prindere a noastră. Eram convins că Haritonii fuseseră ei înşişi primele victime ale acestui presupus denunţ şi că, o dată descoperiţi că ne găzduiau, sub presiunea Securităţii, acceptaseră să joace mai departe un rol pasiv, pînă la arestarea noastră, care din acel moment, practic, nu mai era decît o chestiune de timp.

N-aveam argumente pentru a-mi susţine punctul de vedere spre a-l convinge pe Titi. Aveam o singură dovadă, valabilă numai pentru mine, dar care mi-ajungea, pentru a nu avea nici o îndoială în privinţa Haritonilor: toată tragedia pe care o citisem în ochii Aniţei, cînd mă întorsesem de la Drăgăşani!

De cînd ne reîntîlnisem, observasem la Titi un fel de resemnare, iar acum că puteam sta de vorbă, în tot ce spunea se strecurase o notă de fatalism, pe care nu i-o cunoşteam şi care nu-i semăna. L-am bănuit că-mi ascunde ceva, că e bolnav, că are vreo suferinţă sau că nu-mi spusese tot adevărul despre felul cum decursese ancheta lui. După mai multe întrebări şi insistenţe, mi s-a destăinuit. A făcut-o cu greu. Mai întîi din orgoliu, ca nu cumva să pun explicaţia stării lui de spirit pe seama fricii sau laşităţii. În al doilea rînd, a făcut-o cu menajamente pentru mine, considerînd că, în inconştienţa mea, eu nu realizam ce soartă ne aşteaptă. Pentru el, nu subzista nici un dubiu că vom fi executaţi!

Am rămas pentru un moment înmărmurit. Întîi am crezut că glumeşte, dar m-am convins că vorbea serios. De altfel, pe teme serioase, Titi nu glumea niciodată şi umorul negru pe care îl practicam cu el, ca să-l tachinez, nu-l aprecia deloc. Trebuie să mărturisesc că ipoteza că ne vom pierde viaţa n-o admisesem decît în momentul ieşirii noastre din mină, cînd santinela din eventualul post de pază, de a cărui existenţă nu eram siguri, ar fi putut deschide focul împotriva noastră. Totul se soldase însă fără focuri de armă şi de atunci nu mă mai gîndisem niciodată la alternativa împuşcării noastre. Eram convins că organele de represiune ale regimului erau capabile de orice, dar felul în care se desfăşurase arestarea, ancheta,

transferul, ca şi tratamentul care ni se aplicase nu justificau presupunerea că aveau intenția să ne facă de petrecanie.

Cu rîsetele şi glumele pe socoteala gîndurilor pe care şi le făcea, n-am reuşit să-i zdruncin lui Titi sumbra perspectivă pe care o avea asupra viitorului nostru. Treptat însă, enumerînd toate argumentele mele şi discutîndu-le cu el, Titi a convenit că mai existau şi şanse să scăpăm cu viață. Totuşi, ideea nu l-a părăsit complet, decît luni de zile mai tîrziu, cînd timpul a trecut peste toate consecințele evadării noastre, scoțîndu-le din actualitatea emoțională şi aşezîndu-le în rîndul amintirilor.

În orice caz, pînă la încheierea acestui capitol al urmărilor evadării noastre, Titi a fost mereu stăpînit de ideea lichidării noastre, ceea ce i-a determinat şi o anumită comportare în toată această perioadă. Fără să părăsească drumul onoarei şi fără să facă concesii, s-a luptat din răsputeri, cramponîndu-se în declarațiile ce urma să le mai dea, pe anumite poziții ce lui i se păreau vitale şi cărora noi nu le acordam nici o importanță. Faptul că pomenise de popa din Iacobeni nu se datorase slăbiciunii lui în anchetă, aşa cum crezusem la început, văzîndu-i starea de spirit. Mi-a repetat raționamentul pe care mi-l făcuse şi după ce ne despărțisem de preot, cînd îi propusesem că în cazul că vom fi prinşi, să declarăm că pînă la Bucureşti călătorisem clandestin. Considerase atunci că o astfel de afirmație nu era credibilă şi, după ce un timp, fiecare ne susținusem punctul de vedere, renunțasem şi unul şi altul să mai discutăm. Rămăsesem totuşi cu convingerea că în cazul prinderii noastre, Titi va recurge la explicația pe care o sugerasem şi care mi se părea perfect plauzibilă.

Din fericire, aşa cum am aflat unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de cîteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit. Din moment ce nu i se făcuse proces, am dedus că declarase că ajutase nişte muncitori, care veniseră să i se spovedească şi să-i ceară bani ca să se poată întoarce acasă. Era versiunea pe care o stabilisem cu preotul, pentru cazul că vom fi prinşi în casă la el sau la plecarea din casă. Am încercat să-l găsesc pe preot după ieşirea din puşcărie, dar fusese mutat cu cîțiva ani înainte din parohia de la Iacobeni şi nu i-am mai putut da de urmă.

De la o vreme, gardienii începuseră să se obişnuiască să ne vadă vorbind şi chiar cînd treceau prin fața noastră, în cei cîțiva paşi pe care îi făceau încoace şi încolo pe peron, nu ne mai spuneau nimic. Am discutat aşadar nestingheriți timp de cîteva ore şi bineînțeles, în cele din urmă, am

ajuns şi la subiectul care ne preocupa pe amîndoi: ce se întîmplă cu noi, unde ne duc? Avînd în vedere direcţia în care călătorisem pînă aici, spre nord, primul răspuns care ne venea în minte la aceste întrebări era tocmai cel de care ne temeam mai tare: ne duc înapoi la Cavnic! Ceea ce însemna să ne dea pe mîna celor de sub paza cărora evadasem.

Nu era greu de imaginat ce soartă avea să ne aştepte, dacă încăpeam din nou pe mîna administraţiei de la Cavnic. Răzbunarea comandantului lagărului, a lui Tămîie şi a întregii lor echipe, pentru eşecul suferit prin reuşita evadării noastre, mă făcea să mă gîndesc că nu era deloc imposibil să sfîrşim totuşi aşa cum credea Titi. Nu printr-o execuţie, îmbrăcată în toate formele legale, cu anchetă, proces şi condamnare la moarte, în virtutea încadrării în cine ştie ce articol de lege, care prevedea o astfel de pedeapsă, ci o lichidare a noastră, camuflată în accident de muncă în mină sau o presupusă tentativă de fugă, aşa cum se procedase cu preotul Şerban, la Baia Sprie.

Cînd, în cele din urmă, trenul pe care îl aşteptam şi-a făcut intrarea în gară, temerile noastre au părut să se confirme. Pe vagonul în care am fost urcaţi, scria: Baia Mare! De la Baia Mare, mai erau vreo treizeci–patruzeci de kilometri pînă la Cavnic.

Nu mi-a venit uşor să accept ideea că ne mai despărţeau poate numai cîteva zile de un sfîrşit, la care optimismul meu mă împiedicase să mă gîndesc cu seriozitate, dar care acum începuse să se impună, aproape ca o certitudine. N-am rezistat totuşi tentaţiei de a-l necăji pe Titi cu una din glumele mele proaste, care-l indignau de fiecare dată. În timp ce ne urcam pe treptele înalte ale vagonului, ajutîndu-ne fiecare cu singura mînă liberă, i-am şoptit lui Titi că poate totuşi vom avea noroc şi ne vor arunca într-o groapă comună, ca să ne putem continua conversaţia întreruptă. Tot pe şoptite, Titi mi-a răspuns cu bine cunoscuta expresie cu rezonanţe turceşti!

Cîteva minute mai tîrziu, eram instalaţi în vagon, de data asta unul necompartimentat, cu aproape toate locurile ocupate. De cum am intrat, am atras atenţia călătorilor asupra noastră. Văzîndu-ne cătuşele şi pe cei doi însoţitori, au înţeles despre ce era vorba. Conversaţiile s-au întrerupt brusc şi pentru cîteva minute s-a lăsat o linişte aproape apăsătoare. Ochii tuturor se îndreptau spre noi, fiecare ferindu-se să fie remarcat de cei doi securişti. În toate privirile pe care le prindeam descifram acelaşi mesaj, aşa de clar transmis de expresia schimbătoare a ochilor, încît puteam discerne rînd pe rînd cum se perindau sentimentele pe care le stîrnea grupul nostru: teamă pentru ei, compătimire pentru noi, ură pentru securişti. Simpatia pentru noi

era generală şi foarte limpede manifestată în acest mesaj, pe care nu-l interceptam decît noi.

Gardienii noştri nu remarcau nimic din toate aceste schimburi de priviri. N-o remarcaseră nici măcar pe femeia aşezată pe o bancă, din dreptul nostru, dar de pe cealaltă parte a vagonului, şi care, de cum se urcase, nu-şi mai lua ochii de la noi.

Era o țărancă ardeleancă, avea şorț şi basma neagră, cum părea să fie portul în regiune. Pe jos, lîngă ea, avea mai multe coşuri cu fructe. Se ducea să le vîndă la oraş.

Se urcase în tren, cîteva staţii după noi şi, după ce îşi găsise loc şi se aşezase, rotindu-şi ochii împrejur, ne descoperise. De atunci rămăsese cu privirea pironită la noi. Ochii i se umpluseră de lacrimi. Dacă n-am fi observat că se ştergea din cînd în cînd la ochi cu colţul broboadei, nu ne-am fi dat seama că plîngea. Se uita la noi, dar nu ne mai vedea. Privea în gînd la altcineva. Era evident că ceea ce o tulburase erau cătuşele noastre, care îi amintiseră de cineva apropiat care se afla în închisoare. Poate bărbatul, poate fiul sau poate amîndoi.

La un moment dat, dezmeticindu-se din gînduri, s-a aplecat şi a început să umble într-unul din coşurile de la picioarele ei. S-a ridicat apoi de la locul ei, în doi paşi a trecut peste spaţiul dintre bănci, care o despărţea de noi şi abia atunci ne-am dat seama că în palmele alăturate ţinea doi pumni de prune brumării, pe care a vrut să le deşerte în poală la Titi. N-a apucat însă să-şi termine gestul. Unul din sergenţi a prins de veste şi dintr-o mişcare bruscă s-a sculat, i-a dat peste mînă, îmbrîncind-o şi strigînd:

— Ce, ai înnebunit, femeie?

Prunele se rostogoliseră peste tot, pe jos, pe podelele vagonului.

— Nu sînt nebună, maică! Am văzut că flăcăii sînt la necaz şi am vrut să le dau şi lor nişte prune!

Femeia spusese aceste vorbe în graiul ei ardelenesc, pe care nu-l pot reproduce, dar cu glas tare şi apăsat, care nu suna a scuză, ci mai degrabă a reproş.

— Vrei să ajungi lîngă ei? a răcnit sergentul.

— Dacă aşa va fi voia lui Dumnezeu, eu nu mă împotrivesc! i-a răspuns femeia, cu aceeaşi voce sigură, în timp ce-şi aduna prunele ce se răspîndiseră pe jos.

Scena a produs rumoare în tot vagonul şi chiar murmure de indignare. Îngrijoraţi de această reacţie, care tindea să ia proporţii, cei doi sergenţi, neobişnuiţi să facă faţă unei opoziţii din partea publicului, s-au speriat şi şi-

au scos pistoalele.

Cu toată tensiunea momentului, călătorii îşi păstraseră locurile, nimeni nu ridicase tonul, nimeni nu li se adresase direct sergenţilor şi nimeni nu ameninţase să iasă din atitudinea pasivă pe care o avusese pînă aici. O tensiune, care lăsa numai să se presupună ura şi indignarea surdă care mocnea, dar care, neexteriorizîndu-se prin nici o acţiune agresivă, nu justifica măsura extremă la care recurseseră sergenţii. Poziţia de defensivă, ca în faţa unui atac, spate la spate, cu picioarele depărtate şi bine înfipte în pămînt, fiecare dintre ei ţinînd sub ameninţarea pistolului jumătatea de vagon din faţa lui, contrasta atît de puternic cu atitudinea paşnică a pasagerilor, încît după primele clipe de surpriză şi poate de teamă, provocate de armele îndreptate spre lume, scena a scos cît se poate de clar în evidenţă panica celor doi sergenţi.

Situaţia, cu toată gravitatea ei, a luat o întorsătură grotescă. Cînd unul din sergenţi a mai şi strigat, pe un ton poruncitor: „Linişte! Nimeni nu mişcă! Staţi jos că vă arestez pe toţi!“, s-a produs destinderea nervoasă.

Ordinul sergentului, în vagonul în care nimeni nu-şi părăsise nici un moment locul şi în care domnea cea mai perfectă linişte, a declanşat un rîs general. Descumpăniţi şi realizînd postura ridicolă în care se aflau, sergenţii au mai rămas un moment nedecişi.

Titi şi cu mine, provocatorii involuntari ai incidentului, fuseserăm singurii spectatori neangajaţi în confruntarea care avusese loc. Trăisem cu sufletul la gură clipa culminantă a încordării, cînd dintr-o simplă vorbă sau gest necugetat, situaţia ar fi putut scăpa de sub control, iar acum deodată asistam la momentul penibil prin care treceau securiştii noştri, care căutau o ieşire onorabilă din încurcătură. Îi vedeam cum, nehotărîţi, căutau cu ochii în jur un pretext, un gest, o vorbă a vreunui călător, de care să se lege, ca să poată avea ultimul cuvînt, să se impună.

Însă lumea nici nu-i mai băga în seamă. Fiecare, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, îşi vedea de treabă în cea mai firească atitudine a călătorului la drum. Unii îşi despachetaseră merindele, alţii priveau pe geam, alţii discutau. Numai femeia cu desagele cu fructe, care îşi reluase locul, continua să ne privească în tăcere, ştergîndu-şi din cînd în cînd ochii.

Faţă de indiferenţa din jur, nu mai era nimic de făcut. Gardienii noştri au sfîrşit prin a-şi băga pistoalele în tocuri şi s-au aşezat pe locurile lor. Înfrîngerea suferită i-a făcut tăcuţi tot restul drumului. Pînă la Baia Mare, unde ne-am dat jos, ne-au evitat privirile.

ÎN ANCHETĂ. LA SECURITATEA DIN BAIA MARE

În gară la Baia Mare ne aştepta un Jeep al Securității. Aşezaţi în spate cu unul din sergenți, ni s-a ordonat din nou să nu vorbim. Încercam să-mi alung din minte gîndurile negre cu privire la soarta ce mă aştepta, pregătindu-mă să-mi umplu ochii cu priveliştea drumului pînă la Cavnic. Era dimineața. Oboseala drumului şi aerul de munte care pătrundea prin hainele noastre subțiri, de vară, ne făcea să simțim frigul. Tremuram.

Jeepul gonea pe străzile oraşului. În scurtă vreme am ajuns în fața unei clădiri, cu mult mai mare decît toate cele din jur. O văzusem încă de la distanță. Era nouă şi încă la roşu pe afară. Maşina a oprit şi am fost daţi jos. Am fost introduşi pe un coridor, ni s-au pus ochelarii şi am aşteptat cu fața la perete o lungă bucată de timp, pînă ce am simțit că ne lasă picioarele de oboseală. În schimb, înfrigurați cum eram, ne-am încălzit.

Mi-am închipuit că ne aflăm la Securitatea din localitate şi că era numai o etapă a drumului nostru către Cavnic, urmînd să ni se schimbe garda. De vorbit, nu puteam vorbi între noi. Simțeam prezența unui gardian în apropiere. Nu greşeam. Ne aflam la Securitatea din Baia Mare. Era într-adevăr o nouă etapă pe drumul nostru, dar nu spre Cavnic!

După o lungă aşteptare, am fost luați. Ni s-au scos cătuşele şi am fost despărțiți. De aci înainte am urmat drumul clasic: la magazie, unde am semnat de predare pentru valiza care mă însoțise. Dezbrăcarea şi percheziție amănunțită. Răspuns la întrebări pentru completatul fişei de încarcerare, luatul amprentelor digitale şi fotografiatul din față şi din profil. Toate astea în diferite încăperi, condus de braț printr-un labirint de coridoare, scoțîndu-mi-se şi punîndu-mi-se de fiecare dată ochelarii. După toate aceste peregrinări, am ajuns şi la destinația finală: gardianul care mă condusese tot drumul m-a împins pe o uşă, mi-a scos ochelarii şi mi-a recitat, ca pe o poezie, toate punctele „regulamentului“ pe care va trebui să le respect în celulă. Apoi a trîntit uşa, a tras zăvoarele şi am rămas singur.

Mă aflam într-o celulă care, probabil, întrunea condițiile optime, după cele mai noi concepții în materie de construcție penitenciară. I-am apreciat dimensiunile la trei metri pe trei şi înaltă tot de trei metri. Un bec inaccesibil în mijlocul tavanului. Pe jos, asfalt. Uşa metalică, prevăzută cu vizetă şi dedesubt o uşiță pătrată, cît să încapă gamela sau castronul de mîncare. În partea de jos, un mic orificiu dreptunghiular de aerisire, cu un grătar, în aşa fel construit încît nu puteai vedea prin el decît o fîşie de cîțiva centimetri din mozaicul de pe coridor. Deasupra uşii, de lățimea ei şi mergînd pînă în tavan, o plasă de sîrmă groasă şi deasă pe partea dinlăuntru a celulei, iar pe partea de din afară, o fereastră pe care numai gardianul o putea închide sau deschide, de pe coridor. În chip de paturi, din fiecare perete lateral, pornea cîte o placă de beton, groasă de zece centimetri, cu una din laturile înguste sprijinite în peretele din fund. Sub unul din paturi era caloriferul, iar pe unul din ele, o saltea nouă de paie, cearceaf, pătură şi o pernă umplută cu paie. Între cele două paturi, o masă: un soclu de beton, pe care era fixată, cu două şuruburi, o placă pătrată de lemn, cu latura de cincizeci de centimetri, din scîndură groasă de zece centimetri.

Deşi clădirea intrase în funcțiune numai de cîteva luni, procedeele de construcție din acea vreme, dominate de spiritul întrecerilor socialiste, al depăşirilor de plan şi al stahanovismului, îşi arătau deja roadele. Cele două plăci de beton care serveau drept paturi prezentau crăpături îngrijorătoare, iar tăblia mesei era desprinsă. Sub presiunea lemnului verde care se curbase, cele două şuruburi fuseseră smulse din lăcaşurile lor de beton. Nici uşa nu mai funcționa ca lumea. La deschiderea ei, gardianul trăgea din răsputeri, pentru că partea de jos atingea cimentul de pe coridor, în care începuse să-şi sape un şanț. Singurul lucru care părea să funcționeze bine, poate chiar prea bine, era caloriferul. Cel puțin nu sufeream de frig.

În schimb, rigurozitatea cu care eram supravegheat depăşea toate limitele întîlnite pînă aici. Gardienii din Baia Mare păreau să fi atins perfecțiunea speciei. Neobosiți, nu se lăsau pe tînjeală. Zi şi noapte, la intervale de maximum două minute, priveau prin vizetă. E drept că în acel moment nu aveau prea mulți locatari, căci remarcasem cu ocazia „programului“ că nu se deschideau multe uşi. Totuşi, vigilența era cu totul neobişnuită şi respectarea strictă a regulamentului era realizată la perfecție.

Dacă încercam să mă întind pe pat în timpul zilei, mi se bătea imediat în uşă. Tot cu bătăi în uşă eram trezit şi peste noapte, dacă mă surprindeau dormind cu fața la perete, cu pătura peste cap sau dacă n-aveam mîinile la vedere. După cîteva nopți, am reuşit să-mi controlez mişcările inconştiente

din timpul somnului şi m-am obişnuit să dorm „reglementar“, pentru a nu mai fi trezit de fiecare dată.

Culmea vigilenței mi-au demonstrat-o însă la cîteva ore după sosire, cînd am fost scos la „program“. Condus pe coridor cu ochelarii la ochi, nu mi s-au scos decît în mica anticameră a cabinei propriu-zise, în care se afla un closet turcesc. Gardianul, care se oprise în cadrul uşii dintre anticameră şi coridor, mi-a întins o foaie de hîrtie igienică. Am păşit în cabina W.C.-ului, dînd să închid uşa după mine, cînd l-am auzit pe gardian spunîndu-mi pe şoptite (numai cînd nu se puteau face înțeleşi prin semne, recurgeau la cîteva cuvinte, dar şi acelea rostite în şoaptă): „Las-o deschisă!“ Am încercat să protestez, invocînd sentimentul de pudoare, atît de firesc într-o asemenea ocazie. Răspunsul a fost un „ssst!“, care nu mai admitea nici o discuție. Inutil să mai subliniez că scosul meu la W.C. s-a limitat de fapt la o plimbare dus-întors.

M-am chinuit două zile, pînă ce inhibarea m-a părăsit şi m-am adaptat şi la această nouă situație. M-am obişnuit să-mi fac şi nevoile „reglementar“, fără să mă mai tulbure prezența gardianului, care, la mai puțin de doi metri în fața mea, stătea cu brațele încrucişate şi nu mă slăbea din ochi, privindu-mă cu o insistență, de parcă s-ar fi aşteptat în orice moment să întreprind cine ştie ce acțiune „contrarevoluționară“. După o săptămînă, devenisem complet insensibil la privirea lui, care nu mă mai jena cîtuşi de puțin. Dresajul reuşise: ajunsesem să asociez persoana gardianului la unul din actele cele mai intime ale ființei umane. Şi nu numai persoana gardianului, care-şi pierduse identitatea în ochii mei, ci uniforma de securist, cu petlițe albastre, pentru că fiecare din ei, în schimbul lui, proceda la fel.

În primele cîteva zile, mă aşteptam, la fiecare deschidere de uşă, să fiu luat şi dus mai departe la Cavnic. Mi-am dat seama că mă înşelasem în privința intențiilor Securității numai în ziua în care am fost dus la anchetă.

Scos din celulă şi condus pe un drum întortocheat pe care nu-l mai făcusem, cînd gardianul mi-a scos ochelarii, mă găseam încadrat în tabloul clasic de anchetă: eu, într-un colț, aşezat la o măsuță; în fața mea, la un birou, anchetatorul. Numai încăperea se deosebea de cele în care fusesem pînă atunci cercetat. Mult mai spațioasă şi mai luminoasă, cu tot mobilierul nou, cu parchetul şi pereții curați, camera mi s-a părut de-a dreptul agreabilă. Cele două geamuri mari din spatele anchetatorului, cu toate că mate, lăsau să pătrundă razele soarelui pînă în mijlocul camerei. În stînga şi

în dreapta fiecărei ferestre, trasă de o parte şi de alta, cîte o perdea de catifea verde, lungă pînă în pămînt. Camera mai mirosea încă a tîmplărie nouă şi a zugrăveală.

La biroul din faţa mea era aşezat un locotenent-major. Tînăr, de talie mijlocie, subţire, cu părul şaten deschis, mi s-a părut că distona prin înfăţişarea lui plăcută cu uniforma pe care o purta. M-a pus în temă de la început cu obiectul anchetei, pe care l-a împărţit în trei puncte: pregătirea şi organizarea evadării; complicii, deţinuţi şi civili, care ne ajutaseră; evadarea propriu-zisă, pînă în momentul în care ieşisem la suprafaţă şi intrasem în pădure.

M-a avertizat că nu era cazul să ascund ceva, fiindcă ancheta ştia totul de la ceilalţi evadaţi, care recunoscuseră întreg adevărul. Nu ştiu de ce, dar nu i-am dat nici un moment crezare. Eram convins că afirmaţia era făcută numai în scopul de a mă stimula să declar totul şi că de fapt camarazii noştri de evadare nu fuseseră prinşi. Dorinţa, ca măcar o parte din ei să fi reuşit pînă la capăt în acţiunea pe care o întreprinsesem împreună, reprezenta nu numai o consolare pentru eşecul nostru. Succesul lor îmi dădea şi satisfacţia de a fi participat la o acţiune care se dovedise totuşi a-şi fi atins scopul. Nu puteam accepta ideea inutilităţii atîtor eforturi, suferinţe şi riscuri pe care ni le asumasem. Şi totuşi, pe măsură ce ancheta progresa, aveam să înregistrez decepţie după decepţie.

La prima întrebare pe care mi-a pus-o despre organizarea şi pregătirea evadării, am răspuns în cîteva propoziţiuni scurte: „Nu cunoşteam din tot lagărul decît pe Ion Pantazi. Împărtăşindu-i intenţia mea de a evada, Ion a fost de acord. Pe ceilalţi din grup îi selecţionase el, eu abia cunoscîndu-i. Cu toţii am fost de acord în privinţa planului de a adopta calea suitorii, unde singura piedică de înlăturat era un gardian pe care l-am imobilizat, continuîndu-ne apoi drumul pînă la suprafaţă, unde ne-am împrăştiat, pierzîndu-ne unii de alţii la intrarea în pădure.“ Considerînd că astfel răspunsesem la întrebare, m-am oprit, aşteptînd-o pe următoarea.

M-am înşelat amarnic! Ancheta în jurul „organizării şi pregătirii evadării“ abia începuse şi, din cîte îmi amintesc, cred că a durat mai bine de douăzeci de zile, în care timp nu eram dus în celulă decît la vremea mesei şi pentru cîteva ore de somn în timpul nopţii.

După primul meu răspuns, ofiţerul a încercat să mă convingă că Securitatea cunoştea toate amănuntele evadării noastre, din declaraţiile celorlalţi, care fuseseră prinşi înaintea mea şi a lui Titi şi că, prin atitudinea mea, nu făceam decît să întîrzii încheierea dosarului. Ca dovadă, mi-a

pomenit cîteva amănunte, pe care nu le putea şti decît de la unul din grupul nostru. Aşa am ajuns să cred că mai fuseseră prinşi şi alţii.

Treptat, cu o răbdare extraordinară şi fără să recurgă la insulte şi brutalităţi, ofiţerul consulta foile dosarului voluminos din faţa lui, punîndu-mi întrebare după întrebare. În fiecare din ele, era cuprinsă aluzia la cîte un fapt, menţionat cîte un episod sau cîte un nume, toate numai de noi ştiute şi care îmi demonstrau că într-adevăr Securitatea aflase totul.

Mi se cerea în felul acesta să completez şi să confirm, cu propriile mele cuvinte, începuturile de informaţii schiţate în întrebări. Eram consternat! Mai ales că, neavînd nici un motiv să cred că ancheta — celui sau celor care mai fuseseră prinşi — se desfăşurase altfel decît a mea, adică fără torturi şi bătăi, nu înţelegeam cum de putuseră face declaraţii aşa de complete. În faţa acestei situaţii, mi-am schimbat atitudinea iniţială şi am adoptat o altă tactică. Am decis să recunosc numai faptele şi activitatea care constituiseră participarea mea personală la evadare, şi asta numai atunci cînd eram convins că acestea îi erau deja cunoscute anchetatorului. Ancheta a durat cam o lună şi în tot acest timp nu m-am abătut nici un moment de la acest principiu. În fapt, n-am avut decît de confirmat lucruri pe care anchetatorul le ştia deja, din dosarul plin de declaraţii pe care îl avea în faţă.

În legătură cu faptele privitoare la participarea mea directă la evadare, mi-amintesc de un episod, singurul de altfel, cînd anchetatorul şi-a pierdut calmul şi s-a enervat. Făcuse aluzie la grenadele pe care le confecţionasem împreună cu Ion Pantazi şi-mi cerea să-i confirm faptul. Era clar că ştia de acele grenade artizanale şi totuşi am avut o ezitare să mărturisesc. Mă gîndeam că ar fi însemnat să recunosc implicit şi rolul jucat de Ion la fabricarea lor, ceea ce era contrar hotărîrii pe care o luasem, de a nu vorbi decît de actele mele. Am negat deci, şi cu toate insistenţele ofiţerului, care mi-a servit o serie de amănunte, cum ar fi galeria unde le fabricasem şi felul în care ne procurasem explozibilul, m-am încăpăţînat pe poziţie. Dialogul a fost cam următorul:

— Vrei ca întreaga răspundere să cadă asupra prietenului dumitale? Să ştii că Ion Pantazi a fost sincer şi a declarat tot adevărul!

— Nu cred că Ion Pantazi a declarat aşa ceva! (În acel moment nu credeam nici că Ion Pantazi fusese prins.)

— Şi dacă îţi dovedesc?

— Dacă mi-l aduceţi pe Pantazi şi el declară de faţă cu mine acest lucru, atunci recunosc şi eu!

— Asta nu se poate. Dar îți voi arăta declarația lui.

Anchetatorul s-a sculat şi mi-a pus pe măsuță o declarație scrisă la maşină, în care era relatată, cu exactitate, toată operația colectării explozibilului, a fitilului şi capselor, ca şi tăierea țevilor şi confecționarea grenadelor, întocmai cum procedasem, împreună cu Ion, cu cîteva luni în urmă. Nu mai încăpea nici o îndoială că declarația îi aparținea lui Ion, cu toate că în josul paginii, la locul iscăliturii, numele lui era bătut la maşină.

De necaz că nădejdea pe care încă o mai aveam, că Ion nu fusese prins, se spulberase, i-am spus pe un ton ironic provocator anchetatorului, care aştepta efectul ce avea să mi-l producă citirea declarației:

— Cum vreți să-i recunosc iscălitura lui Ion Pantazi, cînd semnează cu maşina de scris!?

Ofițerul s-a roşit la față şi, furios, ridicînd pentru prima dată tonul, m-a acuzat că abuzez de bunăvoința pe care mi-a arătat-o, că îndrăznesc să-l insult insinuînd că mi-a prezentat un act fals. I-am replicat că meseria pe care o are îi cere să întrebuințeze astfel de mijloace şi că reprezintă deci metode profesionale obişnuite. În cele din urmă, anchetatorul s-a calmat şi cercetările şi-au reluat cursul în atmosfera dinainte.

Din cîte l-am putut observa şi cunoaşte de-a lungul atîtor ore şi zile de anchetă, am rămas cu impresia că explozia ofițerului fusese sinceră şi spontană, nejucată. Cred că fiind foarte tînăr şi fără experiență şi debutînd în activitatea lui profesională într-o perioadă în care instrucțiunile pe care le primise nu mai prevedeau procedeele din anchetele de pînă atunci, nu apucase să se înrăiască şi mai păstra încă o doză de puritate şi de sentimente omeneşti. Bănuiesc că şi faptul că, după ce termina de scris cîte o foaie din procesul-verbal de anchetă, cu întrebările lui şi răspunsurile mele, semna el mai întîi în josul paginii, înainte de a mi-o da mie s-o iscălesc, se datora tot acestui spirit nepervertit încă de toate apucăturile unui adevărat securist. Era o abatere gravă de la legea secretului, care cred că nu i-ar fi fost iertată. Aşa se face însă că i-am aflat numele. Semna: „Anchetator penal de securitate, lt.-maj. Velniciuc.“

Cu toate că progresînd, ancheta ajunsese pe un nou teren, al faptelor şi acțiunilor camarazilor de evadare, teren pe care eu nu m-am aventurat, negînd în permanență că aş şti ceva despre activitatea celorlalți, Velniciuc nu şi-a schimbat comportarea față de mine. Răbdător, îmi punea mereu aceleaşi întrebări sub diferite forme, strecurînd în ele, de cîte ori le repeta, cîte un element nou, care să-mi arate că era vorba de lucruri cunoscute ce se aflau în declarațiile din dosar.

La toate, răspunsul meu era invariabil acelaşi: „V-am spus sincer tot ce ştiu şi ce am făcut eu. Ce au făcut ceilalți nu ştiu!“ Dar, pe măsură ce din întrebările lui Velniciuc îmi dădeam seama de tot ceea ce aflase Securitatea, mă cuprindea un fel de deprimare. Luptam împotriva decepției şi a neîncrederii, care-şi făceau din ce în ce mai mult drum în suflet. Neputînd deduce cine anume din grup vorbise atît de mult, eram decepționat de toți şi dezamăgit de întreaga acțiune la care participasem şi căreia îi atribuisem pînă aici o aureolă eroică, chiar dacă nu reuşise. Or, din cele ce le aflam din anchetă îşi pierdea treptat orice valoare. Începuse chiar să-mi fie ruşine că participasem la ea.

Dacă s-ar fi vorbit în anchetă numai despre ceea ce făcuse fiecare din noi, n-ar fi fost nimic grav. N-aş fi considerat-o nici măcar ca pe o slăbiciune din partea celui care ar fi vorbit. În fond, pentru noi nu avea nici o importanță dacă Securitatea afla sau nu nişte detalii, din care nu mai aveam nimic de pierdut sau de cîştigat. Lucrul cel mai grav ce ni se putea imputa rămînea evadarea în sine. Amănuntele nu mai contau! Deci nu de astfel de declarații era vorba, ci de faptul că Velniciuc era la curent cu contactele pe care unii din noi le avusesem cu muncitorii civili. De mai multe ori în cursul anchetei îmi făcuse aluzie la aceste legături şi chiar mă întrebase direct, dacă ştiam cine era Rujinski. La negația mea, mi-a spus că ceilalți declaraseră că avusesem legături cu el.

Am protestat cu vehemență şi indignare la această minciună sfruntată şi i-am cerut o confruntare cu cel care făcuse declarația, ca să se convingă de neadevărul ei. Bineînțeles că ofițerul nu a dat curs cererii mele de confruntare, dar a continuat să insiste zile în şir asupra acestui subiect. Nu numai privitor la artificierul Şimi Rujinski, dar şi la toate celelalte legături care se stabiliseră între muncitorii liberi şi deținuții de la Cavnic. Din întrebările care mi se puneau, am avut impresia că toate aceste contacte fuseseră detectate.

Părea să fie vorba de un denunț de vaste proporții, care informase Securitatea despre toate aspectele vieții secrete a lagărului, despre toate relațiile dintre deținuți, despre diversele grupuri şi tendințe politice, despre toate procedeele şi subterfugiile uzitate pentru a ne apăra şi a putea supraviețui muncii istovitoare la care eram supuşi în mină şi represiunii din partea gardienilor în lagăr. Trădarea depăşise limitele informațiilor legate direct de pregătirea evadării noastre, dînd în vileag toată acea organizare şi activitate tainică de apărare, care se înjghebase în galeriile întunecoase ale minei şi în barăcile de la suprafață şi care ne ajutase să rezistăm, fizic şi

moral, la regimul destructiv care ni se aplica.

Niciodată administrația nu reuşise să pătrundă în intimitatea acelei vieți şi să-i înțeleagă mecanismul. Prin turnătorii care se aflau printre noi (şi pe care cunoscîndu-i, îi izolasem), ofițerul politic înregistrase din cînd în cînd cîte un succes, dar totdeauna limitat la un caz, pe care îl considera singular şi astfel nu-i dezvăluise o vedere de ansamblu, ca să poată cuprinde fenomenul în întregime.

Mai mult din dorința ca turnătorul să nu fie unul din grupul nostru, începusem să admit şi ipoteza că ar putea fi unul din cei din lagăr. Speram să nu fie unul dintre noi. M-aş fi simțit într-un fel solidar răspunzător față de ceilalți camarazi rămaşi în lagăr, pentru consecințele ce le aveau de suferit de pe urma trădării unuia dintre noi.

Cît priveşte soarta artificierilor şi lucrătorilor civili, la care făcuse aluzie Velniciuc în cursul anchetei, nici nu îndrăzneam să mă gîndesc. Era o pată pe obrazul tuturor deținuților politici de la Cavnic, cărora aceşti oameni le acordaseră creditul, mergînd pînă la a-şi risca libertatea pentru a ne ajuta. Avuseseră toată încrederea în noi şi nu se gîndiseră nici un moment că tocmai din rîndurile noastre s-ar putea produce vînzarea. Era o trădare care ne compromitea pe toți!

Frămîntat de aceste gînduri şi de toate întrebările pe care mi le puneam şi cărora nu le găseam răspuns, bănuielile mele s-au îndreptat rînd pe rînd asupra fiecăruia din grupul nostru, neputîndu-mă opri cu certitudine asupra nici unuia.

Cu toate că abătut, dezamăgit şi dezgustat, am reuşit să fac față mai departe anchetei, fără să-mi schimb atitudinea. Prea greu n-a fost. Am luptat cu atenția şi răbdarea împotriva aceloraşi arme pe care le întrebuința şi Velniciuc, căci ancheta a rămas pînă la sfîrşit pe acelaşi făgaş: fără metode brutale.

Am avut chiar impresia că se stabilise, cu timpul, un fel de înțelegere tacită între Velniciuc şi mine; cred că înțelesese oferta mea neexprimată de tranzacție, de a spune tot ceea ce făcusem eu în cadrul complotului de evadare şi de a nu mi se cere, în schimb, să vorbesc despre acțiunile celorlalți. Părea să fi acceptat compromisul. Desigur, nu din bunăvoință sau simpatie pentru mine, ci pentru că mărturia mea era superfluă, faptele pe care nu voiam să le declar fiindu-i deja cunoscute. Din cîte am înțeles, era însă un vot de blam pentru el să nu obțină şi recunoaşterea mea. L-a acceptat totuşi, considerînd probabil că l-ar fi costat prea mult timp să insiste şi poate că întrevedea posibilitatea de a fi nevoit să ajungă şi la alte

mijloace de constrîngere, la care, în acea perioadă, nu părea să fie autorizat să recurgă.

În afară de pisălogeala zilnică a întrebărilor, care devenise rutină, relațiile de la anchetator la anchetat (dintre Velniciuc şi mine) pe măsură ce timpul trecea, îşi pierduseră treptat caracterul rigid de la început, ajungînd, către sfîrşit, să se degradeze pînă la un anumit nivel de intimitate. Velniciuc nu-şi mai dădea osteneala să se impună, ca în primele zile, printr-o ținută foarte corectă şi prin discuții care se limitau strict la obiectul anchetei. Acum, de cele mai multe ori, după ce gardianul care mă aducea pleca, Velniciuc îşi descheia nasturii de la tunică şi chiar şi-o scotea cîteodată, cînd era prea cald în birou. Tot mai des, sătul şi el probabil să pună mereu aceleaşi întrebări şi să primească mereu aceleaşi răspunsuri, se depărta de la subiectul anchetei, ajungînd să discute despre vreme şi chiar despre lipsurile şi scumpetea vieții de afară. Comentarii aproape pasibile de condamnare, dacă ar fi fost martori de față şi în care mă angajam şi eu, pentru a întîrzia cît mai mult reluarea anchetei. Într-una din zile, nici nu s-a mai ferit de mine, cînd s-a sculat de pe scaun, şi-a pus rînd pe rînd cîte un picior pe pervazul ferestrei şi şi-a şters cizmele stropite de noroi cu partea de jos a perdelelor. Atunci am avut şi explicația petelor negre, de cremă, pe care le remarcasem pe catifeaua verde.

Din cînd în cînd, în primele zile, Velniciuc îmi oferea cîte o țigară. Nu i-am cerut niciodată, dar cînd îmi oferea, primeam. Cu timpul, luase obiceiul să-mi ofere cîte o țigară de cîte ori îşi aprindea şi el una. Se jena parcă să fumeze singur. Într-altă zi, l-am văzut că scoate din sertar un pachet de foiță şi un capac de cutie de carton, plin cu chiştoace de țigări. Cam ruşinat, s-a simțit obligat să-mi explice: mai erau cîteva zile pînă la salariu şi rămăsese fără bani, aşa că îşi răsucea țigări din chiştoacele strînse din scrumieră. Pachetul început de foiță pe care îl ținea în sertarul biroului m-a făcut să deduc că nu era la prima criză şi că era o practică obişnuită de sfîrşit de lună. Şi-a răsucit țigara şi, după ce şi-a aprins-o, m-a întrebat cam reticent dacă vreau să-mi fac şi eu una. Spunîndu-i că nu ştiu să răsucesc țigări, mi-a învîrtit el una şi — culmea „manierei“! — mi-a întins-o ca să mi-o lipesc singur. Cred că a fost recordul de intimitate atins vreodată în raporturile dintre anchetat şi anchetator!

În legătură cu ancheta, voi aminti de două întrebări, asupra cărora

Velniciuc revenea cu perseverenţă aproape în fiecare zi: pe cine cunoşteam în lagărul de la Valea Nistrului şi prin cine îmi procurasem de la atelierul din mină „bomfaierele“ cu care tăiasem bucăţile de ţeavă care folosiseră la confecţionarea grenadelor.

La prima întrebare, răspunsesem cu o minciună, pe care am susţinut-o de fiecare dată, cînd a revenit asupra ei: nu ştiam de existenţa unui lagăr cu deţinuţi politici la Valea Nistrului şi nici nu ştiam unde se află această localitate. La a doua, am spus adevărul: furasem personal „bomfaierele“, care erau la îndemîna oricui în atelierul mecanic din mină. Nu înţelegeam rostul celor două întrebări, dar insistenţa cu care le repeta de fiecare dată m-a făcut să le reţin. Cum aveam să aflu în curînd, îşi aveau rostul şi nu erau aşa de absurde cum mi s-au părut.

Vîntul de blîndeţe care părea să sufle prin securităţi, umanizînd procedeele de pînă aci din anchete, se oprea la uşile celularelor. Dincolo de ele, nu numai că nu se remarca nici o îmbunătăţire, dar regimul devenise mult mai sever. Măsurile drastice de supraveghere se înăspriseră la maximum. Solicitarea nervoasă în celulă ajunsese aşa de mare, încît aşteptam cu nerăbdare să fiu scos la anchetă. Acolo mă destindeam!

Tot aşa de paradoxală, prin raport cu îmblînzirea care intervenise în anchete, era şi situaţia regimului alimentar. Zi de zi, se succedau aceleaşi supe chioare, în care o dată pluteau cîteva foi de varză acră, altă dată cîteva paste făinoase sau nişte bucăţi de gulii. Mi-a trebuit aproape o săptămînă ca să identific acele bucăţele de forma unor cartofi pai, pe care după ce le mestecam un timp, îmi rămîneau în gură un fel de fibre lemnoase, pe care nu le puteam înghiţi. Îl auzisem într-o zi pe gardian, răspunzîndu-i ofiţerului de serviciu, care-l întrebase ce era la masă: „ciorbă de caralabe!“

Am considerat cuvîntul „caralabe“ ca făcînd parte din argoul local şi doar mai tîrziu am aflat că aşa li se spunea guliilor în acea parte a ţării. Ani de zile, după aceea, la München, am descoperit originea cuvîntului: germanul Kohlrabi! Oricum, pînă atunci nu mai mîncasem gulii, iar gustul era departe de a fi măcar acceptabil, mai ales că cele pe care le primeam nu mai erau comestibile, fiind prea bătrîne.

De obicei, ca o raritate, duminicile îşi făceau apariţia arpacaşul şi uneori cartofii. Un arpacaş mai gros, cu fibre de carne, sau o ciorbă de cartofi cu cîte o bucăţică de carne, cam de mărimea unei cutii de chibrituri. Erau singurele zile cînd mă simţeam mai sătul. În restul săptămînii, răbdam de foame de la o masă la alta, căci senzaţia de saturaţie nu dura mai mult de

o oră după ce mîncam. Nădejdea era sfertul de pîine pe care îl primeam zilnic şi care era singurul aliment consistent.

De altfel, pierdusem cîteva kilograme bune în cele cîteva luni de cînd mă aflam în subzistența securităților, iar din muşchii pe care îi aveam la arestare nu mai rămăsese cine ştie ce. Şi totuşi, era încă bine! În acel moment, eram departe de a putea bănui măcar ce mă aştepta…

Într-o dimineață, pe neaşteptate, gardianul a deschis uşa, mi-a întins ochelarii şi mi-a spus: „Ia-ți bagajul şi ieşi afară!“

Au urmat apoi traseul şi procedura obişnuită: magazie, percheziție, scos şi pus de ochelari de fiecare dată şi, în final, aşteptarea pe coridor, cu mîinile la spate şi fața la perete. În jurul meu, forfotă de paşi, şoapte, pocnituri din degete. Un gardian mi-a luat mîna stîngă de la spate şi mi-a prins-o în cătuşe. Aşteptam docil, să mi-o prindă şi pe cealaltă, în speranța că mă va lega cu mîinile în față şi nu la spate. Era mai suportabil. Dar n-a fost nici una, nici alta. De cealaltă brățară a cătuşelor a fost prinsă mîna dreaptă a altui deținut. Convins că era Titi, am tuşit încet de cîteva ori, ca semn de recunoaştere. „Lasă tusea!“ s-a auzit vocea gardianului. Răspunsul a venit totuşi, dar nu era tusea lui Titi. Alte contacte n-am putut lua cu cel de care eram legat, din cauza gardienilor care mişunau în jurul nostru. M-a izbit însă un puternic miros de oaie şi cînd vecinul mi-a strîns discret mîna care era legată de a lui, am simțit blana de la capătul mînecii. După cîteva minute de aşteptare, am auzit iar paşi şi o tuse pe care o cunoşteam. Îl aduseseră şi pe Titi.

Am fost scoşi din clădire şi am simțit aerul rece de afară. După socoteala aproximativă a timpului pe care o ținusem, eram pe la începutul lui decembrie. Am fost urcați într-un camion cu prelată şi puşi să ne aşezăm pe jos, pe podelele de lemn, lîngă cabina şoferului. Mi-am dat seama că nici Titi nu era singur. Şi el era legat cu un altul.

Împreună cu noi, s-au suit mai mulți gardieni şi camionul a pornit. Prin oraş a mai fost cum a fost, dar cînd am ieşit pe şosea, a început calvarul. Drumul prost, cu hîrtoape, ne zgîlțîia şi ne arunca în toate părțile la fiecare hop. Nu aveam nici un punct de sprijin şi singurul lucru de care mă țineam agățat cu o mînă era un cauciuc, pe care-l descoperisem pe pipăite, dar care şi el sărea, cînd într-o parte, cînd într-alta, la fiecare curbă, suiş sau coborîş. Eram scuturați ca nişte saci de cartofi!

Tot drumul, camionul Praga ne-a zdruncinat, gonind pe şoseaua desfundată, într-un zgomot asurzitor de fierotenii, de obloane care se scuturau şi de prelată care se zbătea de vînt. La toate astea se mai adăuga şi

gerul. Începuseră să-mi amorțească mîinile şi nu-mi mai puteam stăpîni tremuratul. Chinul cel mai mare însă erau ochelarii. Elasticul nou, foarte tare şi prea scurt, mă strîngea. Apăsarea ramelor metalice pe arcadele ochilor, pe frunte şi pe umerii obrajilor a început să-mi provoace dureri aproape insuportabile. Îmi simțeam capul ca prins într-o menghină. Am încercat de cîteva ori să mă adresez gardienilor noştri invizibili, dar de cîte ori deschideam gura, răcneau la mine să tac.

După o vreme, am reuşit să-i spun gardianului că simt nevoia să urinez. „Acum nu se poate! Aşteaptă să ajungem!“ a venit răspunsul răstit. Am mai aşteptat, dar din cauza frigului, necesitatea devenea tot mai imperioasă. Rînd pe rînd, i-am auzit şi pe ceilalți cerîndu-se afară şi fiind şi ei refuzați tot aşa de brutal. Dar, pe măsură ce nevoia creştea, cererile se făceau tot mai dese şi mai insistente.

Cînd, la un moment dat, Titi s-a plîns că nu mai poate răbda şi gardianul i-a răspuns: „Pişă-te pe tine, banditule!“, ca la o înțelegere, am început toți să vociferăm, fără să mai ținem cont de înjurăturile gardienilor. Reacția noastră i-a convins probabil că ajunsesem la limita extremă a răbdării şi i-a determinat să cedeze. Dar, cum? Fără să oprească maşina, fără să ne scoată ochelarii şi fără să ne scoată cătuşele!

Cîte doi, aşa cum eram încătuşați, am fost sculați în picioare şi, susținuți de ei, am fost îndreptați spre partea dinapoi a camionului. L-am auzit pe unul din ei spunîndu-i altui tovarăş de-al lui: „Ridică prelata!“ Apoi ne-a spus şi nouă: „Hai! Dați-i drumul!“ Şi aşa, orbeşte, ajutîndu-ne cu singura mînă pe care o aveam liberă, pierzîndu-ne echilibrul la fiecare zdruncinătură şi redresați şi sprijiniți de mîinile care ne susțineau, am urinat peste bord.

Uşurarea chinului provocat de abstinența prelungită n-a durat mult şi cu toate amenințările şi înjurăturile gardienilor, au trebuit să dea din nou curs insistențelor noastre, căci necesitatea de a urina s-a făcut din nou simțită.

Frigul, abstinența şi inhibarea ne produseseră o retenție urinară dureroasă, care nu permitea evacuarea conținutului vezicii, aşa că senzația necesității s-a repetat tot restul drumului, ceea ce îi făcea pe gardieni să devină din ce în ce mai furioşi şi brutali.

Cam pe la ora prînzului, camionul şi-a încetinit mersul.

Drumul s-a mai îndreptat şi am simțit că intrasem pe strada pavată a unei localități.

Camionul s-a oprit. Am auzit o poartă de fier deschizîndu-se în fața

noastră, care, după ce am trecut de ea, s-a închis din nou.

Ne-am oprit iar.

Am fost daţi jos şi ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o curte mare, mărginită pe o latură de o clădire, iar pe alta de o serie de garaje, mai toate ocupate de Jeep-uri şi camioane. Prin curte şi pe treptele de la intrarea în clădire, miliţieni care umblau cu treburi încoace şi încolo sau stăteau de vorbă.

Lîngă camionul nostru, doi ofiţeri şi un subofiţer de miliţie discutau cu şoferul şi plutonierii care ne aduseseră. Numai din atitudinea pe care o aveau unii faţă de ceilalţi, îţi puteai da seama că adevărata ierarhie între ei nu era reprezentată de gradele ce le purtau pe epoleţi. Securiştii noştri, cu toate că numai plutonieri, discutau cu ofiţerii de miliţie ca de la superiori la inferiori.

Dar, toate astea nu le-am remarcat decît după cîteva momente, cînd m-am mai dezmeticit şi cînd mi s-a mai alinat durerea acută a frunţii, descătuşată de strînsoarea ochelarilor.

Tovarăşul meu de cătuşe şi cu mine, ca şi Titi cu al lui, am fost lăsaţi împreună, în timp ce garda noastră discuta la cîţiva paşi mai departe cu miliţienii.

Titi, profitînd de ocazie, a fost primul care mi-a adresat cuvîntul, pe şoptite şi privindu-mă cu o îngrijorare, căreia nu-i înţelegeam rostul. Cu atît mai nedumerit am fost de întrebarea lui: „Te-au bătut?“ În scurta conversaţie care s-a înfiripat, lucrurile s-au lămurit. Aveam amîndouă orbitele învineţite, de la arcade pînă la umerii obrajilor. M-am ridicat pe vîrful picioarelor şi m-am privit în geamul de la uşa camionului. Parcă aş fi coborît de pe ringul de box! L-am liniştit pe Titi, explicîndu-i că aveam ochii vineţi din cauza strînsorii ochelarilor.

Am făcut apoi cunoştinţă cu camarazii noştri de drum. De cel care era încătuşat cu Titi, nu-mi mai aduc aminte. În schimb, de tovarăşul meu, de care fusesem legat atîtea ore în şir, fără să-l fi putut vedea, mi-amintesc perfect. Numele i l-am uitat însă. Era un băiat tînăr, mult mai înalt ca mine şi foarte voinic. Avea părul blond şi ochii albaştri. Mai ales privirea lui adîncă şi plină de bunătate n-am s-o pot uita niciodată. Părea un cioban de prin partea locului. Purta în picioare opinci, era îmbrăcat cu iţari şi suman de dimie albă, iar pe deasupra cu un cojoc mare de oaie. În cap, o cuşmă înaltă, albă.

Mica noastră discuţie pe şoptite s-a întrerupt. Unul din plutonieri s-a apropiat de noi şi ne-a dat hrana rece pentru ziua aceea. Obişnuita slănină

rîncedă, cubuleţul de marmeladă şi sfertul de pîine. Ne-a scos cătuşele şi ne-a spus să mîncăm repede că plecăm mai departe. În afară de tînărul cioban, toţi ceilalţi tremuram de frig, în hainele noastre subţiri de vară. Cum ne-au scos cătuşele, tînărul mi-a pus cojocul lui pe umeri, mi-a strîns mîna şi, privindu-mă în ochi, mi-a spus pe un ton de profundă convingere: „Dacă Dumnezeu a vrut să fim înlănţuiţi împreună, înseamnă că acum sîntem fraţi de cruce!“ Vocea gravă, cu nuanţe dramatice, febrilitatea cu care mi-a strîns mîna şi vorbele lui exaltate mi s-au părut stranii ca şi exprimarea într-o limbă românească îngrijită şi cultivată, care nu corespundea înfăţişării lui.

Nu mi-am putut satisface curiozitatea pe care mi-o stîrnise misteriosul tînăr din cauza plutonierului care se apropiase de noi, grăbindu-ne să mîncăm mai repede, ca să ne îmbarce din nou în camion. Cînd am terminat, i-am cerut totuşi cu insistenţă să fim duşi la closet. Nemulţumit de această nouă întîrziere în program, după ce s-a dezlănţuit într-un potop de înjurături, plutonierul a cedat în cele din urmă.

Pe rînd, cîte unul, pentru a nu putea sta de vorbă între noi, ne-a trimis către garajele de automobile, indicîndu-ne o uşă întredeschisă, pe care era scris cu cretă un cuvînt pe care îl întîlnisem deseori în vocabularul miliţienilor, dar pe care nu-l văzusem pînă aci corect ortografiat: „veceu“!

Plutonierul ne-a spus să traversăm curtea în pas alergător, în linie dreaptă, fără să ne abatem din drum, pînă la uşa cu pricina. La fel şi la întoarcere. Am pornit primul. Din fugă, pe distanţa de vreo douăzeci de metri pînă la „veceu“, mi-am aruncat ochii pe „ziarul de perete“, afişat între uşile a două garaje. Am putut citi primul rînd, scris cu litere mai mari. Aşa am aflat că ne găseam la sediul Miliţiei din Careii Mari. Ajuns la uşă, am deschis-o şi am dat să intru. Din fericire, m-am oprit la timp. Din prag, priveam şi nu-mi venea să cred!

Camera care se deschidea în faţa mea era destul de mare pentru destinaţia ce o avea. Cam patru metri pe patru. Pe peretele din fund, două rezervoare îţi indicau locurile în dreptul cărora trebuiau să fie cele două closete. Nu le puteai determina locul decît prin deducţie, căci de văzut nu se vedeau, toată duşumeaua camerei, pe toată suprafaţa ei, pînă în prag, fiind acoperită de un strat de fecale. Posibilitatea de a te deplasa către cele două presupuse closete din fundul încăperii fusese totuşi prevăzută şi amenajată. Din loc în loc, la intervale reprezentînd lungimea unui pas normal, cîte trei cărămizi suprapuse ieşeau la suprafaţă şi îţi indicau calea de urmat. Problema aerisirii, chiar dacă nu perfect, era şi ea parţial

rezolvată prin uşa lăsată întredeschisă, camera neavînd fereastră.

Cu toată posibilitatea de a pătrunde în cameră, păşind pe insulele de cărămizi, am preferat să nu-mi pun la încercare simţul echilibrului şi mi-am făcut nevoile din prag. Mai tîrziu, în închisoare, amintindu-ne de popasul nostru la Careii Mari şi referindu-ne la „veceul“ miliției, îl numisem „grădina japoneză“. Îl asemuisem cu bazinele din acele grădini, pe care le puteai traversa păşind pe lespezile de piatră, care ieşeau la suprafață din loc în loc. Cu puțină imaginație, pretindeam chiar că bucățile de ziar întrebuințate şi mototolite, presărate pe suprafața haznalei, ne sugerau florile de nufăr. După ce fiecare din noi s-a perindat la aşa-zisul closet, ni s-au pus iar cătuşele şi ochelarii şi ne-am reluat călătoria în aceleaşi condiții.

A doua etapă mi s-a părut mai chinuitoare decît prima, din cauza frigului care mă pătrunsese. Tremuram ca varga, îmi clănțăneau dinții şi fruntea îmi zvîcnea de durere, din cauza apăsării ochelarilor.

Cînd, după cîteva ore, camionul s-a oprit şi am fost dați jos, eram amorțit, nu mai simțeam nici frigul, nici durerea. Stăteam ca prostit alături de tînărul cu care eram încătuşat, acolo unde ne plasaseră gardienii şi ne spuseseră să aşteptăm.

După o destul de lungă aşteptare, am fost luați din locul unde fuseserăm puşi să stăm şi conduşi prin mai multe încăperi, pînă cînd, în fine, ni s-au scos ochelarii.

Eram într-o cămăruță devenită un fel de magazie de mobile vechi. Cîteva birouri sparte, cîteva scaune rupte, stivuite unele peste altele ocupau o bună parte a spațiului în care noi abia mai aveam loc. În cămăruța nelocuită era rece, dar cel puțin nu mai era gerul de afară, iar prin uşa întredeschisă spre biroul vecin, supraîncălzit, veneau valuri de căldură cu miros de cărbune. În cîteva minute, temperatura între cele două camere s-a egalizat şi ne-am încălzit şi noi. Începuse chiar să mă cuprindă o moleşeală plăcută şi o dată cu ea se risipeau şi resemnarea şi deznădejdea de pînă aci.

ÎN LANȚURI. LA PENITENCIARUL DIN ORADEA

Plutonierii care ne însoțiseră pe drum dispăruseră. Alte figuri de gardieni, cu căciuli, şube şi pîslari în picioare, se perindau prin biroul de alături. Din cînd în cînd, cîte unul băga capul pe uşă şi ne privea îndelung, de parcă am fi fost nişte animale rare. Nici unul nu ne-a adresat cuvîntul. Numai în biroul de alături, vorbeau pe şoptite între ei. Trăgeam şi noi cu urechea, dar n-am prins cine ştie ce. Totuşi, un lucru am aflat din conversațiile lor: ne găseam în penitenciarul din Oradea Mare! N-auzisem pînă atunci de vreo închisoare pentru deținuți politici în Oradea. Ne-am gîndit că poate e iar vorba numai de un popas, ca la Careii Mari, şi că vom fi duşi mai departe. Aşa am interpretat atmosfera de expectativă care ne înconjura. Am profitat de relativa lipsă de supraveghere din partea gardienilor, pentru a mai sta de vorbă între noi.

M-am lămurit astfel în privința misteriosului cioban de care eram legat: fusese student la Cluj, cred că la Litere. Într-o zi, lăsase totul şi plecase în munți, la un grup de partizani. Prea multe detalii n-am putut afla, deoarece abia acum, cînd aveam ocazia să stau cu el de vorbă, mi-am dat seama că tînărul nu era în toate mințile. Explicațiile pe care mi le dădea erau confuze. Pornea să-mi răspundă la întrebări, dar se abătea mereu de la subiect, intra în considerații filozofice şi morale şi, în cele din urmă, dînd frîu liber maniei religioase în care căzuse, devenea tot mai exaltat, pînă ce, brusc, tăcea. Rămînea aşa, mut, privindu-mă cu ochii lui mari, albaştri, plini de bunătate, urmărind în mintea lui rătăcită cine ştie ce gînduri sau viziuni, care păreau să-l desprindă de realitate. Fața lui exprima linişte şi mulțumire şi o stare de seninătate, pe care nu mai îndrăzneam să i-o tulbur cu alte întrebări.

Am aflat mai tîrziu, în închisoare, că fusese bătut îngrozitor cînd fusese prins şi că atunci înnebunise, iar ancheta lui ulterioară la Securitate nu mai dăduse nici un rezultat. După un timp, l-au internat în infirmeria

penitenciarului Oradea. Se îmbolnăvise de tuberculoză şi avusese o hemoptizie. L-am mai zărit într-o zi, în curtea închisorii, cînd l-au scos la aer. Slăbise şi păşea ca un automat, învîrtindu-se în cerc în curticica de plimbare, cu aceiaşi ochi mari, albaştri, privind în gol. De atunci, n-am mai auzit de el.

În fine, în biroul de alături s-a produs mişcare. Un gardian şi-a făcut apariția în cămăruța noastră; ne-a scos cătuşele de la mîini şi i-a luat cu el pe cei doi tovarăşi ai noştri. Am rămas numai eu cu Titi.

După un timp s-a produs o nouă rumoare şi mişcare de gardieni. Am fost chemați amîndoi în birou şi ni s-a spus să ne dezbrăcăm „la piele“. Odată percheziția terminată, ni s-au pus lanțuri la picioare.

Brățările de fier gros care ne cuprindeau gleznele aveau cîte o gaură, prin care în mod normal se trecea un nit, care apoi era bătut pe nicovală. De data aceasta însă, brățările lanțurilor ne-au fost fixate în jurul gleznelor cu cîte un lacăt, a cărui toartă a fost trecută prin găurile prevăzute pentru nituri. Astfel, la greutatea lanțurilor se mai adăuga la fiecare picior şi greutatea cîte unui lacăt „Sfinx“. Aceste lacăte, făcute dintr-un bloc masiv de metal, aveau mai multe modele. Bineînțeles că cele care ni s-au atîrnat la picioare au fost din modelul cel mai mare.

Procedeul lanțurilor prinse cu lacăte nu l-am mai întîlnit în nici o altă puşcărie, de-a lungul întregii mele perioade de detenție.

Faptul că ne-au pus lanțuri la picioare ne-a întărit convingerea că Oradea nu era decît o etapă şi că, de aici înainte, ne vom continua drumul pe calea ferată într-un vagon penitenciar. Credeam chiar că vom pleca dintr-un moment într-altul, fiindcă nu ne-au mai scos din birou. Ne-au spus să stăm lîngă perete iar cei patru–cinci gardieni păreau şi ei să aştepte ceva. Ne-am gîndit că urma să vină duba-automobil, care să ne transporte la gară.

Deodată, uşa s-a dat de perete şi a apărut un grup de ofițeri. În fruntea lor, un căpitan. Gardienii au luat poziție de drepți. Căpitanul abia le-a răspuns la salut. În tăcerea care se lăsase, căpitanul ne-a măsurat din cap pînă-n picioare, cu o privire disprețuitoare, după care a început să ne apostrofeze pe un ton batjocoritor: „Bandiților! Ați vrut să vedeți Festivalul! Credeați că scăpați de vigilența organelor de stat? Acum vi s-a înfundat, mama voastră de bandiți!“ Am redat numai o mostră din tot ceea ce ne-a spus căpitanul, care nu se mai putea opri din tirada lui, înconjurat de rîsetele şi aprobările subalternilor săi.

Eram hotărît să tac şi îmi compusesem o expresie indiferentă. Din cînd

în cînd, îi aruncam cîte o privire, în care mă străduiam să pun maximum de dispreț. Mica mea răzbunare mută şi-a produs efectul. Căpitanul spumega de furie şi limbajul lui devenea tot mai ordinar. Titi n-a mai putut răbda şi a protestat, spunîndu-i că ne aflam aici pentru a fi supuşi legii şi regulamentelor şi nu abuzurilor şi insultelor, tocmai din partea unui reprezentant al ordinii.

Căpitanul i-a tăiat vorba cu un nou potop de înjurături, după care, întorcîndu-se spre unul din gardieni, un uriaş cu figură de brută, i-a ordonat: „Gherdan! Du-i pe celular!“ Apoi, întorcîndu-se iar spre noi: „Vă arăt eu lege şi regulament!“

Am ieşit din birou, împleticindu-ne în lanțuri şi împiedicîndu-ne, de cîte ori Gherdan ne îmbrîncea din spate, strigîndu-ne: „Dă-i drumu’ mai repede, banditule!“ Gardienii, aşa de tăcuți şi rezervați la sosirea noastră, se adaptaseră imediat la tonul pe care îl dăduse căpitanul, în privința comportării şi limbajului față de noi.

Am ieşit de sub bolta clădirii, unde se afla poarta de intrare în închisoare, într-o curte pavată cu piatră de rîu. Pe dreapta, clădirea în care fusesem se întindea dincolo de ceea ce putea cuprinde privirea noastră. Pe stînga, o curticică, mărginită pe două laturi de un zid înalt, cu sîrmă ghimpată pe coamă, peste care se vedeau acoperişuri de case. Cea de-a treia latură o constituia o clădire dreptunghiulară cu trei etaje, aşezată perpendicular pe cea de-a lungul căreia mergeam noi. În punctul unde cele două clădiri se apropiau, lăsînd între ele numai spațiul de lățimea unui drum, sergentul Gherdan ne-a comandat „la stînga“ şi ne-a îmbrîncit spre cele două–trei trepte de piatră tocite, de la intrarea în „celular“, cum îl numise căpitanul.

Era de fapt o temniță de pe vremea ungurilor, cu ziduri de aproape un metru, cu ferestre pe care le văzusem de afară zăbrelite cu drugi de fier, în spatele cărora, geamurile cu ochiurile sparte, ca şi tencuiala fațadei căzută, ne dăduseră impresia unei clădiri părăsite. După cum aveam să aflu, aşa şi fusese pînă cu cîteva luni în urmă, singurele celule, folosite pentru deținuții de drept comun, aflîndu-se în clădirea pe lîngă care trecusem şi care, deşi tot veche şi într-o stare de întreținere tot aşa de mizerabilă, nu avea aspectul medieval al celei în care intram acum, împinşi de la spate de Gherdan.

Am trecut de prima uşă de lemn şi am pătruns într-un fel de anticameră, din care, la dreapta, pornea o scară de piatră către etajele superioare. În față, o deschidere joasă, boltită, închisă cu un grilaj în două canate, din şine groase de fier. Am trecut prin ea aplecîndu-ne, căci bolta,

în punctul ei cel mai înalt, nu avea mai mult de un metru şi jumătate.

Înaintea noastră se deschidea un coridor înalt, lung cît toată clădirea, cu ciment pe jos şi cu aproximativ douăsprezece uşi de celule pe fiecare parte. La jumătatea lui, şi pe stînga şi pe dreapta, lipsea cîte o celulă, astfel că se lărgea pe toată lățimea clădirii, pînă la zidurile exterioare. În aceste ziduri, în fiecare parte, se deschidea cîte o fereastră, plasată sus, ca să nu vezi afară, constituind singurele surse de lumină ale coridorului. Tot aici se aflau şi două jgheaburi de beton cu cîteva robinete.

Am trecut mai departe, tîrîndu-ne lanțurile pe cimentul care le amplifica zornăitul, de parcă am fi fost o coloană întreagă, nu numai doi. Gherdan continua să ne îmbrîncească, la fiecare cîțiva paşi. Totuşi, cu coada ochiului, observam mişcare la fiecare din vizetele prin dreptul cărora trecusem.

Uşilor de lemn gros, care păreau tot atît de vechi ca şi celularul, li se aduseseră îmbunătățirile cerute de sistemele moderne de detenție ale regimului. La înălțimea capului, în fiecare uşă, fusese sfredelită cîte o gaură rotundă, cam de diametrul unui ou. Adaptarea la noile necesități se oprise aici. Mai departe se improvizase. Pentru ca vizetele să nu rămînă deschise, fiecare din ele a fost acoperită cu cîte un fund de cutie de conservă, bătut într-un cui deasupra găurii, în aşa fel încît putea fi împins la o parte de gardian pentru a privi în celulă. Dar, tot aşa de bine putea să-l deplaseze şi cel din celulă, pentru a privi pe coridor. La trecerea noastră, surprinsesem la fiecare vizetă cîte un deget care mişcase aproape imperceptibil tinicheaua respectivă.

La a doua uşă, pe dreapta, după spațiul mai larg unde se aflau spălătoarele, Gherdan s-a oprit, a descuiat lacătul ce ținea ranga transversală ce bara uşa şi m-a îmbrîncit în celulă. Pe Titi l-a băgat vizavi.

Aşa-zisa cameră în care mă aflam era o grozăvie! Avea cam trei metri pe trei. Pe jos era ciment. Pereții aveau tencuiala căzută, iar pe alocuri pete mari de igrasie. Fereastra, destul de sus plasată, era în două canate. Unul din ele avea ochiurile de geam, fie sparte, fie crăpate. Celălalt lipsea cu giurgiuvea cu tot. Lîngă unul din pereți, un pat de fier, ruginit, pe care se găsea o saltea, cîndva umplută cu paie. Acum, nu mai conținea decît paie tocate şi pleavă. Peste ea era aruncată o pătură veche, murdară şi cu țesătura rărită de lungă întrebuințare. Nu era nici măcar întreagă; fusese scurtată din lungime, aşa că era aproape pătrată. În colț, sub geam, o tinetă fără capac. (În închisorile din Transilvania i se spunea „chiblă“.) Înaltă cam cît o găleată, dar cu un diametru ceva mai mare şi cu două toarte, era din

fontă şi foarte grea. Fusese cîndva întrebuințată şi nu o golise nimeni. Mirosul fetid şi penetrant pe care îl degaja persista, cu toată lipsa geamului.

La frigul de afară se mai adăuga şi umezeala zidurilor. Cu pantalonii mei de doc, cu chiloți scurți pe dedesubt, cu o cămaşă de vară, ecosez, singura pe care o aveam, şi cu o haină de stofă subțire, nu mă vedeam supraviețuind în asemenea condiții. În picioare aveam tot pantofii dați de Baby Ivanovici şi o pereche de şosete scurte.

N-am apucat însă să reflectez mult asupra situației disperate în care mă aflam, că mi-am auzit numele strigat pe coridor; pe al meu şi pe al lui Titi. M-am apropiat de vizetă şi, cu prudență, am dat încet tinicheaua care o acoperea la o parte. Toate rondelele de tablă de la cele patru sau cinci vizete de pe cealaltă parte a coridorului, care intrau în unghiul meu de vedere, erau împinse deoparte. Prin fiecare gaură, ieşea cîte un deget, care le menținea în această poziție. Descoperirea şi recunoaşterea celor care mă strigaseră m-au făcut să uit pentru o bună bucată de timp şi frigul şi situația disperată în care mă găseam. Pe măsură ce luam contact cu fiecare din cei de la vizetele celulelor, mă cuprindea o stare nemaiîntîlnită de sentimente contradictorii, împărțite între o profundă decepție şi o nespusă bucurie.

Tot grupul nostru de evadați se afla presărat pe celular, repartizați cîte unul singur în celulă! Nu lipsea decît Ion Cojocaru, despre care nu se ştia nimic. Toate speranțele pe care le nutrisem, ca măcar unii dintre noi să fi scăpat, s-au spulberat. Aceeaşi decepție au avut-o şi camarazii noştri, cînd am apărut în lanțuri pe celular, împinşi de la spate de Gherdan. Cum de la arestarea lor trecuseră cîteva luni şi în tot acest răstimp nu auziseră nimic despre Titi şi despre mine, fuseseră convinşi că scăpaserăm, făcîndu-şi chiar iluzii că trecuserăm frontiera spre Vest.

Fiecare, din celula lui, ne interpela prin vizetă, şi pe Titi şi pe mine, aşa că, pe lîngă faptul că nu înțelegeam nimic din cauza vocilor care se suprapuneau, pe coridor se produsese o zarvă, care îmi închipuiam că nu putea scăpa neauzită de gardian. Fiecare din ei voia să afle totul despre noi şi pățaniile noastre, de cînd ne despărțisem, la ieşirea din mină, aceeaşi curiozitate stăpînindu-ne şi pe noi în privința lor.

Nu eram familiarizat cu zgomotele celularului, nu ştiam să le interpretez şi nici nu ştiam dacă nu se mai află şi alți deținuți în afara grupului nostru, printre care vreun eventual turnător. După primele efuziuni şi manifestări mai zgomotoase, gălăgia s-a mai potolit şi am început să ne înțelegem.

Unul din primii cu care am reuşit să mă înțeleg mai bine a fost Ion

Pantazi, care se afla într-o celulă de vizavi, dar nu chiar în fața uşii mele. Mi-a spus că pot vorbi fără grijă, pentru că gardianul are obiceiul să plece de pe celular şi să închidă în urma lui grila de la intrare, iar la întoarcere poate fi observat de cei din primele celule care vor da alarma. Primele informații pe care ni le-am împărtăşit reciproc au fost de ordin general. În amănunte am intrat mai tîrziu, cu timpul.

Am aflat astfel că Ion Pantazi, care fusese prins în periferia Băii Mari, a făcut mai întîi un scurt popas în vechea clădire a Securității locale, după care a fost transferat la Securitatea din Sighet. Aici urma să fie aduşi, pe rînd, pe măsură ce au fost prinşi, şi ceilalți evadați.

Doctorii Paul Iovănescu şi Miltiade Ionescu, capturați, lîngă o stînă din apropierea minei, de soldații unuia din cele patru batalioane de intervenție ale trupelor M.A.I., după ce li s-au pus cătuşele cu mîinile la spate, au fost aruncați într-un camion, care i-a dus la Sighet. Pe drumul desfundat, zdruncinați şi aruncați dintr-o parte într-alta pe podelele camionului, cătuşele, aşa-zis americane, li s-au strîns în aşa hal, încît au ajuns cu mîinile umflate, cu circulația întreruptă şi cu dureri insuportabile. Au fost ținuți în continuare şi la Sighet în aceste condiții chinuitoare. Li s-au scos cătuşele numai după cîteva zile.

De acelaşi tratament au avut parte şi ceilalți şase, care, rătăcind drumul din cauza ceții, fără să-şi dea seama şi fără să fie detectați de grăniceri, trecuseră frontiera în U.R.S.S. Cînd şi-au dat seama de eroare şi au vrut să se întoarcă pe teritoriul românesc, au fost somați de focuri de armă de grănicerii români şi prinşi. Toți au răbdat cîteva zile de foame şi au avut de suportat chinurile transportului, barbaria cătuşelor prea strînse, cu mîinile la spate şi brutalitățile securiştilor, care, pe drum, pentru a-i teroriza, au simulat pregătirile unei execuții sumare.

Mai tîrziu, li s-a alăturat şi Mircea Vueric, prins la o stînă din zona trecătorii Ghimeş Palanca, după ce se pierduse pe drum de Ion Cojocaru. Ultimul adus a fost Ion Brânzaru, care ajunsese pînă la Soveja, în regiunea lui de baştină din munții Vrancei. Acolo, luase legătura cu un văr al lui, care îl denunțase.

Abia după ce toți au fost transferați la Baia Mare, fiind primii locatari ai noii clădiri a Securității, tratamentul li s-a mai îmblînzit. Au fost anchetați tot de Velniciuc, în aceleaşi condiții ca şi noi, adică fără să se recurgă la tortură, dar cu mai multă insistență. Cu două–trei luni în urmă, fuseseră transferați la Oradea, unde, aşa cum aveam să mă conving şi eu pe propria-mi piele, fuseseră supuşi la un regim special, prescris de Securitate.

După ce am aflat toate astea de la Ion Pantazi şi de la ceilalţi, care mai interveneau din cînd în cînd în discuţia noastră cu completări, a fost rîndul nostru să-i punem la curent cu păţaniile noastre. Şi Titi şi eu le-am povestit aventurile noastre de pe drum şi apoi din Bucureşti, anchetele de la Interne, Rahovei şi Baia Mare.

Toată această informare reciprocă — am încercat şi voi încerca şi în continuare — s-o redau într-un mod mult mai ordonat decît s-a realizat atunci. Nu voi mai insista asupra celor povestite de Titi şi de mine, faptele fiind cunoscute. Mă voi opri numai asupra momentului cînd, povestind păţaniile noastre din Bucureşti, Ion Pantazi m-a întrebat dacă n-am întreprins ceva pentru a încerca să fugim din ţară. L-am pus la curent cu legătura ce o făcusem prin M.C. cu Rici Tailer, pe care şi Ion îl cunoştea. I-am vorbit de posibilitatea de a ajunge pînă în Austria, îmbarcîndu-ne pe un şlep cu cherestea. I-am explicat că planul lui Rici Tailer nu putuse fi pus imediat în aplicare şi că mai necesitase o perioadă de aşteptare, timp în care Securitatea ne dăduse de urmă şi ne prinsese. Cum despre acest plan şi despre Rici Tailer, Securitatea nu ştia nimic, în timp ce îi dădeam aceste amănunte lui Ion, coborîsem instinctiv vocea.

Tot atunci, am auzit şi glasul lui Ion Brînzaru, a cărui celulă se afla tocmai la capătul opus al celularului: „D-le Ioanid, ai grijă, prăduială!“ (Era expresia utilizată în grupul vrîncenilor pentru „trădare“ sau „turnătorie“.)

Nu ştiam ce să cred. La început, camarazii noştri ne spuseseră că putem vorbi fără grijă, toţi angajîndu-se în discuţie prin vizete, iar acum venea acest avertisment! Poate că Ion Brînzaru era mai suspicios decît ceilalţi, poate că se temea că vorbeam prea tare şi s-ar putea auzi afară sau poate că tocmai s-o fi apropiat gardianul de uşa celularului! Din celula de alături, Colea Ungureanu mi-a şoptit prin vizetă: „Naşule, povesteşte mai departe, dar nu mai spune nume!“

Mi-amintesc că, în cele cîteva fraze pe care le-am mai spus, pentru a-i termina lui Ion povestea cu fuga din ţară, nu i-am mai pronunţat numele lui Rici Tailer. În dialogul care a mai urmat pe această temă, atît eu cît şi Ion ne-am referit la Rici Tailer, numindu-l „jidanul“.

Acest episod, căruia nu i-am dat atunci o importanţă deosebită, avea să-mi fie reamintit un an mai tîrziu, în cu totul alte împrejurări, pe care le voi relata la timpul cuvenit.

În prima fază a conversaţiei noastre prin vizete, excitarea reîntîlnirii, senzaţionalul păţaniilor fiecăruia şi poate şi căldura înmagazinată în biroul

în care stătusem mai înainte m-au făcut să nu înregistrez frigul din celulă.

Cu timpul însă, din cauza poziției incomode, în picioare, rezemat de tabla de fier rece a uşii, întorcînd mereu capul cînd într-o parte, cînd într-alta, pentru a avea în dreptul vizetei fie gura, fie urechea, am început să simt oboseala. Şi o dată cu ea a început să mă pătrundă şi frigul.

Apăsarea fierului rece al brățărilor lanțurilor pe fluierele picioarelor îmi provoca o amorțeală aproape dureroasă. Aceeaşi senzație o aveam şi în umărul proptit de uşă.

Încet, încet se lăsase noaptea. Celula nu era luminată. De la capătul celularului, unul din băieți a dat alarma. Conversațiile au încetat brusc şi fiecare a lăsat să cadă rondela de tablă peste vizetă.

S-a auzit grilajul de la intrarea în celular şi pasul greu al lui Gherdan, care a aprins lumina pe coridor. Urmat de un deținut de drept comun, care tîra după el un hîrdău, a început să distribuie masa. Cînd s-au mai apropiat, împingînd puțin tabla de la vizetă, i-am putut vedea.

Gherdan descuia şi dădea deoparte ranga transversală, iar „plantonul“, stînd în dosul uşii întredeschise, îi întindea celui din celulă gamela, în care în prealabil turnase un polonic din conținutul hîrdăului. Mi-a venit şi mie rîndul şi celor cîteva celule de vizavi, după care, „plantonul“ a părăsit celularul cu hîrdăul şi Gherdan s-a pornit din nou să deschidă uşile celulelor, pe rînd. Fiecare deținut trebuia să-şi clătească gamela la spălătorul de pe coridor şi tot în ea să-şi ia apa de băut, pînă la masa următoare.

Mîncarea pe care o primisem în gamelă întrecea tot ce întîlnisem pînă aci prin diversele închisori prin care trecusem: o zeamă transparentă! După ce am băut-o, pe fundul gamelei au rămas cam două linguri de cartofi fărîmițați. Un fel de nisip de cartofi care stătuse în suspensie şi care prin decantare se depusese pe fundul gamelei. Zeama imundă, la suprafața căreia nu se vedea nici o steluță de grăsime, avea o singură calitate: era fierbinte şi m-a încălzit.

Nici nu s-a terminat bine cu spălatul gamelelor şi Gherdan a răcnit din capul celularului: „Pregătirea pentru număr!“

De altfel, toate ordinele, care marcau momentele importante ale programului zilnic, începeau cu aceeaşi formulă. Dimineața: „Pregătirea pentru număr!“ De trei ori pe zi: „Pregătirea pentru masă!“ „Pregătirea pentru veceu!“, aceasta din urmă, la început, de două ori pe zi, redusă ulterior la o singură dată, din cauza… lipsei noastre de interes! Ziua se

încheia cu formula cu care începea: „Pregătirea pentru număr!“

În toate închisorile, ziua începea cu „deşteptarea“, anunțată după obiceiul local, fie prin răcnete, fie prin cîte un clopot, fie printr-un fel de toacă, pe care gardianul o bătea într-o bucată de şină de cale ferată, atîrnată undeva în curtea puşcăriei. Aici, la Oradea, era o talangă. Tot aşa se anunța şi sfîrşitul zilei: „stingerea!“ În toate penitenciarele, între „deşteptare“ (cam la 5 dimineața) şi „stingere“ (la 10 seara), nimeni nu mai avea voie să doarmă şi nici să stea întins pe pat. La Oradea, pentru noi, evadații, se făcuse o derogare de la regulament; talanga care anunța „deşteptarea“ şi apoi „stingerea“ nu ne privea!

De altfel, mai toată ziua eram lăsați în pace, gardianul de serviciu avînd obiceiul să încuie în urma lui grilajul de acces în celular şi să-şi facă veacul prin alte cotloane, mai calde, ale puşcăriei. Cît priveşte supravegheatul nostru prin vizetă în timpul nopții, tot nu ar fi servit la nimic, celulele fiind cufundate în întuneric, de cînd se lăsa noaptea pînă se lumina de ziuă.

După ce Gherdan a anunțat „numărul“, pe cimentul coridorului s-a auzit o tropăială de cizme, de parcă ar fi intrat o întreagă unitate militară. Se opreau destul de mult la fiecare celulă. Auzeam numai glasurile răstite sau rîsetele celor de pe coridor. Vocile celor din celule nu le puteam distinge. Cînd s-au apropiat, am recunoscut vocea căpitanului care ne apostrofase în birou, la sosire. Şi acum avea aceeaşi atitudine batjocoritoare, distribuind la fiecare celulă cîte o insultă, o înjurătură sau o glumă proastă, care dezlănțuia corul de rîsete grosolane şi slugarnice ale suitei.

În fine, s-a deschis şi uşa mea şi becul de pe coridor mi-a luminat celula. În cadrul uşii a apărut căpitanul, iar în spatele lui se înghesuiau vreo şapte–opt inşi. Am remarcat printre ei vreo trei ofițeri. Restul erau gardieni, sergenți şi plutonieri. Toți purtau şube peste uniforme şi căciuli în cap. Iar eu, în cămaşă de vară, cu pantalonii de doc şi cu haina cu gulerul ridicat, stăteam în pata de lumină din dreptul uşii deschise, cu mîinile în buzunar şi încercam să-mi stăpînesc tremuratul.

„Bă, banditule! Nu ştii să dai raportul?!“ a răcnit căpitanul.

M-am hotărît să tac.

Căpitanul s-a dezlănțuit iar într-un potop de insulte şi a încheiat cu o amenințare care a stîrnit rîsul celorlalți: „Ți-arătăm noi ție Festival!“

Au trîntit uşa şi au plecat. L-am auzit răstindu-se vizavi, la Titi, care a

protestat împotriva condițiilor inumane de detenție, cerînd geamuri, îmbrăcăminte şi încălzire. „Ce, bă? Crezi că aici eşti la hotel? Bandiți ca voi ar trebui împuşcați!“ i-a spus căpitanul şi i s-a trîntit şi lui uşa.

Tot grupul a părăsit celularul, grilajul s-a trîntit şi, după cîteva clipe de linişte, vizetele s-au deschis iar şi discuțiile noastre au reînceput. Am vorbit pînă tîrziu în noapte, cînd, învinşi de oboseală şi de frig, unul după altul am închis vizetele şi ne-am culcat. Am rămas printre ultimii de vorbă cu Colea Ungureanu, care mi-era vecin de celulă. Ne-am dozat tăria vocilor, reglîndu-ne în aşa fel, încît să nu mai poată fi auzite mai departe, la alte celule. Multe seri de-a rîndul, după culcarea celorlalți, am procedat aşa.

Voi concentra aici tot ce am mai aflat peste zi din discuțiile generale care se angajau, cît şi de la Colea, din convorbirile noastre nocturne. Mai întîi, în afară de noi, cei care evadasem (cu excepția lui Ion Cojocaru, care nu apăruse), se mai aflau pe celular şi alții. La grupul nostru de treisprezece inşi, se mai adăugau încă patru camarazi de-ai noştri de la Cavnic, care fuseseră implicați în afacerea evadării: inginerul Georgescu-Topuslău, George Sarry, Bănilă şi avocatul Dumitru Popa. Aceştia patru erau pe celularul nostru şi am putut sta de vorbă şi cu ei. Dar fuseseră implicați în legătură cu evadarea încă cinci inşi, care se găseau încarcerați în alt corp al clădirii penitenciarului din Oradea. Era vorba de următorii angajați civili (liberi) ai minei: mecanicul de la compresoare, doi artificieri, dintre care unul era Şimi Rujinski, inginerul cel tînăr care intra în inspecții în mină, şi unul din milițienii lagărului nostru, plutonierul Cuhart.

Colea mi-a lămurit toate nedumeririle pe care mi le stîrnise Velniciuc în ancheta de la Baia Mare, cînd îmi dădusem seama că Securitatea ştia mult mai mult decît ar fi fost normal să ştie. El era convins că tot acest dezastru era opera lui Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, care făcuse mărturisiri complete la anchetă, denunțîndu-i nu numai pe ceilalți patru camarazi ai noştri din lagăr, care acum se aflau şi ei pe celular, dar şi pe angajații civili ai minei, care avuseseră legături cu noi.

În urma denunțului, toți aceştia fuseseră aduşi la Securitatea din Baia Mare, unde, puşi de Velniciuc în fața faptelor, mai toți recunoscuseră acuzațiile, unii în totalitate, alții numai parțial. Declarațiile lor de recunoaştere au fost utilizate apoi de anchetă pentru a smulge şi de la evadați o confirmare, cu intenția de a-i folosi ulterior, la proces, ca martori ai acuzării. Această stratagemă nu a reuşit însă.

Deşi derutați de declarațiile de recunoaştere care le-au fost supuse, şi chiar mărturisirile respectivilor, făcute personal în cîteva confruntări în

timpul anchetelor, evadații au rămas în general fermi pe poziție, negînd orice fel de relații cu ceilalți.

În primul moment, am refuzat să cred tot ce mi-a povestit Colea. Nu puteam crede că Ciocâlteu făcuse aşa ceva, mai ales că nu vedeam ce-l determinase să facă astfel de mărturisiri, cînd în anchetă nu se recursese la metodele dure din alte perioade. Nu-l cunoscusem prea bine pe Ducu Ciocâlteu, dar datorită atitudinii lui din faza pregătitoare a evadării noastre, îmi făcuse o impresie foarte bună. Inteligent, energic, extrem de dinamic, fusese, poate, cel mai activ şi eficace dintre noi în ducerea la bun sfîrşit a acțiunii de evadare.

Şi totuşi, Colea avea dreptate! De îndată ce fusese prins, Ducu Ciocâlteu pusese în slujba Securității aceleaşi calități pe care le desfăşurase cu toată dăruirea pentru reuşita evadării. Inteligența şi memoria lui excepțională au fost calități care au făcut ca trădarea lui să fie cu atît mai nocivă.

Înainte de a trece în revistă cazul fiecăruia dintre cei care căzuseră victimă declarațiilor lui Ducu Ciocâlteu, voi încheia mai întîi inventarul conținutului uman al celulelor de pe coridorul nostru. În afară de noi, cei treisprezece evadați şi cei patru complici, care ocupam fiecare cîte o celulă, se găseau pe celular încă alți patru deținuți. Şi ei erau repartizați cîte unul în celulă şi suportau acelaşi regim ca şi al nostru. Numele lor, cum mi le amintesc: Marin Țucă, Românu, Coțofană, Miron. Marin Țucă — tînăr ofițer de Geniu, căpitan. Fiu de preot din comuna Albeşti, județul Dolj. Condamnat ca legionar, fusese trimis la mina de la Valea Nistrului, nu departe de Cavnic, tot în regiunea Baia-Mare. Românu era țăran din Banat, din zona Teregova, unde participase la acțiunile partizanilor din munți. Prins şi condamnat, fusese trimis şi el în lagărul de la Valea Nistrului. Fuseseră prinşi, ca şi noi, la un timp, după ce evadaseră din lagărul de la Valea Nistrului. Voi relata, atît cît îmi mai amintesc, din cele ce mi-au povestit.

Galeria principală a minei de la Valea Nistrului, în care munceau deținuții politici, era la orizontul zero, adică ieşea din munte direct la suprafață şi tot minereul care se extrăgea era evacuat cu vagonetii prin această galerie. Gura galeriei era închisă cu o poartă de fier, pe care o deschidea un gardian, de cîte ori deținuții vagonetari împingeau cîte o garnitură de vagoneți încărcați către ieşire. Pe măsură ce vagonetii împinşi defilau prin fața gardianului, acesta lovea cu un ciocan de lemn în pereții laterali, constatînd astfel, după sunet, dacă erau plini cu minereu. Era

prevenită astfel posibilitatea ca vreun deținut să evadeze, ascuns într-un spațiu pe care l-ar fi amenajat în interiorul vagonetului, sub un strat de minereu. În acest caz, sub lovitura de ciocan, vagonetul ar fi sunat a gol şi gardianul ar fi prins de veste. Vagonetarii-deținuți nu depăşeau linia porții de la gura minei. Se opreau la poartă, iar trenul de vagoneți continua să ruleze cîțiva metri în aer liber, în virtutea inerției. De partea exterioară a porții, se mai afla un gardian, înarmat cu un pistol. Adevărata pază exterioară era compusă din doi ostaşi din trupele M.A.I. Unul, instalat într-o groapă, la cîțiva metri distanță şi înarmat cu o puşcă mitralieră, celălalt, înarmat cu un pistol-automat, se afla într-un prepeleac care domina poziția.

Pe galerie, la oarecare distanță de ieşirea ei la suprafață, era locul unde se concentrau vagoneții cu minereu aduşi de la diferitele locuri de muncă şi unde se forma garnitura ce urma să fie împinsă afară. Munca aceasta finală, de a forma trenul şi de a-l împinge pînă la gura galeriei, cădea în sarcina a doi deținuți, dintre care unul era un turnător notoriu. Tot în apropierea locului de formare a trenului de vagoneți, într-o breşă, era amenajată magazia pentru explozibil, fitil şi capse. Gura breşei era închisă cu o poartă încuiată cu lacăt, a cărei cheie o aveau artificierii civili, care la sfîrşitul şutului veneau să-şi ridice cele necesare pentru împuşcături. În acest cadru, s-a desfăşurat acțiunea celor patru băieți de la Valea Nistrului.

La momentul hotărît, fiecare şi-a părăsit locul de muncă din abatajul în care lucra, urmînd să-şi îndeplinească rolurile aşa cum se înțeleseseră. Trei dintre ei aveau misiunea să-i imobilizeze pe cei doi vagonetari, iar unul, înarmat cu o rangă, trebuia să pătrundă în magazia cu explozibil. Succesul întreprinderii depindea de rapiditatea executării acestor operații şi de o perfectă sincronizare.

Unul din vagonetari s-a supus imediat, acceptînd să se lase legat şi să i se pună căluşul în gură. Celălalt, turnătorul, a încercat să se opună. Numai intervenția lui Marin Țucă l-a salvat de furia lui Coțofană şi Miron, care erau porniți să-l lovească cu răngile. După o scurtă luptă, a fost şi el imobilizat şi i s-a pus căluş.

În timp ce-i legau mîinile la spate, procedînd fără menajamente, i-au sucit un braț, iar turnătorul şi-a pierdut cunoştința. Reflectînd ura generală pe care deținuții o nutreau împotriva turnătorilor, Miron şi Coțofană regretau şi acum, cînd ne povesteau prin vizetă episodul, că nu-i făcuseră de petrecanie.

În a doua fază a planului, urmau să îngroape în minereul din ultimul vagonet al trenului explozibilul luat din magazie. Amorsarea şi calcularea

lungimii fitilului intrau în atribuțiile lui Marin Țucă, fiind specialitatea lui de „genist“.

Încă în zilele premergătoare evadării, Marin Țucă stabilise lungimea fitilului, socotind timpul ce urma să se scurgă de la aprinderea lui şi pînă la explozie. Acest timp trebuia să coincidă cu durata necesară trenului ca să depăşească poarta de ieşire. Explozia trebuia să se producă în momentul în care ultimul vagonet, cel încărcat cu explozibilul, avea să se găsească dincolo de linia porții, în spațiul dominat de prepeleacul de pază. Ceea ce nu putuse prinde în calculul lui era trecut în seama „riscurilor meseriei de evadat“ cum spunea Țucă. Era vorba de posibilitatea ca gardianul, din cine ştie ce motiv imprevizibil, să întîrzie cu deschiderea grilajului, pentru ieşirea garniturii de vagoneți, ceea ce ar fi însemnat ca explozia să se producă în interiorul galeriei, spulberînd astfel nu numai întregul plan al evadării, ci şi pe cei ce porniseră la această acțiune.

Totul a decurs însă normal şi nici o necunoscută n-a venit să le tulbure planul. Toți patru au început să împingă spre poartă garnitura de vagoneți. Ajunşi la locul ce-l stabilise prin calculele lui, Țucă a aprins fitilul, iar gardianul, văzînd trenul apropiindu-se, a deschis grilajul şi a început, ca de obicei, să lovească cu ciocanul vagoneții care îi treceau prin față. La cîțiva metri de poartă, cei patru s-au opintit într-un ultim efort, dînd un puternic impuls vagoneților, după care s-au adăpostit, lipindu-se de pereții laterali ai galeriei. Au mai apucat să vadă ultimul vagonet depăşind poarta şi dispărînd în cotitura pe care o făcea linia ferată, imediat ce ieşea din galerie. În clipa următoare, o explozie extraordinară a zguduit pămîntul în jurul lor. Cei patru au țîşnit afară prin norul de praf stîrnit de detunătură, fugind care încotro, fiecare căutînd să se pună cît mai repede la adăpost, intrînd în pădure.

Singurul care a putut înregistra ceva din scena ce i s-a deschis în fața ochilor la ieşirea din mină a fost Marin Țucă. El a ieşit ultimul pe poartă. A trecut pe lîngă gardianul cu ciocanul, care buimăcit şi înspăimîntat, n-a schițat nici un gest să-l oprească. În schimb, al doilea gardian, care probabil fusese trîntit la pămînt de suflul exploziei, îşi revenise din şoc şi se scula tocmai de jos. Văzîndu-l pe Țucă, a încercat să-l rețină. Acesta însă a reuşit să se smulgă din prinsoarea lui şi a fugit şi el spre pădure, parcurgînd o distanță de vreo zece metri în teren descoperit. Gardianul, din mîinile căruia abia scăpase, şi-a scos pistolul din toc şi l-a somat să stea. Din fugă, înainte de a dispărea în pădure, Țucă a mai avut timp doar să-l vadă cum îndrepta pistolul în direcția lui, dar țintind mult mai sus. Apoi a auzit

focurile. Țucă era ferm convins că gardianul îl cruțase şi că trăsese intenționat mai sus. La o distanță aşa de mică, oferise o țintă sigură, chiar pentru un trăgător prost. În acele cîteva clipe de tensiune, pînă să intre în pădure, Țucă a mai remarcat că prepeleacul fusese deteriorat de explozie şi că ostaşul de la puşca mitralieră din şanț era culcat cu fața la pămînt şi, într-un gest de apărare, îşi acoperise capul cu mîinile.

Nu mai țin minte exact ce cantitate de explozibil folosiseră, dar era vorba de o cantitate mare, douăzeci, poate treizeci de kilograme de dinamită. Detunătura fusese aşa de puternică, încît toate geamurile lagărului, care se afla la cîteva sute de metri distanță, fuseseră sparte. Acest detaliu l-am aflat mai tîrziu, în puşcărie, de la alți deținuți, care în momentul evadării lui Țucă se aflau în lagărul de la Valea Nistrului. Tot de la ei am aflat că în lagăr circulase zvonul că ostaşul din prepeleac fusese rănit la un picior cu ocazia exploziei.

Cum şi în ce împrejurări au fost prinşi membrii grupului lui Țucă nu îmi mai amintesc, dar ştiu că nu s-au bucurat decît puține zile de libertatea pentru care îşi riscaseră viața. Şi ei fuseseră anchetați tot de Velniciuc la Baia Mare şi apoi trimişi la Oradea, în aşteptarea procesului.

Am lăsat la sfîrşitul acestei relatări ceea ce ar fi trebuit să menționez încă de la început: evadarea de la Valea Nistrului s-a petrecut cu numai cîteva ore înainte de fuga noastră de la Cavnic!

Această extraordinară coincidență era motivul pentru care Velniciuc ne întrebase, cu atîta insistență, despre legăturile noastre cu cei de la Valea Nistrului. Abia acum înțelegeam rostul întrebărilor lui din timpul anchetei. Bănuia (şi cine n-ar fi bănuit!) că cele două acțiuni fuseseră coordonate şi că legătura între cele două grupuri fusese făcută prin intermediul, fie al unui muncitor civil, fie al unui milițian.

Cu siguranță că dacă una din aceste evadări s-ar fi produs cu cîteva zile mai devreme, cea de-a doua ar fi fost zădărnicită de măsurile excepționale de pază, ce i-ar fi urmat şi n-ar mai fi putut avea loc.

Prima noapte petrecută la Oradea a fost un adevărat chin. Ceea ce nu înseamnă că următoarele au fost altfel. Ba chiar aş putea spune că, pe măsură ce avansam în iarnă şi îmi pierdeam din greutate din cauza subnutriției, chinul a crescut.

Orice început este greu, spune o vorbă. Am avut ocazia să-i verific valabilitatea. Şi nu numai a celor ce le exprimă în cele patru cuvinte, dar şi a ceea ce nu spune, dar lasă să se subînțeleagă: că ceea ce urmează după

început nu mai e aşa de greu.

În primele zile şi nopţi eram năpădit de gînduri negre. Raţiunea îmi spunea că, în condiţiile date, nu voi putea supravieţui. Pe măsură însă ce timpul trecea, momentele de descurajare apăreau tot mai rar şi deveneau tot mai scurte. În locul deznădejdei de la început, mă cuprinsese un fel de îndîrjire. O încăpăţînare de a rezista cu orice preţ, o hotărîre de a nu le da satisfacţia unei înfrîngeri. Împotriva oricărei logici, care îmi spunea limpede că timpul era factorul principal, care, în mersul lui implacabil, ne apropia încet, dar sigur de deznodămîntul fatal, cu fiecare zi care trecea, moralul meu devenea tot mai bun.

Cît priveşte suferinţa fizică, şi ea acută la început, şi peste limita suportabilului, s-a supus şi ea legii obişnuinţei. Nu ştiu dacă a intervenit un grad de insensibilizare fizică, poate mai corect spus desensibilizare, sau dacă eu însumi m-am obişnuit cu suferinţa permanentă cu care trăiam douăzeci şi patru de ore din douăzeci şi patru. Fapt este că, în timp, senzaţia de suferinţă s-a atenuat, a intrat în limitele suportabilului. Suferinţele cărora a trebuit să le fac faţă în cele aproape cinci luni cît am stat la Oradea au fost frigul şi foamea. Toate celelalte mizerii — murdăria, singurătatea, lipsa de îngrijire medicală şi în general comportarea administraţiei faţă de noi erau floare la ureche. Pe locul întîi, în ceea ce mă priveşte cel puţin, a stat frigul. Frigul, care, cu cît înaintam în iarnă, devenea… ger!

Eram în celebra iarnă 1953–1954. Nu ştiam încă de grozăvia înzăpezirilor din restul ţării, în acea iarnă excepţional de grea şi nu-mi puteam explica asprimea vremii din Oradea, cunoscută pentru clima ei mai blîndă. În prima noapte n-am dormit aproape deloc; dimineaţa eram mai obosit decît cînd mă culcasem. Tremuram de frig încontinuu. Mă făceam ghem, ca să mă cuprindă pătura prea scurtă, acoperindu-mă şi peste cap. Mi-aduc aminte că dacă mă culcam cu faţa spre fereastră, prin ţesătura uzată şi rărită a păturii, puteam să văd becul care atîrna de un stîlp şi lumina curtea închisorii. După cîteva minute, la căldura propriei mele respiraţii sub pătură, încetam să mai tremur, dar picioarele îmi rămîneau tot timpul îngheţate, în contact cu fierul rece al lanţurilor care nu se încălzeau niciodată. Acesta era momentul cînd totuşi aţipeam. Cred că somnul nu dura mai mult de un sfert de oră. Mă trezeam iar tremurînd şi cu picioarele şi braţele amorţite din cauza poziţiei chircite, cu genunchii la gură. Mă dădeam jos din pat şi încercam să fac mişcări de încălzire. Mă limitam la braţe; cu picioarele nu puteam din cauza lanţurilor. Tot din cauza frigului, începusem iar să simt nevoia să urinez foarte des. Bănuiesc că era vorba de

o cistită, care a mers accentuîndu-se cu timpul, pînă la a mă obliga să folosesc tineta de cîte cincisprezece–douăzeci de ori pe noapte. Cea mai mare parte a nopții mi-o petreceam în drumuri la tinetă, în exerciții de încălzire şi, după fiecare întoarcere în pat, în strădania de a mă înveli în aşa fel ca să nu pătrundă pe nicăieri nici un fir de aer rece, în afară de ce lăsa să filtreze pătura prin urzeala ei uzată. Cînd reuşeam să adorm, nu furam mai mult de un sfert de oră de somn pînă ce frigul şi nevoia de a merge la tinetă mă trezeau iar.

Dimineața, cînd au început să se deschidă uşile pentru „număr“, eram frînt de oboseală şi abia-mi puteam stăpîni tremuratul, cînd mi-a venit rîndul să fac față glumelor batjocoritoare ale căpitanului, care numai rareori, cît timp am stat la Oradea, a lipsit la acest ritual. Părea să fie una din plăcerile lui!

Cu vremea, aveam să aflu numele întregii echipe de ofițeri şi gardieni de la Oradea, a „caraliilor“, cum îi numeau deținuții de drept comun, termen pe care îl adoptasem şi noi.

Pe căpitan îl chema Tilici şi era comandantul închisorii. Roboiu era ofițerul politic. Era de o prostie remarcabilă. Abia putea să lege două cuvinte şi, uneori, cînd venea în cîte o inspecție inopinată, ținea neapărat să se angajeze în discuție cu noi. Probabil că intra în atribuțiile lui ca, periodic, să facă un sondaj al stării noastre de spirit, pentru a raporta mai sus.

Cîte unul mai protesta împotriva tratamentului care ni se aplica, dar în general se izbea de un zid de tăcere. Numai Mache (Miltiade Ionescu) îşi făcuse o distracție să se angajeze în discuții cu el, pe care le urmăream şi noi cu urechea la vizetă, pentru a nu pierde „perlele“ lui Roboiu.

Mache îi dădea impresia că era resemnat, că regreta educația greşită pe care o primise şi atitudinea lui „reacționară“ din trecut, care îl adusese în închisoare. Pentru un ofițer politic, era o bază ideală de discuție cu un deținut politic. Roboiu se şi vedea recrutînd un turnător. Ademenit de Mache, se lăsa antrenat în discuție. Mache ataca întotdeauna o temă de doctrină marxistă, pe care o cunoştea perfect. Roboiu încerca să țină pasul şi se hazarda să facă şi el anumite afirmații. Era ceea ce şi urmărea Mache. Abia aştepta să facă Roboiu o afirmație, ca, pornind de la ea, să-i arate, cu o argumentație în cel mai pur stil marxist, că de fapt ceea ce spusese nu era conform doctrinei şi reflecta gîndirea şi atitudinea unui duşman al poporului, tot aşa de vinovat față de lege ca şi el, care se afla condamnat pentru idei similare. Nemaiputînd ieşi din încurcătură, Roboiu găsea cîte un

pretext ca să se degajeze şi să plece. Dar cum Mache avea grijă să nu-i ia toate speranţele că l-ar putea converti să devină omul administraţiei, la prima ocazie, Roboiu se oprea iar la celula lui. A trecut mult pînă ce şi-a dat seama de stratagema lui Mache şi a început să evite să mai discute cu el. Pînă atunci însă, ne-a furnizat o distracţie periodică.

Unul din cei trei ofiţeri, care făceau de serviciu pe închisoare în turele de schimb ale gardienilor, era locotenentul Zaharia. Cred că i-am reţinut numele, pentru că se deosebea de ceilalţi şi prin ţinută şi prin comportare. Purta totdeauna o uniformă curată şi îngrijită şi era singurul care se purta civilizat cu noi. Nu l-am auzit niciodată înjurînd sau ameninţînd pe cineva.

Numele gardienilor le-am uitat. Nu-i mai ţin minte decît pe cei doi fraţi Gherdan. Unul din ei era cel care ne primise la sosire. O adevărată brută primitivă, pe care îl botezasem „Gherdan cel mare“, spre deosebire de fratele lui, care părea mai cumsecade, făcînd în orice caz o impresie mai bună ca înfăţişare şi pe care îl supranumisem „Gherdan cel mic“.

Cu Gherdan cel mare am avut de furcă tot timpul cît am stat la Oradea. Dacă ceilalţi gardieni se limitau la a ne aplica strict regimul dur care ne fusese impus, Gherdan îşi depăşea atribuţiile de serviciu cu iniţiative personale. Un aport personal de sadism în plus, o perversă plăcere de a ne mări suferinţele. Uneori, cînd era gerul mai mare, ne obliga să deschidem ferestrele, care şi aşa nu se închideau ermetic, ca să aerisim celulele. Cu căciula în cap, cu şuba pe umeri şi pîslari în picioare, stătea în uşa celulei, pe care o ţinea deschisă pentru a face curent şi privea cu satisfacţie la efectul pe care îl producea. La percheziţiile care ni se făceau aproape săptămînal, dacă se nimerea să fie Gherdan de serviciu, eram ţinuţi cît mai mult dezbrăcaţi, în frig. Marea lui plăcere în aceste ocazii era să-ţi descoase salteaua la un capăt şi să-i deşerte conţinutul pe jos. Apoi, ridicînd nori de praf, împrăştia grămada de pleavă şi paie tocate cu cizmele. Îngheţam de frig, în pielea goală, cu pantalonii lăsaţi jos pînă la lanţuri şi desculţi pe ciment, aşteptînd să ne percheziţioneze restul hainelor, aruncate pe jos în faţa noastră. Gherdan, cu vădită plăcere, prelungea cît mai mult operaţia, procedînd tacticos, pipăind centimetru cu centimetru fiecare cusătură.

Cînd totul se termina şi ne puteam iar îmbrăca, eram obligaţi să umplem la loc saltelele, adunînd, cu mîinile învineţite de frig, paiele tocate de pe jos. Pe măsură ce timpul trecea, conţinutul saltelelor se micşora şi paiele uscate se prăfuiau tot mai tare, făcînd ca nici ele să nu ne mai apere de frig, între corp şi „fierul-balot“ care forma somiera patului nemaifiind decît cele două foi de doc ale saltelei.

Chiar a doua zi după sosirea la Oradea, am avut de-a face cu Gherdan. A venit, m-a scos din celulă şi, cu răcnetele de rigoare, împingîndu-mă de la spate, în timp ce mă împleticeam în lanţuri, m-a dus spre poarta puşcăriei. Aici, sub bolta de la intrare, am luat-o la stînga pe scara largă de piatră, cu treptele tocite de vreme, care ducea la etaj. Am intrat la grefa închisorii, unde mi s-au luat amprentele şi mi s-a completat fişa de încarcerare. Cît au durat formalităţile, m-am bucurat ca niciodată de căldura din biroul supraîncălzit, cu miros de cărbune, în care, într-o sobă de tuci, duduia focul. Cînd am ieşit din nou pe coridor, pe drumul de întoarcere, Gherdan, în mod curios, nu şi-a mai manifestat brutalitatea. Nu mai răcnea, nu mai înjura şi nu mă mai împingea de la spate. Nu-i cunoşteam încă apucăturile, aşa că îmblînzirea lui nu mi-a dat nimic de bănuit. Ajuns în capul scării, nici n-am apucat bine să cobor două trepte, că m-am trezit îmbrîncit pe neaşteptate. Mi-am pierdut echilibrul şi, împiedicîndu-mă în lanţuri, am căzut şi m-am rostogolit pînă în josul scării, sub boltă. Totul a survenit aşa de brusc, că n-am avut timp decît să-mi ridic mîinile ca să-mi feresc capul. De jos, m-a ridicat tot Gherdan, zbierînd la mine că nu sînt atent la coborîre şi că dacă mi-aş fi spart capul, aş fi aruncat vina pe el că m-a bătut. Cred că ceea ce îl enerva cel mai tare pe Gherdan era faptul că nu spuneam nimic.

O dată sculat de jos, m-am îndreptat şchiopătînd spre celular. De pe urma căderii pe scări, mă alesesem cu diferite contuzii şi vînătăi, pe care le-am simţit abia mai tîrziu. Simţeam însă o durere puternică la piciorul stîng, deasupra gleznei. Ajuns în celulă, am văzut că ciorapul mi-era năclăit de sînge. Deasupra gleznei aveam o tăietură, provocată de muchia fierului de la brăţara lanţului. Era sursa sîngerării, dar tăietura era totuşi prea superficială pentru a justifica durerea mult prea puternică. Locul m-a mai durut încă vreo cîteva săptămîni după vindecarea rănii şi am rămas convins că lovitura fierului îmi produsese o fisură la os. După ce piciorul s-a dezumflat, în locul respectiv mi-a rămas o proeminenţă de mărimea unei alune. După eliberare, am fost operat şi mi s-a spus că avusesem o leziune pe tendon.

Începusem să mă adaptez vieţii din celular şi, treptat, intram în rutină. Programul zilei, mereu acelaşi de la „deschidere“ şi pînă la „închidere“, marcat de aceleaşi jaloane (cele trei „mese“ şi două ieşiri la „veceu“) intrase în monotonia specifică vieţii de celulă. Cu trecerea timpului, toate aspectele stridente, care la început mă şocaseră şi mă impresionaseră, îşi

pierduseră eficacitatea. Insultele lui Tilici, răcnetele lui Gherdan etc. îmi parveneau acum estompate, aproape că nu le mai auzeam. Nu mai luam act de ele.

Singurele „constante“ ale regimului la care eram supuşi şi pe care nu le puteam combate prin acest exercițiu de atrofiere voită a simțurilor au rămas foamea şi frigul. Mai ales că nu era vorba de nişte senzații trecătoare, de scurtă durată, aşa cum se întîmplă într-o viață normală, cînd ai un termen şi vine scadența, adică mănînci şi te saturi, intri la căldură şi nu-ți mai e frig. Asociate cu timpul şi mai ales cînd nu ai perspectiva unui termen limită, foamea şi frigul capătă cu totul alte dimensiuni. Din fericire pentru mine, n-am avut de luptat cu foamea psihică, aşa cum o numeam, şi de care mulți au suferit în închisori, i-au căzut robi şi s-au prăbuşit pînă la ultimele trepte ale decăderii morale, devenind neoameni.

După primele zile, în care, flămînd, îmi simțeam stomacul gol şi mațele chiorăindu-mi, n-am mai suferit decît de urmările fireşti ale înfometării: am început să slăbesc şi treptat m-am îndreptat spre stadiul de distrofie, cu primele semne de edeme, stare în care am ajuns cu toții, în cele cîteva luni cît am stat la Oradea Mare. Puteam urmări de la o zi la alta efectele subnutriției. Muşchii mi se topeau văzînd cu ochii. Pielea, uscată, îşi pierdea elasticitatea şi culoarea, căpătînd un aspect pergamentos. Avitaminoza îşi arăta şi ea efectele. Dacă mă frecam pe brațe sau pe picioare, pielea se descuama şi se desprindea într-o pulbere fină ca făina.

Paralel cu degradarea fizică, progresa şi starea de slăbiciune, care la rîndul ei ne scădea rezistența la frig. Totodată, din cauza istovirii forțelor, nu mai aveam nici puterea să facem exerciții şi mişcări de încălzire. Era un lanț de cauze şi efecte, care decurgeau unele din altele, şi care, încet dar sigur, avea să ducă la sfîrşitul nostru. Nu mai era decît o chestiune de timp.

Frigul mi-a fost duşmanul cel mai mare în acea iarnă, depăşind cu mult toate celelalte chinuri. O suferință obsedantă, cu care am trăit patru luni şi jumătate, zi şi noapte, fără întrerupere.

În prima parte a detenției noastre la Oradea, ne mai mințeam foamea şi frigul, stînd de vorbă la vizetă. Înfăşurat în pătură, lăsîndu-mă cînd pe un picior, cînd pe celălalt, vorbeam pînă ce înghețam de nemişcare şi mă lăsau puterile. Atunci, mă retrăgeam pe pat, unde mă făceam covrig ca un cîine şi, cu pătura trasă peste cap, încercam să mă mai încălzesc. Cu cît timpul şi forțele ne părăseau, simpla ridicare din pat fiind un efort prea mare, conversațiile deveneau tot mai rare şi tot mai scurte. Atîta vreme însă cît ne-au mai ținut puterile şi am putut sta de vorbă la vizetă, am aflat şi eu şi

Titi o mulțime de lucruri pe care nu le ştiam.

Era vorba de ceea ce se petrecuse la Cavnic, imediat după plecarea noastră. Primul care a avut de suferit de pe urma evadării noastre a fost colonelul Popa, comandantul pazei, responsabil cu măsurile de siguranță la toate cele trei mine din regiune, unde lucrau deținuți politici: Baia Sprie, Cavnic şi Valea Nistrului. A fost imediat înlocuit şi măsurile de vigilență au fost sporite. S-a mărit numărul ostaşilor din unitatea însărcinată cu paza exterioară, s-au adus cîini lupi etc. Consecințe au avut de suferit şi comandantul lagărului şi mai ales ofițerul politic, căruia i s-a imputat faptul că fusese neglijent şi nu prinsese de veste din timp că se organiza o evadare.

În schimb, crescuse ponderea plutonierului Şeremet, comandantul responsabil cu producția, supranumit de noi Tămîie. Cu mult înaintea evadării noastre, acesta înaintase un raport, care cuprindea o listă de deținuți, considerați de el periculoşi. Îi acuza că întreține un spirit de rezistență şi de revoltă, că sînt refractari la ordine şi sabotează producția. Pentru menținerea disciplinei şi bunul mers al muncii, cerea ca respectivii deținuți să fie transferați la un penitenciar. Tămîie semnalase acest lucru administrației şi ofițerului politic, care nu luaseră nici o măsură şi nu dăduseră curs raportului lui. Or, pe lista de vreo douăzeci–douăzeci şi cinci de deținuți, alcătuită de Tămîie, figuram aproape toți cei care evadaserăm. Acțiunile lui Tămîie crescuseră aşa de mult în urma acestui fapt, încît, după plecarea noastră, el era cel care tăia şi spînzura în lagăr.

A urmat o perioadă de represalii cumplite împotriva deținuților. La suprafață, perchezițiile se țineau lanț, iar în mină munca forțată, cu norme de lucru peste puteri, era condusă sub controlul direct al lui Tămîie. Orice nerealizare de normă, orice vorbă de protest, orice plîngere atrăgeau după sine pedepse fără milă: carceră, lanțuri, bătăi. Răutatea şi cruzimea lui Şeremet atinseseră paroxismul. O adevărată criză de furie a făcut atunci cînd, după evadarea noastră, a găsit lîngă corfă, cîrja abandonată de Mircea Vueric. După ce Mircea simulase infirmitatea, pentru a se putea ocupa de pregătirile în vederea evadării, obținuse scutirea oficială de a mai munci în mină. Apoi, în preajma evadării, ceruse să intre voluntar la muncă în mină, ceea ce Tămîie îi aprobase imediat şi chiar îl lăudase în fața deținuților, dîndu-l de exemplu pentru rîvna lui de a munci şi a se reabilita. Pentru a-i timora pe deținuți, s-a recurs la tot felul de măsuri spre a li se îngreuna cît mai mult viața. Pe lîngă munca istovitoare din mină, o dată întorşi la suprafață, deținuții erau puşi la tot felul de corvezi suplimentare. Hrana se

deteriorase; tratamentul medical de asemenea. Orice deplasare de la o baracă la alta, spre sala de mese, cabinetul medical sau oriunde în curtea lagărului, se făcea în pas alergător.

Un număr sporit de gardieni supravegheau toate mişcările din lagăr şi inventau mereu noi corvezi şi şicane, pentru a nu le da deținuților nici o clipă de răgaz. La cea mai mică abatere şi chiar fără nici un motiv, pedepsele se țineau lanț. Carcerele şi izolările funcționau din plin.

Cei cîțiva turnători, atît de izolați şi inofensivi înainte de evadarea noastră, primiseră posturi de brigadieri în mină şi făceau exces de zel în serviciul administrației, denunțînd tot ce vedeau şi auzeau. Unul din ei, Silvestru, pe care aveam să-l mai întîlnesc peste cîțiva ani în închisoare, a fost la originea unui incident cu urmări tragice pentru unul din camarazii noştri. În urma unei altercații pe care a avut-o în mină cu Sviatoslav Tăbăcaru, denunțîndu-l lui Tămîie, acesta din urmă l-a lovit în cap cu un piolet sau ciocan de mină. (Un fel de tîrnăcop în miniatură, cu coadă scurtă.) Vîrful ascuțit al instrumentului a perforat casca de protecție pe care o purta Tăbăcaru şi i-a pătruns în cap. Căzut în nesimțire şi plin de sînge, a fost transportat la cabinetul medical din lagăr, unde după îngrijirile primite, rana s-a vindecat, dar băiatul nu şi-a mai revenit niciodată dintr-o amnezie totală, rezultat al leziunii pe creier.

Ani de zile mai tîrziu, am aflat amănunte despre el. Ajunsese în spitalul închisorii Văcăreşti şi fusese repartizat într-o celulă cu un legionar, şi el suferind de o boală cronică, fără şanse de însănătoşire. Acesta din urmă se ataşase de Tăbăcaru şi îl îngrijea şi se ocupa de el cu atîta devotament, încît stîrnise pînă şi administrației admirație şi respect. Din punct de vedere fizic, Tăbăcaru era perfect sănătos. Era un băiat înalt, subțire, dar bine legat. În schimb, din punct de vedere mintal, se prezenta ca un copil care abia începea să vorbească. Vocabularul lui se limita la cîteva zeci de cuvinte. Camaradul lui de celulă (nu-i mai rețin numele), cu o răbdare şi o dăruire cu adevărat creştine, s-a ocupat de reeducarea lui. După luni de zile de eforturi, rezultatele au fost uimitoare chiar pentru doctorii spitalului, care urmăreau progresele, aşa încît, atunci cînd au primit ordinul de transferare a legionarului în alt penitenciar, au intervenit şi au reuşit să obțină rămînerea lui pe loc. Tăbăcaru învățase să se exprime normal şi luase cunoştință de mediul în care trăia. Tot ce se găsea dincolo de cei patru pereți ai celulei îi era absolut necunoscut şi aceste cunoştințe despre lumea exterioară şi le-a însuşit în mod teoretic. Se pare că memoria şi inteligența îl ajutau să învețe foarte repede.

Încet, încet, camaradul lui de celulă, care era un intelectual, i-a transmis toate cunoştinţele lui, ajungînd să-i predea un fel de cursuri de cultură generală, abordînd toate materiile. Medicii spitalului, care urmăreau experimentul, au intervenit la Ministerul de Interne şi au obţinut o favoare cu totul specială, o derogare de la regulamentul care interzicea contactul deţinuţilor cu familia. Sperau ca, la şocul revederii cu părinţii, să-i revină memoria. Era ultima nădejde!

Minunea nu s-a produs şi Tăbăcaru, care nu fusese prevenit de vizită, pentru a fi realizat efectul surprizei, s-a uitat la părinţii lui ca la nişte necunoscuţi.

Nenorociţii au plecat acasă plîngînd. Toate întîmpinările pe care le-au făcut solicitînd eliberarea fiului lor, cereri ce se sprijineau pe însuşi diagnosticul medicilor închisorii, s-au lovit de intransigenţa autorităţilor şi au fost respinse.

Toate aceste amănunte le-am aflat de la nenumăraţi deţinuţi, care în cursul anilor s-au perindat prin spitalul închisorii Văcăreşti şi apoi au ajuns să stea cu mine în celulă. Povestea tragică a lui Tăbăcaru m-a impresionat mai mult decît multe alte drame care s-au jucat în jurul meu, în timpul anilor de detenţie. Făcea parte din grupul de tineri cu care mă împrietenisem încă din primele zile ale închisorii. Fusese judecat în aceeaşi zi cu mine, de acelaşi general Petrescu şi avusesem aceeaşi soartă, pînă ce evadarea ne despărţise. Trecusem împreună prin primele încercări din Piteşti, Jilava şi Cavnic, şi Tăbăcaru fusese tot timpul acelaşi băiat bun, cinstit, cu suflet curat şi entuziast.

Cu tot regimul de teroare instaurat la Cavnic ca urmare a evadării, în afară de cei cîţiva turnători ai administraţiei, nimeni nu ne-a reproşat acţiunea noastră. Nici un deţinut nu ne-a considerat vinovaţi de suferinţele care s-au abătut asupra lagărului. Dimpotrivă, toţi erau solidari cu noi şi se bucurau de reuşita noastră. Erau entuziasmaţi de curajul pe care îl avusesem şi chiar ne atribuiau virtuţi pe care eram departe de a le avea. Nimeni nu credea în zvonurile de tot felul, pe care administraţia le lansa în lagăr, prin intermediul turnătorilor, în privinţa noastră: ba că fuseserăm împuşcaţi la ieşirea din mină, ba că fuseserăm prinşi, judecaţi, condamnaţi la moarte şi executaţi.

Cu ocazia unor astfel de afirmaţii, făcute chiar de Tămîie în faţa deţinuţilor, în curtea lagărului, s-a produs rumoare. S-au auzit murmure de neîncredere, reflexii ironice şi rîsete batjocoritoare la adresa minciunilor pe

care le debita Tămîie. Furia lui şi a membrilor administraţiei faţă de această manifestaţie, considerată act de răzvrătire, s-a dezlănţuit cu brutalitatea obişnuită. Una din victime a fost bunul meu prieten Gioga Parizianu, care a fost lovit în cap de un gardian cu o tijă metalică, folosită în mină la măsuratul adîncimii găurilor perforate. Tija de aproape doi metri lungime, din oţel flexibil, atingîndu-l în cap, s-a îndoit şi vîrful ei l-a lovit în ochi. Plin de sînge şi cu globul ochiului ieşit din orbită, Gioga a fost dus la cabinetul medical. S-a crezut multă vreme că-şi va pierde ochiul, mai ales că n-a putut beneficia de îngrijirile unui specialist. Natura şi poate şi norocul au făcut însă ca, încet şi după multe suferinţe, Gioga să-şi recapete vederea.

Pe şoptite şi pe apucate, mai întîi de la Colea, vecinul meu de celulă, şi apoi de la ceilalţi, în două ocazii cînd Ducu Ciocâlteu a fost dus la ofiţerul politic, am aflat despre dezastrul provocat de Ducu. Nu numai că a declarat la anchetă totul despre evadarea noastră, dar s-a pus total la dispoziţia Securităţii, furnizîndu-i şi cele mai mici secrete din viaţa lagărului de la Cavnic. A denunţat toate relaţiile dintre deţinuţi, de prietenie sau de grup (politic sau religios), care constituiau configuraţia lagărului. A mers pînă la a face portretele psihologice ale deţinuţilor sau ale acestor grupări şi a le stabili coeficientul de periculozitate pentru regim. O adevărată mană cerească pentru ofiţerii politici, care au putut completa fişele cu caracterizarea deţinuţilor din dosarele respectivilor.

A dezvăluit toate legăturile pe care le-am avut cu muncitorii civili şi astfel au fost arestaţi Şimi Rujinski, inginerul Conţiu şi doi artificieri. Tot de la el a aflat Securitatea de relaţiile pe care plutonierul Cuhart le avusese cu grupul nostru de evadaţi. Şi el era acum arestat. Un alt gardian, care se arătase binevoitor cu deţinuţii, fusese mai întîi arestat şi apoi eliberat, dar dat afară din serviciu. Era acelaşi sergent care venise cu atîta bucurie la mine în baracă să-mi anunţe moartea lui Stalin. Datorită prodigioasei lui memorii, Ducu n-a uitat nimic şi pe nimeni. A vorbit de legătura noastră cu mecanicul de la compresoare, cu care stabilisem un fel de căsuţă poştală (în ţevile depozitate pe galerie) şi care ne făcuse atîtea servicii preţioase. Ducu n-a omis să spună că, în vederea evadării noastre şi pentru a nu priva lagărul de această valoroasă legătură, îi încredinţasem lui George Sarry secretul şi sarcina de a face ca această legătură să funcţioneze mai departe şi după plecarea noastră.

Profitînd de prilejul oferit, Securitatea s-a interpus şi a interceptat corespondenţa dintre George Sarry şi mecanicul de la compresoare. Cum

nici George Sarry, nici mecanicul nu aveau cea mai mică bănuială că legătura lor era cunoscută, schimbul de corespondență continua normal. La intrarea în mină, mecanicul introducea în țeava de pe galerie, la locul convenit, ziarul sau biletul cu informațiile pe care le ascultase la radio, iar în gura țevii punea o pietricică, afumată la flacăra lămpii de carbid. Era un surplus de precauție, care trebuia să-i dea de veste lui George Sarry că cineva descoperise ascunzătoarea, în cazul că nu găsea pietricica la locul ei. În momentul în care schimbul de deținuți intra în mină, George scotea din țeavă ziarul sau biletul, după ce se asigura mai întîi că pietricica nu fusese deplasată. Lăsa apoi în loc corespondența lui, de obicei un bilet prin care cerea lămuriri suplimentare sau precizări la informațiile primite şi aşeza din nou piatra la locul ei, pentru ca şi mecanicul să poată verifica, prin prezența sau lipsa ei, dacă căsuța poştală fusese violată sau nu. Ducu Ciocâlteu îl informase pe anchetator şi asupra rostului pietrei, aşa că securistul care cerceta ascunzătoarea după trecerea fiecăruia din cei doi corespondenți avea grijă să respecte regula şi să pună piatra la loc.

După ce a interceptat şi citit cîteva din mesajele schimbate între cei doi, punîndu-l pe George sub observație discretă, Securitatea a descoperit şi calea pe care ştirile erau difuzate în lagăr. George Sarry preda biletul sau foaia de ziar primită avocatului Dumitru Popa, care, ca măsură de prudență, păstra secretul ştirilor primite încă douăzeci şi patru de ore. Abia a doua zi împărtăşea informațiile cîtorva oameni siguri, care, la rîndul lor, le difuzau mai departe, astfel că în afară de turnători, le aflau toți deținuții. Odată această filieră descoperită, mecanicul a fost arestat, iar George Sarry şi Dumitru Popa au fost ridicați din lagăr. Toți trei au ajuns la Securitatea din Baia Mare, în ancheta lui Velniciuc. Ultima corespondență din căsuța poştală (atît biletul lui George Sarry către mecanic cît şi foaia de ziar lăsată de acesta din urmă, pe marginea căreia scrisese şi ultimele ştiri ascultate la radio) se afla pe biroul anchetatorului. În fața evidenței, mecanicul n-a mai putut nega. A recunoscut şi acum se afla şi el într-o altă secție a penitenciarului Oradea, în aşteptarea procesului.

În cadrul presiunilor din timpul anchetei asupra lui Sarry şi Mitică Popa, care nu voiau să confirme ceea ce mecanicul recunoscuse, Velniciuc, spre a-i convinge să mărturisească, a recurs şi la declarația semnată de Ciocâlteu, în care acesta afirma că înainte de evadare, îi predase lui Sarry „căsuța poştală“ şi-i recomandase să-i transmită ştirile lui Dumitru Popa.

Dacă, în această ocazie, Velniciuc îl deconspirase pe Ducu Ciocâlteu, în privința celorlalte delațiuni ale lui, atîta timp cît toți cei anchetați se aflau

izolați în celule separate, suspiciunile se îndreptau asupra altora din grupul nostru. Chiar şi după ce am ajuns la Oradea şi am putut lua contact unii cu alții prin vizetă, confuzia a mai durat o bucată de vreme, Ducu întreținînd-o şi contribuind la încurcarea ițelor. Prin afirmații false, a încercat să îndrepte bănuielile spre Ion Pantazi, Ghiță Brânzaru şi Simion Cojocaru. Punîndu-şi în joc toată inteligența, cu un remarcabil spirit de intrigă, utilizînd cu astuție insinuările şi calomniile, n-a reuşit totuşi decît scurtă vreme să mențină confuzia, în încercarea de a ieşi basma curată.

Nu contase, în socotelile pe care şi le făcuse, pe prezența lui Mache (dr. Miltiade Ionescu)! Cu memoria lui fenomenală, Mache a reconstituit pas cu pas toată ancheta, elucidînd punct cu punct toate fazele ei, pe care Ducu le prezentase în mod denaturat. Un adevărat rechizitoriu, condus atît de riguros, de logic, şi bazat pe date şi fapte atît de precis redate, încît toată rețeaua de fapte şi argumente false, dar verosimile, alcătuită de Ducu s-a destrămat şi adevărul a ieşit la suprafață, evident pentru toată lumea. Ducu a început să bată în retragere, recunoscînd o parte din cele trădate la anchetă, dar justificîndu-şi atitudinea fie invocînd momente de slăbiciune, fie încercarea de a cîştiga bunăvoința Securității, spre a evita condamnarea noastră la moarte.

Fiind clar pentru toată lumea că numai Ducu fusese cel care trădase şi spulberînd deci toate bănuielile care planaseră asupra altora, Mache, în înțelegere cu ceilalți, n-a exploatat pînă la capăt succesul. Lăsîndu-i lui Ducu impresia că mai poate găsi înțelegere printre noi pentru atitudinea lui şi că va fi în continuare acceptat, Mache spera să-l determine să mai îndrepte măcar o parte din tot răul pe care îl pricinuise. Cum Ducu Ciocâlteu urma să fie principalul martor acuzator împotriva civililor pe care îi denunțase, nădăjduia să-l convingă să-şi retracteze declarațiile în instanță. I s-a dat de înțeles că şansa de a se reabilita în ochii noştri atîrna de atitudinea pe care o va avea în viitor. Era un fel de tîrg tacit, în care fiecare din părți gîndea s-o înşele pe cealaltă! Într-un fel, aşa s-a şi întîmplat! În timp însă, cel care a pierdut totul a fost Ducu Ciocâlteu.

Pe celularul nostru se mai aflau două victime ale lui Ducu Ciocâlteu, acuzate, din cauza lui, de complicitate la evadarea noastră. Una era Alexandru Bănilă, cunoscut de toți sub numele de „Județ“. Nici pe el nu-l uitase Ducu. Povestise în anchetă scena care se desfăşurase în galeria Rainer, în momentul evadării. Ducu relatase toate amănuntele în legătură cu imobilizarea miliținului şi lupta cu muncitorul civil, la care

participaseră primii şase evadaţi, printre care el însuşi. Mai explicase cum, din cauza rezistenţei opuse de muncitorul civil, întîrziaseră peste prevederi, chiar şi după sosirea celui de-al doilea grup de şase evadaţi, care se angajaseră deja pe suitoarea puţului către suprafaţă. Aşa se face că au fost surprinşi de sosirea următoarei corfe cu deţinuţi, printre care se afla şi Bănilă, care, fără nici o ezitare, de îndată ce înţelesese despre ce era vorba, sărise să le dea o mînă de ajutor. După aceea, fiindu-i teamă să profite de ocazie şi să evadeze cu noi, alergase să-i ajungă din urmă pe cei cinci tovarăşi de corfă şi toţi şase intraseră în lagăr, fără să pomenească nimănui nimic despre cele ce văzuseră. Din fericire, Ducu nu-i recunoscuse pe ceilalţi cinci din corfa lui Bănilă, ceea ce i-a salvat de a fi învinuiţi şi ei de complicitate, fiindcă nu anunţaseră imediat administraţia de ce se întîmpla la Rainer.

Velniciuc n-a putut să le afle numele nici de la Judeţ, care a ţinut-o morţiş că nu-şi mai aducea aminte cu cine fusese în corfă. Tot aşa mucalit cum îl cunoscusem în lagăr, el ne povestea acum, la Oradea, cu umorul lui de ţăran moldovean, prima întrevedere pe care o avusese cu Velniciuc, la ancheta din Baia Mare. După ce fusese adus în camera de anchetă şi i se scoseseră ochelarii, Velniciuc, aşezat la biroul lui, îl privise un timp în tăcere, după care rostise exact cuvintele pe care le pronunţase Judeţ la Rainer, cînd sărise în ajutorul camarazilor noştri: „Pe ei, mă!“ Nici acest amănunt nu-i scăpase lui Ducu!

În privinţa inginerului Georgescu-Topuslău, ultimul nostru aşa-zis complice de la Cavnic, nu se putea vorbi de o turnătorie directă a lui Ciocâlteu. El declarase în anchetă că Ion Pantazi şi cu mine confecţionaserăm grenadele şi că bomfaierele, cu care tăiasem bucăţile de ţeavă necesare, le procurasem eu. Întrebat de unde le luasem, Ducu a răspuns că de la atelierul mecanic din mină. Aşa se şi întîmplase într-adevăr, bomfaierele le luasem de la atelierul mecanic, dar fără ştirea nimănui. Pur şi simplu, le furasem! Securitatea împinsese cercetările mai departe, căutînd să afle prin cine obţinusem bomfaierele, bănuindu-l de complicitate pe ing. Georgescu-Topuslău, care lucra la atelierul din mină, în acelaşi schimb cu mine.

Cu mentalitatea lui de om cumsecade, care trăise în vremuri normale, văzîndu-şi numai de treabă şi de familie, departe de orice preocupări politice şi în respectul legilor şi al prejudecăţilor mic-burgheze, nepregătit nici fiziceşte, nici sufleteşte să facă faţă noilor timpuri, Georgescu suferise

un adevărat şoc, cînd, brusc, regimul i-a schimbat cursul vieţii lui paşnice. Smuls cu brutalitate din mijlocul familiei şi de la munca lui de inginer, pe care şi-o îndeplinea cu conştiinciozitate, implicat pe nedrept în procesul de sabotaj al Canalului Dunărea-Marea Neagră (născocire a regimului, pentru a arunca vina eşecului proiectului în spinarea unor ţapi ispăşitori), judecat şi condamnat la moarte, trăise momente de groază în aşteptarea execuţiei. Aşteptase toată noaptea să-i vină rîndul, după ce, unul cîte unul, prietenii şi colegii lui, ing. Rozei, ing. Vasilescu-Colorado şi mecanicul Nichita, fuseseră scoşi din celulă şi împuşcaţi. În zorii zilei, i se comunicase că fusese graţiat. Cu sentinţa comutată în muncă silnică pe viaţă, ajunsese la Cavnic, unde-şi continua calvarul, muncind în condiţii care-i depăşeau puterile fizice şi încă obsedat de coşmarul prin care trecuse.

Am înşirat din nou toate grozăviile care s-au abătut asupra lui Georgescu-Topuslău, pentru că numai datorită lor îmi pot explica starea de spirit în care se afla cînd a fost anchetat de Velniciuc şi care l-a determinat să declare că el mi-a dat bomfaierele. Iar acum, prin vizetă, mă implora ca la proces să revin asupra declaraţiei mele din anchetă, în care spusesem că furasem fierăstraiele. Mă ruga să recunosc că mi le dăduse el! Un asemenea caz aberant nu mai întîlnisem: cineva care cerea retractarea unei declaraţii adevărate, care îl disculpa, şi înlocuirea ei cu una falsă, care să-l acuze!

Georgescu-Topuslău ne-a povestit cum decursese ancheta lui. Velniciuc îi făcuse introducerea clasică, atrăgîndu-i atenţia că soarta lui va depinde de atitudinea pe care o va adopta în anchetă. Apoi, îl întrebase ce condamnare avea.

— Muncă silnică pe viaţă, îi răspunsese Georgescu.

La care Velniciuc exclamase:

— Păi, dumitale, ce condamnare să-ţi mai dăm?!

Concluzia pe care o trăsese Georgescu din vorbele lui Velniciuc era că după pedeapsa de muncă silnică pe viaţă pe care o primise nu mai putea urma decît pedeapsa cu moartea. Fiindcă se arătase „cooperativ“ în anchetă şi declarase că îmi dăduse bomfaierele, ceea ce îl satisfăcuse pe Velniciuc, mai trăgea nădejde într-o posibilă bunăvoinţă a tribunalului.

Şi acum, veneam eu să-i spulber şi această slabă speranţă, cu declaraţia mea, în care nu recunoşteam că mă ajutase. N-a fost chip să-l conving că interpretase greşit vorbele lui Velniciuc, care aflînd că era condamnat pe viaţă, voise să spună că orice altă pedeapsă i s-ar mai da, nu-i mai putea înrăutăţi situaţia.

Ca să închei povestea lui Georgescu-Topuslău, trebuie să anticipez. În

fața tribunalului, cîteva luni mai tîrziu, el a declarat că mi-a dat bomfaierele, iar eu am negat faptul şi am declarat că le-am furat.

Rezultatul la pronunțarea sentințelor: Georgescu-Topuslău a primit un an, cea mai mică condamnare din tot lotul!

Încă din primele zile cînd sosisem la Oradea afară se aşezase zăpada. Prin ochiurile lipsă ale ferestrei, cînd viscolea, fulgii pătrundeau şi în celulă. Într-o dimineață, după ce gerul se întețise, a venit un deținut de drept comun, însoțit de gardianul de pe secție, a scos din balamale cele două geamuri şi a plecat cu ele să le pună ochiurile care lipseau. Operația se făcea în nişte clădiri dărăpănate din curtea închisorii, unde erau cîteva ateliere în care lucrau deținuți de drept comun. Suindu-mă pe marginile tinetei, puteam urmări pe fereastră cum erau aduse geamuri din întreaga puşcărie. Pînă ce toată stiva care se adunase în fața atelierului n-a fost reparată, geamurile n-au fost aduse înapoi, aşa că pînă după-amiază am stat fără.

După multe alte zile, am primit şi o manta de zeghe vărgată. După cît era de murdară, uzată şi găurită, cred că o purtaseră multe generații de deținuți pînă să ajungă la mine. A fost totuşi bine venită. Între timp, temperatura scăzuse aşa de mult, încît chiar cu geamurile reparate, îngheța pînă şi urina din tinetă. Cu toate că tremuram de frig toată ziua, aşteptam cu nerăbdare zorile, nopțile fiind şi mai chinuitoare. Slăbisem tare şi, cu toate că oboseala mă dobora, mă trezeam de frig de zeci de ori pe noapte, amorțit şi cu o imperioasă nevoie de a urina. Eram istovit şi, cu fiecare zi care trecea, puterile îmi scădeau, aşa că aparițiile mele la vizetă deveneau tot mai rare. De altfel şi ale celorlalți, situația fiind identică în toate celulele.

Într-o dimineață, mi-a bătut în perete Colea Ungureanu. M-am dus la vizetă şi am auzit: „Naşule! Am descoperit ceva! Vrei să-ți fie cald la noapte?“ Şi apoi mi-a explicat că desfăcuse salteaua la un capăt, intrase în ea şi toată noaptea nu simțise frigul.

Abia am aşteptat „numărul“ de seară, ca să pun şi eu în aplicare patentul lui Colea. Într-adevăr, era extraordinar! Cîteva minute după ce am intrat în saltea, m-am şi încălzit. Docul din care era făcută era aşa de des țesut, încît era un izolant perfect contra frigului.

Din păcate, aveam să descopăr şi neajunsurile invenției lui Colea. În afară de praful de paie tocate şi pleava care îmi pătrundea peste tot, lucru

cu care de bine de rău mă puteam obişnui, mai era problema ieşitului din saltea. În momentul ieşirii şi mai ales cînd îmi scoteam picioarele, o dată cu lanțurile, trăgeam afară şi bună parte din conținutul saltelei. Trebuia apoi să mă scutur de pleava pătrunsă prin haine şi lipită de corp, să adun cu mîinile tot ce se deşertase pe jos din saltea şi s-o umplu la loc. Trebuia să mă trezesc dimineața din timp, ca la „număr“ să nu se mai vadă nici o urmă, temîndu-mă să nu fiu surprins. Tilici ar fi fost în stare să ne ia saltelele.

Dar şi asta ar fi fost suportabil, dacă ar fi trebuit să fac toată această manevră numai o dată, dimineața, înainte de „număr“. Din păcate însă, cistita de care sufeream (nu numai eu, ci şi Colea şi majoritatea celorlalți) mă obliga să mă scol de zece–cincisprezece ori pe noapte şi deci să repet de tot atîtea ori şi această operație. Procedeul prezenta un dublu defect: mai întîi, timpul pierdut din orele de somn şi, în al doilea rînd, efortul pe care trebuia să-l depun. Din cauza slăbiciunii, începusem să mă resimt aşa de mult la orice mişcare mai susținută pe care o făceam, încît toată operația descrisă mai sus lua proporția unei munci istovitoare. După noaptea zbuciumată, în care e drept că nu mai suferisem de frig, dar care îmi pusese la grea încercare puterile, dimineața eram extenuat.

Cînd s-a făcut linişte pe celular şi am putut lua din nou contact cu Colea, căruia voiam să-i arăt inconvenientele invenției lui, acesta mi-a luat-o înainte. Mi-a explicat că şi el îşi dăduse seama de defectele procedeului şi că în cursul nopții experimentase o nouă versiune, ameliorată. Făcuse o gaură în saltea şi trăsese tineta în dreptul ei, sub pat. În acest fel, nu mai fusese nevoit să iasă peste noapte din saltea.

Vreo cîteva nopți am încercat şi aşa, dar în cele din urmă am renunțat. Era totuşi prea obositor şi riscurile de a nu mă trezi şi de a fi surprins de gardian dimineața deveneau tot mai mari, pe măsură ce slăbiciunea se accentua şi cădeam tot mai des într-o stare de somnolență, în care pierdeam noțiunea timpului.

Pentru găsirea unor astfel de soluții de supraviețuire în mizerabila existență la care eram reduşi, ne iroseam mintea şi spiritul inventiv! Cu timpul însă, ne-am resemnat şi ne-am lăsat în voia soartei. Orice efort ne costa prea mult şi am intrat într-un fel de viață vegetativă, în care senzațiile de foame şi chiar de frig s-au estompat.

Ore în şir, nici treaz, nici adormit, pluteam între vis şi realitate, insensibil la tot ce mă înconjura. Aşa se face că n-am simțit decît după o vreme că aveam un început de degerături la degetele picioarelor. Nu mi-am dat seama decît cînd au început să mă doară. Atunci am remarcat că luaseră

şi o culoare albă, suspectă. Am făcut efortul să mă deplasez la vizetă ca să-l consult pe Mache. Şi el pățise acelaşi lucru la un călcîi şi mi-a recomandat să mă fricționez. După acest tratament, circulația s-a restabilit, degetele şi-au revenit la culoarea normală şi chiar s-au înroşit şi s-au înfierbîntat. Timp de cîteva zile, s-au instalat nişte mîncărimi insuportabile, după care pielea a început să se jupoaie.

Cu tineta nu mai ieşeam decît la două–trei zile. Gardianul nici nu mai insista asupra acestui punct al programului, mulțumit că scăpa şi el de o treabă. În zilele în care totuşi ieşeam ca s-o deşert, apucam tineta de o toartă şi o tîram după mine pe ciment pînă la capătul coridorului, unde o răsturnam în gura de canalizare. Era din fontă grea şi n-o mai puteam ridica.

În vreme ce toate simțurile mi se atrofiaseră, auzul părea să mi se fi dezvoltat.

Stînd în pat, înfăşurat în pătură, percepeam cu o acuitate extraordinară toate zgomotele din celular, cunoscîndu-le explicația şi proveniența. Recunoşteam orice pas pe coridor, fie că era de gardian sau de deținut. Iar la ora programului ştiam cine ieşea cu tineta, după zgomot. Cîțiva aveau ca şi mine tinetă de fontă, şi atunci îi recunoşteam după mers. Alții aveau tinete de lemn, tot grele, care sunau altfel cînd erau tîrîte pe jos. Singurul căruia nu i se auzea decît pasul cînd ieşea la „veceu“ era Ion Pantazi. Avea o tinetă cu totul originală, din doage de lemn strînse în cercuri, fără toarte, înaltă cam de cincizeci de centimetri şi cu un diametru de cel mult cincisprezece centimetri. Semăna cu un putinei! Chiar aşa prăpădiți cum eram, tot mai găseam resurse de energie şi umor, pentru ca, după plecarea gardianului, să stăm de vorbă la vizetă şi să schimbăm cîteva glume pe socoteala lui Ion şi a felului cum îşi purta în brațe „putineiul“. Şi el făcea haz de necaz, spunîndu-ne că, din fericire, nefiind supraalimentat, nu-i dădea putineiului decît rareori întreaga întrebuințare; utilizarea lui completă prezenta dificultăți insolubile, din cauza diametrului redus. Trebuia să aleagă, care din necesități prefera să ajungă în putinei şi care… peste bord. Era dilema putineiului!

Tot pe atunci, am mai avut o distracție în monotonia cotidiană. Cîteva nopți, am primit vizita unui şobolan, care ieşea dintr-o gaură din pragul uşii. Cercetase toate colțurile celulei şi într-una din nopți s-a obrăznicit într-atît, încît m-am trezit cu el umblînd peste mine în pat. Cu un gest brusc, l-am azvîrlit jos şi a dispărut în gaură. A mai venit şi în noaptea următoare şi

pe urmă nu l-am mai văzut. Se convinsese probabil că nu era rost de nimic de mîncare.

Într-o dimineață, s-a produs o agitație neobișnuită pe coridor. Au fost scoşi din celule şi de pe secție Ducu Ciocâlteu, Miltiade Ionescu, Mitică Popa şi George Sarry. De ei îmi aduc aminte. S-ar putea să mai fi fost luați şi alții din grupul nostru. Au fost aduşi înapoi abia seara tîrziu. Fuseseră duşi să depună mărturie la procesul complicilor noştri civili.

Martorul principal al acuzării era Ducu Ciocâlteu. Prelucrat de ceilalți şi mai ales de Mache, în instanță, Ducu a revenit asupra declarațiilor pe care le dăduse în anchetă, la Baia Mare, năruind astfel tot rechizitoriul procurorului, a cărui argumentație se sprijinea în special pe acele declarații. Văzînd că procesul nu se desfăşoară aşa cum scontaseră, şedința a fost suspendată pînă după-amiază.

Cîteva ore mai tîrziu, în sala de aşteptare unde erau ținuți sub pază, şi-a făcut apariția Velniciuc, anchetatorul de la Baia Mare. Fusese chemat de urgență ca să restabilească situația şi băieții pretindeau că n-ar fi putut veni aşa de repede decît cu avionul. Velniciuc a stat de vorbă cu fiecare din ei, pe rînd, într-o cameră alăturată, exercitînd asupra lor presiuni de tot felul, de la amenințarea cu o şi mai mare înăsprire a regimului nostru din penitenciar, pînă la aceea a unor sentințe capitale în propriul nostru proces. Cele mai mari presiuni le-a făcut asupra lui Ducu, ceilalți refuzînd, de pe poziții ferme, orice fel de modificare în declarațiile făcute. În cele din urmă, după o nouă întrevedere cu Velniciuc, Ducu a fost adus înapoi în sala de aşteptare. Gardienii, care pînă atunci îi supravegheaseră, interzicîndu-le să stea de vorbă unul cu altul, ca din întîmplare, s-au retras pe coridor lăsîndu-i singuri. Făcîndu-se că profită de plecarea lor, Ducu le-a explicat celorlalți că Velniciuc îi dăduse de înțeles că singura noastră salvare era să facă declarațiile dorite în proces. A încercat să pledeze pentru adoptarea atitudinii pe care o cerea Velniciuc, uzînd de toate argumentele posibile spre a-i convinge şi pe ceilalți, că numai aşa îşi mai puteau salva viața. Principalul lui argument era inutilitatea negării legăturilor cu „civilii“, din moment ce aceştia din urmă le recunoscuseră.

Se pare că Ducu era foarte tulburat de convorbirea pe care o avusese cu Velniciuc şi pleda cu disperare pentru adoptarea unei atitudini de docilitate. S-a lovit însă de intransigența celorlalți, care n-au arătat nici un fel de înțelegere, nici pentru punctul lui de vedere, nici pentru temerile lui în privința represaliilor din partea lui Velniciuc.

Prins între ciocan şi nicovală, între ameninţările Securităţii şi perspectiva de a fi definitiv stigmatizat de camarazii lui, care-i vor retrage şi puţina înţelegere pe care i-o acordaseră, Ducu Ciocâlteu a rezolvat dilema în care se afla, optînd pentru formula cea mai nefericită, alienîndu-şi astfel încrederea tuturor. A ales calea de mijloc, care, în acest caz, nu cred că izvora dintr-o judecată înţeleaptă, ci din intenţia de a înşela ambele părţi. În depoziţia din faţa instanţei, care şi-a reluat lucrările după-amiază, Ducu a făcut declaraţii ambigue şi neconvingătoare; acolo unde afirmaţiile lui erau confuze, a dat astfel posibilitatea procurorului să recurgă tot la declaraţiile lui date anterior în anchetă, pentru a aduce precizările dorite de acuzare.

Mai tîrziu, în închisoare, am aflat că toţi cei din boxă au fost condamnaţi la diverse termene de închisoare, mergînd pînă la maximum un an şi cîteva luni, pedepse neaşteptat de mici pentru acele vremuri. Se părea că declaraţiile categorice ale celorlalţi martori reuşiseră să atenueze, măcar în parte, răul pe care îl făcuse Ciocâlteu.

Toate cele petrecute la proces le-am aflat seara, la întoarcerea lor pe celular, cînd am asistat şi la penibila tentativă a lui Ducu de a se apăra şi a-şi justifica atitudinea pe care o avusese în instanţă. Mache i-a făcut prin vizetă un rechizitoriu dur şi fără menajamente, care nu i-a mai dat nici o posibilitate de replică.

Tot aici voi relata un episod, povestit de Mache şi de cei care fuseseră duşi în acea zi la proces. În sala de aşteptare din clădirea tribunalului, în afară de ei, se mai aflau două persoane, şi ele aduse din penitenciar, pentru a fi judecate în acea zi, o femeie şi un bărbat, amîndoi îmbrăcaţi în port maramureşean. Pe Mache şi pe prietenii noştri i-a frapat în special atitudinea demnă a femeii, care opunea o muţenie totală şi plină de dispreţ glumelor grosolane şi provocatoare ale gardienilor care îi păzeau. În cele din urmă, a reuşit să le impună şi lor prin ţinuta ei şi să-i facă să tacă.

Mache şi cei din grupul nostru n-ar fi aflat niciodată nimic despre cele două personaje, dacă n-ar fi apărut Roboiu, ofiţerul politic al penitenciarului. Acesta, vrînd să-şi dea importanţă şi să-şi arate superioritatea, aşa cum avea obiceiul, i-a apostrofat pe cei doi cu una din formulele lui obişnuite: „Vedeţi, mă, unde aţi ajuns, dacă nu v-aţi văzut de treabă? Ce credeaţi, că puteţi scăpa de vigilenţa organelor noastre?“

De aici s-a iscat un dialog între ţăranul maramureşean şi Roboiu. Femeia a rămas pe aceeaşi poziţie şi n-a scos nici o vorbă. Ţăranul era vorbăreţ, iar Roboiu nu-şi putea ascunde curiozitatea de a afla împrejurările

care duseseră la arestarea celor doi.

Mache şi grupul lui erau numai urechi. Cei doi inculpați erau cumnați. Femeia era nevasta, iar țăranul, fratele lui Paşca, unul care haiducea de multă vreme prin munții Maramureşului. (Dacă memoria nu mă înşală, în regiunea Borşa.) Era unul din acei partizani solitari, care în acele vremuri luaseră drumul pădurii prin diferite regiuni ale țării şi care dădeau de furcă Securității. Bărbatul cunoştea perfect toate cotloanele munților din regiunea lui şi scăpase din toate incursiunile întreprinse de trupele de intervenție ale M.A.I.-ului, pentru a-l prinde.

Ca pentru toți cei în situația lui, adevăratele dificultăți începeau o dată cu venirea iernii. Pădurea desfrunzită nu-i mai oferea adăpostul din timpul verii. Zăpada căzută îi interzicea deplasarea în voie, înregistrîndu-i urmele şi trădîndu-i prezența. Şi încălzitul era o problemă, căci orice fir de fum se vedea de la mare depărtare în pădurile dezgolite. Iarna îi obliga pe partizani să se retragă în cîte un bordei sau văgăună bine ascunsă, unde nu făceau focul decît în nopțile cu vreme rea şi fără lună. Nu ieşeau din bîrlog decît pe ninsoare sau viscol, pentru ca zăpada să le şteargă urmele şi hibernau astfel, aşteptînd să dea din nou frunza în primăvară.

Aşa procedase şi Paşca în munții lui, dar iarna grea se aşezase mai devreme ca de obicei şi-l prinsese nepregătit şi fără provizii. Pentru a face față situației neaşteptate, luase legătura cu fratele lui, care era pădurar şi a cărui casă izolată era chiar în marginea pădurii. Acesta din urmă a coborît în sat, a vorbit cu nevasta lui Paşca şi împreună au pus la cale aprovizionarea partizanului. Soția lui Paşca, aşa cum se înțeleseseră, ducea merindele cumnatului ei, care, la rîndul lui, le ducea în pădure fratelui.

Cu toate măsurile de precauție luate, acest du-te–vino n-a scăpat neobservat şi nici el nu ştia cum şi prin cine, dar informația ajunsese la Securitate, care i-a întins o cursă şi l-a surprins cînd intra în pădure cu desaga cu provizii. Adus înapoi în propria lui casă, amenințat şi bătut, n-a putut da o explicație plauzibilă pentru destinația ce voia s-o dea unei aşa mari cantități de alimente şi a sfîrşit prin a recunoaşte totul. Aici, Roboiu l-a întrerupt, acuzîndu-l că nu spusese totul, că indusese în eroare organele de securitate, pentru a-l salva pe „banditul de frate-său!“

Voi încerca să redau cît mai exact ceea ce s-a întîmplat mai departe, aşa cum ne-a fost relatată întîmplarea de Mache, care repeta, la rîndul lui, povestea fratelui lui Paşca. Nu voi putea însă să-i dau toată savoarea pe care i-a dat-o Mache, care-i imita, cu un real talent, limbajul pitoresc în grai ardelenesc.

După ce a recunoscut că îl aprovizionase pe Paşca, securiştii l-au obligat să le servească de călăuză pînă la ascunzătoarea lui. A pornit deci cu ei prin pădure şi după o bucată de drum s-a oprit şi le-a arătat cu mîna versantul prăpăstios al culmii următoare. Le-a spus că acolo, între stîncile care se vedeau, se afla peştera în care se ascundea fratele lui. Mai departe n-a vrut să-i urmeze nici în ruptul capului, cu toţi pumnii pe care i-a primit. Le-a spus că din locul în care se găsea, Paşca avea sub ochi toată regiunea şi putea observa orice mişcare. „Îl cunosc pe frate-miu! Dacă ne apropiem, trage! Mai bine mă puşcaţi dumneavoastră aici, decît să mă puşte el, fiindcă l-am vîndut!“ Văzînd că nu mai e chip să-l urnească din loc, căpitanul, care conducea operaţia, l-a lăsat sub paza a doi securişti şi cu restul echipei a pornit prin pădure, către ascunzătoarea indicată.

Şi fratele lui Paşca a continuat, adresîndu-se lui Roboiu: „No! Şi ştiţi, domnule ofiţer, ce mi-o zîs domnul căpitan, înainte de a pleca? Mi-o zîs: măi Paşca, rămîi aici pînă ne întoarcem, că văd că de frică ai căcat nădragii!“

Apoi, fratele lui Paşca fugarul a povestit cum după un timp a auzit focuri de armă şi rafale de pistoale automate. A mai trecut o vreme şi securiştii s-au întors, purtîndu-l pe braţe pe căpitan, rănit şi plin de sînge. Paşca scăpase! Şi fratele partizanului, uitîndu-se la Roboiu, şi-a încheiat povestea cu o întrebare: „Apăi vă întreb eu acuma pe dumneavoastră, domnule ofiţer, cine o căcat nădragii?“

Într-o dimineaţă, imediat după „număr“, s-a dezlănţuit o adevărată campanie de curăţenie în tot penitenciarul. Gardienii nu mai pridideau răcnind şi dînd fel de fel de ordine unor deţinuţi de drept comun, care alergau în toate părţile, cu mături şi găleţi cu apă. De fapt, toată tevatura se rezuma la măturatul coridoarelor şi curţii, la spălatul mozaicului de pe jos cu apă şi la ştersul uşilor cu motorină. Reţeta era standardizată pentru toate puşcăriile. Pe ici, pe colo, pe coridor, unde zidurile erau mai murdare, un deţinut de drept comun, înarmat cu o bidinea şi cu o găleată de var, spoia superficial pereţii. Ni s-a dat şi nouă cîte o mătură şi o cîrpă udă, să ne curăţăm celulele. Graba cu care se proceda era semn că se aştepta o inspecţie. Am fost convinşi că bănuielile noastre erau juste, cînd ni s-au înlocuit saltelele. Ne-au adus altele, tot vechi şi murdare, dar cel puţin aveau mai multe paie înăuntru. Marea surpriză a fost însă cînd uşile celulelor noastre au fost deschise rînd pe rînd şi fiecare am primit cîte două cearceafuri şi cîte o pernă umplută cu paie. După cîteva minute s-au deschis

iar uşile, ni s-a dat cîte o faţă de pernă şi ni s-a spus să ne facem paturile. Ni s-a interzis să ne culcăm sau să ne aşezăm pe pat. La scurt timp, altă distribuţie: fiecare am primit cîte o cană de aluminiu pentru băut apă. Cînd zarva curăţeniei s-a potolit, ni s-a împărţit terciul. Altă surpriză: ni s-a dat porţie dublă, cîte două polonice. Spre uimirea noastră, terciul era dulce!

Apoi au urmat cam două ore de aşteptare, care mi s-au părut nesfîrşite. Măturatul, spălatul pe jos şi făcutul patului mă istoviseră. Abia mă mai ţineam pe picioare, iar pe pat nu mă puteam nici aşeza, nici întinde, gardianul supraveghindu-ne necontenit prin vizetă, ca nimic să nu se clintească în celule.

În fine, s-a produs şi evenimentul aşteptat. Am auzit uşa celularului, o sumedenie de paşi, cizme pocnindu-se în poziţia de drepţi, raportul gardianului de pe secţie, formule de „să trăiţi!“ etc. Apoi tropăiala de paşi s-a deplasat iar, ca să se oprească în dreptul primei celule. Am auzit zăngănitul răngii date deoparte şi uşa deschizîndu-se. Însă nu puteam să disting nici o vorbă din ceea ce se discuta.

De altfel vizita la prima celulă n-a durat mult şi grupul a trecut mai departe, la a doua uşă. În cîteva minute au ajuns şi la uşa mea. Stăteam rezemat de piciorul patului cînd s-a deschis uşa şi primul pe care l-am recunoscut din toţi cei înghesuiţi în cadrul uşii a fost căpitanul Tilici, comandantul închisorii, care mi-a strigat: „Nu ştii, bă, să spui «să trăiţi» şi să dai raportul?“

Am rămas nemişcat şi am tăcut.

În clipa următoare, singurul personaj care distona în tot grupul de uniforme de la uşă, fiindcă era îmbrăcat civil, mi-a pus o serie de întrebări, uitîndu-se de fiecare dată, în prealabil, la obiectul despre care se informa:

— Ai cearceafuri curate?

— Da, i-am răspuns.

— Ai pernă şi faţă de pernă?

— Da.

— Ai cană personală de băut apă?

— Da.

— Ai primit masa de dimineaţă?

Cum era firesc, şi la această întrebare ca şi la celelalte am răspuns afirmativ. La ultimul meu „da“, tot grupul a făcut un pas înapoi şi, pînă să mă dezmeticesc, uşa s-a trîntit. Inspecţia trecuse la celula următoare! Nici n-avusesem timpul să-i disting pe cei cîţiva ofiţeri străini, care se aflau printre cei ai închisorii, pe care îi cunoşteam. Singura persoană pe care o

reținusem a fost interlocutorul meu, civilul.

Slab şi înalt, destul de în vîrstă, să fi avut şaizeci de ani, purta un palton negru cu guler de catifea neagră. La gît avea un fular alb de mătase, iar în cap o căciulă neagră de lutru. Mai remarcasem şi o chevalieră de aur la un deget. O apariție mai mult decît stranie pentru mediul în care ne aflam!

După ce grupul şi-a terminat turul de inspecție şi a părăsit celularul, s-au dezlănțuit şi discuțiile noastre la vizete. Toți eram intrigați de apariția acelui personaj îmbrăcat civil şi de rolul lui. De la cei care se găseau în primele celule, lîngă grilajul de la intrare şi care putuseră surprinde convorbirile gardienilor şi ofițerilor de pe coridor, am aflat că civilul nostru era doctor. Fusese deci o inspecție medicală, sau mai bine-zis, un simulacru de inspecție.

Discuțiile noastre prin vizetă s-au întrerupt, cînd uşa de intrare în secție s-a deschis. Un gardian a trecut din celulă în celulă şi a recuperat cănițele ce ne fuseseră date mai înainte. După cîteva momente de linişte, o nouă alarmă! De data asta, un alt gardian ne-a luat pernele. Peste alt răstimp, ni s-au ridicat şi cearceafurile. Părea un film care rula invers, aşa încît, după o jumătate de oră, ne găseam din nou în situația dinaintea inspecției. Un film în regia tipică a Securității!

Din toată afacerea ne-am ales numai cu nişte saltele ceva mai bune, pe care administrația nu şi-a mai dat osteneala să ni le schimbe cu cele vechi.

Cred că trecuseră aproape două luni de cînd ajunsesem la Oradea şi nu mă spălasem.

Nu ştiu dacă faptul s-a datorat „inspecției medicale“, dar în prima sîmbătă care i-a urmat am fost anunțați dis-de-dimineață, printr-un răcnet de gardian din capătul celularului: să ne pregătim pentru baie.

În mod obişnuit, în puşcării, asta însemna să-ți iei rufele de schimb, săpunul şi prosopul şi, cît mai sumar îmbrăcat, să aştepți lîngă uşă venirea gardianului, pentru că şi această operație ca şi toate celelalte se desfăşura sub semnul grabei. Pe tot parcursul, pînă la baie, nu auzeai decît: „Hai! Hai! Dă-i drumu’ mai repede!“ Apa caldă şi rece care curgea prin duşuri era parcimonios distribuită şi foarte des una din distracțiile gardienilor era s-o potrivească fie prea fierbinte ca să ne opărească, fie prea rece ca să ne înghețe şi, în orice caz, insuficientă ca să ne putem săpuni sau clăti ca lumea. Şi totuşi, întotdeauna aşteptam cu nerăbdare ziua de baie, de obicei sîmbăta şi cred că era singurul ordin pe care îl respectam întocmai,

grăbindu-ne cît puteam ca să apucăm să stăm cît mai mult sub duş.

În condiţiile în care ne găseam acum la Oradea, ordinul: „Pregătirea pentru baie!“ nu avea însă nici un sens. Nu aveam nici rufe de schimb, nici prosop, iar de dezbrăcat nu ne puteam dezbrăca din cauza lanţurilor.

O dată cu împărţirea terciului, ni s-a dat cîte o bucăţică de săpun, cu un puternic miros de petrol. Apoi, după un timp, a venit din celulă în celulă un gardian cu un maldăr de chei şi a început să ne descuie lacătele de la lanţuri. Pe tot celularul eram douăzeci şi unu de deţinuţi, deci în total patruzeci şi două de lacăte. La fiecare lacăt, gardianul încerca şapte–opt chei, pînă o nimerea pe cea potrivită. Vă închipuiţi cît a durat! Cînd ultimul lacăt a fost descuiat, ni s-a spus să ne luăm lanţurile şi să ieşim din celulă. Am fost mînaţi de gardieni pe coridor, am traversat curtea şi am intrat în clădirea de vizavi, unde se afla o sală cu cîteva duşuri. Cu toate zbieretele gardienilor, traseul nu l-am putut parcurge în pas alergător. Eram prea slăbiţi şi ne cam clătinam pe picioare.

Era prima oară că mă dezbrăcam de cînd ajunsesem la Oradea. Am avut un adevărat şoc cînd m-am văzut cum arătam. Eram numai piele şi os, iar partea de jos a corpului mi-a adus aminte de scheletul, care ne era adus în clasă, la ora de anatomie, cînd eram în liceu. Văzîndu-mi oasele bazinului complet descărnate şi proeminenţa articulaţiei femurului din şold, m-am gîndit pentru prima oară că zilele îmi erau numărate.

De altfel, întreg tabloul din sala de duşuri, înceţoşată de aburi, în care evoluau şaptesprezece schelete (cei patru din grupul lui Ţucă au fost duşi la baie după noi), părea o scenă din infern. Înfăţişarea tuturor era jalnică, iar feţele camarazilor mei erau de nerecunoscut. Din cauza extremei slăbiciuni, aveau o cu totul altă expresie. La prima vedere, mi s-au părut nişte străini, trăsăturile lor mi-erau necunoscute şi nu-mi sugerau nici o asemănare cu cei de care mă despărţisem cu cîteva luni în urmă.

Timpul care ni s-a lăsat pentru duş, ca şi apa, au fost relativ acceptabile, aşa că ne-am putut spăla destul de bine. Spaima care mi se strecurase în suflet, la început, la vederea spectacolului sinistru al degradării noastre fizice, s-a risipit repede. Bucuria revederii şi căldura prieteniei, care ne lega pe cei mai mulţi dintre noi, şi-au produs din nou efectul. Cu toate că ni se interzisese să vorbim, conversaţiile sub duşuri erau în toi; la adăpostul aburului şi zgomotului apei care curgea, cerberii noştri neputîndu-ne supraveghea cu eficacitate. Încet, încet, s-a stabilit chiar o atmosferă veselă. Ce putea fi mai potrivit pentru tabloul din sala de duşuri decît umorul negru? Mache mi-a spus că pe vremea cînd era student

la medicină, ar fi dat orice să primească la masa lui din sala de disecție un cadavru așa de slab ca mine, fiindcă pe unul ca acesta se lucra mult mai bine și mai ușor decît pe cele grase. Cele mai multe glume s-au făcut însă pe seama lui Paul Iovănescu, care, din cauza înălțimii, părea și mai slab decît ceilalți. Pînă și ing. Georgescu-Topuslău, cel mai timorat și pesimist dintre noi, se mai înseninase la față sub influența tonică a euforiei reîntîlnirii, cu toate că îl chinuia o criză de sciatică. Toți ne înveselisem, în afară de Ducu Ciocâlteu care, după ce încercase și el să participe la atmosfera generală, simțise că era nedorit și evitat.

Cînd dușurile s-au oprit, Colea mi-a dat prosopul lui să mă șterg. Tot de la el am primit și o pereche de ciorapi. Și Titi a fost ajutat de ceilalți, noi doi fiind cei mai dezmoșteniți. Cămașa mea ecosez, pe care a trebuit s-o îmbrac din nou, era așa de murdară încît căpătase o culoare întunecată uni.

Fiecare dintre noi, o dată îmbrăcat, se ducea la ușă, unde doi gardieni luau din grămadă cîte o pereche de lanțuri și i le puneau la picioare, încuindu-le cu lacătele.

Sub efectul biciuitor al dușului fierbinte care ne pusese sîngele în mișcare, n-am simțit în primul moment temperatura glacială din celulă. M-am culcat, bine împachetat în pătură și, cuprins de o dulce toropeală, m-am scufundat într-un somn adînc. Efortul neobișnuit și emoția reîntîlnirii cu prietenii mă istoviseră și fizic și nervos, dar îmi simțeam sufletul plin și eram mulțumit.

De-aici înainte am fost duși la baie aproape cu regularitate în fiecare sîmbătă.

Sîmbăta următoare, am avut năstrușnica idee de a aplica un nou patent de-al lui Colea. De fapt, de astă dată invenția nu-i aparținea, ci îi fusese dezvăluită de niște deținuți de drept comun, cu care călătorise împreună într-un vagon penitenciar, în timpul unui transfer dintr-o închisoare într-alta. Colea ne-a explicat prin vizetă că printre aceștia se afla unul condamnat pentru crimă, care, avînd lanțuri la picioare, l-a învățat și i-a demonstrat cum totuși în această situație, îți poți scoate pantalonii. Povestea ni s-a părut neverosimilă și toți l-am luat peste picior, amintindu-i glumele care circulau pe seama locuitorilor din Pătule, o comună vecină cu cea în care se născuse Colea și cărora le mersese faima pentru cît erau de hoți. Se spunea de ei că furau oul de sub cloșcă, tăiau capul calului ca să-i fure clopotul de la gît și tot felul de astfel de povești. L-am tachinat pe Colea în fel și chip, susținînd că nici măcar cei din Pătule nu și-ar putea

dezbrăca pantalonii avînd lanțuri la picioare, aşa cum nu putuseră fura clopotul de la gîtul calului, fără să-i taie capul.

Colea susținea însă morțiş că lucrul era posibil şi ne-a explicat cum. Explicație greu de înțeles fără exemplificare, dar pe care pînă la urmă am priceput-o şi, punînd-o în aplicare, am reuşit performanța. Iată cum: lăsînd pantalonii jos pînă în dreptul lanțurilor, am scos unul din cracii pantalonului, împreună cu o parte din prohab şi din betelia de la talie, prin brățara lanțului. O dată această parte a pantalonului scoasă dincolo de brățară, mi-am scos laba piciorului din pantalon şi am tras din nou în sus, de data asta pe lîngă picior şi brățară, întreaga parte de sus a pantalonului, cu crac cu tot, pe care o scosesem mai înainte. După ce în acest fel mi-am degajat un picior din pantalon, nu mi-a mai rămas decît să trag în jos tot pantalonul prin cea de-a doua brățară şi de-a lungul celuilalt picior. Singura dificultate era să faci să treacă grosimea stofei pantalonului prin spațiul destul de strîmt dintre picior şi brățara lanțului.

Sîmbăta următoare, cînd gardianul a intrat cu cheile la mine în celulă ca să-mi scoată lanțurile şi m-a văzut gol, numai cu mantaua pe mine şi fără pantaloni, a rămas o clipă încremenit, apoi s-a repezit pe coridor, a încuiat uşa după el şi a început să strige cît îl ținea gura după ofițerul de serviciu. După cîteva clipe, a urmat o tropăială de cizme pe secție, uşa s-a dat de perete şi în celulă au năvălit vreo doi gardieni, ofițerul de serviciu (elegantul locotenent Zaharia) şi Roboiu, politrucul.

— Controlează-i lanțurile şi lacătele, tovarăşe plutonier! i-a ordonat acesta din urmă unuia din gardieni.

Plutonierul s-a repezit la picioarele mele, a verificat verigile şi brățările lanțului, a tras de lacăte şi i-a raportat lui Roboiu că erau intacte.

— Cum ți-ai desfăcut, bă, lanțurile? m-a întrebat Roboiu.

— Nu le-am desfăcut. Mi-am scos numai pantalonii!

Bineînțeles că nu m-a crezut şi a urmat o întreagă discuție. Recunosc că mi-am făcut o plăcere în a o prelungi, luînd un aer nedumerit față de neînțelegerea ofițerului pentru faptul atît de firesc de a mă fi dezbrăcat în aşteptarea băii. În cele din urmă, i-am demonstrat cum procedasem, făcînd operația inversă şi îmbrăcîndu-mi iar pantalonii sub privirile uluite ale gardienilor şi ale celor doi ofițeri. Văzînd că nu fusese nici un fel de vrăjitorie şi liniştit că n-aveam iarba fiarelor, Roboiu a ieşit cu ciracii lui din celulă, cam ruşinat de panica pe care o arătase la venire. La ieşire şi-a mai dres autoritatea față de subalterni, aruncîndu-mi cu vădit dispreț expresia magică, argument suprem şi totodată ultimul cuvînt al securiştilor,

cînd voiau să iasă din încurcătură: „Mama voastră de bandiți şi criminali!“ Roboiu a spus-o cu obidă şi utilizînd versiunea completă a formulei, nu pe cea prescurtată, folosită de mine în text.

O altă întîmplare cu rezultate mai practice şi-a avut originea tot într-o zi de baie. După duş, la revenirea în celulă, am constatat că lanțurile care mi se puseseră aveau brățările suficient de largi ca să-mi pot scoate laba piciorului prin ele. A fost o adevărată fericire! Noaptea, sub pătură, mi le scoteam şi nu mai simțeam fierul pe fluierul piciorului. Chiar şi peste zi mă „descălțam“ de lanțuri, avînd grijă să nu fiu surprins de gardian. Bucuria n-a durat însă decît o săptămînă, pînă la duşul următor, cînd gardianul mi-a pus o altă pereche de lanțuri, luate la întîmplare din grămadă.

Avusesem însă grijă să le identific pe cele cu brățările mai largi, după anumite semne pe care le-am comunicat prin vizetă camarazilor mei. Din păcate, majoritatea celor care le-au primit în sîmbetele următoare nu le-au putut scoate din picioare. Din cîte îmi amintesc, în afară de mine, numai Mircea Vueric s-a mai putut bucura de avantajul acestor lanțuri, avînd şi el picioarele tot aşa de mici ca ale mele.

Într-una din diminețile următoare, grupul lui Țucă a fost scos din celule. Au fost aduşi înapoi, abia către seară. Fuseseră judecați. Nimic deosebit de semnalat. Procesul se desfăşurase după tipicul cunoscut. Tribunalul Militar al Regiunii a doua militare Cluj, prezidat de un colonel, flancat de doi asesori cu grade mai mici, ascultase un lung rechizitoriu al procurorului, în care expunerea faptelor acuzaților păruse a ocupa un loc secundar, pe lîngă nesfîrşitele citate din „dascălii“ marxismului.

A urmat interogarea acuzaților, într-un ritm accelerat, cerîndu-li-se răspunsuri scurte şi luîndu-li-se cuvîntul de îndată ce declarațiile nu erau pe placul completului de judecată. S-au succedat cei patru avocați desemnați din oficiu, cu pledoarii tip, în care s-au rezumat să ceară o condamnare „dreaptă“, după legile şi în spiritul „justiției populare“. La ultimul cuvînt al acuzaților, timpul acordat a fost atît de scurt, încît, după spusele lui Țucă, aveai impresia că judecătorul se grăbea să nu piardă trenul. Țucă a apucat totuşi să spună că îşi asumă întreaga responsabilitate a evadării, cerînd indulgența tribunalului pentru ceilalți trei co-inculpați, care fuseseră influențați şi antrenați de el în această acțiune.

Într-o zi, absolut pe neaşteptate şi fără vreun motiv aparent, s-au

produs cîteva mutări pe celularul nostru. Şi la mine s-a deschis uşa şi am auzit formula clasică: „Ia-ți bagajul şi pătura şi ieşi afară!“ N-am avut decît cîțiva paşi de făcut, cît să traversez coridorul, noua mea celulă fiind exact vizavi.

M-am bucurat de mutare. Mai întîi, fiindcă era o schimbare. În al doilea rînd, noua celulă era cu faţa la sud, deci mai puţin friguroasă. De cum am intrat, i-am văzut geamurile curate şi mai luminoase. Cele din celula părăsită le lăsasem îngheţate, cu flori de gheaţă. Aici se vedea şi soarele. Din celula cealaltă nu-l văzusem niciodată. Un soare palid de iarnă, fără multă putere, dar care totuşi topise gheaţa de pe geamuri şi făcea încăperea mai luminoasă.

De cînd ne aflam la Oradea, celula nu fusese locuită. Cu o zi înainte, auzisem pentru prima oară deschizîndu-i-se uşa şi gardianul, cu cîțiva deținuți de drept comun, intraseră înăuntru. După zgomotul specific pe care l-au făcut, mi-am dat seama că se îndeletniceau cu un pat. Nu mi-am dat seama dacă l-au montat sau l-au demontat. Acum aveam explicaţia. În celulă erau două paturi cu saltele pe ele. M-am şi văzut dormind la noapte pe una din ele şi acoperit cu cealaltă. O dată aceste constatări îmbucurătoare făcute, mi-am îndreptat cercetările spre ferestre.

În faţa celei din dreapta, în curte, la nici un metru distanţă, era un fel de pasarelă de scînduri, montată pe nişte stîlpi. Părea o schelă de şantier de construcţii. Era de fapt amenajată ca post de pază, pentru o santinelă care se plimba încoace şi încolo, pe toată lungimea ei de cîțiva metri. În acel punct, zidul care împrejmuia curtea închisorii făcea un unghi şi se apropia de clădirea celularului. Scîndurile pasarelei erau exact la înălțimea geamului, aşa că nu vedeam decît cizmele santinelei cînd se plimba. Soldatul, la rîndul lui, ca să privească în celulă, trebuia să se aplece.

Prin fereastra din stînga, suindu-mă pe tinetă, aveam o privelişte asupra întregii curți, prin capătul căreia trecusem cînd fusesem adus în celular. În stînga, în faţă, se vedea bolta clădirii de la intrarea în penitenciar, pe sub care pătrunsesem la sosire. Pornind de la această clădire şi mergînd spre dreapta, paralel cu celularul nostru, era zidul împrejmuitor, care făcea apoi un unghi drept şi venea pînă lîngă celular unde se afla pasarela santinelei. Drept în faţă, în zidul gros, înalt şi încununat cu sîrmă ghimpată, se afla o uşă mică de fier, care m-a intrigat de cum am văzut-o. Nu-i înțelegeam rostul, din moment ce dincolo de zid erau o curte şi o casă particulară. Etajul şi acoperişul, care depăşeau înălțimea zidului, mi-erau de-ajuns ca să-mi dau seama că era o clădire mare, în stilul specific al

caselor de oameni bogaţi din oraşele ardeleneşti.

De la camarazii mei care şezuseră de la început în celulele cu vederea spre sud, am aflat că prin uşa aceea îşi făcea zilnic apariţia căpitanul Tilici, care locuia cu întreaga familie în casa de dincolo de zid. Tot prin acea uşă, puteam vedea cum în fiecare zi deţinuţii de drept comun cărau cîteva hîrdaie cu mîncare, de la bucătăria penitenciarului în curtea casei lui Tilici. Din raţiile prevăzute pentru deţinuţi, Tilici îşi creştea şi întreţinea cîţiva porci, pentru nevoile lui şi ale familiei!

Din cîte aflasem de la alţii, închisoarea se afla în centrul oraşului, lîngă un mic parc cu copaci bătrîni ale căror vîrfuri le puteam vedea de pe fereastra celulei. Mai vedeam şi creste de acoperişuri şi turnuleţele unor case care trebuiau să fie arătoase, dar erau ascunse vederii mele. Se pare că una din acele clădiri era palatul episcopal.

De la geamul celulei mele am putut face multe observaţii interesante, curtea spre care aveam vederea fiind mai animată decît cea dinspre nord, dar scena pe care am înregistrat-o între Crăciun şi Anul Nou a depăşit tot ceea ce mai văzusem vreodată.

Un grup de vreo şapte–opt ţigani, deţinuţi de drept comun, au fost însărcinaţi cu tăierea a doi porci din gospodăria căpitanului Tilici. Toată operaţia s-a desfăşurat în curte, sub ochii noştri, ai celor care aveam ferestrele spre sud. Porcii au fost mînaţi prin portiţa mică din zid, pe unde venea şi Tilici de-acasă.

Au fost înjunghiaţi şi apoi pîrliţi la focul pe care ţiganii îl pregătiseră dinainte în mijlocul curţii. Din cînd în cînd, venea cîte un gardian să asiste la treaba pe care ţiganii o făceau cu vizibilă nepricepere şi neîndemînare. Cînd au ajuns la faza spintecării, gardianul a adus cîteva lighene, în care au fost puse măruntaiele, ficaţii, inimile şi plămînii, care pe urmă au luat drumul gospodăriei lui Tilici.

La spintecarea unuia din porci, echipa de măcelari improvizaţi şi gardianul au avut o surpriză. Scroafa tăiată era în gestaţie! Cei cinci–şase purcei pe care i-au scos din burtă erau cam de mărimea unui şobolan. La ordinul gardianului, au fost aruncaţi la groapa de gunoi, care se afla lîngă zid. Cînd cei doi porci au fost despicaţi şi împărţiţi şi ultimele bucăţi au dispărut pe uşa din zid, gardianul le-a dat ordin ţiganilor să stingă focul şi să facă curăţenie în curte, după care au intrat în clădirea închisorii.

Credeam că spectacolul gratuit care ni se oferise şi care ne ocupase toată dimineaţa se terminase. Amorţisem stînd atîta vreme în picioare pe

tinetă şi îngheţasem de frig, aşa că mi-am părăsit postul de observaţie. Abia apucasem să mă fac ghem în pat şi să mă înfăşor în pătură, că am auzit o lovitură de pumn în perete. Era semnalul vecinului meu, Titi Spînu, care mă chema din nou la fereastră. M-am dus. De îndată ce rămăseseră singuri în curte, cîţiva dintre ţigani se apucaseră să mături. Alţii cărau cu lopata cenuşa şi cărbunii, la groapa de gunoi. Totuşi, la un capăt al vetrei, unul din ei aruncase cîteva vreascuri peste jarul încă nestins şi focul pîlpîia din nou. În tot acest timp, ţiganii aruncau priviri furişe spre bolta clădirii dinspre poartă. Era evident că pîndeau eventuala apariţie a gardianului.

Abia atunci mi-am dat seama că simulau toată această activitate, măturînd şi umblînd de colo pînă colo, numai ca să-i acopere pe doi dintre ai lor, care, ciuciţi lîngă groapa de gunoi, se îndeletniceau cu o treabă dubioasă. La un semn discret al unuia dintre ţigani, care ajunsese cu măturatul în dreptul bolţii de intrare în penitenciar, cei doi de la groapa de gunoi s-au ridicat şi s-au îndreptat spre foc, dosind ceva sub haină. În acel moment, toţi ceilalţi şi-au concentrat activitatea cu măturile şi lopeţile, în spaţiul dintre foc şi bolta de la intrarea în puşcărie, făcînd astfel un paravan viu în calea privirilor vreunui eventual gardian care ar fi apărut. Atunci am văzut ce făceau cei doi ţigani, ale căror mişcări mi se păruseră suspecte. Ţineau deasupra jăratecului şi flăcărilor care pîlpîiau foetuşii purceilor, pe care îi recuperaseră din gunoi.

Nici nu se apucaseră bine de treabă şi s-a şi auzit vocea unui gardian care se ivise în cadrul bolţii: „Hai! Aţi terminat?“

Cei care măturau l-au asigurat că sînt aproape gata cu curăţenia şi gardianul, după ce i-a mai îndemnat o dată să se grăbească, a dispărut din nou sub boltă. În cele cîteva minute care au urmat, n-a mai rămas nici o urmă din purcei. În grabă, fiecare ţigan, pe rînd, s-a dus să-şi ia porţia şi aşa cum erau, mai mult pîrliţi şi afumaţi decît fripţi, foetuşii purceilor au fost mîncaţi.

Aşa flămînzi cum eram, festinul ţiganilor a reuşit totuşi să ne dezguste. Ştiam că mîncarea celor de la dreptul comun era relativ suficientă, fiind completată şi de pachetele de alimente pe care aveau dreptul să le primească lunar de-acasă. Oricum, ţiganii, la ospăţul cărora asistasem, erau departe de a fi fost nişte oameni chinuiţi de foame.

Cu totul alta era situaţia noastră şi părea fără ieşire.

Ne-am sfătuit prin vizete să nu ne lăsăm pradă apatiei şi să ne aşteptăm cu resemnare sfîrşitul. Am hotărît să începem o campanie pentru a fi scoşi

la cabinetul medical, sperînd astfel să atragem atenția asupra stării noastre fizice şi asupra regimului de exterminare prin înfometare, la care eram supuşi. Gîndeam că orice medic, fie chiar şi al M.A.I.-ului, constatînd gradul de distrofie avansată în care ne găseam, va trebui să dea dovadă de un minimum de probitate şi conştiință profesională în privința noastră. Chiar dacă nu va putea lua o hotărîre la nivel local, va trebui să semnaleze cazul mai sus, forurilor superioare.

Impresia noastră, în acea vreme, era că ne aflam complet izolați şi la discreția organelor locale ale puşcăriei din Oradea, care ne aplicau acest regim din proprie inițiativă. Bănuiam că primiseră ordinul să ne supună unui regim sever, dar credeam că interpretarea acelui ordin fusese lăsată la latitudinea lui Tilici, care ni-l aplica cu sadism şi făcînd exces de zel. Speram deci, ca prin cabinetul medical, autoritățile superioare conducerii penitenciarului să fie sesizate de abuzul ce se săvîrşea împotriva noastră. Au urmat zile întregi, în care insistențele noastre de a fi duşi la vizita medicală s-au izbit de refuzuri sub diferite forme: indiferență, rîsete batjocoritoare, înjurături.

Toți prezentam forme avansate de distrofie, ceea ce ar fi fost de-ajuns pentru a îndreptăți chiar internarea noastră în spital, dar pentru Tilici şi statul lui major, căruia îi solicitam dimineața la „număr“ să fim duşi la vizita medicală, starea noastră fizică nu era un argument convingător. Atunci am schimbat tactica. Am început să pretextăm diverse boli. Mi-amintesc că, informîndu-mă la Georgescu-Topuslău, care realmente suferea de sciatică, mi-am însuşit şi eu simptomele şi cîtva timp am simulat aceeaşi suferință şi am mers şchiopătînd.

Într-o bună zi, s-a spart gheața şi am fost scoşi la cabinetul medical. În grupuri de cîte trei–patru, am fost duşi în clădirea cu boltă de la intrarea în penitenciar. În timp ce un grup era introdus în cabinetul medical, următorul îşi aştepta rîndul într-o anticameră. Un gardian intra cu grupul în cabinet, iar al doilea făcea naveta între celular şi cabinet, aducînd grupul următor şi ducîndu-l înapoi pe cel ce fusese consultat.

Care nu mi-a fost mirarea, cînd mi-a venit rîndul să intru în cabinet, să recunosc în personajul cu halat alb, aşezat la un birou, pe doctorul care venise cu cîtva timp în urmă în inspecție prin celulele noastre, inspecție pentru care se recursese la potemkiniada înzestrării noastre cu cearceafuri, perne şi cănițe de băut apă, care imediat după aceea ne fuseseră retrase.

Prin toate puşcăriile prin care am trecut, cabinet mai mizerabil decît cel din Oradea nu mi-a fost dat să mai văd. Camera, destul de mare, era

aproape goală. Două scaune, un birou, un dulap antediluvian, cu vopseaua cojită şi geamul crăpat, conţinînd cîteva cutii cu medicamente şi un cîntar de persoane, formau tot mobilierul. Într-un colţ, mai era o chiuvetă, iar într-altul un godin de tuci, care cam afuma. Duhoarea gazelor de cărbune se amestecase cu mirosul de motorină cu care fuseseră frecate duşumelele. Atmosfera amintea mai degrabă de cea a unui atelier sărăcăcios, în care prezenţa personajului aşezat la birou făcea o notă cu atît mai discordantă. Pe umeri, peste halatul alb, avea acelaşi palton negru cu guler de catifea şi pe cap, aceeaşi căciulă de lutru, cu care venise şi la inspecţie. Încăperea era supraîncălzită şi mă întrebam tocmai de ce nu se dezbrăca. Aveam să înţeleg numaidecît, după felul în care s-a desfăşurat consultaţia. Omul se grăbea. Cu toate astea, gesturile îi erau măsurate. A deschis un registru pe care îl avea în faţă, a scos din buzunarul interior al hainei un stilou, i-a deşurubat cu grijă capacul şi, ridicîndu-şi privirea, s-a adresat primului dintre noi:

— Numele şi prenumele?

— Gh. Georgescu-Topuslău.

— Data şi locul naşterii?

După ce a consemnat răspunsurile în registru, a ridicat ochii şi, pe acelaşi ton, parcă lipsit de interes, chiar distrat, l-a întrebat:

— Ce te doare?

Georgescu-Topuslău a început să-i descrie simptomele şi să-i vorbească de durerile care-l chinuiau.

După primele cuvinte, înainte ca Georgescu să-şi fi terminat fraza, doctorul şi-a întors privirea spre mine. Eram următorul.

— Numele şi prenumele?

Apoi, scena s-a repetat întocmai. A scris răspunsurile mele în registru, m-a întrebat ce mă doare, am început să-i spun de durerile sciatice şi m-a întrerupt şi pe mine, îndreptîndu-şi privirea spre următorul, cu aceeaşi formulă:

— Numele şi prenumele?

I-a răspuns şi Colea Ungureanu, care era ultimul din grup. La întrebarea „ce te doare?“, Colea a început să-i vorbească de condiţiile inumane în care eram ţinuţi, de lipsa de hrană, de încălzire şi de igienă.

— Nu e de competenţa mea. Raportează administraţiei penitenciarului. Eu sînt doctor!

A tăcut şi Colea, iar doctorul s-a apucat să scrie din nou ceva în registru. Între timp, îşi scosese din buzunar un port-ţigaret din aur masiv, pe

care îl pusese cu grijă pe birou. Era o piesă veche, frumos cizelată. Alături, cu aceleaşi gesturi studiate şi parcă mîngîind obiectele, a aşezat o brichetă Dunhill, tot de aur şi un ţigaret. Apariţia unor astfel de obiecte în mediul în care ne aflam era de-a dreptul o sfidare. Dar şi etalarea lor fără pudoare, de către un medic M.A.I., avea ceva strident în acele vremuri, în care se cultiva cu ostentaţie austeritatea proletară.

Cînd a terminat cu scrisul, doctorul s-a sculat de la birou, s-a dus la dulapul cu medicamente şi în clipa următoare ne-a pus în palmă, lui Georgescu-Topuslău şi mie, cîte trei tablete de antinevralgic.

Pînă să ne dumirim, l-am auzit spunîndu-i gardianului care asistase la „consultaţie“:

— Următorii!

Tîrîndu-ne lanţurile de la picioare şi împinşi de la spate de gardian, am ieşit din cabinetul medical, în timp ce erau introduşi alţi trei camarazi de-ai noştri. Cînd ne-am petrecut, privirile ni s-au încrucişat. Ale lor interogative, ale noastre inexpresive. Eram încă uluiţi de rapiditatea şi felul în care decursese vizita noastră medicală. Vocea răstită a gardianului, zornăitul lanţurilor şi mai ales contactul brusc cu gerul de-afară, după căldura din cabinet, ne-au trezit la realitate.

Făcusem imprudenţa să ne lăsăm furaţi de logica unui raţionament sănătos, care ne dusese la concluzia că un membru al corpului medical nu ne poate refuza sprijinul. Avusesem slăbiciunea să lăsăm să ni se strecoare în suflete nădejdea că vom putea găsi, la un doctor al Ministerului de Interne, conştiinţă profesională şi omenie. (La premisă falsă, şi concluzie falsă!) Ne complăcusem în această stare, în care licărea speranţa încetării suferinţelor noastre, şi acum plăteam greşeala. Ne întorceam în celule, abătuţi şi deznădăjduiţi.

Ne-am redresat însă moralul destul de repede. Şi tot cu un argument, dar recurgînd la o logică mai potrivită locului. În situaţia în care ne aflam înainte de a ne fi dus la cabinetul medical, nu eram demoralizaţi. După vizita medicală, ne aflam în continuare exact în aceeaşi situaţie ca şi înainte. Deci nu aveam nici un motiv să fim demoralizaţi. Simplist, dar sănătos! Şi foarte practic şi necesar, pentru ieşirea din depresiune.

La terminarea vizitei medicale, cînd fiecare din noi a fost din nou închis în celula lui şi gardianul a părăsit celularul, ne-am împărtăşit reciproc experienţa făcută la cabinet. Vizita decursese pentru toţi în aceleaşi condiţii, doctorul avînd aceeaşi comportare cu fiecare. Nici măcar faţă de cei doi colegi de breaslă din grupul nostru, doctorii Miltiade Ionescu

şi Paul Iovănescu, nu se arătase mai omenos. Fusese la fel de rece, distant şi impermeabil la intervenţiile lor ca şi la ale noastre. Ne-am hotărît să nu ne dăm bătuţi şi să continuăm şi în zilele următoare să cerem să fim scoşi la vizita medicală. Nu toţi o dată în aceeaşi zi, ci cîte trei sau patru numai, pentru a avea mai multe şanse de a fi duşi la cabinet.

Urmarea primei noastre vizite s-a făcut totuşi simţită a doua zi. Căpitanul Tilici găsise pretextul să inventeze un nou chin, ca să ne treacă pofta să ne mai plîngem de condiţiile de detenţie. În dimineaţa următoare, după „număr“, uşile celulelor s-au deschis pe rînd şi ni s-a spus să ieşim la spălat. Gardianul ne-a ordonat să ne dezbrăcăm pînă la brîu şi să ne spălăm la robinetele jgheaburilor de pe culoar. Pe coridor era ger ca afară, iar apa de la robinet era rece ca gheaţa. În primul moment, neştiind despre ce era vorba, ne-am conformat ordinului. Cînd ne-am dat seama însă că nu era decît o nouă manifestare a sadismului administraţiei, am protestat. Unii au refuzat să se dezbrace în atmosfera glacială de pe coridor, alţii n-am vrut să ieşim din celule. Faţă de opoziţia noastră, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu, care ne-a spus că măsura fusese luată, în urma plîngerii noastre, la cabinetul medical, cu privire la condiţiile neigienice în care eram ţinuţi. Cabinetul medical raportase direcţiei, iar aceasta dăduse curs cererii noastre, permiţîndu-ne să ne spălăm în fiecare dimineaţă. Am înţeles că era vorba de o răzbunare a lui Tilici şi i-am declarat ofiţerului de serviciu că renunţăm la acest privilegiu. Ofiţerul a plecat înjurînd şi acuzîndu-ne că nu ştim ce vrem; că mai întîi reclamăm că nu ni se dă posibilitatea să ne spălăm şi, cînd ni se satisface cererea, refuzăm avantajul obţinut. După ce gardianul şi ofiţerul de serviciu şi-au jucat rolul în piesa montată de Tilici, iar noi ne-am retras plîngerea, n-a mai fost vorba de spălat dimineaţa.

Cam la două–trei zile, cîţiva dintre noi reuşeau să obţină să fie duşi la vizita medicală. Dusul nostru la cabinet nu mai era un eveniment excepţional ca prima dată. Îşi pierduse treptat din importanţă, devenise o operaţie de rutină şi vigilenţa gardienilor slăbise. Acum, cei care erau duşi la cabinet, erau lăsaţi acolo, gardianul pleca la alte treburi şi după un timp venea să-i ia.

Între timp, profitînd de un moment de absenţă a gardianului, aflasem de la un planton de drept comun, care făcea curăţenie pe coridorul nostru, cîteva amănunte interesante despre doctorul penitenciarului. Îl chema Boieru, era evreu din Oradea, avusese cabinet particular, iar acum era medic la o policlinică din oraş şi funcţiona cu jumătate de normă în plus la

cabinetul medical al închisorii.

După primele vizite, la care gardianul nu mai era de față, doctorul fusese scos din stereotipia întrebărilor lui şi reuşisem, fiecare pe rînd, cînd ajungeam în cabinet, să ne facem ascultați, fără să mai fim întrerupți. Îl pusesem astfel la curent (presupunînd că n-ar fi fost deja) cu toate amănuntele regimului la care eram supuşi, dar mai mult decît cîteva antinevralgice în plus, n-a obținut nimeni. La toate insistențele noastre, dr. Boieru îşi găsea refugiul în veşnicul pretext, că puterile lui sînt limitate şi că sprijinul pe care i-l solicitam ieşea din domeniul competenței lui.

În cele din urmă, văzînd că totul era zadarnic, ne-am hotărît să întindem coarda la maximum şi să nu-l mai menajăm pentru a-i cîştiga bunăvoința, cum făcusem pînă aci. Nu puteam risca decît să nu mai fim duşi la vizita medicală, ceea ce tot nu ne folosea la nimic. Singurul avantaj fuseseră antinevralgicele pe care le primise fiecare din noi şi pe care i le dădusem lui Georgescu-Topuslău, care avea acum o mică rezervă.

Aşa se face că la cele cîteva vizite care s-au succedat, atît Paul Iovănescu, într-o zi, cît şi eu, într-alta, de îndată ce gardianul a părăsit cabinetul, ne-am repezit la cîntarul care se găsea într-un colț al încăperii. Pînă cînd doctorul să se dezmeticească, echilibrasem cîntarul.

Întorcîndu-mă spre el şi cerîndu-i să se uite la gradațiile cîntarului spre a se convinge personal, i-am spus:

— Nu credeți, d-le doctor, că e de competența dumneavoastră să interveniți atunci cînd, din cauza tratamentului la care este supus, un deținut ajunge la greutatea de patruzeci şi cinci de kilograme?

Doctorul s-a înfuriat şi m-a amenințat că-i va cere gardianului să mă pedepsească pentru indisciplină. Mi-am dat totuşi seama că era cam tulburat de afirmația mea, pe care s-a dus s-o verifice pe bara gradată a cîntarului. Cînd gardianul a venit să mă ducă în celulă, doctorul s-a apucat să noteze în registru antinevralgicele pe care ni le dăduse şi nu i-a pomenit nimic de pedepsirea mea.

Scena care s-a petrecut în cabinet, cînd a fost adus la vizită un alt grup dintre camarazii noştri, a atins un punct mult mai critic. Paul Iovănescu s-a suit şi el pe cîntar, fără să ceară voie. Paul avea cam un metru nouăzeci înălțime şi cîntărea tot patruzeci şi cinci de kilograme!

Cînd doctorul, enervat de îndrăzneala lui Paul, a vrut să cheme gardianul, Mache, care se afla şi el printre cei aduşi la vizită, i s-a adresat pe un ton hotărît, uzînd de toate atuurile pe care le deținea:

— Domnule dr. Boieru, fiindcă sînteți evreu, nu se poate să nu ştiți că

primii condamnați pentru crimele contra umanității, săvîrşite în lagărele de exterminare hitleriste, au fost medicii. Tocmai din cauza profesiunii lor, nu li s-au acordat nici un fel de circumstanțe atenuante!

Vorbele lui Mache şi şocul de a se fi auzit interpelat pe nume l-au făcut pe Boieru să se aşeze din nou la birou. Pînă la venirea gardianului, Mache a profitat să-i mai expună o dată întreaga noastră situație, față de care orice medic avea obligația profesională să ia atitudine.

— De n-ar fi decît pentru a putea dovedi în viitor că nu v-ați solidarizat în mod tacit cu crimele Securității, a ținut să adauge Mache.

Cînd băieții s-au întors în celule şi ne-au povestit cele întîmplate, ne-am gîndit că toate punțile dintre noi şi doctor fuseseră rupte. Eram totuşi mulțumiți că Mache îi spusese răspicat lui Boieru singurul lucru care i se mai putea spune.

Cîteva zile mai tîrziu am fost iar la cabinetul medical. De data asta m-am nimerit să fiu cu Mache. Cînd am rămas singuri cu doctorul, Boieru a scos dintr-un dosar o foaie de hîrtie şi a început să ne-o citească. Era un raport medical, în care erau consemnate cu exactitate condițiile noastre de existență: frigul din celule, insalubritatea lor, lipsa de îmbrăcăminte, lipsa de igienă şi hrana insuficientă. Mai departe, relata, în termeni medicali, starea fizică a deținuților, subnutriți şi distrofici. Cînd a terminat, doctorul ni s-a adresat tuturor celor prezenți în cabinet, dar cu ochii la Mache:

— Este raportul meu lunar, pe care-l voi încheia şi-l voi înainta Ministerului de Interne. Voi menționa că, în astfel de condiții, nu-mi pot lua nici o responsabilitate în privința sănătății deținuților. Acum sînteți satisfăcuți?

Nu ne mai rămînea decît să-i mulțumim. Ceea ce am şi făcut. Ne-am întors mulțumiți în celule, cu speranța că raportul îşi va produce efectul. Am aşteptat însă zadarnic! Nu s-a produs nici o schimbare!

Timp de cîteva săptămîni, unii dintre noi au mai fost duşi la cabinetul medical, dar după aceea vizitele au încetat cu desăvîrşire. La toate insistențele, gardianul sau ofițerul de serviciu răspundeau invariabil că doctorul lipseşte.

Prin luna martie, cînd iarna s-a mai îmblînzit şi gerul s-a mai muiat, gardienii au început să-i scoată la plimbare pe deținuții de drept comun. Se plimbau în curtea de sub ferestrele noastre, aceeaşi în care asistasem şi la tăierea porcilor lui Tilici. Gardianul care îi supraveghea ne interzicea să ne uităm pe geam în timpul plimbărilor. Totuşi, vigilența lui nu era

permanentă, aşa că din cînd în cînd mai puteam arunca un ochi în curte. Într-o zi l-am văzut, învîrtindu-se reglementar în cerc, cu mîinile la spate şi cu privirea în jos, pe doctorul Boieru. Purta aceeaşi căciulă de lutru şi acelaşi palton cu guler de catifea, numai că arătau mai ponosite. Aşa se explica absența doctorului de la cabinet. Tot de la plantonul de drept comun am aflat că Boieru fusese arestat şi urma să fie judecat pentru că fusese prins făcînd chiuretaje clandestine.

În ziua în care fusesem mutat în noua celulă de vizavi, mă bucurasem de orientarea ei mai favorabilă, spre sud, dar mai ales de cel de-al doilea pat cu a cărui saltea speram să mă acopăr noaptea. Socoteala mea nu s-a potrivit însă cu cea a administrației, care mi-a rezervat o surpriză. Mi-a adus un colocatar. După atîta vreme de singurătate, m-am bucurat şi de această formulă neaşteptată.

Omul care a fost introdus în celulă avea cam patruzeci de ani. Era destul de subțire îmbrăcat, ceea ce denota că fusese arestat înainte de venirea iernii. N-avea decît o haină peste cămaşă, nişte pantaloni negri băgați în cizme şi, în față, de la brîu în jos, un şorț din pînză de sac, de un albastru spălăcit, care-i cobora pînă la genunchi. Se pare că aşa se îmbrăcau țăranii unguri din anumite regiuni ale Transilvaniei.

După ce gardianul ne-a lăsat singuri, am dat mîna cu noul venit şi ne-am prezentat. Îl chema Şandor Nemeti. Apoi, a urmat decepția: omul nu ştia o boabă româneşte! Cu chiu, cu vai a pronunțat în tot timpul cît am stat împreună vreo zece–cincisprezece cuvinte româneşti. Mare lucru n-am aflat de la el, cu toate că ne-am străduit să ne înțelegem, mai ales prin gesturi. Trecuse şi el prin Securitatea de la Baia Mare, unde fusese bătut sălbatic. Mi-a arătat o cicatrice încă proaspătă deasupra ochiului şi, noaptea cînd se întorcea în pat, gemea de dureri de coaste şi spate.

Şandor Nemeti era iehovist, motiv pentru care şi fusese arestat. După ce oboseam şi unul şi altul de eforturile pe care le făceam gesticulînd pentru a ne înțelege, cît era ziua de lungă, Şandor Nemeti fredona încet un imn religios iehovist; mereu acelaşi, pe care, cînd îl termina, îl lua iar de la început, ore şi ore în şir. Mă obişnuisem cu melopeea care era liniştitoare, chiar adormitoare.

Şandor Nemeti pretindea că soția lui, ridicată o dată cu el de-acasă, fusese violată la Securitatea din Baia Mare şi apoi omorîtă. La început am crezut că nu înțelesesem bine ceea ce îmi spusese. În cele din urmă, după ce mi-a repetat de mai multe ori povestea, recurgînd la mimică, gesturi şi la

cîteva cuvinte româneşti pe care le cunoştea, m-am convins ca era exact ceea ce voise să-mi spună. Cum aflase Şandor Nemeti acest lucru şi dacă într-adevăr aşa era sau căzuse numai într-o cursă întinsă de anchetator, asta n-am mai putut să precizez, cu mijloacele noastre aşa de reduse de conversație. Prin gesturi, arătînd mai întîi spre propriii lui ochi şi apoi spre patul în care s-a dus repede să se întindă, cu mîinile pe piept, voia să-mi comunice că o văzuse cu ochii lui pe nevastă-sa moartă. Dar cum de avusese acest prilej, cînd în arestul Securității domneau izolarea şi secretul absolut, avea să rămînă pentru mine un mister, pe care nu l-am putut desluşi.

Oricum, prin atitudinea lui, Şandor Nemeti părea să fie împăcat cu loviturile pe care i le rezervase soarta şi se desprindea parcă de realitate cînd fredona, cu ochii închişi, imnul de slavă al martorilor lui Iehova. Mai reuşisem să aflu de la Şandor că aştepta cu încredere ziua cînd „îngerul Domnului, Armaghedon“ (i-am citat textual cuvintele) avea să vină pe pămînt cu armata lui de îngeri şi să înfrîngă oastea Satanei. Atunci se va instaura pe pămînt „Împărăția lui Dumnezeu“. (Am citat.) Aşa spunea el că trebuie înțeles „sfîrşitul lumii“ de care vorbeşte Biblia. Şandor Nemeti îmi spunea că ziua aceea e foarte aproape.

Într-o dimineață a venit gardianul şi l-a luat. Nu l-am mai întîlnit. Stătusem împreună vreo zece zile.

Am rămas singur.

La cîteva zile după plecarea lui Şandor Nemeti, s-au produs mişcări pe coridor. Grupul lui Țucă a fost scos din celule şi dus în clădirea cu boltă de la intrare. Ne-am gîndit că urmau să fie transferați la altă închisoare. La scurtă vreme am auzit din nou zgomotul lanțurilor pe care le purtau la picioare. Erau aduşi înapoi. Cînd gardianul s-a retras de pe secție, eram cu toții la vizete, curioşi să aflăm unde fuseseră. Țucă a venit primul la vizetă. Ne-a spus că fuseseră duşi la grefa închisorii, unde li se comunicaseră sentințele. Unul singur din ei primise muncă silnică pe viață. Ceilalți trei, în frunte cu el, fuseseră condamnați la moarte. Înainte de a pleca de la grefă, i se dăduse fiecăruia să semneze cîte o cerere de grațiere.

Țucă ne-a dat aceste veşti pe tonul lui obişnuit, fără nici un comentariu. Nu i-am simțit vocea cîtuşi de puțin alterată. Mie, în schimb, mi s-a pus un nod în gît. Cred că acelaşi lucru li s-a întîmplat şi celorlalți, pentru că toate vizetele au rămas un timp mute. Abia după cîteva momente, am auzit cîteva voci, printre care şi vocea lui Titi. Țucă dispăruse de la

vizetă. Auzindu-se strigat, a revenit. Titi şi alți cîțiva şi-au exprimat convingerea că scopul condamnării era numai de a produce spaimă şi că în mod sigur vor fi grațiați.

Țucă i-a ascultat un timp, după care le-a mulțumit pentru bunele lor intenții de a-l încuraja, spunîndu-le că şi el este convins că cei doi tovarăşi ai lui vor fi grațiați, dar că, în ceea ce-l priveşte, crede că cererea lui va fi respinsă. I-a asigurat că a primit sentința cu seninătate, că era de mult împăcat cu gîndul unei condamnări la moarte. I-a mai rugat să-l ierte că nu stă aşa de mult la vizetă, fiindcă vrea să se roage. Pînă a doua zi, Țucă n-a mai revenit la vizetă.

De altfel şi conversațiile noastre s-au redus, limitîndu-se la comunicările strict necesare, ca anunțarea sosirii gardianului sau semnalarea apariției vreunui ofițer. Nu ne mai ardea de vorbă. Ni s-ar fi părut indecent şi lipsit de tact să trăncănim ca de obicei, cînd asupra a trei dintre camarazii noştri plana spectrul morții. Totuşi, Țucă venea zilnic la vizetă şi schimba cu noi cîteva vorbe în legătură cu evenimentele de pe celular, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Despre condamnarea lui, n-a mai deschis vorba.

Cam tot în acele zile, s-au făcut mutări din celulele de pe secția noastră. Eu am rămas pe loc şi tocmai cînd agitația de pe coridor se potolise şi nu mă mai aşteptam să fiu afectat de aceste mutări, uşa celulei s-a deschis şi, spre bucuria mea, am primit un nou colocatar. Era Alexandru Bănilă, supranumit „Județ“, care fusese împins la mine în celulă şi în urma căruia gardianul a trîntit şi încuiat uşa.

Om de treabă şi bun camarad, Județ nu-şi pierduse optimismul lui sănătos, cu toate că starea lui fizică era de-a dreptul îngrijorătoare. Din omul voinic de altădată, ajunsese o umbră. Se încovoiase de slăbiciune şi ochii i se înfundaseră în orbite, dar îşi păstraseră vioiciunea şi licărirea glumeață. Vocea de stentor pe care toți i-o recunoşteam de la distanță în galeriile întunecoase ale minei suna acum stins. Era aşa de istovit, încît făcea un vădit efort ca să vorbească şi să se facă auzit, dar nu reuşea decît să şoptească. Şi totuşi, rămăsese acelaşi hîtru care ne înveselise la Cavnic cu umorul lui țărănesc şi vorba lui moldovenească.

În perioada petrecută împreună, m-am trezit de nenumărate ori cu haina lui de dimie, căptuşită cu blană de miel, aruncată peste mine. Mă acoperea cu ea cînd adormeam peste zi şi mă vedea zgribulit sub pătura subțire şi ruptă. Conviețuirea noastră în aceeaşi celulă a decurs într-o perfectă armonie şi bună înțelegere.

Într-una din acele zile am fost chemaţi la vizetă de Marin Ţucă, cerîndu-ne să stăm lîngă uşă în timpul desfăşurării programului. Voia să ne dea ceva prin vizetă, cînd îi va veni rîndul să se ducă la closet cu tineta şi va trece prin dreptul uşii celulei noastre. Bineînţeles, numai dacă va putea profita în acel moment de neatenţia gardianului, care de cele mai multe ori intra în celula deţinutului cînd acesta se îndrepta spre W.C., pentru a o percheziţiona.

La ora programului, trecînd prin faţa uşii, Ţucă a reuşit să împingă prin vizetă o mică legătură din pînză de cămaşă, pe care am prins-o în mînă. Desfăcînd-o, am găsit înăuntru o raţie de marmeladă. Cînd programul a luat sfîrşit şi gardianul a plecat, l-am întrebat pe Ţucă ce era cu pachetul de marmeladă pe care ni-l dăduse. Ţucă ne-a spus că era pentru noi şi ne-a rugat s-o acceptăm, pentru că decisese să ne dea pe rînd, la fiecare din cei de pe celular, raţia lui zilnică de marmeladă. La protestele noastre, ne-a replicat:

— Eu nu mai am nevoie să rezist, pe cînd voi aveţi datoria să faceţi totul ca să supravieţuiţi. Cele cîteva grame de marmeladă reprezintă totuşi un mic surplus de zahăr şi calorii, care vă va fi de folos. De altfel, trebuie să acceptaţi, fiindcă mi-am luat acest angajament în rugăciunile mele.

Felul în care şi-a formulat hotărîrea, nu mai admitea nici refuzul nostru şi nici un fel de discuţie pe această temă.

Cîtă vreme a mai stat cu noi pe celular, Ţucă şi-a pus în aplicare hotărîrea, făcînd să parvină, în fiecare celulă, raţia lui de marmeladă, fie introducînd-o prin vizetă, aşa cum procedase în cazul nostru, fie lăsînd-o la closet, de unde o ridica cel căruia îi era destinată, atunci cînd îi venea rîndul să iasă cu tineta.

Într-altă zi, Ţucă m-a chemat la vizetă şi mi-a spus că apelează la mine fiindcă sînt şi eu oltean şi probabil mai am legături cu oameni din regiune, ca să-i fac un comision cînd voi ieşi din închisoare. M-a rugat să iau legătura cu tatăl lui, care era preot în satul lui natal, comuna Albeşti din judeţul Dolj. Voia să-l informez pe tatăl lui despre perioada petrecută împreună în penitenciarul din Oradea şi să-i povestesc tot ce ştiam despre procesul lui şi tot ce-mi voi aminti despre el. Mi-a spus să-i cer iertare preotului din partea lui, pentru toate necazurile pe care i le pricinuise. Voia ca tatăl lui să nu fie trist şi să nu-l plîngă, căci el mersese în viaţă numai pe drumul dictat de conştiinţa şi convingerile lui şi nu regreta nimic. Credinţa l-a ajutat să fie împăcat cu soarta şi să privească moartea cu seninătate. Îi cerea tatălui lui să se roage pentru sufletul lui.

Nu mi se mai întîmplase ca un condamnat la moarte să-mi încredinţeze ultimele dorinţe. Calmul cu care mi-a vorbit şi grija cu care şi-a ales cuvintele, pentru a-mi cere să-i comunic tatălui lui ultimele veşti despre el şi ultimele lui gînduri, m-au impresionat peste măsură şi n-am fost în stare decît să-i promit că, dacă voi ieşi din închisoare, îi voi satisface dorinţa.

N-a mai trecut mult şi, într-o zi, grupul lui Ţucă a fost dus din nou la biroul grefei închisorii. Cînd s-au întors în celulă, tot Ţucă ne-a informat că li se comunicase răspunsul la cererile de graţiere. Doi din ei fuseseră graţiaţi. Cererea lui Ţucă fusese respinsă, urmînd ca sentinţa să fie executată.

Curînd după aceea, Ţucă şi cei trei camarazi ai lui au fost luaţi din celule şi n-au mai fost aduşi înapoi.

Abia cîţiva ani după aceea, am aflat de la mai mulţi deţinuţi că Marin Ţucă fusese transferat la penitenciarul din Cluj. Acolo, stătuse o perioadă destul de lungă, singur într-o celulă şi tot cu lanţuri la picioare.

Apoi, într-o noapte, fusese scos din celulă, i se tăiaseră lanţurile şi un grup de gardieni înarmaţi, înjurîndu-l şi lovindu-l cu patul armelor, îl scoseseră pe uşa celularului.

Unsprezece ani mai tîrziu, printr-un intermediar, i-am putut îndeplini dorinţa. Preotul Ţucă mi-a transmis mulţumiri pentru amănuntele pe care i le-am comunicat şi pe care nu le ştia. Despre execuţia fiului lui aflase mai demult, de la alţi deţinuţi, care fuseseră eliberaţi.

PROCESUL. GREVA FOAMEI

În fine, a sosit şi ziua mult aşteptată a procesului nostru. Nădăjduiam că procesul avea să însemne şi sfîrşitul chinurilor noastre de la Oradea, de unde, o dată judecaţi, vom fi transferaţi la o altă închisoare sau lagăr de muncă. Părerea cea mai răspîndită printre noi era că tratamentul la care eram supuşi era un regim special de represalii impus de Securitate, pentru a descuraja orice alte eventuale intenţii de evadare. În privinţa procesului, părerile erau împărţite. Majoritatea, printre care şi eu, credeam că vom primi condamnări nesemnificative, considerînd că acuzaţiile nu puteau depăşi valoarea faptelor, care nu justificau pedepse excesive. Unii însă, impresionaţi de pedepsele din procesul lui Ţucă, nu excludeau posibilitatea cîtorva sentinţe capitale, în intenţia de a statua un exemplu pentru alţi amatori de evadări.

Recunosc că ipoteza nu era lipsită de sens, dar uşurinţa cu care priveam lucrurile, încrederea în viaţă şi optimismul tinereţii ne împiedicau să admitem deznodămintele grave şi ne făceau să respingem astfel de gînduri. Titi Coşereanu era printre cei îngrijoraţi de această posibilitate, ceea ce a provocat tot felul de tachinări şi glume proaste din partea noastră. Îl tratam de fricos, lucru care avea darul să-l înfurie şi ne acuza de inconştienţă. Pînă la urmă, cînd îi spuneam că voi lăsa cu limbă de moarte să nu fiu îngropat lîngă el, ci să fiu îngropat la celălalt capăt al gropii comune, ne împăcam într-un rîs general.

Singurul care avea interesul să susţină că eram ameninţaţi de condamnări la moarte şi că nu le puteam evita decît făcînd declaraţii sincere la proces era Ducu Ciocâlteu, care în felul acesta încerca să-şi pregătească terenul pentru a-şi menţine în instanţă declaraţiile din anchetă.

Într-una din dimineţi, am fost cu toţii scoşi din celule şi, la distanţă unul de altul, am fost îndreptaţi spre bolta de la intrarea în închisoare, sub care era tras un camion. Din cauza lanţurilor care ne împiedicau mişcările, am fost urcaţi în camion de gardieni şi puşi să stăm jos pe podele.

Camionul nu avea prelată, aşa că am fost instruiţi să nu privim peste bord. Indicaţie inutilă, fiindcă o dată aşezaţi jos, capetele noastre depăşeau laturile cutiei camionului, aşa că am privit în voie străzile oraşului, pustii la acea oră matinală. Nu cunoşteam oraşul, aşa că nu pot da nici o relaţie în privinţa străzii sau cartierului în care se afla clădirea tribunalului în faţa căreia ne-am oprit.

Ajutaţi de gardienii care ne însoţiseră pe platforma camionului, la care s-au adăugat alţii, dintr-un al doilea camion, care îl urmase pe al nostru, am fost daţi jos şi introduşi în clădire. Am urcat la primul etaj şi am cotit pe un coridor la dreapta. Am intrat într-o cameră mai întîi goală, în care au fost apoi introduse cîteva bănci. Era sala noastră de aşteptare, în care ni s-a spus să ne aşezăm şi să nu stăm de vorbă între noi. În cadrul uşii deschise, stăteau doi gardieni înarmaţi care ne supravegheau. Pe coridor stăteau de vorbă şi fumau ceilalţi gardieni din escortă.

Fuseserăm aduşi cu noaptea în cap, aşa că pînă la începerea procesului, am avut mult de aşteptat. Cu timpul, rigoarea supravegherii a slăbit, gardienii din uşă s-au angajat în discuţii cu cei de pe coridor, ceea ce ne-a permis şi nouă să stăm de vorbă între noi. Am stabilit astfel o poziţie comună, pe care s-o adoptăm în instanţă, cu privire la cîteva puncte mai importante, şi anume:

Nu vom recunoaşte nici un fel de legături cu muncitorii liberi sau cu vreun gardian de la Cavnic.

Nu vom recunoaşte că, o dată evadaţi, aveam intenţia să ne procurăm arme şi să luptăm în munţi împotriva regimului sau să trecem clandestin frontiera în Vest.

Vom declara că motivul evadării nu fusese decît acela de a scăpa de regimul barbar de muncă forţată, care demonstra intenţia administraţiei de a ne extermina.

Vom încerca să denunţăm în instanţă abuzul ce se săvîrşea împotriva noastră, în penitenciarul din Oradea.

Singurul care încerca să ridice obiecţii, susţinînd că nu ne puteam salva de la eventualele condamnări la moarte decît printr-o atitudine docilă în faţa instanţei, era Ducu Ciocâlteu. Mai mult, spunea el, trebuia să cîştigăm în acest fel bunăvoinţa Securităţii, pentru a obţine cît mai repede schimbarea regimului ce ni se aplica şi căruia nu-i mai puteam supravieţui multă vreme. Pentru asta, trebuia să-i dăm satisfacţie lui Velniciuc, ca procesul să decurgă fără incidente. Cu alte cuvinte, să nu ne retractăm declaraţiile din anchetă. Ducu îşi pleda astfel propria cauză, el fiind

singurul care dăduse declarații pe placul anchetei şi pe care voia acum să le confirmăm şi noi în fața tribunalului. Încercările lui de a ne convinge nu numai că n-au găsit nici un adept, dar au stîrnit diferite reacții, care i-au demonstrat dezaprobarea şi disprețul întregului nostru grup. Cîțiva, printre care Colea Ungureanu, l-au tratat pe față de turnător.

Gravitatea acestui calificativ în lumea puşcăriilor era aşa de mare, încît şi-a produs imediat efectul. Ducu a căutat să se explice, spunînd că a fost greşit înțeles. Nenorocitul se zbătea să găsească o ieşire din menghinea în care se simțea prins: Pe de-o parte teama de răzbunarea Securității dacă nu-şi va respecta angajamentele luate la anchetă, pe de altă parte, ostilitatea pe care o va întîmpina de-aci înainte din partea deținuților, în orice puşcărie va ajunge, dacă de la proces va ieşi stigmatizat ca turnător. Ştia cît de repede se transmitea din gură în gură, în toate închisorile, numele trădătorilor. Profitînd de deruta în care îl pusese această dilemă, Mache a început să exercite presiuni asupra lui, pentru a-l determina să-şi retracteze declarațiile pe care le dăduse în anchetă şi a-l face să se ralieze la poziția noastră. Ducu începuse tocmai să cedeze, cînd s-a produs o rumoare printre gardienii de pe coridor.

Apăruseră nişte ofițeri străini, care angajaseră o discuție cu şeful escortei noastre. Se iscase o controversă între ei şi, cum vorbeau destul de tare, am înțeles că era vorba de lanțurile noastre. Noii veniți cereau să ni se scoată lanțurile. Şeful escortei se opunea, prevalîndu-se de ordinele primite de la superiorii lui. În cele din urmă, ofițerii şi-au impus punctul de vedere. După aroganța cu care se comportau, am dedus că proveneau din Securitate şi nu din cadrele Direcției Penitenciarelor.

Un gardian a primit ordinul să se ducă la închisoare şi să aducă cheile lacătelor. Peste o jumătate de oră ni s-au scos lanțurile şi imediat am fost introduşi în sala de judecată, de la celălalt capăt al coridorului.

La un capăt, pe o estradă, era o masă lungă acoperită cu o pînză roşie. În stînga, masa grefierului, în dreapta, a procurorului. În rest, semăna cu o clasă de şcoală, cu bănci înşirate pînă în fund. Între primele două rînduri de bănci din față şi celelalte, era o distanță mai mare. Erau băncile noastre, ale acuzaților, pe care ni s-a spus să ne aşezăm. În spatele nostru, primul rînd de bănci era rezervat gardienilor din escortă.

La intrarea în sală, am fost întîmpinați de vreo patru inşi, îmbrăcați civil şi cu cîteva dosare sub braț. Erau avocații din oficiu, fiecare însărcinat cu „apărarea“ a cîte trei–patru dintre noi. Printre ei, o femeie, care privind la grupul nostru care intra pe uşă se informa, plimbîndu-şi ochii de la unul

la altul:

— Cine este inculpatul Ioanid?

— Eu, am răspuns şi m-am oprit în faţa ei.

Mi-a spus că se numeşte Irma Sebany, că avea mandat să mă apere în proces, dar că primise numai cu puţină vreme înainte dosarul, aşa că nu avusese timp să-l studieze temeinic. Aş putea spune că vorbele ei, pe care le-am redat mai sus, reprezintă aproape o traducere, aşa de prost vorbea româneşte. Era unguroaică. După ce s-a prezentat astfel, m-a întrebat dacă am să-i dau vreo indicaţie în privinţa pledoariei. Aştepta cu creionul într-o mînă şi cu o foaie de hîrtie pusă peste dosarul din mîna cealaltă, ca să-şi noteze ce aveam să-i spun.

— Strada Dr. Leonte, nr. 36, Elena Ioanid, i-am dictat.

Şi-a notat şi a ridicat ochii nedumerită spre mine, văzînd că m-am oprit.

— Restul nu mai notaţi, i-am spus, coborînd glasul, ca să nu fiu auzit de gardieni, care ne împingeau spre bănci şi totodată îi îndepărtau şi pe avocaţi de noi, cu tot atît de puţine menajamente.

Am reuşit să adaug:

— Este adresa mamei mele. Vă rog să-i comunicaţi că m-aţi văzut şi că sînt sănătos şi optimist. Nu-i nevoie să-i spuneţi cît sînt de slab. E singurul serviciu pe care mi-l puteţi face. Pledoaria nu mă interesează.

Apoi, gardienii ne-au despărţit, dar am putut să remarc că avocata, după ce s-a uitat în stînga şi-n dreapta, ferindu-se să fie văzută, a rupt din foaia de hîrtie bucata pe care notase adresa mamei şi a băgat-o în buzunarul jachetei. Am fost convins că ascundea biletul pentru a nu fi găsit asupra ei şi a nu fi acuzată că ia legătura cu familia unui deţinut politic, trădînd astfel secretul locului unde mă aflam. Şi am fost tot aşa de convins că de îndată ce va pleca de la tribunal, va rupe biletul şi-l va arunca.

Dar m-am înşelat şi am păcătuit gîndind astfel. Unsprezece ani mai tîrziu, cînd am ieşit din închisoare, am aflat că avocata Irma Sebany îi transmisese mamei mesajul meu.

Amintesc în treacăt că, profitînd de informaţia primită, mama a expediat pe adresa penitenciarului din Oradea, pe numele meu, un pachet cu alimente şi îmbrăcăminte de iarnă, care i-a fost returnat cu menţiunea că numele deţinutului Ioanid nu se află în evidenţa închisorii.

Considerînd că, mai devreme cu un an, la procesul de la Piteşti, nu schimbasem nici o vorbă cu apărătorul din oficiu ce-mi fusese desemnat, întrevederea de acum cu avocaţii noştri, fie şi aşa, în fugă şi sub presiunea

gardienilor, reprezenta un progres în respectarea procedurii, chiar dacă intenția era nesinceră şi nu urmărea decît crearea unei aparențe de legalitate.

O dată aşezați în bănci, am început să ne uităm împrejur, cu toate că gardienii, care şi ei luaseră loc în spatele nostru, ne atrăgeau atenția să nu întoarcem capul. În chip de public, care pasă-mi-te venise să asiste la proces, vreo douăzeci–treizeci de ofițeri de securitate. Şi totuşi, printre uniforme, era şi un civil; unul singur. Mi-amintesc că purta un loden verde, produs al fabricilor de confecții din acea vreme. Paul Iovănescu, care-l văzuse şi el, ne-a şoptit că era vărul lui, inginerul Iovănescu. Era singurul membru al familiei vreunuia din lotul nostru care a asistat la proces.

Abia în 1964, după eliberare, am avut explicația prezenței lui la proces. Cu totul întîmplător, inginerul Iovănescu se găsea în acea perioadă în deplasare la Oradea, însărcinat de serviciul la care era angajat cu o lucrare de construcții în localitate. Interesele de serviciu îl obligaseră să aibă relații cu autoritățile locale şi din acele cercuri aflase că vărul lui se găsea închis în penitenciarul din oraş, în aşteptarea judecății. Prin aceleaşi relații, pe care le cultivase, obținuse şi autorizația să asiste la proces.

În fine, şi-a făcut apariția şi completul de judecată. Preşedintele, un căpitan, flancat de cei doi asesori, locotenenți-majori, s-au instalat la locurile lor. De asemenea, grefierul şi procurorul. Nu mai ştiu ce grad avea acesta din urmă; m-a frapat însă că era tuns cu maşina. Dacă n-ar fi fost în uniformă, l-ai fi putut confunda cu un deținut, dar mai bine hrănit decît noi.

Lucrările au început imediat şi au durat pînă aproape de prînz. Nu mai rețin decît cîteva lucruri demne de remarcat din cursul procesului, cîteva incidente şi atmosfera generală, creată de preşedinte în dezbateri. Preşedintele era aşa de departe de vreo pregătire juridică, încît îi lipseau şi cele mai elementare noțiuni din vocabularul profesional, ca să nu mai vorbim de dificultățile pe care le avea în a formula fraze corecte şi coerente. Limbajul lui era limitat la jargonul de partid. Intervenea mai mult ca să ne insulte, cu sloganurile binecunoscute: scursori ale societății, duşmani ai clasei muncitoare, bestii fasciste, trădători ai poporului etc. Îmi amintesc foarte bine, că am surprins de mai multe ori schimburi de priviri foarte grăitoare între cei doi asesori, cînd preşedintele emitea cîte o enormitate.

Actul de acuzare se baza în multe puncte pe declarațiile făcute de Ducu Ciocâlteu în anchetă, ceea ce, la audierea noastră, a dat naştere la nenumărate incidente, deoarece noi nu recunoşteam faptele. Ceea ce a

răsturnat complet desfăşurarea procesului, după dorinţa şi aşteptările completului, au fost declaraţiile lui Ciocâlteu, care şi-a retractat o bună parte din afirmaţiile făcute în anchetă. Surpriza a fost aşa de mare, încît a produs un moment de derută şi consternare. În clipa următoare, furios, preşedintele a trecut la ameninţări, dar Ducu n-a mai revenit la primele declaraţii date la Securitatea din Baia Mare. Căpitanul a mai făcut cîteva încercări de intimidare, dar nereuşind să restabilească situaţia, a renunţat şi a suspendat şedinţa. Sala a fost evacuată, iar noi ne-am întors în camera de aşteptare.

Excitarea produsă de proces acţionase ca un stimulent pe toată durata şedinţei şi ne făcuse să nu simţim oboseala. Cînd m-am aşezat însă pe banca din sala de aşteptare, toate eforturile acumulate din zori şi pînă atunci şi-au produs brusc efectul: eram istovit. După cîteva momente de apatie generală, ne-am mai revenit şi, pe şoptite, am început să ne împărtăşim diferitele impresii şi presupuneri, cu privire la cele ce se vor întîmpla la reluarea şedinţei.

În general, toţi eram satisfăcuţi de întorsătura pe care o luaseră lucrurile şi faptul că Ducu îşi modificase în parte atitudinea ne-a făcut chiar să ne purtăm cu el mai prieteneşte. Cu toate că era sensibil la această manifestare, dîndu-şi seama că mai toţi eram dispuşi să-i trecem cu vederea comportarea din anchetă şi să-l reacceptăm printre noi, îl simţeam neliniştit şi îngrijorat. Pe de-o parte era bucuros de mîna ce i se întindea, pe de alta însă, ne spunea că era convins că vom avea de suportat represaliile Securităţii şi că ceea ce noi consideram un succes, de fapt, nu fusese decît o bravadă inutilă. Simţindu-l din nou nehotărît, fiecare încercam să-l încurajăm să se menţină în continuare pe noua lui poziţie.

Cu toate că Ducu părea să se lase convins de argumentele pe care i le aduceam şi ne declara că nu se va mai dezice, fiecare din noi, într-o măsură mai mică sau mai mare, eram sceptici. Colea Ungureanu, care stătea pe bancă lîngă mine, nu participa în nici un fel la discuţiile noastre. Nu-i acorda lui Ducu nici o încredere şi rămînea intransigent.

Am încercat să-l conving că eventual s-ar putea obţine mai mult de la Ducu, arătîndu-i încredere şi indulgenţă, decît respingere totală. Dacă nu-i mai dăm nici o speranţă să se răscumpere şi să fie reintegrat în rîndurile noastre, nu facem decît să-l împingem definitiv în braţele Securităţii.

Colea n-a mai avut răbdare să mă asculte. S-a întors spre mine, mi-a tăiat vorba şi, pe un ton cam răstit, şi-a spus, în felul lui, părerea:

— Ascultă, naşule! Turnătorul rămîne turnător!

Mi-am dat seama că nu-l pot clinti pe Colea din convingerile lui şi n-am mai insistat, ştiindu-l cît era de încăpăţînat.

Un an mai tîrziu, în celulă la Aiud, discutînd din nou „cazul Ducu“, care între timp se ilustrase cu alte isprăvi, Colea mi-a reamintit vorbele lui de la proces:

— Naşule, mai ţii minte ce ţi-am spus la Oradea?!

Din păcate, a trebuit să recunosc că avusese dreptate.

Trecuse destul de mult timp de cînd şedinţa fusese suspendată, aşa că vocile şi mişcarea de paşi care s-au stîrnit pe coridor ne-au făcut să credem că era vorba de reluarea procesului. Spre surprinderea noastră, alta era explicaţia: ni se adusese masa de la penitenciar! Nu mai mi-aduc aminte ce conţinea marmita pe care gardienii au depus-o la uşă, dar am remarcat cu toţii că ciorba era mai consistentă ca de obicei. Ni s-au distribuit gamele şi linguri.

Nici nu ni se împărţise bine ciorba şi gardienii au şi început să ne grăbească să mîncăm mai repede. Văzîndu-le nervozitatea, ne-am gîndit că era vorba de reînceperea procesului. La un moment dat, venind în pas alergător, şi-a făcut apariţia un gardian. S-a uitat pe un bilet pe care-l ţinea în mînă şi ne-a întrebat:

— Care e Ciocâlteu Alexandru?

Ducu s-a ridicat în picioare, vădit tulburat.

— Hai cu mine! i-a zis gardianul şi amîndoi au ieşit pe coridor.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de la plecarea lor, cînd am auzit paşi şi vocea lui Roboiu, ofiţerul politic. S-a oprit în pragul uşii şi ne-a spus să tragem băncile pe care stăteam spre peretele din stînga al camerei, liberînd astfel colţul din dreapta, în care un gardian, la ordinul politrucului, a aşezat un scaun.

— Întoarce-l, s-a răstit la el Roboiu.

O dată dispoziţiile executate, a fost introdus şi Ducu în cameră şi aşezat pe scaunul din colţ, cu faţa la perete. Apoi, înainte de a pleca, pe un ton ameninţător, Roboiu ne-a avertizat să nu încercăm să stăm de vorbă cu Ducu şi totodată i-a ordonat şi gardianului din uşă să ne supravegheze şi să ne împiedice să luăm contact cu el.

Bineînţeles că, după plecarea lui Roboiu, primul nostru gînd a fost să găsim modalitatea de a afla de la Ducu unde fusese dus. Ni se părea cu atît mai important să ştim ce se întîmplase, cu cît administraţia se arătase aşa de interesată să păstreze secretul, interzicîndu-ne să intrăm în contact cu el. De

altfel, şi el se frămînta pe scaun, căutînd un pretext de a întoarce capul spre noi, dar, la fiecare mişcare pe care o făcea, gardianul din uşă îi atrăgea atenţia să stea cu faţa la perete. Supravegherea era aşa de strictă, încît luarea legăturii cu Ducu părea imposibilă.

După cîteva minute însă, gardianul din uşă a fost chemat de un tovarăş de-al lui de pe coridor. A părut să ezite un moment să-şi părăsească postul, dar apoi s-a decis. Ne-a atras atenţia să nu care cumva să îndrăznim să vorbim că „ne ia mama dracului“ şi a dispărut din faţa uşii.

Cum i-am auzit paşii îndepărtîndu-se, l-am şi interpelat pe Ducu. În cîteva fraze, ne-a explicat că fusese dus într-un birou, unde îl aştepta Velniciuc, fostul nostru anchetator de la Baia Mare. Furios de întorsătura pe care o luaseră lucrurile în proces, acesta îi spusese că dacă nu-şi recunoaşte declaraţiile date în anchetă, va fi vai şi amar de noi. Îi dăduse în mod clar de înţeles că sentinţele vor fi stabilite de Securitate, în funcţie de declaraţiile pe care le vom face în instanţă.

Paşii apăsaţi ai gardianului care se întorcea ne-au întrerupt convorbirea. Dar nu pentru multă vreme. Răspunzînd din nou chemării unui alt gardian, după ce ne-a mai ameninţat o dată să nu vorbim, a plecat iar spre fundul coridorului. De data asta, manevra ni s-a părut suspectă şi, cînd revenirea şi plecarea gardianului s-au repetat de cîteva ori, nici unul din noi n-a mai avut nici un dubiu că era vorba de o înscenare pusă la cale de securişti.

Intenţia era transparentă; dîndu-ne impresia că nu voiau să ne lase să stăm de vorbă între noi, de fapt urmăreau tocmai ca Ducu să ne relateze întrevederea cu Velniciuc. Întocmai pisicii cu clopoţei, gardianul venea şi pleca la chemarea tovarăşului lui, călcînd apăsat cu cizmele pe cimentul coridorului, ca să-i auzim paşii.

În intervalele în care eram singuri, Ducu îşi continua povestea. Am aflat astfel că Velniciuc nu numai că ne ameninţa cu pronunţarea cîtorva sentinţe capitale în proces, dar şi cu menţinerea noastră în penitenciarul din Oradea, sub acelaşi regim, pînă la lichidare, dacă nu ne hotăram să fim „cooperativi“ şi „sinceri“ în faţa tribunalului. La perspectivele sumbre expuse de Velniciuc se adăuga o adevărată pledoarie a lui Ducu, care îşi punea în joc toată puterea de convingere spre a ne determina să luăm în serios ameninţările anchetatorului. Voia cu orice preţ să ne facă să înţelegem că, dacă nu adoptăm o atitudine mai flexibilă, sîntem iremediabil pierduţi. În schimb, ne spunea că obţinuse promisiunea fermă că, dacă în instanţă vom face depoziţii satisfăcătoare, după proces vom fi transferaţi în

altă închisoare cu regim obişnuit.

Discuțiile cu Ducu le purta mai mult Mache, aşezat mai aproape de el. Cînd Ducu a început să argumenteze pentru revenirea pe poziția avută în anchetă, Mache s-a străduit să-l convingă să nu-şi mai schimbe atitudinea pe care o adoptase în instanță, dîndu-i de înțeles că era unicul prilej de a ne spăla ruşinea de a-i fi antrenat în puşcărie pe inginerul şi lucrătorii civili de la Cavnic. Dacă îi disculpăm în declarațiile din procesul nostru, îi explica el, le mai oferim o şansă, la recurs sau la o eventuală revizuire a procesului lor.

Cum Ducu se crampona pe poziție, avansînd mereu justificarea că era vorba de salvarea propriilor noastre vieți, toți ne-am manifestat dezaprobarea. Mi-aduc aminte numai de intervenția lui Colea, care era lîngă mine pe bancă şi care, ignorîndu-l pe Ducu, i s-a adresat lui Mache:

— Lasă-l, măi Mache, să-şi salveze viața, că altceva tot nu mai are de salvat!

Cam în acest stadiu al discuțiilor noastre, ne-a întrerupt pasul gardianului. De data asta însă, a citit de pe o hîrtie numele lui Miltiade Ionescu şi i-a spus să-l urmeze. Absența lui a fost de scurtă durată. După numai cîteva minute, gardianul l-a adus înapoi şi l-a pus să se aşeze la capătul uneia din bănci. Pe cîțiva din camarazii noştri i-a mutat, înghesuindu-i pe altă bancă, pentru a crea un spațiu liber între Mache şi noi. Din acel moment, gardianul nu s-a mai mişcat din uşă, aşa că nici o comunicare cu Mache n-a mai fost posibilă. Scurta absență a lui Mache şi stricta supraveghere, de astă dată a gardianului, ne erau însă de ajuns pentru a ne putea închipui ce se petrecuse.

După proces, am avut confirmarea, de la Mache, că presupunerile noastre fuseseră juste. Şi el fusese dus la Velniciuc, care încercase să facă presiuni asupra lui spre a-l determina să fie „cooperativ“, dar Mache fusese categoric de la început, spunînd că va relata în fața tribunalului că-l amenințase înainte de proces ca să facă declarații false. Velniciuc se lămurise şi renunțase să continue discuția.

Cum mai toate denunțurile făcute de Ducu în declarațiile lui din anchetă se refereau la scene petrecute în cabinetul medical al lagărului de la Cavnic, Mache era cel mai indicat să-i confirme spusele. La Mache în cabinet venise fiecare din noi înainte de evadare, să raporteze despre stadiul pregătirilor, despre legăturile cu muncitorii civili şi informațiile primite, acolo se centralizaseră toate datele, acolo se luaseră toate hotărîrile şi se

discutaseră toate planurile noastre de viitor. Deoarece, în anchetă, Velniciuc nu reuşise să smulgă de la Mache confirmarea celor declarate de Ducu, îşi făcuse probabil socoteala că, după regimul ce ni-l aplicase la Oradea, avea să-l găsească acum mai docil şi sperase să-l folosească drept martor al acuzării, alături de Ducu. Cred că eşecul tentativei lui Velniciuc a determinat şi reluarea şedinţei tribunalului, pentru că, la scurtă vreme după întoarcerea lui Mache, am fost introduşi în sala de judecată. Componenţa în sală era aceeaşi, cu un singur personaj în plus în rîndurile „publicului“: Velniciuc.

Procesul a durat pînă seara tîrziu, presărat cu tot felul de incidente pe parcurs. În timpul depoziţiior, mai ales în cazul lui Ducu şi Mache, ceilalţi acuzaţi am fost de mai multe ori evacuaţi din sală, făcîndu-se astfel o ultimă tentativă de presiune asupra lor, pentru a obţine declaraţiile dorite.

Rezultatul nu a fost satisfăcător nici pentru Securitate, nici pentru noi. Mache a fost intransigent, dar Ducu, cum ne spunea chiar el ulterior, a ales o cale de mijloc. În acest caz, cea mai nefericită formulă, fiindcă, vrînd să împace şi capra şi varza, a reuşit să ne nemulţumească, şi pe Velniciuc, şi pe noi. A recunoscut pe jumătate, a dat răspunsuri ambigue şi, cînd i s-au cerut precizări, s-a contrazis. Pe scurt, a scăldat-o, provocînd dezaprobarea ambelor părţi.

Atît Mache cît şi ceilalţi, confruntaţi cu declaraţiile lui Ducu, i-am contrazis toate declaraţiile în punctele delicate care-i priveau pe civilii şi gardienii de la Cavnic. Am respins de asemenea declaraţiile care-i incriminau pe camarazii noştri din boxă, acuzaţi de complicitate la evadare (Georgescu-Topuslău, Mitică Popa şi Bănilă) şi ne-am limitat la a recunoaşte numai propriile noastre acţiuni din cadrul evadării.

Mi-amintesc cum, cu această ocazie, fiind confruntat cu Georgescu-Topuslău, acesta îmi arunca priviri rugătoare ca să-i confirm declaraţia dată la anchetă şi pe care şi-a susţinut-o şi în instanţă. Nu numai că n-am recunoscut că el mi-ar fi dat „bomfaierele“ (ferăstraiele), dar am declarat că probabil fusese forţat în anchetă să spună această minciună şi că acum nu îndrăznea să revină asupra ei, de teama represaliilor. În timp ce vorbeam, sub privirea disperată şi încărcată de reproşuri a lui Georgescu-Topuslău, preşedintele, furios, mă ameninţa cu evacuarea din sală şi cu agravarea pedepsei pentru insulte aduse „organelor securităţii statului“.

În timpul depoziţiei mele, cînd am ajuns la episodul confecţionării grenadelor, s-a iscat un nou incident. Titi a protestat împotriva termenului „grenadă“, pe care-l considera inexact. A cerut tribunalului să nu

consemneze în acte termenul „grenadă“, ci „petardă“. Pentru a da mai multă greutate argumentelor pe care le aducea în sprijinul diferenţierii dintre grenadă şi petardă, Titi s-a declarat competent în materie, fiindcă fusese ofiţer. Preşedintele s-a simţit provocat şi, ca să nu se lase mai prejos, s-a grăbit să se răstească la el:

— Ce crezi, bă, că numai tu te pricepi? Şi eu sînt ofiţer şi ştiu ce e aia o grenadă!

A urmat o lungă controversă, în încercarea de a stabili definiţia grenadei şi a petardei, cea mai hazlie fază a procesului, preşedintele prezentîndu-se în toată splendoarea ignoranţei lui de agramat orgolios şi complexat.

Titi ţinea cu orice preţ să fie consemnat termenul de petardă, pentru a exclude posibilitatea de a fi considerată „armă“, ceea ce, după părerea lui, ne putea atrage inculparea pentru tentativă de crimă. În cele din urmă, preşedintele m-a întrebat din nou pe mine, pentru care din cei doi termeni mă decid.

— Din moment ce explozibilul n-a fost întrebuinţat, mie mi-e indiferent numele pe care i-l daţi. Din partea mea, puteţi să-i spuneţi şi bombă!

Cu acest răspuns, disputa a luat sfîrşit, dar mi-am aprins paie în cap cu Titi, care m-a acuzat de imprudenţă şi inconştienţă şi nu m-a iertat decît după pronunţarea sentinţelor, care nu i-au confirmat temerile.

Interogarea fiecărui inculpat din boxă a provocat cîte o nouă discuţie, care mai totdeauna tindea spre o ridiculizare a acuzaţiilor ce ne erau aduse. Atmosfera serioasă şi gravă sub care pornise procesul se degradase treptat. Parodia unui proces, ca mai toate procesele politice din vremea aceea, aluneca încet înspre comedie. Pledoariile timide ale avocaţilor, care s-au mulţumit la a cere aplicarea pedepselor minime, prevăzute de articolele de lege în care fuseserăm încadraţi, au readus procesul pe vechiul făgaş. În schimb, cînd procedura s-a apropiat de sfîrşit şi acuzaţii au fost chemaţi să-şi spună ultimul cuvînt, jocul de-a judecata a fost din nou tulburat, fiindcă cei din boxă nu i-au respectat regulile. Trei sau patru dintre noi au apucat să uzeze de această prevedere a procedurii. Nu mai mi-aduc aminte însă decît declaraţiile lui Mache şi Ion Pantazi.

Primul căruia i s-a dat cuvîntul a fost Mache, care a pornit prin a se referi la lozinca cu litere mari roşii, care decora peretele din fundul sălii, deasupra completului de judecată: „Omul e cel mai preţios capital“!

Cu o nuanţă de resemnare în ton, într-un limbaj ales şi ponderat,

întrebuinţînd expresii şi noţiuni de specialitate, Mache a început prin a analiza şi interpreta, cu cea mai mare obiectivitate, conţinutul lozincii. Era o adevărată disertaţie filozofică, de înaltă ţinută academică. Făcînd incursiuni în istorie, dînd citate din diferiţi gînditori, trecînd în revistă evoluţia concepţiilor diverselor şcoli filozofice despre om, Mache a fost de-a dreptul briliant şi cuceritor. Preşedintele, la început nedumerit şi bănuitor, pentru că nu înţelegea mai nimic, a sfîrşit prin a-l asculta cu vizibilă admiraţie. Cred că nu atît pentru ceea ce spunea Mache, cît pentru cum se exprima.

Cînd a mai auzit şi numele lui Engels şi Marx şi citatele din doctrina lor, care îi sunau familiar, suspiciunea i s-a risipit. Era evident mulţumit, fiindcă se aştepta ca, în concluzie, Mache să-şi facă autocritica, să declare că-şi regretă faptele şi să ceară înţelegerea şi îndurarea justiţiei populare. Ar fi fost încheierea ideală a procesului şi desigur meritul personal al preşedintelui pentru felul cum condusese dezbaterile.

Cu toate că, înainte de a fi dat cuvîntul acuzaţilor, ne avertizase să fim scurţi în declaraţiile ce le vom face şi să nu ne îndepărtăm de la subiect, Mache, cîştigîndu-i încrederea, fusese lăsat să vorbească în voie. După ce şi-a dezvoltat tema, subliniind noblețea conţinutului lozincii, care punea fiinţa umană în centrul preocupărilor şi grija de om mai presus de orice, Mache a început să demonstreze cît de demagogic era fluturată această lozincă. Niciodată în istorie nu s-a făcut atîta caz de respectul pentru fiinţa umană, în timp ce, în practică, disprețul pentru om se manifesta sub forma celor mai barbare şi bestiale metode de opresiune şi exterminare. Începînd de la venirea ruşilor s-a instaurat un regim de teroare, care urmăreşte reducerea omului la nivelul de sclav, iar cei ce nu acceptă supunerea oarbă sînt destinaţi lichidării prin tortură, muncă forţată şi înfometare.

Cam atît a mai apucat Mache să spună. Se pregătea chiar să continue, profitînd de momentul de surpriză pe care îl produseseră ultimele lui fraze spuse pe nerăsuflate, dar n-a mai putut. Congestionat la faţă, bătînd cu pumnul în masă, preşedintele a început să răcnească. Printre insultele şi ameninţările pe care le profera, se mai auzea şi glasul lui Mache. Unul recurgea la expresiile bine cunoscute de bandit contrarevoluţionar, duşman al clasei muncitoare, trădător al poporului. Celălalt îl acuza de crime contra umanităţii, de care va trebui într-o zi să dea socoteală.

După cîteva momente de vacarm, sub ameninţarea de a evacua sala şi a nu mai da cuvîntul celorlalţi, Mache a tăcut şi s-a aşezat. Atmosfera s-a liniştit şi preşedintele, care între timp se mai calmase, a dat cuvîntul

următorului de pe banca acuzaților, atrăgîndu-i atenția, că dacă nu va fi disciplinat, va ridica şedința şi ceilalți nu vor mai avea dreptul la cuvînt.

Următorul era Ion Pantazi, după care veneam eu. Ion s-a sculat în picioare şi s-a adresat completului pe un ton respectuos:

— Domnule preşedinte, eu n-am decît cîteva cuvinte de spus.

Această formulare părea să intre în vederile preşedintelui, care i-a făcut semn să înceapă.

— Vreau să spun că nu regret ceea ce am făcut şi, dacă aş mai avea ocazia s-o fac, aş mai face-o o dată. Vreau să mai spun că sînt gata să lupt împotriva comunismului, dacă voi avea posibilitatea, chiar cu arma în mînă. Asta e tot ce am avut de spus!

Şi, fără să mai aştepte să i se spună, Ion s-a aşezat. În sală s-a produs rumoare.

Preşedintele, roşu la față, s-a sculat în picioare, imitat de cei doi asesori. De data asta, n-a mai răcnit. S-a mulțumit să ridice şedința.

Şi aşa s-a făcut că nici eu, nici ceilalți n-am mai ajuns să vorbim, fiindcă procesul s-a terminat cu cele spuse de Ion Pantazi, care a avut satisfacția de a fi avut într-adevăr ultimul cuvînt.

Am fost scoşi din sală, ni s-au pus lanțurile şi, în aceleaşi condiții în care fuseserăm aduşi dimineața, ne-am întors la puşcărie. Eram frînți de oboseală, cînd ne-au dat jos din camion, în gangul de la intrare. Era tîrziu, după ora stingerii. Am fost înşirați cu fața la perete, sub bolta de la intrare, unde, după cîteva minute de aşteptare, am început să tremurăm de frig. Oboseala şi trecerea de la căldura din sala tribunalului la gerul de afară ne-au readus la realitate. Starea de excitație, care ne stăpînise în timpul procesului şi care ne stimulase puținele resurse de energie de care mai dispuneam, căzuse brusc. Storşi de puteri, ne lăsam cînd pe un picior, cînd pe altul şi ne propteam cum puteam, cu cîte un umăr, de peretele la care fuseserăm puşi să stăm cu fața.

În afară de glasurile gardienilor, nu se mai auzea nici o vorbă. Nici unul dintre noi nu mai încerca să comunice cu vecinul. Căzusem într-un fel de prostrație. Nu mai aveam decît o singură dorință: să mă pot culca; oriunde, numai să mă pot întinde, chiar pe jos. Aşteptarea s-a prelungit destul de mult, pînă ce a apărut Roboiu, care a dat ordin să fim duşi în celule.

Gardienii care ne escortaseră au plecat. A plecat şi Roboiu şi n-au mai rămas decît doi sergenți. Cel care era de serviciu la poartă şi care totodată

ne supraveghea, şi un altul, care a început să facă naveta între poartă şi celular, ducînd-l de fiecare dată pe cîte unul din noi la celulă. Nu înţelegeam de ce nu ne ducea pe toţi o dată, în loc să facă atîtea drumuri, din moment ce la plecare, dimineaţa, fuseserăm scoşi împreună. Dimineaţa, înainte de proces, măsurile de izolare pentru a împiedica contactul între noi ar fi fost mai de înţeles decît acum. Dar căile Securităţii ne erau de multe ori ascunse, nouă, oamenilor de rînd! De altfel, obosit cum eram, am renunţat să-mi mai frămînt mintea, căutînd o explicaţie.

De fiecare dată cînd se întorcea de pe celular, gardianul care făcea naveta consulta o listă şi striga un nou nume. Cum îi auzeam pasul, speram să fiu următorul pe listă, dar mereu sergentul striga un alt nume. În cele din urmă, am rămas numai doi în gang şi-mi făceam socoteala că în curînd chinul meu avea să ia sfîrşit, chiar dacă voi fi ultimul dus în celulă. Picioarele abia mă mai ţineau şi nu-mi mai puteam stăpîni tremuratul. Afară se stîrnise un vînt rece care pătrundea pînă sub boltă. Becul slab, care abia lumina gangul, nu-mi permitea să-l recunosc pe cel care rămăsese, ca şi mine, nestrigat de gardian. Nu-i distingeam decît vag silueta. Era la celălalt capăt al zidului, aproape de ieşirea în curte, unde becul nu mai avea puterea să lumineze.

Aşteptam cu nerăbdare reapariţia gardianului cu lista, mobilizîndu-mi ultimele forţe să mai rezist. Aveam impresia că timpul se oprise în loc, dar totodată îmi dădeam seama că din cauza nerăbdării s-ar fi putut să nu mai apreciez cu obiectivitate vremea care se scursese de la plecarea gardianului. Mi se părea că întîrzia peste măsură. La un moment dat, n-am mai putut rezista şi m-am lăsat pe vine. Gardianul din poartă mi-a spus să mă ridic, dar cînd i-am spus că nu mă mai ţin picioarele, n-a mai insistat. Nici aşa însă, nu puteam sta mult, fiindcă amorţeam, aşa că alternam între cele două poziţii. Trecuse atît de mult timp de la plecarea gardianului pe celular, încît nu mai putea fi vorba de o apreciere greşită a timpului, din partea mea. În fine, s-au auzit paşi de cizme. Nu veneau însă din direcţia aşteptată. Cineva cobora scările de la etajul închisorii, unde se aflau birourile. Era ofiţerul de serviciu care îşi făcea tura de inspecţie.

Ajuns în gang, a primit raportul gardianului din poartă. Apoi, evident referindu-se la noi, l-am auzit întrebînd: „Ce-i cu ăştia aici?“

Gardianul i-a explicat de ce ne aflam aici, insinuînd că probabil tovarăşul lui fusese reţinut pe secţie de alte treburi şi ne uitase.

— Lasă că-i duc eu la celulă, a spus ofiţerul şi, apropiindu-se de mine, m-a întrebat: Din ce celulă eşti, bă?

I-am dat numărul celulei şi mi-a zis s-o iau înainte. Împleticindu-mă, am pornit spre curte. Ajuns la capătul gangului, ofițerul s-a adresat şi celuilalt camarad al meu, care rămăsese cu mine sub bolta de la poartă: „Hai, bă, şi tu! Ce mai stai?“

Abia atunci am văzut cine era al doilea: Ducu Ciocâlteu! A pornit-o şi el în urma mea. Înghețat şi tremurînd de frig, am ieşit în curte. Cu picioarele amorțite şi tîrîndu-mi lanțurile, înaintam greu spre clădirea celularului, mai avînd de înfruntat şi rafalele de vînt, care mă dezechilibrau. La uşa celularului, ne-a deschis gardianul de serviciu. O figură necunoscută. Nu-l mai văzusem pe secția noastră. O dată pe coridor, ofițerul a luat-o înainte, îndreptîndu-se spre celula mea. Mi-a deschis uşa şi am intrat. Spre mirarea mea, l-a împins şi pe Ducu înăuntru şi a încuiat uşa.

Imediat ce paşii ofițerului s-au îndepărtat, Ducu s-a repezit să-mi strîngă mîna, manifestîndu-şi satisfacția că eram împreună. Se bucura de eroarea ofițerului, care crezuse probabil că eram din aceeaşi celulă şi ne băgase laolaltă. Pot spune că, în primul moment, sentimentele mele au fost împărțite între mulțumirea de a nu fi singur în celulă şi repulsia pentru cel cu care mă pricopsise întîmplarea să conviețuiesc.

Halul de înghețat şi istovit în care mă găseam mi-a dat prilejul să nu-mi trădez gîndurile, justificînd lipsa unui răspuns la fel de entuziast din partea mea.

Ducu nu se prezenta nici el mai bine ca mine din punct de vedere fizic, aşa că propunerea mea de a amîna pe mîine orice conversație şi de a ne culca a pus capăt primului nostru contact în aceeaşi celulă.

Ne-am culcat.

A mai trecut o bună bucată de vreme pînă să pot adormi. Stăteam ghemuit sub pătura pe care o trăsesem peste cap şi aşteptam să mă mai încălzesc, la temperatura creată de propria mea respirație. Abia atunci, în aşteptarea somnului, perindîndu-mi-se prin minte evenimentele zilei, mi s-a trezit o suspiciune: dacă nu era o simplă întîmplare că Ducu fusese băgat la mine în celulă? Încet, încet, acest gînd a început să-şi facă drum. Pe măsură ce îmi rememoram toate detaliile, din momentul debarcării noastre din camion şi pînă ce ajunsesem cu Ducu în celulă, descopeream tot felul de lucruri suspecte, care atunci nu-mi săriseră în ochi. Felul cum procedase administrația mă făcea să-mi pun o serie de întrebări, cărora nu le puteam găsi răspunsuri satisfăcătoare.

De ce nu ne aduseseră pe toți o dată în celular, aşa cum ne şi luaseră de dimineață pe toți o dată? De ce trebuiseră să aştepte sosirea ofițerului

politic, pentru a începe să ne ducă din gang în celulele respective? După ce criteriu era stabilită lista de pe care ne strigase gardianul, pentru a ne duce în celule? Acum îmi dădeam seama că nu fusese respectată nici ordinea alfabetică a numelor noastre, nici cea numerică a celulelor.

Cît priveşte aparenţa că ultimii doi fuseseră uitaţi de gardian în gangul de la poartă, era greu de acceptat o astfel de neglijenţă. Iar Ducu, de îndată ce rămăseserăm singuri în celulă, se grăbise parcă să-i dea această explicaţie neverosimilă. La fel de repede trăsese şi concluzia că ofiţerul ne băgase pe amîndoi împreună, fiindcă crezuse că eram din aceeaşi celulă.

Or, tocmai astfel de lucruri nu erau niciodată lăsate la voia întîmplării, dispoziţiile în privinţa repartizării deţinuţilor în celule fiind respectate cu cea mai mare scrupulozitate, fiind de domeniul exclusiv de competenţă al ofiţerului politic.

Şi totuşi, cu toată atitudinea pe care o avusese în anchetă, refuzam să cred că Ducu ar fi putut să decadă într-atît încît să accepte să fie introdus în celulă cu un camarad, cu scopul de a-l trage de limbă. Chiar de turnătorie cu premeditare, nu-l credeam în stare.

Mi-am făcut socoteala că nu aveam decît să aştept dimineaţa, cînd se va lămuri dacă intenţionat, sau din eroare, fuseserăm băgaţi în aceeaşi celulă. La număr se va descoperi eroarea şi Ducu va fi mutat la el în celulă, iar temerile şi bănuielile mele se vor dovedi a fi fost neîntemeiate. Dar dacă totuşi, după număr, Ducu nu va fi mutat? Frămîntat de toate aceste întrebări şi negăsind răspunsuri care să mă îndrume spre o certitudine, am adormit, cu gîndul că ziua de mîine va limpezi lucrurile.

Ca niciodată, dimineaţa, la număr, cînd au început să se audă zăvoarele celulelor, aşteptam cu nerăbdare să se deschidă şi uşa noastră. În fine, s-a tras şi zăvorul nostru şi, din uşă, gardianul de serviciu a constatat cu voce tare că sîntem doi, şi-a consultat carnetul cu evidenţa deţinuţilor şi apoi, satisfăcut că-i iese socoteala, a trîntit uşa la loc şi a trecut mai departe. Nu şi-a manifestat nici o surprindere că eram unica celulă cu doi deţinuţi, cînd toate celelalte n-aveau decît cîte un singur locatar. Nici cei doi ofiţeri, care îl însoţiseră, nu se arătaseră cîtuşi de puţin miraţi de compoziţia celulei noastre.

Acum nu mai aveam nici eu motive să mai am vreo îndoială. Era limpede că Ducu nu ajunsese din greşeală la mine în celulă, ci fusese mutat din dispoziţia Securităţii. Dar de ce tocmai cu mine? Nu mi-a fost greu să descopăr raţiunea.

Toți ceilalți evadați fuseseră prinşi în munții şi pădurile Maramureşului. Scurta lor perioadă de libertate, în mijlocul naturii, nu prezentase interes pentru anchetă. În schimb, Titi şi cu mine, care ajunseserăm în Bucureşti, unde ne descurcaserăm şi reuşisem să supraviețuim o bună bucată de vreme, era normal să fim bănuiți că mai dețineam secretele unor legături, care nu ieşiseră la iveală în anchetă. Securitatea se lămurise că, dintre noi doi, eu fusesem acela care avea nenumărate legături în Bucureşti şi de aceea mă alesese pe mine să împart celula cu Ducu. Numai eu puteam tăinui nume de oameni cu care luasem contact în timpul cît fusesem liber şi cu care, eventual, pusesem la cale acțiuni care scăpaseră cercetărilor.

Plecînd de la premisa că Ducu se afla cu mine avînd misiunea de informator, prima mea pornire a fost să-l anunț că nu căzusem în cursa întinsă a aşa-zisei erori de repartizare în aceeaşi celulă şi să-i spun în față, fără menajamente, părerea mea. Spre această atitudine mă împingea şi sila nespusă pe care mi-o inspira, dar şi gîndul că-i va transmite cu prima ocazie ofițerului politic că fusese demascat, şi prin urmare, nemaiputîndu-şi îndeplini misiunea, va fi din nou mutat în celula lui. Aş fi scăpat astfel de el. Mă hotărîsem să procedez aşa, de îndată ce gardianul, care începuse să ne împartă terciul, va părăsi celularul.

În acest răstimp, care mi-a dat posibilitatea să mai judec o dată toată situația, mai calm şi nu sub pornirea primului impuls, am revenit asupra acestei hotărîri. Mi-au trecut prin minte fragmente din nenumăratele convorbiri purtate prin vizetă şi mi-am amintit că şi eu şi Titi le povestiserăm celorlalți o bună parte din pățaniile noastre din Bucureşti. Cu toate că nu pomenisem nume de persoane, totuşi, din relatarea unor situații prin care trecuserăm, se subînțelegea că avusesem destule contacte. În ce măsură reuşise Ducu să urmărească de la vizeta lui aceste conversații şi cît înțelesese din ele, nu-mi puteam da seama. În orice caz, era de presupus că raportase ofițerului politic tot ce surprinsese din indiscrețiile noastre.

Ideea că aş putea repara în parte greşeala făcută şi, de ce să nu recunosc, gîndul că poate mă înşelam în privința ticăloşiei lui Ducu m-au determinat să renunț la prima intenție şi să nu merg la un conflict deschis cu el. Cît timp a durat împărțirea terciului, mi-am făcut tot felul de socoteli şi raționamente, iar cînd gardianul a plecat de pe secție, hotărîrea mea era luată. Voi accepta ca firească explicația că ajunsesem împreună dintr-o greşeală a ofițerului politic şi nu mă voi arăta deloc bănuitor. Voi adopta o atitudine naturală şi de sinceră camaraderie față de Ducu, arătîndu-mă

încrezător şi eventual chiar naiv. Faptul că relaţiile mele cu Ducu fuseseră foarte reduse mă avantaja. Ne cunoşteam prea puţin, aşa că speram să-l pot aduce a-şi face despre mine o părere în sensul în care doream.

Era pentru prima oară că mă vedeam pus în situaţia de a proceda cu un camarad de celulă întocmai ca faţă de un anchetator. Şi trebuie să spun că la început nu mi-a fost uşor! Mai ales la început, cît Ducu s-a arătat a fi un bun camarad de celulă, plin de solicitudine şi prietenos, am avut un permanent sentiment de culpabilitate, pentru gîndurile mele ascunse faţă de el. Bun povestitor, întreţinea o atmosferă veselă şi agreabilă, iar conversaţiile cu el mi-l făceau tot mai simpatic. De o vervă inepuizabilă, avea zile cînd era de-a dreptul fermecător, ceea ce îmi stîrnea şi mai mult remuşcările.

În primele zile de convieţuire nu i-am descoperit decît calităţi. Fără a face cel mai mic efort pentru a-l descoase, Ducu mi s-a prezentat singur în lumina cea mai favorabilă cu putinţă, povestindu-şi viaţa, amintindu-şi din copilărie, de anii de şcoală de la Sf. Sava şi de studenţie la Facultatea de Drept.

Avînd ca pretext extrema mea slăbiciune şi exagerîndu-mi extenuarea, îmi justificam şi şederea permanentă în pat şi lipsa de putere ca să particip la o conversaţie mai susţinută. Refugiat în spatele acestei apatii, în bună parte reală, tăcerea mea era explicabilă. De altfel, zile în şir, Ducu nu mi-a pus nici măcar o singură întrebare indiscretă. Abia mai tîrziu, sub motivul că nu e bine să mă las pradă inerţiei, mi-a propus să fac un efort şi să mă scutur din toropeala care mă cuprinsese, stimulîndu-mă la vorbă. La insistenţele lui, m-am lăsat convins.

Auzise că-mi petrecusem copilăria şi cea mai mare parte a adolescenţei la ţară şi că fusesem pasionat de vînătoare. Mi-a sugerat să-i povestesc amintiri din acea perioadă, arătîndu-se interesat de viaţa la ţară, care, spunea el, îi era total străină, fiindcă fusese un copil crescut la oraş. M-am lăsat antrenat şi am început să-i povestesc diferite amintiri de vînătoare. Subiectul era nevinovat, aşa că vorbeam fără reticenţe şi nu mă întrerupeam decît cînd realmente oboseam.

Totul părea să decurgă satisfăcător în celula noastră, dacă nu aş fi observat la Ducu o anumită nervozitate. Un fel de neastîmpăr, care îl făcea să se plimbe neîncetat, ca un leu în cuşcă. Nu se oprea ca să se întindă pe pat decît cînd îl răpunea oboseala. Mă întrebam de unde mai scotea atîta energie, cînd era tot aşa de slab ca şi mine. Cînd mă credea adormit şi nu se simţea observat, se suia pe tinetă şi privea pe geam, cu figura crispată şi

rozîndu-şi unghiile, vădit preocupat de gîndurile lui şi nu de privelişte din curtea fără viață a puşcăriei. Deşi părea că urmăreşte cu interes poveştile mele, îl surprindeam de multe ori distrat şi cu gîndul aiurea.

Totuşi, nu rata nici o ocazie ca să-şi arate admirația pentru diversele isprăvi pe care le relatam, măgulindu-mă, uneori chiar ostentativ, în comentariile pe care le făcea pe marginea celor ce povesteam. Pe zi ce trecea se declara tot mai încîntat de a mă fi cunoscut mai de aproape şi de a fi găsit în mine un adevărat prieten, cum nu mai întîlnise în închisoare. Recunosc că m-am străduit să-i dau impresia că sînt sensibil la flateriile lui, ceea ce l-a încurajat să devină tot mai sentimental în declarațiile lui de prietenie. Au fost poate momentele cele mai penibile prin care am trecut, dar eram hotărît să-mi joc rolul pînă la capăt, chiar dacă, pînă aici, Ducu nu-mi dăduse nici un motiv care să-mi întărească bănuielile inițiale.

O dată acest nivel de relații atins, Ducu mi-a povestit cu lux de amănunte activitatea sa subversivă, arestarea, ancheta şi procesul în urma căruia fusese condamnat la douăzeci şi cinci de ani, pentru înaltă trădare. M-a lăsat să înțeleg, fără să precizeze în vorbe, că legăturile lui cu serviciile de informații engleze şi americane erau mult mai vaste şi la un nivel mult mai înalt decît ieşise la iveală în ancheta Securității. Era rîndul meu să nu-mi ascund admirația şi să mă arăt impresionat.

Tot ceea ce îmi povestise se înşiruia într-o logică perfectă, pînă în cele mai mici amănunte. Faptele se legau unele de altele cu exactitate, dînd naştere la situații complicate, care, supuse unei observații atente şi unui raționament lucid, se limpezeau sub argumentația infailibilă pe care Ducu o prezenta magistral. Un adevărat film de spionaj de bună calitate. Povestea nu avea nici o fisură. Poate că păcătuia tocmai prin perfecțiune şi prin faptul că mergea pînă la limitele extreme ale credibilității.

În seara aceea, m-am culcat mai nedumerit ca niciodată în privința lui Ducu.

De cînd mă aflam cu Ducu în celulă, nu mai stătusem decît de puține ori de vorbă la vizetă. În general, conversațiile se răriseră. Efectele slăbiciunii se accentuaseră şi statul în picioare la vizetă devenise un efort care ne solicita prea mult puterile.

În prima zi după proces, fusesem chemat de Colea, care îmi strigase prin vizetă:

— Ai grijă, naşule! Vezi ce faci!

Noroc că Ducu nu-l putuse auzi, fiind în acel moment în celălalt capăt

al celulei.

În rest, nu se mai transmiteau decît scurte comunicări, care anunțau apariția gardianului, a vreunui ofițer sau o concentrare mai mare de gardieni, prevestind de obicei o percheziție. În urma unui astfel de anunț, în loc de percheziția la care ne aşteptam, am fost cu toții scoşi din celule. Încolonați şi escortați de mai mulți gardieni, am fost scoşi din celular şi îndreptați spre clădirea administrației. Am urcat la etaj, în biroul grefei puşcăriei, unde ne aştepta comandantul închisorii, înconjurat de un întreg stat-major de ofițeri. Am fost înşiraţi lîngă peretele din fund al camerei şi ni s-a spus că ni se vor comunica sentințele. Într-adevăr, un ofițer străin, probabil de la Tribunalul Militar, a început să ne strige pe nume. Apoi, pe rînd, ne-a citit fiecăruia sentința şi ne-a spus să semnăm de luare la cunoştință.

Printre cei cinci care am primit condamnările cele mai mari eram Titi Coşereanu, Ion Pantazi şi cu mine.

Sentința mea suna aşa: un an pentru evadare; cinci ani pentru întrebuințare de explozibil (cu toate că nu fusese întrebuințat!); opt ani pentru organizație politică în închisoare. Conform legii, cele două condamnări mai mici (de un an şi de cinci ani) se computau în cea mai mare, de opt ani, la care, în cazul meu şi al celorlalți patru, se adăugau trei ani circumstanțe agravante, ceea ce însemna, în final, unsprezece ani de executat.

Ceilalți din lot au primit diferite pedepse, mai mici decît ale noastre. Ultimul căruia i s-a citit sentința a fost inginerul Georgescu-Topuslău. Cînd ofițerul i-a strigat numele, inginerul, alb ca varul la față, a făcut un pas înainte. Se vedea bine că aştepta, aşa cum ne spusese tot timpul, să fie condamnat la moarte. A urmat un timp de suspans, pînă ce ofițerul a dat citire formulării sentinței, care în prima parte cuprindea articolul de lege în care fusese încadrat inginerul Georgescu. Cînd a ajuns la partea finală şi a citit: „…se condamnă la un an închisoare corecțională…“, spre uimirea lui Tilici şi a întregii asistențe de ofițeri, am izbucnit cu toții într-un hohot de rîs.

Nu ne-am potolit decît cînd Tilici a început să răcnească şi să înjure, luînd veselia noastră drept o manifestare de dispreț şi o insultă la adresa cadrului solemn pe care îl pregătise pentru aducerea la cunoştință a sentințelor pronunțate de tribunal. O dată sentințele citite, a urmat o altă formalitate, care a dat iar naştere la scandal. Ni s-a dat fiecăruia din noi, spre semnare, cîte un formular imprimat, de cerere de recurs. Cîțiva dintre

noi, în frunte cu Mache, am refuzat să semnăm. Era un fapt neobişnuit, care depăşea înțelegerea lui Tilici. Furios, considerînd refuzul un act de indisciplină, a început să zbiere la noi şi să ne amenințe, amintindu-ne că sîntem deținuți şi deci obligați să executăm ordinele pe care le primim. Mi-amintesc că Mache l-a înfuriat peste măsură, spunîndu-i că nu recunoaşte autoritatea tribunalului care l-a judecat şi ca atare nici sentința nu are nici o valoare pentru el. Cînd Tilici a trecut la mine şi m-a întrebat de ce nu semnez, i-am spus că nu fac cerere de recurs, fiindcă „sînt mulțumit cu sentința primită“.

Pentru înțelegerea răspunsului meu sînt dator cu o explicație. În repertoriul tuturor ofițerilor sau civililor din Ministerul de Interne, care veneau periodic în inspecție în închisori şi stăteau de vorbă cu deținuții, figurau următoarele întrebări: „Cum te cheamă?“, „Pentru ce ai fost condamnat?“ şi, invariabil, în încheiere: „Eşti mulțumit cu sentința?“ Cred că era un fel de sondaj pe care îl efectuau pentru a testa starea de spirit din închisori sau, mai bine zis, gradul de supunere la care ne aduseseră.

Cu toată furia, insultele, amenințările şi presiunile pe care le-a exercitat, căpitanul Tilici nu ne-a putut determina să semnăm cererile de recurs, aşa că a renunțat şi ne-a trimis înapoi în celule.

Pe drum, Georgescu-Topuslău, care îşi revenise din emoțiile prin care trecuse, s-a apropiat de mine şi m-a rugat să nu-i iau în nume de rău faptul că se supărase pe mine, fiindcă refuzasem să recunosc că el îmi procurase ferăstraiele pe care le folosisem la confecționarea grenadelor.

Începînd din ziua următoare comunicării sentințelor, cu ocazia fiecărei deschideri de uşă a celulei, Ducu a început să protesteze împotriva tratamentului la care continuam să fim supuşi. Pretindea că, din moment ce procesul avusese loc şi fuseserăm condamnați, nu ne mai aflam în detenție preventivă, adică în arestul şi la dispoziția Securității, şi că, automat, trebuia să intrăm în regimul obişnuit de detenție al închisorilor, depinzînd de Direcția Generală a Penitenciarelor. Insista mai ales în privința insuficientei alimentații, care nu mai putea să ne fie determinată de regimul special pe care ni-l impusese pînă aci Securitatea.

Dimineața, la număr, cu ocazia programului, la împărțirea meselor şi sfîrşind cu numărul de seară, de fiecare dată cînd se deschidea uşa, Ducu îşi repeta protestul. Îşi susținea teoria, indiferent dacă cel din uşă era un simplu gardian, vreun ofițer sau căpitanul Tilici. Răspunsurile pe care le primea difereau de la personaj la personaj, dar nici unul nu ieşea din

canoanele obişnuite: fie un rîs batjocoritor urmat de trîntirea uşii, fie un „banditule, vrei mîncare de la restaurant?“, fie o serie de înjurături ordinare, în care excela mai ales Tilici. Dar Ducu nu se lăsa.

După cîteva zile însă, m-a anunţat că s-a gîndit la un alt procedeu. Va cere să fie scos la raportul comandantului, fiind convins că, între patru ochi, Tilici nu va mai avea aceeaşi atitudine, pe care era obligat s-o aibă în prezenţa celorlalţi ofiţeri şi gardieni, faţă de care nu ne putea arăta înţelegere, pentru a nu risca să fie acuzat şi denunţat că-i favorizează pe duşmanii poporului. După ce şi-a dat silinţa să-mi argumenteze în fel şi chip ideea, m-a întrebat ce părere am. I-am spus că din principiu sînt împotriva ieşirii la raport, ceea ce l-a nemulţumit vizibil, cu toate că s-a străduit să nu mi-o arate. Mi-a declarat chiar că înţelege acest punct de vedere şi îşi dă seama că, ieşind la raport, se expune bănuielilor celorlalţi deţinuţi, dar că în lupta noastră pentru supravieţuire, îşi asumă riscul de a fi suspectat de colaborare cu administraţia. Mai ales că era convins că va obţine de la Tilici o îmbunătăţire a regimului, iar atunci, cei ce se vor fi grăbit să-l acuze de turnătorie vor trebui să-i ceară iertare şi să-i fie recunoscători. Mi-a ţinut o întreagă teorie a adevăratului curaj al omului mai înţelept, care îşi pune în joc reputaţia, îndrăznind să ia o iniţiativă, reprobabilă în ochii celor mulţi, care nu sînt în stare să se ridice deasupra unei judecăţi simpliste. Succesul oricărui progres n-a fost opera mulţimii, ci rezultatul luptei cîte unui individ excepţional, al cărui sacrificiu n-a fost înţeles şi recunoscut decît mai tîrziu de oamenii de rînd.

Citînd în sprijin cazuri de personaje istorice sau ale unor personalităţi politice contemporane, Ducu mi-a perorat o zi întreagă pe această temă, într-o pledoarie care friza paranoicul. L-am ascultat toată vremea, fără să-l întrerup. Către seară, considerînd că mă convinsese şi văzînd probabil în tăcerea mea un asentiment, mi-a declarat pe un ton patetic:

— Am cel puţin satisfacţia că tu, pe care te preţuiesc, mă înţelegi! Părerile celorlalţi nu mă interesează!

— Fă cum crezi că e bine, i-am spus, fără să mă angajez mai mult.

De a doua zi dimineaţa, Ducu a cerut să fie scos la raportul comandantului. Abia peste alte două zile şi-a atins scopul. L-a luat un gardian cu puţin înainte de prînz şi nu l-a adus înapoi decît tîrziu după-amiază.

Cum a intrat pe uşă, s-a repezit la porţia lui de ciorbă pe care i-o păstrasem, anunţîndu-mă că-mi povesteşte după ce mănîncă. I-am spus că pînă atunci voi profita să mai dorm, simţindu-mă tare obosit. Şi fără să mă

arăt deloc interesat de ce se întîmplase la raport, m-am întors cu fața la perete şi am continuat să somnolez, aşa cum făceam cea mai mare parte din timp. Mă hotărîsem, nu numai să fiu mai rezervat față de Ducu, dar să-l fac să şi remarce o răceală şi o schimbare în atitudinea mea. Cred că a remarcat-o din primul moment, iar dacă nu, cu siguranță după ce m-am trezit şi i-am ascultat relatarea întîlnirii pe care o avusese cu comandantul.

Pretindea că fusese introdus în biroul lui Tilici, căruia îi descrisese situația disperată în care ne găseam şi îl rugase să dea dispozițiile necesare pentru trecerea noastră la regimul alimentar normal al penitenciarului. Pentru a nu i se părea că cere o favoare, i-a explicat că nu era vorba decît de o măsură în cadrul procedurii legale, deoarece o dată cu pronunțarea verdictului, nu ne mai aflam sub autoritatea Securității, ci intrasem automat sub jurisdicția Direcției Generale a Penitenciarelor. Ducu susținea că Tilici îl ascultase fără să-l întrerupă şi că discutase apoi cu el civilizat, dar că în cele din urmă nu obținuse de la el decît promisiunea că va raporta organelor superioare în drept, cerîndu-le rezolvarea problemei noastre.

Ducu şi-a încheiat povestea, menționînd că mi-a reprodus întocmai întrevederea şi dialogul cu Tilici şi mi-a cerut părerea. Fără să-i răspund la întrebare, am remarcat doar că întrevederea, aşa cum mi-o relatase, nu putuse dura mai mult de zece sau cincisprezece minute, ceea ce nu explica absența lui de cîteva ore.

Uşor stingherit, Ducu s-a lansat într-o lungă justificare a întîrzierii survenite pe parcurs. Fusese mai întîi lăsat să aştepte pe coridor, pînă ce venise Tilici. Apoi, după întrevedere, nefiind nici un gardian disponibil pentru a-l conduce înapoi, fusese închis într-o celulă goală, pe secția dreptului comun. După o lungă vreme de aşteptare bătuse la uşă şi, văzînd figura mirată a gardianului care venise să-i deschidă, îşi dăduse seama că fusese uitat acolo de cel care-l închisese.

Îmi povestea toate acestea cu lux de amănunte, tot ce remarcase, tot felul de crîmpeie din conversațiile gardienilor pe care le surprinsese, devenind, pe măsură ce intra în detalii, tot mai volubil, tot mai degajat. Aş spune chiar, prea volubil şi prea degajat! Ca să nu mai vorbesc de faptul că „fusese uitat“ într-o celulă! Părea să fie o practică curentă în închisoarea din Oradea!

Cînd a terminat, Ducu mi-a cerut din nou părerea despre convorbirea cu Tilici.

— Cred că era mai bine să nu fi ieşit la raport, i-am răspuns fără alte explicații.

Văzînd că nu sînt dispus la vorbă, Ducu n-a mai insistat în seara aceea.

Eu am continuat să somnolez, iar el, după ce s-a mai plimbat un timp în lungul şi-n latul celulei, s-a aşezat pe marginea patului, unde a rămas încă multă vreme pe gînduri, înainte de a se culca.

Reflectînd la cele petrecute peste zi, cu toate că povestea lui Ducu părea verosimilă, instinctul mă împingea să n-o accept. Sau poate că inconştient fiind de faptul că după atîta vreme de convieţuire, ajunsesem să-i cunosc aşa de bine mimica, inflexiunile din glas, cele mai mici reacţii, care se reflectau în gesturile, privirile şi atitudinile lui, îmi dădeam seama că povestea lui era cusută cu aţă albă. Nu aveam nici acum dovezi pozitive, aşa cum nu avusesem nici pînă aci şi nu-mi pot explica altfel certitudinea pe care o căpătasem, că de data asta Ducu minţise.

Pe de o parte mă simţeam uşurat. Parcă mi se luase o piatră de pe inimă. Nu mă mai simţeam cu conştiinţa încărcată de a-l fi înşelat, prefăcîndu-mă a-l trata de prieten, cînd de fapt îl suspectam şi-l ţineam sub observaţie. Puteam de-aci înainte să-mi continuu jocul, fără să-mi fac scrupule. Pe de altă parte însă, dispărînd stimulentul subiectiv, din perioada în care simpatia mea pentru el crescuse în detrimentul neîncrederii care se spulberase treptat, gîndul că va trebui să împart mai departe celula cu el, acum cînd nu mă mai îndoiam de rolul lui, mi-a devenit insuportabil. Abia acum îmi dădeam seama că totuşi căzusem într-o oarecare măsură în cursa întinsă. Încetul cu încetul, acordîndu-i zi de zi mai multă încredere şi devenindu-mi tot mai simpatic, îi trecusem cu vederea o serie de defecte. Voisem inconştient să netezesc calea afecţiunii pe care începusem s-o resimt pentru el. În noua dispoziţie de spirit în care mă găseam, nu mai eram înclinat să-i fac astfel de concesii, ba chiar eram pornit să le retrag pe cele făcute.

Şi aşa, în noaptea aceea, după ce mi-am stăpînit gîndurile pătimaşe, am reuşit să refac cu mai multă obiectivitate portretul lui Ducu, retuşîndu-i trăsăturile, acolo unde fusesem tentat să le îngroş, estompîndu-le şi întărindu-le acolo unde abia le schiţasem. Punîndu-i din nou în cauză persoana şi observîndu-i retrospectiv atitudinea în anumite momente din viaţa noastră comună din celulă, poziţia adoptată în discuţiile purtate cu el şi felul de a se prezenta pe sine şi de a gîndi despre ceilalţi, i-am descoperit o serie de cusururi. Ambiţios şi egoist, cu o bună părere despre el, nerecunoscîndu-şi niciodată vreo greşeală, în schimb intransigent în a-i judeca pe ceilalţi, recurgînd în povestirile lui la inexactităţi, exagerări sau chiar la minciună, numai pentru a se prezenta într-o lumină bună, ros în

permanență de invidie, nu suporta să fie privat de ceva ce altul avea. Defectul major însă, mai ales asociat cu cele înşirate mai înainte, era altul: Ducu era obsedat de mîncare. Era stăpînit de o foame psihică, bolnăvicioasă. Oricît încerca să-şi ascundă această pornire, nu parvenea. Mi-o arătase din prima zi de cînd ajunsese cu mine în celulă.

Eram în mod special sensibilizat de această apucătură, pe care o mai întîlnisem în cîteva cazuri. Fusesem atît de impresionat de manifestările degradante pe care le genera, mergînd de la pierderea oricărui control al ținutei, al mimicii şi chiar al privirii în fața gamelei şi pînă la cele mai umilitoare atitudini față de gardieni, încît repulsia mi-era mai puternică decît înțelegerea pentru această slăbiciune.

Din prima zi, Ducu mi-a pus o întrebare, pe care la început n-am înțeles-o:

— Tu cînd ai obiceiul să-ți mănînci pîinea?

Şi tot el mi-a lămurit nedumerirea. Mi-a explicat că lui îi este indiferent, că nu vrea decît să adopte procedeul meu, fie că am obiceiul să-mi mănînc sfertul de pîine ce ni se dădea de îndată ce-l primeam, fie că îl împart în două pentru a avea o bucată de pîine la fiecare masă, fie că-l mănînc seara înainte de culcare.

— Dar de ce? l-am întrebat, fiindcă tot nu înțelesesem.

— Pentru ca să ne mîncăm sfertul de pîine împreună. Ştiu cît de neplăcut e pentru cel care şi-a consumat toată pîinea să privească la celălalt, care şi-a mai păstrat o bucată şi o mănîncă mai tîrziu în fața lui.

Mi-a fost greu să-i răspund, nu numai fiindcă amuțisem la auzul socotelilor pe care şi le făcea, dar şi pentru că nu aveam nici un „program fix“, în privința pîinii. O mîncam cînd mi se năzărea. De cele mai multe ori, de cum o primeam.

Ducu s-a mirat, dar s-a învoit să se adapteze chiar la neregularitatea programului meu. Cred că se putea face un întreg studiu, urmărind felul în care Ducu îşi mînca pîinea. Depunea cu grijă sfertul de pîine pe o batistă, pe care o întindea în prealabil pe pat. Urma ruperea şi împărțirea. Coaja de o parte, miezul de alta. Pe urmă, separa fiecare bucătură cu atenție, ca să lase cît mai puține firimituri şi, în fine, se apuca să mănînce. Dacă pînă aci fusese numai măsurat şi meticulos în mişcări, de aci înainte, operația se desfăşura ca într-un film rulat cu încetinitorul. Prelungea, cu vizibilă plăcere, durata masticației, dincolo de limita justificată de dimensiunile îmbucăturii, amînînd cît mai mult posibil înghițirea ei. Pe măsură ce se împuțina numărul bucățelelor de pe batistă, ritmul devenea tot mai lent şi

cadența mestecatului se rărea şi ea. Cînd, în sîrşit, dispărea şi ultimă bucățică, Ducu rămînea un moment cu ochii pironiți în batista goală, absorbit de gînduri. Apoi, deodată tresărea, se dezmeticea parcă, şi-şi concentra cu atenție privirea pe albul batistei, pe care, cu toată grija cu care procedase, căzuseră totuşi cîteva firimituri. Bucuria descoperirii îi lumina fața şi imediat se punea pe treabă. Cu vîrful degetului arătător, ciocănea încet în mijlocul batistei, pînă ce firimiturile se adunau la un loc. Îşi muia apoi pe limbă buricul degetului, îl aplica pe movilița abia vizibilă şi îl ducea la gură, repetînd operația de mai multe ori. Priveam fascinat, dar pe furiş, la acest spectacol, pe care Ducu mi-l oferea zilnic, nevrînd să-şi dea seama că-l observ în această postură jenantă.

Situații similare se repetau şi în restul zilei, la fiecare masă. Dinainte chiar de a începe să se audă pe coridor zgomotele hîrdaielor şi mişcarea prevestitoare a mesei, Ducu se plimba încoace şi-ncolo, oprindu-se deseori la uşă să asculte. De cum intra în posesia gamelei cu ciorbă, pe care i-o întindea gardianul, i se plîngea acestuia că mîncarea era insuficientă, încercînd să-l înduplece să-i dea un supliment. De fiecare dată era refuzat, alegîndu-se doar cu o insultă sau o batjocură. Văzînd că nu obține nimic, ceea ce nu-l împiedica să repete tentativa de fiecare dată, se retrăgea cu gamela pe pat şi începea să-şi soarbă apa chioară care ni se dădea, fără să mai scoată o vorbă şi fără să mai privească în altă parte. Părea să cadă într-un fel de transă, concentrat asupra gamelei şi pierzînd orice contact cu ce se întîmpla în jur. Dacă îi adresam cuvîntul, nu mă auzea. Nimic nu-i putea întrerupe mişcarea mecanică, de automat, cu care ducea lingura din gamelă pînă la gură. La sfîrşit, punea lingura deoparte şi, metodic, ştergea pe toate părțile suprafața interioară a gamelei cu degetul arătător, pe care-l băga apoi în gură, sugîndu-şi-l de nişte resturi imaginare.

Paturile noastre fiind față în față, cînd mînca, Ducu se aşeza pe cît putea cu spatele spre mine. Poate şi pentru a se izola de priviri în timpul ritualului mesei, dar şi fiindcă nu suporta felul meu de a mînca. Îmi spusese o dată că nu putea înțelege procedeul meu.

Mă obişnuisem să duc un colț al gamelei la gură şi să beau lichidul străveziu cît mai repede, cît încă mai era fierbinte. Cel puțin, dacă nu era hrănitor, profitam să mă încălzesc. Ceea ce mai rămînea pe fundul gamelei, cele cîteva boabe de arpacaş, două–trei foi de varză sau sfărîmăturile unui cartof le culegeam într-o singură lingură, după care depuneam gamela la uşă şi mă grăbeam să mă bag sub pătură, ca să nu pierd din căldura înmagazinată.

În orice caz, pînă aci mă abținusem de a face vreo apreciere la toate aceste manifestări ale lui Ducu. Ba chiar mă prefăcusem a nu le vedea. În zilele următoare ieşirii la raport, nu l-am mai menajat însă. La prima împărțire a mesei, cînd din nou şi-a luat expresia şi tonul rugător pentru a obține un supliment de la gardian şi, ca de obicei, acesta i-a trîntit uşa în nas, i-am atras atenția că ar fi cazul să nu se mai umilească.

S-a născut astfel prima discuție între noi, Ducu încercînd să argumenteze că, în condițiile de luptă pentru supraviețuire, astfel de noțiuni nu-şi au locul. Nu m-am lăsat şi i-am spus că eu înțeleg să mă raliez la punctul de vedere al marii majorități a deținuților, care au reuşit să stabilească nişte norme de ținută generală demnă de atitudinea unor deținuți politici şi să ne diferențieze de dreptul comun. De asemenea, i-am declarat că sînt de acord cu procedeul de excludere din rîndurile noastre şi de izolare a celor ce nu respectă aceste norme. Afirmațiile mele atinseseră punctul critic, care ar fi trebuit să declanşeze conflictul şi ruptura totală, dacă Ducu ar mai fi replicat. Brusc însă, şi-a schimbat poziția. A cedat, mi-a dat dreptate, a recunoscut că nu se gîndise la impresia pe care putea s-o producă atitudinea lui, adăugînd că nu are rost să ne lăsăm furați de patima discuției şi să ajungem să ne certăm.

Ştiindu-l cît era de ambițios şi orgolios, capitularea lui mi-a întărit convingerea că se afla în misiune comandată la mine în cameră şi de aceea nu-şi putea permite să rupă relațiile cu mine, cum l-ar fi împins în mod normal firea s-o facă, după toate cele ce-i spusesem.

În zilele următoare, la ora mesei, cu o plăcere aproape sadică priveam cum Ducu, vizibil contrariat, îşi lua gamela din mîna gardianului, stăpînindu-se să nu se mai milogească pentru supliment. Începusem să simt o plăcere morbidă, să-l ațîț. Aşa bunăoară, într-o zi, în timp ce Ducu îşi mînca pîinea după tipicul obişnuit, eu muşcam din sfertul meu de pîine, plimbîndu-mă prin celulă. Oricît ar fi fost de cufundat în îndeletnicirea lui, aplecat asupra batistei pe care îşi înşirase bucățelele de miez şi coajă, era imposibil să-i scape din vedere mişcările mele. Pe asta şi contam de altfel, prefăcîndu-mă totodată că nu remarcam că mă observă.

Mă plimbam, părînd căzut pe gînduri şi de fiecare dată după ce muşcam din pîine, cu mîna liberă făceam gestul firesc de a scutura firimiturile care îmi căzeau pe piept şi pe reverele hainei. La al treilea sau al patrulea astfel de gest şi mai cu seamă cînd cîteva firimituri mai mari, pe care le îndepărtasem, căzuseră pe jos fără să mă sinchisesc, Ducu şi-a pierdut cumpătul şi a izbucnit indignat:

— Este o adevărată blasfemie, cînd sîntem în halul ăsta de flămînzi şi cînd pentru noi fiecare firimitură este vitală, să-ți bați joc de pîinea pe care o primeşti!

Făcîndu-mă că mă trezesc din gîndurile mele şi nebăgîndu-i în seamă iritarea, i-am explicat, foarte calm şi pe un ton liniştit, că obsesia foamei îl face să exagereze şi să-şi piardă controlul. Cele cîteva firimituri care-mi căzuseră pe jos nu reprezentau nici măcar volumul a trei boabe de grîu. Cu, sau fără ele, nu se schimba nimic. Nu eram nici mai sătul, nici mai flămînd. Soarta noastră era oricum pecetluită, dacă nu avea să se producă o schimbare substanțială în regimul nostru alimentar şi nu una la nivel de firimituri.

— Dar ce, ție nu ți-e foame? mi-a zis Ducu încă clocotind.

— Ba da. La fel ca tuturor! Dar cum nu e nimic de făcut, nu mă preocupă gîndul mîncării şi uit de foame. Mi-amintesc numai cînd se deschide uşa şi ni se dă ceea ce ni se dă!

Ducu a tăcut. Cu toate că prin însăşi ieşirea lui se pusese în inferioritate, iar din scurta noastră altercație se putea considera umilit, a decis că e mai bine să tacă şi să nu învenineze atmosfera. Mai mult chiar, am putut înregistra din partea lui un nou efort de a-mi cîştiga simpatia, pe care simțea că o pierduse. Cîteva zile mai tîrziu, mi-a declarat că n-a renunțat la ideea de a lupta mai departe pentru salvarea noastră. Va cere din nou să fie scos la raportul lui Tilici, pentru a-i reaminti că-i promisese să raporteze „mai sus“ cazul nostru. Spera să afle de la el dacă întreprinsese ceva în acest sens şi dacă eventual primise vreun răspuns. A ținut să adauge că ştie acum că-l dezaprob, dar că era sigur că putea conta pe onestitatea mea, dacă va avea succes, şi că atunci îi voi recunoaşte meritul.

După un timp de insistențe la uşă, într-o bună zi a fost scos din celulă. De data asta, n-a lipsit mai mult de o jumătate de oră. La întoarcere, nu l-am întrebat nimic, dar nici el nu s-a grăbit să-mi spună. A început să se plimbe de la un capăt la altul al celulei, sumbru şi îngîndurat.

Încă nu-mi dădeam seama că pregătea o lovitură de teatru.

Deodată s-a oprit din mers şi s-a aşezat pe patul meu. A dat să zică ceva, s-a răzgîndit şi apoi, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi, l-am auzit spunînd: „Nu ştiu ce să fac…“ Părea profund tulburat. A mai stat un moment nehotărît şi iar s-a sculat şi şi-a reluat plimbarea.

Mă decisesem să tac, convins că va sfîrşi prin a vorbi. Gîndeam că voia să-mi destăinuie adevărul în privința contactelor lui cu administrația. Mai auzisem de la alții despre astfel de cazuri de turnători ce se spovediseră

camarazilor lor. Respectivul fusese iertat şi reintegrat, bucurîndu-se de sprijinul şi solidaritatea de care avusese nevoie pentru a suporta perioada de represalii, declanşată împotriva lui de administrație, pentru a-l recupera. După presiuni de tot felul, cînd ofițerul politic ajungea la concluzia că nu-l mai putea face să colaboreze, renunța şi-l lăsa în plata Domnului.

Cînd, după cîteva minute, Ducu s-a aşezat din nou pe marginea patului meu şi, privindu-mă țintă în ochi, m-a întrebat cu o voce plină de gravitate dacă pot păstra un secret, subliniind că e vorba de viață şi de moarte, am fost convins că presupunerea mea fusese justă. De aceea, i-am şi răspuns, că, atîta vreme cît este vorba de păstrarea unui secret care serveşte cauzei noastre şi nu administrației, poate conta pe mine. Ducu m-a anunțat că va trebui să facă mai întîi o lungă incursiune în trecut, pentru ca să pot înțelege situația în care se găsea acum şi despre care vrea să-mi vorbească. Va trebui să am răbdare şi să-l ascult. Şi Ducu şi-a început povestea.

O poveste care nu numai că nu avea nici o contingență cu ceea ce bănuisem că voia să-mi destăinuie, dar depăşea tot ceea ce nici cea mai bogată imaginație nu m-ar fi făcut să-mi închipui. Era vorba de cea mai incredibilă biografie a unui agent secret al serviciilor de informații engleze. Un roman de spionaj, cum cred că nu se mai scrisese. Iar acel agent era chiar el, Ducu. A vorbit neîntrerupt, cîteva ore în şir, pînă seara tîrziu. Redau cît mai pe scurt această poveste halucinantă.

A fost recrutat de serviciile de informații engleze încă din timpul războiului. Subliniez că, la vremea aceea, Ducu nu împlinise douăzeci de ani! Culesese şi comunicase tot felul de date despre trupele germane, primind la început misiuni mai uşoare — să înregistreze numerele automobilelor militare germane sau să semnaleze adresele clădirilor din Bucureşti, ocupate de serviciile Wehrmachtului — iar mai tîrziu, din ce în ce mai grele, fiecare din cele pe care mi le-a citat ca exemplu reprezentînd singură o aventură demnă de un roman de spionaj. (Furt de documente secrete, sabotaje de linii ferate etc.) După 23 august 1944, îşi continuase activitatea, de data aceasta obiectivul fiind trupele sovietice. Pe măsură ce îşi dovedise destoinicia, fusese promovat — de la simplu agent şi „căsuță poştală“, la început — pînă la şef al unei rețele mai mici, apoi al uneia mai mari şi în cele din urmă „rezident“ pentru România. Am reținut chiar termenul întrebuințat de Ducu. În această calitate avea totala libertate de inițiativă să organizeze şi să extindă rețeaua în toată țara. Primea dispozițiile direct de la centru, prin agenți speciali, prin radio, în emisiuni codificate, bineînțeles, sau personal, la Viena ori Istanbul, unde fusese de

cîteva ori, ca să participe la reuniuni la nivel înalt ale serviciului. Călătorise cu acte false sub diferite nume sau cu un avion special trimis să-l ridice noaptea, de undeva din Bărăgan, dintr-un punct anume, stabilit şi comunicat tot prin mesaje cifrate, transmise prin radio. Primise, ca sarcini principale, să coordoneze acţiunile diferitelor grupuri de rezistenţă din munţi şi să organizeze o filieră prin care să trimită în Vest diverse personalităţi sau oameni din reţea, deconspiraţi, care trebuiau salvaţi. Depusese o activitate neobosită în acest scop, reuşind să stabilească legături şi să recruteze oameni din toate domeniile care îl interesau: armată, marină, aviaţie etc.

Începînd de aici, firul poveştii lui Ducu se împletea cu faptele, datele şi personajele pe care le cunoşteam din procesul în care fusese condamnat, proces despre care scrisese şi presa comunistă a vremii, cunoscut ca procesul Nunţiaturii de la Bucureşti şi despre care aflasem nenumărate episoade de la cei ce fuseseră condamnaţi în acel lot şi care se aflau în închisoare cu noi. Nici din relatările presei şi nici din spusele celor condamnaţi nu reieşise însă că rolul principal îl jucase Ducu Ciocâlteu, capii lotului fiind Niki Vâlsan, ofiţer din marina comercială, şi Vasile Ciobanu, pilot în aviaţia civilă, amîndoi condamnaţi la moarte. Ducu mi-a explicat că nimeni din lot nu ştia că el era adevăratul şef al reţelei, şi nici măcar Securitatea nu descoperise acest lucru. Printr-o succesiune de greşeli ale unor membri, Securitatea aflase numai o parte din activitatea organizaţiei, iar el fusese implicat în proces pentru nişte fapte cu totul marginale, singurele care ieşiseră la iveală în anchetă.

Cînd a ajuns la acest punct al povestirii, Ducu s-a întrerupt, anunţîndu-mă că va continua a doua zi. Ne-am culcat. Cu toate că era foarte tîrziu noaptea, am mai rămas treaz o bucată de vreme, reflectînd la toate cîte le auzisem. Eram de-a dreptul uluit! Aveam oare de-a face cu un mitoman, cu un paranoic sau, pur şi simplu, Ducu socotise credulitatea — pe care mă străduisem s-o simulez — un grad de prostie atît de mare, încît mă considera capabil să înghit asemenea gogoşi? Mai tîrziu m-am convins că era vorba de toate la un loc.

Pe moment însă, nu vedeam ce motiv îl determinase deodată să treacă la astfel de aşa-zise confidenţe elucubrante, cînd pînă aci, tot ce-mi povestise, de cînd stăteam împreună, se menţinuse în limitele decente ale credibilităţii, chiar dacă, pe ici, pe colo, surprinsesem nişte inexactităţi. Abia în seara următoare aveam să mă lămuresc.

A doua zi dimineaţă, Ducu a început prin a mă întreba ce părere aveam despre cele ce-mi destăinuise. I-am dat un răspuns aproape sincer, spunîndu-i că povestea lui mă impresionase, că mi s-a părut extraordinar de interesantă şi că niciodată nu l-aş fi bănuit de o astfel de activitate. După „număr“, împărţirea terciului şi programul de dimineaţă, cînd agitaţia pe coridor s-a potolit şi Ducu s-a asigurat că gardianul a părăsit celularul, am ascultat urmarea istorisirii.

După condamnare, Ducu a fost trimis la Jilava, poarta prin care orice deţinut pătrundea în lumea penitenciarelor. Era deja de multă vreme în închisoare, cînd, într-o zi, pe neaşteptate, a fost scos din celulă, suit într-o dubă şi dus la Ministerul de Interne. Nu era vorba de o nouă anchetă, ci de reluarea celei vechi. La început nu i-a înţeles rostul, dar pe măsură ce ancheta avansa, şi-a dat seama că Securitatea descoperise noi elemente din activitatea lui trecută, care o puseseră pe urmele adevăratului lui rol în reţeaua de spionaj. Totuşi, certitudinea lipsea şi, cu toate presiunile la care a fost supus, Ducu n-a recunoscut nimic, convins fiind că, dacă ar fi făcut-o, ar fi deschis calea spre un nou proces, din care nu ar mai fi scăpat fără sentinţa capitală. Cele cîteva luni de cercetări, în care metodele au alternat între şedinţe de tortură şi convorbiri civilizate pentru a-i smulge mărturisirea, n-au dat nici un rezultat. Ducu a fost trimis din nou la închisoare. De data asta, la mina de la Baia Sprie. Credea că afacerea fusese înmormîntată. Într-o bună zi însă, cînd se aştepta cel mai puţin, a fost chemat în biroul ofiţerului politic, care s-a retras, lăsîndu-l singur cu un personaj necunoscut, îmbrăcat civil.

De la primele vorbe schimbate, şi-a dat seama că nu era un anchetator de rînd. Elegant, civilizat, vorbind curent engleza şi franceza, Ducu a realizat că avea de-a face cu un om important al serviciilor de informaţii româneşti, care lucra în străinătate. Individul i-a vorbit deschis, de la om la om. L-a invitat să ia loc, i-a oferit o ţigară şi i-a cerut să-l asculte. L-a anunţat de la început că n-a venit să-l ancheteze, că nu se ocupă de aşa ceva, ci de lucruri mai importante, care depăşesc acest nivel. În cîteva fraze l-a făcut să înţeleagă că este la curent cu activitatea şi poziţia pe care Ducu o avusese în cadrul serviciilor de informaţii engleze. A făcut aluzie la cîteva persoane din ierarhia acestor servicii, pe care Ducu le cunoscuse la Viena şi Istanbul şi i-a pomenit de anumite întrevederi şi convorbiri secrete, despre care omul părea perfect informat.

Toate cele ce i le-a spus constituiau dovezi zdrobitoare împotriva lui Ducu, suficiente pentru a-l trimite în faţa unui tribunal şi apoi în faţa

plutonului de execuție. Dar se pare că nu asta îl interesa.

Venise să stea de vorbă cu Ducu, pentru a-i arăta că toată activitatea lui trecută îi era cunoscută şi că, datorită acestui fapt, se crease o nouă situație, pe care voia să i-o expună. Şi iată cum. Dacă pînă aci, viața lui Ducu păruse a avea să se limiteze la următorii douăzeci de ani, cît era condamnat, la raporturile obişnuite dintre un deținut şi administrația penitenciară, de-aci înainte, din momentul în care apartenența lui la serviciul de informații engleze fusese descoperită, i se deschideau alte perspective de viitor. Scopul vizitei era să i le aducă la cunoştință, Ducu urmînd să aleagă între următoarele două soluții: să accepte să colaboreze cu el personal, ceea ce i-ar aduce libertatea şi o viață lipsită de griji, sau să refuze formula ce i se oferea, rămînînd în acest caz mai departe un simplu deținut, urmînd să fie eliberat peste douăzeci de ani, cînd va fi deja în vîrstă. Bineînțeles, dacă va supraviețui regimului penitenciar.

Serviciul special pe care îl conducea nu avea de gînd să comunice organelor de Securitate conținutul dosarului lui Ducu, cu noile dovezi, care i-ar aduce în mod cert condamnarea la moarte. Pentru ei era suficient că Ducu fusese scos din activitate şi condamnarea lui la moarte nu le-ar mai aduce nici un avantaj în plus. Dimpotrivă, în viață fiind, dacă acceptă colaborarea, vor avea de cîştigat. De aceea ținuse să vină personal să ia contact cu Ducu, să-i explice cu toată sinceritatea situația şi să-i facă această ofertă. Nu-i cerea răspunsul imediat şi nici nu-i fixa vreun termen limită pentru a se hotărî. Dacă nu accepta propunerea, nu-l va mai vedea niciodată. Dacă va opta pentru colaborare, oricînd şi oriunde s-ar afla, nu va avea decît să ceară să fie scos la raportul ofițerului politic al închisorii, căruia va trebui să-i spună numai un singur cuvînt. Un nume, pe care nu-l mai țin minte. Numele era fictiv şi de fapt reprezenta o parolă. Ofițerul politic va şti unde să semnaleze faptul, şi în acest caz se vor întîlni din nou, pentru a discuta şi pune la punct toate amănuntele colaborării. Cu aceste cuvinte, convorbirea lor s-a încheiat şi misteriosul personaj şi-a luat rămas-bun, manifestîndu-şi speranța că, după ce va reflecta asupra celor discutate, Ducu va accepta propunerea lui şi îl va anunța.

Ducu, la rîndul lui, i-a promis că se va gîndi la oferta făcută, cu toate că era dinainte hotărît să nu-i dea curs. Şi într-adevăr, de-atunci nici nu s-a mai gîndit la vizita acelui personaj, resemnîndu-se la statutul lui de simplu deținut. Abia acum, la Oradea, cînd îşi dăduse seama că nu avea prea mari şanse să scape cu viață din regimul de exterminare care ni se impusese, s-a gîndit să reia contactul cu el. Nu cu gîndul să accepte într-adevăr

propunerea, ci cu speranța că va fi transferat, pentru convorbiri, într-un alt loc de detenție, scăpînd, pentru un timp măcar, de regimul de la Oradea. Cu cîteva zile înainte de proces şi deci înainte de a ajunge la mine în celulă, procedase aşa cum i se recomandase. Ieşise la raportul „politicului“ şi îi dăduse parola, rămînînd înțeles cu el că, după proces, va cere din nou să iasă la raport, urmînd să fie scos numai atunci cînd îşi va face apariția „eminența cenuşie“, ca să ia contact cu el. Era o măsură de precauție, pentru ca ceilalți deținuți să aibă impresia că Ducu a ieşit la raport la cererea lui, pentru a protesta împotriva regimului de închisoare, şi nu la inițiativa ofițerului politic, ceea ce ar fi stîrnit suspiciuni.

Din acest motiv, şi mai ales că nu mă cunoştea încă destul de bine şi deci nu ştia dacă putea avea încredere în mine, nu-mi spusese adevărul în privința primei lui ieşiri la raport, cînd, de fapt, stătuse de vorbă cu „personajul misterios“ şi nu cu Tilici, cum îmi povestise. La fel se întîmplase şi la a doua ieşire la raport.

În cele două întrevederi, după ce Ducu declarase că e de acord să colaboreze, interlocutorul lui îi explicase cum urmează să se desfăşoare această colaborare şi ce aştepta din partea lui. Ducu urma să plece în străinătate! Acolo, va relua legătura cu serviciile engleze şi va continua să lucreze ca şi înainte pentru ele, pînă ce îşi va consolida din nou poziția în cadrul rețelei. Abia atunci personajul misterios îl va contacta.

Cu alte cuvinte, va avea misiunea să-şi reia locul în serviciul de informații englez, dar, de data asta, lucrînd pentru Bucureşti.

Riscul ca Ducu să nu colaboreze sincer, o dată ajuns în străinătate, fusese prevăzut. În această ipoteză, Bucureştiul putea oricînd produce dovezi că Ducu era agentul lui, compromițîndu-l, sau chiar să-l elimine, aşa cum se întîmplase în alte cazuri de trădare. Pentru avantajele pe care le putea însă avea de pe urma unei colaborări sincere, serviciul românesc considera că merita să-şi asume riscul unui eşec, care nu-l va costa nimic. Numai Ducu avea totul de pierdut şi nu era de presupus că va alege această cale, cînd îi stătea în față alternativa de a avea totul de cîştigat.

După ce interlocutorul lui Ducu i-a expus în linii mari planul lui de activitate în străinătate, a trecut la amănunte (de care nu-mi mai amintesc), dar care toate purtau aceeaşi amprentă fantastică, de roman de spionaj. Era vorba de felul în care Ducu va ieşi din închisoare şi apoi din țară. Trebuia procedat cu maximum de prudență, pentru ca serviciile străine de informații, care îşi aveau şi ele informatorii lor în țară, să nu aibă nici cea mai mică suspiciune în privința lui. O simplă bănuială că Ducu ar fi trecut

de partea serviciului românesc, ar compromite totul. Aşa că nu putea fi vorba de o eliberare a lui printr-o procedură legală. Ducu trebuia să părăsească închisoarea, evadînd.

Prin fuga noastră de la Cavnic, Ducu îşi dovedise intenţia de a uza de această cale, pentru a scăpa din închisoare. Precedentul constituia un argument convingător şi urma să dea credibilitate recidivării actului. Bineînţeles că această a doua evadare va fi facilitată în timpul transferării lui la Ministerul de Interne, sub pretextul unei noi anchete, cînd i se va da posibilitatea de a fugi de sub escortă.

Pînă aci, totul putea fi perfect organizat şi la adăpost de orice fel de indiscreţii. De aci înainte însă, „personajul misterios“ nu-i mai putea oferi decît un buletin de identitate cu nume fals, cu care Ducu să circule nestingherit. Fuga din ţară, fie prin trecerea clandestină a frontierei, fie folosind o cale organizată de serviciile străine, cădea în sarcina lui Ducu. Numai printr-o fugă autentică în străinătate, putea să se acrediteze în Occident ca persoană de încredere şi să nu fie suspectat. Trecînd prin pericolele inerente unei fugi peste frontieră, obţinea cea mai bună recomandare cu care se putea prezenta în faţa serviciilor de informaţii engleze. Cu toate că Ducu i-a reamintit că trecuseră patru ani de la arestarea lui şi că, în acest răstimp, toate legăturile pe care le avusese înainte se pierduseră şi nu mai ştia unde şi cui să se adreseze pentru a găsi o filieră care să-l ajute să fugă din ţară, interlocutorul lui n-a cedat. I-a spus că îi lasă timp de gîndit, că e sigur că Ducu va şti să găsească persoana potrivită din fosta lui reţea, acum dezmembrată, care să-l ajute să treacă frontiera. Oricum, organizarea evadării lui de sub escortă cerea timp şi nu trebuia să aibă loc înainte de venirea primăverii, cînd clima va fi mai prielnică.

Înainte de a pleca, „misteriosul personaj“ i-a spus că mai rămîne o săptămînă la Oradea, reţinut de anumite treburi şi că în acest răstimp, Ducu poate apela la el, dacă între timp îşi aminteşte de vreo persoană care îi poate fi utilă şi dacă are nevoie de vreo lămurire suplimentară. Apoi îşi luase rămas bun şi plecase, iar Ducu mi-a explicat de ce, o dată revenit în celulă, fusese atît de preocupat şi frămîntat de gînduri, pînă ce se hotărîse să-mi vorbească.

După ce examinase în amănunţime propunerea ce i se făcuse, se decisese s-o accepte, bineînţeles cu intenţia ca, o dată ajuns în străinătate, să declare întregul adevăr serviciilor engleze, urmînd ca în aparenţă să procedeze conform instrucţiunilor pe care le va primi de la omul de contact

al Bucureştiului, dar de fapt să lucreze pentru cauza şi interesele serviciului occidental. Îşi dădea seama de primejdiile la care se expunea, dar găsea că era de datoria lui să continue lupta împotriva comunismului prin orice mijloace şi ori de cîte ori i se oferea prilejul.

Faptul că ştia — şi de cînd stătea cu mine, se convinsese personal — că eram un duşman tot aşa de neînduplecat al regimului comunist ca şi el, îl determinase să-mi facă toate aceste destăinuiri, pentru că avea nevoie de ajutorul meu. Eram singurul om în care avusese vreodată atîta încredere, încît să se dea pe mîna mea şi totodată să-mi ceară să particip la ceea ce avea de gînd să întreprindă. M-a rugat să-l ascult cu atenție, să reflectez în liniște la propunerea ce-mi va face şi apoi să-i dau răspunsul. Dacă o voi refuza, mă ruga să uit tot ce-mi povestise. Va înțelege atitudinea mea şi prietenia noastră nu va fi afectată de acest refuz. Dacă voi accepta, vom avea ocazia să realizăm împreună un lucru extraordinar.

În cazul în care eram de acord, Ducu avea să-i spună „personajului misterios“ că, o dată liber prin pseudoevadarea ce va fi pusă la cale, nu vedea decît o singură soluție de a-şi croi drum mai departe, atît în țară în clandestinitate, cît şi peste frontieră, şi anume, să i se faciliteze evadarea împreună cu un alt deținut. Acel deținut, dacă bineînțeles îmi voi da asentimentul, voi fi eu, şi Ducu îşi va argumenta astfel propunerea: Ioanid a trăit recent în clandestinitate şi timp de trei luni s-a descurcat datorită legăturilor pe care le-a avut. Nu doar că are legături şi cunoştințe, dar este şi familiarizat cu viața de afară, ceea ce lui, lui Ducu, îi lipseşte fiindcă, de patru ani de cînd era închis, pierduse orice contact cu realitatea exterioară. Ioanid fusese prins înainte de a-şi realiza intenția de a fugi în străinătate, ceea ce denotă că are cunoştințe încă proaspete despre o cale de a trece frontiera, ceea ce el personal nu avea. Propunea deci ca Ioanid să nu fie pus la curent cu nimic, ci pur şi simplu să fie transferat împreună cu el. Ioanid va evada şi el în timpul transferului, fiind convins că profită de o neglijență a escortei, neputîndu-şi închipui că ocazia prielnică de fugă îi este oferită cu bună ştiință. În felul acesta, evadînd amîndoi, se va bucura de întreaga încredere a lui Ioanid, care îl va face părtaş la soluțiile lui de supraviețuire în ilegalitate şi de fugă din țară.

După ce mi-a expus planul pe care voia să-l supună „misteriosului personaj“, Ducu a insistat să nu-i dau nici un răspuns înainte de a mă gîndi bine dacă accept sau nu să pornesc cu el pe drumul pe care l-a imaginat. Nu ştiu ce m-a făcut să resping timpul de gîndire şi să-i declar că accept fără ezitare formula propusă. Cred că spontaneitatea răspunsului meu fusese

provocată de curiozitate. Eram nerăbdător să-l aud pe Ducu punîndu-mi întrebările-cheie: ce relații aveam afară şi cine erau persoanele la care intenționam să apelez pentru a ne adăposti şi a ne ajuta să trecem frontiera?

Abia mai tîrziu am realizat că acceptînd propunerea lui Ducu, făcusem şi o imprudență, acordul meu reprezentînd implicit şi o recunoaştere că aveam astfel de relații. Nu mai aveam nici o îndoială că Ducu inventase toată această poveste fantastică, numai pentru a obține de la mine aceste informații. Intenția lui ticăloasă îmi părea evidentă, dar totodată mă convinsesem că Ducu nu era un om perfect normal. Numai un om cu o minte dezechilibrată putea să desfăşoare o imaginație atît de prodigioasă, să se îmbete singur cu propriile lui vorbe şi să se identifice în aşa măsură cu rolul pe care şi-l inventase, încît sînt convins că sfîrşise el însuşi prin a crede că tot ce spusese în poveştile lui era adevărat.

E drept că, dacă nu aş fi avut ocazia să-l ascult în ultimele două zile, nu aş fi ajuns niciodată la această constatare şi aş fi rămas cu impresia pe care mi-o făcuse pînă atunci: un băiat inteligent, cu o memorie excepțională, o judecată limpede şi o logică perfectă. Ducu s-a declarat foarte satisfăcut de răspunsul meu, spunîndu-mi că abia aşteaptă să iasă din nou la raport, pentru a încerca să-şi pună planul în aplicare. Eu, în schimb, am rămas decepționat. Ducu nu mi-a pus nici un fel de întrebare cu privire la cunoştințele mele de afară, pe sprijinul cărora contam după ce vom evada. Avea s-o facă, cu multă discreție, în zilele următoare. La răspunsurile mele ambigui sau evazive, nu a insistat, mulțumindu-se să revină cu altă ocazie. Începînd de a doua zi chiar, Ducu a cerut din nou să fie scos la raport.

Între timp, o altă preocupare a pus stăpînire pe celularul nostru.

Cam tot în acele zile în care Ducu insista să fie scos la raport, convorbirile purtate prin vizetă, care stagnaseră de o bună bucată de vreme, au fost reluate. Nu-mi aduc aminte de la cine a pornit inițiativa, care ne-a stimulat să ne înfrîngem apatia în care căzusem. Subiectul pus în discuție nu era nou, dar pe zi ce trecea, devenise tot mai acut şi toți ajunsesem la aceeaşi concluzie: rezistența noastră fizică se apropia de sfîrşit! Mai toți eram de părere că trebuie să întreprindem ceva şi să nu aşteptăm ca mieii la tăiere, fără să reacționăm.

În ipoteza că regimul la care eram supuşi va continua, în decurs de cîteva săptămîni vom atinge limita extremă a slăbiciunii şi deci momentul în care organismul cedează. Cum semne de îmbunătățire nu se arătau şi sfîrşitul fatal spre care ne îndreptam părea inevitabil, nu mai vedeam decît

două soluții. Ori să aşteptăm resemnaţi pînă ce rînd pe rînd vom pieri, ori să atragem atenția asupra situației noastre printr-o acțiune disperată, mizînd totul pe ipoteza că eram victimele unui abuz local şi că, sesizînd forurile superioare, acestea vor interveni.

Aşa am ajuns să ne gîndim că în acest sens singura acțiune posibilă era greva foamei. Culmea paradoxului şi ironiei: să faci greva foamei, ca să nu mori de foame!

Dacă regimul ce ni se aplica nu era de inițiativă locală, ci hotărît de sus, atunci cel puțin ne vom scurta chinul, grăbindu-ne sfîrşitul. Dar şi dacă era vorba de un abuz local, o grevă, în halul de slăbiciune în care ne aflam, risca, pînă la intervenția forurilor superioare, să ne ducă la acelaşi deznodămînt.

Majoritatea ne-am decis totuşi pentru grevă. Nu-mi mai amintesc care au fost cei care n-au fost de acord. N-au fost decît doi sau trei. Cînd totul a fost decis, într-o bună dimineață, spre surprinderea gardianului de serviciu, am refuzat să primim terciul şi am cerut să vorbim cu ofițerul de serviciu.

Cu această ocazie, s-a întîmplat şi un lucru la care nu mă aşteptam: Ducu s-a solidarizat cu acțiunea noastră, refuzînd şi el mîncarea. Ştiindu-l cît era de obsedat de foame, sperasem că nu va participa la acțiune şi că voi scăpa astfel de el din celulă, administrația avînd obiceiul, în astfel de cazuri, să recurgă la măsuri de izolare a greviştilor de ceilalți deținuți.

Ofițerul de serviciu nu şi-a făcut apariția decît după ce am refuzat şi masa de prînz. La fiecare celulă, aşa cum ne înțelesesem, i s-a cerut acelaşi lucru: să ne dea cîte o foaie de hîrtie ca să declarăm în scris greva foamei. Răspunsul, cum era de aşteptat, a venit sub formă de ploaie de insulte şi amenințări cu pedepse pentru indisciplină, dacă nu renunțăm la grevă. Neobținînd nici un rezultat prin tentativa lui de intimidare, a plecat trîntind pe rînd uşile celulelor şi, în următoarele trei zile, nimeni nu s-a mai ocupat de greva noastră.

Programul se desfăşura după tipicul zilnic, cu singura diferență că la ora prînzului, ni se deschidea uşa şi ni se punea gamela cu mîncare jos, iar la ora cinei, ne-o înlocuiau cu mîncarea de seară. Înainte de închidere, gamela era scoasă din celulă, pentru ca a doua zi operația să se repete întocmai, începînd cu terciul de dimineață. Şi toate astea, fără nici un comentariu, nici din partea gardienilor, nici dintr-a noastră. Chiar faptul că stăteam în pat şi nu ne sculam să ne luăm gamela de la uşă părea să treacă neobservat de gardieni.

Numai rația zilnică de pîine rămînea în celulă şi cu fiecare zi ce trecea,

numărul bucăților înşirate pe pervazul ferestrei creştea cu cîte un sfert de pîine în plus. Un fel de răboj, care arăta de cîte zile ne aflam în grevă. Se făcuseră opt bucăți de pîine în firida ferestrei noastre (patru ale lui Ducu şi patru ale mele), cînd, în fine, administrația închisorii s-a hotărît să ne bage în seamă.

Împărțiți în trei echipe, toți ofițerii penitenciarului, însoțiți de o sumă de gardieni, au năvălit în celular. Una din echipe era condusă de ofițerul politic Roboiu, iar celelalte două de cîte unul din ofițerii de serviciu. Fiecare a intrat în cîte o celulă şi şi-a început „munca de lămurire“, căci despre o astfel de campanie era vorba. Tilici, comandantul, supraveghea întreaga operație, intervenind cînd într-o parte, cînd într-alta.

Pe un ton liniştit, aş putea spune chiar blînd, au început să ne sfătuiască părinteşte să nu ne punem sănătatea şi viața în pericol şi să renunțăm la grevă. Recunoşteau că aveam dreptate să ne plîngem de regimul neomenos la care eram supuşi, de care nu era răspunzătoare administrația închisorii, care nu făcea decît să execute întocmai dispozițiile pe care le primise în privința noastră, dar că nu trebuia să protestăm pe această cale. Greva era un act de indisciplină, care nu putea să dea rezultate şi că de pe această poziție, nimeni nu va sta de vorbă cu noi ca să ne asculte doleanțele. Ne-au sfătuit să renunțăm la grevă, promițînd să treacă cu vederea actul nostru de indisciplină şi să nu-l raporteze organelor superioare. Totodată, ne promiteau că vor raporta „mai sus“ situația grea în care ne găseam, susținîndu-ne cererea de îmbunătățire a regimului. Ne-au asigurat că numai pe această cale şi prin intervenția lor vom obține cîştig de cauză.

Cam în acelaşi fel au pledat în fiecare celulă. La noi, a făcut-o Roboiu, ofițerul politic. În toate celulele s-au izbit de acelaşi refuz. Numai exprimarea lui a fost diferită.

Şi eu, şi Ducu eram întinşi pe pat şi nu schițasem nici o intenție de a ne scula în picioare. Roboiu s-a prefăcut a nu remarca abaterea de la regulament, continuînd să insiste, cu duhul blîndeții, să-i urmăm sfatul. La un moment dat, s-au auzit pe coridor tonuri mai ridicate şi glasuri mai răstite, care proveneau din alte celule, unde se desfăşura aceeaşi campanie. Reprezentanții administrației începuseră să-şi piardă răbdarea, iar unii din camarazii noştri intraseră cu ei în polemică, spunîndu-le că nu se vor lăsa ademeniți de ipocrizia lor atît de transparentă. Încet, încet, tensiunea creştea, spiritele se înfierbîntau şi atmosfera se învenina.

Intervențiile lui Tilici, care se ținuse pînă aci în rezervă, au constituit o

dezlegare pentru ceilalți ofițeri, pentru a reveni la limbajul şi tonul lor de toate zilele, iar pentru noi, picătura care a umplut paharul. La amenințările şi insultele lui Tilici, la care s-au asociat şi ofițerii şi gardienii, am răspuns toți, din toate celulele, vociferînd în fel şi chip, cît ne țineau puterile. În vacarmul care s-a produs, n-am mai ținut seamă de nimic, aşa că am ajuns să ne insultăm reciproc, mergînd pînă la înjurături. Nici pînă aci şi nici în toți anii de detenție care au urmat, n-am mai avut ocazia să asist la un asemenea incident şi cred că numai halul nostru de degradare fizică şi aspectul nostru cadaveric, ne-a salvat de ciomăgeală. Oricum, după ce, în încheiere, Tilici ne-a promis că va avea grijă ca să ne rămînă oasele la Oradea şi s-a retras cu toată suita lui de pe celular, trîntind uşile, eram aşa de epuizați de efortul depus, încît n-am mai avut nici puterea să ne ridicăm din pat, pentru a comenta cele petrecute, la vizetă.

A doua zi de dimineață, a patra de cînd nu mîncam, Tilici a apărut din nou pe celular, cu un grup de gardieni. Deschizînd pe rînd uşile, ne-a întrebat pe fiecare dacă ne-am răzgîndit şi, la răspunsul nostru negativ, ne-a spus să ne luăm pătura şi să ieşim afară pe coridor. Afecta un calm şi o răceală care se voiau pline de amenințări subînțelese, spre a ne impresiona şi înfricoşa. Pot spune că prea multe gînduri nu mi-am făcut cu privire la ceea ce urma să ni se întîmple. Eram peste măsură de obosit de efortul de a mă fi ridicat din pat şi prea preocupat să mă mențin în poziție verticală, fără să-mi pierd cunoştința şi să cad.

O dată toți pe coridor, ni s-a spus s-o pornim spre ieşire. Clătinîndu-ne pe picioare, tîrîndu-ne lanțurile şi căutînd să ne sprijinim de pereți, ne-am îndreptat spre uşa de la capătul celularului. Ajunşi în dreptul scării care ducea la etaj, ni s-a spus să urcăm. Urcatul scării a fost un calvar. După fiecare două sau trei trepte, trebuia să mă opresc şi să mă reazem de zid. Inima îmi bătea de parcă aş fi alergat şi amețeala mă obliga să închid pentru cîteva clipe ochii, ca să-mi revin. Cu chiu, cu vai, am ajuns sus. Ne aflam pe un coridor cu celule pe stînga şi pe dreapta, identic cu celularul de la parter, pe care îl părăsisem.

Ne-au repartizat cîte unul în celulă. Am nimerit într-una cu fereastra spre nord. Geamurile erau acoperite cu flori de gheață. Afară nu puteai vedea decît prin ochiurile sparte, pe unde şuiera continuu un curent de aer rece, ce se stabilise între fereastră şi vizeta de la uşă, care era o simplă gaură rotundă, cît palma. Sub geam, o tinetă de fontă fără capac, cu un rest de urină înghețată pe fund.

Pe pat, o saltea aproape goală, pe care m-am trîntit, sleit de puteri,

încercînd să mă înfăşor în pătură ca să mă încălzesc. M-am ghemuit pe jumătate de pat, cealaltă jumătate neputînd fi folosită, lipsindu-i două rînduri din baloturile de tablă transversale, din care era alcătuită somiera, astfel că salteaua cădea printre spațiile prea mari rămase libere. La toate aceste condiții mizerabile, vremea a venit şi ea să-şi adauge cuvîntul. Ca un făcut, în dimineața aceea se pornise din nou viscolul. Vîntul şuiera prin geamurile sparte şi spulbera zăpada pînă în mijlocul camerei, depunînd pe ciment, între fereastră şi uşă, o dîră albă, ca un troian în miniatură.

Socoteala zilelor care au urmat, am pierdut-o. Vegetam într-o stare de somnolență permanentă. Mă lăsasem în voia soartei şi nu mai gîndeam la nimic. Foamea nu o mai simțeam deloc. Nici frigul nu-l mai înregistram cu toată intensitatea simțurilor, care parcă mi se atrofiaseră, deşi tremuram aproape tot timpul. O singură durere mai acută o percepeam la fluierele picioarelor, lîngă glezne, acolo unde mă atingea fierul rece al lanțurilor. Mai simțeam o mîncărime obsedantă la degetele picioarelor, pe care nu mi-o puteam explica. Abia cîteva zile mai tîrziu, cînd am dat iar de puțină căldură, mi-am dat seama că era vorba de degerături. Mîncărimile m-au chinuit cîteva săptămîni, degetele trecînd de la culoarea albă, la roşu cu pete vinete şi apoi revenind cu încetul la aspectul normal, după ce mai întîi pielea mi s-a jupuit pînă aproape de glezne.

Nu mai aveam noțiunea timpului. Ziua nu se mai deosebea de noapte. Pluteam între vis şi realitate, alternînd între un somn letargic şi o stare de semitrezie, plăcută, aproape euforică. Prin minte mi se perindau gînduri prizărite, fără şir sau succesiune logică, imagini de locuri şi figuri de oameni cunoscuți. Nu eram capabil să opresc desfăşurarea anarhică a acestui film şi să mă fixez pe o idee sau imagine. Nu aveam nici puterea, nici voința s-o fac.

Zgomotele celularului şi vocile gardienilor îmi parveneau estompate şi-mi păreau că vin de la mare depărtare. Realizam că gardianul intra în celulă, că bătea cu ciocanul în gratii, la „număr“, că-mi vorbea. Sensul cuvintelor îl înțelegeam cu întîrziere: „Mai trăieşti, bă?“ sau „Ai murit, bă?“ O dată, cînd m-a împins cu ciocanul de bătut gratii, ca să vadă dacă mai mişc, l-am auzit spunînd: „Credeam că ai dat în primire!“ Auzeam şi înțelegeam totul, dar aveam impresia că participam ca spectator de la distanță la aceste scene, în care nu eram implicat direct şi care nu mă priveau.

Aşa au mai trecut patru zile, cum am aflat mai tîrziu. Nu mi-am putut da seama dacă în acest răstimp am coborît vreodată din pat la tinetă sau am

avut numai intenția. Într-o zi m-am dat totuşi jos din pat şi m-am dus la vizetă, răspunzînd la bătăile insistente în perete, pe care le auzeam de o bună bucată de vreme, fără să reacționez. Cînd mi-am dat seama că ciocăniturile sînt reale şi nu un produs al imaginației mele care divaga, m-am smuls din toropeală şi cu neînchipuite eforturi, m-am dus pînă la uşă.

Era Colea Ungureanu, care izbutise să mă trezească. Mi-a spus că o parte din grevişti cedaseră şi fuseseră din nou mutați la parter, iar cei care mai rămăseseră hotărîseră şi ei să iasă din grevă. Îi auziseră pe gardieni vorbind pe coridor, că se făceau pregătiri pentru a ne hrăni cu forța, artificial. Rezistența nu mai avea nici un rost, spunea el, dovedindu-se că administrația nu avea de gînd să cedeze. Iar dacă pînă la urmă, tot va trebui să murim de inaniție, măcar să fim lăsați în pace, să nu ne mai chinuie cu furtunul vîrît pe gît şi să fim din nou mutați la parter, unde nu era chiar aşa de frig. Am fost de acord, argumentul convingător fiind hrănitul artificial, de care mi-era groază, cu toate că nu ştiam exact cum se procedează.

Era cam la ora prînzului, cînd, în urma înțelegerii prin vizetă, am început să batem în uşă. La venirea gardianului, i-am cerut să anunțe ofițerul de serviciu că renunțăm la greva foamei. I-am auzit paşii îndepărtîndu-se pe coridor şi apoi pe scări. Pînă la sosirea ofițerului mi s-a părut o veşnicie. Picioarele îmi tremurau şi nu mă mai țineau, aşa că m-am lăsat să alunec în jos, de-a lungul tocului uşii. Aşa, ciucit pe prag şi rezemat de uşă, m-a găsit ofițerul de serviciu cînd a tras zăvorul şi mi-a spus să ies afară.

Sculatul în picioare, mersul pe coridor şi mai ales coborîtul scărilor s-au petrecut ca într-un coşmar, cînd vrei să păşeşti sau să faci anumite mişcări şi membrele nu te ascultă şi nu răspund la comenzi. Nu-mi puteam controla lungimea pasului şi nici direcția. Şi toate mişcările le făceam ca într-un film rulat cu încetinitorul. Cu nenumărate opriri, sprijinindu-ne de pereți sau unii de alții, încercînd să ne susținem reciproc şi mai mult dezechilibrîndu-ne unul pe altul, am ajuns cu toții la parter. Ofițerul şi gardienii care ne însoțeau au dat dovadă de o răbdare neobişnuită. Nu ne-au grăbit şi nu ne-au zis nimic.

Pe tot drumul parcurs, care mi s-a părut nespus de lung, nu-mi aduc aminte decît de Colea, care îşi dădea osteneala să mă ajute şi să mă susțină, cu toate că avea aceleaşi dificultăți la mers ca şi mine. Pe scări, mi-a şoptit la ureche că ofițerul politic fusese de mai multe ori în celula lui Ducu, cu care stătuse mult de vorbă. Observase personal aceste vizite ale lui Roboiu, celula lui fiind vizavi de a lui Ducu.

Abia cînd m-am putut întinde pe pat, am realizat că mă aflam în vechea mea celulă de la parter şi în aceeaşi formaţie în care fusesem, cu patru zile în urmă, înainte de a o fi părăsit. Pe patul de alături era trîntit Ducu, care-şi trăgea şi el sufletul, după efortul depus pe drumul de la etaj pînă la parter. Încet, încet, inima, care-mi bătea de parcă aş fi alergat într-o cursă, şi-a recăpătat ritmul normal, respiraţia precipitată s-a mai potolit, gîndurile mi s-au ordonat şi am reluat contactul cu mediul înconjurător.

Prima impresie înregistrată a fost de căldură. Cu toate că îmi dădeam seama că nu era chiar vorba de o temperatură de cameră normală, contrastul cu atmosfera glacială din care plecasem, soarele care pătrundea pe fereastra orientată spre sud şi ale cărui raze scăldau încăperea în lumină, îmi dădeau o senzaţie nespus de plăcută. Întinzînd mîna, puteam atinge pata aurie de soare, care ajungea pînă la marginea patului.

Mi-am rotit un timp ochii prin cameră. Aş fi vrut să mă ridic din pat şi să mă urc pe tinetă ca să privesc pe fereastră, dar totodată nu voiam să tulbur prin vreo mişcare liniştea plăcută ce mă înconjura. Obosit de lumina puternică, am închis ochii şi am continuat să savurez atmosfera paşnică ce domnea în celulă. Pluteam într-o stare de mulţumire, de parcă m-aş fi întors acasă şi mi-era aşa de bine, încît nu mi-am dat seama cînd am alunecat în vis. Nu ştiu cît am dormit.

La un moment dat, am auzit prin somn zgomotul cunoscut al uşilor şi zăvoarelor, paşi de cizme şi voci de gardieni. N-am deschis ochii decît cînd s-a tras zăvorul uşii noastre. Era un gardian care ne-a adus în poala mantalei sferturile de pîine, rămase în celulele de la etaj. Le-a pus grămadă pe pervazul ferestrei şi a plecat. Pe celular, uşile continuau să se deschidă şi să se închidă.

Ducu, care se sculase şi asculta la uşă, m-a anunţat că ni se aduce mîncarea. Vestea nu mi-a produs nici o impresie. Nu simţeam foamea şi mîncarea nu-mi zicea nimic. Nici cînd s-a deschis uşa celulei şi mi-a parvenit mirosul ciorbei de cartofi cu carne din hîrdăul de pe coridor, nu mi s-a trezit nici un fel de poftă.

Ducu, în schimb, dădea semne vădite de excitaţie. Îşi recăpătase brusc întreaga vioiciune, ca şi cum nu i s-ar fi întîmplat nimic în ultima săptămînă. A primit din mîna gardianului prima gamelă plină ochi, mi-a adus-o la pat şi s-a repezit din nou la uşă ca să şi-o ia şi pe a lui. Apoi, înainte ca gardianul să închidă uşa, i-a cerut, pe tonul rugător pe care i-l cunoşteam, să ne mai aducă un supliment, în cazul că îi va mai rămîne mîncare în hîrdău, după ce distribuie masa pe celular. Eram uluit de

inepuizabilele resurse de energie ale lui Ducu. Aspectul lui fizic, puternic marcat de privațiunile prin care trecuse, cu fața suptă, cu ochii adînciți în orbite şi cu barba nerasă de o săptămînă, care îi sublinia şi mai mult slăbiciunea, contrasta izbitor cu vivacitatea cu care se deplasa.

Primele linguri de ciorbă fierbinte pe care le-am înghițit m-au încălzit peste măsură. Transpirasem tot, ceea ce nu mi se mai întîmplase de mult.

Nu pot spune că am mîncat cu poftă. Parcă mă dezobişnuisem! M-am străduit să mănînc unul din sferturile de pîine uscată ca un pesmet. Gamela n-am putut s-o golesc, iar Ducu, care în acest timp mîncase tot şi era la al treilea sfert de pîine, atent fiind totodată la zgomotele de pe coridor, mi-a spus să mă grăbesc să-mi termin ciorba, pentru că speră să ni se mai aducă supliment. I-am spus că mă simt aşa de sătul, încît nu-mi pot termina nici porția. I-am oferit lui restul de ciorbă ce-mi rămăsese în gamelă. Ducu s-a grăbit s-o golească şi s-a instalat la uşă, cu cîte o gamelă în fiecare mînă, în aşteptarea suplimentului. De data asta, dorința i s-a împlinit. Gardianul a deschis uşa şi i-a umplut amîndouă gamelele cu restul de ciorbă din ciubăr. Nu mai era decît un lichid transparent cu cîteva steluțe de grăsime la suprafață. Am asistat înmărmurit la scena care a urmat.

După ce îşi mîncase porția şi două sferturi de pîine, Ducu a lichidat conținutul celor două gamele suplimentare, împreună cu al treilea sfert de pîine, ceea ce reprezenta în total aproape trei litri şi jumătate de ciorbă şi şapte sute cincizeci de grame de pîine. După această performanță, descheiat la pantaloni din cauza stomacului dilatat de cantitatea ingurgitată, s-a întins pe spate pe pat, gîfîind. Peste cîteva minute a început să se plîngă de dureri de abdomen şi, după ce s-a frămîntat un timp, s-a năpustit la tinetă. A eliminat întreaga cantitate de lichid pe care o înghițise şi care n-a făcut decît să treacă prin stomac şi traiectul intestinelor, într-un timp record. Uşurat, s-a întins din nou pe pat.

N-a trecut nici un sfert de oră şi pe coridor s-au auzit din nou zăvoarele. Dintr-o săritură, Ducu a fost la uşă, cu urechea lipită de vizetă. M-a anunțat că se distribuie ceva, dar nu-şi poate da seama despre ce e vorba. Distribuirea începuse de la celălalt capăt al celularului, aşa că uşa noastră a fost ultima care s-a deschis. În cadrul ei a apărut gardianul, purtînd pe braț, în chip de tavă, un fund de putină cam de un metru diametru, pe care se găseau cîteva bucăți de carne de vită fiartă. Erau şase sau şapte bucăți, tăiate egal, cam cît palma de mari. Gardianul i-a pus cîte o porție în fiecare din cele două gamele, pe care Ducu s-a grăbit să i le întindă. Cînd a dat să plece, Ducu l-a rugat să ne dea şi restul de patru sau

cinci bucăți care rămăseseră pe fundul de lemn. Gardianul a avut un moment de ezitare, după care, făcîndu-şi probabil socoteala că n-avea rost să se mai întoarcă înapoi cu cele cîteva bucăți rămase, după ce împărțise porțiile la toate celulele, le-a deşertat în gamelele pe care Ducu le ținea cu insistență întinse. Uşa s-a închis, iar Ducu, radios de fericire, s-a aşezat pe patul meu, punînd gamelele pe pătură, cu intenția de a împărți prada sub ochii mei. Bucuria i-a fost şi mai mare, cînd i-am spus că mi-ajunge o porție de carne, fiindcă mă simt sătul. Fără să mai insiste, s-a grăbit să-mi întindă gamelele ca să-mi aleg o bucată, după care s-a retras pe patul lui cu restul şi a început să mănînce.

Două bucăți le-a pus deoparte, spunîndu-mi că le păstrează pentru mai tîrziu. N-a rezistat însă mai mult de o oră tentației. Le-a mîncat şi pe acelea, împreună cu încă un sfert de pîine şi s-a culcat apoi, declarîndu-se pentru prima dată sătul, de cînd era la închisoare. Nici eu nu mai asistasem, de cînd eram în puşcărie, la asemenea scenă dezgustătoare de bulimie!

În ceea ce priveşte abundența de mîncare din ziua aceea şi apariția, pentru prima dată a cărnii, n-a fost vorba decît despre un fenomen izolat, care nu s-a mai repetat. Cred că a fost o hotărîre excepțională a direcției, mulțumită că nu-i mai cream probleme cu greva noastră. De altfel, în toate cazurile de greve, pe care le-am trăit mai tîrziu în închisoare, procedeul a fost acelaşi. În primele zile după încetarea grevei, foştii grevişti primeau mîncare din abundență. La noi, acest regim special n-a durat decît o zi! Seara am mai primit o dată gamelele pline, cu un arpacaş consistent şi cu resturile de carne de la prînz, iar a doua zi, am reintrat în normal, adică am revenit la alimentația de înfometare dinainte.

Contrar lui Ducu, care părea şi mai obsedat de foame decît înainte şi nu-şi mai stăpînea mersul de leu în cuşcă, înainte de ora mesei, şi nici insistențele umilitoare pe lîngă gardian, ca să-i mai dea un supliment, la mine, senzația de foame dispăruse aproape complet. Prima săptămînă după grevă abia mai puteam înghiți porția, chinuit fiind de nişte arsuri aproape dureroase de-a lungul esofagului, timp de cîteva ore după fiecare masă. Apoi, fenomenul a dispărut, fără ca Mache sau Paul, pe care i-am consultat prin vizetă, să-mi poată da vreo explicație. Tot aşa, cei doi doctori nu puteau să-şi explice cum de supraviețuisem acelei săptămîni de grevă fără să fi băut deloc apă. Pretindeau că din punct de vedere medical era o imposibilitate. Dar cîte teorii medicale, în privința rezistenței fizice şi a posibilităților organice ale omului, n-au fost contrazise în închisoare!

În schimb, alte fenomene îşi găseau explicația şi confirmarea medicală.

Subnutriția şi avitaminoza îşi arătau efectele nu numai prin extrema slăbiciune la care ajunsesem. Aveam tulburări de vedere şi pe imaginea prinsă de retină ni se plimbau puncte negre, ca şi cum am fi avut fire de praf în ochi. Îmi sîngerau gingiile şi cîțiva dinți începuseră să mi se clatine. Pielea, uscată ca hîrtia, îşi pierduse elasticitatea şi se excuama.

La cîteva zile după revenirea noastră pe celularul de la parter, am fost scoşi la duşuri. Trecuseră cam trei săptămîni de cînd nu ne mai spălasem şi nu ne mai dezbrăcasem. De data asta ne-au scos lanțurile în celule, aşa că ne-am putut pregăti din vreme, dezbrăcîndu-ne pe jumătate, pentru a cîştiga timp ca să putem sta cît mai mult sub duşuri. O dată debarasați de lanțuri, am început să ne dezbrăcăm. Cînd Ducu, brun şi extrem de păros pe corp, şi-a dat pantalonii jos, în jurul lui, pe ciment, au început să cadă smocuri întregi de păr. Părul de pe picioare i se desprindea ca şi cum n-ar fi avut rădăcină. Se pare că era efectul avitaminozei.

Vremea trecea încet, fără ca vreun eveniment să mai tulbure apatia în care căzusem. Nu era vorba de demoralizare sau disperare. Mai mult o resemnare în fața situației, căreia, mai ales în urma eşecului grevei, ne convinsesem că nu-i puteam determina schimbarea. Aşteptam, nu ştiam nici eu ce, dar cu un fel de dorință încăpățînată de a rezista, pornită poate dintr-un spirit de contrazicere, de a nu sucomba, pentru a nu da această satisfacție Securității.

Din fericire, timpul se îndrepta pe zi ce trecea şi nu mai sufeream de frig, singurul factor care mi-a pus la grea încercare moralul, la Oradea. Începuse primăvara! Erau momente peste zi, cînd deschideam şi fereastra. De mai multe ori pe zi mă suiam pe marginile tinetei şi, în poziția asta incomodă, priveam afară, pînă ce mă lăsau puterile şi trebuia să mă întind iar pe pat, unde, obosit, adormeam sau somnolam, pînă ce mă simțeam din nou în stare să mă urc la fereastră. Mă uitam peste zidul închisorii, în curtea casei lui Tilici. Urmăream zi de zi apariția bobocilor din coroanele pomilor care depăşeau coama zidului şi progresul unei perechi de guguştiuci, care îşi clădeau cuibul în streaşina casei. De vorbit, vorbeam foarte puțin cu Ducu, şi el destul de tăcut. Cît despre povestea cu „personajul misterios“, care pasă-mi-te trebuia să ne faciliteze evadarea, n-a mai pomenit niciodată nici un cuvînt. Din cînd în cînd mai schimbam cîteva vorbe prin vizetă cu ceilalți, mai mult pentru a ține contactul şi a ne întreba de sănătate. Pe coridor, nu se mai auzeau conversațiile nesfîrşite de altă dată. Ore întregi domnea tăcerea. Toți eram obosiți.

Un singur eveniment de care îmi amintesc a mai trezit celularul din amorțeală în acea perioadă. Într-o dimineață, ciocăniturile din pereți de la o celulă la alta ne-au adus pe toți la geam. În curtea de sub ferestrele noastre, în mod cu totul neobişnuit, sosise pentru a doua oară în acea dimineață „sicriul“. Aşa botezasem căruța pe care se afla o ladă care semăna a sicriu şi cu care se aducea o dată pe zi pîinea pentru deținuți.

De data asta, venise ca de obicei dis-de-dimineață cu pîinea, dar apoi plecase din nou. Acum se întorsese, miliția nul care mîna căruța deshămase caii şi-i dusese în grajdul închisorii, iar sicriul rămăsese părăsit în curtea însorită de sub ferestrele noastre. Alarma în celule se dăduse după vreo jumătate de oră, cînd miliția nul răspunzător cu bucătăria venise să ia în primire conținutul „sicriului“ şi îi ridicase capacul. Apoi plecase lăsîndu-l deschis. A mai durat vreo jumătate de oră, pînă ce au apărut vreo cinci–şase deținuți de drept comun, purtînd fiecare cîte un coş de nuiele, cu care urmau să transporte la bucătărie ceea ce se găsea în sicriu. La început nu putusem identifica marfa adusă. Prin capacul deschis se vedea numai un fel de masă informă, de culoare brună. În timpul ce s-a scurs pînă la sosirea deținuților cu coşurile, lada rămăsese deschisă, în plină bătaie a soarelui, iar noi, cățărați la ferestre, făceam fel de fel de presupuneri. La un moment dat, am avut impresia că suprafața masei nedefinite, din sicriu, se mişcă. După cîteva minute, cînd s-a încins şi mai tare sub razele soarelui, ne-am dat seama că înăuntru avea loc un proces de fermentație, ceea ce făcea ca suprafața materiei suspecte din ladă să se umfle. Încet, încet, s-a format o spumă brun-roşcată, care a început să crească şi să se umfle, depăşind marginile lăzii. Dacă la vedere, nu ne puteam da seama de conținutul căruței, mirosul, care se răspîndise în curte şi pînă în celulele noastre, nu mai lăsa nici un dubiu asupra stării lui. Mai mult ca oricînd, lada îşi merita numele de sicriu, căci mirosul pe care-l degaja era, neîndoielnic, de stîrv.

În acest stadiu al fermentației, au apărut şi deținuții cu coşurile, care, cu mîinile la nas, au început să dea tîrcoale căruței, neştiind cum să se apuce de treabă. A apărut şi un gardian, care a răcnit nişte ordine şi, în cele din urmă, au găsit soluția. Un deținut a adus o furcă de la grajd, s-a suit pe loitrele căruței şi a început descărcarea; înfigea furca prin spumă în ladă şi cît apuca arunca din căruță, în coşurile înşirate pe jos. În fine, ne-am lămurit asupra misteriosului conținut al sicriului, destinat să ia drumul bucătăriei: era vorba de bojoci de vită! După descărcarea căruței şi dispariția coşurilor cu bojoci în clădirea bucătăriei, mirosul de hoit s-a mai atenuat, dar nu pentru mult timp. După o vreme s-a făcut din nou simțit şi

s-a răspîndit prin toată închisoarea, devenind tot mai persistent şi culminînd în momentul cînd deținuții de drept comun au început să transporte pe diferite secții ciuberele cu mîncarea de prînz. În timpul împărțirii mesei pe celularul nostru, duhoarea devenise insuportabilă.

Ca de obicei, cînd s-a deschis uşa celulei, Ducu era cu cele două gamele pregătite. Împărțitul mesei pornise de la capătul opus celularului, aşa că noi eram ultimii la rînd. Hîrdăul tras în fața uşii noastre era cu toate astea aproape plin, căci majoritatea refuzaseră mîncarea. Gardianul, care se nimerise în ziua aceea să fie unul mai cumsecade, după ce a pus în fiecare gamelă cîte un polonic (rația reglementară), ştiindu-l pe Ducu veşnic flămînd şi cerşind suplimente, l-a întrebat cam cu jumătate de gură, dacă mai vrea. Cum mai toți refuzaseră mîncarea şi el însuşi strîmba din nas, scîrbit de mirosul ce se ridica din hîrdău, nu se aştepta ca oferta lui să aibă succes. Ducu s-a grăbit însă să accepte, şi gardianul i-a umplut gamelele.

În primul moment, cînd Ducu mi-a adus gamela şi mi-a pus-o pe pat, am crezut că mi se face rău. Mirosul bojocilor stricați, amestecați cu arpacaş, era de-a dreptul insuportabil şi-mi făcea greață. Ducu, în schimb, cu toate că era indignat de conținutul din gamelă, s-a apucat să mănînce. La început mai cu reticență şi încercînd să aleagă cu lingura numai arpacaşul. În cele din urmă a reuşit să-şi învingă scîrba şi a golit gamela. La fel a făcut şi cu a mea, pentru că n-am putut mînca şi i-am dat-o lui. Am deschis apoi geamul ca să aerisesc celula, dar multă vreme încă, după ce duhoarea s-a risipit, amintirea mirosului de bojoci stricați a continuat să mă obsedeze.

La vreo jumătate de oră după masă, am fost chemat la uşă. Titi Spînu, vecinul nostru de celulă, îmi bătea în perete şi striga prin vizetă numele meu. Nenorocitul reuşise să mănînce jumătate din porția de arpacaş cu bojoci şi acum avea dureri grozave de stomac. Mi-a spus că e transpirat leoarcă, durerile sînt tot mai acute şi nu ştie ce să mai facă. Cuprins de panică mă întreba pe mine, ca şi cum aş fi avut vreo posibilitate să-l ajut. Tot ce mi-a trecut prin minte a fost să-l sfătuiesc să-şi bage două degete pe gît şi să încerce să vomite.

Mache, care de la celălalt capăt al celularului auzise vorbindu-se la vizetă dar, din cauza distanței, nu înțelesese conversația, m-a întrebat ce se întîmplase. Cu riscul de a fi auzit de santinela din dreptul geamului, l-am pus la curent, strigînd ca să mă fac înțeles. Mi-a răspuns că probabil Titi Spânu făcuse o puternică indigestie şi că îl sfătuisem bine. Într-adevăr, după cîteva minute, Titi m-a chemat din nou ca să-mi spună că, după ce reuşise să vomite, se simțea mai bine. A fost singurul accident provocat de

bojocii alterați. Ducu n-a avut de suferit nici cea mai mică consecință!

Zi de zi, pe măsură ce înaintam în primăvară, vremea se făcea tot mai blîndă. Afară era deja cald. Deținuții de drept comun, scoşi la diferite corvezi în curte, umblau în cămăşi. În timpul zilei, cît lăsam geamurile deschise şi soarele bătea în cameră, se ridica şi în celulele noastre temperatura. De îndată ce soarele dispărea însă, se făcea frig, căci zidurile groase şi pline de igrasie ale temniței nu aveau timpul să se încălzească. Abia după cîteva săptămîni de vreme bună, au început să se dezmorțească, şi numai atunci ne-am dat seama că de fapt erau înghețate, în sensul cel mai strict al cuvîntului. Particulele de apă din tencuiala pătrunsă de igrasie înghețaseră peste iarnă, iar acum, pe măsură ce se încălzea, se dezgheța. Rezultatul: zidurile se cojeau şi în fiecare zi cădeau pe jos porțiuni din tencuiala udă, de parcă ar fi fost mortar proaspăt. Cu toate astea, prin faptul că nu mai tremuram de frig, că deschideam geamul cîteva ore pe zi şi puteam sta şi la soare, cît mă țineau puterile să stau în picioare pe tinetă, mi se părea că celula devenise de-a dreptul primitoare şi plăcută.

La această stare de spirit mai bună a mai contribuit şi constatarea, pe care am făcut-o cu toții, a unei îmbunătățiri, e drept, abia perceptibilă, a hranei. Ciorbele nu mai erau chiar aşa de limpezi şi în fundul gamelei găseai şi cîteva linguri mai consistente, fie arpacaş, nişte foi de varză, sau cîteva bucăți de cartofi, în general cam stricați, cum se întîmpla mai totdeauna în puşcărie, primăvara, cînd stocul de iarnă era pe sfîrşite. Această aşa-zisă îmbunătățire a hranei avea pentru noi mai mult o valoare morală, căci din punct de vedere nutritiv era departe nu numai de a ne ajuta să ne refacem, dar chiar de a ne menține în starea în care ne găseam.

PLECAREA DE LA ORADEA

Aşa s-au mai scurs cîteva săptămîni, pînă la începutul lui mai, cînd, într-o zi, pe neaşteptate, am fost cu toţii scoşi din celule şi duşi în curtea închisorii. Ni s-au dat bagajele pe care le aveam la magazie (celor care aveam), în locul lacătelor de la lanţuri, ni s-au bătut nişte nituri şi ni s-a dat hrană rece pentru trei sau patru zile, nu-mi amintesc exact.

Urma deci să părăsim penitenciarul din Oradea Mare şi astfel avea să se încheie una din perioadele cele mai negre din anii mei de puşcărie. Faptul că nu ştiam unde ne vor trimite şi ce urma să ne aştepte acolo unde vom ajunge nu ne preocupa. Mai rău decît fusese la Oradea nu putea fi! Aşa gîndeam toţi, chiar şi cei mai sceptici dintre noi. Eram toţi veseli. Parcă renăscusem!

Toate operaţiile premergătoare plecării — bătutul niturilor la lanţuri, împărţitul bagajelor şi al hranei reci — au durat mai bine de două ore, timp în care am stat în curte, la soare. Bucuria de a fi din nou împreună ne-a făcut să uităm de toate suferinţele îndurate, de foametea şi slăbiciunea care ne sleiseră de puteri. Discuţiile nu mai pridideau.

Schimbam păreri, impresii şi informaţii, trecînd în revistă diferitele episoade ale evadării, din timpul anchetei şi al procesului. Cînd toţi împreună, cînd separat, cîte doi sau trei, grupul nostru se aduna sau se destrăma, într-o efervescenţă şi agitaţie greu de înţeles din partea unor oameni de o slăbiciune scheletică, cărora nu le puteai atribui atîta vitalitate. E drept că, după primele minute, ne-am şi consumat aceste rezerve neştiute de energie, de care, încă, mai dispuneam, şi a trebuit să ne aşezăm pe jos.

Singurul care în tot acest timp se ţinea mai deoparte era Ducu. La început încercase şi el să se integreze în grupurile care stăteau de vorbă şi să participe la discuţii. Intervenţiile lui erau ignorate şi nimeni nu s-a angajat cu el în vorbă, aşa că, simţind că prezenţa lui era nedorită, se retrăsese. Stătea pe margine, întunecat la faţă, şi pe gînduri.

După ce fiecare şi-a povestit fragmente din păţaniile personale pe

timpul cît fusese despărțit de ceilalți şi astfel am putut reconstitui şi avea fiecare o vedere de ansamblu a întregii perioade, de la evadare pînă în momentul de față, s-a trecut şi la unele aspecte mai hazlii. Astfel, îmi amintesc de povestea lui George Sarry, care i-a lămurit pe cei care îi fuseseră vecini de celulă în arestul Securității din Baia Mare, de ce, deseori, se iscau certuri între gardieni.

Or, George Sarry avusese o idee ingenioasă. Profitînd de faptul că salteaua lui era nouă şi proaspăt umplută, scosese din ea un pai şi, culcat pe burtă lîngă uşă, aştepta trecerea primului gardian care punea jos castroanele şi apoi a celui de-al doilea care le umplea cu ciorbă. Cînd acesta trecea la celula următoare, George strecura paiul prin grătarul de aerisire care se găsea în partea de jos a uşii metalice, pînă în castron şi sugea toată ciorba din el. Cînd cel de-al treilea gardian, care deschidea pe rînd celulele, pentru ca deținuții să-şi ridice mîncarea, ajungea la uşa lui George, constata că în castronul lui nu fusese pusă ciorbă. Numai pe fundul castronului, unde nu ajungea George cu paiul, era puțin lichid şi cîteva felii de cartofi sau gulii, care constituiau invariabil, meniul zilei. Gardianul trei îşi chema atunci tovarăşul care îl precedase şi îi făcea observație. Gardianul doi, pe bună dreptate, susținea morțiş că pusese în castron porția reglementară şi… de aci, discuțiile în contradictoriu care se stîrneau la ora mesei în dreptul uşii lui George Sarry, pe care le auziseră şi nu şi le putuseră explica vecinii lui de celulă. De cîte ori castronul era depus suficient de aproape de uşă, pentru ca George să poată ajunge cu paiul pînă la el, scena se repeta, fără ca gardienii să aibă cea mai mică bănuială asupra felului în care dispărea ciorba din el.

Tolăniți pe jos, la soare, glumeam şi rîdeam de diferitele întîmplări pe care le povestea fiecare. Din nou domnea în tot grupul buna dispoziție de altădată! Aşa ne-a găsit grupul de gardieni, în frunte cu căpitanul Tilici şi cîțiva ofițeri, care şi-a făcut apariția în curte.

Ni s-a spus să ne sculăm în picioare şi să ne aliniem. Într-o ultimă încercare de a-şi manifesta autoritatea, Tilici ne-a ordonat: „Drepți!“ Un gardian, cu dosarele noastre în brațe, a făcut apelul nominal. Cu atitudinea marțială a unui comandant care îşi ia trupele în primire, Tilici asista. Deodată, privirile i s-au oprit asupra lui Ion Pantazi:

— Bă! Tu n-ai făcut armata? Nu ştii ce-i aia drepți?

Ion i-a explicat că el stătea drepți, dar bocancii pe care-i primise de la închisoare nu voiau să ia poziția de drepți.

Într-adevăr, încălțămintea cu care evadase de la Cavnic se rupsese de

mult şi Ion raportase zile în şir că rămăsese desculţ, pînă ce i se dăduse o pereche de bocanci de-ai închisorii. Erau bocanci „reformă de la armată“, preluaţi de penitenciare pentru a fi daţi deţinuţilor care nu mai aveau încălţăminte. Faptul că erau uzaţi şi scorojiţi era lucru obişnuit, dar bocancii pe care-i primise Ion erau şi desperecheaţi. Şi asta era ceva obişnuit, numai că, de data asta, diferenţa dintre cei doi bocanci era de cîteva numere, ceea ce făcea ca stînd în poziţia de drepţi, cu călcîiele apropiate şi pe aceeaşi linie, vîrful unuia îl depăşea pe celălalt cu un lat de palmă. Zi de zi, Ion Pantazi insistase o vreme să i se dea alţii, dar fără succes şi în cele din urmă renunţase. Tilici n-a mai zis nimic.

De altfel, scena a fost întreruptă de sosirea unui camion, care intrase pe poarta închisorii, trecuse pe sub bolta de la intrare şi se oprise în curte, în dreptul nostru. Am fost îmbarcaţi cu ritualul obişnuit: ni s-a spus să ne aşezăm pe jos, să nu privim peste bordul lăzii camionului şi am fost avertizaţi, că la cea mai mică tentativă de a ne scula în picioare, escorta are ordin să tragă. Cei cîţiva gardieni care constituiau paza stăteau în picioare, rezemaţi de cabina şoferului şi cu pistoalele automate îndreptate spre noi.

Camionul a pornit, a ieşit în stradă şi în urma noastră am auzit trîntindu-se poarta închisorii. Fără nici un punct de sprijin, zgîlţîiţi şi aruncaţi dintr-o parte într-alta la hopuri şi la curbe, am parcurs străzile oraşului pînă la gară. Camionul s-a oprit în afara staţiei, unde, pe o linie moartă, era garat un vagon-dubă. Ne-au dat jos din camion şi abia atunci am văzut că un alt grup de gardieni înarmaţi ne precedase.

Se înşiraseră, de la locul de debarcare, peste cîteva linii de cale ferată şi pînă la vagonul penitenciar. La vreo cincizeci–şaizeci de metri, la capătul peronului gării, alţi doi miliţieni înarmaţi interziceau lumii să se apropie. Forţa desfăşurată era impresionantă, pentru nişte biete fiinţe scheletice, care înaintau cu paşi şovăielnici şi împiedicîndu-se în lanţuri peste liniile de cale ferată.

Cu destule dificultăţi, am parcurs distanţa de vreo cincisprezece metri pînă la vagonul-dubă, şinele peste care trebuia să păşim, traversele şi balastul dintre liniile ferate fiind adevărate obstacole pentru picioarele noastre prinse în lanţuri. Unul cîte unul, am fost ajutaţi să ne urcăm în vagonul al cărui planşeu era mult prea înalt pentru a ne putea căţăra fără sprijin. Cel care ajungea sus, pe platforma de la intrarea în vagon, era luat în primire de unul din gardienii dubei, care îl conducea pe coridorul strîmt, mărginit pe o parte şi pe alta de uşile metalice ale celulelor. După ce îl

închidea într-una din ele, gardianul se întorcea şi-l lua pe următorul, care între timp fusese ajutat să se urce în vagon.

Paul Iovănescu, Mache Ionescu, Ion Pantazi, Colea Ungureanu şi cu mine am rămas mai la urmă, în speranța de a fi repartizați împreună în aceeaşi celulă. Am fost mai norocoşi decît sperasem. Cînd ne-a venit rîndul la urcare, am înțeles din discuțiile gardienilor că celulele erau pline la refuz şi nu mai era loc şi pentru noi. După o scurtă consfătuire, un plutonier, care părea şeful dubei, i-a spus unuia din subalterni: „Bagă-i în camera mare!“

Ştiam din povestite că în vagoanele-dubă, la capătul coridorului cu celule pe sînga şi pe dreapta, se afla o cameră mai mare. Cu celulele în care fusesem înghesuiți ca sardelele în drumul de la Jilava la Cavnic, făcusem cunoştință. Îi invidiasem atunci pe cei ce avuseseră şansa să nimerească în celula cea mare din capătul vagonului. Abia acum aveam să ne dăm seama că, şi în această încăpere mai mare, gardienii puteau realiza aceeaşi densitate ca şi în celule.

După ce a învîrtit cheia în broască, gardianul a început să împingă uşa care se deschidea spre interior. Opintindu-se cu umărul proptit în uşă, după multe eforturi, însoțite de înjurături, a reuşit, centimetru cu centimetru, s-o întredeschidă suficient pentru ca primul dintre noi să se poată strecura înăuntru, împins de la spate de un alt gardian. Operația s-a repetat de cinci ori, pentru fiecare din noi întîmpinîndu-se aceleaşi dificultăți. După fiecare urma cîte o pauză în care gardienii, transpirați de efort, se ştergeau de sudoare şi-şi trăgeau sufletul.

Masa de oameni, comprimați în celulă prin deschiderea uşii pentru a ne face şi nouă loc să intrăm, s-a mai rărit după ce aceasta s-a închis. Înghesuiala era mare. Totuşi, beneficiam de mai mult loc decît atunci cînd călătorisem într-una din celulele mici, spre Baia Mare. Băncile erau tixite, iar între ele, ca şi în spațiul din fața uşii, deținuții stăteau în picioare, ocupînd întreaga suprafață a camerei. În loc de vreo douăzeci de oameni, cam cîți ar fi fost normal să fie introduşi în celulă, eram aproape cincizeci. Era cald şi lipsă de aer.

La intrarea noastră s-a produs rumoare. Locatarii camerei erau consternați de halul în care arătam şi impresionați de zornăitul lanțurilor pe care le tîram. Dintre ei, s-a desprins unul cam de treizeci de ani, care şi-a făcut loc cu coatele pînă la noi şi ni s-a adresat pe şoptite: „Sînteți politici?“

Abia atunci am înțeles de ce gardienii nu ne repartizaseră în camera cea mare, fără să se mai consulte între ei, aşa cum procedaseră cu ceilalți dinaintea noastră, pe care îi băgaseră în celulele mici. În cazul nostru,

aşteptaseră să-şi ia răspunderea şeful dubei şi să le dea ordin, fiindcă deținuții din camera mare erau de drept comun şi dispozițiile erau ca politicii să nu ia contact cu ei. Era pentru a doua oară, dar şi ultima, de-a lungul anilor mei de detenție, că mă aflam cu deținuți de drept comun. Prima oară, dintr-o greşeală, atunci cînd petrecusem o noapte în fostele pivnițe domneşti de la Văcăreşti. De data asta, din lipsă de loc, şeful dubei îşi permisese această derogare de la regulament.

I-am confirmat celui care ne întrebase, şi care părea să se bucure de respectul celorlalți, că într-adevăr sîntem condamnați politici. În clipa următoare, s-a întors spre cei ce ocupau una din băncile de la peretele vagonului şi le-a spus:

— Ia, liberați banca şi faceți loc! Dumnealor sînt „politici“ şi au condamnări mari!

Am dat să protestăm că nu vrem să fim favorizați, dar, cu acelaşi ton hotărît, care nu admitea replică, cu care se adresase celor de pe bancă, ne-a vorbit şi nouă:

— Nu se poate! Dumneavoastră stați jos! Ştim ce regim greu aveți, pe cînd noi o ducem mai bine.

Omul părea să dispună de o autoritate necontestată, deoarece nici nu-şi terminase bine vorba, şi banca se golise. Mergînd înaintea noastră, ne-a croit drum prin înghesuiala de oameni şi abia după ce ne-a văzut aşezați, a dat mîna cu noi şi s-a prezentat.

Toți erau cu ochii pe noi. Priviri în care se amesteca şi compătimire, şi admirație, şi curiozitate. Pe măsură ce am intrat în vorbă cu unul şi cu altul, rezervele pe care le avusesem inițial şi sentimentul cam neplăcut de a ne şti printre „şuți“, cum le spuneam între noi celor de drept comun, s-au risipit. În cele trei sau patru zile cît am călătorit împreună, toți s-au arătat deosebit de prevenitori şi chiar respectuoşi față de noi.

Plecaseră de la Văcăreşti şi erau de aproape o săptămînă pe drum, avînd diferite destinații, în funcție de vîrstă şi cuantumul pedepsei. În turul pe care îl făcea prin țară, ataşată cînd la un tren, cînd la altul, cu popasurile respective pe liniile moarte din afara stațiilor, în aşteptarea legăturii următoare, duba îşi descărca marfa umană după programul stabilit, aprovizionînd penitenciarele sau lagărele de muncă de pe traseu. Un astfel de itinerariu dura uneori o lună şi chiar mai mult.

Neobişnuiți să trăiască numai din hrana penitenciarelor, pentru că aveau dreptul să primească pachete cu alimente de acasă, toți erau nerăbdători să ajungă la destinație, ca să scrie cîte o carte poştală şi să-şi

anunțe familiile unde se află, pentru a li se trimite colete.

În săptămîna care se scursese pe drum, rezervele alimentare li se terminaseră şi trăiau şi ei, ca şi noi, din hrana rece pe care o primiseră. Ultimele țigări pe care le mai aveau cîțiva dintre ei le-au împărțit cu noi. Prea multă pagubă nu le-am făcut în această privință. Nu mai fumasem de atîta vreme şi în halul de slăbiciune în care eram, cum trăgeam un fum, amețeam şi ni se făcea rău, ca la prima țigară, fumată pe furiş, cînd eram copii.

Încet, încet, am făcut cunoştință cu tovarăşii noştri de drum, aflînd astfel fel de fel de întîmplări din lumea „dreptului comun“, a cărei viață în închisori era atît de deosebită de a noastră. Am ascultat povestea fiecăruia şi m-au uimit cît de bine cunoşteau procedura şi codul penal şi ce bine stăpîneau limbajul juridic. Erau condamnați pentru tot felul de infracțiuni, în afară de crimă. Furt, spargere, delapidări, sabotaj etc.

Un caz deosebit, care m-a impresionat, era al unui tînăr țigan, condamnat pentru automutilare şi sustragere de la serviciul militar. La primirea ordinului de încorporare, îşi pusese mîna dreaptă pe un butuc şi cu mîna stîngă, dintr-o lovitură de topor, îşi tăiase de la rădăcină patru degete, urmărind astfel să fie declarat inapt pentru serviciul militar. Cineva îl denunțase şi fusese arestat. La început, în anchetă, declarase că se accidentase. Apoi, bătut, recunoscuse adevărul, fusese judecat şi condamnat. Rana încă proaspătă la arestare, îi fusese tratată superficial şi pansată în timpul cercetărilor şi în cele cîteva zile cît stătuse la Văcăreşti, după proces. Acum, de o săptămînă de cînd era pe dubă cu pansamentul neschimbat, rana se infectase şi supura. Faşa era îmbibată de sînge şi puroi. Tînărul avea temperatură şi era foarte palid. Mache i-a refăcut pansamentul cu nişte fîşii de pînză rupte dintr-o cămaşă mai mult sau mai puțin curată, constatînd totodată că brațul se roşise pînă mai sus de cot şi că i se prinseseră ganglionii de la subțioară.

Stînd cu el de vorbă, tînărul ne explicase actul lui disperat. Încerc acum să rezum punctul lui de vedere. La primirea ordinului de chemare, după părerea lui, avea de ales între trei posibilități: să se automutileze şi să fie reformat, autoritățile să afle că se automutilase şi să-l condamne, ceea ce se şi întîmplase, sau să se prezinte la încorporare. Am pus cele trei posibilități în ordinea de preferință a opțiunii lui. Pe scurt, voia să fie reformat cu orice preț, chiar cu riscul de a intra în puşcărie, numai şi numai să nu facă armata. Ideea că rămăsese infirm pe viață, şi tocmai de mîna dreaptă, nu-l afecta deloc şi nu intrase în calculele lui. Cu toate că părea

întreg la minte şi chiar un băiat inteligent, spaima lui de ordinea şi disciplina din armată era nemăsurată. Să fi fost o trăsătură specifică neamului lui ţigănesc, care nu concepuse să se supună unor reguli? Un atavic simţ al libertăţii absolute, în stadiul ei primar, de animal care nu suferă hamul?

Mache ne-a spus că dacă, într-o zi sau două, nu primeşte îngrijirile necesare, riscul cangrenei şi septicemiei este aşa de mare, că nu-i mai dă multe şanse. Peste două zile, cînd la una din opririle dubei i-au strigat numele şi l-au luat, ţiganul arăta foarte rău. Era galben la faţă, ochii îi erau tulburi şi-i luceau de febră. Peste noapte aiurase, vorbise prin somn şi Mache îi pusese comprese cu apă pe frunte. Nu am mai putut afla ce s-a ales de el.

La un popas al dubei, s-au produs modificări în componenţa camerei noastre. Mai mulţi deţinuţi au fost scoşi şi a fost introdus unul singur. Tot de drept comun. Era ungur din Transilvania. Se vedea că e arestat de curînd. Era bine îmbrăcat, curat încă şi nepeticit. Purta un rucsac imens, plin pînă la refuz. Cum a intrat, fără să întrebe ceva sau măcar să dea bună ziua, s-a aşezat pe una din bănci, unde întîmplător în acel moment era un loc liber.

Cu toate că celula se mai golise, rămăseseră totuşi mai mulţi oameni decît locuri pe bănci. Pînă aci, nu fuseseră nici un fel de conflicte în privinţa locurilor. Oamenii le ocupau prin rotaţie, în bună înţelegere. Reuşisem să-i convingem să uzeze şi de locurile noastre, cînd ne sculam în picioare să ne mai dezmorţim, dar cu mare greutate. Nu prea voiau să accepte, invocînd mereu ca motiv slăbiciunea noastră şi susţinînd că e firesc să fim menajaţi.

Procedeul noului venit, de a-şi apropria de autoritate locul, ca şi firea lui ursuză şi aroganţa cu care le-a răspuns celor ce au încercat să intre cu el în vorbă l-au făcut tuturor, de la început, antipatic. Stînd în colţul nostru, observasem atmosfera care se crease şi tensiunea crescîndă.

La un moment dat, ungurul a băgat mîna în rucsac şi a scos un săcotei de pînză, de mărimea unei pungi de un kilogram. Tacticos, l-a dezlegat la gură, a scos din el cu două degete nişte tutun, l-a presărat pe o foiţă pe care şi-o pregătise dinainte şi şi-a răsucit o ţigară. A scos apoi din buzunarul hainei o cutie de chibrituri şi şi-a aprins-o. Cu aceleaşi gesturi măsurate, a băgat chibriturile la loc, a legat sacul de tutun, l-a aşezat cu grijă în raniţă, pe care, la rîndul ei, a strîns-o cu şnurul la gură prinzîndu-i şi cureaua de la

capac în cataramă. În timp ce ungurul pufăia liniştit din ţigară, am observat un grup de cîţiva deţinuţi care se sfătuiau pe şoptite, într-un colţ al camerei. Dintre ei s-a desprins unul, care s-a apropiat de noul venit şi, pe un ton foarte firesc, după ce i-a explicat că, fiind pe drum de o săptămînă, îşi consumaseră toate rezervele de alimente şi ţigări, l-a rugat să-i dea şi lui puţin tutun, să-şi facă o ţigară. Ungurul l-a refuzat scurt, fără vreo explicaţie, continuînd să pufăie din ţigară.

Episodul părea să fi trecut neobservat de ceilalţi deţinuţi, cu toate că fusese limpede că solicitantul de tutun se adresase ungurului cu asentimentul celorlalţi, cu care ţinuse sfat. O oră sau două mai tîrziu, ungurul a umblat din nou în raniţă şi şi-a mai răsucit o ţigară. Tot aşa de tacticos, a băgat mîna în buzunar după chibrituri. Negăsindu-le la locul lor, a început să-şi pipăie toate buzunarele de la haină şi pantaloni. S-a aplecat să se uite sub bancă. Nu erau nici acolo. Şi-a desfăcut raniţa, a cotrobăit şi în ea, dar fără succes. A rămas un moment pe gînduri şi apoi a început să bombăne furios pe limba lui, punîndu-şi bine ţigara neaprinsă. Ungurul ajunsese la aceeaşi concluzie în privinţa dispariţiei chibriturilor, ca şi noi, care urmărisem scena! Dar cînd şi cum îi fuseseră furate chibriturile, n-am putut să ne dăm seama.

E drept că în cameră era o forfotă permanentă. Unii se sculau de pe bănci ca să dea locul altora. Alţii stăteau de vorbă într-o parte a celulei, după care se strecurau prin înghesuială spre alt grup, din partea opusă. Alţii făceau cu rîndul la geam, ca să se mai răcorească de zăpuşeala din vagonul închis. Nici noi nu remarcasem cînd îi fuseseră subtilizate chibriturile şi nici ungurul nu simţise cînd fusese buzunărit.

Din poziţia de castă privilegiată în care eram trataţi, tendinţa noastră era să rămînem rezervaţi şi neutri faţă de orice eventuale disensiuni sau conflicte s-ar fi ivit. Şi totuşi, în sinea noastră, de data asta, eram de partea hoţilor. Fără să ne facem a fi băgat de seamă întîmplarea, curiozitatea ne fusese stîrnită şi devenisem atenţi. Voiam să vedem urmarea. Cum era de aşteptat, ungurul a răbdat ce a răbdat şi, cu toată ciuda ce i se reflecta în trăsături şi priviri, în cele din urmă şi-a călcat pe inimă, a lăsat ambiţia la o parte şi a apelat la vecinul lui de bancă. L-a întrebat dacă are să-i dea foc. Vecinul i-a răspuns că n-are, dar s-a oferit să caute la alţii şi, amestecîndu-se prin mulţime, s-a îndreptat spre un colţ al camerei. După un timp s-a întors, spunînd că a găsit pe cineva care are chibrituri, dar care voia în schimb tutun. Am asistat la un du-te-vino al vecinului care se oferise să facă pe intermediarul, între ungur şi posesorul de foc, pînă ce s-au înţeles

din preţ şi tranzacţia a avut loc. După numărul de drumuri făcute şi pumnul de tutun pe care, în cele din urmă, ungurul l-a pus în palma vecinului, ne-am dat seama că fusese tocmeală la sînge.

Cîteva clipe mai tîrziu, aproape toată lumea fuma. Tînărul care ne primise la intrarea în cameră s-a prezentat la banca noastră cu foiţă şi tutun pentru două ţigări şi, arătînd spre ungur, ne-a spus, fără nici un fel de ironie în glas, dar destul de tare ca să fie auzit şi de el:

— Luaţi şi nu-mi mulţumiţi mie. E de la dumnealui, care, auzind că ni s-au terminat ţigările, ne-a dat la toţi nişte tutun. L-am împărţit între noi, căci la nevoie trebuie să ne ajutăm!

Ce puteam face altceva, decît să acceptăm şi să-i mulţumim ungurului, care, morocănos, a mîrîit ceva în barbă.

De-a lungul întregii zile, de cîte ori ungurul şi-a făcut cîte o ţigară, scena cu focul s-a repetat aidoma. Preţul creştea însă, fiindcă de fiecare dată, ungurul punea tot mai mult tutun în palma vecinului lui. A mai încercat el să facă economie, aprinzînd o ţigară de la alta, dar către seară, sacul de tutun se golise totuşi mai mult de jumătate.

Pe la ora prînzului, s-a produs o altă surpriză. Ungurul şi-a dezlegat rucsacul şi, cu un briceag pe care l-a scos din căptuşeala de la carîmbul cizmei, a început să taie ceva în interiorul raniţei. Voia să facă operaţia discret, fără să atragă atenţia. Dacă nouă, care eram aşezaţi mai departe, ni s-au părut suspecte mişcările lui, cu atît mai puţin le-au scăpat celorlalţi, care erau mai aproape de el, fie în picioare, fie pe bancă. Nimeni nu s-a arătat a-i fi remarcat îndeletnicirea sau ce a scos din traistă. Mai întîi, a ieşit la iveală o felie groasă de pîine albă. După lungimea feliei, n-a mai fost un secret pentru nimeni de ce era atît de umflată raniţa ungurului: conţinea o pîine aproape întreagă! O pîine rotundă, uriaşă, aşa cum se mai făcea încă prin unele părţi ale Ardealului, din făină de grîu, amestecată cu cartofi, pentru a se menţine proaspătă. Nu mai puţin impresionantă, a ieşit şi halca de slănină, pe care a decupat-o tot în traistă şi din care tăia apoi, metodic, cubuleţe egale, pe care le mînca împreună cu cubuleţele similare ce le croia din felia de pîine. Indiferenţa ungurului faţă de cei din imediata lui apropiere şi mai ales faţă de un grup de trei copii minori, care nu se puteau stăpîni să se uite cu jind la bucăţile pe care le scosese din raniţă, ne-a umplut de indignare. La ora cinei, demonstraţia lui de egoism s-a repetat.

Către seară, gardianul a deschis vizeta şi a strigat un nume. A răspuns ungurul. Aşa cum făcuse şi în cazul deţinuţilor care coborîseră mai înainte la una din opririle dubei, gardianul l-a anunţat şi pe el, din timp, să fie

pregătit înainte de a se lumina de zi, fiindcă atunci va ajunge la destinație.

În cele cîteva ore pînă la căderea nopții, banca din fața noastră, pe care stătea şi ungurul, s-a aglomerat tot mai mult. Mereu, cîte unul din cei care stăteau în picioare cerea să fie lăsat şi el să stea pe bancă. Cei care stăteau jos se mai strîngeau şi-i făceau loc. La început cu bunăvoință, dar pe măsură ce înghesuiala creştea, se năşteau discuții, proteste şi chiar certuri. Cînd ungurul, împins de nevoie, şi-a părăsit locul, ca să folosească W.C.-ul amenajat în cealaltă parte a vagonului, la întoarcere, n-a mai găsit loc pe bancă. Devenit prudent, de cînd cu pățania cu chibriturile, cînd se dusese la W.C., îşi luase ranița cu el. Fostul lui vecin, care îi procurase foc ca să-şi aprindă țigara, îşi păstrase locul pe bancă. L-am văzut făcîndu-i semn ungurului că vrea să-i vorbească. Ungurul, care stătea în picioare în dreptul fostului lui loc, acum ocupat, s-a aplecat spre el şi între ei a urmat un dialog. La capătul lui, cînd aproape tot restul din punga de tutun a ungurului a trecut în mîna interlocutorului lui, am înțeles că se perfectase o nouă tranzacție. Dar totodată am priceput că înghesuiala de pe bancă şi chiar certurile pe locuri la care asistasem nu fuseseră întîmplătoare.

Era o nouă stratagemă, bine ticluită şi execuția planului se desfăşurase sub ochii noştri, fără să ne fi trecut prin minte că lovitura era premeditată, pentru a-i sustrage ungurului ultimele fire de tutun.

După puțin timp, am luat şi noi cunoştință de termenii contractului ce se încheiase. Vecinul ungurului, care primise tutunul, a intrat în tratative cu deținuții care ocupau locurile de la capătul băncii şi i-a convins să se scoale şi să le cedeze clientului lui. Ungurul îşi plătise aproape un metru şi jumătate de bancă, nu numai un loc de stat aşezat. Era obosit şi voia să se culce, ceea ce a şi făcut, imediat ce capătul băncii a fost eliberat. În chip de pernă, dar şi cu scopul să şi-o apere, şi-a potrivit cu grijă sub cap prețioasa lui raniță. Culcat pe spate şi cu genunchii puțin îndoiți, ca să încapă pe suprafața de bancă pe care şi-o închiriase, n-a trecut mult şi a adormit.

De altfel, mai toată lumea încerca să-şi găsească o poziție cît de cît mai comodă de dormit. Colea Ungureanu şi cu mine ne stabilisem culcuşul pe jos, renunțînd la locurile noastre în favoarea altora, care nu se încumetau să se culce pe tabla groasă de fier, cu care nu de mult fuseseră acoperite duşumelele vagoanelor penitenciare. Se spunea că măsura fusese luată în urma unei tentative de evadare. Dezavantajul tablei cu care fuseseră căptuşite vagoanele era că peste zi se încingea la soare, iar peste noapte se răcea şi dimineața te trezeai tremurînd de frig. Simțeam răceala chiar şi prin cojocul lui Colea, pe care ne culcasem amîndoi. Totuşi, chinul cel mai mare

era durerea pe care o simțeam în umeri şi în şolduri. Din cauza slăbiciunii şi dormitului pe tare, făcusem vînătăi şi nu puteam sta culcat mult timp pe o parte, trebuind tot timpul să-mi schimb poziția. Ne culcasem unul lîngă altul pe culoarul liber dintre bănci, dar cu capetele sub una din bănci, pentru a ni le feri din calea celor care peste noapte îşi părăseau cotlonul, pentru a se duce la W.C.

Era încă întuneric cînd trenul s-a oprit şi gardianul a deschis uşa celulei, ca să-l scoată pe ungur. Am auzit mişcarea care s-a produs, dar nu m-am trezit decît pe jumătate şi am adormit imediat la loc. A mai trecut o vreme şi m-a sculat Colea, care îmi şoptea ceva la ureche. Cînd m-am dezmeticit, îmi ținea sub nas o bucată de slănină cam cît o jumătate de franzelă! I-o dăduse tînărul care ne primise la intrarea în celulă. Îi spusese că era prea puțină, pentru a putea fi împărțită la toată lumea, aşa că hotărîse să ne-o dea nouă, celor patru „politici“, care aveam mai multă nevoie de hrană decît ceilalți. Despre proveniența ei n-a pomenit nimic şi nici Colea nu l-a întrebat. Nici nu era nevoie! Ne-am sfătuit între noi şi am împărțit-o în şapte porții egale: patru pentru noi şi trei pentru cei trei copii minori. Recunosc că mi-am mîncat partea fără mustrări de conştiință.

Cei trei minori, care se aflau cu noi în vagon, formau un fel de număr de atracție pentru toată lumea. Se bucurau de simpatia generală şi toți le purtam de grijă. Fiecare le dădea cîte o bucățică din rația lui, peste zi, cînd căldura devenea sufocantă, li se făcea loc la geam, unde aerul era mai respirabil, iar noaptea, cînd se răcorea şi se strîngeau unul într-altul de frig, totdeauna se găsea cineva să arunce o haină peste ei.

Cel mai în vîrstă avea treisprezece ani. Cel mai mic, căruia îi spuneau „Căpitanul“, n-avea decît unsprezece ani şi era şeful lor. De o precocitate şi inteligență excepționale, îi domina pe ceilalți, care îl priveau cu admirație şi nu-i ieşeau din vorbă. Toți trei erau foarte mîndri că erau recidivişti. Acum, se aflau pentru a doua oară în drum spre şcoala de corecție.

Orfani, sau provenind din familii destrămate, vagabondaseră de mici pe străzi, pripăşindu-se pe unde apucaseră şi obişnuindu-se să trăiască din cerşit şi din mici furtişaguri. Astfel, ajunseseră pe mîna Miliției şi apoi la şcoala de corecție. Acolo se întîlniseră, se împrieteniseră şi juraseră să nu se mai despartă. Aşa luase ființă „organizația“ lor şi-l aleseseră şef pe Căpitanul. Visul lor era să-şi însuşească toate cunoştințele necesare ca să poată da lovitura la o bancă şi apoi să fugă cu banii în America, unde să trăiască la adăpost de lipsuri. Prin lipsuri, înțelegeau căldură şi mîncare!

Cei doi mari duşmani ai lor erau iarna şi foamea.

După eliberarea din şcoala de corecție, fiecare fugise de la ruda, mai mult sau mai puțin apropiată, căreia îi fusese încredințat de autorități. La locul de întîlnire pe care îl stabiliseră pe cînd erau încă închişi, şi-au reîntărit legămîntul de a nu se mai despărți şi de a se pregăti pentru marea lovitură la bancă. Pînă una-alta însă, le era frig şi le era foame. Îşi stabiliseră cartierul general în podul unui atelier de fierărie, unde se strecurau fără a fi văzuți şi dormeau în jurul coşului încins al forjei.

Cu procuratul mîncării mergea mai greu. În afară de cîte o pîine furată de la vreo brutărie şi de o performanță a Căpitanului, de care vorbeau ca de o faptă de arme, care într-o zi, profitînd de un moment de absență a gospodinei, s-a fofilat în bucătăria unei case şi a luat de pe plită o cratiță cu mîncare caldă, nu prea reuşeau să-şi astîmpere zilnic foamea.

Într-o seară, rătăcind flămînzi pe străzile din centrul Oradei, un miros ademenitor de aluat cald, ciocolată şi vanilie le-a stîrnit şi mai rău foamea. Venea dintr-o cofetărie şi nu s-au putut stăpîni să nu se oprească în fața vitrinei pline de bunătăți. Era seara, destul de tîrziu, şi trecătorii se făcuseră rari. Magazinul era închis, dar vitrina era luminată şi copiii nu-şi puteau lua ochii de la prăjiturile din galantar. Căpitanului i-a venit o idee. El era întotdeauna cu ideile! A discutat cu ceilalți planul pe care îl imaginase şi au şi trecut la fapte.

Deasupra uşii cofetăriei era un luminator, o ferestruică lăsată întredeschisă pentru aerisire. Pe acolo, o dată cu aerul cald dinăuntru, ieşea şi mirosul îmbietor care îi atrăsese. Deschiderea era destul de strîmtă, pentru a nu lăsa să treacă trupul unui om în toată firea, dar pentru ei dimensiunea ferestrei nu era un impediment. Singura dificultate o prezenta înălțimea la care se găsea. Pîndind momentul cînd strada era pustie şi nu se auzea pasul nici unui trecător, au pornit totuşi la acțiune. După cîteva încercări nereuşite, cățărîndu-se unul pe umerii celuilalt, în cele din urmă au reuşit. O dată primul ajuns sus, în firida geamului, i-a întins următorului mîna, iar ultimului, care nu mai avea pe ce să se înalțe, Căpitanul i-a lăsat o funie, pe care o purta totdeauna la el, pentru orice eventualitate, înfăşurată în jurul taliei.

Cum luminația din cofetărie îi expunea vederii oricărui eventual trecător întîrziat, prima lor reacție, cînd s-au văzut în interior, a fost să se ascundă. După ce au luat la repezeală cîteva prăjituri din galantar, au fugit către fundul prăvăliei unde văzuseră o uşă. Au deschis-o şi au rămas înmărmuriți. Încăperea în care pătrunseseră era laboratorul cofetăriei, unde

se preparau prăjiturile. Pe nişte mese de marmură erau înşirate tăvile cu fel de fel de prăjituri proaspete, pregătite de cu seara, pentru a fi puse în vînzare a doua zi. Din înfriguraţi, flămînzi şi rătăcind pe străzi fără prea multe nădejdi, cum fuseseră cu cîteva minute mai înainte, deodată s-au văzut în paradis: în laborator era cald şi în jurul lor numai bunătăţi! N-au mai stat mult pe gînduri şi s-au pus pe treabă.

Cînd ne descriau orgia care a urmat în laboratorul cofetăriei, ochii le luceau de parcă mai vedeau încă toate acele dulciuri minunate. Au mîncat din fiecare pînă n-au mai putut. Au mai stat, au gustat din feluritele siropuri şi iar au mai mîncat. Cînd bomboane, cînd prăjituri, cînd dulceţuri! În cele din urmă, răpuşi, toropiţi de căldură, s-au întins chiar pe mesele de marmură, printre tăvile cu prăjituri şi au adormit, satisfăcuţi şi sătui, cum nu mai fuseseră niciodată.

Aşa i-a găsit a doua zi dimineaţa, la deschiderea prăvăliei, responsabilul cofetăriei. A chemat Miliţia şi aşa se face că am aflat şi noi povestea lor în dubă. Paul Iovănescu, care stătuse mai mult de vorbă cu ei, le cîştigase încrederea şi îi determinase să ne facă aceste confidenţe.

Pe toată durata călătoriei, ne-am pus de nenumărate ori întrebări în privinţa destinaţiei ce ni se hotărîse. Traseul întortocheat pe care îl urma vagonul nostru, ataşat cînd la un tren, cînd la altul, era derutant. Mai toate pronosticurile pe care le făceam erau infirmate cîteva ore mai tîrziu. De cîte ori Colea, care cunoştea cel mai bine regiunea, ne spunea că ne apropiem de Gherla, Arad sau Dej şi ne aşteptam să fim anunţaţi să ne pregătim de coborîre, vagonul nostru ori trecea prin gara respectivă fără să oprească, ori era detaşat şi rămînea pe o linie moartă, pentru a fi legat mai tîrziu de un alt tren, care ne ducea în altă direcţie. De mai multe ori ne-am dus şi ne-am întors pe acelaşi drum. În unele staţii unde ne opream, ne dădeam seama că se petreceau mişcări de deţinuţi. Auzeam paşi de cizme pe terasamentul căii ferate, ordine şi îndemnurile binecunoscute ale soldaţilor din escortă: „Dă-i drumu’ mai repede! Mişcă! Ţine aproape!“ etc. Am trecut prin momente de îngrijorare, cînd trenul nostru o lua spre nord şi ne făceam socoteala că ne duc din nou la Cavnic, unde nu ne-am fi putut aştepta la nimic bun din partea celor din mîinile cărora scăpasem. Peste noapte însă, duba noastră a fost iar desprinsă şi a doua zi, cuplaţi la o altă garnitură, am schimbat iar direcţia. Cu cît drumul se prelungea, oboseala noastră se accentua şi ea. Începuse să ne chinuie şi foamea. Raţia zilnică ne-o consumam în cursul dimineţii. Restul zilei, răbdam şi de foame şi de sete,

din cauza slăninei rîncede şi sărate. Numai după multe insistenţe şi suportînd obişnuitele insulte din partea gardienilor, obţineam, din timp în timp, cîte o cană de apă de vreo trei litri, cantitate absolut insuficientă pentru toată lumea.

LA AIUD. ZARCA AIUDULUI

În fine, într-o dimineață ne-a venit şi nouă rîndul. Prin vizeta deschisă, gardianul ne-a strigat numele şi ne-a spus să ne pregătim de coborîre. De data asta, prevestirea lui Colea, că vom coborî la Aiud, avea să se adeverească. Au mai trecut vreo două ore pînă ce am ajuns.

Debarcarea din vagon, traversatul liniilor sub paza soldaților, înşiraţi între tren şi maşina care ne aştepta, şi urcatul nostru în camion s-au făcut în condiţii obişnuite. Au fost aduşi şi ceilalți camarazi ai noştri, care călătoriseră în celulele mai mici ale vagonului penitenciar, şi astfel grupul nostru de evadați era din nou complet. Eram treisprezece. Lipsea Ion Cojocaru, de a cărui soartă, la vremea aceea, nu ştiam încă nimic. Cei care fuseseră condamnați pentru complicitate la evadarea noastră rămăseseră la Oradea.

Camionul în care ne urcasem avea laturile înălțate cu vreo cîteva rînduri de scînduri, aşa că, fiind obligați să stăm aşezați pe jos, n-am văzut pe drumul pînă la penitenciar decît vîrful cîtorva copaci. Ni s-a interzis să vorbim, iar securiştii care se urcaseră cu noi pe platforma camionului ne țineau sub amenințarea pistoalelor şi nu ne slăbeau din ochi.

Pe drum, ştiind acum unde aveam să ajung, mă încercau sentimente împărțite. Pe de o parte, unul de teamă. Teama pe care o inspira în acea vreme numele de Aiud. Reputația sinistră a temniței din Aiud o făcuse să fie considerată de toată lumea simbol al silniciei la care era supusă țara. Pe de altă parte, sentimentul de mîndrie de a intra în închisoarea în care fuseseră aruncați atîția oameni celebri, care căpătaseră în ochii noştri aureolă de martiri, mă încuraja. În atmosfera întemnițată şi ea între zidurile grozave care îl izolau de lumea exterioară, Aiudul păstrase ceva din suflul eroic al celor care se chinuiseră, muriseră sau mai sufereau încă în celulele lui şi părea să transmită mai departe mesajul lor, tuturor celor care intrau pe

poarta lui.

Camionul a cotit şi a încetinit. A trecut prin două porți, înainte de a se opri definitiv.

Ajutîndu-ne reciproc, am coborît. Pînă la uşa în fața căreia oprise camionul, n-am avut de făcut decît cîțiva paşi. N-am apucat să remarc decît o clădire cu cîteva etaje, care le depăşea în înălțime pe toate celelalte din incinta închisorii. Era o construcție modernă din beton, cu zidurile albe, numită de toți „celularul nou“. Celelalte toate datau de pe vremea ungurilor şi aveau, ca şi cea din Oradea, aspectul unei temnițe medievale, cu ziduri ca de cetate, cu druguri de fier impresionant de groase la ferestre, cu uşi din lemn masiv legate în fier, avînd fiecare, în afară de broască, şi două sau trei zăvoare.

O altă caracteristică, comună acestor închisori din Ardeal, erau dalele de culoare galbenă, cu care erau pardosite coridoarele şi care proveneau din aceleaşi cariere, care furnizaseră piatra pentru mai toate clădirile administrative din vremea imperiului austro-ungar şi chiar pentru pavajul trotuarelor.

Titi, care fusese închis în Aiud din 1948, cînd deținuții aveau încă libertate de mişcare în incinta închisorii, ne-a făcut planul ei pe o pătură, folosind o coajă de săpun, de îndată ce am fost introduşi în celulă. Ne aflam în celularul vechi, care era împărțit în două secții.

După ce am fost dați în primire unui ofițer de serviciu şi toate formele de rigoare au fost îndeplinite — apel nominal, identificare după datele din dosare, percheziție corporală şi reținerea bagajelor pentru magazie — am fost conduşi la o celulă de la capătul coridorului. Era o cameră mare, absolut goală. Fereastra era acoperită pe dinafară de un oblon de scînduri, care nu lăsa să intre lumină decît prin partea de sus şi împiedica orice vedere spre curte. Pe jos, pardoseală de cărămidă. Aveam cu toții destulă rutină de puşcărie, ca să ne dăm seama că era vorba de o cameră de tranzit, unde nu aveam să stăm decît pînă la repartizarea noastră definitivă în alte celule. Dar tot această rutină ne învățase că o astfel de şedere provizorie putea să nu fie neapărat de scurtă durată. Putea să fie vorba de cîteva ore, dar tot atît de bine şi de mai multe zile. Trebuia deci să ne asigurăm de strictul necesar, pentru eventualitatea unei şederi prelungite. Am început aşadar să batem la uşă, pentru a cere o tinetă.

Gardienii cu care avusesem de-a face pînă aci se arătaseră severi, tăcuți şi fără inițiative personale, prin care să-şi manifeste vreun sentiment de omenie sau de cruzime față de noi. Ni se păruseră nişte roboți perfect

programați, care executau întocmai ordinele. După experiența trăită cu gardienii de la Oradea, aveam tendința să-i preferăm pe cei de la Aiud. Cel puțin eram la adăpost de abuzurile individuale ale vreunei brute sadice! Cu ocazia insistențelor ce le-am depus pentru obținerea tinetei, ne-am dat seama însă că ne cam grăbisem cu aprecierile noastre. Au trecut cîteva ore bune pînă ce ni s-a dat o tinetă!

E drept că la bătăile noastre repetate în uşă, nu ni s-a răspuns cu insulte şi înjurături. Din cînd în cînd, ni se striga de undeva, din capătul coridorului: „Aşteaptă“! Nevoia ne-a făcut să căutăm o modalitate de a face față situației. Am descoperit astfel, cum procedaseră alții, în aceeaşi situație, înaintea noastră şi am făcut la fel.

Pe urmele soluției ne-a pus mirosul ce se degaja dintr-unul din colțurile camerei. Cercetînd mai îndeaproape locul, am descoperit că mai multe cărămizi din pardoseală erau dislocate din rosturile lor de ciment şi puteau fi scoase. Ridicîndu-le, am dat de sursa mirosului. Patul de nisip, peste care fuseseră aşezate cărămizile, era îmbibat de urină. Aşa am putut rezista pînă ce, într-un tîrziu, am primit tineta. Problema nu s-a rezolvat însă. Tineta era mult prea mică pentru a satisface nevoile a treisprezece oameni, iar bătăilor noastre în uşă, pentru a ni se permite s-o golim la closet cînd se umplea, li se răspundea cu aceeaşi întîrziere. Am fost deci obligați să folosim în continuare calitatea absorbantă a nisipului din colțul cu cărămizile detaşabile.

Aceleaşi greutăți le-am întîmpinat şi la obținerea hîrdăului cu apă de băut. În acest caz, nu puteam improviza nimic, aşa că am răbdat de sete pînă ce au catadixit să ne aducă hîrdăul. Ne-am astîmpărat setea provocată de slănina sărată, dar apa ne-a ținut şi de foame, fiindcă în ziua aceea, nefiind trecuți în efectivul închisorii, n-am primit nimic de mîncare.

Tot în dimineața sosirii noastre, pe cînd aşteptam în zadar să ni se dea tineta şi apa, un gardian a tras zăvoarele şi a deschis uşa. În loc de cele două hîrdaie mult aşteptate, gardianul i-a făcut semn unuia din noi să iasă afară. A închis uşa după el şi i-am auzit îndepărtîndu-se pe coridor.

Curînd după aceea, au început să răsune lovituri de ciocan. În fine, după luni de zile, ni se tăiau lanțurile! Zăngănitul fierului lovit de daltă se repercuta pe tot coridorul, făcînd să vibreze zidurile pînă la celula noastră. Un zgomot sinistru, care însă nu ne mai impresiona de mult! Dimpotrivă, de data asta chiar ne bucura, fiindcă ne scăpa de lanțuri. Mi-a venit şi mie rîndul. Operația o făcea chiar gardianul de pe secție, în camera lui din

celălalt capăt al coridorului. Mi-am potrivit singur, pe rînd, urechea brățării de la fiecare picior, pe nicovală. Gardianul introducea vîrful dălții în dreptul nitului care menținea cele două bare de fier alăturate. Urmau cîteva lovituri de ciocan, pînă ce dalta tăia nitul. La fiecare izbitură de baros, fierul sălta pe nicovală şi brățara zvîcnea în jurul piciorului. O țineam cu amîndouă mîinile, străduindu-mă să-i stăpînesc smuciturile, pentru ca fierul să nu mă lovească peste fluierul piciorului. Tăiatul lanțurilor noastre a durat toată dimineața.

Uşurați pentru prima dată, după atîtea luni de zile, puteam, în fine, să ne dezmorțim cu adevărat picioarele.

Mi-amintesc că după ce m-am plimbat un timp prin cameră, bucuros că pot umbla din nou normal, cu pasul întins şi ridicînd piciorul, au început să mă doară articulațiile de la şolduri. Era efectul anchilozei care se stabilise pe tot timpul cît purtasem lanțurile, care mă obligaseră să fac paşi scurți şi să-mi tîrăsc picioarele.

Pentru prima dată de la evadare, eram cu toții împreună şi puteam vorbi nestînjeniți. Ne-am împărtăşit unii altora tot felul de amănunte, pe care nu avusesem ocazia să ni le povestim, din cauza condițiilor neprielnice în care se purtau discuțiile, prin vizetă, la Oradea. În mod fatal, am ajuns să vorbim şi despre ancheta de la Baia Mare.

Ducu Ciocâlteu, care se simțea evitat şi nebăgat în seamă, a avut nefericita inspirație să încerce să-şi refacă reputația, pe lîngă unii din grupul nostru, pe care i-a socotit mai influențabili. Retras într-un colț al camerei, cu Mircea Vueric, frații Brînzaru şi Titi Spînu, pe care îi considera mai simpli şi mai puțin capabili de a-şi fi putut face o imagine de ansamblu a anchetei, reconstituită din fragmentele povestite de fiecare, Ducu le-a prezentat o versiune proprie, din care el ieşea basma curată. Recurgînd la falsificarea unor date şi la insinuări răuvoitoare, a încercat să le abată atenția de la rolul jucat de el în anchetă şi să îndrepte bănuielile asupra lui Ion Pantazi şi asupra altora, care nu erau prezenți, între care Bănilă. Stratagema nu i-a reuşit însă. Nu numai că intriga lui a dat greş, dar a reuşit să stîrnească atîta indignare, că ar fi degenerat în bătaie, dacă n-ar fi intervenit Paul Iovănescu. Interpretînd cuvintele destul de aspre, cu care Paul i-a admonestat pe cei ce săriseră să-l bată, ca pe o atitudine de solidarizare necondiționată cu el, Ducu şi-a manifestat cu glas tare indignarea de a fi acuzat pe nedrept de turnătorie, cerîndu-i să confirme inexactitatea acestei afirmații. În liniştea care se făcuse, cuvintele lui Paul,

rostite cu calmul şi echilibrul lui obişnuit, au pus capăt definitiv discuțiilor asupra acestui subiect:

— Am intervenit numai în virtutea principiului că trebuie să ne prezentăm uniți şi omogen în fața celor care ne păzesc, chiar dacă între noi există disensiuni. Dacă ne-am bate între noi, ar interveni administrația şi i-am da satisfacția de a constata lipsa noastră de solidaritate.

Apoi, întorcîndu-se spre Ducu, a continuat:

— Cît priveşte acuzația care ți se aduce, ea este adevărată. De turnat, ai turnat, dar asta nu poate fi judecat acum şi aici, ci numai atunci cînd vom fi iar liberi!

Liniştea s-a lăsat parcă şi mai grea, după vorbele lui Paul. Ducu n-a mai îndrăznit să zică nimic şi, cît am mai stat împreună, a rămas complet izolat.

Către seară, ni s-a dat fiecăruia cîte o pătură, ceea ce însemna că noaptea aveam s-o petrecem în camera de tranzit. Ne-am înghesuit, cum am putut mai bine, într-unul din colțurile camerei ca să ne ținem cald, dar umezeala şi frigul tot ne-au pătruns. Patul nostru de cărămidă, rece şi tare, ne-a făcut să dormim cu întreruperi.

M-am trezit de mai multe ori peste noapte şi m-am plimbat prin cameră ca să mă dezmorțesc de frig şi să mi se potolească durerile din umeri şi şolduri. Vînătăile îmi provocau dureri insuportabile, care mă obligau să mă întorc cînd pe o parte, cînd pe alta. În cele din urmă, cînd nu mai puteam răbda durerea, mă sculam în capul oaselor sau mă plimbam pînă ce mă răzbea oboseala şi mă culcam din nou. Ciclul se repeta de mai multe ori pe noapte.

Dimineața a venit ca o izbăvire, iar cînd gardianul a deschis uşa ca să ne împartă terciul, toate chinurile au fost uitate. Rația, foarte mică, măsurată cu un polonic cam de dimensiunea unei ceşti de ceai, ne-a lăsat tot flămînzi, dar terciul fierbinte şi puțin îndulcit ne-a încălzit imediat şi ne-a redat buna dispoziție.

Conversațiile şi glumele erau în toi cînd uşa s-a deschis din nou şi au fost introduşi cîțiva deținuți. Proveneau din celulele de pe cele două secții şi din celularul nou şi fuseseră aduşi în camera de tranzit, urmînd să părăsească Aiudul spre diferite destinații. Unii se aşteptau să fie duşi la un nou proces, alții bănuiau că s-ar putea să fie vorba de o nouă anchetă, dar cei mai mulți nu ştiau ce cale aveau să ia şi ce soartă le era hărăzită. Nu mai rețin numele nici unuia din ei şi nu mi s-a întipărit în minte nici o figură,

din cauza agitației care a domnit toată ziua în cameră. Uşa s-a deschis de zeci de ori, ba pentru a-i scoate pe unii din noii veniți, ba pentru a-i aduce pe alții. Alteori, pentru a-l aduce înapoi pe unul pe care îl scoseseră cu un ceas mai înainte. N-apucai să faci cunoştință cu unul, şi gardianul îi striga numele şi-i spunea să iasă afară. Caracteristica îngrijorătoare a acestor oameni, care s-au perindat prin camera noastră, era aspectul lor fizic. Nu arătau cu mult mai bine ca noi!

De altfel, primele lămuriri pe care le-am cerut au fost cu privire la regimul şi tratamentul din Aiud. Răspunsul primit ne-a confirmat temerile ce ne fuseseră stîrnite de slăbiciunea acestor oameni. De cîteva luni, în Aiud domnea foametea! Şi noi, care credeam că, o dată cu plecarea din Oradea, scăpasem de spectrul foametei!

Aceeaşi bucurie cu care noi, numai cu cîteva zile în urmă, părăseam Oradea, o remarcam acum la aceşti oameni, care abia aşteptau să scape de Aiud, gîndind că oriunde vor fi trimişi, mai rău nu pot nimeri. Plecau de la Aiud, cu aceeaşi nădejde cu care plecasem şi noi de la Oradea...

Pe la amiază, agitația de pe secție s-a mai pototlit. În acalmia care prevestea împărțirea mesei şi cînd orice altă activitate încetase, nu se mai auzea decît zgomotul gamelelor şi tîrîtul hîrdăului pe coridor. La celălalt capăt al secției, s-au tras primele zăvoare. Camera noastră era ultima, aşa că mai aveam de aşteptat. Discuțiile încetaseră şi, în liniştea care se lăsase, fiecare era atent la zgomotele care străbăteau pînă la noi. Fiecare urmărea în gînd etapele hîrdăului pe coridor. Cu toate că eram preveniți că nu ne puteam aştepta decît la o zeamă chioară cu cel mult cîte o foaie de varză acră pe jumătate stricată sau cu cîteva sfărîmături de cartofi, şi ei stricați, sucurile gastrice începuseră să lucreze şi stomacul îşi manifesta nerăbdarea, în mod aproape dureros. Unul din deținuții din Aiud, care asculta la uşă, ne-a anunțat că hîrdăul se apropie. Mai erau trei celule pînă la noi.

Un miros, mai întîi slab şi nedefinit, s-a strecurat pe sub uşă în celula noastră. Deținutul de la uşă, ezitînd, şi-a dat cu părerea: „Parcă ar fi fasole! S-au auzit murmure de nemulțumire, vorbele lui fiind luate drept o glumă proastă.

Apariția fasolei şi a cărnii în alimentația închisorilor era visul oricărui deținut şi reprezenta sumumul posibil în materie de hrană. De multă vreme nu se mai văzuse aşa ceva la Aiud! Şi totuşi, după cîteva minute, prima impresie a celui de la uşă s-a confirmat. Nu fusese o glumă. Mirosul tot mai puternic de mîncare de pe coridor se răspîndise în cameră şi nu mai era nici un dubiu: era fasole cu carne! Cînd s-a deschis şi uşa noastră şi fiecare a

primit o gamelă cu mîncare „groasă“ de fasole cu carne de porc, surpriza şi bucuria se puteau citi în egală măsură pe figurile şi în privirile noastre. Nici unul din noi nu mai văzuse aşa ceva de cînd era închis. La o mîncare chiar aşa de densă şi cu atîtea bunătăți de carne şi slănină, nu se aşteptase nimeni. Depăşea şi cele mai îndrăznețe speranțe!

În timp ce mîncam, s-au făcut mii de speculații, în căutarea unei explicații a fenomenului. Toți ne-am dat cu părerea. S-a vorbit de evenimente politice externe, care ar putea fi la originea schimbării regimului nostru. De presiuni internaționale, exercitate asupra guvernului român pentru a respecta „drepturile omului“ şi Carta Națiunilor Unite, pe vremea aceea, aceste noțiuni şi instituții mai bucurîndu-se încă de respectul şi încrederea noastră. S-a presupus chiar un posibil avertisment cu caracter ultimativ, dat de Statele Unite ruşilor, prin care să fi fost somați să se retragă în frontierele din 1938. Tot pe acea vreme, mai credeam necondiționat în onestitatea Americii şi în intenția ei sinceră de a restabili o ordine echitabilă pe continentul european. Încă le mai acordam credit nelimitat. Le treceam chiar cu vederea încetineala de care dădeau dovadă şi nu le puneam la socoteală anii pierduți. Aveam toată încrederea în ei; eram încă tineri şi încă generoşi! Cei mai optimişti credeau chiar că războiul era iminent (poate chiar izbucnise!) şi regimul din țară se pregătea de un nou „23 august“. Era firesc deci să-şi schimbe atitudinea față de noi şi să încerce să-şi răscumpere în ultimul moment greşelile, ştiind că vor fi traşi la răspundere pentru crimele comise. Doar ştiau ce se întîmplase la Nürnberg! Cît despre soarta Rusiei, în caz de război, nu se îndoia nimeni!

Ca reacție la aceste ipoteze, din cale afară de exagerate, alții, care se voiau mai realişti, susțineau că mîncarea abundentă care ni se dăduse nu ne fusese distribuită decît nouă, celor din camerele de tranzit, şi că în restul închisorii, probabil că deținuții primiseră aceeaşi ciorbă chioară ca şi pînă aci. Părerea acestora din urmă a stîrnit indignare în tabăra optimiştilor. S-au iscat discuții în contradictoriu, s-a argumentat în fel şi chip, şi dintr-o parte şi dintr-alta, spiritele s-au aprins, şi în cele din urmă „realiştii“ au fost copleşiți de numărul mai mare al „optimiştilor“, care i-au acuzat de defetism. De altfel, în cursul după-amiezii, teoria „realiştilor“ a fost definitiv infirmată. Cîțiva deținuți, care apucaseră să mănînce la prînz, în celulele lor de pe celelalte secții din Aiud, înainte de a fi aduşi în camera noastră, ne-au spus că primiseră aceeaşi mîncare ca şi noi.

Toată discuția stîrnită în jurul mîncării de fasole cu carne, pe care n-am făcut decît s-o schițez, poate servi de model pentru toate cazurile similare,

cînd un eveniment neobişnuit venea să schimbe ceva din viaţa noastră cotidiană. Oricăror modificări care interveneau, fie în regimul nostru alimentar, în bine sau în rău, fie în comportarea mai blîndă sau mai dură a gardienilor, fie în frecvenţa mai mare sau mai mică a percheziţiilor sau în relaxarea ori înăsprirea măsurilor de pază, de izolare şi de pedeapsă, li se căuta motivarea. Aşa se ajungea la tot felul de interpretări ale faptelor ieşite din comun, care reflectau tot atîtea feluri de caractere, de la cel mai sumbru pesimist, pînă la iremediabilul optimist. Cu toate că părerile difereau aşa de mult de la om la om, aveau totuşi o trăsătură comună: plecau de la aceeaşi premisă. Toţi, fără excepţie, căutam explicaţia într-un eveniment politic extern. Toţi eram convinşi că orice schimbare mai de seamă în regimul care ni se aplica, în bine sau în rău, nu putea fi decît o consecinţă a unui fapt politic extern.

Şi totdeauna acest raţionament s-a dovedit just, fiind confirmat, e drept, cu întîrziere, de informaţiile ce ne parveneau ulterior, prin noii arestaţi, care veneau mereu să ne îngroaşe rîndurile. Aşa am aflat, de fiecare dată, că iniţierea unor conferinţe internaţionale la vîrf (de la Geneva, de la San Francisco sau de la Paris) determinase, cu cîtva timp în urmă, îmblînzirea regimului nostru de detenţie, iar mai tîrziu, eşecul convorbirilor sau anularea lor (vezi cazul ruperii Conferinţei de la Paris din 1958) provocase represalii sălbatice şi adevărate regimuri de exterminare în toate închisorile din ţară. Deţinuţii erau astfel cînd ostatici, în perspectivă de a deveni marfă negociabilă, cînd obiectul răzbunării şi cruzimii regimului comunist.

Din păcate, nu-mi amintesc cărui fapt politic internaţional îi datoram brusca îmbunătăţire a condiţiilor de detenţie de care am beneficiat în chiar ziua sosirii noastre la Aiud. În orice caz, îmbunătăţirea regimului alimentar pentru noi, cei veniţi de la Oradea, a fost de-a dreptul salvatoare.

Către seară, cînd ne pregăteam să petrecem din nou o noapte în camera de tranzit de pe secţie, şi-a făcut apariţia ofiţerul de serviciu, cu o listă în mînă:

— Care ţi-auzi numele, îţi iei bagajul şi ieşi afară!

A urmat citirea numelor de pe listă. Era vorba de noi, evadaţii de la Cavnic. Unul după altul, pe măsură ce ne-a strigat, am ieşit pe coridor.

— Ia pe doi! Alinierea! Lasă vorba!

Înainte de a porni, ne-a mai numărat o dată şi ne-a mai dat cîteva instrucţiuni. Să ne ţinem după el, în linişte şi cu capul în jos, fără să ne

uităm în stînga şi în dreapta.

Convoiul nostru a pornit. În frunte mergea ofițerul, urmat de coloana noastră, iar în încheiere, un plutonier. Am ieşit din coridorul întunecat al secției, în curtea pavată. Se lăsa seara. Am trecut de colțul clădirii. În fața noastră, curtea se lărgea. Pe urmele ofițerului, am traversat-o în diagonală, îndreptîndu-ne spre o clădire lungă, cu etaj, a cărei parte de jos se pierdea în umbrele înserării. Numai partea de sus se profila pe cerul încă luminos. Dincolo de ea, estompate de distanță, se vedeau vîrfurile unui şir de plopi, cărora o sumedenie de ciori le dădeau tîrcoale, cîrîind continuu şi disputîndu-şi, cu țipetele lor stridente, cîte un loc pe o creangă, pe care să înnopteze.

Erau faimoasele ciori ale Aiudului, de care auzisem şi care peste zi îşi duceau viața în incinta închisorii, ciugulind tot ce le pica din resturile de la bucătărie şi făcîndu-şi cuiburile în streşinile şi după nenumăratele coşuri ale clădirii penitenciarului.

În timp ce ne apropiam de clădirea din fața noastră, Titi Coşereanu, care cunoştea Aiudul, ne-a şoptit: „Ne duc în Zarcă!“ De alte explicații nu mai aveam nici unul nevoie, chiar dacă nu mai fusesem la Aiud. Renumele Zărcii era bine stabilit. Era închisoarea închisorilor. Căpătase valoare de simbol. Un fel de Sfînta Sfintelor.

Am mai făcut cîțiva paşi şi ne-am oprit în fața unui gard de vreo doi metri înălțime. Era din şipci înguste, dar bine alăturate, astfel că împiedicau vederea printre ele. Tot din şipci era şi poarta în fața căreia ofițerul care ne adusese s-a oprit şi a sunat. După cîteva clipe s-a deschis o vizetă. Gardianul de dincolo de poartă a schimbat cîteva vorbe cu ofițerul de serviciu, înainte de a ne deschide. Tot încolonați, am parcurs cei cîțiva metri pînă la intrarea în clădirea propriu-zisă, trecînd printr-un fel de culoar, mărginit pe stînga şi pe dreapta de acelaşi fel de gard din lănteți. Pe o parte şi pe alta, am mai remarcat cîte o poartă, asemănătoare cu cea prin care trecusem. Cum aveam să vedem mai tîrziu, acele porți dădeau spre cele două curți de plimbare, amenajate de-a lungul fațadei Zărcii, una în stînga şi alta în dreapta intrării şi îngrădite cu acelaşi sistem de țarc înalt şi opac. Înainte de a urca cele două–trepte trepte şi de a pătrunde în Zarcă, mi-am aruncat ochii în sus. Am zărit o clipă partea de sus a acoperişului de deasupra intrării, de unde se înălța un drapel din fier forjat, profilînd în filigran, pe cerul devenit lăptos înainte de lăsarea nopții, patru cifre: 1882. Era anul cînd fusese construită Zarca, sub administrația maghiară. Prima şi cea mai veche clădire a complexului Penitenciarului Aiud.

O dată trîntită în urma noastră uşa masivă, concertul de cîrîituri al ciorilor s-a stins brusc. În primul moment, liniştea care mă înconjura mi-a dat o impresie de ermetism, pe care nu o mai avusesem pînă aci. Cred că pentru cîteva clipe am realizat ce înseamnă claustrofobia. Instinctiv, am respirat adînc de cîteva ori. Faptul că n-am întîmpinat nici o dificultate să-mi umplu plămînii cu aer, cum mă aşteptam, şi mai ales mirosul înţepător de motorină, cu care erau date duşumelele, m-au trezit la realitate.

Cred că toţi camarazii mei au fost la fel de impresionaţi ca şi mine, la intrarea în faimoasa Zarcă. Auzisem atîtea poveşti despre ea, în lumea închisorilor circulau atîtea legende despre cei întemniţaţi aci, era înconjurată de atîta mister, încît nu se putea să nu te înfiori cînd îi treceai pragul.

Între zidurile ei, în cea mai cumplită izolare, nu numai de lumea exterioară, dar chiar şi de cea a restului închisorii, pieriseră, rînd pe rînd, nenumăraţi oameni, pe care regimul îi considerase cei mai periculoşi duşmani ai săi. Oameni de toate culorile politice: ţărănişti, legionari, liberali, comunişti; de toate credinţele: preoţi şi episcopi — ortodocşi, romano-catolici şi greco-catolici —, evrei sionişti, înalţi ofiţeri, foşti miniştri, profesori universitari, poeţi, scriitori, duşmani de totdeauna ai comunismului, colaboraţionişti, comunişti ilegalişti, ca şi oameni din Rezistenţă. Parte din ei muriseră neştiuţi de nimeni, în tăcerea de mormînt a Zărcii. Pe alţii, care încă supravieţuiau, îi aştepta acelaşi sfîrşit.

Dacă în lagăr lichidarea deţinuţilor se realiza prin extenuare fizică, prin muncă forţată, norme supraomeneşti, privaţiuni de tot felul, lipsă de igienă, de tratament medical, frig sau căldură excesivă, bătăi etc., iar în închisori, prin aceleaşi mijloace, cu singura diferenţă că locul muncii forţate era luat de regimuri periodice de înfometare, în Zarcă, factorul determinant în atingerea aceluiaşi scop părea să fie timpul.

În singurătatea şi liniştea mormîntală a Zărcii, timpul nu mai avea unităţi de măsură. Nici un eveniment nu venea să-i tulbure mersul şi, neîntîmplîndu-se nimic, neavînd jaloane, nu puteai spune că trece. Curgea. Curgea fără sfîrşit, desfăşurîndu-şi procesul lui lent, dar sigur, de uzură psihică şi fizică, asupra deţinuţilor, a căror viaţă se consuma aici încet, încet pînă la pieire.

Plutonierul care ne luase în primire ne-a oprit imediat ce uşa de intrare s-a închis în urma noastră. A bătut din palme şi am auzit paşi de cizme coborînd pe scări. Îl chemase pe plutonierul de serviciu de pe secţia de la

etaj, ca să-l ajute la repartizarea noastră. Unul din plutonieri a rămas să ne păzească, iar celălalt a început să facă naveta, luînd de fiecare dată cu el cîte trei sau patru dintre noi şi ducîndu-i în cîte o celulă. Toţi am fost repartizaţi la parter. La intrarea în Zarcă, mă aflam în coada coloanei, aşa că mi-a venit rîndul la urmă, împreună cu Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu.

Gardianul ne-a spus să-l urmăm. Am luat-o la stînga pe coridorul care mergea de la un capăt la celălalt al Zărcii. Era mărginit pe o parte de zidul exterior. În partea superioară avea o serie de ferestre înguste şi lungi, care se deschideau în oberlict. Pe partea opusă, uşile masive de stejar, cu cîte trei zăvoare, ale celor treizeci de celule de la parter, cincisprezece în dreapta şi cincisprezece în stînga intrării. Aceeaşi împărţire şi tot atîtea celule avea şi etajul.

Ne-am oprit în faţa uşii cu numărul douăzeci şi nouă. Era penultima. Mai urma o uşă identică pe care scria W.C. Simetric, şi cu aceeaşi inscripţie, mai era încă o uşă la fel, în capătul aripei drepte a coridorului. Tot numerotată era şi prima uşă de lîngă intrare, de pe aripa stîngă a coridorului, care dădea spre scara care urca la etaj, ceea ce făcea ca, de fapt, la parter, să nu fie decît douăzeci şi nouă de celule propriu-zise. Gardianul a încuiat şi ferecat totul în urma noastră. Cu toată uşa grea şi zgomotul drugilor groşi de fier ai zăvoarelor, ce dădeau impresia unei perfecte etanşeităţi, i-am auzit paşii îndepărtîndu-se pe duşumelele coridorului.

Mi-aduc aminte că, exact în faţa uşii noastre, una din scîndurile pardoselei coridorului scîrţîia cînd călcai pe ea, prevenindu-ne ori de cîte ori gardianul se apropia tiptil de vizetă, fie pentru a ne spiona, fie pentru a asculta ce vorbim.

Rămaşi singuri, am pornit la cercetarea noii noastre locuinţe. Amenajări nu erau de făcut. În afară de trei rogojini, trei saltele şi trei pături, întinse pe podelele de brad, iar într-un colţ o tinetă şi hîrdăul de apă, cu o cană de băut pusă pe capac, camera era goală. Sus, pe peretele de deasupra uşii, un bec lumina celula.

Înaltă de mai bine de trei metri, lată de doi şi ceva şi lungă de aproximativ patru jumate, celula părea imensă. Peretele dinspre coridor, unde se deschidea uşa, era impresionant de gros: cam optzeci de centimetri! Tocul uşii, din lemn de stejar vopsit în maron, îl îmbrăca pe toată grosimea. Pe peretele opus, la fel de gros, era fereastra în două canate, plasată sus, în aşa fel ca să nu te poţi uita afară. Dacă încercai să te sui pînă la ea, nu

puteai sta decît agăţat de gratii, fiindcă pervazul, cu toate că era de lăţimea zidului, nu-ţi oferea sprijin, nefiind orizontal, ci înclinat în pantă, spre interiorul celulei. Dar chiar dacă te căţărai pînă la gratii, vederea ţi-era împiedicată de un oblon din scînduri, fără interstiţii. Un fel de ladă, fixată din exterior în dreptul ferestrei, care nu lăsa să pătrundă aerul şi lumina decît prin partea ei de sus. O fîşie de vreo treizeci de centimetri, prin care vedeai cerul. Şi gratiile erau deosebite de cele pe care le întîlnisem pînă aci. Erau duble. Mai bine zis, două grilaje împletite între ele, unul din bare de fier pătrat şi unul din şine mai late. A doua zi, cînd s-a luminat, aveam să descoperim că oblonul nu era chiar aşa de opac. Alţi deţinuţi, dinaintea noastră, îi aduseseră îmbunătăţiri substanţiale. Într-o parte a oblonului, lărgiseră puţin crăpătura dintre două scînduri, pentru a privi în curtea pavată pe care o străbătusem înainte de a intra în Zarcă. Într-altă parte, un nod al lemnului dintr-o scîndură putea fi scos. Prin acel orificiu, te puteai uita în curtea de plimbare a Zărcii din dreptul aripii noastre.

În această primă seară, culcaţi pe saltelele noastre, am discutat pînă ce ne-a cuprins somnul. Subiectul care ne preocupa se putea rezuma într-o singură întrebare De ce fuseserăm noi aduşi în Zarcă? Ştiam că aici erau încarcerate numai personalităţi, oameni consideraţi de regim ca cei mai mari duşmani. Aveam să ne lămurim a doua zi.

Dimineaţa ne-am trezit în strigătele gardianului: „Deşteptarea“! Apoi l-am auzit oprindu-se şi bătînd cu cheile în uşă, la fiecare celulă. A ajuns şi la noi, s-a uitat pe vizetă şi ne-a spus să deschidem fereastra. Afară, vremea se arăta frumoasă în acel început de primăvară. Totuşi, răcoarea nopţii, pereţii reci şi cu urme de igrasie ai celulei constituiau, pentru corpurile noastre slăbite şi lipsite de rezistenţă, o încercare grea. Tremurînd de frig, ne-am pus păturile în spinare şi, aşezaţi pe saltele, am aşteptat desfăşurarea programului primei noastre zile în Zarcă. La scurt timp, am auzit soneria de la poartă şi apoi voci şi paşi de cizme. Venise schimbul de zi pentru „număr“ sau „deschiderea!“ cum ne-a anunţat strigătul gardianului. Cînd au ajuns la noi, gardianul de noapte şi ofiţerul de serviciu, care a verificat pe un tabel efectivul celulei, au rămas în cadrul uşii, pînă ce gardianul care preluase schimbul de zi a bătut cu un ciocan de lemn gratiile de la fereastră. Tot aşa cum veniseră, fără să scoată o vorbă, au trîntit uşa, au tras zăvoarele şi au plecat, iar noi am închis repede fereastra şi ne-am ghemuit pe saltele, înveliţi pînă peste cap cu păturile. N-aveam decît o singură dorinţă: să fim lăsaţi să dormim.

Regulamentul penitenciarelor prevedea că, de la „deşteptare“ şi pînă la

„stingere“, deținutul nu avea voie să doarmă. Respectarea măsurii era însă supusă aceloraşi fluctuații ca şi hrana şi tratamentul general al deținuților. Depindea de acele dispoziții misterioase care veneau de la centru şi care puteau modifica radical, de la o zi la alta, viața deținuților. Un regim de exterminare, cu toate procedeele lui — înfometare, bătăi, munci istovitoare etc. — şi care făcea din fiecare punct al regulamentului un nou mijloc de tortură, prin interpretarea pe care i-o dădeau şi felul în care îl aplicau, se putea schimba peste noapte, urmîndu-i o perioadă în care orice teroare înceta, hrana se îmbunătățea, iar nerespectarea regulamentului de către deținuți nu mai era pedepsită, gardienii făcîndu-se că nu observă abaterile. Or, se pare că ne aflam tocmai într-un astfel de moment de tranziție, de la un regim la altul.

Prima, şi cea mai importantă dovadă că începuse o perioadă de relaxare, fusese mîncarea pe care o primisem cu o zi înainte. Aceeaşi hrană substanțială avea să se mențină timp de cîteva luni, pînă ce, treptat, s-a degradat din nou. Al doilea semn îmbucurător a fost o oarecare delăsare în comportarea gardienilor, care veneau foarte rar să supravegheze prin vizetă, iar atunci cînd totuşi veneau, nu-şi mai dădeau osteneala să umble încet ca să ne surprindă. Făceau parcă înadins să calce apăsat cu cizmele, ca să ne dea de veste, nu cumva să fie puşi în situația de a ne prinde în flagrant delict de privit pe geam, de cusut sau de vorbit la perete cu celula vecină. Implicit, din acest agrement tacit dintre noi şi gardieni, decurgea şi posibilitatea de a dormi în timpul zilei.

Norocul pe care l-am avut ca această perioadă de îmblînzire să survină tocmai cînd atinsesem limitele extreme ale slăbiciunii şi deci ale rezistenței fizice, a fost pentru noi de-a dreptul salvator. Datorită vremii tot mai calde, a hranei mai consistente şi a somnului reparator, în mai puțin de două luni ne-am refăcut complet. Desigur că faptul că eram tineri a jucat un rol important.

Am văzut, în decursul întemnițării, oameni mai în vîrstă cărora, lipsindu-le resursele tinereții, au ajuns distrofici după o perioadă de înfometare şi nu s-au mai refăcut niciodată. De multe ori, organismul ceda şi efectele privațiunilor ieşeau la iveală abia după ce regimul se îndrepta. Cele mai multe afecțiuni se manifestau atunci la inimă, ficat sau stomac. Deficiențele ireversibile ce apăreau la unul din aceste organe, ce fusese supus la prea grele încercări, reduceau şi mai mult şansele de supraviețuire ale deținutului respectiv, nu numai în cazul unei noi înăspriri a regimului, dar chiar şi în condițiile unei perioade de închisoare mai blînde.

Ca noi locatari ai Zărcii şi încă impresionaţi de faptul că ne aflam între zidurile celei mai teribile închisori, cu toate că ne-am culcat imediat după „număr“, am dormit iepureşte, tresărind din somn la fiecare zgomot, de teamă să nu fim surprinşi. Abia după o zi sau două, ne-am dat seama că vigilenţa gardienilor slăbise şi că nu se mai preocupau de respectarea dispoziţiei care ne interzicea să dormim peste zi.

La scurtă vreme după „număr“, a început „programul“. Am reuşit să localizăm zgomotul zăvoarelor, la celălalt capăt al coridorului: fusese scoasă la W.C. celula nr. 1.

Totodată am auzit cum se tîra pe coridor un hîrdău. S-a oprit în faţa celulei noastre. Gardianul a descuiat uşa. Împreună cu el a mai apărut un personaj, care ne-a dat cîte o gamelă şi o lingură la fiecare, şi apoi ne-a împărţit terciul. Omul era îmbrăcat în zeghe vărgată. La fiecare polonic pe care ni l-a turnat în gamele a făcut cîte o glumă referitoare la „serviciul hotelului de lux“ în care ne aflam, căutînd în acelaşi timp cu privirea la plutonierul care asista la împărţire, pentru a vedea dacă îi aprecia umorul.

Glumele lui, cu nuanţă batjocoritoare la adresa deţinuţilor, erau în spiritul celor pe care le făceau şi miliţienii, aşa că, de cele mai multe ori, individul îşi primea răsplata pe care o cerşea din ochi. Gardianul rîdea şi omul nostru radia de mulţumire că reuşise să-i fie pe plac.

Cu timpul aveam să ne obişnuim cu prezenţa acestui personaj abject. Îl chema Cărămidaru şi fusese condamnat pentru crime de război săvîrşite în timpul campaniei din Rusia. Ca deţinut în Aiud, se remarcase ca turnător şi astfel devenise om de încredere al administraţiei. După un timp, ofiţerul politic îl mutase din fabrica închisorii, unde lucra, ca planton în Zarcă. Aici, căra hîrdaiele, împărţea masa, mătura pe jos şi întreţinea în general curăţenia. De mai multe ori, cînd mătura pe coridor, l-am auzit şoptindu-i gardianului ceea ce auzise discutîndu-se în cîte o celulă sau sugerîndu-i să facă o percheziţie în celula X, fiindcă ştia că unul din deţinuţi avea ascuns un ac sau că altul scria pe săpun. Cărămidaru umbla mai tot timpul desculţ şi se deplasa fără zgomot pe coridor, aşa că trebuia să fim foarte atenţi să nu ne spioneze la uşă. Ţin minte că avea un semn particular: îi lipsea degetul cel mare de la piciorul drept. Fiind din Basarabia, puternicul lui accent rusesc ni-l făcea şi mai antipatic.

Gardianul cu care Cărămidaru se înţelegea cel mai bine, şi de altfel singurul de al cărui nume îmi amintesc, era plutonierul Olteanu. Gras, cu „x-beine“, cu faţa buhăită şi o pată roşie din naştere sub unul din ochi, fusese supranumit de noi „Bejniţa“. În schimbul lui, trebuia să fim foarte

atenți. Bejnița îşi făcea o plăcere să şicaneze deținuții, să-i pună să spele pe jos în celule chiar dacă abia se spălase, să şteargă cu motorină lemnăria de la uşi şi ferestre, să nu-i lase să se culce etc. Cu toată îmblînzirea regimului de care am pomenit, şi care nu-i mai permitea să treacă la măsuri de pedeapsă pentru orice fleac, Olteanu era singurul care nu se putea abține de la mici mizerii, satisfăcîndu-şi astfel pornirea sadică de a sîcîi oamenii. Cărămidaru îl seconda, spionînd pe la uşi şi raportîndu-i comentariile pe care le înregistra. Cea mai mare plăcere a lui Olteanu era să-i chinuie pe cei mai bătrîni şi neputincioşi. Profitînd de slăbiciunea şi de gradul mai mare de timorare pe care îl întîlnea la cei infirmi, răcnea la ei prin vizetă, cînd îi surprindea culcați, îi obliga să alerge cu tineta plină pe coridor, cînd îi scotea la W.C., şi îi amenința în fel şi chip, stîrnind la bieții oameni o adevărată panică. Marea lui satisfacție era să-i înfricoşeze şi să-i facă să-şi ceară iertare şi să-l roage să treacă cu vederea abaterea de la regulament. Nenorociții se umileau, încercînd să-l înduplece să nu le pună lanțuri sau să nu-i bage la carceră, cum îi amenința, argumentînd, în speranța că-l vor înduioşa, că sînt bătrîni, slăbiți şi bolnavi. Plutonierul se arăta însă intransigent şi le spunea să stea pregătiți, că va veni să-i ia ca să-i ducă la carceră. Apoi trîntea uşa, se îndepărta de celula lor şi-l auzeau rîzînd şi distrîndu-se cu Cărămidaru, pe socoteala amărîților pe care-i păcălise. După un timp, îl trimitea pe Cărămidaru, care era desculț şi nu făcea nici un zgomot cînd umbla, să-i spioneze prin vizetă. Cînd se întorcea şi-i spunea că-i văzuse stînd îmbrăcați lîngă uşă, aşteptînd să fie duşi la carceră sau că se iscase o ceartă între ei, fiindcă îi reproşau celui care fusese surprins culcat, că din cauza lui urmau să fie toți pedepsiți, Olteanu nu mai putea de bucurie.

Am dat numai un exemplu, dar cît am stat în Zarcă, am fost martorii mai multor astfel de scene penibile, petrecute pe aripa coridorului nostru şi în raza accesibilă audiției noastre. Unele din victimele preferate ale plutonierului Olteanu se aflau la cîteva celule distanță de noi. Erau patru în celulă. Toți, foste personalități politice, închişi de mai mulți ani de zile, destul de înaintați în vîrstă la vremea aceea dar, mai ales, puternic marcați de toate prin cîte trecuseră. Din punct de vedere fizic, nişte biete epave umane. Nu-mi amintesc decît de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, național-țărănist, fost primar al capitalei. Celălalt era Pop, fost ministru. Nu mai pot preciza dacă era vorba de Valer Pop, cel care dusese tratativele cu ungurii în privința Ardealului, înainte de Dictatul de la Viena, tratative care eşuaseră, sau de Ionel Pop, rudă cu Maniu şi fost ministru. De ceilalți doi

nu-mi mai aduc aminte.

În ceea ce ne priveşte, nu pot spune că am avut de suferit de pe urma răutăţilor lui Olteanu. Ne înţelesesem între noi asupra unei atitudini comune faţă de el şi mai ales să nu-l provocăm. Cu prima ocazie cînd ne-a surprins dormind şi a deschis uşa pentru a ne ameninţa cu lanţurile şi cu carcera, la toată tirada lui, noi am rămas muţi. Ne-am sculat doar în picioare. Cam dezamăgit că nu căutăm să ne justificăm, ne-a avertizat că la a doua abatere ne bagă la carceră. Cum a trîntit uşa, ne-am culcat la loc! N-a trecut mult şi, cu toate precauţiile pe care le-a luat ca să nu-l simţim, l-am auzit totuşi pe Cărămidaru apropiindu-se de uşă şi dînd clapa vizetei la o parte. Ne-am prefăcut că dormim. Tot aşa tiptil l-am auzit plecînd. Puţin după aceea, Olteanu a deschis iar uşa. De data asta, răcnind şi ameninţînd. Ca şi prima dată, ne-am sculat în picioare şi am tăcut. Înainte de a închide din nou uşa, ne-a spus să stăm pregătiţi că vine să ne ducă la carceră, ca să ne treacă pofta de dormit. Cum a închis uşa, ne-am culcat iar. După cîteva minute, am auzit vizeta. Era tot Cărămidaru. Peste alte cîteva minute a venit şi Olteanu, care ne-a scrutat îndelung prin vizetă, dar de deschis n-a mai deschis uşa.

Figura s-a mai repetat o dată sau de două ori în zilele următoare, dar văzînd că încercările lui de intimidare nu reuşesc, a renunţat. Din cînd în cînd, cu ocazia împărţirii mesei sau a scoaterii la W.C., se mulţumea să ne spună pe un ton dojenitor-înţelegător: „Sînteţi băieţi tineri şi dormiţi toată ziua ca nişte boşorogi!“ Alteori, fără să se oprească sau să se mai uite pe vizetă, cînd trecea prin faţa celulei noastre, dădea un pumn în uşă şi striga: „Deşteptarea!“ Atîta tot, şi trecea mai departe.

După această digresiune, revin la desfăşurarea programului din prima noastră zi în Zarcă.

Terciul fierbinte ne încălzise de-a binelea. De frig nu mai sufeream, dar ne prindea somnul. Încă nu ne încumetam să ne culcăm, fără să luăm anumite măsuri de prevedere. Hotărîsem să facem cîte unul pe rînd de pază, ca ceilalţi să poată dormi între timp. Primul în post la uşă a fost Mache, care după cîtva timp ne-a trezit, anunţîndu-ne apropierea gardianului de uşa noastră. Tîra ceva după el pe coridor şi se oprea la fiecare celulă. Cînd a deschis şi la noi, am văzut că zgomotul produs provenea de la un coş de nuiele (cum erau cele de rufe, pe vremuri) pe care îl trăgea de o toartă după el. S-a aplecat asupra lui şi, înainte de a ne da seama de conţinut, ne-a aruncat pe jos în cameră ceea ce luase din fundul coşului. Pînă ce nu s-au

oprit din rostogolit, scoțînd un sunet de pietroaie pe duşumele, n-am putut identifica cele trei obiecte. Cei trei bolovani nu erau altceva decît turtoaie. Celebrele turtoaie ale Aiudului!

Rîzînd de „gluma bună“ pe care o făcuse, gardianul a plecat, iar noi ne-am apucat să examinăm mai de aproape această specialitate culinară a Aiudului. De mărimea unui pumn, aveau forma aproximativă a unui trunchi de con, iar culoarea, de la brun închis pînă la negru, după cum erau mai puțin coapte sau aproape carbonizate. Coaja, extrem de dură şi groasă, cerea un adevărat efort ca s-o poți rupe sau mai bine zis, sparge, iar de mîncat, prezenta chiar o problemă, mai ales cînd îți sîngerau gingiile, cum era cazul nostru. Ce să mai vorbim de majoritatea celor care nu mai aveau dinți deloc! Iar miezul propriu-zis, după ce reuşeai să rupi coaja, rămînea cam de volumul unui ou, era crud, şi de cele mai multe ori verzui şi cu gust de mucegai. Cît am stat în Zarcă, distribuirea turtoiului a suferit variații. Au fost perioade în care ni s-a dat de două ori pe săptămînă, în locul rației de două sute cincizeci de grame de pîine, alteori, zilnic, împreună cu o rație de pîine redusă la o sută douăzeci de grame, iar alteori fără nici un fel de regularitate.

N-a trecut mult de la împărțirea turtoiului şi ne-a venit rîndul la „program“. Celula noastră fiind ultima, n-am făcut decît să ieşim pe uşa noastră şi să intrăm pe cea de alături. Oricît am încercat să întîrziem pe cei doi–trei paşi pe care îi aveam de făcut pe coridor, prefăcîndu-ne că avem greutăți la dusul tinetei, timpul a fost prea scurt ca să putem privi mai atent de-a lungul secției. N-am înregistrat decît existența carcerei. Un fel de gheretă de scîndură, plasată în colțul din fața uşii W.C.-ului. La capătul opus al coridorului, mai era una la fel.

Cum eram ultimii care fuseserăm scoşi, şi între timp sosiseră hîrdaiele cu mîncarea de prînz, gardianul ne-a încuiat în W.C. şi s-a apucat să împartă masa. Am avut astfel timpul să ne spălăm în voie la robinetul de la spălător, privilegiu rar în închisoare, unde totul trebuia făcut repede. Apa era ca gheața, dar am profitat totuşi de ocazia ce ni s-a oferit. Trecuseră mai bine de zece zile de cînd făcusem ultimul duş, la Oradea. Gardianul ne-a scos din W.C. abia cînd a ajuns cu împărțitul mesei la celula noastră.

Din hîrdăul tras în fața uşii de Cărămidaru, ni s-au umplut gamelele cu ciorbă, tot aşa de consistentă ca şi în cele două zile precedente, ceea ce ne-a întărit convingerea că ne făcusem intrarea în Aiud într-o zodie favorabilă. Se părea că abia acum ni se stîrnise foamea. O foame de convalescent tînăr şi sănătos, supus la un regim de refacere. Progresul se putea observa zilnic.

Nu numai că ne întremam fizic văzînd cu ochii, dar zi de zi ne recuperam forțele. După primele săptămîni petrecute mai mult culcați, ne-am recîştigat încet, încet toată energia şi totodată ne-a scăzut şi acea necesitate permanentă de somn, revenind astfel treptat la un ritm de viață normal.

Mîncarea s-a menținut mai tot timpul, dacă nu bună, în orice caz suficientă. În această primă parte a perioadei de îndreptare a regimului din Aiud, primeam aproape zilnic carne. La început multă, apoi, cu timpul, tot mai puțină şi mai tîrziu numai o dată sau de două ori pe săptămînă. Dar chiar în zilele fără carne, ciorba conținea cantități suficiente de cartofi, arpacaş, varză sau fasole, alimentele de bază din toate puşcăriile. Cu aceiaşi cartofi, arpacaş sau varză se realizau, în alte perioade, regimurile de înfometare, ca cel prin care trecusem în Oradea sau cel aplicat la Aiud, înainte de sosirea noastră. Era numai o diferență de cantitate! Iar în aceste perioade de exterminare prin foamete, fasolea, care avea calități nutritive mai ridicate, dispărea din meniul închisorilor. La fel şi carnea. Ceea ce se înțelegea acum prin carne la Aiud depăşea cu mult, şi cantitativ şi calitativ, „normalul“ din alimentația deținuților în epocile aşa-zise blînde. Era vorba fie de slănină, fie de capete de porc, de oaie sau de vită, fie de burtă sau uneori chiar de carne macră de vită.

Faptul că deținuții care lucrau la bucătăria din Aiud nu erau de drept comun, cum era cazul în multe alte puşcării, l-am remarcat imediat. Nu se fura din alimente şi, în limita posibilităților, se respectau anumite norme de curățenie, cu toate că am avut uneori şi surprize neplăcute în această privință. Le voi menționa la timpul cuvenit.

Cu celelalte cîteva deschideri de uşă din cursul după-amiezii, care s-au succedat conform ritualului din toate puşcăriile şi anume: „programul“ de după masă, mîncarea de seară şi „închiderea“, am crezut că prima noastră zi la Zarcă s-a încheiat. Am mai stat un timp de vorbă comentînd evenimentele zilei şi am ajuns la concluzia că bilanțul era pozitiv. Ne puteam declara mulțumiți de viața destul de paşnică, de temperatura suportabilă şi de regimul alimentar satisfăcător, cu care ne inaugurasem detenția în noua noastră reşedință. După Oradea, era şi normal să fim optimişti în noua noastră situație!

Ne pregăteam tocmai de culcare, cînd am auzit trăgîndu-se zăvoarele şi deschizîndu-se o uşă din capătul opus al celularului. Din experiența de pînă aci, ştiam că, după „închidere“, gardianul de serviciu pe secție nu mai avea voie să deschidă vreo celulă decît în cazuri foarte grave, şi atunci, numai în

prezența ofițerului de serviciu. Bănuind deci că se petrecea ceva neobişnuit, ne-am repezit să ascultăm la uşă, în speranța să prindem despre ce era vorba. După numărul paşilor de pe coridor, ne-am dat seama că cei din celula respectivă erau scoşi spre ieşirea din Zarcă. Apoi, la scurtă vreme, s-a auzit un nou rînd de zăvoare şi iar paşi de deținuți care se îndreptau spre ieşire. Neputîndu-ne explica ce se întîmplase, eram pe punctul să renunțăm de a mai pricepe şi voiam să ne culcăm, cînd un zgomot ciudat ne-a parvenit, de data asta dinspre fereastră. Cînd am deschis-o, ne-am lămurit: deținuții din cele două celule fuseseră scoşi la plimbare, unii în curtea din dreapta, ceilalți în cea din stînga.

Ne-am cățărat la geam. Afară se îngîna ziua cu noaptea, iar becul care lumina curtea de sub fereastra noastră nu reuşea să ne dea o imagine prea clară a celor trei sau patru deținuți. La fiecare tură pe care o făceau în jurul rondului din mijlocul curții, treceau, pe o distanță de cîțiva paşi, prin raza vizuală pe care ne-o permitea crăpătura oblonului, dar mai mult decît nişte siluete, n-am putut distinge. De altfel, din prudență, am şi renunțat să mai întîrziem la oblon, nefiind încă obişnuiți cu mediul înconjurător şi cu obiceiurile gardienilor. Deoarece gardianul nostru începuse să se plimbe pe coridor, ne-am dat seama că recursese la tovarăşul lui de la etaj, pentru a-i supraveghea pe deținuții care erau scoşi la plimbare. Or, pe acesta din urmă nu-l puteam repera şi, neştiind unde stătea, ne temeam să nu se fofileze sub ferestre şi să ne surprindă agățați de gratii. Uimiți de acest procedeu neobişnuit al plimbărilor nocturne, ne-am hotărît să ne culcăm, pînă ce ne va veni şi nouă rîndul.

Se făcuse noapte de-a binelea, cînd ne-a trezit gardianul şi ne-a scos în curte. Cerul plin de stele şi aerul proaspăt ne-au produs o plăcere pe care n-o mai avusesem de mult. Pe marginea exterioară a potecii pe care ne plimbam şi în rondul din mijloc, căruia îi dădeam ocol, fuseseră semănate nişte plante. Abia răsăriseră şi nu le-am putut recunoaşte soiul. Peste vreo două sau trei săptămîni, aveau să constituie cea mai plăcută surpriză pe care ne-a oferit-o Zarca. Erau petunii multicolore, care aduceau o notă veselă, nemaiîntîlnită în monotonia de nuanțe întunecate, dominante în lumea penitenciarelor. Puțin timp după petunii, au înflorit şi cele cîteva tufe de regina-nopții, semănate printre ele. Toată vara, o dată cu lăsatul serii, cînd florile de regina-nopții se deschideau, mirosul lor puternic pătrundea pe fereastră şi schimba atmosfera în celulă pînă la venirea zorilor. Dimineața, cînd florile se închideau, parfumul lor îmbătător se risipea şi puşcăria îşi recucerea terenul pierdut în timpul nopții, infestînd din nou aerul

celularului cu amestecul ei pestilențial specific: duhoare de tinetă, de corpuri nespălate, de rufe murdare, D.D.T. şi motorină. Multe din cele văzute şi pățite de-a lungul anilor de puşcărie mi s-au şters din minte, dar parfumul de regina-nopții îmi răsare şi acum în nări, ori de cîte ori vine vorba de Aiud şi de Zarcă.

Timpul de plimbare nu cred că depăşea zece minute, dar era zilnic respectat.

Peste cîteva zile, fiind o sîmbătă, aveam să constatăm că, şi la baie, locatarii Zărcii tot noaptea erau duşi. Sala de duşuri era lîngă bucătărie, iar boilerul şi robinetele aflate în camera vecină erau manipulate de un deținut politic, ceea ce făcea ca apa să ne fie distribuită în bune condiții. Chiar dacă şi aici, ca în toate puşcăriile, gardianul ne grăbea, reuşeam totuşi să ne spălăm mai ca lumea.

Mi-amintesc că de mai multe ori, la întoarcerea în celulă, am găsit în buzunare cîte două–trei țigări cu cîteva chibrituri şi o bucată de catran din cutia de chibrituri. Ni le pusese deținutul de la baie, în hainele pe care ni le lăsam într-o anticameră a sălii de duşuri, cînd ne dezbrăcam. Nu i-am văzut niciodată decît silueta, prin uşa întredeschisă a camerei unde se afla cazanul. Nu ne-a fost niciodată posibil să luăm contact cu el, gardianul fiind mereu prezent şi atent la toate mişcările noastre.

După vreo două luni de la sosirea noastră la Zarcă, scoaterea la plimbarea zilnică şi la duşul de sîmbătă a început să se facă ziua. Renunțarea la aceste activități nocturne era probabil un efect întîrziat al regimului mai blînd instaurat la Aiud, şi care mai atenua şi măsurile de extremă vigilență şi secret sub care se trăia în Zarcă. În general, viața noastră în Zarcă nu a suferit modificări importante pe parcurs, regimul menținîndu-se destul de constant, cu un program zilnic neschimbat, aşa cum am arătat că s-a desfăşurat în prima noastră zi.

Revin la această primă zi de Zarcă, pentru a vorbi despre celula vecină. Imediat după ce ni se împărțise terciul, locatarul ei a încercat să ia legătura cu noi, bătîndu-ne în perete. Nu ne-am grăbit să-i răspundem, fiindu-ne teamă. Trebuia mai întîi să ne familiarizăm cu mişcările, sunetele şi acustica celularului, care ne erau încă total străine. Vecinul a insistat de mai multe ori în tot cursul dimineții, pînă cînd, în sfîrşit, ne-am hotărît să-i răspundem. Ne-am asigurat că gardianul se afla în cealaltă parte a celularului, supraveghindu-l pe Cărămidaru, care mătura pe coridor. Paul a rămas la pîndă la uşă, iar Mache cu mine, după ce i-am răspuns vecinului

prin cîteva ciocănituri, ne-am lipit urechea de perete.

La început ne-am înțeles cu greu, dar foarte repede, urmînd indicațiile vecinului, am stabilit un sistem de comunicație, pe care aveam să-l întrebuințăm de-aci înainte mereu. Procedeul era simplu. Aplicam fundul căniței de băut apă pe perete şi vorbeam, dozîndu-ne vocea, cu gura cît mai în interiorul căniі. Totodată, astupam cu palmele spațiul dintre obraz şi buzele căniі. Pentru a asculta, în loc de gură, ne apropiam urechea de deschiderea căniі. Pereții dintre celule erau cu mult mai subțiri decît ne-am fi aşteptat, față de grosimea zidurilor exterioare, ceea ce făcea ca audiția să fie destul de bună. Pentru o cît mai bună înțelegere, cele două cănițe ale interlocutorilor trebuia să fie aplicate pe cele două fețe ale peretelui, pe cît posibil, una în dreptul celeilalte. Acest reglaj de poziție se făcea prin ciocănituri concomitente din ambele celule, pînă cînd cele două puncte de bătaie în perete coincideau.

Ca nou-veniți, ne-am prezentat primii şi ne-am supus, conform obiceiului, interogatoriului celui mai vechi locatar. Numele, condamnările, data arestării şi itinerarul nostru prin diversele închisori, după proces, au fost repede trecute în revistă de vecinul nostru, ca să ajungă la întrebarea-cheie: „Ce mai ştiți nou?“ I-am spus că de luni de zile nu mai aveam nici o informație, din cauza izolării totale în care fuseserăm ținuți la Oradea Mare. După momentul de tăcere care a urmat, ne-am dat seama că răspunsul nostru provocase decepție în celula vecină. Dialogul a fost reluat, de data asta noi fiind cei care puneam întrebările. Era rîndul nostru să fim deziluzionați.

Ne aşteptam să avem de-a face cu una din acele personalități cu nume sonor din viața politică românească sau cu vreun erou al luptei de rezistență. Ne închipuisem că numai astfel de oameni puteau fi închişi în celulele din vestita Zarcă.

Or, pe vecinul nostru îl chema Brauner! Harry Brauner. Bănuiala ne-a confirmat-o tot el, spunîndu-ne că este fratele pictorului Victor Brauner, de la Paris. De data asta, Mache, cu cunoştințele lui enciclopedice, l-a localizat. Victor Brauner, pictor surrealist, care trăise şi murise la Paris, era evreu, originar din România.

— Pentru ce ați fost condamnat?

Răspunsul lui Brauner ne-a luat şi ultimele iluzii pe care le mai aveam:

— Sînt condamnat în procesul Lucrețiu Pătrăşcanu!

În loc de un adevărat naționalist român, cu care nădăjduiam să avem cinstea de a fi vecini, dădusem peste un evreu care pe deasupra mai era şi

comunist! Am devenit imediat suspicioşi. Ascunzîndu-ne sentimentele şi mai ales trecînd peste repulsia unei astfel de vecinătăți, ne-am zis totuşi că e mai bine să menținem relațiile, decît să le întrerupem, aşa cum ne dicta primul impuls. Şi bine am făcut!

Mai întîi, fiindcă vecinul nostru s-a dovedit a fi o prețioasă sursă de informații. Dacă în materie de ştiri politice era tot aşa de dezinformat ca şi noi, în schimb era la curent cu tot ce se întîmpla în Zarcă. În al doilea rînd, menținînd legătura cu el, am avut ocazia să ne schimbăm prima impresie pe care ne-o făcusem cînd se prezentase. Cu judecata noastră pripită de la început îi făcusem o nedreptate. Harry Brauner era departe de a fi avut vreodată convingeri comuniste şi s-a dovedit a fi un bun camarad şi nicidecum un turnător sau un colaborator al administrației, cum ne aşteptasem. De altfel, pe măsură ce relațiile de bună vecinătate se dezvoltau, părerile noastre despre el au evoluat mereu, trecînd prin mai multe faze. De la repulsia şi suspiciunea primelor zile, treptat, i-am acordat tot mai multă încredere. De la satisfacția de a vedea alături de noi un comunist, suportînd binefacerile propriului regim, am început, cu timpul, să-l considerăm un camarad de suferință şi mai tîrziu chiar să ne fie milă de el, văzîndu-l mult mai neajutorat decît noi.

Cu moralul destul de scăzut, din cauza lungii singurătăți, se agăța de prezența noastră şi de posibilitatea de a schimba o vorbă cu cineva, ca naufragiatul de scîndura salvatoare. Era atît de dornic să vorbească, încît, mai ales în primele săptămîni, cînd noi nu voiam decît să dormim, devenise o adevărată calamitate cu pisălogeala lui. De zeci de ori pe zi ne bătea în perete, ca să stăm de vorbă. Chiar după ce şi-a deşertat sacul cu informații, a continuat să ne cheme la perete cu aceeaşi insistență, numai de dragul de a vorbi. Venea cu cele mai năstruşnice propuneri: „Vreți să vă cînt un cîntec popular din Munții Vrancei?“, sau: „Vreți să vă spun nişte strigături din Maramureş?“ Harry Brauner era specialist în folclor, cutreierase toată țara înregistrînd cîntece populare şi după 23 august fusese numit director al Institutului de Folclor. Ne-am dat seama cît de greu suporta singurătatea, aşa că am tratat cazul ca pe o corvoadă, făcînd cu rîndul la perete. Ca întotdeauna, Paul s-a arătat cel mai răbdător şi astfel devenise victima preferată a logoreei lui Brauner.

Peste cîțiva ani, cînd întîmplarea va face să împart pentru mai multă vreme celula cu Harry Brauner, aveam să-l cunosc mai îndeaproape şi să-i descopăr şi alte trăsături. Completările sau retuşările aduse portretului le voi pomeni cînd voi ajunge la lunile de conviețuire cu el şi cînd personajul

va fi mai bine conturat.

Primele informații despre o parte din componența celulelor le-am primit de la Brauner. Ulterior am reuşit să mai obținem şi alte date, care ne-au ajutat să adăugăm cîteva nume la lista deținuților ce se aflau în acea vreme în Zarcă. La parterul celularului se găseau unsprezece membri ai lotului Pătrăşcanu. Lucrețiu Pătrăşcanu fusese executat. Fiecare ocupa singur cîte o celulă: E. Calmanovici, Remus Kofler, A. Ştefănescu, Harry Brauner, Herbert Zilber (Belu), Betea, Hrant Torosian (Herant), Pavel Constantin, Ion Mocsonyi-Styrcea (Ionel), Birtaşu, Iavorski. În afară de primii trei, pe care nu i-am cunoscut, asupra celorlalți voi reveni cu amănunte, atunci cînd drumurile întortocheate, pe care ne-a purtat Securitatea, au făcut să ne întîlnim.

Mi-amintesc numai că unul din primii doi — ori Calmanovici, ori Kofler, nu mai ştiu exact care, amîndoi fuseseră membri de partid cu funcții importante — a intrat în greva foamei, cerînd să i se dea posibilitatea să apară în fața unei comisii de anchetă a „Partidului“. Cererea nu i-a fost luată în seamă de administrație, iar el şi-a continuat greva pînă a murit.

Toți membrii lotului Pătrăşcanu erau presărați de la un capăt la altul al celularului, în aşa fel ca să nu se găsească în celule alăturate. Astfel, între Harry Brauner şi următorul membru din lotul lui, era intercalată o celulă în care se aflau patru deținuți, toți patru foşti miniştri sau înalți demnitari din guvernările dinainte de război. Nu-mi amintesc decît de doi dintre ei. Unul era Dobrescu, țărănist şi fost primar al Capitalei. Celălalt era Pop, dar nu pot preciza dacă era vorba de Ionel Pop sau de Valer Pop. Singur, într-o altă celulă, era amiralul Horia Măcelaru. În primele cîteva celule, de la capătul opus al celularului, închişi cîte trei–patru împreună, se găseau mai mulți foşti miniştri din guvernul Antonescu. Nu rețin decît numele generalului Pantazi, fostul ministru de război, condamnat la moarte în procesul mareşalului, grațiat de regele Mihai şi executîndu-şi pedeapsa de muncă silnică pe viață, al profesorului Tomescu, fostul ministru al Sănătății, şi al generalului Stoenescu. Printre ei se afla şi Nichifor Crainic. Tot singuri, fiecare în cîte o celulă, erau închişi Radu Xenopol şi Dido Greceanu. Cu grupul nostru de treisprezece evadați de la Cavnic, închei lista deținuților de la parterul Zărcii, pe care i-am putut identifica. Mai tîrziu se va adăuga şi numele doctorului Cornel Petrasievici, asupra căruia voi reveni cu amănunte. Prezența lui Dido Greceanu, de care am pomenit mai sus, ne-a dezlegat misterul pentru care şi noi fuseserăm aduşi aici. Cu

aproximativ un an în urmă, evadase din Aiud şi pentru acest fapt, după un nou proces şi o nouă condamnare, fusese închis în Zarcă. Tragicul episod al acestei evadări îl voi relata la locul potrivit, atunci cînd am avut ocazia să-l aud povestit chiar de Dido Greceanu.

În privința componenței celulelor de la etaj, informațiile noastre au fost mai reduse şi mai confuze. Am avut date certe numai cu privire la Radu Demetrescu-Gyr, N. Gane, autorul cărții Trecute vieți de doamne şi domnițe, profesorul Gh. Manu şi un sionist, cu numele de Fleischer, fiecare izolat în cîte o celulă.

Într-o altă cameră, erau cîțiva comandanți legionari, între care Radu Mironovici. Deasupra celulei noastre au fost închişi la un moment dat mai mulți legionari, aduşi de la minele de plumb. Am putut lua scurt contact cu ei, vorbindu-ne pe fereastră. Riscul de a fi prinşi fiind mult prea mare, n-am mai repetat încercarea. Am aflat că ajunseseră aici, ca represalii, în urma unei greve a foamei declanşate în lagăr. Mache şi Paul îi cunoscuseră la Baia Sprie. Unul din ei se numea Petrică Cojocaru, iar altul Firică sau Firoiu. Tot la etaj mai era şi fiul fostului ministru liberal Sassu, care avea crize periodice de nebunie. Din cînd în cînd, țipetele lui, care nu mai aveau nimic dintr-un glas omenesc, sfîşiau liniştea de mormînt a Zărcii, făcîndu-se auzite în toată închisoarea Aiudului. Urma tropăitul de cizme al gardienilor alarmați, care urcau în fugă scările. Se auzeau zgomote înfundate, vocea se gîtuia şi se transforma într-un plîns domol, care dura încă multă vreme. Am aflat că i se punea cămaşa de forță şi era lăsat astfel pînă se potolea.

După cum am mai spus, datorită tinereții şi noului regim din Aiud, ne-am recăpătat destul de repede forțele. După cîteva săptămîni, în care viața ni s-a limitat la mîncat şi dormit, am ieşit la liman. Aveam din nou înfățişare omenească. O dată cu refacerea fizică, foamea şi dorința permanentă de somn au început să scadă.

Celula noastră, în care pînă aci domnise o linişte absolută cît era ziua de lungă, a prins încet, încet viață. Animată de discuțiile în care ne consumam o bună parte din energiile recuperate, începuse să atragă mai des paşii gardianului spre uşa noastră. De cele mai multe ori, îl auzeam venind, deseori însă, ne pasionam de subiect, tonul creştea şi ne trezeam cu gardianul bătîndu-ne cu cheile în uşă şi atrăgîndu-ne atenția să vorbim mai încet.

Plutonierul Olteanu, zis Bejniță, ne luase la ochi. În schimbul lui, ne

şicana tot timpul, amenințîndu-ne cu fel de fel de pedepse pentru încălcărea regulamentului Zărcii, care prevedea că deținuții trebuie să observe „regimul tăcerii“. Amenințările nu erau însă puse în aplicare şi, cu timpul, am ajuns şi cu el la un modus vivendi. Noi încercam să ne mai stăpînim vocile, el se făcea că nu aude sau striga, fără să se mai deplaseze, de la jumătatea coridorului unde obişnuia să stea: „Lasă gura, 29!“

Un fel de pact tacit între noi şi Bejniță l-a stabilit însă Paul. Într-una din zile, cînd iar deschisese uşa ca să ne facă observație, Paul i-a sugerat o propunere. Dialogul s-a desfăşurat cam în felul următor:

— Domnule plutonier, ştiți că noi auzim soneria de la poarta Zărcii!

— Şi ce dacă o auziți?

— De cîte ori sună, ştim că vine un ofițer în inspecție şi atunci nu mai vorbim tare şi nu stăm culcați pe saltele, ca să nu avem nici noi, nici dumneavoastră neplăceri!

În fața acestei oferte destul de transparente de complicitate cu noi, Bejniță nu putea decît să protesteze cu indignare:

— Da’ce crezi, bă, că mie mi-e frică de ofițeri? Voi trebuie să respectați întotdeauna regulamentul, nu numai cînd vine cineva în inspecție!

Şi cu aceste vorbe şi umflîndu-şi maiestuos pieptul, a plecat trîntind uşa.

Din comportarea lui ulterioară, ne-am dat seama că acceptase compromisul. E drept că şi noi ne-am dat osteneala să-i demonstrăm că ne ținem de cuvînt şi, de cîte ori a venit cineva în inspecție, n-am fost prinşi în defect. Şi aşa, ne-am asigurat liniştea şi din partea lui Olteanu, care nu ne-a mai şicanat.

O dată ieşiți din letargia primelor două–trei săptămîni, viața în celulă a început să se organizeze de la sine, în funcție de obiceiurile fiecăruia şi în spiritul celei mai bune camaraderii. Toți trei ne înțelegeam foarte bine, cu toate că aveam caractere şi temperamente diferite. Trăsătura comună, dezvoltată în cel mai înalt grad în special la Mache, şi care făcea conviețuirea agreabilă, era toleranța pentru apucăturile fiecăruia. Ne unea o prietenie sinceră şi, pe toată perioada şederii noastre împreună în aceeaşi celulă din Zarcă, am trăit într-o perfectă armonie, neintervenind nici cel mai mic dezacord care s-o tulbure. Dacă Mache avea obiceiul să se plimbe mai toată ziua dintr-un capăt la celălalt al celulei, în timp ce vorbea, sau chiar cînd noi dormeam, în schimb, Paul şi cu mine stăteam mai mult

tolăniți sau așezați turceşte pe saltele.

Bineînțeles că, în discuțiile noastre, am început prin a relua, punct cu punct, toate fazele evadării şi anchetei prin care trecusem, ajungînd la o reconstituire aproape completă a rolului jucat de fiecare în această afacere. Cu această ultimă trecere în revistă, subiectul a fost definitiv epuizat şi conversațiile noastre s-au îndreptat spre tot felul de alte teme. Lîncezeala, care părea să caracterizeze viața deținuților din Zarcă, ne făcuse să credem că într-adevăr vom zăcea într-o atmosferă stagnantă, lipsită de orice mişcare sau evenimente şi că privați de aceste puncte de reper, timpul ne va trece greu. Aceste prevederi sumbre s-au dovedit false.

Desigur că majoritatea faptelor, considerate de noi evenimente, erau departe de a-şi merita acest calificativ, în limbajul comun al oamenilor liberi. Noțiunile îşi reduseseră şi ele sensul, adaptîndu-se la proporțiile vieții pe care eram constrînşi s-o ducem, scăzută şi ea la un nivel aproape vegetativ. Tot ceea ce reuşea să pătrundă pînă la noi, prin barierele menite să ne izoleze de exterior şi să ne limiteze existența în spațiul cuprins între cei patru pereți ai celulei, reprezenta pentru noi un eveniment. Tot ce contravenea interdicțiilor avea pentru noi valoarea unui contact cu libertatea. Tot ce cădea în acest fel sub simțurile noastre era motiv de satisfacție şi bucurie, de la mirosul florilor de regina-nopții sau zăritul unui petec de cer prin crăpătura oblonului şi pînă la croncănitul ciorilor deasupra Aiudului.

Oblonul cu cele două găuri prin care puteam vedea în curtea de plimbare şi respectiv, peste gardul Zărcii, în curtea cea mare a închisorii, era un fel de post de observație, la care mă suiam de zeci de ori pe zi. Intrase într-un fel în atribuțiile mele zilnice să mă cațăr pe pervazul înclinat al ferestrei şi, atîrnat de gratii, să le povestesc tot ce se petrecea în curte. Bineînțeles că în acest timp, unul din ei îmi purta de grijă ca să nu fiu prins şi pîndea la uşă eventuala apropiere a gardianului, pentru a mă avertiza din vreme. În afară de observațiile de rutină, la orele cînd se aduceau alimentele la bucătărie şi puteam să-i informez pe Paul şi pe Mache asupra meniului de la prînz şi seara, mai săream la geam pentru orice zgomot neobişnuit sau stăteam pînă ce amorțeam, numai ca să privesc afară.

În curtea mare era totdeauna mişcare. Mai întîi din cauza bucătăriei, unde, ca în toate închisorile, activitatea nu se întrerupea nici noaptea. Deținuții-bucătari din schimbul de noapte se ocupau de focul de la cazane, de la cuptoarele unde se coceau turtoaiele, spălau şi aliniau în fața uşii

hîrdaiele pentru terciul de dimineață, pe care tot ei îl pregăteau. Hîrdaiele se spălau la o cişmea, care se afla chiar în fața ferestrei noastre. Din păcate, distanța era prea mare şi nu puteam distinge clar figurile deținuților, aşa că n-am avut posibilitatea să ne dăm seama dacă printre ei era vreun cunoscut. Hîrdaiele din Aiud aveau un model special. Mai mari decît cele din alte închisori, cu o capacitate aproximativă de două sute de litri, nu erau prea înalte, însă mult mai largi la gură. Prin găurile celor două urechi, era trecută o rangă de fier. Pentru a le transporta, la capetele răngii care depăşeau în afară, erau adaptate două brancarde, pe care le apucau doi deținuți. După ce intrau între hulube, unul în față, altul în spate, fiecare îşi trecea peste umăr o chingă care era prinsă de brațele brancardelor, aşa încît toată greutatea o duceau mai mult în spinare decît în mîini.

Cînd se lumina de ziuă, sosea echipa de „brancardieri“, care porneau cu hîrdaiele de terci pe toate secțiile penitenciarului, sub supravegherea cîtorva gardieni. Înhămarea lor la hîrdaie, încolonarea pe grupe şi plecarea coloanei păreau o adevărată mişcare de trupe care executau exerciții militare pe un cîmp de instrucție. După împărțirea terciului, hîrdaiele erau aduse înapoi şi spălate la cişmeaua din fața bucătăriei. Aceeaşi operație se repeta de două ori în cursul zilei, la masa de prînz şi la masa de seară. Tot de la bucătărie porneau şi echipele de deținuți cu coşurile de pîine sau de turtoaie. În restul timpului, la aceeaşi cişmea, se spălau arpacaşul, cartofii şi burțile de vită, acestea din urmă fiind supuse unui tratament special. Erau spălate într-un fel de soluție de apă de var, frecate pe nişte scînduri, cu periile de rădăcini şi clătite în nenumărate ape, înainte de a fi tăiate şi băgate la cazan.

Măsurile de curățenie de la bucătăria Aiudului erau numai meritul deținuților, care nu precupețeau nici un efort pentru a respecta maximumul de igienă posibilă în condițiile date. Era o diferență ca de la cer la pămînt față de murdăria îngrozitoare de la bucătăria din Oradea, unde bucătarii erau deținuți de drept comun, majoritatea țigani. Munca bucătarilor din Aiud nu era deloc uşoară, ținînd seama de cantitățile de alimente ce le treceau zilnic prin mînă. După aprecierile noastre, bazate pe numărul hîrdaielor care părăseau bucătăria la ora mesei şi calculul porțiilor pe care le conțineau, efectivul deținuților din Aiud la acea vreme se cifra la peste cinci mii de oameni.

Cu toată această grijă pentru curățenie, am avut şi aici uneori surprize dezgustătoare. Mi-amintesc, de exemplu, că atunci cînd, în chip de carne, primeam în ciorbă capete de oaie, am găsit de mai multe ori în gamelă cîte

o larvă cam de doi centimetri lungime şi de grosimea unei macaroane. Era vorba de acel parazit ale cărui ouă erau aspirate de oaie din iarbă, cînd păştea, şi care, dezvoltîndu-şi metamorfoza în fundul nărilor animalului, aproape de creier, provoacă ceea ce în termeni populari se numeşte: căpierea oii. Înainte de a fi băgate la cazan împreună cu arpacaşul, varza sau cartofii din ziua respectivă, capetele de oaie erau sparte cu toporul în mai multe bucăţi, şi atîta tot. Pentru a putea descoperi prezenţa paraziţilor, ar fi fost necesară o cercetare amănunţită a interiorului fiecărei căpăţîni, ceea ce practic era imposibil. Aşa că ne mulţumeam şi noi să scoatem larvele cu lingura din gamelă şi să le aruncăm în tinetă. Pe cele pe care le vedeam…

Într-una din zile, auzind motorul unui camion, m-am suit la postul meu de observaţie. Trăsese în faţa bucătăriei, şi un grup de deţinuţi se îndeletnicea cu descărcarea lui. Era vorba de nişte lădiţe cam de aceeaşi dimensiune cu cele de zahăr de pe vremuri. Cu toate că am reuşit să descifrăm inscripţia pirogravată pe lădiţe, nu ne-am putut lămuri asupra conţinutului. Ce se ascundea sub denumirea de „produs alimentar inalterabil“ n-am aflat decît la prînz, prospectînd cu lingura în gamelă.

Descoperirile noastre personale, la care s-au adăugat informaţiile altor deţinuţi din Aiud, întîlniţi mai tîrziu, ne-au dezvăluit nu numai conţinutul lădiţelor, dar şi proveniența lor. Veneau de la o întreprindere de conservat şi congelat păsări, care lucra pentru export şi avea un abator propriu. Deşeurile de la abator, prefăcute în jumări, erau presate şi apoi ambalate sub pretenţioasa inscripţie: „Produs alimentar inalterabil“. Incontestabil că aceste „jumări“ din resturile de la păsările tăiate erau hrănitoare. Conţineau grăsime şi rămăşiţe de carne. Dar ce fel de rămăşiţe! La fiecare lingură aveam cîte o surpriză. Ba o labă de pui cu gheare cu tot, ba un cap cu cioc, ba o pipotă necurăţată şi plină de pietricele. Pe ici, pe colo, mai apărea şi cîte o pană. Pînă aici, mai treacă-meargă; mai selectai, mai scoteai deoparte. Dar ce să faci cu măruntaiele? Maţele erau şi ele făcute jumări şi presate, dar aveau un gust amar, fiindcă erau pline, necurăţate. Antidotul la greaţă a fost tot gluma. Mache ne spunea că în chimie, termenul de „murdărie“ nu există. Din punct de vedere chimic, totul e pur, spunea el. Noroc că jumările cu pricina n-au apărut decît de vreo cinci–şase ori în meniul nostru.

Burta, capetele de oaie şi jumările mai sus amintite, ca şi tot ce intra la capitolul „carne“ erau aduse cu camionul şi intrau la cazan în aceeaşi zi. Restul alimentelor — arpacaşul, cartofii, mazărea, fasolea, varza — cu care penitenciarul era aprovizionat pentru mai multe luni erau depozitate în fostele capele, ortodoxă şi catolică, transformate în magazii. Fostele capele se aflau tot în curtea din faţa Zărcii.

Cîţiva ani mai tîrziu, cu ocazia arestărilor masive din 1958–’59, cînd toate penitenciarele erau supraaglomerate, fostele capele, devenite mai întîi magazii, au fost transformate în încăperi de detenţie. Majoritatea deţinuţilor înghesuiţi în cele două capele erau preoţi, ridicaţi de la casele şi parohiile lor, din toate regiunile ţării, în valul de arestări de atunci. Deţinuţi, întîlniţi mai tîrziu în închisoare, mi-au povestit că într-una din capele erau peste patruzeci de preoţi, care seara, după „închidere“, cîntau rugăciuni. Corul lor răsuna în toată închisoarea. Printre ei se afla şi preotul Titu Teodorescu din Ilovăţ, „Popa Titu“.

Ţinînd zilnic sub observaţie curtea din faţa Zărcii, ajunsesem să cunoaştem întreaga activitate care se desfăşura în această zonă a închisorii. Cu toată distanţa, reuşisem să cunoaştem fiecare bucătar, fiecare deţinut din echipele care îndeplineau corvezile din curte şi fiecare gardian. Îi deosebeam după talie, după mers, după voce. Le dădusem chiar nume.

Un personaj însă ne-a atras în mod special atenţia. Nu făcea parte din nici una din echipele permanente de deţinuţi care lucrau în curte. Îşi făcea apariţia sporadic şi întotdeauna singur. După felul în care traversa curtea, într-o parte sau alta, părea să aibă şi el o treabă bine determinată, dar nu i-am descoperit rostul decît după multă vreme, iar întreaga lui poveste am aflat-o de la Harry Brauner şi, mai tîrziu, de la alţi deţinuţi. La trecerea lui prin curte, toţi ceilalţi deţinuţi care lucrau în faţa bucătăriei îl apostrofau cu fel de fel de vorbe, pe care nu le înţelegeam din cauza distanţei, dar după hazul pe care-l făceau, ne dădeam seama că glumeau şi se distrau pe socoteala lui.

Fenomenul curios care coincidea cu apariţia omului în curte era însă zarva care se stîrnea printre ciori. Abia după ce l-am văzut de mai multe ori trecînd prin curte, am înţeles că între sosirea lui şi neliniştea care cuprindea ciorile era o legătură directă şi nu o simplă coincidenţă. De îndată ce omul pătrundea în curte, sosirea lui era semnalată de ţipetele stridente ale ciorilor, care îşi luau zborul de pe unde se aflau, întrerupîndu-şi ocupaţiile zilnice din incinta închisorii. Fie că beau apă din băltoaca de lîngă cişmea, fie că ciuguleau grăunţele căzute la descărcatul sacilor de arpacaş sau că

stăteau înşirate la soare pe streaşina acoperişului secției, toate se ridicau în zbor ca la o comandă, cîrîind asurzitor şi rotindu-se în cercuri deasupra capului deținutului solitar. Din cînd în cînd, cîte una mai îndrăzneață se desprindea din stol în picaj, pînă aproape de capul omului, care, instinctiv, se ferea sau gesticula ca să le sperie, ceea ce nu făcea decît să mărească excitația păsărilor şi să sporească vacarmul țipetelor lor stridente. Aşa îl petreceau în zbor, cîrîind, şi nu se potoleau decît după ce omul dispărea din vedere.

Dar cine era personajul? Se numea Lachs, era evreu şi probabil originar din partea Ardealului ocupată de unguri în timpul războiului, pentru că ajunsese într-unul din lagărele de concentrare din Germania. O dată cu terminarea războiului, fusese eliberat şi se întorsese acasă. Recunoscut şi denunțat de alți foşti deținuți pentru activitatea lui din lagăr, unde fusese omul administrației, este arestat şi condamnat pentru „crime contra umanității“. Ajuns la Aiud, a devenit imediat turnător şi omul de încredere al ofițerului politic. Ca răsplată, primeşte postul de coşar. Muncă privilegiată, pe care şi-o îndeplineşte cu conştiinciozitate, bucurîndu-se de o totală libertate de mişcare în incinta puşcăriei, circulînd neînsoțit de vreun gardian.

Treabă avea tot anul. Zecile de coşuri ale clădirilor închisorii necesitau nu numai curățirea de funingine, dar şi reparații, pe care tot el le efectua. La fel şi înlocuirea țiglelor sparte de pe acoperiş. Începînd din primăvară, cînd, în afară de bucătărie, nu se mai făcea focul în sobe, ciorile Aiudului începeau să-şi clădească cuiburile în coşurile şi streşinile acoperişurilor. Una din sarcinile lui Lachs era tocmai înlăturarea cuiburilor care înfundau hornurile. Era o treabă care în mod normal trebuia făcută înainte de venirea frigului şi de reintrarea în funcție a sobelor, adică la începutul toamnei, cînd ciorile şi-ar fi scos puii şi şi-ar fi părăsit cuiburile. Aşa proceda şi Lachs. Atunci cînd făcea ultima revizie a coşurilor, înainte de venirea iernii, distrugea şi cuiburile, abandonate de puii care crescuseră şi zburaseră.

Dacă activitatea lui s-ar fi limitat la munca de coşar şi de informator mărunt al ofițerului politic, n-ar fi purtat decît pecetea de turnător şi ar fi trăit ca toți cei de teapa lui, disprețuit şi ignorat de ceilalți deținuți. Lachs a reuşit însă să-şi creeze o faimă cu totul neobişnuită în Aiud. Pe tot timpul verii, cît se ocupa de repararea coşurilor şi întreținerea acoperişului, Lachs dijmuia cuiburile de o parte din ouăle proaspete şi le mînca. Aşa crude. Cînd, din ouăle lăsate în cuiburi, pe care ciorile le cloceau mai departe,

ieşeau primii pui, Lachs le urmărea creşterea. Cu puțin înainte de a deveni zburători, Lachs lua puii din cuib, le sucea gîtul, îi jumulea şi se aranja să-i frigă, fie la focul de la cazanele din bucătărie, fie în fabrica închisorii, la forjă. Recoltarea de ouă şi pui de pe acoperiş era acompaniată de corul de țipete de disperare al ciorilor, care zburau în jurul lui, încercînd să-şi apere cuiburile.

Deținuții îl priveau indignați, uneori i-am auzit huiduindu-l cînd smulgea capul puilor de cioară. Dar Lachs, imperturbabil, îşi vedea mai departe de treabă. Aşa cum, pentru o lingură de mîncare în plus sau orice avantaj cît de mic, îşi denunțase camarazii, acceptînd să trăiască fără să-i pese în mijlocul oprobriului general, tot aşa de puțin afectat se arăta şi de dezgustul pe care i-l manifestau deținuții pentru mîncatul ouălor şi puilor de cioară. Cît priveşte panica şi duşmănia pe care o stîrnea în rîndul ciorilor, cînd apărea în curte, asta, oricum, nu putea să aibă vreun efect asupra unui om ca Lachs, hotărît să supraviețuiască cu orice preț… mai ales dacă putea să-i facă pe alții să plătească prețul.

Dacă pentru colaborarea cu ofițerul politic era numai disprețuit şi izolat, pentru furatul ouălor şi puilor din cuiburi Lachs îşi atrăsese ura deținuților, care îl priveau ca pe un adevărat criminal, ca pe un călău. Şi asta, fiindcă victimele lui Lachs erau tocmai ciorile, pe care mai toți deținuții le îndrăgiseră.

Aceste păsări, considerate dăunătoare, descrise ca urîte, purtătoare de ghinion, cobe, producătoare de pagube etc. erau peste tot prigonite şi sortite distrugerii. Numai în rîndul deținuților din Aiud găsiseră înțelegere şi simpatie. Erau studiate şi urmărite ore în şir printre zăbrelele şi crăpăturile obloanelor. Erau admirate pentru inteligența lor şi le priveam cu drag. Poate fiindcă vedeam în ele nişte mesageri veniți din lumea liberă şi, privindu-le, poate că într-adevăr ne-au transmis un mesaj al vieții şi ne-au ajutat să nu pierdem contactul cu lumea de dincolo de gratii şi ziduri.

Observațiile noastre asupra ciorilor ne-au dus la constatări uimitoare în privința istețimii acestor păsări. Faptul că trăiau în bună înțelegere cu deținuții din curtea închisorii, de care nu se temeau şi că numai la apariția lui Lachs, care le era duşman, intrau în alarmă, era de înțeles. Dar cum reuşeau să-l identifice de la distanță şi să-l deosebească de ceilalți deținuți, cînd toți erau îmbrăcați la fel, rămăsese pentru noi un mister.

O altă demonstrație de inteligență a acestor păsări, am urmărit-o într-o zi cu atîta pasiune, încît era cît pe-aci să fim surprinşi de gardian. Neglijînd paza la uşă, ne adunaserăm toți trei sub fereastră, ca să ne putem cățăra cît

mai repede unul după altul la observatorul nostru, pentru a nu pierde nici o fază din scena de-afară şi spre a ne bucura fiecare pe rînd de spectacol. Vreo şapte–opt ciori îşi disputau o bucată de coajă de turtoi din gunoiul pe care un bucătar îl măturase din bucătărie şi-l strînsese într-o grămăjoară la uşă. Pînă să se ducă după făraş, ciorile s-au şi repezit în zbor să culeagă coaja de turtoi. Cea mai iute dintre ele a luat-o în cioc, dar n-a apucat să bată nici de două ori din aripi, căci, atacată din toate părțile de celelalte concurente, a scăpat prada pe pavajul din curte. Imediat, într-un picaj magistral, coaja a fost culeasă de altă cioară, care bătînd puternic din aripi a încercat să cîştige înălțime, ca să scape de urmărire. De aci, s-a încins o luptă aeriană în toată regula, cu figuri spectaculoase, în timpul căreia coaja de turtoi a schimbat de mai multe ori stăpînul, de fiecare dată victoria uneia fiind subliniată de corul de țipete al celorlalte participante la bătălie. În cele din urmă, una mai destoinică, cu coaja de turtoi în cioc, a reuşit să se degajeze din învolburare şi să se depărteze. A zburat cu prada pe streaşina secției, iar celelalte, considerînd prada pierdută, au abandonat lupta şi au plecat să-şi caute norocul în altă parte.

După ce s-a asigurat că n-o mai pîndeşte nici un pericol, cioara noastră învingătoare a lăsat să cadă în streaşină bucata cîştigată cu atîta trudă şi, fixînd-o cu o gheară, s-a apucat s-o ciugulească. Dar coaja de turtoi s-a dovedit rezistentă. Uscată şi probabil şi veche pe deasupra, era aşa de tare, că nu se lăsa fărîmițată nici de cele mai puternice lovituri de cioc. Perseverentă, cioara nu s-a lăsat. A întors-o şi pe o parte şi pe alta cu ciocul, a privit-o pieziş din toate unghiurile, căutîndu-i un punct slab, o fisură, unde s-o poată sparge. Dar n-a avut succes. Coaja rămînea intactă! Cioara a schimbat tactica: imobilizînd cu amîndouă ghearele bucata de turtoi, a început să-i aplice puternice şi repetate lovituri de cioc în acelaşi punct. Lovea cu cadența cu care bate ciocănitoarea în trunchiul copacului, ca să-l perforeze. Tabla jgheabului răsuna sub lovituri, ca sub rafalele unei arme automate. Dar coaja n-a cedat nici de astă dată. După mai multe încercări, cioara s-a oprit, privind cam nedumerită în jur. Credeam că se resemnase şi va renunța. Deodată însă, a luat bucata de turtoi în cioc şi s-a lăsat să cadă în zbor planat de pe acoperiş, aterizînd jos în curte. Din cîteva sărituri pe pavajul din fața bucătăriei, s-a apropiat de băltoaca de lîngă cişmea şi a lăsat să cadă coaja de turtoi în apă. A mai împins-o apoi de cîteva ori cu ciocul încoace şi încolo prin apă. Cînd a socotit că turtoiul se muiase destul, l-a pescuit din băltoacă şi s-a apucat să-l mănînce. De data asta, coaja s-a lăsat ciugulită fără dificultate, fărîmițîndu-se sub fiecare

lovitură de cioc.

Cred că dacă n-aş fi văzut în ultima vreme o serie de filme documentare, ilustrînd ingeniozitatea anumitor specii de animale, nu m-aş fi încumetat să menționez acest episod, de teama de a nu fi crezut.

Printre ocupațiile noastre zilnice continuau să figureze şi conversațiile cu Harry Brauner, care nu ştia ce să mai inventeze ca să-l intereseze pe Paul, interlocutorul lui obişnuit, spre a-l ademeni şi reține mai mult la perete. De la Harry Brauner am aflat o mare parte din versurile lui Radu Gyr şi Nichifor Crainic, care circulau din gură în gură în Aiud şi pe care noi le-am scris pe săpun şi le-am învățat. Culmea a fost alta, şi Paul Iovănescu ne-a făcut semn să punem şi noi urechea la perete, ca să-l ascultăm pe vecinul nostru cîntînd. Harry Brauner compusese în celulă muzica pentru mai multe poezii ale lui Nichifor Crainic şi Radu Gyr.

Am făcut mare haz între noi, imaginîndu-ne cum ar privi lumea un disc pe care ar sta scris: „Rugăciune. Text: Nichifor Crainic. Muzica: Harry Brauner!“ Sau: „Întoarcerea din Cruciadă. Text: Radu Gyr. Muzica: Harry Brauner!“

Am discutat mult între noi pe marginea acestei teme, întrebîndu-ne dacă din partea lui Brauner era vorba de obrăznicie sau de lipsă de bun-simț. Sau poate era vorba de acel tupeu al unora, de a-şi permite să pătrundă absolut oriunde şi care îi face pe alții să considere această lipsă de discreție şi de măsură ca pe o profanare? Cîțiva ani mai tîrziu, cînd s-a ivit ocazia, mi-am permis flagranta lipsă de tact, de a aborda acest subiect, chiar cu Harry Brauner.

Prin Harry Brauner, folosindu-l ca intermediar, menținеam legătura cu Titi Coşereanu, care se afla în celula următoare împreună cu Ducu Ciocâlteu, Mircea Vueric şi Ghiță Brînzaru. De altfel, Titi ne dădea cîte un semn de viață în fiecare zi, cînd era scos la „program“ şi trecea cu ceilalți prin fața celulei noastre. Fie că lovea cu piciorul în uşă, fie tuşea, fie chiar ne şoptea cîte o vorbă cînd gardianul nu era prea aproape.

Într-una din zile, la ora „programului“, am avut o surpriză. Nu ştiu din ce motiv, în timpul desfăşurării „programului“ se produsese schimbarea gardianului de pe secție. Noul venit primise, de la cel care plecase, instrucțiunile în privința continuării „programului“, dar probabil că le înțelesese greşit. Fapt este că, datorită unei încurcături, noul gardian ne-a

deschis uşa şi ne-a trimis la W.C., fără să-şi dea seama că locul era ocupat de un deținut scos la closet de predecesorul lui, care plecase înainte de a-l fi reintrodus în celulă.

Cum am intrat în W.C., gardianul cel nou a încuiat uşa în urma noastră şi s-a dus la capătul opus al celularului pentru a scoate o altă celulă la closetul din cealaltă parte. Rămaşi singuri cu deținutul necunoscut, ne-am repezit la el, cu gîndul să apucăm să stăm de vorbă, înainte ca gardianul să-şi dea seama de eroarea comisă. Speram să aflăm de la el noutăți, negîndindu-ne că, din moment ce era încarcerat în Zarcă, era tot aşa de izolat ca şi noi. Mai rămînea posibilitatea să fi fost adus în Zarcă după noi şi deci să aibă totuşi veşti mai proaspete.

Ne înşelasem însă. Nu numai că se afla în Zarcă de mult mai multă vreme, dar chiar dacă ar fi ştiut ceva, sînt sigur că n-am fi aflat nimic de la el. Omul era aşa de înspăimîntat de această întîlnire care contravenea regulamentului, încît, nu numai că a refuzat să răspundă la întrebările cu care îl asaltam, dar voia să bată la uşă, ca să-i semnaleze gardianului eroarea făcută. L-am împiedicat s-o facă, explicîndu-i că vina acestei întîlniri n-o purtam noi, ci gardianul, care nu avea nici un interes să se audă de întîmplare, de teamă să nu fie pedepsit pentru lipsa lui de vigilență. Omul s-a mai liniştit, dar cînd l-am întrebat care sînt ultimele informații politice pe care le are şi ce ştie despre situația internațională, s-a speriat din nou.

Cu toate că noi ne prezentasem, numele lui nu l-am aflat decît insistînd şi numai după ce ne-a făcut să-i promitem că, dacă vom fi întrebați, nu vom recunoaşte că a stat de vorbă cu noi. Îl chema Radu Xenopol. Decepționați, l-am lăsat în plata Domnului, şi cînd ne-am terminat treburile şi gardianul ne-a deschis uşa, am ieşit primii, spunîndu-i: „Domnule plutonier, ne-ați închis în W.C. cu un nebun sau cu un mut!“

Gardianul a făcut ochii mari, dar n-a zis nimic şi, după ce ne-a închis în camera noastră, l-am auzit întrebîndu-l pe Xenopol din ce celulă e şi îndepărtîndu-se cu el pe coridor.

La vreo două luni de la sosirea noastră în Zarcă, s-a produs pe neaşteptate o modificare a regulamentului de pînă aci. Am început să fim scoşi la plimbare şi la duş, ziua. Am interpretat faptul ca pe o atenuare a rigorii şi vigilenței, cu toate că alte măsuri n-au mai urmat, strictețea în privința secretului şi izolării celulare rămînînd aceeaşi.

Pentru noi, schimbarea a fost motiv de bucurie. În fine, după atîtea

luni, ne puteam plimba la soare! Eram la începutul verii. Cele două curți de plimbare erau pline de petunii înflorite. Cele zece–cincisprezece minute, cît dura plimbarea, erau o încîntare, cu toate că trebuia să ne învîrtim în cerc, sub supravegherea gardianului, cu mîinile la spate, cu privirea în pămînt, păstrînd distanța între noi şi fără drept de a vorbi.

Față de umezeala, semiobscuritatea şi mirosul din celulă, curticica părea un mic paradis. De fiecare dată cînd ieşeam pe uşa Zărcii, ne trebuiau însă cîteva minute de adaptare. Primul contact cu curtea scăldată în soare şi cu aerul curat de afară îl înregistram ca pe un şoc. Ochii, neobişnuiți cu lumina puternică, ne dureau şi începeau să ne lăcrimeze. Eram obligați să ni-i ferim de reverberația razelor şi, la primele ture în jurul rondului de flori, ne țineam palma streaşină la frunte, ceea ce ne atrăgea întotdeauna observația gardianului: „Ține mîinile la spate!“ Nici de aerul curat nu ne bucuram imediat ce ieşeam, căci la primele respirații mai adînci, ne apuca amețeala. După cîteva ture, ne obişnuiam cu mersul în aer liber şi gustam din plin razele soarelui, mirosul şi mai ales coloritul viu al petuniilor de toate nuanțele.

O dată timpul de plimbare scurs, întoarcerea în celulă, de-a lungul culoarului sumbru al Zărcii, ne readucea la realitate. Efectul demoralizant la trecerea pragului Zărcii era însă atenuat de starea de extremă oboseală fizică în care ne întorceam. Eram istoviți de parcă făcusem kilometri şi abia ne tîram picioarele pe nesfîrşitul coridor al celularului. Abia aşteptam să ajungem în celulă şi cum se închidea uşa în urma noastră, invariabil, după fiecare plimbare, ne trînteam pe saltele şi adormeam imediat, răpuşi. După spusele lui Mache şi Paul, era efectul anemiei.

Trecerea de la plimbările nocturne la cele de zi a mai avut şi un alt avantaj, procurîndu-ne o ocupație în plus. Luînd aceleaşi măsuri de pază la uşă ca şi la observarea mişcărilor din curtea din fața bucătăriei, acum, prin cea de-a doua gaură din oblon, supravegheam curtea de sub geamul nostru. Cît timp plimbările se făcuseră noaptea, renunțasem să încercăm să-i vedem pe deținuții scoşi la aer. Era prea întuneric ca să-i putem distinge. Acum însă, în răstimp de cîteva săptămîni, mai toate celulele Zărcii s-au perindat prin curtea de plimbare din dreptul ferestrei noastre şi i-am putut privi în voie pe deținuți.

Majoritatea depăşiseră jumătatea vieții, mulți avînd chiar o vîrstă înaintată, iar noi, evadații, reprezentam excepția, chiar şi printre cei cîțiva mai tineri. Era greu însă de apreciat vîrsta unor oameni uzați, slăbiți, cu trăsăturile marcate de anii lungi de regim celular şi de paloarea specifică

încarceraților în Zarcă. La prima vedere, păreau toți bătrîni. N-am reuşit să identificăm decît o parte din locatarii Zărcii, pe care i-am înşirat pe lista dresată mai înainte, listă şi aşa incompletă.

Bineînțeles că n-am avut nici o problemă cu cei din lotul nostru, cu toate că se mai întremaseră şi ei, față de cum arătau cînd ne despărțisem. În schimb, pe generalul Constantin Pantazi, căruia îi reţineam foarte bine figura, pentru că îl văzusem de mai multe ori cînd eram încă licean, familiile noastre fiind prietene, şi ale cărui fotografii, atît din casa lor cît şi din ziarele vremii, cînd era ministru de război, îmi rămăseseră în minte, nu l-am identificat decît cu greu. Dacă n-aş fi ştiut că era în Zarcă, probabil că nu l-aş fi recunoscut. La fel şi pe profesorul Tomescu, fostul ministru al sănătății, pe care îl cunoşteam foarte bine, fiindcă venise deseori la noi în casă în timpul războiului.

Cum să-i mai recunoşti după atîția ani, cînd imaginea lor se ştersese încet, încet, nerămînînd în amintire decît o trăsătură specifică, o atitudine mai deosebită, un gest caracteristic sau un detaliu vestimentar mai aparte de odinioară, iar acum se învîrteau în cerc, împreună cu alții, de care nu se mai deosebeau. Toți îmbrăcați la fel, cu aceeaşi zeghe vărgată, călcau în acelaşi pas, unul în urma celuilalt. Încărunțiți, slabi, supți la față şi palizi, la prima vedere păreau toți identici.

Numai după o lungă şi atentă observație, puteai constata că totuşi regimul de uniformizare şi depersonalizare siluită, exercitat asupra oamenilor, nu reuşise să suprime caracteristicile proprii, individuale. Aşa am surprins, de pildă, la generalul Pantazi, mersul şi ținuta ofițerului de cavalerie. Impresia unei atitudini de demnitate şi rezervă distantă, pe care ne-a făcut-o, ne-a fost confirmată mai tîrziu de alții, care avuseseră ocazia să-l cunoască în închisoare.

Cu ajutorul informațiilor culese de Harry Brauner, mai vechi ca noi în Zarcă, am aflat numele unui personaj care ne-a intrigat chiar din prima zi cînd l-am văzut. Era singur în celulă. Cu toate că puțin adus de spate şi la fel de slab ca şi ceilalți, cînd se plimba în curte, părea un taur scos în arenă, exprimînd, numai prin simpla sa apariție, forță şi hotărîre. Uriaşul, omul fiind într-adevăr foarte înalt, era amiralul Horia Măcelaru.

Pe o parte dintre cei care figurau pe lista deținuților din Zarcă nu i-am văzut niciodată la față. Erau cei grav bolnavi, care nu se puteau deplasa şi nu ieşeau niciodată la aer. Printre ei, Radu Gyr şi N. Gane.

Tot Harry Brauner a fost cel care ne-a spus, la perete, numele fiecărui membru din lotul Pătrăşcanu, pe măsură ce erau scoşi la plimbare, nume

care la acea vreme nu-mi spuneau nimic, în afară de faptul că nu prea aveau rezonanțe românești. Cu ocazia introducerii noului regim de plimbări în timpul zilei, ne-am satisfăcut curiozitatea de a-l cunoaşte la față pe vorbărețul nostru vecin. Harry Brauner, care ştia că aveam posibilitatea de a privi prin oblon, ne-a întrebat prin perete, ce parte a curții intra în unghiul nostru de vedere, promițîndu-ne să-şi încetinească mersul în acel punct, pentru a-l observa cît mai bine. A insistat chiar să-l privim cu atenție, ca să-i spunem, la întoarcerea în celulă, ce impresie ne-a făcut. Voia să ştie cum arăta, dacă îi stătea bine cu mustața pe care şi-o lăsase, ca să-şi ascundă lipsa dinților pierduți în închisoare şi mai ales voia să afle părerea prietenilor mei, doctorii, dacă ei credeau că se va reface fizic, recăpătîndu-şi înfățişarea de bărbat atrăgător, în cazul că va scăpa din puşcărie. Ne-a cerut să-i spunem, după ce îl vom vedea, ce vîrstă îi dăm. Preocupările de cochetărie ale lui Brauner frizau ridicolul şi totodată stîrneau milă.

De îndată ce l-au scos la plimbare, ne-am suit pe rînd la postul de observație, curioşi să-l vedem. La fiecare tură, cînd ajungea în dreptul crăpăturii din oblon, Brauner îşi încetinea mersul şi, profitînd probabil de momentele de neatenție ale gardianului care îl supraveghea, lua diferite atitudini, prezentîndu-se din toate unghiurile. O dată din profil, altă dată din față, cînd zîmbind, cînd serios, uneori cu capul plecat şi aerul gînditor, alteori solemn şi grav, Brauner defila pe potecă prin fața ferestrei noastre, schimbîndu-şi de fiecare dată ținuta şi mimica. Nimic mai grotesc de văzut, decît acest om pirpiriu, sfrijit, cu obrajii scobiți de slăbiciune şi scofîlciți de lipsa dinților şi cu o mustață de mandarin, care-i cobora pe lîngă colțurile gurii pînă la marginea de jos a bărbiei, făcînd astfel pe măscăriciul. Părea o fostă actriță, care după ani de absență, bătrînă şi uitată de public, încerca o revenire pe scenă şi poza în fața obiectivelor fotoreporterilor, adoptînd atitudinile şi ținuta desuetă de pe vremea cînd fusese vedetă. Scenă penibilă, dar şi înduioşătoare.

Cum s-a întors în celulă, Brauner ne-a şi bătut în perete. Paul, convingător, cu competență şi autoritate profesională, l-a asigurat că refacerea lui fizică nu reprezintă nici o problemă şi că, în primele săptămîni după eliberare, urmele puşcăriei vor dispărea. Cea mai mare bucurie i-a făcut-o însă cînd i-a apreciat vîrsta. I-a spus că nu-i dă mai mult de patruzeci de ani. Bineînțeles că la stabilirea acestei cifre, căzusem toți trei de acord, sperînd că va fi mai mică decît vîrsta reală a lui Brauner, greu de determinat, ca de altfel a mai tuturor deținuților.

Avusesem noroc! O nimerisem! Brauner era mai în vîrstă. Îl făcusem

fericit! De bucurie, ne-a anunțat că a doua zi, cînd va fi scos la plimbare, ne va face o surpriză. Îşi va îmbrăca singurul obiect vestimentar, păstrat în bună stare, din pachetul pe care îl primise înainte de proces. Nu-l purtase de frică să nu-i fie confiscat.

A doua zi Harry Brauner se plimba foarte mîndru, îmbrăcat cu un halat albastru peste zeghe. La una din percheziţiile care se făceau aproape săptămînal în celule, halatul i-a fost confiscat.

Era de mirare că nu-i fusese luat mai devreme, fiindcă îmbrăcămintea exterioară era, obligatoriu, zeghea vărgată. Prevedere contra evadărilor. Numai lenjeria de corp putea fi particulară.

Cu toate că regula ca toţi deţinuţii să fie îmbrăcaţi în haine vărgate era foarte strict respectată la Aiud, tocmai noi, care evadasem şi care pentru acest motiv ne aflam în Zarcă, făceam excepţie. Probabil că din cauza acelui du-te–vino de deţinuţi din camera de tranzit, în care stătusem înainte de a fi mutaţi în Zarcă, uitaseră să se ocupe de acest aspect. Tot grupul nostru rămăsese îmbrăcat în salopetele cu care evadasem de la Cavnic, numai Titi Coşereanu şi cu mine eram în hainele civile pe care le purtam în momentul arestării la Bucureşti. Fiecare aveam cîte o manta vărgată, primită la Oradea.

Cu toate că ofiţerii de serviciu, care veneau dimineaţa la deschidere şi seara la închidere, se sesizaseră de mai multe ori de îmbrăcămintea noastră nereglementară şi le spuseseră gardienilor să anunţe „magazia“, ca să ni se dea „haine penale“, ordinul n-a fost executat decît luni de zile mai tîrziu, în pragul iernii.

De regulă, în Aiud, „magazia“ intra în activitate de două ori pe an, o dată toamna şi o dată primăvara. Toamna, li se dădeau tuturor deţinuţilor haine de iarnă, adică zeghe vărgate şi se înlocuiau hainele rupte cu altele în general mai puţin rupte. Primăvara operaţia se limita la deţinuţii care lucrau în fabrica închisorii şi la muncile aşa-zise de „interior“: bucătarii, cărătorii, plantoanele, cărora li se schimbau zeghele cu haine de vară. Efectivul mare al închisorii, birocraţia uriaşă a acestei magazii de zdrenţe şi tembelismul miliţienilor-magazioneri făceau ca cele două campanii anuale de echipare a deţinuţilor să înceapă tîrziu şi să dureze cîteva săptămîni. Practic, deţinuţii care munceau tremurau de frig în hainele subţiri de doc, pînă aproape de Crăciun, cînd primeau zeghele, şi sufereau de căldură în toiul verii, cînd, în sfîrşit, li se dădeau iar haine de doc.

Aşa s-a întîmplat şi în cursul anului pe care l-am petrecut în Zarcă.

Intrasem de mult în lunile călduroase, cînd, într-o dimineață, suindu-mă la postul meu de observație, am constatat cu uimire schimbarea survenită. În timpul nopții, magazia distribuise echipamentul de vară. Bucătarii şi „brancardierii“, care tocmai se înhămaseră la hîrdaiele de terci, erau de nerecunoscut. Îți venea să crezi că în curte se serba Carnavalul sau avea loc un bal costumat. Nu mai erau îmbrăcați în zeghe vărgate, cum eram obişnuit să-i văd. Purtau acum alt fel de haine şi pantaloni scurți. Cum majoritatea n-aveau chiloți scurți, vă puteți imagina ce înfățişare grotescă aveau, cu pantalonii pînă deasupra genunchilor, de sub care ieşeau, prelungindu-se pînă la glezne, izmenele lungi. Pînă aici mai treacă-meargă. Ceea ce îi făcea să pară nişte clovni de circ era culoarea, sau mai bine zis, culorile hainelor. Atît pantalonii scurți cît şi vestoanele erau făcute din petice de doc de felurite forme şi culori (galbene, albastre, verzi, maro şi roşii). Peticele erau de diferite dimensiuni, dar în general aşa de mici, încît în componența unei mîneci sau a unui piept de haină, spre exemplu, intrau cel puțin două–trei bucăți şi deci tot atîtea culori.

Am aflat că hainele erau făcute din deşeurile de la fabricile de confecții. Se realizase astfel un dublu țel: pe de o parte o economie de material, şi pe de alta, un „costum penal“ ideal, răspunzînd cerințelor de securitate, în caz de evadare, deținutul neputînd trece neobservat într-o astfel de ținută.

Nu ştiu dacă nu cumva cu această îmbrăcăminte, care se preta la batjocură, nu s-a urmărit şi un eventual efect demoralizant asupra deținuților.

Noi, cei din Zarcă, nu am beneficiat de echipamentul de vară şi am rămas cu hainele noastre pînă la căderea zăpezii, cînd am primit zeghe vărgate.

Nu pot spune că am suferit de căldură, Zarca menținînd între zidurile ei groase şi în celulele ei întunecate şi umede o atmosferă dacă nu plăcută, cel puțin răcoroasă. Canicula zilelor de vară n-o simțeam decît în cele cîteva minute de plimbare cotidiană. Era cea mai mare plăcere a zilei, să ne încălzim mădularele la soare şi să cuprindem cu ochii cît mai mult din spațiul curții şi din peticul de cer, limitat de creasta gardului şi muchia acoperişului Zărcii. Urmăream zilnic creşterea şi dezvoltarea nu numai a petuniilor şi a reginei-nopții, dar şi a diferitelor buruieni, care începuseră să năpădească straturile şi pe care le priveam cu aceeaşi plăcere. Prin cine ştie ce întîmplare, în mijlocul unui snop de regina-nopții, răsărise o sămînță de

roşie. Zi de zi i-am urmărit progresul, pînă ce planta a ajuns la maturitate, a înflorit şi a legat rod. Crescuse lîngă peretele Zărcii, ascunsă între frunzele de regina nopții şi invizibilă pentru gardianul care supraveghea plimbarea din poarta curții.

După ce i-au căzut florile, am putut observa rezultatul rodului: două pătlăgele. Au crescut sub ochii noştri, una mai repede, alta mai încet. Prima începuse să se înroşească şi mai avea cîteva zile pînă să se coacă de-a binelea, cînd a dispărut. Am fost convinşi că numai un gardian sau Cărămidaru, plantonul turnător, putuseră s-o ia, ei fiind singurii care n-aveau a respecta regulamentul plimbării, permiţîndu-şi să calce în afara potecii. Pînă aci, nici nu ne trecuse prin minte să încercăm să le culegem. Nu numai fiindcă ar fi fost greu s-o facem fără să fim văzuți de gardian, dar nu eram nici flămînzi şi plăcerea noastră era să le privim cum cresc.

Privind planta de atîtea săptămîni, ne obişnuisem într-atîta cu ea, încît aveam sentimentul că ne aparține. În ziua în care am fost scoşi la plimbare şi am constatat dispariția primei roşii, ne-am simțit de-a dreptul frustrați. După primul moment de ciudă neputincioasă împotriva gardianului şi a lui Cărămidaru, pe care îi bănuiam că ne furaseră roşia, am hotărît s-o salvăm cu orice preț pe a doua. Era o copilărie, dar simțeam nevoia unei satisfacții! Am mai aşteptat cîteva zile pînă ce şi a doua pătlăgea a dat în pîrg, pîndind şi sperînd într-un moment de neatenție a gardianului, ca să mă reped s-o culeg. Am aşteptat în zadar ocazia, zile în şir, trăind cu emoția că, pînă a doua zi, roşia va dispărea. Începusem să-mi pierd nădejdea, cînd, deodată, norocul mi-a surîs. În timp ce ne învîrteam ca de obicei pe potecă în jurul rondului, gardianul s-a întors spre uşa de la intrare a Zărcii, ca să-l strige pe Cărămidaru. Dintr-un salt, am fost lîngă tufa de roşii, am smuls pătlăgeaua şi am vîrît-o în sîn. În clipa următoare, cînd gardianul a întors capul spre noi, păşeam din nou reglementar cu privirea în pămînt şi mîinile la spate. Numai poziția mea în şir se schimbase. Fusesem al doilea, după Paul, iar acum eram al treilea, în urma lui Mache, fiindcă nu mai avusesem timp să-mi reiau locul. Gardianului i-a scăpat însă acest detaliu.

O dată înapoiați în celulă, Mache şi Paul m-au tratat de nebun, pentru riscul pe care mi-l luasem. Toți trei eram însă mulțumiți de reuşită. Am împărțit roşia şi am mîncat-o. Nu era îndeajuns de coaptă, dar mai era caldă de la soare şi mirosea a vrej.

O dată cu roşia, am savurat şi răzbunarea noastră împotriva gardianului şi a lui Cărămidaru. Ceea ce nu înseamnă că satisfacția înregistrată atunci a mai putut fi alterată cîteva luni mai tîrziu, cînd am aflat că prima roşie nu

fusese luată de ei, ci de Mircea Vueric, camaradul nostru de evadare.

Într-una din zile, am primit un mesaj de la Titi Coşereanu, transmis la perete prin intermediul lui Harry Brauner, a cărui celulă se afla între noi. Titi îmi cerea să stau lîngă uşă, de cîte ori el şi cu camarazii lui din cameră vor fi scoşi la W.C. La trecerea prin faţa uşii noastre, Ducu Ciocâlteu va încerca să-mi strecoare prin vizetă un bilet cu o comunicare foarte importantă. Intrigaţi de vestea primită, nu găseam nici o explicaţie la încercarea lui Ducu de a lua legătura cu mine, cînd despărţirea noastră fusese suficient de rece pentru a-l descuraja să mai caute o reluare a raporturilor. Cît priveşte acea „comunicare foarte importantă“, pe care avea să mi-o facă, n-aveam cea mai mică idee despre ce putea fi vorba. Nu ne-a rămas decît să aşteptăm „biletul“, ca să ne lămurim.

La a doua sau a treia ieşire la W.C., operaţia prevăzută le-a reuşit. Cînd gardianul le-a deschis uşa, Ducu şi unul din fraţii Brînzaru au pornit cu tineta spre closet, iar Titi, pretextînd că hîrdăul de apă curge, l-a invitat pe plutonier să se uite în celulă, ca să constate băltoaca făcută pe duşumele. Profitînd de momentul în care gardianul s-a lăsat reţinut de plîngerea lui Titi, Ducu, care ajunsese cu tineta în dreptul uşii noastre, a dat căpăcelul vizetei deoparte. Prin orificiul astfel descoperit, a apărut capătul unui bileţel, răsucit sul, pe care l-am apucat imediat şi l-am tras înăuntru. Totul a mers foarte repede, gardianul neobservînd nimic.

Abia după ce am fost şi noi scoşi la W.C., cînd gardianul s-a îndepărtat şi liniştea s-a restabilit pe coridor, ne-am ocupat de corespondenţa primită. Era un petic de hîrtie, jupuit dintr-o bucată de carton. Un pătrat cu latura de cinci–şase centimetri. Această simplă mostră reprezenta o adevărată raritate în Zarcă, unde hîrtia se afla în capul listei de obiecte interzise, considerată material subversiv. Cine ştie prin ce împrejurare ajunseseră camarazii noştri în posesia ei! Dar ceea ce ne-a mirat şi mai tare a fost scrisul. Părea să fie cerneală! Un capăt de mină de creion de cîţiva milimetri, uşor de ascuns într-un tiv de haină, mai putea fi uneori găsit în închisoare, dar ca un deţinut să ajungă la cerneală, asta nu era de conceput. E drept, nu era cerneală neagră sau albastră, ci avea o culoare neobişnuită, brun-castanie. Se vedea însă bine că era cerneală şi nu creion, fiindcă scrisul pătrunsese şi se lăţise în hîrtia poroasă, ca într-o sugativă.

Şi mai perplecşi am rămas, citind conţinutul! O singură frază, pe care o redau întocmai: „Securitatea ştie că, în timpul evadării, ai luat legătura cu Ambasada Israelului. Ducu“.

Oricît mi-am spart capul să pricep, n-am reuşit să depăşesc întrebările fireşti ce se năşteau din citirea biletului: de unde şi pînă unde să fiu bănuit că aş fi avut legături cu Ambasada Israelului? Iar dacă într-adevăr Securitatea credea a şti aşa ceva (aşa cum scria în bilet), cum de ajunsese Ducu să afle ce ştia Securitatea? La absurditatea în sine a ipotezei că Ducu ar fi putut afla acest lucru de la Securitate, se adăuga imposibilitatea materială a unui contact între el şi aceasta din urmă, din moment ce se afla la fel de izolat ca şi noi în Zarcă. Ştiam doar din comunicările lui Titi, mijlocite prin Harry Brauner, că nimeni din celula lui nu fusese niciodată scos, nici pentru vreo anchetă, nici sub alt pretext. Am ajuns pînă la urmă la concluzia că totul nu putea să fie decît o nouă poveste din arsenalul de minciuni al mitomanului de Ciocâlteu.

Am încercat să aflăm mai mult de la Titi, dar am înțeles că se ferea să-i facă alte destăinuiri lui Brauner. La toate insistențele noastre, am primit mereu acelaşi răspuns laconic, transmis prin Brauner: „Ceea ce scrie în bilet este adevărat. Ioanid să fie atent!“ Pentru noi afacerea a rămas de neînțeles, dar în suspensie. Cu toate că Ducu mi-a comunicat să distrug imediat biletul, fiindcă dacă ar cădea în mîna administrației, viața i-ar fi în pericol, consultîndu-mă cu Mache şi cu Paul, am hotărît să-l păstrăm. L-am răsucit din nou sul şi printr-o crăpătură a scîndurilor care îmbrăcau intrîndul de la uşă, l-am lăsat să cadă în spațiul dintre toc şi zid. Dezlegarea enigmei biletului am avut-o abia peste cîteva luni, cînd Titi a fost mutat la noi în celulă. O voi povesti deci cînd îi va veni rîndul.

Dacă pînă aici n-am pomenit nimic despre conviețuirea cu Paul şi Mache, faptul se datoreşte numai perfectei noastre înțelegeri. Din acest punct de vedere, a fost una din cele mai fericite celule în care am stat de-a lungul întregii mele perioade de detenție. N-am avut nici un fel de disensiuni, n-au existat animozități, nu ne-am certat niciodată. Bazată pe respect reciproc şi pe o prietenie pe care timpul n-a făcut decît s-o adîncească, armonia care domnea în celula noastră n-a generat evenimente deosebite, demne de consemnat. Şi totuşi, la un moment dat, intervenția neaşteptată a administrației ne-a făcut, pentru prima dată, să avem puncte de vedere diferite asupra căii de urmat, ceea ce a dat naştere la discuții în contradictoriu, fără însă să altereze climatul de bună înțelegere dintre noi sau să afecteze prietenia noastră.

Iată ce s-a întîmplat: într-o bună zi, gardianul a deschis uşa şi i-a spus lui Mache să-şi îmbrace haina şi să-l urmeze. Cam după o jumătate de oră,

l-a adus înapoi.

Fusese dus în biroul gardianului, unde îl aştepta medicul-şef al închisorii Aiud. În uniformă de medic M.A.I. şi cu gradul de maior, doctorul Bogăţeanu (cred că-mi amintesc bine numele) fusese coleg de facultate cu Mache, care l-a recunoscut imediat. Nu numai că l-a recunoscut după figură, dar şi-a adus aminte şi de numele lui şi de faptul că era unul din cei mai slabi studenţi ai anului.

Bogăţeanu, în schimb, s-a făcut că nu-l cunoaşte, cu toate că Mache fusese şeful promoţiei în facultate şi era greu de presupus să-l fi uitat. Maiorul a început prin a-l întreba în ce spitale a lucrat cît a fost liber şi dacă a avut ocazia să practice profesiunea şi în detenţie. Deşi era sigur că doctorul îi cunoştea foarte bine datele din dosar, Mache i-a răspuns la întrebări, spunînd în încheiere că ultima dată îndeplinise funcţia de medic-deţinut, la cabinetul lagărului de la Cavnic.

Maiorul a făcut cîteva aprecieri cu privire la uşurinţa cu care Mache se lăsase antrenat în acţiunea fără sorţi de izbîndă a unei evadări, reuşind nu numai să-şi piardă poziţia privilegiată de la cabinetul medical al lagărului din Cavnic, care îl scutea de munca grea din mină, dar şi să-şi îngreuneze şi mai mult situaţia. Dăduse astfel cu piciorul posibilităţii de a se reabilita prin muncă, fiind acum supus unui regim de pedeapsă celulară. Apoi, pe un ton din ce în ce mai puţin formal, şi-a arătat totuşi înţelegerea pentru slăbiciunea ce o avusese de a se asocia la acea acţiune nesăbuită, convins fiind că fusese indus în eroare de ceilalţi deţinuţi, elemente duşmănoase şi irecuperabile, care nu voiseră decît să-l folosească pentru planurile lor criminale. Administraţia, încredinţată că Mache îşi regreta acum fapta, se gîndise să-l ajute, oferindu-i o nouă şansă să-şi îndrepte greşeala. Pe scurt, maiorul venise să-i propună să preia postul de doctor la cabinetul medical ce se va înfiinţa în Zarcă, unde va avea astfel ocazia să dovedească administraţiei că nu se înşelase acordîndu-i această încredere. După ce şi-a încheiat monologul, maiorul Bogăţeanu i-a cerut lui Mache să reflecteze bine la ceea ce îi spusese şi numai dacă va considera că merită încrederea ce i se acordă, să-i dea răspunsul. Peste cîteva zile va veni din nou să stea de vorbă cu el. Întrevederea se încheiase, fără ca Mache să poată adăuga ceva.

Relatîndu-ne în amănunţime scena petrecută în biroul gardianului, Mache a adus în celulă un bogat material de discuţie. Mai întîi s-a vorbit de doctorul Bogăţeanu, pe care şi Paul îl ştia din facultate, părerile lui despre el nedeosebindu-se de ale lui Mache. Am analizat apoi cea mai importantă

informație ce rezultase din declarațiile făcute de Bogățeanu: înființarea unui cabinet medical în Zarcă.

Ştirea ni s-a părut senzațională, constituind o nouă dovadă că începuse să sufle un vînt mai blînd în închisorile de deținuți politici, din moment ce pînă şi regimului atît de aspru din Zarcă i se aducea o stare de îmbunătățire. Deținuții din Zarcă nu primiseră pînă aci îngrijire medicală decît in extremis, atunci cînd era prea tîrziu şi nu mai folosea la nimic, iar la spitalul închisorii nu avuseseră acces decît în cazuri foarte rare şi atunci, numai în stare atît de gravă, încît nu supraviețuiseră. Practic, deținuții care se îmbolnăveau erau sortiți să moară în celula lor, fără asistență medicală.

În privința propunerii de a deveni medicul viitorului cabinet al Zărcii, reacția lui Mache m-a surprins. Ne-a declarat că e hotărît să refuze. Pe mine în schimb, perspectiva de a-l vedea doctor în Zarcă, mă entuziasmase. Pe această temă s-au declanşat discuțiile noastre. Timp de două sau trei zile, n-am făcut decît să ne susținem fiecare punctul de vedere, eu încercînd să-l conving să accepte, iar el rezistînd pe poziția lui.

I-am pomenit mai întîi de avantajul de a scăpa din izolarea celulei şi de eventualitatea de a putea astfel afla ceva veşti. Era de presupus că, în calitate de doctor, va avea o oarecare libertate de mişcare. Poate chiar contacte cu spitalul închisorii şi deci cu deținuții din celelalte secții şi chiar din fabrică, unde, cu siguranță, sînt mai informați despre situația politică. Cît priveşte Zarca, ea nu va mai avea nici un secret pentru el. Îi va cunoaşte pe toți deținuții, din toate celulele.

La argumentele mele, Mache ridica mereu aceeaşi obiecție. Pretindea că pentru a afla nişte informații politice, şi aşa depăşite, şi pentru a-şi satisface curiozitatea de a cunoaşte secretele Zarcăi, prețul pe care l-ar plăti acceptînd postul de medic ar fi mult prea mare. Va fi mereu între ciocan şi nicovală.

Pe de o parte, conştiința profesională şi spiritul de solidaritate cu deținuții îi vor dicta atitudinea şi hotărîrile de luat, iar pe de altă parte, medicul M.A.I. şi ofițerul politic îi vor cere să contravină acestor principii şi să se alinieze la interesele administrației. Dacă rămîne inflexibil pe poziție, va fi înlocuit după primele zile. Dacă totuşi va voi să se devoteze cauzei, cu scopul de a ajuta la alinarea suferințelor camarazilor, rămînînd totodată fidel obligațiilor lui profesionale, va trebui să ducă o luptă permanentă cu administrația atotputernică, uzînd de abilitate şi de tot felul de subterfugii, pentru ca prin înşelătorie să-şi atingă măcar în parte țelul. Va trăi astfel într-o tensiune permanentă, supus la presiuni, umilințe,

amenințări şi pedepse. Făcuse această experienţă la Cavnic şi nu voia s-o repete. Nu se mai simțea în stare de un nou sacrificiu. Mai ales acum, cînd propria lui sănătate lăsa de dorit.

Într-adevăr, de cîtăva vreme, Mache se plîngea de tulburări cardiace, punîndu-şi singur cele mai grave diagnostice. Gestul de a-şi lua pulsul sau de a-şi ține mîna pe piept în dreptul inimii devenise aproape un tic şi deseori îi cerea lui Paul să-l consulte şi el, ca să se convingă de anumite simptome anormale. Paul pretindea că era vorba doar de nişte manifestări de natură nervoasă, absolut explicabile, foarte frecvente în închisoare şi fără nici un fel de gravitate. Mache susținea însă că nu era vorba de acele simple aritmii sau tahicardii la care se referea Paul, ci de o afecțiune organică reală, care îi provoca o senzație de neputință şi stări de angoasă. Cînd Paul refuza să țină seama de aceste senzații, pe care le considera subiective şi deci neavînd valoarea ştiințifică a constatărilor obiective, ce trebuie să stea la baza formulării unui diagnostic, Mache se enerva. Dîndu-ne seama că presupusa boală de inimă începuse să devină la Mache aproape o idee fixă, am evitat să-l mai contrazicem, ocolind subiectul şi încercînd să-i distragem atenția de la preocuparea care-l obseda. A trebuit să treacă mai bine de un an (părăsisem de mult Zarca şi drumurile noastre în puşcărie se despărțiseră) pentru ca Mache să uite de boala lui de inimă şi diagnosticul lui Paul să se confirme. Pînă una-alta însă, suferința lui de inimă devenise un argument în plus, ca să nu accepte să devină doctor în Zarcă.

În cele din urmă, i-am smuls totuşi o promisiune. Cînd va fi din nou dus la maiorul Bogățeanu, îi va spune că nu va accepta să preia cabinetul din Zarcă decît cu o condiție: să aibă mînă absolut liberă din punct de vedere medical, ceea ce însemna să i se pună la dispoziție medicamentele necesare şi să nu fie împiedicat de administrație în exercitarea meseriei lui, respectîndu-i-se aplicarea tratamentelor pe care le va prescrie, de care va răspunde numai în fața organelor medicale ale închisorii. Mache a ținut să-mi spună că sînt un optimist dacă îmi închipui că aceste condiții vor fi acceptate.

A doua întrevedere cu Bogățeanu a avut loc tot în biroul gardianului, dar de astă dată doctorul nu mai era singur. Era însoțit de un ofițer, care, după aplomb, aroganță şi mai ales după vocabularul bogat în expresii şi lozinci marxiste, nu lăsa nici o îndoială că era de la biroul politic al închisorii.

— Ei, te-ai gîndit bine la ce ți-am spus data trecută? a început prin a întreba Bogățeanu.

— N-am prea avut la ce mă gîndi, domnule maior, fiindcă nu mi-ați explicat în ce condiții ar urma să lucrez la cabinetul medical.

Răspunsul lui Mache i-a contrariat de la început pe cei doi şi mai cu seamă pe ofițerul necunoscut. Veniseră convinşi că vor avea de-a face cu un docil, care după regimul pe care-l îndurase după evadare se va grăbi să accepte propunerea. Nu se aşteptau ca Mache să trateze termenii contractului. Făcînd un vizibil efort de a nu-şi arăta surprinderea şi de a nu părea să fi înțeles exact sensul cuvintelor lui Mache, maiorul i-a explicat că deocamdată va fi mutat într-o altă celulă, amenajată în cabinet medical, unde va avea un pat ca lumea, cu pernă şi cearceaf. Prin favoarea ce i se făcea, de a avea din nou dreptul să muncească, va primi regimul alimentar al celor care lucrau în fabrică, iar mai tîrziu, dacă administrația se va convinge de dorința lui sinceră de a se reabilita, i se vor crea şi alte avantaje, eventual dreptul de a scrie şi de a primi pachete de acasă. Bineînțeles că, dacă munca şi atitudinea lui vor fi apreciate, nu este exclus ca într-o bună zi să primească o reducere de pedeapsă. Cînd maiorul, satisfăcut, şi-a încheiat cîntecul de sirenă, Mache i-a spus că a fost înțeles greşit. Nu voia să ştie ce avantaje personale aveau să decurgă din funcția de medic de Zarcă, ci condițiile în care îşi va putea exercita profesiunea.

De data asta, nemaiavînd răbdare, a intervenit celălalt ofițer, pe un ton mai imperativ:

— Asta nu te priveşte pe tine! Vei executa ordinele pe care le vei primi de la noi!

Cu aceste cuvinte conflictul era deschis. Atîta aştepta Mache! Şi-a făcut plăcerea să le spună celor doi tot ce avea pe suflet. Referindu-se la deontologia medicală, la etica şi jurămîntul hipocratic, cărora orice medic trebuie să le fie credincios, aluzie transparentă la adresa lui Bogățeanu, acesta din urmă, prudent, n-a ripostat, aşteptînd intervenția celuilalt ofițer.

Politrucul nu pricepuse nimic din spusele lui Mache. Înțelesese însă că Bogățeanu fusese pus în stare de inferioritate şi că, din duelul verbal ce avusese loc, Mache ieşise învingător şi domina situația, ceea ce nu putea fi tolerat din partea unui deținut. S-a răstit deci cu ton poruncitor la Mache, amintindu-i că e „bandit“ care n-are dreptul să discute ordinele primite. Ca doctor în Zarcă va face ce i se va spune şi nu după capul lui.

— Dumneavoastră puteți da ordine subalternilor dumneavoastră şi deținuților. Deci şi mie, cît sînt un simplu deținut. Ca medic, în exercițiul

profesiunii, sînt însă suveran în hotărîrile mele şi nu-mi puteți da ordine! Căutați-vă deci pe altcineva, fiindcă eu nu accept să fiu medic în condițiile astea.

Acestea fiind spuse, Mache a cerut să fie dus în celulă. Ceea ce spusese era însă prea mult pentru urechile unui ofițer politic, care nu şi-a mai putut păstra cumpătul şi, furios, s-a dezlănțuit, amestecînd insulte şi amenințări în obişnuitul limbaj al categoriei din care făcea parte. Cînd, în sfîrşit, a chemat gardianul de pe secție ca să-l ducă în celulă, ofițerul politic şi-a luat rămas-bun de la Mache, cu formula de mult banalizată prin frecvența întrebuințării şi devenită aproape clasică:

— Aici o să-ți putrezească oasele, banditule!

Am redat în rezumat ceea ce ne-a povestit Mache în celulă despre convorbirea cu ofițerii, încercînd s-o prezinte cît mai aproape de spiritul în care s-a desfăşurat.

Nici nu apucase bine Mache să ne termine povestea, cînd uşa s-a deschis iar, şi gardianul i-a strigat numele lui Paul. I-a spus şi lui să-şi ia haina şi l-a scos din cameră. Nu ne-a fost greu să ne imaginăm unde îl duce. Paul n-a lipsit nici cinci minute! Fusese şi el dus în biroul gardianului, în fața aceloraşi doi ofițeri. De data asta, inițiativa a luat-o ofițerul politic. L-a anunțat pur şi simplu pe Paul că administrația hotărîse să-i încredințeze grija cabinetului medical ce va lua ființă în Zarcă.

Paul însă, cu calmul lui proverbial şi nevrînd să intre în polemică, i-a mulțumit pentru intenție, dar i-a spus că nu poate accepta.

— De ce, mă? l-a întrebat ofițerul.

— Nu mă simt în stare să fac față răspunderilor.

Ofițerul a înțeles şi n-a mai insistat. Cu un „o să vă învăț eu minte!“ Paul a fost trimis în cameră.

În urma celor petrecute, am ajuns la concluzia că administrația voise să numească un medic, chiar pe unul din locatarii Zărcii, pentru a nu dezvălui nimic din secretele ei unui doctor pe care l-ar aduce din altă parte a închisorii. Cu defecțiunea lui Mache şi a lui Paul, sursa de doctori a Zărcii fusese epuizată. Dacă administrația era decepționată de eşec, pot spune că de data asta mă aflam alături de ea. E drept că din cu totul alte motive. I-am reproşat lui Mache atitudinea avută. Consideram refuzul lui ca pe o dezertare de la datorie, mai ales că ne dăduse dovada, ca doctor la Cavnic, că era capabil să se descurce în aşa fel, încît să aducă enorme servicii deținuților, cu toate piedicile ridicate în cale de biroul politic. E adevărat, nu fără neplăceri şi riscuri. Acum, după refuzul lui, era foarte probabil ca

administrația fie să renunțe la ideea unui cabinet medical în Zarcă, fie să aducă un doctor selecționat dintre „deținuții de încredere“ cum erau numiți turnătorii în terminologia oficială a Securității. Din fericire, nici Mache nu mi-a luat în nume de rău învinuirea pe care i-o aduceam şi nici pronosticurile mele pesimiste în privința cabinetului medical nu s-au adeverit.

Peste cîteva zile, cabinetul a luat ființă. Cînd am fost scoşi la plimbare, am observat uşa unei celule (cred că nr. 10) deschisă şi în dreptul ei, pe coridor, cîteva piese de mobilier, pe care Cărămidaru le manipula după indicațiile unui gardian. Un mic dulăpior, vopsit în alb şi purtînd pe uşiță semnul crucii roşii, ne-a lămurit despre ce era vorba.

Peste alte cîteva zile, într-o dimineață, am auzit deschizîndu-se succesiv uşile celulelor. Pînă la noi a durat destul de mult, opririle la fiecare celulă fiind neobişnuit de lungi. În fine, s-a deschis şi uşa noastră şi în prag, alături de gardian, a apărut doctorul, primul doctor al Zărcii. Extrem de înalt şi slab, cu o expresie suferindă în trăsăturile feței, părea să aibă el însuşi nevoie de un medic. Numai privirea lui vioaie contrazicea acest aspect. Pentru o clipă, i-am surprins o licărire de uimire în ochi şi chiar un început de zîmbet schițat pe buze, care s-a stins însă atît de repede, încît am avut impresia că m-am înşelat. Gardianul avansase cu o jumătate de pas, în aşa fel, ca să-i aibă sub ochi şi pe doctor şi pe noi. Era evident că fusese instruit să fie deosebit de vigilent, pentru a preveni orice luare de contact sau convorbire între doctor şi ceilalți deținuți, în afară de schimbul de cuvinte strict necesar unei aşa-zise consultații medicale.

De altfel, gardianul avea tendința de a face pe intermediarul, el fiind cel care ne-a întrebat:

— E careva din voi bolnav?

Mai mult împins de noi, Mache s-a lăsat convins şi a făcut un pas înainte:

— Eu, domnule plutonier.

— Spune doctorului ce te doare.

Şi Mache a început să-i spună doctorului despre tulburările lui cardiace. Încă de la primele cuvinte pronunțate, i-a stîrnit suspiciunea gardianului. Neînțelegînd nimic din expresiile medicale folosite de Mache, l-a bănuit că nu vorbeşte româneşte şi a intervenit imediat:

— Ce limbă străină vorbeşti, bă? Nu ştii că n-ai voie?

A trebuit ca Mache să-i explice că este doctor şi noi să confirmăm faptul, pentru ca, în cele din urmă, să se convingă că nu avusese loc o

tentativă de a comunica nereglementar cu medicul şi să permită continuarea „consultației“.

După ce medicul cel nou a ascultat expunerea simptomelor resimțite de Mache, i-a spus că deocamdată, cabinetul medical nefiind încă înzestrat cu cele necesare, îl va consulta mai atent, de îndată ce va primi un stetoscop. M-a frapat vocea lui, voalată şi extrem de blîndă. Nu ştiu să spun de ce, dar omul inspira încredere. Pentru moment, s-a mulțumit să-i ia pulsul şi, aplicîndu-şi urechea pe pieptul lui Mache, i-a ascultat inima. Înainte de a pleca, i-a împărtăşit părerea ce şi-o făcuse: tulburări neurovegetative! Deci nimic de natură organică. Cu aceste cuvinte, vizita medicală s-a încheiat. Gardianul îl grăbea pe doctor să-şi continue turneul şi la etaj. Înainte de a ieşi, doctorul a mai întors o dată capul şi iar mi s-a părut că-i văd în ochi o lucire de simpatie complice la adresa noastră. Apoi uşa s-a trîntit în urma siluetei lui deşirate, care s-a aplecat ca să treacă pragul.

Cînd zgomotul paşilor pe coridor s-a stins, am aflat semnificația privirilor doctorului. Se cunoştea foarte bine cu Mache şi Paul. Munciseră împreună în mina de la Baia Sprie înainte ca drumurile lor să se despartă, Mache şi Paul fiind transferați la Cavnic, iar el, la cea de-a treia mină unde lucrau deținuți politici, la Valea Nistrului. O vreme fusese medic la cabinetul de la Baia Sprie.

Îl chema Cornel Petrasievici. După nume şi mai ales după renume, îl ştiam şi eu. Auzisem de multe ori vorbindu-se de el. Se făcuse remarcat în toate închisorile prin care trecuse. Aşa cum, din cauza înălțimii lui, nu putuse trece neobservat, tot aşa şi calitățile lui de om şi doctor i-au semnalat prezența peste tot pe unde l-au purtat dubele penitenciare şi i-au creat reputația de care se bucura, una din acele reputații care se transmite din gură în gură în lumea de după gratii şi care m-a făcut şi pe mine să-l cunosc, înainte de a-l fi văzut.

La fel cum numele odioase ale delatorilor erau difuzate şi cunoscute în toate închisorile, intrînd în patrimoniul de informații al fiecărui deținut, aşa şi numele acelor oameni de bine şi de caracter erau transmise din om în om şi răspîndite în tot Gulagul românesc. Reputația, atît a unora cît şi a celorlalți, care prin atitudinea lor ieşiseră din anonimatul masei de puşcăriaşi, avea să-i însoțească şi să-i preceadă de-a lungul drumului şi în cursul anilor prin închisori. Pentru unii, această reputație avea să devină un fel de titlu de noblețe, pentru alții, o povară mult mai greu de purtat decît lanțurile şi mai greu de suportat decît temnița în sine. Şi pe unii şi pe alții, faima pe care şi-au făcut-o în închisoare îi urmăreşte încă şi nu se pare că

se va stinge, atîta vreme cît mai supraviețuiesc amintirile celor care, trăind cu ei după gratii, pe unii i-au stimat şi pe alții i-au disprețuit. Şi cred că e şi bine să fie aşa.

Cornel Petrasievici îşi luase diploma de doctor la Facultatea de medicină din Bucureşti. În primii ani de după război, cînd Y.M.C.A. îşi deschisese un sediu în România, ocupase postul de medic la secția de la Timiş a acestei asociații americane pentru tineret. După o activitate de numai cîțiva ani, guvernul comunist a închis birourile asociației şi la scurt timp i-a arestat pe preşedintele ei şi pe cei cîțiva angajați români. Acuzați de spionaj în favoarea „imperialiştilor americani", au fost judecați şi condamnați pentru „înaltă trădare". Din cîte îmi amintesc, sentința lui Petrasievici la proces fusese douăzeci şi cinci de ani muncă silnică. Aşa ajunsese în lagărul de la Baia Sprie şi apoi în cel de la Valea Nistrului unde, fie în calitate de doctor, fie ca simplu deținut muncind în mină, pusese toată inima şi toată priceperea lui profesională în îngrijirea medicală a camarazilor săi bolnavi.

Un exemplu: într-una din zile, cu ocazia prăbuşirii unor roci într-o galerie a minei, un deținut fusese grav accidentat. Roca ascuțită îi provocase o rană adîncă la picior şi îi tăiase un tendon. Se impunea o intervenție chirurgicală urgentă, în caz contrar rănitul riscînd, în cea mai fericită ipoteză, o infirmitate pe viață. Petrasievici a cerut administrației lagărului să transporte deținutul la spitalul cel mai apropiat, arătînd gravitatea cazului. S-a lovit însă de obişnuitul dispreț pentru viața deținuților, din partea comandantului şi a ofițerului politic, care au invocat tot felul de impedimente: ba că le trebuie o aprobare specială de transfer, ba că n-au mijloc de transport la îndemînă. Tergiversau lucrurile şi timpul trecea. Dîndu-şi seama că vremea astfel pierdută putea fi fatală rănitului, Petrasievici şi-a luat singur răspunderea unei intervenții. Fără mijloace adecvate, în condițiile primitive pe care le oferea aşa-zisul cabinet medical, mai prost înzestrat decît cea mai mizerabilă infirmerie, Cornel Petrasievici s-a decis să treacă la operație. Hotărîre gravă, deoarece în caz de nereuşită, putea fi tras la răspundere (culmea ironiei!) chiar de administrație. Fiind vorba de sănătatea unui om, Cornel n-a pregetat. A încropit în grabă cele necesare, suplinind lipsurile cu ce avea la îndemînă şi improvizînd. În loc de bisturiu a folosit un cuțit de la bucătăria lagărului, iar pentru cusut, un ac obişnuit, împrumutat de la un deținut. Şi operația a reuşit! Omul s-a vindecat şi şi-a recăpătat uzul piciorului.

Această ispravă a doctorului Petrasievici, povestită şi purtată de deținuți dintr-o închisoare în alta, a îmbogățit cu un episod în plus cronica nescrisă a puşcăriilor, alături de multe alte fapte şi întîmplări. Aşa o aflasem şi eu, cu mult înainte, pe vremea cînd nici nu bănuiam că mă voi întîlni vreodată cu eroul ei în Zarcă şi cu atît mai puțin nu gîndeam că mai tîrziu aveam să-l cunosc îndeaproape şi o să ne împrietenim în închisoarea din Piteşti.

Bun şi generos din fire, avea o înclinație naturală spre dăruire. Rar am văzut un medic îngrijindu-se cu atîta devotament de bolnavi. Cornel Petrasievici era şi foarte credincios. Cu toate aceste calități, era chemat să fie un fel de doctor-misionar. Şi aşa a şi fost în toate închisorile prin care a trecut. Dar mai ales pentru cei din Zarcă a fost o adevărată binefacere. Niciodată n-am înțeles cum de s-a putut înşela în aşa hal biroul politic al Aiudului, numindu-l pe Cornel Petrasievici medic în Zarcă! Cred că nici unul din deținuții Zarcăi nu l-a putut uita vreodată.

De cîte ori eram scoşi la W.C. sau la plimbare, îi zăream silueta pe coridor, intrînd sau ieşind dintr-o celulă. La început însoțit şi supravegheat îndeaproape de un gardian, dar cu timpul, din ce în ce mai liber în mişcările şi deplasările lui prin celular. Pe zi ce trecea, delăsarea firească îşi spunea cuvîntul, concomitent cu efectul pe care încet, încet, atitudinea lui Petrasievici îl producea asupra gardienilor. Cu privirea lui veşnic senină şi caldă, cu vocea lui blîndă, reuşea să-i dezarmeze pe cei mai răi. Avea darul să-i îmblînzească şi chiar să-i umanizeze într-o oarecare măsură. În orice caz, în mai puțin de o lună, a izbutit să le cîştige într-atît încrederea, încît unii îl lăsau să circule singur pe coridor şi chiar să tragă zăvorul la cîte o celulă, pentru a da un medicament sau a se informa de starea sănătății deținuților.

Cornel se oferise să-i ajute la curățenie lui Cărămidaru, aşa încît era mai toată ziua pe coridor. De îndată ce se auzea însă soneria de la poarta Zarcăi, intra repede în celula lui şi trăgea uşa după el, pentru a nu fi surprins pe coridor de inspecția „politicului“ sau a altui ofițer. Îl punea astfel pe gardianul de pe secție la adăpost de observație sau chiar de pedeapsa de care era pasibil, pentru nerespectarea cu strictețe a regulamentului, care cerea ca doctorul să fie încuiat în celula lui, la fel ca toți ceilalți deținuți. Grija lui Petrasievici de a-i evita neplăceri din partea superiorilor era apreciată de gardian, iar acceptarea acestei complicități îl îndatora şi îl făcea să-i acorde şi mai multă independență, independență de care Cornel se folosea cu discreție, fără să-i dea impresia că abuzează de

ea.

Şi aşa, pas cu pas şi cu duhul blîndeții, Petrasievici îşi cîştiga tot mai mult spațiu de manevră. Îl auzeam deseori stînd de vorbă pe coridor, în dreptul celulei noastre, cu gardianul care îl supraveghea în timp ce mătura sau ştergea cu motorină uşile. Cu un tact deosebit, îi menaja susceptibilitățile, vorbindu-i respectuos, dar fără să se umilească. Întotdeauna găsea prilejul să aducă vorba despre vremurile grele prin care treceam şi cărora toți le eram supuşi deopotrivă, şi noi, deținuții, şi ei, gardienii puşi să ne păzească. Şi unii şi alții, trebuia să ne înțelegem reciproc poziția pe care ne-o hărăzise soarta şi, numai păstrîndu-ne omenia, ne vom putea privi unii pe alții în ochi, atunci cînd urgia timpurilor se va domoli şi întîmplarea va face să ne întîlnim în libertate, fost deținut cu fost gardian. Oamenii buni şi cu frică de Dumnezeu se vor respecta întotdeauna şi se vor revedea cu plăcere. Numai oamenii răi şi fără minte nu-şi dau seama că vremurile sînt trecătoare şi că fiecare, mai devreme sau mai tîrziu, îşi primeşte răsplata pentru faptele lui.

Cam pe acest teren de discuție se aventura cu prudență şi fără să întindă coarda prea mult Cornel Petrasievici, avînd grijă ca vorbele lui să nu pară a insinua vreo amenințare. Cornel nu predica în pustiu, căci de la individ la individ şi în limita posibilităților lor de gardieni, obținea întotdeauna cîte ceva. Unul se arăta ceva mai indulgent, atenuînd în parte rigorile regimului din Zarcă, prelungind timpul de plimbare, negrăbind deținuții să iasă de la toaletă sau oferind suplimente din mîncarea rămasă în hîrdău după împărțirea mesei. Altul închidea ochii cînd surprindea vreo activitate nepermisă în celule (cusut sau vorbit la perete). Tot efectul eforturilor lui Cornel dispărea însă ca prin farmec după fiecare inspecție care dădea noi instrucțiuni de vigilență şefilor de secție, sau după şedințele destul de frecvente, unde gardienilor li se injecta o nouă doză de ură împotriva „banditilor“ din celule. Dar Cornel nu se descuraja şi, cu aceeaşi răbdare şi perseverență de predicator, o lua de la capăt. Săpa din nou la temelia edificiului de ură, trezind iar în inimile gardienilor o licărire de omenie sau măcar strecurîndu-le în suflet îndoiala.

Cu toată această relativă relaxare a supravegherii în ce-l privea, nu am reuşit niciodată să stăm cu el de vorbă în tihnă. Cel mult, cu ocazia vizitelor medicale în celula noastră, reuşea să ne strecoare cîte o vorbă de încurajare, uneori în franțuzeşte, strecurată printre expresiile medicale, cu care îl deruta pe gardianul care asista destul de indiferent din uşă. Noi nu solicitam vizita medicului, neavînd nici un motiv real de boală. Cu toate astea,

Cornel ne vizita la fiecare două–trei zile. Cînd gardianul deschidea uşa, intra în celulă şi se adresa direct cîte unuia din noi, întrebîndu-l cum se mai simte, dacă mai are dureri în abdomen, dacă îl mai jenează ficatul, dacă medicamentul pe care i l-a dat i-a făcut bine etc.

Eram convinşi că recurgea la aceste invenţii pentru a-şi justifica vizita în celula noastră, contînd pe faptul că gardianul de serviciu în ziua respectivă n-avea de unde să ştie ce se petrecuse în schimbul tovarăşului lui din tura precedentă. Credeam că Petrasievici îşi crea astfel pretexte de consultaţie, sperînd să prindă un moment favorabil pentru a ne vorbi. Bănuiam că reuşise să afle ceva ştiri politice şi voia să ni le împărtăşească şi nouă. Straniu în comportarea lui Cornel ni se părea faptul că pierdea o mulţime de vreme, prefăcîndu-se a ne consulta pentru bolile pe care ni le inventa. Te punea să te culci pe o parte sau pe alta, punea urechea şi te asculta, te întreba dacă în cutare sau cutare punct te doare la apăsare. Bineînţeles că fiecare din noi îi confirmam simptomele pe care ni le sugera chiar el, prin felul în care ne punea întrebările. Consideram însă că măsurile de prudenţă pe care le lua, jucînd tot acest teatru, erau mult prea exagerate faţă de indiferenţa cu care gardianul aştepta în cadrul uşii sfîrşitul consultaţiei. De cîteva ori, Cornel ne-a putut şopti cîteva frînturi de frază, care, reconstituite şi puse cap la cap, reprezentau o rugăminte cam cu următorul sens: dacă sîntem vreodată întrebaţi, să susţinem că suferim de bolile pentru care ne consultă şi că am primit de la el medicaţia adecvată.

Au trecut mai mult de doi ani, pînă ce am aflat cu ce afaceri „misterioase“ se îndeletnicea doctorul Petrasievici. Cînd luase în primire cabinetul medical din Zarcă, îi fuseseră aduse la cunoştinţă condiţiile în care urma să-şi desfăşoare activitatea. Va fi condus de gardian la celulele unde vor fi semnalate cazuri de boală. Va consulta bolnavii şi va întocmi o listă cu numele celor consultaţi, cu diagnosticele stabilite şi medicamentele prescrise, listă ce o va preda gardianului, care, la rîndul lui, o va înainta medicului-şef al spitalului penitenciarului, maiorul Bogăţeanu. Acesta din urmă, în măsura posibilităţilor şi a stocului existent în farmacia spitalului, va aproba lista de medicamente şi i le va trimite. Cabinetul lui nu dispunea decît de aspirine, antinevralgice şi cîteva sticle de sirop de tuse. Tot în atribuţia lui intra şi obligaţia de a-i semnala maiorului Bogăţeanu cazurile grave, care nu puteau fi tratate pe loc şi necesitau internarea în spital.

Încă din prima zi, Cornel a făcut o vizită în toate celulele, consultîndu-l pe fiecare deţinut în parte şi a trimis spitalului un raport însoţit de două liste. Una cu deţinuţii care necesitau spitalizare şi alta cu numele bolnavilor

care puteau fi tratați pe loc, indicînd medicamentele de care aveau nevoie. Printre cei pentru care recomanda internarea, fiind în stare foarte gravă, se aflau Radu Demetrescu-Gyr şi Niculae Gane. La cererea lui Cornel de a fi internați, i s-a răspuns că pentru moment nu sînt locuri libere în spital. De fiecare dată în decursul timpului, cînd a repetat cererea de internare, în cazul lor, Petrasievici a primit acelaşi răspuns. Cît priveşte lista de medicamente pentru deținuții ce urmau a fi îngrijiți în Zarcă, procedeul spitalului a fost altul, aceasta i-a fost înapoiată împreună cu o parte din medicamentele solicitate. Pe listă fuseseră barate medicamentele care lipseau din farmacia spitalului, dar mai fuseseră tăiate şi numele cîtorva deținuți, precum şi toată medicația ce le fusese prescrisă.

Autorii cenzurării îşi puseseră semnătura în josul listei: colonelul Coler, comandantul închisorii Aiud, şi maiorul Bogățeanu, medicul-şef al spitalului. Pe toate listele trimise ulterior spitalului şi înapoiate lui Cornel împreună cu medicamentele, erau tăiate de fiecare dată numele aceloraşi deținuți. La una din vizitele maiorului Bogățeanu în Zarcă, Petrasievici i-a vorbit de necesitatea stringentă de medicamente pentru aceşti bolnavi. Bogățeanu i-a spus că nu poate face nimic pentru ei, deoarece cererile de medicamente şi de internare în spital pentru deținuții din Zarcă sînt supuse mai întîi aprobării comandantului închisorii şi numai după aceea lui, ca medic al penitenciarului. El personal nu tăia de pe listă decît medicamentele care lipseau din farmacie.

Cornel a înțeles şi nu a mai insistat. N-a mai trecut niciodată pe listă numele celor care fuseseră sistematic tăiate pînă atunci. A găsit o altă cale: le-a atribuit deținuților ale căror nume observase că nu erau tăiate de pe liste diagnosticele celor cărora li se refuzase asistența medicală. În categoria asta ne aflam şi noi. În felul acesta, Cornel obținea, pe numele noastre, medicamentele necesare pentru cei pe care administrația voia să-i lase să moară fără îngrijire medicală.

În afara celor menționați mai înainte, mai erau supuşi acestei interdicții Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri“, şi alții, ale căror nume nu mi le mai amintesc. Am avut ocazia să văd cum arăta unul din oamenii căruia colonelul Coler voia să-i grăbească sfîrşitul. Iată împrejurările.

Într-o zi am primit vizita unui plutonier de la grefa închisorii. Ne-a citit fiecăruia dintre noi textul unei hotărîri a tribunalului militar, prin care ni se aducea la cunoştință că „cererile noastre de recurs“ la sentința pronunțată la Oradea, în chestiunea evadării, fuseseră aprobate. Recursul se judecase şi condamnările ne fuseseră reduse de la unsprezece ani la cinci ani.

Plutonierul ne-a cerut să semnăm de luare la cunoştinţă şi totodată să iscălim o cerere gata imprimată, prin care să solicităm computarea pedepsei de cinci ani, rămasă definitivă prin recurs, cu condamnarea noastră iniţială. În cazul meu, să mi se compute cei cinci ani în cei douăzeci de ani de muncă silnică, pe care îi primisem la procesul de la Piteşti. Spre uimirea plutonierului, toţi trei am izbucnit în rîs. I-am explicat apoi că nu acceptăm hotărîrea tribunalului de a ne reduce pedepsele. Considerăm hotărîrea ilegală, deoarece noi nu făcusem niciodată cerere de recurs. Ca atare, nu semnăm nici de luare la cunoştinţă şi nu ne interesează nici computarea pedepsei. Atît plutonierul de la grefă cît şi şeful de secţie care asistase la scenă ne-au privit nedumeriţi. Nu înţelegeau cum puteam refuza o reducere de pedeapsă.

Le-am spus că noi nu aşteptăm nimic de la justiţia acestui regim, pe care n-o recunoaştem. Noi nu vedem decît două posibilităţi: ori nu vom ieşi niciodată din puşcărie, ori vom fi eliberaţi, fără hotărîre judecătorească, atunci cînd se vor deschide porţile închisorilor, cum s-au deschis porţile lagărelor de concentrare din Germania. Pe vremea aceea, o credeam sincer! N-ar fi trebuit însă s-o spunem! Plutonierul a considerat refuzul nostru o manifestare de recalcitranţă, ceea ce de fapt şi era! Crezînd că ne va intimida, a răcnit la noi, că n-avem dreptul să discutăm ordinele şi că sîntem obligaţi să semnăm. I-am răspuns că refuz şi că n-are decît să semneze el în fals, aşa cum se procedase şi în cazul cererii noastre de recurs. Plutonierul de la grefă, furios, s-a întors spre şeful de secţie: „Ia să-l bagi pe ăsta la carceră!“

(Cîteva luni mai tîrziu, un alt plutonier de la grefă ne-a anunţat că cererile noastre de computare a pedepselor fuseseră aprobate! Nu ne-a mai cerut să semnăm de luare la cunoştinţă!)

Aşa am ajuns în carcera din colţul coridorului, la numai cîţiva paşi de uşa celulei noastre. În carceră n-am stat decît cîteva ore. Totuşi, poziţia era incomodă şi obositoare. Mă lăsam cînd pe un picior, cînd pe altul, dar tot amorţeam. Rezemîndu-mă de pereţii de scîndură, ba într-o parte, ba într-alta, deodată în bezna carcerei a pătruns o rază de lumină. Frecîndu-mă cu umerii de pereţi, dădusem jos un dop făcut dintr-un fir de lînă mototolit, care astupa o gaură nu mai largă de doi milimetri, practicată în scîndură. Aplicîndu-mi ochiul pe orificiu, mi-am dat seama că fusese făcut cu bună ştiinţă de alt deţinut, care stătuse înaintea mea în carceră. Scîndura fusese perforată la înălţimea capului unui om de statură mijlocie, în peretele carcerei orientat spre coridor. Privind prin gaură, cuprindeam în cîmpul

meu vizual întreg coridorul, pe toată lungimea şi lăţimea lui, pînă la celălalt capăt al lui, care se pierdea în semiobscuritate.

Un timp m-am distrat să-i urmăresc mişcările lui Cărămidaru. Ştergea pe rînd, cu o cîrpă, uşile celulelor. De fiecare dată cînd trecea la altă uşă, înainte de a se apuca s-o frece cu cîrpa, se apropia tiptil şi privea prin vizetă. La unele celule întîrzia mai mult, cu urechea lipită de uşă, ca să asculte discuţiile din interior. Abia după aceste preliminarii silenţioase îşi trăda prezenţa, apucîndu-se de treabă.

L-am văzut şi pe Cornel Petrasievici ieşind din celula lui, care nu era zăvorîtă şi îndreptîndu-se către biroul gardianului. Nici paşii lui Cornel nu se auzeau, fiindcă umbla în ciorapi. Aşa venea şi la noi la vizita medicală. Aflasem de la Mache şi Paul motivul. Îşi menaja bocancii, ajunşi în ultimul hal de uzură, ştiind că nu putea căpăta alţii pe măsura lui. Purta un număr aşa de mare la picior, încît încălţăminte de gata, pe dimensiunea lui, nu se găsea. Îşi făcuse întotdeauna pantofii pe comandă. Mai toată puşcăria a făcut-o desculţ, în ciorapi şi, cel mult iarna, în galenţi. Mai tîrziu, cînd am stat împreună în închisoarea din Piteşti şi ne-am împrietenit, rîdeam cu el că iarna îşi pune schiurile ca să iasă la plimbare, aşa de lungi erau cele două bucăţi de scîndură din care erau croiţi galenţii lui.

Un timp nu s-a mai văzut nici o mişcare pe coridor. Numai silueta lui Cărămidaru, care se îndepărtase către fundul coridorului, şi ea estompată de distanţă şi întunecime. Renunţasem să mai privesc prin gaură şi îmi schimbasem poziţia, fiindcă amorţisem. Deodată, pe sală s-a produs rumoare. Se auzeau paşi şi vocea gardianului. Mi-am reluat observaţia. Cornel, ţinînd în mînă un lighean din care ieşeau aburi, se îndrepta spre celula-cabinet medical, urmat de gardian. Acesta din urmă l-a strigat pe Cărămidaru. Între cei doi a urmat un scurt conciliabul, după care Cărămidaru a dispărut pe uşa unde se afla scara care ducea la etaj. Între timp, gardianul a intrat la Cornel în celulă. A mai ieşit de vreo două ori în uşă şi a strigat după Cărămidaru să se grăbească. În sfîrşit, l-am auzit pe acesta coborînd scările. Cînd a reapărut pe coridor, nu mai era singur. Purta în spinare un alt deţinut, care la fiecare pas al lui Cărămidaru gemea. În această formaţie au intrat amîndoi în cabinetul medical şi uşa s-a închis după ei.

După o vreme, Cărămidaru a ieşit şi s-a dus să-şi continue treaba începută, urmat peste puţin timp de gardian, care s-a îndreptat spre biroul lui. Pînă la ora prînzului, nu s-a mai întîmplat nimic. Cînd cărăuşii cu hîrdaiele de mîncare au sunat la poartă, gardianul m-a scos din carceră şi

m-a băgat în celulă.

Cîţiva ani mai tîrziu, am aflat de la Cornel că deţinutul adus în cîrcă de Cărămidaru la cabinetul medical era Radu Gyr.

Într-o stare de slăbiciune extremă, pe lîngă alte suferinţe, Radu Gyr era chinuit de un prolaps. Mi-aduc aminte de vorbele lui Cornel: „La fiecare scaun, îi ieşea intestinul de vreo patruzeci de centimetri!“

De fiecare dată, în lungi şedinţe chinuitoare, numai cu răbdare şi cu mîinile goale, Cornel reuşea să rezolve criza, reintroducîndu-i intestinul la loc. Singurul ajutor pe care îl primea era un lighean cu apă caldă, cerut de la bucătărie. Şi asta, fără ştirea administraţiei şi numai datorită strădaniilor prin care Petrasievici cîştigase un dram de bunăvoinţă din partea gardianului.

În cursul aceleiaşi veri, am mai fost băgat o dată în carceră. Şi de această dată, tot pentru refuz de semnătură. Iată din ce mi s-a tras. Ceasul pe care îl avusesem la mînă în momentul arestării şi care, la percheziţia din subsolul Ministerului de Interne, îmi fusese luat la magazie mă urmase, de aci, în toate peregrinările prin diferite aresturi şi închisori prin care trecusem, pînă la Cavnic.

Pe lîngă bagajele care ni se reţineau, tot la magazia penitenciarelor, erau depuse şi aşa-numitele „obiecte de valoare“, adică ceasuri, inele, stilouri etc. Cu ocazia fiecărui transfer, atît la părăsirea închisorii, cît şi la sosirea la noul loc de detenţie, deţinutului i se prezentau obiectele de valoare depuse. De fiecare dată era pus să semneze o hîrtie. Prima dată, la plecare, semna de luare în primire (numai în teorie, fiindcă pe drum, obiectele erau date în grija escortei şi nu erau lăsate asupra deţinutului), iar a doua oară, iscălea de predare, la sosirea în noua închisoare.

Aşa semnasem şi eu mereu, pînă ce ajunsesem la Cavnic. De aici, evadînd, ceasul nu mă mai urmase şi zăcuse în magazie, nemaiavînd stăpîn. Prin ce minune mecanismul haotic al birocraţiei se pusese din nou în mişcare, cînd fusesem prins şi reintrasem în circuitul puşcăriei, nu ştiu. Fapt este că ceasul meu pornise iar la drum şi-mi dăduse de urmă la Aiud.

Aşa s-a făcut că m-am trezit într-o zi cu un plutonier-magazioner, care mi-a arătat o cutiuţă de lemn în care se afla ceasul meu şi mi-a cerut să confirm printr-o semnătură predarea lui la „obiectele de valoare“ ale închisorii. Dar plutonierul nu s-a mulţumit cu atît. Mi-a explicat că, în urma

unei dispoziții a Direcției Generale a Penitenciarelor, magaziile tuturor închisorilor trebuiau să desființeze depozitul de „obiecte de valoare“, trimițîndu-l familiilor deținuților. Pentru asta, îmi cerea să depun o nouă semnătură, prin care să-mi dau acordul ca penitenciarul să procedeze la expedierea ceasului prin poştă, la adresa mamei în Bucureşti. Hîrtia pe care mi-a întins-o era gata scrisă şi servea de fapt la descărcarea magaziei.

Aducîndu-mi aminte, din vremea cînd eram încă liber, de cîteva cazuri în care familiile unor deținuți primiseră prin poştă obiectele aparținîndu-le, am refuzat să semnez. Şi iată de ce: într-o anumită perioadă, în caz de deces al unui deținut, penitenciarul îi expedia obiectele personale acasă, ceea ce pentru familia respectivă era confirmarea morții lui. M-am gîndit deci că, la primirea ceasului, şi mama îşi va închipui că am murit în închisoare. Plutonierul a insistat, spunîndu-mi că, în urma dispoziției primite, penitenciarul nu mai are dreptul să păstreze obiectele de valoare, iar eu, la rîndul meu, i-am explicat motivul refuzului meu. A părut a înțelege, dar cum nu putea lua singur o hotărîre, a plecat, ca să revină peste un timp cu un ofițer, probabil superiorul lui de la magazie. Nici discuția cu ofițerul nu a dus la nici un rezultat. În cele din urmă, reprezentanții magaziei au plecat. Credeam incidentul închis. Eram convins că vor trimite ceasul acasă, chiar şi fără semnătura mea, lipsa acestei forme nefiind un impediment pentru a-l expedia prin poştă.

Nu ştiam însă ce însemnau birocrația şi gestiunea unei magazii de penitenciar. În închisorile Ministerului de Interne, oamenii puteau fi tratați după bunul-plac al celor ce dispuneau de viața deținuților. Puteau fi schingiuiți, degradați în toate felurile, înfometați, lăsați să moară fără îngrijire medicală, ajutați s-o facă sau chiar asasinați. Toate aceste fapte puteau fi săvîrşite fără nici un fel de scrupule, dar nu... fără forme. Formele se întocmeau cu scrupulozitate, dînd naştere unui sistem aşa de rigid, încît de multe ori însăşi administrația se găsea prinsă în propria-i capcană. Într-o astfel de situație se găsea acum, în fața refuzului meu de a semna. Nesemnînd, magazia nu era descărcată şi rămînea mai departe răspunzătoare de ceas. Deci, nu-l putea expedia şi, obligată fiind să-l păstreze, nu respecta dispoziția primită de la Direcția Generală a Penitenciarelor. Un adevărat cerc vicios, din care nu puteau ieşi decît făcînd presiuni asupra mea. Şi le-au făcut!

De data aceasta însă, cei doi magazioneri au recurs la ofițerul de serviciu care, cu o falcă în cer şi una în pămînt, a deschis uşa celulei şi acuzîndu-mă de „indisciplină“, „neexecutare de ordin“ şi chiar „rebeliune“,

mi-a întins şi el hîrtia cu pricina şi un creion chimic. Prudent, am adoptat atitudinea deținutului disciplinat şi, pe un ton calm, i-am cerut ofițerului să-mi permită să-i „raportez“. Cu această formulă l-am dezarmat. S-a mai potolit şi m-a ascultat. I-am explicat şi lui de ce nu voiam să semnez şi i-am propus un compromis:

— Aduceți-mi un ciocan, cu care în fața dumneavoastră voi distruge ceasul şi astfel dispare obiectul litigiului.

Ofițerul de la magazie n-a fost de acord, spunînd că dispariția în acest fel a ceasului nu poate fi justificată în scriptele magaziei. Ofițerul de serviciu, grăbit să plece la alte treburi şi văzînd că discuția se prelungeşte, s-a enervat iar şi s-a răstit la mine, dîndu-mi ordin să semnez. Am continuat să refuz şi iritația a mers crescînd, pînă ce, cu o ultimă propunere, am provocat explozia.

— Dăruiesc ceasul Ministerului de Interne. Dați-mi o hîrtie să formulez în scris donația şi s-o semnez!

Şi discuția s-a încheiat cu ultimul cuvînt al ofițerului de serviciu, adresat gardianului de pe secție:

— Bagă-l la carceră!

Şi aşa am ajuns să mai petrec o jumătate de zi în carceră, convins că toată opoziția mea fusese inutilă. Din fericire, datorită regimului mai blînd din acea epocă, prețul pe care îl plăteam era suportabil. Cît am mai stat în Zarcă, n-a mai fost vorba de ceasul meu. Abia la plecarea din Aiud, am aflat că dispoziția Direcției Penitenciarelor nu fusese respectată: înainte de a fi urcat în dubă, mi s-a arătat ceasul şi am semnat de luare în primire! Reuşisem deci ca ceasul să nu ajungă la mama. Dar povestea ceasului meu nu s-a încheiat aci. A mai avut o urmare, sau mai bine spus, mai multe urmări, pe care le voi relata pe măsură ce le va veni rîndul.

Deocamdată eram iar în carceră. Era o zi extrem de călduroasă. Pînă şi coridorul, aşa de răcoros de obicei, se încălzise. În carceră, mai era şi lipsă de aer. Uşa se închidea aproape ermetic şi nu exista nici o deschidere pentru aerisire. După vreo două ore de stat, eram transpirat leoarcă şi simțeam că mă înăbuş. Am început să bat în uşă. Gardianul mi-a strigat de cîteva ori să nu mai bat, dar văzînd că nu încetez, a sfîrşit prin a veni. M-a întrebat ce vreau şi, cînd i-am spus că mă sufoc din lipsă de aer, a trîntit uşa la loc şi a plecat, amenințîndu-mă că-mi pune şi lanțuri dacă mai bat. Prin deschiderea uşii însă, aerul din carceră se primenise, aşa că pentru o vreme a fost iar respirabil.

Între timp, gardianul începuse să scoată celulele la W.C. Am pipăit

peretele de scîndură pînă ce am dat de dopul de lînă descoperit la prima mea şedere în carceră. L-am scos şi prin gaură am putut să văd toți deținuții din celulele din jumătatea noastră de coridor. Treceau chiar pe lîngă carceră, înainte de a intra la closet. Toți cei din grupul nostru de la Cavnic au dat cîte un pumn în carceră, la trecere, sau mi-au şoptit cîte un salut, arătîndu-mi că ştiau de soarta mea. Telefonul prin perete funcționase!

M-am bucurat şi eu să-i revăd la față şi mai cu seamă să constat că toți se refăcuseră şi nu mai aveau nici ei nimic din înfățişarea scheletică de acum cîteva luni. În comparație cu ei, cu atît mai impresionante erau aparițiile din celelalte celule, care au defilat prin fața observatorului meu. În afară de Harry Brauner, nu cunoşteam pe nimeni. Totuşi, prin informațiile obținute, fie prin perete de la Brauner, fie ascultînd la uşă discuțiile dintre gardieni sau ofițeri, reuşisem să aflăm numele locatarilor multor celule. Dacă cei cîțiva din lotul Pătrăşcanu, printre care şi Brauner, arătau destul de prost, aspectul fizic al celorlalți era îngrozitor. Fiind cald, toți ieşeau la W.C. numai în chiloți, aşa că le puteam număra coastele în voie.

Mi-aduc şi acum aminte de drumul parcurs de patru deținuți pînă la W.C., drum care luase proporții de calvar. În cei cincisprezece metri de la celula lor pînă la closet, s-au oprit de cel puțin patru–cinci ori. Doi din ei duceau de toarte tineta, iar ceilalți doi, hîrdăul de apă. Cel mai greu din recipiente, chiar plin, nu depăşea treizeci de kilograme. Şi totuşi, nenorociții se clătinau pe picioarele tremurînde, sub greutate, pierzîndu-şi echilibrul la fiecare patru–cinci paşi. Atunci lăsau hîrdaiele jos ca să răsufle şi să se rezeme de perete, în timp ce gardianul îi grăbea, amenințîndu-i şi răcnind tot felul de cuvinte de batjocură la adresa bătrîneții şi neputinței lor. Înfricoşați, bieții oameni apucau tineta şi hîrdăul de toarte şi, împleticindu-se şi mai rău pe picioare, o porneau mai departe, pînă cînd îi lăsau din nou puterile şi iar se opreau. La fiecare etapă, scena se repeta, gardianul neînduplecîndu-se să-i lase să se odihnească sau măcar să meargă mai încet. Intransigent a rămas şi cînd unul din ei s-a văitat că îi este greu, fiindcă are hernie. Într-adevăr, îl văzusem cum, în timp ce cu o mînă ținea toarta hîrdăului, cu cea rămasă liberă îşi apăsa partea de jos a abdomenului.

— Dacă eşti bolnav, trebuia să rămîi acasă, banditule, nu să complotezi împotriva clasei muncitoare, ca să ajungi la puşcărie!

Drumul de întoarcere de la W.C. s-a desfăşurat în aceleaşi condiții.

Doi din cei patru astfel batjocoriți zilnic erau Dobrescu, fostul primar al Capitalei şi Pop (nu mai ştiu dacă Valer sau Ionel), fostul ministru. De

numele celorlalți doi nu-mi mai amintesc.

Cînd a venit rîndul celulei mele să fie scoasă la W.C. am fost şi eu eliberat din carceră.

Într-o după-amiază, am primit, pentru a doua oară în aceeaşi zi, vizita lui Cornel Petrasievici. Cu totul pe neaşteptate, zăvoarele celulei noastre au fost trase şi în uşă a apărut un gardian necunoscut. Se întîmpla deseori ca şeful de secție din Zarcă să fie chemat la administrație. În acest caz, plutonierul sau sergentul care venea să-i transmită ordinul rămînea să-i țină locul gardianului de serviciu pînă la întoarcerea lui pe secție. Profitînd probabil de acest intermezzo, noul gardian fiind străin de felul în care se desfăşurase programul în Zarcă şi neştiind că vizita medicală avusese loc în cursul dimineții, Cornel Petrasievici îl convinsese că are de distribuit medicamente la cîțiva bolnavi. Aşa se face că a ajuns din nou la celula noastră. Sub ochii gardianului care rămăsese în uşă, Cornel a intrat în celulă, întrebîndu-ne dacă mai tuşim. N-a aşteptat răspunsul şi, cu autoritate, a continuat:

— Deschideți gura pe rînd, să vă dau ultimul „Maraschino“ pe care îl mai am în cabinet!

Şi, dintr-o sticlă cu etichetă de sirop de tuse, a umplut de mai multe ori o lingură, pe care ne-a turnat-o pe rînd în gură.

Ne-au revenit fiecăruia cîte trei–patru linguri, pe care, luați repede, le-am înghițit pe negîndite. Pînă să ne dezmeticim, Cornel ajunsese în prag şi, înainte ca gardianul să trîntească uşa în urma lui, l-am mai auzit spunîndu-ne:

— Cu asta, cred că o să vă simțiți mai bine!

Nu fusese chiar Maraschino ce ne dăduse Cornel, era însă o băutură destul de tare, preparată de el din alcool medicinal, diluat cu sirop de tuse. Cornel îşi botezase preparatul Maraschino, fiind sigur că gardianul nu cunoştea denumirea.

Pe măsură ce vremea trecea, lipsa de evenimente mai deosebite şi de informații devenea tot mai apăsătoare. În afară de nimicurile zilnice, altceva nu venea să tulbure viața stagnantă din Zarcă. Am fi dat orice să mai aflăm ceva despre situația politică internațională şi gîndurile noastre se îndreptau mereu spre Cornel Petrasievici, pe care îl bănuiam deținător de informații externe. Datorită postului de doctor, care îi conferea o oarecare

libertate de mişcare în Zarcă, nu ne puteam închipui să nu fi avut posibilităţi de contacte cu deţinuţii din celelalte secţii ale închisorii sau acces la ziarul adus de vreun gardian. Nu ştiam pe vremea aceea că gardienilor de serviciu în Zarcă le era interzis să-şi aducă ziarul. În toate închisorile prin care trecusem pînă aci, îi văzusem pe gardieni citindu-şi ziarul pe secţie. În închipuirea noastră, vedeam în Cornel un adevărat tezaur de informaţii, care nu ne erau accesibile, fiindcă nu aveam ocazia să stăm cu el de vorbă între patru ochi. Toate încercările noastre de a crea un astfel de prilej au dat greş, gardianul fiind totdeauna în apropiere.

Într-o zi, cînd am fost duşi la baie, în timp ce ne săpuneam unul pe altul pe spate, lui Mache i-a venit o idee. O dată întorşi în celulă, am aflat că eu îl inspirasem. Frecîndu-mă pe spate cu săpun, simţise sub mînă o denivelare. Cu cîţiva ani înainte de arestare, în partea stîngă a şalelor, ceva mai jos de regiunea rinichiului, îmi apăruse o mică excrescenţă, de mărimea unei alune. Doctorul îmi spusese că era un lipom, un chist sebaceu, cu totul banal. Fusesem sfătuit să-l las să se mai dezvolte, înainte de a-l extirpa. Timpul trecuse şi lipomul nu mai crescuse. Era aproape invizibil şi nu mă jena deloc, aşa că nu m-a mai preocupat. Cu puţin înainte de a evada de la mină, a început, treptat, să se dezvolte. De cînd mă aflam în Zarcă, devenise foarte vizibil. Fiind şi slab, apărea ca o proeminenţă de dimensiunea unei jumătăţi de ou.

După ce gardianul ne-a încuiat în celulă, Mache s-a întors spre mine şi a exclamat:

— Numai tu ne poţi salva!

Planul lui era simplu. La prima vizită medicală, să-i spun lui Cornel Petrasievici că excrescenţa din spate a început să mă doară. Examinîndu-mă, Cornel îşi va da imediat seama că e vorba de un lipom banal, care nu poate provoca dureri. Va înţelege că durerile invocate sînt un pretext pentru a scăpa din Zarcă şi va raporta administraţiei, recomandînd internarea mea în spital, pentru operaţie. Dacă planul va reuşi şi internarea mea va fi aprobată, voi fi operat tot de un medic deţinut, probabil de profesorul Topa, despre care auzisem că era chirurg la spitalul din Aiud. Şi Mache şi-a încheiat pledoaria, asigurîndu-mă că operaţia e un fleac, o simplă incizie, care în mod normal nu necesită nici măcar o internare.

Deci, operaţia nu conta. Important era că aveam să ajung în spitalul închisorii, unde voi lua contact cu diferiţi deţinuţi, fie bolnavi, fie doctori şi, după cîteva zile, mă voi întoarce în celulă doldora de informaţii.

N-am stat mult pe gînduri. Am fost imediat de acord să fac pe cobaiul

la experimentul sugerat de Mache. Chiar a doua zi, am cerut gardianului să fiu examinat de doctor. La venirea lui Cornel, mi-am descoperit regiunea şalelor unde se afla lipomul şi i-am semnalat zona dureroasă, aşa cum mă învăţase Mache. Pentru a facilita intervenţia lui Mache în discuţie, i-am spus lui Cornel că fusesem examinat de colegul meu de celulă care era doctor şi care va putea explica mai bine decît mine situaţia. Mache îşi pregătise dinainte lecţia. În cîteva fraze, utilizînd cele mai complicate expresii ştiinţifice, de neînţeles pentru un profan şi de-a dreptul ermetice pentru un gardian, i-a dat de înţeles lui Cornel că, de fapt, nu era nimic adevărat din tot ce-i spusesem şi că urmăream numai să fiu internat şi operat. Cornel a priceput exact explicaţiile lui Mache. Dialogul lor nu stîrnise nici cea mai mică suspiciune plutonierului. Dimpotrivă, îl urmărise cu multă atenţie, compunîndu-şi o expresie interesată de cele ce spuneau cei doi doctori.

O nimerisem bine cu el. Făcea parte din categoria mai rară de gardieni, care se simţeau măguliţi de a avea sub paza lor oameni mai deosebiţi, personalităţi politice, profesori, generali sau intelectuali în general. Complexul lor de inferioritate nu se manifesta decît prin atitudinea pe care o adoptau faţă de aceşti oameni, ţinînd să le lase impresia că nu sînt străini de anumite cunoştinţe şi preocupări intelectuale. Oricît de penibile erau încercările lor neîndemînatice de a se da drept ce nu erau, acoperindu-se de ridicol, nenorociţii dovedeau totuşi prin această comportare că mai recunoşteau şi mai respectau anumite valori. Cu această categorie de gardieni exista posibilitatea unor contacte şi relaţii mai umane. Din păcate, cei mai mulţi făceau parte dintr-o specie cu totul diferită. Adevărate brute primitive, care nu recunoşteau decît supremaţia forţei. Era categoria cu care trebuia să procedăm cu maximum de prudenţă, mai ales în perioadele în care se strîngea şurubul în închisori. O vorbă greşită te putea costa şi viaţa. Auzul unui singur cuvînt pe care nu-l cunoştea putea stîrni la un astfel de gardian o criză de furie, care-ţi putea fi fatală. Orgoliul lui de proporţii aproape patologice, dezvoltat de atotputernicia pe care i-o conferea uniforma M.A.I., în virtutea căreia dispunea de ani de zile de puteri discreţionare asupra unor oameni lipsiţi de orice drepturi, nu suporta să-i fie ştirbită superioritatea tocmai de către un deţinut, care, din moment ce îi era total supus, trebuia să-i fie şi inferior sub toate raporturile. Dacă un astfel de individ mai avea şi înclinaţii sadice din fire, iar natura îl mai înzestrase cumva şi cu o constituţie fizică excepţională, toate condiţiile erau îndeplinite pentru a face din el o brută perfectă. Şi din nefericire pentru noi,

M.A.I.-ul găsise şi recrutase destul de multe exemplare de acest fel, de care s-a folosit în opera de zdrobire, în sensul propriu al cuvîntului, a celor care reprezentaseră rezistența împotriva regimului, fie că fuseseră membri ai unor partide politice, ai vechii armate, ai clerului sau ai țărănimii.

Trecuseră mai multe zile de la vizita medicală, la care mă plînsesem de durerile din şale. Începusem să credem că planul imaginat de Mache nu avea să dea rezultatul scontat cînd, într-o dimineață, gardianul m-a scos din celulă şi m-a dus la cabinetul medical, de fapt, în celula lui Cornel. O celulă ca toate celelalte, cu singura deosebire că era mobilată. Un pat de fier, cu saltea, pătură, cearceaf, pernă şi față de pernă, aşezat de-a lungul peretelui din dreapta, constituia privilegiul de care se bucura Cornel, ca medic al Zărcii. În partea stîngă, o masă lungă de lemn, cu picioarele scurtate şi acoperită cu un cearceaf, servea de pat de consultații. La unul din capetele ei, o măsuță cu cîteva cutii şi sticluțe. Pe unul din pereți, era agățat un dulăpior vopsit în alb, cu o cruce roşie pe uşă, pe altul, un mic rezervor de tablă, prevăzut cu un robinet, sub care se găsea un lighean.

În celula-cabinet medical, mă aşteptau Cornel Petrasievici şi doctorul Bogățeanu. Cel din urmă îşi pusese un halat alb peste uniforma albastră de M.A.I. Mi s-a spus să mă dezbrac şi să mă întorc cu spatele. Cornel, arătîndu-i colonelului umflătura, a început să-i expună cazul. După o serie de explicații, descriind aspectul şi locul unde era plasat, Cornel a trecut la palparea lipomului, asigurîndu-mă că o va face cu menajamente. Va trebui numai să-i indic punctele dureroase. Ghidîndu-mă după indicațiile pe care în acelaşi timp i le dădea lui Bogățeanu, m-am plîns de dureri la apăsare, acolo unde înțelegeam, din explicațiile lui, că trebuia să fie locurile sensibile. Colonelul nu s-a atins de mine, dar asculta cu atenție tot ce-i spunea Cornel.

O dată consultația terminată, în timp ce mă îmbrăcam, Cornel s-a apropiat de Bogățeanu şi i-a vorbit cu glas scăzut, ferindu-se în mod vădit să nu-l pot auzi. Conținutul convorbirii lor confidențiale nu l-am aflat decît mai tîrziu. Pe scurt, Cornel susținuse posibilitatea unei tumori de natură canceroasă. Pusese chestiunea în aşa fel, încît, pentru a-şi arăta competența, Bogățeanu îşi însuşise imediat diagnosticul. Mai mult, Cornel îi stîrnise chiar interesul personal, sugerîndu-i că descoperirea şi semnalarea cazului puteau face obiectul unei comunicări, al cărei merit îi va reveni în întregime, aducîndu-i aprecierea forurilor superioare pentru activitatea lui profesională. Cornel i-a propus să dispună operarea mea la spitalul

închisorii şi trimiterea tumorii extrase la un examen de laborator, putîndu-şi apoi întemeia lucrarea pe rezultatul biopsiei.

Bogăţeanu a părăsit Zarca, hotărît să exploateze cazul în favoarea lui, pentru a se remarca, dar i-a dat de înţeles lui Cornel că nu poate decide pe loc internarea mea în spital. Desigur, întîrzierea se referea la obţinerea aprobării colonelului Coler, comandantul închisorii.

După consultaţia de la cabinetul medical, în prezenţa doctorului Bogăţeanu, au trecut vreo două săptămîni, fără ca evenimentul să mai aibă vreo urmare. Părea că toată afacerea căzuse baltă. În tot acest răstimp, continuam să joc rolul bolnavului, simulînd dureri în regiunea dorsală, ori de cîte ori eram în ochii gardianului, fie cu ocazia scoaterii la „program“, fie la împărţirea mesei. În cele cîteva vizite făcute în celula noastră, Cornel m-a examinat de fiecare dată, întrebîndu-mă dacă durerile s-au accentuat şi cerîndu-mi să am răbdare pînă ce medicul-şef va aproba internarea mea în spital. Gardianul, fiind ca de obicei de faţă la aceste vizite, am înţeles că trebuie să-mi joc mai departe rolul.

Începusem să mă obişnuiesc cu ideea că toată înscenarea noastră fusese zadarnică şi că planul nostru dăduse greş, cînd într-o bună dimineaţă, gardianul a tras zăvoarele celulei şi, din uşă, Cornel mi-a anunţat surpriza: operaţia fusese aprobată. Dar surpriza nu se oprea aici; internarea mea în spital nu fusese aprobată, aşa că urma să fiu operat de Cornel în cabinetul medical din Zarcă. Totodată, Cornel m-a anunţat că voi fi adus la cabinet după ce va primi de la spitalul penitenciarului cele necesare pentru intervenţie, adică o casoletă cu pansamente sterile, o alta cu instrumente, catgut şi ac chirurgical. Decepţionaţi la început de vestea că nu aveam să ajung la spital, ne-am consolat cu gîndul că măcar voi avea ocazia să stau de vorbă cu Petrasievici, pe care oricum îl presupuneam mai bine informat ca noi. Am pus chiar la cale un mijloc prin care Mache şi Paul să-mi faciliteze condiţiile de a sta de vorbă cu el între patru ochi. După ce voi fi dus la cabinetul medical, vor bate în uşă, sub un pretext oarecare, pentru a-l atrage pe gardian în celula lor, eu rămînînd astfel singur cu Cornel.

Am aşteptat toată dimineaţa să fiu dus la cabinet. Evenimentul s-a produs abia după-amiază. Cînd, urmat de gardian, am intrat în cabinet, l-am găsit pe Cornel făcînd ultimele improvizaţii pentru aranjarea mesei de bucătărie cu picioarele tăiate, care-i mobila celula, în masă de operaţie. Aşternea pe tăblia de lemn pătura de pe patul lui, iar pe deasupra un

cearceaf curat. La căpătîi, mi-a pus mantaua lui de zeghe, împăturită. M-am dezbrăcat şi m-am întins cu faţa în jos. Gardianul, curios să vadă operaţia, se apropiase şi privea peste umărul lui Cornel. Părea aşa de interesat de tot ce făcea Cornel, încît începuse să-mi fie teamă că nu va părăsi cabinetul decît atunci cînd, conform înţelegerii noastre, Mache şi Paul vor bate în uşă. Nu s-a clintit din loc, cît timp Cornel mi-a făcut cele cîteva injecţii cu novocainã în jurul lipomului aşteptînd ca anestezicul să-şi facă efectul.

Petrasievici îmi atingea din cînd în cînd pielea cu vîrful bisturiului, pentru a-i verifica sensibilitatea. Mi-a spus că va fi nevoit să treacă la incizie, de îndată ce zona respectivă va fi anesteziată şi că va trebui să termine operaţia cît mai repede, deoarece primise de la spital o cantitate minimă de novocainã. Cînd, la înţepătura bisturiului, n-am reacţionat şi i-am spus că nu simt nimic, Cornel a făcut incizia, pe o lungime de circa zece centimetri.

În clipele următoare, o senzaţie de căldură umedă pe partea laterală a şoldului m-a făcut să întorc capul. Era sîngele care se scurgea din rană şi care, prelingîndu-se pe piele, îmbiba cearceaful de sub mine. Totodată, am văzut însă şi faţa gardianului, care păIise ca varul.

Cu toate că era ocupat cu decolarea lipomului, care se arăta foarte aderent de ţesutul din jur, Cornel îşi dăduse şi el seama de starea gardianului, fiindcă l-am auzit spunîndu-i:

— Domnule plutonier, ieşiţi repede afară la aer şi respiraţi adînc de cîteva ori!

N-a fost nevoie de insistenţe. Gardianul i-a ascultat sfatul şi, cam nesigur pe picioare, s-a îndreptat spre uşă.

Scena care s-a petrecut atunci a rămas de pomină în grupul nostru, fiind deseori povestită prin puşcăriile prin care am mai trecut, cu un haz mereu reînnoit. În momentul în care gardianul a ieşit pe uşă, ca la o comandă, Cornel s-a aplecat spre mine, iar eu am întors capul spre el, amîndoi într-un glas, pronunţînd aceleaşi cuvinte: „Ce mai ştii nou?“

În dialogul care a urmat, ne-am decepţionat reciproc: şi unul şi altul deţineam informaţii tot atît de vechi, datînd de cîteva luni. Şi Cornel îşi pusese aceeaşi nădejde ca şi mine în întîlnirea noastră cu ocazia operaţiei. Fusese convins că venisem în Zarcă cu ştiri proaspete, la fel cum şi noi crezusem despre el că trebuie să fie informat. Singurul schimb de veşti interesante pe care l-am putut face a fost cu privire la soarta cîtorva camarazi şi prieteni comuni, întîlniţi fie de el, fie de mine, prin diferitele închisori prin care trecusem fiecare. În timp ce stam de vorbă, Cornel

continua să se ocupe cu desprinderea chistului, străduindu-se să-l extragă în întregime. Îmi spunea că dacă nu procedează aşa, sînt riscuri să se refacă. După o vreme s-a întors şi gardianul, dar n-a mai intrat în cabinet. Se plimba pe coridor în faţa uşii deschise, evitînd să se mai apropie sau chiar să privească spre noi.

Din cauza aderenţelor şi a dificultăţilor întîmpinate la desprinderea lor, durata operaţiei a depăşit timpul prevăzut şi efectul anesteziei a început să dispară. Faza finală a fost destul de neplăcută, mai ales cînd s-a ajuns la cusut, a trebuit să strîng zdravăn din dinţi, această ultimă parte a operaţiei petrecîndu-se pe viu. Înainte de a-mi face pansamentul, Cornel mi-a dat cîteva antinevralgice, prevenindu-mă că în următoarele ore durerea s-ar putea intensifica. M-a trimis apoi în celulă şi mi-a spus să stau culcat spre a evita sîngerarea.

Nici n-a apucat bine gardianul să tragă zăvoarele în urma mea, că Mache şi Paul au şi fost lîngă mine, curioşi să afle veştile pe care le aduceam. Nu se aşteptau să vin chiar cu mîna goală. Mai întîi s-au resemnat ca şi mine, apoi am sfîrşit prin a rîde de iluziile pe care ni le făcusem şi de întreg planul pe care îl urzisem în zadar. Pentru Mache, toată pățania devenise cu timpul un fel de anecdotă, pe care o povestea mai tîrziu cu mult haz, ori de cîte ori venea vorba de timpul petrecut în Zarcă. Începea mereu cu aceeaşi formulă: „Hai să vă povestesc cum s-a operat Ioanid degeaba.“

Chiar degeaba n-a fost. Mai întîi fiindcă eu am scăpat de chist, pe care oricum ar fi trebuit să-l operez cîndva. În al doilea rînd, am exploatat cîţiva ani mai tîrziu cicatricea rămasă de pe urma operaţiei, pretinzînd că fusesem operat la rinichi. Cicatricea era destul de mare pentru a impresiona şi induce în eroare un gardian, care nu-şi dădea seama că nu era plasată în dreptul rinichiului. Aşa am obţinut de mai multe ori dreptul de a rămîne în celulă în închisoarea din Piteşti, în timp ce camarazii mei erau scoşi la plimbare. Printre noi se afla un turnător şi numai în acest fel puteam lua contact cu celula vecină, pentru a afla noutăţi.

Pînă una alta, efectul anesteziei trecuse şi, aşa cum prevăzuse Cornel, începuseră durerile. Noaptea n-am prea dormit, iar dimineaţa, nu numai că eram obosit, dar durerile persistînd nu-mi găseam nici o poziţie mai comodă în care să mă pot odihni. Cam pe la ora prînzului, renunţasem să mai încerc să adorm. Reuşisem în schimb să-mi găsesc locul. Culcat pe partea dreaptă, proptit într-un cot şi cu spatele la uşă, stăteam de vorbă cu Mache, care se aşezase turceşte la picioarele mele. Paul era culcat ca şi mine, cu spatele la uşă şi dormea.

În aceste poziții ne-a surprins brusca deschidere a uşii. Instinctiv, toți trei am întors capul. Chiar şi Paul, trezit de zgomotul zăvorului, a privit spre uşă. Un fel de monstru obez, îmbrăcat cu un raglan închis pînă la gît şi cu o şapcă în cap, stătea nemişcat în cadrul uşii. Din cauza corpolenței, brațele prea scurte îi stăteau depărtate de corp, ca aripioarele unui pinguin uriaş. De sub şapca pusă drept în vîrful capului, ca pe un calapod, ochii mici şi înfundați în fața lată şi înecată în grăsime ne priveau fără nici un fel de expresie. La o jumătate de pas în spatele lui, Coler, comandantul, în uniforma lui de colonel.

Cîteva clipe a fost linişte absolută. Toate personajele scenei rămăseseră într-o imobilitate perfectă. Cei din uşă, aşa cum i-am descris, iar noi, în pozițiile în care ne surprinsese zgomotul zăvoarelor trase, nemişcați şi numai cu capetele întoarse spre uşă. Prima mişcare a făcut-o Coler. Cu vizibilă deferență s-a apropiat de civilul obez, dar mai scund decît el şi, din spate, aplecîndu-i-se peste umăr, i-a şoptit ceva la ureche. Apoi, respectuos, s-a retras din nou pe poziția inițială, scena revenind şi ea la imobilitatea dinainte. În acest timp, completînd tabloul, gardianul de serviciu pe secție încremenise în poziție de drepți pe coridor.

Era evident că civilul trebuie să fi fost un personaj foarte sus-pus, ca să producă o asemenea manifestare de respect. Mai ales atitudinea aproape umilă şi de totală supuşenie a lui Coler ne-a făcut să înțelegem că vizitatorul era un om foarte important. Pe Coler îl văzusem de cîteva ori prin gaura oblonului venind în inspecție la bucătărie. Mîndru, ca un stăpîn absolut pe domeniile lui, stîrnea la apariția lui o adevărată panică printre gardieni, care alergau în toate părțile, neştiind cum să execute mai repede ordinele pe care le dădea, cu tonul autoritar al unui comandant de oşti. Acelaşi Coler era acum rezervat şi modest, cu ochii în patru şi atent să surprindă cel mai mic gest al civilului, ca să-i ghicească şi să-i prevină orice dorință.

Între timp, scena mută care se prelungea peste măsură crease un fel de suspans penibil, o tensiune nervoasă inexplicabilă. Cheia destinderii părea să stea în mîna personajului central al tabloului, care continua să ne privească cu aceiaşi ochi inexpresivi, fără să dea nici un semn de viață. Prin ce fluid telepatic sau pe ce altă cale gîndurile noastre au intrat în comunicație, nu ştiu, fapt este însă că toți trei, spontan, ne-am reluat îndeletnicirile întrerupte cu cîteva momente mai înainte de deschiderea uşii. Ca şi cum nimic nu s-ar fi petrecut şi nimeni nu ne-ar fi observat, rupînd vraja nemişcării şi a tăcerii, Paul a întors capul spre fereastră şi şi-a tras

pătura peste umăr, ca să-şi continue somnul, iar Mache şi cu mine, ignorînd ostentativ prezența celor din pragul celulei, ne-am reluat conversația.

Mache, din poziția în care se afla, a putut vedea cu coada ochiului reacția civilului. S-a întors brusc spre Coler şi, arătîndu-ne cu un gest nervos din mînă, i-a adresat cîteva cuvinte, pe care nu le-am înțeles. Ni s-au părut a fi într-o limbă străină. Apoi, ne-au întors spatele şi au plecat. Am auzit rînd pe rînd deschizîndu-se uşile celorlalte celule. Inspecția a durat o bună bucată a dimineții şi cînd s-a terminat, prin gaura oblonului, l-am văzut pe vizitatorul civil traversînd curtea, însoțit de Coler.

Scurt timp după aceea, uşa noastră s-a deschis din nou. Era ofițerul de serviciu, care ne-a spus să ne scoatem saltelele pe coridor. Ne-am executat, crezînd că urmau să fie umplute cu paie proaspete. După un timp, ne-am dat seama că era singura celulă din care fuseseră scoase saltelele. La ora prînzului, cînd l-am întrebat pe gardian de ce nu ni se restituie saltelele, ne-am lămurit. Din ordinul comandantului, ca pedeapsă pentru atitudinea nedisciplinată, ni se luaseră saltelele pentru o lună.

Abia atunci am reuşit să reconstituim cuvintele civilului adresate lui Coler. Pronunțase numai două cuvinte, dar cu un accent străin atît de puternic, încît nu le putusem desluşi sensul. Acum, ştiind despre ce era vorba, ne-am dat seama că, pocind îngrozitor cuvintele, civilul ordonase laconic: „Sólte áfar!“

Multă vreme am făcut tot felul de presupuneri cu privire la identitatea misteriosului personaj civil. În cele din urmă, după plecarea noastră din Zarcă, avînd ocazia să întîlnim alți deținuți din Aiud, cărora le-am descris personajul, împrejurările şi data la care ne vizitase, aceştia ne-au spus că era vorba despre celebrul colonel Nicolschi. Această eminență cenuşie a Ministerului de Interne, de numele căruia erau legate cele mai sinistre acțiuni criminale săvîrşite împotriva deținuților politici, care culminaseră cu „reeducarea“ din Suceava, Piteşti şi Gherla, vizitase în acea epocă Aiudul.

Alți deținuți, tot din Aiud, pretindeau că vizitatorul din acea vreme fusese generalul Pintilie Gheorghe. Pe adevăratul lui nume, Pintilie Bodnarenco, acest rus din Basarabia era o altă figură cu nimic mai prejos de Nicolschi. În ierarhia ocultei Ministerului de Interne, cred că era şi mai sus-pus. Din cîte ştiu, într-o vreme în care Securitatea devenise minister independent, sub denumirea de Ministerul Securității Statului, Pintilie fusese şeful lui. Nu m-am putut niciodată lămuri cu certitudine, cu care din cei doi avusesem de-a face în Zarcă.

Pentru satisfacția de a-l fi înfruntat pe Nicolschi sau pe Pintilie, am dormit timp de o lună direct pe podele, cu bocancii sub cap, în chip de pernă. Cred că tot datorită relaxării care intervenise în acea vreme în regimul penitenciar, scăpasem aşa de ieftin. Pentru mine, primele zile fără saltea au fost mai chinuitoare din cauza operației încă proaspete. După ce Cornel mi-a scos însă firele şi durerile au încetat, n-am mai avut de răbdat, ca şi Mache şi Paul, decît duritatea duşumelelor şi frigul care începuse să se lase peste noapte.

Vara se apropia de sfîrşit. Căldurile mari trecuseră. Zilele erau încă frumoase şi însorite, dar nopțile se răcoriseră de-a binelea.

Într-o dimineață, ofițerul de serviciu a deschis uşa celulei noastre şi mi-a citit numele scris pe un bilețel:

— Echipează-te şi ieşi afară!

M-a dus spre ieşirea din Zarcă. Înainte de a ieşi pe poartă, mi-a pus o pătură în cap şi m-a luat de braț. Nu vedeam decît unde puneam piciorul. Condus de mîna ofițerului, am traversat curtea din fața Zărcii, care mi-era bine cunoscută de luni de zile, de cînd o țineam sub observație prin gaura oblonului. Apoi, am cotit la stînga şi nu m-am mai putut orienta. Pierdusem obiceiul să mai merg aşa de mult şi picioarele neexersate îmi erau nesigure pe pavajul neregulat din piatră rotundă de rîu. Drumul mi s-a părut destul de lung şi mi se făcuse frig. Îmi amintesc că am trecut printr-o poartă din zăbrele. Am mai mers puțin, am urcat două sau trei trepte şi am intrat într-o clădire. După încă vreo cîțiva paşi pe un coridor, ofițerul de serviciu m-a oprit şi mi-a spus să nu mă mişc din loc şi să aştept. A deschis o uşă şi l-am auzit raportînd ceva unui superior. „Bine! Adu-l înăuntru!“ i-a răspuns o voce.

În clipa următoare, mi s-a tras pătura de pe cap şi am fost introdus într-o cameră. Orbit de lumină, am rămas în picioare, lîngă uşa pe care ofițerul de serviciu, fără să mai intre, o închisese în urma mea. Mă aflam într-o încăpere foarte spațioasă. Cele trei birouri, scaunele şi cîteva dulapuri de acte mai lăsau destul loc împrejurul lor, ca să-ți dea impresia unei încăperi insuficient mobilate. Se făcuse focul. Din dreapta mea, de lîngă uşă, o sobă de teracotă radia căldură. În fața ei era aşezat unul din birouri. De-a lungul peretelui din dreapta era instalat al doilea, iar drept în față, între cele două ferestre, cel de-al treilea. Din cauza luminii puternice care îmi bătea în ochii încă neacomodați, nu remarcasem că la acesta din urmă era aşezat un ofițer. I-am înregistrat prezența aproape în acelaşi moment în care mi-a adresat cuvîntul:

— Ce mai faci, domnule Ioanid? Ia, te rog, loc pe scaun!

Cu un gest mi-a indicat un scaun din fața biroului. Fusese aşezat la oarecare distanță, în aşa fel ca să nu pot vedea hîrtiile de pe birou.

— Îți mai duci aminte de mine?

— Sigur că da, domnule locotenent-major.

Era ofițerul care mă anchetase în toamna lui 1953, la sediul Securității din Calea Rahovei, cînd Titi şi cu mine fuseserăm arestați.

Cele cîteva fraze, schimbate în termeni cît se poate de civilizați, n-au fost singurele. A urmat o conversație de cel puțin zece minute, purtată în aceleaşi condiții. Între altele, privindu-mă cu insistență, s-a informat dacă sînt bolnav. Mi-am dat seama că, pentru el, eram aproape de nerecunoscut. Cînd fusesem arestat şi mă anchetase, aveam cel puțin zece kilograme mai mult, eram bronzat de soare şi, din punct de vedere fizic, puteam fi un exemplu de tinerețe şi sănătate. Iar acum, îi stătea înainte un om uzat, supt la față, cu pielea uscată şi gălbejită de claustrație, tuns şi îmbrăcat în haine vechi, murdare şi peticite, care-i accentuau înfățişarea, şi aşa mizerabilă. Nu m-am mirat, aşadar, să-l văd neîncrezător, cînd i-am spus că n-am fost bolnav şi că nu sufăr de nimic. Am profitat însă să-i arunc o vorbă despre ceea ce poate face Ministerul de Interne dintr-un om supus regimului de exterminare. Cu toate că s-ar fi putut simți direct vizat de această învinuire, fiind el însuşi un reprezentant al M.A.I.-ului, anchetatorul s-a mulţumit să ignore aluzia, părînd mai degrabă interesat să afle detalii despre regimul de care pomenisem şi căruia îi datoram starea mea fizică actuală.

Nu mai eram tînărul care cu doi ani în urmă ar mai fi putut crede în sinceritatea unor manifestări de bunăvoință din partea unui anchetator. Admițînd că totuşi, la început, aş fi avut naivitatea de a crede în sensibilitatea sufletească a vreunui membru din aparatul Securității, după experiența cîştigată între timp, nu mai putea fi vorba de aşa ceva. Ar fi însemnat nu numai prostie, dar şi o slăbiciune nepermisă. Eram, aşadar, departe de tentația de a umaniza trăsăturile vreunuia din aceşti roboți, specializați în zdrobitul oamenilor.

Şi totuşi de-a lungul anilor în care am avut de-a face cu ei, am întîlnit cîteva exemplare care încă mai păstrau ceva nealterat din făptura lor umană. Cu toată şcoala intensivă de pervertire sufletească pentru meseria de anchetator, în care calitatea profesională creştea pe măsură ce mînuiau mai bine înşelătoria, minciuna, şantajul, spaima şi tortura, totuşi, la unii mai persistau urme de sentimente umane. Desigur, nu într-atît încît să-i facă să-şi pericliteze situația, dar suficient pentru a-i pune uneori pe gînduri,

ceea ce, dintr-un anumit punct de vedere, le făcea probabil viața mai grea decît celor total dezumanizați. Acesta mi s-a părut a fi şi cazul anchetatorului meu. Prea mă asculta cu luare-aminte. Cu toate că afecta un aer distrat, nu-şi putea ascunde interesul pentru cele ce-i povesteam despre închisoarea din Oradea. Cînd mă opream din povestit, tot el mă stîrnea să continuu, prin cîte o remarcă, în care îşi manifesta neîncrederea față de cele ce-i relatam. Reluam atunci episodul cu pricina, descriindu-l pînă la cele mai mici amănunte. O făceam cu plăcere şi cît mai convingător. Mai ales că era un rechizitoriu al căpitanului Tilici, comandantul închisorii din Oradea, şi al echipei lui de dălcăuci.

I-am înşirat toate acțiunile întreprinse de administrația penitenciarului Oradea, care erau tot atîtea capete de acuzație, ce se încadrau în articolele oricărui Cod Penal, din orice țară din lume. Nu ştiu dacă pledoaria mea a servit la ceva sau dacă mi-am răcit gura de pomană, denunțînd unui securist fărădelegile altor securişti. Zicala „corb la corb nu-şi scoate ochii“ se potrivea de minune cazului. Şi totuşi, chiar dacă n-am făcut decît să-i satisfac curiozitatea personală, povestindu-i din lumea penitenciarelor cu care, practic, un anchetator nu avea de-a face, consider că trebuia să-l informez. Uneori, chiar pe un teren steril, mai încolțeşte cîte o sămînță. Iar de nu era acesta cazul, cel puțin contribuisem la ceea ce mulți dintre noi consideram, pe vremea aceea, ca fiind o datorie a deținutului: făcusem din anchetatorul meu un securist în plus care nu va putea spune că „n-a ştiut“.

Cînd mi-am încheiat povestea cu întrebarea:

— Domnule locotenent-major, dumneavoastră credeți că într-o închisoare se pot petrece asemenea lucruri fără ştirea Securității şi a Ministerului de Interne?, anchetatorul îşi luase un aer preocupat, ca şi cum nu mi-ar fi urmărit ultimele cuvinte. Începuse să răsfoiască un dosar voluminos care-i stătea în față şi, prefăcîndu-se a nu-mi fi auzit întrebarea, mi-a spus:

— Domnule Ioanid, trebuie să lăsăm poveştile şi să trecem la treabă.

Înainte de a continua, m-a întrebat dacă vreau să fumez. I-am răspuns afirmativ. Ca să nu mă apropii de birou, s-a sculat el şi mi-a adus un pachet de țigări Carpați şi o cutie de chibrituri. S-a întors apoi la biroul lui şi mi-a dat următoarea explicație:

— Domnule Ioanid, se apropie data procesului dumitale. Cum a trecut cam multă vreme de la întocmirea lui, dosarul anchetei s-a prăfuit stînd pe rafturi şi nu mai e prezentabil. Sînt nevoit să-l refac. Voi reduce piesele la strictul necesar, comprimînd vechile dumitale declarații într-un nou proces-

verbal de anchetă, mai concis. Pentru acesta din urmă, voi avea nevoie de semnătura dumitale.

Şi, ca şi cum mi-ar fi ghicit gîndurile, a continuat:

— Bineînțeles că îți voi da mai întîi să citeşti noile procese-verbale, ca să-ți dai seama că nu vor cuprinde decît declarațiile pe care le-ai dat şi le-ai semnat la anchetă.

Într-adevăr, de îndată ce-mi spusese că venise să rescrie procesele-verbale de anchetă, mă gîndisem că trebuie să fie vorba de o înşelătorie. Nici ultimele lui asigurări nu m-au liniştit în această privință. Mi-am zis că va trebui să fiu cu ochii în patru la ce voi semna, ca să nu mi se strecoare ceva nedorit. Am devenit cu atît mai bănuitor cu cît anchetatorul se arăta mai departe binevoitor. Mi-a spus că transcrierea pieselor din dosar îi va lua timp şi că de mine nu va avea nevoie decît la sfîrşit, pentru semnături, dar că se gîndise că mi-ar face plăcere să mai ies dintre cei patru pereți şi să pot fuma o țigară. De aceea ceruse să fiu adus în fața lui. Dacă însă preferam să stau în acest timp în celulă, nu aveam decît să-i spun, şi-mi va îndeplini dorința. Atîta solicitudine şi bune intenții mi se păreau suspecte. I-am mulțumit însă şi i-am spus că, decît în întunecimea celulei, prefer să rămîn în birou cu el, unde ferestrele n-au obloane şi pot măcar vedea un petic de cer. Acestea fiind zise, conversația a încetat, fiecare văzîndu-şi de treabă: ofițerul s-a pus pe scris, iar eu m-am apucat să examinez mai cu atenție încăperea, rotindu-mi privirile împrejur. Din cînd în cînd, ca şi cum aş fi amorțit, îmi mai schimbam poziția pe scaun şi totodată unghiul de vedere. Aşa am ajuns să observ că lîngă sobă se afla un cuier-pom, în care era atîrnată o manta ofițerească albastră cu epoleți de colonel. Nu putea fi decît a lui Coler, comandantul Aiudului, şi totodată şi unul din birouri trebuie să fi fost tot al lui. Dar descoperirea senzațională era alta: din buzunarul mantalei lui Coler ieşea partea de sus a unui ziar împăturit.

Obsedat cum eram de ştiri, nu mi-am mai putut lua gîndul de la ziarul care se găsea la numai cîțiva paşi, şi totuşi atît de inaccesibil. Atracția irezistibilă pe care ziarul o exercita asupra mea nu-mi dădea pace. În cele din urmă mi-a venit o idee. Am rupt tăcerea şi m-am adresat anchetatorului. L-am întrebat dacă mă pot aşeza lîngă sobă, fiindcă îmi era frig. A fost de acord, cu toate că părea puțin mirat, cererea mea nefiind prea justificată de temperatura destul de plăcută din cameră. M-a şi întrebat dacă în celulă era mai cald. I-am spus că nu, dar că din cauza slăbiciunii eram mai friguros şi că eram obişnuit să stau toată ziua cu pătura în spinare.

Între timp îmi mutasem scaunul, mă aşezasem şi, rezemat de sobă,

fumam, cu aerul mulţumit al omului care nu-şi mai doreşte nimic altceva. Ce voiam să fac mai departe, nici eu nu ştiam.

Mă aflam acum la aproape patru metri distanţă de anchetatorul meu, care îşi reluase scrisul. Partea de jos a corpului mi-era acoperită de biroul ce-l presupuneam a fi al lui Coler, în spatele căruia îmi trăsesem scaunul. Întinzînd mîna, puteam atinge ziarul din buzunarul mantalei. Era însă o mişcare care intra în unghiul de vedere al anchetatorului, deoarece înălţimea biroului se oprea la nivelul buzunarului şi nu-mi mai făcea paravan.

Am stat mai bine de trei ore pe scaunul de lîngă sobă. Anchetatorul scria de zor. Din cînd în cînd îşi mai înălţa capul şi privea în direcţia mea, fără să mă vadă, preocupat de formularea frazei următoare din procesul-verbal pe care îl rescria. În restul timpului, nu părea să mai ia act de prezenţa mea, decît cînd se oprea din scris, ca să aprindă o ţigară. Atunci punea tocul jos şi mai schimba cîteva vorbe cu mine, fie pentru a mă întreba dacă îmi mai este frig, fie pentru a se informa dacă mai am ţigări.

Mie îmi era însă gîndul numai la ziar. Totuşi, n-am îndrăznit să mă ating de el. Nu atît de grija de a fi surprins de anchetator, cît de teamă că mi-l vor găsi asupra mea la percheziţia ce cu siguranţă mi-o vor face la întoarcerea în Zarcă.

Pe la prînz, ofiţerul şi-a strîns hîrtiile, spunîndu-mi că n-a terminat încă şi că va trebui să continue şi după-masă. Din nou m-a întrebat dacă prefer să mă cheme de îndată ce se va întoarce de la masă, sau numai la sfîrşitul lucrării pentru semnătură, iar eu i-am repetat că m-aş bucura mai mult să stau la lumină şi lîngă sobă, decît în celulă. În timp ce-şi băga dosarul în servietă şi înainte de a chema gardianul ca să mă ducă în Zarcă, i-am cerut două ţigări pentru camarazii mei din celulă. M-a întrebat dacă regulamentul închisorii permite fumatul. I-am spus că da, dacă ţigările sînt de la anchetă, cu toate că ştiam că în Zarcă nu aveam dreptul să fumăm. După un moment de ezitare, s-a decis:

— Ia-le pe toate, dar pe riscul dumitale. Dacă ţi le găseşte şi ţi le confiscă, eu nu pot face nimic. Aici, nu eu hotărăsc!

N-am mai aşteptat. Am scos cele şapte–opt ţigări care mai rămăseseră în pachet şi, de faţă cu el, le-am pus bine: cîte două le-am strecurat printr-o gaură special prevăzută, sub fiecare din peticele cusute în genunchii pantalonilor, alte două sub peticul din fund, iar restul în sîn. În tivul de la piept al zeghei, am vîrît cîteva beţe de chibrituri şi o bucăţică din scăpăriciul pe care l-am rupt din muchia cutiei. Ofiţerul mă privea cu un

zîmbet reținut pe buze. Cînd am terminat operația, a deschis uşa şi a strigat gardianul:

— Tovarăşe plutonier! Du deținutul înapoi în celulă!

Drumul de întoarcere l-am făcut tot cu pătura în cap. La poarta de fier am fost opriți, gardianul care mă conducea de braț trebuind să dea socoteală despre destinația mea celui care păzea trecerea.

Acesta din urmă s-a apropiat apoi de mine şi, în timp ce glumea cu tovarăşul lui, m-a pipăit o dată, de sus pînă jos. N-a făcut decît să-şi treacă mîinile peste pătură, de la umeri şi pînă prin dreptul genunchilor, într-un gest de parcă şi-ar fi şters palmele pe mine. După acest simulacru de percheziție, am putut trece mai departe. Eram însă furios pe mine însumi că nu îndrăznisem să iau ziarul. Aş fi ajuns cu el în celulă, fără nici o problemă! M-am mai consolat, gîndindu-mă la bucuria ce aveam să le-o fac prietenilor mei, cînd vor vedea țigările. Mai ales lui Mache, care era un fumător pătimaş.

Am ajuns la uşa celulei, fără să mi se facă vreun control. Băieții mă aşteptau, nerăbdători să afle unde fusesem dus atîta vreme. Trecuse de ora mesei şi vesela fusese strînsă din celule. Nu rămăsese decît gamela cu porția mea de ciorbă. În timp ce mîncam, le-am povestit despre întrevederea mea cu anchetatorul de la Bucureşti. Imediat ce am golit gamela, m-am grăbit să bat la uşă ca s-o dau afară, ştiind că de aici înainte, pînă la ora „programului“, gardianul nu ne va mai deranja. Cum i-am auzit paşii îndepărtîndu-se pe coridor, am luat legătura cu Titi Coşereanu prin vecinul nostru Harry Brauner şi i-am comunicat cele întîmplate. Presupuneam că şi el va fi chemat la anchetator, pentru acelaşi motiv ca şi mine. Împărtăşindu-i bănuielile mele cu privire la acest procedeu neobişnuit, de a rescrie nişte declarații vechi de un an, sub pretextul că nu mai sînt prezentabile la înfățişare, l-am prevenit să fie şi el atent la ce semnează. Titi mi-a răspuns prin Brauner că şi el crede că e ceva suspect la mijloc. Abia după ce am terminat conversația la perete, am început să scot la iveală țigările. Surpriza a fost din cele mai frumoase, dar bucuria a trecut repede într-un adevărat chin. Trebuia să răbdăm şi să nu aprindem încă nici o țigară. Gardianul putea veni în orice moment ca să mă ducă din nou la anchetă şi, deschizînd uşa, va remarca imediat fumul şi mirosul de tutun. Celula se aerisea greu şi descoperirea că aveam țigări, şi mai ales foc, ar putea provoca o adevărată alarmă, avînd drept consecință o percheziție şi confiscarea obiectelor prohibite. Am hotărît deci să nu se fumeze decît după ce va veni gardianul să mă ia la anchetă. Pînă atunci, comoara a fost

ascunsă în saltea.

N-a trecut mult şi am fost din nou dus în biroul unde anchetatorul, deja instalat, scria. Cum am intrat pe uşă, din prima privire am văzut că situaţia cuierului era neschimbată. Mantaua şi ziarul erau la locul lor. M-am aşezat direct pe scaunul părăsit cu două ore mai înainte şi care nu fusese mutat de lîngă sobă. Ofiţerul s-a întrerupt din scris pentru a-mi aduce un alt pachet de ţigări şi chibrituri. A mai schimbat cîteva vorbe cu mine, întrebîndu-mă, între altele, dacă le-am dat şi camarazilor mei să fumeze, după care s-a aşezat din nou la biroul lui şi s-a cufundat în scris.

Nu mi se mai întîmplase să fiu aşa de răsfăţat cu ţigări. Abia aşteptam să mi se dea procesele-verbale spre semnare, ca să văd care era preţul acestor amabilităţi. Aveam tot mai mult convingerea că era vorba de un tîrg. Ceea ce mă intriga însă era procedeul. De obicei, la anchetă, ţi se promiteau ţigări sau alte avantaje, în schimbul unor declaraţii pe placul Securităţii, ceea ce nu însemna că le şi primeai dacă acceptai compromisul. Nu înţelegeam de ce mi se plătea anticipat şi fără să mi se spună măcar ce mi se cere în schimb. Pînă la găsirea răspunsului, cînd voi citi procesele-verbale, nu mi-am mai bătut capul şi mi-am zis că, deocamdată, e mai bine să profit de situaţie. Ce-i în mînă nu-i minciună! Mi-am aprins deci o ţigară şi m-am întors iar cu gîndul la ziarul din mantaua colonelului Coler.

Toate socotelile pe care mi le-am făcut m-au dus la aceeaşi concluzie: oricum aş proceda, luatul ziarului reprezenta o acţiune hazardată. Nici o precauţiune nu mă putea pune la adăpost de privirea ofiţerului, dacă acesta şi-ar ridica privirea din hîrtii, tocmai în momentul în care aş întinde mîna spre cuier. Era pur şi simplu o chestiune de noroc. Şi m-am decis să mi-l încerc! Singurul lucru pe care îl puteam face pentru a-mi ajuta norocul şi a micşora riscurile era să procedez repede şi fără zgomot. Evitarea zgomotului era o problemă. În birou domnea o linişte aproape desăvîrşită. Nu se auzea decît scîrţîitul peniţei pe hîrtie şi un slab sfîrîit al focului din sobă.

Mi-am luat inima în dinţi. Cu ochii la anchetator şi printr-o mişcare rapidă, am executat gestul pe care mi-l exersasem de mai multe ori în gînd. Cred că şi un hoţ de buzunare profesionist s-ar fi putut declara mulţumit de reuşită. Totul nu durase mai mult de o clipă şi nu se auzise nici cel mai mic foşnet. Iar ziarul, tot aşa împăturit cum stătuse în buzunarul mantalei, se afla acum pe genunchii mei, acoperit vederii ofiţerului de marginea mai înaltă a biroului.

Abia acum am realizat însă cu cîtă uşurinţă judecasem situaţia, înainte

de a trece la acțiune. Mă concentrasem numai asupra subtilizării ziarului din buzunar, neglijînd complet pasul următor. Oricine ar fi deschis uşa în acel moment ar fi văzut ziarul pe genunchii mei. La asta nu mă gîndisem. Prevăzusem în schimb unde voi ascunde ziarul: în chiloți, între picioare, unde avusesem grijă să descos, pe o latură a lui, un petic, transformîndu-l astfel într-un fel de buzunar. Dar pentru asta ziarul trebuia împăturit de mai multe ori şi adus cam la dimensiunea unui pachet de cărți de joc. Or, toată această operație trebuia să fie şi silențioasă şi repede executată, pentru a nu fi surprins nici de la uşă, nici de anchetator, înainte de a fi pus ziarul la adăpost.

Norocul m-a ajutat şi de astă dată. Profitînd de fiecare zgomot scos de anchetator cînd răsfoia filele dosarului, ajutîndu-mă cu cîte un acces de tuse, sau făcînd să scîrțîie scaunul de sub mine, am izbutit să acopăr foşnetele inerente manipulării şi împăturirii ziarului. Mi s-a părut o eternitate pînă ce l-am făcut să dispară în ascunzătoarea ce i-o pregătisem. Abia atunci mi-a trecut sentimentul de panică şi mi s-au potolit bătăile inimii. Eram transpirat şi palmele îmi erau ude. Aici, cred că n-aş mai fi fost la înălțime, în ochii unui hoț de buzunare!

Pe de o parte mă liniştisem, dar pe de alta, se trezise în mine un fel de tentație a riscului, care îmi dădea ghes să-mi mai încerc o dată norocul. Voiam, cu orice preț, să cercetez şi celălalt buzunar al mantalei. Nici eu nu ştiam ce mă aşteptam să găsesc în el, dar diavolul, care pusese stăpînire pe mine, mă împingea să cutez pentru a doua oară să fac gestul spre buzunar. Şi l-am făcut! Poate chiar mai repede decît prima dată. Brațul mi s-a destins, mîna a pătruns în buzunar, degetele mi s-au închis pe obiectul întîlnit şi în clipa următoare aveam pe genunchi portofelul lui Coler. Cel mai surprins am fost tot eu. Numai la portofel nu mă gîndisem! Un pachet de țigări, nişte chibrituri, un creion sau măcar un petic de hîrtie ar fi fost lucruri folositoare, dar un portofel era un obiect absolut inutil. Totuşi, primul impuls a fost să-l păstrez şi, automat, l-am băgat în sîn. Şi bine am făcut!

Tocmai atunci anchetatorul s-a sculat de la locul lui şi mi-a adus o parte din foile pe care le scrisese. Mi-a spus să le citesc şi să-mi pun semnătura în josul fiecărei pagini, pe măsură ce le voi parcurge. S-a întors apoi la biroul lui ca să continue transcrierea proceselor-verbale, treabă care se apropia de sfîrşit. Mi-am tras şi eu scaunul lîngă colțul biroului din fața mea şi totodată mai aproape de cuier. Aveam de gînd totuşi ca la primul moment prielnic să pun portofelul înapoi în buzunarul mantalei. Nu însă

înainte de a-i cerceta conținutul. L-am scos din sîn, mi l-am pus în poală şi, prefăcîndu-mă că citesc hîrtiile date de anchetator, l-am deschis. La prima vedere nu părea să conțină nimic interesant. Cîteva bancnote şi hîrtii cu însemnări. Într-unul din compartimentele lui, am făcut însă o descoperire senzațională: carnetul de membru de partid al lui Coler! Descoperirea crea o situație incredibilă şi cred că unică în analele închisorilor comuniste: un deținut, supus la cel mai strict regim de izolare şi secret, se afla în posesia carnetului de partid al comandantului închisorii! Cu toate că îmi surîsese ideea de a le face prietenilor mei surpriza să le duc carnetul în celulă, mi-am stăpînit pornirea. Dacă lipsa ziarului ar fi putut trece neobservată sau cel mult ar fi fost bănuit vreun ofițer din administrație că l-ar fi luat să-l citească, dispariția carnetului de partid al comandantului nu putea să nu provoace cercetări. Şi în acest caz, era de prevăzut că puteau ajunge şi la ipoteza că eu eram făptaşul. După ce anchetatorul mi-a mai adus cîteva file din procesul-verbal, cînd mi-a întors spatele pentru a se întoarce la locul lui, cu toată părerea de rău, m-am despărțit de carnetul lui Coler, dîndu-i din nou drumul în buzunarul mantalei.

Din cîte am aflat mai tîrziu, preferînd să-şi petreacă bătrînețea în Occident, Coler s-a descotorosit chiar el de carnetul de partid.

Nu ştiu dacă şi el a făcut-o tot cu părere de rău!

Anchetatorul îşi încheiase lucrarea. Îmi adusese ultimele pagini, îşi strînsese filele din vechiul dosar şi îşi aprinsese o țigară aşteptînd ca la rîndul meu să-mi termin lectura şi să semnez.

După spusele ofițerului, procesele-verbale trebuiau să conțină, într-o formă mai concisă, vechile mele declarații din 1953, cu privire la activitatea mea şi a lui Titi, din momentul sosirii noastre în Bucureşti şi pînă la arestare. Citeam cu grijă şi mă opream asupra fiecărei fraze, pentru a mă asigura că nu se pretează la vreo interpretare ce nu ar fi corespuns declarațiilor mele anterioare. Eram atît de atent să nu-mi scape o formulare mai ambiguă sau un cuvînt nedorit, încît abia cînd am ajuns la ultimele pagini, am realizat unde era neregula. Preocupat fiind numai să găsesc, strecurate printre rînduri, un nume, o frază sau un cuvînt în plus, nu mă gîndisem nici o clipă că şiretenia trebuia căutată în altă direcție.

Față de vechile declarații, noile procese-verbale nu păcătuiau prin vreun adaos, cum credeam eu, ci printr-o omisiune! Într-adevăr, cu o măiestrie demnă de admirat, în noile declarații dispăruseră, de parcă n-ar fi existat niciodată, numele Aniței şi al lui Dinu Hariton. Cu toate că Titi şi cu

mine fuseserăm găzduiți de ei o bună bucată de vreme în timpul evadării, cu toate că fusesem arestat chiar la ieşirea din casa lor şi că această complicitate a lor la ascunderea noastră ieşise la iveală în ancheta din 1953, fiind consemnată în vechile procese-verbale pe care le semnaserăm atunci, acum, acest întreg episod dispăruse din noile acte întocmite. Securitatea, care în mod obişnuit, urmărea în toate anchetele să implice cît mai multă lume, de data asta, în cazul soților Hariton, în mod vădit, urmărea să-i scoată din cauză. Mai auzisem de la alți deținuți despre asemenea procedee, dar numai atunci cînd era vorba de agenți sau de delatori ai Securității, care, după ce îşi îndepliniseră rolul de agenți provocatori, nu mai apăruseră în boxa acuzaților la procesul celor cu care simulaseră o complicitate, numai pentru a-i putea denunța.

În cazul familiei Hariton, această ipoteză era exclusă. Vechea legătură de prietenie dintre familia mea şi familia Goga (Anița era fiica lui Eugen Goga) cît şi faptul că oferta de a ne ascunde, cu toate riscurile ce le comporta o astfel de acțiune, venise din partea lor, făceau absolut imposibilă orice bănuială în privința onestității lor.

Şi totuşi, Securitatea părea să vrea să-i scoată basma curată! De ce? Explicația aveam s-o primesc zece ani mai tîrziu, la eliberare! Pînă atunci, cu toate că nu m-am îndoit nici o clipă de integritatea lor de caracter, am trăit cu acest oribil sentiment al incertitudinii, care plana asupra lor.

Cînd am ajuns cu cititul la ultima pagină, ofițerul m-a întrebat dacă am vreo nemulțumire în privința redactării proceselor-verbale, sau dacă declarațiile mele, recopiate acum, corespund întocmai celor făcute la anchetă, cu un an în urmă. Cu aceeaşi aparentă sinceritate cu care mi-a pus întrebarea, i-am răspuns şi eu, că n-am nimic de zis, că nu am constatat nici o modificare de sens a celor afirmate la ancheta din Bucureşti şi că sînt gata să semnez. Ofițerul mi-a întins tocul şi am iscălit în josul fiecărei pagini. Pentru mine, în acel moment, nu era prea limpede cine înşelase pe cine. Ştiam doar că trebuia să semnez noile hîrtii, din moment ce ele scoteau din cauză familia Hariton, indiferent de scopul urmărit de Securitate.

Cîteva minute mai tîrziu, mă aflam iar cu prietenii mei în celulă. La plecare, gardianul care mă adusese înapoi l-a luat pe Titi, aşa că n-am avut timp să-i comunic nimic. Trecusem teafăr prin controlul de la poartă şi veneam încărcat ca o albină. Nu numai cu un pachet aproape întreg de țigări, dar cu un ziar complet, din chiar ziua respectivă. A fost mare fierbere în celulă. Luînd cele mai mari măsuri de prudență pentru a nu fi

surprinşi, ne-am repezit ca nişte flămînzi asupra ziarului.

Nu-mi mai amintesc cu exactitate tot ce am putut citi printre rînduri în informaţiile de pe pagina cu ştiri externe. Evenimente deosebite în politica internaţională nu erau semnalate. Totuşi, din aceste ştiri, care toate prezentau imagini negative ale ţărilor din Vest, ilustrînd nemulţumirile şi criza crescîndă din lumea capitalistă, am ştiut să ne extragem hrana necesară realimentării optimismului nostru. De fapt, răstălmăcind nişte ştiri deja răstălmăcite de redacţia ziarului Scînteia, nu făceam decît să ne apropiem de adevăr. Oricum, ziarul a fost citit şi răscitit, fiecare pagină, fiecare rînd şi fiecare cuvînt fiind supuse unei disecţii şi unei interpretări, pînă la cele mai mici nuanţe de sens.

O expresie nouă care apărea de mai multe ori în ziar ne-a atras atenţia: „convieţuirea paşnică“. Articolele din ziar pledau în favoarea respectării acestui principiu în relaţiile dintre state, pentru menţinerea şi asigurarea păcii. Am fost convinşi că formula „convieţuire paşnică“ izvora din slăbiciunea ruşilor şi era folosită de propaganda sovietică, ca o nouă momeală întinsă Occidentului, pentru a cîştiga timp. Ceea ce nu vedeam însă atunci era slăbiciunea Occidentului de a se lăsa ademenit de ipocrita propagandă pacifistă sovietică. Sau poate, instinctul de conservare ne făcea să nu vrem să vedem slăbiciunile lumii libere. Ar fi însemnat să renunţăm la singurul nostru sprijin moral. A recunoaşte că puterea Statelor Unite nu era decît o iluzie deşartă ar fi însemnat pentru noi pierderea oricărei nădejdi.

Eram abia la începutul puşcăriei, cînd încă ne căutam puncte de sprijin în exterior. Cu timpul aveam să ne cunoaştem pe noi înşine mai bine şi să ne descoperim forţe interioare mai solide şi mai trainice, care nu aveau să ne mai provoace decepţii.

Într-unul din articole, ne-au intrigat cîteva referiri la anumite hotărîri luate cu ocazia unor convorbiri politice internaţionale. Oricît ne-am străduit, nu le-am putut desluşi sensul. Mult mai tîrziu aveam să aflăm că anul 1954 începuse cu o conferinţă a miniştrilor de externe ai celor patru mari puteri, la Berlin, urmată de cea de la Geneva, în privinţa Indochinei. Climatul politic era mai destins. Sufla un vînt de optimism, de înţelegere, de noi speranţe. Probabil că tot acestor conferinţe în curs le datoram şi îmblînzirea temporară a regimului nostru de detenţie.

O dată ziarul citit, mai bine spus consumat, am aşteptat cu nerăbdare ora „programului“, pentru a-l face să dispară bucată cu bucată, în canalizare. Tot cu ocazia programului, am plasat într-o ascunzătoare, între

oblonul de la fereastra WC-ului şi perete, o porție de țigări pentru Harry Brauner şi alta pentru celula lui Titi Coşereanu.

La întoarcerea lui de la anchetă şi Titi avea să facă aceeaşi operație. Şi el primise țigări ca şi mine şi fusese tratat la fel de anchetator. La urmă i se prezentase spre semnare şi lui noua variantă a vechilor lui declarații, din care de asemenea dispăruseră Haritonii. Şi Titi le semnase, fără să facă vreo remarcă. În schimb, o dată întors în celulă, mi-a comunicat prin Brauner că acum ştie cine a pus Securitatea pe urmele noastre, cînd eram ascunşi în Bucureşti. Nu aveam nici o dovadă concretă cu care să-l conving că Haritonii nu ne-ar fi putut trăda. Faptul că eu aveam o încredere de nezdruncinat în caracterul lor loial, în pofida ultimelor aparențe, nu constituia un argument suficient de puternic pentru a-i schimba părerea lui Titi. Pe de altă parte, nu voiam să port o discuție pe această temă prin intermediar. I-am cerut aşadar lui Harry Brauner să-i transmită lui Titi că nu împărtăşesc suspiciunile lui şi că îl rog să păstreze discreția asupra acestui subiect, pînă ce ne va fi posibil să vorbim între patru ochi. N-am obținut astfel decît o amînare a unei discuții, destul de aprinse, pe care am avut-o cu prilejul primei noastre întîlniri şi pe care am reluat-o de mai multe ori de-a lungul detenției noastre comune, fiecare rămînînd pe poziția lui. Am abordat subiectul pentru ultima dată în 1964, imediat după eliberare, cînd am aflat întregul adevăr în privința Haritonilor. Chiar pus în fața evidenței, dintr-o mîndrie, care de multe ori îl împiedica să-şi recunoască eroarea, Titi s-a îndărătnicit într-o atitudine pe care i-am reproşat-o în termeni poate prea duri. Camaraderia noastră s-a păstrat intactă, dar prietenia noastră a fost umbrită din acel moment de schimbul de cuvinte avut şi, din păcate, aşa a rămas pînă la sfîrşit.

Excitația provocată de scoaterea mea la anchetă, de ziarul şi țigările pe care le adusesem în celulă se potolise şi credeam că va trece iar multă vreme pînă ce un nou eveniment va veni să ne scoată din inerție. N-au trecut însă decît cîteva zile pînă ce administrația ne-a făcut o surpriză. În urma unor mutări, justificate ca de obicei de misterioasele rațiuni ale biroului politic, dar ca totdeauna inexplicabile pentru nişte simpli muritori ca noi, ne-am trezit cu doi noi locatari în celulă: Ion Pantazi şi Colea Ungureanu! Cum s-a închis uşa în urma lor, am dat curs liber bucuriei revederii. Celula a prins iar viață. Discuțiile nu mai conteneau pînă noaptea tîrziu. Aveam atîtea să ne povestim de cînd nu ne mai văzuserăm! Atîtea lucruri mărunte şi observații de tot felul, pe care orice om liber le-ar fi considerat fără importanță, dar care nouă ne umpleau zilele!

Ne apropiam de 23 august. În preajma acestei zile, în toate penitenciarele se luau măsuri speciale. Gardienii intrau în efervescență, fiind convocați în şedințe frecvente, din care ieşeau mai nervoşi, mai excitați şi mai înrăiți ca de obicei. Cu cîteva zile înainte de data fatidică, se luau măsuri de vigilență sporită. Posturile de pază erau dublate şi se făceau exerciții de alarmă inopinate, timp în care afară sunau sirenele, iar gardienii de pe secții alergau pe coridoare, fluierînd şi bătînd în uşile celulelor, pentru ca deținuții, conform regulamentului în astfel de situații, să se culce pe jos, cu fața la pămînt şi cu picioarele spre uşă. Era o tevatură de nedescris şi orice abatere, cît de mică, era pedepsită cu asprime. Alarmele din timpul nopții te făceau să crezi că a început războiul. Se bătea toaca pe toate secțiile, iar în curțile interioare şi din turnurile de pază se trăgeau rachete luminoase. Cu o săptămînă înainte de această zi de sărbătoare, toți gardienii din toate schimburile erau consemnați în incinta penitenciarului. La cele mai neaşteptate ore din zi sau din noapte se făceau percheziții. Uşile se deschideau brusc şi în fiecare celulă năvăleau cîțiva gardieni, care în cîteva clipe devastau camera. Era mai degrabă un act de vandalism decît o percheziție, fiindcă de căutat nu căutau nimic. Adevăratul scop urmărit părea să fie timorarea deținuților care, puşi să se dezbrace, erau ținuți în pielea goală într-un colț al celulei, în timp ce unul din gardieni, sub pretextul controlării hainelor, le smulgea cu sălbăticie nasturii şi peticele, le descosea cîte o mînecă sau gulerul şi apoi le aruncau pe jos şi le împingeau cu piciorul la o parte. Între timp, ceilalți gardieni se năpusteau la saltele, le descoseau la capete şi le deşertau conținutul în mijlocul celulei. Cu cizmele împrăştiau apoi paiele şi pleava în toate părțile, ridicînd nori de praf. De multe ori, înainte de a pleca, i-am văzut răsturnînd hîrdăul cu apă sau chiar tineta, pentru a-şi desăvîrşi opera. Dacă la aceste provocări, vreun deținut îndrăznea să protesteze sau numai să se plîngă, represaliile erau neînchipuit de aspre în acele zile de vigilență mărită din preajma lui „23 August“. Pregătirile pentru „23 August“ începeau însă cu o campanie de curățenie, ce se încheia cu o serie de inspecții ale ofițerilor din administrație, care se succedau în ordine ierarhică crescîndă, pînă la comandantul închisorii. Abia după această etapă, se intra în faza de măsuri excepționale.

Ne găseam tocmai în ultimele zile ale campaniei de mare curățenie. Gardienii nu reuşiseră să execute toate ordinele pe care le primeau zilnic de la diverşi ofițeri care se perindau prin Zarcă, fiecare cu o nouă părere despre ceea ce mai era de făcut, pentru ca la inspecția comandantului să nu primească vreo observație.

Toate pretențiile ofițerilor care cuprindeau reparații de zidărie, de tencuială, văruit, vopsitul în negru al pereților pînă la înălțimea umărului, spălatul geamurilor etc. cădeau în cele din urmă în sarcina lui Cărămidaru, singurul planton autorizat în Zarcă. În acele zile, toate micile privilegii de turnător de care se bucura dispăreau, gardienii frecîndu-l ca pe hoții de cai, îngrijorați să nu iasă prost la inspecție. Regimul de izolare impus în Zarcă nu permitea să fie aduşi alți deținuți din celelalte secții ale închisorii pentru a ajuta la curățenie. Numai Cornel Petrasievici mai dădea cîte o mînă de ajutor. Îşi oferise singur serviciile, în cadrul aceleiaşi politici de captare a bunăvoinței şi încrederii gardienilor, pe care s-o folosească în interesul general al deținuților. De data asta a realizat chiar o performanță unică în felul ei.

După cîteva zile de treabă neîntreruptă, care se prelungise şi în timpul nopții, toată munca de zidărie se terminase. Cu toate că tencuiala suprafețelor reparate era încă proaspătă, gardianul dispusese ca pereții să fie văruiți. Vopseau neagră de pe partea de jos a pereților fiind încă udă, Cărămidaru fusese trimis la etaj, unde încă nu era văruit, iar Cornel, cu o perie cu coadă lungă, în capătul căreia înfăşurase o cîrpă muiată în apă, spăla geamurile înalte de pe coridor.

Cam în acest stadiu al lucrărilor, s-a auzit soneria de la poarta Zărcii. Ofițerul de serviciu venise să-l anunțe pe şeful de secție să fie pregătit să primească, în cursul după-amiezii, vizita comandantului.

Era înainte de prînz şi uşile celulelor şi duşumelele de pe coridor nu fuseseră încă frecate cu motorină. Timpul mult prea scurt pînă la inspecția lui Coler făcea imposibilă realizarea operației. Gardianul intrase de-a dreptul în panică la gîndul că va fi surprins de comandant cu treaba neterminată. Mai ales că, în mentalitatea cazonă a administrației închisorilor, era de neconceput ca tot ce era lemn vopsit să nu fie frecat cu motorină. E drept că motorina făcea să lucească suprafețele vopsite, producînd o impresie bună la prima vedere.

Şi aici a urmat intervenția salvatoare a lui Cornel Petrasievici. I-a sugerat gardianului să-i scoată la ştersul podelelor şi uşilor cu motorină pe tinerii din ultima celulă de la parter. Era vorba de celula noastră. În felul acesta se va putea prididi treaba pînă la venirea comandantului în inspecție. Gardianul i-a spus însă că n-are voie să scoată deținuții din Zarcă pe coridor, fără aprobarea Direcției.

Cornel i-a explicat că ne cunoaşte de la minele de plumb şi că nu facem parte din categoria celorlalți deținuți din Zarcă, pentru care se

instituise acest regim de secret strict. Nu sîntem nici foste personalităţi politice şi nici criminali de război. Pe lîngă asta, nimeni nu va putea afla că a recurs la serviciile noastre, iar în cazul că între timp va suna cineva la poartă, ne va putea băga repede înapoi în celulă, înainte de a deschide.

Aflat la ananghie, gardianul s-a mai codit un timp, dar în cele din urmă s-a lăsat corupt de argumentaţia lui Cornel. Şi-a luat totuşi o măsură de siguranţă: i-a strigat lui Cărămidaru să nu coboare pînă nu termină treaba sus şi a tras zăvorul la uşa de la etaj. Singurul martor la călcarea dispoziţiilor rămînea Cornel. În ceea ce ne privea, Cornel îi garantase că vom fi discreţi, fiindcă ne plictiseam în celulă şi aveam tot interesul să fim scoşi la puţină mişcare pe coridor. Toate preliminariile care au dus la scoaterea noastră la curăţenie le-am aflat mult mai tîrziu de la Cornel. Aşa s-a făcut că gardianul a deschis uşa celulei şi, spre mirarea noastră, i-a făcut loc lui Cornel ca să ne vorbească. Făcîndu-ne cu ochiul, acesta ne-a lămurit cam în felul următor despre ce era vorba: „Fiindcă sînteţi tineri şi dornici de muncă, l-am rugat pe domnul plutonier să vă dea ocazia să vă dezmorţiţi puţin oasele. Veţi avea de şters cu motorină pe coridor şi dacă veţi face treaba bine şi repede, poate veţi mai fi scoşi şi altă dată. I-am spus domnului plutonier că ştiţi să vă ţineţi gura şi dînsul a acceptat să facă această excepţie!“

Era clar. Fără să mai stăm pe gînduri, toţi cinci am ieşit pe coridor. Am primit fiecare cîte o cîrpă şi o cutie veche de conserve plină cu motorină. Tot Cornel ne-a repartizat şi la treabă. Pe Ion Pantazi, pe Mache şi pe mine ne-a trimis şă începem cu frecatul pe jos de la celălalt capăt al coridorului, Colea şi Paul urmînd să pornească din dreptul celulei noastre. Nu din întîmplare ne împărţise astfel. Ştia la fel de bine ca noi că la capătul coridorului, unde ne trimisese, se găsea celula unde era închis generalul Pantazi, tatăl lui Ion. Dacă-mi amintesc bine, era la celula nr. 4.

Ajunşi în fundul coridorului, ne-am înşirat de-a latul lui, Ion pe extrema stîngă, Mache pe cea dreaptă şi eu la mijloc. În patru labe, muindu-ne cîrpele în motorină, am început să frecăm duşumelele. Fîşia lui Ion era de-a lungul uşilor celulelor. La capătul opus al coridorului, cu bună-ştiinţă, Cornel făcea tot posibilul să-l reţină pe gardian şi să-i atragă atenţia în altă direcţie. Pe şoptite, în dreptul fiecărei uşi la care ajungea cu frecatul, Ion încerca să ia contact cu cei din interior. În zadar însă. Nu primea nici un răspuns. Mai toţi locatarii acelor celule erau oameni în vîrstă, mai puţin înclinaţi să-şi asume riscul de a fi surprinşi şi pedepsiţi. Pe de altă parte, prudenţa lor era justificată, neavînd de unde şti de excepţia făcută prin

scoaterea noastră la curățenie şi fiind obişnuiți cu Cărămidaru, care nu o dată recursese la astfel de provocări, pentru a-l raporta apoi gardianului pe cel care căzuse în cursă.

Cînd am ajuns cu frecatul în dreptul celulei generalului Pantazi, lucrurile s-au schimbat. Ion s-a făcut recunoscut de tată-său şi cei doi au schimbat cîteva cuvinte la colțul de jos al uşii. Generalul era sănătos şi îndura regimul din Zarcă demn şi cu aceeaşi ținută cu care trecuse prin toate încercările la care fusese supus în cei zece ani ce se scurseseră de la arestarea lui şi care îl purtaseră mereu alături de mareşalul Antonescu prin temnițele ruseşti, apoi din nou în țară, pentru proces, şi la Jilava. Abia atunci drumurile lor se despărțiseră, Mareşalul încheindu-şi martiriul în Valea Piersicilor, iar generalul Pantazi continuîndu-şi calvarul în închisoarea-închisorilor, Zarca Aiudului. Iar aici, după atîția ani, tatăl şi fiul schimbau din nou cîteva cuvinte. Ultimele… pentru că nu s-au mai întîlnit niciodată.

La un moment dat, profitînd de faptul că gardianul era întors cu spatele, Ion s-a ridicat în picioare şi a privit pentru o clipă prin vizetă. Printre cei trei sau patru inşi care împărțeau celula cu generalul, erau Nichifor Crainic şi amiralul Măcelaru. Trecuse cam prea mult de cînd frecam pe loc duşumelele, pentru a-i lăsa timp lui Ion să ia contact cu generalul. Noroc că gardianul de la distanța la care se găsea nu-şi putea da seama de subterfugiul nostru. Totuşi, ne-a strigat să ne grăbim, aşa că a trebuit să înaintăm din nou cu frecatul pe jos.

Schimbasem locul cu Ion Pantazi şi, la cele două celule următoare, am şoptit insistent de cîteva ori: „Soția profesorului Tomescu se află bine, sănătoasă în Bucureşti.“

Într-adevăr, cu un an în urmă, în timp ce eram evadat, o zărisem pe stradă în Bucureşti pe d-na Tomescu. Nu ştiam exact în care din cele două celule se afla dr. Tomescu (fostul ministru al Sănătății în guvernul Antonescu) şi nici nu am primit vreun răspuns din interior, dar sînt sigur că mesajul meu a fost recepționat.

Restul timpului petrecut la curățenie pe coridor n-a mai prezentat nici un aspect interesant. O dată treaba terminată, am fost băgați în celulă, iar inspecția lui Coler şi toată zarva zilelor următoare, cu perchezițiile şi alarmele lor, au continuat după ritualul obişnuit, pentru a se stinge la 23 august. În seara zilei respective, la închidere, după ce ne-au numărat şi au verificat gratiile de la fereastră cu ciocanul, gardienii au părăsit celula, lăsînd în urmă miros de băutură.

O dată cu nopțile mai răcoroase ale începutului de toamnă, am avut o surpriză neplăcută. Am fost supuşi unei adevărate invazii de muşte! În celulă era încă suficient de cald, aşa că dormeam cu fereastra deschisă pînă aproape de ivirea zorilor, cînd frigul dimineții ne trezea. În cursul nopții, roiurile de muşte de la bucătărie şi din curtea din fața ei, gonite de frig, se refugiau în primele cîteva celule din capătul Zărcii. Cred că celula noastră era cea mai oropsită, fiind cea mai apropiată de bucătărie. Zile şi nopți în şir am fost chinuiți de aceste insecte sîcîitoare. Cu toate vînătorile organizate împotriva lor, singurul rezultat obținut a fost pur decorativ: pereții celulei erau tapetați cu cadavre de muşte strivite şi uscate. Abia după primele zile de ger adevărat, am scăpat de ele.

Cîteva zile după 23 august s-au făcut mutări în celular. Celula noastră n-a fost afectată. În schimb, a fost mutat Harry Brauner şi în locul lui a fost adus Dido Greceanu. Pe noul nostru vecin îl cunoşteam din vedere şi din reputație, de cînd eram liber. În primele zile ale războiului, pățania lui făcuse senzație. Trupele noastre abia eliberaseră Basarabia, frontul aflîndu-se încă în apropierea Nistrului. Într-una din acele zile, Dido Greceanu, care era pilot, se întorcea cu avionul grav avariat dintr-o misiune în spațiul aerian inamic. Într-un ultim efort, reuşeşte să treacă Nistrul în liniile noastre şi, înainte de prăbuşirea aparatului, se lansează cu paraşuta. Preveniți de autoritățile militare româneşti că ruşii infiltrează agenți şi chiar paraşutează oameni în spatele liniilor noastre pentru acțiuni de sabotaj, țăranii care se găseau la munca cîmpului au alergat la locul unde Dido tocmai căzuse. Înainte de a apuca să se degajeze din pînza şi sforile paraşutei, țăranii au început să dea în el cu sapele şi uneltele pe care le aveau la îndemînă, crezînd că aveau de-a face cu un paraşutist sovietic. Îndîrjiți, îl loveau cu atîta furie, încît, pînă să se facă recunoscut că este ofițer român, era cît pe-aci să fie omorît. Descoperirea erorii, chiar cu întîrziere, i-a salvat viața, dar de pe urma confuziei a zăcut o vreme în spital, cu mai multe fracturi şi nenumărate contuzii.

Acum, aşa cum îl văzusem cînd fusese închis în carceră, părea mai înalt, mai slab şi cu nasul parcă mai lung şi mai ascuțit, față de cum mi-l aminteam din Bucureşti. Cum s-a liniştit mişcarea pe coridor, am intrat în legătură cu el prin perete. Nu mai țin minte pentru ce fusese condamnat inițial. Trimis, după proces, la Aiud, fusese repartizat într-o echipă folosită la diferite munci interioare în incinta închisorii. Aici îi venise ideea şi pusese la cale cu încă doi camarazi singura evadare semnalată vreodată din

închisoarea Aiud. Acțiunea lor pornise de la început în mod dramatic şi şi-a păstrat acest caracter pînă la încheierea ei cînd, cu vreun an înainte, Dido fusese din nou condamnat şi apoi încarcerat singur într-o celulă din Zarcă. Am aflat de la el direct întreaga poveste a acestei evadări, despre care aveam să mai aud deseori vorbindu-se în închisoare, în termenii cei mai controversați.

Iată cum a decurs evadarea din Aiud, aşa cum ne-a istorisit-o Dido Greceanu la perete. După un timp de viață şi muncă în comun, între el şi alți doi deținuți din echipă, Sirianu şi Spulbatu, se stabiliseră relații de încredere reciprocă, ceea ce i-a făcut să-şi destăinuie unul altuia şi anumite gînduri mai intime. Aşa au ajuns să descopere că pe toți trei îi frămînta aceeaşi idee: să evadeze! Fiind de acord asupra acestui punct, s-au apucat să studieze în amănunțime toate posibilitățile, s-au oprit la cea care li s-a părut cu cele mai mari şanse de reuşită şi, după ce şi-au împărțit rolurile, într-o seară fără lună au trecut la acțiune.

Totul trebuia să pornească de la o pană de curent, care să lase în întuneric coama zidului împrejmuitor, iluminată din loc în loc de cîte un bec şi din fiecare turn de control de cîte un reflector. Observaseră că în cazul unor astfel de pene, destul de frecvente în rețeaua electrică a puşcăriei, erau aduşi doi electricieni deținuți, care, însoțiți de un gardian, căutau de-a lungul cablurilor locul defecțiunii. Aşadar, trebuia să provoace această pană în ziua şi la ora care le conveneau. Au aşteptat vremea cea mai potrivită: o seară fără lună şi cu cerul acoperit.

Sirianu şi Spulbatu, înarmați cu două răngi pregătite din timp, au pătruns în încăperea unde se afla centrala electrică a închisorii. Aici, urmau să-l imobilizeze mai întîi pe deținutul însărcinat cu supravegherea şi întreținerea centralei, turnător al administrației, iar apoi să distrugă tablourile electrice şi astfel să întrerupă curentul. În acel moment a intervenit elementul neprevăzut, care avea să ducă la sfîrşitul atît de dramatic al evadării lor şi să compromită imaginea acțiunii curajoase la care porniseră. Ireparabilul s-a produs în cîteva secunde!

Cînd cei doi au dat buzna în centrală, venind din întunericul de afară, s-au trezit față în față cu doi inşi, în loc de unul singur, cum se aşteptau. Sub tensiunea nervoasă în care se aflau, orbiți de lumina din încăpere şi surprinşi de neaşteptata apariție a încă unui personaj, care, la rîndul lui speriat de năvala celor doi, a început să strige, toate aceste elemente la un loc au declanşat mişcarea spontană fatală. Brațele li s-au destins şi răngile s-au abătut asupra celui care se pornise să strige! Țipătul, de care se temeau

că va da alarma, s-a stins încă de la primul sunet şi omul s-a prăbuşit. Cel de-al doilea, turnătorul, n-a opus nici o rezistenţă şi a fost imobilizat, iar tabloul electric a fost scos din uz, lumina stingîndu-se în tot penitenciarul. Totul n-a durat decît cîteva clipe.

Cînd, pe întuneric, au părăsit încăperea, Sirianu şi Spulbatu nu ştiau că lăsaseră în urmă un mort. Din cîte îmi amintesc, numele lui era Tăutu, comandorul Tăutu, a cărui condamnare expira peste cîteva săptămîni. Era un om mai în vîrstă şi lucra în curtea închisorii la curăţenie şi la diferite corvezi. Destinul voise ca tocmai atunci să se ducă să-şi aprindă o ţigară în camera centralei electrice!

Ajunşi în curte, Sirianu şi Spulbatu s-au îndreptat spre capătul uneia din secţiile închisorii, unde îi aştepta Dido Greceanu, care între timp adusese scara electricienilor. Locul unde voiau să pună scara pe zid şi-l aleseseră cu socoteală: la mijlocul distanţei dintre două turnuri de pază. De la înălţimea la care se aflau, santinelele nu distingeau decît siluetele celor trei, neputîndu-i identifica după îmbrăcăminte, dacă poartă uniformă de gardian sau haine vărgate. Profitînd de această situaţie, Dido, adoptînd tonul imperativ al gardienilor, a început să dea ordinele cuvenite celorlalţi doi, presupuşi a fi electricienii. Totodată li s-a adresat santinelelor din turnuri, avertizîndu-le că vor ridica scara pe zid, pentru a repara scurtcircuitul care se produsese la cablurile de pe coamă. O dată scara rezemată pe marginea zidului împrejmuitor, unul din deţinuţi s-a urcat pînă sus. Prefăcîndu-se că umblă la cabluri cu cleştele pe care şi-l procurase, a tăiat cele cîteva rînduri de sîrmă ghimpată, întinse în partea de sus a zidului. Apoi, desfăşurarea operaţiei s-a precipitat. Ceilalţi doi deţinuţi s-au suit şi ei pe scară şi, unul după altul, au sărit de cealaltă parte a zidului. Abia cînd Dido, care era ultimul, a ajuns pe muchia zidului, santinelele s-au dezmeticit şi au început să tragă rafale de pistol automat. Trăgeau însă în sus, fiindcă dacă ar fi tras în direcţia lui Dido, care se afla pe zid între cele două turnuri, s-ar fi împuşcat între ele. Cînd Dido şi-a dat şi el drumul de cealaltă parte a zidului, înalt de aproape cinci metri, neprevăzutul a intrat iar în joc. În cădere, la poalele zidului, şi-a fracturat piciorul. Fractură deschisă de tibie! Sirianu şi Spulbatu dispăruseră deja în zăvoiul de la marginea oraşului, unde se afla şi închisoarea. Toţi trei se înţeleseseră dinainte ca, de îndată ce vor trece zidul, să se despartă şi fiecare să încerce să se salveze pe cont propriu.

Trupele din paza exterioară cît şi gardienii din interiorul închisorii, care intraseră în alarmă, au pornit în urmărirea evadaţilor. Găsindu-l pe

Dido imobilizat la picioarele zidului, s-au năpustit asupra lui cu patul armelor şi cu cizmele, lovindu-l pînă ce şi-a pierdut cunoştința. Pe Spulbatu l-au prins o zi sau două mai tîrziu, în zona Aiudului.

Numai Sirianu, după un marş obositor de aproape trei săptămîni peste văi şi dealuri, păduri şi cîmpii, a ajuns în celălalt capăt al Ardealului, de unde era originar. Flămînd, în zdrențe şi istovit, a bătut într-o noapte la uşa fostei lui logodnice. Locuia într-un sat vecin cu al lui şi se despărțiseră cu vreo doi ani în urmă, cînd fusese arestat. Femeia i-a dat adăpost. L-a primit în casă, i-a dat să mănînce şi un pat să se odihnească. Răpus de oboseală şi simțindu-se în siguranță, s-a prăbuşit într-un somn adînc. Un ceas mai tîrziu, l-a trezit un ofițer de securitate, în uniformă şi cu pistolul în mînă. De îndată ce Sirianu adormise, femeia se grăbise să-l denunțe noului ei logodnic!

În acest timp, la Aiud se instituise un regim de represalii, cu tot cortegiul cunoscut de pedepse, carceră, lanțuri şi bătăi, cu sau fără motiv. După prinderea evadaților, s-a mai îmblînzit. Ancheta celor trei s-a încheiat neobişnuit de repede. Înainte de proces, politrucul închisorii a început un turneu prin celule, aducînd la cunoştința deținuților că cei trei „bandiți“ fuseseră prinşi şi că urmau să fie judecați pentru „crima săvîrşită împotriva colegului lor“. Pentru o dată, pe nesfîrşita listă de crime pe care Securitatea le avea pe conştiință se înscria şi un asasinat care nu-i aparținea. Ministerul de Interne a exploatat prilejul, încercînd să creeze un curent de opinie printre deținuți, pentru a-i face să se solidarizeze cu „Justiția“. Cîțiva „deținuți de încredere“ au fost însărcinați să culeagă semnături de la deținuții din fabrică, pe un apel, cerînd pedeapsa cu moartea pentru criminalii care le omorîseră colegul. Oamenii n-au înțeles însă să facă jocul administrației şi inițiativa ofițerului politic n-a avut succesul scontat. În schimb, cei cîțiva care umblaseră după semnături n-au fost niciodată uitați, purtînd tot restul anilor de închisoare pecetea acțiunii lor infamante.

Cîțiva ani mai tîrziu, am avut ocazia să stau cu unul din ei într-o celulă din penitenciarul Piteşti. Om slab şi lipsit de caracter, comandorului Braşoveanu nu i s-a iertat niciodată atitudinea pe care a avut-o la Aiud.

După eşecul strîngerii de semnături, văzînd că n-a reuşit să atragă în cursă deținuții, spre a-i asocia la o campanie comună, de condamnare a evadaților, biroul politic şi-a arătat din nou adevărata față. Ofițerul politic a început un nou turneu prin celulele închisorii, de data asta apostrofîndu-i şi amenințîndu-i pe deținuți, cu scopul vădit de a întreține, prin terorizare, o atmosferă de timorare. Voia să convingă deținuții că singura lor şansă de a

mai fi vreodată liberi era să accepte înfrîngerea ideilor lor şi victoria definitivă a regimului. Numai abandonînd vechile lor convingeri şi mergînd pe calea reeducării, vor mai putea spera într-o posibilă clemenţă. Altfel, vor fi zdrobiţi de „puterea populară“, ale cărei organe de securitate sînt tot mai necruţătoare cu duşmanii poporului.

Punctul culminant al acestei campanii de demoralizare l-a reprezentat o macabră înscenare, regizată de biroul politic. Într-o bună zi au fost aleşi din fiecare celulă a închisorii cîte unul sau doi deţinuţi. Încolonaţi cîte doi, au format un lung şir, care, escortat de gardieni, a fost scos în curte. Îndreptaţi spre curtea fabricii, deţinuţii au fost obligaţi să defileze prin faţa unui şopron deschis. Aici, aruncate pe ciment, ciuruite de gloanţe şi pline de sînge, zăceau expuse cadavrele lui Sirianu şi Spulbatu.

Politicul asistase la scenă. Probabil că reacţiile pe care le-a cules nu l-au satisfăcut: pe măsură ce rîndurile coloanei de deţinuţi ajungeau în faţa şopronului, oamenii se descopereau şi se închinau. Episodul ni l-a relatat Dido Greceanu, care îl aflase de la alţi deţinuţi. Mai tîrziu, mi-a fost confirmat din mai multe surse şi chiar de deţinuţi care se aflaseră în coloana ce defilase prin faţa şopronului.

La procesul evadării, Spulbatu şi Sirianu fuseseră condamnaţi la moarte şi la scurt timp executaţi. Corpurile le fuseseră apoi aduse de la locul execuţiei la închisoare, pentru această demonstraţie barbară de forţă a regimului. Tudor Greceanu (Dido) primise o sentinţă de muncă silnică pe viaţă şi fusese adus în Zarcă.

Datorită vecinătăţii lui Dido, am mai aflat o sumedenie de amănunte noi din viaţa Zărcii. Multe ore şi zile în şir am vorbit cu el prin perete, dar întîmplarea a făcut să nu mă întîlnesc niciodată cu el în închisoare. Nu ne-am cunoscut efectiv, decît după eliberare, în Bucureşti.

Peste tot pe unde a trecut, în lungii ani de detenţie, a lăsat aceeaşi impresie printre cei care l-au cunoscut: om de caracter, bun camarad, fire blîndă, săritor la nevoile altora. A fost simpatizat de toată lumea şi n-am auzit decît vorbe bune despre el. Mai era cunoscut în închisoare pentru îndemînarea cu care sculpta, cu instrumente improvizate, diferite obiecte din oasele găsite în ciorbă. L-am văzut pe plutonierul Olteanu, zis Bejniţă, fumînd dintr-un ţigaret de os sculptat de Dido. I-l confiscase la o percheziţie şi era foarte mîndru de achiziţie, lăudîndu-se cu el la ceilalţi tovarăşi ai lui. Avea şi de ce, pentru că era o adevărată operă de artă!

De cît ori îmi amintesc de evadarea din Aiud, mă trece un fior la

gîndul că numai simpla întîmplare a făcut ca evadarea noastră de la Cavnic să nu aibă un deznodămînt similar. Dacă la ieşirea noastră pe puț, am fi avut de-a face cu un post de pază, am fi aruncat desigur asupra lui grenadele pe care ni le pregătiserăm, iar dacă ne-ar fi ieşit în cale vreun securist, n-am fi pregetat să-l lovim ca să ne facem drum liber. Şi într-un caz şi într-altul, acțiunea s-ar fi putut solda cu moarte de om. Ca să nu mai vorbim de miliținanul de la corfă, care în cele din urmă a fost imobilizat, dar care mai înainte, în învălmăşeala produsă, fusese lovit cu lampa în cap de Titi Spînu. Aceeaşi lovitură, la numai cîțiva centimetri mai jos, în tîmplă, i-ar fi putut fi fatală. Dar, cine se gîndeşte, o dată angajat în acțiune, la o astfel de ipoteză! Mai ales cînd ştii că tu eşti cel care încerci să-ți salvezi viața şi că pe tine te pîndeşte moartea în orice clipă. Recunosc că pînă ce n-am auzit de evadarea din Aiud, nu mă gîndisem niciodată la acest aspect; nici chiar atunci cînd ajungînd în Bucureşti şi spunîndu-i mamei că evadasem, prima ei întrebare a fost: „Ați omorît pe cineva?“ Am rîs şi n-am realizat atunci cît de îndreptățită era îngrijorarea ei. Numai soarta a vrut ca evadarea noastră să-şi păstreze caracterul ei curat: un amestec de entuziasm tineresc, de spirit de aventură, de curaj şi inconştiență!

Vremea începuse să se strice. Perdeaua de plopi pe care o vedeam din curtea de plimbare îşi pierduse frunzele. Ploua mărunt şi umezeala şi frigul pătrundeau în celula tot mai întunecoasă, pe măsură ce lumina zilelor de toamnă se făcea mai palidă.

Stăteam tot mai mult culcați şi înghesuiți unul într-altul, ca să ne ținem de cald.

De la o vreme băltoaca de apă de lîngă cişmeaua din fața bucătăriei prindea gheață peste noapte, iar dimineața acoperişurile secțiilor din fața Zărcii erau albe de brumă. Iarna se apropia cu paşi repezi. Ne resemnasem tocmai s-o petrecem fără foc, cînd Dido Greceanu ne-a comunicat că se fac pregătiri în curte pentru a ni se instala sobe în celule. Bucuria legitimă care ne-a cuprins la aflarea veştii s-a dovedit a fi prematură, fiindcă am mai tremurat de frig încă multe săptămîni, pînă ce în sobă a pîlpîit pentru prima oară focul. Abia în noiembrie, cînd iarna era în toi, am primit combustibil!

Deocamdată însă, ne-am bucurat cînd într-o dimineață am fost închişi în WC, pentru a nu-i vedea şi a nu lua contact cu deținuții din echipa care venise să ne monteze soba.

Întorşi în celulă, am examinat cu vie curiozitate aşa-zisa sobă. Era vorba, de fapt, de versiunea modificată a unei sobe inventate de un inginer

deținut şi concepută inițial să ardă cu rumeguş, provenit din deşeurile de la secția de tîmplărie a puşcăriei. Sobele fuseseră construite în fabrica închisorii. Funcționaseră, se pare, satisfăcător cu rumeguş timp de cîțiva ani, iar acum fuseseră transformate, nu se ştie de ce, pentru a arde cu cărbuni.

Era vorba de un fel de butoi, cu pereții din tablă de vreo patru milimetri grosime, aşezat pe trei picioare din fier cornier. Peste partea de sus a acestui cilindru, cu diametrul de optzeci de centimetri, era aşezat un capac din acelaşi fel de tablă, prevăzut cu două toarte. În față, în partea de jos, era uşița pentru alimentare, iar dedesubt cenuşarul. Din spatele sobei, cam de la jumătatea înălțimii ei, pornea un burlan, care, după ce făcea două coturi, se termina în partea de sus a peretelui, pe unde trecea coşul comun pentru celula noastră şi cea vecină. Scoțîndu-i capacul pentru a-i cerceta interiorul, am devenit mai sceptici în privința eficacității viitoare a sobei. În afară de partea de jos unde se făcea focul şi unde era zidit un rînd de cărămidă, pereții butoiului erau necăptuşiți. Deci, nu putea fi vorba de o sobă care să înmagazineze căldură, pereții de tablă urmînd să se răcească tot atît de repede pe cît aveau să se încălzească la facerea focului. Mai rămînea de văzut ce cantitate de combustibil vom primi.

N-a trecut multă vreme şi componența celulei noastre s-a modificat iar. O nouă mutare, tot atît de neaşteptată şi inexplicabilă, prin care ofițerul politic pritocea conținutul celulelor Zărcii, ne-a afectat din nou. A fost luat Ion Pantazi şi dus cîteva celule mai departe, în camera fraților Brînzaru, iar la noi au fost aduşi Titi Coşereanu şi Mircea Vueric. Dido Greceanu a fost şi el mutat, camera lui rămînînd goală. Nemaiavînd vecin, legăturile cu celulele următoare ne-au fost astfel tăiate, aşa că am rămas complet izolați.

În schimb, celula noastră a devenit cea mai gălăgioasă şi plină de viață din întreaga Zarcă. Şi Mircea Vueric şi Titi Coşereanu erau nişte vorbăreți iremediabili. Mai ales Titi. Discuta întotdeauna cu multă patimă şi, pe măsură ce se ambala, ridica tonul şi glasul lui răsuna pe coridor, stîrnind observațiile de rigoare ale gardianului. Titi avea un dar înnăscut al pledoariei, iar în discuțiile în contradictoriu nu accepta niciodată înfrîngerea. Chiar pus în fața evidenței, dacă apucase să facă o afirmație pripită şi se găsea în poziție falsă, improviza la nesfîrşit tot felul de argumente şi nu ceda nici în ruptul capului. Iar dacă interlocutorul, obosit şi sătul de discuție, renunța să-şi mai susțină punctul de vedere ca să încheie dezbaterea, Titi se enerva, spunînd că nu acceptă să i se facă concesii din

complezență, evitîndu-se astfel să i se dea dreptate. Devenise una din distracțiile noastre zilnice să ne angajăm în discuții contradictorii, pe care apoi le abandonam. Titi cădea sistematic în plasa întinsă şi se înfuria, tratîndu-ne în fel şi chip. Cum însă avea caracter bun, în cele din urmă totul se termina în rîs şi bună dispoziție.

Singura temă rămasă în suspensie şi asupra căreia nici unul n-am cedat, discuția întrerupîndu-se la un nivel foarte încordat, a fost cazul familiei Hariton. În schimb, Titi ne-a adus mult aşteptata lămurire a enigmaticului bilet pe care ni-l scrisese Ducu. E vorba despre biletul prin care Ducu mă anunțase că Securitatea ştie că, în timpul evadării, în perioada petrecută la Bucureşti, luasem contact cu Ambasada Israelului. Titi îl determinase să-mi scrie biletul, în urma confidențelor pe care i le făcuse Ducu.

Nici unul din noi n-a putut înțelege cum de a reuşit Titi să-l convingă să i se destăinuie. Probabil că atmosfera din camera lor contribuise în mare măsură la această spovedanie. Atît Simion Cojocaru, Ion Brînzaru, Mircea Vueric cît şi Titi îl tratau pe Ducu Ciocâlteu cu atîta dispreț şi ostilitate, încît viața lui în celulă nu fusese deloc uşoară. Izolat şi respins de toți, şi-a dat seama că nu se poate aştepta la înțelegere şi iertare decît de la Titi. La ceilalți trei se izbea de un zid de intransigență. Buni, cinstiți şi cumpăniți la minte, în simplitatea lor, şi judecata le era simplă. „Dacă ne-a vîndut, nu-i frate cu noi!“, spunea Simion Cojocaru, unul din vrînceni.

Bunătatea lui Titi şi mai ales buna lui credință fuseseră întotdeauna considerate de Ducu slăbiciune şi prostie. Or, acum, în naufragiul lui, tocmai de aceste calități pe care i le disprețuia se agăța ca de un colac de salvare. Schimbînd tactica şi recunoscîndu-se în parte vinovat de acuzațiile ce i se aduceau, l-a înduplecat pe Titi să-i asculte noile explicații. Cîteva nopți în şir, în timp ce ceilalți dormeau, i-a destăinuit noua variantă a celor petrecute.

După ce fusese prins şi adus la ancheta din Baia Mare, acceptase să colaboreze cu Securitatea, pentru a evita condamnarea noastră la moarte. Numai datorită destăinuirilor pe care le făcuse în anchetă scăpaserăm cu viață! Noua poveste a lui Ducu era tot aşa de bogată în amănunte bine sincronizate, succedîndu-se logic şi susținute de argumente solide, ca şi toate poveştile lui de mai înainte. Urzeala de minciuni se împletea în aşa fel cu crîmpeiele de adevăr, încît echilibrul povestirii lui se menținea pe firul subțire care desparte credibilul de incredibil. Tot acest joc era făcut spre a-l înduioşa pe Titi, arătîndu-i cum ajunsese să fie şantajat, cu amenințarea

morții, de Securitate, care, pînă la proces, îi ceruse să îndeplinească tot felul de misiuni, pentru a scăpa de pedeapsa capitală. Una din aceste misiuni fusese să afle, din indiscrețiile noastre, lucruri pe care nu le declarasem la anchetă şi să le raporteze ofițerului politic de la închisoarea din Oradea. De cele mai multe ori spusese că nu surprinsese nimic deosebit sau numai amănunte fără importanță, dar, de cîteva ori, trebuise să raporteze şi lucruri mai consistente, pentru ca Securitatea să nu se îndoiască de sinceritatea lui. Ca exemplu, e citat cazul cu Ambasada Israelului, pe care l-a raportat ofițerului politic, puțin după sosirea noastră la Oradea.

Pentru a păstra secretul întîlnirilor lui cu ofițerul politic, stabilise, de conivență cu el, ca prin cereri periodice de a fi scos la raportul comandantului, spre a se plînge de regimul din închisoare, să-şi creeze un alibi față de noi. În prima zi chiar a sosirii noastre în celularul din Oradea, Ducu ascultase convorbirile care se purtaseră prin vizetă. Surprinsese, printre altele, şi răspunsul ce-l dădusem lui Ion Pantazi, care mă întrebase de ce, o dată ajunşi în Bucureşti, nu încercasem să plecăm mai departe în Vest. Făcusem atunci imprudența să pomenesc, în acest context, numele lui Rici Tailer, cu care luasem legătura pentru o astfel de tentativă de a pleca din țară. În explicațiile asupra proiectului şi căii de trecere clandestină a frontierei prin mijlocirea lui Rici Tailer, pe care Ion Pantazi îl cunoştea, nu-i pronunțasem acestuia numele decît o singură dată. În tot restul relatării, de cîte ori mă referisem la el, întrebuințasem cuvîntul „jidanul“. Din fericire, Ducu nu-i auzise numele, ci numai denumirea pe care o folosisem ulterior în cursul conversației cu Ion. Trăsese deci concluzia că „jidanul“ nu putea fi decît o relație pe care o aveam la ambasada Israelului şi se grăbise să-i raporteze descoperirea ofițerului politic!

Titi îl ascultase pînă aici fără să-l întrerupă, înclinînd cînd să-i creadă spovedania şi căința sinceră, cînd bănuindu-l de o nouă născocire, urmărind cine ştie ce scop. Auzind însă despre denunțul în legătură cu ambasada Israelului, Titi i-a cerut să mă previnã şi pe mine, cît mai repede posibil, despre ceea ce-i raportase ofițerului politic în această privință. Ducu nu voia însă să mi se destăinuie şi mie. Titi i-a argumentat că numai în acest fel se putea răscumpăra de greşeala făcută şi l-a asigurat că şi eu voi aprecia atitudinea lui ca o dovadă de loialitate şi bună camaraderie. Denunțîndu-mă, mă aruncase într-o primejdie cu consecințe de neprevăzut, riscînd să fiu anchetat asupra unor fapte care mi-erau total necunoscute. Avertizîndu-mă însă, îmi făcea un real serviciu, avînd ocazia să îndrepte totodată greşeala făcută. Fiind în cunoştință de cauză, la o eventuală

anchetă nu voi fi surprins, putîndu-mi lua unele măsuri preventive, pregătindu-mi din timp anumite răspunsuri cu care să ies din încurcătură. Titi i-a dat de înțeles că numai aşa ne va putea recîştiga încrederea, pentru a găsi, la rîndul lui, înțelegerea de care avea nevoie. Ducu s-a lăsat înduplecat, şi aşa s-a ajuns la biletul cu pricina, căruia i-a dat şi o valoare dramatică, scriindu-l cu propriul lui sînge.

Din amănuntele date de Titi, scena scrierii biletului n-a fost chiar atît se zguduitoare. În permanenta lui nervozitate, Ducu îşi rupea pielițele şi îşi rodea unghiile pînă la carne, vîrful degetelor sîngerîndu-i totdeauna în mai multe locuri. De aici sursa cernelii în care înmuiase capătul unui pai din saltea, pentru a scrie biletul. Mărturisirea din bilet n-a avut niciodată nici un fel de urmare. N-am fost niciodată anchetat despre ambasada israeliană şi mă întreb şi azi care a fost adevărul în toată această poveste. N-a găsit oare raportul lui Ducu nici atîta credit la Securitate, încît aceasta să-mi pună măcar o singură întrebare despre ambasadă? Sau toată povestea era inventată de Ducu, numai pentru a încerca să obțină de la Titi o confirmare şi ceva amănunte despre legăturile mele cu ambasada? Să fi plătit Ducu anticipat pentru nişte ipotetice detalii, cu o recunoaştere că era informatorul Securității? Nu era totuşi prețul prea mare? Sînt întrebări rămase fără răspuns, dar din care toți am tras aceeaşi concluzie: turnător sau paranoic, sau amîndouă la un loc, Ducu era oricum un om periculos!

Într-una din nopți, am fost treziți de Mircea Vueric. Se văita de dureri mari în abdomen. Mache şi Paul şi-au dat imediat seama că era vorba de o criză acută de apendicită. Riscul unei perforații, dacă nu se intervenea imediat, îi punea viața în pericol, aşa că în toiul nopții, am început să batem la uşă. Ne-am izbit de obişnuitele dificultăți, pînă ce l-am determinat pe gardian să cheme ofițerul de serviciu. Mai întîi, bătăile noastre în uşă au fost întîmpinate de răspunsul răstit al gardianului, care ne-a spus să aşteptăm „deschiderea“ pentru a raporta cazul. Văzînd că nu-l putem înduplеca, ne-am pornit să batem cu bocancii în uşă. Vuia toată Zarca de scandalul şi vociferările noastre. Nici amenințările cu carcera şi lanțurile n-au oprit răpăiala de pumni şi picioare în uşă. Abia atunci l-am auzit pe gardian strigîndu-şi tovarăşul de serviciu de la etaj şi trimițîndu-l după ofițer.

Cu acesta din urmă, care a deschis uşa celulei, au continuat alte pertractări, pînă ce l-am convins că nu tulburasem liniştea din simplă indisciplină. Treptat, s-a lăsat impresionat de competența profesională cu

care Mache i-a explicat gravitatea cazului şi a sfîrşit prin a-l aduce la consultaţie şi pe Cornel Petrasievici. Cornel a confirmat diagnosticul şi nevoia urgentă de internare pentru operaţie. Ofiţerul a plecat, promiţînd să raporteze „mai sus“. Mircea Vueric, făcut covrig de durere pe saltea, gemea fără să-i putem da vreun ajutor.

După o vreme de aşteptare, văzînd că nu se întîmplă nimic, ne-am apucat din nou să batem în uşă şi nu ne-am lăsat pînă ce n-a venit ofiţerul de serviciu. Ne-a spus că raportase urgenţa cazului şi că de aici înainte situaţia nu mai depindea de el. Să avem răbdare! Am încercat să avem, dar vremea trecea şi nu se întîmpla nimic. Degeaba am mai repetat la diferite intervale loviturile în uşă şi insistenţele pe lîngă gardian şi ofiţer. Pînă la „deschidere“ nu ne-am ales decît cu promisiuni în privinţa lui Mircea Vueric, însoţite de ameninţări şi înjurături la adresa noastră, pentru scandalul pe care îl făceam. La „deschidere“ am repetat cazul noului ofiţer de serviciu din schimbul de zi. Speram acum că, o dată cu venirea zilei, rezolvarea cazului nu va mai întîmpina dificultăţile din timpul nopţii şi bolnavul va fi internat în spital. Mircea, ghemuit pe salteaua lui, s-a zvîrcolit însă de durere pînă la prînz. Abia atunci a venit ofiţerul să-l ia. Cînd Mache a remarcat cu voce tare că nu crede că Mircea va putea merge pe jos pînă la spital, ofiţerul de serviciu i-a replicat pe un ton răstit: „O să poată, că doar n-o să-l duc eu în braţe!“

Şi, într-adevăr, a putut! Îndoit de durere, ţinîndu-se cu mîinile de abdomen şi clătinîndu-se pe picioare, după o noapte de suferinţă care îl istovise, Mircea a ieşit pe coridor şi uşa s-a trîntit în urma lui.

O săptămînă mai tîrziu l-au adus înapoi. Vesel ca un copil care-şi regăsise casa şi familia, Mircea ne-a îmbrăţişat şi ne-a strîns pe rînd în braţe. Ne-am bucurat şi noi că scăpase cu zile şi că se afla iar printre noi. Fusese într-adevăr operat în ultimul moment, scăpînd ca prin minune de peritonită. Nu văzuse mai nimic din spital şi nu ne-a adus nici o noutate, fiindcă nu putuse schimba nici o vorbă cu nimeni. Stătuse singur într-o celulă, în cea mai strictă izolare. În afară de doctorul care-l operase şi de plantonul care-i aducea mîncarea, nu mai văzuse nici un deţinut, iar cu aceşti doi nu putuse vorbi, gardianul fiind întotdeauna de faţă. Asistase chiar şi la operaţie.

De altfel, pe doctor nu-l văzuse decît de două ori, o dată în sala de operaţie şi a doua oară, cînd îi scosese firele, cu o zi înainte de a-l aduce din nou în Zarcă.

Povestindu-ne în amănunt despre cele şapte zile petrecute în spital, ne-

a vorbit şi despre regimul alimentar, cu mult mai bun şi mai consistent decît cel pe care îl primeam în Zarcă. Îmi amintesc şi acum stupefacţia lui Mache şi Paul, cînd au aflat că a doua zi după operaţie, la ora prînzului, Mircea primise o gamelă plină cu arpacaş cu carne. Nu numai că o primise, dar o şi mîncase toată. Abia cînd ne-a povestit cît de foame îi fusese şi cum golise gamela, a aflat că şi el scăpase pentru a doua oară de la moarte; Mache şi Paul nu puteau să-şi explice cum de nu făcuse o perforaţie a intestinului. Mircea nu ştiuse că nu trebuie să mănînce în primele două sau trei zile, iar doctorul nu putea fi învinuit că i se dăduse arpacaşul, bolnavul neaflîndu-se sub supraveghere medicală, cum ar fi fost normal după operaţie, ci sub paza strictă a gardianului.

Gerul iernii se aşezase de-a binelea, mai înainte de a se fi aşternut zăpada. Chiar cu geamul închis, peste noapte ne pătrundea frigul şi dimineaţa ne trezeam rebegiţi. Ne resemnasem să mai petrecem încă o iarnă fără foc, mîngîindu-ne cu gîndul că Zarca prezenta totuşi nişte avantaje faţă de celularul din Oradea. Faptul că aici celula avea geamuri, că eram fără lanţuri la picioare şi mai mulţi împreună ne făcea să ne simţim mai puţin oropsiţi ca iarna precedentă. Dar de tremurat, tot tremuram!

Şi totuşi, într-o bună dimineaţă, ni s-a distribuit combustibilul pentru sobă. Raţia pe zi: un mănunchi de ţăndări subţiri de brad, din lădiţele de marmeladă golite la bucătărie şi între cincisprezece şi douăzeci şi cinci de brichete de cărbune, de mărimea şi forma unui ou. Am clădit surcelele pe grătarul sobei, am aşezat ouăle de cărbune jur împrejur şi am aşteptat, aşa cum ni se spusese. Pe coridor am auzit gardianul trăgînd zăvor după zăvor. A ajuns şi la celula noastră. A deschis uşa şi în prag a apărut Cărămidaru, într-o mînă cu o cutie de tinichea cu motorină, în cealaltă purtînd o făclie aprinsă. Trebuia să pescuieşti din cutia pe care ţi-o întindea unul din peticele de zeghe scufundate în motorină şi să-l vîri sub surcelele din sobă. Cu băţul, în vîrful căruia ardea un şomoiog de cîrpă, muiat şi el în motorină, Cărămidaru aprindea peticul din sobă.

De aici înainte, ritualul focului avea să se repete zilnic, toată iarna, cu aceleaşi consecinţe: un foc care nu ardea mai mult de un sfert de oră, de multe ori stingîndu-se mai înainte ca toate brichetele să se fi consumat. Pereţii de tablă se încingeau pînă la jumătatea înălţimii sobei, timp în care toţi ne strîngeam în jurul ei. O oră mai tîrziu, soba era iar rece, iar noi ne refugiam din nou pe saltele şi sub pături, cu ochii roşii de fumul care se răspîndise în celulă. De multe ori, vîntul şi viscolul refulau tot fumul în celulă. Soba şi burlanul fumegau pe la toate încheieturile. Ochii ne înţepau

şi ne lăcrimau, fumul înecăcios ne făcea să tuşim şi atmosfera devenea într-atît de nerespirabilă, încît eram nevoiți să deschidem fereastra. După ce aeriseam, în celulă era mai frig decît înainte de a fi făcut focul. Observasem că soba scotea fum cît era rece. Înceta să mai afume, abia cînd focul era pe sfîrşite, cînd aproape toate brichetele erau consumate. Am încercat deci să economisim zilnic cîteva brichete sau să nu facem deloc focul în cîte o zi mai puțin geroasă şi să punem deoparte o cantitate mai mare de cărbuni. Experiența ne-a reuşit.

În prima zi mai geroasă, am pus toată cantitatea adunată pe foc. La început, cît timp soba a scos fum, am ținut geamul deschis ca să aerisim celula. După ce soba s-a încălzit, n-a mai radiat decît căldură şi ne-am bucurat de cîteva ore plăcute. N-am aplicat însă procedeul decît de cîteva ori şi apoi am fost siliți să renunțăm. La perchezițiile inopinate, care se făceau săptămînal, ni s-au confiscat rezervele de brichete pe care le economisisem, sub pretextul că regulamentul interzicea astfel de depozite în celulă. Aşa că restul iernii ne-am chinuit zilnic cu fumul, neavînd parte decît de cîteva minute de căldură, mai mult iluzorie.

De altfel, în toate celulele problema era aceeaşi. Zilnic auzeam la ora focului bătăi în uşile celulelor. Unii se plîngeau că nu le ajung surcelele sau cărbunii, alții se văitau că se sufocă de fum sau alții, că li s-a stins focul. Numai acestora din urmă li se satisfăcea cererea şi li se aprindea din nou focul. Dar şi ei trebuia să insiste şi să suporte insultele obişnuite ale gardianului. Dar cei care sufereau cel mai mult de pe urma frigului şi aveau în acelaşi timp şi cele mai mari dificultăți la făcutul focului erau bătrînii. După socotelile pe care le făcusem atunci, media vîrstei la deținuții din Zarcă era mai mare decît în oricare altă închisoare. Numai noi, evadații de la mină şi încă vreo cîțiva deținuți mai tineri de la etaj, prin venirea noastră la Aiud, stricaserăm această medie. Bătrînii din Zarcă, trecuți de-a lungul detenției prin toate vicisitudinile regimului alimentar, afectați de diferite boli cronice şi infirmități, din lipsă de îngrijire medicală, fără dinți, cu vederea slăbită şi cu sistemul nervos uzat de atîția ani de viață de celulă, erau zilnic expuşi batjocurii, insultelor şi brutalității gardienilor, cînd, în nepuțința lor de a-şi face focul sau de a-l întreține, cereau să le fie din nou aprins.

Zilnic parveneau pînă la celula noastră ecourile scandalurilor ce se iscau pe această temă, contrastul dintre vocile care participau la discuții fiind mai grăitor decît vorbele ce se schimbau. Pe de o parte glasuri stinse şi şovăitoare, abia perceptibile, dar a căror intonație rugătoare nu ne scăpa,

pe de alta, glasul puternic al gardianului, fie răstit şi împroşcînd obscenităţi, fie batjocoritor, cu glume grosolane la adresa vîrstei, neputinţei sau infirmităţii celui care bătuse la uşă. De fiecare dată cînd aveau loc astfel de scene, în celula noastră se lăsa o linişte care se prelungea încă mult după ce glasurile de pe coridor se stingeau. Pe măsură ce ascultam, indignarea care mă cuprindea mergea crescînd pînă ce mă trezeam clocotind de furie. Mi s-a întîmplat de multe ori în închisoare să-mi fie mai greu să asist la chinul altora decît să-l îndur eu însumi.

Una din scenele cele mai penibile de acest fel, de care îmi amintesc, s-a petrecut la numai cîteva celule distanţă de camera noastră. Era o celulă cu patru deţinuţi, între care se afla Pop, fostul ministru, şi Dobrescu, fostul primar al Bucureştiului, pe care îi văzusem cînd fusesem închis în carceră. Mă impresionase atunci halul lor de slăbiciune. Acum, aveam să-mi dau seama şi de un alt aspect al degradării lor.

În celula celor patru izbucnise o ceartă. Gardianul răcnise de mai multe ori din capătul celularului, dar formula consacrată din jargonul M.A.I., „Lasă gura!“, rămăsese fără efect. Cearta a continuat tot mai aprinsă, pînă ce deodată, unul din deţinuţi a bătut în uşă, solicitînd venirea gardianului.

În celula noastră, toţi eram cu urechile ciulite. Nu ne aşteptam ca cineva să calce una din cele mai elementare reguli de comportare din închisori, care cerea evitarea cu orice preţ a intervenţiei administraţiei în problemele ce se năşteau uneori între noi, inerente vieţii de claustraţie în comun. Orice discuţie mai aprinsă, ceartă sau chiar scandal, indiferent de gravitatea lui, se rezolva numai între noi. Această regulă se impusese, stabilind o dată mai mult, o linie clară de demarcaţie între cele două lumi: lumea din celule şi cea de pe coridor.

Cînd gardianul a deschis uşa celulei celor patru, am putut urmări cuvînt cu cuvînt întreaga discuţie care a avut loc. Primele vorbe ale celui care bătuse la uşă ne-au indignat peste măsură. Mi le reamintesc şi azi: „Domnule plutonier, apelez la dumneavoastră, fiindcă ştiu că sînteţi un om inteligent şi drept… “

Pe măsură ce a continuat să-i explice gardianului motivul pentru care îl chemase, dezgustul ce ni-l provocase la început slugărnicia lui s-a spulberat treptat, transformîndu-se, în cele din urmă, într-un sentiment de nesfîrşită milă. Bietul om era evident în pragul senilităţii! I-a relatat gardianului cum intrase în conflict cu unul din camarazii lui de celulă, din cauza focului. Avuseseră păreri diferite, cu privire la felul cum trebuiau puse brichetele. Unul pretindea că trebuia puse toate de la început, celălalt susţinea că

trebuia puse pe foc treptat, pe măsură ce se consumau. De aici, discuția în contradictoriu, care se auzise pe coridor. Scandalul s-ar fi potolit probabil, dacă n-ar fi căzut o vorbă în plus, care rănise susceptibilitatea lui Dobrescu, fiindcă el era reclamantul. Ca un şcolar din clasele primare căruia un coleg îi făcuse o nedreptate şi care i se plîngea învățătorului, Dobrescu apela la arbitrajul plutonierului. Se considera grav insultat de camaradul lui de celulă (nu l-am putut identifica), care nu numai că nu-l lăsase să facă focul, dar îl mai şi acuzase că nu se pricepe la gospodărie. „Tocmai mie să-mi spună una ca asta! Mie, care în calitate de primar, m-am ocupat de gospodăria întregii Capitale! Vă rog, domnule plutonier, să spuneți dumneavoastră, dacă nu e normal să fac eu focul?“

La noi în celulă, nimeni n-a comentat nimic. Se lăsase un fel de tăcere jenantă, pe care, primul, a rupt-o Mircea Vueric, exprimînd, în felul lui, ceea ce gîndeam cu toții: „ …mama lor de criminali!“

În acelaşi timp, de pe coridor s-a auzit şi verdictul gardianului: „Dați cărbunii afară! Dacă nu vă înțelegeți, astăzi nu mai faceți focul!“

Efectul claustrației prelungite începea să se facă simțit şi la noi în celulă. Era mai multă linişte. Multe subiecte de discuție fiind epuizate, se vorbea mai puțin. Conversațiile lîncezeau. Ne petreceam cea mai mare parte din timp culcați şi înveliți în pături, frigul contribuind în mare măsură la această stare de semihibernare în care intrasem cu toții. Singurul care părea să nu fi căzut în apatia generală era Mircea Vueric. Suporta greu regimul de celulă. Stăpînit de o permanentă nervozitate, simțea nevoia de mişcare şi ore în şir, cu pătura în spinare, măsura celula în lung şi în lat, pînă ce obosea şi se culca. Lipsa de somn şi plimbările prelungite îl istoveau şi-i măreau agitația nervoasă. Slăbise şi mai tare şi ochii i se afundaseră în orbite. Pe zi ce trecea, arăta mai rău şi mai neliniştit.

Într-o zi, ne-a declarat că nu mai poate suporta lipsa de activitate, monotonia şi viața apăsătoare din Zarcă şi că s-a decis să facă tot posibilul ca să determine trimiterea lui într-un lagăr de muncă sau măcar în fabrica închisorii Aiud. Va face orice numai să scape de Zarcă. Toate strădaniile de a-l abate de la planul pe care şi-l făcuse au fost zadarnice. Hotărîse să facă greva foamei pînă ce va fi mutat din Zarcă, chiar dacă va trebui să meargă pînă la limita extremă. „Dacă nu mă vor lua în serios de la început, voi continua pînă ce voi fi pe moarte şi atunci vor trebui să mă scoată din Zarcă, de n-ar fi decît ca să mă interneze în infirmerie!“

Noi nu eram însă deloc convinşi că lucrurile vor evolua aşa cum

prevăzuse Mircea. Toate argumentele pe care i le-am adus s-au dovedit inutile. Determinarea lui era luată şi într-o bună dimineaţă, spre uimirea gardianului, a refuzat terciul şi a cerut să vorbească cu ofiţerul de serviciu. Acesta din urmă şi-a făcut apariţia abia după masa de prînz, după ce Mircea Vueric refuzase şi turtoiul şi gamela de ciorbă. I-a cerut să raporteze administraţiei că va refuza hrana pînă ce va fi mutat din Zarcă. De aici înainte, lucrurile s-au desfăşurat ca de obicei în cazuri similare, procedeul administraţiei suferind numai variaţiile dictate de gradul de asprime a regimului din închisoare, din momentul respectiv. Mai întîi, cu duhul blîndeţii, a fost îndemnat să nu refuze hrana. Apoi, s-au făcut aluzii la eventuale reduceri de pedepse, de la care cei cu comportare nedisciplinată vor fi exceptaţi. Au urmat ameninţările. Toată gama: carceră, lanţuri la mîini şi la picioare, beci cu apă pe jos, unde va sta numai în cămaşă şi izmană! De la Mircea n-au reuşit să scoată mai mult decît vorbele pe care le spusese în prima zi, cînd refuzase mîncarea.

După trei zile de insistenţe, timp în care pe la celula noastră s-au perindat tot felul de ofiţeri, perioada aplicării formulelor de convingere s-a încheiat. „Dacă vrei să mori de foame, banditule, n-ai decît!“ Cu aceste vorbe, ofiţerul a trîntit uşa şi a plecat. Începuse etapa a doua a programului: indiferenţa totală faţă de soarta celui în grevă! Timp de două zile nu s-a mai arătat nici un ofiţer. Gardienii nu mai făceau nici o remarcă atunci cînd le restituiam gamela plină a lui Mircea, de parcă ar fi fost lucrul cel mai firesc din lume ca unul din noi să refuze mîncarea. De îndată însă ce uşa se închidea, această ostentativă nepăsare era dezisă de insistenţa cu care eram supravegheaţi. Cu toate precauţiile pe care le luau ca să nu se facă auziţi pe coridor, în dreptul uşii noastre, unde veneau să tragă cu urechea, le simţeam întotdeauna prezenţa şi deci conversaţiile în celulă erau purtate în consecinţă. Nu se mulţumeau numai să asculte. Priveau insistent şi prin vizetă, avînd aceeaşi grijă să nu se facă remarcaţi. Ceea ce părea să-i intereseze cel mai mult era să vadă dacă Mircea respectă într-adevăr greva foamei sau se lasă cumva hrănit de noi. Bănuiala era justificată, deoarece îi propusesem lui Mircea să simuleze numai greva, oferindu-ne să-i dăm din raţia noastră de mîncare şi pîine. Cu toate insistenţele noastre, Mircea refuzase însă cu încăpăţînare. Tot trei zile a durat şi această fază de acalmie, de aparentă ignorare a grevistului.

A şaptea zi de la intrarea lui Mircea în grevă, dimineaţa, după distribuirea terciului, la uşa noastră şi-a făcut apariţia un întreg stat-major de ofiţeri şi gardieni.

— Te-ai hotărît, bă, să mănînci? i-a zis unul din ei lui Mircea.

— Da! Dacă mă scoateți din Zarcă, a fost răspunsul.

Uşa s-a trîntit la loc. O parte din paşi s-au îndreptat pe coridor. Alții au rămas în dreptul celulei. Se auzeau numai şoaptele unei discuții, fără să putem distinge ce se vorbea. După cîteva minute, uşa s-a deschis iar: „Ia-ți bagajul şi ieşi afară!“ Mircea şi-a adunat zdrențele, ne-a îmbrățişat pe toți pe rînd şi a ieşit.

Gardianul încuiase uşa şi trăsese toate zăvoarele şi noi încă nu ne dezmeticisem. Rămăsesem uitîndu-ne unii la alții. Era cît pe-aci să ne exprimăm uimirea, dar şi satisfacția pentru eficacitatea procedeului imaginat de Mircea, cînd, deodată, pe coridor, la numai cîțiva paşi de celula noastră, s-a stîrnit un tumult inexplicabil. Paşi precipitați, îmbulzeală, gîfîieli! Parcă s-ar fi încins o luptă! Apoi, s-au pornit strigătele: „Bandiților! Criminalilor! Tîlharilor!“ Nu ne venea să credem. Era vocea lui Mircea, care striga cît îl ținea gura, insultîndu-i pe milițieni. Toată Zarca răsuna de strigătele lui: „ …vreți să mă omorîți, ticăloşilor!… dar o să vă vină şi vouă rîndul!… o să vă omoare lumea ca pe cîinii turbați!… “

La început am fost impresionați de disperarea din glasul lui. Părea să fie criza de nervi a unui condamnat la moarte, care, ajuns în fața călăului, îşi pierduse cumpătul. Îl cunoşteam însă mult prea bine pe Mircea, ca să nu ne dăm seama, în cele din urmă, că actorul înnăscut din el nu făcea decît să improvizeze un nou rol. Printre răcnetele şi insultele pe care le profera, presăra scurte mesaje pentru noi, ca să ne pună la curent cu cele ce se întîmplau: „M-ați scos din celulă, ca să nu vadă ceilalți ce aveți de gînd cu mine! Vreți să-mi băgați furtunul pe gît cu forța! De asta vreți să mă băgați în celula goală de alături, ca să mă chinuiți! Ca să nu vadă nimeni că sînteți zece pe mine şi mă chinuiți! Au venit şi doi ofițeri să asiste la ticăloşia voastră!… Criminalilor! Asasinilor!“ Strigătele lui nu mai conteneau. Ne întrebam de unde atîta forță după şapte zile de nemîncare şi în halul de slăbiciune în care se afla! Din învălmăşeala ce se auzea pe coridor, ne dădeam seama că echipa de gardieni se străduia să-l tîrască în celula de alături şi în acelaşi timp să-l facă să tacă cît mai repede.

În urechile administrației, strigătele lui Mircea în acest lăcaş al tăcerii răsunau ca o blasfemie. Era o profanare a atmosferei conspirative, în care era învăluită Zarca. Pe de altă parte, procedau totuşi cu oarecari menajamente şi nu recurgeau la brutalitatea maximă, de unde am tras concluzia că barometrul care măsura presiunea în închisori indica încă spre „favorabil“.

După aprecierile noastre, cu toată imensa disproporţie de forţe, lupta cu Mircea a durat cinci minute bune. Din cînd în cînd, zgomotele de trîntă de la uşa vecină se potoleau şi chiar strigătele încetau. Nu se mai auzea decît respiraţia grea a miliţienilor, care-şi trăgeau sufletul şi icnelile înăbuşite ale lui Mircea. Reuşiseră să-l stăpînească şi să-i astupe gura cu mîna. În clipa următoare însă, Mircea izbutea să se degajeze şi tot tărăboiul reîncepea, vocea lui spărgînd iar liniştea cu o forţă reînnoită. În cele din urmă, zgomotul ne-a parvenit mai estompat. Terenul de luptă se mutase în celula vecină. Cum nu puteam pune urechea la perete, fiindcă eram mai tot timpul supravegheaţi prin vizetă (probabil de unul din ofiţeri), n-am mai auzit mare lucru.

După vreun sfert de oră s-au auzit paşi de cizme părăsind celula vecină şi din nou invectivele lui Mircea. Dar de data asta, vocea lui nu mai avea aceeaşi forţă. De altfel, cum i s-a închis uşa la celulă, Mircea a tăcut. Cînd am fost siguri că prin dreptul uşii noastre nu mai mişunau gardienii, i-am ciocănit lui Mircea în perete. Ne-a răspuns cu o lovitură de pumn în zid, ceea ce însemna „pericol“. Am mai aşteptat o vreme, am ascultat din nou la uşă, dar n-am surprins nici un fel de zgomote suspecte. Toţi gardienii se retrăseseră. Era linişte absolută. Coridorul era pustiu. Am repetat apelul la perete, dar Mircea ne-a răspuns la fel. După vreo două–trei încercări de a intra cu el în legătură, am renunţat. De fiecare dată ne-a bătut cu pumnul în perete, refuzînd astfel să ia contact cu noi. Nu ne puteam explica atitudinea lui!

O oră mai tîrziu, am auzit pasul gardianului pe coridor venind în direcţia noastră. S-a oprit la uşa vecină, a descuiat-o şi a intrat în celulă. Cîteva clipe mai tîrziu a ieşit iar pe coridor, urmat de paşii nesiguri ai lui Mircea. S-au oprit la uşa noastră. Gardianul a tras zăvoarele şi i-a făcut loc lui Mircea să intre în celulă. Încă înainte de a trece pragul celulei, Mircea ne-a făcut cu ochiul şi ne-a zîmbit. Pentru gardianul rămas în uşă şi care nu-l vedea decît din spate, a continuat să păşească greu, clătinîndu-se pe picioare şi sprijinindu-se de pereţi. Nici nu s-a închis bine uşa şi Mircea s-a trîntit pe saltea şi a izbucnit în rîs.

În starea în care se prezenta, era mai mult motiv de plîns decît de veselie. Cu un crac de pantalon despicat pînă mai sus de genunchi, care la fiecare pas îi dezgolea un picior scheletic, cu haina de zeghe mai zdrenţuită decît la plecare şi lipsindu-i o mînecă smulsă din umăr, Mircea părea scăpat dintr-o explozie. Impresie întărită şi de aspectul feţei supte mînjite cu sînge. Trăsăturile lui extrem de mobile, rapiditatea cu care îşi schimba expresia

feței, ca şi trecerile lui neaşteptate de la o stare la alta, în jocul lui de mim talentat, pe care se distra să-l exerseze cu orice ocazie, ne făcuse să-l numim „Nebunică“. De data asta însă se întrecea cu gluma. Părea într-adevăr să nu mai fie în toate minţile, împrejurările nefiind de natură să îndemne la rîs.

Ce se întîmplase? Cînd i se spusese să-şi ia bagajul şi să iasă din celulă, Mircea fusese, ca şi noi, convins că va pleca din Zarcă. Iluzie de scurtă durată! Ieşind pe coridor, s-a văzut înşfăcat de gardieni şi tîrît spre celula de alături, a cărei uşă fusese deschisă dinainte. Totodată a remarcat şi halatul alb al unui infirmier, care ţinea în mînă un tub de cauciuc, o pîlnie şi o cană de metal. A înţeles ce i se pregătea şi s-a împotrivit. Cît timp a durat rezistenţa lui, o ştiam după zgomotele pe care le auzisem, dar amănuntele bătăliei care se dăduse pe coridor pentru a-l imobiliza aveam să le aflăm acum.

Văzînd în ochii noştri şi compătimire şi îngrijorare, Mircea s-a oprit din rîs ca să ne liniştească: „Nu vă uitaţi la mine cum arăt! Să-i vedeţi pe milițieni!“ Şi iar s-a pus pe rîs. Apoi ne-a făcut semn să ne apropiem şi să stăm jos lîngă el, ca să ne povestească.

Chiar de la primele lui gesturi de împotrivire de a intra în celula vecină, îşi dăduse seama că gardienii primiseră dispoziţii să se abţină de la brutalitate. În aceste condiţii, chiar cu disproporţia numerică ce-i favoriza, sarcina milițienilor era ingrată. Nu era uşor să imobilizeze cu forţa un om care opune rezistenţă, fără să-l brutalizeze sau să-l lovească în vreun fel. Mircea a profitat din plin de această situaţie! A dat din mîini şi din picioare, lovind în stînga şi-n dreapta, unde nimerea. În învălmăşeală, în timp ce milițienii îl trăgeau spre uşa celulei vecine, căutîndu-şi un punct de sprijin, Mircea se agăţa de vestonul cîte unuia din gardieni şi nu-i mai dădea drumul, pînă ce nu-i săreau toţi nasturii. Văzînd că-l privim cam neîncrezători, ca să ne arate că nu exagerează cu nimic isprăvile lui de pe coridor, Mircea s-a scotocit în buzunar şi ne-a pus dovada pe saltea: un epolet de sergent! Smulsese trofeul de pe umărul unuia din gardieni! Faptul că le rupsese mai tuturor milițienilor nasturii de la haine şi că pe unul din ei, care îi astupase gura cu mîna ca să nu mai strige, îl muşcase pînă la sînge îi dădea atîta satisfacţie, încît ceea ce păţise el însuşi nici nu-l mai afecta. În timpul luptei corp la corp, pe care o dusese pe coridor, se alesese cu cîteva contuzii şi buza crăpată care încă îi sîngera. Cînd în fine fusese răpus de număr şi imobilizat, i se pusese o cămaşă de forţă, i se descleştaseră fălcile cu sila şi i se vîrîse tubul de cauciuc pe gît. După ce

sanitarul îi turnase în stomac lichidul din cana cu care venise, toată echipa de milițieni se retrăsese din celulă, părăsindu-l pe Mircea în cămaşă de forță. Era momentul cînd noi încercasem să luăm contact cu el şi cînd Mircea, neavînd mîinile libere, ne bătea cu călcîiul în perete. Mircea ne-a povestit toată întîmplarea cu volubilitate şi entuziasmat de ocazia ce o avusese să-şi verse focul pe gardieni, fiind încă sub efectul excitației celor petrecute. Scurt timp după aceea însă a adormit răpus, şi nu s-a mai trezit pînă a doua zi.

Dimineața următoare la „număr“, cînd ofițerul de serviciu l-a întrebat dacă s-a hotărît să mănînce, Mircea l-a privit doar de pe salteaua pe care stătea întins, dar n-a catadicsit să răspundă. La împărțirea terciului, aşa cum ne rugase, am depus gamela cu porția lui intactă, la uşă. O oră mai tîrziu, uşa s-a deschis iar. În prag a apărut ofițerul de serviciu, care i-a spus lui Mircea să iasă afară. În spatele lui, pe coridor, aşteptau mai mulți gardieni şi acelaşi sanitar cu furtunul şi cana în mînă. De data asta Mircea ştia la ce să se aştepte. Făcuse chiar unele pregătiri, hotărît să nu se lase hrănit. Îşi trăsese salteaua în colțul din fundul celulei, lîngă fereastră. Aşezat pe ea, cu spatele la zid şi înconjurat de toate obiectele contondente pe care le putuse aduna (bocancii, pe care şi-i scosese, capacul de la tinetă şi cîteva brichete de cărbune), aştepta.

Încercasem să-l convingem să renunțe la grevă, cel puțin la opoziție, care oricum nu servea la nimic şi nu făcea decît să-i consume ultimele forțe. Argumentație zadarnică, în fața încăpățînării lui Mircea, care ne dezarma cu replicile lui: „Pînă nu fac rost şi de un epolet de ofițer, nu mă las!“ Izbucnisem în rîs şi renunțasem să mai insistăm, cu toate că începusem să fim serios îngrijorați de starea lui. Nu numai că era vizibil marcat de atîtea zile de nemîncare, cu ochii încercănați şi obrajii scobiți, dar Mache, care îi luase de mai multe ori pulsul, constatase o neregularitate şi slăbire a bătăilor inimii.

La ordinul ofițerului de a ieşi afară, Mircea şi-a băgat mîna într-un bocanc şi i-a răspuns zîmbind şi privindu-l batjocoritor: „Nu merg decît dacă mă luați în brațe!“ Cu numai cîteva luni în urmă, o astfel de atitudine l-ar fi costat viața! Ofițerul, roşu de furie, într-o tentativă de a-şi salva fața, s-a întors spre noi şi ne-a ordonat: „Puneți mîna pe el şi scoateți-l afară!“

Sperase probabil să ne intimideze şi să-şi impună din nou autoritatea ştirbită, poate nu atît în ochii noştri, cît într-ai gardienilor de pe coridor, care asistau la scenă. În fața zîmbetelor noastre, fără să ne fi clintit din loc şi mai ales a răspunsului pe care i l-a dat Paul Iovănescu, a înțeles însă că

încercarea lui dăduse greş.

— Domnule locotenent, noi sîntem deținuți, nu salariații Securității!

— Marş afară, bandiților! a răcnit la noi, ieşindu-şi din fire şi congestionat la față. S-a întors apoi spre şeful de secție şi i-a ordonat să ne bage în camera de alături.

— Luați-vă şi saltelele şi păturile! a mai strigat la noi.

Tîrînd saltelele după noi, am ieşit pe coridor. În urma noastră, la un semn al ofițerului, gardienii au început să pătrundă în celulă.

Aşteptam încă în fața celulei vecine ca şeful de secție să ne descuie uşa, cînd Mircea a deschis ostilitățile. O ploaie de brichete de cărbune a răpăit în pereți şi în uşa celulei pe care o părăsisem, ricoşînd şi pe coridor. Cîțiva gardieni, ferindu-şi capul cu mîinile, au ieşit îmbrîncindu-se din celulă. Dinăuntru se auzea vocea lui Mircea, care îşi însoțea fiecare zvîrlitură de brichetă cu cîte un epitet: „Criminalilor! Bandiților!“ etc.

Între timp, am fost introduşi în altă celulă. Prin uşa închisă, am mai urmărit o vreme zgomotele înăbuşite, pînă ce treptat s-au potolit şi, în sfîrşit, am auzit paşii gardienilor care se retrăgeau. Celula în care ne aflam, fiind de mai multă vreme nelocuită, fusese folosită ca depozit pentru surplusul de saltele de pe secție. Colea Ungureanu, după ce a examinat cu vădit interes stiva de vreo zece saltele de lîngă perete, s-a întors spre mine şi m-a întrebat: „Ce zici, naşule, mă ajuți?“ Înțelesesem dinainte la ce fel de ajutor făcea aluzie, fiindcă şi mie îmi trecuse prin minte aceeaşi idee. Şi nu numai mie! Am trecut imediat la fapte, ca şi cum am fi fost înțeleşi.

Eu mi-am descusut salteaua cu care venisem la unul din capete. Salteaua mea conținea cele mai puține paie sau, mai bine zis, ceea ce rămăsese din paiele cu care fusese cîndva umplută. Colea, care între timp alesese din stivă tot o saltea mai goală, a vîrît-o în salteaua mea pe care i-o țineam deschisă la gură ca pe un sac. Tot el, singurul posesor de ac dintre noi, mi-a cusut imediat salteaua la loc. La ultima împunsătură de ac, le-a făcut semn celorlalți camarazi ai noştri că rolul lor încetase şi puteau de-acum părăsi poziția pe care o luaseră în dreptul uşii, pentru a face paravan în fața vizetei. În numai cîteva clipe, salteaua mea o înghițise pe cea din stivă, fără să se mai vadă nici o urmă a delictului comis.

Reîntorşi în celula noastră, aveam să ne ocupăm de salteaua astfel capturată. O parte din ea a fost ruptă în fîşii, din care apoi am scos firele de bumbac din urzeală, singura sursă de ață de cusut a deținuților. Cu altă parte ne-am cîrpit hainele, fie cosînd peticele pe dinăuntrul lor, fie murdărindu-le în prealabil cu funingine din sobă, pentru a le camufla

originea. Partea rămasă a fost ascunsă ca rezervă, tot în saltele. Zile întregi ne-am ocupat cu cusutul şi cîrpitul, pînă ce ne-am considerat mulţumiţi cu îmbunătăţirile aduse îmbrăcămintei noastre. Dar de disecţia saltelei şi de toată această activitate, nu ne-am putut apuca decît peste cîteva zile. Deocamdată, din cauza grevei lui Mircea, ne bucuram de o mult prea mare atenţie din partea pazei de pe coridor, a cărei frecventă supraveghere prin vizetă făcea imposibilă orice activitate nepermisă.

De astă dată, şeful de secţie a venit mult mai repede să ne mute iar în celula noastră decît o făcuse cu o zi înainte cu Mircea. Cărămidaru, plantonul, depusese în faţa uşii noastre o găleată cu apă şi o cîrpă, pe care gardianul ne-a spus să le luăm cu noi, ca să facem curăţenie în celulă. Abia cînd ne-a deschis uşa am înţeles de ce voia să spălăm pe jos, cînd nu trecuseră decît două zile de cînd fusese zi de curăţenie generală pe tot celularul. Celula părea să fi fost devastată de un uragan! Soba era mutată din loc, iar burlanele, descompuse în bucăţi, zăceau trîntite în mijlocul camerei. Tineta fusese răsturnată, iar conţinutul ei de apă şi urină, vărsat pe duşumele. Miliţienii călcaseră în băltoaca formată, strivind sub cizmele lor bucăţile de cărbune sfărîmate şi întinzînd prin toată celula funinginea din burlanele sobei. Pînă şi pereţii purtau urmele negre ale brichetelor, transformate de Mircea în proiectile.

Din mijlocul acestui dezastru, sau mai exact, din acelaşi colţ în care îl lăsasem, Mircea, strîns în cămaşa lui de forţă şi zîmbind provocator, l-a apostrofat pe gardianul care ne deschisese uşa: „Adineauri fugeaţi toţi ca nişte laşi! Acum, că m-aţi legat, aveţi curajul să intraţi la mine!“ Gardianul ne-a lăsat să intrăm şi a trîntit uşa în urma noastră, fără să riposteze, ca şi cum n-ar fi auzit vorbele lui Mircea. Eram tot mai uimiţi de această comportare! Fără să mai aşteptăm vreo încuviinţare, prima noastră mişcare a fost să-l liberăm pe Mircea din cămaşa de forţă. Nenorocitul, într-o ultimă atitudine de bravadă, îşi adunase toate forţele pe care le mai avea pentru a-l înfrunta pe gardian, cînd acesta deschisese uşa. Acum, zăcea sfîrşit, cu respiraţia tăiată de efortul făcut, cu glasul stins, nereuşind să mai vorbească decît în şoaptă. Mache şi Paul i-au înregistrat un puls precipitat, mai slab şi mai neregulat.

După ce am montat burlanele, ne-am apucat de curăţenie. În timp ce spălam pe jos, am remarcat că eram observaţi prin vizetă. Ne aşteptam ca gardianul să reacţioneze faţă de îndrăzneala ce o avusesem de a-i fi scos lui Mircea cămaşa de forţă, dar vizeta s-a închis cu aceeaşi discreţie cu care

fusese deschisă, şi paşii gardianului s-au îndepărtat la fel de tiptil cum veniseră. Nici cînd am terminat treaba şi am bătut la uşă ca să dăm afară găleata şi totodată şi cămaşa de forță, şeful de secție n-a ridicat nici o obiecție.

Mircea a rămas toată ziua întins pe salteaua lui şi cu ochii închişi. Plutea între vis şi realitate. Uneori se trezea şi voia să ne spună cîte ceva. Trebuia atunci să ne apropiem cu urechea de el ca să-l putem înțelege şi astfel îi simțeam respirația. Degaja un miros neplăcut, de acetonă. După spusele lui Mache, era produsul descompunerii mucoasei, sub efectul sucurilor gastrice asupra pereților stomacului gol. Se pare că şi noi, la Oradea, miroseam la fel, dar cum toți eram în grevă, nu percepeam duhoarea. Pe cît era de slăbit şi lipsit de energie, pe atît hotărîrea lui Mircea de a-şi continua greva era mai nezdruncinată.

În cursul după-amiezii, am primit vizita lui Cornel Petrasievici. L-a examinat şi el pe Mircea, după care, cu voia gardianului, s-a repezit pînă la celula lui şi a revenit cu o seringă gata pregătită. În prezența gardianului, care nu-l slăbea din ochi, i-a făcut lui Mircea o injecție şi a plecat fără să putem schimba cu el nici cel mai mic semn.

A doua zi, cînd au venit iar ca să-l hrănească artificial, n-a mai fost nevoie de întreaga desfăşurare de forțe ca pînă aici, Mircea nemaifiind capabil să opună vreo rezistență. În timp ce eram evacuați din celulă, de data asta fără saltele, l-am văzut pe Mircea făcînd efortul să se ridice într-un cot şi deschizînd gura să protesteze. Glasul lui n-a mai parvenit pînă la noi pe coridor şi nici în celula de alături, unde am fost iar închişi, nu l-am mai auzit. În afară de tropăiala de cizme a gardienilor, care intraseră la el, n-am mai înregistrat alte zgomote. După un sfert de oră am fost reintroduşi în celula noastră. De data asta era aşa cum o lăsasem, intactă, iar Mircea zăcea pe salteaua lui, fără cămaşă de forță. Părea şi mai slăbit de puteri. După un timp, a fost agitat de spasme şi a început să vomite. Numai lichid! L-am acoperit cu toate păturile pe care le aveam, fiindcă tremura de frig. Cînd s-a mai liniştit, a adormit.

Mache însă a bătut la uşă şi i-a cerut gardianului să cheme ofițerul de serviciu, care a venit neaşteptat de repede. Ne-am dat seama că aparenta indiferență față de soarta lui Mircea era numai simulată şi că gardianul primise dispoziție să anunțe imediat tot ce se întîmpla în celula noastră. Mache i-a explicat ofițerului că starea lui Mircea Vueric era critică şi că necesita îngrijire medicală urgentă. Orice întîrziere îi putea fi fatală, inima slăbită putîndu-i ceda în orice moment. „N-are decît să mănînce dacă vrea

să nu moară!“ a fost primul răspuns al ofițerului.

Prevalîndu-se de faptul că e doctor, Mache i-a spus că din stadiul actual Mircea nu-şi mai poate reveni, chiar dacă ar încerca să se hrănească normal. Apoi a recurs la argumentul care, în perioadele mai blînde de detenție, părea să aibă un mai mare efect asupra cadrelor M.A.I. decît apelul la sentimentele lor umane. „Domnule locotenent-major, eu, ca medic, mi-am făcut datoria să vă aduc la cunoştință starea gravă a camaradului nostru. Vă sfătuiesc să raportați mai departe situația, pentru a nu purta responsabilitatea morții unui om, în cazul că nu se ia nici o măsură pentru a-l salva. În caz de accident, noi vom fi martori că v-am anunțat şi cineva va trebui să răspundă pentru această crimă. Să nu ziceți atunci că nu v-am spus!“

Ofițerul l-a ascultat pînă la capăt şi n-a găsit cu cale să se indigneze de avertismentul formulat de Mache. Nu l-a acuzat că a îndrăznit să-l amenințe şi nici n-a luat vreo măsură disciplinară împotriva lui, cum s-ar fi întîmplat altă dată. Înainte de a trînti uşa, s-a mulțumit să spună: „N-o să mă înveți tu, banditule, ce trebuie să fac!“

Am rămas cu impresia că intervenția lui Mache îşi produsese efectul şi ne aşteptam să-i vedem cît de curînd rezultatele. Ziua s-a încheiat însă, fără să se întîmple nimic. Abia a doua zi, puțin înainte de prînz, şi-a făcut apariția un ofițer, care din uşă i-a spus lui Mircea să-şi ia bagajul şi să iasă afară. Mircea nu mai era capabil însă nici să meargă pînă la tinetă fără ajutorul nostru, dar să mai şi plece pe propriile-i picioare din celulă. Convingîndu-se de neputința lui, ofițerul a plecat şi s-a întors după o vreme cu doi deținuți, purtînd o targă.

Înainte de a fi scos din celulă şi întins pe targă, Mircea a mai avut puterea să ne întindă mîna şi, mai mult din buze, să-şi ia rămas-bun de la noi. Era emoționat şi avea lacrimi în ochi. Aşa mi-a rămas în amintire, alături de imaginea primei noastre întîlniri, cînd, abia sosiți la Cavnic, Mircea se furişase pînă la baraca în care eram încă izolați şi mi-a dat pe fereastră o pîine şi un pumn de țigări. Nu l-am mai văzut niciodată. În anii următori, prezența lui în diferite închisori mi-a mai fost semnalată de cîteva ori de alți deținuți pe care i-am întîlnit în peregrinările mele prin lumea puşcăriilor. Mult mai tîrziu, cînd eram liber, în Bucureşti, am aflat de la alți deținuți că, la scurt timp după eliberare, Mircea Vueric murise, pe undeva prin Moldova.

Ne apropiam de Crăciunul din 1954. Ninsese mult. În curtea din fața

bucătăriei nu se mai circula decît pe pîrtii întreţinute zilnic de echipa de deţinuţi. Zile în şir, n-am mai fost scoşi la aer din cauza zăpezii necurăţate şi troienite în curţile de plimbare ale Zărcii. Ce-i drept, nici nu duceam prea mult dorul plimbării. Răbdam destul de frig în celulă, ca să ne mai tragă inima să rebegim şi pe afară.

O dată cu înăsprirea vremii, părea că şi regimul din închisoare devenise mai dur. Mîncarea se degradase treptat. Arpacaşul, oricît de prost ar fi fost, dar care reprezenta o hrană mai consistentă, dispăruse aproape complet din alimentaţie. Cartofii apăreau sporadic în gamelă, iar fasolea, deloc. Şi carnea se rărise. Meniul părea să se fi stabilizat la un fel unic de mîncare: ciorbă de gogonele murate! Uneori mai puţin acre, alteori aşa de acide şi de sărate, încît cu toată foamea am fi renunţat să ne mîncăm porţiile, dacă ciorba n-ar fi fost fierbinte. Cel puţin ne mai încălzea! Cîteodată, printre gogonelele din gamelă descopeream urme de fibre de carne de la capete de vită sau cîteva bucăţi de burtă. În rest, pe suprafaţa ciorbei, nu plutea nici o steluţă de grăsime.

Şi atitudinea gardienilor se mai schimbase. Deveniseră mai vigilenţi şi parcă mai agresivi. Ne sîcîiau tot mai des la vizetă, acuzîndu-ne că nu respectăm regulamentul. Găseau tot felul de pretexte ca să ne bată în uşă: ba vorbeam prea tare, ba ne interziceau să stăm culcaţi în timpul zilei sau să ne plimbăm cu pătura în spinare, cerîndu-ne ca, de la „deşteptare“ şi pînă la „stingere“, păturile să fie întinse pe saltele. Era clar că începuse să bată un nou vînt şi, ca de obicei, cînd regimul din închisoare se înăsprea, cei mai răi dintre gardieni se remarcau prin excesul de zel în aplicarea măsurilor şi chiar prin inventivitatea de care dădeau dovadă, pentru a ne face viaţa cît mai grea. Dacă pe tot timpul verii, gardienii se mulţumeau numai să ne ameninţe cînd se isca vreun incident, acum, aceste ameninţări se puneau în practică. Ne-am putut da seama de mai multe ori că deţinuţii din alte celule au fost trimişi la „izolare“, undeva la etaj. Curînd aveam să aflu mai exact ce înseamnă izolarea, fiind eu însumi pedepsit pentru cinci zile.

Gardianul îmi atrăsese atenţia prin vizetă că vorbesc prea tare, ceea ce nici măcar nu era adevărat. Făcusem imprudenţa să protestez şi, cîteva zile mai tîrziu, în dimineaţa Ajunului de Crăciun, la „număr“, ofiţerul de serviciu mi-a citit raportul făcut de gardian, care îmi ceruse pedepsirea pentru „nerespectarea regulamentului“, raport ce fusese aprobat de comandantul închisorii. Am fost scos pe coridor şi percheziţionat la piele. Mi-au lăsat numai indispensabilii, cămaşa, pantalonii şi vestonul de zeghe, şi însoţit de un gardian, am urcat scările spre secţia de la etaj.

Celula în care m-a închis se afla cam deasupra celei pe care o părăsisem; în afară de soba, bineînțeles rece, şi o tinetă fără capac, era absolut goală. Cu toată pavăza oblonului, geamurile erau acoperite de flori de gheață, iar în celulă era de-a dreptul ger. Ca să nu îngheț, am început să mă plimb, făcînd totodată mişcări de încălzire cu brațele. Pe măsură ce oboseam, am renunțat mai întîi la mişcarea brațelor, iar mai apoi şi la pasul vioi, cu care pornisem. Cînd m-au lăsat puterile şi n-am mai putut să-mi continui nici automatismul mersului în care intrasem, m-am aşezat pe pragul uşii, cu genunchii la gură şi cu spatele proptit de tocul de lemn al uşii. Cel puțin, nu mă rezemam de peretele rece ca gheața. Cu capul plecat, cu fruntea pe genunchi şi haina ridicată cît mai sus peste cap, încercam să mă încălzesc cu propria-mi răsuflare, suflîndu-mi în sîn. Nici asta nu era o soluție, fiindcă aburii respirației condensate îmi umezeau pantalonii la genunchi şi zeghea în dreptul gurii. După un timp, cînd frigul devenea insuportabil şi mă apuca tremuratul, reîncepeam să mă plimb, pînă ce iar oboseam. Ciclul acesta l-am repetat timp de cinci zile, uneori şi noaptea.

Peste zi, singurele variații interveneau la ora prînzului, cînd mi se dădeau două sute cincizeci de grame de pîine şi o gamelă cu apă caldă. Se pare că, după regulament, apa trebuia să fie sărată şi fierbinte. N-am simțit să fi fost sărată, în schimb avea gust de rugină de la gamela cu smalțul sărit, mirosea a mîncare şi vas nespălat, şi nu era nici fierbinte. Chiar şi aşa însă, lichidul călduț în stomac îmi prindea bine şi nu mai tremuram o bucată de vreme.

Către seară, am primit rația de surcele şi brichete ca să-mi fac foc. A fost o surpriză plăcută, fiindcă nu mă aşteptam. De obicei, locurile de pedeapsă nu erau încălzite. M-am bucurat însă degeaba, fiindcă după repetate eşecuri de a întreține focul, trebuind să înduplec de mai multe ori gardianul să mi-l reaprindă, cînd în cele din urmă a început să ardă, n-am reuşit decît să umplu celula de fum şi să fiu nevoit să deschid fereastra. E drept că, tot timpul cît m-am agitat cu făcutul focului, am uitat de frig, iar apoi, pînă la „închidere“, m-am mai dezmorțit, stînd aşezat pe sobă, al cărei capac de tablă reținuse puțină căldură. Cînd s-a răcit de tot, mi-am reînceput plimbările.

La un moment dat, m-am oprit din mers ca să ascult. Mi se păruse că aud voci. Nu mă înşelasem! La început nedesluşite, iar apoi tot mai distincte, au început să-mi parvină voci de copii. Cîntau colinde de Crăciun. Veneau cîntînd pe o stradă ce se apropia de zidurile închisorii şi, pe măsură ce înaintau, colindele se auzeau tot mai puternic, pentru ca apoi

să înceteze aproape brusc, probabil la o cotitură a drumului. În toate cele cinci zile cît am stat la „izolare“, o dată cu lăsatul serii, veneau şi colindătorii. Mă obişnuisem să-i aştept. Pînă tîrziu răsunau colindele de Crăciun, ridicîndu-se pe deasupra zidurilor înalte şi păzite ale închisorii. Purificate parcă de spaţiul străbătut şi limpezite în gerul şi liniştea nopţii, cîntecele îmi pătrundeau în celulă atît de clare, încît înţelegeam fiecare cuvînt. După Cavnic şi Oradea, înscriam acum, pe răbojul meu de puşcăriaş, al treilea Crăciun pe care îl petreceam în temniţă, în Zarcă la Aiud.

Încă din primele momente de cînd intrasem în izolare, imediat după ce gardianul se îndepărtase, încercasem să iau contact cu celulele vecine. Din dreapta, nici un semn de viaţă! Din stînga, am primit răspuns. Mi se răspundea la fiecare bătaie în perete, dar atîta tot. Vecinul meu nu încerca să pună cănița la perete. Bănuind că nu cunoaşte sistemul, am început să-mi deplasez treptat ciocăniturile de-a lungul peretelui, ca să-l fac să înţeleagă să vină la fereastră. Numai după multe stăruinţe, l-am auzit în sfîrşit deschizînd fereastra.

Încredinţîndu-mă mai întîi că gardianul era tot ocupat cu împărţirea mesei la celălalt capăt al coridorului, m-am grăbit şi eu să deschid fereastra şi dintr-o săritură m-am apucat de gratii, rămînînd agăţat de ele. Măsurîndu-mi cu grijă vocea ca să nu fie auzită pînă în curte, m-am adresat vecinului meu, începînd prin a-i spune cine sînt, de unde vin şi în ce împrejurări am ajuns la etajul Zărcii. Mi-a răspuns cu o voce tremurîndă, de om bătrîn şi suferind. A început prin a se scuza că n-a putut da mai repede curs chemării mele. Era chinuit de dureri mari reumatice şi îi venea tare greu să se mişte şi mai cu seamă să se suie la fereastră. Cînd mi-a spus numele, am rămas înmărmurit: era scriitorul Nicu Gane! În vremea evadării, cît stătusem ascuns în casa Haritonilor, recitisem tocmai Trecute vieţi de Doamne şi Domniţe!

Dialogul pe care l-am avut cu el a durat atît timp cît l-au ţinut puterile să stea agăţat la fereastră. S-a bucurat de veştile pe care i le-am dat despre nepoţii lui, Ştefan şi Gheorghe Gane, pe care îi văzusem cu un an şi jumătate în urmă, la Bucureşti. Identificîndu-mă al cui fiu eram, mi-a spus: „Nici nu se putea ca fiul lui Tilică să nu fie în închisoare!“

În acel moment, s-a auzit o altă voce de la o altă fereastră: „Bădie, mă bucur să-ţi aud glasul!“ Intrusul era Radu Gyr!

A urmat un schimb de urări de Sărbători, după care conversaţia a

încetat brusc. Se auzeau paşii gardianului pe coridor! Cu puțin înainte, Nicu Gane ne anunțase de altfel că nu-l mai țin puterile să se mențină la gratii. Mă gîndeam şi la efortul pe care trebuia să-l fi făcut Radu Gyr pentru a se cățăra la geam. Cu cîteva luni înainte, îl văzusem adus în spinare de Cărămidaru, la cabinetul medical. Cele cîteva vorbe schimbate cu Nicu Gane, limba lui aleasă, cu accent moldovenesc, ca şi farmecul acelui glas firav şi puțin trist vor rămîne una din amintirile mele cele mai duioase din Zarcă. Altă ocazie n-am mai avut să-l aud pe Nicu Gane, dar în fiecare dimineață şi seară, cît am stat în izolare, l-am salutat cu cîte un pumn în perete, primind şi de la el acelaşi răspuns.

A treia zi, după cum prevedea regulamentul, am primit întreaga rație de mîncare. Ciorba fierbinte de gogonele acre, de la prînz, a făcut adevărate minuni. Nu numai că m-a încălzit, dar mi-a provocat şi o dulce toropeală, încît am adormit ghemuit pe pragul de la uşă şi nu m-am trezit decît după ce m-a pătruns iar frigul. Ziua mi s-a părut mai puțin lungă. La masa de seară am fost şi mai norocos: s-a nimerit să fie un arpacaş „mai gros“, ceea ce devenise rar în ultima vreme. În seara aceea m-am culcat sătul. Făcut covrig sub pătură, am adormit şi pînă dimineața n-am mai simțit nici frigul, nici tăria duşumelelor.

N-aş putea spune că ultimele zile de izolare au fost mai grele ca primele. E drept că frigul, foamea şi oboseala creşteau şi se făceau tot mai mult simțite, pe măsură ce timpul trecea, dar totodată îşi făcuse loc şi obişnuința cu noile condiții, care nu mi se mai păreau aşa de înspăimîntătoare ca la început. Şi totuşi, a cincea zi, cînd am fost dus în celula mea de la parter, am avut impresia că mă întorc acasă.

Afecțiunea cu care m-au înconjurat prietenii, de cum am intrat pe uşă, mi-a încălzit inima. Mă aşteptau cu rezerve de pîine şi turtoi din rațiile lor, îmbiindu-mă să mănînc, neştiind ce-ar mai putea face ca să simt că sînt alături de mine. Se pare că gerul şi foamea pe care le îndurasem în izolare îşi lăsaseră amprenta şi că eram mai supt la față şi cu ochii mai afundați în orbite decît înainte de a-i fi părăsit. În schimb, prietenii mei stăteau zgribuliți şi cu gulerele hainelor ridicate, în timp ce eu, prin contrast, apreciam din plin atmosfera plăcută şi primitoare din celulă. Cînd s-a mai făcut şi focul, m-a cuprins o moleşeală binefăcătoare şi un sentiment inexplicabil de profundă mulțumire. După „număr“, am adormit imediat. A doua zi dimineață, m-am trezit bine dispus şi refăcut.

Timpul a continuat să treacă în monotonia de mai înainte, fără evenimente noi, doar cu o lentă însă sensibilă înăsprire a regimului.

Aşa s-a încheiat anul 1954 şi am intrat în 1955. Iarna nu se terminase încă, dar gerul se mai domolise cînd mi-am făcut al doilea stagiu de cinci zile de izolare.

Într-o seară, după stingere, cînd toţi camarazii noştri adormiseră, Titi Coşereanu şi cu mine mai stăteam încă de vorbă. Ne făcusem un fel de program de conversaţie în limba franceză, în fiecare seară. Discuţiile, care uneori se prelungeau pînă noaptea tîrziu, ne foloseau amîndurora, nu numai ca să ne treacă timpul mai uşor, dar şi ca exerciţiu. Titi voia să-şi perfecţioneze pronunţia şi îşi mai îmbogăţea vocabularul, iar eu nu uitam ce ştiam. Vorbeam pe şoptite, ca să nu tulburăm somnul celorlalţi. Scîrţîitul podelei pe coridor ne-a dat de veste că gardianul se apropiase de celula noastră. Cu toate că ne-am dat seama că se oprise la uşă ca să asculte, curios să surprindă ce vorbim, în loc să tăcem, ne-am continuat conversaţia. De serviciu se nimerise să fie unul din gardienii cei mai nesuferiţi, care îşi făcea o plăcere din a ne sîcîi şi a ne şicana în toate chipurile. Cîteva zile mai tîrziu, ofiţerul de serviciu ne-a citit raportul gardianului, cerîndu-ne pedepsirea pentru că „discutasem politică într-o limbă străină ca să nu fim înţeleşi“. Primisem fiecare cîte cinci zile de „regim sever“ şi după ce am trecut prin ritualul obişnuit al percheziţiei, Titi a fost închis într-o celulă goală de la parter, iar eu într-una de la etaj, alta decît cea în care fusesem prima dată izolat.

Deşi mai frig decît în celula noastră de la parter, era departe de a mai fi gerul pe care-l îndurasem de Crăciun. În schimb, poziţia era mai dezavantajoasă, fiind foarte aproape de biroul gardianului de serviciu. Trebuia să aştept ca treaba de pe secţie să-l oblige să se îndepărteze către unul din capetele coridorului, fie la distribuirea mesei, fie la ora „programului“, pentru a lua contact cu vecinii. La prima ocazie am putut stabili că şi aici numai celula din stînga mea era locuită. De îndată ce gardianul şi-a părăsit biroul, mi s-a bătut în perete. Vecinul meu care luase iniţiativa părea familiarizat cu procedeele de comunicaţie, aşa că n-am întîmpinat greutăţi la vorbitul prin perete cu ajutorul căniţei de băut apă. M-am prezentat şi i-am explicat că fusesem pedepsit cu cinci zile de izolare.

Vecinul meu se numea Fleischer şi era sionist. Era de cîteva luni de zile complet singur, celulele din stînga şi dreapta lui fiind goale. Eram primul locatar al uneia din ele şi totodată primul om cu care stătea de vorbă de cînd ajunsese în Zarcă. Vecinul meu era foarte vorbăreţ şi chiar puţin exaltat. Am pus aceste apucături pe seama efectului singurătăţii prelungite. Cu întreruperile de rigoare, cînd gardianul era în apropiere, ne-am reluat

conversaţia de cîte ori a fost posibil, în toate cele cinci zile cît am fost vecini. Mi-a povestit o mulţime despre el şi despre ţelurile mişcării sioniste. Timpul mi-a şters din memorie amănuntele, dar esenţialul l-am reţinut.

Fleischer era unul din şefii importanţi ai Mişcării sioniste din România, avînd legături directe cu cercurile din Israel. Fusese arestat şi anchetat la Ministerul de Interne. După primele zile în care nu lipsiseră brutalităţile obişnuite, ancheta luase brusc o altă întorsătură. Din acea zi, fusese tratat cu toate menajamentele posibile în ceea ce privea condiţiile de detenţie, iar ancheta luase aspectul unor conversaţii civilizate cu diverşi civili din Ministerul de Interne, de altă calitate şi alt rang decît al anchetatorilor obişnuiţi. Dedusese, şi chiar i se dăduse de înţeles, că pentru el interveniseră autorităţile israeliene, cu care se purtau tratative la un nivel mai înalt decît al Ministerului de Interne. Apoi brusc, într-o bună zi, fără nici o explicaţie, fusese scos din celulă, suit într-o maşină şi transportat la Aiud, în Zarcă. Privilegiile şi menajamentele, de care se bucurase în subsolul de la Interne, încetaseră. Era supus regimului general al celor din Zarcă. Cu cîteva excepţii totuşi: nu fusese tuns în cap şi i se dăduse voie să poarte în continuare barbă şi mustăţi. De cîteva ori fusese vizitat de comandantul închisorii, care se informase personal de sănătatea lui.

Fleischer era fără îndoială un caz special. Numai faptul că se afla în Zarcă, fără să fi fost condamnat, constituia o curiozitate cu totul ieşită din comun. Fleischer pretindea că fusese adus în Zarcă pentru a i se pierde urma şi pentru a se asigura secretul absolut în jurul persoanei lui. Susţinea că la Ministerul de Interne, sistemul de izolare nu era perfect impermeabil şi că prin anumite persoane „prietene“, din chiar cadrele ministerului, transpiraseră veşti despre el în exterior. În acest fel, serviciile israeliene fuseseră în permanenţă informate despre el. Acum, de cînd fusese mutat în Zarcă, nimeni nu mai ştia nimic de soarta lui şi asta îl îngrijora. Era convins că dacă tratativele pentru răscumpărarea lui eşuau, risca să fie lichidat într-un fel sau altul de Securitate, fiindcă ştia prea multe. De aceea, credea el, se luaseră aceste măsuri de izolare absolută, pentru ca la nevoie să-l facă să dispară discret, fără a lăsa vreo urmă. Singura lui salvare de la această eventualitate era spargerea zidului secretului din jurul lui. În acest scop, mă ruga insistent, şi mi-o amintea zilnic, să le vorbesc tuturor deţinuţilor cu care voi avea ocazia să iau contact despre prezenţa lui în Zarcă. Răspîndind vestea existenţei lui în Aiud, informaţia va fi transmisă de la om la om, intrînd în circuitul obişnuit de difuzare a ştirilor printre deţinuţi şi astfel se va şti unde se află. În cele din urmă, informaţia va ajunge şi la urechea

prietenilor, care vor putea interveni pentru el.

Povestea lui Fleischer era plină de mistere şi de lacune. Era evident că nu-mi spusese totul şi că trecuse multe lucruri sub tăcere. Cu toate astea, am fost convins de buna lui credinţă şi i-am promis că nu voi uita să-i satisfac dorinţa, dacă voi avea ocazia şi voi scăpa eu însumi din Zarcă. Făgăduiala mea era sinceră şi pornea din toată inima, deşi la ora aceea nu întrevedeam nici o speranţă s-o pot aduce la îndeplinire. Nu puteam împărtăşi decît prietenilor mei din celulă cele discutate cu Fleischer şi, cu asta, vestea existenţei lui avea să rămînă tot între zidurile Zărcii. Şi totuşi, n-a mai trecut mult şi mi s-a oferit ocazia să mă pot ţine de cuvînt!

Încă de la prima noastră convorbire, cînd îi spusesem că eram pedepsit cu cinci zile de „arest sever“, Fleischer mă anunţase că îmi va da în fiecare zi sfertul lui de pîine. Mi-a explicat că atunci cînd va fi scos cu tineta la WC, va depune raţia lui de pîine într-o ascunzătoare de la fereastra încăperii. Cînd îmi va veni şi mie rîndul să fiu scos la „program“, n-aveam decît să scot mîna printre gratii, în partea dreaptă a ferestrei, unde, pe faţa exterioară a zidului se află o adîncitură. Acolo voi găsi pîinea! Cu toate protestele mele, Fleischer a insistat să accept, spunîndu-mi că este o obligaţie elementară ca în această situaţie să ne ajutăm reciproc. Trebuie să ne considerăm fraţi nu numai de suferinţă, dar şi de luptă, pentru că nutrim, fiecare pentru ţara lui, aceleaşi idealuri, fiind şi unul şi altul naţionalişti şi deci pe aceeaşi parte a baricadei. Mi-a vorbit mult şi cu înflăcărare despre comunitatea noastră de vederi şi alianţa naturală care trebuie să ne unească. Am mai încercat să rezist ofertei, declarîndu-i că nu voi ridica pîinea chiar dacă o va lăsa la WC.

Răspunsul lui a venit prompt: „Am jurat că-ţi voi lăsa zilnic porţiile mele de pîine. Dacă nu le vei lua, bucăţile se vor acumula în acel spaţiu nu prea încăpător şi vor fi descoperite de gardian. Procedînd aşa, nu vei ajuta decît la descoperirea ascunzătorii, privîndu-i în viitor pe alţi deţinuţi să se folosească de ea!“

Am fost silit să capitulez. Timp de cinci zile, cu regularitate, am găsit porţia lui de pîine la locul pe care mi-l indicase. Ajutorul lui Fleischer mi-a prins bine şi cele cinci zile de izolare în care n-am mai răbdat de foame au fost mai suportabile. Abia după ce m-am întors în celula mea de la parter şi le-am povestit camarazilor mei cele petrecute, ne-am explicat atitudinea şi sensul vorbelor lui Fleischer: mă socotise membru al Mişcării Legionare! De aceea îmi vorbise ca un naţionalist israelian care se adresează unui naţionalist român!

La cîtăva vreme după revenirea mea în celula de la parter, nu ştiu nici azi datorită cărei întîmplări, Fleischer a fost scos la plimbare în curticica de sub fereastra noastră. Atunci, prin gaura oblonului, l-am văzut pentru prima şi ultima oară. L-am identificat imediat, fiind singurul deținut de aici care purta barbă şi nu era tuns. Gestul lui de a-mi fi cedat rația lui de pîine, cînd eu nu primeam de mîncare, a căpătat în ochii mei o nouă dimensiune, cînd l-am văzut cum arăta. Era mult mai slab ca mine, aproape scheletic!